INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul LXXVII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2005

vol. LXXVII

Centrul de Informare
şi Documentare Economică
Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare:
Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu“. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-262-6 Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2005

vol. LXXVII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
VOLUMUL LXXVII

PROBLEME ECONOMICE NR. 166/2005 _____ **1**

COMPARAȚII PE PLAN NAȚIONAL ŞI INTERNAȚIONAL PRIVIND LEGISLAȚIA ŞI MECANISMELE ANTICORUPȚIE 3

I. FENOMENUL CORUPȚIEI ÎN ROMÂNIA. EVALUĂRI ŞI RECOMANDĂRI ALE ORGANISMELOR INTERNAȚIONALE 7

II. COMBATEREA CORUPȚIEI ATÂT ÎN UNELE ȚĂRI CARE AU ADERAT CÂT ŞI ÎN UNELE ȚĂRI CANDIDATE LA ADERAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ VECINE ROMÂNIEI 12

III. O POLITICĂ GLOBALĂ A UNIUNII EUROPENE ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI 15

1. Terminologie 17
2. Angajamentul politic – o prioritate 18
3. A da efect instrumentelor de drept penal 19
4. Dezvoltarea unei culturi anticorupție în instituțiile Uniunii Europene 26
5. Prevenirea corupției – piața unică şi alte politici interne 29
6. Aspecte externe 34

ANEXĂ. ZECE PRINCIPII PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA LUPTEI ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI ÎN ȚĂRILE CE ACCED, SUNT CANDIDATE ŞI ÎN TERȚELE STATE 39

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 41

PROBLEME ECONOMICE NR. 167/2005 _____ **45**

EVALUĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A MUNICIPIULUI CÂMPULUNG MUSCEL 47

INTRODUCERE 51

CAPITOLUL I. EVALUAREA SISTEMULUI SOCIOECONOMIC EXISTENT 53

1.1. Capitalul natural 53
1.2. Calitatea factorilor de mediu 56

CAPITOLUL II. EVOLUȚIA CAPITALULUI ANTROPIC 61

2.1. Starea agriculturii muscelene 61
2.2. Industrializarea şi dezindustrializarea municipiului Câmpulung Muscel 67
2.3. Organizarea spațială 71
2.4. Managementul deşeurilor urbane 74
CAPITOLUL III. CAPITALUL SOCIAL ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG 77
3.1. Structura populației 77
3.2. Starea de sănătate 79
3.3. Sistemul educațional muscelean 80
3.4. Dimensiunea culturală şi de agrement 82
3.5. Societatea civilă 83
3.6. Ordinea publică şi apărarea 83
CAPITOLUL IV. EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG 84
BIBLIOGRAFIE 86

PROBLEME ECONOMICE NR. 168-169-170/2005 87
CULTURĂ, CULTE, INDUSTRII CULTURALE - PRINCIPII, OBIECTIVE STRATEGICE, DIRECȚII DE ACȚIUNE 2007-2013 89
CUVÂNT ÎNAINTE 93
CAPITOLUL 1. PRINCIPII ŞI REPERE ALE DEZVOLTĂRII CULTURII 94
1.1. Diversitatea culturală – dimensiune a societății contemporane 94
1.2. Cultura – factor de dezvoltare durabilă 97
1.3. Rolul culturii în procesul de dezvoltare umană 99
1.4. Accesul la cultură şi participarea la viața culturală – drepturi culturale fundamentale 100
1.5. Cerințele guvernării democratice 102
1.6. Dezvoltarea culturii în perspectivă regională 103
CAPITOLUL 2. STRATEGII DE DEZVOLTARE A SECTORULUI CULTURII PE DOMENII DE ACTIVITATE 105
2.1. Patrimoniul cultural național 105
2.2. Lectură publică şi biblioteci 134
2.3. Artele vizuale 142
2.4. Artele spectacolului 147
2.5. Sistemul aşezămintelor culturale 155
2.6. Industriile culturale 159
CAPITOLUL 3. STRATEGIA DE DEZVOLTARE A CULTURII ÎN PLAN REGIONAL 180
3.1. Aspecte generale 180

3.2. Regiunea 1 Nord-Est 183
3.3. Regiunea 2 Sud-Est 186
3.4. Regiunea 3 Sud Muntenia 188
3.5. Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia 191
3.6. Regiunea 5 Vest 193
3.7. Regiunea 6 Nord-Vest 195
3.8. Regiunea 7 Centru 198
3.9. Regiunea 8 Bucureşti-Ilfov 201
3.10. Ţinte strategice comune regiunilor de dezvoltare 204
CAPITOLUL 4. CONDIŢII DE REALIZARE A OBIECTIVELOR STRATEGICE ... 205
4.1. Dezvoltarea capacităţilor instituţionale 205
4.2. Investiţia în dezvoltarea resurselor umane 208
4.3. Finanţarea sectorului culturii 216
4.4. Diplomaţia culturală 224
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 228

PROBLEME ECONOMICE NR. 171-172/2005 231
INDUSTRII CULTURALE (I) 233
CUVÂNT ÎNAINTE 237
CAPITOLUL 1. INDUSTRIILE CULTURALE - ACCEPŢIUNILE CONCEPTULUI 239
CAPITOLUL 2. TRĂSĂTURI ALE INDUSTRIILOR CULTURALE 245
CAPITOLUL 3. DEZVOLTAREA UNOR INDUSTRII CULTURALE ÎN ROMÂNIA - INDUSTRIA CĂRŢII, INDUSTRIA FILMULUI, INDUSTRIA FONOGRAMELOR - 251
3.1. Industria cărţii 254
3.2. Industria filmului 266
3.3. Industria fonogramelor 287
ANEXA 298
REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 299

PROBLEME ECONOMICE NR. 173/2005 301
ADOPTAREA EURO DE CĂTRE ROMÂNIA RECOMANDĂRI PENTRU PREGĂTIREA UNEI STRATEGII DE SUCCES 303
I. REMARCE INTRODUCTIVE 308
II. PROBLEME CONCEPTUALE PRIVIND STABILIREA MOMENTULUI ŞI A MODALITĂŢII ADOPTĂRII EURO 310

III. OFERTA EUROSISTEMULUI 313
IV. CONTRAOFERTA ROMÂNIEI 317
V. STRATEGIA ADOPTĂRII EURO 321
VI. INTRODUCEREA EURO ÎN LEGISLAȚIA ŞI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ... 326
ANEXE 329
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 330

PROBLEME ECONOMICE NR. 174/2005 331

INSTITUȚII FINANCIARE IMPLICATE ÎN MANAGEMENTUL DATORIEI EXTERNE 333
1. INSTITUȚII FINANCIARE INTERNAȚIONALE 337
1.1. Banca Reglementelor Internaționale (Bank of International Settlements) 338
1.2. Fondul Monetar International 340
1.3. Băncile internaționale de dezvoltare. Banca Mondială 356
1.4. Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare 368
1.5. Banca Europeană de Investiții 370
2. CARACTERISTICI ALE ÎMPRUMUTURILOR ACORDATE DE ORGANISMELE FINANCIARE INTERNAȚIONALE 372
3. ASISTENȚA FINANCIARĂ EXTERNĂ ACORDATĂ ROMÂNIEI 375
BIBLIOGRAFIE 384

PROBLEME ECONOMICE NR. 175/2005 385

PROBLEME CONCEPTUAL-METODOLOGICE ALE DETERMINĂRII STATUTULUI OCUPAȚIONAL AL FORȚEI DE MUNCĂ 387
1. DEFINIȚII. CONCEPTE 391
2. MODEL AL STRUCTURII OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ 403
3. CLASIFICĂRI INTERNAȚIONALE STANDARD ALE PROFESIILOR 405
4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ - INSTRUMENT FUNDAMENTAL AL MODERNIZĂRII STRUCTURILOR OCUPAȚIONAL-PROFESIONALE 416
SCURTE CONCLUZII 419
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 421

PROBLEME ECONOMICE NR. 176/2005 **423**

DATORIA EXTERNĂ - OPȚIUNI REFERITOARE LA PERFECȚIONAREA STRUCTURII, GESTIONĂRII ŞI A MANAGEMENTULUI 425

INTRODUCERE 429

1. ANALIZA PORTOFOLIULUI DATORIEI EXTERNE 433
   1.1. Contextul macroeconomic 433
   1.2. Analiza portofoliului datoriei externe 434
   1.3. Valoarea prezentă a datoriei 439
   1.4. Perioada de trageri 443
   1.5. Elemente definitorii pentru credit 444
   1.6. Tehnici de evaluare a termenilor unui împrumut 446

2. ANALIZA GRADULUI DE ÎNDATORARE ŞI A OPORTUNITĂȚII ÎMPRUMUTULUI 454

3. RESTRUCTURAREA DATORIEI EXTERNE 459
   3.1. Cadrul general pentru restructurarea datoriei 459
   3.2. Scurt istoric al restructurării datoriei 461
   3.3. Restructurarea datoriei externe 462

ANEXĂ 466

CONCLUZII 467

4. ROMÂNIA ÎN PROCESUL DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ 471
   4.1. Integrarea europeană 471
   4.2. România în procesul de aderare la Uniunea Europeană 472

BIBLIOGRAFIE 475

PROBLEME ECONOMICE NR. 177-178/2005 **477**

POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI 479

INTRODUCERE 483

1. COMPETITIVITATEA ECONOMIEI 487
   1.1. Fundamente macroeconomice teoretice ale competitivității internaționale: definire, factori determinanți, măsurare 487
   1.2. Impactul cursului de schimb nominal asupra soldului balanței comerciale ca indicator al competitivității externe 490

2. DETERMINANȚII ŞI COMPORTAMENTUL CURSULUI VALUTAR 496
   2.1. Cursul de schimb nominal 496
   2.2. Cursul de schimb real 505

CONCLUZII 516

III. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI 518

3.1. Regimul de curs valutar şi competitivitatea economiei 519
3.2. Liberalizarea contului de capital 523
3.3. Politica de curs de schimb – instrumente de intervenție ale băncii centrale 524
3.4. Un model econometric teoretic al cursului de schimb real 527
IV. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI ÎN ROMÂNIA 532
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 548

PROBLEME ECONOMICE NR. 179/2005 551

EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ – MECANISM DE MODERNIZARE A STRUCTURILOR OCUPAȚIONAL-PROFESIONALE 553
1. A ÎNVĂȚA SĂ ÎNVEȚI – CONCEPTUL-CHEIE AL ÎNVĂȚĂRII PERMANENTE 557
2. EDUCAȚIA CONTINUĂ – FACTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE 561
3. OBIECTIVE MAJORE ALE UE ÎN DOMENIUL EFPC 564
4. ÎNVĂȚAREA PERMANENTĂ – PRIORITATE PENTRU CETĂȚENII UNIUNII EUROPENE 569
5. CADRUL ACTUAL DE ORGANIZARE ŞI FUNCȚIONARE A FORMĂRII PROFESIONALE CONTINUE ÎN ROMÂNIA 573
5.1. Organizare 573
5.2. Finanțarea FPA 574
BIBLIOGRAFIE 579

PROBLEME ECONOMICE NR. 180-181/2005 581

THE POTENTIAL AND NEEDS OF THE NEW MEMBER STATES 583
NOTE 587
EXECUTIVE SUMMARY 589
1. INTRODUCTION 590
2. MAIN CHALLENGES AND OPPORTUNITIES 591
2.1. Levels of GDP/capita and economic growth 591
2.2. Labour markets, human capital and employment 593
2.3. Upgrading physical infrastructure 595
2.4. Research, technological development and innovation 597
2.5. Business, trade and FDI 599
2.6. Geography 600
3. RANKING AND SEQUENCING COHESION POLICY INVESTMENTS 602

4. POLICY INTERACTIONS, SYNERGIES AND TRADE-OFFS 608
4.1. Main earmarks of promoting economic and social policies; limits and constraints 608
4.2. Stimulating elements of promoting the policies' coherence in Romania .. 609
4.3. Elements of strengthening the policies' synergy 610
4.4. Recent evolutions 611
4.5. Policy measures required for increasing synergies 614
5. THE GEOGRAPHICAL FOCUS OF THE STRATEGY 615
5.1. Tensions between national goals and balanced development 615
5.2. Categories of Cohesion policy spending 620
5.3. Ranking and sequencing 623
5.4. Uneven Synergies and trade-offs at regional level 624
5.5. Coordinating between different Objectives 625
6. THE DOMESTIC POLICY AND INSTITUTIONAL CONTEXT 626
7. THE EFFICIENCY OF THE PUBLIC SECTOR 633
7.1. Regulatory framework 634
7.2. Instability of central institutions and low resources allocated to local level institutions 638
8. INSTITUTIONAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS OF THE COHESION POLICY 640
9. CONCLUSIONS 647
ANNEX 1: DATA TABLES (CONTENT OF THE EXCEL FILES) 649
ANNEX 2: DRAFT REGULATION 2007-2013 ELIGIBLE CATEGORIES OF FUNDING UNDER THE CONVERGENCE OBJECTIVE 653
BIBLIOGRAPHY 657

PROBLEME ECONOMICE NR. 182/2005 661
STABILITATEA FINANCIARĂ 663
REZUMAT 667
1. STABILITATEA FINANCIARĂ – OBIECTIV AL POLITICILOR PUBLICE 668
2. TEORII ALE STABILITĂȚII FINANCIARE 671
3. CE ESTE STABILITATEA FINANCIARĂ? 673

4. CONCLUZII CU RELEVANȚĂ PENTRU STAREA FINANCIARĂ A UNEI ECONOMII 676
5. EXERCIȚIUL UNEI EVALUĂRI A STABILITĂȚII FINANCIARE A ROMÂNIEI 677
6. EVALUAREA DE ANSAMBLU A STABILITĂȚII 678
7. METODOLOGIA EVALUĂRII 679
BIBLIOGRAFIE 681

PROBLEME ECONOMICE NR. 183/2005 683
CONDIȚIILE DE VIAȚĂ DIN MEDIUL RURAL 685
PRELIMINARII 689
1. DIAGNOZA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ DIN RURAL 694
2. EVALUAREA DE CĂTRE POPULAȚIA DIN RURAL A EFECTULUI SCHIMBĂRILOR POSTDECEMBRISTE ASUPRA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ 703
3. DIRECȚII DE ACȚIUNE 706
BIBLIOGRAFIE 710

PROBLEME ECONOMICE NR. 184-185/2005 715
EVIDENȚIEREA PERFORMANȚELOR COMPETITIVE ALE ECONOMIEI ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE – DIAGNOZA SITUAȚIEI ACTUALE 717
STUDIU DE DIAGNOZĂ A SITUAȚIEI ACTUALE PRIVIND COMPETITIVITATEA GLOBALĂ A RAMURILOR 721
1. COMPETITIVITATEA RAMURILOR. FACTORI FAVORABILI ŞI BARIERE 723
2. CADRUL GENERAL 725
3. COMPETITIVITATEA GLOBALĂ A PRINCIPALELOR RAMURI EXPORTATOARE 730
3.1. Poziția ramurilor exportatoare în cadrul economiei 730
3.2. Metodologia lui Porter: condiții generale 741
3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere 756
3.4. Metodologia lui Porter: industrii suport 760
3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale 763

3.6. Corelații între principalii indicatori (ecuațiile econometrice ale competitivității) şi concluzii 766

ANEXE 768

BIBLIOGRAFIE 773

PROBLEME ECONOMICE NR. 186-187/2005 _____ 775

INDUSTRII CULTURALE (II). RESURSELE UMANE: STRUCTURĂ OCUPAȚIONALĂ ŞI EXPERIENȚE PROFESIONALE 777

ARGUMENT 781

CAPITOLUL 1 – RESURSELE UMANE – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A SISTEMULUI CULTURII 783

CAPITOLUL 2 – FORMAREA PERSONALULUI DIN INDUSTRIILE CULTURALE 800

CAPITOLUL 3 – CARIERE PROFESIONALE 804

CAPITOLUL 4 – DESPRE STATISTICILE CULTURALE ŞI INDICATORII RELATIVI LA OCUPARE ÎN SISTEMUL CULTURII 819

ANEXE 824

BIBLIOGRAFIE 835

PROBLEME ECONOMICE NR. 188-189/2005 _____ 837

EDUCAȚIA ŞI ÎNVĂȚAREA PE TOT PARCURSUL VIEȚII, MAI MULT DECÂT FPC/EA. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE 839

1. INTRODUCERE 843

2. ÎNVĂȚAREA PE TOT PARCURSUL VIEȚII - PILON AL SOCIETĂȚII SEC. XXI 846

3. CARACTERUL DUAL AL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚARE 850

4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII (EFPPV) – O NOUĂ VIZIUNE ŞI OPȚIUNE. CARACTERISTICI ALE EFPPVÂ 854

5. ÎNVĂȚAREA – PILON AL CONSTRUIRII ŞI DEZVOLTĂRII SC. PRECIZĂRI CONCEPTUALE 865

6. EDUCAȚIA ŞI TRAININGUL -„INDUSTRIE" ÎN DEZVOLTARE RAPIDĂ 868

7. SPAȚIUL ACADEMIC EUROPEAN - UN PROCES EFERVESCENT DE CREARE ŞI CONSOLIDARE A ÎNVĂȚĂRII 875

8. MEMORANDUMUL PRIVIND EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII – DOCUMENT DE REFERINȚĂ AL ÎNVĂȚĂRII ÎN SEC. XXI 884

8. UNELE CONCLUZII 898
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 900

INDEX DE AUTORI 903

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 166/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENS

COMPARAȚII PE PLAN NAȚIONAL ŞI INTERNAȚIONAL PRIVIND LEGISLAȚIA ŞI MECANISMELE ANTICORUPȚIE

Adrian-Ducu MATEI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

I. FENOMENUL CORUPȚIEI ÎN ROMÂNIA. EVALUĂRI ŞI RECOMANDĂRI ALE ORGANISMELOR INTERNAȚIONALE 7

II. COMBATEREA CORUPȚIEI ATÂT ÎN UNELE ȚĂRI CARE AU ADERAT CÂT ŞI ÎN UNELE ȚĂRI CANDIDATE LA ADERAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ VECINE ROMÂNIEI 12

III. O POLITICĂ GLOBALĂ A UNIUNII EUROPENE ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI 15

1. Terminologie 17
2. Angajamentul politic – o prioritate 18
3. A da efect instrumentelor de drept penal 19
4. Dezvoltarea unei culturi anticorupție în instituțiile Uniunii Europene 26
5. Prevenirea corupției – piața unică şi alte politici interne 29
6. Aspecte externe 34

ANEXĂ. ZECE PRINCIPII PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA LUPTEI ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI ÎN ȚĂRILE CE ACCED, SUNT CANDIDATE ŞI ÎN TERȚELE STATE 39

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 41

I. FENOMENUL CORUPȚIEI ÎN ROMÂNIA. EVALUĂRI ŞI RECOMANDĂRI ALE ORGANISMELOR INTERNAȚIONALE

Majoritatea rapoartelor – realizate fie de organizații internaționale, fie de asociații reprezentând mediul de afaceri – subliniază faptul că tema corupției este una dintre cele mai semnificative teme politice în dezbaterea publică actuală în România. De modul în care autoritățile din România şi, în ansamblu, societatea românească vor reuşi să demonstreze prin rezultate concrete angajamentul de a lupta împotriva acestui fenomen, va depinde răspunsul pozitiv aşteptat de la partenerii externi, sub aspect politic şi economic.

Rapoartele consultate în formularea acestei evaluări sunt: Rapoartele OECD-2002, Raportul de țară al FMI/2002-254, Raportul Băncii Mondiale "Transition 2002", Raportul "Economist Intelligence Unit", Raportul "Transparency International – 2002", Raportul "Freedom House", Raportul "Heritage Index of Economic Freedom 2003", Raportul de țară al Comisiei Europene pentru România, Raportul Parlamentului European, Raportul BERD, "Transition Report 2002", Raportul GRECO, Rapoartele lunare de avertizare UNDP/SAR, Raportul Institutului Open Society pentru 2002, "Financial Times/USAID-2002", Raportul Departamentului de Stat "US Trade Representative", Deutsche Bank Research "EU Enlargement Monitor 2002", Raportul "Climatul economic în România 2001" sondaj efectuat de GTZ în rândul investitorilor germani, Raportul "Un climat investițional pentru aderarea la Uniunea Europeană" elaborat de Consiliul Investitorilor Străini.

Rapoartele indică faptul că fenomenul corupției afectează mai multe niveluri: mecanismele deciziei politice şi guvernamentale; administrația centrală şi locală, în mod particular instituțiile din domeniul justiției şi al controlului economic şi administrativ, ca şi nivelul instituțional în general, în administrație, cu implicații asupra activităților economice şi sociale.

Sondajele invocate de unele dintre rapoarte indică obsesiv faptul că declinul încrederii populației în Guvern s-ar datora nemulțumirii față de modul în care Guvernul reuşeşte să obțină progrese în lupta contra corupției. Este un fapt recunoscut că populația şi-a manifestat constant nemulțumirea în legătură cu această temă față de toate guvernele care s-au succedat începând din 1990.

Problema principală a luptei împotriva corupției în România se datorează, conform Raportului GRECO (Grupul de state împotriva corupției), faptului că instituțiile direct implicate în această luptă, în primul rând justiția şi poliția, sunt ele însele acuzate de presupuse acte de corupție.

Se fac multiple observații pozitive cu privire la introducerea unui cadru legislativ mai cuprinzător pentru combaterea acestui fenomen, notând

progresele instituționale şi introducerea legislației privind domenii conexe, între care combaterea evaziunii fiscale, a spălării banilor, reglementarea finanțării partidelor politice sau a achizițiilor publice.

Se semnalează ca elemente pozitive:

- crearea Parchetului Național Anticorupție;
- adoptarea Programului național de prevenire;
- elaborarea Planului național de acțiune împotriva corupției.

Observațiile critice cu privire la sistemul administrativ şi legislativ se concentrează pe următoarele concluzii:

- există o corupție administrativă – ce activează în zona aplicării legilor, a reglementărilor, şi o corupție cu tendință către "statul captiv" – care afectează procesul legislativ şi alterează reglementările conform anumitor interese private. Aceasta reprezintă a importantă povară pentru firme şi mediul de afaceri;
- corupția contribuie la agravarea sărăciei şi la slăbirea sistemului de servicii către cetățeni, fiind alimentată de slăbiciunile din administrația publică. O problemă importantă în prevenirea şi combaterea corupției este slaba încredere a cetățenilor în reformele inițiate pentru prevenirea acestui fenomen (Sondaj realizat de *The Gallup Organization – Romania,* cu numele *Indicii corupției – monitorizarea regională a corupției 2001 – 2002,* în data de 17 mai 2002);
- instituțiile percepute de populație cu un nivel ridicat de corupție sunt: vama, sistemul judecătoresc, sistemul privatizării, Parlamentul, sistemul de sănătate, poliția, Guvernul – ministerele, Garda Financiară, avocații şi notarii ş.a. Fenomenul corupției mici (mita, atenție) tinde să devină acceptat şi recunoscut în domenii cu impact direct asupra condițiilor de viață;
- este acreditată practica mitei în serviciile publice, incluzând sectorul sănătate, educație, utilități publice, înregistrarea civilă ş.a.

Întreprinzători străini semnalează ca fiind un fenomen alarmant orientarea unor decizii parlamentare în funcție de interese private selective; sunt invocate în context implicarea parlamentarilor în afaceri private ca şi modul de finanțare a partidelor.

Conflictul de interese nu este în mod clar stipulat legal într-o lege specială iar declarațiile de avere ale persoanelor cu funcții nu sunt publice şi nu sunt controlate la terminarea mandatelor în funcție.

Corupția în sistemul judiciar este percepută ca fiind mult mai mare decât în poliție şi este principala sursă care alterează grav încrederea populației în administrație şi a investitorilor străini în mediul economic. Tot în domeniul aplicării justiției se semnalează presupuse implicări ale instituțiilor executive în

activitatea justiției. De asemenea, se semnalează lipsa condițiilor de bază pentru un arbitraj în afara instanței.

Se consideră că excesul de ordonanțe de urgență deschide calea către decizii discreționare în favoarea unor interese directe în domeniul cheltuielilor publice. Se consideră că, în prezent, cadrul legal este prea permisiv şi opțional în ceea ce priveşte exceptarea de la plata taxelor sau reducerea acestora.

Se semnalează suprapuneri instituționale şi de competențe între Parchetul Național Anticorupție, Garda Financiară şi Poliție. Se recomandă întărirea autonomiei de acțiune a Parchetului Național Anticorupție prin mai buna definire a statutului procurorilor şi asigurarea stabilității acestora. Abilitatea de a asigura ocuparea posturilor la nivel local ale PNA este privită ca un test major pentru Guvern. Este menționată ca fapt pozitiv întărirea rolului Consiliului Suprem al Magistraturii în selectarea şi numirea magistraților pe criterii obiective de competență.

Ca sursă pentru perpetuarea micii corupții sunt indicate serviciile oferite de administrația financiară (vama şi secțiile financiare). În plan local se reclamă clientelismul în alocarea unor contracte publice.

Tot ca sursă de corupție se indică birocrația şi reglementările excesive, în special în privința înregistrării firmelor private, perpetuarea sistemului de controale administrative şi inspecții repetate cu scopul de obținere de foloase necuvenite.

Un procent important dintre firme (50%) ar accepta să contribuie cu fonduri la lupta împotriva corupției în loc să plătească mită. Conform Raportului BERD, România se situează în categoria țărilor în care firmele trebuie să plătească, în medie, mai mult de 2% din totalul veniturilor anuale ca mită, cu mențiunea constatării unei îmbunătățiri față de 1999 a procentului celor care efectuează astfel de plăți (de la 51% la 37%).

La nivelul percepției publice şi educației civice, se constată insuficienta educație publică privind combaterea corupției şi integritatea.

Unele rapoarte ale organizațiilor internaționale indică presupuse acte de corupție în presă, dar şi existența unor presiuni asupra mass-media prin finanțarea publicității.

Astfel de observații critice, preluate de la an la an (mai ales având în vedere sistemul de reportare întârziată a indicilor de țară în publicațiile unor organizații internaționale) contribuie la înscrierea României în categoria "Regim politic concentrat" (după Croația, Bulgaria, înainte de R. Kârghiză, Moldova, Rusia). De asemenea, indicele alocat României de Raportul organizației "*Transparency International"* privind nivelul corupției, pentru anul 2001 este 2.60 din 10, țara noastră fiind situată pe locul 77 din 102 țări evaluate. Astfel de atribute au implicații directe asupra nivelului de încredere al investitorilor străini, asupra mediului politic şi de afaceri din exterior şi implicit afectează

profilul țării noastre în procesul de aderare la structurile europene şi euro-atlantice.

Între recomandările pe care o mare parte dintre rapoartele menționate ca şi reprezentanți ai mediului diplomatic sau ai asociațiilor oamenilor de afaceri le fac privind prevenirea şi combaterea fenomenului corupției în România, pot fi menționate câteva aspecte.

Mediul internațional de afaceri consideră că este necesară o modificare în abordarea de către Guvernul României a luptei împotriva corupției, prin mutarea accentului de la reforma administrației şi a managementului finanțelor publice la cauzele structurale ale corupției şi la relația mai largă dintre acestea. Se consideră că, pentru a asigura mai multă eficiență Strategiei inițiate de Guvern, sunt necesari cinci piloni de referință:

- întărirea constrângerilor instituționale: prin îmbunătățirea cadrului legislativ, asigurarea unui sistem juridic mai independent şi eficient care să asigure restabilirea reputației sale în percepția publică, clarificarea statutului judecătorilor şi al procurorilor;
- întărirea managementului sectorului public prin realizarea unor măsuri mai eficiente în domeniul reformei administrației publice, în toate componentele sale, revizuirea structurii administrației centrale prin clarificarea rolului şi funcțiilor instituțiilor şi evaluarea performanței pe baza unor indicatori clari şi măsurabili. Se include în această categorie dezvoltarea unui sistem bugetar mai eficient, realizarea reformei sistemului impozitelor şi taxelor, inclusiv a celui vamal. Ca element de bază în acest domeniu se indică îmbunătățirea prestării de servicii publice prin descentralizarea responsabilității şi asigurarea unor proceduri bine stabilite pentru relația cu cetățenii (coduri de conduită);
- creşterea responsabilității şi transparenței politice prin asigurarea unui sistem mai transparent de luare a deciziilor de către funcționarii publici, asigurarea transparenței finanțării partidelor politice, identificarea modalităților de control şi gestionare a conflictelor de interese;
- sprijin pentru dezvoltarea unui sector privat competitiv prin accelerarea reformei economice (privatizare, reforme sectoriale, liberalizarea comerțului şi a prețurilor, simplificarea sistemului fiscal), restructurarea competitivă a monopolurilor de stat, în special a celor din sectorul utilităților publice; creşterea transparenței prin încurajarea şi facilitarea implicării asociațiilor oamenilor de afaceri;
- încurajarea de către Guvern a participării societății civile, alături de mass-media, ca aliați, în lupta împotriva corupției, inclusiv prin dobândirea unor funcții precise în aplicarea Programului național de luptă împotriva corupției.

În legătură cu planificarea şi gestionarea strategiei guvernamentale de combatere a corupției, se recomandă o mai bună coordonare interdepartamentală, creşterea susținerii politice şi publice pentru realizarea măsurilor propuse şi accelerarea adoptării şi implementării măsurilor administrative şi legislative stabilite prin Strategia națională pentru combaterea corupției.

Este considerată ca esențială consolidarea acțiunii Parchetului Național Anticorupție. De asemenea, este vital ca acesta să aibă o vizibilitate bună, iar cazurile, indiferent de nivel, să fie reflectate public.

Se recomandă eliminarea lacunelor legislative şi a neclarităților ce sunt interpretate ca fiind sursă potențială de ineficiență sau limitare a efortului de combatere a corupției. Sunt indicate ca domenii critice cele care au legătură cu competiția ilicită, obstacolele administrative, fiscalitatea şi funcționarea administrației publice, pe care comunitatea internațională de afaceri din România le reclamă insistent ca surse de corupție. O altă prioritate se leagă de simplificarea şi reorganizarea modalităților de apel pentru reducerea abundenței de cazuri care sufocă Curtea Supremă.

Există un număr de legi care reprezintă o prioritate în percepția partenerilor externi: Legea conflictului de interese şi Legea declarațiilor de avere care trebuie să includă toate nivelurile politice şi administrative. O prioritate este şi adoptarea Legii finanțării partidelor politice care ar trebui să includă pozițiile comune ale tuturor partidelor şi societății civile. Se recomandă eficientizarea etapelor de anchetă prin completarea instrumentelor juridice necesare, Legea agenților sub acoperire, Legea protecției martorilor, Legea "colaboratorului voluntar" de justiție ş.a., cât şi prin întărirea independenței instanțelor. Evitarea oricăror interferențe politice este o altă prioritate indiferent de nivelul cazurilor investigate.

Este semnalată cu insistență necesitatea unor măsuri mari vizibile privind reforma administrativă. În strânsă legătură cu creşterea capacității instituționale şi a profesionalismului administrației, o prioritate este adoptarea codului de etică al funcționarilor publici, prin promovarea şi susținerea unei dezbateri publice pe marginea acestui act normativ.

Pentru asigurarea unei mai mari receptivități a instituțiilor abilitate în combaterea corupției la semnalele şi sesizările cetățenilor, ale oamenilor de afaceri români şi străini, se solicită realizarea unor puncte de contact direct între reprezentanții Guvernului şi cetățeni, companii şi organizații care doresc să semnaleze cazuri de corupție sau bariere administrative.

II. COMBATEREA CORUPȚIEI ATÂT ÎN UNELE ȚĂRI CARE AU ADERAT CÂT ŞI ÎN UNELE ȚĂRI CANDIDATE LA ADERAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ VECINE ROMÂNIEI

Bulgaria

• Guvernul Simeon Saxa-Coburg a venit la putere pe seama unui mandat popular electoral masiv pentru combaterea corupției.

• Funcționează din februarie 2002 un plan de implementare a strategiei naționale anticorupție (adoptată în octombrie 2001), plan supervizat de o comisie de coordonare condusă de ministrul Justiției.

• "Coaliția 2000", alcătuită din ONG-uri care au ca obiectiv lupta împotriva corupției şi finanțată de USAID, este susținută de Guvern, care acordă o largă vizibilitate cooperării cu ea. "Coaliția 2000" joacă un rol esențial în campaniile de *public awareness* pe acest subiect. Rapoartele de țară privitoare la Bulgaria notează pozitiv acest rol al ONG-urilor.

• Bulgaria a evoluat, de la locul 60 în 2002 la 47 în 2001 şi 45 în 2002 (pe acelaşi loc cu Polonia) în indicele Transparency International privind percepția de corupție la nivel de țări.

• Entitățile menționate ca fiind cele mai afectate de corupție ar fi, conform unor rapoarte internaționale: vama, justiția, autoritățile financiar-fiscale, parlamentul, poliția şi funcționarii publici. Printre cauzele principale care alimentează fenomenul corupției figurează salarizarea modestă, legislația inadecvată, imunitatea parlamentară excesivă, lipsa transparenței în controlul administrativ, proasta funcționare a sistemului judiciar.

• Probleme sistemice ale Bulgariei, identificate de rapoartele internaționale pe tema corupției, sunt descentralizarea insuficientă, slaba calitate a administrației publice locale, legiferarea finanțării partidelor politice.

• Este notată, de asemenea, lipsa unui cod etic pentru funcționarii publici.

Sunt marcate ca semne de succes în rapoartele de țară, printre altele:

a) implementarea reală a reglementărilor privind prezența demnitarilor publici şi a parlamentarilor în administrarea de afaceri;
b) accesul public şi al mass-media la datele din registrul privind proprietățile demnitarilor din cadrul Corpului de Control;
c) efectul vizibil al modificărilor aduse Legii privatizării cu scopul de a face mai transparente procedurile în domeniu;
d) crearea de consilii parteneriale public-privat anticorupție (cu participarea ONG-urilor interesate), pe lângă organele locale alese;

e) introducerea de cursuri pe tematica anticorupție în cadrul Institutului pentru Administrație Publică.

La 30 noiembrie 2002 a avut loc la Sofia, o dată cu organizarea Centrului pentru Studierea Democrației, conferința "Economia crimei organizate: sectorul gri, trafic, corupție", la care au participat atât personalități bulgare cât şi invitați străini.

Polonia

• Principala semnalare din rapoartele de țară pe tema corupției priveşte inexistența unui Program guvernamental anticorupție, cu definirea clară a atribuțiilor în domeniu ale diferitelor agenții publice. În plus, cel mai recent raport al Băncii Mondiale indică faptul că în Polonia corupția este o problemă critică.

• Legea din 1997 privind implicarea oficialilor guvernamentali în activități economice nu este aplicată în mod consecvent. Şi Poloniei i se recomandă adoptarea de coduri de conduită pentru oficiali la toate nivelurile administrației de stat.

• Este notată pozitiv creşterea semnificativă între 2000-2001 a numărului cazurilor de corupție instrumentate precum şi a celor soldate cu condamnări în justiție. Similar, pentru demiterile de miniştri în cazuri de corupție. Polonia a punctat, de asemenea, la capitolul reducerii formalităților administrativ-birocratice şi al salarizării în administrația publică.

• GRECO recomandă constituirea unui corp consultativ național, cu participarea unor înalți oficiali din agențiile implicate în lupta anticorupție, care să integreze şi să monitorizeze acțiunile din domeniu.

• Pe de altă parte, *Freedom House* notează apreciativ funcționarea începând din anul 2001 a unei Coaliții Anticorupție a ONG-urilor poloneze.

Ungaria

• În ultimii trei ani, Ungaria primeşte calificări consecvent pozitive în cadrul indicilor privind percepțiile asupra corupției (în apropierea țărilor cele mai avansate în procesul de aderare, Estonia şi Slovenia).

• *Freedom House – "Nations in Transit 2002"* punctează negativ practica (la cele mai înalte niveluri politice, mai ales în guvernul Orban), de ocolire a reglementărilor din domeniul achizițiilor publice.

• Există un Birou Central de Investigații în cadrul Procuraturii Republicii, care se ocupă cu prelucrarea cazurilor de corupție la nivelul înalților oficiali. Se notează generalizarea în 2002 a obligației de declarare a averilor la toate nivelurile administrației şi în legislativ, cu publicarea rapoartelor anuale pe această temă în Buletinul oficial.

Republica Cehă

• Indicii internaționali o situează în categoria candidatelor la aderare cu probleme majore legate de corupție. Prin locul 52 din 102 în clasamentul "Transparency International" în 2002, Republica Cehă, alături de Slovacia şi Letonia, suferă de o percepție negativă mai mare decât cea privitoare la Bulgaria şi Polonia, dar mai bună decât România.

• *Freedom House* subliniază lipsa cronică de transparență în domeniul achizițiilor publice şi percepția privind practica generalizată a "comisioanelor". Corpul de Control semnala în 2001 încălcări ale legislației de către Guvern în contractele de achiziții publice. În mai 2002 a fost adoptat un amendament legislativ, care limitează "procedurile de urgență" în domeniu.

• Raportul anual al Guvernului ceh (aprilie 2002) pe tema corupției recunoaşte lipsa de progres în combaterea acestui flagel. În consecință, ministerele au acum obligația de a redacta programe proprii anticorupție şi de a numi un coordonator intern pe acest subiect.

• Sunt apreciate măsurile de reformă la nivelul poliției, inclusiv funcționarea unei unități de poliție specializate în domeniul protecției martorilor. De asemenea, este salutată consolidarea funcției procurorului public.

Lituania

• Au stabilit un Serviciu Special de Investigare a Corupției.

• Lituania are identificată ca problemă majoră absența sau inaccesibilitatea datelor oficiale statistice privind prezența corupției în instituțiile publice (*GRECO*).

• Sunt semnalate vulnerabilități importante în sistemul de achiziții publice, îndeosebi procedurile ineficiente şi insuficient de transparente în materie de apel (administrarea contestațiilor) în acest domeniu.

• GRECO consideră corupția o problemă care afectează Lituania pe o scară semnificativă. Totuşi, "Transparency International" notează situarea pe cele mai bune locuri în ansamblul țărilor candidate în privința percepției publice asupra corupției.

• Tot GRECO atrage atenția asupra lipsei unui cod de conduită / etică al funcționarilor publici şi demnitarilor.

• Lituania este poziționată net negativ la capitole precum eficiența administrării în justiție a cazurilor de criminalitate economico-financiară (GRECO), sau receptivitatea justiției la cererile de executare a contractelor, măsurată în consumul de timp al firmelor (*BERD Index on Contract Enforcement).*

III. O POLITICĂ GLOBALĂ A UNIUNII EUROPENE ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI

Articolul 29 al Tratatului privind înființarea Uniunea Europeană menționează prevenirea corupției, organizată sau nu, precum şi lupta împotriva acestui fenomen printre obiectivele care permit crearea şi păstrarea unui spațiu european de libertate, securitate şi justiție, datorită unei mai strânse cooperări judiciare, polițieneşti şi vamale şi datorită aproprierii de reglementările dreptului penal.

Depăşind domeniul simplei represiuni, în Programul de acțiune referitor la criminalitatea organizată, din 1997[1], s-a pledat deja în favoarea unei politici globale anticorupție, axată, în principal, pe măsuri de prevenire şi ținând cont de activitățile desfăşurate în alte organisme internaționale. Statele membre, Consiliul Uniunii Europene şi Comisia Europeană au fost invitate să analizeze toate aspectele legate de buna funcționare a pieței interne şi a altor politici interne, dar şi de cooperarea internațională.

Urmând această orientare politică, Comisia a prezentat, în acelaşi an, un Comunicat Consiliului şi Parlamentului European[2], care sugera o serie de măsuri (interdicția deductibilității fiscale a mitei, reguli referitoare la procedurile de achiziții publice, introducerea normelor contabile şi a controlului conturilor, stabilirea unei liste negre a societăților vinovate de corupție şi măsuri care se înscriu în cadrul politicii comunitare de sprijin şi existența externă), în vederea formulării unei strategii anticorupție a Uniunii Europene, atât în interiorul, cât şi în exteriorul frontierelor sale.

Punând din nou accent pe cooperarea judiciară în domeniul penal, planul de acțiune al Consiliului de la Viena, din 1998[3], a definit corupția ca fiind unul dintre comportamentele infracționale, care țin de criminalitatea organizată şi care necesită o acțiune prioritară. Aceasta trebuie să constea în elaborarea şi adoptarea unor măsuri care să instaureze reguli minimale referitoare la elementele constitutive ale acestui delict şi la sancțiuni.

---

[1] *Adoptat de Consiliu, la 28 aprilie 1997, JO C 251, din 1508.1997, p. 1.*

[2] *Comunicatul Comisiei către Consiliul şi Parlamentul European privind o politică anticorupție a Uniunii Europene, adoptată de Comisie la 21 mai 1997, COM (97) 192 final.*

[3] *Planul de acțiune a Consiliului şi a Comisiei referitor la modalitățile optime de punere în practică a dispozițiilor Tratatului de la Amsterdam relativ la crearea unui spațiu de libertate, de securitate şi de justiție adoptat de Consiliu la 3 decembrie 1998, JO C 19 din 23.01.1999, p. 1.*

La reuniunea Consiliului European de la Tampere din 1999, şefii de stat şi de guvern au adoptat această recomandare, menționând corupția, în contextul infracționalității financiare, ca unul dintre sectoarele cu o importanță deosebită pentru care trebuie căutate definiții, incriminări şi sancțiuni comune.

În cadrul planului de acțiune din 1998 şi al concluziilor de la Tampere documentul numit "Strategia mileniului privind prevenirea şi controlul criminalității organizate" din martie 2000[1], a reiterat necesitatea instrumentelor destinate să armonizeze legislațiile naționale şi să dezvolte o politică comunitară mai generală (adică multidisciplinară) referitor la corupție, ținând cont, când este cazul, de realizările organizațiilor naționale în acest domeniu.

Dacă aceste activități se vor materializa, vor avea implicații considerabile pentru lupta împotriva corupției la scară mondială. Uniunea Europeană a adoptat trei poziții comune[2] pe baza articolului 34 al Tratatului Uniunii Europene. Comisia a contribuit în mod substanțial la pozițiile comune şi a fost autorizată de Consiliu să negocieze dispozițiile proiectului de convenție cu competențe comunitare.

În recomandările amintite, Consiliul Uniunii Europene a subliniat de mai multe ori necesitatea de a ține cont de activitățile altor instanțe internaționale angajate în lupta împotriva corupției. Preocupată să se conformeze cu această recomandare şi convinsă că extinderea activităților poate mobiliza inutil resursele şi poate fi chiar contraproductivă, Comisia consideră că, în stadiul actual al evoluției politice, este bine să se întărească şi să fie susținute, la nivelul Uniunii Europene, măsurile care nu au încă o **acoperire corespunzătoare a organizațiilor internaționale sau nu au un grad de coerciție echivalent cu instrumentele Uniunii Europene**. **Este vorba, în particular, de inițiativele ONU, OCDE şi ale Consiliului Europei, unde Uniunea Europeană joacă un rol primordial, fiind necesar să o facă şi în continuare.**

Obiectivele luptei împotriva corupției la nivelul Uniunii Europene, la care se face referire în articolul 29 al Tratatului Uniunii Europene, trebuie să îşi găsească locul în mod clar şi coerent, în contextul altor obiective politice ce decurg din Tratatul Comisiei Europene, cum ar fi o luare clară a deciziilor, o concurență loială, o funcționare efectivă a pieței interne, protejarea intereselor financiare ale comunităților europene, ajutorul şi existența externă şi un comerț internațional deschis, liber şi echitabil.

În acest capitol (III) se prezintă ceea ce s-a realizat la nivelul Uniunii Europene, dar se indică şi îmbunătățirile necesare pentru a da un nou avânt

---

[1] *Documentele comitetului special al ONU însărcinat cu negocierea convenției împotriva corupției sunt disponibile la adresa: http:/unodc.org/unodc/fr/crime_cicp_convention_corruption_ docs.html.*

[2] *Aceste documente nu au fost date publicității.*

luptei împotriva corupției. De asemenea, încearcă să definească domeniile în care Uniunea Europeană ar putea fi un actor bine plasat pentru a lua noi inițiative în lupta împotriva corupției. **Comisia are intenția fermă de a reduce corupția la toate nivelurile, în mod coerent, în interiorul instituțiilor Uniunii Europene, în statele membre Uniunii Europene şi în afara Uniunii Europene,** indiferent că este vorba de corupție politică, de acte de corupție comise de grupări criminale organizate sau în complicitate cu astfel de grupări, sau de corupția din sectorul particular sau de "mica corupție"**.**

Atât timp cât va exista criminalitatea, cei care i se vor alătura vor avea interes să recurgă la corupție pentru a proteja de urmăriri juridice sau de sancțiuni, iar **grupările criminale organizate, în particular,** vor prefera să reinvestească o parte din câştigurile lor ilicite în mită decât să se exprime la privarea de libertate şi la pierderea produsului infracțiunilor lor.

Se poate presupune că ar fi posibil să se reducă în mod considerabil importanța corupției în societățile noastre dacă întărim măsurile represive şi reducem posibilitățile de recurgere la această practică.

În acest sens, actele de corupție trebuie să fie depistate şi urmărite, iar cei care le comit trebuie să fie pedepsiți şi privați de câştigurile lor ilicite.

În paralel, trebuie reduse posibilitățile de recurgere la corupție şi prevenite conflictele potențiale de interese prin intermediul structurilor administrative transparente şi responsabile la nivelurile legislativ, executiv şi judiciar, dar şi în sectorul privat.

Strategiile globale de întărire a integrității, schimburile de modalități practice şi protecțiile instituționale trebuie să facă astfel încât deciziile luate de sectorul public să servească exclusiv interesului public.

1. Terminologie

Nu există o definiție uniformă, unică, a tuturor elementelor constitutive ale corupției[1]. Dacă una dintre definițiile clasice ale corupției reținută de Banca Mondială şi de organizația neguvernamentală "Transparency International", prezintă corupția ca fiind "orice abuz de putere publică în scopuri particulare", pentru a acoperi la fel de bine sectorul public şi cel privat, poate ar fi mai potrivit să folosim o definiție mai largă cum este cea a programului mondial împotriva corupției – "**abuz de putere în profitul unui câştig personal**"[2].

---

[1] *Conform P.C. van Duyne: ,,Will Caligula go transparent? Corruption in acts and atitudes", in ,,Forum on Crime and Society", vol. I, nr. 2, decembrie 2001, p. 74-76.*

[2] *Convenția civilă privind corupția, a Consiliului Europei (Strasbourg 4.11.1999; Culegere de tratate europene nr. 174) defineşte corupția ca fiind ,,acțiunea de a solicita, oferi, da sau accepta, direct sau indirect un comision ilicit sau alt avantaj necuvenit sau promisiunea unui astfel de avantaj necuvenit care afectează exercitarea normală a unei funcții sau*

Ținând cont de însăşi natura lor, documentele comunitare sus menționate adoptă o definiție care se înscrie într-o perspectivă strict penală, incriminând, în general, actele calificate de corupție (activă –pasivă)[1].

În ceea ce urmează, s-a convenit a se face distincția între această corupție, în sensul relativ limitat care este dat de dreptul penal, şi corupția, în sensul socio-economic, extinsă. Această deosebire este necesară dat fiind faptul că, în conformitate cu principiile statului de drept, dispozițiile dreptului penal impun un limbaj univoc şi precis, astfel încât noțiunea de corupție poate fi generală atunci când este utilizată în scopul de a preveni criminalitatea.

În acest context, definiția corupției poate îngloba noțiuni ca integritatea, transparența, responsabilitatea şi buna guvernare[2]. Limitele unei politici anticorupție a Uniunii Europene vor fi, în consecință, diferite în funcție de subiect: dacă inițiativele menționate la punctele 3 şi 4 privesc, mai degrabă corupția în sensul strict dat de dreptul penal, punctele 2, 5 şi 6 din prezentul capitol şi lista principiilor generale anexată prezentului referat relevă o noțiune a corupției mult mai largă.

2. Angajamentul politic – o prioritate

Eforturile depuse pentru combaterea şi prevenirea corupției nu vor putea reuşi decât cu condiția ca toate componentele societății să accepte caracterul lor indispensabil. Semnalul cel mai important trebuie totuşi să vină de la conducători şi de la cei abilitați să ia decizii. Agenții publici s-ar putea confrunta cu dificultăți pentru a se comporta într-o manieră imparțială, obiectivă şi să răspundă, în exclusivitate, interesului public dacă cei mai înalți reprezentanți nu se manifestă ei înşişi în favoarea respectării normelor anticorupție care trebuie stabilite.

O clară determinare politică şi o poziție univocă din partea guvernelor statelor membre şi a reprezentanților Uniunii Europene ar da, de asemenea, un semnal limpede omologilor din țările în curs de aderare precum şi restului lumii.

În acest context, Comisia reaminteşte principiile directoare şi comune ale Uniunii, aşa cum sunt enunțate în articolul 6 din Tratatul Uniunii Europene: libertate, democrație, respectarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale şi a statului de drept. În cazul în care corupția aduce atingere

comportamentul cerut de beneficiarul comisionului ilicit sau al avantajului necuvenit sau de promisiunea unui astfel de avantaj indus".

[1] *Conform articolelor 2 şi 3 din Convenția cu privire la lupta împotriva corupției, care implică funcționari ai comunităților europene sau funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene, articolele 2 şi 3 ale primului protocol al Convenției cu privire la protecția intereselor financiare ale comunităților europene şi art. 2 şi 3 din Acțiunea comună cu privire la corupție în sectorul privat.*

[2] *S-a convenit notarea faptului că aceste principii se reflectă în regulile disciplinare enunțate de exemplu în statutul funcționarilor şi al altor agenți ai instituțiilor Uniunii Europene.*

acestor principii, respectarea necondiționată a valorilor comune este, ca revanşă, cea mai bună garanție împotriva propagării practicilor de corupție.

Apreciem că recomandările şi concluziile formulate în prezentul referat vor trebui avute în vedere de către organismele europene într-una dintre viitoarele sale reuniuni.

3. A da efect instrumentelor de drept penal

Urmare a Consiliului European de la Tampere, care a fost, în exclusivitate, consacrat domeniului justiției şi afacerilor interne, documentul intitulat "Prevenirea şi controlul criminalității organizate: o strategie a Uniunii Europene pentru viitorul mileniului" din 27 martie 2000 (numit "Strategia mileniului") menționează corupția în contextul criminalității financiare ca pe una dintre infracțiunile pentru care Consiliul trebuie să "adopte instrumente care să permită armonizarea legislațiilor statelor membre", convenind asupra definițiilor, incriminărilor şi sancțiunilor comune şi elaborând o politică de nivel comunitar mai generală (multidisciplinară) față de aceste forme specifice de criminalitate, ținând cont, cum trebuie, de activitățile desfăşurate de alte organizații internaționale (cf. Concluziei 48 a Preşedinției de la Tampere şi recomandării nr. 7 din Strategia mileniului).

a) Ratificarea instrumentelor anticorupție ale Uniunii Europene

În recomandarea sa nr. 27, Strategia mileniului obligă statele membre care nu au ratificat încă instrumentele anticorupție următoare să prezinte propuneri în parlamentele lor, cu scopul de a accelera ratificarea într-un interval scurt:

1. pentru jumătatea anului 2001, Convenția cu privire la protecția intereselor financiare ale comunităților europene (Convenția PIF);
2. pentru sfârşitul anului 2001, protocoalele Convenției PIF;
3. pentru sfârşitul anului 2001, Convenția Uniunii Europene cu privire la lupta împotriva corupției, implicând funcționari ai Comunităților europene sau funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene.

După ratificarea sa de către toate statele membre ale Uniunii Europene, convenția PIF şi primul său protocol (care, pentru prima dată, defineşte din punct de vedere juridic corupția activă şi pasivă la nivelul Uniunii Europene) au intrat în vigoare la 17 octombrie 2002.

În plus, în luna mai 2001, Comisia a adoptat o propunere de directivă care oferea o definiție comună corupției active şi pasive în detrimentul intereselor financiare ale Comunităților[1]. După avizarea de către Parlamentul

[1] *Propunerea vizează alinierea dreptului penal pozitiv al statelor membre în ceea ce priveşte definirea fraudei, corupției şi spălării banilor care aduc atingere intereselor financiare ale*

European, care a aprobat textul în principiu de la prima lectură, propunerea a fost modificată la 16 octombrie 2002[1]. Consiliul examinează această propunere**.**

Dacă aceste instrumente (protocoale, convenții, directive) sunt limitate la comportamentele criminale care aduc atingere intereselor financiare ale comunităților europene, Convenția Uniunii Europene din 1997 cu privire la lupta împotriva corupției care implică funcționari ai comunităților europene ori funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene incriminează corupția transfrontalieră activă şi pasivă pe teritoriul Uniunii Europene, chiar şi în cazul în care interesele financiare ale comunităților nu sunt lezate.

În acest sens comisia va trebui să solicite statelor membre care încă nu au ratificat Convenția Uniunii Europene cu privire la corupție şi/sau cel de-al doilea protocol al Convenției PIF să o facă neîntârziat.

b) Ratificarea instrumentelor anticorupție internaționale

Toate statele membre ale Uniunii Europene au ratificat Convenția OCDE cu privire la lupta împotriva coruperii agenților publici străini în cadrul tranzacțiilor internaționale, din 1997, şi au adaptat dreptul lor penal în consecință.

Cu 14 ratificări, Convenția penală a Consiliului Europei în materie de luptă împotriva corupției a intrat în vigoare la 1 iulie 2002. Cu toate acestea doar patru state membre ale Uniunii Europene au ratificat-o.

Doar două state membre au ratificat în prezent Convenția civilă a Consiliului Europei cu privire la corupție.

Comisia solicită statelor membre care încă nu au ratificat Convenția penală şi/sau Convenția civilă a Consiliului Europei cu privire la corupție ori care nu au aderat la Grupul de state împotriva corupției (GRECO) să o facă neîntârziat.

c) Controlul aplicării instrumentelor anticorupție

O dată ce aceste instrumente comunitare şi internaționale au fost puse în aplicare prin măsuri de transpunere eficientă va fi realizată concilierea unui număr de dispoziții penale ale statelor membre aplicabile în domeniu (incriminări, sancțiuni şi confiscări, responsabilitatea persoanelor juridice şi sancțiuni care le sunt aplicabile, extrădarea, urmărirea şi cooperarea între serviciile de luptă împotriva acestor fenomene, ale statelor membre).

---

comunității ca şi responsabilitatea penală şi sancțiunile penale aplicabile la Convenția PIF şi la cele două protocoale ale sale.

[1] *Cf. COM (2002) 577 final.*

Comisia apreciază că toate eforturile internaționale ale luptei împotriva corupției nu îşi pot dovedi eficiența decât dacă fac obiectul mecanismelor de control şi de evaluare bazate pe principiul evaluării părților. Pe de altă parte s-a convenit evitarea, în măsura posibilităților a dublării (costisitoare şi, adesea, contraproductivă) a activităților internaționale.

În calitate de deținătoare a tratatelor, Comisia este însărcinată într-o manieră generală, cu supravegherea aplicării dreptului comunitar şi să urmărească, îndeaproape, realizarea tuturor instrumentelor Uniunii Europene de către statele membre.

Totuşi, prin crearea posibilității de sesizare a Curții Europene de justiție referitoare la problemele de prejudiciu privind interpretarea şi validitatea deciziilor-cadru şi a convențiilor, **instrumentele Uniunii Europene** nu prevăd un mecanism distinct de urmărire ori de evaluare comparabil cu grupul de lucru (subregional) al OCDE cu privire la corupție sau cu Grupul statelor (în principal, europene) împotriva corupției (GRECO), care să fie mandatat să vegheze la aplicarea convenției OCDE cu privire la lupta împotriva corupției şi a convențiilor civile şi penale cu privire la corupție ale Consiliului Europei.

GRECO[1] este însărcinat să vegheze la respectarea celor 20 de principii directoare pentru lupta împotriva corupției a Consiliului Europei şi să supravegheze aplicarea convențiilor penale şi civile cu privire la corupție şi a codurilor de conduită pentru agenții publici. El evaluează în două faze, potrivit procedurii de evaluare a părților, respectarea angajamentelor conținute în aceste instrumente juridice şi contribuie astfel la identificarea deficiențelor şi insuficiențelor mecanismelor de luptă împotriva corupției şi la suscitarea reformelor legislative instituționale şi practice necesare pentru o mai bună prevenire şi combatere a corupției. În acest context, nu este inutil de reamintit faptul că cele două convenții ale Consiliului Europei cu privire la corupție au urmărit adoptarea instrumentelor de drept penal al Uniunii Europene, pe care le-au aprofundat.

Comisia estimează că, în stadiul actual, realizarea unui mecanism de evaluare şi control anticorupție propriu Uniunii Europene nu este de dorit, întrucât ar veni în întâmpinarea preocupării constante a Comisiei de a evita suprapunerile.

Ambele convenții cu privire la corupție ale Consiliului Europei şi statutele GRECO prevăd deja clauze de adeziune specifice pentru Comunitatea Europeană.

Dacă adeziunea la Convenția penală şi dobândirea calității de membru al GRECO, în mod independent, de cele două convenții presupun o invitație

---

[1] *GRECO a devenit operațional la 1 mai 1999 şi numără, în prezent, 34 de membrii, dintre care toate statele membre ale Uniunii Europene (cu excepția Austriei şi Italiei), toate țările candidate (cu excepția Turciei).*

formală a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei, adeziunea la Convenția civilă, urmată automat de accesul la calitatea de membru al GRECO, poate fi decisă, în mod unilateral, de către Consiliul Europei.

În consecință, Comisia va pregăti, în limitele competenței comunitare, adeziunea Comunității Europene la cele două convenții cu privire la corupție ale Consiliului Europei şi va solicita Consiliului să o autorizeze să negocieze cu Consiliul Europei condițiile şi modalitățile de participare subsecventă a comunității la GRECO.

Statele membre ale Uniunii Europene trebuie să-şi aducă sprijinul fără rezerve, în cadrul Consiliului şi Comitetului de Miniştrii al Consiliului Europei, față de eventuala cerere de adeziune, Comunității Europene, elaborată de Comisie, față de Convenția penală cu privire la corupție a Consiliului Europei, ca şi la participarea sa subsecventă la GRECO, potrivit modalităților asupra cărora se va cădea de acord.

În cazul în care participarea la GRECO nu va fi considerată ca o opțiune viabilă, Comisia va studia posibilitatea realizării unui mecanism comunitar suplimentar de evaluare mutuală şi de control referitor la lupta împotriva corupției.

d) Îmbunătățirea cooperării judiciare şi polițieneşti în Uniunea Europeană

Cooperarea polițienească şi judiciară în interiorul Uniunii Europene a fost întărită prin realizarea EUROJUST, o rețea de cooperare judiciară, şi prin extinderea mandatului EUROPOL.

Crearea unității provizorii EUROJUST a fost aprobată în decembrie 2001 şi membrii săi au fost numiți în iunie 2002.

EUROJUST se compune dintr-o magistratură (procuror, judecător, polițişti, dispunând de autoritatea pentru urmărire) pentru fiecare stat membru, cu scopul de a facilita contactele, de a permite cooperarea dintre magistrați şi de a descoperi legăturile dintre afacerile transfrontaliere aflate în derulare. **Competența materială a EUROJUST,** foarte comparabilă cu **mandatul Convenției Europol,** cuprinde, în special, frauda şi corupția, spălarea banilor şi apartenența la o organizație criminală.

Cele două organe sunt astfel abilitate şi vor fi mandatate să trateze afacerile de corupție transfrontaliere şi îşi vor îndeplini obligațiile ce decurg din dispozițiile corespondente instrumentelor anticorupție ale Uniunii Europene.

Procurorul financiar european, propus de Comisie în cartea sa verde din 11 decembrie 2001[1], va fi însărcinat să dezbată actele de corupție care aduc atingere intereselor financiare ale Comunității.

În acest context, decizia-cadru cu privire la mandatul de reținere european, ale cărei dispoziții se vor aplica de către toate statele membre cel mai târziu la 01 ianuarie 2004, va fi un factor-cheie în lupta împotriva corupției. Ea va determina corupția să figureze printre infracțiunile pentru care verificarea prealabilă a dublei criminalități nu este necesară, ceea ce trebuie să garanteze faptul că autorii infracțiunii vor fi predați autorităților judiciare ale statului care îl solicită.

În plus, Consiliul analizează actualmente propunerile privind două noi documente legislative care, o dată adoptate, ar obliga statele membre să-şi adapteze legislația națională sau să adopte noi dispoziții în vederea garantării reciproce a deciziilor de blocare, privind, în special produsele actelor de corupție, şi să faciliteze confiscarea produselor, îndeosebi permițând autorităților competente să confişte bunuri aparținând unei persoane condamnate pentru o faptă penală, atunci când infracțiunea poate genera profituri substanțiale, cu excepția situației în care persoana ar putea demonstra că bunurile au fost dobândite în mod legal. Nici unul dintre cele două texte nu enumără infracțiuni principale specifice; ele ar fi aplicabile tuturor faptelor pasibile de o pedeapsă de maxim 6 ani închisoare.

Deşi, dintr-un punct de vedere juridic, ea nu acoperă domeniul cooperării polițieneşti şi judiciare, trebuie, de asemenea, să reamintim faptul că, în acest context, prin cea de-a doua directivă privind spălarea de capitaluri, adoptată în noiembrie 2001[2], extindem calificarea ca infracțiuni principale asupra tuturor infracțiunilor grave, categorie în care "corupția" este inclusă în mod expres şi obligă statele membre să combată şi să prevină spălarea produselor rezultate prin comiterea acestor infracțiuni. Actele care, conform legislațiilor statelor membre, au legătură cu noțiunea de corupție, indiferent că sunt pasive sau active, şi au drept cadru sectorul privat sau sectorul public, trebuie să fie instrumentate ținând cont de normele şi definițiile comune stabilite în cadrul instrumentelor Uniunii Europene, al convenției OCDE privind corupția şi al convențiilor Consiliului Europei privind corupția.

e) Lupta împotriva corupției în sectorul privat

În ceea ce priveşte corupția având drept cadru sectorul privat, în decembrie 1998 a fost adoptată o acțiune comună privind corupția în sectorul privat[3]. Aceasta solicită statele membre să califice drept infracțiuni actele de

[1] *23 COM (2001) 715 final.*
[2] *JO L 344 din 28.12.2001, p. 76.*
[3] *JO L 358 din data de 31.12.1998.*

corupție atât cele active, cât şi cele pasive, implicând o persoană aflată în exercițiul unei activități profesionale. Totuşi, statele membre pot restrânge această măsură la comportamentele care provoacă o distorsiune a concurenței în interiorul pieței comune şi care provoacă o pagubă economică unor terți, prin atribuirea nejustificată sau prin executarea incorectă a unui contract. Cu toate acestea, acțiunea comună nu angaja decât guvernele statelor membre, dar nu şi parlamentele statelor şi – până în prezent – numai opt state membre au pus-o în aplicare în totalitate.

Din acest motiv, în iulie 2002, Danemarca a prezentat o inițiativă în vederea adoptării Deciziei-cadru a Consiliului referitoare la lupta împotriva corupției în sectorul privat[1]. Despre acest text se consideră că reface în întregime şi aprofundează acțiunea comună din 1998 şi că are, deci, un caracter mai coercitiv decât instrumentul precedent.

Comisia reaminteşte că sus-menționata acțiune comună era însoțită de o declarație a Consiliului, susținută de Comisie, care sugera ca pe viitor să fie luate şi alte măsuri.

Comisia se felicită pentru această inițiativă care ia în considerare în mod global procesul de privatizare a fostelor întreprinderi de stat. Instrumentul sugerat ar garanta şi absența dezechilibrului dintre instrumentele care vizează actele de corupție implicându-i, pe de o parte, pe funcționari şi, pe de altă parte, corupția existentă între entitățile private. Astfel, independent de structura organizațională a anumitor sectoare în interiorul Uniunii europene şi ținând cont de faptul că instrumentele de drept penal referitoare la sectorul public fac referire la legislația națională pentru a defini noțiunea de "funcționar", este posibil să se înlăture eventualele divergențe juridice pentru a acorda acelaşi grad de protecție juridică împotriva aceluiaşi comportament de corupție. În plus, inițiativa daneză încearcă să se conformeze abordării adoptate în alte decizii-cadru.

f) Depistarea, urmărirea şi sancționarea actelor de corupție

Chiar dacă toate statele membre ale Uniunii Europene şi statele candidate dispun sau vor dispune în curând de o legislație penală substanțială privind corupția atât activă, cât şi pasivă, în sectorul public şi în sectorul privat şi aceasta grație eforturilor supranaționale depuse în domeniu, împreună cu elaborarea instrumentelor anticorupție, comunitare şi internaționale sus-menționate, adevărata problemă a luptei împotriva corupției pare să țină mai mult de punerea în aplicare a acestor legislații, cu alte cuvinte de prevenirea, de anchetarea, de urmărirea şi de judecarea actelor de corupție.

---

[1] *În timpul reuniunii lor, din data de 19 decembrie 2002, miniştrii Justiției şi ai Afacerilor Interne din Statele Uniunii Europene au ajuns la un acord politic general privind textul proiectului de decizie-cadru.*

Motivul, în această situație, este că fapta de corupție apare, adesea, ca o crimă fără victimă (directă). Astfel, se întâmplă rar ca o parte lezată să fie în măsură să reclame autorităților polițieneşti şi judiciare un act de corupție şi, de fapt, puține acte de corupție sunt reclamate. Probabil că acest lucru se întâmplă din cauza faptului că secretul corupției este protejat, în general, de un "pact al tăcerii" între persoana care corupe şi persoana coruptă, care au un interes comun să-şi disimuleze pe cât posibil actele.

Mai mult decât atât, nu există decât foarte puține statistici şi dosare penale privind cauzele de corupție, iar cele existente nu pot servi drept indicatori ai problemei în ansamblul său, din cauza numărului foarte mare de cazuri nereclamate.

În consecință, desprinderea unor concluzii fondate este foarte dificilă şi singura modalitate de a şti mai multe este de a-i convinge pe martori să raporteze actele de corupție. Aceasta nu se poate face decât mijlocind denunțătorilor o protecție eficientă împotriva victimizării şi represaliilor (pierderea locului de muncă, amenințări la adresa lor etc.) şi prin punerea în aplicare a instrumentelor de protecție a martorilor, aşa cum este sugerată în strategia mileniului III privind prevenirea şi controlul criminalității organizate (conform Recomandării nr. 25).

Adesea, martorii susceptibili să reclame un act de corupție lipsesc cu desăvârşire, astfel încât singura modalitate de a scoate la iveală practicile de corupție pare a fi aceea de a determina, prin metode de instigare, persoanele direct implicate în aceste practici să-şi denunțe complicii. Dacă nici una dintre aceste posibilități nu oferă o soluție satisfăcătoare, în ultimă instanță, trebuie avute în vedere mijloacele de facilitare a obținerii martorilor de către serviciile de represiune.

Hotărârea Comisiei privind conduita ce trebuie urmată în caz de suspiciune privind acte reprehensibile grave[1] enunță, special pentru personalul Comisiei, reguli clare indicând ceea ce trebuie făcut şi cui trebuie să se adreseze îndeosebi în caz de corupție sau de fraudă.

Statele membre trebuie, dacă este cazul, la propunerea Comisiei, să introducă norme comune privind strângerea de probe, tehnici speciale de instrumentare, protecția denunțătorilor, a victimelor şi a martorilor actelor de corupție şi confiscarea produselor corupției, în vederea facilitării, depistării, instrumentării, urmăririi şi judecării unor asemenea acte. Trebuie avut grijă ca victimele corupției să dispună de mijloace de drept adecvate.

Comisia invită statele membre să adopte, dacă este cazul, linii directoare clare, speciale, pentru personalul administrației publice. Hotărârea Comisiei din 4 aprilie 2002 ar putea servi ca model în acest scop.

---

[1] *C(2002) 845 din 04 aprilie 2002.*

Conform estimărilor, costul global al corupției reprezintă aproximativ 5% din economia mondială. Grupările criminalității organizate utilizează până la 30% din produsul crimelor lor pentru a corupe poliția, procurorii, judecătorii şi administrația în general, cu scopul "de a-şi cumpăra scutirea" de măsuri de represiune.

Pentru comparații, cheltuielile publice destinate depistării şi prevenirii actelor de corupție sunt reduse, deşi experiența demonstrează că investind mai mult în servicii anticorupție specializate, s-ar putea spori numărul cazurilor în care astfel de acte sunt depistate şi urmărite, şi deci, ar putea creşte eficacitatea oricărei politici anticorupție.

Autoritățile anticorupție specializate şi funcționarii statelor membre angajați în lupta împotriva corupției şi a formelor nereglementate (aparent legale) de criminalitate economică – cele precum frauda, spălarea de bani şi infracțiunile fiscale şi contabile – trebuie să se bucure de independență, de autonomia şi de protecția dorite, în exercitarea atribuțiilor lor, să nu sufere nici o influență contrară regulilor şi să dispună de mijloace eficace pentru a strânge probele şi a proteja persoanele care sprijină autoritățile în lupta împotriva corupției. Pentru a facilita cooperarea internațională trebuie încurajată cooperarea între agenți şi anchetele conexe, mai ales în domeniul financiar, şi înființate rețele şi puncte de contact naționale, în mod special însărcinate cu problemele de corupție.

Pe lângă faptul că a sugerat aceste inițiative, Comisia a recomandat o revizuire a Tratatului Consiliului Europei, vizând să permită înființarea unei funcții de procuror european independent, însărcinat să-i depisteze, să-i urmărească şi să-i trimită în fața instanțelor de judecată pe autorii delictelor care au adus atingere intereselor financiare ale Consiliului Europei, în special ai actelor de corupție a funcționarilor Uniunii Europene[1]. Înființarea unui procuror european ar asigura aplicarea efectivă a dreptului penal, contribuind la respectarea drepturilor individuale şi garantând controlul jurisdicțional al activităților practice ale OLAF.

4. Dezvoltarea unei culturi anticorupție în instituțiile Uniunii Europene

Pe parcursul ultimilor ani, lupta împotriva corupției şi a fraudei în interiorul instituțiilor şi al organelor Uniunii Europene a devenit o prioritate absolută pentru Uniunea Europeană. Criza declanşată prin demisia Comisiei în

[1] *A se vedea Cartea verde a Comisiei privind protecția penală a intereselor financiare comunitare şi înființarea unei funcții de procuror european, COM (2001) 715 din 12 decembrie 2001, şi raportul său de urmărire, COM (2003) 128 final din 19 martie 2003.*

martie 1999, a arătat necesitatea luării unor măsuri mai eficiente pentru protejarea integrității administrației publice europene[1].

Pentru a îmbunătăți cadrul juridic în acest domeniu, Comisia a definit mai multe inițiative în strategia sa globală pe anul 2000 pentru apărarea intereselor financiare ale comunităților, în planul său de acțiune pentru perioada 2001 – 2003[2] şi, mai recent, în raportul său privind evaluarea activităților OLAF[3].

Creată în anul 1999 în calitate de organ administrativ independent, OLAF este însărcinat cu anchetarea cazurilor de corupție, de fraudă şi referitoare la alte încălcări grave ale obligațiilor profesionale, care aduc atingere bugetului comunitar, în cadrul ansamblului instituțiilor organelor şi organismelor Uniunii Europene[4] (anchete interne). Acordul instituțional din mai 1999[5] a extins aria de aplicare a competențelor sale în materie de anchetă[6] asupra tuturor activităților legate de apărarea intereselor comunitare împotriva comportamentelor ilegale ale funcționarilor sau agenților CE susceptibili de a fi urmăriți administrativ sau penal.

---

[1] *În urma unei examinări aprofundate a regulilor şi practicilor existente, mai multe documente au atras atenția asupra slăbiciunii cadrului juridic, şi în special asupra faptului că nici o anchetă privind aceste cazuri – presupuse a fi de corupție sau de fraudă – nu putea fi efectuată în cadrul instituțiilor Uniunii Europene. A se vedea Raportul special al Curții de Conturi referitor la serviciile Comisiei însărcinate cu lupta împotriva fraudei, în special la Unitatea de Coordonare a Luptei Antifraudă (UCLAF) (JO C 230 din 22.07.1998). A se vedea raportul din 15 martie 1999 privind frauda, gestionarea defectuoasă şi favoritismul la Comisia Europeană a Comitetului de Experți Independenți, urmat de un al doilea raport datat 10 septembrie 1999 privind reforma Comisiei, care conține o analiză a practicilor în vigoare şi a propunerilor pentru remedierea gestionării defectuoase, a neregulilor şi a fraudei.*

[2] *Raportul privind lupta antifraudă: pentru o abordare strategică globală, COM (2000) 358 final şi raport privind lupta antifraudă, plan de acțiune pentru perioada 2001-2003, CO0M (2001) 254 final.*

[3] *A se vedea COM (2003) 154 final.*

[4] *Decizia Comisiei 1999/352/CE, CECA, Euratom din 28 aprilie 1999 instituind Oficiul European de Luptă Antifraudă (OLAF) (JO L din 31.05.1999, p. 20).*

[5] *Acordul interinstituțional, din 25 mai 1999 dintre Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene şi Comisia Comunităților Europene privind actele interne efectuate de OLAF (JO L 136 din 31.05.1999, pag. 15) şi decizia model anexată.*

[6] *Conform Reglementării (CE) nr. 1073/1999 a Parlamentului European şi a Consiliului şi Reglementării (Euratom) nr. 1074/1999 a Consiliului (JO L 136/31.05.1999, p. 1 şi 8), anchetele desfăşurate de OLAF sunt destinate să ,,lupte împotriva fraudei, a corupției şi împotriva oricărei alte activități ilegale care aduce atingere intereselor financiare ale Comunității Europene" şi să ,,cerceteze aici, în acest scop, faptele grave, legate de exercitarea activităților profesionale, putând să constituie o încălcare gravă a obligațiilor funcționarilor şi agenților Comunităților, susceptibilă de consecințe disciplinare şi, dacă este cazul, penale, sau o încălcare gravă a obligațiilor analoage ale membrilor… sau ale membrilor personalului instituțiilor, organelor şi organismelor care nu fac obiectul statutului".*

Consiliul European de la Cologne a solicitat tuturor instituțiilor, organelor şi organismelor să adere la acordul interinstituțional astfel încât anchetele să poată fi efectuate în condiții echitabile în fiecare dintre ele.

Pentru a asigura o mai bună apărare a integrității administrației publice europene, apreciem că este necesar ca toate instituțiile, organele şi organismele să adere la acordul interinstituțional din mai 1999 şi să adopte o decizie internă conformă deciziei-model anexată la acest acord[1].

OLAF intervine în principal în cazul sesizării şi prin exploatarea informațiilor furnizate de membrii şi de personalul instituțiilor care se achită de obligația lor de loialitate[2]. În această privință Comisia recomandă folosirea de către OLAF a unor practici vizând respectarea şi aplicarea standardizată a procedurilor de informare în ceea ce priveşte instituțiile, organele şi organismele în cauză şi a unor proceduri de informare referitoare la persoanele implicate[3].

Cooperarea dintre OLAF şi celelalte instituții, organe şi organisme ale Uniunii Europene, precum şi cu instanțele specializate în domeniul ilegalităților financiare a fost, de asemenea, avută în vedere ca un aspect important al luptei împotriva corupției şi a fraudei în interiorul instituțiilor Uniunii Europene[4].

Ca urmare a apariției Cărții albe privind reforma[5], Comisia a redactat un ghid practic de bună gestionare financiară specificând normele de comportament, prin referire la obligațiile etice fundamentale prevăzute de statut, în special obligațiile de integritate, de loialitate şi de imparțialitate[6]. De asemenea, Comisia a instituit măsuri interne care vizează promovarea responsabilității şi prevenirea practicilor de corupție în interiorul său[7], cum ar fi decizia din 04.04.2002 referitoare la conduita ce trebuie urmată în caz de suspiciune privind acte blamabile grave, coduri de conduită pentru membrii şi personalul Comisiei[8], standarde de control intern în serviciile Comisiei, un ghid

---

[1] *A se vedea recomandarea nr. 1 a Raportului Comisiei privind evaluarea activităților OLAF, COM (2003) 154.*

[2] *Obligația de a semnala cazurile de fraudă sau de corupție este prevăzută în reglementarea 1.073/1999.*

[3] *A se vedea recomandarea nr. 16 a Raportului Comisiei Privind Evaluarea Activităților OLAF.*

[4] *A se vedea Raportul Comisiei privind evaluarea activităților OLAF.*

[5] *Cartea albă privind reforma Comisiei din 1 martie 2000, COM (200) 2000/2.*

[6] *A se vedea Acțiunea 92, pentru buna gestionare a proiectelor, Ghid practic. Proiectul trebuie să fie supus spre aprobare de către Comisia reunită în colegiu.*

[7] *În cadrul reformei, Comisia propune să se includă în viitorul statut, care este actualmente în discuție la Consiliu, reguli aplicabile membrilor personalului tuturor instituțiilor Uniunii Europene, privind conduita ce trebuie urmată în caz de suspiciune de acte blamabile grave.*

[8] *Codul bunei conduite administrative pentru personalul Comisiei Europene în relațiile sale cu publicul.*

pentru verificarea rezistenței la fraudă şi noi reguli de mobilitate pentru posturile sensibile.

Prin înființarea Biroului de Investigații şi Disciplină (IDOC)[1], Comisia a pus în aplicare un sistem destinat să soluționeze, mai bine, din punct de vedere disciplinar cazurile de corupție sau conflictele de interese. Colaborarea existentă între IDOC şi OLAF trebuie considerată drept un aspect esențial pentru ca integritatea administrației publice europene să poată fi protejată într-o manieră eficientă şi uniformă. Ținând cont de caracterul complementar al misiunilor respective [2] din domeniul anchetelor administrative, un memorandum ar trebui să structureze legăturile acestora şi să evite suprapunerea competențelor celor două birouri garantând o urmărire potrivită anchetelor întreprinse de OLAF, în cazul în care sunt necesare sancțiuni disciplinare[3].

5. Prevenirea corupției – piața unică şi alte politici interne

Comisia estimează că este necesar ca inițiativele care vor fi luate în viitor să se axeze pe măsurile preventive care vizează să reducă posibilitățile de apariție a comportamentelor coruptive, evitându-se conflictele de interese şi instaurând verificări şi controale sistematice. Acest lucru corespunde abordării deja semnalată de Comisie în cadrul primului său raport referitor la corupție.

Ca răspuns la acest raport, Parlamentul European a solicitat Comisiei să-şi exercite autoritatea în diverse domenii, precum cel al deducerii fiscale, al întocmirii listelor negre referitoare la procedurile de achiziții publice, al tranzacțiilor financiare, al programelor de perfecționare, al fraudei din sânul instituției comunitare, al spălării banilor şi al ajutorului şi asistenței externe.

a) Consolidarea integrității din sectorul public

La data de 7 noiembrie 2000, miniştrii Uniunii Europene, responsabili cu atribuțiuni publice şi administrative, au adoptat la Strasbourg o rezoluție privind

---

[1] *Decizia C(2002) 540 privind conduita anchetelor administrative şi a procedurilor disciplinare.*

[2] *OLAF dispune de autoritate internă în materie de anchete, care poate fi exercitată în toate instituțiile şi organismele, chiar şi pentru anchetarea în legătură cu membrii sau categoriile de personal care nu fac obiectul statutului.*

[3] *Luând în considerare faptul că OLAF ştie cum să procedeze în domeniul luptei împotriva comportamentelor care evidențiază anumite forme grave de infracționalitate economică şi financiară, acest memorandum ar trebui să facă mai transparentă repartizarea practică a sarcinilor între OLAF şi organismele de disciplină. A se vedea Recomandarea nr. 8 din Raportul Comisiei cu privire la evaluarea activităților Biroului European de Luptă Antifraudă.*

calitatea serviciilor publice şi compararea performanțelor administrațiilor din Uniunea Europeană.

Piatra de încercare a acestei rezoluții este definitivarea unui cadru de autoevaluare al gestionării, din cadrul administrațiilor publice prin prisma calității (aşa-zisul "cadru de autoevaluare a funcționarilor publici" sau CAF).

CAF trebuie să servească drept mijloc de comunicare şi de comparare a performanțelor obținute de administrațiile statelor membre în scopul ocrotirii integrității, responsabilității şi transparenței din sânul instituțiilor publice.

La solicitarea miniştrilor, directorii generali din domeniul public şi cel administrativ au elaborat, pentru grupul de experți "Innovative Public Services Group" (IPSG), un program de lucru care urmăreşte să îmbunătățească permanent calitatea şi eficiența administrațiilor.

Prin urmare, Comisia recomandă angajarea într-un dialog aprofundat în cadrul Uniunii Europene, cu privire la normele minime şi la indicatorii de referință în materie de integritate administrativă şi de bună guvernare pe baza Rezoluției de la Strasbourg, lucru esențial pentru a preveni şi a combate eficient corupția organizată şi transfrontalieră.

b) Deducerea fiscală a mitei

Urmare a Recomandării OCDE din 1996 şi a Raportului Comisiei din 1997, toate statele membre care autorizau sau tolerau încă deducerea fiscală a comisioanelor oferite agenților publici străini şi-au modificat legislația, în vederea interzicerii acestei posibilități.

c) Piața publică

Piața publică reprezintă circa 15% din PIB, la nivelul Uniunii Europene. Directivele comunitare privind piața publică garantează transparența şi accesul nediscriminatoriu privind posibilitățile de tranziție a pieței. În cadrul sistemelor comunitare, este luată în calcul prevenirea fraudelor, a corupției şi a metodelor disimulatorii practicate de ofertanți şi de autoritățile contractante. Atitudinile disimulate ale societăților participante la licitație pot constitui, printre altele, o infracțiune directă la interdicția prevăzută la articolul 81 din Tratatul Consiliului Europei. În strategia stabilită pentru mileniul actual, Consiliul a solicitat statelor membre şi Comisiei Europene să urmărească ca "în cadrul unei proceduri de licitație publică, legislația în vigoare să prevadă posibilitatea de a interzice unui candidat, care a comis infracțiuni ce au legătură cu crima organizată, să participe la procedurile de licitație conduse de statele membre şi de comunitatea europeană" şi a estimat că "dispozițiile speciale – privind rolul Comisiei atât în cadrul cooperării administrative, cât şi la întocmirea listelor negre – ar trebui să fie elaborate pentru a se asigura că aceste angajamente

pot fi îndeplinite, garantând conformitatea cu dispozițiile pertinente referitoare la protecția datelor".

În cadrul Proiectului său de modificare a directivelor privind piața publică, aprobat în mai 2000, Comisia a introdus obligația de a exclude orice ofertant care face obiectul unei condamnări pronunțate printr-o sentință judecătorească definitivă pentru corupție, fraudă sau participare la activitățile unei organizații criminale.

Articolul 45 din propunerea privind modificarea directivelor prevede acordarea posibilității unei autorități contractante de a face apel la colaborarea cu autoritățile competente dintr-un alt stat membru, pentru a obține informații referitoare la situația personală a candidaților sau a ofertanților implicați. Autoritatea sesizată printr-o cerere în acest sens, dintr-un alt stat membru, este obligată să coopereze. Atât Consiliul cât şi Parlamentul European au aprobat, în prima frază, modificările aduse articolului 45 din directiva propusă. Prin urmare, nu este necesară o propunere legislativă nouă pentru a se începe aplicarea articolului 45 din directiva propusă.

Comisia va trebui să reexamineze această problemă, din punctul de vedere al aplicării noilor regulamente.

d) Consolidarea integrității din sectorul privat

- *Protejarea profesiunilor vulnerabile împotriva tentativelor de influență a criminalității*

A fost angajat un dialog deschis şi fructuos cu reprezentanți ai profesiunilor juridice, contabile şi de control, în scopul identificării lacunelor şi eventualelor incoerențe, al elaborării principiilor etice fundamentale la nivelul Uniunii Europene şi pentru găsirea unei căi de mijloc între secretul profesional şi interesul public.

Acesta a condus la semnarea, la 27 iulie 1999, a unei Carte de asociații profesionale europene pentru combaterea criminalității organizate. Asociațiile profesionale europene (notari, avocați, contabili, controlori şi consilieri fiscali) îşi încurajează asociațiile membre să adopte anumite norme în cadrul codurilor de deontologie existente sau viitoare, cu scopul de a proteja profesioniştii de afaceri frauduloase de corupție şi de spălare a banilor sau care sunt victimele crimei organizate.

Comisia invită semnatarii Cartei asociațiilor profesionale europene pentru combaterea criminalității organizate să-şi continue consolidarea regimurilor deontologice, cu scopul de a reduce riscul ca reprezentanții profesiilor să fie obligați să-şi sacrifice integritatea profesională din pricina acțiunilor săvârşite de delicvenți, în scopul ilicite.

- *Creşterea responsabilității antreprizelor*

Societățile şi reprezentanții acestora pot, la fel de bine, să se regăsească atât de partea autorilor actelor de corupție, corupția din partea ofertantului, cât şi din partea victimelor, fie în calitate de ofertant neselecționat, pentru că o piață a fost atribuită unui concurent care s-a folosit de mită pentru a influența decizia în favoarea sa, fie în calitate de victimă a unui salariat care acționează împotriva intereselor societății care l-a angajat întrucât acesta a fost mituit de o societate concurentă.

Se consideră că acest rol dublu din sectorul privat să fie tratat încurajând responsabilitatea companiilor pe baza normelor şi principiilor internaționale, îndeosebi prin elaborarea şi aplicarea normelor de contabilitate modernă, prin adoptarea sistemelor de audit intern şi a codurilor de conduită adecvate, precum şi prin punerea lor în operă şi stabilirea canalelor de comunicare.

Urmare a adoptării Convenției OCDE cu privire la lupta împotriva corupției agenților publici străini în cadrul tranzacțiilor internaționale din 1997, coruperea unui agent public străin, oricare ar fi jurisdicția care se impune, constituie o infracțiune pasibilă de pedeapsă (mai ales, în privința responsabilității antreprizelor), din punct de vedere al jurisdicției statelor care constituie părți ale acestei convenții (toate statele membre ale Uniunii Europene). Cu toate acestea, studii recente (Index des corrupteurs de "Transparency International") par să indice faptul că puține întreprinderi au cunoştință despre acest instrument internațional şi despre textele care pot fi aplicate la nivel național. Ar fi indicat să se crească gradul de sensibilizare din sectorul privat pentru a determina companiile să aprecieze mai mult consecințele prejudiciabile pe care practicile de corupție le pot avea pentru acestea, pentru reputația lor, şi pentru a preveni acest fenomen.

Corupția este un fenomen ocult, deoarece se bazează pe un "pact al tăcerii" încheiat între corupător şi corupt. Trebuie, deci, ca societățile să dispună de regulamente clare în materie de denunțuri (dacă un salariat are cunoştință despre un comportament coruptiv în cadrul unei societăți). Aceste reguli trebuie să facă obiectul unei instrucții şi a unei monitorizări, astfel încât să se indice cu claritate faptul că fenomenul de corupție este inadmisibil şi că salariații trebuie încurajați să-l demaşte.

Comisia ar trebui să continue să stimuleze dialogul necesar în acest domeniu, între sectoarele public şi privat, prin inițiative de genul Forumului European privind prevenirea crimei organizate.

e) Normative contabile şi controlul legal al conturilor

În domeniul contabilității şi al controlului conturilor scandaluri majore survenite recent au dus la o accelerare a luării deciziilor cu scop de a crea o piață de capital eficientă şi concurențială la standardele Uniunii Europene,

începând de acum şi până în anul 2005, fapt ce corespunde obiectivului "Planului de acțiune pentru serviciile financiare" al Uniunii Europene.

În iunie 2002, Uniunea Europeană a adoptat un regulament care impune tuturor societăților cotate, inclusiv băncilor şi societăților de asigurări obligativitatea ca, începând cu 2005, să-şi întocmească statele financiare în conformitate cu normele contabile internaționale (IAS). Acest lucru va avea ca efect transformarea conturilor societăților în conturi mai credibile, mai transparente şi mai uşor de comparat în cadrul Uniunii Europene, ceea ce înlesneşte depistarea fraudei şi a corupției. Comisia trebuie, deocamdată, să urmărească ca aceste norme (IAS) să fie corespunzător aplicate, interpretate în manieră adecvată şi respectate.

În mai 2002, Comisia a publicat recomandări privind independența controlorului legal de conturi. Aceste recomandări conțin o serie de principii riguroase. Ele recomandă, în special, ca factorii de control să nu fie autorizați să realizeze un control legal dacă aceştia au cu clientul vreo legătură care ar putea să le compromită independența. Deşi, din punct de vedere juridic recomandările nu sunt restrictive, ele vor ilustra cu claritate care este procedeul cel mai adecvat. Comisia va supraveghea punerea în aplicare a recomandărilor şi va examina, din prisma aplicării lor practice, necesitatea unei legislații comunitare restrictive.

În momentul actual, în cadrul Uniunii Europene nu există normative de control armonizate. Cu toate că s-a recunoscut, în unanimitate faptul că orice inițiativă din acest domeniu ar trebuie să se bazeze pe normele internaționale de audit (ISA), nu se ştie încă foarte bine în ce mod vor fi efectuate în Uniunea Europeană toate controalele legale, pe această bază. Totodată, se constată lipsa mecanismelor comunitare de supervizare a profesiei de controlor (audit).

Controlul legal al conturilor va trebui să facă obiectul unui comunicat al Comisiei, în care va expune prioritățile politice de viitor din acest domeniu.

f) Lupta împotriva corupției în cadrul organelor şi organismelor cu caracter special de la interfața dintre sectorul public şi cel privat

În ultimii ani, Europa occidentală a fost supusă unui **val de scandaluri de corupție politică.** Aceste aspecte au demonstrat că puteau exista legături secrete (triunghiulare) între titularii funcțiilor publice, lumea afacerilor şi reprezentanții partenerilor sociali şi ai altor grupări de interese care se află la interfața dintre sectorul public şi sectorul privat, precum partidele politice, sindicatele şi asociațiile patronale, fundațiile etc. Deseori, au fost făcute donații nedeclarate acestor entități semipublice cu caracter special, în numeroase cazuri, în pofida obligațiilor legale pentru a influența deciziile politice sau economice importante sau pentru a crea un "climat favorabil" între sectorul public şi sectorul privat.

Caracterul secret al acestor legături demonstrează că deseori este dificil de probat materialitatea plății şi perceperea mitei, din punct de vedere al dreptului penal, şi că fapta (atitudinea) nu este prea simplu de pedepsit.

Câteva cazuri răsunătoare prezentate de mass-media au atras atenția asupra acestui fenomen. Această tendință poate, în mare parte, să aibă legătură cu structura şi cu regulamentele de finanțare a partenerilor sociali şi a celorlalte grupuri de interes din țările implicate.

Înmulțirea scandalurilor politice legate de finanțarea acestor entități se datorează, parțial, modificarea naturii competiției politice prin utilizarea masivă a mass-media, diminuarea rolului statului ca prestator de servicii publice şi concurență pentru piața publică.

Se apreciază că este necesar ca, în cadrul unui studiu de mare anvergură să se studieze şi să se analizeze natura acestor legături, pentru a se putea expune problema şi a putea fi remediată pe viitor.

De fapt, doar transparența sporită în materie de finanțare a partenerilor sociali, a grupurilor de interes a cheltuielilor electorale şi aplicarea anumitor restricții în ceea ce priveşte activitățile comerciale ale reprezentanților acestor entități pot garanta faptul că aceştia acționează la adăpost de conflictele de interes (potențiale).

Comisia este deosebit de preocupată de această evoluție şi sugerează adoptarea, la scara Uniunii Europene, a regulamentelor clare şi transparente, cu privire la finanțarea acestor entități cu caracter special şi la consolidarea rolului societății civile.

Pe baza unui studiu, care are drept scop caracterizarea situației în materie de corupție politică şi de finanțare a partenerilor sociali şi a altor grupuri de interes din Europa, Comisia va elabora şi va supune Parlamentului European şi Consiliului Europei propuneri care conțin normele şi procedeele cele mai avantajoase pentru a asigura transparența finanțării acestor entități, a cheltuielilor electorale şi pentru evitarea conflictelor de interes.

6. Aspecte externe

Apropiata aderare a unor noi state la Uniunea Europeană şi mai marea coerență între politica internă şi cea externă a Uniunii Europene, după cum se arată în concluziile de la Tampere sau în recentul "Comunicat cu privire la Europa extinsă – vecinătatea", cu un accent special pus pe: Rusia, noile state independente (CSI)[1] , Europa de sud-est şi partenerii mediteraneeni pregătesc deja calea pentru viitoarele inițiative (concentrate) ale Uniunii Europene în lupta împotriva corupției.

---

[1] *Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Turkmenistan, Kazakhstan, Kârgâstan, Moldova, Tajjikistan, Ucraina şi Uzbekistan (n. trad.).*

a) Încurajarea politicii anticorupție în țările aflate în curs de aderare, în cele candidate sau în alte țări terțe pe baza celor zece principii generale (ataşate la acest document)

În țările aflate în curs de aderare la Uniunea Europeană şi în cele candidate, lupta împotriva corupției a devenit mult mai proeminentă în anii din urmă, în special datorită perspectivei aderării. Deşi s-a realizat deja un progres enorm şi majoritatea acestor țări au adoptat strategii naționale anticorupție, corupția şi alte infracțiuni economice rămân predominante, după cum se arată în rapoartele regulate ale Comisiei, referitoare la progresul realizat în procesul de aderare. În plus, legislațiile deficitare şi lipsa de coordonare, periclitează realizările.

Deşi realizarea capacității de luptă împotriva corupției a fost abordată în timpul negocierilor de aderare, iar programul PHARE a sprijinit numeroase proiecte anticorupție, Comisia propune intensificarea eforturilor pentru a se asigura că întreaga sa strategie anticorupție este pe deplin transmisă statelor în curs de aderare şi ale celor candidate.

Deşi toate țările în curs de aderare şi cele candidate au semnat cel puțin unul dintre instrumentele internaționale anticorupție cum ar fi Convenția pentru dreptul penal şi Convenția pentru dreptul civil, ale Consiliului Europei sau Convenția OECD cu privire la mituirea funcționarilor publici străini în cadrul tranzacțiilor internaționale, cea mai mare provocare rămâne implementarea lor efectivă.

Comisia a recomandat frecvent o coordonare mai bună între diversele autorități responsabile cu lupta împotriva corupției şi alte campanii de creştere a conştientizării publicului în scopul prevenirii corupției.

Înființarea unei singure unități anticorupție sau a unui organism unic de coordonare ar reprezenta un pas semnificativ în această direcție.

Capacitatea structurilor administrației publice şi judiciare de a-şi îndeplini misiunile în mod eficient constituie o preocupare majoră a Comisiei.

Aceasta vizează, în special, implementarea obligațiilor legale derivate din *acquis.* În scopul eficientizării luptei împotriva corupției, creşterea integrității, transparența şi răspunderea administrațiilor, precum şi promovarea unei bune guvernări constituie elemente esențiale ale unei politici preventive cuprinzătoare.

Pe baza celor zece principii generale prezentate în anexă la acest studiu şi a nevoilor fiecărei țări în parte, Comisia favorizează eforturile ample ale Programului PHARE în perioada de timp rămasă până la aderare**,** în scopul consolidării capacităților administrative relevante (judiciare, poliție, vamă, achiziții publice) din țările candidate.

Comisia consideră că instruirea şi specializarea în acest domeniu trebuie îmbunătățite pentru a asigura organismelor naționale din toate domeniile

relevante – precum cel judiciar, procuratură, justiție, vamă şi poliție – un personal adecvat şi bine instruit. Dincolo de acestea cea mai importantă şi cuprinzătoare recomandare este alinierea legislațiilor naționale cu *acquis* şi alte instrumente internaționale în scopul asigurării dezvoltării ulterioare.

Comisia recunoaşte pe deplin că eficiența politicilor naționale anticorupție poate şi evaluată doar după un an de la implementarea lor.

În alte țări, cum sunt statele din zona estică a Balcanilor, corupția rămâne un fenomen larg răspândit. Elementul-cheie al procesului de stabilizare şi asociere din aceste țări îl constituie consolidarea instituțiilor naționale. Instituțiile mai puternice şi mai eficiente vor avea o mai mare capacitate de a rezista corupției.

Abordarea corupției este parte importantă din strategiile regionale şi la nivel de țară stabilite în contextul programului de asistență CARDS în privința, spre exemplu, a luptei împotriva crimei organizate. În general, progresul în eliminarea corupției este esențial dacă țările din zona estică a Balcanilor doresc să avanseze spre integrarea europeană.

În decembrie 2002 la Copenhaga, Consiliul Europei a confirmat că Uniunea Europeană trebuie să profite de ocazia oferită de extindere pentru a-şi dezvolta relațiile cu vecinii săi (Rusia, Ucraina, Moldova, Belarus şi țările mediteraneene), în scopul evitării trasării unor noi linii de demarcație în Europa şi al promovării stabilității şi prosperității în cadrul şi dincolo de noile frontiere ale Uniunii Europene. Noua politică de vecinătate prevede intensificarea cooperării în domeniul prevenirii şi combaterii amenințărilor la adresa securității comune, inclusiv a corupției. Uniunea Europeană va explora posibilitățile de a conlucra mai strâns cu țările învecinate în cadrul cooperării judiciare şi polițieneşti, precum şi în cel al dezvoltării asistenței juridice reciproce. Țările au nevoie să atragă investițiile străine în scopul stimulării performanței economice. Acest lucru asigură un puternic stimulent în direct în sensul reducerii nivelurilor corupției, iar politicienii au dovedit creşterea conştientizării acestui fapt.

b) Acorduri de cooperare şi programe de ajutor extern

Promovarea drepturilor omului, consolidarea principiilor democratice şi statul de drept au devenit obiective-cheie ale politicii externe şi de dezvoltare a Uniunii Europene. Au fost integrate drept elemente esențiale în cadrul diverselor acorduri de cooperare cu țările în curs de dezvoltare şi constituie o parte a dialogului politic constant cu țările partenere. Acordul de parteneriat ACP-UE, semnat la Cotonou (Benin), la 23 iunie 2000, între Uniunea Europeană şi 77 de țări africane, din zona Caraibelor şi din cea a Pacificului (ACP), realizează un nou progres prin abordarea explicită a problemelor legate de buna guvernare (ca "element fundamental") şi de corupție. ACP şi Uniunea

Europeană au căzut de acord asupra definiției date bunei guvernări[1], care include lupta împotriva corupției. Aceste domenii constituie şi un important subiect pentru dialogul politic. Părțile au fost de acord ca atunci când comunitatea este un partener semnificativ în termenii sprijinului financiar, cazurile serioase de corupție, inclusiv actele de mituire care duc la corupție pot impune o procedură de consultare. Dacă măsurile de remediere a situației nu sunt luate, suspendarea cooperării poate fi decisă ca măsură de ultim resort.

Acordul semnat la Cotonou nu defineşte "cazurile grave de corupție" care pot duce la suspendarea cooperării. În cadrul dialogului politic permanent care acoperă problemele legate de guvernare, părțile examinează schimbările şi continuitatea progresului realizat.

Această evaluare periodică are în vedere contextul economic, social, cultural şi istoric al fiecărei țări. Procedura de consultare nu se aplică exclusiv sau necesar când sunt implicate fondurile CE, ci, mai general, când corupția constituie un obstacol în dezvoltarea unei țări. Consultările au avut loc într-un caz în care Uniunea Europeană a fost profund îngrijorată de lipsa de transparență din sistemul de răspundere publică şi de riscurile de corupție gravă, în special în managementul resurselor naturale şi exploatarea monopolurilor într-o țară parteneră.

"Manualul de instrucțiuni" al Comisiei cu privire la contractele de muncă, aprovizionare şi servicii, alcătuit în scopul cooperării comunității cu terțe țări conține prevederi care se aplică punctual cazurilor de practici corupte depistate în contextul unui anume proiect. Aceste prevederi nu implică neapărat suspendarea aplicării cadrului de cooperare cu țara interesată. Ele afectează în general, cel puțin într-o primă etapă, finanțările Comisiei Europene de sprijinire a acestui proiect.

Secțiunea 7 din "Manual" prevede posibilitatea de "a suspenda sau anula finanțarea proiectului dacă se descoperă practici corupte de orice fel, în orice etapă a procesului de finanțare şi dacă autoritatea contractantă nu ia măsurile adecvate de remediere a situației. În perspectiva acestei prevederi, «practici corupte» constituie darea de mită, cadou, gratuitate sau comision oricărei persoane, ca recompensă pentru îndeplinirea sau abținerea de la orice acțiune legată de acordarea unui contract sau implementarea unui contract deja încheiat cu autoritatea contractantă".

---

[1] *Buna guvernare este managementul transparent şi responsabil al resurselor umane, naturale, economice şi financiare în scopul dezvoltării echitabile şi durabile. Aceasta presupune proceduri clare de luare a deciziilor la nivelul autorităților publice, instituții transparente şi responsabile, prioritatea statului de drept în managementul resurselor şi capacităților pentru elaborarea şi implementarea măsurilor de prevenire şi combatere a corupției.*

În vederea implementării acestei noi politici, Comisia este, actualmente, în curs de revizuire a cadrului său şi a unor acorduri de finanțare cu statele beneficiare, precum şi a documentelor de oferte şi contracte, în scopul adăugării clauzelor-standard, prin care Comisia poate anula finanțarea şi poate cere statului beneficiar să ia măsuri concrete în cazurile de corupție.

Acordurile recente (decembrie 2001, ianuarie 2002) au fost încheiate cu Algeria şi Liban, având noi capitole dedicate cooperării în domeniul justiției şi afacerilor interne. Acestea includ un articol cu privire la lupta împotriva corupției şi se referă la instrumentele legale internaționale şi angajează părțile să întreprindă măsuri concrete împotriva corupției şi să garanteze asistența juridică reciprocă în anchetele penale.

ANEXĂ

ZECE PRINCIPII PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA LUPTEI ÎMPOTRIVA CORUPȚIEI ÎN ȚĂRILE CE ACCED, SUNT CANDIDATE ŞI ÎN TERȚELE STATE

1. Pentru a-şi asigura credibilitatea, liderii şi factorii de decizie trebuie să aibă o atitudine clară împotriva corupției. Ținând cont de faptul că nu există rețete universal aplicabile, trebuie să fie trasate şi implementate strategii sau programe naționale anticorupție, cuprinzând şi măsuri represive. Aceste strategii trebuie să fie subiectul unor largi consultări, la toate nivelurile.
2. Actualele state membre şi cele viitoare va trebui să se alinieze pe deplin la *acquis*-ul Uniunii Europene şi să ratifice şi să implementeze toate instrumentele internaționale anticorupție importante la care sunt parte (convențiile Organizației Națiunilor Unite, Consiliul Europei şi OECD). Statele terțe va trebui să semneze şi să ratifice, dar şi să implementeze instrumentele internaționale anticorupție relevante.
3. Legile anticorupție sunt importante, dar mai importantă este implementarea lor de către entitățile competente (cum ar fi serviciile bine pregătite şi specializate ale procurorilor anticorupție). Este necesar să fie dezvoltate tehnicile orientate de investigare, statisticile şi indicatorii. Rolul structurilor de asigurare a respectării şi aplicării legilor va trebui să fie întărit, nu numai în ceea ce priveşte corupția, ci şi în cazurile de fraudă, evaziune fiscală şi spălare de bani.
4. Accesul la funcțiile publice trebuie să fie deschis oricărui cetățean. Recrutarea şi promovarea vor fi reglementate prin criterii obiective bazate pe meritele fiecăruia. Salariile şi drepturile sociale trebuie să fie corespunzătoare. Funcționarilor civili trebuie să li se ceară să-şi declare averile. Posturile sensibile vor fi subiectul rotației.
5. Integritatea, responsabilitatea şi transparența în administrația publică (justiție, poliție, vamă, administrație financiară, sănătate, achiziții publice) va trebui să crească prin utilizarea instrumentelor manageriale adecvate prin auditare şi standarde de monitorizare, cum ar fi "Cadrul comun de evaluare a şefilor serviciilor civile şi administrației publice din Uniunea Europeană" şi "Rezoluția Strasbourg". Transparența crescută este importantă în vederea dezvoltării încrederii între cetățeni şi administrația publică.

6. În sectorul public va trebui să fie constituite şi monitorizate coduri de conduită.
7. Atât în sectorul public, cât şi în cel privat se vor adopta reguli clare de semnalare (dat fiind faptul că actele de corupție nu produc victime directe care să poată depună mărturie împotriva lor) şi raportare.
8. Va trebui să crească intoleranța publică față de corupție, prin campanii de conştientizare în mass-media şi prin pregătire de specialitate. Mesajul central trebuie să fie acela că orice act de corupție nu este un fenomen tolerabil, ci o infracțiune. Societatea civilă are un rol important de jucat în prevenirea şi lupta împotriva fenomenului.
9. Va trebui să fie introduse reguli clare, transparente de finanțare a partidelor politice, pentru controlul financiar extern al acestora, pentru a se evita legăturile mascate dintre politicieni şi mediile (ilicite) de afaceri. În mod evident partidele politice au o puternică influență asupra factorilor de decizie, deseori fiind imune la legile referitoare la mită.
10. Este necesar să fie acordate stimulente sectorului privat pentru a se putea apăra împotriva practicilor corupte, cum ar fi "cărțile albe".

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

STUDII CONSULTATE

Bogdan, I., Strategii de control, Editura Nemira, Bucureşti, 1995;

Boulescu, M., Management financiar-contabil, Editura România de Mâine, Bucureşti, 2002;

Boulescu, M., Curtea de Conturi. Tradiție şi actualitate, Editura Expert-Consult, Bucureşti, 1993;

Jivan, A., "Cultural Determinants of the Services Level. The Case of Romania's Underdevelopment in Services", în: The volume of International Conference on Service Management, Presses de l'Université d'Angers, 2001, p. 223;

Jivan, A., "Developments in Growth Theory in Prospect of Globalization", în: The volume of International Symposium "Economics and Management of Transformation", West University of Timişoara, Faculty of Economic Sciences, Timişoara, Romania, May 11-12, 2002);

Jivan, A., "Morala la homo oeconomicus", în: Revista de ştiințe ale educației, nr. 2/2001, Editura Universității de Vest, Timişoara, 2002, pag. 201

Jivan, A., Economia terțiarului intelectual, Editura Mirton, Timişoara, 1995;

Jivan, A., Servicitate, mai mult decât productivitate în economia de serviciu, Editura Sedona, Timişoara, 2000;

Milton & Friedman R., Liber să alegi, Editura ALL, Bucureşti, 1998.

Popa, S.; Cucu, A., Economia subterană şi spălarea banilor, Editura Expert, Bucureşti, 2000;

Popeangă, P., Controlul financiar-contabil, Editura Tribuna Economică, Bucureşti, 1999;

Popeangă, P., Controlul financiar al contului datoriei publice, Editura România de Mâine, Bucureşti, 1998;

Sen, A., On Ethics and Economics, Oxford India Paperbacks, Oxford University Press, 2000;

Son, L.; Jivan, A.; Zoican, S., "Romanian Commercial Exchanges with Countries from European Union and CEFTA: Specialization and Comparative Advantages", în: Paper at International Symposium "Economics and Management of Transformation", West University of Timişoara, Faculty of Economic Sciences, Timişoara, Romania, May 11-12, 2002);

Țurlea, E., Controlul financiar , Editura Scripta, Bucureşti, 1998;

RAPOARTELE CONSULTATE

Rapoartele OECD-2002;
Raportul de țară al FMI/2002-25;
Raportul Băncii Mondiale-Transition 2002;
Raportul Economist Intelligence Unit;
Raportul "Transparency International-2002";
Raportul Freedom House;
Raportul Heritage Index of Economic Freedom 2003;
Raportul de țară al Comisiei Europene pentru România 2002;
Raportul Parlamentului European 2002;
Raportul BERD – Transition Report 2002;
Raportul GRECO 2003;
Rapoartele lunare de avertizare UNDP/SAR;
Raportul Institutului Open Society pentru 2002;
Financial Times/USAID-2002;
Raportul Departamentului de Stat/US Trade Representative;
Deutsche Bank Research-EU Enlargement Monitor 2002;
Raportul "Climatul economic în România 2001". Sondaj efectuat de GTZ în rândul investitorilor germani;
Raportul "Un climat investițional pentru aderarea la Uniunea Europeană", elaborat de Consiliul Investitorilor Străini;
The 11th International Anti-Corruption Conference, Different Cultures, Common Values, Conference Program Book, 25-28 May 2003, COEX Convention Center, Seoul, Republic of Korea;
Transparency International Korea, Annual Report 2001, două exemplare;
Delna, Transparency International – Latvia, Annual Report 2000;
Transparency International Germany, Annual Report 2001;
Transparency International Germany, Annual Report 1999;
Transparency International Germany, Annual Report 2000, două exemplare;
Transparency International Korea, Annual Report 2002;
Transparency International Colombia, Índice de integridad de las entidades públicas, Comparativo de los poderes del Estado, Resultados 2002;
Transparency International Romania, Raport de activitate, perioada 27 septembrie-10 decembrie 2001;
Comisia Europeană în România, Raport anual 2001, Delegația Comisiei Europene în România;
Partners Romania Foundation for Local Development, Annual Report 2001, FPDL;
Transparency International Zambia, Activity Report october 2001- october 2002;
UNDP Romania, Raport de avertisment privind potențialul de criză, Societatea Academică din România, Bucureşti, 2001;

Davis, Jan, Hirst, Chrissie, Koromi, Judit, The Szeged Small Arms Process, Report May 2002, Saferworld Arms and Security Programme, 2002;
Transparency International Germany, Annual Report 2002, două exemplare;
UNDP Romania, Raport de prevenire a crizelor, Societatea Academică din România, Bucureşti, 2002;
Transparency International – Liban, The Lebanese Association, Annual Report 2002-2003;
Global Forum on Fighting Corruption and Safeguarding Integrity II, Final Report, Haga, Olanda, 28-31 May 2001;
Phare Inception Report, Improving of Competitive, Transparent, Working Procedures for Awarding the Public Procurement Contract, Phare, 20 February 2003;
Center For The Study of Democracy, Report. Corruption and Trafficking: Monitoring and Prevention, Center for the Study of Democracy, Sofia, 2000;
A Global Forum on Fighting Corruption: Safeguarding Integrity Among Justice and Security Officials, Final Conference Report, Washington, D.C., February 24-26, 1999, două exemplare;
Regional Conference of Central and East European Countries on Fighting Corruption, The Judiciary, Law Enforcement and Society in the Fight Against Corruption, Final Report, Bucharest, 30-31 March, 2000, două exemplare;
OSI/ EU Accession Monitoring Program, Romania – Corruption Report, TI-Romania, 2001;
Corruption Assessment Report 2000, Coalition 2000, Sofia, December 2000;
Direcția pentru comunicare, presă şi relații publice a Camerei Deputaților, Activitatea Camerei Deputaților în anii 2000-2002, Regia Autonoma Monitorul Oficial, 2002, două exemplare;
Transparency International, Corruption 1993-2003, Berlin;
Center for the Study of Democracy, Annual Report 1999, Building Bridges, CSD, 2000;
Transparency International – Macedonia, National Integrity System, Republic of Macedonia, Country Study Report, September 2002, trei exemplare;
Transparency International, Global Corruption Report 2003, Special Focus: Access to information, 2003, trei exemplare;
Transparency International, Global Corruption Report 2001, trei exemplare;
Transparency International, Report 1998, Combating Corruption. Are lasting solutions emerging?, Berlin, 1998, două exemplare;
Transparency International, Report 1997, The Fight Against Corruption Is the Tide Now Turning?, Berlin, April 1997 Forumul Constituțional, Raport final, iulie-octombrie 2002;
Transparency International Romania, The Annual Report 2001, 2002.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 167/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

EVALUĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE A MUNICIPIULUI CÂMPULUNG MUSCEL

prof.univ.dr. Constantin CIOTEI (coordonator)
conf.univ.dr. Filon TODEROIU
asist.univ.drd. Alin CIOTEI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 51
CAPITOLUL I. EVALUAREA SISTEMULUI SOCIOECONOMIC EXISTENT 53
1.1. Capitalul natural 53
1.2. Calitatea factorilor de mediu 56
CAPITOLUL II. EVOLUȚIA CAPITALULUI ANTROPIC 61
2.1. Starea agriculturii muscelene 61
2.2. Industrializarea şi dezindustrializarea municipiului Câmpulung Muscel 67
2.3. Organizarea spațială 71
2.4. Managementul deşeurilor urbane 74
CAPITOLUL III. CAPITALUL SOCIAL ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG 77
3.1. Structura populației 77
3.2. Starea de sănătate 79
3.3. Sistemul educațional muscelean 80
3.4. Dimensiunea culturală şi de agrement 82
3.5. Societatea civilă 83
3.6. Ordinea publică şi apărarea 83
CAPITOLUL IV. EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG 84
BIBLIOGRAFIE 86

INTRODUCERE

Municipiul Câmpulung Muscel, circa un deceniu şi jumătate în urmă o localitate – dacă nu cu adevărat prosperă, măcar relativ staționară – din punct de vedere economico-social şi edilitar–gospodăresc, se confruntă în ultimii ani ai tranziției cu un profund proces de înrăutățire a standardului general de viață al populației.

În esență, acest proces degenerativ economico-social, ar putea avea drept cauzalitate, între altele, faptul că prin „reprizele" de reformă ezitant–sincopată parcurse, volumul total al activităților economice „debranşate" din circuitul generator de venituri pentru segmente importante din populația oraşului a fost incomparabil mai mare în raport cu paleta fragilă a economiei şi serviciilor private, apărută ca substitut.

Iar acest proces lent de marginalizare – cu forme incipiente chiar de excludere – economico-socială se desfăşoară pe fondul unei percepții – mai mult sau mai puțin realiste – conform căreia în zona municipiului ar exista resurse naturale, materiale, umane şi de patrimoniu cultural–educativ suficiente pentru dezvoltarea durabilă viitoare.

Conjunctura în care se plasează în momentul de față municipiul Câmpulung Muscel din punct de vedere economic este una precară şi neeficientă, dat fiind faptul că nu s-a acționat la timp pentru eficientizarea economică, iar tranziția către economia de piață a fost un proces complicat, foarte complex şi mult mai îndelungat decât era prevăzut. Este adevărat că şi vechea structură monoindustrială a avut o persuasiune foarte mare asupra stării economice a municipiului, la care adăugăm mentalitatea rigidă rămasă în vechile tipare, lipsa de adaptare la noile condiții informatizate ale societății cognitive, a tehnicienilor, inginerilor, economiştilor, muncitorilor şi nu în ultimul rând a cadrelor didactice din învățământul preuniversitar şi universitar.

O diagnosticare a stării economice a oraşului reliefează faptul că suntem departe de a ne înscrie pe coordonatele dezvoltării durabile (sustenabile). Prăbuşirea SC Grulen, agonia de la SC Aro SA, descompunerea industriei locale, a cooperativei meşteşugăreşti, a agriculturii, a comerțului, a creat tensiuni şi dezechilibre majore între componentele sociale şi economice ale municipiului.

Principalele direcții de dezvoltare durabilă locală pun în fața partidelor politice, a administrației locale, a noastră, a tuturor, o problemă complexă, care, de altfel, este stipulată în misiunea sa didactică, adică cunoaşterea nevoilor locale şi participarea la rezolvarea lor pe calea cercetării.

Consecventă cu misia sa socială esențială, cercetarea economică academică – reprezentată de Institutul Național de Cercetări Economice – împreună cu cercetarea universitară privată – reprezentată de Facultatea de Finanțe şi Contabilitate Câmpulung Muscel, a Universității „Spiru Haret” – au inițiat un demers ştiințific comun, privitor la analiza stării actuale a vieții economico-sociale în municipiu, precum şi la identificarea unor oportunități şi restricții ale dezvoltării locale, dintr-o perspectivă multicriterială, pentru formularea de alternative fezabile de dezvoltare durabilă.

CAPITOLUL I
EVALUAREA SISTEMULUI SOCIOECONOMIC EXISTENT

1.1. Capitalul natural

1.1.1. Scurt istoric – aşezarea

a) Scurt istoric:

Câmpulung Muscel, prima cetate de scaun a Țării Româneşti, cunoaşte în istoria sa socioeconomică o dezvoltare economică specifică orânduirilor sociale: sclavagistă, feudalistă, capitalistă, socialistă şi a noii societăți cognitive-informaționalizate a secolului al XXI-lea.

Confirmat documentar ca unul din cele mai vechi oraşe medievale din Țara Românească, respectiv, anul 1215, oraşul Câmpulung s-a format şi dezvoltat, ca şi celelalte aşezări urbane din Țara Românească, la sfârşitul secolului al XII-lea, începutul secolului al XIII-lea înainte de închegarea statului feudal, ca urmare a dezvoltării economice, având drept caracteristică creşterea producției şi schimbul de mărfuri, localitatea cunoscând fazele de sat, târg şi oraş.

Stării de sat, atestată şi documentar[1], a urmat cea de târg dezvoltat unde se efectuau numeroase acte de "schimb economic, care au generat în timp transformarea în aşezare urbană.

Dezvoltarea economică şi apariția formelor de organizare socială se perpetuează cu etapa de oraş-obşte, cu păstrarea patrimoniului oraşului, ca teren agricol. Obştea moşnenilor şi-a păstrat caracterele esențiale din străvechi devălmăşii săteşti, care şi-au păstrat caracteristicile până în anul 1948, când au trecut în mod abuziv în proprietatea statului.

Structura socială a populației avea drept element caracteristic obştea Moşnenilor care reprezenta prima formă de organizare administrativă. În cuprinsul ei membrii comunității stăpânesc un anumit teritoriu care cuprindea vatra oraşului şi zonele limitrofe întinzându-se din muntele Lalu până la Schitu Goleşti şi din Bogăteşti până la Albeşti.

Patrimoniul oraşului în jurul secolului al XVII-lea era de circa 14.700 pogoane. Obştile moşnenilor au o existență foarte îndelungată, se apreciază chiar că ele sunt prezentate încă din vremea dacilor. Horațiu aminteşte în

---

[1] *"Moşnenii de oraş" ale căror proprietăți datează "încă mai 'nainte de facerea acestui oraş" cap. doc. din 7 mai 1615, întemeiat pe baza altora mai vechi, în Magazin Istoric pentru Dacia, v. (1847).*

scrierile sale că: " mai bine trăiesc şi geții cei aspri, cărora ogoarele nedespărțite prin hotare, le aduc roade şi recolte comune"[1].

Obştea apare deci ca cea mai veche formă a producției, ca o comunitate de muncă, dezvoltată din comuna primitivă. Organul de conducere ale obştii era adunarea generală a membrilor comunității, numită sfatul bătrânilor "oameni bătrâni şi buni" care mai târziu avea în fruntea lor o căpetenie numită jude, care la început avea o autoritate limitată, însă cu timpul a devenit permanentă.

Rezultatul genetic al diviziunii sociale a muncii, prin separarea activității specifice țărăneşti de cea meşteşugărească, proces de transformare îndelungată a unei localități rurale către formele urbane. Formarea Câmpulungului medieval în localitate urbană îşi are geneza în dezvoltarea meşteşugurilor, a schimburilor economice şi a creşterii demografice.

b) Aşezarea:

Câmpulungul şi celelalte aşezări din împrejurimi se află în partea de nord-est a județului Argeş. Municipiul Câmpulung este aşezat la poalele munților Iezer, Păpuşa, în mijlocul depresiunii subcarpatice a Câmpulungului. Prin oraş, aflat la confluența latitudinii $45^0$16' cu longitudinea de $45^0$42'33", trece Râul Târgului. Este situat la 146 km de Bucureşti, 56 km de Piteşti, 46 km de Curtea de Argeş, 74 km de Râmnicu Vâlcea, 71 km de Târgovişte şi 83 km de Braşov.

1.1.2. Relieful

Zona Câmpulungului este caracterizată printr-un relief format din munți, dealuri subcarpatice şi podişuri piemontane. Varietatea formelor de relief şi fragmentarea acestora se datorează, în special, alcătuirii geologice complexe. Dealurile dinspre răsărit şi apus au o înălțime care variază între 650-750 m. În partea de nord se văd culmile munților acoperiți cu păduri întinse de brad şi fag. Oraşul este situat la o altitudine de circa 600 m deasupra nivelului mării.

1.1.3. Clima

Altitudinea moderată, vecinătatea munților şi pădurilor, aşezarea geografică într-o depresiune subcarpatică protejată de vânturi, umezeală şi frig, determină existența unei clime temperate, fără variații mari de temperatură şi un număr mare de zile însorite pe parcursul unui an. Valoarea medie anuală a temperaturii aerului este de circa 8-9^0C, iar cantitățile medii anuale de precipitații variază între 1000-1200 mm.

---

[1] P.P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti,* Bucureşti, 1969.

1.1.4. Resurse primare şi secundare

Informațiile desprinse din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung în anul 2004 pun în evidență existența unor resurse însemnate de apă, provenite atât din apele de suprafață cât şi din cele subterane (tabelul nr. 1.1).

Tabelul nr. 1.1

Resursele de apă

Categoria de resurse	Resursă teoretică mil. m.c. / an	Resursă tehnică utilizată mil. m.c.
De suprafață (baraj Râuşor)	5,4	5,4
Subteran	0,9	0,9

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Pe de altă parte, este de remarcat din punct de vedere al folosinței terenurilor, procentul ridicat al păşunilor şi fânețelor (44,4% pe total municipiu), la polul opus situându-se terenurile arabile (4,8%) (tabelul nr. 1.2). Aceasta vine să întărească *posibilitatea potențială de dezvoltare a sectorului zootehnic* şi mai puțin a producției vegetale. Totodată, ponderea ridicată a terenurilor forestiere (18,4%) *(vegetația forestieră fiind formată din brad, salcâm, fag, anin, carpen) poate înclina spre inițierea de afaceri în domeniul prelucrării lemnului,* prezentă de altfel până nu demult, şi nu al comercializării sub formă de materii prime.

Tabelul nr. 1.2

Resursele de sol

Folosința terenurilor	Suprafața (ha)	% în total
Construcții şi infrastructură	407	13,7
Terenuri arabile	143	4,8
Plantații pomicole	319	10,7
Păşuni şi fânețe	1322	44,4
Terenuri forestiere	549	18,4
Ape şi bălți	235	7,9
Total municipiu	2975	100,0

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

De altfel şi în domeniul amenajărilor piscicole pot fi inițiate activități, ținând seama de potențialul zonei (suprafața ocupată cu ape şi bălți deținând o pondere de 7,9% în totalul folosinței terenurilor municipiului).

Resursele minerale sunt reprezentate de cărbune, argilă, piatră de construcții, gips, calcar, *apă minerală, ape sulfuroase*, putându-se constitui în tot atâtea potențiale activități productive de valorificare a acestora.

Din perspectiva *resurselor energetice,* alimentarea cu energie electrică a consumatorilor din municipiul Câmpulung se asigură din sistemul energetic național prin stațiile de transformare, rețelele de transport şi distribuție, posturi de transfer. Sursele de alimentare sunt constituite din: Centrala hidroelectrică Lereşti (Râul Târgului) – 38 Mw, Hidrocentralele Arefu (Râul Argeş) – 220 Mw, Hidrocentralele Clăbucet (Râul Dâmbovița) – 68 Mw.

Nu în ultimul rând, r*esursele alimentare* sunt reprezentate de carne, lapte, ouă, legume, fructe, existând unități de panificație, abatoare, unități de prelucrare a laptelui şi a cărnii, care necesită însă *ample programe investiționale de modernizare*, cu atât mai mult cu cât vor trebui să facă față noilor reglementări comunitare.

1.2. Calitatea factorilor de mediu

Din perspectiva ecologiei – ca dimensiune a dezvoltării durabile – cu o importanță crescută în ultima perioadă, demersul de față a urmărit cu precădere emisiile în aer, calitatea solului şi a apei, precum şi investițiile antrenate în scopul îmbunătățirii calității factorilor de mediu. În acest sens, pot fi desprinse câteva aspecte esențiale vizând dezvoltarea durabilă, prin prisma conservării mediului înconjurător.

a) Emisii

Pentru monitorizarea calității aerului în zona Câmpulung, Agenția de Protecția Mediului Argeş, dispune de o rețea formată din:

- O stație automată de analiză, instalată la 01.03.2003 în centrul oraşului, la sediul primăriei, unde se urmăreşte impactul produs de trafic. Indicatorii monitorizați sunt următorii: monoxid de carbon (CO), bioxid de sulf (SO_2), oxizi de azot (NO_x, NO, NO_2) şi pulberi în suspensie. În anul 2003, măsurătorile la indicatorii mai sus menționați s-au înscris în limitele impuse prin Ord. 592/2002 şi prin STAS 12574/87 (graficul nr. 1.1).
- Pentru monitorizarea pulberilor sedimentabile provenite de la SC Holcim SA dispunem de şase puncte de prelevare amplasate după cum urmează: 2 puncte la Boteni, 2 la Nămăieşti şi 2 la Şelari. În urma analizelor care se fac lunar se constată depăşiri față de CMA=17g/m^2/lună în zona Şelari unde, în cele două puncte din 24 de măsurători, 10 au fost depăşite.

Graficul nr. 1.1. Evoluția principalului poluant produs de trafic

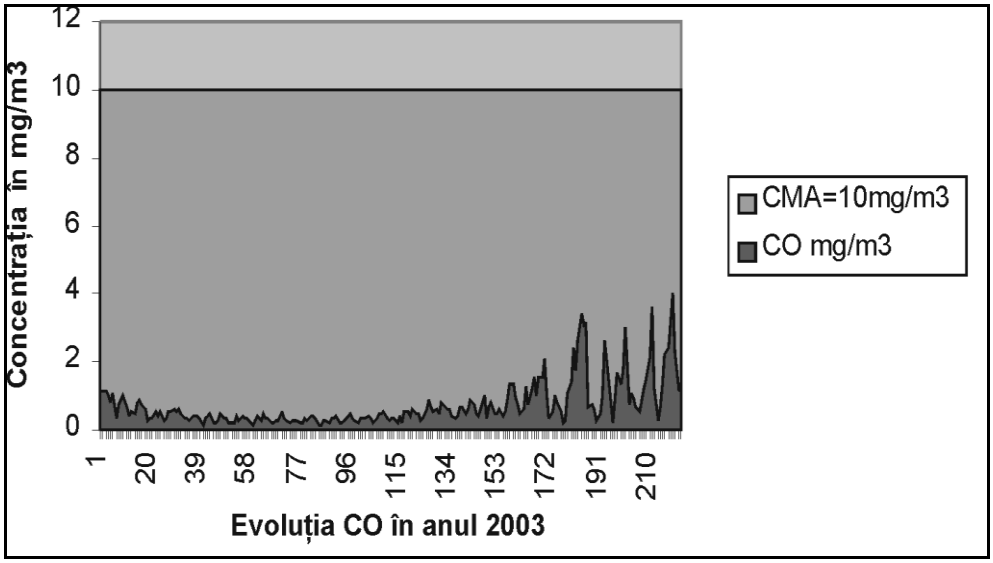

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Pe de altă parte, evoluția concentrației pulberilor sedimentabile în cele două puncte este prezentată în graficul următor (graficul nr. 1.2):

Graficul nr. 1.2. Evoluția concentrației indicatorului pulberi sedimentabile în punctele Şelari 1 şi 2 – 2003

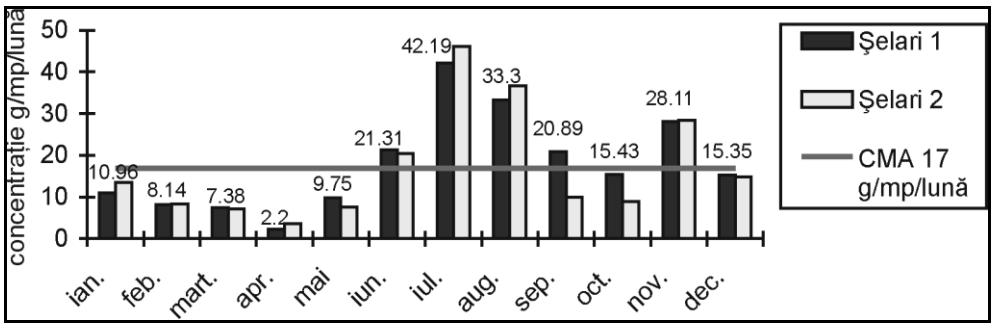

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung

Principalele surse de poluare atmosferică pentru municipiul Câmpulung sunt: traficul rutier, SC Holcim SA, SC Aro Câmpulung, SC Foresta Muscel,

Exploatare Minieră Câmpulung, Stația de epurare Câmpulung. Cantitățile de noxe emise în atmosferă pe raza municipiului Câmpulung, la nivelul anului 2003, au fost în jurul a 100 000 tone.

b) Calitatea apei în zona Câmpulung

Municipiul Câmpulung este alimentat cu apă din râul Târgului, priza fiind din zona Lereşti, hectometrul 20.

Stația de tratare a apei Câmpulung transmite zilnic către Agenția de Protecția Mediului situația calității apei brute măsurate în laboratoarele proprii. În anul 2003, analizele efectuate indicând înscrierea tuturor parametrilor în limitele impuse de Ord. 1146/2002 pentru ape de suprafață, clasa I de calitate.

Pentru determinarea influenței activităților antropice asupra calității apei din Râul Târgului, Direcția Apelor Argeş – Vedea a fixat două puncte de prelevare lunară, unul amonte (Voineşti) iar altul aval de oraş (Apa Sărată) . Apele uzate în cea mai mare parte sunt deversate în canalizarea orăşenească care ajung la stația de epurare iar apoi în Râul Târgului. Rezultatele analizelor efectuate la stația de epurare sunt transmise de asemeni zilnic la agenție. Singurul indicator care prezintă depăşiri în permanență este NH_4 (tabelul nr. 1.3).

Tabelul nr. 1.3

Evoluția anuală a indicatorilor analizați la stația de epurare Câmpulung

Nr. crt.	Epurare Câmpulung			
	Indicator	**Număr probe**	**Medie**	**Maximă**
1.	CBO5	334	17,21627	23,9
2.	CCOCr	341	63,60645	72
3.	CCOMn	342	26,69199	33
4.	Cl	343	54,95096	98,8
5.	CN	1	0,01	0,01
6.	Fenoli	1	0,006	0,006
7.	NH4	341	4,580323	5,9
8.	NO2	339	0,707662	52
9.	NO3	3	5,966667	6,6
10.	pH	343	7,496378	8,1
11.	Suspensii	339	23,575	52
12.	Reziduu fix	342	192,8328	307
13.	SO4	2	71,1	115,3

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Situația lungimii trosoanelor de râu conform situației sintetice transmise de Direcția Apelor Argeş-Vedea, în luna martie 2003, se prezintă astfel : din cei 72 Km, 35 Km se încadrează la clasa I de calitate (Izvor-Apă Sărată) iar 37 Km la clasa III de calitate (Apa Sărată – confluență Domnei).

c) Calitatea solului în zona Câmpulung

Calitatea solului este urmărită anual pentru a se observa schimbările survenite în timp. Pentru anul 2003, s-au stabilit două zone de prelevare, uzina Aro Câmpulung şi rampa de deşeuri menajere Câmpulung, pe două profile pedologice: 0-20 cm şi 20-40 cm. În urma analizelor solurile au valoarea pH-lui cuprinsă între neutru şi slab alcalin. La microelemente s-au înregistrat depăşiri ale CMA conf. Ord. 756/97 în toate punctele de prelevare (tabelul nr. 1.4).

Tabelul nr. 1.4

Suprafața terenurilor agricole afectate de diverşi factori limitativi ai capacității productive

Denumirea factorului	Suprafața afectată (ha)
Secetă frecventă	-
Eroziunea solului	24
Alunecări de teren	56
Compactarea solului	-
Rezerva de humus în sol	-
Aciditate puternică şi moderată	27
Alcalinitate ridicată	43
Poluarea solului (diverşi factori)	-

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

d) Cheltuieli pentru protecția mediului

Anul 2003 a marcat derularea de investiții de mediu în județul Argeş şi în municipiul Câmpulung după cum urmează (tabelul nr. 1.5):

Tabelul nr. 1.5

Investiții de mediu efectuate în județul Argeş şi Câmpulung

mil. lei

Total	Anul 2003	
	Plan	Realizat
Județ	632812,4	508717,43
Câmpulung	90445.4	96189,4
SC Holcim	85929	77009
Exploatarea Miniera	1500	1500
SC Carmeuse Romania SA	3016,4	2866,4
Închidere şi ecologizare mine în zona Câmpulung	0	14814

Sursa: Informații obținute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Graficul nr. 1.3. Investiţii de mediu derulate în anul 2003 (mil. lei)

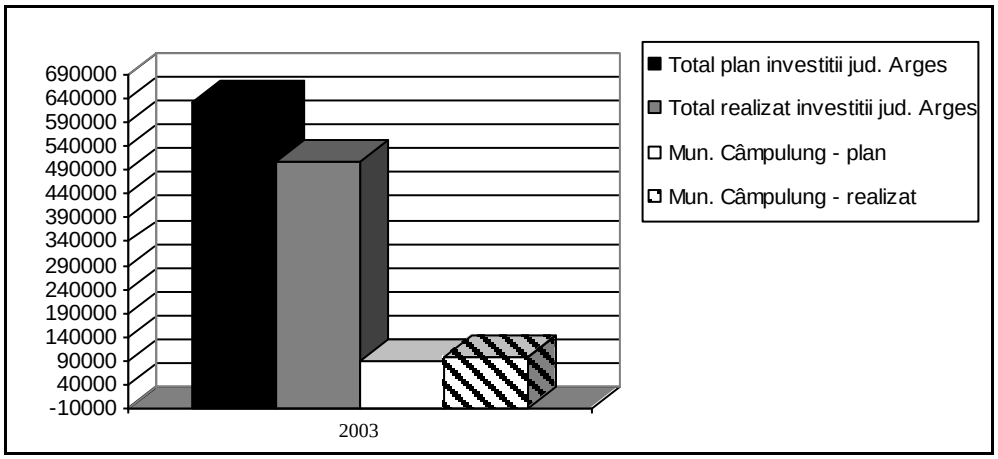

Sursa: Informaţii obţinute din chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Din valoarea totală realizată a judeţului, investiţiile în mun. Câmpulung, din punct de vedere al gradului de realizare, se situează la doar 18,9%, repartiţia pe sectoare de activitate fiind prezentată în tabelul următor:

Tabelul nr. 1.6

Cheltuieli pentru protecţia mediului – milioane lei, preţuri curente –

Sectoare de activitate	Total	Prevenirea şi combaterea poluării	Protecţia mediului natural	Cercetare, dezvoltare, instruire	Administrarea generală a mediului
Total	103 819,8	8 6 761,4	14 814		2 244,4*
Agricultură					
Industrie	96 189,4	81 375,4	14 814		
Servicii	5 386**	5 386**			
Cercetare ştiinţifică	-	-	-	-	-
Alte activităţi	2 244,4*				2 244,4*

* Reprezintă cheltuieli efectuate de Agenţia de Protecţia Mediului Argeş (staţie automată de monitorizare a calităţii aerului – valoare 1 534.2 mil. lei şi alte cheltuieli – valoare 710.2 mil. lei).

** cheltuieli efectuate în anul 2003 de SC Edilul CGA SA ptr. colectare, transport, depozitare deşeuri.

Sursa: Informaţii furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

CAPITOLUL II
EVOLUȚIA CAPITALULUI ANTROPIC

Conjunctura în care se plasează în momentul de față municipiul Câmpulung Muscel din punct de vedere economic este una precară şi neeficientă, dat fiind faptul că nu s-a acționat la timp pentru eficientizarea economică, iar tranziția către economia de piață a fost un proces complicat, foarte complex şi mult mai îndelungat decât era prevăzut. Este adevărat că şi vechea structură monoindustrială a avut o persuasiune foarte mare asupra stării economice a municipiului, la care adăugăm mentalitatea rigidă rămasă în vechile tipare, lipsa de adaptare la noile condiții informatizate ale societății cognitive, a tehnicienilor, inginerilor, economiştilor, muncitorilor şi, nu în ultimul rând, a cadrelor didactice din învățământul preuniversitar şi universitar.

O diagnosticare a stării economice a oraşului reliefează faptul ca suntem departe de a ne înscrie pe coordonatele dezvoltării durabile (sustenabile). Prăbuşirea SC Grulen, agonia de la SC Aro SA, descompunerea industriei locale, a cooperativei meşteşugăreşti, a agriculturii, a comerțului, a creat tensiuni şi dezechilibre majore între componentele sociale şi economice ale municipiului.

Principalele direcții de dezvoltare durabilă locală pune în fața partidelor politice, a administrației locale, a noastră, a tuturor, o problemă complexă, care, de altfel, este stipulată în misiunea sa didactică, adică cunoaşterea nevoilor locale şi participarea la rezolvarea lor pe calea cercetării.

2.1. Starea agriculturii muscelene

Profundele procese de restructurare şi privatizare au avut drept consecință modificări importante în structura activităților desfăşurate în municipiul Câmpulung, cele mai recente studii efectuate[1] punând în evidență renunțarea la activitățile tradiționale precum şi la cele productive în favoarea activităților comerciale, şi mai puțin în sfera serviciilor.

În acest sens, în domeniul agriculturii, în special în zona înconjurătoare a oraşului, urmare a condițiilor pe care le oferă cadrul natural, s-au dezvoltat ca ramuri principale pomicultura, legumicultura şi zootehnia.

Datele prezentate în tabelul nr. 2.1. evidențiază o inimaginabilă prăbuşire a principalilor indicatori agricoli ai municipiului Câmpulung Muscel. Iată numai câteva exemple: producția de cartofi scade de la 924 tone în anul 1992 la 258

[1] Ciotei, C., Toderoiu, F., Ştefănescu, C. (2002): „Finanțele IMM în zona Muscel. Un studiu de caz”, *Probleme economice nr. 12*, CIDE, Bucureşti.

tone în anul 2002, adică cu 72,1%, iar producția de fructe scade mai mult decât dramatic cu 78%. De asemenea nu înțelegem cum suprafața agricolă cât şi cea arabilă se diminuează cu 280 ha, respectiv cu 125 ha.

Tabelul nr. 2.1

Principalii indicatori agricoli ai municipiului Câmpulung Muscel

Nr. crt.	Indicatorul	Anii							
		1989	1992	1995	1997	1998	2000	2002	+/-1989 /2000
1.	Suprafața agricolă (ha)	2064	1784	1784	1784	1784	1784	1784	-280 ha
2.	Suprafața arabilă (ha)	268	185	143	143	143	143	143	-125 ha
3.	Suprafața – livezi şi pepiniere pomicole (ha)	492	422	371	329	329	329	329	-163 ha
4.	Suprafața cultivată cu cartofi (ha)	74	77	47	44	43	43	43	-31 ha
5.	Producția de cartofi (tone)	883	924	480	609	258	258	258	-625 tone
6.	Producția de fructe (total tone)	2289	815	378	503	503	503	503	-1796 tone

Sursa: Anuarul statistic al României, 2002.

Principalele cauze care au generat diminuarea producției agricole, în cazul de față a producției de cartofi şi de fructe, au fost determinate, printre altele, de următorii factori:

1. Importurile masive de fructe şi cartofi din alte țări cu proprietăți organoleptice şi fizico-chimice foarte scăzute, raportate la cele româneşti, în mod deosebit față de cele din Muscel.
2. Prețul produselor în cauză este mai mic decât al produselor indigene, efect al tehnologizării şi chimizării.
3. Gradul ridicat de îmbătrânire a plantațiilor pomicole, precum şi reducerea suprafeței – livezi şi pepiniere pomicole de la 492 ha la 329 ha.
4. Haosul, dezordinea, lipsa de organizare, lipsa cultului pentru muncă, pentru ordine şi disciplină, specifică nouă.
5. Goana nebună după dolari, câştigați mai uşor la cules de căpşuni în Spania, de citrice în Grecia, făcând negoț în Turcia etc.
6. Lipsa de consultanță şi de neimplicare a administrației publice locale, care sub acoperirea unor doctrine politice irealiste s-au retras din viața economică a comunității, sfidând regulile de funcționare optimă a economiei elaborate de David Kortau în celebra sa lucrare „Corporațiile conduc lumea” şi de Joseph E. Stiglitz, laureat al Premiului Nobel pentru

Economie în anul 2001, în lucrarea „Globalizarea, speranță şi deziluzii”.

Bazinul pomicol al Muscelului a fost renumit în Țara Românească, astfel, după catagrafia din anul 1838, în Câmpulung Muscel existau peste 78.370 de pruni şi 52.137 meri; astăzi, conform documentelor statistice, mai există circa 25.000 de pruni şi câteva mii de meri.

Revitalizarea bazinului pomicol al Muscelului printr-o organizare ireproşabilă va determina creşterea consumului intern şi anumite cantități pentru export, realizarea unei fabrici (cu capital public privat) de conserve din legume şi fructe, de băuturi naturale şi alcoolice. Considerăm util constituirea unei Asociații a pomicultorilor, producătorilor şi comercianților de fructe şi derivatele acestora, sau a unei ferme pomicole cu obiect de activitate producerea, industrializarea şi comercializarea produselor pomicole.

Economia municipiului Câmpulung Muscel trebuie să devină una complexă bazată pe valorificarea materiilor prime ale zonei care trebuie procesate sau industrializate, ca acestea să corespundă standardelor internaționale (fie că este vorba de industrie cu toate ramurile şi subramurile sale, fie că este vorba de agricultura cu segmentele sale), să producem pentru consumul intern şi pentru export.

Administrația locală, comunitatea oamenilor de afaceri, învățământul, organizațiile neguvernamentale etc., prin proiecte bine fundamentate, pot să asigure securitatea alimentară, independența alimentară la mai multe produse alimentare, inclusiv producție pentru export. Nu trebuie omisă cultivarea coacăzelor, a zmeurei, a murelor, a fructelor de pădure, a nucilor etc.

Efectuând analiza diagnostic a zootehniei şi a agriculturii din municipiul Câmpulung Muscel, aceasta a atins cele mai slabe rezultate de la 1838 până în zilele noastre, tabelul de mai jos fiind mai mult decât edificator:

Tabelul nr. 2.2

Evoluția efectivelor de animale, 1838-2003 (capete)

Nr. crt.	Indicator	Anul 1838	Anul 1989	Anul 2000	Anul 2002	Anul 2003
1.	Bovine-total capete	2784	1437	1015	976	903
2.	Porcine – total	lipsă date	10330	1519	829	970
3.	Ovine	1874	4610	1701	1522	1720
4.	Păsări	lipsă date	32870	4285	4088	4020
5.	Producția de carne	lipsă date	1097	268	268	259
6.	Producția de ouă – mii bucăți	lipsă date	2109	614	614	614

Sursa: Anuarul statistic al României 1992.

Datele prezentate evidențiază următoarele fenomene psihoeconomice:

a) Industrializarea monoprodus care a magnetizat populația spre un loc de muncă mai elevat (strungar, matriițer, constructor, mecanic,

conducător auto etc.);

b) Schimbarea mentalității în anii de după cel de al doilea război mondial „Statul să-mi ofere condiții de muncă şi de viață în schimbul muncii mele – fie sau nu de calitate, cu indice ridicat sau scăzut de productivitate – trebuia să-mi primesc salariul!!!"

   Este adevărat că însuşirile sufleteşti ale unei populații sunt condiționate de trei factori principali: de fondul biologic ereditar al entității (populației), de mediul geografic şi de caracterele instituționale dobândite de populație în timpul evoluției sale istorice. În condițiile în care turme imense de oi şi zeci de mii de galbeni luau drumul Constantinopolului este inexplicabil că pe aceste meleaguri, pe aceste plaiuri minunate, inundate cu păşuni, numărul de ovine să fie mai mic decât cel înregistrat în condiții de subjugare totală față de turci, fanarioți, ruşi etc.

c) Lipsa totală de management zootehnic, locul acestuia fiind luat de totala lipsă de previziune, de organizare, de coordonare, de comandă şi de control, mii de animale au fost sacrificate, grajdurile demolate, mijloacele fixe delapidate etc. După 1989 s-a distrus mult mai mult decât au distrus ambele războaie mondiale!?

Acum consumăm carne din import, brânzeturile şi caşcavalurile din import, ouă din import, carne de pasăre din import etc. Întrebare: ***Cu ce achităm aceste importuri?*** Majoritatea cu împrumuturi de stat care vor afecta grav calitatea vieții copiilor noştri, a generațiilor viitoare.

Dezvoltarea zootehniei este una din şansele noastre de dezvoltare economică însă trebuie să luptăm împotriva individualismului sufletului românesc, care este mulțumit cu o părticică de proprietate cât de mică, dar să fie a lui. Acest spirit de individualism generează lipsa de inițiativă, de inventivitate şi creativitate. Musceleanul nu este învățat să rişte să-şi asume răspunderi pentru îmbunătățirea vieții lui, a familiei lui, a comunității locale şi zonale.

Dezvoltând zootehnia se pot constitui tăbăcării, fabrică de încălțăminte, ateliere de marochinărie, fabrică de tricotaje etc. Se pot organiza una, două sau mai multe ferme zootehnice pentru a asigura alimentația populației oraşului şi a asigura materiile prime pentru fabricile sau microfabricile propuse mai sus, finanțate cu capital public-privat? Răspunsul este categoric da, însă totul trebuie să pornească de la inițiative locale, de la comunitatea oamenilor de afaceri, de la Camera Agricolă, de la Direcția de Agricultură a județului etc. Realizarea unor studii fezabile vor atrage după sine şi fonduri financiare nerambursabile, sau cu taxe reduse de la diverse organisme internaționale.

Câmpulungul Muscel era renumit prin agricultura care se practica în această parte de țară, mă refer din nou la catagrafia din 1838 unde se

stipulează că în oraş existau 119 stupi; astăzi, în statisticile oficiale, nu mai există această activitate extrem de utilă şi eficientă. De ce? A devenit musceleanul mai apatic, mai trândav, mai leneş? Musceleanul este prin natura sa ereditară perseverent în muncă, răbdător, harnic şi mândru (nu arogant), dar această natură ereditară a fost pervertită de o greşeală de politică economică, industrializarea forțată, care ne-a învățat să fim neperseverenți şi ne-a obligat la improvizații (comparați produsele româneşti cu cele din vestul Europei).

Din datele de care dispunem rezultă că numai Întreprinderea Agricolă de Stat din Câmpulung în anul 1973 avea un patrimoniu format din 734 ha plantații, 1000 capete taurine, 9500 capete ovine, 5540 capete porcine, iar producția marfă vândută şi încasată se ridica la peste 125 milioane lei, respectiv 6.900.000 $, echivalând astăzi cu 221 miliarde lei, la un curs valutar de 32.000 lei dolarul.

Agricultura musceleană realizează astăzi o cifră de afaceri de circa 20 miliarde, adică de 100 de ori mai mică. Cauza? Incapacitatea organizatorică privind trecerea de la o formă de proprietate la alta, precum şi egoismul sufletului nostru, şi nu în ultimul rând legislația, dezinteresul, amatorismul politic, social şi economic. Cei care au falimentat economia sunt acum conducători politici, existând şanse reale de a o falimenta şi pe aceasta.

Grav este faptul că nu numai agricultura musceleană s-a prăbuşit, acest fenomen este prezent în întreaga România, aşa cum rezultă din Graficul nr. de mai jos:

Graficul nr. nr. 2.1. Evoluția efectivelor de bovine în perioada 1938-2001

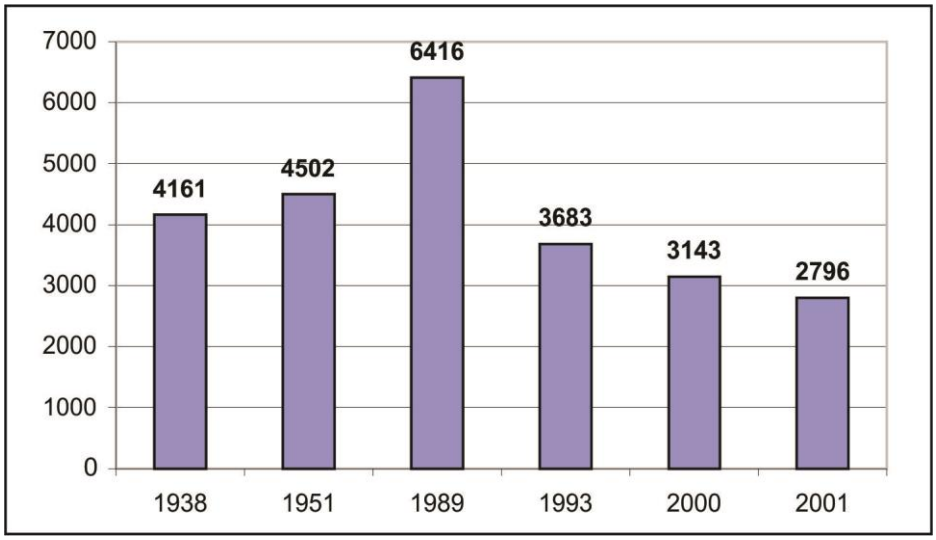

Sursa: Calculații proprii, pe baza datelor din Anuarul statistic.

Datele statistice sunt mai mult decât alarmante, de aceea considerăm că comunitățile locale, camerele agricole, direcțiile județene de agricultură, patronatele şi Ministerul Agriculturii, institutele de cercetări ştiințifice, învățământul superior, trebuie să realizeze la nivel de comunitate locală, programe concrete de dezvoltare durabilă a agriculturii, luând în calcul toți factorii de la nivelul de sat, comună, oraş, municipiu, județ, țară, cu direcții clare de integrare în Comunitatea Europeană.

Pentru a fi mai convingători, vom continua cu câteva exemple la nivel național, cu persuasiune directă asupra celui local.

În anul 1938 populația României se cifra la 15 milioane locuitori, care dispunea de 4.161 bovine, după 63 de ani, populația creşte la peste 22 milioane locuitori, iar numărul de bovine coboară la 3.143. Aceleaşi rezultate se înregistrează şi la ovine, porcine, păsări etc.

Analizând evoluția populației ocupate şi a structurii acesteia pe sectoare în perioada 1950-2000 în România, constatăm conform tabelului 2.3 următoarele:

Tabelul nr. 2.3

Evoluția populației ocupate şi structura pe ramuri a acesteia, 1950-2000

Anul	Total mii persoane	Din care (mii persoane)			Din care (%)		
		Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie şi construcții	Servicii	Agricultură, silvicultură, exploatare forestieră	Industrie şi construcții	Servicii
1950	8377	6227	1194	956	74,3	14,3	11,4
1970	9875	4869	3045	1961	49,3	30,8	19,9
1990	10840	3144	4711	2985	29,0	43,5	27,5
2000	8629	3600	2357	2672	41,7	27,3	31,0

Sursa: Anuarul statistic al României.

Creşterea populației ocupate în industrie de la 14,3% în 1950 la 43,5% în 1990 şi scăderea populației ocupate în agricultură de la 74,3% în 1950 la 29% în 1990, ca numai după un deceniu să ne reîntoarcem la indicatorii obținuți în urmă cu 50 de ani, exprimă foarte multe lucruri, începând cu cele de politici agrare defectuoase şi terminând cu dezinteresul proprietarilor şi al statului față de acest sector vital al economiei româneşti (existența umană fiind intrinsec legată de produsele pământului).

Comparându-ne cu populația din agricultură în spațiul est-european constatăm că deținem procentul cel mai ridicat față de Polonia cu 18,8%, Ungaria 6,5%, Cehia 5,1%, Bulgaria 10,6%, fenomen care demonstrează tendința agriculturii româneşti spre secolul al XIX-lea şi nu spre secolul al XXI-lea.

Această stare de totală anormalitate este determinată şi de faptul că 9.182.000 ha. sunt deținute de 3.946.121 de gospodării individuale, revenind ca suprafață medie 2,33 ha. Pe o asemenea suprafață se pot aplica tehnologiile agricole avansate (motorizare, chimizare, genetizare – prin ameliorare şi selecție)? Evident că nu. Ce este de făcut în aceste condiții? Să ne inspirăm din evoluțiile agriculturii vest-europene care în perioada 1945-2000, prin revoluția agrară, au eliminat în Europa zeci de milioane de persoane, însă aceasta a fost susținută în permanență prin instituționalizarea cogestiunii dintre stat, sindicalismul agricol modernizator şi patronate, care a favorizat introducerea acestui sector în sistemul economiei de piață, fondat pe respectul proprietății private şi pe profit.

Diferite zone, regiuni şi ferme s-au specializat în producția vegetală sau a unor variate tipuri de produse zootehnice; sub tutela fabricanților de alimente au apărut ferme de zeci de mii de animale, s-a născut economia de scară în agricultură.

Respectivele exploatații împreună cu tot mai uriaşele întreprinderi din industria alimentară au fost susținute prin mecanisme de ajutor public-etatiste. Statul implicându-se în dezvoltarea agriculturii prin subvenții, protecționism vamal, contractarea producției agricole pentru formarea unor rezerve strategice etc.

Redresarea agriculturii româneşti, deci şi a celei muscelene, presupune un set de măsuri pe termen mediu şi lung, din care să nu lipsească pregătirea viitorilor fermieri.

În liceele din oraş nu ar fi lipsit de interes formarea a 2-3 clase cu profil agricol, silvic şi de exploatare a lemnului, chiar a unui Colegiu Universitar de Agricultură-Silvicultură şi Exploatarea Lemnului. Mass-media locală poate interveni cu diverse materiale privind rolul agriculturii în dezvoltarea comunității locale.

Prin politici agricole bine articulate, prin proiecte bine fundamentate şi temeinic pregătite, drumul spre agricultura europeană se va deschide. Este foarte greu, deosebit de greu să devenim competitori viabili pe piața agricolă europeană şi mondială, având în vedere standardele de calitate şi de preț impuse de acestea, precum şi de faptul că *Marile corporații conduc lumea*, aşa cum sublinia D.C. Karten.

2.2. Industrializarea şi dezindustrializarea municipiului Câmpulung Muscel

Câmpulungul Muscel, prin darurile inestimabile date de natură, putea deveni una dintre cele mai prospere localități din această parte de țară; vegetația forestieră, apele termale şi cele minerale, bogățiile subsolului şi solului (gipsul,

argila, calcarul, agregatele de râu, lignitul etc.), păşunile imense, solul favorabil marilor plantații pomicole, clima temperată şi o faună de excepție au fost şi sunt numai câțiva din factorii favorizanți ai dezvoltării turismului, agroturismului, balneologiei, pomiculturii, zootehniei etc. Însă, din păcate, datorită unor interese politice, economice şi chiar din necunoaştere sau dintr-o stare cognitivă precară, a celor care au condus într-o etapă sau alta, oraşul a regresat, nu numai din punct de vedere economic şi social, dar şi ca ținută urbană, demografică şi, nu în ultimul rând, educativă.

Din datele bilanțurilor contabile la 31.XII.2003 depuse de cele 950 societăți comerciale rezultă, conform tabelelor de mai jos (tabelele nr. 2.4, 2.5):

Tabelul nr. 2.4

SC mari cu capital de stat, mixt sau privat

mld. lei

Nr.crt.	Domeniul de activitate	Cifra de afaceri	Număr de angajați	Profit brut
1.	Industria construcțiilor de maşini	512,23	1083	0
2.	Industria de producere piese şi subansamble + cercetare	401,01	1150	0
3.	Industria alimentară	55,65	212	0
4.	Industrie uşoară	161,37	102	12,19
5.	Comerț cu amănuntul	275,83	138	0,22
6.	Comerț cu ridicata	99,06	11	0,02
7.	Transporturi	103,28	75	0,40
8.	Servicii	35,74	216	0,75
	TOTAL	**1644,17**	**2987**	**13,59**

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Datele prezentate evidențiază că din nouă societăți mari, patru sunt în stare de faliment, patru sunt sub pragul minim de rentabilitate şi una poate supraviețui.

Tabelul nr. 2.5

SC mici şi mijlocii (IMM-uri)

mld. lei

Nr. crt.	Domeniul de activitate	Cifra de afaceri	Număr de angajați	Profit brut
1.	Agricultură	14	20	0,58
2.	Industria de producere piese şi subansamble	103	175	8,68
3.	Industria alimentară	158	331	6,52
4.	Industrie uşoară	395	1980	22,05
5.	Construcții	363	552	26,61
6.	Comerț cu amănuntul	1457	967	57,36
7.	Comerț cu ridicata	478	192	12,77

Nr. crt.	Domeniul de activitate	Cifra de afaceri	Număr de angajaţi	Profit brut
8.	Alimentaţie publică	45	198	4,66
9.	Transporturi	273	394	5,95
10.	Servicii	212	340	18,13
	TOTAL	3498	5149	177,33

Sursa: Informaţii furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Efectuând o analiză comparativă rezultă că:

a) Din o cifră de afaceri de 5.142,17 miliarde, IMM-urile realizează 3.498 miliarde, ceea ce reprezintă 68,03% din total, timp în care societăţile comerciale mari obţin 1.644,17 miliarde, ponderea lor fiind de 31,97%.
b) În ceea ce priveşte profitul brut, situaţia este şi mai alarmantă; astfel, IMM-urile obţin 177,32 miliarde, adică 92,88%, iar societăţile comerciale mari realizează numai 13,59 miliarde, în procent de 7,12%, patru din acestea fiind în adâncă comă financiară.
c) În legătură cu numărul de salariaţi, în IMM-uri îşi desfăşoară activitatea 5149 de salariaţi, ceea ce reprezintă 63,29%, iar în societăţile comerciale mari lucrează 2223 de salariaţi, procentul fiind de 36,71%, cu tendinţe puternice de reducere.

O analiză extrem de succintă a gradului de ocupare a forţei de muncă din municipiu reflectă:

Nr. crt.		
1.	Număr de salariaţi în SC mari	2.223
2.	Număr de salariaţi în IMM-uri	5.149
3.	Număr de salariaţi în sănătate	685
4.	Număr de salariaţi în cultură	112
5.	Număr de salariaţi în învăţământ	1.382
6.	Număr de salariaţi în domeniul financiar-bancar	152
7.	Număr de salariaţi în armată circa	800
8.	Număr de salariaţi ai Consiliului Local	388
9.	Total personal salariat	9.791
10.	Număr de elevi şi studenţi circa	11.000
11.	Număr de pensionari, şomeri, disponibilizaţi, asistaţi sociali etc.	17.571
12.	Populaţia totală	38.362

Datele de mai sus reflectă că oraşul Câmpulung Muscel deţine o pondere foarte mare a populaţiei inactive, aceasta ajungând la 46,66% faţă de

numai 25,58% populație salariată, restul de 28,74% îl reprezintă copiii, elevii şi studenții. Comparând cu populația salariată în 1990, rezultă că numărul locurilor de muncă în cifre absolute a scăzut cu 15.200, iar în procente cu circa 61%, fenomen cu implicații profunde în viața economico-socială a locuitorilor din Câmpulung.

Fabricile care au dispărut de pe piață riscă să dispară de tot. Soarta întreprinderilor falimentare este crudă; vândute la fier vechi sau chiar dărâmate.

Nu există o rețetă a insuccesului în industria musceleană. Tehnologia învechită, manageri incompetenți ori răuvoitori, corupția, spiritul de aventură, pierderea partenerilor externi, toate au ajutat la dispariția locurilor de muncă, *pe fondul slăbirii nepermis de accentuate şi mult prea devreme a autorității statului.*

În această stare deosebit de grea, pe lângă intervenția organismelor guvernamentale şi neguvernamentale, a parteneriatului public-privat, atragerea de investitori străini etc., considerăm utilă şi realizarea următoarelor obiective, pentru care există materii prime în zona noastră.

1. construcția unei fabrici de hârtie;
2. realizarea unei fabrici de prelucrarea produselor din argilă;
3. dezvoltarea fermelor pomicole ca surse de materii prime pentru o fabrică de conserve din legume şi fructe;
4. organizarea de ferme zootehnice, susținătoare a aprovizionării cu materii prime a unor secții de procesare a laptelui, a pieilor, a cărnii, a grăsimilor animale etc.;
5. constituirea organizarea şi dezvoltarea turismului balneologic.

În fapt, numărul foarte redus al salariaților relevă existența cu preponderență a microîntreprinderilor, şi mai puțin a întreprinderilor mijlocii şi mari, activitățile economice fiind desfăşurate, în principal, în asociații familiale (755) şi societăți comerciale (905) (tabelul nr. 2.6).

Tabelul nr. 2.6

Tipuri preponderente de societăți comerciale

	Număr
Asociații familiale şi persoane fizice autorizate	755
Organizații cooperatiste	2
Regii autonome	-
Societăți comerciale SRL	905
Societăți comerciale SA	52

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

2.3. Organizarea spațială

a) Rețeaua stradală, transportul

Rețeaua stradală, în lungime totală de 121 km, este dezvoltată pe două direcții principale:

- pe direcția N-S sunt în general străzile principale, de lungimi mari. Se evidențiază două trasee principale: pe malul drept al Râului Târgului se află b-dul Negru Vodă – str. Traian, iar pe malul stâng străzile Grigore Alexandrescu, Ion Mihalache, I.C. Brătianu, Alexandru cel Bun, reprezentând porțiuni ale DN73 care preiau traficul de tranzit greu şi o parte a transportului în comun;
- pe direcția E-V există o altă categorie de străzi, de lungimi mai mici, care fac legătura cu cartierele municipiului.

Sunt opt drumuri publice care străbat oraşul în Câmpulung:

- DN 73 din direcția Piteşti şi Braşov;
- DN 73C din direcția Rm. Vâlcea-Curtea de Argeş – Domneşti;
- DJ 734 din direcția Lereşti;
- DC 13 din direcția Bughea;
- DC 15 din direcția Albeşti;
- DC 35 din direcția Bilceşti;
- DC 36 din direcția Mățău;
- DC 42 din direcția Poienari.

Transportul : - auto individual;
- transport în comun auto urban şi interurban;
- transport CFR de marfă şi călători.

b) Zonificare funcțională

- zonele de locuit;
- zonele industriale;
- zonele de servicii (învățământ, sănătate, cultură, comerț, administrație, edilitare);
- zone recreaționale;
- zonele periurbane (circulația interioară şi legătura cu teritoriul).

c) Zonele industriale

- zona industrială ARO, cu industria de construcții de autoturisme de

teren, care şi-a restrâns mult activitatea în ultima perioadă;

- zona industrială Grui – cu societatea PETKING de prelucrare a granulelor poliesterice, precum şi mici societăţi de producţie în domeniul produselor metalice, de tâmplărie, cărămidă, teracotă, sanitare;
- zona industrială Valea Bărbuşii-Gară – cuprinde unităţi de construcţii şi de transport rutier, depozite, unităţi confecţii;
- unităţi dispersate (Marama Musceleană, Tipografie);
- exploatarea minieră Câmpulung.

d) Zonele de servicii

Majoritatea instituţiilor prin care sunt asigurate servicii către populaţie sunt concentrate în zona centrală a municipiului, fiecare cartier dispunând însă de un acces minim la unităţi de învăţământ sau sanitare (grădinițe, şcoli generale, cabinete medicale). Astfel, în zona centrală funcţionează cele mai importante instituţii social-culturale, de sănătate, educaţie, bancare şi ale administraţiei locale. Cea mai mare dezvoltare au cunoscut-o serviciile comerciale, volumul de marfă crescând considerabil. Comerţul, în mare parte privat, este organizat în mai multe forme, pornind de la cel stradal (neorganizat sau la tonete), la magazine, centre comerciale en-gros şi en-detail. Municipiul Câmpulung are trei piețe agroalimentare, în principalele cartiere: Centru, Vişoi, Grui.

e) Zonele de locuit

Pe teritoriul municipiului, fondul locativ este constituit din 15.380 locuinţe, din care 14.496 proprietate privată. Zonele de locuit sunt amplasate în cartierele: Vişoi, Grui, Centru, Flămânda, Tabaci, Schei, Gară, Apa Sărată, Pescăreasa, Grădişte, Mărcuş, Valea Româneştilor. Cartierele de locuinţe sunt dispuse de o parte şi de alta a Râului Târgului.

f) Spaţii verzi

Suprafaţa spaţiilor verzi la nivelul municipiului Câmpulung este de 47 ha. Acestea sunt deficitare în raport cu:

- numărul de locuitori (12,3 m^2/ locuitor, faţă de 25-30m^2/ locuitor cât este prevăzut);
- suprafaţa construită a localităţii (3,7%, faţă de o medie prevăzută de 10%).

g) Infrastructura edilitară la nivelul municipiului Câmpulung constă din:

- rețea de apă şi canalizare;
- rețea de gaze;
- rețea de alimentare cu energie electrică;
- rețea de telefonie fixă şi mobilă.

h) Alimentarea cu apă şi canalizarea

Sistemul de alimentare cu apă a municipiului Câmpulung este centralizat, având în compunerea sa surse de apă de suprafață (din galeria de aducțiune a apei de la UHE Voineşti), o stație de tratare, rezervoare de înmagazinare (în Calea Pietroasă – 5000 mc, Măgura-Grui – 5000 mc şi Mărcuş – 500 mc) şi o rețea de distribuție a apei (132 km) (tabelul nr. 2.7).

Tabelul nr. 2.7

Alimentarea cu apă potabilă a municipiului Câmpulung

Alimentarea cu apă potabilă	U.M.	Cantitate		
		2000	2002	2004
Volum total de apă consumată anual	mii mc	7 032	7 032	6 324
Volum de apă facturată anual	mii mc	4 993	4 977	5 000
Din surse proprii	mii mc			
Din surse externe	mii mc			
Consum specific de apă / locuitor	l / loc./ zi	270	266	258
Zone cu presiune scăzute	Nr. zone	-	-	-
Locuitori neracordați la rețeaua de apă potabilă	Număr	6 100	5 742	5 200
Capacitatea de stocare a apei potabile	mc	15 500	15 500	15 500
Lungimea rețelei de distribuție a apei	m	110 000	115 000	132 000
Pierderi de apă pe rețea distribuție	% din total	29	29	20
Apometre montate la consumator	% din total	6	14	19

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

În prezent, municipiul Câmpulung dispune de o rețea de canalizare în sistem mixt (59 km), care se dezvoltă pe cele două maluri ale râului Târgului (tabelul nr. 2.8). Pe malul drept al râului sunt străzi care au canalizare în sistem unitar şi altele unde există numai canalizare pluvială în care s-au racordat şi evacuările de ape uzate. Pe malul stâng al râului, unde s-a dezvoltat în

principal oraşul nou, există canalizare în sistem divizor. Apele meteorice canalizate de pe suprafața oraşului se descarcă în râul Târgului.

Tabelul nr. 2.8

Rețeaua de canalizare şi epurare a apei uzate în municipiul Câmpulung

Canalizare şi epurare apă uzată	U.M.	Cantitate		
		2000	2002	2004
Volum total de apă uzată produsă	mii mc	7 282	6 231	6 300
Volum de apă epurată evacuată	mii mc	7 282	6 231	6 300
Capacitate stație de epurare	l / sec.	450	450	450
Debit mediu apă curată	l / sec.	230	197	195
Locuitori neracordați la canalizare	număr	7 520	7 200	6 800
Lungimea rețelei de canalizare	Km	56	58,6	59
Vechimea rețelei de canalizare > 20 ani	% din total	85	86	88
Eficiență / randament de epurare	%	56	57	57

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

i) Gestionarea teritoriului din intravilan

Pentru municipiul Câmpulung, bilanțul teritorial se prezintă astfel:

- zona centrală şi alte funcțiuni de interes public - 68 ha (5,4%);
- zona de locuințe şi funcțiuni complementare - 675 ha (54%);
- zona unităților industriale şi agricole - 208 ha (16,6%);
- zona de parcuri, recreere, sport - 47 ha (3,75%);
- zona de gospodărie comunală - 27 ha (2,15%);
- zone cu destinații speciale şi de echipare teritorială - 175 ha (14%);
- alte zone - 51 ha (4,1%);

Total - 1251 ha (100%).

2.4. Managementul deşeurilor urbane

2.4.1. Depozitarea deşeurilor

Pe teritoriul municipiului Câmpulung depozitarea deşeurilor menajere se face la rampa de depozitare, înființată în anul 1967, anul de închidere fiind 2008.

Rampa este amplasată la o distanță de cca 3000 m față de zonele rezidențiale şi la cca 20 m distanță față de apa de suprafață.

Populația deservită de serviciul de salubritate este de 28.000 de locuitori.

Proprietarul depozitului este Consiliul Local Câmpulung, iar operatorul este SC EDILUL CGA SA Câmpulung. În cursul anului 2003, cantitatea de deşeuri menajere şi asimilabile, colectată de la populație şi agenți economici a fost de aproximativ 26700 tone . Din cantitatea totală de deşeuri menajere produsă pe teritoriul județului Argeş în anul 2003, un procent de 14% revine municipiului Câmpulung, a căror compoziție variază de la 2% (produse de igienă) la nu mai puțin de 46% (materiale organice) (graficul nr. 2.1; tabelul nr. 2.9).

Graficul nr. 2.2. Cantități de deşeuri menajere în municipiul Câmpulung şi total județ

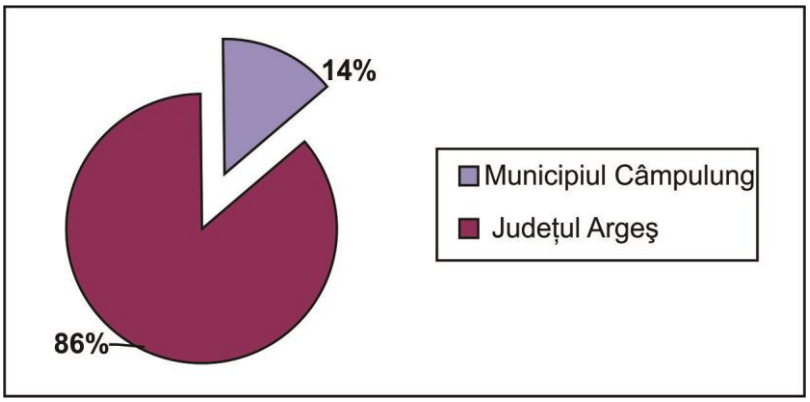

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Tabelul nr. 2.9

Compoziția deşeurilor municipale, 2003

	%
Metale	8
Hârtie / carton / cartonaj	10
Sticle	6
Materiale de plastic	10
Materiale mixte	6
Materiale organice	46
Lemn	4
Textile	8
Produse de igienă	2
Materiale care nu au fost identificate	-
TOTAL	100

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

2.4.2. Reciclarea deşeurilor

Se constată o scădere semnificativă în anul 2003 a cantităților de deşeuri menajere datorită implementării sistemului de colectare selectivă a acestora. Prin urmare, în municipiul Câmpulung s-au recuperat în vederea valorificării sau reciclării, deşeuri de: hârtie/carton prin SC Solaris SA Câmpulung – 20 tone; PET prin serviciul ADP Câmpulung aparținând Primăriei Câmpulung, SC Petking SA şi SC Carmeuse România SA, în cantitate de 8 tone, o parte fiind valorificată la SC Green Tech SA Buzău, iar restul pe stoc.

CAPITOLUL III
CAPITALUL SOCIAL ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG

3.1. Structura populației

Recensământul General al Populației, efectuat de Institutul Național de Statistică în anul 2002, pune în evidență, pe grupe de vârstă, o pondere ridicată a femeilor, la aproape toate grupele de vârstă, în total populație, plaja de oscilație fiind de la 381 persoane (peste 80 de ani) la 3659 persoane (grupa de vârstă 30-39 ani) (tabelul nr. 3.1).

Tabelul nr. 3.1

Populația municipiului Câmpulung pe grupe de vârstă şi sexe

Grupa de vârstă	Masculin	Feminin	TOTAL
0 – 9	1 759	1 652	3 411
10 – 19	3 262	3 273	6 535
20 – 29	2 509	2 444	4 953
30 – 39	2 993	3 659	6 652
40 – 49	3 284	3 467	6 751
50 – 59	2 163	2 230	4 393
60 – 69	1 501	1 684	3 185
70 – 79	673	1 106	1 779
Peste 80	169	381	550

Sursa: Recensământul Populației, 2002.

Este de remarcat existența unui potențial stoc de populație aptă în vârstă de muncă (20-59 ani), atât în privința bărbaților cât şi a femeilor.

Pe etnii, predominanți sunt românii (37 756 persoane), cu toate că intervalul 1992-2002 se caracterizează prin tendință accentuată de reducere a populației, atât prin mortalitate ridicată cât şi prin procesul migrațional, generat, în foarte multe cazuri, de găsirea unui loc de muncă (tabelul nr. 3.2).

Tabelul nr. 3.2

Populația municipiului Câmpulung, pe etnii

	1992	2002
Români	43 488	37 756
Maghiari	56	35
Germani	24	13
Rromi	505	363
Alte naționalități	52	42

Sursa: Recensământul Populației şi Locuințelor, 2002.

Pe de altă parte, urmare a înrăutățirii nivelului de trai, se înregistrează şi deteriorarea substanțială a *indicatorilor demografici* (natalitate, mortalitate generală şi infantilă), cu o plajă de oscilație cuprinsă între 7,4‰ (rata natalității) şi 13,7‰ (rata mortalității infantile) (tabelul nr. 3.3).

Tabelul nr. 3.3

Evoluția principalilor indicatori demografici ai municipiului Câmpulung, 1992-2002

	1992	**2002**
Număr populație	43 758	39 341
Natalitate	458 (10,4 $^0/_{00}$)	291 (7,4 $^0/_{00}$)
Mortalitate generală	347 (7,9 $^0/_{00}$)	383 (9,7 $^0/_{00}$)
Mortalitate infantilă		4 (13,7 $^0/_{00}$)

Sursa: date furnizate de evidențele DJS Argeş la 01.07.1992, respectiv 01.07.2002.

Pe fondul general al reculului demografic în zonă, datorat în parte înrăutățirii condițiilor de viață, se înregistrează un puternic regres al stocului de populație activă în municipiu, cu cca 6000 de persoane (tabelul nr. 3.4).

Tabelul nr. 3.4

Populația activă şi inactivă pe sexe, la recensămintele din 1992–2002

An de referință		**Populația totală**	**Populația activă**	**Populația inactivă**
1992	Ambele sexe	44 125	22 041	22 084
	Masculin	21 413		
	Feminin	22 712		
2002	Ambele sexe	38 209	16 207	22 002
	Masculin	18 313	8 884	9 429
	Feminin	19 896	7 323	12 573

Sursa: Recensământul Populației şi Locuințelor, 2002.

Şi mai frapante par disproporțiile dacă se calculează presiunea demografică, pe o persoană activă: dacă în 1992, indicele de presiune demografic ă era de 1, în 2002, acelaşi indice se situa la 1,36 (o înrăutățire cu cca 36% a indicelui de presiune demografică).

3.2. Starea de sănătate

Analiza indicatorilor demografici şi de sănătate, pe medii (urban şi rural), comparativ cu total, pune în evidență în cei trei ani de referință (1995, 2000 şi 2003) următoarele stări şi tendințe:

- La doi indicatori de sănătate din cei trei luați în considerați (natalitate, mortalitate generală şi mortalitate infantilă), nivelul parametrilor demografici este superior în mediul rural față de mediul urban (tabelul nr. 3.5) (la natalitate rata situându-se între 10,6‰ în 2003, față de 11,4‰ în 1995); la mortalitate generală, rata prezintă o uşoară tendință de scădere (de la 12,5‰ în 1995 şi 2000 la 12,3‰ în 2003); în schimb, se înregistrează o scădere radicală a mortalității infantile în mediul rural, de la 18,1‰ în 1995 la 11,0‰ în 2000, pentru ca în 2003, această rată să atingă doar 3,4‰; în acelaşi timp, acest parametru demografic se agravează sensibil în mediul urban, de la 13,8‰ în 1995 la 16,2‰ în 2003; aceste tendințe divergente, legate de ratele mortalității infantile, pot fi explicate prin incidențele negative ale înrăutățirii stării veniturilor şi a nivelului de trai, în rândul populației foste active ocupate, devenită neocupată.

Tabelul nr. 3.5

Evoluția indicatorilor de sănătate în municipiul Câmpulung Muscel, 1995-2003

	1995	**2000**	**2003**
Natalitate			
Total	1376 (10,9‰)	1278 (10,2‰)	1239 (9,9‰)
Urban	435 (9,7‰)	367 (8,5‰)	369 (8,6‰)
Rural	941 (11,4‰)	911 (11,1‰)	870 (10,6‰)
Mortalitate generală			
Total	1368 (10,8‰)	1380 (11,1‰)	1339 (10,7‰)
Urban	333 (7,4‰)	360 (8,4‰)	332 (7,7‰)
Rural	1035 (12,5‰)	1020 (12,5‰)	1007 (12,3‰)
Mortalitate infantilă			
Total	23 (16,7‰)	16 (14‰)	9 (7,3‰)
Urban	6 (13,8‰)	7 (18,2‰)	6 (16,2‰)
Rural	17 (18,1‰)	9 (11,0‰)	3 (3,4‰)

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

- La toate cele trei categorii de mortalitate specifică luate în considerație (boli cardiovasculare, tumori, leziuni traumatice şi otrăviri) se înregistrează creşteri absolute şi relative alarmante, în decurs de numai 9 ani (tabelul nr. 3.6).

Tabelul nr. 3.6

Evoluția mortalității specifice în municipiul Câmpulung, 1995-2003

	1995	2000	2003
Număr			
Boli cardiovasculare	980	2020	2115
Tumori	280	280	320
Leziuni traumatice şi otrăviri	49	82	494
Cazuri la 100 de mii locuitori			
Boli cardiovasculare	768,98	1615,52	1691,49
Tumori	219,70	223,93	255,92
Leziuni traumatice şi otrăviri	38,44	65,58	75,17

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

- Astfel, agresivitatea prezenței bolilor cardiovasculare este reflectată de faptul că, în 1995, la 100 de mii de locuitori erau înregistrate 767 persoane bolnave, pentru ca în 2003, numărul acestora să ajungă la 1691 (o creştere de cca 2,2 ori). Un trend mai puțin agresiv marchează mortalitatea specifică, urmare a tumorilor, a căror incidență, creşte de cca 220 de cazuri la 100 de mii (1995) la cca 256 de cazuri (2003). Aproape la fel de agresivă este incidența mortalității specifice prin leziuni traumatice şi otrăviri (de cca 1,96 ori în 2003 comparativ cu 1995); cel puțin parțial, responsabile pentru recrudescența bolilor cardiovasculare şi a leziunilor traumatice şi otrăvirilor pot fi considerate stresul generat de degradarea raporturilor de muncă, prin spectrul disponibilizărilor masive şi, pe această bază, înrăutățirea condițiilor de viață ale multor familii din municipiu.
- Nu fără legătură nemijlocită cu deprecierea standardului general de viață în zonă, este şi incidența bolilor infecțioase şi parazitare, care a ajuns la 12,8‰ în 2003 față de 9,4‰ în 1995, după ce, în 2000, rata era de 14,95‰.
- Asistența medicală este asigurată de un număr de 71 de medici, prin 5 unități de medicină generală, asistența ambulatorie de specialitate fiind deservită de 18 medici; numărul de paturi este de 427, cu un număr de medici specialişti de 53 şi cadre medii 217.

3.3. Sistemul educațional muscelean

În anul şcolar 2002-2003, în Câmpulung Muscel erau 12 grădinițe de “sine-stătătoare” la care se adaugă 5 unități de învățământ care au şi grupe de grădiniță, deci în total 17 unități în care se face învățământ preşcolar. În cadrul

acestora funcționează 66 de grupe în care sunt cuprinşi 1294 de copii şi activează 76 de educatoare. Cele mai numeroase grupe le dețin grădinițele nr. 4 (11 grupe), nr. 12 (9 grupe), nr. 3 (8 grupe), "Sf. Maria" (7 grupe) şi Şcoala "Sfântul Iacob" (6 grupe). La acestea numărul preşcolarilor oscilează între 120 şi 210. Celelalte sunt unități mai mici, majoritatea având doar una sau două grupe.

De asemenea, majoritatea unităților preşcolare funcționează cu program normal, iar o parte cu program prelungit. Există şi grădinițe care au unele grupe cu program normal, iar altele cu program prelungit.

Învățământul liceal este reprezentat de 7 unități şcolare, acoperind o gamă largă de profile şi specializări, în cele 162 de clase, în anul 2002-2003 fiind cuprinşi 4065 de elevi, la care predau 434 cadre didactice. Învățământul liceal din Câmpulung Muscel a intrat în cel de al treilea secol de existență a sa, primele unități datând din veacul al XIX-lea.

Ultimele informații referitoare la sistemul educațional din municipiul Câmpulung, furnizate prin aplicarea chestionarului, duc la concluzia că, deşi baza materială a sistemului educațional în Câmpulung este practic constantă în perioada analizată (la toate cele şase categorii de învățământ) (tabelul nr. 3.7) este de observat o diminuare sensibilă a numărului de preşcolari intrați în sistemul educațional specific (de la 1356 în 2001/2002 la numai 1228 în 2003/2004) (Tabelul nr. 3.8), la învățământul primar şi gimnazial cu peste 1000 elevi şi la învățământul superior (cu peste 250 de studenți).

Tabelul nr. 3.7

Evoluția rețelei şcolare în municipiul Câmpulung

Total unități de învățământ, din care:	2001-2002	2002-2003	2003-2004
Grădinițe de copii	14	14	14
Şcoli din învățământul primar şi gimnazial	12	12	12
Cluburi ale copiilor	1	1	1
Licee	7	7	7
Şcoli profesionale şi de ucenici	2	2	2
Instituții de învățământ superior	2	2	2

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Tabelul nr. 3.8

Evoluția populației şcolare în municipiul Câmpulung

TOTAL, din care în învățământul:	2001-2002	2002-2003	2003-2004
- Preşcolar	1 356	1 289	1 228
- Primar şi gimnazial	5 516	5 240	4 487
- Liceal	3 926	4 095	4 103
- Profesional şi de ucenici	587	632	642
Superior	1 130	999	877

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Apare ca surprinzătoare uşoara tendință de creştere a segmentelor de populație liceală şi din învățământul profesional şi de ucenici, explicabilă, probabil, prin existența unei cereri relativ constante a segmentului de economie privată locală, pentru forță de muncă cu calificare liceală şi profesională, care nu emite pretenții salariale foarte ridicate.

3.4. Dimensiunea culturală şi de agrement

Dimensiunea culturală a municipiului Câmpulung este şi rămâne foarte fragilă încă, în sensul că lipsei efective a trei componente culturale importante (teatru, filarmonică, galerie de artă) se adaugă reducerea numărului de cinematografice publice şi menținerea constantă a numărului total de biblioteci (şcolare şi publice) (tabelul nr. 3.9).

Tabelul nr. 3.9

Evoluția unităților culturale în municipiul Câmpulung, 1995-2004

Unități	1995	2000	2004
Cinematograf cu peliculă normală	2	1	1
Teatre	-	-	-
Instituții muzicale	-	-	-
Biblioteci totale, din care	24	24	24
– Biblioteci publice	1	1	1

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

În municipiul Câmpulung funcționează 15 aşezăminte religioase (Biserica Apa Sărată, Bărăția, Chilii, Domnească, Flămânda, Fundeni, Marina, Nicuț, Schei, Sfântul Gheorghe, Sfântul Ilie, Sfântul Nicolae Popa Savu, Şubeşti, Valea Româneştilor, Vişoi), patru monumente istorice (Biserica Fundeni – monument istoric din secolul XVI, „Şcoala Normală Carol I, ”Biserica Flămânda, ansamblul feudal „Negru Vodă”) şi o casă memorială (George Topârceanu, Nămăieşti). Se mai adaugă prezența a 66 de case cu valoare de monument şi mausoleul Mateiaş.

Componenta de agrement a modului de viață din Câmpulung, poate fi asigurată, între altele, de prezența a trei parcuri (Parcul „Kretzulescu", Grădina Publică, Parcul „Ştefănescu"), precum şi de organizarea bâlciului anual de Sfântul Ilie.

Pe de altă parte, Câmpulungul Muscel a dispus şi dispune de condiții optime de stațiune balneo-climaterică, astfel renumitele băi din Parcul „Krețulescu", au funcționat cu cele patru proceduri, timp îndelungat, atrăgând numeroşi pacienți din alte localități.

3.5. Societatea civilă

Cel puțin aparent, pe fondul problemelor complexe economice şi sociale, generate în municipiu, prin valurile reformelor, care au mărit bazinul populației cu dificultăți economico-sociale, se înregistrează în municipiul Câmpulung o creştere puternică, de peste 4 ori, a numărului total de ONG–uri, ale căror preocupări
sunt, probabil, şi cele legate de deteriorarea condițiilor generale de viață (tabelul nr. 3.10).

Tabelul nr. 3.10

Evoluția numărului de ONG-uri în municipiul Câmpulung, 1995-2004

	Număr de organizații		
	1995	**2000**	**2004**
Număr total de ONG-uri, din care:	7	15	31
– asociații	2	8	18
– fundații	-	1	4
– cluburi	1	2	5
– ligi	-	-	-
– patronate	1	1	1
– societăți	1	1	1
– uniuni	2	2	2

Sursa: Informații furnizate de chestionarul aplicat în municipiul Câmpulung.

Pe de altă parte, este de remarcat prezența a *13 organizațiile sindicale* (FPSA, ARO, MUSCELPAN, Învățământ, SANITAS, FSM, Exploatarea Minieră Câmpulung, FORESTA, Montana, Marama musceleană, Transim, Agromec, CESAR ARO), ale căror obiective şi realizări sunt discutabile atâta timp cât problemele economice şi sociale ale zonei s-au agravat încontinuu.

3.6. Ordinea publică şi apărarea

În anul 2003, au fost înregistrate un număr de infracțiuni pe categorii: 679 (înregistrate), din care: de natură economico-financiară: 281, de natură judiciară: 204; de altă natură: 194.

În municipiul Câmpulung sunt 5 unități militare: 2 unități militare de chimie, UM Vânători, UM Jandarmi, UM Pompieri.

CAPITOLUL IV
EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN MUNICIPIUL CÂMPULUNG

Analiza stărilor şi tendinţelor aferente celor patru dimensiuni esenţiale ale dezvoltării durabile în municipiul Câmpulung Muscel permite sintetizarea celor mai relevante evoluţii într-o matrice SWOT de evaluare calitativă, în care sunt surprinse punctele forte (tari), slabe, oportunităţile şi riscurile (ameninţările) potenţiale (tabelul nr. 4.1).

Tabelul nr. 4.1

Analiza SWOT a municipiului Câmpulung

Puncte tari	Puncte slabe
Resurse complexe; materii prime. Aşezare geografică favorabilă turismului. Sistem educaţional bun. Structură etnică.	Servicii turistice de slabă calitate. Lipsa investiţiilor interne şi străine. Transport în comun deficitar şi poluant. Diminuarea spaţiilor verzi. Procent ridicat de pensionari, şomeri şi asistenţi sociali.
Oportunităţi	**Ameninţări**
Posibilităţi de concesionare a serviciilor publice. Programe pentru construirea de locuinţe sociale. Asistenţă medicală îmbunătăţită. Mass-media locală bine reprezentată.	Mediu economic ostil. Creşterea gradului de sărăcie. Dezvoltarea economică nesustenabilă. Proprietatea agricolă divizată. Dificultăţi în colectarea veniturilor la bugetul local. Creşterea delicvenţei, inclusiv juvenile.

Sursa: evaluări proprii.

În mod normal, cunoscând în bună măsură interrelaţiile posibile dintre diferitele situaţii sintetizate în matricea SWOT anterioară, pot fi elaborate unele ipoteze scenariale referitoare la evoluţiile aşteptate ale stării lucrurilor, din perspectiva nevoii de dezvoltare durabilă.

- **Scenariul „pesimist" sau de risc**, în care toate componentele sistemului socioeconomic se situează pe un trend descendent, caracterizat prin deteriorarea capitalului natural (exploatarea iraţională, poluare accentuată a factorilor de mediu), adâncirea diferenţelor între săraci şi bogaţi (lipsa resurselor pentru finanţarea sistemului de sănătate şi educaţional), dezvoltarea economică neuniformă şi ineficientă.

- **Scenariul „moderat" sau de stabilitate,** în care evoluția sectorului economic, corelată prin atenuarea discrepanțelor structurale manifestate în prezent, va evolua pe un palier constant, cu uşoara creştere a cifrei de afaceri, fără a oferi însă suportul unei finanțări eficiente a sectorului social şi ameliorării calității mediului şi sănătății.
- **Scenariul „optimist" sau de dezvoltare durabilă,** în care atât remodelarea organizării spațiale, cât şi exploatarea durabilă a resurselor locale, precum şi încurajarea unor activități de producere a bunurilor şi serviciilor cu mare profitabilitate, dar nepoluante, vor transforma acest sistem într-un sistem apropiat celui natural, a cărui dezvoltare se perpetuează prin regenerare ciclică, durabilă în timp.

În raport cu ipotezele scenariale elaborate, s-a aplicat metoda evaluării de către experți, prin acordarea de note pentru fiecare din cele patru dimensiuni ale dezvoltării durabile luate în considerație (capitalul natural, activitățile economice şi mediul de afaceri, organizare spațială şi capitalul social) (tabelul nr. 4.2).

Tabelul nr. 4.2

Evaluări prognostice ale grupului de experți

Domenii	Evaluare experți		
	Scenariu pesimist Situația de risc	**Scenariu moderat Situația de stabilitate**	**Scenariu optimist Dezvoltare durabilă**
Capitalul natural	2,44	3,78	4,51
Activitățile economice şi mediul de afaceri	2,56	3,40	4,19
Organizarea spațială	2,69	3,23	4,11
Capitalul social	1,92	2,74	3,38

Notă: 1,0 – 2,5 Situație rea; 2,5 – 3,5 Situație în curs de schimbare; 3,5 – 4,5 Situație satisfăcătoare; 4,5 – 5,0 Situație bună;

Sursa: evaluări proprii.

Conform evaluărilor experților, *scenariul pesimist (de risc)* ar proveni din faptul că la capitalul natural şi la cel social evaluarea este de situație rea, în timp ce la activitățile economice şi mediul de afaceri şi organizare spațială evaluarea este în schimbare.

O ameliorare a situației de risc din scenariul pesimist este întrevăzută de experți prin aceea că din cele patru dimensiuni, doar la una (capitalul natural) este preconizată o situație satisfăcătoare, în timp ce la restul de trei dimensiuni se consideră o situație în curs de schimbare (*scenariul moderat*).

Surprinzător, experții au evaluat drept *scenariu optimist* acela în care doar capitalul natural prezintă o situație bună (la limită), în timp ce două dimensiuni sunt satisfăcătoare (activitățile economice şi organizarea spațială), iar capitalul social se menține în schimbare.

Este de constatat că, într-adevăr, experții intuiesc şanse – este adevărat nu foarte mari – pentru dezvoltarea durabilă în municipiul Câmpulung, care ar urma să fie flancate de un ansamblu de măsuri coerente cu susținere financiară certă şi aplicată.

BIBLIOGRAFIE

Ciotei, C., Toderoiu, F., Ştefănescu, C. (2002): "Finanțele IMM – studiu de caz în zona Muscel", în: *Probleme economice*, nr. 12, CIDE, Bucureşti.

Ciotei, C., Ştefănescu, C., Ciobanu, C. (2003): "Climatul de afaceri în zona Muscel", în: *Probleme economice*, CIDE, Bucureşti.

* * * (2003): *Recensământul general al populației şi locuințelor*, INS, Bucureşti.

* * * (2003): *Anuarul statistic al României*, INS, Bucureşti.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 168-169-170/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

CULTURĂ, CULTE, INDUSTRII CULTURALE
- principii, obiective strategice, direcții de acțiune 2007-2013

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectivul de autori:
dr. Maria MOLDOVEANU,
dr. Delia MUCICĂ,
dr. Valentina VASILE,
dr. Valeriu IOAN-FRANC,
dr. Virgil NIȚULESCU
La prelucrarea informațiilor statistice şi a datelor
culese prin cercetare directă au mai participat:
drd. Petru MAZILESCU,
Paula NEACŞU,
drd. Luminița HORŞIA.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 93
CAPITOLUL 1. PRINCIPII ŞI REPERE ALE DEZVOLTĂRII CULTURII 94
1.1. Diversitatea culturală – dimensiune a societății contemporane 94
1.2. Cultura – factor de dezvoltare durabilă 97
1.3. Rolul culturii în procesul de dezvoltare umană 99
1.4. Accesul la cultură şi participarea la viața culturală – drepturi culturale fundamentale 100
1.5. Cerințele guvernării democratice 102
1.6. Dezvoltarea culturii în perspectivă regională 103
CAPITOLUL 2. STRATEGII DE DEZVOLTARE A SECTORULUI CULTURII PE DOMENII DE ACTIVITATE 105
2.1. Patrimoniul cultural național 105
2.2. Lectură publică şi biblioteci 134
2.3. Artele vizuale 142
2.4. Artele spectacolului 147
2.5. Sistemul aşezămintelor culturale 155
2.6. Industriile culturale 159
CAPITOLUL 3. STRATEGIA DE DEZVOLTARE A CULTURII ÎN PLAN REGIONAL 180
3.1. Aspecte generale 180
3.2. Regiunea 1 Nord-Est 183
3.3. Regiunea 2 Sud-Est 186
3.4. Regiunea 3 Sud Muntenia 188
3.5. Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia 191
3.6. Regiunea 5 Vest 193
3.7. Regiunea 6 Nord-Vest 195
3.8. Regiunea 7 Centru 198
3.9. Regiunea 8 Bucureşti-Ilfov 201
3.10. Ținte strategice comune regiunilor de dezvoltare 204
CAPITOLUL 4. CONDIȚII DE REALIZARE A OBIECTIVELOR STRATEGICE 205
4.1. Dezvoltarea capacităților instituționale 205
4.2. Investiția în dezvoltarea resurselor umane 208

4.3. Finanțarea sectorului culturii 216
4.4. Diplomația culturală 224

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 228

CUVÂNT ÎNAINTE

Cultură, culte, industrii culturale – principii, obiective strategice, direcții de acțiune 2007-2013 – continuă studiul intitulat *Cultură, culte, cinematografie şi protecția dreptului de autor,* elaborat de dr. Maria Moldoveanu, dr. Delia Mucică, dr. Valeriu Ioan-Franc şi dr. Constantin Ciutacu, în cadrul Planului național de dezvoltare a României pentru orizontul de timp 2004-2007 (v. *Probleme economice,* vol. 132-133, Centrul de Informare şi Documentare Economică, 2004).

Pentru identificarea obiectivelor strategice şi a direcțiilor de acțiune în perioada 2007-2013, precum şi a mijloacelor necesare dezvoltării sectorului culturii în plan regional şi pe domenii de activitate, autorii au considerat oportună consultarea experților de la diverse niveluri ale managementului cultural (v. anexa), cercetarea statisticii culturale din ultimii ani, realizarea unei analize SWOT a sectorului, raportarea la studiile sociologice asupra vieții culturale din țara noastră întreprinse de colective consacrate de cercetători (e.g., Institutul Național de Cercetări Economice, IMAS, Institutul de Cercetare a Calității Vieții etc.).

De asemenea, au fost studiate documentele şi programele de referință ale Uniunii Europene, precum şi experiența în domeniu a unor țări care au aderat de curând la Uniunea Europeană (e.g., Ungaria) identificându-se de fiecare dată similitudini şi particularități ale dezvoltării sectorului culturii din țara noastră şi din zonele cercetate.

Autorii

CAPITOLUL 1
PRINCIPII ŞI REPERE ALE DEZVOLTĂRII CULTURII

Rolul central al culturii în cadrul dezbaterilor privind viitorul umanității este susținut de argumente politice. Aceasta presupune înțelegerea culturii ca un factor de dezvoltare socială, şi nu doar ca un sector consumator de resurse financiare publice. În acest sens, cultura devine un instrument pentru realizarea altor obiective sociale şi economice (e.g., ocupare, beneficii economice şi educaționale, coeziune socială, reducerea fenomenelor de devianță socială) şi trebuie înțeleasă ca având valoare şi dinamică transsectorială.

Dacă instrumentalizarea culturii este o abordare curentă în țările dezvoltate, pentru România, ca şi pentru alte țări din regiune, se impune o schimbare radicală de concepție privind locul şi rolul culturii în viața economică şi socială, raportul ei cu celelalte sectoare, precum şi în legătură cu proiecția imaginii ei în spațiul public şi cu percepția acestei imagini.

1.1. Diversitatea culturală – dimensiune a societății contemporane

Dezvoltarea contemporană este marcată de un ritm accelerat al schimbării, determinat, printre altele, de amploarea comunicării între indivizi şi comunități şi a schimburilor comerciale internaționale de bunuri şi servicii culturale.

Asimetriile din cadrul schimburilor internaționale de produse culturale sunt însă de natură să creeze riscuri majore în ceea ce priveşte respectarea drepturilor fundamentale, în special a drepturilor culturale.

Astfel, modelele de dezvoltare care țin seama de beneficiile şi riscurile globalizării în contextul dezvoltării durabile recurg la o nouă paradigmă: relația dintre dezvoltare, diversitate şi dialog.

Principala provocare în acest nou context este de a identifica mijloacele prin care comunitățile îşi pot dezvolta o cultură diversă şi bogată, rămânând în acelaşi timp deschise pentru tot ceea ce lumea şi cultura altor comunități are de oferit. Cu alte cuvinte, este nevoie să se identifice căile şi mijloacele prin care globalizarea poate fi benefică tuturor, poate să crească nivelul calității vieții şi să contribuie la dezvoltarea umană.

În acest sens, diversitatea culturală a devenit, în ultimii ani, un concept major în jurul căruia se articulează dezbaterile din diversele organisme internaționale şi regionale care privesc nu numai cultura, educația sau drepturile persoanei, ci, în egală măsură, dezvoltarea economică, comerțul internațional şi relațiile politice între state.

Definirea conceptului de diversitate culturală este însă dificilă, acesta trebuind să fie abordat într-o perspectivă integratoare, intersectorială, în care converg aspecte politice, legale, economice, sociale şi culturale.

Diversitatea culturală are o multitudine de componente: multiculturalitate, etnodiversitate, diversitate lingvistică, diversitate a religiilor, credințelor şi obiceiurilor, drepturi culturale, mobilitate artistică şi circulație liberă a operelor, dezvoltarea industriilor culturale şi circulația produselor culturale etc.

Aspectele majore ale acestui concept se referă la faptul că:

1. Diversitatea culturală se exprimă în coexistența şi schimbul de practici culturale diferite şi în producerea şi consumul de bunuri şi servicii culturale diverse.
2. Diversitatea culturală nu se poate realiza în absența condițiilor care asigură libertatea de creație artistică şi libertatea de informare, precum şi a formelor de schimburi culturale, în special în ceea ce priveşte serviciile audiovizuale.
3. Diversitatea culturală este un factor de dezvoltare durabilă.
   Astfel, diversitatea culturală presupune:
   1. recunoaşterea, promovarea şi dezvoltarea culturilor locale şi ale minorităților;
   2. protejarea instituțiilor culturale din fiecare țară şi a bunurilor şi serviciilor pe care acestea le furnizează;
   3. protejarea limbilor, a tradițiilor şi obiceiurilor, a stilurilor de viață ale comunităților;
   4. protejarea diversității de conținuturi şi de forme de expresie artistică;
   5. pluralismul serviciilor de informare;
   6. dezvoltarea industriilor culturale naționale;
   7. diversitatea sistemelor de instruire şi formare;
   8. accesul indivizilor şi al comunităților la cultura proprie şi participarea ia viața culturală.

Din aceste perspective, diversitatea culturală răspunde nevoilor sociale, culturale, de instruire şi informare, de dezvoltare democratică a societății şi a indivizilor şi este recunoscută ca un principiu fundamental al modelului european de dezvoltare.

Preeminența acordată diversității culturale în dezbaterile actuale se datorează riscurilor evidențiate de un mare număr de state şi de organizații interguvernamentale sau neguvernamentale, în contextul liberalizării comerțului internațional, cu privire la relația dintre prioritățile economice şi cele culturale şi de dezvoltare umană.

Astfel, problematica diversității a fost analizată de: G8 (Okinawa, 2000), Consiliul Europei (Declarația privind diversitatea culturală din decembrie 2000), UNESCO (Declarația universală şi Planul de acțiune privind diversitatea culturală, noiembrie 2000, precum şi lucrările în curs pentru elaborarea unei

Convenții asupra protejării diversității de conținuturi culturale şi de expresii artistice), UNCTAD (Geneva, noiembrie 2002), Organizația Națiunilor Unite şi Uniunea Internațională de Telecomunicații (Summit-ul Mondial al Societății Informaționale – Geneva, 2003 şi în pregătire Tunisia, 2005).

Relația dintre cultură şi economie a fost evidențiată încă din 1995, în Raportul Comisiei Mondiale pentru Cultură şi Dezvoltare *"Diversitatea noastră creatoare",* prezentat la Conferința Generală a UNESCO şi la Adunarea Generală a ONU din acel an. Rezultat al cercetărilor şi studiilor întreprinse timp de trei ani, Raportul analizează legăturile dintre creativitate, cultură şi economie şi subliniază faptul că diversitatea culturală şi libertatea de exprimare sunt principalii catalizatori ai dezvoltării.

În paralel cu pregătirile întreprinse în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului pentru noua rundă de negocieri privind comerțul cu servicii, organizații interguvernamentale, precum UNESCO şi Consiliul Europei, organizații neguvernamentale, precum Rețeaua Internațională pentru Politici Culturale a Miniştrilor Culturii şi Rețeaua Internațională pentru Diversitate Culturală, au continuat să analizeze diferite soluții pentru a susține dreptul fiecărei culturi de a se dezvolta.

Ca urmare, instrumentele politice adoptate de Consiliul Europei în decembrie 2000 şi de UNESCO în noiembrie 2001 susțin următoarele principii:

1. Politicile culturale şi audiovizuale care promovează şi respectă diversitatea întregesc politicile comerciale şi le conferă o dimensiune socială.

2. Diversitatea culturală are un rol esențial în dezvoltarea economiei bazate pe cunoaştere.

3. Industriile culturale care încurajează diversitatea lingvistică şi de exprimare artistică au un impact pozitiv asupra pluralismului, inovării, competitivității şi ocupării.

4. Diversitatea formelor de producție şi distribuție şi a practicilor de consum trebuie susținută prin dezvoltările tehnologice.

5. Educația, formarea profesioniştilor şi instruirea consumatorilor pentru utilizarea noilor servicii de comunicare sunt factori notabili de promovare a diversității.

Aceste instrumente tratează problematica diversității culturale prin articularea a două abordări complementare: pe de o parte, protejarea şi apărarea specificității produselor culturale şi, pe de altă parte, protecția şi promovarea drepturilor culturale, plasând astfel dezbaterea în contextul preocupărilor pentru prezervarea identității, coeziune socială, dezvoltare durabilă, dezvoltarea societății bazate pe cunoaştere.

Principiile conținute în aceste două instrumente politice au fost acceptate şi susținute de Comunitatea Europeană şi de statele membre ale UE.

Problematica promovării diversității culturale şi a protejării politicilor culturale naționale față de interesele comerțului internațional se regăseşte în prezent în dezbaterile diplomatice de pregătire a Convenției internaționale

privind protejarea diversității de conținuturi artistice şi de forme de exprimare. Inițiată de UNESCO, această Convenție este susținută de Comisia Europeană şi de statele membre ale UE, fiind considerată un pas important în clarificarea principiilor de comerţ internațional, care trebuie să asigure echilibrul dintre politicile culturale şi obiectivele comerciale specifice.

Diferențele culturale datorate particularităților specifice creațiilor şi practicilor asociate diverselor grupuri sociale trebuie recunoscute explicit. Numai păstrând şi respectând identitatea specifică tuturor categoriilor de minorități (etnice, religioase etc.), țintele strategice de dezvoltare a culturii vor putea fi atinse.

Procesul de extindere amplifică diversitatea culturală şi lingvistică din cadrul Uniunii Europene, ceea ce configurează diferit nu numai politicile comunitare, ci determină schimbări şi în modelele culturale "tradiționale" ale țărilor membre. Aceste schimbări trebuie asumate şi la nivelul strategiilor culturale ale României.

1.2. Cultura – factor de dezvoltare durabilă

Abordarea culturii în această perspectivă se bazează pe principiul potrivit căruia dezvoltarea durabilă este o necesitate şi o şansă pentru societate în ansamblul ei şi pentru fiecare membru al societății.

În accepțiunea cea mai larg utilizată, dezvoltarea durabilă se referă la un tip de dezvoltare economică, socială şi umană care răspunde nevoilor generațiilor prezente, fără a compromite sau a limita capacitatea generațiilor viitoare de a-şi satisface, la rândul lor, aceste nevol.

În acest sens, în centrul ideii de dezvoltare durabilă se află conceptul social. Concepte conexe, precum: evoluția constantă către bunăstarea economică şi socială, ameliorarea continuă a condițiilor de viață, respectul pentru mediul natural şi cel construit, responsabilitatea față de evoluția societății, definesc, la rândul lor, dimensiuni complementare ale aspectului social.

Procesul de dezvoltare durabilă se bazează, potrivit Declarației adoptate la Conferința de la Rio de Janeiro din 1992, pe cinci principii fundamentale:

1. Principiul responsabilității comune sau principiul globalizării responsabilităților, care pune accent pe cooperarea şi pe interdependența dintre rolurile jucate de diferite țări.

2. Principiul echității intra şi intergenerații în satisfacerea dreptului la dezvoltare. Potrivit acestui principiu, trebuie satisfăcute în egală măsură atât nevoile generației prezente, cât şi ale generațiilor viitoare.

3. Principiul integrării componentelor dezvoltării durabile, care arată că problemele economice, sociale, cele legate de mediu etc. trebuie abordate într-o viziune integratoare, iar pentru rezolvarea lor se impune elaborarea de strategii intersectoriale coerente.

4. Principiul precauției şi al recunoaşterii incertitudinilor ştiințifice, care presupune o analiză complexă a riscurilor, pentru a putea fi luate măsuri preventive, îndeosebi în privința protejării mediului.

5. Principiul participării la decizie şi exigențele bunei guvernări, respectiv ale unei guvernări democratice bazate pe principiul subsidiarității, al proporționalității şi al transparenței.

Obiectivul principal al dezvoltării durabile este, aşadar, realizarea creşterii economice sustenabile, care să amelioreze condițiile de viață ale comunităților umane şi să contribuie la realizarea echilibrului ecologic şi social. Ca atare, dezvoltarea durabilă presupune în principal:

1. modificarea modurilor de producție, inclusiv a modului de producere a bunurilor şi serviciilor culturale;

2. evoluția practicilor de consum, implicit diversificarea practicilor de consum cultural;

3. incluziunea socială a indivizilor, prin mecanisme de integrare socială şi prin acces/participare la viața culturală.

În condițiile societății contemporane din ce în ce mai complexe, în care mediul este tot mai sensibil la impactul activităților umane, iar ființele umane sunt mai dependente unele de altele, împlinirea obiectivelor de dezvoltare durabilă necesită o gestiune rațională şi parcimonioasă a resurselor materiale, care sunt limitate, iar pentru indivizi, aceasta presupune să fie "mai lucizi, mai solidari şi mai eficace".

În esență, strategiile de dezvoltare durabilă plasează ființa umană în centrul lor, ceea ce presupune concertarea eforturilor tuturor actorilor sociali şi generarea şi potențarea sinergiilor latente din toate componentele sistemului social şi ale mediului natural.

În procesul de dezvoltare durabilă, educația, cultura şi civismul, transparența şi eficacitatea deciziilor, diplomația şi mediul devin repere strategice.

Într-o viziune integratoare, dezvoltarea durabilă "nu este altceva decât un proiect de civilizație". Întrucât procesul de civilizație şi cel de cultură sunt indisociabile, dezvoltarea durabilă se bazează pe elementele constitutive ale culturii (diversitate lingvistică, cunoştințe teoretice şi empirice, credințe, reprezentări despre lume, patrimoniu material şi imaterial, creații artistice, literare, ştiințifice, invenții etc.).

Tendința de a pune în ecuație dezvoltarea durabilă în mod exclusiv cu nevoile economice şi sociale ale indivizilor şi ale comunităților este disfuncțională, întrucât nu ține seama de nevoi umane fundamentale, cum sunt accesul indivizilor şi al grupurilor la educație şi cunoaştere, la tezaurul cultural al umanității, la toate resursele care le pot dezvolta creativitatea şi spiritul novator. Dezvoltarea culturală este, aşadar, esențială pentru viitorul comun al omenirii.

De aceea, abordarea dezvoltării durabile trebuie să integreze dimensiunea culturală alături de cea economică, socială şi de mediu.

Dinamica dezvoltării durabile nu se poate realiza fără o protecție activă şi complexă a specificităților culturale locale şi nici fără investiții care să ofere mijloacele de acces larg şi de participare la cultură.

Într-o societate care îşi asumă dezvoltarea durabilă ca un obiectiv strategic fundamental, indivizii trebuie să aibă condiții de acces la educația de bază, la procesul de formare continuă şi îmbogățire culturală continuă, să beneficieze de şansa de a fi producători de cultură, depăşind astfel statutul de simpli consumatori de divertisment, statut cu care sunt deseori identificați.

De aceea, o societate care îşi asumă obiectivul de dezvoltare durabilă trebuie să mențină şi să dezvolte practici şi instrumente libere şi diverse de acces la cultură.

Prin accesul şi participarea la cultură, nivelul de cunoaştere al indivizilor creşte în mod semnificativ.

Potrivit teoriilor economice modeme, cunoaşterea este acum recunoscută ca forța motrice a creşterii productivității şi a creşterii economice, mutând accentul pe informație, tehnologie, învățare şi pe rolul lor în performanța economică. Acest tip de societate este denumit "societate bazată pe cunoaştere" sau "societate informațională", întrucât utilizează ca resurse esențiale cunoaşterea şi informația. Această societate se distinge prin următoarele caracteristici:

1. Informația şi cunoaşterea sunt resurse nelimitate.
2. Producția de cunoaştere presupune creativitate şi inovare continuă.
3. Accesul tuturor membrilor societății la conținuturile create este facilitat de noile tehnologii de comunicare, de diseminare a informației.
4. Sisteme de educare şi formare continuă.
5. Globalizarea şi integrarea pieților, inclusiv a pieței culturale.

Globalizarea şi creşterea economică, dezvoltarea socială şi progresul tehnologic au un impact direct asupra elementelor structurale şi a funcțiilor sectorului culturii.

Ca atare, elaborarea strategiei de dezvoltare a sectorului culturii pentru orizontul de timp 2007-2013 trebuie să țină seama de aceste influențe şi de rolul central care revine culturii – în multitudinea accepțiunilor asociate acestui concept – în societatea bazată pe cunoaştere şi în procesul de dezvoltare umană.

1.3. Rolul culturii în procesul de dezvoltare umană

Procesul de dezvoltare umană, identificat în mod greşit numai cu creşterea bunăstării generale, respectiv cu un standard de viață ridicat, are în realitate o serie de alte dimensiuni, la fel de importante.

În primul rând, dezvoltarea umană presupune diversificarea opțiunilor indivizilor pentru a duce o viață lungă şi sănătoasă, pentru educație, respectiv pentru dobândirea unui nivel de cunoaştere care să răspundă nevoilor sale în

continuă schimbare şi pentru accesul la resursele care să-i garanteze un standard de trai decent. Pe lângă aceste opțiuni, alte alegeri privesc libertățile politice, garantarea celorlalte drepturi şi libertăți fundamentale şi, nu în ultimul rând, respectul de sine (autorespect).

În această ecuație, veniturile reprezintă mijlocul de atingere a aspirațiilor menționate, şi nu un scop în sine. Aceasta, cu atât mai mult cu cât veniturile pot fi investite în formarea capacităților umane (educație, cultură, cunoaştere, sănătate) sau în alte scopuri, cum este, de pildă, petrecerea timpului liber.

Experiența unor țări arată că între bunăstarea economică şi nivelul de dezvoltare umană nu există un raport direct proporțional, că bunăstarea unei societăți depinde de utilizarea venitului, şi nu de nivelul acestuia. Astfel, sunt țări care înregistrează un nivel ridicat al veniturilor şi un indice modest de dezvoltare umană şi țări care au un nivel înalt de dezvoltare umană în condițiile unui nivel mediu sau scăzut al veniturilor.

De asemenea, dezvoltarea umană reprezintă un indicator mult mai relevant în raport cu perspectivele de dezvoltare economică a unei țări – întrucât exprimă investiția țării respective în capacități umane – decât trendurile şi prognozele strict economice.

Dezvoltarea umană necesită o finanțare corespunzătoare, dar mai importante decât nivelul acesteia sunt direcțiile în care sunt repartizate resursele. La fel de importantă este voința politică de a investi în capacitățile umane prin susținerea procesului de cunoaştere, de educație, de dezvoltare a culturii şi sănătății.

1.4. Accesul la cultură şi participarea la viața culturală – drepturi culturale fundamentale

Conceptul de dezvoltare umană este indisolubil legat de exercițiul drepturilor şi libertăților fundamentale. Dacă dezvoltarea umană se concentrează pe întărirea capacităților şi a libertăților la nivelul membrilor unei comunități, drepturile fundamentale se constituie în cerințe de structurare a vieții sociale, astfel încât aceste capacități şi libertăți să fie garantate, asigurate şi facilitate.

"Aşa după cum cultura, în sensul său larg, influențează toate aspectele vieții sociale, drepturile culturale ilustrează indivizibilitatea, interdependența şi interrelaționarea drepturilor fundamentale. Un consens cu privire la o definiție universal acceptată a drepturilor culturale s-a dovedit imposibil de realizat, datorită, pe de o parte, diferitelor percepții şi definiții ale "culturii" şi, pe de altă parte, complexității interpelațiilor dintre drepturile culturale şt celelalte drepturi fundamentale.

Din coroborarea prevederilor cuprinse în instrumentele juridice internaționale în materie, reiese că orice analiză a drepturilor culturale trebuie să

pornească de la drepturile de bază, care sunt în acelaşi timp drepturi individuale şi drepturi colective:

- *dreptul de acces la informație şi cultură;*
- *dreptul de participare la viața culturală.*

Diferite instrumente politice şi juridice adoptate în cadrul organizațiilor interguvernamentale au permis conturarea teoretică a sferei de cuprindere a drepturilor culturale, care, în afara celor două drepturi de bază sus-menționate, ar trebui să cuprindă:

- *dreptul la respectul identității culturale;*
- *dreptul fiecărei persoane de a se identifica cu o comunitate culturală;*
- *dreptul de acces la patrimoniul cultural;*
- *dreptul la protecția activităților creatoare;*
- *dreptul la protecția proprietății intelectuale;*
- *dreptul la educație, inclusiv la educația artistică şi la educația pentru artă;*
- *dreptul de a desfăşura în mod liber activități culturale, inclusiv dreptul la mobilitate a creatorilor, artiştilor şi a creațiilor lor.*

Apare evident faptul că drepturile culturale recunosc şi protejează identitățile culturale şi diversitatea culturală şi, în acelaşi timp, recunosc legătura indisolubilă a acestora cu dezvoltarea economică şi socială.

Drepturile culturale sunt nu numai drepturi fundamentale de sine stătătoare, ci şi parte indivizibilă a drepturilor civile, politice, sociale şi economice. Din această perspectivă, la nivel european, au fost formulate o serie de principii, care trebuie să se regăsească în politicile culturale ale fiecărei țări:

- *Fiecare individ trebuie să-şi poată satisface drepturile culturale.*
- *Satisfacerea drepturilor culturale este indispensabilă demnității şi dezvoltării persoanei.*
- *Fiecare individ are dreptul de a participa la viața culturală a comunității.*
- *Recunoaşterea şi protejarea diversității culturale şi lingvistice este o obligație a fiecărui stat* (din "Cultură, culte, cinematografie şi protecția dreptului de autor", CIDE, *Probleme economice,* vol. 132-133, p. 7-8).

Ca politică publică, politica culturală trebuie să se axeze pe crearea condițiilor pentru exercițiul liber şi nestânjenit al celor două drepturi culturale de bază: dreptul de acces la cultură şi dreptul de participare la viața culturală.

Accesul la practicile şi experiențele culturale pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate, rasă, sex, vârstă etc., le îmbogățeşte identitatea şi le conferă sentimentul de apartenență la un grup, la o comunitate, susținând în acest fel şi integrarea şi incluziunea socială.

Participarea la cultură înseamnă garantarea unor condiții concrete pentru exprimare liberă, pentru desfăşurarea de activități creatoare într-o multitudine de forme şi de modalități, atât la nivel individual, cât şi comunitar.

Dreptul de participare trebuie înțeles şi ca dreptul de a participa la conceperea şi implementarea politicilor culturale.

Dimensiunea participativă a drepturilor culturale este o parte esențială a exercițiului drepturilor fundamentale în ansamblul lor.

1.5. Cerințele guvernării democratice

"Dezvoltarea umană depinde într-o măsură considerabilă de gradul de democrație al fiecărei țări.

În orice societate democratică, politicile publice şi conținutul acestora se subsumează imperativului respectării principiilor guvernării democratice: principiul subsidiarității şi principiul proporționalității.

În aplicarea principiului subsidiarității, responsabilitățile şi deciziile nu trebuie să fie localizate la un nivel mai înalt decât este necesar. Ca atare, acțiunile şi deciziile luate la un nivel superior de decizie sunt justificate în măsura în care satisfac cele două criterii esențiale:

- criteriul necesității (obiectivele propuse nu pot fi realizate în mod corespunzător la un nivel de decizie inferior);
- criteriul eficienței (obiectivele pot fi realizate mai bine, în mod mai eficient, la un nivel superior).

În acelaşi timp, în momentul în care legitimitatea unei acțiuni este decisă prin raportare la principiul subsidiarității, evaluarea direcțiilor de acțiune propuse trebuie să se bazeze pe principiul proporționalității, respectiv pe analiza modului în care sunt îndeplinite cele trei criterii esențiale ale acestuia:

- criteriul adecvării (alegerea măsurii celei mai adecvate);
- criteriul necesității (măsura este necesară pentru atingerea obiectivului);
- criteriul echilibrului (efectele negative sunt contrabalansate şi depăşite de efectele pozitive).

Ca atare, în elaborarea şi implementarea politicilor şi strategiilor culturale ale României, autoritățile publice implicate au obligația de a ține seama de cele două principii esențiale – al subsidiarității şi al proporționalității.

Aplicarea principiului transparenței şi deschiderii trebuie să devină o realitate de zi cu zi, de natură să permită accesul cetățenilor şi al tuturor grupurilor interesate la informațiile publice şi, în egală măsură, să asigure o comunicare continuă din partea autorităților publice a principalelor elemente ale politicilor culturale şi a conținutului actelor normative aflate în diferite faze de elaborare.

Aplicarea acestui principiu nu este numai esențială pentru exercițiul democratic, ci reprezintă în acelaşi timp o condiție *sine qua non* pentru înțelegerea, acceptarea si aplicarea strategiilor culturale şi a reglementărilor în materie" (idem, p. 17-18).

1.6. Dezvoltarea culturii în perspectivă regională

Scopul politicilor de dezvoltare regională este acela al "atingerii unei dezvoltări economice, sociale şi culturale echilibrate şi durabile a regiunilor".

Obiectivele principale ale politicilor de dezvoltare regională, inclusiv ale politicilor care privesc sectorul culturii, sunt următoarele:

1. stimularea dezvoltării echilibrate a tuturor regiunilor;
2. prevenirea apariției de noi dezechilibre între regiuni;
3. accelerarea redresării regiunilor şi a zonelor rămase în urmă;
4. dezvoltarea capacității novatoare a comunităților teritoriale pentru identificarea de noi activități;
5. Înlocuirea activităților nerentabile şi care nu mai sunt cerute de piață, cu activități performante şi competitive în plan zonal şi național.

Aceasta înseamnă un tratament egal şi transparent pentru toate județele care compun regiunile, alocarea şi utilizarea resurselor din Fondul European de Dezvoltare Regională potrivit cerințelor exprese ale regiunilor.

Obiectivele care privesc dezvoltarea regională trebuie stabilite prin consultarea şi participarea tuturor partenerilor regionali, astfel încât, la stabilirea priorităților de dezvoltare, să se respecte principiile de solidaritate şi coeziune socială. Astfel, parteneriatul regional presupune invitarea tuturor forțelor active din județele componente ale regiunilor, respectiv: autorități locale, reprezentanții guvernului în teritoriu, organizații neguvernamentale, comunități de afaceri, actorii culturali instituționali şi informali, universități şi alte structuri.

Principiul potrivit căruia comunitatea regională înseamnă "mai mult decât o sumă de județe sau localități" trebuie respectat inclusiv în stabilirea priorităților de dezvoltare regională a sectorului culturii.

În această perspectivă, regiunea se defineşte prin identitatea geografică şi culturală, precum şi printr-o mentalitate solidară care să motiveze acțiunile întreprinse de toți actorii regionali.

Dezvoltarea regională în plan cultural presupune, de asemenea, corelarea politicilor culturale de la nivel național cu inițiativele şi resursele locale şi regionale, pentru a răspunde nevoilor specifice.

Orice proces de dezvoltare durabilă începe la şi în cadrul comunității, prin utilizarea tuturor resurselor economice, sociale, umane şi naturale, respectiv:

1. capital fizic şi financiar: clădiri, drumuri, resurse financiare etc.;
2. capital social: structuri de administrare, capacități decizionale, cultură, comunități, rețele etc.;
3. capital uman: cunoaştere, deprinderi şi abilități, capacități creative şi de inovare, strategii de integrare socială.

În procesul de dezvoltare regională se va acorda o atenție deosebită zonelor defavorizate/asistate prin:

1. asistență de specialitate în vederea elaborării de programe şi proiecte care să răspundă nevoilor locale;
2. alocarea de resurse bugetare, accesul la fonduri structurale şi operaționale şi atragere de investiții;
3. accelerarea procesului de restructurare economică şi de reconversie profesională a personalului neocupat;
4. revitalizarea aşezămintelor de cultură, îndeosebi a celor din spațiul rural, şi redefinirea funcțiilor culturale şi sociale ale instituțiilor publice de cultură.

Realizarea acestor obiective necesită dezvoltarea capacităților creative din comunitățile locale, stimularea inițiativelor, pregătirea întreprinzătorilor din domeniul culturii şi, în general, a competitivității intra şi interregionale.

În egală măsură se impune promovarea parteneriatelor intra şi interregionale, a parteneriatelor public-privat şi central-local.

Pentru sectorul culturii, dezvoltarea regională reprezintă o oportunitate pentru manifestarea potențialului creativ. Astfel, se pot înlocui activitățile care nu mai răspund cerințelor pieței, cu activități de producție de bunuri şi servicii culturale – industrii culturale – şi de exploatare a resurselor culturale locale prin activități de turism cultural.

CAPITOLUL 2
STRATEGII DE DEZVOLTARE A SECTORULUI CULTURII PE DOMENII DE ACTIVITATE

În contextul general de dezvoltare economică şi socială a României, în care se constată, în principal:

- creşterea economică continuă;
- reducerea pronunțată a inflației;
- dezvoltarea economiei de piață funcționale;
- creşterea semnificativă a exporturilor;
- creşterea şi diversificarea ocupării;
- reducerea fenomenelor de excluziune socială;
- creşterea consumului individual ai populației,

sectorul culturii se distinge printr-o serie de puncte forte şi tendințe de evoluție pozitivă.

În principalele domenii ale culturii, atât punctele forte, cât şi slăbiciunile identificate în etapa actuală reprezintă termenii de referință pentru configurarea direcțiilor şi a obiectivelor strategice pentru orizontul de timp 2013, după cum rezultă şi din răspunsurile actorilor culturali incluşi în ancheta Delphi.

2.1. Patrimoniul cultural național

Teoriile culturale contemporane consideră patrimoniul cultural drept o parte a *patrimoniului,* domeniu în care patrimoniul cultural se completează armonios cu patrimoniul natural. Împreună, cele două subdomenii constituie moştenirea pe care fiecare generație o lasă urmaşilor. În această schemă logică, subdomeniul patrimoniului cultural cuprinde patrimoniul cultural material – cel imobil (monumentele istorice) şi cel mobil (mai ales bunurile culturale aflate în muzee şi colecții) – şi patrimoniul cultural imaterial. Unitatea acestui domeniu şi a subdomeniilor care îl alcătuiesc nu a fost întotdeauna evidentă. Ea a devenit perceptibilă, pe plan mondial, abia în ultimele patru decenii, constatându-se statistic faptul că măsurile luate în unul dintre subdomenii aveau urmări şi în celelalte, interacționându-se. Astfel, este înțeles faptul că orice acțiune asupra uneia dintre componentele patrimoniului are influență asupra altor componente aflate în acelaşi areal geografic, indiferent dacă acestea sunt sau nu părți ale patrimoniului natural sau cultural, ale patrimoniului material sau imaterial, ale patrimoniului mobil sau imobil. Pe de altă parte, din rațiuni care țin de o mai logică şi coerentă administrare a patrimoniului, au fost concepute reglementări de natură juridică şi norme având scop funcțional, care permit gestionarea bunurilor de patrimoniu de acelaşi tip, prin aceleaşi metode, indiferent de aria

geografică în care acestea se găsesc. Aşadar, avantajul unei asemenea concepții privind patrimoniul este acela că el duce la evidențierea unor politici care trebuie să facă parte dintr-o strategie națională privind conservarea, administrarea şi punerea sa în valoare, atât la nivelul unităților regionale, cât şi la cel al categoriilor de bunuri. Pentru a asigura succesul unei atare strategii, aceste politici trebuie intercorelate, astfel încât să permită o dezvoltare armonioasă a teritoriului şi o punere în valoare echilibrată a resurselor culturale şi naturale ale țării.

Strategia de dezvoltare sectorială pentru perioada 2007-2013 porneşte de la această concepție, ce are avantajul de a oferi o viziune integratoare asupra unei resurse, care, deşi este limitată din punct de vedere fizic (prin unicitatea bunurilor care o alcătuiesc), are darul de a se dezvolta (prin adăugarea unor alte bunuri, de asemenea, unice) şi de a contribui la dezvoltarea unor sectoare economice tangente, legate de educație, infrastructuri, turism, servicii etc.

Pornind de la schema descrisă mai sus, politicile culturale privind patrimoniul cultural național sunt aşezate pe următoarele paliere:

• din punct de vedere geografic:	*• din punctul de vedere al categoriilor:*
- euroregiunile;	– patrimoniul cultural material;
- regiunile de dezvoltare ;	– patrimoniul imobil;
- unitățile administrativ-teritoriale;	– patrimoniul mobil;
- localitățile;	– patrimoniul cultural imaterial.

2.1.1. Patrimoniul cultural imobil

Patrimoniul cultural imobil constituie cea mai valoroasă componentă a patrimoniului cultural, atât în ceea ce priveşte valoarea materială directă, cât şi în raport cu posibilitățile de inserție a unor componente extraculturale. Trebuie menționat faptul că *patrimoniul cultural imobil* este o sintagmă care desemnează ceea ce, în termeni generici, poartă numele de *monumente istorice* şi include nu doar monumentele istorice, ci şi ansamblurile şi siturile istorice Patrimoniul cultural imobil nu se limitează la *patrimoniul construit,* sintagmă care exclude cele mai multe dintre siturile arheologice.

Toate aceste delimitări şi definiții sunt stabilite prin intermediul unui corp de norme complet şi coerent ce are în vedere întregul set de operațiuni (cercetare, evidență, conservare, restaurare, punere în valoare) care alcătuiesc opera de protejare a patrimoniului cultural imobil. Mai mult decât atât, chiar legea cadru în domeniu stabileşte că protejarea monumentelor istorice este parte componentă a strategiilor de dezvoltare durabilă economico-socială, turistică, urbanistică şi de amenajare a teritoriului, la nivel național şi local.

Un studiu al potențialului pe care monumentele istorice îl au în România ne arată următoarea dispoziție geografică, ținând cont de regiunile de dezvoltare ale României, aşa cum sunt acestea stabilite de Legea nr. 315/2004

privind dezvoltarea regională în România, cu modificările şi completările ulterioare:

Tabel nr. 1

Repartiția pe regiuni de dezvoltare şi pe categorii a monumentelor istorice, în anul 2004

Regiunea de dezvoltare	Monumente istorice categoria A	Monumente istorice categoria B	Monumente istorice
Regiunea 1	623	3420	4043
Regiunea 2	639	2347	2986
Regiunea 3	1275	2602	3877
Regiunea 4	395	2948	3343
Regiunea 5	565	1531	2096
Regiunea 6	976	3020	3996
Regiunea 7	1839	3006	4845
Regiunea 8	324	3016	3340
Total	6636	21890	28526

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Densitatea monumentelor istorice în fiecare regiune se evidențiază în graficul următor.

Figura nr. 1

Repartizarea monumentelor istorice pe regiuni, în anul 2004

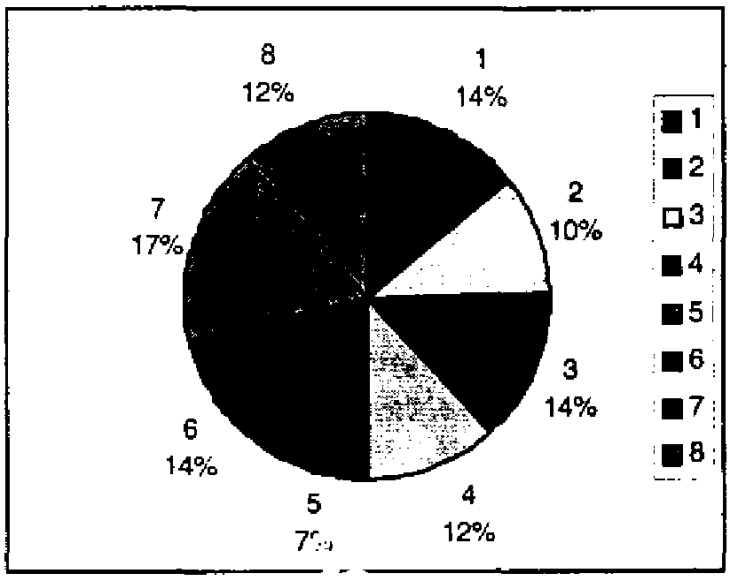

Trebuie menționat că, potrivit prevederilor Legii nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, cu modificările şi completările ulterioare, monumentele istorice sunt monumentele, ansamblurile şi siturile istorice (aşa cum fiecare dintre aceste categorii este definită în lege) clasate de regulă în două grupe: grupa A include monumentele istorice de valoare națională şi universală, iar grupa B pe cele reprezentative pentru patrimoniul cultural local. Desigur, trebuie adăugat că acest tabel nu utilizează termeni valorici: de exemplu, Castelul Huniazilor este o "valoare statistică" identică cu cea a unei case de târgoveț din secolul al XIX-lea, din Bucureşti.

În mod evident, există unele diferențe în ceea ce priveşte ponderea diferită a celor două categorii de monumente istorice, raportat la ansamblul acestora. Astfel, Regiunea 7 Centru este cea mai bogată în monumente istorice în generai şi, în special, în monumente de categorie A. Mai mult decât atât, dacă se ține cont şi de faptul că unele dintre monumentele istorice de categorie A au fost acceptate, ca ansambluri de monumente sau ca situri pe Lista patrimoniului mondial, vom constata că, deşi acestea sunt răspândite în Regiunile 1 Nord-Est, 2 Sud-Est, 4 Sud-Vest Oltenia, 5 Vest, 6 Nord-Vest şi 7 Centru, cea mai mare concentrare se înregistrează tot în Regiunea 7 Centru. Totuşi, dacă se iau în calcul toate variabilele care țin de suprafața fiecărei regiuni în parte şi de gradul diferit de cunoaştere a patrimoniului cultural din aceste regiuni, putem considera că, de fapt, nu există diferențe atât de mari între regiunile țării în ceea ce priveşte "încărcarea" teritoriului cu valori din patrimoniul cultural imobil, chiar dacă, aparent paradoxal, Regiunea 5 Vest pare defavorizată. Pe de altă parte, este evident că fiecare dintre aceste regiuni are un specific aparte, fapt de care trebuie ținut seama. Acest specific este diferit din următoarele puncte de vedere:

- epoca istorică ce defineşte, din punct de vedere cultural, monumentul (acelaşi monument poate fi martorul mai multor epoci, dar, de regulă, numai una este cea care îi conferă importanță culturală şi prestigiu public);
- tipul monumentului istoric (monument, ansamblu sau sit);
- caracterul laic sau religios al monumentului;
- amprenta etnică dominantă;
- gradul de conservare;
- utilizarea actuală a monumentului.

În consecință, în stabilirea unei anume abordări privind ansamblul de măsuri vizând punerea în valoare a patrimoniului cultural imobil, trebuie pornit de la specificul fiecărei regiuni de dezvoltare, aşa cum acesta este conferit prin intermediul unei majorități a trăsăturilor fiecărui monument în parte şi care îi marchează gradul său de originalitate. Fiecare dintre bunurile imobile clasate în inventarul monumentelor istorice este unic, astfel încât, pentru fiecare monument în parte, trebuie avută în vedere o abordare specifică acelui monument, care se găseşte amplasat într-un loc unic. Desigur, monumentele pot fi şi chiar sunt împărțite în categorii tipologice, aşa cum sunt ele menționate

şi în Legea nr. 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a III-a – zone protejate, tipologie care nu respectă întocmai categoriile stabilite de Legea nr. 422/2001, dar care este deosebit de utilă pentru o abordare pragmatică a domeniului:

1. Monumente şi ansambluri de arhitectură:
   a) cetăți;
   b) ansambluri de curți domneşti ruinate;
   c) biserici fortificate – cetăți;
   d) castele, conace, palate;
   e) cule;
   f) clădiri civile urbane;
   g) ansambluri urbane;
   h) biserici din lemn;
   i) muzee etnografice în aer liber;
   j) biserici rupestre;
   k) biserici şi ansambluri mănăstireşti;
   l) arhitectura industrială; amenajări căi de comunicație;
   m) monumente de arhitectură populară (locuințe săteşti);
   n) ansambluri tradiționale rurale.

2. Monumente şi situri arheologice:
   a) complexe paleolitice;
   b) aşezări neolitice şi eneolitice;
   c) aşezări şi necropole din epoca bronzului;
   d) fortificații şi aşezări din prima epocă a fierului (hallstattiene);
   e) fortificații dacice;
   f) oraşe antice;
   g) edificii;
   h) monumentele medievale identificate pe baza cercetărilor arheologice;
   i) rezervații arheologice cuprinzând situri cu niveluri de locuire pe perioade îndelungate – aşezări şi necropole.

Pentru asigurarea unei dezvoltări echilibrate a teritoriului, care să aibă în vedere importanța deosebită a bunurilor culturale imobile, conceptul central de care trebuie ținut seama este cel al *conservării integrate a patrimoniului arhitectural,* aşa cum acesta este definit de Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei, adoptată la Granada, la 3 octombrie 1985 şi ratificată de România prin Legea nr. 157/1997, şi care are două obiective esențiale:

a) conservarea nu doar a monumentului istoric propriu-zis, ci şi a zonei de protecție a acestuia (prin intermediul unor mecanisme concrete de protecție fizică a elementelor constitutive ale monumentului şi ale zonei de protecție, precum şi prin procese de punere în valoare a monumentului şi a zonei sale de

protecție);

b) integrarea patrimoniului construit în mediul de viață al societății contemporane, prin:

- programe de revitalizare a zonelor în care se află bunuri culturale imobile;
- programe de restaurare a structurii urbane;
- programe de dezvoltare locală, cu includerea bunurilor culturale imobile;
- programe de dezvoltare regională, cu includerea bunurilor culturale imobile;
- cooperare între specialiştii în planificarea teritoriului, urbanişti şi restauratori de monumente istorice, în scopul adoptării celor mai bune măsuri pentru punerea în valoare a bunurilor culturale imobile.

Ținând cont de faptul că această Convenție, care a fost ratificată de România, impune obligații statului român, orice strategie în domeniu trebuie să aibă în vedere adoptarea de politici în domeniul conservării integrate, care:

- să includă protecția patrimoniului arhitectural printre obiectivele esențiale ale amenajării teritoriului şi ale urbanismului şi să asigure luarea în considerare a acestui imperativ în diversele stadii de elaborare a planurilor de amenajare şi a procedurilor de autorizare a lucrărilor;
- să promoveze programe de restaurare şi de întreținere a patrimoniului arhitectural;
- să facă din conservarea, revitalizarea şi punerea în valoare a patrimoniului arhitectural un element major al politicilor în materie de cultură, de mediu şi de amenajare a teritoriului;
- să favorizeze, atunci când este posibil, în cadrul proceselor de amenajare a teritoriului şi de urbanism, conservarea şi folosirea clădirilor a căror importanță nu ar justifica instituirea unui regim legal de protecție, dar care ar prezenta o valoare din punct de vedere al integrării în mediul urban sau rural ori al cadrului de viață;
- să favorizeze aplicarea şi dezvoltarea tehnicilor şi materialelor tradiționale, indispensabile pentru viitorul patrimoniului.

O altă obligație care revine României, prin prisma obligațiilor asumate la ratificarea aceleiaşi Convenții, este aceea de a atrage societatea civilă în procesul de protejare a patrimoniului arhitectural, prin instituirea unor mecanisme de consultare cu colectivitățile locale, precum şi cu instituțiile şi asociațiile culturale şi politice. Din această obligație derivă alte două direcții de acțiune, care trebuie avute în vedere la stabilirea strategiei în domeniu;

a) punerea în valoare, în opinia publică, a conservării patrimoniului arhitectural ca element al identității culturale şi ca sursă de inspirație şi de creativitate pentru generațiile prezente şi viitoare;

b) promovarea unor politici de informare şi de sensibilizare, îndeosebi prin tehnicile moderne de difuzare a informației, menite să trezească şi să sporească sensibilitatea publicului pentru ocrotirea patrimoniului încă de la vârsta şcolară, precum şi punerea în evidență a unității patrimoniului cultural şi a legăturilor dintre arhitectură, arte, tradiții populare şi moduri de viață, la nivel regional, național şi european.

La o scară mai mare, România trebuie să asigure o relație echitabilă şi armonioasă între necesitățile sociale, activitățile economice şi mediul ambiant, în scopul promovării protecției peisajelor, managementului şi amenajării acestora, precum şi al organizării cooperării europene în acest domeniu, obligație care revine țării noastre, ca urmare a ratificării Convenției europene a peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000, prin intermediul Legii nr. 451/2002. În consecință, România trebuie:

a) să recunoască juridic peisajele ca o componentă esențială a cadrului de viață pentru populație, expresie a diversității patrimoniului comun cultural şi natural şi fundament al identității acesteia;

b) să stabilească şi să implementeze politicile peisajului care au ca scop protecția, managementul şi amenajarea acestuia, prin adoptarea de măsuri specifice menționate în prezenta convenție;

c) să stabilească proceduri de participare pentru publicul larg, autorități regionale şi locale, precum şi pentru alți factori interesați la definirea şi implementarea politicilor peisajere;

d) să integreze peisajul în politicile de amenajare a teritoriului, de urbanism şi în cele culturale, de mediu, agricole, sociale şi economice, precum şi în alte politici cu posibil impact direct sau indirect asupra peisajului.

În fine, trebuie reținut faptul că, drept urmare a ratificării de către România a Convenției europene pentru protecția patrimoniului arheologic (revizuită), adoptată la La Valetta la 16 ianuarie 1992, prin Legea nr. 150/1997, este necesară adoptarea de politici clare în domeniul conservării integrate a patrimoniului arheologic, prin următoarele obiective ferme pe care România trebuie să le pună în practică:

a) concilierea şi articularea cerințelor specifice ale arheologiei şi, respectiv, ale amenajării teritoriului;

b) asigurarea consultărilor sistematice între arheologi, urbanişti şi specialişti în amenajarea teritoriului;

c) asigurarea situației în care studiile de impact asupra mediului țin cont de siturile arheologice şi de contextul lor.

În anii anteriori, Ministerul Culturii şi Cultelor a lansat mai multe programe de cercetare, conservare, restaurare, protejare şi punere în valoare a patrimoniului cultural imobil. Între cele mai importante dintre ele se regăsesc cele permanente:

- Programul național de cercetare arheologică;
- Programul național de restaurare; şi cele temporare:
- Proiectul "Patrimoniu cultural", finanțat de Banca Mondială;

- Programul național de cercetare "Alburnus Maior";
- Programul național de cercetare arheologică "Autostrada Borş-Braşov"
- Programul "Comemorare Ştefan cel Mare şi Sfânt – 500 de ani".

Tabel nr. 2

Structura Programului național de restaurare pe tipuri de monumente, în perioada 2001-2003

Tipul monumentului	Număr de obiective în anul		
	2001	2002	2003
Monumente laice, din care:	85	70	71
case, cule, conace, palate, muzee	45	43	44
cetăți, fortificații	12	7	7
monumente de for public	1	1	1
monumente arheologice	27	19	18
monumente tehnice	0	0	1
Monumente religioase, din care:	177	145	141
Cult ortodox – româneşti	156	126	119
Cult ortodox – armeneşti	3	2	3
Cult ortodox – sârbeşti	1	1	1
Cult ortodox – bulgăreşti	1	1	1
Cult ortodox – greceşti	0	0	1
Cult ortodox de rit vechi – lipoveneşti	1	2	2
Cult romano-catolic	2	1	1
Cult evanghelic	8	9	8
Cult reformat	2	0	0
Cult unitarian	1	1	1
Cult mozaic	1	1	3
Cult musulman	1	1	1
TOTAL	**262**	**215**	**212**

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Tabel nr. 3

Activitatea de restaurare a monumentelor istorice înscrise în PNR în perioada 2001-2003

Anul	Restaurare monumente istorice, din care:			
	în curs de restaurare	recepții la terminarea lucrărilor	recepții stadii fizice	recepții finale
2001	124	12	0	17
2002	125	37	8	10
2003	112	14	1	20

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 2

Restaurarea monumentelor istorice înscrise în Planul național de restaurare, în perioada 2001-2003

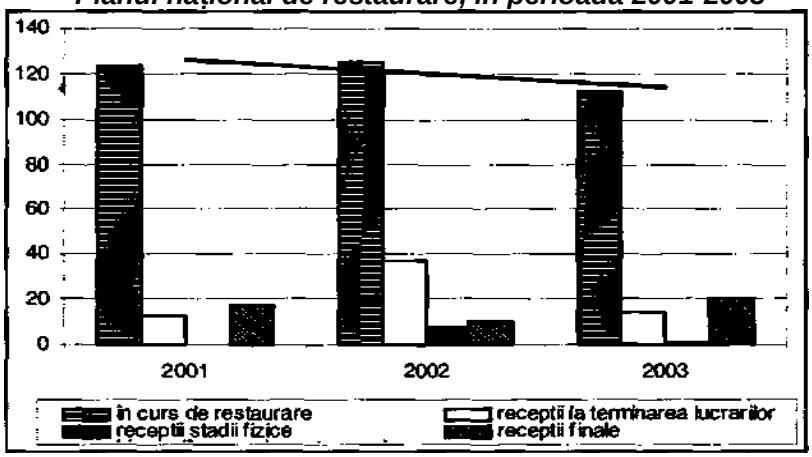

Aceste programe constituie expresia politicilor promovate de autoritatea centrală de specialitate, în cooperare cu autoritățile locale şi cu instituțiile specializate. Fără îndoială, ele sunt rezultatul unui efort programatic susținut până în momentul de față, ale cărui rezultate s-au văzut, de exemplu, în recepțiile finale realizate la monumente istorice în perioada 2001-2004, restaurate în cadrul Planului național de restaurare:

Tabel nr. 4

Recepțiile finale realizate la monumente istorice, în perioada 2001-2004

Anul	Recepții finale, din care:		Total recepții finale
	monumente laice	monumente de cult	
2000	7	10	17
2001	2	8	10
2002	8	12	20
2003	5	19	24

Sursa: *Ministerul Culturii si Cultelor.*

Dincolo de aceste programe sprijinite la nivel național, sunt în curs de derulare programe județene şi interjudețene (ținând cont de dimensiunea unora dintre investiții, care pretind implicarea mai multor autorități locale). În aceste programe sunt implicate, acolo unde este posibil, organizații neguvernamentale, cum sunt "Transilvania Trust", "Pro Patrimonio", "Mihail Eminescu Trust", "Europa Nostra" şi "Ars Transilvanie". Aceste programe s-au născut din necesitatea realizării unor parteneriate stabile public-privat,

guvernamental şi neguvernamental, central şi local. Experiența consumată, adeseori şi cu sprijin extern, în ultimul deceniu mai ales, a permis refacerea corpusului de specialişti în aproape toate profesiile legate de ansamblul măsurilor de protejare şi punere în valoare a patrimoniului cultural imobil – specialişti al căror număr fusese drastic redus începând din 1977, până la dispariția totală a unor specialități înainte de 1990.

Un domeniu de mare interes îl reprezintă cercetarea arheologică, care beneficiază de programe de susținere din fondurile ministerului.

Tabel nr. 5

Şantiere arheologice în curs de cercetare în 2001-2003

Regiuni	Număr de şantiere
1. Nord-Est	56
2. Sud-Est	84
3. Sud Muntenia	32
4. Sud-Vest Oltenia	24
5. Vest	33
6. Nord-Vest	25
7. Centru	60
8. Bucureşti-Ilfov	5
Total	319

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

În plus, ultimii ani au permis specializarea unor persoane în domenii cum sunt evidența şi cercetarea monumentelor istorice, cu utilizarea unor metode performante din punct de vedere tehnic.

Pornind de la exigențele cerute de ansamblul operațiunilor presupuse de protejarea patrimoniului cultural imobil, în România s-a dezvoltat un lanț al serviciilor legate de monumentele istorice, care include specialiştii care cercetează şi mențin evidența bunurilor culturale imobile clasate în inventarul monumentelor istorice, specialiştii în conservare şi restaurare, inclusiv cei care lucrează în firme specializate, precum şi un mare număr de persoane, care, sub o formă sau alta, pun în valoare aceste bunuri imobile, după ce ele au fost revitalizate şi reintroduse în circuitul de interes public.

Rezumând cele de mai sus, putem constata că, în domeniul patrimoniului cultural imobil, România beneficiază de puncte forte, dar se confruntă şi cu o serie de probleme.

2.1.1.1. Puncte forte

- existența unui ansamblu bogat şi divers de bunuri cu valoare de patrimoniu cultural imobil, repartizate în mod echilibrat în plan teritorial;

- existența unui cadru complet şi coerent de reglementare a domeniului;
- programe naționale şi zonale pentru cercetarea, conservarea şi restaurarea monumentelor istorice;
- crearea de noi locuri de muncă şi diversificarea tipologiei ocupaționale în domeniul cercetării, conservării, restaurării, utilizării şi reutilizării monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice;
- intensificarea consumului şi diversificarea pieților interesate de bunurile şi de serviciile din domeniu;
- constituirea de rețele informatice specializate, în vederea facilitării accesului şi a structurării ofertei de servicii;
- extinderea şi permanentizarea colaborărilor bilaterale, regionale şi internaționale în scopul protejării şi punerii în valoare a patrimoniului cultural național imobil;

Totodată, au fost identificate următoarele:

2.1.1.2. Probleme-cheie

- având în vedere importanța specialiştilor şi a meşterilor cu meserii tradiționale în procesul de protejare şi punere în valoare a patrimoniului cultural imobil, insuficiența programelor de formare şi de specializare a resurselor umane prin învățământul formal şi prin cel paraformal reprezintă o slăbiciune importantă în atingerea obiectivelor strategice;
- lipsa unor preocupări sistematice privind reinserția monumentelor istorice în spațiul comunitar şi valorizarea potențialului lor ca factor de creştere a calității vieții populației;
- lipsa unei abordări intersectoriale în legătură cu punerea în valoare a patrimoniului cultural Imobil, îndeosebi în relație cu turismul şi industria hotelieră, construcțiile civile, transporturile, alte servicii pentru consumator;
- insuficienta implicare şi responsabilizare, din partea autorităților locale, în gestionarea bunurilor de patrimoniu cultural imobil existente în teritoriu.

2.1.1.3, Obiective strategice

Obiectivele strategice pentru perioada 2007-2013 privesc utilizarea extensivă şi intensivă a patrimoniului cultural imobil, permițând accesul liber şi nemediat la cunoaşterea bunurilor culturale cu valoare de patrimoniu.

De asemenea, trebuie avut în vedere rolul major pe care îl pot juca monumentele istorice, ca factor de coeziune socială, de agregare a diferitelor grupuri sociale în jurul unor repere culturale şi al unul patrimoniu construit, generator de bunăstare, prin utilizare eficientă, în scopul dezvoltării durabile.

2.1.1.4. Direcții de acțiune

Pentru atingerea acestor obiective, se deschid o serie de direcții de acțiune, care vizează toate bunurile culturale cu valoare de patrimoniu imobil, cum sunt:

1. Menținerea unui cadru legislativ coerent cu întregul sistem legislativ românesc şi european, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană şi a integrării europene, cu tot ceea ce implică aceasta în domeniul preluării acquis-*ului comunitar şi al armonizării legislative.*

România deține o legislație suficient de bine structurată, dar care necesită următoarele îmbunătățiri:

• eliminarea excesului de reglementare la nivelul legilor şi a prevederilor contradictorii, prin punerea de acord a legilor din domeniul protejării patrimoniului cultural imobil cu cele din domeniul planificării teritoriului;

• stabilizarea legislației secundare emise de organismul administrației centrale de specialitate;

• continuarea procesului de descentralizare a mecanismului de avizare în domeniul lucrărilor executate la bunuri din patrimoniul cultural imobil.

2. Stabilirea unor priorități în ceea ce priveşte lucrările de restaurare, punere în valoare şi revitalizare a monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice, pornind de la rolul pe care acestea îl au în conştiința publică şi de la posibilitățile de inserție socială în ansamblurile locuite, mai ales ținând cont de relația în care acestea se află cu rețelele de transporturi şi servicii (turistice, cu deosebire), astfel încât să se acorde prioritate celor care prezintă posibilități rapide de atragere a publicului şi de amortizare a cheltuielilor.

Pentru realizarea acestei direcții de acțiune este necesară coordonarea strictă a planurilor pentru lucrări de restaurare şi punere în valoare a patrimoniului construit cu resursele financiare disponibile, în condițiile garantării unor bugete pentru patrimoniul cultural imobil, pe durate mai lungi, fără să existe o regulă în ceea ce priveşte durata de timp necesară pentru finalizarea unei lucrări de restaurare, punere în valoare şi revitalizare a unui monument istoric, de obicei aceasta este mai lungă de un an calendaristic, chiar şi în cazul monumentelor de mici dimensiuni. Tocmai de aceea, atât autoritatea centrală de specialitate, cât şi autoritățile locale trebuie să aibă garanția finalizării lucrărilor în momentul începerii activității de proiectare. Este necesară acceptarea evidenței că nu toate bunurile culturale imobile clasate pot fi revitalizate în timpul unui exercițiu bugetar sau chiar al unui mandat politic.

3. Stabilirea unor planuri integrate de protejare a patrimoniului cultural şi natural, în conformitate cu principiile conținute de convențiile europene la care România este parte.

Aceasta presupune ca la întocmirea acestor planuri să participe, în mod direct, pe lângă specialişti în planificarea teritoriului, arhitecți urbanişti şi specialişti în conservarea şi restaurarea monumentelor şi ansamblurilor

istorice, şi arhitecți peisagişti, sociologi, ecologi, specialişti în industria turismului etc.

Principiul care trebuie să stea la baza acestei cooperări este acela că fiecare bun cultural imobil cu valoare de patrimoniu trebuie să capete o utilizare care, punându-i în evidență valențele culturale specifice, să îi permită să joace rolul de catalizator în procesele sociale care agregă şi cele mai izolate grupuri şi comunități. Adaptarea monumentului istoric la necesitățile societății contemporane nu se poate face în disprețul principiilor stabilite prin Carta de la Veneția, adoptată în 1964.

4. *Asigurarea, pe bazele conservării integrate a patrimoniului cultural imobil, a declanşării unui mecanism care să permită dezvoltarea durabilă a zonelor protejate, ceea ce ar permite menținerea unui grad ridicat de protejare a patrimoniului cultural cu cheltuieli mici de întreținere.*

Autoritățile locale urmează să evalueze impactul pe care îl poate avea fiecare monument istoric revitalizat în parte. Studiile preliminare vor avea în vedere asigurarea modalităților de finanțare şi rezultatul estimat în ceea ce priveşte dezvoltarea durabilă a zonei revitalizate.

5. Descentralizarea actului de decizie în domeniul punerii în valoare a bunurilor culturale imobile.

Indiferent de regimul proprietății, statul este garantul protejării unor valori importante pentru toți contribuabilii, aşa cum sunt monumentele istorice, atât pentru cei care le utilizează, le vizitează sau doar le văd, cât şi pentru cei care nu sunt beneficiari direcți, sub nici o formă, ai acestor monumente. Dar aceste atribuții sunt delegate, în tot mai mare măsură, de la autoritatea centrală de specialitate la autoritățile locale şi de la comisia națională avizatoare de specialitate la cele zonale sau județene.

6. Acordarea unei priorități majore formării profesionale a specialiştilor în domeniul protejării patrimoniului cultural imobil, pentru toate profesiile necesare întregului sistem de lucrări, de la cele de cercetare şi evidență până la cele de întreținere fizică a monumentelor restaurate şi revitalizare.

Cu toate eforturile remarcabile din ultimii 15 ani, formarea profesională este, în continuare, un domeniu deficitar, ceea ce face ca zone întregi din România (în regiunea 3 Sud Muntenia, de exemplu) să fie încă slab acoperite în ceea ce priveşte numărul specialiştilor şi experiența acestora.

Pentru realizarea acestei direcții de acțiune, sunt necesare:

- revizuirea sistemului de formare postuniversitară, în specialități care necesită un grad înalt de cunoştințe şi o experiență bogată, dobândită nu numai în România;
- asigurarea unui buget adecvat la nivelul instituțiilor de specialitate, pentru susținerea stagiilor de formare continuă ale specialiştilor;
- sprijinirea formării profesionale cu formatori din străinătate, din țările cu performanțe deosebite în domeniu (Germania, Regatul Unit, Franța, Polonia etc.);

- asigurarea unui statut special specialiştilor care lucrează în instituţii publice, pentru garantarea menţinerii acestora în funcţiile de specialitate şi după încheierea stagiilor de formare continuă.

7. *Responsabilizarea unor paliere sociale cât mai diverse, atât la nivel naţional şi regional, cât, mai ales, local, pentru conştientizarea rolului pe care patrimoniul cultural imobil îl are în păstrarea identităţii culturale naţionale şi locale, precum şi a coeziunii sociale, cu urmări directe în creşterea gradului de finanţare a lucrărilor de restaurare, revitalizare şi punere în valoare a monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice, din resurse locale şi private.*

Cunoaşterea şi acceptarea patrimoniului cultural, în special a celui imobil, drept o valoare de neînlocuit pentru fiecare comunitate în parte trebuie să fie promovate prin intermediul unor mijloace diverse:

- sistemul educaţional formal, pentru care este necesară creşterea semnificativă a numărului orelor predate la elevii din toate ciclurile şcolare, pentru cunoaşterea patrimoniului construit, în special a celui local;
- serviciile publice de televiziune şi de radiodifuziune;
- centrele de informare comunitare;
- stimularea autorităţilor locale, prin mijloace oferite de autoritatea centrală, în sensul susţinerii importanţei patrimoniului cultural local.

8. Menţinerea monumentelor înscrise în Lista patrimoniului mondial într-un stadiu optim de conservare şi permanentizarea acţiunilor de conştientizare a cetăţenilor cu privire la importanţa pe care o au aceste monumente în legitimarea locului pe care îl ocupă România în lume.

Monumentele înscrise în Lista patrimoniului mondial sunt obiective al căror interes poate depăşi cu uşurinţă graniţele României, dacă sunt corect promovate. Cele mai multe dintre acestea nu pot suporta însă un "asalt" al unui număr mai mare de turişti decât cel local. Din această cauză, această direcţie de acţiune trebuie susţinută prin:

- adoptarea unor măsuri urgente pentru consolidarea monumentelor înscrise pe listă, astfel încât să nu apară riscul unor degradări iminente. În cazul unei vizitări intensive;
- retrasarea reţelei de artere de circulaţie şi construirea de căi de acces, cu salvgardarea peisajului din zonă;
- facilitarea, prin mijloace adaptate de la caz la caz, a unor investiţii turistice, astfel încât acestea să nu impieteze asupra integrităţii monumentelor şi a zonelor lor de protecţie;
- sprijinirea, inclusiv, dacă este nevoie, cu mijloace bugetare, a unor campanii internaţionale de promovare a monumentelor din România aflate pe Lista patrimoniului mondial, pentru atragerea de investitori străini, dacă nu se găsesc investitori suficient de serioşi în România, şi, ulterior, de turişti;

- ținând cont de faptul că un asemenea proiect implică eforturi organizatorice şi financiare deosebite, este necesară o amplă acțiune de evaluare a resurselor existente şi disponibile, precum şi a impactului pe care l-ar putea avea asupra integrității mediului natural şi construit.

9. Menținerea unor legături strânse cu parteneri din alte țări, mai ales cu țările vecine care fac parte din Uniunea Europeană, în vederea convenirii unor programe comune pentru protejarea patrimoniului cultural imobil şi a peisajelor, mai ales în zonele de graniță.

Chiar dacă, deocamdată, nu sunt cunoscute limitele viitoarelor regiuni administrative şi de dezvoltare de după aderarea României la Uniunea Europeană, este necesară elaborarea unui studiu detaliat cu privire la impactul pe care patrimoniul cultural imobil îl are asupra economiei din fiecare zonă în parte, pentru a stabili nişte limite teritoriale echitabile.

10. Trebuie avută în vedere continuarea programelor existente de cooperare, în cadrul celor şase euroregiuni la care au aderat diverse autorități locale din România (Euroregiunea Carpatică, Euroregiunea "Dunăre-Criş-Mureş-Tisa", Euroregiunea "Giurgiu-Ruse", Euroregiunea "Dunărea de Sus", Euroregiunea "Danubius", Euroregiunea "Dunărea de Jos", Euroregiunea "Prutul de Sus" şi Euroregiunea "Siret-Prut-Nistru"), în temeiul prevederilor Convenției-cadru europene asupra cooperării transfrontiere a colectivităților sau autorităților teritoriale, adoptată la Madrid, la 21 mai 1980, ratificată de România prin Ordonanța de Urgență nr. 120/1998.

Experiența dobândită de autoritățile locale în cadrul programelor de cooperare din euroregiuni poate fi extinsă cu folos în ceea ce priveşte finanțarea programelor de revitalizare a bunurilor culturale imobile.

11. Utilizarea experienței ce va fi acumulată cu prilejul manifestărilor din anul 2007, "Sibiu – capitală culturală a Europei" şi mai ales a programelor de revitalizare şi punere în valoare a patrimoniului cultural. Această experiență poate fi deosebit de utilă în vederea acceptării municipiului Bucureşti drept capitală culturală a Europei în jurul anului 2013.

Candidatura Bucureştilor drept capitală culturală europeană este de natură a impulsiona activitatea de consolidare, conservare, restaurare, reutilizare, revitalizare şi punere în valoare a patrimoniului construit bucureştean, în situația în care este de aşteptat încheierea lucrărilor, cel puțin în linii mari, de revitalizare a centrului vechi din Bucureşti şi, pe de altă parte, a marilor lucrări de restaurare a clădirilor care sunt monumente istorice şi care au fost afectate de neglijența înregistrată în perioada anilor 1977-1989.

12. Stimularea autorităților locale pentru inițierea unor proiecte legate de patrimoniul cultural imobil, care să fie susținute din fonduri europene.

Administrația centrală de specialitate va asigura asistența tehnică pentru câştigarea unor proiecte de reinserție a monumentelor istorice în spațiul comunitar.

13. Creşterea independenței față de subvențiile bugetare.

Deşi bugetul public, fie el de stat sau local, va continua să aibă un rol important în finanțarea cheltuielilor pentru protejarea patrimoniului cultural național imobil, este vitală creşterea gradului de finanțare a acestor cheltuieli de la bugetul local în raport cu bugetul de stat şi, respectiv, de la proprietarii monumentelor istorice în raport cu bugetul public.

14. Revederea legislației financiar-economice a României, pentru a *permite finanțarea din surse suplimentare a bugetelor afectate cheltuielilor pentru protejarea monumentelor istorice.*

Pe fondul reducerii fiscalității, autoritățile locale vor fi încurajate să găsească soluții punctuale, conforme cu prevederile generale ale Codului fiscal, pentru creşterea gradului de finanțare a acestor bugete din surse alternative.

15. Diseminarea largă a reglementărilor privind protejarea patrimoniului cultural imobil, în rândul autorităților locale, în primul rând al celor care administrează zone bogate în monumente istorice, dar şi printre responsabilii din cadrul autorităților şi instituțiilor centrale.

Volumul mare de reglementări în domeniu face dificilă cunoaşterea tuturor acestora, ceea ce creşte necesitatea alcătuirii unor ghiduri privind legislația de protejare a patrimoniului cultural imobil, diferențiate pentru fiecare tip de autoritate sau instituție în parte.

Efortul de diseminare a legislației va fi însoțit şi de unul de popularizare a celor mai reprezentative cazuri în care s-au înregistrat succese notabile în materie.

2.1.2. Patrimoniul cultural mobil

Judecând în termeni strict legali, patrimoniul cultural mobil cuprinde doar bunurile mobile clasate. Fără îndoială însă, din punctul de vedere al stabilirii direcțiilor strategice de acțiune, interesul major al administratorului general trebuie să fie îndreptat spre instituțiile care protejează aceste bunuri: muzeele.

Patrimoniul cultural muzeal beneficiază de un cadru legislativ complet, care reglementează atât modul de organizare şi funcționare al muzeelor şi colecțiilor publice, cât şi modalitățile de protejare a bunurilor culturale mobile.

Aplicând aceeaşi grilă de situare în teritoriu a bunurilor culturale, în acest caz al celor mobile clasate, constatăm că aceasta este irelevantă, deoarece, din cele 3851 de bunuri culturale mobile clasate, cea mai mare parte (3234 se află în Regiunea 8 Bucureşti-Ilfov), în vreme ce Regiunea 5 Vest nu are încă nici un bun mobil clasat.

Cu totul alta este situația în ceea ce priveşte aşezămintele muzeale:

Tabel nr. 6

Situația pe regiuni a clasării bunurilor culturale mobile, în anul 2003

Regiunea de dezvoltare	Muzee şi colecții publice	Număr total bunuri culturale deținute	Suprafața expozițională (m^2)	Număr bunuri culturale/m^2
Regiunea 1	115	2879716	1147074	2,51
Regiunea 2	60	1254761	378812	3,31
Regiunea 3	79	876922	340492	2,57
Regiunea 4	58	741218	278032	2,66
Regiunea 5	48	1235396	904687	1,36
Regiunea 6	73	1959736	154961	12,64
Regiunea 7	64	3085721	746370	4,13
Regiunea 8	54	3455727	242905	14,22
Total	551	15489197	12335513	1,25

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Nu am utilizat, pentru această comparație, definiția muzeului, aşa cum este ea stabilită prin Legea nr, 311/2003 a muzeelor şi colecțiilor publice *("instituția publică de cultură, aflată în serviciul societății, care colecționează, conservă, cercetează, restaurează, comunică şi expune, în scopul cunoaşterii, educării şi recreării, mărturii materiale şi spirituale ale existenței şi evoluției comunităților umane, precum şi ale mediului înconjurător"),* deoarece, din punctul de vedere al vizitatorului, este irelevant numărul de instituții publice, fiind important cel al expozițiilor permanente muzeale, situate în clădiri distincte. Numai acestea pot constitui puncte de atracție în edificarea unor proiecte culturale.

De asemenea, ca şi în cazul bunurilor imobile, nu se poate face nici o distincție statistică între o piesă din tezaurul de la Hinova, de exemplu, şi o scoabă din fier de la mijlocul secolului trecut.

În acelaşi timp, trebuie precizat că numărul mediu de bunuri culturale mobile/m^2 este un indiciu cu un mare grad de relativism față de valoarea reală a obiectelor şi de modul exact de expunere.

Totuşi, o ponderare a factorilor luați în considerare va reliefa, în ultimă instanță, un relativ echilibru teritorial, cu excepția Regiunii 5 Vest, care prezintă o concentrare mai redusă de bunuri culturale mobile şi de aşezăminte muzeale. De altfel, Regiunea 5 Vest şi Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia sunt singurele regiuni în care nu există nici un muzeu de importanță națională. Pe de altă parte, se înregistrează un echilibru sensibil în ceea ce priveşte tipurile de muzee:

- de artă;
- de arheologie şi istorie;
- de ştiință şi istorie;

- de etnografie şi antropologie;
- specializate.

Figura nr. 3

Ponderea diferitelor categorii de muzee în total instituţii publice muzeale

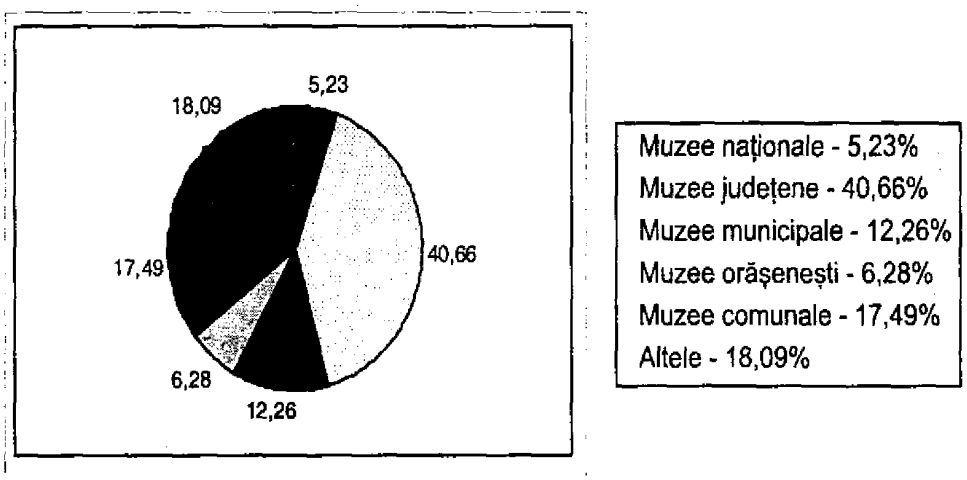

Muzeele din România au înregistrat, în ultimul deceniu, un număr ceva mai mare de vizitatori, după declinul evident de la începutul anilor '90. În momentul de faţă, numărul vizitatorilor tinde să se stabilizeze în jurul a 10 milioane/an. Iată câteva date comparative:

Tabel nr. 7

Numărul de vizitatori plătitori la muzee şi colecţii, în perioada 2000-2003

Anul	Număr de vizitatori plătitori
2000	9.594.000
2001	10.550.000
2002	11.114.000
2003	10.107.660

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 4

Evoluția numărului de vizitatori plătitori în perioada 2000-2003

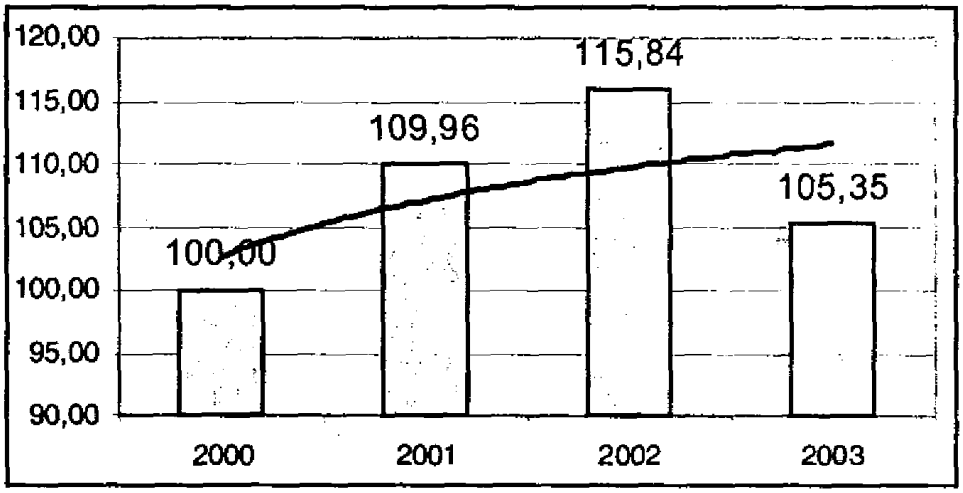

Există indicații că acest număr nu va creşte în viitorul apropiat, dacă se menține ritmul actual de deschidere de noi expoziții şi dacă oferta muzeală nu se schimbă în mod dramatic. Astfel, în aprilie 2004, 56,3% din populația României (potrivit sondajului realizat de IMAS) merge mai rar la muzee decât în urmă cu trei ani, în vreme ce doar 2,3% din respondenți şi-au îndesit vizitele la muzee.

Pe de altă parte, faptul că tocmai în oraşele mari, de peste 200.000 de locuitori, publicul susține că şi-a rărit vizitele la muzee este o indicație că muzeele nu au reuşit să producă evenimente culturale care să atragă vizitatori în aceeaşi măsură cu alte categorii de instituții culturale şi de divertisment care au înregistrat creşteri spectaculoase în ultimii ani, în mediul urban (cinematografele, în primul rând, şi mai ales cele din complexe gen "multiplex").

În ceea ce priveşte dinamica muzeală, câteva date privind anii 2001 şi 2002 sunt, de asemenea, sugestive:

Tabel nr. 8

Numărul de bunuri muzeale şi de vizitatori în perioada 2001- 2002, pe tipuri de muzee

Tipul muzeului	Muzee		Număr de bunuri muzeale deținute – mii –		Vizitatori – mii –	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
TOTAL, din care:	524	548	15969	16840	10550	11114
Muzee de artă	118	121	370	389	4043	4261

Tipul muzeului	Muzee		Număr de bunuri muzeale deținute – mii –		Vizitatori – mii –	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Muzee de arheologie şi istorie	93	90	3988	4082	881	942
Muzee de istorie naturală	37	40	3579	3981	558	753
Muzee de ştiință şi tehnică	15	15	64	67	100	71
Muzee de etnografie şi antropologie	61	68	661	667	677	669
Muzee specializate	68	71	2197	2324	608	687
Muzee regionale	6	5	340	420	92	130
Muzee generaliste	5	5	340	305	227	190
Alte muzee (mixte)	87	84	3954	4498	1060	1067
Grădini botanice şi zoologice, acvarii	27	31	486	102	2187	2143
Rezervații naturale	7	15	necunoscut	5	117	199

Sursa: Institutul de Memorie Culturală.

În anii anteriori, Ministerul Culturii şi Cultelor a lansat mai multe programe de cercetare, conservare, restaurare, protejare şi punere în valoare a patrimoniului cultural mobil. Unele dintre ele sunt, de fapt, integrate cu cele privind monumentele istorice (cum este cazul, de exemplu, al Programului Național de Cercetare Arheologică, al Programului Național de Cercetare "Alburnus Maior" şi al Programului "Comemorare Ştefan cel Mare şi Sfânt – 500 de ani". Programele sunt susținute, în toate cazurile, de autoritățile locale, fiind concentrate pe activitatea de cercetare, evidență, conservare şi restaurare a bunurilor culturale mobile. Activitatea curentă de punere în valoare a patrimoniului cultural mobil are în vedere însă, în principal, modalitățile convenționale (expoziții şi publicații).

Cele peste 4400 de persoane care lucrează în muzeele publice din România ca personal de specialitate se află într-un proces de acreditare în calitate de specialişti şi experți, proces instituit prin legislația în domeniu (în primul rând, Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, cu modificările şi completările ulterioare).

Totuşi, programele de formare continuă sunt încă nesatisfăcătoare, ținând cont şi de faptul că pregătirea universitară în domeniu nu este suficient legată de activitatea practică a instituțiilor muzeale, indiferent de tipul de muzeu care angajează absolvenții de studii universitare (de ştiințe ale naturii, de tehnică, de antropologie culturală, de istorie şi arheologie, de artă.

Pe de altă parte, creşte numărul de laboratoare de conservare şi restaurare, ca şi cel de galerii de artă şi case de licitații, care sunt autorizate de Ministerul Culturii şi Cultelor, ceea ce indică o creştere a ofertei de servicii în

domeniul protejării şi al punerii în valoare a patrimoniului cultural mobil şi a bunurilor culturale mobile.

Rezumând cele de mai sus, putem constata că, în domeniul patrimoniului cultural mobil, România beneficiază de următoarele:

2.1.2.1. Puncte forte

- existența unui ansamblu bogat şi divers de bunuri cu valoare de patrimoniu cultural mobil, repartizate destul de echilibrat în plan teritorial;
- existența unui cadru complet şi coerent de reglementare a domeniului;
- programe naționale şi locale pentru cercetarea, conservarea, restaurarea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural mobil:
- intensificarea consumului şi diversificarea piețelor interesate de bunurile şi serviciile din domeniu;
- constituirea de rețele informatice specializate, în vederea facilitării accesului şi a structurării ofertei de servicii;
- extinderea şi permanentizarea colaborărilor bilaterale, regionale şi internaționale în scopul protejării şi punerii în valoare a patrimoniului cultural național mobil.

Totodată, au fost identificate următoarele:

2.1.2.2. Probleme-cheie

- menținerea unei mentalități vetuste privind rolul muzeelor în societate, identificate cu nişte simple depozite de obiecte vechi;
- insuficiența programelor de formare şi de specializare a resurselor umane prin învățământul formal şi prin cel informal şi nonformal reprezintă o slăbiciune importantă în atingerea obiectivelor strategice;
- lipsa unei abordări intersectoriale în legătură cu punerea în valoare a patrimoniului cultural mobil, îndeosebi în relație cu turismul şi industria hotelieră, precum şi cu alte servicii pentru consumatori;
- insuficienta implicare şi responsabilizare din partea autorităților locale în gestionarea bunurilor de patrimoniu cultural mobil existente în teritoriu, prin intermediul muzeelor.

2.*1.2.3. Obiective strategice*

Obiectivele strategice pentru perioada 2007-2013 privesc utilizarea extensivă şi intensivă a patrimoniului cultural mobil, permițând accesul liber şi nemediat la cunoaşterea bunurilor culturale cu valoare de patrimoniu.

De asemenea, trebuie avut în vedere rolul major pe care îl pot juca muzeele, ca factor de coeziune socială, atât în mediul rural, prin promovarea

tradițiilor locale, cât şi în mediul urban, prin conferirea unei noi identități cetățenilor care s-au stabilit de curând în oraşe.

2.1.2.4. Direcții de acțiune

Pentru atingerea acestor obiective, se deschid o serie de direcții de acțiune, care vizează toate bunurile culturale cu valoare de patrimoniu mobil şi aşezămintele muzeale, cum sunt:

1. Menținerea unui cadru legislativ coerent cu întregul sistem legislativ românesc şi european, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană şi a integrării europene, cu tot ceea ce implică aceasta în domeniul preluării acquis-ului comunitar şi al armonizării legislative.

Legislația europeană în domeniu se referă mai ales la operațiunile de retrocedare a bunurilor culturale care au părăsit, în mod ilicit, teritoriul unei țări.

2. Asigurarea accesului nemediat la valorile din patrimoniul cultural național, în vederea consolidării identității culturale naționale şi a conştientizării apartenenței la un spațiu cultural comun pentru fiecare comunitate locală în parte.

Pentru muzee, expunerea bunurilor culturale colecționate constituie una dintre trăsăturile definitorii ale activității specifice instituționale. Muzeele trebuie să îşi mențină rolul de instituții accesibile unui număr din ce în ce mai mare de cetățeni, indiferent de poziția socială sau de apartenența etnică a acestora.

3. Stabilirea unor priorități în ceea ce priveşte lucrările de restaurare şi punere în valoare a patrimoniului cultural mobil, ținând cont de posibilitățile de promovare, cu sprijinul serviciilor turistice.

Stabilirea priorităților trebuie să aibă în vedere planurile expoziționale pe un termen de cel puțin doi ani înainte, pentru a putea alege cele mai potrivite obiecte pentru expunere, în condiții certe de siguranță.

4. Acordarea unei priorități majore formării profesionale a specialiştilor în domeniul protejării patrimoniului cultural mobil, pentru toate profesiile necesare întregului sistem de lucrări, de la cele de cercetare şi evidență până la cele legate de relațiile publice şi de marketingul cultural.

In pofida eforturilor unor universități, absolvenții acestora care ajung să lucreze în muzee nu dețin suficiente cunoştințe pentru a putea face față cu succes cerințelor activității din muzeu, fiind necesară urmarea imediată a unor cursuri de formare profesională.

Îmbunătățirea cadrului formării profesionale pentru personalul din instituțiile muzeale publice şi private şi pentru instituțiile publice şi societățile comerciale care oferă servicii acestora, prin modernizarea *curriculei* şi adaptarea ei la cerințele unei economii de piață, prin includerea unor noi discipline şi modernizarea cursurilor de management şi de marketing cultural, constituie o direcție de acțiune care va fi urmată prin intermediul mai multor instituții specializate, astfel încât să fie garantată calitatea actului educațional.

5. Responsabilizarea unor paliere sociale cât mai diverse, atât la nivel național şi regional, cât mai ales local, pentru conştientizarea rolului pe care patrimoniul cultural mobil îl are în păstrarea identității culturale naționale şi locale,

precum şi a coeziunii sociale, cu urmări directe în creşterea gradului de finanțare a manifestărilor culturale susținute de muzee din resurse locale şi private.

Muzeele trebuie să îşi schimbe radical modul de abordare a relațiilor cu publicul, astfel încât acesta să perceapă instituția muzeală drept una complementară unui centru cultural – atunci când nu este posibilă diversificarea activității muzeului astfel încât să preia din sarcinile unui centru cultural.

6. Menținerea unor legături strânse cu parteneri din alte țări, mai ales cu țările vecine care fac parte din Uniunea Europeană, în vederea convenirii unor programe comune pentru protejarea patrimoniului cultural mobil şi a punerii în valoare a propriului patrimoniu în țara respectivă. Trebuie avută în vedere continuarea programelor existente de cooperare în cadrul celor şase euroregiuni la care au aderat diverse autorități locale din România.

Programele de schimburi muzeale internaționale vor trece de faza actuală, în care marile expoziții aflate în circuit european ocolesc România. Procesul este facilitat de încheierea lucrărilor de restaurare la câteva din marile muzee româneşti şi de redeschiderea unor spații moderne şi generoase pentru expozițiile străine.

Muzeele vor continua programele comune de cercetare (cu deosebire în domeniul antropologiei culturale şi al arheologiei), prin stabilirea unor obiective comune de cercetare pe teritoriul României sau în țările vecine.

7. Includerea muzeelor şi colecțiilor publice în ansambluri culturale vaste, care, sub aspectul unor centre culturale, să permită constituirea unor poli de atracție pentru vizitatori localnici şi pentru turişti, care să beneficieze nu doar de serviciile culturale oferite în sensul punerii în valoare a patrimoniului cultural, ci şi de creația culturală curentă.

Câteva dintre marile muzee româneşti, aşa cum sunt, de exemplu, Muzeul Național de Artă Contemporană, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Țăranului Român şi Muzeul Național al Satului "Dimitrie Guşti", vor polariza în jurul lor facilități oferite atât publicului local, cât şi turiştilor. Pentru aceasta, este necesară îmbunătățirea rețelei de infrastructură, a transportului public şi a facilităților turistice (parcări, restaurante, hoteluri etc.) din jurul acestor muzee, pentru a permite transformarea lor în obiective de interes general, atât pentru vizitatorii români, cât şi pentru cei străini.

8. *Utilizarea experienței acumulate cu prilejul manifestărilor din anul 2007, "Sibiu – capitală culturală a Europei", în vederea acceptării municipiului Bucureşti drept capitală culturală a Europei, în jurul anului 2013.*

Capitala României dispune de un număr redus de muzee cu patrimoniu muzeal vast şi cu spații generoase pentru expoziții temporare. Pe lângă efortul de încheiere a operațiunii de revitalizare a muzeelor amintite şi a altora (între care, Muzeul Național de Istorie Naturală "Grigore Antipa" şi Muzeul Municipiului Bucureşti), este necesară inițierea unui proiect de transformare a Muzeului Național Tehnic Prof. dr. ing. „Dimitrie Leonida" într-o instituție modernă, care să fie capabilă să atragă zilnic un mare număr de vizitatori (mai ales, tineri).

9. Investirea într-un sistem performant de evidență informatizată, care să lege în rețea toți deținătorii publici de bunuri culturale clasate în patrimoniul cultural național mobil.

Atât din motive ştiinţifice, cât şi pentru a fi pregătiţi în cazul unor furturi sau distrugeri, sistemul centralizat de evidență în rețea oferă garanția unor măsuri minime de siguranță.

Acest sistem va permite încheierea operațiunilor de clasare a bunurilor culturale cu valoare de patrimoniu cultural național aflate în posesia instituțiilor publice.

10. Continuarea procesului de descentralizare administrativă a instituțiilor muzeale, în paralel cu ridicarea gradului de conştientizare a autorităților locale şi a comunităților locale asupra semnificațiilor pe care le au muzeele în societatea contemporană.

Procesul de descentralizare trebuie să fie caracterizat prin:

- transparența şi universalitatea criteriilor utilizate;
- posibilitatea acordării în continuare de sprijin financiar şi logistic, în caz de urgență;
- asigurarea funcționării instituției muzeale după descentralizare, fără degradarea activității curente a instituției;
- excluderea oricărei ingerințe politice din activitatea instituției muzeale.

11. Transformarea muzeului în mediator cultural şi în beneficiar şi creator de servicii pe piața culturală.

Muzeul este, în mod necesar, locul în care se desfăşoară dezbateri culturale diverse. Totodată, muzeul are o activitate culturală care nu este întotdeauna direct legată de patrimoniul deținut şi pentru care încheie reiații contractuale cu ofertanți şi beneficiari.

În momentul de față, pentru expozițiile deținute şi chiar pentru cele temporare, organizate anual, numărul de vizitatori a ajuns să se stabilizeze în jurul a 10 milioane/an. Nu va fi posibilă creşterea acestui număr fără ca muzeul, ca instituție, să încerce să îşi redefinească rolul social. Pe de altă parte, se vor înregistra noi creşteri prin deschiderea de noi muzee şi prin dezvoltarea turismului.

12. Asigurarea securității fizice a bunurilor culturale muzeale.

Cu toate că numărul de obiecte furate, distruse şi dispărute din muzeele României este încă mic în comparație cu dimensiunile colecțiilor şi cu nivelul atins în alte țări europene, este de suspectat faptul că acest număr se datoreşte, pe de o parte, unei informații insuficiente şi, pe de altă parte, faptului că România nu a intrat încă în spațiul UE. Tocmai de aceea este de aşteptat ca acest număr să crească în viitor, dacă nu este implementat un program coerent de sprijinire a tuturor administratorilor de muzee, începând cu cele mai importante, pentru asigurarea securității obiectelor, mai ales că există deja cadrul legislativ necesar.

2.1.3. Patrimoniul cultural imaterial

În accepțiunea general recunoscută a termenului, prin patrimoniu cultural imaterial se înțelege ansamblul de practici, reprezentări, expresii, cunoştințe, abilități pe care comunitățile, grupurile şi indivizii le recunosc ca făcând parte din moştenirea lor culturală, transmisă din generație în generație şi recreată în permanență.

Patrimoniul cultural imaterial se regăseşte în special în următoarele domenii:

- tradiții şi expresii orale – limba ca principalul lor vector;
- artele spectacolului;
- practici sociale, ritualuri şi evenimente festive;
- cunoştințe şi practici legate de natură şi univers;
- artizanatul tradițional ş.a.

Patrimoniul cultural imaterial reprezintă un domeniu de interes pentru politicile culturale, materializat la nivel legislativ prin stabilirea de responsabilități specifice pentru o serie de instituții şi aşezăminte de cultură (muzee, cămine culturale, centrul național şi centrele județene pentru conservarea şi promovarea culturii tradiționale, şcoli populare de artă, case de cultură, universități populare, formații şi ansambluri artistice) şi prin crearea unei rețele de instituții de învățământ formal pentru arte şi meserii tradiționale.

Numărul total al persoanelor incluse în categoria mai largă a *"meşteşugarilor şi lucrătorilor calificați în meserii de tip artizanal, de reglare şi întreținere a maşinilor şi instalațiilor"* este de 1.523.937 (conform rezultatelor recensământului general al populației şi locuințelor din 2002).

Potrivit *Cercetării asupra situației educației/instruirii adulților în domeniul meşteşugurilor,* realizată în cadrul Proiectului ACE – Adult Craft Education, de Fundația pentru Meşteşuguri, în România, în 2004, un număr de 497.129 de persoane declară că desfăşoară activități ce intră în categoria meşteşugurilor tradiționale şi a artizanatului artistic, deşi numai 21.000 sunt persoane fizice autorizate să desfăşoare activități economice în domeniul meşteşugurilor, conform legislației în vigoare.

Persoanele investigate în cadrul studiului IMAS (2004) consideră că domeniul patrimoniului imaterial trebuie susținut din resurse publice, îndeosebi în cazul activităților desfăşurate de către instituții şi aşezăminte publice de cultură de tipul celor menționate mai sus.

Astfel, subiecții apreciază că trebuie investite sume mai importante în: case de cultură şi cămine culturale (menționate în proporție de 56,5%), centre pentru conservarea şi promovarea culturii tradiționale (52,5%), ansambluri de muzică şi dansuri populare (52,3%), şcoli populare de arte şi meserii (51,6%). Aceste procente arată că preferințele subiecților pentru aceste structuri sunt egale cu cele exprimate pentru susținerea bibliotecilor publice (55,1%) şi a teatrelor (50,7%).

Ancheta Delphi şi focus-grupurile organizate de Ministerul Culturii şi Cultelor în anul 2004 evidențiază făptul că punctele de vedere ale specialiştilor coincid, în mare măsură, cu cele ale persoanelor investigate de IMAS. Astfel, activitățile legate de conservarea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural imaterial se

poziționează, ca importanță în politicile culturale locale şi naționale pe locul al doilea, după protejarea patrimoniului cultural material.

Astfel, o bună parte dintre specialiştii intervievați consideră că:

- Artizanatul şi celelalte forme de exprimare a tradițiilor trebuie susținute în vederea reinserției lor în cotidian şi ca element al modului de viață comunitar.
- Turismul cultural trebuie să valorizeze în mai mare măsură această resursă.
- Artizanatul reprezintă o industrie culturală ce poate fi dezvoltată cu succes în multe zone, ca mijloc de dezvoltare economică şi culturală a regiunilor şi localităților.
- Cultivarea specificului zonal şi revitalizarea unor meserii tradiționale este o pârghie pentru promovarea diversității, pentru dezvoltarea ofertei şi pentru extinderea consumului acestor produse de la comunitate la un public mai larg, ce poate fi atras prin turism şi prin forme complexe de comercializare.

Având în vedere opiniile exprimate de consumatorii de cultură şi de specialişti, patrimoniul cultural imaterial se constituie într-un obiectiv important al politicilor culturale la nivel național şi regional. Pentru fundamentarea acestora este necesară identificarea atuurilor şi a problemelor specifice acestui sector.

2.1.3.1. Puncte forte

- existența unor bogate şi diverse tradiții şi forme de exprimare artistică, a unor practici sociale, ritualuri şi tipuri de evenimente, precum şi a numeroase practici şi cunoştințe tradiționale, care se manifestă în viața cotidiană a grupurilor şi indivizilor, pe care aceştia le utilizează şi le recreează în permanență.

În acest sens, cercetarea efectuată de Fundația pentru Meşteşuguri relevă că majoritatea meşteşugarilor intervievați continuă să folosească uneltele, tehnicile şi materiile prime tradiționale, indiferent dacă designul produselor este tradițional sau nu:

Tabel nr. 9

Folosirea uneltelor/tehnicilor/materiilor prime tradiționale

Folosirea uneltelor/tehnicilor/materiilor prime tradiționale	Da	Nu
unelte meşteşugăreşti tradiționale[1]	78%	22%
tehnici meşteşugăreşti	86%	14%
materie primă tradițională	84%	16%

[1] Procentele cumulate nu reprezintă 100% pentru că subiecții au avut posibilitatea să bifeze mai multe variante pentru aceeaşi întrebare.

Sursa: Raport de cercetare asupra situației educației/instruirii adulților în domeniul meşteşugurilor, *realizată în cadrul Proiectului ACE-AdultCraftEducation, de Fundația pentru Meşteşuguri, 2004.*

- programe şi inițiative pentru stimularea şi revitalizarea meşteşugurilor tradiționale şi a unor ocupații specifice, susținute, printre altele, şi de accesul la fonduri comunitare şi programe europene;
- proiecte care urmăresc conservarea, stimularea şi punerea în valoare a patrimoniului imaterial al minorităților naționale;
- utilizarea, din ce în ce mai accentuată, a meşteşugurilor şi cunoştințelor tradiționale în domeniul restaurării monumentelor şi a altor bunuri din patrimoniul cultural tangibil;
- programe şi proiecte de cercetare etnologică în majoritatea regiunilor, datorită accederii centrelor județene pentru conservarea şi promovarea culturii tradiționale la sursele de finanțare a cercetării ştiințifice.

2.1.3.2. Probleme-cheie

- lipsa unor reglementări specifice care să protejeze drepturile de proprietate intelectuală asupra diverselor forme de exprimare a patrimoniului imaterial, cu efecte negative asupra prezervării expresiilor autentice, pe de o parte, şi asupra comunităților care ar trebui să fie principalii beneficiari ai valorificării acestora, pe de altă parte;
- lipsa unui "inventar" național, în sensul prevăzut de Convenția UNESCO privind salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, care să identifice şi să definească diferitele elemente componente ale acestui patrimoniu existente pe teritoriul României;
- reconsiderarea şi inserția obiectelor şi formelor de exprimare tradiționale în viața cotidiană (arhitectură, design, mobilier, creație vestimentară, unelte etc.);
- valorizarea inegală a unor componente ale patrimoniului imaterial, datorită faptului că el este înțeles şi apreciat în principal pentru valoarea lui istorică, fără a se ține seama că acesta este viu şi recreat în permanență de noile generații;
- interes redus al publicului pentru diversele forme ale patrimoniului cultural imaterial, ceea ce afectează dezvoltarea pieței specifice şi, implicit, viabilitatea economică a acestui sector;
- insuficienta punere în valoare a patrimoniului cultural imaterial în contextul formelor noi de turism – agroturism, turism religios, turism ecologic, turism cultural etc.;
- cadru normativ neclar şi insuficient cunoscut în ceea ce priveşte certificarea calificării şi desfăşurarea unor activități din domeniul meşteşugurilor tradiționale fie în calitate de angajați proprii (persoane fizice autorizate), fie în calitate de salariați, fie sub forma unor microîntreprinderi;

- inexistența unor organizații profesionale care să reprezinte meşteşugarii şi interesele generale ale acestora la nivel național, deşi există numeroase organizații neguvernamentale, care reprezintă interesele unor grupuri de meşteşugari (UCECOM reprezintă interesele cooperației meşteşugăreşti);
- cadru fiscal nestimulativ pentru investiții private şi pentru dezvoltarea microîntreprinderilor şi IMM-urilor care să valorifice acest potențial.

Dacă agenții economici în general nu manifestă un interes constant de a investi în creația culturală/meşteşuguri tradiționale, la nivelul unor structuri naționale/zonale se constată preocupări în acest sens, materializate în parteneriate (e.g., CCIRB şi Romexpo cu Muzeul Țăranului Român) pentru promovarea produselor de artă populară prin organizarea de demonstrații live în contextul unor târguri internaționale şi naționale (de exemplu, CER-Glass, 2004).

Ținând seama de problemele identificate şi de importanța care se acordă patrimoniului cultural imaterial ca factor de prezervare a identităților individuale şi comunitare, ca element de stimulare a creativității umane şi a diversității culturale, ca mijloc de relaționare şi de comprehensiune între ființele umane, acest patrimoniu trebuie considerat unul dintre termenii de referință ai strategiilor de dezvoltare a culturii.

2.1.3.3. Obiective strategice

Pentru perioada 2007-2013, obiectivele strategice cu privire la patrimoniul cultural imaterial sunt:

1. asigurarea viabilității patrimoniului cultural imaterial;
2. respectarea şi protejarea tuturor formelor şi modalităților de exprimare, inclusiv prin prevenirea dispariției sau distrugerii unora dintre acestea;
3. revalorizarea şi reinserția patrimoniului imaterial în viața comunităților umane şi a indivizilor, în special a tinerelor generații;
4. protejarea originii, a originalității, a autenticului, precum şi a drepturilor comunităților în care aceste forme de expresie culturală au luat naştere şi a artizanilor care le (re)creează, le perpetuează şi le transmit;

În contextul procesului de globalizare, componentele patrimoniului imaterial din România pot contribui la promovarea diversității, la satisfacerea "foamei de noi conținuturi", la dezvoltarea dialogului între culturi şi a relațiilor între comunități şi între indivizi.

2.1.3.4. Direcții de acțiune

Toate aceste obiective presupun un sistem articulat şi coerent de acțiuni, măsuri şi programe realizate prin parteneriate cu structurile din sistemul educației formale şi al educației permanente, din sectorul IMM-urilor, din domeniul ocupării, al turismului şi comerțului şi prin demersuri la nivelul

diplomației culturale. Printre direcțiile de acțiune ce trebuie întreprinse în perioada de referință, se pot menționa următoarele:

- Identificarea, documentarea, cercetarea şi inventarierea diverselor elemente ale patrimoniului imaterial, cu participarea specialiştilor comunităților, a grupurilor şi a organizațiilor neguvernamentale din domeniu. Aceste inventare vor fi actualizate în permanență, pentru a putea fundamenta politicile de prezervare, protecție şi promovare.
- Prezervarea, promovarea şi punerea în valoare a patrimoniului imaterial, prin lansarea de programe prioritare la nivel național şi regional şi prin susținerea din resurse publice a proiectelor şi inițiativelor în acest domeniu.
- Transmiterea în forme autentice a conținuturilor specifice, îndeosebi prin realizarea de programe în cadrul sistemului de educație formală şi informală, ceea ce va asigura revitalizarea continuă a diverselor domenii ale patrimoniului imaterial.
- Elaborarea unor programe speciale de formare a artizanilor şi a creatorilor populari pentru însuşirea tehnicilor, materialelor şi formelor de expresie tradiționale, pentru îmbinarea acestora cu designul modern, pentru prezervarea autenticității şi pentru stimularea creativității şi inovării.
- Corelarea cadrului de organizare a educației adulților/permanente cu cel al formării în domeniile specifice culturii tradiționale, în ceea ce priveşte acreditarea/autorizarea furnizorilor de educație şi nivelul de recunoaştere a certificatelor de calificare/absolvire a diverselor forme de educație a adulților/formare profesională.
- Elaborarea unui cadru legal şi a unor mecanisme de protecție a drepturilor de proprietate intelectuală a comunităților asupra formelor de expresie tradiționale create înăuntrul lor şi care le exprimă identitatea spirituală. Acest nou cadru va proteja, în egală măsură, pe artizani şi pe creatorii populari.
- Protejarea originalității creațiilor, a produselor artizanale şi a celorlalte componente ale patrimoniului imaterial (e.g., medicină tradițională), în raport cu practicile de piraterie şi contrafacere. În mod implicit, prin protejarea acestor produse şi creații, vor fi protejați şi consumatorii lor, ceea ce va determina dezvoltarea pieței de referință.
- Dezvoltarea ofertei şi stimularea colectivităților şi a creatorilor prin măsuri economice care să-i motiveze şi să le susțină interesul pentru salvgardarea patrimoniului imaterial (e.g., fiscalitate stimulativă pentru

producție şi comercializare, programe specifice de "ajutor de stat", asistență şi consultanță pentru accesul la programe şi fonduri europene).

- Stimularea interesului publicului pentru consumul de astfel de bunuri prin proiecte şi acțiuni educative formale şi informale, prin organizarea de activități interactive şi prin participarea la activitățile organizate de aşezămintele culturale şi ONG-urile de profil.
- Intensificarea cooperării şi a dialogului între creatori, comunități, organisme şi organizații cu atribuții în domeniu, piață şi industrii culturale, pentru a susține viabilitatea patrimoniului imaterial din România.
- Proiectarea unei rețele multifuncționale la nivel național şi local (muzee etnografice, şcoli populare de artă, ansambluri folclorice, alte aşezăminte culturale, ONG-uri etc.) care să potențeze capacitățile creative şi inițiativele de valorizare şi reinserție a patrimoniului imaterial în coordonatele vieții comunitare.

2.2. Lectură publică şi biblioteci

În România există o tradiție de consum de carte şi publicații. Interesul pentru lectură şi pentru utilizarea serviciilor de bibliotecă se menține în continuare în rândul unor segmente de populație. La nivelul întregii populații însă, consumul de asemenea bunuri culturale înregistrează un regres.

Astfel, potrivit cercetării consumului de cultură (IMAS 2004), cca 55% dintre cititorii de carte citesc în prezent mai puțin decât în urmă cu 3 ani şi numai 9% dintre cititori citesc mai mult.

Cei care doresc să citească, dar nu pot achiziționa cărți, pot apela însă la serviciile oferite de biblioteci, fie pentru a împrumuta cărți acasă, fie pentru a le consulta în sala de lectură.

Tabel nr. 10

Structura rețelei de biblioteci publice în perioada 2000-2003

	Număr de unități în anii:			
Biblioteci, din care:	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**
județene	41	41	41	41
municipale şi orăşeneşti	211	212	218	219
comunale	2618	2649	2645	2647
Total	2870	2902	2904	2907

Sursa: *Ministerul Culturii şi Cultelor.*

Tabel nr. 11

Dinamica activităților de bibliotecă în perioada 2000-2003

Anul	Volume existente	Volume eliberate	Utilizatori înscrişi	Evoluția numărului de volume existente față de 2000	Evoluția numărului de volume eliberate față de 2000	Evoluția numărului de utilizatori înscrişi față de 2000
	(mii)	(mii)	(mii)	(%)	(%)	(%)
2000	48767	36407	2208	100,00	100,00	100,00
2001	49268	37436	2146	101,03	102,83	97,19
2002	49644	35673	2076	101,80	97,98	94,02
2003	49938	36012	2115	102,40	98,92	95,79

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 5

Evoluția numărului de volume în biblioteci publice, în perioada 2000-2003

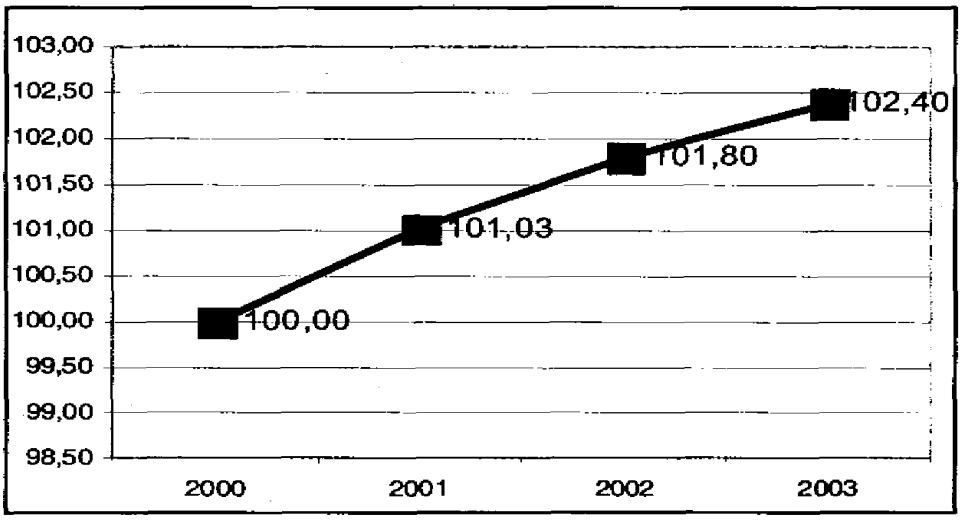

Figura nr. 6

Evoluția numărului de volume eliberate în bibliotecile publice, în perioada 2000-2003

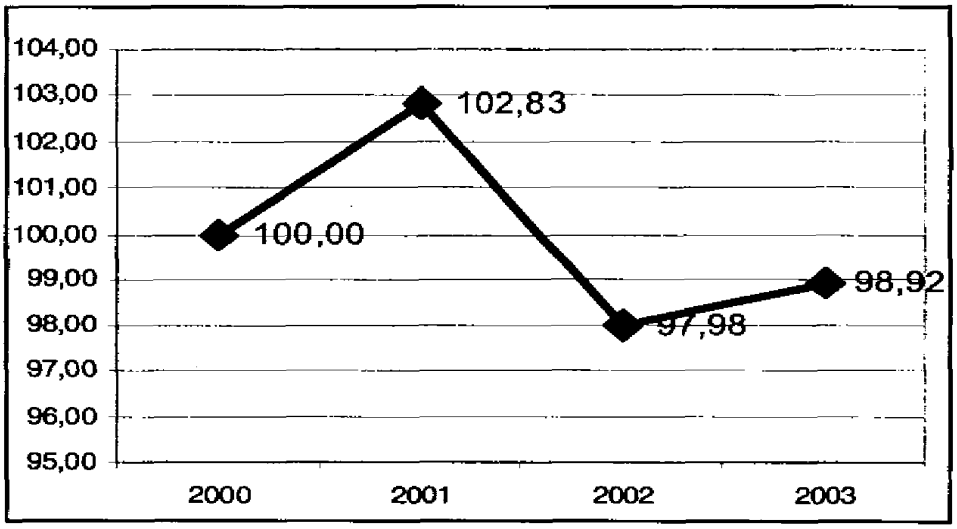

Figura nr. 7

Evoluția numărului de utilizatori înscrişi în perioada 2000-2003

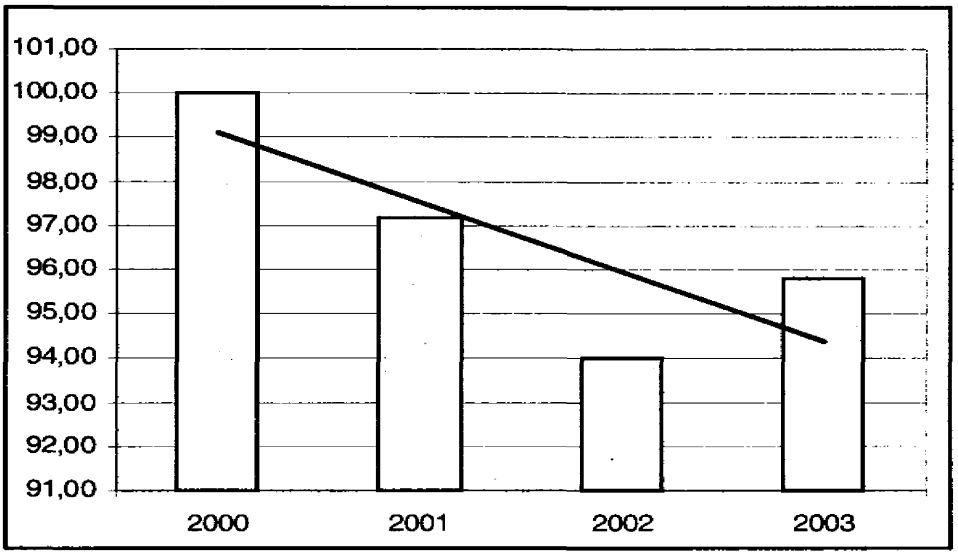

Tabel nr. 12

Numărul de volume existente şi împrumutate ce revine unui utilizator şi evoluția acestuia, în perioada 2000-2003

Anul	Număr de volume ce revine unui utilizator	Număr de volume împrumutate ce revine unui utilizator	Evoluția numărului de volume pe utilizator, în raport cu 2000	Evoluția numărului de volume împrumutate pe utilizator, față de 2000
2000	22,09	16,49	100,00	100,00
2001	22,96	17,44	103,95	105,80
2002	23,91	17,18	108,27	104,21
2003	23,61	17,03	106,90	103,26

Figura nr. 8

Evoluția numărului de volume împrumutate şi existente ce revine unui utilizator, în perioada 2000-2003 în raport cu anul 2000

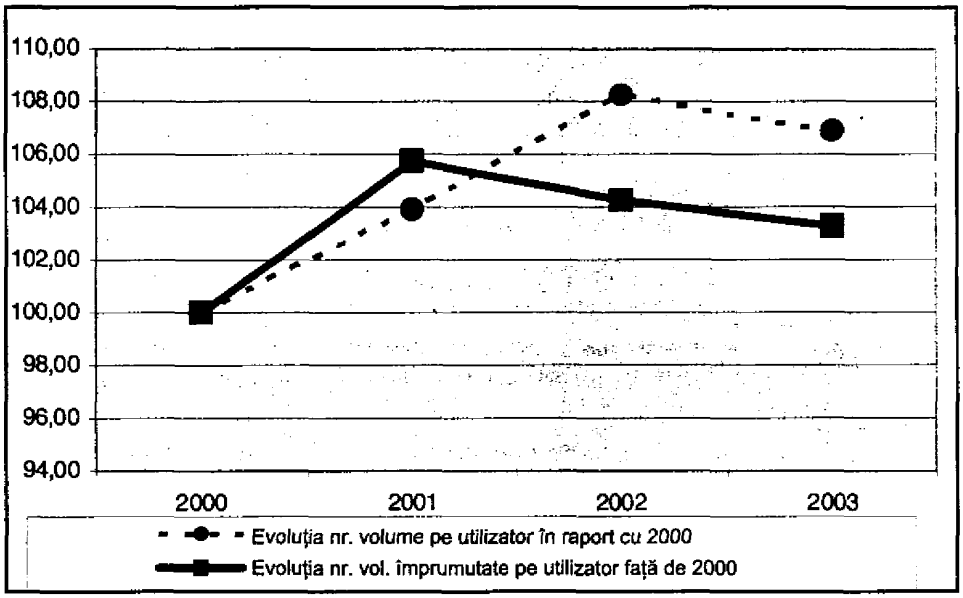

După cum se poate constata din graficele de mai sus, numărul de utilizatori ai serviciilor de bibliotecă a scăzut cu aprox. 4% față de anul 2000, în condițiile în care achiziționarea de carte şi alte unități de bibliotecă a crescut, în aceeaşi perioadă, cu 2,5%. Aceasta pare să arate o lipsă de atractivitate a bibliotecilor, fie sub raportul serviciilor oferite, fie în ceea ce priveşte oferta de carte şi informație, care nu răspunde suficient trebuințelor utilizatorilor.

În aceste condiții, politicile publice pentru dezvoltarea serviciilor de bibliotecă capătă o importanță deosebită.

2.2.1. Puncte forte

- existența unui sistem bine structurat de ajutor de stat pentru editarea de carte, cu efecte benefice în asigurarea accesului populației la informație şi cultură;
- diversificarea ofertei de carte prin creşterea numărului de titluri şi prin intensificarea importurilor;
- existența unui sistem național de biblioteci publice şi specializate - premisă a furnizării de servicii informaționale şi de lectură în comunitățile umane;
- diversificarea unor servicii de lectură prin:
  - utilizarea noilor tehnologii în activitățile de evidență, prelucrare, precum şi în accesarea informațiilor;
  - crearea de servicii speciale pentru persoane cu dizabilități;
  - repoziționarea funcțiilor bibliotecii, inclusiv ca centre de informare comunitară;
- construirea, în unele zone, a unor sedii moderne şi funcționale care răspund cererii de informație şi cultură.

2.2.2. Probleme-cheie

- infrastructură necorespunzătoare pentru serviciile de bibliotecă din majoritatea regiunilor şi localităților;
- dependența accentuată a unor biblioteci publice municipale, orăşeneşti şi comunale de sistemul de ajutor de stat pentru achiziția de carte şi publicații;
- stagnarea unor programe naționale vitale pentru dezvoltarea serviciilor de bibliotecă şi creşterea accesului la informație şi cultură (Programul național de automatizare, Catalogul național partajat, finalizarea lucrărilor la Biblioteca Națională – for metodologic pentru întreg sistemul de biblioteci);
- lipsa de performanță a programelor de pregătire şi formare continuă a personalului de specialitate;
- scăderea numărului de utilizatori la nivelul sistemului național de biblioteci publice;
- migrația sistematică a absolvenților învățământului biblioteconomie către alte domenii de activitate, în contextul unei atractivități reduse a instituției bibliotecare;
- efectuarea sporadică şi utilizarea insuficientă a studiilor de piață în proiectarea ofertei bibliotecare.

2.2.3. Obiective strategice

Obiectivele strategice pentru perioada 2007-2013 privesc extinderea sistematică a accesului la informație şi cultură al tuturor categoriilor de populație, din toate zonele şi mediile sociale,

De asemenea, în noul context de dezvoltare socială şi economică a regiunilor şi comunităților umane, funcțiile şi competențele bibliotecii trebuie regândite, astfel încât aceasta să devină "mediatecă".

2.2.4. Direcții de acțiune

Pentru atingerea acestor obiective, se deschid o serie de direcții de acțiune, ce privesc îndeosebi biblioteca publică:

1. Actualizarea şi completarea colecțiilor de bibliotecă prin susținerea din resurse publice a achiziției de unități bibliotecare.

Actualul sistem centralizat de achiziții de carte şi publicații va trebui reconsiderat pe următoarele coordonate:

- descentralizarea mecanismului şi transferul de resurse şi competențe către nivelul regional şi/sau local, pentru a răspunde în mod eficace la nevoile comunităților;
- extinderea tipurilor de bunuri achiziționate prin acest mecanism de la carte şi publicații culturale la publicații ştiințifice, tehnice ş.a., precum şi la fonograme, videograme, opere multimedia etc.;
- îmbunătățirea accesului la materialele de bibliotecă a tuturor utilizatorilor potențiali.

Aceasta presupune ca serviciile de bibliotecă să fie uşor de utilizat, să fie confortabile şi atractive

Pentru persoanele cu nevoi speciale, este necesar să se asigure servicii speciale, precum rampe de acces şi ascensoare pentru utilizatorii cu dizabilități locomotorii, echipamente adecvate pentru alte tipuri de disfuncții.

Pentru nevăzători şi ambliopi, bibliotecile trebuie să organizeze servicii speciale, precum "biblioteci sonore", care să funcționeze în sistem de împrumut şi de lectură la sală, având ca fond de publicații cărți sonore din diverse domenii de informații. Pe lângă fondul de carte sonoră, aceste servicii vor conține şi fonograme muzicale şi vor fi dotate cu echipamente speciale pentru acest tip de "lectură", precum şi cu calculatoare cu tastatură Braille.

Pentru categoriile defavorizate, sunt necesare programe speciale care să le faciliteze comunicarea în spațiul bibliotecar, să le formeze şi să le dezvolte interesul pentru acest tip de consum cultural.

Pentru populația dispersată în teritoriu, din localități mici şi izolate sau de la periferia centrelor urbane, accesul la materialele de bibliotecă trebuie realizat prin acțiuni şi instrumente de tipul:

- înființare de filiale ale bibliotecilor publice;
- organizarea unor rețele de bibliobuze;

- inițierea de parteneriate cu şcolile, instituțiile publice şi organizațiile culturale din zonă pentru configurarea unei oferte complexe, care să includă cartea şi alte bunuri culturale;
- flexibilizarea relațiilor între bibliotecă şi utilizatori, în special prin adaptarea programelor de lucru la nevoile exprese ale cititorilor şi la timpul disponibil al acestora.

O altă direcție priveşte informatizarea activităților şi a serviciilor de bibliotecă, care permit uniformitatea şi compatibilitatea descrierilor bibliografice realizate în toate bibliotecile, facilitând astfel accesul utilizatorilor şi diminuând intervalul de timp destinat regăsirii documentelor.

Redefinirea funcțiilor bibliotecii în relația cu utilizatorii şi comunitățile presupune, ca o condiție *sine qua non,* asumarea unei abordări proactive şi, implicit, reacții rapide la schimbările intervenite în mediul comunitar.

2. *Creşterea calității serviciilor de bibliotecă.*

Aceasta presupune îmbunătățirea capacității bibliotecarilor de a răspunde prompt, corect, cu exactitate şi cu solicitudine la cererile de informare ale publicului.

În acest scop, un obiectiv al programelor de formare continuă trebuie să urmărească dezvoltarea capacităților de comunicare ale personalului, abilitățile de relaționare şi creşterea responsabilității pentru informațiile difuzate.

Învestirea bibliotecarilor cu responsabilități complexe presupune însă motivarea şi recompensarea lor printr-un sistem de salarizare corespunzător statutului lor social şi cultural.

3. Diversificarea serviciilor de bibliotecă.

O primă direcție în acest sens se referă la diversificarea ofertei de carte şi de alte materiale de bibliotecă: achiziții sistematice şi diverse, îmbogățirea ritmică a colecțiilor, diversificarea formelor de prezentare a colecțiilor şi în special a noilor achiziții etc.

În al doilea rând, modernizarea bibliotecii şi utilizarea noilor tehnologii permit diversificarea serviciilor oferite utilizatorilor, răspunzând astfel celor mai diverse nevoi şi aşteptări ale publicului: trecerea pe microfişe şi în format digital a unităților de bibliotecă, realizarea de lucrări de referință la comandă, traduceri, bibliografii etc.

În acelaşi timp, dezvoltarea colecțiilor este într-o strânsă relație cu apariția de noi categorii de documente – publicațiile electronice. Achiziționarea, organizarea şi asigurarea accesului la acestea necesită dezvoltarea de noi competențe din partea bibliotecarilor, precum şi formarea deprinderilor de a le utiliza la cititorii bibliotecilor.

De asemenea, diversificarea serviciilor se poate realiza prin constituirea de biblioteci digitale accesibile off şi on-line.

Prin conversia catalogului în format electronic şi prin realizarea de biblioteci digitale on-line, utilizatorii nu vor mai fi nevoiți să se deplaseze la

bibliotecă pentru a cerceta cataloage, pentru a solicita cărți, pentru a reînnoi împrumuturi, pentru a consulta indexuri etc.

Toate acestea vor contribui la economisirea timpului utilizatorilor, a timpului de lucru afectat diverselor operațiuni de bibliotecă şi, implicit, la creşterea gradului de satisfacție al publicului.

4. Biblioteca – mediatecă

Revoluția tehnologică are consecințe complexe, antrenând o altă revoluție ce tinde să înlocuiască civilizația cuvântului scris, spus şi citit cu una a imaginii care se combină cu sunetul şi cu textul în forme extrem de diverse.

Confruntată cu aceste schimbări, biblioteca publică trebuie să se redefinească şi să le reflecte în organizarea, tipul şi conținutul colecțiilor şi serviciilor puse la dispoziția utilizatorilor.

Astfel, viitorul colecțiilor de bibliotecă şi diversificarea funcționalităților acesteia presupun, pe de o parte, menținerea rolului colecțiilor de cărți şi reviste în format tradițional şi, pe de altă parte, îmbogățirea lor cu noi tipuri de materiale, inclusiv în format video, electronic şi multimedia.

În acest mod, biblioteca devine un spațiu în care publicul poate accesa bunuri culturale reproduse şi/sau stocate pe o varietate de medii. În această nouă ipostază, biblioteca se transformă dintr-un depozitar de conținuturi într-o "bază de date" culturale, într-o mediatecă.

Astfel, la rolul tradițional al bibliotecii, ca loc destinat consultării cărților, revistelor şi a altor materiale specifice, se adaugă cel de "organism" care reuneşte tehnologiile informatice în programe de informare, educare şi recreere pentru întreaga comunitate.

5. Crearea şi utilizarea tehnologiilor informatice şi de comunicații.

Impactul tehnologiilor informaționale asupra activităților de bibliotecă îi obligă pe bibliotecari să-şi extindă continuu aria de competență. Apariția informațiilor pe suport electronic lansează noi provocări atât pentru cei care le utilizează, cât şi pentru cei care le organizează.

Realizarea activităților specifice mediatecii necesită crearea infrastructurii care să susțină utilizarea rețelelor de comunicații electronice, achiziția de echipamente, formarea personalului pentru utilizarea noilor tehnologii, precum şi programe de educare a publicului în vederea însuşirii acestor abilități.

Prin utilizarea noilor tehnologii, se va schimba radical modul de stocare, prezentare, transmisie şi utilizare a informațiilor, creându-se astfel condițiile de satisfacere şi a trebuințelor de nişă. Astfel, utilizatorii vor avea posibilitatea să consulte biblioteci digitale on-line, să redacteze texte şi imagini, să interacționeze cu membri ai comunității internaționale.

Mediateca va avea responsabilitatea primordială de a identifica, procura, organiza şi face accesibile toate sursele de informare analogice şi digitale într-o varietate de formate.

6. Misiunea complexă a bibliotecii în comunitățile umane.

Pentru a facilita accesul populației la serviciile de bibliotecă şi a răspunde nevoilor diverselor segmente de piață, bibliotecile publice trebuie să-şi îndeplinească rolurile şi funcțiile specifice, răspunzând misiunii lor sociale, ca:

- centru de sprijinire a învățământului de cultură generală, asigurând informațiile necesare persoanelor care studiază, indiferent de vârstă;
- centru de informare comunitară, care să cumuleze şi să dismineze informații curente privind problemele şi serviciile de interes comunitar;
- centru de educație independentă, venind în sprijinul persoanelor care parcurg forme de învățământ paraşcolar;
- cale de acces pentru preşcolari, încurajând copiii să vină la bibliotecă, să-şi dezvolte interesul pentru consumul de bunuri culturale;
- centru de acces la bunuri culturale (împrumut de carte, publicații, videograme, fonograme şi, în perspectivă, de opere de artă plastică – gravură, litografie etc. – indiferent de suportul pe care sunt reproduse);
- centru de cercetare, oferind oamenilor de ştiință acces la informație şi la materiale de bibliotecă, inclusiv prin sistemul de schimb interbibliotecar;
- factor de prezervare a memoriei colective prin conservarea, restaurarea, protejarea şi punerea în valoare a cărții de patrimoniu din colecțiile proprii – parte a moştenirii culturale naționale.

2.3. Artele vizuale

În domeniul artelor vizuale sunt incluse operele de artă grafică şi plastică, precum: opere de sculptură, pictură, gravură, litografie, artă monumentală, scenografie, tapiserie, ceramică, plastica sticlei şi a metalului, desene, design, alte opere de artă aplicată, opere fotografice, precum şi orice opere exprimate printr-un procedeu analog fotografiei.

În accepțiunea generală, artist este orice individ care creează sau participă, prin activitatea sa, la crearea sau recrearea unei opere, care consideră creația artistică drept un element esențial ai vieții sale, care contribuie la dezvoltarea artei şi culturii şi care este recunoscut ca artist, fie că este legat sau nu prin activitatea sa de o organizație profesională din domeniu.

Domeniul artelor vizuale este un spațiu de manifestare a talentului şi creativității, de inovare a limbajelor artistice şi, implicit, de îmbogățire a mediului uman. Artele vizuale au un rol deosebit în educația diverselor

segmente de public, iar operele lor exercită o influență considerabilă asupra dimensiunii estetice a mediului construit.

Cu toate acestea, în ultimii ani, în țara noastră frecventarea artei înregistrează o scădere puternică. Astfel, potrivit sondajului IMAS, în anul 2004, peste 56% dintre subiecți afirmă că merg mai rar la expoziții de artă decât în urmă cu trei ani şi numai o treime dintre ei îşi păstrează un interes constant pentru acest tip de consum cultural. Subiecții consideră, de asemenea, că pentru organizarea unor expoziții de artă plastică trebuie acordat un sprijin mai susținut din resurse bugetare (39,9%). În acelaşi context, au fost exprimate şi opinii potrivit cărora resursele alocate în prezent sunt suficiente (34,3 %), iar 9% dintre cei intervievați apreciază că resursele publice pentru organizarea de expoziții ar trebui reduse.

Specialiştii din domeniu subliniază însă faptul că preferințele publicului românesc sunt polarizate de formele "clasice" de exprimare artistică şi de expunere a operelor plastice, fiind frecventate îndeosebi expoziții de pictură şi sculptură şi expoziții de fotografie.

În acelaşi timp, realizarea de monumente de for public accesibile întregii comunități reprezintă o modalitate cu deosebite implicații în formarea gustului şi în creşterea valorii estetice a mediului construit.

Tabel nr. 13

Repartizarea pe regiuni de dezvoltare a monumentelor de for public realizate în anul 2003

Regiunea	Monumente de for public amplasate
1. Nord-Est	3
2. Sud-Est	4
3. Sud Muntenia	0
4. Sud-Vest Oltenia	1
5. Vest	2
6. Nord-Vest	3
7. Centru	2
8. Bucureşti-Ilfov	9
TOTAL	24

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Dezvoltarea artelor vizuale depinde de colaborarea factorilor-cheie care acționează în acest domeniu – creatorii şi structurile lor asociative, organizațiile care asigură accesul la valorile artistice şi consumatorii de artă.

2.3.1. Puncte forte

Printre punctele forte în domeniul artelor vizuale, se pot menționa:

- existența unui număr mare de creatori activi şi a unor nuclee puternice de creatori din toate generațiile, în toate regiunile;
- parteneriate public-privat, îndeosebi cu uniunile de creație şi filialele lor, în scopul extinderii accesului la creația contemporană, prin organizarea de expoziții şi alte manifestări de gen;
- colaborarea instituțiilor publice de cultură (teatre, biblioteci, case de cultură ş.a.) şi a instituțiilor de învățământ în vederea educației artistice a tinerilor;
- circulația în alte țări a creatorilor şi a operelor lor, ceea ce contribuie la dezvoltarea dialogului intercultural;
- crearea Muzeului Național de Artă Contemporană, cu largă adresabilitate şi care îmbogățeşte gama ofertelor în domeniu;
- susținerea creației contemporane printr-o serie de mecanisme specifice, precum:
  - sistemul de achiziții publice;
  - susținerea logistică şi financiară pentru amplasarea în spații comunitare a unor monumente de for public;
  - organizarea de concursuri de creație pentru artiştii tineri;
  - acordarea de burse şi rezidențe de creație;
  - organizarea de tabere de creație pentru artişti români şi străini;
  - organizarea de expoziții de artă plastică românească în țară şi în alte țări;
  - sisteme de sancțiuni premiale la nivel național, regional şi local.

2.3.2. Probleme-cheie

Deşi programele şi proiectele derulate în ultimii ani au urmărit stimularea creației contemporane şi creşterea vizibilității operelor de artă vizuală în rândul consumatorilor de cultură, problemele cu care se confruntă comunitatea artiştilor din domeniu sunt numeroase. Printre ele, se evidențiază următoarele:

- piață de artă insuficient dezvoltată pentru a reuşi să absoarbă oferta în domeniu;
- accentuarea fenomenului migrației artiştilor tineri, datorită şanselor reduse de realizare profesională şi condițiilor materiale dificile;
- eficacitatea redusă a programelor de educație pentru artă, oglindită în nivelul redus al consumului în domeniu;
- utilizarea insuficientă a instrumentelor moderne de promovare a operelor şi creatorilor lor;
- lipsa de eficiență a organismelor de gestiune colectivă;
- practici fiscale nestimulative, atât pentru creatori, cât şi pentru comerțul cu opere contemporane;

- lipsa unor mecanisme financiar-fiscale de stimulare a interesului de a investi în achiziționarea de opere de artă plastică, pentru diverse edificii şi spații cu destinație publică;
- reducerea substanțială a numărului de ateliere şi spații de creație proprietate publică, agravată de lipsa unei oferte alternative;
- numărul redus de spații neconvenționale/alternative de expunere a operelor de artă vizuală;
- participarea insuficientă a structurilor asociative ale artiştilor în promovarea drepturilor specifice de natură socială, ocupațională, financiar-fiscală.

Rezolvarea acestor probleme trebuie să facă obiectul politicilor şi strategiilor de susținere a domeniului, în perioada următoare.

2.3.3. Obiective strategice

Pornind de la ideea că în lumea modernă obiectul artistic este un important mijloc de educație şi de comunicare, strategia în domeniul artelor vizuale pentru perioada 2007-2013 se va axa pe următoarele obiective:

1. Stimularea potențialului creativ din toate zonele țării.
2. Susținerea creatorilor din domeniul artelor vizuale prin măsuri de natură juridică, economică şi socială.
3. Creşterea vizibilității şi a importanței creației artistice în viața comunităților umane.
4. Creşterea accesului publicului şi a consumului de artă la nivelul diverselor categorii socioprofesionale şi dezvoltarea pieței specifice.

2.3.4. Direcții de acțiune

Atingerea acestor obiective presupune identificarea unor direcții de acțiune şi susținerea acestora prin programe şi proiecte intersectoriale.

1. O nouă abordare a învățământului artistic.

În acest sens, este necesară realizarea de parteneriate între artişti şi asociațiile lor cu aşezămintele culturale şi cu instituțiile de învățământ specializat, astfel încât *curricula* şcolară să includă mai multe discipline artistice şi să contribuie la educația estetică, la cultivarea talentelor şi a creativității, la descoperirea şi afirmarea vocației artistice.

De asemenea, se impune regândirea principiilor şi normelor aplicabile la nivelul învățământului, astfel încât să se realizeze un cadru normativ adecvat învățământului artistic, care să răspundă cerințelor specifice acestui subsistem educațional.

2. *Protecția creatorilor din domeniul artelor vizuale.*

Artiştii liber-profesionişti ar trebui să dețină, în mod natural, o pondere însemnată în ansamblul creatorilor din domeniul artelor vizuale. În țara noastră,

numărul lor este relativ redus, din cauza unor disfuncții generate de neadecvarea normelor juridice existente la specificitatea acestui sector. În acest sens, trebuie elaborate reglementări specifice cu privire la:

- organizarea de sindicate ale liber-profesioniştilor;
- securitatea socială a liber-profesioniştilor (riscuri sociale asigurate, mecanisme specifice de asigurări de sănătate, acces la serviciile sociale, accesul la prestațiile sociale care să diminueze consecințele economice şi sociale ale intermitenței ocupării etc.);
- securitatea muncii şi a ocupării, prin creşterea numărului de locuri de muncă pentru artişti, susținerea debutului în carieră etc.;
- protecția drepturilor economice, prin negocierea condițiilor minimale de remunerare a muncii, realizarea unui sistem adecvat de impunere a veniturilor, care să țină seama de variațiile bruşte ale acestora şi de caracterul intermitent al activității creatoare etc.

3. *Protecția drepturilor de autor.*

În acest sens, este necesară o mai bună organizare a activității organismelor de gestiune colectivă din domeniu, pentru colectarea şi repartiția, în principal, a remunerației compensatorii pentru copia privată şi a dreptului de suită.

De asemenea, o atenție aparte trebuie acordată protecției operelor "born/reborn" în format digital, prin realizarea şi implementarea de măsuri tehnice de identificare, urmărire şi protejare.

4. Susținerea creatorilor.

În această direcție, trebuie stimulată colaborarea dintre artişti şi agenți economici şi comunitari, pentru:

- extinderea achizițiilor de opere pentru spații comunitare şi instituționale;
- promovarea mecanismelor economice prin care să poată fi incluse în devizele construcțiilor civile sume destinate achiziționării/comenzii de opere de artă vizuală;
- construirea sau reamenajarea unor clădiri, care să fie utilizate ca ateliere/spații de creație şi ca galerii de artă.

5. Stimularea creativității şi a dialogului intercultural, prin:

- organizarea de evenimente internaționale, naționale şi zonale (festivaluri, expoziții anuale, bienale etc., concursuri, tabere de creație, simpozioane ş.a.);
- accesul transparent la burse, stagii de formare, rezidențe pentru artişti;
- facilitarea circulației operelor printr-un sistem coerent de garantare guvernamentală a asigurărilor de transport;
- susținerea mobilității şi facilitarea contactelor directe dintre artiştii români şi cei din alte țări.

6. Consultarea şi implicarea directă a artiştilor la elaborarea politicilor şi la formularea obiectivelor strategice pentru domeniul artelor vizuale.

7. Creşterea interesului publicului pentru artele vizuale prin:

- creşterea numărului de galerii şi de alte spații de expunere pentru artele vizuale, cu precădere în zonele în care acestea sunt insuficiente;
- diversificarea formelor şi a spațiilor de expunere, precum şi a modalităților de comunicare publică;
- creşterea audienței, prin programe intersectoriale de "educație pentru artă", în cadrul învățământului formal şi informal, care să contribuie la formarea gusturilor, educarea sensibilității, stimularea consumului de artă la nivelul diverselor categorii de populație.

2.4. Artele spectacolului

În dezbaterea asupra problemelor-cheie şi a obiectivelor strategice din domeniul artelor spectacolului, trebuie să se țină seama de reputația incontestabilă a teatrului românesc pe plan internațional, de existența unor tradiții bine cunoscute legate de rolul teatrului în viața socială şi de interesul larg al publicului din România pentru acest tip de consum cultural.

Tabel nr. 14

Instituții de spectacole pe categorii de ofertă, în perioada 2000-2003

Anul	Instituții de spectacole, din care:					Total
	Teatre dramatice	Teatre de păpuşi	Opere	Teatre muzicale, operete	Filarmonici şi orchestre simfonice	
2000	54	26	8	10	18	116
2001	57	26	7	9	18	117
2002	59	26	7	9	18	119
2003	59	26	7	9	18	119

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 9

Repartizarea pe regiuni a instituțiilor publice de spectacole, în anul 2003

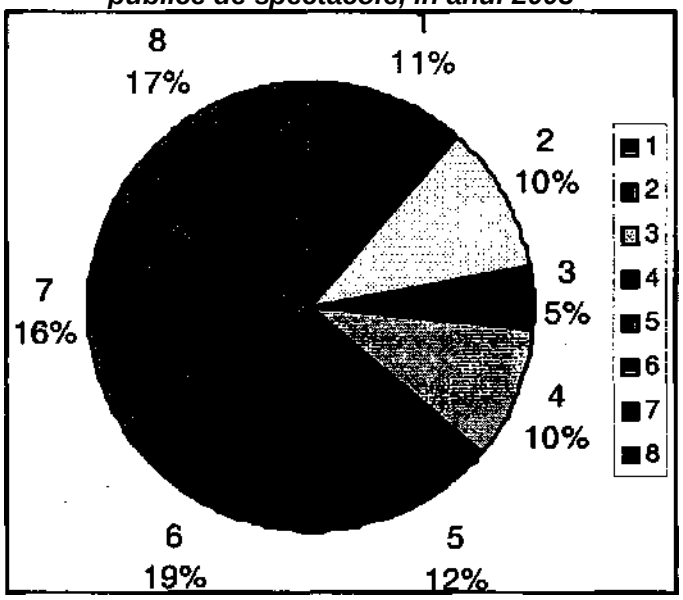

Datele statistice indică o scădere a numărului de spectacole muzicale şi de concerte simfonice şi camerale.

Tabel nr. 15

Oferta de spectacole şi concerte, pe categorii de instituții, în perioada 2000-2003

Anul	Număr de spectacole/concerte, pe categorii de Instituții:					Total	Dinamica numărului total de spectacole, În raport cu anul 2000(%)
	Teatre dramatice	Teatre de păpuşi	Opere	Teatre muzicale, operete	Filarmonici şi orchestre simfonice		
2000	5957	4087	876	826	1592	13338	100,00
2001	6783	4588	733	942	1355	14401	107,97
2002	6915	4811	723	893	1309	14651	109,84
2003	7012	4897	711	876	1287	14783	110,83

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 10

Evoluția numărului de spectacole, pe categorii de ofertă, în perioada 2000-2003

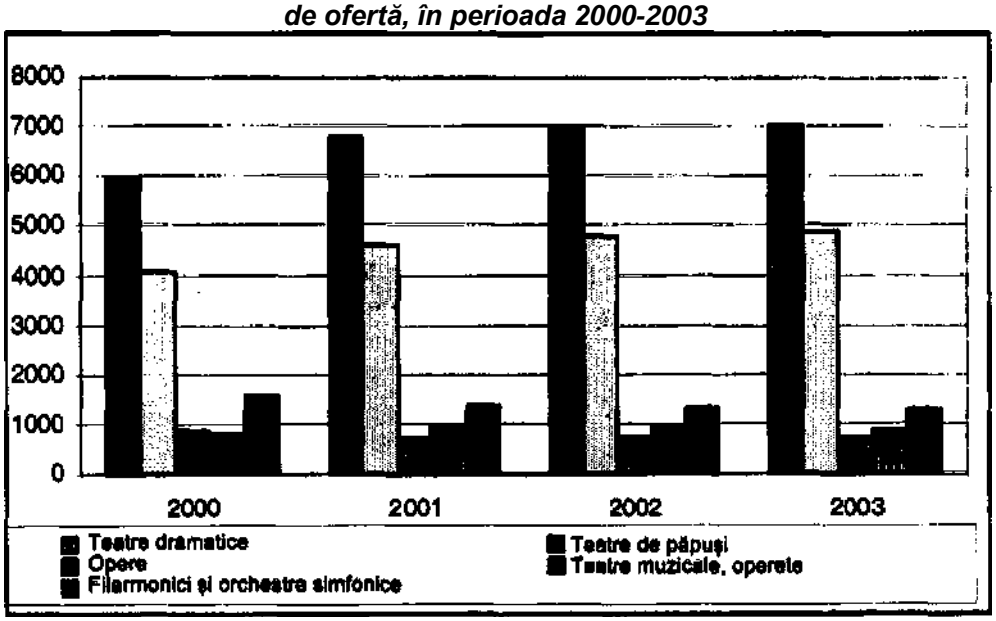

Cercetările asupra pieței de referință arată o scădere în ultimii ani a consumului de spectacole în general şi îndeosebi a spectacolelor de teatru, operă şi a concertelor simfonice şi camerale, în toate regiunile țării.

Tabelul nr. 16

Accesul utilizatorilor la oferta specifică a instituțiilor de spectacol, în perioada 2000-2003

Anul	Număr de spectatori (mii), pe categorii de instituții:					Total	Dinamica numărului total de spectatori, în raport cu 1997(%)
	Teatre dramatice	Teatre de păpuşi	Opere	Teatre muzicale operete	Filarmonici şi orchestre simfonice		
2000	Î067	470	165	161	544	2407	100,00
2001	1306	525	169	106	334	2440	101,37
2002	1213	511	200	184	313	2421	100,58
2003	1225	516	198	182	302	2423	100,66

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 11

Dinamica accesului la oferta diferitelor tipuri de Instituții de spectacole, În perioada 2000-2003

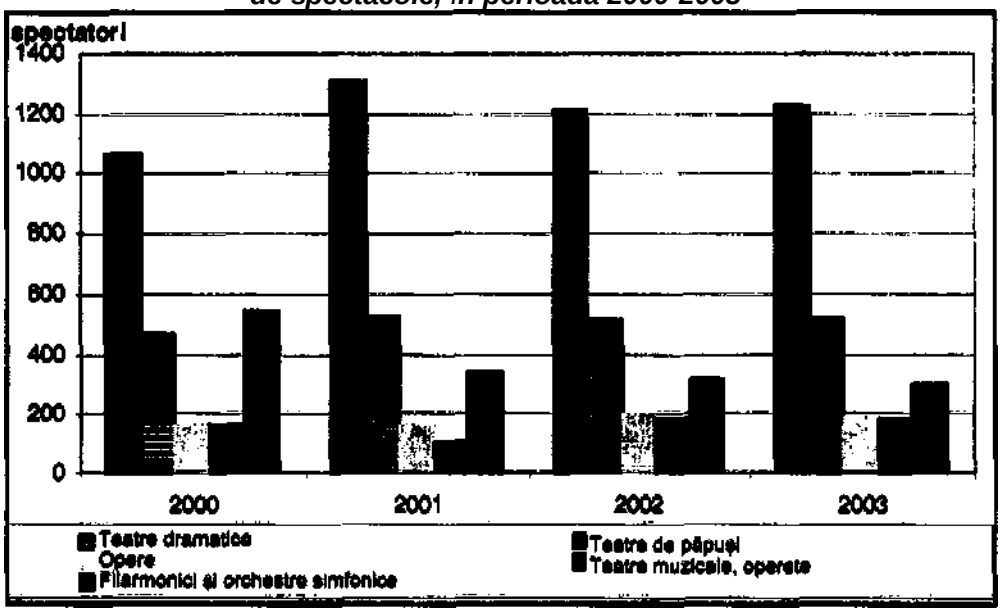

Această tendință de scădere a participării publicului la spectacole este pusă în evidență şi de ancheta din anul 2004, realizată de IMAS la nivel național asupra consumului de cultură.

Potrivit acestui studiu, peste 60% dintre subiecți fie nu frecventează instituțiile de spectacole, fie le frecventează mai rar decât în anii precedenți.

De asemenea, bugetul alocat de public pentru accesul la spectacole indică o scădere drastică: cca 83% dintre persoanele investigate nu au cheltuit nici o sumă pe biletele de spectacol în primul trimestru al anului 2004.

Atunci când frecventează diverse spectacole, publicul din țara noastră preferă, în ordine descrescândă: spectacole de teatru, spectacole muzicale gen divertisment, operă şi concerte simfonice.

2.4.1. Puncte forte

- existența unui corp de creatori şi artişti de înaltă valoare şi competitivitate;
- existența unor programe şi proiecte care stimulează creația autorilor din domeniu şi valorizează potențialul creativ din toate generațiile;
- existența unui public constant şi diversificat din punct de vedere sociocultural;

- preocuparea creatorilor şi a artiştilor de a oferi publicului opere şi formule interpretative care să-i satisfacă gusturile, trebuințele şi aşteptările;
- realizarea de parteneriate public-privat în scopul înnoirii şi diversificării ofertei din domeniu;
- utilizarea spectacolului ca instrument de prezervare a identității culturale şi de promovare a diversității;
- creşterea gradului de mobilitate a creatorilor şi artiştilor şi extinderea dialogului intercultural în plan artistic;
- facilitarea accesului publicului autohton la o diversitate de conținuturi şi forme de expresie artistică, prin organizarea de festivaluri, gale, turnee, dintre care multe cu notorietate internațională şt tradiție;
- existența unor structuri neguvernamentale care încurajează şi promovează fenomenul artistic în genuri şi limbaje moderne, care promovează experimentul şi sensibilizează publicul în receptarea acestor noi forme de exprimare (teatru alternativ, spectacolul-lectură, dans contemporan şi modem, artele străzii etc.).

2.4.2. Probleme-cheie

- infrastructură deficitară şi echipamente de practică artistică depăşite;
- discrepanțe semnificative între mediul urban şi cel rural şi între regiuni în privința infrastructurii, a calității, volumului şi diversității ofertei, ceea ce determină nivelul scăzut al cererii şi al participării;
- susținerea predilectă a actului de interpretare/execuție în raport cu susținerea acordată creației operelor dramatice, muzicale etc.;
- insuficiența resurselor financiare şi a parteneriatelor central-local şi public-privat pentru susținerea unei oferte diverse şi de calitate, cu o repartizare geografică echilibrată;
- dezechilibre conjuncturale pe piața muncii din domeniu, exacerbate de lipsa programelor de formare continuă şi de reconversie profesională a artiştilor;
- neînțelegerea şi, implicit, lipsa de preocupare pentru utilizarea spectacolului în diverse medii sociale cu "probleme", ca instrument de socializare, resocializare şi incluziune socială (închisori, centre de reabilitare, spitale, adăposturi, case de bătrâni etc.);
- lipsa unui corp de manageri pentru instituțiile de spectacole cu pregătire adecvată în gestionarea performantă a valorilor şi a evenimentelor culturale;
- practicarea limitată a marketingului cultural de către instituțiile publice de spectacol, pentru cunoaşterea nevoilor pieței, pentru promovarea ofertei şi ca instrument de informare a managementului;

- ritmul lent al descentralizării administrative şi financiare a instituţiilor de spectacol, ceea ce perpetuează dependenţa acestora de bugetul de stat şi de structurile centrale de decizie;
- neadecvarea cadrului legal existent la cerinţele specifice privind protecţia şi promovarea "statutului" social şi economic al creatorilor şi artiştilor liber-profesionişti;
- ineficienţa structurilor asociative (organisme de gestiune colectivă şi sindicate de liber-profesionişti) în planul protejării drepturilor de autor şi al negocierii contractelor colective.

Pe lângă punctele forte care susţin în continuare reputaţia artelor şi a creatorilor şi artiştilor, acest domeniu înregistrează, după cum am văzut, numeroase probleme de natura funcţională şi structurală.

În general, situaţia din ţara noastră arată că instituţiile publice de spectacol îşi acoperă cheltuielile totale din vânzarea biletelor în proporţie de numai cca 10%. Astfel, ponderea resurselor bugetare este de aproape 90%. Aceasta evidenţiază dependenţa puternică de resursele bugetare şi ilustrează mentalităţile specifice managementului din domeniu.

Preocupările în domeniul artelor spectacolului vizează, în egală măsură, autorul de opere dramatice, muzicale, coregrafice etc., precum şi artistul interpret sau executant, respectiv actorii, cântăreţii, muzicienii, dansatorii şi alte persoane care prezintă, cântă, dansează, recită, declamă, joacă, interpretează, regizează, dirijează ori execută în orice altă modalitate o operă literară sau artistică, un spectacol de orice fel, inclusiv folcloric, de varietăţi, de circ ori de marionete.

Plecând de la situaţia concretă din instituţiile pe care le gestionează, managerii investigaţi prin ancheta Delphi (2004) iniţiată de Ministerul Culturii şi Cultelor s-au referit atât la disfuncţiile sistemului, cât şi la obiectivele din perioada imediat următoare şi pentru perioada 2007-2013.

În general, obiectivele instituţiilor publice de spectacol privesc:

- situaţia sălilor (consolidare, renovare, dotare);
- diversificarea repertoriului care să satisfacă diversitatea gusturilor şi preferinţelor publicului;
- promovarea creaţiei autohtone;
- creşterea calităţii artistice a spectacolelor în ansamblul lor şi a prestaţiilor artistice individuale şi colective;
- promovarea repertoriului instituţiilor prin îmbunătăţirea relaţiilor cu agenţiile de impresariere şi prin organizarea de turnee în alte ţări, cu precădere în UE;
- continuarea unor festivaluri şi a altor manifestări de gen cu tradiţie şi audienţă ridicată;

- cooperarea directă cu instituții de spectacole din țările membre UE pentru organizarea de turnee reciproce, pentru susținerea schimburilor artistice şi pentru dezvoltarea de proiecte comune.

Pentru realizarea acestor deziderate, subiecții au identificat o serie de condiții de care depinde utilizarea oportunităților deschise prin aderarea țării la UE: resurse umane înalt pregătite, concepție şi atitudine de marketing, continuarea descentralizării administrative, privatizarea şi/sau externalizarea unor servicii, extinderea pieței de referință, creşterea nivelului de finanțare din resurse publice.

2.4.3. Obiective strategice

Întreaga strategie în domeniul artelor spectacolului trebuie să se bazeze pe două concepte-cheie: calitate şi inovare.

Aceasta înseamnă crearea unor spectacole de înaltă calitate, susținerea şi stimularea colectivelor şi a artiştilor pentru care inovarea este o coordonată esențială a activității lor.

Obiectivele strategice pentru perioada 2007-2013 în domeniul artelor spectacolelor sunt:

1. Diversificarea tipurilor de ofertă, a formelor de expresie artistică.
2. Diversificarea structurilor instituționale.
3. Asigurarea adresabilității ofertei şi, implicit, creşterea audiențelor.
4. Stimularea creației şi promovarea artelor interpretative.
5. Susținerea mobilității profesionale şi a circulației artiştilor.
6. Atragerea tinerilor şi dezvoltarea cooperării cu sectorul educațional pentru asigurarea unor audiențe sustenabile.
7. Utilizarea spectacolului şi a mediului circumscris acestei activități ca factor de incluziune şi de solidaritate socială.

2.4.4. Direcții de acțiune

Realizarea obiectivelor strategice necesită implicarea şi colaborarea eficace a principalilor actori din cadrul sectorului, precum şi cu alte sectoare: educația, industriile culturale, mediul economic, sistemul de protecție socială, ocupare şi reconversie profesională etc. Ca atare, strategiile în domeniul artelor spectacolului cer cu necesitate o abordare orizontală integratoare.

Pentru atingerea obiectivelor strategice pentru perioada 2007-2013, se evidențiază o serie de direcții principale de acțiune:

- utilizare mai eficientă a resurselor existente, precum: noi talente, noi parteneriate, noi tehnologii;
- flexibilizarea structurilor instituționale şi a sistemelor de ocupare care să favorizeze mobilitatea profesională şi dinamismul colectivelor artistice;

- stimularea talentelor şi a creativităţii printr-un sistem de remunerare care să permită recunoaşterea valorii deosebite;
- diversificarea formelor organizatorice (instituţii de repertoriu şi instituţii de proiecte) şi de administrare a clădirilor/spaţiilor destinate spectacolului (e.g., instituţii gazdă de spectacole, fără colective artistice), precum şi diversificarea serviciilor (culturale şi comerciale) oferite publicului în aceste incinte, care să devină astfel parte a spaţiului cotidian;
- renovarea incintelor destinate spectacolelor şi dotarea lor cu echipamente moderne şi performante de practică culturală;
- identificarea altor spaţii – săli multifuncţionale sau spaţii neconvenţionale – care să fie utilizate, prin diverse forme de parteneriate, şi pentru spectacole;
- continuarea procesului de descentralizare administrativă şi financiară în paralel cu stimularea iniţiativelor şi a interesului comunităţilor locale;
- generalizarea finanţării pe programe şi proiecte la instituţiile publice de spectacol;
- trecerea de la finanţarea preponderent publică la finanţarea din surse multiple publice şi private, centrale şi locale;
- asigurarea accesului egal şi transparent la granturi şi alte forme de sprijin din resurse publice al tuturor organizaţiilor de spectacole, publice şi/sau private;
- susţinerea cu prioritate, din fonduri publice, a proiectelor care răspund cerinţelor privind calitatea, inovarea, diversitatea de oferte şi forme de exprimare, diversificarea, creşterea şi fidelizarea audienţelor, educaţia tinerilor şi educaţia pentru artă etc.;
- cultivarea trăsăturilor distinctive ale artelor spectacolului la nivel regional, în paralel cu celebrarea excelenţei;
- crearea în jurul organizaţiilor de spectacole a unui climat care să favorizeze "întâlnirea" creatorilor, artiştilor, producătorilor şi a segmentelor de consumatori specifice pentru fiecare gen;
- o mai bună integrare a organizaţiilor de spectacole în viaţa comunitară;
- susţinerea organizării de festivaluri, gale, concursuri de creaţie şi interpretare naţionale şi la nivel regional/local;
- susţinerea cu prioritate a proiectelor care vizează organizarea de turnee şi microstagiuni în zonele/localităţile în care nu există colective artistice permanente;
- susţinerea mobilităţii artistice, prin acordarea de stimulente materiale şi de alte facilităţi artiştilor care nu au domiciliul în localitatea unde funcţionează instituţia de spectacol;

- stimularea comunicării interculturale şi a proiectelor cu valenţe multiculturale prin organizarea de turnee în alte ţări şi prin participarea artiştilor şi a colectivelor la evenimente internaţionale, precum şi prin turnee ale unor colective artistice străine în România;
- colaborarea cu sectorul industriilor culturale, ca modalitate de diversificare a formelor de comunicare publică a creaţiei artistice şi de extindere a segmentelor de consumatori.

2.5. Sistemul aşezămintelor culturale

Sistemul aşezămintelor culturale cuprinde instituţii publice de cultură situate atât în mediul urban, cât şi în localităţile rurale: case de cultură, universităţi populare, şcoli populare de arte şi meserii, cămine culturale, centre de cultură, formaţii artistice şi ansambluri profesioniste, centre zonale pentru educaţia adulţilor, centre judeţene pentru conservarea şi promovarea culturii tradiţionale, la care se adaugă Centrul Naţional pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale.

Tabel nr. 17

Distribuţia pe regiuni a unor categorii de aşezăminte culturale, în perioada 2001-2003

Aşezăminte, din care:	Centre de conservare şi promovare a culturii tradiţionale	Şcoli populare de arte şi meserii	Centre de cultură	Formaţii şi ansambluri profesioniste	Centre zonale pentru educaţia adulţilor
1. Nord-Est					
2001	7	7	2	2	0
2002	7	7	2	2	0
2003	7	7	2	2	0
2. Regiunea Sud-Est					
2001	5	5	0	2	1
2002	5	5	0	2	1
2003	5	5	0	2	1
3. Sud-Muntenia					
2001	7	7	1	2	1
2002	7	7	1	2	2
2003	7	7	1	2	3
4. Sud-Vest					
2001	5	5	0	2	1
2002	5	5	0	2	1-
2003	5	5	0	2	1
5. Vest					
2001	5	5	0	3	2

Aşezăminte, din care:	Centre de conservare şi promovare a culturii tradiţionale	Şcoli populare de arte şi meserii	Centre de cultură	Formaţii şi ansambluri profesioniste	Centre zonale pentru educaţia adulţilor
2002	5	5	0	2	2
2003	5	5	0	2	2
6. Nord-Vest					
2001	4	4	0	3	1
2002	4	4	0	2	1
2003	4	4	0	3	1
7. Centru					
2001	7	7	1	7	2
2002	7	7	1	6	2
2003	7	7	1	6	2
8. Bucureşti-Ilfov					
2001	2	2	2	0	0
2002	2	2	2	0	0
2003	2	2	2	1	0

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Tabel nr. 18

Structura la nivel naţional a unor aşezăminte culturale, pe categorii, în perioada 2001-2003

Aşezăminte, din care:	Centre de conservare şi promovare a culturii tradiţionale	Şcoli populare de arte şi meserii	Centre de cultură	Formaţii şi ansambluri profesioniste	Centre zonale pentru educaţia adulţilor
2001	42	42	6	22	8
2002	42	42	6	18	9
2003	42	42	6	22	8

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

2.5.1. Puncte forte

- existenţa diverselor tipuri de aşezăminte în toate localităţile urbane şi în comune;
- existenţa unui cadru juridic pentru organizarea şi funcţionarea sistemului de aşezăminte;
- implicarea aşezămintelor culturale în asigurarea accesului la bunuri culturale şi a participării locuitorilor la viaţa culturală comunitară;
- stimularea creaţiei populare şi revigorarea unor meşteşuguri tradiţionale;

- participarea la procesul de modelare a deprinderilor şi a abilităților creative, la formarea capacităților artistice în domeniul muzicii, al artelor plastice, al tehnicii şi al meşteşugurilor tradiționale;
- contribuție la procesele de formare continuă şi de reconversie profesională;
- realizarea de programe şi proiecte pentru educația complexă (civică, economică, artistică ş.a.) a diverselor categorii de populație;
- factor important de stimulare a interesului pentru viața culturală a comunității şi pentru creația artistică şi arta populară.

2.5.2. Probleme-cheie

Analiza sistemului la nivelul întregii țări evidențiază decalaje importante în privința calității serviciilor culturale oferite de diversele aşezăminte. Această situație generează numeroase probleme legate de îndeplinirea misiunii specifice fiecărei categorii de instituții.

În acelaşi timp, aceste disfuncții sunt determinate de factori contextuali şi de percepția inadecvată a unor actori sociali cu privire la rolul aşezămintelor în viața comunitară. Principalele probleme ale aşezămintelor culturale sunt:

- infrastructură aflată într-o accentuată stare de degradare, îndeosebi în mediul rural;
- dotare inegală şi insuficientă cu echipamente de bază pentru practica culturală;
- resurse financiare insuficiente şi alocații bugetare aleatorii, îndeosebi la nivelul comunităților rurale, unde se şi înregistrează numărul cel mai mare de aşezăminte cu activitate intermitentă sau cu schimbarea destinației unor spații;
- resurse umane insuficiente ca număr şi cu pregătire inadecvată în raport cu funcțiile specifice fiecărei categorii de aşezăminte culturale;
- număr redus şi calitate necorespunzătoare a proiectelor culturale inițiate de aşezăminte;
- necorelarea funcționalității sistemului de aşezăminte culturale cu cerințele procesului de educație permanentă;
- inadecvarea programelor de activitate ale aşezămintelor culturale cu funcțiile prevăzute în legislația specifică şi cu aşteptările utilizatorilor;
- capacitate redusă de satisfacere a nevoilor culturale, informaționale, de comunicare etc., specifice categoriilor de vârstă şi ocupaționale existente în fiecare comunitate.

2.5.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

Evaluarea disfuncțiilor menționate mai sus conduce la stabilirea unor obiective strategice care pot fi realizate numai printr-o abordare complexă, intersectorială.

În perioada imediat următoare, prioritățile trebuie să fie axate pe asigurarea funcționării sistemului la parametri care decurg din legislația specifică. În perioada 2007-2013 însă, sistemul aşezămintelor culturale trebuie să înregistreze o reală schimbare calitativă pentru a deveni o componentă de valoare egală cu celelalte componente ale sectorului culturii.

În acest sens, obiectivele şi direcțiile de acțiune pentru dezvoltarea aşezămintelor culturale sunt:

1. Asigurarea coerenței sistemului la nivelul fiecărei comunități umane prin fructificarea sinergiilor între actorii locali şi prin evitarea paralelismelor din activitatea lor.

2. Schimbarea de accent în activitatea acestor structuri de pe acțiunile festiviste şi formale pe programe educative şi de formare continuă.

3. Creşterea responsabilității autorităților locale față de buna funcționare a aşezămintelor şi față de cerințele culturale ale propriilor comunități.

4. Reabilitarea infrastructurii şi construirea unor spații multifuncționale în localitățile în care acestea lipsesc, prin implicarea directă a comunităților şi prin parteneriate cu agenți economici din zonă; comunitățile trebuie să participe la efortul de revitalizare a vieții culturale, prin participare la programe şi proiecte culturale, regionale şi interregionale, care să asigure modernizarea mediului rural/urban.

5. Dotarea tuturor aşezămintelor cu echipament modern de practică culturală, utilizându-se resurse proprii şi atrase.

6. Crearea unor centre de resurse şi de asistență pentru elaborarea de programe şi proiecte susceptibile de a fi finanțate din programe structurale şi operaționale.

7. Creşterea capacității instituționale prin redefinirea şi completarea funcțiilor tradiționale a aşezămintelor cu noi funcții şi responsabilități.

Spre exemplu, universitățile populare trebuie să funcționeze cu programe specifice, atât în mediul urban, cât şi în comunitățile rurale. La nivelul zonelor urbane, ele vor pune accentul pe procesul de formare continuă, pe educația civică şi estetică a cursanților, pe modelarea competențelor comunicaționale şi formarea abilităților de utilizare a tehnicilor informaționale moderne. Universitățile existente în mediul rural beneficiază de potențialul intelectual existent la nivelul fiecărei comunități şi derulează programe de pregătire culturală şi profesională, mai ales în domeniul serviciilor, contribuind totodată la prezervarea tradițiilor şi a identității comunitare.

De asemenea, căminele culturale, pe lângă rolul lor tradițional de a organiza şi susține ansambluri artistice de amatori, concursuri şi festivaluri folclorice, arta populară şi meşteşugurile, trebuie să-şi asume noi misiuni, legate de promovarea turismului cultural şi a agroturismului, participarea la procesul de educație artistică şi civică, la ridicarea nivelului de pregătire generală a populației rurale, contribuind astfel la reducerea fenomenelor de devianță şi la consolidarea coeziunii sociale.

O alternativă a actualului sistem de organizare instituțională, în care diversele categorii de aşezăminte au funcții specifice, stabilite prin lege, poate fi constituirea de "centre multifuncționale" atât în mediul rural, cât şi în localitățile urbane. Aceste centre îşi pot asuma o multitudine de competențe, fie singure, fie în parteneriat cu alte structuri publice şi private, dobândind un rol semnificativ în catalizarea vieții culturale. Astfel, ele pot fi concepute pentru a desfăşura activități în direcții precum: îmbogățirea şi diversificarea patrimoniului artistic, descoperirea de noi talente, motivarea tinerilor de a prezerva şi dezvolta în continuare tradițiile, organizare de expoziții şi târguri, tabere de creație, programe de formare continuă, cursuri şi manifestări ştiințifice etc.

Diversificarea funcțiilor actuale ale aşezămintelor culturale trebuie să conducă la dobândirea de noi dimensiuni, astfel încât să se articuleze în jurul conceptului european de "puncte de acces universal comunitar".

Obiectivele strategice privind dezvoltarea aşezămintelor culturale vizează, în esență, facilitarea accesului la informație, la bunuri şi servicii culturale, stimularea şi diversificarea consumului, pentru a satisface trebuințele culturale şi educaționale ale indivizilor şi ale comunităților, generate de mutațiile economice şi sociale.

2.6. Industriile culturale

2.6.1 Considerații generale

Desemnând activitățile de (re)producere şi distribuire pe scară largă a bunurilor simbolice, industriile culturale dețin un loc din ce în ce mai important în dezvoltarea economică, socială şi spirituală a comunităților, în procesul de restructurare a modelelor comportamentale şi a ambientului.

Experiența din ultimii ani a demonstrat că sectorul comercial al produselor culturale reproductibile este un factor de dezvoltare durabilă şi o alternativă de regenerare îndeosebi a zonelor monoindustriale şi a celor defavorizate.

La nivelul UE, acest sector este considerat o parte vitală a identității europene, a promovării diversității, precum şi un factor esențial în construcția europeană.

Industriile culturale combină creativitatea şi tehnologiile de comunicare cu produsele materiale sau virtuale, bunurile şi serviciile comercializabile şi consumul bazat pe piață. Ele au ca scop crearea şi comunicarea de semnificații şi divertisment.

Altfel spus, industriile culturale cuprind activități de producere şi comunicare publică de bunuri simbolice, a căror valoare economică primară derivă din valoarea lor culturală. În această perspectivă, sectorul poate include atât industriile culturale clasice (radiodifuzare, film, editare, producere de

fonograme şi videograme) şi "noile" tipuri de industrii (design, multimedia, arhitectură etc.), cât şi "artele tradiționale" (arte vizuale, artizanat, artele spectacolului, literatură etc.). Acestea din urmă sunt, de regulă, "eligibile" pentru finanțare publică, în timp ce susținerea publică a industriilor culturale este mai recentă şi se manifestă diferit în funcție de politicile naționale şi de tipul de produse culturale.

Cele două componente menționate mai sus, între care există diferențe în sistemul de producție şi distribuție, precum şi în sistemele de finanțare, au însă elemente comune fundamentale, şi anume: produsele lor sunt purtătoare de semnificație, au o dimensiune creativă şi produc plăcere consumatorilor. De aceea, separarea lor pe criteriul "valoare culturală *versus* valoare comercială" este discutabilă şi, mai ales, nonconstructivă. Bunurile şi serviciile culturale au o dublă valoare, economică şi culturală, întrucât sunt purtătoare de identități, valori şi semnificații şi, ca atare, nu pot fi reduse la statutul de simplă marfă cu valoare exclusiv comercială.

Industriile culturale au, aşadar, o misiune importantă, dincolo de interesele comerciale, care se manifestă, printre altele, în furnizarea de produse şi servicii ce satisfac nevoile spirituale ale publicului, în valorizarea capacităților creative ale indivizilor, în promovarea diversității culturilor, în stimularea dialogului intercultural şi intercomunitar şi în diversificarea stilurilor de viață.

Datorită relațiilor complexe cu economia, ocuparea şi dezvoltarea umană, industriile culturale se constituie într-un domeniu de interes pentru politicile publice.

Strategia în domeniul industriilor culturale este, aşadar, în mod evident, o strategie intersectorială, care implică articularea soluțiilor legislative, a mecanismelor economice, financiare şi fiscale cu obiectivele de stimulare a creativității şi a accesului publicului la oferta specifică.

2.6.2. Premise şi puncte forte

Premisele de la care se porneşte de regulă în formularea obiectivelor strategice sunt următoarele:

- Industriile culturale au o influență profundă asupra dezvoltării umane, întrucât facilitează exercitarea drepturilor fundamentale (libertatea de exprimare, accesul la cultură şi participarea la viața culturală).
- Industriile culturale sunt un factor important de promovare a diversității, de comunicare interculturală şi de solidaritate şi coeziune socială.
- Materia primă a industriilor culturale este creativitatea umană.
- Industriile culturale nu se pot dezvolta fără contribuția comună a creatorilor, artiştilor, profesioniştilor şi a asociațiilor acestora.

- Dubla natură a produselor industriilor culturale (pe de o parte, valoare culturală, pe de altă parte, valoare economică) justifică susținerea şi stimularea industriilor culturale de către autoritățile publice, alături de investițiile private.
- Industriile culturale clasice şi noile industrii culturale reprezintă spațiul principal de consum cultural pentru marea majoritate a populației.
- Industriile culturale reprezintă un factor important de absorbție a forței de muncă.
- Industriile culturale au o importanță economică şi socială din ce în ce mai mare, în contextul creşterii nivelului de educație al consumatorilor potențiali, al creşterii timpului liber, al creşterii veniturilor disponibile pentru achiziționarea de bunuri şi servicii culturale, precum şi al creşterii cererii pentru asemenea bunuri.
- Creşterea cererii determină nu numai expansiunea pieței, ci şi proliferarea piețelor de nişă.
- Creşterea consumului cultural nu înseamnă numai creşterea numărului de bunuri culturale achiziționate, ci şi noi utilizări ale bunurilor existente, îndeosebi în construirea identității individuale şi sociale.
- În acelaşi timp, industriile culturale trebuie considerate şi promovate ca un instrument de creştere şi relansare economică, cu precădere în regiunile mai puțin dezvoltate din punctul de vedere al creării de venituri, al ocupării, al reabilitării infrastructurii, mai ales a celei de comunicare, al ridicării nivelului de cultură şi civilizație.
- Industriile culturale, alături de artele tradiționale, au un rol deosebit în regenerarea urbană şi în estetizarea mediului ambiant.
- Infrastructura culturală specifică acestor industrii permite oraşelor să răspundă în mod flexibil la schimbările determinate de dezvoltarea urbană.
- Industriile culturale situate în zonele rurale şi în regiunile periferice ale UE întâmpină dificultăți sporite în producția şi distribuția ofertei lor, necesitând mecanisme speciale de intervenție.
- În general, piața industriilor culturale are un caracter fluid, complex şi cu risc ridicat, aspecte de care trebuie să se țină seama pentru a asigura adresabilitatea ofertei.
- Piața românească pentru produsele acestui sector este insuficientă pentru a susține viabilitatea şi dezvoltarea industriilor culturale, ceea ce impune promovarea coproducțiilor, stimularea exporturilor, intensificarea circulației bunurilor şi a creatorilor.

2.6.3. Probleme-cheie comune industriilor culturale din România

Dacă stimularea creației autohtone, ca efect al cererii în creştere de conținuturi noi, este un punct forte comun tuturor industriilor culturale, problemele-cheie comune însă sunt numeroase. Printre ele, se disting următoarele:

- Importanța redusă acordată sectorului de către structurile care gestionează fondurile structurale şi mecanismele de sprijin pentru IMM-uri.
- Fructificarea deficitară a facilităților oferite IMM-urilor în general şi cu precădere a celor localizate în zone defavorizate.
- Mecanisme fiscale neadecvate şi insuficiente pentru susținerea şi dezvoltarea IMM-urilor culturale.
- Lipsa accesului la instrumente de creditare şi în principal la credite cu dobândă subvenționată sau fără dobândă.
- Acces dificil la piața de capital.
- Sistem de distribuție la nivel național fragmentat şi ineficient, cu decalaje mari la nivelul prețurilor şi al serviciilor oferite.
- Dificultăți accentuate în promovarea şi distribuția ofertei acestui sector pe piața europeană, din cauza poziționării geografice a României în raport cu spațiul european şi a ponderii deținute de populația rurală în raport cu cea urbană.
- Inconsecvența în aplicarea sancțiunilor pentru încălcarea drepturilor de autor (pirateria şi contrafacerile) şi insuficiența personalului pregătit să depisteze şi să sancționeze aceste încălcări.

2.6.4. Obiective strategice generale ale sectorului industriilor culturale

1. Pentru dezvoltarea industriilor culturale, creşterea gradului de rentabilitate şi creşterea competitivității lor pe piața comună şi internațională, sunt necesare reglementări, măsuri şi mecanisme speciale care să asigure: stimularea investițiilor în domeniu, consolidarea economică a IMM-urilor existente, facilitarea accesului la fonduri structurale şi operaționale, precum şi la programele de formare profesională europene, sprijinirea cooperării şi a coproducțiilor.

2. Întrucât creativitatea umană este materia primă a industriilor culturale, o atenție deosebită trebuie acordată creatorilor şi artiştilor, prin elaborarea şi aplicarea unui cadru legislativ, financiar şi fiscal stimulativ şi adecvat diverselor categorii de titulari de drepturi. Ca atare, îmbunătățirea statutului social şi economic al creatorului şi artistului este un obiectiv prioritar.

3. Pentru a facilita producția culturală şi tranzacțiile comerciale cu bunuri şi servicii culturale, este necesar să se promoveze mecanisme eficace de protejare a proprietății intelectuale, să se dezvolte sisteme de marcare a

operelor produse atât în formate clasice, cât şi în formate digitale şi/sau virtuale.

4. Facilitarea accesului la produsele culturale şi stimularea consumului lor este, în egală măsură, un obiectiv prioritar, prin care se asigură respectarea drepturilor culturale fundamentale ale persoanei.

Strategiile dezvoltate vor privilegia abordarea orizontală (intersectorială) a sectorului industriilor culturale, având în vedere raporturile complexe dintre cultură, producția de bunuri şi servicii culturale, dezvoltarea economică, ocuparea, formarea şi reconversia forței de muncă la nivel regional şi local.

2.6.5. Direcții de acțiune pentru realizarea obiectivelor strategice comune

Pentru atingerea obiectivelor strategice generale care privesc sectorul industriilor culturale în ansamblul său, se impun următoarele direcții de acțiune:

Obiectivul 1

• *Susținerea IMM-urilor culturale prin programe prioritare în cadrul strategiilor şi al programelor de dezvoltare durabilă.*

După cum o arată şi statisticile la nivel european, industriile culturale sunt organizate, în marea lor majoritate, ca microîntreprinderi sau întreprinderi mici şi mijlocii. Acesta este motivul pentru care, la nivel european, IMM-urile culturale beneficiază de o atenție deosebită şi de mecanisme de sprijin şi promovare complexe. Viabilitatea modelului european de industrii culturale – bazat pe IMM-uri – reprezintă un termen de referință pentru strategiile României de dezvoltare a sectorului.

• *Revizuirea mecanismelor de acordare a ajutorului de* ster *pentru producția de bunuri şi servicii culturale.*

În etapa premergătoare integrării, aceste mecanisme sunt axate pe susținerea producției de carte şi a producției de filme cinematografice (subvenții pentru editarea de carte şi publicații culturale – "comanda de stat" -, subvenții pentru achiziția de carte şi publicații pentru bibliotecile publice şi centrele culturale din străinătate, credite rambursabile fără dobândă pentru producția şi distribuția de filme cinematografice). Aceste mecanisme trebuie extinse, astfel încât să aibă acces la ele şi alte categorii de producători, în funcție de nevoile şi aşteptările diverselor segmente de consumatori. Astfel, producătorii independenți TV vor avea acces la fondurile de sprijin, ca şi producătorii de film cinematografic. De asemenea, în aceeaşi manieră, se pot extinde ajutoarele de susținere a debuturilor şi a ofertei de nişă din domeniul cărții şi la producțiile muzicale.

• *Sprijinirea IMM-urilor din domeniu în funcție de situația specifică din diverse regiuni şi zone geografice.*

Programele de sprijin la nivel regional sau local se vor baza pe studii ştiințifice care să realizeze o analiză aprofundată a limitelor şi obstacolelor

punctuale şt specifice diverselor zone, astfel încât să se identifice soluțiile adecvate dezvoltării industriilor culturale în raport cu resursele, cu potențialul creativ şi cu aşteptările comunităților umane respective.

În acest sens, facilitățile oferite în general IMM-urilor din zonele defavorizate trebuie să fie accesibile şi producătorilor de bunuri şi servicii culturale.

• *Atragerea investițiilor private prin acordarea de facilități fiscale.*

În realizarea unui cadru adecvat acestui scop trebuie să se țină seama de competiția accentuată pentru atragerea de investiții în sector atât la nivel european, cât şi, mai ales, între noii membri ai Uniunii. De asemenea, trebuie studiate experiențele similare pentru a prelua exemplele de bună practică şi a valoriza condițiile specifice contextului românesc. Printre facilitățile fiscale ce pot fi atractive pentru investitorii străini, se numără cele privind impozitul pe profit, impozitele indirecte, precum taxa pe valoarea adăugată, accesul la piața de capital şi la instrumente de creditare.

• *Încurajarea parteneriatului public-privat, ca o modalitate importantă de consolidare a sectorului.*

Măsurile preconizate trebuie, de asemenea, să încurajeze parteneriatul public-privat, având în vedere interesul public pentru dezvoltarea acestui sector, beneficiile consumatorilor şi potențialul economic al afacerilor din domeniu, precum şi complementaritatea surselor de finanțare publică şi a investițiilor private. Interesul public se fundamentează pe faptul că valoarea adăugată a industriilor culturale reprezintă mai mult decât beneficii directe generate de piață; ea are şi un aport semnificativ la îmbunătățirea calității vieții populației.

• *Accesul extins la fonduri operaționale şi structurale.*

Experiența statelor europene arată că utilizarea rațională a oportunităților oferite de fondurile operaționale şi structurale contribuie într-o măsură semnificativă la dezvoltarea industriilor culturale. Ca atare, susținerea industriilor culturale trebuie să se regăsească în politicile industriale, politicile structurale, politicile educaționale, politicile de formare şi de cercetare-dezvoltare, care constituie prioritățile naționale de utilizare a acestor fonduri.

• *Creşterea capacității de cercetare-dezvoltare.*

Creşterea capacității de cercetare-dezvoltare este o prioritate la nivel european, fiind un factor esențial al dezvoltării durabile. Aceasta se impune cu atât mai mult cu cât noile tehnologii specifice societății informaționale se dezvoltă şi sunt utilizate pe scară largă în sectorul industriilor culturale.

• *Formarea resurselor umane.*

Specificul şi complexitatea activităților din sectorul industriilor culturale necesită, pe de o parte, diversificarea profesiilor şi a ocupațiilor, iar pe de alta, ridicarea calității pregătirii şi creşterea competitivității forței de muncă din acest domeniu. Este, aşadar, necesar să se stabilească relații mai strânse între industriile culturale şi sectorul educației formale şi al pregătirii continue, care să

ofere resurse umane specializate, capabile să răspundă cerințelor în schimbare de pe această piață.

Mai mult decât în orice alt domeniu al culturii, în acest sector este nevoie de personal cu o cultură antreprenorială şi managerială de nivel înalt, cu capacitate de învățare continuă, cu abilități de utilizare a noilor tehnologii şi cu o viziune de marketing care să susțină adresabilitatea produselor create.

Dezvoltarea şi îmbunătățirea sistemului informațional privind perspectivele şi ofertele ocupaționale din sector este, astfel, extrem de utilă pentru o utilizare eficace a potențialului uman din sector.

Obiectivul 2

- *Respectul drepturilor creatorului şi artistului.*

Accentul se pune pe măsuri referitoare la o serie de drepturi şi libertăți fundamentale, cum este, de pildă, libertatea de exprimare, care include şi libertatea de acces la informație, dreptul la educație, inclusiv artistică, precum şi pe măsuri specifice de stimulare a capacităților creative şi de valorizare a creațiilor. Printre aceste măsuri, un loc important îl au: crearea de fonduri de achiziții de opere, comenzi care stimulează creația şi organizarea de evenimente culturale la nivel național, regional sau local.

Un drept de care trebuie să beneficieze în mod special creatorii se referă la asigurarea condițiilor de liberă circulație a operelor şi autorilor.

- *Protecția drepturilor de autor.*

În mod special, protecția creatorilor trebuie să fie susținută prin activarea organismelor de gestiune colectivă, care trebuie să colecteze majoritatea remunerațiilor secundare. Personalul din aceste organisme de gestiune colective trebuie să aibă acces la o pregătire corespunzătoare, care să le permită să acționeze în mod eficient. În acest sens, sunt utile o serie de parteneriate dintre organismele respective şi structurile publice (ORDA), precum şi inițierea de proiecte şi parteneriate cu organizații similare din alte țări.

- *Protecția socială.*

Protecția socială a liber-profesioniştilor şi a celor angajați cu contracte de muncă pe durată determinată trebuie să asigure creşterea calității vieții şi securitatea socială a creatorilor, ținându-se seama de specificul ocupării celor două categorii menționate.

- *Protecția creatorului în raporturile de muncă.*

Protecția juridică cu privire la condițiile de muncă şi de ocupare, aplicarea şi pentru artişti a normelor privind condițiile de muncă specifice altor categorii de populație activă, crearea de locuri de muncă în învățământ, muzee, biblioteci, centre de cultură pentru artişti, care să permită acestora obținerea de venituri, sunt măsuri necesare pentru a îmbunătăți calitatea vieții creatorilor şi artiştilor.

- *Stimularea creatorilor şi a artiştilor independenți prin acordarea de premii,* organizarea de festivaluri, gale, expoziții, itinerarii culturale etc. se evidențiază ca o pârghie importantă de recunoaştere a rolului lor în societate.

Obiectivul 3

Reducerea pirateriei şi a contrafacerilor este o măsură esențială pentru a determina creşterea producției culturale şi a susține viabilitatea economică a producătorilor. În acelaşi timp, reducerea consumului de produse pirat sau contrafăcute va determina o creştere a veniturilor titularilor de drepturi, contribuind la consolidarea statutului lor economic. Măsurile care trebuie luate în acest sens sunt:

• *Cooperarea susținută între autoritățile cu atribuții şi competențe în domeniu.*

Aceasta este o condiție *sine qua non* pentru reuşita oricărei acțiuni de depistare şi sancționare a pirateriei sau contrafacerii de produse culturale.

• *Colaborarea între autorități şi organismele titularilor de drepturi.*

Practica parteneriatului între organismele de gestiune colectivă şi autoritățile publice şi-a demonstrat viabilitatea în toate țările şi, ca atare, ea trebuie continuată şi transformată într-un instrument operațional permanent.

• *Formarea profesională a specialiştilor implicați în acțiunile de urmărire, control şi sancționare.*

Programele de formare specializată derulate în etapa actuală trebuie continuate, cuprinzând un număr sporit de personal. Acest lucru este necesar pentru acoperirea nevoilor de resurse umane specializate la nivel regional şi local.

• *Educarea publicului în respectul drepturilor de autor.*

Potrivit principiului după care respectarea legilor depinde în mare măsură de gradul de înțelegere a rațiunilor şi spiritului lor, campaniile de educare antipiraterie a publicului sunt un instrument extrem de util, ceea ce impune conceperea unei strategii de comunicare permanentă.

• *Compatibilizarea sistemelor de marcare a produselor româneşti cu cele utilizate în alte țări.*

Marcarea produselor, în special a operelor reproduse în format digital, este în momentul de față modalitatea cea mai sigură de protejare împotriva utilizării, a reproducerii şi comercializării neautorizate.

Obiectivul 4

• *Ajutorul de stat pentru achiziție.*

Pentru atingerea acestui obiectiv, se vor continua şi dezvolta mecanismele de ajutor de stat care contribuie la reducerea prețului de difuzare şi la diversificarea ofertei.

Ajutorul de stat consacrat achiziției de carte şi publicații pentru bibliotecile publice şi centrele culturale din străinătate lărgeşte accesul la cultură, în special al segmentelor de populație cu venituri limitate. În noile condiții, sistemul va trebui descentralizat, urmând ca achizițiile pentru rețeaua de biblioteci să se realizeze din fonduri comunitare, gestionate la nivel regional şi local.

În condițiile în care funcțiile bibliotecii şi produsele culturale achiziționate se diversifică, sistemul ajutorului public pentru achiziții se va extinde şi la aceste noi categorii de produse (fonograme, videograme etc.).

• *Consolidarea şi diversificarea rețelelor de difuzare a produselor culturale.*

Extinderea accesului la produsele culturale presupune existența unor rețele de difuzare cu o bună acoperire geografică. Optimizarea acestei activități poate fi realizată prin stimularea investirilor private la nivelul regional şi local.

În al doilea rând, realizarea de parteneriate public-privat la nivel local va putea acoperi zonele izolate, sărace şi cu o populație dispersată şi/sau redusă.

• *Educația consumatorului de cultură.*

Prin programe comune cu sistemul educațional şi de formare continuă, precum şi cu mass-media, trebuie să se acționeze pentru ridicarea nivelului de pregătire a consumatorilor, cu precădere a tinerilor, care să-şi însuşească noile limbaje artistice şi abilitățile de utilizare a noilor tehnologii din domeniu.

*
* *

Pe lângă obiectivele strategice comune tuturor componentelor sectorului, la nivelul fiecărei industrii există obiective şi direcții de acțiune specifice, care rezultă din particularitățile proceselor de creație, producție şi distribuție.

2.6.6. Industria cărții

Ca şi celelalte industrii culturale "clasice", industria cărții are caracteristicile modului de producție capitalist, şi anume: producție în serie şi cantități relativ mari de produse, diviziunea accentuată a muncii şi specializarea pe verticală, segmentarea etapelor de producție.

Pe lângă aceste caracteristici, industria cărții se mai distinge prin trăsături specifice industriilor culturale, precum: producerea de prototipuri, care implică costuri foarte mari pentru dezvoltarea fiecărui produs, grad ridicat de risc asociat dinamicii gusturilor şi preferințelor publicului, active materiale modeste, dar, în acelaşi timp, active imateriale (e.g., cesiuni de drepturi de autor) importante.

Tabel nr. 19

Producția de carte şi tirajele în perioada 2000-2003

Anul	Număr titluri tipărite	Tiraj total cărți (mii)	Dinamică titluri, în raport cu 2000	Dinamică tiraj în raport cu 2000
2000	10159	11267	100,00	100,00
2001	10478	10426	103,14	92,54
2002	11571	11189	113,90	99,31
2003	12273	11970	120,81	106,24

Sursa: Ministerul Culturii şi Cultelor.

Figura nr. 12

Dinamica producției de carte şi a tirajelor, în perioada 2000-2003 raportată la anul 2000

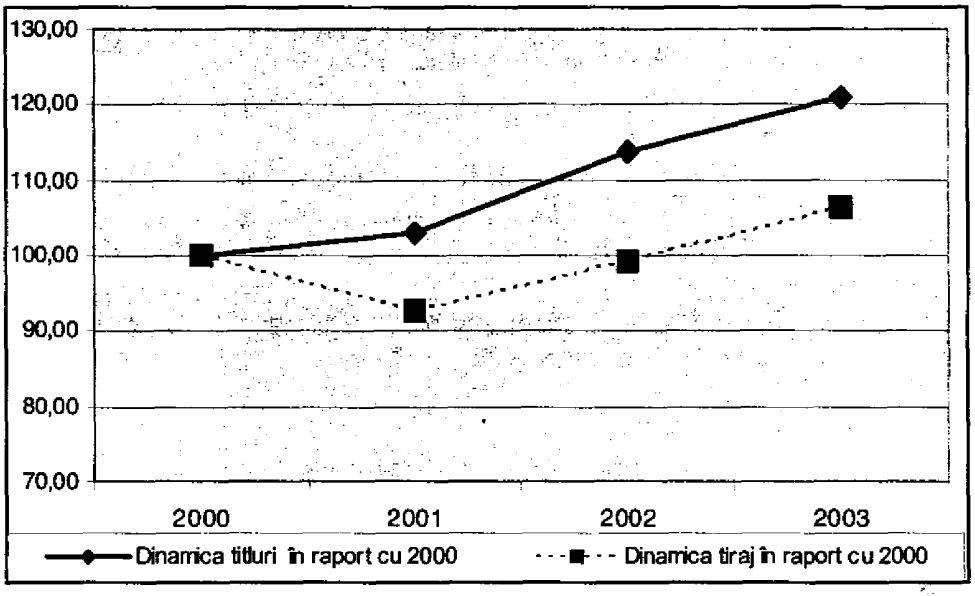

Aspectele constatate[1] în ultimii ani în privința editării şi difuzării de carte vădesc tendințe cu probabilitate ridicată de menținere în perioada imediat următoare. Astfel:

- Publicul cumpărător de carte (1-12 cărți/an) se situează cu puțin peste cifra de 3.000.000 de cititori, corespunzând unui procent de 13% din populația României.
- Clienții fideli ai librăriilor (cei care cumpără între 5 şi 12 cărți/an) sunt 1.200.000, adică 5% din populația României.
- Nu cumpără cărți 56% dintre absolvenții de liceu şi 12% dintre cei cu diplome de învățământ superior.
- Peste 60% dintre elevi nu citesc nici o carte în afara manualelor şcolare.

Cercetarea consumului de cultură (IMAS, 2004) demonstrează că sumele investite în cumpărarea de carte înregistrează un trend descendent. Un segment important (73%) dintre subiecții investigați nu a investit în primul trimestru al anului 2004 nici o sumă pentru cumpărarea de cărți şi numai

[1] Date extrase din studiul comandat de Asociația Editorilor din România, *"Piața cărții în România. Statistici 2001 / Cine sunt cei care nu citesc cărți?"*

aproximativ 10% au cheltuit pentru cărți peste 500.000 lei în aceeaşi perioadă (în condițiile în care prețul mediu al unei cărți este de 137.000 lei).

2.6.6.7. Puncte forte

- liberalizarea pieței şi privatizarea tuturor segmentelor din industria cărții;
- consolidarea economică şi funcțională a subsectorului editorial şi de imprimare;
- specializarea editurilor şi diversificarea ofertei ca răspuns la nevoile, interesele, aşteptările consumatorilor de carte;
- creşterea calității produsului carte datorită noilor tehnologii de culegere şi imprimare;
- continuitatea sistemului de ajutor de stat pentru editare, care extinde accesul consumatorilor la cultura scrisă;
- creşterea capacității manageriale a unor edituri şi a competitivității în acest sector;
- creşterea accesului consumatorului la oferta internațională, prin programe susținute de traduceri.

2.6.6.2. Probleme-cheie

- piață fluidă cu tendințe de scădere a consumului de carte în raport cu celelalte oferte de informare şi de ocupare a timpului liber;
- distorsionarea producției de carte prin aplicarea aleatoare a sistemului de ajutor de stat şi de achiziții pentru bibliotecile publice;
- lipsa de eficacitate a structurilor asociative ale creatorilor şi antreprenorilor din domeniu, ceea ce afectează utilizarea unor drepturi (e.g., dreptul de împrumut public) şi resursele potențiale;
- colaborare deficitară a sectorului editorial cu sistemul educațional pentru configurarea unei oferte axate pe nevoite specifice ale populației şcolare;
- cultură antreprenorială deficitară, în special în ceea ce priveşte politicile de promovare şi distribuție a producției editoriale.

2.6.6.3. Obiective strategice specifice şi direcții de acțiune

1. Stimularea consumului de carte prin:

- diversificarea ofertei editoriale, respectiv a domeniilor şi a titlurilor publicate;
- corelarea ofertei cu interesele, gusturile şi trebuințele cititorilor, identificate prin studii de piață;
- eficientizarea distribuției de carte, prin diversificarea strategiilor de vânzare (cartea prin poştă, cluburile de carte, târguri cu vânzare, comerțul electronic, oferta de carte în format electronic etc.);

• campanii de promovare a lecturii şi a consumului de carte, realizate în parteneriat de autoritățile publice şi edituri şi structurile lor asociative.

2. Facilitarea/medierea cooperării între sectorul editorial şi sistemul educațional pentru a răspunde la nevoile exprese ale populației şcolare şi *curriculum*-ului specific diverselor niveluri de pregătire formală şi continuă.

3. Diversificarea adresabilității producției editoriale prin considerarea ca priorități ale ajutorului de stat a următoarelor domenii:

- cărți de debut;
- lucrări de referință;
- literatura minorităților;
- traducerea culturii scrise în limbi de circulație.

4. Susținerea formelor alternative de editare de carte şi publicații, în special în ceea ce priveşte editarea în format digital, pe Internet.

2.6.7. Industria fonogramelor, videogramelor şi multimedia

2.6.7.1. Considerații generale

Aceste industrii au înregistrat trendul pozitiv cel mai semnificativ în raport cu celelalte componente ale sectorului industriilor culturale, atât la nivelul ofertei, cât şi la nivelul cererii.

Termenul de multimedia este utilizat în diferite contexte şi cu diferite accepțiuni. De regulă, multimedia presupune informație integrată, care combină conținuturi în diferite formate (text, imagini statice şi în mişcare, sunet, grafică, animație etc.) şi care de obicei este accesibilă la sau furnizată către un calculator personal.

În general, se consideră că această industrie s-a dezvoltat la punctul de convergență între serviciile audiovizuale, film, noile tehnologii ale informației, telecomunicații şi conținuturi.

Apariția industriei multimedia a determinat schimbări esențiale la nivelul ofertei, al structurilor şi modalităților de comunicare de conținuturi, precum şi în comportamentul consumatorilor.

Crearea de produse multimedia, alături de fonograme şi videograme, necesită noi profesii şi profiluri profesionale care să răspundă la un set complex de cerințe, precum: cunoştințe şi abilități de utilizare a tehnologiilor informației, creativitate, capacitate de analiză şi sinteză, atitudine orientată spre piață, capacitate de învățare continuă etc.

În acest domeniu se constată un interes în creştere al creatorilor pentru dezvoltarea de concepte, formate şi produse, care se întâlneşte cu interesul producătorilor pentru acest nou tip de produse. Concomitent, creşte şi interesul publicului pentru consumul acestui tip de produse, consum care este facilitat şi de dezvoltarea, modernizarea şi convergența rețelelor de comunicații (cablu TV, telecomunicații, Internet).

În România, consumul multimedia se axează îndeosebi pe produse de tipul "entertainment software/games", care sunt realizate şi comercializate în ţara numai pe bază de licenţe.

Producţia şi distribuţia fonogramelor (discuri, casete audio, CD-ROM, mini-disc etc.) au cunoscut în ultimii ani o dezvoltare fără precedent.

În acest context, trebuie remarcat faptul că la nivelul publicului s-a înregistrat un adevărat reviriment în privinţa interesului faţă de producţiile muzicale autohtone. Ca urmare a mutaţiilor survenite în gustul publicului, creaţia contemporană din anumite genuri muzicale a înregistrat, de asemenea, un salt calitativ şi de popularitate, iar produsele autohtone ale industriei fonogramelor ocupă un spaţiu semnificativ în preferinţele pieţei şi în consumul cultural în general.

Industria fonogramelor şi-a diversificat oferta în ultima perioadă, având un catalog format din producţii româneşti şi internaţionale.

Numărul total de fonograme comercializate (pentru care s-au achiziţionat marcaje holografice) în anul 2003 a fost de 13.505.335. Dintre acestea, primele zece societăţi au produs 6.993.578 de fonograme.

Tabel nr. 20

Producţia de fonograme în perioada 2001-2003

Anul	Total fonograme	Dinamica producţiei
2001	12841720	100,00
2002	13088118	101,92
2003	13505335	105,17

Sursa: Oficiul Român pentru Drepturile de Autor.

Figura nr. 13

Evoluţia producţiei de fonograme în perioada 2001-2003

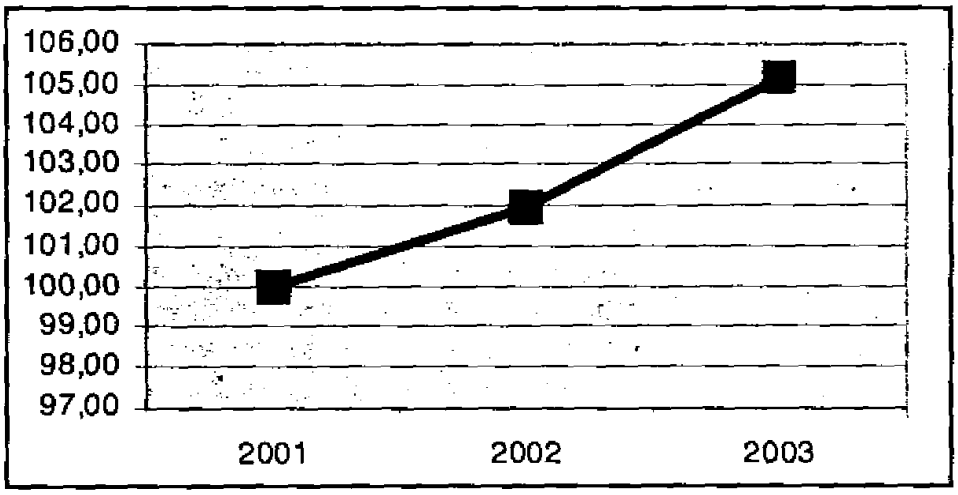

2.6.7.2. Puncte forte

- diversificarea tipurilor de structuri şi ocupații specifice, ca, de ex., case de producție, de editare, întreprinderi producătoare de echipamente audio şi video şi de reproducere, întreprinderi de reproducere fonograme, videograme, produse multimedia, întreprinderi de difuzare şi comercializare etc.;
- extinderea şi diversificarea pieței, concomitent cu creşterea audienței acestor produse şi cu diversificarea preferințelor publicului;
- contribuție importantă a produselor de tipul fotograme, videograme etc. la creşterea interesului publicului pentru creația şi interpreții din România;
- atragerea marilor producători (companii multinaționale) pe piața națională, ceea ce contribuie la diversificarea ofertei şi la satisfacerea nişelor de piață;
- dezvoltarea schimburilor artistice prin extinderea sistemului de licențe, a importurilor şi exporturilor de produse specifice;
- apariția şi furnizarea pe scară largă a noilor tehnologii de producere şi distribuție/comercializare.

2.6.7.3. Probleme-cheie

- piață fluidă, dependentă de mutațiile care se produc la nivelul gusturilor şi al "modei" pe plan mondial;
- lipsa mecanismelor de susținere publică (ajutor de stat) a producției de fonograme care lansează debuturi şi genuri muzicale de nişă;
- discrepanțe accentuate la nivelul costurilor de producție în funcție de genurile muzicale (operă, muzică simfonică etc.), cu efecte negative asupra prețului de vânzare şi a viabilității economice a producătorilor.

Modelul specific industriei fonogramelor se regăseşte, în mare măsură, în producția de videograme, fie că sunt reproduceri de filme cinematografice, fie de alte opere audiovizuale.

Ca produse culturale, videogramele şi operele multimedia beneficiază mai mult de modalități de exploatare/comercializare specifice, cum este, de exemplu, închirierea. Deşi închirierea este un drept recunoscut tuturor categoriilor de titulari de drepturi, ea este, în momentul de față, practicată cu precădere pentru aceste două tipuri de produse. Astfel, închirierea devine o modalitate importantă de lărgire a accesului publicului interesat, ceea ce influențează politicile de distribuție ale producătorilor.

Această practică a determinat o creştere semnificativă a numărului de agenți economici care se ocupă cu exploatarea videogramelor prin comercializare clasică şi închiriere. De asemenea, se dovedeşte rentabilă activitatea de multiplicare de videograme, ceea ce a sporit de peste 10 ori numărul acestor întreprinzători în perioada 2000-2004.

2.6.7.4. Obiective strategice şi direcţii de acţiune pentru industriile fonogramelor, videogramelor şi multimedia

- Stimularea creaţiei muzicale prin extinderea mecanismelor de ajutor de stat la debuturile din domeniu.
- Facilitarea accesului unor categorii de public la genuri muzicale de nişă (operă, muzică simfonică, muzică corală etc.), prin susţinerea producţiei de asemenea opere (prin mecanisme de "ajutor de stat", parteneriate public-privat, coproducţii internaţionale ş.a.).
- Protecţia unor categorii de consumatori (minorii) faţă de acele videograme şi produse multimedia care le pot afecta dezvoltarea fizică, psihică şi mentală. Aceasta se realizează prin clasificarea şi semnalizarea corespunzătoare a produselor şi prin controlul modului în care sunt comercializate/închiriate.
- Industriile fonogramelor, videogramelor şi multimedia sunt afectate cel mai puternic de fenomenul pirateriei transnaţionale şi, ca atare, lupta împotriva reţelelor de tip "crimă organizată" trebuie să depăşească cadrul naţional şi să se ralieze eforturilor internaţionale. În acelaşi timp, diminuarea pirateriei în acest domeniu necesită o pregătire specifică şi creşterea numărului de specialişti implicaţi.

2.6.8. Industria filmului

Relansarea producţiei naţionale de filme cinematografice, pe de o parte, şi succesele de festival ale filmului românesc, pe de altă parte, caracterizează ultima perioadă din evoluţia acestei industrii ca fiind o premisă pentru dezvoltarea ei ulterioară.

Tabel nr. 21

Caracteristici generale ale sectorului cinematografiei, în perioada 2000-2003

Specificaţie	2000	2001	2002	2003
Cinematografe în funcţiune	279	259	230	191
Locuri	116647	110 861	98 480	86 889
Spectatori	5111 736	5 726 248	5 316 388	4 527 054
încasări nete (mii lei)	87 309 779	154 157 303	201 220 427	224 515 827
Frecvenţa pe locuitor	0,22	0,26	0,24	0,21
Preţ mediu bilet (lei)	17 080 i 26 920		37 849	49 594

Sursa: Anuarul statistic al cinematografiei, editat de Centrul Naţional al Cinematografiei.

Tabel nr. 22

Statistică generală cu privire la rețeaua cinematografică în anul 2003

Specificație	Date sintetice
Număr cinematografe în funcțiune	191
Număr ecrane	213
Număr locuri	86.889
Număr locuri per ecran	408
Număr cinematografe cu 2, 3 sau mai multe ecrane	8
Număr cinematografe de artă (EURIMAGES)	5
Număr spectacole	156.175
Număr spectatori	4.527.054
Frecvența pe locuitor	0,21
Spectatori/spectacol	29
încasări – mii lei	224.515.827
Preț mediu bilet lei	49.594

Sursa: Anuarul statistic al cinematografiei, editat de Centrul Național al Cinematografiei.

Tabel nr. 23

Agenți economici cu activitate în domeniul cinematografiei, înscrişi în Registrul Cinematografiei, în perioada 2000-2003

Agenți economici înscrişi în Registrul Cinematografiei, din care:	Anul			
	2000	2001	2002	2003
Producție şi prestări servicii	45	50	130	181
Distribuție	22	24	40	131
Exploatare prin proiecție publică	27	50	69	80
Exploatare prin comercializare şi închiriere videograme	45	131	100	196
Multiplicare videograme	6	3	41	92
Total	145	258	380	680

Sursa: Centrul Național al Cinematografiei.

Tabel nr. 24

Filme produse în România, în perioada 2000-2001

Genul filmului/finanțarea	2000	2001	2002	2003
Total filme ficțiune lung metraj, din care:	11	14	9	17
Producție românească	-	6	8	7
Total coproducții, din care:	11	8	1	10
Coproducții majoritare	-	1	1	1
Coproducții minoritare	11	7	-	9
Filme de scurt metraj ficțiune, documentare şi animație	19	11	11	4

Sursa: Anuarul statistic al cinematografiei, editat de Centrul Național al Cinematografiei.

Tabel nr. 25

Număr de spectatori la filmele în premieră, după țara de origine a filmului, în perioada 1999-2003

Număr de spectatori la:	2000	2001	2002	2003
Filme româneşti	-	26 954	498 443	20 545
Filme europene	135 021	183 579	306 791	274 605
Filme americane	4 006 522	4 091 315	3 685 181	3 464 744
Filme alte țări	18 174	95 915	43 501	28 351
Total	4 159 717	4 397 763	4 533 916	3 788 245

Sursa: Anuarul statistic al cinematografiei, *editat de Centrul Național al Cinematografiei.*

Tabel nr. 26

Număr total de spectatori plătitori, în perioada 1999-2003

Număr de spectatori la:	2000	2001	2002	2003
Filme româneşti	161 131	285 817	626 232	177 719
Filme europene	204 818	220 605	362 390	359 891
Filme americane	4 720 348	5 120 505	4 279 391	3 930 591
Filme alte țări	25 439	99 321	48 375	58 853
Total	5111 736	5 726 248	5 316 388	4 527 054

Sursa: Anuarul statistic al cinematografiei, editat de Centrul Național al Cinematografiei.

2.6.8.1. Puncte forte

- consolidarea sistemului de ajutor de stat (Fondul cinematografic) pentru susținerea producției şi distribuției de filme româneşti;
- extinderea coproducțiilor europene şi internaționale, care determină o mai bună vizibilitate a potențialului de creativitate din domeniu şi creşterea audienței;
- afirmarea spațiului românesc ca locație predilectă pentru filmări internaționale şi extinderea prestațiilor de servicii cinematografice pentru producții internaționale, cu efecte pozitive asupra ocupării forței de muncă specializate şi asupra contribuției sectorului la creşterea economică;
- atragerea unui număr din ce în ce mai mare de agenți economici către domeniul producției de film şi al serviciilor conexe;
- dezvoltarea parteneriatelor public-privat, inclusiv cu unii radiodifuzori, ca mijloc complementar de susținere a producției de filme şi a accesului la acest tip de ofertă;
- creşterea accesului şi a gradului de confort al spectatorilor prin intrarea în funcțiune a noilor spații multiplex de spectacole cinematografice;
- apariția noilor generații de cineaşti ale căror realizări au propulsat filmul românesc şi au relansat interesul publicului pentru acest produs cultural.

2.*6.8.2. Probleme-cheie*

- lipsa de inițiative la nivel legislativ şi fiscal pentru menținerea interesului investitorilor/producătorilor de film străini față de utilizarea locațiilor şi a resurselor umane din țară;
- insuficienta implicare a radiodifuzorilor în finanțarea/coproducția de filme;
- necorelarea mecanismelor de sprijin (ajutorul de stat) la nevoile reale ale producției de film, respectiv alocarea de resurse pentru faza de pregătire/dezvoltare de proiecte cinematografice şi practica "primei de succes";
- diminuarea accentuată a accesului populației din mediul rural şi din centrele urbane mici la spectacolul cinematografic, determinată de închiderea multor săli de cinema şi de slaba preocupare a autorităților locale pentru identificarea şi susținerea unor alternative;
- dificultăți majore în rețeaua de distribuție a filmelor cinematografice, datorită menținerii monopolului asupra unei bune părți din lanțul de săli şi slabelor investiții în modernizarea şi echiparea lor;
- ritm lent de pregătire în vederea utilizării noilor tehnologii (e-cinema, d-cinema).

2.6.8.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

1. Dezvoltarea producției cinematografice prin:
   a) consolidarea mecanismului de ajutor de stat;
   b) atragerea investițiilor din rândul radiodifuzorilor pentru realizarea de coproducții.

2. Atragerea investitorilor străini, atât pentru producția de film, pentru activități conexe, precum prelucrarea de peliculă, postproducție etc., cât şi pentru extinderea rețelei de exploatare (modernizarea sălilor, construcția de spatii tip "multiplex").

3. Promovarea României ca locație de filmare, sursă importantă de venituri pentru producția şi serviciile din domeniu, prin acordarea de facilități fiscale producătorilor străini.

4. Extinderea ajutorului de stat la faza de dezvoltare a proiectelor cinematografice şi la susținerea producțiilor prin mecanismul "primei de succes".

5. Lărgirea accesului la filmul cinematografic al tuturor categoriilor de public, prin identificarea de soluții alternative pentru zonele în care sălile de cinematograf sunt închise sau nu pot funcționa din motive de rentabilitate: continuarea unor programe de tipul "cinematograful la sate", caravane cinematografice, construcția de spații multifuncționale care să permită şi proiecția de filme etc.

6. Pregătirea producătorilor şi difuzorilor din industria filmului pentru utilizarea noilor tehnologii (e-cinema şi d-cinema) în scopul diversificării ofertei şi al facilitării accesului publicului.

2.6.9. Serviciile audiovizuale

Alături de film, serviciile audiovizuale reprezintă un instrument de comunicare interculturală, de promovare a diversității culturale şi de asigurare a pluralismului de opinii, idei şi forme de exprimare.

Tabel nr. 27

Licențe şi decizii de autorizare primite de radiodifuzori şi operatori cablu, în vigoare în ianuarie 2004

Tipul de serviciu	Licențe acordate	Decizii de autorizare
Radio	327	302
Televiziune	139	110
Rețele cablu (licențe)	2228	1067
Rețele cablu (avize)	1714	597
Satelit pt. radio	14	10
Satelit pt. TV	54	26
Total	4476	2112

Sursa: Consiliul Național al Audiovizualului.

Tabel nr. 28

Societăți deținătoare de licențe audiovizuale, pe categorii de servicii, la nivelul anului 2003

Societăți care dețin licențe pentru	Număr total
Radio	133
Televiziune	47
Rețele cablu (licențe)	609
Rețele cablu (avize)	458
Satelit pt. radio	12
Satelit pt. TV	43

Sursa: Consiliul Național al Audiovizualului.

Societăți ce dețin licențe eliberate de CNA: 937 (unele din aceste societăți dețin mai multe licențe).

Localități în care există radiodifuzori sau operatori cablu deținători de licențe: 5149

2.6.9.1. Puncte forte

- armonizarea cadrului legislativ şi a politicilor în materie cu politica europeană, asigurându-se libertatea de exprimare, libertatea de creație audiovizuală, accesul nerestricționat la conținuturi, pluralitatea de opțiuni ale consumatorilor, precum şi furnizarea de conținut audiovizual care să răspundă nevoilor culturale, educaționale, de petrecere a timpului liber ale diverselor segmente de piață;
- dezvoltarea unui sistem pluralist de organizații media, respectiv servicii publice de radiodifuzare şi radiodifuzori privați;
- creşterea competitivității între agenții care acționează pe piața audiovizuală, cu efecte pozitive asupra diversității ofertei;
- crearea de noi locuri de muncă şi diversificarea specializărilor solicitate la nivelul acestor servicii;
- creşterea interesului pentru studii şi cercetări pe teme majore, precum protecția demnității umane şi a minorilor, diversitatea culturală şi lingvistică, formarea profesională, impactul noilor tehnologii asupra sectorului, consumul de produse specifice etc.;
- creşterea accesului publicului la serviciile de programe ale radiodifuzorilor români şi europeni prin extinderea rețelelor de transmisie prin cablu;
- creşterea investițiilor în domeniul radiodifuzării şi al transmisiei prin cablu.

2.6.9.2. Probleme-cheie

- numărul redus de producții autohtone de stoc, determinat de prețul scăzut şi de facilitarea realizării producțiilor de flux;
- fragilitatea economică a producătorilor independenți TV, determinată, printre altele, de lipsa accesului la instrumente de sprijin (ajutoare de stat) şi de accesul limitat la instrumente de creditare;
- lipsa strategiilor de dezvoltare şi consolidare a sectorului, în contextul extinderii globalizării;
- tendințe de omogenizare şi sărăcire a conținutului radiodifuzat, implicit de diminuare a diversității;
- aplicarea nesistematică a principiilor şi mecanismelor de autoreglementare, îndeosebi a codurilor deontologice.

2.6.9.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune specifice

1. Creşterea calității şi diversității conținuturilor programelor şi emisiunilor radiodifuzori lor prin:

- susținerea sectorului producătorilor independenți;

- difuzarea de opere europene şi româneşti;
- creşterea valorii educative şi culturale a ofertei radiodifuzorilor publici;
- asigurarea adresabilității programelor radiodifuzorilor publici în funcție de nevoile şi aşteptările diverselor segmente de public.

2. Pregătirea radiodifuzorilor şi elaborarea în comun cu aceştia şi cu sectorul telecomunicațiilor a unei strategii pentru trecerea la transmisia şi recepția digitală (*digital switch-over*).

CAPITOLUL 3
STRATEGIA DE DEZVOLTARE A CULTURII ÎN PLAN REGIONAL

3.1. Aspecte generale

În țara noastră, în mediile ştiințifice şi decizionale, conceptul de dezvoltare regională este receptat ca instrument cu valoare operațională pentru toți actorii sociali. Structurarea României în 8 regiuni de dezvoltare (nivel NUTS II) a demarat în anul 1998. Pentru îndeplinirea angajamentelor asumate de România prin Documentul de poziție pentru capitolul 21 şi pentru pregătirea unui cadru adecvat elaborării şi implementării politicii regionale în țara noastră, a fost adoptată Legea privind dezvoltarea regională, nr. 315, din 28 iunie 2004. Modificările recente aduse prin OUG nr. 111/2004 au inclus cooperarea transfrontieră ca dimensiune esențială a dezvoltării regiunilor.

Cele 8 regiuni de dezvoltare constituite (Regiunea 1 Nord-Est, Regiunea 2 Sud-Est, Regiunea 3 Sud Muntenia, Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia, Regiunea 5 Vest, Regiunea 6 Nord-Vest, Regiunea 7 Centru şi Regiunea 8 Bucureşti-Ilfov) nu au statut de unități administrative. Ele reprezintă însă zone teritoriale suficient de mari pentru a permite utilizarea eficientă a resurselor financiare şi umane, precum şi coerența şi eficacitatea în elaborarea şi implementarea unor strategii intersectoriale de dezvoltare durabilă la nivelul fiecărei regiuni.

Pe de altă parte, se poate observa că, din punctul de vedere al tradițiilor culturale, al modelelor şi comportamentelor de consum cultural, în configurarea celor 8 regiuni de dezvoltare se regăsesc numai parțial zonele socioculturale tradiționale, cu legături puternice, tradiții şi interese culturale comune.

Ca atare, cooperarea intraregională în elaborarea şi implementarea de strategii regionale pentru sectorul culturii este încă redusă, adesea sporadică, comunitățile continuând să favorizeze legăturile cu acele zone din afara regiunii cu care au afinități şi interese culturale comune.

Datele statistice generale indică creşterea disparităților interregionale, mai ales între Bucureşti şi restul țării. Aceste disparități pot fi identificate şi la nivelul unor elemente importante din sectorul culturii:

- resurse financiare publice alocate;
- infrastructură şi echipamente de practică culturală;
- resurse umane specializate;
- modele de consum cultural;
- acces şi participare la viața culturală.

În ceea ce priveşte creşterea economică, aceasta este concentrată în Bucureşti şi în partea de vest a României, în proximitatea pieţelor vestice. Acest fenomen se repercutează şi asupra sectorului culturii, atât la nivelul ofertei de bunuri şi servicii culturale, cât şi la nivelul cererii şi al consumului.

Astfel, în aceste regiuni caracterizate printr-o vitalitate economică deosebită, se înregistrează nu numai o creştere a ofertei "clasice" a instituţiilor publice de cultură, ci şi o diversificare şi nuanţare a ofertei, prin intervenţia pe piaţă a asociaţiilor şi fundaţiilor profilate pe activitate culturală.

În aceste regiuni se concentrează şi industriile culturale şi activităţile conexe acestora, a căror ofertă de produse culturale depăşeşte piaţa regională. De exemplu, concentrarea în Bucureşti a marii majorităţi a radiodifuzorilor importanţi (cu acoperire naţională sau constituiţi în reţele naţionale) permite ocuparea unui număr semnificativ de creatori şi artişti (regizori, scenarişti, compozitori, artişti executanţi şi interpreţi) şi personal tehnic specializat, atât pentru programele şi emisiunile proprii ale radiodifuzorilor, cât şi pentru producţia de publicitate. Dezvoltarea serviciilor de programe audiovizuale locale, care atrage o parte din bugetul de publicitate al agenţilor economici din regiune sau naţionali, determină, de asemenea, creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă din sectorul culturii.

În acelaşi timp, atât Bucureştiul, cât şi regiunile din vestul ţării se caracterizează prin perpetuarea interesului tradiţional pentru consumul cultural şi pentru accesul şi participarea la viaţa culturală (achiziţia de carte, fonograme şi videograme, împrumutul public şi închirierea unora dintre aceste produse, audienţa la spectacole de teatru, muzicale, cinematografice etc.), atât în mediul urban, cât şi în multe localităţi rurale.

Regiunea Nord-Est, ca şi cele din sudul ţării, situate de-a lungul Dunării, înregistrează o creştere a decalajelor economice faţă de regiunile menţionate anterior, caracterizându-se prin rate foarte ridicate ale şomajului, prin pungi de sărăcie, prin nivel foarte scăzut al PIB, prin dependenţa de agricultură şi migraţia populaţiei din spaţiul urban către zonele rurale şi prin incapacitatea de atragere a investiţiilor directe.

În directă legătură cu tonusul economic extrem de scăzut din aceste regiuni, oferta culturală este redusă, iar consumul se orientează cu precădere către domeniile în care accesul este gratuit sau presupune un efort financiar minim din partea utilizatorului (biblioteci publice, oferta instituţiilor publice muzeale şi de spectacole, la care preţul biletului este subvenţionat). Se conturează astfel, în această parte a ţării, o anume tendinţă de imobilism, o lipsă de deschidere şi de interes manifest pentru nou, pentru forme alternative de exprimare artistică, pentru experiment.

Regiunile din această parte a ţării beneficiază de un patrimoniu istoric tangibil şi intangibil extrem de bogat, cu valoare recunoscută pe plan internaţional şi care este inclus în mare parte în oferta de turism cultural. În mod paradoxal, turismul cultural intens din unele zone (nordul Bucovinei, de

exemplu) nu are încă impact asupra dezvoltării economice şi socioculturale a regiunii.

Ca în toate celelalte regiuni, oferta de produse culturale care să încorporeze tradițiile şi meşteşugurile din fiecare zonă este redusă din punct de vedere cantitativ şi de un nivel calitativ inegal. Numărul de IMM-uri care să aibă ca obiect de activitate valorizarea acestui potențial este încă foarte redus, în absența unei strategii regionale sau interregionale coerente în această direcție.

Pe de altă parte, comunitățile locale încă nu conştientizează nici potențialul economic latent reprezentat de bogăția de tradiții, meşteşuguri şi forme de exprimare care le sunt proprii şi nici nevoia de protejare a acestora față de preluările, prelucrările şi hibridizările realizate de unii întreprinzători. Astfel, protecția patrimoniului intangibil şi dreptul comunităților de a-l proteja şi de a obține beneficii materiale din exploatarea lui devin o problemă de actualitate, necesitând intervenții de natură normativă, în paralel cu realizarea şi implementarea unei strategii specifice la nivel național, care să conştientizeze şi să educe comunitățile şi creatorii populari, să le ofere consultanță şi sprijin în acest scop.

În ceea ce priveşte modalitățile de finanțare a instituțiilor publice de cultură din resursele publice locale, se constată o anomalie de sistem, în sensul că majoritatea instituțiilor de cultură sunt de subordonare județeană şi, potrivit legislației în vigoare, bugetele județene sunt mult mai mici decât cele municipale, în timp ce din alocații de la bugetele municipale se susțin în genere un număr mai mic de instituții şi chiar şi de activități decât la nivel județean. Cofinanțarea instituțiilor publice de cultură (prevăzută, de exemplu, de legislația specifică pentru biblioteci) este încă un fenomen singular, practica încetățenită fiind aceea de separare a direcțiilor de finanțare din bugetele județene şi din cele locale.

Cu toate deosebirile de nivel de dezvoltare economică, de poziționare geografică, de structură socioprofesională a populației şi de tradiții culturale, analizele SWOT realizate la nivelul fiecărei regiuni pentru sectorul culturii identifică câteva elemente de similitudine pentru fiecare din factorii interni (puncte forte şi puncte slabe) şi externi (oportunități şi amenințări) analizați. Aceste elemente similare sunt încorporate în analiza SWOT la nivel național asupra sectorului culturii.

Deşi printre prioritățile de dezvoltare ale regiunilor nu se regăsesc decât în foarte mică măsură obiective referitoare la sectorul culturii, analiza prezentă demonstrează că organizațiile culturale publice şi private, bogăția de valori culturale şi potențialul creativ din zonă reprezintă resurse importante de dezvoltare durabilă.

Faptul că aceste resurse de dezvoltare nu sunt conştientizate în suficientă măsură de către autoritățile publice locale şi nu se regăsesc printre prioritățile planurilor de dezvoltare regională elaborate de aceste autorități este de natură să diminueze şansele de revitalizare şi de dezvoltare echilibrată a

regiunilor şi, în acelaşi timp, să demotiveze capacitățile umane ce ar putea fi antrenate în acest proces.

Ancheta Delphi şi focus-grupurile organizate de autori cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor, în anul 2004, arată că, la nivelul serviciilor descentralizate ale acestuia, precum şi la nivelul organizațiilor culturale, sunt identificate obiective prioritare de dezvoltare a culturii în perioada imediat următoare şi pentru orizontul de timp 2007-2013 şi sunt conştientizate multe dintre punctele forte şi problemele-cheie specifice sectorului.

3.2. Regiunea 1 Nord-Est

Regiunea 1 Nord-Est se caracterizează prin niveluri diferite de dotare cu echipamente de practică culturală şi, implicit, prin acces diferențiat la cultură, îndeosebi al populației din mediul rural. În regiune se găsesc centre culturale/universitare puternice, care focalizează potențialul creativ, precum şi zone cu un standard de viață extrem de scăzut, cu nivel ridicat al şomajului şi cu capacitate redusă de a răspunde trebuințelor culturale ale locuitorilor.

3.2.1. Puncte forte

• Monumente istorice reprezentative pentru istoria şi cultura națională (e.g., *mănăstirile din Lista patrimoniului mondial UNESCO – Arbore, Voroneț, Humor, Vatra Moldoviței, Suceviţa, Sf. Gheorghe din jud. Suceava, ansambluri medievale din Suceava şi Bacău, monumente laice şi religioase, case memoriale ("Mihai Eminescu" la Ipoteşti, "George Enescu" la Liveni, Iaşi, "Ion Creangă" la Iaşi, "Ion Irimescu" la Fălticeni* etc.), importantă resursă pentru dezvoltarea turismul cultural, ecologic şi religios.

• Existența unor instituții culturale cu activitate remarcabilă *(Teatrul Național şi Opera Națională din Iaşi, Filarmonica "Mihail Jora" din Bacău, Orchestra de Muzică Populară "Plaiurile Bistriței", Centrul Internațional de Cultură şi Artă "George Apostu", Centrul de Cultură "Rosetti Tescanu – George Enescu" din Tescani, Bacău, rețeaua muzeală din Bacău ş.a.).*

• Patrimoniu imaterial bogat şi puternice tradiții etno-folclorice în aproape toate zonele regiunii şi existența în mediul rural a unor aşezăminte culturale care polarizează valori muzeale şi interesul comunităților, precum cele din: *Darabani, Cordăreni, Stăuceni, Cerviceşti* etc.

• Potențial creativ deosebit, atât în domeniul culturii tradiționale, cât şi al artelor contemporane.

• Puternice structuri asociative ale creatorilor care, în parteneriat cu alte organizații locale, realizează programe şi proiecte ce stimulează creativitatea şi mobilitatea creatorilor, contribuind în acelaşi timp la susținerea ofertei şi a participării publicului la actul de cultură, la diversificarea ofertei, inclusiv prin reviste de cultură cu audiență regională şi națională (e.g., *"Ateneu", "Vitraliu", "13 Plus"* din Bacău etc.).

• Manifestări culturale cu dimensiune națională şi internațională (e.g., *Festivalul Internațional de Teatru în limba idiş "Avram Goldfaden", Festivalul de Operă şi Balet din județul Iaşi, Zilele "Mihai Eminescu" din județul Botoşani, Târgul Național de Carte "Nicolae Iorga" din Botoşani, Tabăra internațională de Artă Plastică, Zilele Culturii Călinesciene, Saloanele Moldovei, Festivalul Internațional de Videofilm "Ethnos" din județul Bacău).*

3.2.2. Probleme-cheie

• Nivel de trai scăzut în majoritatea localităților rurale şi în unele centre urbane mici, constituirea unor pungi de sărăcie, rată ridicată a şomajului, fenomene de excluziune socială, care iradiază efecte negative pe termen lung şi afectează calitatea vieții şi dezvoltarea umană.

• Infrastructură inadecvată activității culturale (învechită, nefuncțională).

• Echipamente de practică culturală precare, îndeosebi în instituțiile din oraşele mici şi din mediul rural.

• Insuficiența resurselor financiare locale, cu efecte negative mai ales asupra vieții culturale din mediul rural.

• Neglijarea de către autoritățile locale a căminului cultural, ca aşezământ tradițional cu funcții de animare a comunității, de prezervare a tradițiilor, de polarizare a talentelor şi a creativității artistice.

• Adresabilitate redusă a actului cultural, în multe localități urbane şi rurale, determinată de:

- pregătire profesională şi managerială nesatisfăcătoare a personalului din serviciile culturale;
- necunoaşterea nevoilor culturale specifice fiecărei comunități;
- lipsa de preocupare pentru investigarea sistematică a pieței culturale;
- comunicare deficitară între actorii culturali.

• Preocupare insuficientă pentru dezvoltarea de parteneriate public-privat.

Aceste probleme-cheie, conştientizate de actorii culturali din regiune (în principal de serviciile deconcentrate ale Ministerului Culturii şi Cultelor), constituie reperele în funcție de care aceştia au formulat obiectivele strategice de dezvoltare a sectorului culturii.

3.2.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

O preocupare generală a agenților culturali din regiune se referă la prezervarea identității culturale locale specifice diverselor comunități etnice sau religioase. Această preocupare polarizează multe din principalele obiective de dezvoltare a sectorului culturii menționate de specialiştii incluşi în eşantionul anchetei Delphi. Obiectivele principale sunt:

• conservarea, restaurarea, protejarea şi punerea în valoare a monumentelor istorice;

• prezervarea şi punerea în valoare a tradițiilor locale prin continuarea unor manifestări şi evenimente de notorietate regională şi națională (târguri, expoziții, festivaluri);

• revitalizarea ocupațiilor şi a meşteşugurilor tradiționale;

• dezvoltarea patrimoniului muzeal prin achiziții sistematice;

• dezvoltarea turismului cultural;

• revitalizarea aşezămintelor şi a activității culturale din mediul rural prin programe dedicate căminului cultural, bibliotecii comunale, "cinematografului la sate" etc.;

• crearea unor baze de date privind oferta culturală locală şi regională, accesibile tuturor categoriilor de public.

În concepția subiecților investigați, multe din obiectivele stabilite pentru perioada imediat următoare vor constitui priorități ale sectorului culturii şi după integrarea României în UE. În acelaşi timp, noul context în care se va dezvolta țara noastră va genera noi priorități, referitoare în principal la:

• intensificarea schimburilor culturale, a circulației operelor, a mobilității creatorilor şi artiştilor;

• stimularea activităților culturale locale;

• dezvoltarea industriilor culturale prin stimularea investițiilor;

• dezvoltarea parteneriate lor pentru realizarea de programe şi proiecte culturale.

Reprezentanții serviciilor deconcentrate ale Ministerului Culturii şi Cultelor, participanți la focus-grupurile organizate în anul 2004, consideră că unele dintre obiectivele strategice se pot realiza mai ales prin parteneriate intraregionale.

Aceste parteneriate sunt necesare mai ales pentru;

• derularea de programe referitoare la conservarea, restaurarea şi punerea în valoare a monumentelor istorice;

• prezervarea şi valorizarea tradițiilor culturale;

• dezvoltarea turismului cultural;

• mobilitatea creatorilor şi circulația operelor lor.

Alte obiective strategice se pot realiza în mai bune condiții dacă vor fi inițiate parteneriate public-privat şi alte forme de cooperare între instituții publice de cultură, autorități locale, agenți economici şi organizații neguvernamentale.

Parteneriatele dintre actorii menționați sunt importante mai ales pentru:

• reabilitarea monumentelor istorice şi diversificarea funcțiunilor şi serviciilor subiacente acestora;

• extinderea şi diversificarea traseelor şi serviciilor turistice prin includerea de noi resurse culturale (monumente, muzee, evenimente de tipul târguri populare, spectacole şi festivaluri etc.);

• reabilitarea infrastructurii culturale şi revitalizarea aşezămintelor rurale şi a celor situate în localitățile mici.

Ținând seama de particularitățile locale ale vieții culturale, specialiştii din Regiunea Nord-Est consideră că în perioada 2007-2013 o serie de tradiții, practici culturale şi alte elemente ale culturii populare din regiune vor fi păstrate şi vor beneficia de o mai bună vizibilitate. Acestea sunt:

• arhitectura tradițională şi meşteşugurile (sculptură în lemn, olărit, țesături, împletituri etc.);

• muzica populară, corală şi instrumentală, dansurile populare şi alte genuri folclorice;

• datinile şi obiceiurile legate de calendarul agricol şi religios;

• târgurile cu produse ale artizanilor şi meşteşugarilor.

3.3. Regiunea 2 Sud-Est

Regiunea Sud-Est se distinge, printre altele, prin două particularități, şi anume: dezvoltare economică şi bunăstare la nivelul unor comunități datorită turismului estival (e.g., municipiul Constanța); dezvoltarea industriei portuare şi de transporturi maritime şi fluviale generatoare de venituri pentru jud. Constanța, Tulcea, Brăila şi Galați. La nivelul regiunii însă, precum şi în interiorul județelor, dezvoltarea economică este inegală, ceea ce se resimte şi la nivelul actorilor culturali. De asemenea, pe lângă elementele comune cu oferta culturală din alte regiuni, această regiune se distinge printr-o serie de caracteristici receptate ca atare la nivel național.

3.3.1. Puncte forte

• Evenimente culturale cu impact comunitar deosebit şi rezonanță internațională, ca, de exemplu: *Festivalul de Teatru Antic din Constanța, Salonul de Carte "Ovidius", Constanța, Festivalul Muzicii Corale Bisericeşti, Brăila, Festivalul* "O *singură Dunăre pentru mai multe etnii", Brăila, Concursul Național de Creație Literară "Vasile Voiculescu" din Buzău etc.*

• Monumente istorice şi situri arheologice de valoare excepțională *(aşezările rupestre de la Bozioru şi Colți, din Buzău, rezervația de arhitectură "Brăila, Centru Istoric", Cetatea Greco-Romană Argamu din Tulcea, Cetatea Halmyris, Tulcea, Bazilica paleo-creştină de la Niculițel, jud. Tulcea, Situl Histria, Tropaeum Traiani, ansamblul rupestru de la Basarabi, Mormântul Hypogeu din județul Constanța etc.).*

• Preocuparea instituțiilor de cultură locale de a stimula creativitatea artiştilor prin organizarea unor tabere de creație şi concursuri de creație şi interpretare, precum: *Concursul Internațional de Canto "Haricleea Darclee", Brăila, Tabăra de Sculptură "Donaris" din jud. Brăila, Concursul Național de Acuarelă şi Gravură "C. Găvenea" din Tulcea, Tabăra de Creație Literară "Scriitori Români din Diaspora", Tulcea, Tabăra de creație plastică, fotografică şi multimedia "Far-Est" din Sulina, jud. Tulcea, Salonul Național de Artă Fotografică din Buzău etc.).*

• Preocupări pentru prezervarea identității culturale a minorităților şi stimularea dialogului interetnic şi intercultural, prin promovarea valorilor specifice grupurilor etnice din zonă – greci, armeni, lipoveni, ruşi, turci, tătari, bulgari, romi ş.a, – care participă la evenimente precum: *Festivalul Etniilor în județul Brăila, Festivalul Internațional al Portului, Dansului şi Cântecului Popular Turco-Tătar din România, în jud. Constanța.*

• Realizări importante în domeniul creației populare şi al meşteşugurilor tradiționale – *țesături şi ceramică tradițională (Dorobanțu, jud. Tulcea), împletituri de stuf (Mahmudia, Murighiol, Somova, jud. Tulcea), lucrături în piele (Niculițel, jud. Tulcea)* – şi preocupări de comunicare între generațiile de creatori, prin *Şcoala de Vară a Meşteşugurilor Tradiționale din Dorobanțu, jud. Tulcea, Sărbătoarea Vetrelor Folclorice Zonale din Peceneaga, jud. Tulcea.*

• Relații susținute cu localitățile "înfrățite" din țări europene (Franța, Belgia, Elveția etc.), cu efecte pozitive asupra dezvoltării culturii în regiune, prin evenimente specifice zonelor înfrățite, manifestări folclorice, schimburi de cărți, filme, videograme şi fonograme ş.a.

• Existența unor programe la nivelul Euroregiunii Dunărea de Jos, care facilitează parteneriate pentru realizarea unor programe şi proiecte culturale.

3.3.2. Probleme-cheie

• Infrastructură învechită, mai ales în cazul aşezămintelor din mediul rural.

• Echipamente de practică culturală mult sub nivelul cerințelor de comunicare, de stimulare a accesului şi participării populației la viața culturală.

• Insuficiența resurselor financiare pentru sectorul culturii şi alocarea lor aleatoare.

• Resurse umane insuficiente ca număr, cu pregătire metodologică şi managerială deficitară, marcate de formalism şi lipsite de viziune strategică.

• Capacitatea redusă a actorilor culturali de a fructifica turismul estival pentru promovarea potențialului cultural din regiune.

• Aplicarea inconsecventă şi incorectă a unor prevederi legale din domeniul monumentelor istorice (descărcare de sarcină arheologică, construcții în zone de protecție sau chiar în situri etc.).

• Imixtiuni ale forțelor politice în organizarea şi activitatea unor instituții şi aşezăminte culturale, care diminuează autonomia funcțională a acestora şi calitatea ofertei culturale (decizia Consiliului Județean de unificare a muzeelor din Constanța).

3.3.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

Plecând de la zestrea culturală de care dispun județele din Regiunea Sud-Est şi având în vedere problemele cu care se confruntă sectorul culturii şi comunitățile umane din această regiune, specialiştii investigați au identificat

principalele zone de interes pentru elaborarea strategiei de dezvoltare a culturii în perioada 2007-2013.

Obiectivele astfel evidențiate sunt:

• Realizarea şi promovarea bunurilor culturale şi a activităților care exprimă identitatea culturală a comunităților etnice şi religioase.

• Conservarea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural.

• Cercetarea, evidența, prezervarea şi valorizarea patrimoniului imaterial.

• Susținerea ofertei culturale locale şi, implicit, a interesului comunităților de a participa la viața culturală.

• Extinderea turismului cultural, prin valorizarea potențialului cultural de care dispun județele din regiune.

• Revigorarea turismului estival prin diversificarea activităților specifice şi creşterea calității ofertei – factor de stimulare a cererii de servicii culturale, pentru segmente de piață din ce în ce mai numeroase.

• Dezvoltarea industriilor culturale prin susținerea inițiativelor economice private.

În concepția experților care au participat la cercetarea întreprinsă de Ministerul Culturii şi Cultelor, unele dintre obiectivele menționate mai sus necesită realizarea de parteneriate între structurile publice şi cele private, la nivelul localităților şi al regiunii.

De asemenea, specialiştii apreciază că şansa de realizare a unora dintre obiectivele strategice depinde în egală măsură de colaborarea susținută şi de inițierea de proiecte comune cu celelalte județe din regiune, îndeosebi pentru conservarea patrimoniului imaterial, pentru protejarea şi punerea în valoare a monumentelor, pentru susținerea mobilității creatorilor şi pentru organizarea unor evenimente culturale care au dobândit notorietate de-a lungul timpului.

Plecând de la caracterul specific al unor zone din această regiune (litoral şi Delta Dunării) care facilitează dezvoltarea turismului estival şi ecologic, oferta culturală trebuie concepută pe două paliere cu adresabilitate specifică: pentru turiştii veniți pe perioade diverse de timp şi pentru populația stabilă, din mediul urban şi din mediul rural. Aceasta este o oportunitate de care trebuie să se țină seama şi în perioada imediat următoare şi, cu atât mai mult, după aderarea României la UE, când industria turismului va dobândi noi dimensiuni.

3.4. Regiunea 3 Sud Muntenia

Evaluarea stării culturii în această regiune trebuie să țină seama de faptul că, pe lângă existența unui patrimoniu cultural important şi a unor tradiții bine cunoscute, județele constitutive se caracterizează printr-o slabă dezvoltare socioeconomică şi, implicit, prin resurse umane insuficiente din punct de vedere numeric şi al performanței profesionale.

În acelaşi timp, decalajul economic şi social existent între Regiunea Sud şi celelalte regiuni este de natură să perpetueze această situație şi să împiedice parteneriatele interregiuni.

Această stare de lucruri se reflectă şi în sectorul culturii, fiind conştientizată de actorii culturali investigați în cadrul anchetei sociologice şi ai focus-grupurilor.

3.4.1. Puncte forte

• Monumente istorice reprezentative pentru istoria națională *(Curtea Domnească de la Târgovişte, Palatul Brâncovenesc de la Potlogi, Mănăstirea Dealu, Dâmbovița, Biserica Domnească Curtea de Argeş, Mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung Muscel, Mănăstirea Comana, Giurgiu, Complexul Peleş, Prahova, Cetatea Geto-Dacică de la Zimnicea, Teleorman, Cetatea Medievală Turnu de la Turnu Măgurele etc.).*

• Sistem de instituții muzeale deținătoare de bunuri relevante pentru memoria culturală a zonei, cu un profil deosebit în raport cu oferta similară din alte regiuni (e.g., numai în județul Argeş, se pot menționa *Muzeul Tiparului şi al Cărții Vechi Româneşti, Muzeul Scriitorilor Dâmbovițeni ş.a.).*

• Preocupări de conservare a patrimoniului imaterial prin sărbători populare şi religioase devenite tradiționale, cu potențial de continuitate şi în deceniile următoare *(sărbătorile de iarnă, hramuri, evenimente specifice: Festivalul Țuicii – Vălenii de Munte, Festivalul Vinului – Valea Călugărească etc.).*

• Organizarea unor manifestări culturale cu participare națională şi internațională, ceea ce contribuie la dialogul între creatori, interpreți şi public *(Festivalul Internațional de Muzică Corală "D.G. Kiriac", Festivalul Internațional de Folclor "Carpați" în jud. Dâmbovița, Festivalul Mondial de Caricatură Călăraşi, Festivalul Internațional de Folclor "Hora mare", Călăraşi, Festivalul de Lieduri "Ionel Perlea", jud. Ialomița, Festivalul "Pe marginea Dunării", jud. Giurgiu, Festivalul Internațional de Poezie "Nichita Stănescu", jud. Prahova, cursurile de vară ale Universității Populare "Nicolae Iorga", Vălenii de Munte etc.).*

3.4.2. Probleme-cheie

• Număr redus şi, în unele localități rurale, lipsă totală de spații care să corespundă nevoilor culturale ale comunității, îndeosebi în județele *Teleorman, Ialomița, Călăraşi).*

• Calitate inadecvată a infrastructurii existente (e.g., *spații improprii – jud. Ialomița, Giurgiu, Dâmbovița, construcții nefinalizate, jud. Călăraşi etc.)* şi echipamente de practică culturală insuficiente, degradate, nefuncționale în majoritatea instituțiilor şi aşezămintelor.

• Resurse umane insuficiente şi pregătire managerială deficitară a personalului din majoritatea instituțiilor de cultură, ceea ce afectează

capacitatea de a concepe şi derula programe şi proiecte culturale.

• Lipsa parteneriatelor public-privat cu agenți economici şi sociali din regiune, ca o posibilitate de reabilitare a infrastructurii şi a dotărilor şi de diversificare a serviciilor culturale.

• Colaborare interjudețeană insuficientă pentru realizarea unor programe/proiecte culturale, deşi actorii culturali investigați sunt conştienți de faptul că atingerea obiectivelor lor depinde de această cooperare.

• Număr redus de organizații neguvernamentale cu activitate culturală, ceea ce limitează cantitativ şi calitativ oferta de servicii culturale.

• Interes scăzut al comunităților de a participa la viața culturală şi de a se implica în inițierea şi derularea de proiecte interjudețene şi interregionale.

3.4.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

Obiective

Obiectivele strategice privind sectorul culturii răspund nevoilor actuale şi de perspectivă ale regiunii, fiind asumate de majoritatea operatorilor culturali din județele componente ale regiunii. Aceştia le-au stabilit identificând, în acelaşi timp, condițiile materiale şi economice de care depinde realizarea obiectivelor strategice:

• Dezvoltarea culturii în plan local, ținând seama de specificul şi potențialul existent în fiecare zonă.

• Prezervarea şi valorizarea tradițiilor culturale cu valențe comunitare.

• Protejarea şi revitalizarea patrimoniului cultural existent şi îmbogățirea acestuia.

• Stimularea interesului populației de a participa la viața culturală.

• Susținerea creației contemporane şi promovarea artelor interpretative.

• Dezvoltarea industriilor culturale şi a celor conexe – alternative reale la procesul de dezindustrializare din regiune.

Actorii culturali investigați apreciază că aceste obiective vor putea fi realizate dacă sunt întrunite cel puțin următoarele trei condiții:

a) reabilitarea infrastructurii, având în vedere că multe din spațiile culturale se află într-o stare avansată de degradare, fiind lipsite şi de dotările necesare;

b) asigurarea resurselor financiare la nivelul nevoilor specifice ale fiecărei localități sau zone;

c) asigurarea resurselor umane pregătite să realizeze programe culturale competitive.

Direcții de acțiune

• Dezvoltarea, reabilitarea şi construirea de spații de practică culturală şi dotarea lor corespunzătoare.

• Atragerea agenților economici şi sociali pentru susținerea activităților culturale şi îndeosebi a unor evenimente de interes comunitar.

• Includerea în programele de dezvoltare regională a unor linii de finanțare pentru programe şi proiecte culturale.

• Crearea unor centre de resurse pentru a oferi informații şi asistență operatorilor culturali pentru accesul şi utilizarea fondurilor europene şi a programelor comunitare.

• Inițierea şi derularea de proiecte transregionale culturale sau care au o componentă culturală.

• Dezvoltarea de programe de formare continuă pentru creatori, artişti, manageri şi alte categorii de operatori culturali.

• Stimularea creației plastice prin comenzi şi achiziții de opere artistice şi de monumente de for public, care să confere o dimensiune estetică mediului construit şi să îmbunătățească calitatea locuirii.

• Susținerea mobilității creatorilor şi artiştilor prin acordarea de burse de formare şi specializare în diverse centre culturale şi prin oferirea de stagii şi rezidențe pentru artişti şi creatori din alte regiuni şi din străinătate.

Un avantaj de care beneficiază unele județe ale Regiunii de dezvoltare 3 Sud este situarea lor pe căi principale de acces spre litoral, deltă şi zona montană. Acest atu poate fi fructificat prin diversificarea ofertei culturale, care să pună în valoare potențialul cultural, creațiile artistice contemporane şi cele populare, precum şi meşteşugurile tradiționale. De asemenea, se pot dezvolta microîntreprinderi şi IMM-uri culturale, profitându-se, între altele, de apropierea acestor zone de capitala țării.

3.5. Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia

Din punct de vedere cultural, Regiunea 4 Sud-Vest Oltenia se distinge prin prezența a două tendințe bine conturate, ce polarizează, pe de o parte, creația cultă de înalt nivel, iar pe de altă parte, potențialul bogat de tradiții folclorice şi de meşteşuguri.

3.5.1. Puncte forte

• Instituții culturale de notorietate *(Teatrul Național din Craiova, Filarmonica "Oltenia", Muzeul Olteniei din Craiova ş.a.)* şi patrimoniu cultural mobil şi imobil consistent şi reprezentativ, cu valoare identitară recunoscută *(Ansamblul Monumental Constantin Brâncuşi din Tg. Jiu, jud. Gorj, Casa Băniei din Craiova, Ruinele Mănăstirii Vodița din Mehedinți, Cetatea Severinului, Mănăstirile Hurezi, Cozia şi Bistrița din jud. Vâlcea ş.a.).*

• Evenimente artistice relevante pentru potențialul creativ regional, susceptibile să trezească interesul comunităților *(Festivalul "Măria Tănase" din jud. Dolj, Festivalul Internațional de Teatru "W. Shakespeare" din Craiova, Festivalul Internațional "Craiova Muzicală", Festivalul Artei Sacre "Grădina Maicii Domnului" din jud. Vâlcea ş.a.).*

• Păstrarea unor tradiții identitare, prezervarea meşteşugurilor şi

formelor de exprimare artistică specifice – țesături populare, icoane pe lemn şi sticlă, coruri religioase etc. – şi punerea în valoare a creației populare şi a produselor artizanale prin evenimente periodice *(Târgul Național al Meşterilor Populari din jud. Dolj, Festivalul Internațional de Folclor "Cântecele Românilor de Pretutindeni" din jud. Mehedinți, Festivalul "Rapsozii Populari" din Dolj, Festivalul "Cântecele Oltului" din jud. Vâlcea etc.).*

• Dezvoltarea unor întreprinderi cu profil cultural, îndeosebi în marile centre urbane – Craiova, Rm. Vâlcea, Tg. Jiu etc. – (edituri, imprimerii, servicii audiovizuale, producători de fonograme şi de videograme etc.).

• Proiecte de dezvoltare regională care au şi o componentă culturală, ca, de pildă. Programul "Oltenia de sub munte" din Strategia de dezvoltare a regiunii.

• Colaborarea transfrontieră România-Bulgaria, care a facilitat crearea muzeului de etnografie din Dăbuleni, jud. Dolj, precum şi cooperarea culturală şi turistică România-Bulgaria-Serbia, premisă pentru organizarea unor festivaluri culturale la Calafat, Vidin, Bechet, Lom ş.a.

3.5.2. Probleme-cheie

• Nivelul redus al bugetelor locale alocate sectorului cultural.

• Infrastructură insuficientă şi îmbătrânită.

• Degradarea materială şi funcțională a aşezămintelor culturale din mediul rural.

• Lipsa echipamentelor de practică culturală în mediul rural şi în oraşele mici.

• Participarea redusă a autorităților locale la cofinanțarea lucrărilor de conservare şi restaurare a monumentelor istorice şi a altor bunuri de patrimoniu.

• Piață culturală neechilibrată, cu decalaje mari între zone şi îndeosebi între mediul rural şi cel urban.

• Resurse umane insuficient pregătite să gestioneze măsurile de reformă a sectorului culturii, să identifice cerințele consumatorilor şi să conceapă politici de marketing cultural adecvate acestor cerințe.

3.5.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

• Reabilitarea monumentelor istorice şi (re)inserția lor în viața culturală a comunităților şi utilizarea acestui potențial ca resursă importantă a turismului cultural.

• Diversificarea traseelor de turism cultural prin includerea, alături de monumente, a zonelor cu bogate tradiții populare şi producții artizanale.

• Stimularea creației contemporane în domeniul artelor vizuale, a literaturii, a artelor interpretative, prin susținerea potențialului existent în toate zonele regiunii.

• Extinderea pieței culturale, prin programe de educație pentru artă şi prin atragerea tinerilor din localitățile urbane şi rurale la viața culturală comunitară.

• Promovarea valorilor culturale existente în cadrul regiunii, prin campanii promoționale, prin editarea de monografii, albume etc. În mai multe limbi, prin susținerea schimburilor şi cooperării culturale la nivel interregional şi european.

• Continuarea şi extinderea programelor de cooperare transfrontieră, în scopul stimulării potențialului creativ şi al diversificării accesului Ea o ofertă culturală complexă.

• Utilizarea modelului de "parcuri tehnologice" şi a facilităților oferite prin intermediul lor pentru extinderea numărului şi diversificarea întreprinderilor industriale cu profil cultural, îndeosebi în zonele cu şomaj structural ridicat.

3.6. Regiunea 5 Vest

Fiind una dintre cele mai dezvoltate regiuni ale țării, Regiunea 5 Vest deține, pe lângă o industrie diversificată, un sector de servicii în continuă dezvoltare şi capacități agricole semnificative, precum şi un potențial cultural ce se distinge prin specificitate, diversitate şi reprezentați, vitale atât pentru România, cât şi pentru Europa Centrală şi de Sud-Est.

3.6.1. Puncte forte

• Monumente istorice deosebite, precum: *cetățile dacice înscrise în Lista patrimoniului mondial – Sarmizegetusa Regia, Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Banița din jud. Hunedoara, situri arheologice – Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Germisara din jud. Hunedoara, rezervația arheologică Tibiscum din jud. Caras Severin, Castelul Magna Curia din Deva, Castelul Huniazilor din Hunedoara, Palatul Baroc din Timişoara, Castelul Huniade din jud. Timiş, Teatrul Vechi "Mihai Eminescu" din Oravița, monumente religioase – Densuş, Strei etc. din jud. Hunedoara, Biserica "Schimbarea la față" din jud. Timiş – , patrimoniu industrial dens, cuprinzând construcții industriale, utilaje şi elemente de habitat uman ce datează de peste două secole, precum Complexul Industrial Feroviar din Banatul de Munte, rezervația mulinologică Rudăfia din jud. Caraş, muzeul dedicat locomotivelor cu aburi din jud. Caraş-Severin ş.a.*

• Patrimoniu cultural mobil divers, bogat şi reprezentativ, deținut, în cea mai mare parte, de instituțiile muzeale şi de cult.

• Existența unei rețele de instituții muzeale active atât în ceea ce priveşte valorizarea patrimoniului deținut, cât şi cercetarea ştiințifică şi arheologică.

• Promovarea multiculturalității şi a dialogului intercultural în cadrul regiunii şi la nivelul euroregiunilor, prin valorizarea tradițiilor şi a energiilor creative specifice comunităților etnice din zonă.

• Situarea la frontieră a majorității județelor din regiune facilitează circulația creatorilor, schimburile culturale şi cooperarea cu zonele din vecinătate.

• Interes manifest al populației de a participa la cultură, susținut de o tradiție biseculară de organizare a vieții culturale; aici au existat societăți culturale, cămine, biblioteci şi formații artistice, încă de la jumătatea secolului XIX.

• Potențial creativ manifest într-o multitudine de domenii culturale şi ştiințifice (beletristică, arte plastice, arhitectură, muzică, interpretare artistică, arheologie, numismatică, dialectologie etc.).

• Dezvoltare semnificativă a industriilor culturale, cu toată absența unei strategii regionale de reconversie a zonelor monoindustriale.

• Evenimente culturale de anvergură națională şi internațională *(Festivalul Internațional "Timişoara Muzicală", Festivalul Internațional de Folclor "Hercules" din jud. Caraş-Severin, "Nedeea Românilor de Pretutindeni" din jud. Timiş ş.a.).*

• Conectarea permanentă a culturii din regiune la valorile europene – ceea ce conferă modernitate şi diversitate – poate determina dezvoltarea de noi forme de exprimare artistică, promovarea experimentului şi generează interferențe axiologice remarcabile.

• Existența unui număr semnificativ de structuri asociative cu profil cultural, a căror ofertă completează, nuanțează şi diversifică oferta instituțiilor publice (e.g., *Fundațiile Artmedia, Triade, A Treia Europă, Institutul Intercultural din Timişoara ş.a.).*

• Existența unui învățământ liceal şi superior cu tradiție recunoscută, care susține educația pentru valori, creşterea audienței prin stimularea cererii de cultură, precum şi procesul de formare continuă a personalului din sectorul culturii.

• Resurse financiare locale alocate culturii în continuă creştere.

3.6.2. Probleme-cheie

• Sedii improprii pentru unele instituții şi aşezăminte culturale (orchestra filarmonică, biblioteci, muzee, cămine culturale).

• Echipamente de practică culturală inegal repartizate şi nefuncționale în raport cu cerințele de adresabilitate a actului de cultură sau inexistente în unele localități rurale.

• Concentrarea ofertei tradiționale în numai câteva puncte/centre comunitare.

• Management defectuos în multe din instituțiile publice de cultură.

• Subutilizarea capacităților umane la nivelul sectorului instituțional al culturii.

• Lipsa de coerență a programelor de formare continuă şi specializare a

resurselor umane locale din sectorul cultural.

• Cooperare intersectorială nerelevantă pentru promovarea turismului cultural.

3.6.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

În stabilirea obiectivelor de dezvoltare a sectorului culturii în această regiune se pleacă de la experiențele pozitive acumulate de-a lungul vremii şi care, corelate cu noile cerințe de ofertă culturală, pot răspunde nevoilor specifice ale creatorilor şi ale consumatorilor de cultură.

• Conservarea şi punerea în valoare a monumentelor istorice şi redefinirea utilizării lor.

• Prezervarea şi valorizarea tradițiilor locale ca element important al vieții culturale comunitare şi ca instrument al dialogului intercultural.

• Promovarea diversității şi a multiculturalității în condițiile în care coabitarea diverselor minorități în aproape toate zonele regiunii reprezintă un factor sinergetic generator de modele culturale unice.

• Stimularea participării la cultură a tuturor grupurilor minoritare, asigurându-se astfel coeziunea, comunicarea şi colaborarea în cadrul spațiului comunitar.

• Dezvoltarea industriilor culturale, în contextul existenței unui mediu de afaceri deschis parteneriatelor în domeniu şi a unei piețe culturale interesate de produsele oferite.

• Continuarea programelor şi a proiectelor viabile care promovează înfrățirea unor localități din regiune cu aşezări similare din alte țări, ceea ce are efecte benefice pentru circulația creatorilor şi a artiştilor şi pentru diversificarea ofertei. În cadrul acestor înfrățiri, se pot realiza schimburi de carte, programe de traduceri, tabere de creație şi programe expoziționale, turnee ale colectivelor artistice, evenimente regionale, programe de educație a adulților şi de educație pentru artă a tinerilor etc.

• Dezvoltarea unor programe de formare managerială la nivelul instituțiilor publice de cultură şi al organizațiilor culturale.

• Dezvoltarea turismului cultural la nivelul potențialului cultural (patrimoniu material şi imaterial, tradiții ş.a.) de care dispun județele din această regiune.

3.7. Regiunea 6 Nord-Vest

Este o regiune cu o concentrare puternică de valori culturale, într-un registru divers ca expresie identitară şi ca structură a ofertei.

Regiunea beneficiază de o poziție geografică avantajoasă pentru fluxuri transregionale susceptibile să stimuleze piața culturală şi dialogul intercomunitar, precum şi de rețele extinse de transport şi comunicații, care favorizează circulația creatorilor şi a bunurilor şi serviciilor culturale.

Structura multietnică a populației din regiune generează stiluri de viață complexe care stimulează consumul cultural, comunicarea interculturală şi diversitatea bunurilor şi a serviciilor culturale şi o disponibilitate mai mare de participare la viața culturală.

3.7.1. Puncte forte

• Patrimoniu cultural imobil extrem de bogat şi recunoscut pe plan internațional, reprezentativ pentru toate perioadele istorice *(bisericile de lemn din Maramureş, din care 8 sunt înscrise în lista patrimoniului mondial al UNESCO, Biserica Evanghelică CA. Herina din Bistrița-Năsăud, bisericile de lemn din jud. Sălaj – în număr de 68, "Cimitirul Vesel" de la Săpânța, jud. Maramureş, ansamblul urban fortificat din Bistrița, cetatea de pământ Biharia din jud. Bihor, castrele romane de la Potaissa, jud. Cluj, Porolissum, jud. Sălaj, Complexul Baroc şi Cetatea Stelară din Oradea, jud. Bihor şi multe altele).*

• Tradiții culturale deosebit de bogate, valorizate prin evenimente cu rezonanță internațională şi care constituie premisa dialogului intercultural şi a relațiilor transnaționale *(Târgul Meşterilor Populari din România, jud. Bihor, Festivalul Culturii şi Tradiției Populare "Serbările Transilvaniei", jud. Cluj, Festivalul de Datini şi Obiceiuri de Iarnă "Marmația", jud. Maramureş, manifestările folclorice de la Porolissum şi Gurăslau, jud. Sălaj, tabăra națională de icoane* pe *lemn Rohia, jud. Maramureş etc.).*

• Nuclee puternice de conservare a tradițiilor culturale ale minorităților şi ale populației majoritare (arhitectură, prelucrarea lemnului, țesături, pictură tradițională şi altele).

• Instituții publice de cultură care polarizează principalele valori şi evenimente din regiune, distingându-se prin modernitate în construirea actului de cultură şi în comunicarea cu utilizatorii *(Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca cu o tradiție ştiințifică deosebită şi cu specialişti de prestigiu, Muzeul de Etnografie din Cluj-Napoca, Muzeul Maramureşului de la Sighetu Marmației, Muzeul de Artă din Baia Mare, Muzeul de Artă Comparată din Sângeorz Băi, jud. Bistrița-Năsăud, unic în Europa Centrală şi de Sud-Est, Bibliotecile Județene "Octavian Goga" din Cluj-Napoca şi "Petre Dulfu"din Baia Mare ş.a.).*

• Nuclee importante de creatori contemporani, inclusiv din rândul minorităților, din domeniul literaturii, artelor plastice, creației muzicale, teatrului, artelor interpretative.

• Existența unui număr semnificativ de fundații şi asociații culturale, care participă în mod activ şi susținut la diversificarea ofertei şi care stimulează accesul şi participarea la viața culturală.

• Dezvoltarea sistematică a unor industrii culturale, precum serviciile audiovizuale şi presa scrisă, industria cărții, industria fonogramelor, mai ales în anumite zone din regiune *(jud. Cluj, Bihor, Maramureş),*

• Revitalizarea meşteşugurilor, prin inițiative de dezvoltare a IMM-urilor profilate pe industriile "țărăneşti" (țesături, ceramică, prelucrarea lemnului etc.).

• Acces larg al minorităților la produse şi servicii culturale în limba proprie şi a celorlalte minorități cu care convieţuiesc.

• Parteneriate eficace ale actorilor culturali cu agenții economici din industria ospitalității şi a turismului cultural pentru punerea în valoare a patrimoniului cultural mobil şi imobil, precum şi a tradițiilor populare *(județele Maramureş, Cluj, Bihor, Bistrița-Năsăud, Sălaj).*

3.7.2. Probleme-cheie

• Sedii inadecvate funcționării normale a unor instituții culturale, mai ales după retrocedarea unor imobile către foştii proprietari (de exemplu, *Muzeul Țării Caşurilor, Oradea, Biblioteca Județeană "Gheorghe Şincai", Oradea).*

• Infrastructură îmbătrânită în majoritatea localităților, care necesită reparații şi consolidări urgente, pentru a nu fi pus în pericol patrimoniul deținut şi pentru a nu prejudicia realizarea programelor de activitate ale instituțiilor publice de cultură.

• Discrepanțe vizibile în privința spațiilor şi a echipamentelor culturale între localitățile urbane şi aşezările rurale.

• Nivel inegal de dotare şi utilizare a noilor servicii de comunicare, ceea ce afectează negativ performanțele instituționale şi relațiile cu utilizatorii.

• Comunicare intersectorială deficitară, care se resimte negativ în lipsa de strategii pentru reabilitarea edilitară a instituțiilor culturale, între industriile culturale şi structurile de sprijin pentru IMM-uri etc.

3.7.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

• Promovarea de proiecte de dezvoltare regională care să includă, ca o componentă importantă, oferta culturală.

• Continuarea programelor de conservare, restaurare şi punere în valoare a patrimoniului cultural mobil şi imobil, prin alocarea unor resurse bugetare locale mai importante.

• Continuarea parteneriatelor public-privat pentru reabilitarea şi revitalizarea unor monumente istorice, precum şi pentru pregătirea în meserii tradiționale şi în cele specifice din domeniul restaurării şi conservării.

• Susținerea creației contemporane prin corelarea mijloacelor şi a capacităților logistice şi financiare din întreaga regiune, utilizându-se toate pârghiile disponibile (e.g., achiziții de opere artistice şi de monumente de for public din bugetele locale, acordarea de burse şi rezidențe' pentru creatori, organizarea de tabere de creație pentru literatură, arte vizuale, creație muzicală, arte interpretative, creație populară şi meşteşuguri tradiționale ş.a.).

• Extinderea cooperării intersectoriale pentru dezvoltarea industriilor

culturale şi stimularea potențialului creativ al regiunii.

• Dezvoltarea rețelei turistice pentru extinderea accesului la monumentele istorice şi la zonele cu mare densitate de tradiții, meşteşuguri şi nuclee de creatori.

• Dezvoltarea de programe şi proiecte în cadrul euroregiunilor pentru facilitarea mobilității creatorilor şi a circulației operelor.

• Continuarea şi susținerea programelor realizate în cadrul înfrățirilor cu localități din alte țări, care oferă un context propice pentru schimburi culturale, pentru circulația creatorilor şi a operelor lor, pentru stimularea creatorilor şi pentru contactul direct cu alte modele de viață culturală *(schimburi de expoziții de artă plastică şi fotografică, concerte, spectacole teatrale şi de dans, ansambluri folclorice, noi forme de expresie artistică, experimente, activitate de bibliotecă, programe de educație permanentă ş.a.).*

3.8. Regiunea 7 Centru

O particularitate importantă a strategiei de dezvoltare a Regiunii 7 Centru este aceea că, printre obiectivele prioritare, se preconizează, ca o direcție de acțiune distinctă, dezvoltarea durabilă a localităților, inclusiv prin dezvoltarea culturii, colaborarea în acest sens a minorităților naționale şi a populației majoritare şi se menționează, în mod explicit, necesitatea prezervării tradițiilor şi a promovării patrimoniului cultural.

3.8.1. Puncte forte

• Patrimoniu mobil şi imobil de mare valoare (cu *monumente istorice incluse în Lista patrimoniului mondial: satele săseşti cu biserici fortificate – Câlnic, jud. Alba; Prejmer, Viscri, jud. Braşov; Darjiu, jud. Harghita; Saschiz, jud. Mureş; Biertan, Valea Viilor, jud. Sibiu, cetatea dacică de la Căpâlna, jud. Alba, Centrul Istoric al Sighişoarei, precum şi alte monumente: Cetatea Albă Carolina din Alba-Iulia, Centrul Istoric al municipiului Sibiu, Centrul Istoric Tg. Secuiesc, Castelul Renascentist Lazar, jud. Harghita, cetăți biserice şti fortificate, cetăți săteşti fortificate –Râşnov, castele medievale – Bran, biserici şi mănăstiri – Catedrala ortodoxă Tg. Mureş, Biserica Neagră Braşov, Mănăstirea şi Biserica Franciscană Miercurea-Ciuc, situri arheologice etc.).*

• Preocupări pentru stimularea şi promovarea creației culturale locale prin manifestări tradiționale *(Festivalul Național al Teatrelor din Provincie şi Zilele Culturii Târg-Mureşene, jud. Mureş, Nedeea Munților, jud. Braşov, Târgul Olarilor, jud. Sibiu, Festivalul Muzicii Vechi, jud. Harghita, Festivalul de Teatru Atelier, jud. Covasna, Festivalul de Dramaturgie Contemporană, jud. Braşov etc.).*

• Stimularea creativității contemporane şi a dialogului dintre culturi prin organizarea de evenimente culturale de notorietate, cu participarea unor interpreți şi ansambluri artistice de prestigiu din România şi din alte țări *(Festivalul Internațional de Teatru, jud. Sibiu, Festivalul Internațional al Filmului*

Antropologic, Sibiu, Festivalul Internațional de Jazz, Sibiu, Festivalul Internațional al Muzicii de Cameră, jud. Braşov, Festivalul Internațional "Cerbul de Aur" Braşov, Salonul Internațional de Artă Fotografică, Braşov, Festivalul Internațional "Lucian Blaga", jud. Alba, Tabăra Internațională Interart, jud. Alba ş.a.).

• Desemnarea municipiului Sibiu drept capitală culturală europeană, alături de oraşul Luxemburg, în anul 2007, cu semnificații şi consecințe multiple pe plan cultural, social şi economic.

• Creatori populari şi meşteşuguri tradiționale renumite în plan național şi internațional, expresie a capacității creatoare din comunitățile regiunii.

• Programe de promovare a obiceiurilor şi a tradițiilor şi de revitalizare a meşteşugurilor tradiționale, adaptate la cerințele vieții contemporane *(e.g., ansamblul de proiecte inițiat de Complexul Național Muzeal "Astra" Sibiu).*

• Existența în unele zone din regiune a unor aşezăminte de cultură care atrag segmente importante de populație şi stimulează participarea lor la cultura comunitară *(case de cultură şi cămine culturale, județul Alba, şi muzee municipale, orăşeneşti şi săteşti din județul Sibiu).*

• Turism cultural dezvoltat în unele zone ale regiunii *(jud. Sibiu, Braşov)* grație parteneriatelor dintre actorii culturali şi industria turismului.

• Derularea unor proiecte culturale specifice cu finanțare din fonduri europene (e.g., *refacerea infrastructurii edilitare din zona istorică a cetății din Alba Iulia, proiectul "O Românie frumoasă").*

3.8.2. Probleme-cheie

Unele problemele identificate de subiecții investigați de Ministerul Culturii şi Cultelor sunt comune tuturor zonelor din regiune şi, în consecință, rezolvarea lor implică realizarea de parteneriate interjudețene şi chiar parteneriate cu județe din regiunile limitrofe.

Problemele-cheie ale Regiunii 7 Centru sunt următoarele:

• Infrastructură depăşită şi improprie actului de cultură în multe zone ale regiunii.

• Dotare modestă cu echipament de practică culturală a majorității aşezămintelor culturale din mediul rural.

• Insuficiența programelor intersectoriale care să atragă participarea forțelor intelectuale din centrele universitare ale regiunii în procesul de revitalizare a vieții culturale a comunităților.

• Dezvoltarea redusă a industriilor culturale, în pofida existenței unor nuclee de afaceri cu rezultate economice pozitive.

• Desființarea unor spații culturale de genul caselor de cultură, a bibliotecilor tehnice, a cluburilor de întreprindere, precum şi a unor ansambluri artistice şi formații de amatori, ca urmare a închiderii unor întreprinderi şi capacități de producție atât în marile centre urbane, cât şi în localități mici.

• Nivel inegal de pregătire managerială şi de specialitate a personalului

din sectorul instituțional al culturii.

3.8.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

Obiectivele strategice privind dezvoltarea culturii în perioada 2007-2013 se pot realiza prin acțiunea concertată a agenților culturali, sociali şi economici, a structurilor publice şi a organizațiilor neguvernamentale, a creatorilor şi a publicului consumator de cultură.

Promovarea patrimoniului cultural specific diverselor zone şi comunități etnice, un mijloc de afirmare a multiculturalității şi diversității, prin:

- finanțarea unor proiecte din fonduri operaționale şi structurale;
- atragerea de investitori locali şi din alte zone;
- pregătire de specialişti şi de meşteri pentru restaurarea şi conservarea monumentelor;
- programe complexe de promovare a acestor resurse, inclusiv prin turism cultural;
- diversificarea funcțiunilor şi regândirea unor utilizări ale monumentelor istorice.

• intensificarea schimburilor culturale între instituțiile muzeale, instituțiile de spectacole şi alte tipuri de organizații culturale cu structuri similare din celelalte regiuni şi din țările membre ale Uniunii Europene, prin:

- organizarea de expoziții itinerante şi de turnee artistice;
- susținerea participării la festivaluri şi la alte manifestări specifice (conferințe, seminare, simpozioane etc.) a creatorilor, a colectivelor artistice şi a specialiştilor din regiune.

• programe de pregătire managerială a resurselor umane din regiune, inclusiv prin susținerea participării lor la forme de specializare şi perfecționare din alte țări.

• promovarea şi susținerea logistică şi financiară a creatorilor şi artiştilor din regiune, în special a tinerelor talente, prin:

- facilități pentru susținerea mobilității lor;
- acordarea de burse, organizarea de stagii, rezidențe, tabere de creație etc.;
- programe permanente de achiziții publice de opere artistice;
- susținerea comunicării publice a debuturilor din toate genurile de artă;
- crearea de noi oportunități pentru exprimarea creatorilor prin utilizarea/reconversia unor spații dezafectate din zona industrială şi a unor spații neconvenționale.

• Organizarea de programe pentru facilitarea accesului generației tinere la oferta culturală, prin:

- acțiuni comune cu sistemul de învățământ formal pentru realizarea de proiecte de educație pentru artă;
- diversificarea ofertei de structuri şi forme de participare la viața cultu-

rală prin sistemul de aşezăminte, instituții muzeale şi de spectacole.

• Păstrarea autenticității şi a specificului local al artei populare şi a meşteşugurilor tradiționale.

• Continuarea şi multiplicarea programelor intersectoriale de dezvoltare a turismului cultural, prin:

- promovarea prin tehnici moderne de comunicare a resurselor culturale din regiune;
- identificarea de noi trasee care să includă monumente şi centre de meşteşuguri tradiționale;
- dezvoltarea şi îmbunătățirea calității serviciilor adiacente;
- susținerea inițiativei organizațiilor neguvernamentale de profil.

• Crearea unui mediu stimulativ pentru afirmarea unor industrii culturale, ținându-se seama de potențialul intelectual şi economic al diferitelor zone din regiune, prin facilități stabilite la nivelul autorităților locale şi prin colaborarea eficace între agenții economici şi actorii culturali.

• Creşterea resurselor financiare alocate culturii la nivel județean şi susținerea cofinanțărilor din bugetul județean şi bugetul local, în special pentru:

- reabilitarea clădirilor;
- construcția de noi edificii multifuncționale atât în zonele urbane, cât şi în mediul rural;
- Înlocuirea echipamentelor depăşite şi achiziția de echipamente moderne de practică culturală.

3.9. Regiunea 8 Bucureşti-Ilfov

Regiunea Bucureşti-Ilfov deține cel mai puternic potențial instituțional şi uman, datorită ofertei de excepție şi pieței diversificate a capitalei. În acelaşi timp, în mod paradoxal, județul Ilfov nu beneficiază de iradierea culturală pe care, firesc, ar trebui să o genereze municipiul Bucureşti. De aceea, oferta şi consumul cultural din acest județ se situează cu mult sub aşteptări.

3.9.1. Puncte forte

La nivelul capitalei, se pot evidenția următoarele puncte forte:

• Infrastructură culturală complexă, constituită din numeroase instituții publice de cultură de importanță națională care funcționează în subordinea Ministerului Culturii şi Cultelor şi în subordinea autorităților locale.

• Număr impresionant de monumente istorice, numeroase monumente de for public, bogat patrimoniu muzeal etc.

• Concentrare importantă de creatori şi artişti contemporani din toate domeniile..

• Existența a numeroase asociații şi uniuni ale creatorilor şi artiştilor.

• Concentrarea celor mai puternici şi numeroşi agenți economici din toate industriile culturale.

- Piață culturală complexă cu interese puternic segmentate.
- Manifestări şi evenimente culturale de rezonanță internațională care stimulează schimbul de valori şi circulația creatorilor.
- Multiple parteneriate pe diverse paliere (central-local, public-privat, bilaterale şi internaționale).
- Spațiu privilegiat – la nivelul capitalei – pentru manifestarea inițiativei private în domenii importante ale ofertei culturale (artele vizuale, artele spectacolului) cu audiență crescândă la public.
- Potențial uman interesat de viața culturală din capitală, contribuind la creşterea consumului de bunuri şi servicii culturale.

În ceea ce priveşte județul Ilfov – cealaltă componentă a regiunii – starea sectorului culturii este nesatisfăcătoare la toți indicatorii considerați (infrastructură, echipamente de practică culturală, resurse umane, resurse financiare, calitate şi diversitate a ofertei, consum de cultură, participare la creația culturală ş.a.).

3.9.2. Probleme-cheie

Problemele specifice regiunii se referă, în primul rând, la județul Ilfov şi, în al doilea rând, la neîmpliniri din domeniul culturii la nivelul capitalei.

Județul Ilfov

- Infrastructură insuficientă şi cu un grad accentuat de degradare.
- Lipsa echipamentelor de practică culturală în majoritatea aşezărilor.
- Funcționare deficitară şi lipsă de activitate la majoritatea aşezămintelor culturale.
- Ofertă culturală minimă şi lipsită de atractivitate.
- Consum de cultură axat pe mass-media.
- Capacitate redusă de identificare şi de promovare a creativității locale.
- Dezinteres pentru valorizarea turistică a monumentelor istorice din județ.
- Nivel redus de finanțare a instituțiilor culturale din resurse locale.

Municipiul Bucureşti

- Ofertă culturală inegală între centru şi cartierele periferice.
- Concentrarea instituțiilor şi aşezămintelor în zona centrală a capitalei şi lipsa de structuri care să răspundă cerințelor culturale ale populației din cartiere (cinematografe, biblioteci, centre culturale, galerii de artă, librării etc.), în condițiile în care transportul urban nu facilitează accesul utilizatorilor din cartiere la oferta culturală din centrul municipiului.
- Comunicare ineficace a instituțiilor culturale cu diversele segmente de piață.
- Exploatare nesistematică şi aleatoare a potențialului cultural al capitalei pentru dezvoltarea turismului în domeniu, în comparație cu alte

capitale europene.

• Lipsa studiilor de piață care să fundamenteze oferta instituțiilor publice de cultură.

• Resurse financiare insuficiente în raport cu programele şi proiectele culturale ale instituțiilor şi organizațiilor neguvernamentale.

• Lipsa de preocupare a autorităților locale pentru identificarea şi/sau reabilitarea unor spații alternative, neconvenționale, care să permită diversificarea ofertei culturale.

3.9.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune

• Reabilitarea clădirilor cu destinație culturală, inclusiv prin reproiectarea utilizării lor şi asigurarea condițiilor de acces pentru categorii speciale de public.

• Construirea de noi spații pentru desfăşurarea de activități culturale şi de alte servicii pentru public.

• Dotarea corespunzătoare cu echipamente moderne de practică culturală, compatibile cu cerințele societății informaționale.

• Restaurarea patrimoniului cultural şi în special a unor monumente istorice care nu sunt prevăzute în Planul național de restaurare, prin finanțări din fonduri operaționale şi structurale, prin parteneriate public-privat, prin alocarea de resurse locale sporite, precum şi prin identificarea de alte surse.

• Dezvoltarea şi diversificarea turismului cultural, prin:

- Includerea în trasee a unor monumente istorice şi de for public din capitală şi din județul Ilfov;
- o mai bună promovare a patrimoniului mobil din muzee şi colecții publice şi ale cultelor;
- utilizarea unor noi forme de punere în valoare a bunurilor expuse (ghidaje audio în limbi de circulație, ghidaje specializate pentru copii, precum şi pentru persoane cu dizabilități etc.).

• Diversificarea ofertei culturale prin:

- programe şi proiecte cu şi pentru elevi, studenți şi personalul didactic;
- utilizarea unor spații neconvenționale, cu precădere a celor din întreprinderile industriale dezafectate.

• Stimularea creatorilor şi artiştilor prin:

- acordarea de burse de creație, de rezidență şi de specializare;
- sprijinirea circulației artiştilor şi operelor;
- acordarea de premii şi alte recompense;
- achiziția de opere pentru dotarea clădirilor şi a spațiilor publice;
- inițierea de parteneriate cu agenți economici şi cu uniunile de creatori pentru construirea de noi spații/ateliere de creație şi de comunicare a operelor.

• Sprijinirea instituțiilor muzeale şi de spectacole în organizarea de parteneriate şi schimburi culturale cu organizații similare din țări vecine şi din țările membre ale Uniunii Europene, prin:

- organizare de expoziții itinerante;
- turnee ale colectivelor artistice;
- participare la concursuri şi festivaluri internaționale, precum şi la alte manifestări specifice (conferințe, seminare, simpozioane etc.).

• Regândirea sistemului de pregătire managerială a resurselor umane din sectorul culturii.

3.10. Ținte strategice comune regiunilor de dezvoltare

Elaborarea obiectivelor strategice, ținându-se seama de punctele forte şi problemele cu care se confruntă fiecare dintre regiunile de dezvoltare, evidențiază faptul că, pe lângă unele particularități, strategia de dezvoltare a culturii în perioada 2007-2013 are o serie de elemente comune şi este condiționată de factori economici şi sociali generali.

În acest sens, principalele obiective privesc:

1. Îmbunătățirea infrastructurii culturale;
2. dotarea cu echipamente modeme, care să potențeze adresabilitatea activității culturale;
3. creşterea şi diversificarea resurselor financiare, în paralel cu o mai judicioasă utilizare a lor;
4. generalizarea finanțărilor publice pe bază de programe şi proiecte competitive;
5. atragerea agenților economici, prin parteneriate cu mediul de afaceri din fiecare zonă;
6. includerea în programele de dezvoltare regională cu finanțare din fonduri operaționale sau structurale a unor direcții de acțiune pentru sectorul culturii;
7. continuarea procesului de descentralizare decizională şi financiară, în paralel cu asigurarea graduală, la nivel local, a resurselor financiare necesare funcționării instituțiilor de cultură;
8. extinderea parteneriatului cu structurile societății civile;
9. îmbunătățirea managementului la nivelul întregului sector al culturii şi utilizarea profesionistă a metodelor şi instrumentelor promoționale;
10. extinderea participării la cult: a tuturor categoriilor de public, inclusiv prin antrenarea lor la elaborarea politicilor culturale pentru fiecare comunitate.

Aceste obiective, împreună cu cele care privesc dezvoltarea fiecărui domeniu al culturii, structurează cadrul general de elaborare a strategiilor regionale.

CAPITOLUL 4
CONDIȚII DE REALIZARE A OBIECTIVELOR STRATEGICE

Realizarea strategiei de dezvoltare a culturii depinde în egală măsură de condițiile interne ale sectorului, de funcționarea şi dinamica elementelor sale componente şi de interacțiunea acestora cu mediul extern, de influențele economice şi sociale, de factorii contextuali naționali şi internaționali.

4.1. Dezvoltarea capacităților instituționale

Sistemul instituțiilor publice de cultură se află încă în faza de "tranziție". Chiar dacă la nivelul unor componente ale sistemului instituțional au avut loc restructurări, reorganizări, privatizări, modificări de competențe, înființarea de noi structuri instituționale etc., reforma instituțiilor publice de cultură se continuă pe mai multe planuri.

Pe de o parte, este vorba de asumarea conştientă a unor noi funcții şi roluri în raport cu cerințele comunității, pe de altă parte, de acceptarea faptului că nu mai dețin monopolul ofertei culturale, o dată cu apariția pe piață de noi operatori culturali – organizații neguvernamentale şi întreprinderi culturale.

Ca atare, instituțiile publice se găsesc în situația de a se concura – atât între ele, cât şi cu alte organizații şi structuri – pentru:

- atragerea şi menținerea interesului publicului;
- recunoaşterea valorii şi a importanței serviciilor oferite, în special a celor cu valoare socială;
- accesul la fondurile publice şi la alte surse de finanțare.

Transformările şi evoluțiile economice şi sociale din toate țările europene au evidențiat ca principale coordonate ale reformei structurilor instituționale ale sectorului culturii: întărirea capacității instituționale, descentralizarea şi privatizarea. Aceste procese cunosc diferențieri şi configurații specifice fiecărei țări, în funcție de sistemul lor constituțional şi administrativ şi de tradițiile/mentalitățile socioculturale.

4.1.1. Întărirea capacității instituționale

Pentru a putea răspunde atât noilor exigențe ale publicului, cât şi mediului din ce în ce mai competitiv în care funcționează, instituțiile publice de cultură trebuie să îşi regândească oferta, precum şi relația cu consumatorii, trecând la o abordare proactivă a acestora. De asemenea, aceste instituții trebuie să fie capabile să facă față presiunilor concurențiale, să-şi fidelizeze publicul şi să-şi diversifice şi extindă audiența.

Toate acestea presupun regândirea funcțiilor şi a percepției tradiționale asupra lor, regândirea relațiilor dintre personal şi dintre diversele compartimente din cadrul instituției, conştientizarea obiectivelor şi identificarea punctelor slabe ale instituției în raport cu aceste obiective.

Întărirea capacității instituționale necesită, în primul rând, acceptarea de către membrii colectivului a necesității unor schimbări, asumarea obiectivelor strategice ale instituției şi deschiderea pentru noi soluții de organizare a activității şi a relațiilor intrainstituționale. Este o abordare de durată, care necesită elaborarea unor programe de perspectivă, etapizate.

Succesul proceselor de întărire a capacității instituționale rezidă într-o multitudine de factori: identificarea corectă a obiectivelor şi a etapelor, identificarea şt asumarea direcțiilor de acțiune, participarea şi motivarea personalului, alocarea de resurse suficiente.

În egală măsură, este necesar un management performant – managementul schimbării – şi dezvoltarea de abilități manageriale la nivelul întregului colectiv.

Procesul de dezvoltare a capacității instituționale trebuie să abordeze mai multe perspective, astfel:

- sistemul de management;
- cunoştințele şi capacitățile profesionale ale personalului;
- obiectivele generale şi specifice asumate de management şi de colectiv.

Astfel, pentru realizarea acestui proces complex, sunt necesare cu prioritate programe de formare şi specializare a personalului şi a managementului, de dobândire de cunoştințe noi, de creştere a capacității de comunicare etc.

Dobândirea acestor noi cunoştințe şi abilități permite elaborarea de planuri strategice de dezvoltare a instituției, identificarea misiunilor şi stabilirea direcțiilor de acțiune şi a etapelor de restructurare şi reorganizare adaptate condițiilor specifice ale instituției, principala sarcină fiind aceea de a le pune în practică, transformându-le în principii operaționale.

4.1.2. Descentralizarea

Din punct de vedere al politicilor publice, descentralizarea este un răspuns la nevoia de reconfigurare structurală şi instituțională cerută de aplicarea principiului subsidiarității. Din punctul de vedere al ofertei culturale, descentralizarea este o modalitate eficace de a apropia instituțiile de comunitate şi de a le permite astfel să răspundă mai bine la nevoile specifice ale consumatorilor.

Pe de altă parte, succesul oricărui proces de descentralizare rezidă în asumarea conştientă, de către instituții, a rolului lor în cadrul comunității, în paralel cu asumarea de către autoritățile locale a responsabilităților specifice față de instituție şi față de comunitatea consumatoare a respectivelor servicii culturale.

Astfel, succesul procesului de descentralizare este determinat de parteneriatul între autoritățile centrale – care îşi transferă responsabilități şi competențe – şi autoritățile locale – care le primesc.

Descentralizarea administrativă trebuie însă dublată de descentralizarea resurselor financiare. Pregătirea insuficientă a acestui aspect poate duce la blocaje financiare de natură să închidă porțile unor spații publice de cultură, determinând fenomene de injustiție socială şi de excluziune.

Aşadar, descentralizarea trebuie gândită ca o rezultantă a implementării unor politici de parteneriat între autoritatea centrală şi autoritățile locale.

Ca atare, descentralizarea administrativă în domeniul culturii trebuie însoțită de o "descentralizare" a resurselor financiare, care poate îmbrăca multiple forme:

- *asumarea integrală a responsabilităților de către autoritatea locală;*
- *parteneriatul central-local şi cofinanțarea cu delimitarea sferei de competență a fiecărui partener;*
- *transferul gradual ai responsabilităților de finanțare către autoritatea locală, cu stabilirea unui sistem interimar "mixt" de finanțare – de la bugetul central şi de la bugetele locale.*

4.1.3. Privatizarea şi externalizarea serviciilor la nivelul instituțiilor de cultură

În afara formelor consacrate în mod tradițional (transferul dreptului de proprietate asupra unor bunuri publice către proprietari privați), privatizarea, ca şi descentralizarea, îmbracă multiple alte forme.

În primul rând, este vorba de privatizarea managementului. Aceasta înseamnă, în fapt, transferul competențelor, drepturilor şi obligațiilor manageriale către o entitate de drept privat, în baza unui contract specific. Această entitate preia, aşadar, managementul unei instituții publice, al cărei patrimoniu rămâne proprietate publică, fiind concesionat cu titlu gratuit respectivei entități, menținându-se obligațiile de finanțare publică pentru susținerea serviciului public oferit de instituție. Obligațiile cerute noului management sunt stipulate în contract.

Scopul unui asemenea demers este acela de a creşte eficiența activității, a feri instituțiile publice de cultură de imixtiunea politicului, prin desființarea raporturilor de subordonare ierarhică caracteristice sistemului administrației publice.

O altă formă a privatizării poate fi privatizarea activității (în special în domeniul artelor spectacolului, prin reorganizarea colectivelor artistice sub formă de companii private). Noua entitate de drept privat poate utiliza spații publice pentru desfăşurarea activității specifice pe bază de contract şi poate avea acces la resurse publice, prin finanțarea pe bază de programe şi proiecte.

De asemenea, o posibilitate de eficientizare a activității poate fi concesionarea unor servicii culturale, sub condiția respectării unor obligații culturale expres stipulate.

În fine, externalizarea unor servicii reprezintă o altă variantă de privatizare, ce poate fi aplicată în domeniul culturii.

Toate aceste variante însă trebuie analizate *ex ante* din perspectiva satisfacerii drepturilor culturale fundamentale ale consumatorilor şi a impactului pe care le-ar putea produce asupra calității, diversității şi accesibilității ofertei culturale, iar soluțiile trebuie să țină seama de condițiile specifice din fiecare comunitate.

4.2. Investiția în dezvoltarea resurselor umane

4.2.1. Un domeniu strategic

Dezvoltarea resurselor umane în epoca contemporană, a edificării societății cunoaşterii şi informațiilor, reprezintă un vector de importanță *strategică* pentru realizarea *concertată* a obiectivelor creşterii şi dezvoltării durabile a societății, pentru evitarea clivajelor sociale şi realizarea unei societăți mai incluzive.

Cultura şi cultele – prin definiție – constituie unul din domeniile de bază în care *resursa umană, prin capacitatea sa de creație, de conservare/dezvoltare a valorilor culturale sau cea de diseminare a acestora, de mobilizare în jurul valorilor amintite a unor segmente importante ale societății, contribuie nu numai la propria sa dezvoltare, ci, prin efectele de antrenare şi diseminare, devine factor major de susținere a dezvoltării societății în ansamblul său.*

În procesul de tranziție, din rațiuni diverse – unele obiective, dar cele mai multe subiective, având ca sursă calitatea deciziei politice şi/sau comportamente, mentalități etc. -, resursa umană din domeniul culturii (şi nu numai) a fost neglijată, marginalizată. Procesul de demonetizare a unor valori culturale ale societății, de pierdere de competențe specifice domeniului a fost o bună perioadă de timp mai puternic decât cel de creare de noi competențe (comune – de exemplu, din sfera TIC – şi/sau proprii domeniului culturii) şi/sau de prezervare a celor deja existente în sistem. Ca rezultat, efecte mai puțin dorite, cu impact asupra patrimoniului cultural, nu au întârziat să apară.

Integrarea în Uniunea Europeană are, printre alte misiuni de primă mărime/importantă, şi pe aceea de conservare şi dezvoltare a patrimoniului cultural al României, de punere în valoare cu curaj a acestuia şi de difuzare pe scară cât mai largă în spațiul european, contribuind *la nivel european la realizarea unității culturale prin diversitate, şi nu prin uniformizare. Aceasta este şi principala misiune a resurselor umane din acest domeniu în anii care urmează.*

În acelaşi timp este de remarcat că domeniul culturii, ca şi alte activități, suferă un proces de restructurare de o magnitudine inedită pentru România:

privatizarea unor instituții de cultură, reorganizarea altora, redistribuirea competențelor între instituții, ca şi apariția unor instituții noi, sporirea numărului de "furnizori" publici sau privați de "servicii de cultură" şi, poate, nu în ultimul rând, degradarea unor valori culturale (nonvalori, în fapt) pun în termeni noi întreaga problematică a **formării şi dezvoltării resurselor umane din cultură.** Este vorba, în fapt, de **educația şi formarea profesională a acestora pe tot parcursul vieții,** astfel încât să facă față, cu cheltuieli minime şi eficiență economică şi socială maximă, provocărilor mileniului al treilea. *Aceştia sunt factori care vor dimensiona şi structura PIAȚA CULTURII, deopotrivă din perspectiva CERERII, cât şi a OFERTEI de CULTURĂ, cu impactul său asupra PIEȚEI EDUCAȚIEI Şi FORMĂRII PROFESIONALE A RESURSELOR UMANE.*

Nu întâmplător, cel de-al doilea mesaj al Memorandumului privind educația şi formarea profesională pe tot parcursul vieții, lansat de Comisia Europeană în octombrie 2000, se referă la *"investiții mai ample în resursele umane", iar obiectivul principal pentru realizarea acestui deziderat devine "creşterea vizibilă a nivelului investiției in resursele umane, pentru a acorda prioritate celui mai important capital al Europei – cetățenii ei*[1]*".*

Aceasta înseamnă, până la urmă, nu numai că *investiția actuală în resursele umane la nivel european este considerată prea mică*[2] *pentru a acoperi nevoile de educație şi formare,* dar şi că este imperioasă nevoie de regândire atât a mărimii alocării acesteia, cât şi a dezvoltării culturii pe diversele sale (sub)domenii.

4.2.2. O structură eterogenă

După cum bine se cunoaşte, sectorul culturii şi cultelor are un caracter extrem de **cuprinzător şi eterogen.** Această caracteristică, în mod necesar, îşi pune amprenta asupra **tipologiei resurselor umane** care-şi desfăşoară activitatea în acest domeniu atât în sectorul public, cât şi în cel privat. În consecință, personalul din sistem poate fi, la primă vedere, împărțit în trei mari grupe:

- manageri pe diferite paliere sau/şi structuri ale activității culturale;
- personal care îşi desfăşoară în mod direct – sunt implicați dacă nu exclusiv, atunci preponderent – "actul de cultură ca atare": cercetători, restauratori, conservatori, redactori, documentarişti, analişti, bibliotecari, muzeografi, custozi etc.;

[1] CE (2000) "A Memorandum on Lifelong Leaming, Bruxelles.

[2] În România, luând în considerare doar sectorul public, aceasta era de peste două ori mai mică decât media UE-15 în anul 2002. De altfel, "subfinanțarea" formării resurselor umane este încă o boală cronică a dimensionării fondurilor alocate în acest domeniu fie prin bugetul statului, fie prin cele locale, fie de angajatori etc.

- informaticieni, ingineri de sistem, operatori la computere etc. care, într-o societate cognitivă, penetrează în măsură crescândă toată gama de activități economice şi sociale.

Din păcate, informațiile statistice, inclusiv cele prelucrate şi difuzate până în prezent, oferă puține date privind numărul şi structura personalului ocupat în cultură, investițiile publice şi private în dezvoltarea resurselor umane din această activitate. Ca atare, este dificil de a previziona care vor fi şi cum vor evolua – ca număr şi structură – resursele umane din domeniul culturii şi, respectiv, fondurile alocate formării şi dezvoltării acestora. *Îndrăznim numai să avansăm ideea că, în* ***mod necesar, numărul resurselor umane,*** *evident diferențiat pe structuri ocupaționale, nivel de instruire, grupe de vârstă şi sexe, medii de rezidență şi tipuri* de *activități, va* ***creşte.*** *După cum şi dimensiunea* ***culturală*** *în învățământul inițial de bază va spori. De altfel, apreciem că dezvoltarea unor aptitudini, formarea "gustului" pentru cultură – începând cu cititul şi terminând cu susținerea/promovarea/cultivarea unor talente – ar trebui să devină parte componentă a ceea ce în memorandumul amintit este desemnat sub sintagma* ***"noi deprinderi de bază pentru toți"...,*** *garantarea accesului general şi permanent la învățare în scopul formării şi perfecționării deprinderilor cerute de o activitate susținută în cadrul societății cognitive. Aceasta este temelia cetățeniei active şi a capacității de muncă în Europa secolului XXI (Memorandum, 2000).* Din acest punct de vedere*, curricula* din învățământul inițial poate fi îmbunătățită şi/sau mai bine adaptată în concordanță cu modul de aplicare/utilizare a noilor cunoştințe şi competențe în diversele domenii ale culturii, precum şi cu crearea unei relații permanente şi flexibile între educația inițială, sistemul educației vocaționale şi formarea profesională continuă a celor "ocupați" în activități ale domeniului culturii.

În condițiile restricțiilor informaționale menționate, suntem "constrânşi" a ne limita doar la prezentarea unui **set de criterii/repere** care să stea la baza **previzionării** necesarului de resurse umane şi a fondurilor necesare pentru formarea/dezvoltarea lor, ca şi asupra unor constrângeri şi **riscuri,** respectiv a unor **direcții de acțiune.**

Caseta nr. 1:

Sistemul actual de formare şi dezvoltare a resurselor umane în cultură

În prezent, potrivit legislației în vigoare, în formarea şi dezvoltarea resurselor umane din cultură sunt implicate mai multe instituții: MEC, MMSSF, CNFPA, MCC – prin Centrul pentru Formare, Educație Permanentă şi Management în domeniul Culturii -, asociații profesionale, furnizori privați de asemenea servicii, diverşi alți actori sociali (ONG, sindicate, patronate, CCI, mediul de afaceri etc.). De menționat că instituțiile şi/sau agențiile implicate, după caz, se ocupă fie de educația inițială, fie de cea permanentă, fie de ambele. În plus, cu deosebire în mediul rural, dar nu numai, profesorii şi preoții îndeplinesc/pot îndeplini, prin competențele pe care le au, funcții culturale de mare relevanță în plan local.

4.2.3. Criterii

Subliniem, din start, că avem în vedere un **pachet** de criterii/repere care, în unitatea şi intercondiționarea lor, să ofere pilonii de rezistență ai elaborării unor **strategii/programe viabile şi credibile** pentru formarea şi dezvoltarea resurselor umane. Unele dintre acestea îndeplinesc funcții de **complementaritate,** altele de **subsidiaritate,** după cum ambele aceste funcții se întâlnesc şi în proiectarea altor segmente ale dezvoltării culturii. Ceea ce înseamnă că se încadrează în conceptul mai larg de creare a unui cadru propice **coordonat, integrat** în strategia globală a dezvoltării şi **convergent** cu sistemele europene în domeniu.

Între aceste criterii deosebit de importante, absolut necesare sunt următoarele:

• Conservarea valorilor culturale tradiționale; prevenirea transformării unor zone culturale de excepție în bunuri/valori comune, fără căutare pe o piață marcată doar de criterii economice care pot intra în "conflict" cu adevăratele valori culturale, care în final ar putea da naştere la procese de "deculturalizare".

• Punerea în valoare/capitalizarea unor valori culturale româneşti, multe dintre acestea unice în Europa. Aceasta ar permite şi dezvoltarea – mai ales în zonele defavorizate – a unor activități economice şi sociale conexe, purtătoare de valoare adăugată (turism ecumenic, turism istoric etc.).

• Diversificarea activității culturale prin promovarea în **fiecare zonă** a **acelor valori culturale care o reprezintă ca atare,** fixându-i locul pe harta culturală a României. Aceasta presupune participarea largă a actorilor locali, publicitate, marketing intern şi extern şi chiar competitivitate.

• Descentralizarea activităților culturale diverse, începând cu bibliotecile, muzeele, casele de cultură etc. până la nivel de comună, concomitent cu partajarea şi asumarea de către autoritățile locale şi alți parteneri implicați a responsabilităților care le revin.

• Reabilitarea – mai ales în mediul rural sub anumite aspecte, dar şi în cel urban sub alte aspecte – a unor activități de marcă culturală capabile să atragă tineretul, să le dezvolte anumite talente şi abilități etc., ceea ce ar conduce pe termen mediu la un raport normal între, să spunem, bibliotecă/muzeu, spectacol de teatru şi discotecă (fără a marginaliza funcția acesteia în promovarea unei anumite muzici, tip de petrecere a timpului liber etc.). Problema care se pune în ultimă instanță este cea a echilibrului dintre diverse activități, unele reprezentând adevărata cultură, altele doar "imitații", şi acestea slabe calitativ.

• Sporirea rolului/funcțiilor instituției şcolare în promovarea valorilor culturale, deopotrivă în activitatea de învățare, cât şi în cea extraşcolară (vizite la muzee, excursii la monumente istorice, mergând până la mobilități transfrontaliere cu caracter cultural etc.).

• Marketing al cererii de cultură a clienților concomitent cu promovarea unor acțiuni de orientare şi consiliere în materie de cultură (de la client -> instituția de cultură, dar şi de la instituția de cultură -> către client). Din această perspectivă sunt necesare eforturi susținute, date fiind unele "pierderi" induse de procesul de tranziție, de pătrunderea unor nonvalori din Occident şi/sau din "subteranele" naționale.

• Abordarea resurselor umane din domeniul culturii dintr-o triplă perspectivă:

- *resurse umane* ***creatoare*** *de cultură (inclusiv cei care conservă, restaurează etc. elemente de mare valoare din patrimoniul cultural național);*
- resurse umane **diseminatoare** de cultură, respectiv ocupate în activități care au drept obiect difuzarea culturii către beneficiari;
- resurse umane **consumatoare** de cultură, respectiv **clienții** cu preferințe variate față de un domeniu sau altul al culturii.

Aceste trei categorii – de pe poziții şi cu funcții diverse – participă la formarea, dezvoltarea şi funcționarea **pieței culturii,** o piață de un fel deosebit, cu caracteristici speciale.

Mai mult, fiecare dintre aceste segmente cu o tipologie ocupațională şi educațional-formativă diversificată necesită tratament diferențiat, metode şi proceduri adecvate de pregătire şi dezvoltare continuă.

• Cooperare şi coordonare intra şi interinstituțională (pe orizontală şi verticală) între actorii care operează în domeniul culturii, cu reglementări, pe cât posibil cât mai riguroase, dar flexibile în ce priveşte zonele de competență/atribuții ale fiecărui actor social.

• Politici de venituri şi remunerare construite pe criterii adecvate specificului activității, luându-se în calcul în mod cumulativ performanța instituțională şi individuală, funcțiile sociale şi economice educaționale ale activității de cultură.

4.2.4. Constrângeri. Riscuri

Pe scurt despre constrângeri:

• Deficit acut de **Informații** privind resursele umane din activitatea de cultură: deficit global, structural, ocupațional etc. În publicațiile statistice din România, "cultura şi cultele" sunt încadrate la rubrica "alte activități". Din păcate, nici MCC nu dispune de informațiile necesare cu privire la resursele umane din sistem care să permită auditul acestora şi, pe această bază, previziuni pe termen mediu şi lung.

• De asemenea, deficit de informații cu privire la fondurile alocate culturii (din bugetul statului, din bugetele locale, din fonduri atrase din țară şi străinătate).

• Inexistența/insuficiența **standardelor ocupaționale** pentru lucrătorii din domeniul culturii.

• **Calitatea relativ scăzută a formării Inițiale, a "competențelor-cheie pentru toți", ceea ce se reflectă, mai târziu, atât în "cererea de cultură", cât şi în calitatea unei părți a personalului ocupat în domeniul culturii.**

• Diferențe teritoriale foarte mari în ce priveşte pregătirea lucrătorilor din sistem. Şi în acest cadru este de menționat calitatea mai slabă a resurselor umane din cultură, care se află în zona de atribuții **a** autorităților locale, mergând până la comună, comparativ cu cea a celor ocupați în instituții culturale din zone urbane.

• Rata scăzută de acces la formarea profesională a adulților, deşi MCC dispune de un centru propriu de formare continuă.

Caseta nr. 2:

Noi forme de pregătire

Începând cu anul 2004, MCC. prin centrul propriu, a lansat o serie de programe de natura să reactiveze formarea profesională continuă. Între acestea, se disting:

- cursuri intensive pentru muzeografi şi bibliotecari, cu accent pe domenii cum sunt: artă plastică şi decorativă, arheologie, numismatică, decorații, medalii, port popular, ceramică, sticlă, podoabe, carte veche, incunabule, manuscrise ş.a. Aceste cursuri sunt destinate pregătirii de specialişti şi experți în domeniul aplicării corecte a ansamblului de norme privind clasarea, ocrotirea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural național;
- cursuri pentru pregătirea de specialişti în cercetarea şi punerea în valoare a patrimoniului aflat în colecțiile bibliotecilor publice;
- cursuri pentru muzeografii din sectoarele care gestionează mărturii ale istoriei orale;
- cursuri cu specializare în domeniul relațiilor publice, comunicării şi animației culturale, pentru personalul din muzee;
- cursuri de specializare în domeniul tipografiei arheologice.

• Atractivitatea slabă a domeniului pentru tineri, date fiind remunerarea mică în raport cu complexitatea muncii şi oportunitățile de progres în carieră.

• Mentalități "conservatoare", depăşite de viață la unii manageri din domeniu, cât şi la forța de muncă ocupată în acest sector.

Posibile riscuri

Dacă politica în domeniu atât la nivel central, cât şi local, atât în cel public, cât şi în cel privat nu se va bucura de un puternic şi susținut **input de investiții** inteligent dimensionate ca volum şi alocate pe obiective prioritare, există o seamă de riscuri/costuri pe termen mediu şi lung, unele dintre acestea, poate, chiar irecuperabile. Între aceste riscuri, menționăm:

• decredibilizarea instituțiilor culturale de orice tip, evident cu accent pe principalele instituții;

• migrarea personalului competent din acest sector spre domenii competitive, performante, care oferă oportunități de ocupare şi venituri net superioare;

• pierderea prin deteriorare, non restaurare, folosire inadecvată a unei părți din patrimoniul cultural al țării;

• risipa **identității/mărcii** culturale a României şi, pe cale de consecință, a participării la crearea patrimoniului cultural al Europei, în genere al umanității. Şi este păcat, deoarece România are ceva de spus, de arătat în acest domeniu multă vreme "sacrificat". Acesta este un domeniu în care **performanța** nu poate şi nu trebuie judecată doar prin prisma unor criterii economice şi/sau al **audienței** unui program sau altuia, fără a lua în calcul impactul (+/-) asupra nivelului cultural, a difuzării unor reale şi perene valori culturale.

4.2.5. Direcții de acțiune

Formarea şi dezvoltarea resurselor umane din cultură este un proces complex şi dificil. Reuşita sa, mai mare sau mai mică, necesită întrunirea cumulativă a mai multor factori şi condiții de natură diferită şi uneori de intensitate şi sens diferite.

Dezvoltarea resurselor umane din domeniul culturii are cel puțin două componente indisolubil legate, interconectate:

a) formarea unei noi cohorte de specialişti în diferite familii ocupaționale, bine pregătiți, astfel încât să asigure concomitent **înlocuirea** celor care, pe cale naturală, îşi încetează activitatea şi să răspundă cerințelor de dezvoltare în domeniu;

b) **utilizarea şi dezvoltarea competenței personalului** existent în sistem prin diferite modalități şi cu deosebire **capitalizarea** nivelului de competență al acestuia, astfel încât patrimoniul cultural să fie îmbogățit prin noi valori şi gestionat la cote înalte de performanță.

Având în vedere cele menționate înainte, principalele **direcții prioritare de acțiune** par a fi următoarele:

• Punerea în operă a unui **sistem informațional** operațional. În acest sens, MCC în colaborare cu INS ar putea lansa/organiza periodic fie o **anchetă specială** care să ofere informații pe cât posibil complete cu privire la personalul ocupat în cultură[1], fie un **modul special** la "Ancheta asupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO). În condițiile în care, de exemplu, unele dintre informațiile colectate prin AMIGO nu sunt total prelucrate şi ar putea furniza informații privind forța de muncă din cultură, ar fi indicat ca periodic

[1] Informațiile care circulă în prezent sunt cu totul nesatisfăcătoare; oferă doar imagini fragmentate şi, poate, nici acestea cât de cât complete.

acestea să fie prelucrate şi să devină publice.

• Crearea unui ***sistem* de *indicatori* –** convergent cu cele Eurostat, UNESCO, B1M privind ***forța de muncă din cultură.***

• Cooperare şi coordonare între **toți** furnizorii de informații privind ***resursele umane din domeniul culturii,*** după caracteristicile demografice, ocupaționale, educaționale ale acestora.

• Elaborarea de standarde ocupaționale pentru un număr cât mai mare de ***ocupații*** din domeniul culturii.

• Formarea de *evaluatori de competențe* în domeniul culturii, luând în considerație tipologia ocupațională specifică.

• ***Evaluarea şi certificarea competențelor personalului*** ocupat, cu accent pe competențele dobândite în sistem in sau nonformal. În acest sens, s-ar putea recurge fie la centre de evaluare externe, fie la crearea unui centru propriu, eventual pe lângă sau în cadrul Centrului de Formare Profesională a MCC.

• ***O mai bună cuplare a formării inițiale cu formarea continuă a specialiştilor*** din domeniu, cu accent pe însuşirea unor metodologii, proceduri şi tehnici noi, de ultimă oră (modularizare, strategii pe anumite obiective, mobilități profesionale prin diverse programe comunitare, tabere internaționale de creație etc.).

• Accentuarea activității de **autorizare** de către CNFPA a unor ***programe cu obiective specifice de dezvoltare a resurselor umane*** ocupate **în** domeniul culturii.

• Activizarea actorilor sociali care operează în domeniul culturii. Valorificarea condițiilor existente ***pentru crearea/dezvoltarea unor structuri multiparteneriale, dezvoltarea parteneriatului public-privat şi a celui transnațional*** în domeniul creării/perfecționării resurselor umane.

• Întrucât cel de al şaselea mesaj al Memorandumului cu privire la EFPPV priveşte *învățarea cât mai aproape de casă, aducerea ofertei de învățare permanentă cât mai aproape de beneficiari, de propriile lor comunități şi, oriunde este posibil, prin intermediul tehnologiei informațiilor şi comunicațiilor",* este evidentă necesitatea sporirii şi asumării – în condiții de descentralizare – a funcțiilor şi atribuțiilor autorităților ***locale*** şi regionale, inclusiv a furnizorilor privați de asemenea servicii, a partenerilor sociali, cu atât mai mult cu cât asociațiile profesionale, furnizorii privați, organizațiile societății civile, inclusiv voluntariatul îşi trag seva de pe "terenul/pământul local". Iar ***inovațiile lor în materie de dezvoltare a resurselor umane*** sunt cel mai bine capitalizate la acest nivel. În acest domeniu, există o mulțime de oportunități: centre/comitete locale/regionale de formare şi dezvoltare a resurselor umane; utilizarea unor centre de FPC şi a competențelor deja dobândite de acestea – Centrele Regionale ale ANOFM, Comitetele Locale VET; accesarea unor programe comunitare în domeniu ş.a.

• Sporirea ***investițiilor în dezvoltarea resurselor umane din cultură,***

Avem în vedere atât volumul total, ponderea acestora în investițiile totale pentru DRU, precum şi atragerea altor fonduri în afara celor bugetare. Un loc important va ocupa în perspectivă investițiile din bugetele locale şi, mai ales, cele provenite din Fondul Social European, în măsura în care proiectele elaborate vor fi eligibile. Şi spre acest țel trebuie să se tindă;

Abordarea dezvoltării resurselor umane, **promovarea conceptului de "performanță", de "excelență"** în acest domeniu cu conținut specific necesită combinarea în permanență a educației inițiale cu cea a adulților, articulare şi coordonare intra şi intersectorială. Dar, în primă şi ultimă instanță, **dezvoltarea resurselor umane din domeniul culturii,** ca şi din alte domenii, **necesită cumularea a patru cerințe absolut necesare pentru formarea unui individ competent la nivelul exigențelor mileniului trei,** indiferent de domeniul în care lucrează: **"a şti/a cunoaşte", "a face/a dispune de abilitățile necesare", "a fi/a-ți asuma răspunderi", "a participa la viața comunității".** Numai astfel se realizează **sinergia** tuturor competențelor necesare, se asigură legătura normală dintre educația inițială şi cea continuă, se previne clivajul păgubos, ruptura dintre pregătirea de bază, inițială şi cea continuă. Evident, această nouă concepție necesită înțelegerea de către toți factorii implicați – decidenți sau executanți – a rolului major al INVESTIȚIEI ÎN RESURSELE UMANE, ceea ce implică ***noi atitudini şi comportamente*** ale autorităților centrale şi locale, ale furnizorilor de asemenea servicii şi, nu în ultimul rând, ale subiecților, ale resurselor umane.

4.3. Finanțarea sectorului culturii

Complexitatea obiectivelor culturale în contextul aderării României şi al participării la construcția europeană necesită creşterea resurselor financiare, umane şi logistice alocate pentru fiecare domeniu al sectorului culturii.

La nivelul țărilor europene, se constată tendințe de stagnare relativă a resurselor publice alocate direct sectorului culturii, concomitent cu creşterea accesului organizațiilor culturale la resurse publice din alte sectoare (industrie şi servicii, ocupare, învățământ, dezvoltare regională ş.a.). În acelaşi timp, activitățile culturale din țările europene sunt finanțate şi din fonduri operaționale şi structurale.

4.3.1. Sistemul de finanțare a sectorului culturii din România

După cum arătam şi în lucrarea *Cultură, culte, cinematografe şi protecția dreptului de autor,* în ultimii ani, se constată o diversificare a surselor de finanțare a sectorului culturii, care, pe lângă bugetul de stat şi bugetele locale, beneficiază de surse extrabugetare şi atrase.

Cu toate acestea, finanțarea culturii din bugetul public deține în continuare ponderea cea mai însemnată.

Din acest motiv, sectorul culturii resimte tensiunea generată de competiția cu celelalte sectoare publice care au acces la aceleaşi surse bugetare – educație, sănătate, asistență socială -, fiind plasată uneori sub nivelul de prioritate normal.

Sistemul de finanțare a sectorului culturii este structurat astfel:

• Resurse publice:

- bugetul de stat;
- bugetele locale.

• Resurse atrase din taxe parafiscale şi alte contribuții:

- Fondul cultural național;
- Fondul cinematografic;
- contribuția Loteriei Naționale pentru susținerea culturii scrise (0,4% din profitul net).

• Granturi din Programul "Cultura 2000".

• Timbrele culturale, destinate uniunilor şi asociațiilor de creatori pentru realizarea unor activități specifice.

• Alte surse (sponsorizare, mecenat, mecanismul "1%").

La acestea se adaugă resursele proprii ale operatorilor culturali, realizate din activitățile proprii (de natură culturală şi alte activități).

În funcție de destinație şi de domenii, finanțarea din resurse publice şi atrase îmbracă următoarele forme:

• subvenții acordate instituțiilor publice prin alocații bugetare;

• granturi şi credite pentru programe şi proiecte culturale, indiferent de regimul juridic – public sau privat – al operatorilor;

• ajutor de stat acordat industriei cărții şi industriei cinematografice, pentru:

- producția de carte;
- achiziția de carte şi publicații pentru biblioteci publice;
- producția de filme cinematografice;
- distribuția şi difuzarea de filme cinematografice.

Susținerea de programe şi proiecte din bugetul Ministerului Culturii şi Cultelor se realizează în baza cadrului legal general privind finanțele publice şi a reglementărilor specifice pentru domeniul culturii: Ordonanța Guvernului nr. 51/1998 *privind îmbunătățirea sistemului de finanțare a programelor si proiectelor culturale,* cu completările şi modificările ulterioare.

Pentru programe şi proiecte ale organizațiilor neguvernamentale, criteriile de acordare a granturilor de către minister sunt:

• capacitatea inițiatorilor de a atinge obiectivul/obiectivele urmărite – demonstrată prin prezentarea succintă a modului de derulare a programelor şi proiectelor propuse;

• noutatea programelor şi proiectelor culturale pentru care se solicită finanțare, în raport cu obligațiile ori programele minimale care urmează să fie

aprobate anual de ordonatorii principali de credite, pentru activitățile proprii şi pentru cele organizate de instituțiile din subordine;

• coerența programului sau a proiectului cultural cu necesitățile, prioritățile şi strategia structurilor administrației-publice centrale sau locale care acordă subvenția;

• capacitatea organizatorică şi funcțională a organizației neguvernamentale fără scop lucrativ – asociație, fundație etc. -, dovedită prin:

- experiența în domeniul administrării programelor şi proiectelor culturale;
- căile şi modalitățile de identificare a beneficiarilor;
- calitatea serviciilor culturale acordate sau a activităților culturale organizate;
- capacitatea resurselor umane de a asigura desfăşurarea programului sau proiectului cultural la nivelul propus;
- experiență de colaborare, parteneriat cu autoritățile publice, cu alte organizații guvernamentale şi neguvernamentale din țară şi din străinătate, după caz" *(Cultură, culte, cinematografie şi protecția dreptului de autor,* p. 26).

Trebuie remarcat că organizațiile neguvernamentale participante la o cercetare aplicată[1] asupra accesului la fondurile publice al ONG-urilor din România consideră ca fiind semnificative pentru decidenți următoarele criterii:

• importanța proiectului pentru comunitatea vizată;
• vechimea organizației solicitante şi experiența legată de alte proiecte culturale;
• cuantumul fondurilor solicitate;
• calitatea serviciilor oferite;
• valoarea contribuției proprii a organizației solicitante;
• originalitatea proiectului;
• modul în care proiectul promovează identitatea culturală, valorile creației contemporane etc.

Accesul organizațiilor neguvernamentale la fonduri publice răspunde dezideratelor de stimulare a participării la viața culturală şi consolidează parteneriatul public-privat.

După 2007, finanțarea sectorului culturii din România se va realiza atât din resursele interne menționate mai sus, cât şi din fondurile europene structurale, operaționale şi din cele dedicate activității culturale şi audiovizualului.

4.3.2. Accesul la fonduri europene

Fondurile structurale reprezintă mecanismul de finanțare utilizat de UE pentru a susține dezvoltarea economică şi socială a Uniunii. Ele reprezintă

[1] Derulată în cadrul ARCULT – program al Asociației Culturale Ecumest, în colaborare cu Institutul pentru Politici Publice.

aproximativ 30% din veniturile Uniunii. Aceste fonduri sunt ERDF, ESF, FIFG, EAGGF, precum şi Fondul pentru coeziune.

Cele trei obiectivele de finanțare din aceste fonduri privesc regiunile periferice subdezvoltate ale Uniunii, regiunile care inițiază schimbări structurale, celelalte regiuni ale UE şi formarea şi reconversia profesională a şomerilor.

Pentru distribuirea fondurilor sunt utilizate diverse mecanisme, astfel:

- programe operaționale (care distribuie majoritatea resurselor şi la care controlul utilizării sumelor se face la nivel național sau regional);
- programe/inițiative comunitare (de tipul INTERREG, LEADER, EQUAL, URBAN);
- acțiuni de inovare;
- programe de asistență pentru statele candidate (PHARE, IPSA, SAPARD).

România, ca şi celelalte noi membre ale Uniunii Europene, beneficiază de un ajutor sporit din programele de asistență a țărilor candidate pentru a putea răspunde obiectivelor construcției europene.

Unul dintre obiectivele prioritare la nivel european este respectarea şi promovarea diversității culturilor (art. 151.(4) din Tratatul CE), din care derivă o serie de politici şi direcții de acțiune în plan cultural, care trebuie susținute prin alocarea corespunzătoare de resurse financiare în cadrul fiecărei țări.

Din perspectiva Comisiei Europene, domeniul culturii se regăseşte în diverse politici comunitare, precum:

- coeziune şi dezvoltare teritorială echilibrată, regenerare urbană;
- politici sociale şi resurse umane, combaterea şomajului, mobilitatea forței de muncă;
- tehnologiile informării şi comunicării;
- alte politici interne precum protecția mediului, turismul etc.

O atenție deosebită se acordă finanțării culturii în cadrul politicilor regionale. De aceea, resursele alocate culturii în cadrul fondurilor de dezvoltare regională sunt în creştere în majoritatea statelor membre.

Analiza fondurilor structurale pentru perioada actuală arată că statele membre au optat pentru alocarea unei părți însemnate a acestora pentru domeniul culturii. Trebuie subliniat că, la nivelul fiecărei țări, repartizarea acestor fonduri este de competența decidenților naționali.

Programe operaționale

Fondurile structurale pot fi utilizate în sectorul culturii în următoarele modalități:

- programe operaționale specifice sectorului culturii;
- programe operaționale pentru o anumită industrie, dar care au o componentă culturală (de exemplu, programele dezvoltate în Franța, Germania, Grecia etc. consacrate turismului şi care susțin cu prioritate

restaurarea unor monumente istorice, considerate ca premisă pentru regenerarea spațiului comunitar şi a infrastructurii);

• programe operaționale specifice unei regiuni, în care, cu acordul Comisiei Europene, se pot include fonduri însemnate consacrate activităților culturale.

Programe comunitare

Aceste programe se caracterizează prin faptul că pun un accent important pe restaurarea monumentelor istorice în relație cu regenerarea şi revitalizarea spațiului construit din mediul urban sau rural. Inițiativele ce pot beneficia de finanțare din programe comunitare pot fi grupate în următoarele domenii:

• punerea în valoare a patrimoniului;

• dezvoltarea integrată a activităților culturale, cu deosebire a celor tradiționale;

• dezvoltarea culturală prin utilizarea noilor tehnologii şi a inovării în cultură;

• dezvoltarea locală axată pe obiective economice şi sociale.

Toate proiectele incluse în aceste programe conduc la punerea în valoare a patrimoniului cultural dintr-o anume regiune şi la crearea de infrastructură pentru învățământ şi informare.

Programe pentru acțiuni de inovare

Aceste programe sunt axate pe trei direcții principale:

• economie regională bazată pe cunoaştere şi inovare tehnologică;

• societatea informațională în serviciul dezvoltării regionale (e-EuropeRegio);

• identitate regională şi dezvoltare durabilă.

Trebuie subliniat că pentru cea de-a treia direcție există o linie de finanțare destinată exclusiv susținerii planurilor experimentale de utilizare a patrimoniului cultural pentru stimularea dezvoltării economice regionale şi locale.

Aceste programe oferă, aşadar, numeroase oportunități pentru promovarea dimensiunii culturale a unor domenii socioeconomice, precum şi pentru inițierea de activități comune cu alte sectoare.

Sintetizând, se poate observa că anumite utilizări ale fondurilor structurale au un aport direct asupra infrastructurii şi echipamentelor culturale (e.g., conservarea siturilor arheologice); altele susțin cultura în mod indirect, dezvoltând infrastructuri care facilitează accesul la cultură (e.g., drumuri care duc la obiective culturale); în fine, anumite utilizări susțin la modul general infrastructura unei regiuni (drumuri, hoteluri), favorizând în principal dezvoltarea economică, turistică, socială şi doar indirect dezvoltarea culturii.

Din perspectiva acestor fonduri, dezvoltarea activităților culturale nu este un scop în sine, ci doar un mijloc pentru atingerea altor obiective (dezvoltare regională, coeziune socială, regenerarea urbană şi dezvoltarea rurală, ocupare şi reconversie profesională etc.).

Având acces ia aceste fonduri în calitate de membră a Uniunii Europene, România va trebui să fructifice toate oportunitățile oferite pentru finanțarea activităților culturale şi dezvoltarea sectorului la nivel național şi regional.

Programe europene specifice sectorului culturii

Aceste resurse se completează cu cele dedicate domeniului culturii şi serviciilor audiovizuale prin programele CULTURA 2000 şi MEDIA PLUS şi MEDIA TRAINING.

Noua generație de programe comunitare pentru acest domeniu – *CULTURA 2007 şi MEDIA 2007* -, care vor fi operaționale începând cu 2007, încurajează cooperarea transnațională între operatorii culturali din țările membre.

Cu un buget de 408 milioane euro, programul **CULTURA 2007** are ca *obiectiv general* realizarea unei zone culturale comune, prin dezvoltarea cooperării culturale în Europa.

Programul prevede *trei niveluri de intervenție,* fiecare dintre acestea adresându-se unui factor complementar, dar diferit al cooperării culturale şi răspunzând astfel unor nevoi distincte, dar interdependente şi încurajând sinergiile într-o viziune holistică asupra sectorului cultural.

Primul nivel constă în susținerea financiară directă a proiectelor de cooperare sustenabile, exploratorii şi "speciale", care să contribuie la dinamizarea şi vizibilitatea activității culturale paneuropene.

Cel de-al doilea nivel priveşte integrarea în programului comunitar de acțiune a organizațiilor active în domeniul culturii la nivel european. Se vor acorda astfel ajutoare operaționale sub formă de sprijin multianual organizațiilor europene care dezvoltă programe sustenabile de cooperare culturală sau care acționează ca "ambasadori" ai culturii europene.

Cel de-al treilea nivel vizează susținerea activităților de analiză şi informare, cu scopul de a crea un mediu favorabil cooperării. Acesta cuprinde, la rândul său, trei direcții de acțiune complementare:

- promovarea producerii de instrumente conceptuale, prin susținerea studiilor şi analizelor privind cooperarea culturală, care vor oferi o mai bună înțelegere a fenomenului;
- dezvoltarea instrumentelor de comunicare pe Internet pentru a facilita schimbul de informații şi de exemple de bună practică;
- susținerea "punctelor de contact” pentru a asigura adresabilitatea şi diseminarea eficientă a informațiilor practice cu privire ia întregul program.

Obiectivele specifice ale noului program CULTURA 2007 sunt:

- susținerea mobilității transnaționale a personalului care lucrează în

sectorul culturii;

• încurajarea circulației transnaționale a operelor şi a produselor culturale;

• promovarea dialogului intercultural.

Programul **MEDIA 2007,** care succede programelor **MEDIA** PLUS şi MEDIA TRAINING, va avea un buget estimat la 1,055 milioane euro. .

Obiectivele principale ale acestui program sunt următoarele:

• prezervarea şi promovarea diversității culturale şi a patrimoniului cinematografic/audiovizual european, asigurând accesul publicului la acest patrimoniu şi încurajând dialogul între culturi;

• creşterea circulației de filme şi de alte producții audiovizuale europene, atât în interiorul, cât şi în afara UE;

• Întărirea performanței comerciale a sectorului audiovizual european în contextul unei piețe deschise şi competitive.

Dacă până în anul 2007 România are acces numai la programul CULTURA 2000, cu începere din anul 2007, o dată cu aderarea la UE, accesul va fi extins de la CULTURA 2007 şi la programele care privesc sectorul audiovizual, respectiv programul MEDIA 2007.

4.3.3. Obiective strategice şi direcții de acțiune pentru finanțarea culturii

Realizarea obiectivelor strategice specifice diverselor domenii ale sectorului culturii şi a celor care privesc dezvoltarea culturii în plan regional impune creşterea nivelului de finanțare din resurse interne, astfel încât resursele publice alocate culturii să atingă nivelul de minimum 1%, potrivit recomandărilor UNESCO.

De asemenea, se impune corelarea şi articularea diverselor oportunități de finanțare şi o utilizare eficientă a fondurilor obținute, concomitent cu creşterea veniturilor proprii realizate din activități culturale, care să susțină dezvoltarea sectorului.

Pentru realizarea obiectivelor, se desprind următoarele direcții de acțiune:

• Finanțarea activităților culturale se va face pe bază de programe şi proiecte, inițiate atât de instituțiile publice de cultură, de organizații neguvernamentale, cât şi de creatori şi artişti independenți.

• Pentru rezolvarea unor probleme legate de centralismul decizional, de influențe politice în sfera culturii, eliminarea birocrației şi asigurarea transparenței şi promovarea expertizei în acest domeniu, România va putea utiliza modele europene care şi-au demonstrat eficacitatea, precum "arm's length bodies". Aceasta va însemna transferul responsabilităților privind finanțarea de la minister către o agenție guvernamentală specializată. Această soluție a fost deja pusă în aplicare în majoritatea țărilor din regiune, iar

rezultatele recomandă acest model ca pe o alternativă viabilă.

• Pentru dezvoltarea culturii în plan regional, va trebui să se implementeze modele de finanțare similare, fie ca o rețea de filiale ale agenției guvernamentale, fie ca structuri regionale cu personalitate juridică şi buget distinct.

• De asemenea, sursele constituite din taxe parafiscale şi alte contribuții, colectate în prezent de diferiți operatori, va trebui să fie gestionate în mod coerent pentru eficientizarea utilizării lor şi crearea de valoare adăugată, în beneficiul tuturor operatorilor culturali.

• Accesul la sursele de finanțare publică pentru cultură trebuie să fie egal pentru toți operatorii culturali (instituții publice şi organizații neguvernamentale) şi transparent.

• Accesul egal şi transparent la surse publice de finanțare a programelor şi proiectelor culturale presupune, de asemenea:

- o mai bună informare asupra facilităților şi oportunităților existente;
- transparență în selecția proiectelor;
- receptivitate sporită a autorităților publice față de proiectele propuse;
- Îmbunătățirea sistemului de acordare a resurselor, pe bază de criterii riguroase şi de licitație de proiecte;
- condiționarea finanțării din fonduri publice de îndeplinirea obiectivelor şi atingerea rezultatelor stabilite prin proiect.

• Finanțarea din resurse bugetare va trebui să fie îndreptată cu precădere spre următoarele priorități:

- conservarea, protejarea şi punerea în valoare a patrimoniului cultural;
- sprijinirea creației culturale contemporane;
- stimularea debuturilor;
- susținerea mobilității creatorilor şi a circulației operelor lor;
- dezvoltarea turismului cultural;
- protejarea şi punerea în valoare a tradițiilor şi a patrimoniului intangibil;
- stimularea cooperării culturale şi a dialogului între culturi;
- promovarea diversității de conținuturi şi forme de expresie artistică;
- stimularea creativității şi a culturii minorităților;
- lărgirea accesului la cultură şi a participării la viața culturală;
- dezvoltarea serviciilor culturale şi stimularea vieții culturale din mediul rural.

• Programele şi proiectele care beneficiază de sprijin financiar din resurse bugetare va trebui să fie sustenabile, fundamentate şi realiste, adecvate specificului regional şi zonal, generatoare de beneficii la nivelul comunităților şi al consumatorilor de cultură.

• În acelaşi timp, toate aceste programe şi proiecte pot accesa şi resurse bugetare care nu sunt gestionate de administrația culturală, în măsura în care răspund unor nevoi ale altor sectoare socioeconomice.

• Este necesar ca programele şi proiectele preconizate să beneficieze,

într-o măsură mult mai mare, de susținerea comună a autorităților locale şi centrale. Aceasta presupune extinderea şi permanentizarea parteneriatelor central-local, ceea ce va asigura dezvoltarea unei oferte culturale complexe şi coerente la nivelul comunităților.

• În egală măsură, resursele pentru aceste programe trebuie identificate şi în zona privată. Implicarea sectorului privat în dezvoltarea sectorului culturii va fi de natură să diversifice şi să multiplice parteneriatele public-privat pe cel puțin două direcții:

- investiții directe în domeniu cu finalitate comercială şi
- asumarea responsabilității sociale corporatiste – mecenat.

Accesul operatorilor culturali la sursele de finanțare depinde de competența lor profesională, de familiarizarea cu aceste noi mecanisme, de nivelul de informare şi cunoaştere a căilor de abordare a fiecărei surse potențiale. Pentru a veni în sprijinul lor, punctele de contact şi de informare ale diverselor programe europene trebuie să aibă o mai mare vizibilitate şi facilitate de acces şi consultare.

De asemenea, actorii culturali trebuie să cunoască mai bine specificul şi destinația fondurilor europene şi a celor naționale/regionale, pentru a putea determina decidenții naționali/regionali să includă domeniul culturii printre prioritățile de finanțare din aceste surse.

Aceste competențe sunt cu atât mai necesare cu cât sectorul culturii şi operatorii din sector se află într-o competiție strânsă nu numai între ei, ci şi cu alți actori sociali (în special din sectoarele educației, sănătății, asistenței sociale, cercetării), pentru atragerea de resurse publice şi private.

4.4. Diplomația culturală

Integrarea europeană înseamnă, între altele, şi dialogul culturilor. Întâlnirea culturilor, a operelor, a creatorilor, a industriilor culturale şi a piețelor are ca urmare extinderea segmentelor de consumatori pentru propria ofertă culturală şi, în acelaşi timp, creşterea ofertei internaționale pentru propria piață.

În aceste condiții, apare o supraofertă de produse culturale pe care politicile culturale şi economice trebuie să o prevadă şi să o gestioneze, oferind consumatorilor de cultură accesul la bunurile care răspund nevoilor specifice.

În acest context, diplomația culturală se dezvoltă între cei doi poli semnificativi – polul şanselor în creştere şi polul concurenței accentuate.

Conceptul de diplomație culturală a cunoscut de-a lungul timpului o serie de nuanțări care i-au precizat mai bine sfera de cuprindere. În esență, prin diplomație culturală se înțelege extinderea prin mijloace specifice a ideilor, informației, artelor şi a celorlalte aspecte ale unei culturi către alte națiuni, cu scopul de a dezvolta înțelegerea mutuală.

În timp ce cultura unei naţiuni este suma realizărilor sale, expresia propriei identităţi şi a modului propriu de a gândi şi acţiona, diplomaţia culturală este metoda prin care acestea sunt prezentate celorlalte naţiuni.

Diplomaţia culturală presupune investiţii pe termen lung în relaţiile cu celelalte ţări. Succesul ei rezidă în capacitatea de a se deschide către parteneri, de a respecta cultura, tradiţiile şi istoria lor.

Conceptele-cheie cele mai utilizate la nivelul diplomaţiei culturale sunt: **prestigiu, statut, vizibilitate şi influenţă.**

Direcţiile de acţiune ale politicii publice în domeniu sunt de natură economică, politică şi/sau pur culturală.

La nivelul comunităţii internaţionale, până nu de mult, conceptele predominante erau: control, plan şi scopuri precise, conştient asumate. În noua conjunctură, concepte precum **contacte, promovare globală a valorilor culturale şi a drepturilor fundamentale, cooperare** dobândesc preeminenţă. Ca atare, cadrul de cooperare culturală internaţională se redesenează, o dată cu redescoperirea culturii ca instrument central al relaţiilor diplomatice.

În timp, acţiunile subsumate diplomaţiei culturale au fost practicate sub formă de: "relaţii culturale internaţionale", "politici culturale internaţionale", "schimburi culturale" etc.

Dar termenul de diplomaţie culturală este relevant pentru întreaga tipologie de relaţii culturale transnaţionale care se configurează în zilele noastre, ca, de exemplu: "diplomaţie publică", "diplomaţia ONG-urilor", "diplomaţia afacerilor", "diplomaţia în cadrul diasporei" şi "diplomaţia imaginii de marcă".

Actorii politici contemporani înţeleg faptul că diplomaţia culturală presupune acţiuni, evenimente şi programe de mare vizibilitate, care pot genera publicitate favorabilă şi pot contribui la crearea unei imagini pozitive. Imaginea unei ţări are, *sine qua non,* o componentă culturală, potenţată de turism şi de relaţiile economice, în special de piaţa produselor culturale.

Diplomaţia culturală implică o comunicare biunivocă, ceea ce înseamnă că, pe lângă proiectarea imaginii proprii, fiecare ţară receptează informaţii referitoare la cultura şi valorile celorlalte ţări, ceea ce facilitează înţelegerea specificului şi a unicităţii fiecăreia dintre ele.

În acest context, comunicarea interculturală presupune compatibilitate între concepte, valori şi acţiuni şi între structurile implicate.

Alături de comunicare, cooperarea bi şi multilaterală reprezintă un factor esenţial al diplomaţiei culturale.

În funcţie de aceşti factori se definesc, de către fiecare ţară, prioritităţile diplomaţiei culturale. Aceste priorităţi se axează, în principal, pe: promovarea limbii, protejarea patrimoniului cultural, proiectarea imaginii de marcă, promovarea excelenţei în artă, inovare ştiinţifică etc.

Plecând de la prioritățile identificate, se stabilesc obiectivele strategice şi se identifică instrumentele prin care acestea se pot realiza. Printre obiectivele principale se evidențiază:

- susținerea studierii limbii, prin programe şi instituții specializate;
- susținerea centrelor/institutelor culturale din străinătate;
- facilitarea mobilității creatorilor, artiştilor, precum şi a specialiştilor din organizațiile culturale;
- facilitarea circulației operelor, îndeosebi prin expoziții itinerante, turnee artistice, festivaluri de teatru, muzică şi film, târguri de carte şi de meşteşuguri tradiționale ş.a.;
- activități legate de comerțul cu produse culturale;
- participarea la programe şi proiecte culturale.

Tipologia programelor şi proiectelor subiacente diplomației culturale este complexă. Astfel, în funcție de numărul partenerilor, există programe bilaterale şi multilaterale.

După integrarea în structurile europene, România va continua să-şi extindă acordurile de cooperare culturală bilaterală, să participe la programe multilaterale şi să-şi amplifice schimburile culturale cu diverse țări.

Un obiectiv important vizează dezvoltarea relațiilor cu UNESCO şi Consiliul Europei, îndeosebi în privința conservării şi protejării patrimoniului cultural şi a promovării diversității culturale şi a culturii minorităților.

Pentru perioada 2007-2013, diplomația culturală a României se va baza pe următoarele coordonate:

- redefinirea şi reconfigurarea liniilor principale de acțiune în noua calitate a României de membră a Uniunii Europene;
- reorganizarea structurilor cu atribuții în domeniu şi finanțarea corespunzătoare a programelor, proiectelor şi acțiunilor specifice;
- promovarea parteneriatelor publice dintre Ministerul Culturii, Ministerul Afacerilor Externe, Institutul Cultural Român, centrele culturale ale României din alte țări, cu alte ministere, precum cele care au competențe în domeniul economic şi al turismului etc., asigurându-se astfel coerența demersurilor întreprinse la acest nivel;
- promovarea parteneriatelor sectorului public cu structurile societății civile, cu diverşii operatori culturali, pentru a asigura diversitatea de abordări şi soluții.

Proiectată pe aceste coordonate, diplomația culturală stimulează potențialul creativ autohton şi antrenează principalii actori din domeniu în susținerea dialogului dintre culturi.

Anexa

Structura grupării investigate prin cercetare directă, respectiv: anchetă sociologică, prin chestionar şi interviuri aprofundate, anchetă Delphi, focus-grupuri

Ancheta sociologică în rândul personalului din sectorul culturii – directori ai Direcțiilor Județene pentru Cultură, Culte, Patrimoniu Cultural Național, directori de instituții publice de cultură de interes național, personal de specialitate din Ministerul Culturii şi Cultelor – a cuprins 102 subiecți.

Ancheta Delphi, cu două runde, s-a realizat în rândul specialiştilor din instituțiile publice de cultură şi din organizațiile neguvernamentale cu profil cultural (total 32 subiecți).

Cele două focus-grupuri cu personal specializat din instituții şi aşezăminte de cultură au fost organizate în Bucureşti şi în municipiul Slobozia (total 16 subiecți).

Ancheta prin interviuri aprofundate a vizat manageri culturali din județul Bacău şi Ialomița (total 18 interviuri).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Alexander, V. D., *Sociology of the Arts. Exploring Fine and Popular Forms,* Blackwell, 2003;

Asociația Editorilor din România, *Piața cărții în România. Statistici 2001/Cine sunt cei care nu citesc cărți?***,** 2001;

Bennett, Tony, *Differing diversities: cultural policy and cultural diversity,* Strasbourg, Council of Europe, 2001;

Benzoni, Laurent, *Les biens culturels, une exception economique***,** în *Problemes économiques,* nr. 2750, Paris, 2002

Bourdieu, Pierre, *Economia bunurilor simbolice***,** Bucureşti, Ed. Meridiane, 1986

Changement et continuite – Principes et Instruments pour l'approche culturelle du developpement, Editions UNESCO / Editions Publisud, 1999;

Charpentreau, Jacques, *Pour une politique culturelle***,** Paris, Editions Ouvrieres, 1967;

Comparative Study of the Cultural Products and Services Industry, EU-USA, prepared for the European Parliament by *EUCLID,* 2003;

Cultural Pollcles for Development, Stockholm, UNESCO, 1998.

Cultural Policies in Europe: A Compendium of Basic Facts and Trends, Strasbourg, Council of Europe;

Cultural policies in Europe: local Issues, Strasbourg, Council of Europe, 2000;

Cultură şi societate – Locul culturii în strategia dezvoltării României şi a integrării țării în Uniunea Europeană, Stenograma dezbaterilor, Snagov, mai 1995;

D'Angelo, Mario; Vesperini, Paul*, Cultural policies in Europe: A comparative approach,* Strasbourg, Council of Europe, 1998;

Duma, Alexandru, *Căminul – centru cultural,* în revista *Paideia* nr. 3,1997;

Eide, Asbjern; Krause, Catarina and Rosas, Allan (eds,), *Economic, Social and Cultural RIghts – A Textbook,* Kluwer Law International, the Hague, 2001;

European cultural heritage: A review of pollcles and practice, Vol. I şi II, Strasbourg, Council of Europe, 2000;

Europeans' participation in cultural activities, Eurostat, 2002;

Everitt, Anthony, *The governance of cultura: Approaches to integrated cultural planning and policies,* Strasbourg, Council of Europe, 1999;

Filip, Florin Gheorghe (coord.), *Societatea informațională, Societatea cunoaşterii. Concepte, soluții şi strategii pentru România,* Bucureşti, Ed. Expert, 2001;

Fundația pentru Meşteşuguri, *Cercetare asupra situației educației/instruirii adulților în domeniul meşteşugurilor,* proiect ACE, 2004;

Gordon, Christopher and Mundy, Simon, *European Perspectives on Cultural Policy,* Paris, UNESCO, 2001;

Heiskanen, llkka, *Decentralisation: Trends in European Cultural Policies,* Strasbourg, Council of Europe, 2001;

Hillman-Chartrand, Harry and McCaughey, Claire, *The Arm's Length Principie and the Arts: An Internațional Perspective – Past, Present, and Future,* http://www.culturaleconomics.atfreeweb.corri/arm's.htm;

IMAS, *Consumul şi aspirațiile de cultură ale populației României,* 2004;

In From the Margins: A Contribution to the Debate on Culture and Development in Europe, Strasbourg, Council of Europe, 1997;

Institutul Intercultural Timişoara, Universitatea de Vest Timişoara, Direcția Județeană Timiş pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Național, *Raport de cercetare privind gestionarea domeniului cultural de către factorii de decizie de la nivel local,* 2003;

Katunaric, Vjeran, *The role of culture in local development: Some preliminary observatlons,* în. *Policies for Culture Journal,* July 2003;

Kawashima, N., *Theorising Decentralisation in Cultural Policy***,** in *The European Journal of Cultural Policy,* Vol. 2, No. 2,1997;

Mapping Document of the Creative Industries Task Force, Department for Culture, Media and Sport, London, 1998;

Matarasso, Francois and Landry, Charles, *Balanclng Act: 21 Strategic Dilemmas in Cultural Policy,* Strasbourg, Council of Europe, 1999;

Maximising the educațional and cultural potențial of the new Information technologies, Strasbourg, Council of Europe, 1999;

McChesney, Al lan, *Promoting and Defending Economic, Social and Cultural Rights: A Handbook***,** HURIDOCS, 2000;

Mercer, Colin, *Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development,* Stockholm, The Bank of Sweden Trecentenary Foundation & Gidlunds Forlag, 2002;

Miege, Bernard, *Industriile culturale***,** în Miege, B. *Societatea cucerită de comunicare,* Iaşi, Polirom, 2000;

Mitoheil, Ritva, *Survey on Cultural Co-operation in Europe***,** Circle, 1998;

Moldoveanu, Maria (coord.), *Managementul culturii. Universul rural,* Buc, Ed. Expert, 2000;

Moldoveanu, Maria; Ioan-Franc, Valeriu, *Marketing şi cultură,* Bucureşti, Ed. Expert, 1997;

Moldoveanu, Maria, *Mentalitatea creativă. Perspectivă psihosociologică,* Bucureşti, Ed. Coresi, 2001;

Morris, Robert, *An International Survey of Book Production Durlng the Last Decades,* UNESCO Publishing, 1997

Mucica, Delia, *Cultural Legislation. Why? How? What?,* Strasbourg, Council of Europe, 2003;

Mucica, Delia, *Cultural producte in the e-economy and the "Creative Destruction",* in *Culturelink Proceedings,* 2003;

Mucica, Delia, *Ghid practic de proprietate intelectuală în domeniul artelor spectacolului,* Bucureşti, Ed. Dominus Art, 1996;

Mucica, Delia, *Ghid Practic de proprietate intelectuală în domeniul artelor vizuale,* Bucureşti, Ed. Dominus Art, 1997;

Mundy, Simon, *Cultural Policy: A Short Guide,* Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2000

Niec, Halina, *Cultural Rights: At the End of the World Decade for Cultural Development,* în *Stockholm Conference on Culture and Development,* 1998;

Our Creative Diversity, UNESCO, 1999;

Peacock, Alan et al., *Calling the Tune: A Critique of Arts Funding in Scotland,* Edinburgh, Policy Institute, 2001;
Pickard, Robert (ed.), *Policy and law in heritage conservation,* Strasbourg, Council of Europe, 1998;
Platon, Victor; Ciutacu, Constantin, *Fundamentarea politicilor de dezvoltare regională. Analiză SWOT şi cooperare transfrontalieră***,** Bucureşti, Academia Română, CIDE, 2003;
PNUD, Human Development Report 2001, Making new technologies work for human development;
PNUD, Human Development Report 2004, Cultural Liberty in Today's Diverse World;
PNUD, Human Development Report: 2000, Human rights and human development;
PNUD, National Human Development Report for România 2003-2004 – Local Sustainable Development (proiect);
Postolache, Tudorel, *Un projet ouvert. Discours sur l'integration europeenne,* Bucureşti, Ed. Expert, 2000;
Privatisation and Culture. Limitations or opportunities for cultural development in Europe?, Circle, Amsterdam, 1997;
Report of World Conference on Cultural Policies, Mexico City, UNESCO, 1982;
Schuster, J. Mark, *Deconstructing a Tower of Babel: Privatisation, Decentralisation, Devolution, and Other Ideas in Good Currency in Cultural Policy,* în *Voluntas. International Journal of Voluntary and Non-Profit Organisations,* Vol. 8, No. 3,1997;
Schuster, J. Mark; Monchaux, John de, and Riley II, Charles, *Preserving the Built Heritage: Tools for Implementation,* University Press of New England, 1997;
Stuart, Robert D.; Moran, Barbara B., *Management pentru biblioteci şi centre de informare,* Bucureşti, BNR, Asociația Bibliotecarilor din Bibliotecile Publice – România, 1998;
Taylor, M. and Towse, Ruth., *The Value of Performers' Rights: An Economic Approach,* in *Media, Culture and Society, 1998;*
The new role and new responsibilities of Ministers of Culture in initiating inter-cultural dialogue, with due regard for cultural diversity **–** lucrările colocviului organizat la Strasbourg, Consiliul Europei, 17-18 februarie 2003;
Towse, Ruth, *Economics of Artists' Labour Markets, ACE Research Report,* No. 3, Arts Council of England, London, 1996;
Towse, Ruth (ed), *Cultural Economics,* Aldershot, Edward Elgar Publishing, 1998;
Unity of Diversities – Cultural Co-operation in the European Union, 2001;
World Development Report 1997, The State in a Changing World, septembrie 1997;
Yrjo-Koskinen, Tuula, *Arts organisations and their education programmes: Responding to a need for change,* Strasbourg, Council of Europe, 2001.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 171-172/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENS

INDUSTRII CULTURALE
(I)

dr. Maria MOLDOVEANU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 237
CAPITOLUL 1. INDUSTRIILE CULTURALE - ACCEPȚIUNILE CONCEPTULUI 239
CAPITOLUL 2. TRĂSĂTURI ALE INDUSTRIILOR CULTURALE 245
CAPITOLUL 3. DEZVOLTAREA UNOR INDUSTRII CULTURALE ÎN ROMÂNIA - INDUSTRIA CĂRȚII, INDUSTRIA FILMULUI, INDUSTRIA FONOGRAMELOR - 251
3.1. Industria cărții 254
3.2. Industria filmului 266
3.3. Industria fonogramelor 287
ANEXA 298
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 299

CUVÂNT ÎNAINTE

Moto: "Industriile culturale vor aduce
mai multe joburi şi cea mai
mare bogăție a noului secol"
Chris Smith (1998)

Studiile multidisciplinare realizate în mediile academice şi universitare arată că în ultimii treizeci de ani industriile creative au produs mai multe schimbări în viața culturală a comunităților umane decât schimbările petrecute în cca o sută de ani anteriori.

Referindu-se la importanța acestor industrii, Chris Smith, secretarul de stat pentru cultură al Marii Britanii, arăta că, în următoarele decenii, viitorul țării sale va depinde de industriile culturale, "domenii în care englezii creativi sunt prosperi".

An de an, diverse cărți, filme, discuri, casete etc. atrag milioane de cititori, spectatori, ascultători. Datorită mijloacelor de comunicare în masă, îndeosebi televiziunii, în fiecare zi, un film, un spectacol de divertisment, o operă muzicală sau literară pot atinge audiențe de milioane pe toate meridianele lumii. În zilele noastre, majoritatea indivizilor îşi petrec o bună parte din timpul liber în compania "maşinilor culturale". În acest fel, produsele culturale sunt accesibile unui număr imens de consumatori. Ele nu mai pot fi păstrate între granițele unei țări sau în ariile limbilor naționale, după cum nu mai pot fi păstrați în spații culturale limitate nici compozitorii, artiştii, regizorii, programatorii, editorii etc.

Produsele trans sau internaționale nu înlocuiesc însă oferta de conținuturi culturale naționale, dimpotrivă, promovează identitatea culturală a comunităților şi diversitatea culturilor, stimulând interacțiunile pozitive dintre culturi.

Dezbaterile contemporane asupra industriilor creative privesc, între altele, componentele acestui sector. Majoritatea autorilor se referă la ***industrii culturale "clasice" –*** *industria cărții, industria filmului, industriile mass-media, industria fonogramelor – şi la "noile" tipuri de industrii culturale, care includ designul, software, publicitatea, arhitectura, multimedia. Unii cercetători extind sfera industriilor creative la artele spectacolului, industria artizanatului ş.a.*

Autorii implicați în asemenea dezbateri accentuează fie diferențele din sistemul de finanțare, de producție şi comercializare, fie elementele comune ale produselor culturale.

În lucrarea de față, ne ocupăm de industriile "clasice", analizând îndeosebi procesele de producție, de distribuție şi promovare în industria cărții, industria filmului şi industria fonogramelor. După cum s-a subliniat şi la Forumul asupra cooperării culturale în Europa (Bruxelles, 2001), aceste industrii care fac parte integrantă din cultura noastră au devenit foarte importante şi din punct de vedere cantitativ. În țara noastră, întreprinderile culturale din industria cărții, din industria filmului şi din cea muzicală înregistrează o vizibilitate crescândă.

Studiile de caz pe care le prezentăm sunt semnificative, în opinia noastră, pentru condițiile în care se dezvoltă aceste industrii, pentru mentalitățile economice şi cultura antreprenorială a managerilor culturali.

În egală măsură se evidențiază necesitatea ca aceste industrii să fie susținute prin politici intersectoriale bazate pe raporturile complexe dintre cultură, formarea şi ocuparea forței de muncă şi dezvoltarea economică.

CAPITOLUL 1
INDUSTRIILE CULTURALE
- ACCEPȚIUNILE CONCEPTULUI -

Industriile culturale presupun producerea, reproducerea şi distribuirea pe scară largă, conform unei strategii bazate pe considerente economice, a unor bunuri şi servicii culturale.

Înainte de analiza accepțiunilor asociate conceptului de "industrii culturale", se impun câteva precizări.

1) În primul rând, trebuie subliniat faptul că nu există o definiție a conceptului acceptată de toți autorii, după cum nu există nici puncte de vedere identice în legătură cu tipurile de activități şi subdomenii pe care le cuprinde acest sector.
2) Conceptul desemnează activități diverse, dar care au ca numitor comun **cultura.** Ele prezintă similarități în modul de producere şi comercializare a bunurilor simbolice.
3) Elementele constitutive ale "industriilor culturale" au existat cu mult înainte de inventarea termenului. În timp, ele au fost redefinite, reinterpretate şi repoziționate în spațiul său de semnificații.

Conceptul "industrii culturale" a fost creat de filosofii germani Theodor Adorno şi Max Horkheimer. Cu ajutorul acestui concept, autorii eseului "Producția industrială a bunurilor culturale" ilustrau declinul culturii, prin transformarea ei în comerț şi, implicit, prin anularea autenticității ei. În acest sens, industriile culturale erau asociate cu bunurile de calitate îndoielnică, dar şi cu standardizarea atitudinilor şi a comportamentelor consumatorilor.

Această accepțiune negativistă este însuşită şi de alți autori, care identifică industriile culturale cu producția şi/sau marketingul operelor de artă. Unii dintre ei văd în cultură o ramură a industriei sau a comerțului, "un alt mod de producție" a unor bunuri "materiale", în care sunt incluse forțat picturile, poeziile, compozițiile muzicale etc. Cei care vin dinspre artă nu înțeleg cum pot fi reunite într-o singură sintagmă noțiuni provenite din două domenii distincte: industria şi cultura.

Crearea conceptului "industrii culturale" a fost înlesnită de extinderea semnificației termenului "industrie" la alte domenii şi alte tipuri de activități decât cele considerate de drept activități industriale, afirmându-se astfel "industria turismului", "industria vacanțelor", "industria timpului liber" etc. În opinia unor autori, există un limbaj comun al artelor/culturii şi al ştiințelor economice, cu accentul pe termenii familiari lumii afacerilor, contabililor şi oamenilor politici. În contextul industriilor culturale, se discută cu predilecție despre: **targeturi** în loc de obiective**,** despre **consum** în loc de audiență, despre **clienți** în loc de public, despre **profit** în loc de valoare, ca şi despre **resurse**, **producție**, **produse** etc. După aprecierile lor, sintagma "industrii culturale" estompează granițele între **lumea artei** şi **sferele**

economiei şi simplifică activitatea din domeniul culturii. În această viziune, cultura însăşi reprezintă "o altă formă de activitate economică".

Este adevărat că industriile culturale **susțin** alte ramuri economice – produc venituri şi oferă locuri de muncă –, regenerează domenii considerate neprofitabile (editarea, industria de echipamente culturale etc.), iar prin oferte specifice, **stimulează** consumul în zona altor industrii (turismul) etc. Însă mulți autori pledează pentru respingerea tezelor care susțin că:

- artele trebuie sprijinite datorită importanței lor economice;
- misiunea artei este de a produce bunuri pentru diverse segmente de piață;
- artele trebuie administrate de către specialişti din lumea afacerilor;
- indicatorul succesului în acest domeniu aste audiența înregistrată etc.

Abordarea activității artistice din perspectivă exclusiv economică înseamnă, în concepția autorilor respectivi, omiterea aspectelor care nu sunt compatibile cu metafora industrială, ca de pildă:

- dimensiunea axiologică a produselor culturale;
- natura şi nivelurile creativității;
- libertatea de exprimare artistică;
- satisfacția individuală a consumatorilor de artă etc.

În acest sens, industriile culturale nu înseamnă industrializarea culturii (cei doi termeni nu se suprapun întru totul), deoarece în producția de bunuri simbolice există "ceva" ce nu se poate produce la scară industrială şi nici nu se supune considerentelor economice, şi anume **talentul** creatorului şi relațiile sale speciale cu publicul consumator.

Şi Alvin Toffler recunoaşte că celor mai mulți dintre oameni nu le place să se gândească la artă/cultură în termeni "prozaici şi cinici", aşa cum se regăsesc ei în definițiile industriei culturale, prin care, la rândul său, înțelege "întreaga maşinărie, fizică şi socială, atât comercială, cât şi nonprofit, care se dedică producției sau distribuției de bunuri şi servicii artistice" (23, p.11). Însă, continuă autorul, "chiar dacă arta poate fi produsă de către genii indiferente față de potențialul ei comercial, din momentul când se transmite dincolo de un cerc intim, ea devine **produs social** (s.n.). Necesită canale de distribuție. Are nevoie de investiții, nu numai de imaginație, ci şi de bani şi timp măsurabil. Acest lucru e adevărat în toate sistemele economice" (23, p.12).

În viziunea lui A. Toffler, industriile culturii se compun din mii de instituții, organizații, asociații, cluburi şi companii care oferă publicului o largă diversitate de produse finite din sfera culturii. Autorul preferă termenul "instituții" atât pentru organizațiile nonprofit, cât şi pentru întreprinderile culturale. În concepția sa, "o întreprindere este instituție culturală dacă finanțează şi coordonează producția şi/sau distribuția bunurilor sau a serviciilor culturale" (23, p. 127).

În opinia preşedintelui executiv al IBA (International Book Agency), B. Schmidt, industriile culturale reprezintă o componentă importantă a sectorului culturii, alături de sistemul instituțiilor culturale. Schmidt face diferența între instituții şi industrii culturale în funcție de două criterii: misiunea lor principală şi modul de organizare a activității.

Dacă instituțiile culturale – biblioteci, muzee, cluburi, case de cultură ş.a. -, ca organizații publice şi semipublice, au ca misiune principală asigurarea accesului publicului larg la produsele şi serviciile pe care le furnizează, contribuind, implicit, la păstrarea elementelor ce țin de memoria colectivă şi la promovarea diversității culturale, industriile creative sunt orientate spre **marketingul** şi **producția** de muzică, filme, programe de radio, tv, cărți, ziare, reviste, publicitate, programe de calculator etc.

În cazul industriilor culturale, accentul se pune pe marketing, întrucât organizațiile care le compun participă la toate etapele procesului industrial, de la proiectarea bunurilor culturale (politica de produs), la promovarea şi distribuția lor, până la cercetarea satisfacției consumatorilor (a comportamentului postconsum).

Înțelegerea industriilor culturale – consideră Th.B. Lawrence şi Nelson Philips – depinde mai degrabă de înțelegerea dinamicii consumului decât a dinamicii producției: "Studiind industriile culturale, nu urmărim caracteristicile firmelor, procesele de producție sau materialele din care sunt constituite produsele, ci avem în vedere mai mult practicile de consum care acoperă şi dau valoare produselor unei industrii" (17, p. 5).

În opinia autorilor citați, ofertanții de cultură se împart în două categorii: unii care pun accent pe profit şi consideră că indicatorul succesului este audiența produselor lor şi alții care se concentrează pe calitatea intrinsecă, pe imagine, pe reputația organizației şi/sau a produselor.

Primii se conduc după următoarea logică: dacă este profitabil, înseamnă că faci ceea ce trebuie, dacă este foarte profitabil, înseamnă că eşti performant. Ceilalți se mulțumesc cu ideea că piața lor este alcătuită din indivizi educați, chiar dacă audiența produselor oferite este mai limitată. Interesul pentru imagine este specific şi industriilor culturale. După cum remarcă Th.B. Lawrence şi N. Philips, produsele lor sunt evaluate şi consumate şi pentru "ceea ce semnifică" ele (pentru consumatori), şi nu numai pentru utilitatea lor "materială", pentru capacitatea de a satisface probleme practice ale diverselor segmente de piață. Industriile culturale produc şi vând semnificație, ceea ce contribuie la proiectarea unei imagini pozitive în rândul consumatorilor. Valoarea produselor furnizate de organizațiile intensiv-simbolice din cadrul industriilor culturale depinde nu numai de caracteristicile lor, ci şi de imaginea comunicată cumpărătorilor. Dificultatea constă în a crea şi a menține în funcțiune organizații care să administreze, pe termen lung, dimensiunea simbolică a produselor culturale, asociind producția şi distribuția lor cu inovația continuă.

Pentru a înțelege mai bine acest concept "ecumenic", trebuie să-i definim sfera de cuprindere. În acest sens, opiniile specialiştilor sunt împărțite. Unii reduc "industriile culturale" la mass-media şi industria filmului; alții le identifică însă cu domeniul timpului liber.

În concepția lui B. Mičge, sectorul industriilor culturale este foarte eterogen şi are o lungă istorie (18, p.106).

Componentele sale s-au structurat în jurul a trei modele – modelul editorial, modelul culturii de flux şi modelul informației scrise – la originea lor existând, după cum observa P. Flichy, un proiect artistic şi o nouă tehnică de reproducere şi difuzare. În funcție de cronologia invențiilor, constatăm că evoluția industriilor culturale se prezintă în felul următor:

- industria cărții (sec. al XV-lea – Gutenberg);
- industria fonogramelor (1850 – Edison);
- industria filmului (1895 – Lumičre);
- industriile audiovizualului (1934 – Mélies).

Modelul editorial presupune reproducerea pe scară largă a unei opere unice, originale, fixate pe un suport. Deşi unii autori (Walter Benjamin) consideră că reproducerea industrială distruge originalitatea operei şi îi "devoalează autenticitatea", că etapizarea şi corelarea în sistem de bandă rulantă a proceselor de creație şi de asamblare este atât de riguroasă încât "…personalitatea creatoare nu mai are decât puține şanse de a-şi pune pecetea pe ceea ce nici nu mai poate fi numit operă, ci doar produs"**,** în realitate **"**reproductibilitatea şi originalitatea constituie "o alchimie singulară, benefică, întrucât amprenta creatorului prezent în amonte de procesul productiv nu dispare în cazul operelor multiplicate (1, p. 64). Atunci când produsul cultural (un film) diferă mult de opera/creația inițială (scenariul), diferența poate fi şi ea produsul unui demers creator (al regizorului şi al actorilor implicați).

Mărfurile culturale, cum sunt denumite produsele modelului editorial (cărți, filme, discuri, videocasete ş.a.), au o durată de viață mai mare – conținutul lor nefiind epuizat prin consum -, se vând direct pe o piață de masă segmentată, iar sumele rezultate din vânzare reprezintă principala sursă de venituri. În cazul filmului, pe lângă sala de cinema, producătorul are şi alte posibilități de comercializare, precum televiziunea şi videocasetele. Modelul a fost dominant până în anii ’50, după care a început să coexiste cu modelul culturii de flux.

Modelul fluxului presupune înnoirea permanentă a produselor ce sunt distribuite pe o piață de masă nediferențiată sau pe segmente de consumatori vizate de produse specifice, cum sunt, de pildă, filmele de autor.

Producția continuă necesită o programare riguroasă în temenii duratei, ai mijloacelor tehnice şi ai bugetului, potrivit unor standarde consacrate. În acest sens, se utilizează instrumente specifice – machete pentru presa cotidiană şi grila de programe pentru emisiunile de radio-tv -, distribuția este permanentă, instantanee sau ritmică. Fidelizarea clientelei este indispensabilă pentru obținerea comenzilor de la sponsorii de publicitate. De altfel, în lucrarea *Les industries de l’imaginaire*, Patrice Flichy sublinia faptul că "media de flux sunt direct legate de naşterea publicității".

Publicitatea, care le asigură ofertanților de reclame accesul la un număr impresionant de consumatori potențiali, este principala sursă de venituri în industriile de flux, pe lângă **plata directă** a actului de consum (e.g., cumpărarea dreptului de acces la televiziunea codată, abonamentul la televiziunea prin cablu),

taxa (în cazul radiourilor şi televiziunilor publice), **sponsorizarea** şi **subvenţiile** obţinute de la stat sau de la diverse alte structuri (e.g., proiecte finanţate de Banca Mondială sau anumite ONG-uri).

Subvenţionarea industriilor culturale din surse externe (Banca Mondială), ca şi încurajarea guvernelor să sprijine antreprenorii culturali pentru a fi competitivi pe pieţele interne, regionale şi globale constituie o preocupare din ce în ce mai vizibilă a comunităţii internaţionale. Raţiunile unui asemenea demers sunt multiple. Una dintre ele se referă la stimularea capacităţilor creative de care dispune fiecare cultură. În acest sens, cu prilejul Conferinţei internaţionale de la Florenţa (Italia), consacrate culturii ca factor de dezvoltare durabilă (octombrie 1999), s-a evidenţiat ideea că **este necesar să li se ofere creatorilor**, **artiştilor şi antreprenorilor diverse stimulente care să încurajeze producţia**, **distribuţia şi consumul la nivelul industriilor culturale interne**, deoarece, atunci "când piaţa este singurul arbitru, calitatea şi experimentarea creativităţii pot fi compromise". Această idee vine în continuarea celor exprimate la Conferinţa interguvernamentală de la Stockholm, din anul 1998, unde s-a subliniat faptul că produsele culturale nu pot fi tratate ca oricare alte "mărfuri", ci trebuie considerate **elemente-cheie ale dezvoltării umane** şi ale armonizării culturii cu dezvoltarea economiei.

Strategia de gestiune industrială a culturii de flux se regăseşte la modelul informaţiei scrise. Acest model, "poate cel mai vechi" dintre ele, este, după aprecierea lui Bernard Mičge, "modelul originar al industriilor informaţionale şi culturale" (18, p. 106). În esenţă, acest model se referă la marea presă (i.e. la publicarea cotidiană a ziarelor) care necesită echipamente performante pentru imprimarea şi tratarea informaţiei, ca şi pentru difuzare (inclusiv în format electronic, pe canalele de informare în masă), distribuindu-se, în acelaşi timp, prin vânzare directă, regulată, către consumatorii finali. Modelul informaţiei scrise are elemente comune cu modelul editorial şi cu cel al culturii de flux, ca, de exemplu, **însuşirile pieţelor**, care pot fi segmentate sau nediferenţiate, şi **sistemul de finanţare** – prin vânzarea ziarelor şi prin vânzarea de spaţii publicitare.

Numeroşi experţi consideră însă că diferenţele dintre cele trei modele încep să se estompeze, că dezvoltarea **industriilor comunicării** diminuează treptat diferenţele dintre cinematograf, televiziune, presă scrisă etc., stimulând interesul pentru strategii similare de producere şi comercializare, indiferent de specificitatea produselor culturale – film, carte, revistă, emisiune tv.

În acelaşi timp, expansiunea reţelelor de conectare (reţele de videotex, reţele de acces la bănci de date specializate ş.a.) şi a reţelelor de difuzare (reţele de cablu, sateliţi de teledifuzare), care se manifestă ca întreprinderi de presă (canale de televiziune cu plată) şi/sau ca mijloace de comunicare (reţele de cablu), produce mutaţii semnificative în zona industriilor culturii şi a informaţiei. După Florin Gh. Filip, aceste mutaţii se produc nu doar în zona sectorului culturii (audiovizualului), ci şi a educaţiei, cercetării, turismului, inclusiv a creaţiei ştiinţifice şi artistice. Mulţi specialişti consideră că dezvoltarea reţelor menţionate mai sus relansează industriile de programe şi stimulează industriile de materiale (pentru

producerea programelor şi utilitatea consumatorilor individuali), influenţând practicile de comunicare şi relaţiile dintre companiile care gestionează producţia culturală şi accesul la informaţie.

Figura 1. Principalele articulări ale industriilor reţelelor, industriilor materialelor şi industriilor programelor în cadrul industriilor comunicării

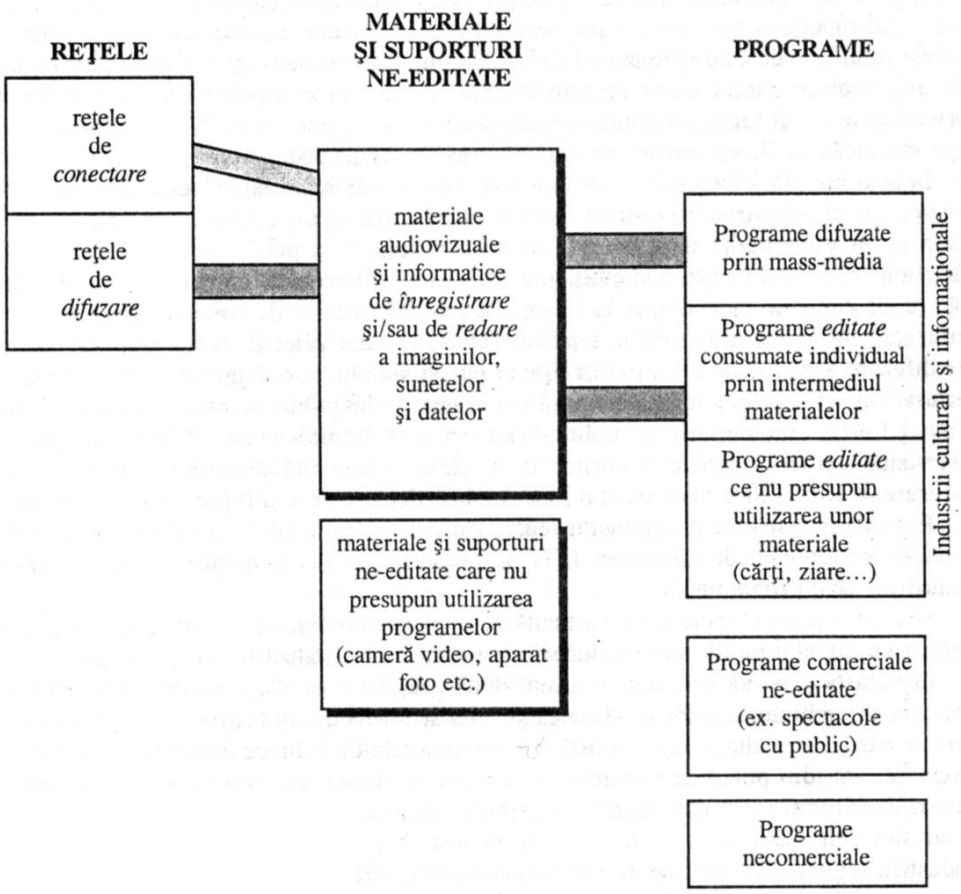

***Sursa**: Bernard Miège,* Societatea cucerită de comunicare*, p. 116.*

În opinia lui Ion Smeureanu şi a Georgetei Drulă, convergenţa dintre domeniile audiovizualului, informaticii şi telecomunicaţiilor reprezintă "un salt tehnologic asemănător apariţiei televiziunii în culori sau a cinematografului sonor, un eveniment cotat ca având aceeaşi importanţă cu inventarea tiparului de către Gutenberg".

CAPITOLUL 2
TRĂSĂTURI ALE INDUSTRIILOR CULTURALE

Industriile culturale sau "industriile creative", cum mai sunt denumite – pentru că materia primă pe care o folosesc este creativitatea umană – se disting printr-o serie de trăsături specifice.

Aceste trăsături se referă la produsele culturale însele, la consum, la cerere şi ofertă, la procesele de producție/reproducție, unde ponderea elementelor intelectuale este considerabilă.

Spre deosebire de alte produse care îndeplinesc funcții de bază la nivelul trebuințelor primare (hrană, îmbrăcăminte etc.), produsele culturale satisfac nevoi situate la nivelurile superioare ale piramidei lui Maslow (i.e. cele care vizează cunoaşterea, creația, autorealizarea etc.).

De asemenea, spre deosebire de bunurile care satisfac trebuințe fundamentale şi care pot fi solicitate în mod repetat de aceiaşi consumatori, fideli unor mărci, consumul cultural presupune o mare diversitate de produse, pentru că, exceptând capodoperele, un film revăzut nu va determina niciodată aceeaşi emoție/satisfacție, o carte recitită nu va mai trezi interesul de la prima lectură, după cum o emisiune tv va fi revăzută din motive cu totul speciale (e.g., pentru reținerea unor amănunte sau pentru decodificarea unor itemi).

Pe lângă un număr de caracteristici **obiective**, **măsurabile** (dimensiune, culoare, ambalaj ş.a.), **comune** unor categorii de bunuri (e.g., cărțile unei colecții cunoscute) uşor de identificat, produsele culturale posedă şi însuşiri subsumate **valorii** sau **calității** – în accepțiunile pe care le au aceste concepte în domeniul culturii.

Uneori, calitatea poate fi desemnată prin **elemente estetice** – proporționalitate, autenticitate -, alteori prin **complexitate** şi prin **noutate** (a stilului sau a tehnicii de execuție), prin **notorietatea** creatorului (autor, regizor, interpret) sau prin **preț.** În legătură cu noutatea, Albert Breton consemna ca trăsătură specifică a industriilor culturale ascendența outputurilor tradiționale față de cele noi. El explica preeminența unor forme "clasice" de exprimare culturală prin uşurința accesului la produse şi servicii din domenii precum industria fonogramelor sau spectacolele de balet, în vreme ce, pentru "produsele curente", este mai lesne accesul la artele vizuale sau la bunuri din domeniul arhitecturii.

Dar, aşa cum scria Fr. Benhamou, sunt consumatori care privilegiază **noutatea** unor produse (e.g., teatru experimental), în vreme ce alții preferă produsele **tradiționale** care sunt mai puțin riscante (e.g., un concert de Chopin). În opinia autoarei, există o anume incertitudine privind calitatea

bunurilor culturale, generată, printre altele, de **asimetria** informației de care beneficiază principalii actori de pe piața culturală (e.g., edituri, galerişti, muzeografi, cumpărători etc.). De regulă, publicul urmăreşte să identifice însuşirile care atestă calitatea bunurilor achiziționate, deşi acelaşi Albert Breton constata **relativa** inaccesibilitate a masei largi de consumatori la produsele de calitate.

Dificultatea accesului ține de capitalul cultural propriu fiecărui individ şi de lipsa/precaritatea informațiilor despre produsele existente pe piață. Rolul expertului este de a reduce incertitudinile consumatorilor, furnizându-le informații care atestă calitatea unui produs sau determinându-i să opteze pentru substitute. Problema care se pune în cazul bunurilor culturale este dacă unicitatea (singularitatea) creației care stă la baza bunurilor culturale poate fi compatibilă cu substituabilitatea lor. În realitate, există consumatori de cultură la fel de satisfăcuți de diverse spectacole ale aceluiaşi regizor sau de un anume gen de cărți (e.g., romane istorice) scrise de diverşi autori, după cum pot fi indivizi la fel de interesați să achiziționeze lucrări (indiferent care) ale aceluiaşi pictor sau ale unor pictori care aparțin unei şcoli sau unui anume curent artistic.

Atestând calitatea unor lucrări, experții – critici, exegeți, galerişti etc. – le consacră valoarea. Responsabilitatea lor este imensă. În Franța, de pildă, galerştii şi cei desemnați prin termenul "commisaire priseur" sunt responsabili în fața legii pentru autenticitatea indicațiilor cuprinse într-un catalog timp de treizeci de ani.

Experții apreciază atât calitatea artistică a bunurilor culturale, cât şi valoarea lor comercială, raportându-se la diverse clasamente şi scale valorice, la tendințele modei, la capitalul artistic al autorilor etc.

Pe acest capital se fundamentează **notorietatea** creatorilor unor opere reproduse în albume de artă – măsurată, de regulă, prin numărul de lucrări realizate şi/sau prezente pe piață, prin referințele inserate în diverse studii, reviste, monografii, prin sancțiunile premiale dobândite în cariera lor.

În lucrările consacrate industriilor culturale există numeroase dezbateri asupra criteriilor care definesc calitatea şi a competenței celor implicați în acest demers. După Laurent Benzoni, în cultură există două viziuni ireconciliabile despre calitate. Prima viziune aparține autorilor care consideră că produsele trebuie să se adapteze gustului clientelei, **calitatea** fiind constatată a posteriori – pe piață.

A doua susține că publicul trebuie să se adapteze standardelor preferențiale şi gusturilor pe care le promovează produsele culturale. Prin urmare, calitatea este definită a priori, din faza conceperii/proiectării acestor produse.

În context se naşte o întrebare legitimă: cum trebuie să se procedeze pentru a produce bunuri culturale ce satisfac criteriile calității stabilite de experți, dar care să înregistreze şi adeziunea publicului? P. Bourdieu consideră că, pentru a exista alternative între "aroganța" tehnocraților şi decizia care acceptă sancțiunea cererii aşa cum se manifestă ea în anchetele de piață, în scorurile de audiență sau în cotele de popularitate" trebuie asigurate mijloacele care asigură funcționarea în bune condiții a sistemului culturii. La rândul sau, Laurent Benzoni susține crearea unor mecanisme de prezervare a "excepției culturale" şi prezintă experiența Noii Zeelande, unde, pentru programele culturale tv, statul stabileşte **o listă de criterii** şi **un buget de subvenții** pe care îl repartizează între emisiunile care înregistrează, în cursul unui an, audiențele cele mai ridicate şi emisiunile ce corespund criteriilor de calitate a priori (3, p. 32). În acest fel este recunoscută şi notorietatea producătorilor (şi a creatorilor).

Notorietatea influențează **prețul produsului** (al unui tablou sau al unui album de artă), aşa cum îl influențează anumite caracteristici obiective – acuratețea culorilor, tehnica execuției, calitatea materialului -, relevanța lui în contextul unui curent sau în contextul lucrărilor unui autor, tranzacțiile la care a participat etc. În esență, arată Fr. Benhamou, prețul rezumă calitățile produsului, recunoscute de principalii actori ai pieței culturale.

Majoritatea autorilor care au analizat trăsăturile specifice ale industriilor culturale au menționat practicile **star-system-ului**.

Preferințele publicului pentru produsele "stea" se explică prin nevoia de a se reduce riscul consumului de produse ce nu satisfac aşteptările lui în privința calității. Această opțiune este exploatată de producători şi comercianți care acționează pe diverse piețe şi care construiesc relații speciale, privilegiate, emoționale ale consumatorilor cu diverse staruri ce simbolizează performanța dintr-un domeniu. În acest fel, cererea pentru produsele respective este mai lesne de estimat şi de stabilizat.

Hollywood-ul, mai ales, a dezvoltat acest sistem, care este însă cultivat virtual pe toate piețele produselor culturale, fie cărți, discuri, emisiuni tv, fie spectacole de teatru, balet sau muzică de toate genurile.

Star-system-ul a făcut ca, prin intermediul mass-media, identificarea cu anumiți dirijori, interpreți, cantautori ale căror CD-uri sunt considerate best-seller-uri să însemne un gen distinct de publicitate. În acest sens, se consideră că producătorii de artă vând mai degrabă "stele" decât bunuri culturale, mai degrabă "măiestrie" decât bunuri tangibile.

Un rol asemănător cu al starurilor îl au produsele de succes – filme, cărți, discuri, emisiuni tv ş.a. – care ulterior devin modele sau prototipuri pentru realizarea altor produse. Aceste prototipuri determină reduceri substanțiale ale costurilor de producție şi, implicit, minimalizarea riscurilor pentru producători.

Fr. Benhamou consideră că prototipurile au un înalt grad de inovație/specializare (e.g., filmul de autor) şi se adresează unor segmente de piață înguste, deschise experimentării, spre deosebire de produsele cu adresabilitate de masă (e.g., filmul popular) preferate de un public reticent față de experiențe de consum inedite.

Cele două opțiuni conduc la strategii de producție diferite. P. Bourdieu prezintă comparativ două edituri franceze: una – Minuit – care practică o politică de inovație şi de risc, compensând incertitudinea prin longevitatea produselor, şi alta – Laffont – înclinată spre tipărirea de titluri vandabile, spre best-sellers-uri adresate segmentelor largi de piață. O asemenea strategie angajează cheltuieli publicitare imense. După modelul studiourilor de la Hollywood, care, pentru lansarea unui film, pun în mişcare "o formidabilă maşină promoțională", de până la zece milioane de dolari, unele edituri americane focalizează cererea de carte pe produsele lor, cheltuind sume mari pe reclamă, aşa cum procedează şi Laffont pentru colecția Best-sellers.

Aşa cum producătorii încearcă să diminueze riscurile, concentrându-se pe un număr limitat de sortimente, şi consumatorii înclină să recepteze ofertele "sigure". De exemplu, în SUA, din 73 de filme noi prezentate într-un an, 8 au atras cca 530 milioane de spectatori, iar în Franța, din 380 de lung-metraje, 30 au polarizat 50% dintre spectatorii de cinema.

O altă caracteristică a industriilor culturale este **dominația celor puternici**. În acest sens, un număr redus de întreprinderi domină fie producția, fie rețeaua de distribuție, iar în unele cazuri, pe amândouă. De exemplu, în industria fonogramelor, şase companii importante – Sony Music, Polygram, EMI, WEA, BMG şi MCA – au dominat multă vreme producția de fonograme, ajungând, la începutul anilor ’90, să dețină şi 90% din distribuția mondială.

"Greii", cum li se mai spune, se concentrează pe valori sigure, rentabile, preferând "să expedieze" inovație în zona întreprinderilor mici. Astfel, "puzderia" de unități, situate departe de centrele de decizie, devin, după cum se exprima Fr. Benhamou, un "laborator colectiv" pentru stimularea creativității. Ele adoptă strategii de nişă (deşi unii consideră că şansa descoperirii unei nişe o au companiile dominante) şi adesea rămân cantonate în nişe deloc rentabile, fiind nevoite să se mulțumească cu procente minore din cifra de afaceri "pe ramură", în vreme ce întreprinderile puternice polarizează veniturile majoritare.

În deceniul trecut, în Franța, 16 din cele 162 de societăți distribuitoare de filme au realizat 89,7% din cifra de afaceri înregistrată în industria cinematografică.

Stéphanie Peltier constată, la rândul ei, că micile unități independente din industria discului sau producătorii independenți de film sunt însărcinați, mai mult sau mai puțin explicit, "să descopere noile talente". Ele sunt considerate

"mai apte să sesizeze rapid evoluțiile pieței" şi să reacționeze în consecință (20, p. 27).

În ultimii ani, se constată preferința "greilor" de a pătrunde pe terenuri conexe sau chiar în industriile clasice. De pildă, grupul Pearson din Marea Britanie ocupă o poziție importantă în presa scrisă, în audiovizual, în editarea de fonograme şi cărți, în "industria timpului liber", fiind, de asemenea, acționar în industria petrolieră, industria porțelanului ş.a.

Tentativele de acest gen sunt tot mai numeroase, motivația lor fiind rentabilizarea capitalurilor sau dominarea mijloacelor de comunicare în masă, fiind conştienți de importanța crescândă a televiziunii. Patru mari producători de fonograme – Sony, Polygram, EMI şi Tim Warner – au lansat la mijlocul anilor ’90 un canal muzical rival canalului american MTV (1, p. 71).

Şi totuşi, un studiu realizat în 2001 de către N. Coutinet, F. Moreau şi S. Peltier, la solicitarea Ministerului Francez al Culturii, a arătat că nu există o relație pozitivă între poziționarea grupurilor mari pe mai multe filiere ale industriilor culturale şi performanțele lor economice. Fenomenul se poate explica prin incapacitatea grupurilor dominante de a gestiona sinergiile generate de domeniile respective. Unii însă au reuşit să exploateze asemenea sinergii, să lanseze un concept cultural (prezent mai întâi într-un film sau într-un serial tv) pe mai multe suporturi: carte, CD, videocasetă, site web etc.

Dominația firmelor puternice este secondată de interferența principalilor actori de pe piața culturală: reprezentanții industriilor de conținut – carte, presă, cinema, audiovizual – participă, împreună cu distribuitorii tv, cu producătorii de materiale şi echipamente şi cu gestionarii rețelelor de comunicare, la structurarea unei oferte culturale complexe, diverse şi capabile să satisfacă cerințele diverselor segmente de consumatori.

Interferența sau **convergența** – cum denumesc unii autori această trăsătură a industriilor culturale – se realizează nu numai la nivelul structurilor şi al proceselor care fac parte din sectorul comercial al culturii, între aceste componente şi sectoarele-cheie ale economiei unei țări, ci şi între diverse industrii culturale, instituții de cultură sau furnizori de servicii informaționale.

După unii autori, interferențele sunt atât de puternice, încât este dificil de circumscris un domeniu al culturii fără a se face referire la cele cu care acesta se întrepătrunde. De pildă, în viziunea cercetătorilor Pierre-Jean Benghozi şi Dominique Sagot-Duvauroux (*Les économies de la culture)*, economia filmului nu poate fi abordată fără referire la economia tv, după cum economia domeniului muzical este cu totul dependentă de industria fonogramelor.

Analizând spectacolele muzicale, Fr. Benhamou observă că aceste spectacole devin adesea adevărate studiouri de înregistrare "live". Autoarea dă ca exemplu concertul susținut, în vara anului 1994, pe un stadion din Los Angeles, de cunoscuții tenori Luciano Pavarotti, Placido Domingo şi José

Carreras, concert la care au participat cca 56000 de spectatori, dar care, înregistrat de Major Warner, a fost vândut, în întreaga lume, în milioane de exemplare.

În acelaşi timp, spectacolele "live" reprezintă o "vitrină publicitară" pentru industria fonogramelor, după cum discurile, compact-discurile, CD-urile etc. permit depăşirea limitelor caracteristice spectacolului direct şi creează condițiile ca produsul cultural să ajungă la un număr nelimitat de consumatori. Fr. Benhamou sesizează **ambivalența relațiilor** dintre industriile culturale şi instituțiile care produc diverse servicii culturale (în concepția ei, aceste servicii nu întrunesc caracteristicile specifice producției industriale): dacă discul sau clipul televizat îi aduc unui spectacol o audiență nesperată, ele îl şi amenință, diminuându-i numărul de consumatori, care, în acest fel, îl pot viziona la domiciliu şi la un preț mult mai scăzut (1, p. 40).

Florin Gh. Filip subliniază **efectele pozitive** ale interferenței dintre diverse **instituții deținătoare de bunuri culturale** (muzee, biblioteci etc.) cu **industriile culturale**, împărțite de autor în "transformatori tradiționali de bunuri culturale" (e.g., industria cărții, industria filmului etc.) şi "noii transformatori", reprezentați de către producătorii de CD-ROM-uri şi editorii de cărți electronice, dar şi cu **organizațiile care difuzează bunuri culturale** (librării, difuzori de presă) **sau care furnizează servicii informaționale** (agenții). După F.Gh. Filip, între efectele pozitive, se pot menționa: diversificarea tipurilor de produse/servicii, extinderea pieței culturale, modernizarea serviciilor şi a instituțiilor, stimularea creativității, atragerea unui număr mai mare de agenți economici care să investească în producția de bunuri specifice (îndeosebi în industria software şi în industriile comunicării) sau care să sponsorizeze programe şi evenimente culturale.

CAPITOLUL 3
DEZVOLTAREA UNOR INDUSTRII CULTURALE ÎN ROMÂNIA
- INDUSTRIA CĂRȚII, INDUSTRIA FILMULUI, INDUSTRIA FONOGRAMELOR -

În lucrarea *Economia bunurilor simbolice*, Pierre Bourdieu aprecia că dezvoltarea industriilor culturale coincide cu extinderea publicului apt (pregătit, alfabetizat) să consume bunuri culturale.

Acest public se diferențiază în funcție de adresabilitatea celor două componente ale câmpului de producție şi circulație a produselor simbolice, respectiv **câmpul de producție** restrânsă, care se adresează unui public ales, avizat, redus ca dimensiuni, şi **câmpul de mare producție**, a cărui ofertă se adresează publicului larg, "marelui public", cum îi spune Bourdieu, alcătuit din exponenți ai tuturor claselor şi categoriilor sociale, inclusiv din fracțiunile neintelectuale ale clasei dominante.

Oferta industriilor culturale incluse, de regulă, în acest câmp care este supus legilor concurenței şi rentabilității se adresează unui public extins, "impersonal", fapt ce influențează natura operelor produse şi valorile (îndeosebi estetice) pe care acestea le vehiculează. P. Bourdieu exemplifică cultura de nivel mediu cu opere cinematografice adaptate după romane celebre, cu "orchestrații populare" de muzică savantă sau orchestrații cu aer savant de arii "populare"
(5, p. 72). În fapt, fenomenele importante ce se produc în sectorul comercial al culturii pot avea influențe (efecte) în câmpul de producție restrânsă. Dilema care intervine frecvent la nivelul acestui sector vizează statutul producătorului. Cine este adevăratul producător: scriitorul sau editorul cărții? autorul scenariului sau producătorul filmului? compozitorul sau producătorul compact-discului? Din perspectiva axiologiei creației, autorul este "principiul prim şi cel din urmă al valorii operei" (P. Bourdieu).

Producătorul – editor, regizor, galerist, director al unei case de film sau al unei companii de discuri etc. – descoperă opera autorului, resursele lui creative şi îl pune în contact cu piața: prin publicarea manuscrisului, prin realizarea unui film după scenariul său, prin reproducerea picturii sale în cataloage sau albume de artă sau prin expunerea ei în spații comerciale (galerii, expoziții cu vânzare etc.) – demersuri care îi aduc autorului recunoaştere publică, prestigiu, notorietate (i.e. consacrare), dar care îi asociază produselor lui şi o valoare comercială (prețul la care se vând pe diverse piețe).

În concepția unor cercetători, valoarea simbolică şi cea estetică a produselor create de industriile culturale eclipsează în mod evident valoarea de piață, de aceea, spun ei, sunt atât de dificile studiile consacrate acestor industrii. Criticii de artă, de exemplu, abordează produsele din punct de vedere estetic, analizează adesea satisfacțiile şi opiniile consumatorilor, dar nu se referă la modul în care au fost realizate ele (e.g., un album de artă al pictorilor impresionişti) şi nici la felul cum s-au vândut. După opinia acestor analişti, producătorul (editorul sau producătorul de discuri, dealer-ul de artă sau producătorul de programe IT) **nu este considerat un om de afaceri** care produce şi vinde diverse bunuri, ci un "onorabil intermediar" între talentul creatorului şi satisfacția/mulțumirea publicului care le receptează. El are un fel de aură asemănătoare celei pe care o au profesorii sau universitățile – spațiu predilect de instruire şi transmitere a moştenirii culturale.

A. Girard consideră că cei care concep politicile culturale trebuie să privească dincolo de această "aură", **să analizeze rolul** exact al tuturor participanților la procesul de producere, de comercializare şi de promovare a bunurilor – investitori, manageri, artişti, distribuitori, publicitari etc. – **şi să măsoare factorii economici** implicați în fiecare etapă a procesului analizat.

În funcție de etapele procesului de producție, au fost definite domeniile/ramurile sectorului comercial al culturii.

Tabelul 1

Industriile culturale: ramuri de activitate şi etape ale procesului de producție şi marketing al bunurilor şi serviciilor – matrice pentru evidența activității

Etape / Ramuri (domenii	Munca creativă	Activitatea editorială	Reproducția	Promovarea	Distribuția en gros	Vânzare en detail	Import	Export	Arhivare
1. Cărți									
2. Ziare, reviste									
3. Discuri									
4. Radio									
5. Tv									
6. Cinema									
7. Produse noi audio-video									
8. Fotografia									
9. Reproduceri de artă									
10. Publicitate									

***Sursa**: Tabel prelucrat după: Girard, Augustin, "Cultural industries: a handicap or a new opportunity for cultural development?", în:* Cultural industries: A challenge for the future of culture*, UNESCO, 1982.*

Indicatorii folosiți pentru evaluarea activității fiecărei ramuri sunt semnificativi:

- volumul producției (număr de titluri, număr de exemplare);
- timpul efectiv de emisie;
- număr de utilizatori;
- număr de persoane angajate (pe profesii şi specialități);
- investiții private;
- capital investit de autoritățile publice;
- ponderea capitalului autohton în totalul capitalului investit etc.

Un alt **criteriu de clasificare** a industriilor culturale se referă la **metode de producție** utilizate. După opinia lui A. Girard, industriile "clasice" (i.e. industria cărții, industria filmului, industria fonogramelor) sunt mai lesne de identificat, deoarece se bazează pe un proces de producție şi de marketing, strict convențional. Celelalte industrii (industriile mass-media, noile servicii audio-video etc.) sunt mult mai complexe, utilizează diverse modalități de expresie şi necesită participarea altor ramuri industriale. Activitatea creativă care stă la baza lor (e.g., compoziția muzicală în cazul fonogramelor, producția tv inclusă într-o emisiune de divertisment) implică, ea însăşi, un important input tehnic.

O categorie aparte din această tipologie este reprezentată de fotografia artistică şi producția DVD ("filmele de acasă"), care presupun, de asemenea, un proces combinat, dar care se bazează pe participarea creativă a consumatorilor. Ei cumpără un produs industrial brut pe care îl folosesc, creând şi distrându-se şi, în acelaşi timp, "exprimându-şi personalitatea" printr-o activitate ce presupune imaginație, sensibilitate, dexteritate, aptitudini artistice etc.

În ultimii ani, dezvoltarea cea mai spectaculoasă a înregistrat-o industria software. Noile companii din domeniu se concentrează pe oferta de produse multimedia off-line şi on-line. Oportunitățile oferite de multimedia au dus la dezvoltarea unei piețe stabile, ca şi la crearea de noi job-uri.

Pe lângă costurile ridicate pentru folosirea noilor servicii, industria IT întâmpină şi o altă dificultate: mulți dintre consumatorii potențiali nu posedă echipamentele necesare. Deşi în spațiul european se constată un interes relativ scăzut pentru utilizarea noilor servicii, atuurile pe care le are, şi anume: ponderea de peste 50% a sectorului editorial european în cel mondial, structura sistemului de distribuție şi, mai ales, potențialul creativ ridicat, îndreptățesc o prognoză optimistă.

3.1. Industria cărții

Ca şi celelalte industrii din sectorul comercial al culturii, industria cărții întruneşte trăsăturile specifice producției de tip industrial, şi anume: caracterul standardizat al muncii, diviziunea accentuată şi specializarea pe verticală, producția de serie, segmentarea riguroasă a etapelor de producție, separarea sarcinilor de creație de cele de execuție, capacitatea de a produce cantități însemnate de bunuri, interesul de a comercializa întreaga producție realizată. În plus, industria cărții se mai caracterizează prin: producerea de prototipuri, grad ridicat de risc asociat mutațiilor de pe piața culturală, active materiale relativ modeste şi active imateriale (e.g., cesiuni ale drepturilor de autor) importante, diferențe mari între prețul de piață şi valoarea intelectuală a produselor ei.

Logica editorială în care se încadrează această industrie vizează "reproducerea unei opere unice, într-un număr oarecare de duplicate", un **conținut discontinuu** (subiectul unei cărți diferă de subiectul celorlalte cărți publicate de aceeaşi editură), fixat pe un **suport durabil** (spre deosebire de efemerul emisiunilor radio-tv), **distribuție treptată** (nu instantanee ca în audiovizual), **finanțarea directă** a procesului de producție de către consumatorii care cumpără produsul sau care sponsorizează producția bunurilor.

Ca oricare alt producător de bunuri şi servicii, editorul de carte se confruntă cu probleme legate de costuri, de cheltuieli, de investiții, de plăți, de furnizori, de piață, de profituri etc. Dar riscul său este incontestabil. Exceptându-i pe autorii care au dobândit notorietate, în lipsa studiilor de piață, editorul nu are certitudinea că lucrările publicate sunt şi rentabile pentru afacerea sa. Bazându-se pe intuiția valorii, editorul învesteşte încredere în autorii pe care îi publică.

Pe lângă reperele obiective – documentații, informații de marketing etc. – , în selecția pe care o face, el are nevoie de inspirație, ca şi scriitorii pe care îi publică. Editorul este în egală măsură un antreprenor şi un "descoperitor" de talente.

În contextul dinamicii gusturilor şi a preferințelor publicului, dar mai ales sub presiunea concurenței şi a dificultăților de tot felul, latura creatoare a editorilor se dezvoltă în mod diferențiat.

Editura Evenimentul Românesc între istorie şi jurnalism

- studiu de caz -

Înființată la jumătatea anilor ’90 de ziaristul şi scriitorul Ion Cristoiu, Editura Evenimentul Românesc şi-a propus să editeze lucrări de istorie contemporană a României, îndeosebi a perioadei postbelice, a cărei cunoaştere obiectivă a fost grav viciată de istoriografia oficială.

Accentul s-a pus pe documente de arhivă şi pe memorialistica "actorilor" principali ai sistemului, astfel încât cărțile[1] publicate să se bucure de interesul real al unor largi cercuri de cititori. În august 1996, editura a lansat şi revista lunară de cultură istorică – "Dosarele istoriei".

Numărând 64 de pagini, în format A4, revista pune la dispoziția cititorilor, număr de număr, un "dosar" al unei probleme de istorie contemporană, alcătuit din cronologii, documente inedite, biografii, articole de interpretare, ilustrații etc., legate de tema tratată. Celelalte rubrici, reunite sub titlul "Dincolo de dosar", abordează în mod profesionist, dar într-un limbaj accesibil, alte probleme din istoria recentă. Autorii lor, ca şi consilierii ştiințifici, provin din mediul academic şi universitar – ceea ce asigură acuratețea ştiințifică a materialelor apreciate în mod unanim.

Articolele din revista "Dosarele istoriei" au fost incluse în bibliografiile recomandate elevilor şi studenților din facultățile de profil, fiind deseori citate în "Bibliografia istorică a României", vol. al IX-lea, editată de Academia Română (1999).

Cu prilejul celui de al 50-lea număr, cititorii revistei, specialişti şi oameni obişnuiți, şi-au exprimat recunoştința pentru utilitatea şi calitatea publicației. Exemple: "…pentru că, de regulă, la aniversări cel sărbătorit primeşte un cadou, m-am gândit să fac şi eu unul «Dosarelor istoriei». Cadoul meu constă în 11 afişe electorale din perioada interbelică. Le-am găsit în podul casei mele şi le-am păstrat cum m-am priceput mai bine. Doresc ca şi alți iubitori de istorie să ia cunoştință de ele, iar specialiştii să le conserve cât mai bine" (G.C.G., Novaci, jud. Gorj).

Un alt cititor consemna: "Dosarele istoriei" reprezintă un eveniment care face notă discordantă cu universul închis al existenței cotidiene, în care preocupările noastre pentru cultură tind a se diminua…" (I.M., Toplița, jud. Harghita).

Revista se bucură de o excelentă receptare din partea publicului. Din păcate, această susținere nu se regăseşte şi în situația ei financiară. După cum reiese din interviul cu directorul publicației, "Dosarele istoriei" se confruntă, ca şi alte reviste, cu numeroase probleme specifice industriilor culturale.

---

[1] Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc*, DIE, 1955-1980 (1997); Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej*, *Ceauşescu şi Iliescu*, *Convorbiri* (1997); Cristian Trocotă, *Mihail Moruzov şi Serviciul Secret de Informații al Armatei Române* (1997); *Moartea lui Grigore Preoteasa. Catastrofa de pe aeroportul Vnukovo* (1957), *Amintirile lui Mihai Novicov* (1998); Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere, 1966-1968: Ancheta cazului Pătrăşcanu* (1999); Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață* (2000); Petru Lucinschi, *Ultimele zile ale URSS* (1999).

– Extrase din interviul cu directorul editurii -

Temele abordate:

1. *Sursele de finanțare;*
2. *Structura costurilor de producție;*
3. *Costurile distribuției;*
4. *Metode de reducere a costurilor;*
5. *Amortizarea prețurilor prin acțiuni de marketing;*
6. *Necesitatea subvențiilor bugetare pentru serviciile culturale oferite de instituții publice;*
7. *Facilitățile care trebuie acordate producătorilor de bunuri culturale;*
8. *Caracteristicile publicului fidel;*
9. *Despre succes şi supraviețuire.*

1. "Singura modalitate de finanțare, cel puțin la editura pe care o conduc, o reprezintă vânzarea cu bucata şi vânzarea prin abonamente. Nu beneficiem nici de ajutoare de la stat – eu cel puțin nu am beneficiat în 12 ani de când lucrez în domeniul editorial -, nici de la instituțiile filantropice, nici de spațiu publicitar, deoarece, în cazul cărților şi al revistelor cu profil cultural, este foarte greu să obții publicitate sau sponsorizări. Publicitatea merge la ziare, unde este, într-un fel, dirijată. E greu de crezut, dar un om de afaceri cu interese în spațiul politic, uneori interese de a fi protejat în afacerile sale, nu este motivat să sponsorizeze publicitatea într-o carte sau într-o revistă culturală – în general, să sponsorizeze o activitate culturală. În perioada interbelică, mulți oameni de afaceri, în frunte cu Carol al II-lea, au contribuit la sponsorizarea actelor culturale – a cărților, a spectacolelor, a diferitelor colecții. În prezent, aşa ceva există extrem de rar; nici măcar băncile, care ar trebui să dedice activității culturale mai mulți bani, nu fac acest lucru."

2. "Din cauza marilor impozite şi taxe date statului, personalul este extrem de costisitor şi la o editură, mai ales în condițiile în care banii din difuzarea cărții vin destul de greu înapoi. Drepturile de autor se mai pot rezolva. Din câte cunosc şi la alte edituri, marea majoritate a autorilor acceptă să nu fie plătiți, numai pentru a putea să scoată cărți, ba chiar vin cu bani de acasă, vin cu anumite sponsorizări. Desigur, partea cea mai mare a costurilor o reprezintă materia primă, plus o serie întreagă de servicii care sunt extrem de scumpe şi care, la un moment dat, au o pondere uriaşă în prețul de vânzare."

3. "Comisionul luat de către rețelele de difuzare este foarte mare la ora actuală, mai ales în condițiile în care firmele de difuzare nu îşi asumă nimic din

riscul comercial – ele sunt nişte structuri pasive. Funcționează după principiul «vindem numai ceea ce este căutat» şi nu există nici un efort din partea lor ca, o dată luată o carte sau o revistă de cultură, să investească în reclamă sau în studierea pieței. Totul rămâne la latitudinea editurii, iar comisionul de cca 30% este foarte mare, deoarece este un comision pretins fără a face alt serviciu decât acela de a lua cartea sau revista, a o duce la chioşcuri şi, eventual, a o da înapoi în momentul în care nu s-a vândut. Cu excepția unor magazine mari, care sunt realizate de către firme străine, nu există, nici în presă şi nici în activitatea de editare a cărții, preocupări de studiere a pieței. Se merge, de regulă, pe intuiții, pe fantezia fiecărui producător… Aşa se explică de ce în domeniul presei dedicate femeilor avem deja o inflație de reviste.

În cazul meu, al grupului de presă «Evenimentul Românesc», nu investim nici un leu în reclamă. În marea majoritate a cazurilor, reclama este făcută indirect, prin relațiile pe care le am eu în lumea presei – note privind apariția revistei sau apariția unei cărți sunt difuzate pe gratis de către colegii mei, sub forma unor recenzii. Şi la revistele pe care le public se face tot reclamă indirectă, prin prezența mea la diferite posturi de televiziune. De fapt, marea majoritate a revistelor de cultură practică această formulă şi cred că reclama clasică, tipărită într-un ziar sau într-o carte, nu are aceeaşi eficiență. Reclama standard, care este valabilă pentru produsele cosmetice sau pentru detergenți, nu are aceeaşi forță în domeniul culturii. Cea mai bună reclamă, şi la noi, şi în Occident, este reclama indirectă, prin consemnarea sau recenzarea produsului cultural."

4. "Singura metodă este încărcarea la maxim a puținilor oameni pe care îi avem. Este un efort de a face ca aceşti oameni să realizeze mai multe sarcini în aşa fel încât costurile cu salariile să nu fie foarte mari. La ora actuală, este singurul mijloc de reducere a prețului de cost pe un produs cultural."

5. "După cum am spus, difuzarea nu este deloc optimă, nu depinde de noi; chiar dacă o carte sau o revistă se vinde, banii vin foarte târziu înapoi din rețeaua de difuzare, nu avem nici o imagine în timp real a modului în care se vinde un produs cultural şi deci, peste un an de zile, te poți trezi că anumite firme de difuzare îți trimit cărțile înapoi, spunând că nu s-au vândut."

6. "Cred că, în cazul serviciilor publice, statul trebuie să participe cu bani, deoarece aceste servicii de radio şi televiziune trebuie să evite dependența totală de comercial. Ele au şi un rol informativ, educativ. Din banii cetățenilor, din buget, trebuie să se aloce o sumă de bani, dar condiția ar fi ca ele să țină cont de faptul că sunt alimentate de la buget. În cazul ziarelor, mă refer la publicații supuse economiei de piață, nu se poate pune problema unei

subvenții de la stat – este concurență! Cred că statul trebuie totuşi să participe mai mult la subvenționarea revistelor de cultură, de popularizare a culturii, a revistelor ştiințifice, a produselor culturale care trebuie să aibă o anumită ținută estetică şi, fiind costisitoare, riscă să nu fie vândute."

7. "Cred că toate acestea ar trebui să facă obiectul unei preocupări din partea statului. De exemplu, achizițiile de carte ar fi chiar necesare, nu numai pentru a ține în viață editurile, dar şi pentru faptul că multe edituri au activități în domenii care ar putea interesa multe instituții. O editură cum este a mea, care este axată şi pe cartea de istorie, ar putea să intereseze instituții precum Ministerul Educației şi Cercetării sau Ministerul Apărării Naționale, deoarece produce cărți cu valoare educativă pentru elevi şi pentru militari. În domeniul acesta, nu orice carte sau revistă trebuie subvenționate, ci acele produse care răspund unui larg interes educativ."

8. "Prima caracteristică a clientului fidel o reprezintă faptul că scrie editurii sau îi trimite email-uri în legătură cu conținutul revistei. Înseamnă că a citit-o, înseamnă că a cumpărat-o. A doua o reprezintă faptul că el cumpără număr de număr revista sau faptul că achiziționează toate cărțile apărute la editură. A treia caracteristică o reprezintă o anumită bunăvoință, înțelegere a dificultăților pe care le avem, deci trec cu vederea calitatea tipografică a produselor realizate de noi."

9.1. "Succesul depinde de prestigiul cucerit în domeniul editorial. Există edituri prestigioase şi edituri cu mai puțin prestigiu."

9.2. "Supraviețuirea depinde de asigurarea cheltuielilor de producție. În ceea ce priveşte un produs cultural, o carte, îți poți permite să investeşti bani din alte surse, din bani personali, o lună, două, trei, dar după aceea, dacă banii nu vin înapoi şi nu acoperă cheltuielile, desigur, eşti obligat să închizi afacerea."

Cercetătorii fenomenului editorial au remarcat faptul că relația dintre editurile private şi cele ce aparțin organizațiilor publice este una delicată. Întotdeauna există temerea că deținătorii puterii în aceste organizații exercită o influență subtilă care i-ar putea sprijini în menținerea privilegiilor, dar şi că editurile care nu s-au eliberat de "tirania" unei poziții sigure pe piață se lasă pradă acestei influențe (Ari Avnerre).

Editorul B. Katznelson din Israel a încercat să clarifice principiile care trebuie să călăuzească aceste raporturi, asemănând munca editorului pusă în serviciul public cu aceea a unui judecător:

"Când publicul numeşte un judecător, nu stipulează că el trebuie să facă ceea ce publicul doreşte, ci că trebuie să facă dreptate. Şi este un bun judecător cel ce rămâne loial justiției, chiar şi atunci când ştie că poate displăcea majorității sau puterii, oricare ar fi ea. (…) Societatea (puterea) poate destitui un judecător, dar nu-i poate cere să nu-şi facă datoria." (Ari Avnerre).

De aceea, consideră Katznelson, instituțiile publice care dețin edituri ar trebui să le lase "să împartă" dreptatea prin realizarea acelor obiective care le fac mai puțin dependente de circumstanțele pieței. Guvernanții ar trebui să gândească la fel: dacă un editor reputat crede că merită publicată o lucrare, atunci el merită sprijinit. În acest sens, trebuie găsite soluții pentru ca editorii să poată face față inflației, fenomenului globalizării (dominației companiilor multinaționale) etc. Industria locală trebuie să fie destul de puternică pentru a face față concurenței internaționale, chiar dacă importul de cărți editate în limbi străine restrânge piața produselor autohtone.

Deşi acționează în aceleaşi condiții economice, sociale, culturale, instituționale, editurile din țara noastră se diferențiază unele de altele ca dimensiune a producției editoriale, ca impact în teritoriu, dar, mai ales, în funcție de performanțele economice, de relaționarea cu piața şi de aspecte precum: politica de distribuție, strategia de dezvoltare, cultura organizațională, capacitatea antreprenorială a echipei manageriale, mentalitățile economice ale membrilor săi.

Un rol important îl are, desigur, experiența acumulată de fiecare editură, momentul când a început să producă, dar şi capitalul inițial, activele moştenite (v. Humanitas), dinamica tirajelor şi a personalului, obiectivele strategice ale fiecărei perioade, preocupările pentru cercetarea pieței, modalitățile de valorizare a producției, practicarea publicității şi a marketingului de relație – cu autorii, cu furnizorii, cu difuzorii de carte, cu cititorii, cu celelalte edituri.

Analiza răspunsurilor date cu prilejul interviurilor realizate în diverse edituri (vezi anexa) evidențiază identitatea de opinii în legătură cu principalele probleme cu care se confruntă majoritatea dintre ele, îndeosebi în privința costurilor de producție, a impozitelor şi taxelor practicate, a colaborării deficitare cu structurile care ar trebui să susțină material şi logistic producția editorială, a situației bibliotecilor publice, a impactului sărăciei asupra vânzării de carte, a poziției ingrate deținute de edituri în mediul de afaceri din fiecare zonă etc.

În multe privințe însă, mentalitățile editorilor se deosebesc radical, ceea ce diminuează, în opinia noastră, sinergia capacităților intelectuale şi praxiologice ale sistemului editorial.

De pildă, unii editori procedează la reducerea costurilor pe seama resurselor umane, prin reducerea lor sau menținerea unui număr limitat de personal, încărcat însă la maximum cu sarcini (Editura Evenimentul

Românesc), prin limitarea creşterilor salariale (Editura Curtea Veche); alții renunță la retehnologizare şi, în general, la modernizarea producției (Editura Curtea Veche, Editura Albatros). Sunt însă şi editori care concep reducerea costurilor prin ridicarea nivelului de pregătire al angajaților şi prin creşterea productivității muncii (Editura Nemira, Editura Humanitas ş.a.).

În mod diferit este apreciată şi oportunitatea ajutorului acordat de stat pentru susținerea producției de carte. După unele opinii, subvențiile acordate prin intermediul Ministerului Culturii şi Cultelor "sunt eficace şi de dorit atunci când susțin programe de interes național, pe termen lung, axate pe promovarea culturii naționale" (Editura Nemira), când sunt dirijate spre "acele proiecte care merită să fie sprijinite (…) dincolo de interese politice şi de grup" (Editura Humanitas), dar nu sunt suficiente "față de cât ar trebui" (Editura Curtea Veche). Unii editori apreciază că "statul ar trebui să cumpere 80% din producția de carte pentru biblioteci şi să dezvolte atât bibliotecile publice, cât şi pe cele şcolare" (Editura Junior), "statul ar trebui să se implice în facilitarea accesului la carte mai mult decât o face astăzi, aşa cum se întâmplă în țările occidentale – Franța, Germania etc." (Editura Albatros).

După alte opinii, aceste subvenții nu sunt gândite să stimuleze interese reale: "Ele răspund unui joc de interese. Dacă ai o subvenție şi eşti foarte cinstit, poți să pierzi. Subvenția este calculată să acopere diferența dintre cheltuieli şi venituri numai dacă vinzi tot tirajul, ceea ce nu se întâmplă niciodată. În plus, subvențiile intră în veniturile editurii şi se impozitează, ceea ce nu este corect din punct de vedere economic" (Editura Curtea Veche). Sunt editori care consideră că subvențiile trebuie acordate serviciilor publice, şi nu editurilor private: "Personal, sunt împotriva subvențiilor bugetare, pentru că acolo sunt banii mei, banii noştri şi a dispune de ei în acest mod nu este nici corect şi nici un gest demn de o cauză nobilă, chiar dacă oamenii nu se prea dau în lături de la a primi gratis bani publici" (Editura Ager).

Trebuie semnalate, de asemenea, mentalitățile editorilor în legătură cu **politica de promovare**. Indiferent de dimensiuni şi de puterea lor economică, toate editurile îşi fac, într-un fel sau altul, publicitate atât prin reclame difuzate în presa scrisă, tv, emisiuni de radio, cât şi prin tehnici specifice Public Relations sau prin alte metode promoționale.

Editurile mari concep această politică în contextul marketingului mix, promovându-şi imaginea prin colecțiile şi cărțile editate. La Editura All, de pildă, strategia de promovare se proiectează în funcție de domeniu, de colecție şi de titluri: "există o strategie de promovare a imaginii editurii, prin care îi comunicăm pieței valorile noastre. În rest, fiecare domeniu necesită o abordare specifică. O colecție nouă, de lux, cu supracoperți şi vândută la un preț rezonabil reprezintă o vitrină publicitară" (Editura All).

Editura Humanitas îşi face reclamă în presa scrisă, la posturi de radio şi televiziune, practicând vânzarea directă şi stimulentele de vânzare, "utilizând

toate oportunitățile oferite de târgurile de carte". După cum menționează directorul de vânzări al editurii, campaniile publicitare dedicate unor evenimente speciale sunt cele mai eficiente. Cea consacrată "cărții prin poştă", de exemplu, a ridicat nivelul vânzărilor cu cca 20%. "Dar mijlocul cel mai important de a promova cărțile şi autorii este presa culturală" (Editura Humanitas).

În opinia altor editori, nu există campanii publicitare care să poată contribui la amortizarea cheltuielilor de producție. De aceea, cheltuielile de promovare a unui produs care se vinde greu sunt limitate. În cazul cărții, "nu există o promovare eficientă şi nici o distribuție optimă" (Editura Albatros). Mergând pe aceeaşi logică, se consideră că, în general, "bugetul pentru promovarea produselor culturale este limitat, iar soluția de rentabilizare a activității trebuie căutată în zona distribuției" (Editura Nemira).

În opinia noastră, aceste aprecieri sunt eronate. Experiența a mii de firme demonstrează importanța promovării pentru dezvoltarea unei afaceri. În viziunea managerilor de la Ager, "publicitatea este un lucru necesar, aşa că, periodic, se cheltuiesc sume importante pentru campaniile de promovare. Cineva povestea că preşedintele companiei Wrigley (producătoarea gumei de mestecat care-i poartă numele) a fost întrebat de un ziarist într-un avion de ce îşi mai face publicitate, atât timp cât compania sa este uriaşă, toată lumea a auzit de ea, iar produsele sale se găsesc peste tot. Preşedintele i-a replicat: «Ştii, ne aflăm la 10000 de metri altitudine, o înălțime foarte mare. Ce ai zice dacă am opri motoarele?» Cred că această frază este esențială în advertising. Despre o firmă trebuie să se audă. De bine. Se înțelege." (Editura Ager).

După cum observa B. Mičge, pe plan mondial se recurge tot mai mult la marketing, acesta fiind implicat mai ales în reorganizarea industriilor culturale şi informaționale (18, p. 164). Dar, aşa cum se întâmplă şi în alte țări, în industriile culturale din țara noastră, marketingul se utilizează în accepțiunea sa de "formă cvasiuniversală de promovare a bunurilor, a serviciilor, a ideilor…" (14, p. 249) şi mult mai puțin ca studiu al factorilor de succes al unui produs, ca mijloc de previzionare a potențialului piețelor sau ca investigare a procesului de dezvoltare a produselor noi cu etapele sale specifice: generarea de idei, testarea prototipului, îmbunătățirea prototipului în faza de creație, pretestarea piețelor şi pregătirea lansării pe piață.

În industria cărții din țara noastră, ca şi în celelalte industrii culturale (mai puțin în mass-media), studiile de marketing sunt conjuncturale şi nerelevante, editorii axându-se, în principal, pe acțiunile promoționale.

Locul predilect de aplicare a strategiilor de promovare îl reprezintă târgurile de carte. An de an, în lume se organizează peste 5600 de târguri, din care 59 sunt târguri de carte. Firmele participante cumpără spațiu de expunere, instalează standuri şi îşi etalează instrumentele promoționale (cataloage, afişe etc.), informând astfel consumatorii asupra producției editoriale.

În viziunea editorilor, aceste târguri prezintă o serie de avantaje: le permite să stabilească contacte directe cu cei care cumpără carte (sau care citesc, deşi nu cumpără cărți), să găsească parteneri noi (din rândul mass-media, al autorilor de cărți, al tipografilor etc.), să vândă o bună parte din producția editorială, să promoveze imaginea editurii, prin filme, lansări de carte, materiale audiovizuale şi prin prezența celebrităților implicate în evenimentele târgului.

Evenimentele organizate în cadrul târgurilor de carte sunt tot mai diverse şi mai funcționale. Cel de la Londra, de pildă, reuneşte în fiecare an peste trei milioane de vizitatori care participă la cca 270 de evenimente. Sponsorul principal este, de regulă, Asociația Vânzătorilor de Carte din Marea Britanie şi Irlanda.

Pe lângă seminariile dedicate problemelor "fierbinți" din industria cărții organizate de Centrul de slujbe şi cariere, unde absolvenții primesc sfaturi utile de la experții domeniului, în cadrul târgului se încheie afaceri, se prezintă diverse medode de editare, soluții pentru comerțul cu amănuntul, se organizează activități promoționale etc.

Şi în România, târgurile de profil polarizează demersurile principalilor actori din industria cărții. De pildă, Târgul Gaudeamus a avut, încă de la debut, următoarele obiective:

- prezentarea unei oferte educaționale complexe, în care cartea ocupă locul central;
- extinderea pieței cărții prin calitatea ofertei şi prin organizarea de evenimente cu mare impact asupra publicului;
- impunerea unor sisteme moderne de prezentare şi comercializare a cărții ş.a.

Cu fiecare ediție, s-au dezvoltat noi secțiuni – Bursa proiectelor editoriale, Bursa ofertelor educaționale şi profesionale, Librăria virtuală, Secțiunea multimedia, Târgul de artă Gaudeamus, Seminarul internațional "Galaxia Gutenberg la începutul mileniului III" ş.a. – şi cu fiecare ediție s-a constatat creşterea numărului de participanți, a volumului de vânzări, ca şi a evenimentelor promoționale: lansări de carte, dezbateri, seminarii, mese rotunde, conferințe, premieri pentru edituri, autori şi cumpărători de carte etc.

Neîndoielnic, evenimentele promoționale organizate la târgurile de carte similare (saloane ale cărții, expozițiile din biblioteci, lansările din librării) influențează pozitiv dinamica producției de carte, calitatea produsului "carte" şi dezvoltarea alternativelor de publicare electronică, dar şi fenomenul lecturii publice.

Din păcate, analiza SWOT a industriei cărții din țara noastră arată că, pe lângă "punctele forte", în acest sector se mențin încă numeroase "puncte

slabe", a căror depăşire depinde de o multitudine de factori economici, sociali şi culturali, dar şi de factori care țin de calitatea resurselor umane şi a celorlalte inputuri ale sectorului comercial al culturii.

Pe lângă aceste caracteristici, industria cărții se mai distinge prin trăsături specifice industriilor culturale, precum: producerea de prototipuri, care implică costuri foarte mari pentru dezvoltarea fiecărui produs, grad ridicat de risc asociat dinamicii gusturilor şi preferințelor publicului, active materiale modeste, dar, în acelaşi timp, active imateriale (e.g., cesiuni de drepturi de autor) importante.

Punctele forte

- Consolidarea economică şi funcțională a editurilor.
- Accentuarea specializării ca efect al percepției de către edituri a diversificării nevoilor de cunoaştere şi pregătire ale consumatorilor.
- Creşterea numărului de opere româneşti contemporane publicate, ca reflex al interesului exprimat de segmente importante ale pieței de carte.
- Utilizarea generalizată a echipamentelor performante şi a noilor tehnologii de culegere şi imprimare, ceea ce permite creşterea rentabilității la tiraje medii şi mici.
- Creşterea calității produsului „carte”, ceea ce îi potențează valențele estetice şi îi consacră un loc aparte în consumul de cultură.
- Apariția alternativelor de publicare electronică – atât pe suporturi optice, cât şi on-line – a unor opere contemporane, care completează şi nuanțează oferta editorială „clasică”.
- Continuitatea sistemului de sprijin al editării de carte prin „comanda de stat”, ceea ce asigură accesul la cultura scrisă a unui număr sporit de consumatori şi, implicit, comunicarea publică a creației contemporane româneşti.
- Apariția unui proces de integrare verticală a imprimeriilor, editurilor şi difuzării în cadrul aceleiaşi societăți sau holding.
- Permanentizarea participării editurilor reprezentative la dialogul cultural internațional şi implicarea lor activă la târgurile de carte şi la alte manifestări de gen.

Punctele slabe

- Necorelarea politicilor editoriale cu cerințele de pregătire şi educare ale diverselor segmente ale populației.
- Lipsa studiilor sistematice ale pieței de carte ca fundamentare pentru

politicile editoriale şi ca mijloc de identificare a nişelor.

- Lipsa unei strategii coerente şi sistematice de promovare a creației româneşti prin sprijinirea („comandă de stat”) traducerilor în alte limbi.
- Deficiența sistemului informațional privind activitatea editorială („book in print”).
- Disfuncționalități majore în difuzarea de carte, cu efect asupra creşterii stocurilor şi retururilor, a situației financiare a editurilor, precum şi asupra accesibilității ofertei pentru populația din zonele depărtate de marile centre urbane.
- Distorsionarea pieței de carte prin practici greşite de aplicare a sistemului de sprjin de stat – diminuarea competitivității reale, supradimensionarea unor tiraje, criterii subiective şi conjuncturale de selecție a titlurilor.
- Limitarea sprijinului de stat la oferta editorială „clasică” (pe suport hârtie), neglijându-se astfel formele alternative, moderne, de comunicare publică a operelor (e.g., publicarea on-line, ediții digitale).
- Neutilizarea eficace a instrumentelor de marketing în promovarea produselor, în atragerea publicului şi pentru păstrarea consumatorilor fideli.
- Lipsa de cultură antreprenorială a agenților economici din industria cărții, care determină ineficiență şi necompetitivitate.

Oportunități

- Liberalizarea pieței şi privatizarea tuturor segmentelor din industria cărții.
- Voința politică de sprijin financiar al producției de carte prin ”comanda de stat”.
- Menținerea la cote acceptabile a interesului pentru lectură, în condițiile reducerii timpului liber şi a concurenței celorlalte modalități de ocupare a timpului liber, îndeosebi din partea mass-media.
- Stimularea activității editoriale prin înlocuirea sistemului de scutire de TVA fără drept de deducere cu o cotă redusă de 9% TVA.
- Schimbările structurale de pe piața muncii şi cerințele educației permanente care determină o nevoie continuă de informație profesională actualizată.
- Sistemul juridic şi financiar-fiscal de susținere a IMM-urilor, care poate fi fructificat şi de agenții economici din industria cărții.

Amenințări

- Lipsa accesului la instrumente de creditare şi, în principal, la credite cu dobândă subvenționată sau fără dobândă.
- Înțelegerea lacunară de către sistemul bancar şi piețele de capital a specificității industriei cărții în privința posibilităților de garantare a creditelor/investițiilor, diferite de cele din industriile „clasice”.
- Incertitudini în legătură cu realizarea programelor editoriale în contextul concentrării transnaționale.

Tabelul 2

Producția de carte în perioada 1998–2002

Anul	Număr cărți tipărite	Tiraj total cărți (mii)	Dinamică titluri, în raport cu 1998 (%)	Dinamică tiraj în raport cu 1998 (%)
1998	6231	14252	100,00	100,00
1999	7874	11417	126,37	126,37
2000	10159	11267	163,04	79,06
2001	10478	10426	168,16	73,15
2002	11571	11189	185,70	78,51

Sursa: Anuarul statistic al României 2003.

Figura 2. Dinamica producției de carte şi a tirajelor, în perioada 1998–2002, raportată la anul 1998

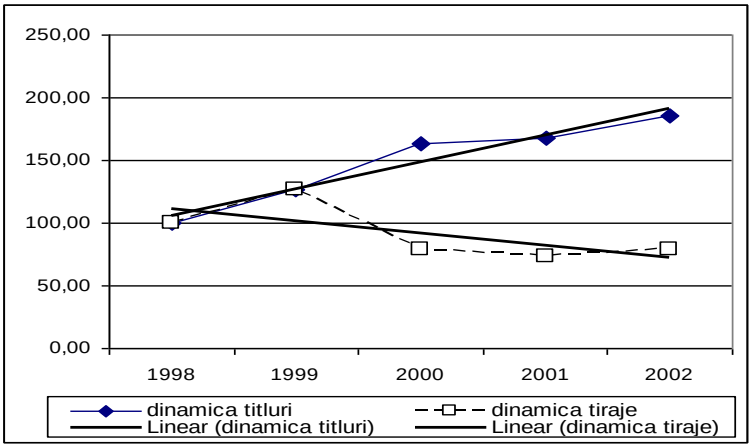

***Sursa**: M. Moldoveanu, D. Mucică,* Sectorul culturii – analiză SWOT la nivel sectorial şi regional*, Bucureşti, 2004, p. 43.*

Aspectele constatate[1] în ultimii ani în privința editării şi difuzării de carte vădesc tendințe cu probabilitate ridicată de menținere în perioada imediat următoare. Astfel:

- Publicul cumpărător de carte (1-12 cărți/an) se situează cu puțin peste cifra de 3.000.000 de cititori, corespunzând unui procent de 13% din populația României.
- Clienții fideli ai librăriilor (cei care cumpără între 5 şi 12 cărți/an) sunt 1.200.000, adică 5% din populația României.
- Nu cumpără cărți 56% dintre absolvenții de liceu şi 12% dintre cei cu diplome de învățământ superior.
- Peste 60% dintre elevi nu citesc nici o carte în afara manualelor şcolare.

3.2. Industria filmului

Ca şi produsele altor industrii culturale, filmele au, în acelaşi timp, **valoare culturală**, în sensul că sunt purtătoare de identități şi de semnificații, că au o dimensiune creativă şi satisfac nevoi spirituale ale consumatorilor, şi **valoare economică** (i.e. sunt comercializabile), fără a putea fi reduse la statutul de simplă marfă.

Industria filmului cuprinde activități de producție şi comunicare publică de bunuri simbolice, a căror valoare economică primară derivă din valoarea lor culturală. Având ca materie primă creativitatea umană, industria cinematografică deține o poziție semnificativă între factorii care contribuie la dezvoltarea personalității umane, facilitând exercitarea unor drepturi şi libertăți fundamentale, cum sunt libertatea de creație şi libertatea de exprimare. De asemenea, prin creşterea cererii şi a consumului în domeniu, în condițiile creşterii timpului liber şi a veniturilor disponibile pentru frecventarea acestor bunuri, industria filmului facilitează accesul la cultură şi participarea la viața culturală – obiective importante ale politicilor culturale, alături de stimularea producțiilor autohtone şi introducerea lor în circuitul mondial de valori.

Dezvoltarea industriei filmului presupune un sistem complex de măsuri legislative, administrative, financiare şi organizaționale cu privire la cele trei segmente importante ale sectorului cinematografiei:

- producția de filme;
- distribuția şi difuzarea filmelor;
- serviciile cinematografice conexe.

[1] Date extrase din studiul comandat de Asociația Editorilor din România, "Piața cărții în România. Statistici 2001 / Cine sunt cei care nu citesc cărți?"

3.2.1. Producția de filme

Anual, în lume se produc cca 5000 de filme, cele mai multe în SUA şi India, țări care realizează aproximativ cinci sute de pelicule fiecare.

În ultimii zece ani, industria cinematografică din SUA a cunoscut o creştere continuă, înregistrând cifre de afaceri impresionante (de la 4,9 miliarde de dolari în 1992 la 12,7 miliarde de dolari în anul 2003). Consumatorii au putut sesiza extinderea fără precedent a rețelei de difuzare, de la expansiunea numărului de cinematografe la crearea de multiplex-uri care oferă, în aceeaşi incintă, mai multe ecrane.

Principalele case producătoare, cu profituri în continuă ascensiune şi cu megaproducții ce domină box-office-ul, aparțin tot cineaştilor de peste ocean. Şapte din cele opt studiouri dominante pe plan mondial şi de care se leagă întreaga istorie a Hollywood-ului au fost înființate între anii 1912 şi 1935 (Paramunt, Warner Brothers, Columbia, Walt Disney, 20th Century Fox, Universal Studios, MGM). În ultimul timp a apărut Dream Works, cu statut de studio independent, având însă aceeaşi capacitate concurențială ca şi cele majore.

Ca producătoare de filme, țara noastră se situează pe locul al 14-lea în Europa. După unele aprecieri, relansarea, în ultimii ani, a producției naționale de filme este un punct forte al industriei cinematografice româneşti.

Potrivit *Anuarului statistic al cinematografiei,* editat de CNC, între anii 2000 şi 2003, în România s-au produs următoarele genuri de filme:

Tabelul 3

Filme produse în România

Nr. crt.	Genul filmelor	2000	2001	2002	2003
1.	Filme de ficțiune de lung metraj, din care:	11	14	9	17
	Producție românească 100%	-	6	8	7
	Coproducții	11	8	1	10
2.	Filme de ficțiune, documentare şi animație de scurt-metraj	19	11	11	4

***Sursa**:* Anuarul statistic al cinematografiei*, editat de CNC.*

Producția autohtonă este modestă, fără şanse prea mari de a se redresa în viitor. Cauzele acestei situații sunt, printre altele, lipsa scenariilor interesante (pentru producători), numărul insuficient al cinematografelor, lipsa resurselor financiare. Singurul organism care finanțează producția de filme româneşti (în proporție de 65%) este Centrul Național al Cinematografiei. Concursul în urma căruia se obține finanțarea este contestat, mai mereu, de către tinerii regizori, pentru lipsa de transparență a jurizării, după cum este contestată însă de către

casele producătoare şi modalitatea de finanțare (i.e. se finanțează numai producția filmului, fără a se aloca anumite sume pentru demersurile postproducție).

Pe lângă starea precară a cinematografelor din provincie, trebuie arătat că în țară au rămas doar 270 de cinematografe active şi nici un film, oricât de bun ar fi, *Titanic*, de exemplu, nu poate înregistra mai mult de 600000 de spectatori.

După cum reiese din datele furnizate de Centrul Național al Cinematografiei, numărul coproducțiilor este semnificativ. În egală măsură, România devine o locație atractivă pentru producătorii străini. Costurile scăzute pentru mâna de lucru şi materia primă, varietatea peisajului, talentul actorilor şi al producătorilor români, ecourile filmelor realizate în studiourile româneşti sunt atuuri care atrag producători şi regizori renumiți, cum sunt: Costa Gavras, Zeffirelli sau Anthony Minghella. Venirea acestor personalități consacrate a crescut numărul şi capacitatea caselor de producție autohtone, ca şi bugetele destinate producției de filme (de la 300000 de dolari, cât este prevăzut pentru un film românesc, până la 80 de milioane de dolari alocate producției Castel – *Cold Mountain).*

Case producătoare de filme din România

- studiu de caz -

În țara noastră se remarcă trei case producătoare: Castel Film Studios, Media Pro Picture şi compania Kentauros. Strategia de promovare a fiecăreia dintre ele exprimă capacitatea creativă şi managerială a producătorilor.

1. Castel Film Studios este o companie integral privată. Din anul 1992, când a fost înființată, a produs peste 80 de filme, majoritatea fiind realizate pentru SUA, Marea Britanie, Franța şi Germania. Compania oferă servicii complete pentru cei interesați să producă în studiourile sale: bugetează scenariul, face casting, construieşte decoruri, oferă locații de filmare, echipament tehnic, echipe tehnice, servicii postproducție ş.a.

Pentru atragerea unor realizatori importanți, echipa Castel participă anual la Târgul de film de la Los Angeles. Dar cea mai bună metodă de promovare este producția cinematografică însăşi. Cold Mountain reprezintă încununarea eforturilor depuse. Actorii şi realizatorii peliculei însumau 25 de Oscar-uri.

În anul 1996, în locația de la Snagov, de peste 10 de km^2, a luat ființă Abis Studio care se ocupă de postproducția video. Pe lângă filmele cinematografice, studioul produce şi publicitate pentru diverse companii,

utilizând la capacitate maximă echipamentele performante şi echipa de profesionişti. Din păcate, Castel Film nu a produs până acum nici un film românesc. Din diverse motive, filmele româneşti nu-şi scot banii.

În acest sens, strategia studiourilor este interesantă: "...acționăm pe două planuri – declară managerul general al companiei – să aibă cine să facă filme împreună cu noi şi, cel mai important lucru, să aibă cine să vadă filmul. Pentru ca investiția să fie rentabilă şi casa de film să poată realiza în continuare alte producții cinematografice, este nevoie de o bună organizare: departamentul de management şi cel de publicitate sunt solicitate la maximum".

Castel Film are o strategie interesantă şi pentru atragerea publicului: înainte sau pe parcursul filmărilor, se organizează conferințe de presă cu realizatorii, producătorii şi actorii din rolurile principale, se publică reportaje şi imagini de pe platou, se relatează incidente minore, se anunță data premierei cu trei-patru luni înainte.

2. Compania de producție cinematografică şi de televiziune Media Pro Pictures (MPP) este un furnizor important de servicii şi conținuturi în zona Europei Centrale şi de Est. Exploatând studiourile de la Buftea, modernizate în ultimii ani şi dotate la nivelul standardelor internaționale, compania oferă servicii integrate (preproducție, producție şi postproducție) pentru producătorii de film, de tv şi de advertising.

Pe lângă producție, MPP şi-a propus să distribuie, într-un mod profesionist, producții tv şi filme de lung metraj, în România şi în spațiul internațional. În acest sens, declarația directorului executiv al studiourilor MPP este edificatoare: "...este misiunea noastră să reabilităm comunitatea cineaştilor români, să aducem publicul în săli, să ducem filmele româneşti în afara granițelor şi, de ce nu, să transformăm această industrie într-o afacere profitabilă, aşa cum se întâmplă oriunde în lume".

3. Kentauros este o companie românească ce se ocupă de realizarea de filme de lung metraj, de emisiuni tv şi de producții comerciale. Fondatorii ei, Soli Shaltiel şi Herb Chestler, au sesizat existența talentelor şi a potențialului uman deosebit, nivelul redus al costurilor de producție etc. şi au decis să construiască un studio de filme de clasă mondială care să pună la dispoziția producătorilor echipamente de ultimă generație, sprijin financiar şi management la standarde hollywoodiene.

Kentauros Entertainment Inc. are o strategie de afaceri în două faze.

Faza 1 constă în construcția şi marketingul facilităților şi al studiourilor de producție, asamblarea echipei de producție şi începerea producției de filme pentru micul şi marele ecran. În acest sens, Kentauros Studios construieşte

studioul la standard mondial. Acesta conține două studiouri de sunet, cea mai mare scenă din Europa, birouri de producție, un teren pentru filmări de dimensiuni impresionante, facilități de parcare şi catering.

Scenele vor fi echipate cu camere de comandă, pardoseli din lemn, echipamente de iluminat, bazine de apă cu ferestre şi coridoare pentru filmări subacvatice, ventilație silențioasă, încălzire şi aer condiționat, protecție împotriva incendiului şi echipament pentru ridicarea şi manipularea greutăților pe grinzi suspendate.

În eforturile de a furniza un flux continuu de producții şi de a-şi menține prezența la Hollywood, Kentauros Studios şi-a deschis birouri de reprezentare în Beverly Hills, care desfăşoară un marketing agresiv în favoarea studiourilor din România. În acest scop, s-a asamblat o echipă de producători de primă valoare din Hollywood, care îi cuprinde, printre alții, pe Michael Peyser, Faye Schwab şi Brian Frankish. Această echipă a identificat şi a stabilit relații cu clienți potențiali şi parteneri strategici din companiile americane de producție. Clienții-țintă ai Kentauros Studios sunt companii de producție independente de primă mână, cum ar fi New Line, Morgan Creek, MDP Worldwide ş.a.

Faza 2 va începe în 2005: Kentauros Entertainment Inc. va lansa Kentauros Pictures şi va începe producția locală de filme artistice, având ca obiectiv să producă două-trei filme pe an. Kentauros Pictures se va angaja în producerea de scenarii, atragerea de talente locale, inclusiv directori şi personal de platou, în obținerea şi alocarea de fonduri necesare producției de film. Pentru a realiza aceste obiective, firma va apela la serviciile unor producători experimentați, care vor conduce procesul de creație; în plus, îşi va întări relațiile de colaborare cu companii de casting, agenții descoperitoare de talente etc.

Kentauros Studios: avantaje competitive

Costuri de producție scăzute

Timp de peste un deceniu, producătorii de filme din Hollywood şi-au mutat producțiile în studiouri mai ieftine din afara SUA.

În 1990, cca 14% din producția de filme şi programe tv erau turnate în afara SUA. În 1998, peste 30% din producțiile cinematografice şi de tv erau turnate în afara SUA şi tendința continuă.

În general, producătorii din Hollywood au obținut o reducere a costurilor de producție cu cel puțin 25% prin filmarea în Canada, Australia, Cehia.

Cu toate acestea, după mai mult de un deceniu de producție în aceste țări, costurile au început să crească şi aici, iar producătorii din Hollywood sunt din nou în căutarea unor locații de filmare ieftine, dar la standarde foarte ridicate.

În medie, costurile de producție cinematografică în România sunt cu 50-70% mai mici decât în SUA şi Europa de Vest şi cu 30-50% mai mici decât în Canada, Australia şi Cehia. De aceea, numeroase studiouri şi companii producătoare de filme privesc România ca o perspectivă atrăgătoare.

Concurența

Concurența locală pentru Kentauros este reprezentată de Castel Films şi studiourile MPP. Ambele au dovedit faptul că România poate fi o locație eficientă din punctul de vedere al costului şi al posibilităților de a produce filme.

Aceste două companii dețin cota majoritară în industria filmului din România, dar până în prezent nu au fost în competiție cu nici un studio modern care să poată oferi condiții de producție la nivel mondial. Kentauros reprezintă această provocare.

Rolul creatorului şi al artistului

Succesul producției cinematografice depinde în mare măsură de activitățile ce se realizează în amonte de procesul industrial.

O idee originală este transpusă într-un scenariu de film. Scenaristul şi cu regizorul prezintă scenariul unei case producătoare, care face (sau nu) propunerea de buget. Dacă se agreează, se semnează contractul. În acest fel se naşte proiectul filmului, a cărui realizare presupune stabilirea locațiilor, construcția decorurilor, selectarea artiştilor, alcătuirea echipei producătoare etc. Urmează filmările şi postproducția. Pe lângă creația care stă la baza scenariului, toate aceste demersuri presupun creativitate: a regizorului, a actorilor etc. Studiourile Kentauros Pictures, de care aminteam mai sus, sunt concepute ca studiouri full service, cu infrastructură independentă, care să pornească de la scenarii originale şi să beneficieze de serviciile unor producători de succes, capabili să gestioneze dezvoltarea creativă a companiei şi potențialul creativ al resurselor umane (regizorale, interpretative, publicitare etc.).

Plecând de la experiența recentă, când piața autohtonă a fost inundată cu producții străine de categorie B, atât în sălile de cinema, cât şi la televiziune, ceea ce a determinat scăderea interesului distribuitorilor pentru difuzarea filmelor româneşti, astăzi sunt necesare demersuri care să promoveze creativitatea în domeniul cinematografiei şi să atragă publicul spectator şi telespectator către filmele de calitate.

În România, strategia națională în domeniul cinematografiei, pentru perioada 2004-2013, îşi propune stimularea creativității tuturor generațiilor de scenarişti, regizori, actori, producători ş.a.

Astfel, unul dintre obiectivele strategice de dezvoltare a industriei filmului vizează acțiuni specifice de stimulare a capacităților creative, prin alocarea de fonduri pentru susținerea producției cinematografice, prin comenzi care să stimuleze creația, prin respectul drepturilor creatorului şi ale artistului, inclusiv prin asigurarea condițiilor de circulație liberă a operelor şi autorilor.

Un rol important îl are stimularea creatorilor şi a artiştilor independenți, îndeosebi a celor tineri, prin acordarea de premii, organizarea de festivaluri, turnee, itinerare culturale etc.

3.2.2. Distribuția filmelor

Analiştii producției cinematografice identifică mai multe canale/circuite "clasice" de distribuție a filmelor.

Unul este constituit prin cedarea exclusivității către anumite săli de cinema frecventate de eşantioane reprezentative de public. Al doilea este circuitul de masă, care, în funcție de atitudinea spectatorilor, va avea influență directă asupra veniturilor producătorului. Un al treilea circuit aparține cinematografului de artă sau şcolilor specializate, care reiau anumite opere pentru a le constitui într-un repertoriu susceptibil să reprezinte o plusvaloare pentru sistemul producției cinematografice.

Cea mai mare provocare pentru distribuitorii de film o reprezintă alegerea filmelor pentru spectatorul român. Fiecare film este un produs diferit. Când toată lumea este specializată în vânzarea unui anumit tip de produs, distribuitorii trebuie să înțeleagă bine fiecare film şi să anticipeze care va fi publicul lui.

O altă mare problemă a celor 12 companii distribuitoare de film existente în România este legată de recuperarea, de la rețeaua publică de cinematografe, a sumei de bani investită.

Numărul de copii ale unui film achiziționate de distribuitori variază în funcție de valoarea filmului. Pentru că încasările sunt reduse, iar copiile de film destul de scumpe, companiile nu-şi permit să aducă un număr mare de copii. Astfel, pentru o producție cu un potențial mare de profit, sunt achiziționate maximum opt copii, care rulează concomitent în mai multe cinematografe din țară. Pentru un film obişnuit, se aduc cinci copii şi doar una sau două pentru un film de artă.

Deşi distribuitorii de film din România au reuşit performanța ca multe dintre marile producții ale momentului să ruleze pe ecranele din țară în aceeaşi zi cu Hollywood-ul, puține sunt cele care aduc profituri.

Dacă inițial distribuitorii câştigau doar din piața de cinema, în ultimii ani, tot mai multe companii încep să achiziționeze filmul cu drepturile de difuzare şi pentru televiziune şi video.

Principalele case de distribuție care acționează de aproape 10 ani în România sunt următoarele: Glob Com Media, Independenta Film, InterComFilm Romania, Media Pro Pictures, New Films Romania, Ro Image 2000, Euro Entertainment Enterprises, Meridian Video, Pro Video SRL, Moebius, Prooptiki Romania, Crescendo Films.

Glob Com Media este, începând din 1999, unul dintre primii distribuitori de filme cinematografice din România, lansând pe marile ecrane un număr de 60 de filme care însumează peste 2,5 milioane de spectatori.

Pe lângă filmele companiei Buena Vista International (Disney), aflată în permanență în topul distribuitorilor majori americani, Glob Com Media a adus în cinematografe filme valoroase ale altor distribuitori de prestigiu (Polygram, Universal, Franchise Pictures, Myriad Pictures, Allied Entertainment, MDP Worldwide).

Din luna iunie 2001, Glob Com Media şi-a extins sfera de activitate în domeniul distribuției video, DVD, tv, achiziționând în acest sens drepturile pentru România ale unor filme care să răspundă, prin calitate şi prin diversitate, preferințelor iubitorilor de film.

Independenta Film este cea mai tânără companie de distribuție de film din România. Nu este cea mai recentă, datează din 1997, ci are cea mai tânără echipă.

Independenta Film distribuie filme de producție franceză în marea lor majoritate, dar şi filme britanice şi americane independente.

Compania **New Films International** din Romania, filială a companiei cu capital american New Films International, specializată în distribuție de film de televiziune, în cinematografe şi în sistemul home video, este prezentă de mai mulți ani pe piața românească de profil, iar pentru spectatorii marelui ecran a debutat în 1999, cu filmul *Viața e frumoasă* (La Vitta e Bella), distins cu trei premii Oscar şi cu numeroase premii europene.

De atunci, sub sigla aceleiaşi companii, au fost difuzate aproape 30 de alte titluri din producția americană şi europeană, în marea lor majoritate succese artistice şi comerciale bine cunoscute, purtătoare ale unor premii de prestigiu, filme realizate sub bagheta unor regizori de marcă şi reunind o întreagă pleiadă de actori celebri.

Euro Entertainment Enterprises este o firmă nou înființată, cu scopul de a aduce pe piața românească "home entertainment" de înaltă calitate.

Pentru a furniza consumatorilor produse de înaltă calitate, Euro Entertainment Enterprises şi-a creat un studio de multiplicare conceput, instalat şi pus în funcțiune de experți britanici, care au instruit inginerii români responsabili cu activitățile de multiplicare.

Meridian Video a intrat pe piața produselor home video cu producția şi distribuția filmelor aflate sub licența New Films International. Acest parteneriat se anunță a fi unul de durată, cele două companii urmând să desfăşoare împreună şi o campanie de promovare a filmelor. Firma dispune de un modern studio de multiplicare şi de o rețea națională de distribuție.

Misiunea **Pro Video** este de a produce entertainment la cel mai bun raport calitate-preț. Punctele forte ale companiei sunt calitatea producției, capacitatea de promovare şi mai ales forța în distribuție la nivel național.

Asociația **Moebius** are ca scop contribuția la dezvoltarea unei generații de cinefili şi cineaşti la Cluj şi în Transilvania. Persoanele implicate în activitățile asociației redactează magazinul cinematografic în limba maghiară, *Filmtett*, organizează cinemateci, tabere de creație de filme în colaborare cu studioul Duna TV.

Prooptiki Romania SRL este filiala în România a companiei Prooptiki SA din Grecia, lider al distribuției de filme din Grecia şi Cipru, cu ajutorul celor două licențe ale sale: Buena Vista International şi Columbia Tristar-Sony Pictures.

În acelaşi timp, Prooptiki este şi distribuitor video şi DVD al Columbia Tristar Home Entertainment, având în momentul de față o cotă de piață de peste 30% pentru produsele home video.

Potrivit *Anuarului statistic al cinematografiei*, rețeaua cinematografică din România, în anul 2003, avea următoarea structură:

Tabelul 4

Rețeaua cinematografică

Nr. crt.	Indicatori	Număr de unități
1	Număr de cinematografe în funcțiune	191
2	Număr de ecrane	213
3	Număr de cinematografe cu 2, 3 sau mai multe ecrane	8
4	Număr de locuri în cinematografe	86889
5	Număr de locuri per ecran	408
6	Număr cinematografe de artă (EURIMAGES)	5

***Sursa**:* Anuarul statistic al cinematografiei.

Interesant este faptul că cei mai mulți agenți economici din industria filmului, înscrişi în Registrul Cinematografiei în perioada 2000-2003, sunt axați mai ales pe distribuție şi comercializare decât pe activități de producție (a filmelor şi/sau a videogramelor).

Tabelul 5

Profilul agenților economici din industria cinematografică

Nr. crt.	Profilul activității	Numărul agenților economici înscrişi în anii:			
		2000	2001	2002	2003
1	Producție şi prestări servicii	45	50	130	181
2	Multiplicare videograme	6	3	41	92
3	Distribuție	22	24	40	131
4	Exploatare prin proiecție publică	27	50	61	80
5	Exploatare prin comercializare şi închiriere de videograme	45	131	100	196
6	Total	145	258	380	680

***Sursa**: Centrul Național al Cinematografiei.*

Cea mai mare provocare pentru distribuitori este alegerea filmelor. Acestea se încadrează în zece mari categorii: filme de dragoste, filme de acțiune, comedii, filme SF, drame, filme parodie, filme horror, filme muzicale, filme de animație, filme thriller.

Investigând genurile de filme vizionate în sălile de cinema, sondajul IMAS asupra consumului de cultură (2004) a extins această tipologie. Astfel, subiecții care frecventează cinematografele (68,7% din eşantion nu merg la cinema) preferă următoarele genuri:

Tabelul 6

- % -

Nr. crt.	Genuri de filme	Preferințe
1	Comedii	18,5
2	Filme de dragoste	10,6
3	Filme polițiste	10,2
4	Filme de aventuri	9,7
5	Drame	5,0
6	Filme istorice	4,6
7	Filme româneşti	3,7
8	Filme SF	3,1
9	Documentare de lung metraj	2,4
	Filme de groază	2,4
10	Westernuri	1,5
11	Alte genuri (politice, desene animate, filme erotice etc.)	4,4

***Sursa**: IMAS,* Consumul şi aspirațiile de cultură ale populației României *(2004).*

Statisticile din ultimii ani evidențiază scăderea numărului de spectatori din cinematografe. În anul 2003, numărul lor a fost de 4527054, frecvența pe locuitor fiind de 0,21. În acest an, a scăzut şi numărul spectatorilor prezenți la premiere, indiferent de genul filmelor (după țara de origine):

Tabelul 7

Spectatori prezenți la filmele prezentate în premieră

- % -

Nr. crt.	Tipuri de filme	Anii			
		2000	2001	2002	2003
1	Filme româneşti	-	0,6	11,0	0,5
2	Filme europene	3,2	4,2	6,7	7,2
3	Filme americane	96,3	93,0	81,3	91,5
4	Filme din alte țări	0,5	2,2	1,0	0,8

***Sursa**: CNC,* Anuarul statistic al cinematografiei.

Este adevărat că un număr mare de spectatori potențiali (75,7% din eşantionul IMAS) nu urmăreşte în mod regulat noutățile cinematografice.

Cei care sunt interesați de noutăți (24,3%) se informează îndeosebi prin intermediul mass-media: 16,9 din emisiuni tv; 2,4 din presa scrisă; 1,0 de la radio. Ceilalți află despre premiere din afişele cinematografelor (numai 4,0), deşi posterele sunt considerate a fi mijloace promoționale de primă importanță.

3.2.3. Metode şi instrumente de promovare a filmului

La succesul producțiilor cinematografice contribuie în mare măsură metodele de promovare utilizate. Acestea pot fi alese de casele producătoare de filme sau pot fi concepute de companiile care le distribuie. Reuşita advertising-ului depinde de profesionalismul celor implicați în campania publicitară şi de resursele financiare investite. În orice agenție sau departament de publicitate, rolul-cheie îl au "creativii". Aceştia sunt specializați pe unul din limbajele folosite în publicistică – cel lingvistic sau cel vizual – şi sunt coordonați de producătorul care propune soluțiile finale de transformare a unui "story board" într-un spot publicitar.

În orice departament de creație lucrează trei categorii de actori:

- copywriter-ii;
- directorii artistici;
- producătorii video.

Copywriter-ii

Copywriter-ii (în traducere, "redactori de publicitate") sunt autorii textelor de publicitate, indiferent de suportul pe care va fi difuzat mesajul.

Ei lucrează utilizând cuvintele, fie ele tipărite sau vorbite, combinându-le şi aranjându-le în jurul ideii esențiale, a conceptului-cheie, pentru ca mesajul reclamei să poată fi citit sau rostit de către consumator aşa cum doreşte producătorul.

Dar copywriter-ii sunt mai mult decât nişte simpli "meşteşugari ai cuvintelor", ei sunt "creatori de concepte"; cuvintele sunt simple aranjamente textuale dacă nu sunt puse în slujba unei idei. Copywriter-ii sunt specialişti ai publicității, înzestrați cu abilități native şi deprinderi îndelung şlefuite, care ştiu să ofere cu maturitate soluții de advertising problemelor de marketing ale clienților lor.

De regulă, un copywriter este specializat în comunicare sau are studii umaniste în domenii ca: jurnalism, filologie, psihologie, sociologie etc.

Directorii artistici

Aceştia sunt autorii mesajului vizual, indiferent de suportul publicitar ce va fi folosit.

Directorul artistic este, la rândul lui, un om al conceptelor, al imaginilor, o persoană care poate da o formă grafică ideilor, mai întâi sub o formă primară (story board), pentru ca acestea să capete forma finală de spot video, spot audio, machetă de presă etc. În cazul realizării reclamelor video, el lucrează direct cu producătorul de film pentru a superviza cu atenție întreg procesul şi a asigura controlul asupra calității a tot ce înseamnă grafică şi imagine. Directorul artistic trebuie să posede o viziune strategică asupra procesului de creare a reclamelor, mult mai aprofundată decât o simplă familiarizare cu principiile şi termenii generali de marketing. Specializarea lui inițială este de grafician, operator film/foto, designer, scenograf etc.

Producătorii video

Producătorul video este acel specialist care ştie cel mai bine dintre toți unde să meargă şi cum să facă să transforme un story board într-un spot publicitar. El se implică în procesul de creație cu mult timp înainte ca ideea creatoare să se materializeze, oferind sfaturi şi soluții specifice domeniului său de expertiză.

După ce structura viitoarei reclame este acceptată, producătorul video alege studioul de producție cel mai adecvat, se ocupă de aspectele financiare şi juridice ale contractelor de producție şi gestionează întregul proces de transformare a ideii în spoturi publicitare.

Producătorul video are rolul ingrat de a acționa ca o instanță tehnică finală de validare a muncii de creație.

De obicei, o campanie publicitară începe înainte de finalizarea filmului (în unele cazuri, o dată cu debutul filmărilor) şi se termină la o dată prestabilită, după lansarea peliculei.

Un rol important în orice campanie publicitară îl are **publicistul**. Una dintre îndatoririle lui este de a pregăti buletinele de presă (press releases) sau informările despre filmul promovat (elaborate adesea de scenarişti) şi a le distribui criticilor de film.

Publicistul asigură şi fotografiile de publicitate (publicity stills), realizate de operatorul echipei în timpul sau după filmările propriu-zise, cu scopul de a fi inserate în spoturile publicitare.

Realizarea unei reclame tv sau a uneia video presupune rularea unor imagini însoțite de mesaje scrise, astfel încât reclama să dureze maximum un minut. Agențiile/departamentele de publicitate ştiu că au la dispoziție numai 60 de secunde pentru "a vinde" un film.

Principalele elemente utilizate în campaniile publicitare sunt:

1. trailerul sau forspanul;
2. afişul (posterul);
3. reclama în ziare, reviste;
4. clipuri tv;
5. reclama de radio;
6. promovare pe internet (site web);
7. promovare prin DVD, CD-uri şi casete video;
8. publicitatea wireless prin SMS;
9. grupaje "on the set" (conținând interviuri şi reportaje ce sunt prezentate în media);
10. conferințe de presă;
11. imagini/fotografii;
12. featurette (prezentare ce conține filmări din spatele scenei);
13. materialele promoționale sau cadourile cu mesaj publicitar (e.g., jucării-personaje în cazul filmelor pentru copii);
14. evenimente de lansare;
15. festivaluri de film.

1. **Trailerul** (forspanul) este un filmuleț de 2-3 minute care conține secvențe dintr-un film ce va fi prezentat în curând în cinematografe. Structura lui este asemănătoare unei piese în trei acte: în primul sunt prezentate

personajele, în al doilea se arată că ele vor să ajungă la o țintă sau vor să demonstreze ceva, iar în al treilea, publicul este lăsat să se întrebe dacă acțiunea lor va fi sau nu încununată de succes.

Trailerul creează o primă impresie, de aceea rolul său în atragerea publicului este foarte important. Se spune că un film trăieşte sau moare, eşuează sau are un succes deosebit, în funcție de impactul pe care îl produce primul mesaj ce ajunge la public.

Accentul cade pe unicitatea mesajului. Trebuie ca o anumită emoție să rezoneze cu publicul, pentru a-l capta şi a-l aduce în sălile de cinema. În acest sens, Geoffrey Ammer de la departamentul de marketing al companiei Columbia Tristar le spunea coechipierilor săi: "Trebuie să duceți mesajul acolo afară, să vă luptați pentru spațiu în cinematografe, pentru spațiu la televiziune, în ziare. Este un război în toată regula."

Crearea unui trailer este o muncă de echipă. Prima versiune este una dintre cele multe; uneori se ajunge şi la treizeci de variante.

Pe lângă forspanul difuzat în cinematografe, există şi o variantă mai concisă, de 20-30 de secunde, destinată televiziunii. Frecvența proiectării lui este decisă la nivelul departamentului de advertising şi/sau de marketing.

2. **Posterele** reprezintă "partea estetică" a campaniei publicitare. Pentru a da viață afişelor şi a asigura coerența lor cu genul filmelor, în procesul creației sunt angajați şi artişti ai culorilor. De asemenea, sunt organizate sesiuni foto cu protagoniştii filmului, creându-se, mai nou, câte o variantă de poster pentru fiecare dintre ei. Un demers foarte important este **alegerea unui super star** de notorietate mondială, ca protagonist într-un film. Sondajele din ultimii ani arată că filmele cu încasările cele mai consistente au în distribuție, fie şi în roluri secundare, staruri care participă la campaniile de reclamă cu propria lor publicitate. Prezența vedetelor este necesară nu numai pentru promovarea filmului, ci chiar pentru concretizarea unor proiecte. Fără un nume de star (cel puțin) în distribuție, cu greu se obține finanțarea peliculei.

Posterele sunt create în două variante: pentru a fi afişate **indoor** (în interiorul sălilor de cinema) şi **outdoor**, respectiv pe panouri exterioare, deasupra cinematografelor, pe mijloacele de transport în comun etc.

3. **Promovarea în reviste şi ziare** se realizează fie prin inserarea unui anunț sau a unei imagini din film în secțiunea/pagina de cultură sau prin prezentări ale filmului sau actorilor în revistele de profil (sau în revistele-ghid, cum este, de pildă, *Şapte seri*), fie prin publicarea de interviuri cu actorii principali sau cu membri ai echipei producătoare. Până nu demult, între 10% şi 25% din bugetul de promovare al unui film (produs la Hollywood) era alocat reclamei de ziar. Din anul 2003, nivelul acestui buget s-a redus, crescând însă

considerabil sumele alocate publicității on-line (comparativ cu 2002). Motivul pentru care nu se renunță cu totul la reclama de ziar este concurența: nimeni nu-şi poate permite să nu-şi facă reclamă acolo unde concurența este prezentă.

4. **Clipurile tv** sunt prezentate în cadrul unor emisiuni dedicate filmelor cinematografice, unde se pot difuza şi interviuri cu actorii sau regizorii implicați sau pot fi inserate în "grupajele" publicitare la fel ca orice altă reclamă. În zilele noastre, televiziunea reprezintă un suport de publicitate din ce în ce mai agreat, întrucât permite utilizarea unui complex de mijloace – text, sunet, imagine în mişcare -, asigură o largă audiență, precum şi comunicarea mesajului în rândul celor mai diverse categorii de populație.

5. **Reclama de radio** este mai condensată şi redusă la elementele esențiale ale mesajului, ştiut fiind faptul că memoria auditivă are un volum mult mai mic decât cea vizuală. Cei care preferă acest suport publicitar țin seama de următoarele avantaje:

- costuri mai mici pentru producerea şi difuzarea reclamei;
- posibilitatea alegerii drept context pentru reclamă a unor programe/ emisiuni care sunt preferate de target-urile vizate, asigurându-se astfel adresabilitatea ei;
- lărgirea audienței prin receptarea mesajului publicitar şi de către persoanele care desfăşoară diverse activități în paralel cu ascultarea radioului ş.a.

Promovarea **coloanei sonore** a unui film reuşeşte să atragă receptori ai reclamei din rândul celor care ascultă muzică. De aceea, inserarea unor hit-uri din filme în spațiul emisiunilor de radio are darul de a-i conecta pe ascultători la mesajele care prezintă filmele respective.

6. **Promovarea filmelor pe internet**. În zilele noastre, se întâmplă rar ca un film să ajungă în cinematografe şi să nu aibă un site web care să-l promoveze. Casele producătoare de filme consideră că prețul pentru crearea acestor site-uri sunt minuscule în raport cu prețurile celorlalte creații publicitare – aproximativ 100000 de dolari pentru un site, comparativ cu zeci de milioane alocate unei campanii pe suporturi mass-media. Totodată, sondajele realizate de furnizorii unor servicii on-line indică o relație strânsă între utilizatorii internet-ului şi spectatorii de film. În plus, reclama pe site are o durată de viață mai lungă (decât cea de ziar sau tv), ea putând fi receptată înainte şi în timpul lansării şi chiar după ce filmul a fost difuzat în cinematografe.

Site-urile cele mai bune permit vizitatorilor crearea unor comunități on-line, unde cei interesați pot afla mai multe informații, pot participa la activități interactive, se pot abona pentru a primi noutăți, pot discuta în timp real (chat) cu cei care gândesc la fel, cu scopul – nedeclarat – de a crea o mare audiență loială filmului respectiv. Unele pagini web ale unor seriale permit rularea în paralel a unor miniseriale on-line, care prezintă poveşti adiacente filmului, în care sunt implicate personaje din acesta. Uneori, aceste minipovestiri sunt incluse în desfăşurarea unui episod, permițând chiar conectarea spectatorilor la show şi invers.

Cele trei funcții de bază pe care le îndeplineşte un site pentru promovarea unui film sunt:

a) furnizarea de informații despre film, companie, staruri etc.;
b) crearea unei comunități de utilizatori de net-spectatori;
c) comerțul: permite consumatorilor să comande (să cumpere) on-line.

7. **Promovarea prin DVD şi pe casete video** se realizează după cca şase luni de la data lansării filmelor în cinematografe. DVD-ul este mai căutat astăzi decât caseta video, întrucât el conține, pe lângă film, secvențe de la filmări, interviuri cu actorii şi chiar mai multe finaluri.

8. **Publicitatea wireless prin SMS** face parte din familia marketingului direct. Reclamele de acest gen pot lua forma unor jocuri cu numele filmului, a unor SMS-uri ce transmit un mesaj sau un slogan, pot folosi WAP sau tehnologii din cele mai noi generații. Sunt rulate pe terminale fără fir, cum ar fi telefoanele mobile.

Un avantaj major al SMS-ului este interactivitatea. O casă producătoare de filme îşi poate antrena clienții într-un joc în care vor genera feed-back sau vor interacționa între ei.

Riot Entertainment arată că rata de răspuns la reclamele SMS este de 11%, mult mai mare decât cea a publicității pe internet.

Producătorul New Line Cinema a făcut echipă cu Riot Entertainment, un furnizor finlandez de divertisment mobil, pentru a da posibilitatea utilizatorilor de echipamente wireless să ruleze diferite jocuri promoționale bazate pe SMS sau WAP, inspirate din filmul *The Lord of the Rings*.

Serviciul a fost anunțat simultan în 17 țări din întreaga lume, iar inițiatorii săi speră să atragă peste 150 de milioane de utilizatori de terminale mobile în următoarele luni.

Acesta este unul dintre exemplele care demonstrează că publicitatea poate fi amuzantă şi eficientă în acelaşi timp şi pe terminale mobile, folosind chiar forme limitate de expresie, cum sunt cele ale SMS sau WAP.

Opiniile despre organizarea campaniilor publicitare sunt diferite.

Producătorii din Marea Britanie, în special cei independenți, consideră că promovarea trebuie să înceapă după terminarea filmărilor. Producătorii de peste ocean apreciază că promovarea poate începe chiar din momentul elaborării conceptului. Acolo, un producător experimentat, cu un titlu de genul (*Gol puşcă*) şi un prim paragraf cu mai puțin de 25 de cuvinte, va încerca să-l atragă pe investitor şi apoi pe spectator. Această etapă este numită "script development".

Conceptul poate să fie valabil (din punct de vedere comercial) sau poate fi plictisitor. În acest ultim caz, el nu este neapărat un concept prost, ci doar unul prezentat în mod neinspirat (sărăcăcios). Permanent trebuie să avem în vedere faptul că cei care fac filme sunt povestitori, iar dacă ideea lor inițială este plictisitoare, atunci el, povestitorul, a eşuat. Este momentul în care producătorii încep să se plângă de lipsa de fonduri, de lipsa de susținere a producției cinematografice etc.

Primele campanii publicitare în sălile de cinema de la noi – realizate după toate regulile – datează din 1996, când a apărut American Cinema Company (ACC), o agenție de media specializată în acest tip de reclamă. ACC se ocupă în prezent de administrarea spațiului publicitar în peste 80 de cinematografe din rețeaua România Film.

Acest tip de promovare se referă la orice tip de reclamă în sălile de cinema. În România, publicitatea în cinematografe se rezumă, cel mai adesea, la difuzarea reclamelor înainte de începerea filmului. Cu toate acestea, au fost şi campanii care au inclus activități de sampling sau chiar inscripționarea biletelor cu logo-ul clientului.

Proiect W – un model inedit de a promova un film pe internet

- studiu de caz -

Ideea proiectului aparține unei echipe constituite din: Gabriel Spahiu, Irina Dinescu, Florin Piersic Jr., Marcel Iureş, Bogdan Stelea, Daniel Popa, Ana Lesko.

Conținutul mesajului este, în esență, o profesiune de credință:

"Ca realizator de film într-o țară ca România, unde filmul nu este o afacere, principalul lucru pe care trebuie să-l înveți este să faci economie, să faci bugetul cât mai mic, să tai ce nu este «strict şi absolut necesar» şi apoi să tai chiar şi din ce a rămas. Într-un cuvânt, să faci compromisuri peste compromisuri până când totul e compromis.

Noi vrem şi altceva pentru că avem convingerea că şi dumneavoastră vă doriți şi meritați altceva.

Suntem conştienţi că nu putem compara piaţa românească de film cu cea europeană sau cea hollywoodiană. Suntem conştienţi că un lung-metraj românesc care să se ridice la standardele de «dincolo» nu are, cel puţin în următorii ani, şanse de reuşită.

Dar dacă filmul ar avea 10 minute, 10 minute în care totul arată impecabil, 10 minute fără compromisuri? Un film de scurt metraj care să fie difuzat în faţa filmelor de lung metraj în cinematografe?

Aşa s-a născut acum mai bine de un an ideea care s-a materializat în «Project W».

Aveam scenariul unui proiect imposibil de realizat în convenţia cinematografiei româneşti, unde bucuria de a te afla printre puţinii care fac film te face să accepţi aproape orice compromis. Ne propuneam un film care, la prima vedere, costa cel puţin cât un lung-metraj românesc. Ne propuneam un film care nu are nici o şansă de a reuşi dacă în realizarea lui se fac compromisuri.

După episodul story board, după multe telefoane şi mail-uri, am ajuns într-un final la un buget estimativ, aparent cutremurător. Punând cap la cap capitolele de cheltuieli, am ajuns la impresionanta sumă de 307 mii de euro, deci cam suma aproximativă alocată în România pentru realizarea unui film de lung metraj...

E o sumă imensă? În România, nu «dincolo», unde se cheltuiesc în medie 100 de mii de euro pentru realizarea unei reclame comerciale de 30 de secunde, iar bugetele de peste 250 de mii de euro nu sunt doar excepţii.

.....

Ideea iniţială era să găsim 307 oameni cu dare de mână care să investească în această idee câte o mie de euro fiecare. Ulterior am înţeles că nu contează numărul de donatori sau suma. Contează ca proiectul să iasă în faţă, contează ca un număr cât mai mare de spectatori să afle ce vrem să facem. Contează să primim acceptul publicului, acceptul vostru...

"Project W" este primul film românesc produs prin contribuţia privată, exclusivă şi generoasă a unor iubitori ai artei şi filmului românesc.

Promovarea filmelor pe internet prezintă soluţii extrem de ingenioase. Un exemplu în acest sens este şi ansamblul de demersuri promoţionale care i-au adus filmului Van Helsing un succes uriaş.

*Filmul **Van Helsing**, lansat de studiourile Universal, a avut încasări de 51,7 milioane de dolari în primele zile de la lansare. Elementele care au condus la acest succes de box-office au fost următoarele:*

1. *în primul rând, un forspan (trailer) de patru stele, unde acţiunea se desfăşoară spectaculos şi continuu;*

2. *un plan fără precedent de promovare a filmului pe net ("Practic, pe net, filmul era pretutindeni; nu puteai folosi internetul fără să fii conectat la un site aflat în legătură cu acesta" – Tony Seiniger);*
3. *omul potrivit la locul potrivit, respectiv actorul Jackman, cunoscut publicului de la prestația sa din* X-Men*; fanii pot vedea filmul fie şi numai pentru el;*
4. *filmări spectaculoase, efecte generoase pe computer, câteva scene de acțiune bine montate. Şi marketingul de film poate fi la fel de eficient ca şi o campanie prezidențială, pentru că "armate" de adolescenți aşteaptă să fie cuceriți înainte de a vedea filmul.*

Strategii promoționale la Media Pro Pictures
- pe marginea interviului cu directorul de relații publice al companiei -

Studiourile MPP sunt implicate atât în producția de filme, cât şi în cea de spoturi publicitare, de videoclipuri. De asemenea, realizează transmisii tv în direct.

*Acțiunile promoționale încep înainte de demararea filmărilor, de regulă, cu un comunicat de presă despre aspectele generale ale proiectului. Treptat, îi sunt dezvăluite publicului celelalte elemente care îi întrețin interesul. Spre exemplu, promovarea filmului al cărui succes a bătut orice record de audiență (*Garcea şi oltenii*) a debutat cu o conferință de presă a regizorului american Sam Irvin, în care a prezentat tema generală a viitorului film şi a făcut aprecieri despre studiourile Media Pro Pictures. Săptămânal, la ştirile Pro TV erau prezentate noutăți despre desfăşurarea filmărilor. Orice moment amuzant sau ieşit din comun (spontan sau regizat anume) era mediatizat.*

Simultan, în presă apăreau articole şi fotografii inedite despre şi cu vedetele filmului, combinate într-o manieră care să țină publicul "în priză". Cu cât se apropia premiera cu atât mai des apăreau articole, spoturi publicitare şi fotografii cu posterul filmului. Înaintea lansării cu câteva zile, a avut loc conferința de presă care marca finalul filmărilor. Toate aceste acțiuni au contribuit la consolidarea poziției apariției în percepția publicului şi în rândul clienților de pe piața internațională.

Atragerea clienților din străinătate presupune, de asemenea, o strategie complexă. Mai întâi sunt identificați clienții potențiali, se evaluează compatibilitatea cerințelor lor cu resursele proprii şi se stabileşte un preț de plecare. Ulterior încep negocierile. În funcție de natura proiectului, se adaptează elementele disponibile la exigențele clientelei: "Noi trebuie să ne adaptăm cerințelor pieței şi să ne dotăm studiourile cu cele mai moderne camere de filmat, filtre, lumini, elemente de decor, de scenografie ş.a; ...putem să ne întrecem cu alte case producătoare din Europa – avantajul nostru fiind

preţurile accesibile, potenţialul peisagistic, atmosfera tradiţională a satului românesc şi eleganţa cartierelor bucureştene de la 1900 până în prezent..."

Fiecare colaborare cu echipe străine şi personalităţi de statura lui Andy Garcia, Lance Henrinksen sau Eva Herzigova a contribuit la notorietatea Media Pro Pictures.

Experienţa unor specialişti reputaţi sugerează câteva reguli pentru succesul reclamei de film.

1. *Crearea unui concept de succes pentru un film care să intereseze o anumită categorie de public, cercetând mai întâi ce îşi doreşte audienţa. Când filmul este programat pentru lansare, este mai bine să se creeze o poveste în jurul unor personaje cunoscute şi, eventual, în jurul unei intrigi din film.*
2. *Testul de marketing trebuie conceput în această fază. Indiferent dacă filmul este de acţiune, o dramă istorică sau oricare dintre noile genuri apărute, trebuie ştiut cât mai devreme dacă proiectul va avea audienţă.*
3. *Dacă proiectul este special, în orice sens, este bine de spus asta sus şi tare. Dacă nu, s-ar putea să apară cineva care să fure ideea.*
4. *Conferinţa de presă trebuie convocată imediat ce filmul a fost terminat. Când filmul rulează deja, trebuie să apară cât mai multe interviuri şi cât mai multe recenzii.*
5. *Fotografiile făcute în timpul filmărilor sunt foarte importante. Acestea trebuie să conţină imagini cu membrii echipei interpretând momente-cheie din film, momente inedite din munca echipei de filmare.*
6. *Filmul trebuie vândut. Ca în afacerile imobiliare, trebuie angajat un agent profesionist. Dacă filmul participă la festivaluri şi se bucură de apreciere, şansele producătorului de a fi abordat mai curând de cumpărătorii dornici de negocieri cresc exponenţial.*
7. *Succesul de casă depinde, în primul rând, de calitatea scriptului şi de profesionalismul specialistului în marketing.*
8. *Internetul este cel mai bun prieten. Fanii lui sunt şi aliaţii filmului.*
9. *Alegerea unei date corecte de lansare poate face diferenţa între 7 şi 17 milioane de dolari.*
10. *Trebuie procedat astfel încât presa să fie entuziastă în legătură cu filmul. Ziariştii trebuie atraşi şi lăsaţi să investigheze. În rândul publicului trebuie creată o stare de aşteptare.*

Secretul succesului: campania de publicitate la "industria" Harry Potter

- studiu de caz -

Analizele făcute de compania de cercetare Nielsen ne oferă o imagine de ansamblu asupra industriei Harry Potter. Cele patru volume lansate anterior au primit distincția Platinum Book Award pentru vânzări totale de 6,8 milioane de exemplare în SUA, Marea Britanie şi Australia, în 2002. Acest premiu se acordă oricărui titlu care se vinde în mai mult de un milion de exemplare, pe o perioadă de 5 ani consecutiv. Până acum s-au cumpărat aproape 200 de milioane de exemplare ale celor patru volume care au fost traduse în 55 de limbi. Conform Nielsen EDI, cele două filme Harry Potter au câştigat mai mult de 1,8 miliarde de dolari în toată lumea. Prima producție a adunat la box-office mai mult de 965,8 milioane de dolari la nivel global, din care 129,4 milioane de dolari numai în Canada şi SUA în prima săptămână de premieră, devenind astfel pelicula cu cele mai mari câştiguri în 2001.

Al doilea film, ***Harry Potter şi camera secretelor****, a câştigat peste 866,4 milioane de dolari în toată lumea şi 106,1 milioane de dolari în săptămâna premierei în SUA şi Canada.*

Harry Potter şi piatra filosofală *i-a ținut pe oameni cu ochii lipiți de ecranul televizorului, conform Nielsen Media Research, care arată că 6,6 milioane de persoane au privit filmul pe HBO, clasându-l pe locul doi după* ***Castaway****.*

Nici la vânzările de casete video şi DVD-uri Harry Potter nu a dat greş. ***Harry Potter şi camera secretelor*** *se afla pe locul 1 în 2002, în timp ce* ***Harry Potter şi piatra filosofală*** *s-a clasat pe locul 3 la DVD şi pe locul 2 la vânzările de casete video în 2002.*

Warner Brothers spune că, în toată lumea, s-au vândut peste 40 de milioane de casete video cu ***Harry Potter şi piatra filosofală****. Fanii lui Potter s-au dovedit interesați şi de partea audio a filmului. Peste 551000 de exemplare din coloana sonoră a producției* ***Harry Potter şi piatra filosofală*** *au fost vândute în SUA de la lansarea sa în octombrie 2001, iar coloana sonoră pentru* ***Harry Potter şi camera secretelor*** *s-a vândut în 155000 de unități de la apariția pe piață în noiembrie 2002.*

Cu toate acestea, profiturile obținute de pe urma lui Harry au fost ajutate şi de o campanie de promovare costisitoare. Mai mult de 140 milioane de dolari au fost cheltuiți pentru promovarea lui Harry Potter în peste 12 țări importante, din ianuarie 2002 până în anul 2003. Din această sumă, 130 de milioane de dolari reprezintă cheltuielile făcute în 2002, din care 21 milioane de dolari numai în Marea Britanie. În SUA, cea mai mare parte din banii pentru promovare au fost utilizați pentru campanii la televiziunea prin cablu (30,3 milioane de dolari), rețele tv (26,1 milioane de dolari), ziare locale (8,6 milioane de dolari) şi reviste naționale (3,2 milioane de dolari). Măsurătorile pe internet, făcute de Nielsen/NetRating, arată că 440000 de vizitatori din SUA şi 191000

din Marea Britanie au intrat pe site-ul oficial Harry Potter în timpul lunii mai 2003.

Lansarea DVD-ului a făcut ca numărul de vizitatori pe site să ajungă la 1,2 milioane în mai şi 2,1 milioane de persoane în iunie 2002. După apariția în cinematografe a celui de-al doilea film, traficul pe site a crescut cu 91%, ajungând la mai mult de trei milioane de vizitatori în noiembrie 2002. În noiembrie 2001, la apariția producției ***Harry Potter şi piatra filosofală****, site-ul din Marea Britanie al lui Harry a atras 710000 de vizitatori, crescând cu 152% în trafic față de luna precedentă lansării filmului.*

Când ***Harry Potter şi camera secretelor*** *a intrat în cinematografe, în noiembrie 2002, traficul a crescut cu 165%, la 442000 de vizitatori, comparativ cu 167000 în luna anterioară.*

Secretul acestui succes constă îndeosebi în complexitatea metodelor utilizate. Practic nu există formă de publicitate care să nu fi fost inclusă în campania de promovare a acestei superproducții.

3.3. Industria fonogramelor

În urmă cu mai multe decenii, analizând circuitele de difuzare a culturii, Abraham Moles demonstra că "muzica se încadrează într-un mod cu totul special în mediul nostru cultural", că produsele industriei muzicale dețin o pondere considerabilă în consumul de bunuri simbolice al omului modern.

Utilizând paradigma circuitelor culturale, autorul a analizat mecanismele ce intervin în difuzarea operelor muzicale, de la creatorii lor (compozitorii) până la consumatorii de fonograme. De asemenea, Moles a identificat etapele care s-au succedat între stadiul "spontaneității muzicale", al primelor forme de exprimare creativă, până la cel al mesajelor muzicale înregistrate.

În opinia sa, muzica s-a născut dintr-un joc. Inițial, creatorul a fost şi executant, şi ascultător: "Noțiunea de public era aproape inexistentă". Treptat s-au produs şi instrumentele artizanale. Prima mărturie importantă se referă la orga hidraulică din Bizanț (sec. al X-lea e.n.).

În cea de-a doua etapă, dezvoltarea instrumentelor şi a partiturilor muzicale a facilitat separarea realizatorilor (compozitori şi executanți) de publicul ascultător. După apariția orchestrei, la nivelul executanților se produce disocierea între dirijori şi muzicieni/interpreți.

Din deceniul patru al sec. al XX-lea, când se pun în circulație cca şapte miliarde de discuri, începe cea de-a treia etapă, caracterizată prin reproducerea industrială a operelor muzicale, ca şi difuzarea lor cu ajutorul mijloacelor de comunicație de masă. Este etapa în care compozitorii se situează undeva în amonte de procesul creării produselor muzicale, când operele lor, prin magia mass-media şi a fonogramelor, sunt difuzate într-o infinitate de exemplare. Datorită noilor tehnologii, unii creatori evoluează spre noi forme artistice, reprezentate în zilele noastre de "muzicile experimentale".

Diversificarea preferințelor muzicale ale publicului şi extinderea pieței de referință atrag tot mai mulți producători străini (companii multinaționale).

Ca şi în cazul celorlalte industrii culturale, industria fonogramelor presupune producția şi distribuția bunurilor specifice (discuri, casete audio, CD-ROM, minidisc etc.) pe scară largă şi după o strategie bazată pe considerente economice. Practica mondială a demonstrat că, în timp ce publicul manifestărilor muzicale a crescut într-un ritm lent, cu toate procedeele de marketing utilizate, evident cu cheltuieli considerabile, consumul produselor tradiționale (încorporate într-un suport fizic) ale industriei fonogramelor s-a dublat în aproape toate segmentele populației.

Ca urmare, această industrie a avut un efect puternic în stimularea gustului şi a intereselor muzicale ale publicului, facilitând implicit accesul şi participarea la viața muzicală.

Prezentarea "clasică" a operei muzicale, în concerte live, a devenit una din cele mai eficiente metode de promovare a produselor acestei industrii. Ca rezultat al acestor practici, contactul dintre public şi creatori/interpreți a crescut de sute şi mii de ori.

Industria fonogramelor reprezintă în acest fel calea ieşirii din impas a creației şi interpretării muzicale, în condițiile în care instituțiile publice din domeniu (filarmonici, opere, orchestre muzicale, ansambluri şi formații de diferite genuri etc.) întâmpină numeroase dificultăți materiale şi funcționale în prezentarea operei specifice.

Astfel, creația şi interpretarea operelor muzicale pot fi produse, reproduse, stocate şi difuzate în mod repetat, ajungând la un număr nelimitat de consumatori.

Satisfacerea cererii locale în domeniul artei muzicale nu mai trebuie rezolvată doar prin creşterea numărului de instituții culturale şi ansambluri locale, ci prin dezvoltarea căilor de acces al comunităților umane la acest gen de produse.

Industria fonogramelor generează o diversificare a profesiilor şi îndeletnicirilor din sistem. De la ideea care stă la baza creației muzicale şi până la reproducerea operei în tiraje comerciale, se dezvoltă o întreagă "industrie intelectuală" ce reuneşte profesii, meserii şi îndeletniciri dintre cele mai diverse – textier, armonist, aranjor, orchestrator, inginer de sunet, advertiser, marketer, tehnicieni de toate tipurile etc.

Dezvoltarea industriei fonogramelor permite o nouă abordare a relațiilor culturale şi a schimburilor artistice între comunități, regiuni şi arii culturale. În acest sens, schimburile artistice bazate pe contacte directe între public şi creatori/interpreți sunt completate cu importul/exportul de fonograme. Această industrie face posibilă o nouă abordare a statutului creatorului şi artistului (interpret) care, pe lângă satisfacția psihologică oferită prin contactul nemijlocit

cu publicul, are şi multe alte recompense morale şi materiale. Astăzi, faima lor traversează frontiere, având acces potențial la o piață echivalentă teoretic cu întreaga populație a globului.

De asemenea, prin modelul industrial de producere şi difuzare a operelor şi a prestațiilor artistice, industria fonogramelor contribuie la promovarea identității culturale a comunităților umane.

Modelul specific industriei fonogramelor se regăseşte în mare măsură în producția de videograme, fie că sunt reproduceri de filme cinematografice, fie de alte opere audiovizuale.

Ca produse culturale, videogramele beneficiază de modalități de exploatare/comercializare specifice, cum este, de exemplu, închirierea. Deşi închirierea este un drept recunoscut tuturor categoriilor de titulari de drepturi, ea este, în momentul de față, practicată numai în cazul videogramelor. Astfel, închirierea devine o modalitate importantă de lărgire a accesului la acest tip de produse culturale, ceea ce influențează politicile de distribuție ale producătorilor.

Această practică a determinat o creştere semnificativă a numărului de agenți economici care se ocupă cu exploatarea videogramelor prin comercializare clasică şi închiriere. De asemenea, se dovedeşte rentabilă activitatea de multiplicare de videograme, ceea ce a contribuit la creşterea de peste 10 ori a numărului de întreprinzători în numai patru ani.

Industria fonogramelor şi cea a videogramelor sunt afectate puternic de fenomenul pirateriei interne şi transnaționale. Combaterea pirateriei este de natură să asigure protejarea drepturilor de proprietate intelectuală şi să diminueze evaziunea fiscală. Din cauza dimensiunilor pe care le înregistrează în zilele noastre fenomenul pirateriei, combaterea acțiunilor ilicite trebuie să depăşească cadrul național şi să se ralieze eforturilor internaționale de luptă împotriva rețelelor de tip mafiot.

Aceasta presupune nu numai respectarea cadrului normativ şi aplicarea sancțiunilor prevăzute, ci şi informarea şi educarea consumatorilor de produse culturale.

Studiile de caz realizate la nivelul unor întreprinderi producătoare de fonograme demonstrează că producătorii din domeniu dispun de capacitatea antreprenorială şi managerială pentru a face față problemelor cu care se confruntă în general industriile culturale pentru a utiliza noile tehnologii de producere şi comercializare a fonogramelor, pentru a putea susține creația muzicală şi diversificarea stilurilor de interpretare, pentru a satisface cerințele unei piețe extrem de dinamice şi, implicit, pentru a stimula consumul de opere muzicale, indiferent de canalele prin care ajung ele la consumatori. Dacă până în anul 1989, în România, exista o singură casă producătoare – Electrecord -, în prezent, industria fonogramelor este susținută de peste douăzeci de companii de producție

muzicală, dintre care: Intercont Music, Roton, Music & Music, RBA, Media Pro Music, A – Records, Nova Music Entertainment, Nme ş.a.

Între ele există o strânsă competiție, majoritatea atingând niveluri record la vânzarea de fonograme pe piața românească.

IM – Intercont Music

- studiu de caz -

Intercont Music este una dintre primele case de discuri din țara noastră, cu o experiență de afaceri de peste un deceniu şi cu o activitate editorială ce acoperă principalele genuri muzicale.

În acelaşi timp, IM este importatorul şi distribuitorul exclusiv, în România, al unor producători de elită din străinătate (e.g., Naxos, Galaxy Music ş.a.).

***Conceptul-cheie** al întregii activități este **calitatea**, susținută de performanțele tehnologice, de încrederea partenerilor şi a consumatorilor, de mixul de marketing pe care îl promovează.*

Oferta cuprinde producție proprie de fonograme, cu muzică populară (e.g., Gh. Turda), muzică veche românească (e.g., Ioana Radu, Gică Petrescu ş.a.), muzică folk (e.g., Ştefan Hruşcă), muzică religioasă (e.g., colinde interpretate de "Preludiu" sau muzică bizantină în interpretarea corului "Madrigal"), muzică pentru copii ş.a., dar şi muzică simfonică înregistrată de producători renumiți pe plan mondial. În acest fel, sunt satisfăcute preferințele tuturor segmentelor de piață, urmărindu-se totodată diversificarea produselor şi a serviciilor dedicate melomanilor cu interese speciale. Adresabilitatea ofertei este asigurată prin cunoaşterea preferințelor, gusturilor şi a nevoilor de consum cu ajutorul studiilor de piață. De regulă, aceste studii se realizează prin rețeaua de distribuție a companiei.

*Intercont Music are o vastă rețea de distribuție, ceea ce îi permite să atragă noi segmente de cumpărători, să-şi promoveze produsele şi, implicit, **sigla casei** în toate spațiile culturale.*

Popularizarea siglei

Sigla IM este inscripționată pe toate produsele casei de discuri. Ea reprezintă globul pământesc – expresie a intențiilor de extindere a producătorului în diverse țări ale lumii, stabilind în acest sens relații directe cu artiştii şi publicul din acele țări. Deasupra globului pământesc se află sigla Intercont Music.

Alte metode de promovare.

- ***Organizarea de festivaluri muzicale*** *împreună cu parteneri din sectorul serviciilor audiovizuale.*
- ***Sponsorizarea unor concursuri*** *organizate în spații publice sau în cadrul unor emisiuni tv.*
- ***Stimulente financiare*** *pentru clienții fideli (reduceri de prețuri şi alte avantaje).*
- ***Promovarea prin internet****. Săptămânal site-ul IM are peste 100 de vizitatori care solicită informații şi/sau comandă discurile, CD-urile sau alte produse care îi interesează.*
- ***Promovarea prin intermediul colaboratorilor*** *– artişti de renume care au pe albumele lor sigla IM şi ale căror succese sunt asociate întotdeauna cu notorietatea casei producătoare.*

Obiectivele strategiei de dezvoltare *a întreprinderii vizează cu prioritate:*

- *reactualizarea muzicii din anii ’70, ’80;*
- *diversificarea ofertei prin promovarea unor noi stiluri muzicale şi atragerea de noi colaboratori din rândul interpreților şi al formațiilor artistice;*
- *modernizarea sound-ului şi a orchestrațiilor;*
- *intensificarea schimburilor cu producători şi distribuitori din alte zone, regiuni, țări;*
- *identificarea unor modalități de acces la piața de capital şi la instrumentele de creditare oferite IMM-urilor.*

O casă de producție importantă în industria muzicală din țara noastră este Music & Music. Înființată în urmă cu patru ani, această companie "sută la sută românească şi sută la sută privată" se remarcă printr-o concepție originală de abordare a fenomenului muzical, începând cu producția fonogramelor şi terminând cu stilul de abordare a publicului şi a partenerilor media.

Music & Music şi turneele maraton

- studiu de caz -

Compania Music & Music, pe lângă producția de fonograme, oferă următoarele servicii:

- *impresariat artistic;*
- *studiouri pentru înregistrări discografice;*
- *echipamente moderne de scenă;*
- *organizare de concerte şi alte evenimente muzicale;*
- *logistică pentru spectacole;*
- *distribuție şi vânzare de produse muzicale;*
- *activități de PR şi publicitate;*
- *managementul unor formații artistice şi al unor solişti.*

Această casă producătoare de fonograme s-a remarcat, încă de la apariție, prin capacitatea deosebită de a organiza turnee muzicale maraton, cu impact de excepție asupra publicului din toate centrele urbane.

Primul turneu din primăvara anului 2000, intitulat "Mileniul III – 3 Sud-Est"
s-a desfăşurat în 21 de oraşe din România, în fața a cca 940000 de spectatori.

Cel de-al doilea turneu, din toamna anului 2000, s-a numit "Generația Internet" şi a cuprins 36 de concerte în cele mai mari oraşe din România. A reunit peste 1400000 de spectatori.

În general, evenimentele organizate de Music & Music se remarcă printr-o accentuată dimensiune educativă. Cel mai reprezentativ a fost turneul național "Muzica Antidrog", cuprinzând 34 de concerte live susținute în fața a 2200000 de spectatori, majoritatea tineri. Mesajul către tineri a fost: "Toți te plac aşa cum eşti. Nu lăsa drogurile să te schimbe!" Evenimentul a fost prezentat de către postul de televiziune CNN în cadrul emisiunii "World Report", unde au fost difuzate imagini de la concertele protagoniştilor – Cristiana Răduță, 3 Sud-Est şi Animal X. Comentariul preciza faptul că turneul "Muzica Antidrog" a fost cea mai mare campanie cu vocație socială din Europa.

Music & Music se remarcă şi prin stilul "special de colaborare cu interpreții. În acest sens, directorul general al companiei preciza: "Intervenim încă din faza incipientă în care se află piesele muzicale. Analizăm cu artiştii cum le putem îmbunătăți. Aceasta nu înseamnă că noi le creăm muzica, dar le spunem ce vrea publicul-țintă. După ce materialul discografic prinde contur, este mixat, masterizat şi, în funcție de importanța albumului şi de cota de piață a interpreților, începem pregătirea lansării. Mai întâi căutăm ***un titlu «de impact»*** *pentru discul/CD-ul respectiv, apoi difuzăm în mass-media exact acele informații care să sensibilizeze şi «să țină în priză» cumpărătorii-țintă".*

Music & Music şi-a ales ca parteneri media acele posturi de radio şi televiziune al căror target coincide cu publicul-țintă al produselor sale (tineri în vârstă de 17-23 de ani) şi care difuzează, de regulă, aceleaşi genuri de

muzică, cum sunt genurile promovate de producția sa discografică: Radio 21, Kiss FM, Radio Total, TV Atomic şi MTV.

***Feed-back-ul** este măsurat cu ajutorul unor indicatori cantitativi, şi anume:*

- *numărul albumelor vândute;*
- *numărul de membri din fun-cluburi;*
- *numărul de spectatori la concerte;*
- *numărul de invitații la evenimente adresate trupelor promovate;*
- *pozițiile deținute în topul hiturilor.*

Trupele agreate de Music & Music susțin concerte în multe țări europene; turneele cele mai frecvente au fost în Italia, Franța şi Spania. Videoclipurile lor sunt difuzate la MTV Europe.

Casa de discuri RBA

- studiu de caz -

RBA Management este o casă de producție care operează pe piața show-biz-ului românesc de peste cinci ani. Experiența acumulată i-a permis dezvoltarea unei game diverse de servicii specifice show-biz-ului autohton, ale căror caracteristici sunt:

- *flexibilitatea şi capacitatea de a fi în contact permanent cu cerințele şi fluctuațiile pieței;*
- *abordarea unei largi palete de genuri muzicale (folclor, etno, pop, dance, rock, raggae, latino etc.);*
- *descoperirea şi promovarea de noi talente;*
- *servicii de consultanță pentru construirea stilului artistului, supravegherea şi îndrumarea lui către o carieră de succes;*
- *crearea imaginii artistului în funcție de publicul-țintă;*
- *orientarea producției muzicale şi a promovării artiştilor în funcție de rezultatele studiilor sociologice de marketing;*
- *organizarea, în regie proprie, a unor concerte, spectacole, lansări de produse discografice, la care participă artişti aflați în managementul casei de discuri;*
- *facilitarea prezenței lor la concerte şi spectacole organizate de diferite agenții de impresariat din țară şi din străinătate.*

Pe lângă producția proprie de casete, CD-uri şi videoclipuri, RBA dispune de un studio performant de procesări şi înregistrări muzicale, rețea proprie de distribuție a producției discografice, site propriu de promovare a artiştilor şi fonogramelor.

Politica de promovare a casei de discuri RBA include diverse ***metode şi instrumente****:*

1. ***Reclama prin difuzarea mărcii****. Numele casei de discuri este prezent pe coperțile albumelor muzicale. În acest fel, sigla RBA este văzută de toți cei care cumpără CD-urile sau casetele artiştilor respectivi. Prin faptul că aceştia cântă genuri muzicale foarte diferite, adresându-se unui public-țintă bine definit, sigla casei de discuri ajunge la o piață foarte variată.*
2. ***Promovarea prin postere****. Cu ocazia lansărilor de albume, se produc diverse postere ce sunt afişate în locuri publice, în vitrinele magazinelor de specialitate şi în sălile de concerte. Atunci când artiştii susțin concertele, biletele care se pun în vânzare conțin sigla RBA, iar cei care vin la concert revăd sau se familiarizează cu această marcă.*
3. ***Publicitatea în media****. RBA utilizează toate canalele accesibile pentru a-şi promova artiştii şi producția de fonograme. În presa de specialitate şi în cea cotidiană de larg interes, apar articole care relatează despre concertele artiştilor, despre turneele lor prin țară sau despre întâmplări deosebite din viața acestora. De asemenea, în presa de specialitate apar articole despre casa de discuri RBA, care fie lansează un artist nou, fie organizează un eveniment deosebit.*

   Promovarea prin radio se face prin intermediul artiştilor. Difuzarea la un post de radio a cântecelor unui artist promovat de această casă de discuri trezeşte curiozitatea publicului, care, cumpărând albumul respectiv, va lua cunoştință de produsele casei de discuri RBA.

   De asemenea, posturile de radio organizează frecvent concursuri sponsorizate de această casă de discuri.

   Promovarea prin televiziune presupune difuzarea de mesaje publicitare care anunță lansarea unui album nou sau a unui eveniment muzical deosebit. Posturile de televiziune specializate – Atomic TV şi MTV – promovează artiştii impresariați de RBA prin difuzarea de videoclipuri. O altă abordare vizează reclama propriu-zisă: "RBA prezintă cel mai bun album etno al anului! Cumpără noul album Etnic şi te vei bucura de 10 melodii noi!" (Atomic TV). Rezultatul expunerii publicului la acest tip de mesaj este evident.

Textul şi imaginea sunt de o importanță crucială în persuadarea potențialilor cumpărători.

4. ***Internetul*** *este un alt mijloc de promovare. Casa de discuri beneficiază de un site accesibil oricărui utilizator de calculator şi care conține informații necesare despre artişti, concerte, alte evenimente muzicale, tarife, modalități de achiziționare a produselor etc.*
5. ***Stimulentele de vânzare*** *constau în reduceri semnificative de prețuri la achiziționarea produselor. În cazul concertelor, se fac reduceri pentru studenți. De asemenea, se extinde practica organizării concursurilor la care participă cumpărătorii de casete audio sau CD-uri. Prin tragere la sorți, ei pot obține sume de bani sau diverse produse.*
6. ***Public Relations****. Casa de discuri are un departament de relații publice bine dezvoltat, care proiectează şi menține o imagine publică competitivă a artiştilor impresariați de RBA. În atribuțiile acestui departament intră organizarea unor concerte şi evenimente deosebite, precum şi stabilirea de parteneriate cu posturi de radio şi televiziune, în cadrul unor proiecte culturale mai ample.*

Green Hours – un actor insolit în peisajul divertismentului bucureştean

- studiu de caz -

Green Hours este un club de jazz situat în centrul capitalei, recunoscut pentru valoarea evenimentelor muzicale pe care le organizează (jazz, blues, muzică clasică, world music etc.). Săptămânal, clubul găzduieşte două-trei concerte la care participă artişti consacrați din România şi din alte țări. Pe scena clubului au debutat muzicieni de valoare – nume reprezentative pentru jazzul românesc.

Casa de discuri Green Records, înființată de Green Hours, a produs în trei ani de existență şase albume de referință pentru jazzul românesc, extrem de apreciate de public şi de critica de specialitate.

Formația cea mai agreată şi cea mai promovată de această casă de discuri este Trigon. CD-ul produs de Green Records a contribuit mult la celebritatea formației, îndeosebi în rândul iubitorilor de jazz. Alte opere remarcabile ale acestui producător sunt "Jazz behind the Carpathians" de Johnny Răducanu – produs de Green Records et allii, "Africa de sub unghii" de Ada Milea, "Morning of blue" de Teodora Enache şi Jean Stoian – produs de Green Records şi Iquest Consulting.

Oferta clubului este întregită prin spectacolele prezentate de Teatrul LUNI – producție proprie – sau cele susținute de alte trupe independente sau ale unor instituții teatrale.

În spațiul neconvențional de la Green Hours, numai în ultimul an s-au lansat şase premiere. Nici la spectacolele de teatru, nici la cele de jazz, spectatorii nu cumpără bilete, ci consumă la barul clubului produse ce se încadrează într-o sumă prestabilită.

Cei care frecventează clubul Green Hours, cu ofertele sale neconvenționale, înțeleg cel mai bine că interferența artelor şi integrarea lor în viața noastră de fiecare zi reprezintă un model existențial extrem de profitabil într-o lume atât de complexă şi imprevizibilă.

La nivelul industriei muzicale, distincția între artă şi comerț este una discutabilă. Acest lucru se constată mai clar atunci când comparăm muzica clasică şi muzica pop. Prima este, de regulă, eligibilă pentru finanțare publică, dar, deşi primeşte subvenții publice importante, ea nu poate fi considerată altfel decât comercială, după cum nici genurile etichetate drept "comerciale" nu pot fi reduse la această dimensiune. "Beneficiile" consumatorilor de muzică pop, indiferent de modul cum este produsă, finanțată şi distribuită, sunt de natură emoțională, cognitivă, educativă, într-un cuvânt, sunt culturale.

În acest context, înțelegem mai bine de ce englezii preferă termenul de "industrii creative" decât pe cel de "industrii culturale: le vine mai greu să alăture termenul "cultură" celui de industrie, care presupune producție de masă, valorificare pe piață etc., în vreme ce creativitatea este mai legată, în concepția lor, de activitatea economică şi de valoarea adăugată.

În ultimii ani, industria muzicală a înregistrat un trend pozitiv. În condițiile în care filarmonicile, orchestrele şi ansamblurile de amatori întâmpină mari dificultăți materiale şi financiare, industria fonogramelor reprezintă o şansă de afirmare a creației muzicale. Prin intermediul casetelor, CD-ROM-urilor etc. şi al spectacolelor televizate, operele muzicale, interpretate de artişti valoroşi, ajung la milioane de consumatori. Cererea de produse specifice a indivizilor şi a comunităților umane este satisfăcută cu ajutorul industriei fonogramelor, şi nu pe seama creşterii numărului de instituții şi companii muzicale. De asemenea, statisticile arată că, în multe țări dezvoltate, publicul concertelor live a rămas de aceleaşi dimensiuni timp de un deceniu, în vreme ce combinele muzicale şi-au dublat audiența în toate straturile populației.

Industria fonogramelor a contribuit la democratizarea actului de cultură, la stimularea consumului de bunuri simbolice şi a dialogului între culturi, la promovarea diversității culturale.

*

* *

În orice ramură a industriilor culturale trebuie să se regăsească obiectivele majore ale unei politici culturale coerente, şi anume:

- stimularea activității creative, asigurarea libertății de exprimare pentru toți indivizii şi mai buna valorizare a talentului lor prin mecanisme şi instrumente eficiente;
- creşterea standardului de viață al creatorilor şi artiştilor, al tuturor resurselor umane implicate în organizarea activității culturale; îmbunătățirea statutului lor economic şi social;
- extinderea accesului la cultură, stimularea consumului şi a participării la viața culturală a tuturor indivizilor şi a grupurilor umane;
- modernizarea instituțiilor culturale tradiționale;
- stimularea IMM-urilor din domeniul culturii, luându-se ca termen de referință modelul european de dezvoltare a industriilor culturale;
- respectarea drepturilor creatorilor şi artiştilor, protecția socială a liber-profesioniştilor şi educarea consumatorilor de cultură în spiritul drepturilor şi al libertăților culturale.

ANEXA

Interviuri cu manageri din industriile culturale*

Edituri:

1. Ager – Andrei Ostroveanu – media manager
2. Albatros – Georgeta Dimisianu – director general
3. All – Adriana Savu – consilier de marketing
4. Curtea Veche – Grigore Arsene – director general
   – Mihaela Gâşneag – economist
5. Evenimentul Românesc – Ion Cristoiu – director general
6. Humanitas – Liliana Şerban – director de vânzări
   – Vlad Zografi – redactor
7. Junior – Marieta Nicolau Plămădeală – director
8. Nemira – Vlad T. Popescu – director

Case de producție discografică:

1. Intercont Music – George Mărăcine – director general
   – Bogdan Dragomir – manager artistic
2. Music & Music – Emil Burloiu – director general
3. RBA – Radu Baron – consilier PR

---

* La realizarea interviurilor şi a studiilor de caz prezentate în această lucrare am primit un sprijin substanțial de la studenții anilor terminali ai Facultății de Jurnalism, Universitatea "Hyperion", promoțiile 2003-2005.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Benhamou, Françoise, *L'économie de la culture,* La Découverte, colecția Repčres, Paris, 1996
2. Benghozi, Pierre-Jean, *Le cinéma entre l'art et l'argent*, Paris, L'Harmattan, colecția „Logiques sociales", 1989
3. Benzoni, Laurent, *Entre exception culturelle et culture de l'exception,* în „Revue de la Concurrence et de la Consommation", nr. 124/2001, Paris
4. Benzoni, Laurent, *Les biens culturels, une exception économique*, în Problčmes économiques, nr. 2750, Paris, 2002
5. Bourdieu, Pierre, *Economia bunurilor simbolice*, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1986
6. Coman, Mihai, *Introducere în sistemul mass-media*, Iaşi, Polirom, 1999
7. Commission Européenne, *Culture, industries culturelles et emploi*, Bruxelles, 1998
8. D'Angelo, Mario; Vespérini, Paul, *Politiques culturelles en Europe: une approche comparative*, Strasbourg, 1998
9. De Certeau, Michel, *L'invention du cotidien*, Paris, Gallimard, 1990
10. Drăgan, Ion, *Paradigme ale comunicării de masă*, Bucureşti, Ed. Şansa, 1996
11. Filip, Gh. Florin, *Societatea Informațională – Societatea Cunoaşterii – concepte, soluții şi strategii pentru România*, Bucureşti, Expert, 2001
12. Flichy, Patrice, *Les industries de l'imaginaire pour une analyse économique des médias,* Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 1991
13. Flichy, Patrice, *Industries culturelles*, în Sfez, Lucian (ed.), "Dictionnaire critiques de la communication", Paris, PUF, 1992
14. Floris, Bernard, *La communication managériale*, Paris, PUG
15. Greffe, Xavier, *Arts et artistes au miroir de l'économie*, Economica, Editions UNESCO, 2002
16. Huet, Armel, *Capitalisme et industries culturelles*, Paris, PUG, 1984
17. Lawrence, Th.B.; Philips, Nelson, *Să înțelegem industriile culturale*, în "Journal of Management", Inquiry, TO, dec. 2002
18. Miège, Bernard, *Societatea cucerită de comunicare*, Bucureşti, Polirom, 2000
19. Moles, Abraham, *Sociodinamica culturii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică,

1974

20. Peltier, Stéphanie, *Concentrarea, pericol pentru creația culturală*, în „Problčmes économiques, nr. 2750, Paris, febr. 2002
21. Robinson, Ken, *Une politique gouvernementale en faveur de la culture, de la créativité et des jeunes,* Strasbourg, Editions du Conseil de l'Europe, 2000
22. Smeureanu, Ion; Drulă Georgeta, *Multimedia, concepte şi practică*, Bucureşti, C.I.S.O.N., 1997
23. Toffler, Alvin, *Consumatorii de cultură*, Bucureşti, Antet, 1997
24. Tuță, Felicia-Cornelia, *Management financiar în industria cărții*, Iaşi, Polirom, 2000
25. UNESCO, *Conférence intergouvernementale sur les politiques culturelles pour le développement*, Stockholm, 1998
26. UNESCO, *Cultural industries; A challenge for the future of culture*, 1982
27. UNESCO, *Culture Counts. Financing Resources and the Economics of Culture în* Sustainble *Development,* Florența, 1999

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 173/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE Şi MONETARE
"VICTOR SLĂVESCU"

ADOPTAREA EURO DE CĂTRE ROMÂNIA

RECOMANDĂRI PENTRU PREGĂTIREA UNEI STRATEGII DE SUCCES

dr. Napoleon POP

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

I. REMARCE INTRODUCTIVE 308
II. PROBLEME CONCEPTUALE PRIVIND STABILIREA MOMENTULUI ŞI A MODALITĂȚII ADOPTĂRII EURO 310
III. OFERTA EUROSISTEMULUI 313
IV. CONTRAOFERTA ROMÂNIEI 317
V. STRATEGIA ADOPTĂRII EURO 321
VI. INTRODUCEREA EURO ÎN LEGISLAȚIA ŞI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ 326
ANEXE 329
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 330

Această sinteză se bazează pe studiul: "Monitorizarea trecerii la euro a țărilor recent devenite membre ale Uniunii Europene", etapa 2005, studiu cuprins în proiectul multianual de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice (INCE) dedicat problematicii economiei româneşti şi sistemului euro. Studiul, aflat în coordonarea executivă a dr. Silviu Şeitan, dr. Mihail Ivan (cercetători la Centrul de Cercetări Financiare şi Monetare) şi dr. Dan Popescu (profesor universitar, prorector, Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu), s-a bucurat de participarea a numeroşi cercetători din cadrul Centrului de Cercetări Financiare şi Monetare precum şi cercetători asociați – cadre didactice de la Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu şi Facultatea de Ştiințe Economice din cadrul Universității Petrol şi Gaze, Ploieşti. Acest lucru consemnează, în aceeaşi notă de interes academic major, dedicația pentru sprijinirea unui demers de o importanță capitală pentru România – procesul integrării la Uniunea Europeană (UE) – atenția fiind concentrată pe adoptarea monedei unice.

Investigațiile teoretice şi monitorizarea a ceea ce se întâmplă în țările recent devenite membre ale UE, preocupări pe care Centrul nostru le împărtăşeşte cu alte institute de cercetări din componența INCE, credem că ne ajută în propriul nostru demers național de adoptare a monedei unice, demers aflat practic în puterea autorităților competente. Concluziile primei noastre abordări sunt încurajante în ceea ce priveşte continuarea analizelor experienței competitorilor noştri, dar şi pentru prezentarea sintetică de etapă a acestora, prefigurând ceea ce am considerat, cu toată modestia, a fi unele recomandări pentru pregătirea încă de pe acum a unei strategii de succes.

Sinteza se doreşte să fie un document "de politică a acțiunii"- deci nu un document politic şi nici prezentarea unui pachet de politici specifice -, combinând aspectele teoretice importante ale trecerii la moneda unică cu nevoia de pragmatism racordat la realitățile româneşti. Ne rezervăm abordarea concretă a politicilor care ar trebui să ajute la convergența nominală şi reală începând cu etapa a II-a a studiului (2006), pornind de la o sistematizare mai bună a unui set de indicatori de evaluare a progreselor țărilor monitorizate (în principal cele zece care au aderat la UE în 2004) şi evident a politicilor şi rezultatelor acestora, tocmai pentru a putea recomanda politici aplicabile României. Pentru obiectivitatea tratării, este necesar să menționăm că autoritățile competente române au început practic pregătirea trecerii la euro cu politici şi măsuri punctuale jalonând deja cadrul larg de acțiune, tocmai din considerentul timpului relativ îndelungat de care este nevoie, lucru subliniat de recomandările sintezei.

Coordonator principal:
dr. Napoleon Pop,
director CCFM

I. REMARCE INTRODUCTIVE

1. Aderarea României la Uniunea Europeană înseamnă implicit obținerea şi a calității de membru al Uniunii Economice şi Monetare (EMU), beneficiind-se *ex oficio* de derogarea adoptării ulterioare a monedei unice, euro. Adoptarea monedei unice este un proces care presupune schimbări economice interne majore față de situația prezentă. Tocmai de aceea, alegerea momentului înlocuirii monedei naționale cu euro este o decizie proprie a țării în cauză, însă fără caracter unilateral. Acest lucru înseamnă că pregătirea responsabilă şi decizia internă pentru trecerea la moneda unică presupune implicarea şi permisiunea Uniunii Europene de a adopta euro. Acest mecanism simetric – pregătire internă şi evaluare din partea UE – este absolut necesar să fie respectat, având în vedere angajarea finală a României în asigurarea stabilității şi funcționării fluide a zonei euro, cu minimizarea şocurilor inerente creşterii numărului actorilor naționali utilizând aceeaşi monedă.

2. Atingerea obiectivului implicit al aderării României la Uniunea Europeană, cel al adoptării – la o dată ulterioară convenabilă – a monedei unice, presupune în mod obligatoriu adoptarea "Programului strategic de convergență", document pragmatic de acțiune etapizată continuă a autorităților competente, descriind politici şi procese sustenabile pentru a satisface criteriile de convergență de la Maastricht (anexa nr. 1). Strategia trebuie detaliată în "Programe anuale de convergență" prin care se urmăreşte netezirea treptată şi, pe cât posibil, ireversibilă a drumului spre convergența nominală şi reală care să apropie economia românească de economia eurozonei.

3. Pentru o țară în tranziție, lipsa convergenței nominale privind anumite niveluri ale unor indicatori economici şi a convergenței reale a unor caracteristici structurale economice constituie un handicap major față de actualele țări membre ale UE participante deja la zona euro, prefigurând un proces complex şi dificil comparativ chiar cu țările membre mai vechi ale UE neparticipante la zona euro. Latitudinea deciziei de adoptare a euro are în vedere tocmai aceste considerente, dar nu neapărat din perspectiva unei percepții a insurmontabilităților, cât mai ales a necesității pregătirii şi organizării ferme a sistemului economic şi a legislației tării care trebuie să ia o astfel de decizie, care trebuie acceptată şi de Comisia Europeană şi Banca Centrală Europeană.

4. Problema realizării unui echilibru pe termen lung între beneficiile şi costurile trecerii la euro, consecință directă a provocărilor îndeplinirii criteriilor de convergență, nu exclude programarea – chiar laxă – a deciziei trecerii la euro. Dar, o dată făcută această programare, ea poate da credibilitate şi consistență strategiei de convergență din punct de vedere a atingerii obiecti-

vului adoptării monedei unice numai în măsura respectării ei. Este meritoriu faptul că Banca Națională a României a avansat o astfel de propunere, 2012-2014, bazată pe progresele pe care şi le-a propus în realizarea convergenței în domeniul său de competență, coroborate cu viziunea executivului şi aşteptările Băncii Centrale Europene şi a Comisiei Europene. Plasarea acestei programări, comparativ cu alte țări, este prezentată în anexa nr. 2. Ca urmare, adoptarea euro înseamnă pentru România mobilizarea întregii societăți în sprijinirea acestei opțiuni, iar deciziile de politică macroeconomică şi microeconomică urmează să-i fie subordonate.

5. Aceeaşi latitudine în decizia de adoptare a euro este confirmată şi de aspectele "de independență" şi "de flexibilitate" cuprinse explicit în abordarea UE privind pregătirea trecerii la euro, aspecte care în fapt încurajează România spre o decizie favorabilă, fără a omite că această încurajare serveşte scopului UE, de a generaliza uniunea economică şi monetară. Aspectul "de independență" relevă faptul că nu există o rețetă unică de urmat de către o țară în realizarea criteriilor de convergență, ceea ce nu exclude însă construcția posibilei rețete individuale pornind de la decalaje recunoscute, respectiv realitățile proprii. Aspectul "de flexibilitate" se referă la faptul că eurosistemul operează cu principii şi politici de aderare, care însuşite dau un câmp suficient de larg de conduită şi acțiune a autorităților competente decise să realizeze criteriile de convergență. Respectarea principiilor şi politicilor respective sunt o garanție a atingerii în mare parte a succesul scontat.

6. Demersul adoptării euro este un proces complex, însă neinhibant. Complexitatea nu constă neapărat în greutatea atingerii succesului, cât în necesitatea unei acțiuni concrete, ferme, coerente şi subordonate unui calendar precis din punct de vedere al obiectivelor de etapă. Ca țară deja membră a UE şi având impus un program strategic de convergență, este de presupus că lacunele preaderării nu mai pot fi repetate. Ca urmare, dezbaterea şi acțiunea națională pentru trecerea la euro trebuie privite ca având asumate obiectivul adoptării monedei unice, obiectul acestora fiind numai calea realizării scopului. Acțiunea priveşte voința politică, măsurile instituționale şi legislative, toate aşezate pe un curs fluid şi ferm, astfel încât raportul dintre o decizie politică prematură şi o amânare a realizării a angajamentului asumat prin ea să fie optim din punct de vedere al perioadei de aşteptare/confirmare din partea eurosistemului şi al motivațiilor noastre pentru imprimarea unui ritm susținut al reformelor interne. Menționând despre acest raport optim, intenția noastră este de a reitera ideea conform căreia atingerea criteriilor de convergență înseamnă realizarea lor într-un mod sustenabil.

II. PROBLEME CONCEPTUALE PRIVIND STABILIREA MOMENTULUI ŞI A MODALITĂȚII ADOPTĂRII EURO

1. Monitorizarea experienței parcursă de cinci țări din Europa Centrală (Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia şi Slovenia) relevă că beneficiul independenței băncii centrale față de executiv, ceea ce nu exclude cooperarea, trebuie fructificat în schimbările majore în politicile macroeconomice şi monetare care să asigure realizarea convergenței nominale şi, treptat, a celei reale cu zona euro. Aceste provocări interne ale țărilor respective au loc pe fondul manifestării complicațiilor instituționale şi politice ale procesului de lărgire a UE, fără ca țările în cauză să poată aduce plusuri semnificative Uniunii Europene din punct de vedere strict economic (în dimensiunea PIB-ului UE sau al pieței financiare). Pentru o parte din țări, având în vedere conexiunile mai strânse cu zona euro (singurul *exit* pentru un *currency board* fiind trecerea la euro), eforturile pot fi mai reduse având în vedere acceptarea unor constrângeri inițiale mai tari. Dar, în toate cazurile, se pot distinge trei categorii de probleme conceptuale ale deciziei (ca moment şi modalitate) de trecere la euro.

2. Prima categorie de probleme conceptuale priveşte posibilitatea identificării/decelării corecte a avantajelor şi a costurilor participării la zona euro şi a raportului favorabil al avantajelor pe termen lung asupra costurilor pe termen scurt. Un prim aspect de precizat este faptul că efectele sunt mai bine cunoscute decât pot fi explicate cauzele acestora. Studiile accentuează pe avantajele unei uniuni monetare în cadrul căreia schimburile comerciale mai dinamice şi mai mari în volum stimulează creşterea producției, salariilor şi/sau ocuparea forței de muncă.

Cauzele unor schimburi comerciale mai semnificative din punct de vedere al dinamicii şi volumului sunt puse – de regulă şi nu exhaustiv – pe seama costurilor mai mici ale tranzacțiilor, a concurenței crescute, a unei mai bune transparențe a prețurilor, înlăturării riscului de curs valutar, a unei prime de risc de țară mai scăzute la creditele generatoare de bunuri şi servicii competitive, disciplinei politicii monetare. Aceste efecte se pot manifesta în beneficiul țărilor în tranziție membre ale UE, aflate în faza deciziei adoptării euro, prin consolidarea statutului de țări competitive şi atractive pentru investițiile străine directe în bunuri şi servicii tranzacționările.

Evaluarea costurilor este centrată de obicei pe pierderea independenței politicii monetare, ceea ce are drept consecințe: diminuarea capacității de absorbție a şocurilor asimetrice în paralel cu creşterea frecvenței şi amploarei acestora în condițiile unui curs de schimb armonizat la condițiile de ansamblu ale zonei euro, dar poate nejustificat de factorii economici fundamentali ai țării

în cauză; posibila expunere la o volatilitate macroeconomică mai mare în cadrul zonei euro decât în afara ei. Din triada – câştiguri din schimburi comerciale – creştere economică – volatilitate mai accentuată, analizată pe baza unui model econometric global (GEM), principala concluzie care poate să fie desprinsă este că țările în tranziție de tipul celor din Europa Centrală trebuie să adopte politici fiscale şi structurale direcționate spre minimizarea manifestării volatilității economice. Rularea modelului GEM pe datele celor cinci țări monitorizate din Europa Centrală permite aprecierea (judecata) că adoptarea euro accelerează procesul de convergență reală, proces de altfel benefic şi de dorit, cu riscul unei creşteri moderate a volatilității.

3. A doua categorie de probleme conceptuale priveşte schimbările necesare ale cadrului de politică monetară şi compensarea acestora cu măsuri stricte de politici fiscale, având în vedere caracteristicile macroeconomice distincte ale țărilor în tranziție monitorizate. Problematica citată priveşte:

i. modificări în tandem în politicile monetare şi fiscale care

ii. să consolideze mecanismul economic intern al țărilor în cauză în perspectiva adoptării euro şi

iii. are legătură directă cu natura şi atenuarea şocurilor asimetrice (volatilitate), în absența unei politici monetare independente ca instrument de stabilizare. Această a doua categorie de probleme conceptuale trebuie să se adreseze următoarelor caracteristici macroeconomice recunoscute şi României:

- nivel scăzut al veniturilor, exprimat în PIB/locuitor;
- capitalizare redusă, exprimată ca raport între capital şi forța de muncă;
- curs de schimb în apreciere reală;
- influxuri de capital consistente (asociate cu deficite mari de cont curent), ca urmare a unor randamente mai bune oferite de mediul economic al țărilor în tranziție;
- nivel scăzut al intermedierii bancare (nivel scăzut al volumului creditului angajat de sistemul privat);
- deficite bugetare cu tendința de creştere, ca urmare a unei rate moderate a veniturilor, în raport cu cheltuielile primare.

3. A treia categorie de probleme conceptuale priveşte sincronizarea economiei naționale cu economia eurozonei, necesitate rezultată din pierderea independenței politicii monetare.

Sincronizarea priveşte mai multe aspecte :

a) cele instituționale şi legislative, cu asigurarea conformității cu *acquis*-ul comunitar şi cuprinzând domeniile administrativ, de reglementare şi, în unele cazuri, de infrastructură; sincronizarea din aceste domenii are şi conotația similarității;

b) cele de abordare, tratament şi conduită ale unor politici, cu predilecție în următoarele domenii:

- deficitele fiscale: se recomandă niveluri scăzute şi rigidități reduse, prin care să se asigure un nivel prudent al datoriei şi serviciului plății acesteia, precum şi funcționarea stabilizatorilor fiscali;
- salarii şi prețuri: asigurarea unei flexibilizări semnificative ale acestora;
- activitățile economice: asigurarea unei sincronizări a ciclului economic național cu cel al zonei euro, pentru a se evita efectele adverse ale politicii monetare unice în spațiul economic național;
- piața financiară: întărirea supravegherii prin respectarea standardelor în domeniu, în contextul în care gradul de intermediere creşte în mod automat spre nivelul caracteristic zonei euro;
- competitivitatea: intrarea în uniunea monetară reclamă un nivel corespunzător al competitivității naționale pentru a beneficia de avantajele apartenenței la zona euro; acest nivel trebuie reflectat corect în "paritatea centrală" cu care va intra moneda națională în mecanismul de curs de schimb ERM II, ca anticameră obligatorie a adoptării euro.

5. Problemele conceptuale prezentate au fost grupate, în principal, după natura lor şi interesul, fie al țării aderente, fie al eurozonei. Cauzalitatea acestora este practic unică: transferul politicii monetare către Banca Centrală Europeană (BCE) şi implicit pierderea independenței acesteia în plan național. Tocmai acest transfer faptic implică replierea în fața unor riscuri posibile şi, în acest context diferit, sinonim cu o schimbare a regimului de curs, sarcina evaluării beneficiilor şi a costurilor intrării în Uniunea Monetară prin adoptarea euro este importantă. Față de raportul costuri–beneficii ale deciziei politice de trecere la euro, trebuie conceptualizată o conduită de politică economică (cu predominanță fiscală şi bugetară), pornind de la caracteristicile macroeconomice distincte ale unei țări în tranziție ca România şi proaspăt membru UE. Aceste caracteristici distincte incumbă vulnerabilitățile trecerii la euro.

6. Problemele conceptuale ale trecerii la euro sunt specifice unei strategii de convergență pentru România, aceasta fiind formulată atât pe baza teoriei şi evidențelor rezultate din monitorizarea altor țări în tranziție, devenite membre ale UE, şi având propuse sau începute demersuri de adoptare a euro, cât şi a realităților economice româneşti. Este evident faptul că România trebuie să-şi asume o astfel de abordare, abstractizată pe baza unor evaluări deja începute şi urmărite consecvent de Comisia Europeană, FMI şi alte bănci centrale. Tot aşa este de la sine înțeles că România nu poate urma calea spre euro asumată de țările cu vechime în UE, astăzi membre ale eurosistemului.

III. OFERTA EUROSISTEMULUI

1. Eurosistemul trebuie privit ca recipient al noului aderent, recipient dotat însă cu sisteme de siguranță şi autoprotecție. Rațiunea lui de a fi este de a se suprapune geografic, în condiții de funcționalitate la parametrii proiectați, 100% cu Uniunea Europeană aflata într-o dinamică pe trei paliere: extindere (geografic), lărgire (domenii), aprofundare (mecanisme). Oferta eurosistemului este reflectarea rațiunii de a fi a acestuia. Ca urmare, ea este mai mult decât o simplă invitație, întrucât implicarea eurosistemului în aderarea la Uniunea Monetară a noilor membri ai UE – țări în tranziție – prin promovarea unor principii, politice şi acțiuni, echivalează cu sprijinirea şi asistarea proactivă a acestui proces inițiat de România pentru a fi un succes.

2. Implicarea menționată a eurosistemului are efectul scontat prin cuplarea asistenței acestuia cu o adevărată responsabilizare a țării aderente, subliniind că țara aderentă la eurosistem este deja membră a UE. Implicarea eurosistemului inspiră şi sprijină elaborarea strategiei de convergență a țării aderente, după cum efectul scontat al acestei implicări depinde de corecta aplicare a strategiei convenite de către țara aderentă, de altfel, o obligație a acesteia, indiferent de momentul deciziei trecerii la euro. Oferta eurosistemului este practic un pachet întreg de asistență şi consiliere de la care se aşteaptă rezultate concrete în atingerea obiectivului de adoptare a euro.

3. Principiile de implicare a eurosistemului, în ceea ce priveşte accesul țării aderente la el, au ghidat inițial însăşi activitățile eurosistemului ca atare. Este de observat, din descrierea acestora, că principiile au fundamentat caracterul deschis al eurosistemului şi, mai ales, capacitatea acestuia de a-i putea absorbi pe noii aderenți pe baze nediscriminatorii:

- principiul competenței eurosistemului: defineşte implicarea în asistarea țării aderente, exclusiv în domeniile care țin de competența acestuia: politica monetară, politica cursului de schimb (regimul cursului de schimb), sistemele de plată şi stabilitatea financiară. Relațiile de lucru ale eurosistemului cu băncile centrale ale țărilor aderente se fundamentează pe asistență continuă, care include revederea periodică a celor convenite în politicile de competență menționate;
- principiul caracterului deschis al eurosistemului: defineşte atitudinea deschisă, proactivă pentru perspectivele de aderare a unui nou membru al UE la zona euro. Rațiunea de a exista a eurosistemului, prin măsurile sale pregătitoare, este de a consilia şi a asista o țară nou membră a UE în realizarea acelor politici şi reforme structurale

care o ajută în îndeplinirea cerințelor instituționale şi legislative de a adera la zona euro;

- principiul egalității de tratament: exclude orice discriminare în asistența acordată de eurosistem, indiferent că este vorba de țări noi sau vechi membre ale UE angajate în procese de adoptare a monedei unice. Criteriile parcurgerii fiecărei etape de aderare la eurosistem (participarea la ERM II şi adoptarea efectiva a euro) sunt aplicate în condițiile unui tratament egal;
- principiul abordărilor multiple: satisface realitățile multiple din care provin țările aderente, permițând rețete diferite, însă fără compromiterea egalității de tratament. Abordările multiple, prin particularizare, privesc dezvoltarea unor politici monetare sănătoase, a unor infrastructuri adecvate ale piețelor financiare, determinarea momentului cel mai propice de participare a monedei țării aderente la ERM II;
- principiul concentrării pe obiectivul primar: defineşte independența şi neabaterea eurosistemului de la obiectivul său primar – menținerea stabilității prețurilor în zona euro – indiferent de formele de cooperare convenite cu țările aderente, răspunzând însă tuturor celorlalte principii.

4. Politicile promovate de eurosistem trebuie considerate ca repere finale de convergență a politicilor cu acelaşi caracter al țării aderente. Prin aceste politici trebuie avute în vedere două aspecte:

i. limitele de flexibilitate admise;

ii. finalitățile cantitative exprimate în mărimea indicatorilor, respectiv convergența nominală.

Politicile eurosistemului privesc, aşa cum s-a arătat deja, fenomenele din domeniul său de competență:

- inflația: menținerea inflației la un nivel minim optim necesită, în prealabil, asigurarea, prin politici adecvate, a acelor fundamente macroeconomice care dau stabilitate şi sustenabilitate creşterii economice. Ca urmare, îndeplinirea criteriului inflației – prevăzut în Tratatul de la Maastricht -poate fi temporar în conflict cu schimbările structurale necesare asigurării convergenței reale. O altă cerință în realizarea criteriului de convergență pentru inflație este ca acesta să nu fie amendat cu efectul Balassa-Samuelson sau alți factori afectând evoluția prețurilor, prin care ne îndepărtăm de la principiul egalității de tratament a țărilor aderente la zona euro;
- convergența reală şi nominală: politica invocată de eurosistem este realizarea complementarității între cele două tipuri de convergență, după cum acestea (convergențele) trebuie antamate în paralel. Acest lucru înseamnă că procesul de convergență reală ajută la realizarea convergenței nominale (reformele structurale ducând la creşterea potențialului de dezvoltare şi la flexibilizarea piețelor), după cum

obiectivele nominale ale convergenței (de exemplu, onorarea aşteptărilor inflaționiste prin țintirea inflației/evaluarea unui nivel al acesteia pentru un anumit moment în timp) sprijină procesul de convergență reală;

- strategii de politică monetară şi de curs de schimb: deşi nu există o rețetă unică în ceea ce priveşte conduita celor două politici, prima incluzând-o implicit pe cea de a doua, se recomandă, încă din faza de preaderare la UE, orientarea spre euro (cotarea directă a monedei naționale în euro), întrucât această orientare prefigurează paşii necesari în integrarea economică şi financiară în zona euro. Participarea la ERM II are o semnificație mult mai largă decât cea sintetizată prin sintagma "anticamera euro", întrucât ea trebuie privită ca abordare a unui cadru de politică monetară şi de curs, capabil să pregătească "rezistența" țării aderente la regulile Uniunii Economice şi Monetare, prin continuarea proceselor de convergență reală şi nominală;
- liberalizarea contului de capital: politica în domeniu recomandă ca liberalizarea fluxurilor de capital să fie consistentă cu restructurarea sectorului financiar, secvențialitatea acestei liberalizări fiind susținută de politici macroeconomice şi structurale adecvate. Punctul final fiind liberalizarea completă a contului de capital, principala provocare care trebuie depăşită constă în reducerea la minim a vulnerabilității la fluxurile de capital volatile prin: menținerea dinamicii reformelor structurale în sectorul financiar al întreprinderii; întărirea supravegherii instituțiilor de credit;
- structurarea şi funcționarea sectorului financiar: politica în domeniu a eurosistemului priveşte câteva aspecte importante constând în:
  - implementarea *acquis*-ului comunitar în ceea ce priveşte legislația din domeniul bancar şi financiar;
  - asigurarea funcționalităților caracteristice piețelor financiare şi a sistemelor de plată, în conformitate cu standardele zonei euro;
  - instituirea de proceduri eficiente privind lupta împotriva spălării banilor, mecanismele de evaluare şi control al riscurilor, managementul crizelor instituțiilor bancare şi financiare;
  - integrarea, pe cât posibil, a supravegherii bancare în banca centrală;
- politica fiscală: aderarea la UE necesită o politică fiscală care să poată acomoda cheltuielile publice mai mari cu eventuale venituri bugetare mai mici, ca singura cale de a depăşi tranziția integrării fără compromiterea consolidării fiscale deja realizate. Pierderea acestui câştig poate pune în pericol obiectivele altor politici, în special pe cel al dezinflației;
- independența băncii centrale: implementarea *acquis*-ului comunitar include asigurarea independenței băncii centrale, ca precondiție a

posibilității realizării obiectivului său prioritar – fără nici un fel de ingerințe instituționale şi politice – asigurarea stabilității prețurilor interne. Configurarea conduitei politicii monetare a băncii centrale (pentru realizarea proceselor de convergență reală şi nominală în domeniile ei de competență) reclamă cu necesitate această independență;

- statistica națională: efortul de aducere a statisticii naționale la standardele sistemului statistic al UE este necesar pentru a putea lua decizii raționale, corecte, fundamentate pe date şi informații complexe, credibile şi disponibile cu periodicitate regulată. Chiar evaluarea îndeplinirii criteriilor Tratatului de la Maastricht cere imperios comparabilitatea datelor naționale cu cele ale zonei euro.

5. Principiile şi politicile eurosistemului, în accepțiunea de pachet de asistență oferită țărilor aderente la zona euro, sunt puse în aplicare prin activități specifice constând din:

- dialog pe politici specifice cu băncile centrale pe baza contactelor regulate, la diferite niveluri (cu conducerea şi tehnicienii Băncii Centrale Europene), conferințe europene şi seminarii;
- relații de lucru directe, implicând asistența tehnică în domenii cum sunt: cerințele de capital (Basel I şi II), sistemele de plăți, supravegherea prudențială, legislația bancară şi financiară, statistica şi analiza economică, modelarea aşteptărilor inflaționiste, liberalizarea contului de capital etc.;
- cooperarea statistică pentru schimbul de informații comparabile.

IV. CONTRAOFERTA ROMÂNIEI

1. Aderarea României la Uniunea Europeană şi conformarea ei *acquis*-ului comunitar va avea ca rezultat necesar convergența legislativă, administrativă şi de infrastructură la standardele UE. Totuşi, nu se poate face abstracție de istoricul economic diferit al țărilor UE membre ale zonei euro şi cel al țărilor noi aderente. Tranziția, în sine, deşi un succes de schimbare sistemică, aduce România la poarta UE cu diferențe (*gap*-uri), unele chiar substanțiale în caracteristicile structurale ale unor indicatori economici, comune însă, în mare măsură, tuturor țărilor din Europa Centrală şi de Est care au aderat la UE. Aceste diferențe se înscriu în ceea ce poate fi numit "euroofertă" a României la eurosistem, respectiv o contraoferta care defineşte punctele de plecare ale proceselor de convergență care trebuie realizate.

2. În literatura de specialitate, cu privire la grupul de țări noi aderente, întrebarea care se pune este ce aduce acest grup de țări Uniunii Europene, prin adoptarea euro. Ca urmare, contraoferta României la eurosistem ridică aceeaşi întrebare. Preocuparea pentru corecta cuantificare a punctelor de plecare în procesele de convergență este importantă, întrucât consistența acestor evaluări influențează în mod practic decizia tehnică de aderare la zona euro. Diferențele de caracteristici economice fundamentate care trebuie analizate privesc:

- venitul PI B/locuitor în România, dinamica acestuia şi orizontul de timp necesar pentru închiderea, măcar la media UE, a *gap*-ului constatat;
- mărimea economiei naționale şi impactul acesteia asupra economiei UE la momentul adoptării euro;
- raportul capital – muncă, reflectând o dotare slabă cu capital şi disponibilitate de forță de muncă cu costuri mai mici;
- influxul de capitaluri străine, sub forma de investiții directe străine, dar şi a celor cu caracter volatil şi speculativ, în contextul realizării depline a liberalizării acestora;
- procesul investițional general, public şi privat şi asigurarea resurselor acestuia;
- aprecierea monedei naționale, ca o reflectare a unei multitudini de factori, în general, pozitivi pentru convergență (creşterea productivității muncii, recuperarea deprecierii excesive, dereglementări, liberalizarea prețurilor, dezvoltarea serviciilor etc.);
- inflația, *trend*-ul acesteia şi aducerea nivelului ei la standardul UE;

- dezvoltarea sectorului financiar corelat cu nivelul adecvat al prudenţialităţii şi supravegherii bancare ale instituţiilor de credit bancare şi nebancare, dezvoltarea creditului, gradul de intermediere;
- deficitele fiscale, evoluţie şi consolidare fiscală;
- ocuparea forţei de muncă/şomajul, ca reflectare a procesului de flexibilizare reală a pieţei muncii, unul dintre instrumentele de rezistenţă la şocurile asimetrice.

3. Caracteristicile fenomenelor economice evocate trebuie bine identificate şi definite la nivel naţional, iar comparaţiile cu aceleaşi fenomene din zona euro sau alte ţări competitoare (cele nou aderate la UE) sunt de natură să stabilească diferenţele şi căile de parcurs de la punctele naţionale la punctele reper/obiectiv definite de criteriile de la Maastricht. Între aceste puncte trebuie să se acţioneze cu politici consistente şi rezultate sustenabile, în cele mai importante trei etape:

i. pregătirea aderării la euro printr-o bună avansare în convergenţa nominală;

ii. participarea la ERM II;

iii. momentul adoptării euro.

4. Din perspectiva convergenţei caracteristicilor naţionale, studiile empirice arată că, cel puţin pentru primele faze postadoptare a euro, ceea ce contează din punct de vedere a contribuţiei unei noi ţări intrate în eurosistem este stabilitatea şi corecta orientare a dezvoltărilor interne, care, împreună cu instrumentele unui management adecvat, să confere rezistenţa la posibilele şocuri asimetrice. Din punct de vedere cantitativ, contribuţia unor indicatori (mărimea economiei) la eurosistem, în aceste prime faze, este nesemnificativă. Asimilarea unor dinamici favorabile, uneori chiar susţinute de anumite rămâneri în urmă, şi care oferă un câmp liber manifestării unor evoluţii calitative pozitive (investiţii atractive, îmbunătăţirea raportului capital/forţă de muncă, creşterea productivităţii muncii, reducerea deficitelor fiscale, consolidarea fiscală etc.), este benefică atât zonei euro, cât şi ansamblului economiei UE.

5. Aceleaşi caracteristici structurale confirmând necesitatea convergenţei reale pot evidenţia unele vulnerabilităţi potenţiale, necesar a fi luate în considerare la elaborarea strategiei de adoptare a euro. Studii empirice relevă că însuşi procesul adoptării euro expune ţara în cauză la surse suplimentare de volatilitate, pe lângă cele cu care se confruntă deja. Astfel, studii ale Fondului Monetar Internaţional încearcă, pe baza evidenţelor şi analizelor evoluţiilor unor ţări care au aderat recent la UE (Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria) şi a comparaţiilor cu evoluţii în ţări membre ale eurosistemului, să ordoneze riscurile inerente legate de fenomenele de volatilitate sau care reprezintă posibile vulnerabilităţi. Dacă avem în vedere o relativă cronologie legată de momentul adoptării euro, atunci reţin atenţia următoarele elemente:

- riscul stabilirii unei parități/curs de schimb central al monedei naționale neadecvat față de euro. Acest risc ține de estimarea cu o insuficientă acuratețe a cursului de schimb de echilibru, context în care este necesară evaluarea costurilor supraaprecierii sau supradeprecierii monedei la momentul stabilirii parității centrale. Punctul inițial în stabilirea parității centrale a monedei naționale este determinarea cursului de schimb de echilibru cel mai reprezentativ, care ar putea fi consistent cu raportul între prețurile relative din economia națională şi cele ale economiei din zona euro. Legat de cursul de echilibru cel mai reprezentativ, principala problemă este distincția între factorii care modifică sustenabil cursul de echilibru de obicei, de sorginte a productivității, (ajutând procesul de convergență) şi modificările nedurabile ale acestuia (determinate de fluxurile de capital speculativ, *rating*-ului de țară cu incidențe asupra costului creditării, intrări masive de valută din privatizări etc.);
- volatilitatea contului de capital este un alt risc asociat intrărilor de capital, care poate continua mult timp după liberalizare şi chiar în perioada participării la ERM II. Principalii factori care pot stimula intrările nete de capital în perioada de preaderare la euro pot fi profitabilitatea investițiilor, diferențialul de dobânzi, perspectiva adoptării euro, reformele structurale care reduc riscurile etc. Studiile empirice ne atenționează că în perioada participării la ERM II pot exista trei surse de risc, care la rândul lor, pot întreține volatilitatea contului de capital:

i. schimbarea percepției pieței privind momentul adoptării euro;

ii. şocurile asimetrice;

iii. promovarea unor politici inconsistente. Dacă prima sursă de risc este proprie perioadei de preadoptare a euro, celelalte două pot genera riscuri cu precădere înaintea adoptării monedei unice, dar nu sunt excluse şi după acest moment;

- riscul datei-limită este definiția contrasă a riscului determinat de schimbarea percepției pieței privind momentul adoptării euro. Nu numai imposibilitatea respectării de către autorități a unui calendar o dată fixat poate aduce grave prejudicii, dar, mai ales, modificările în percepția că o țară nu are capacitatea de a atinge criteriile de la Maastricht poate exacerba efectele negative ale volatilității fluxurilor de capital şi/sau ale cursului de schimb. Astfel de şocuri sunt, de regulă, controlabile de autoritatea competentă, în sensul că ea trebuie să asigure o completă transparență şi o bună comunicare cu piața în ceea ce priveşte calendarul adoptării euro şi conduita politicii monetare, ca elemente de credibilitate a pregătirii participării la ERM II prin care se evită surprize sau erori în aşteptările pieței;

- riscul şocurilor asimetrice reprezintă cea mai mare provocare la adresa macrostabilității economice, greu de controlat de autoritățile competente în perioadele de dinaintea şi din timpul participării la ERM II. Abilitatea unei țări de a rezista la astfel de şocuri, respectiv capacitatea ca acestea să fie absorbite, depinde de natura şocurilor, consistența politicilor de contracarare a acestora şi comunicarea cu claritate a deciziilor de politică monetară. Cu privire la şocurile generate de volatilitatea fluxurilor de capital, autoritatea monetară trebuie să recurgă la mecanisme credibile de ajustare, fie a ratei dobânzilor, fie a cursului de schimb, într-un cadru monetar care să nu creeze dubii asupra fermității autorității competente în aplicarea politicilor de contracarare enunțate;
- riscul politicilor inconsistente este prezent în perioada participării la ERM II, indiferent de cadrul politicii monetare adoptate în vederea atingerii criteriilor de la Maastricht. Acest risc este generat de ambiguitatea combinației între țintirea inflației şi banda comunicată sau percepută de piață privind fluctuația cursului de schimb. Având de operat cu obiective relativ conflictuale (țintirea inflației cu stabilizarea cursului de schimb), soluția recomandată este ca politica monetară să fie sprijinită cu politici de acompaniere din domeniul fiscal şi structural. După adoptarea euro, riscul cursului de schimb fiind eliminat, rămâne riscul unor influxuri mari de capital cu precizarea că orientarea acestora este, fie de a mări activele în sistemul instituțiilor de credit, fie de a stimula – poate cu constrângeri mai reduse – îndatorarea rezidenților printr-un *boom* al creditării. Dacă această îndatorare nu se reflectă în investiții productive care să permită plata datoriilor, atunci absența volatilității/variabilității cursului de schimb este înlocuită cu variații (chiar consistente) în cerere şi producție cu efect asupra dinamicii PIB şi/sau a ocupării forței de muncă.

V. STRATEGIA ADOPTĂRII EURO

1. Este de presupus că strategia adoptării euro este una de consistență, fiind elaborată din poziția de țară membră a UE. În această calitate, România va avea obligații "tari" în ceea ce priveşte conduita politicii economice, privită ca o problema de interes comun comunitar. Aceasta conduită determină, la rândul ei, participarea României la procedurile de coordonare şi supraveghere multinațională a politicilor macroeconomice şi, implicit, la procedurile de raportare prevăzute de "Pactul de stabilitate şi creştere". O altă obligație a României este elaborarea "Programelor de convergență", instrumente succesoare ale programelor de preaderare, prin care se statuează condițiile şi se expun măsurile de îndeplinire a criteriilor de la Maastricht, în paralel cu angajamentele tehnice de tranziție spre adoptarea euro. La acest moment sunt de evitat fluctuații excesive ale cursului de schimb, deprecieri ale acestuia din motive de a forța competitivitatea exporturilor naționale sau, în general, menținerea unui curs de schimb care nu este consistent cu factorii economici fundamentali.

2. Există, însă, şi două libertăți, dincolo de constrângerile prevăzute în capitolul de aderare "Uniunea Economică şi Monetară" (EMU), care privesc: (i) data adoptării euro (calendarul etapelor) şi (ii) regimul cursului de schimb până la adoptarea euro.

3. Decizia adoptării euro trebuie fundamentată pe interesul național şi priveşte două aspecte majore: (i) planificarea calendarului; (ii) dinamica de implementare a măsurilor de pregătire. Evocarea acestora are legătură în special cu aşteptările pieței, a căror modificare după ce au fost create pot avea efecte adverse substanțiale asupra reuşitei chiar a măsurilor de pregătire a trecerii la euro. Măsurile de pregătire a trecerii la euro sunt obligatorii a fi parcurse cu rezultatele scontate, înainte de adoptarea euro, dar principiul egalității de tratament practicat de eurosistem nu obligă noile țări membre ale UE, deci şi România, la o "încărcare" fără precedent a politicilor, dar nici nu le permite adoptarea euro pe fondul unor măsuri laxe, care nu pot da credibilitate pregătirii adoptării euro. În concluzie, România deşi trebuia să adopte, în final, euro, nu are obligații formale, ca membru al UE, în forțarea dinamicii convergenței, respectiv a participării la ERM II şi adoptarea euro într-un calendar impus de eurosistem.

4. Este cert însă că, pentru adoptarea euro, România trebuie să satisfacă mai întâi criteriile de convergență nominală prevăzute de Tratatul de la Maastricht, impunându-şi ea singură o perioadă/dată-limită. Ca urmare, România, ca țară membră a EMU, beneficiind de derogarea de la euro, are dreptul de a cere în orice moment o evaluare a progreselor sale, în realizarea condițiilor adoptării monedei unice. În acelaşi timp, astfel de evaluări devin

obligatorii la fiecare doi ani (chiar nedevenind participant la ERM II), atât Comisia Europeană (CE), cât şi Banca Centrală Europeană (BCE) elaborând în mod separat "Raportul de convergență" care urmează să fie supus analizei ECOFIN (Consiliul miniştrilor economiei şi finanțelor ai țărilor UE). Acesta este cadrul evaluării măsurii în care condițiile de preadoptare a euro sunt îndeplinite. Este de menționat că, deşi cele două organisme – CE şi BCE – se ghidează după definițiile criteriilor de convergență din Tratat, evaluările lor pot diferi, ca urmare a modului propriu de interpretare şi aplicare. Pentru a adopta efectiv euro, ECOFIN decide cu o majoritate calificată îndeplinirea criteriilor şi, mai ales, asupra cursului de schimb irevocabil la care are loc conversia definitivă a monedei naționale în euro.

5. Legat de aranjamentele instituționale de adoptare a euro, trebuie menționat faptul că nu există precondiții explicite de participare la ERM II, dar, după aderarea la UE, momentul solicitării de a participa la acest mecanism aparține exclusiv României. Acest moment poate fi ales din perspectiva rolului ERM II, respectiv al testării parității centrale a monedei naționale şi a orientării aşteptărilor pieței în vederea minimizării riscurilor şi vulnerabilităților, prin transparentizarea unui cadru de politică monetară credibilă şi sustenabilă. Este de reținut faptul că stabilirea parității centrale, dincolo de un proces tehnic intern laborios, trebuie convenită pe bază de acorduri cu celelalte țări din Zona euro, cu BCE şi eventuale alte țări deja participante la ERM II. În vederea evitării presiunilor speculative, toate părțile implicate prin acorduri la stabilirea (acceptarea) parității centrale au dreptul de a solicita aplicarea procedurilor de realiniere a parității centrale, atunci când este cazul. În spiritul aceleiaşi lipse de precondiții formale de participare la ERM II, acest mecanism este compatibil cu o multitudine de cadre ale politicii monetare şi regimuri de curs. Intervenția BCE are loc pentru identificarea incompatibilităților, dacă ele există nu numai teoretic, ci şi în raport cu anumite realități.

6. Pentru confortul strategiei de trecere la euro, care trebuie să răspundă cu precădere la întrebările cum şi când se va adopta euro, mai sunt de menționat două aspecte privind participarea la ERM II:

a) obligativitatea participării la acest mecanism de curs de schimb, care se întinde pe parcursul a minimum doi ani;

b) natura intervenției BCE când moneda națională participă la ERM II şi paritatea ei centrală este considerată adecvată.

7. În legătură cu primul aspect, experiența unor țări *non-core* membre ale eurosistemului, demonstrând stabilitate a cursului de schimb înainte de a participa la ERM II, ar putea recomanda o flexibilitate în această obligație minimă. Totuşi, BCE continuă să insiste pentru o limită minimă de doi ani, atât timp cât este prematur şi chiar imposibil să se evalueze o perioadă adecvată de participare la ERM II dincolo de cei doi ani. Analiza perioadei trebuie să aibă în vedere progresele țării în cauză privind convergența nominală şi reală.

8. Cu privire la cel de al doilea aspect, în principiu sau teoretic,

intervenția de sprijin a BCE (de regulă sub forma facilităților financiare pe termen scurt), este automată şi nelimitată atunci când cursul de schimb evoluează în partea de jos a benzii ERM II, cu condiția ca o astfel de intervenție să nu pună în pericol obiectivul primar al BCE, respectiv asigurarea stabilității prețurilor în zona euro, iar țara în cauză să aibă un nivel adecvat al dobânzilor şi o bună reactivitate a politicii fiscale. În practică, fie intervenția directă a BCE, fie o intervenție finanțată de BCE este limitată, întrucât este de aşteptat ca țara în cauză să intervină sau să-şi ajusteze dobânzile cu mult înainte ca rata de schimb să ajungă la limita de jos a benzii de fluctuație stabilită pentru ERM II.

9. O altă problemă de interes pentru strategia trecerii la euro este invocarea restricțiilor la fluxurile de capital în etapa participării la ERM II, măsura liberalizării acestora fiind luată înainte de aderarea la UE. Conform Tratatului de la Maastricht, clauza de salvgardare cu privire la circulația liberă a capitalului, poate fi activată numai în cazul unor deficite substanțiale în balanța de plăți şi, de regulă, cu notificarea şi aprobarea ECOFIN. Până acum, însă, nici o țară UE nu a recurs la clauza de salvgardare, şi, ca urmare, nu există un precedent practic prin care să se fi validat circumstanțele/condițiile acceptabile pentru a fi introduse restricții la libera circulație a capitalurilor.

10. Având în vedere precizările făcute până acum cu privire la libertățile şi constrângerile trecerii la euro ale unei țări membre UE, este evident că pentru a "naviga" printre acestea spre o finalitate de neevitat – realizarea deplină a Uniunii Economice şi Monetare – România are nevoie de o strategie.

11. Strategia adoptării euro are ca scop îndeplinirea criteriilor de la Maastricht şi a oricăror altor condiții interne care să facă din trecerea la moneda unică un succes pentru țara aderentă. Ca urmare, o astfel de strategie include ca un prim element major politicile macroeconomice care vor permite o desfăşurare sistematică şi, pe cât posibil, fără şocuri majore a tuturor proceselor de convergență de care are nevoie România. Înainte de adoptarea euro, aceste politici macroeconomice trebuie să se concentreze pe următoarele obiective:

i. deficitul bugetar în limitele "Pactului de stabilitate şi creştere", ceea ce presupune un control riguros al cheltuielilor guvernamentale;

ii. reducerea inflației şi menținerea ei la niveluri scăzute;

iii. alegerea parității centrale cu care leul va intra în ERM II;

iv. minimizarea variațiilor de curs în banda aleasă pentru ERM II;

v. un cadru de politică monetară, fiscală şi structurală care să prevină şi/sau minimizeze vulnerabilitățile economiei naționale la fluxurile de capital volatile şi la creşterea excesivă a cererii interne.

12. Axarea strategiei pe criteriile de la Maastricht şi diferențele de convergență relevă necesitatea ca România să-şi recalibreze cadrul politicii monetare pe constrângerile criteriilor chiar înaintea aderării la UE, ceea ce s-a şi întâmplat. Acest lucru înseamnă observarea că regimul flexibil/de

variabilitate a cursului de schimb – ca element-cheie în managementul riscului reprezentat de influxurile de capital volatile – devine incompatibil cu filosofia ERM II, mecanism în care o flexibilitate mare a cursului de schimb trebuie evitată.

13. Calendarul trecerii la euro este al doilea element major al strategiei adoptării euro. Poate este mai puțin important desfăşurătorul cu date precise, în special pentru perioada de până la intrarea în ERM II, relevanța cea mai semnificativă a calendarului fiind persistența pe politici bine orientate, cu rolul potențial de a stabiliza paritatea centrală o dată ce moneda națională a intrat în ERM II. Având în vedere sublinierea de mai sus, este recomandabil ca în stabilirea calendarului să prevaleze voința politică națională de a realiza criteriile de la Maastricht şi nu câştigurile potențiale ale trecerii la euro. De asemenea, voința politică trebuie să fie suficient de credibilă în afara țării, pentru ca România să se bucure de sprijinul instituțiilor europene, ca un element-cheie de percepție şi încredere a piețelor.

Aceste două precizări privind stabilirea calendarului strategiei atrag atenția asupra unor aspecte deja tratate, dar revenirea la acestea, în contextul elaborării strategiei, are o semnificație aparte. În primul rând, câştigurile României prin adoptarea euro impun noi politici de gestionare a acestora. Tratarea separată, numai a câştigurilor, ca un simplu inventar, fără a lua în considerare politicile de gestiune, poate fi o greşeală. Din acest considerent, câştigurile trecerii la euro nu trebuie să fie parte a strategiei trecerii la moneda unică, întrucât ar complica, în primul rând, politicile şi ar distorsiona nevoia de concentrare pe adevăratele obiective ale momentului. În al doilea rând, orice şoc de credibilitate în conduita politicilor naționale având ca efect şi zdruncinarea sprijinului instituțiilor europene, şoc determinat de o eventuală incapacitate națională de a realiza cerințele criteriilor de la Maastricht în calendarul anunțat, poate fi devastator pentru chiar obiectivul strategiei în discuție.

14. Elementele calitative ale strategiei adoptării euro – politicile macroeconomice (ca pachet şi orientare pe obiective) şi calendarul trecerii la euro – necesită să fie completate cu elementele tehnice ale politicilor macroeconomice, definite şi precizate pornind de la realitățile momentului de plecare şi obiectivele punctelor de referință. Analize şi studii făcute de BCE, FMI şi băncile centrale ale țărilor aderente la euro, recomandă aprofundări în cadrul strategiei adoptării euro pe următoarele aspecte:

a) politicile fiscale, cu tratarea ajustărilor necesare pentru limitele de deficit, contramăsuri privind şocurile asupra cererii şi producției, ca urmare a atingerii unui cadru prudent al deficitelor fiscale (de exemplu, impactul convergenței dobânzilor, implicațiile fiscale ale aderării la UE, cheltuielile bugetare curente, infrastructura fiscală, descentralizarea fiscală etc.);

b) controlul inflației, pe fondul stabilizării cursului de schimb, coroborat cu modalitățile de interpretare a criteriului inflației şi al aplicării efectului Balassa-Samuelson, nevoia de a recurge la măsuri administrative în plan fiscal

etc.;

c) alegerea/stabilirea parității centrale a cursului de schimb, pentru participarea la ERM II, ca element-cheie pentru cadrul general de politici macroeconomice, orientate spre îndeplinirea criteriilor de la Maastricht. Dacă această alegere este făcută corect din punct de vedere al factorilor care influențează valoarea de echilibru a monedei naționale, atunci paritatea centrală poate deveni chiar rata de conversie finală a monedei naționale în euro, acest lucru eliminând din start testele speculative la care piața apelează de regulă;

d) cadrul politicii monetare, în special opțiunile acesteia pentru perioada participării la ERM II, având în vedere obiectivele multiple de urmărit în cadrul mecanismului cursului de schimb, respectiv: controlul inflației, menținerea unui curs competitiv, în condițiile îndeplinirii criteriului de stabilitate a cursului de schimb. Teoria şi practica economică recomandă, în ceea ce priveşte opțiunile, o mai bună analiză a regimurilor de curs între cele două extreme *(hard peg* şi *floating rate)* şi a compatibilității lor cu regimul țintirii inflației sau cursului de schimb, după caz, în funcție de nivelul actual şi programat al inflației.

15. Succesul strategiei de pregătire a adoptării euro devine succesul adoptării propriu-zise a monedei unice, în măsura în care tactic, "Programele de convergență", ca obligație asumată de țările membre UE aderente la euro, sunt urmărite cu consecvență de autoritățile competente. Monitorizarea acestora de către Comisia Europeană şi Banca Centrală Europeană constituie un ingredient al credibilității demersului național pentru adoptarea euro, nu atât ca satisfacție pentru politic şi executiv, cât mai ales ca instrument de evitare a riscurilor de modificare a percepției piețelor, şi implicit, a tentativelor acestora de a testa tăria politicilor macroeconomice angajate prin strategia adoptării euro.

VI. INTRODUCEREA EURO ÎN LEGISLAȚIA ŞI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

1. Adoptarea euro presupune un efort de acțiune apreciat ca fiind considerabil, având în vedere faptul că circulația efectivă a monedei unice este condiționată de numeroase modificări în legislație şi funcționarea administrației publice. Există formule organizatorice care s-au dovedit de succes pentru primele 12 țări care au aderat la zona euro, în realizarea efortului legislativ menționat şi a impactului la cetățean. Din experiența parcursă, distingem apelarea la un *masterplan* național descriind:

i. domeniile de intervenție prin modificări legislative;

ii. structuri de coordonare şi grupe de lucru;

iii. structuri de comunicare şi dezbatere;

iv. documente de publicat, formule de *training* pentru sectorul public şi privat;

v. abordarea regională şi locală, după caz, cu luarea în considerare a specificului național.

Studiul privind rafinarea experienței celor 12 țări fondatoare ale eurozonei din perioada 1997-2001 ne permite formularea unui concept aplicabil României, în limite discutabile, care să inspire o organizare finală eficientă în ceea ce priveşte introducerea monedei unice în legislația națională şi în administrația publică centrală şi locală. O dimensiune extrem de importantă a unui eventual plan conceptual este reprezentată de credibilitatea acestuia în fața cetățenilor, societăților comerciale şi a formațiunilor profesionale patronale din cele mai diverse domenii de activitate. Credibilitatea va reflecta, pe de o parte, orientarea acțiunii guvernamentale pentru eficiența şi eficacitatea introducerii monedei unice prin legislație şi comportament al administrației publice. Această orientare poate să motiveze, pe de altă parte, poziții constructive ale asociațiilor profesionale, materializate chiar în acorduri sau reguli voluntare stabilite între comunitatea de afaceri şi clienți, în ceea ce priveşte transparența prețurilor exprimate în noua monedă şi manipularea numerarului. Din experiența analizată a rezultat că succesul introducerii monedei unice a depins de "acțiunea la două capete", generând cooperarea necesară între administrație şi cetățean, consfințită chiar în coduri de bună conduită în introducerea euro, puse în aplicare pe baza unor acorduri semnate de părți.

2. Planul legislativ – prin amploare şi profesionalism – inspiră formele de organizare/structuri de sprijin în introducerea fluidă a monedei unice în circulație. Planul legislativ se poate referi la două paliere: cel al amendamentelor legislative de substanță şi cel al regulilor de conversie din

moneda națională în euro, în legislația care tratează aşa-numitele "sume semnal".

Amendamentele legislative de substanță privesc, într-o enumerare care nu se doreşte exhaustivă, dar care dă o dimensiune a intervenției legislative, constituția, o lege a introducerii euro ca monedă circulatorie pe teritoriul României, legea băncii centrale, legea băncilor, legea societăților comerciale, legea contabilității, legea instrumentelor de plată, legea monetăriei, legea conversiei datoriilor în euro etc.

• Regulile de conversie trebuie să amendeze toate legile care cuprind "sume de semnal" exprimate în moneda națională cu care se operează în cele mai diferite domenii: taxe şi impozite, cod fiscal, cod vamal, legea bugetului, achiziții publice, alocații, contravenții şi amenzi, asigurări, înregistrarea capitalului social, elaborarea bilanțurilor, taxe judiciare etc.

• Un element esențial, dar şi complex, rămâne fixarea datei de intrare în vigoare a tuturor acestor modificări legislative, dată care nu poate fi stabilită decât în cooperare şi pe baza unor măsuri de coordonare precise, convenite între România, Comisia Europeană şi Banca Centrală Europeană.

3. Structurile organizatorice cuprinse în planul de introducere în circulație a euro au rolul de a asigura coordonarea procesului, expertiza în domenii, comunicarea şi implementarea circulației euro la nivel central şi local. În raport cu aceste atribuții putem distinge:

a) structura de coordonare, sub forma unui Comitet pentru Uniunea Economică şi Monetară creat sub auspiciile Ministerului Finanțelor Publice şi Băncii Naționale. Acest Comitet are o dublă calitate:

i. de generator de măsuri şi acțiuni validate de reuniunea grupurilor de lucru ministeriale pe care le prezidează;

ii. de secretariat al reuniunilor amintite;

b) grupe de lucru ministeriale pe domenii: administrația financiară, administrația politicilor sociale, piețele financiare, procesarea electronică a raportărilor cu caracter financiar, statistică, cu implicarea instituțiilor de profil (Ministerul Finanțelor, Ministerul Afacerilor Interne şi al Administrației Locale. Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, Institutul Național de Statistică etc.);

c) structura de coordonare şi grupurile de lucru pentru introducerea euro în sistemul legislativ şi administrația publică inventariază legislația de amendat şi legislația nouă de introdus; stabileşte principiile de formulare legislativă; urmăreşte elaborarea proiectelor la nivelul instituțiilor emitente; urmăreşte finalizarea acestora în forumul legislativ; pregăteşte implementarea şi formele de *training* necesare;

d) reuniunea grupurilor de lucru, coordonată de Comitetul pentru Uniunea Economică şi Monetară, recomandă formele de comunicare guvernamentale cu principalii actori ai implementării introducerii euro, (administrații la nivel central şi local) şi cu utilizatorii/raportorii în noua monedă: sistemul instituțiilor de credit, sistemul camerelor de comerț şi industrie, asociații

profesionale/patronale. Este recomandabil ca formele de comunicare să aibă un caracter permanent până la momentul deplinei certitudini că procesul introducerii euro în administrația publică a ajuns în etapa unei operaționalizări complete. Experiența altor țări generalizează aceste forme de comunicare sub forma unui dialog între guvern şi sectorul privat, din partea guvernului fiind implicate, de regulă, structuri ale Ministerului Finanțelor, centrale şi locale.

e) formalizarea instituțiilor organizatorice şi a formelor de dialog guvern - sector privat (forumuri ale acestora) – este făcută prin acte (norme) ale Ministerului Finanțelor, prevăzând, printre altele, şi documente ghiduri euro") care trebuie publicate la nivel național şi local.

f) implementarea introducerii euro cu succes nu poate fi disociată de inițierea unui *training* activ a administrației publice făcută pe următoarele paliere:

i. academia națională pentru administrație publică;

ii. academia națională de studii juridice;

iii. la nivel de ministere;

iv. *training* la nivel local.

4. Experiența țărilor fondatoare a zonei euro relevă că, practic, toți funcționarii au trecut printr-un curs de formare profesională *(training* intern) privind adoptarea euro, cu specializarea în domeniul lor de competență. Alături de *training*-ul intern, sectorul public va trebui să organizeze şi *training*-ul extern, respectiv ai partenerilor administrației reprezentați de asociațiile consumatorilor.

5. O tratare aparte trebuie acordată perioadei de tranziție a introducerii euro, în ceea ce priveşte toate elementele tehnice ale dublei circulații, respectiv etapa înlocuirii monedei naționale cu euro. Credem că, din acest punct de vedere, experiența denominării leului, completată cu o evaluare a acesteia şi cuprinzând măsurile de evitare a deficiențelor constatate, ar putea fi relevantă pentru demersul instituțiilor publice şi a celor financiar-bancare în introducerea *de facto* în circulație, pe piață, a monedei unice. Informarea publicului rămâne esențială în succesul introducerii în viața cotidiană a monedei unice, experiența statelor fondatoare a zonei euro relevând ca necesare:

i. informările punctuale – prin canalele mass-media;

ii. informările permanente prin linii telefonice deschise 24 de ore din 24 şi Internet.

ANEXE

Anexa nr. 1

CRITERIILE DE LA MAASTRICHT
INDICATORI DE CONVERGENȚĂ NOMINALĂ

Indicatori de convergență nominală	Criterii Maastricht	România	
		2004	2005
Rata inflației (medie)	< 1,5 pp peste media celor mai performanți 3 membri	11,9	9,0[1)]
Rata dobânzilor pe termen lung (procente pe an)	<2 pp peste media celor mai performanți 3 membri	.....	7,49[2)]
Cursul de schimb față de euro.(variație procentuală maximă față de media anuală)	+/-15 procente	+7,9/-2,2	+8,0/-5,9[3)]
Deficitul bugetar consolidat (procente în PIB)	Sub 3%	- 1,4[4)]	-1,0p[4)]
Datoria publică (procente în PIB)	Sub 60%	18,5[4)]	17,5p[4)]

1) prognoză;

2) la emisiunea din august 2005;

3) ianuarie - 11 noiembrie 2005;

4) conform metodologiei ESA 95.

Sursa: EUROSTAT, Institutul Național de Statistică, Banca Națională a României.

Anexa nr. 2

CALENDAR PRIVIND INTEGRAREA ÎN ZONA EURO

Țara	Data intrării în UE	Data intrării în ERM II (obiectiv)	Data țintă pentru intrarea în zona euro
Polonia	2004	2006	2009-2010
Republica Cehă	2004	2006-2007	2009-2010
Slovacia	2004	2006(prima jumătate)	2008-2009
Ungaria	2004	2007-2008	2010-2011
ROMÂNIA	2007	2010-2012	2012-2014

Sursa : Bănci centrale, BCE, Comisia Europeană, BNR.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Iordan Gheorghe Bărbulescu, "De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană: aprofundare şi extindere", vol., Editura Trei, 2001;

Jackie Grower, John Redmond, "Lărgirea Uniunii Europene • Perspective" – Editura Club Europa, 2001;

Andrew Brociner, "Europa monetară SME. UEM, moneda unică" –, Institutul European, 1999;

Jean-Pierre Faugere, "Moneda şi politica monetară" –Institutul European

Mugur Isărescu, "România: drumul către euro", Prezentare la Colegiul Academic al Universității "Babeş-Bolyai", 2004;

Mugur Isărescu, "Obiectivele pe termen mediu ale politicii monetare şi ale cursului de schimb" din cadrul prezentării *Programului economic de preaderare* – Ediția 2005 - Guvernator BNR, Bucureşti 20 iulie 2005;

Vasile Turliuc, "Politica monetară" – Editura Polirom, 2002

Silviu Marius Şeitan, "Strategia de dezvoltare durabilă a României – orizont 2025. Politica financiar-monetară", capitolul 2, Politica monetară sustenabilă –CCFM Victor Slăvescu, 2004;

"Adopting the euro in Central Europe. Challenges of the next step in European Integration" – FMI, SM/04/2 ;

"Against the trend of interest rates in global economy. The Hungarian monetary policy – Development and Finance, în: *Quaterly Hungarian Economic Review,* nr. 3/2004 ;

"Poland and the European Union: the monetary policy dimension. Monetary policy before Poland's accesion to the European Union – Zbigniew Polanski, Bank I Kredyt, may 2004 ;

"Convergence – the road towards the Euro" –26 nov. 2004

Eduard Hochreiter and Helmut Wagner, "The road to the Euro – Exchange Rate Arrangements in European Transition Economies" –jan. 2002 ;

"Convergence Report 2004" – Banca Centrală Europeană, 2005 ;

"Annual Report 2004" – Banca Centrală Europeană, 2005 "Raport anual 2004" – BNR;

"Raport asupra inflației", BNR, august 2005, anul I, nr. 1;

"Programul economic de preaderare" – Guvernul României, Bucureşti, februarie 2005 ;

"Cauzele inflației în România, iunie 1997 – august 2001, Analiză bazată pe vectorul autoregresiv structural" – dr. Cezar Botei, în: *Caiet de studii,* nr. 11, iunie 2002, BNR;

"Mecanismul de transmisie a politicii monetare în România" – dr. Dorina Antohi, Ioana Udrea, Horia Braun, în: *Caiet de studii*, nr. 13, ianuarie 2003, BNR.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 174/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ Şi CONSENS

INSTITUȚII FINANCIARE IMPLICATE ÎN MANAGEMENTUL DATORIEI EXTERNE

drd. Mariana PAJA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. INSTITUȚII FINANCIARE INTERNAȚIONALE 337
1.1. Banca Reglementelor Internaționale (Bank of International Settlements) 338
1.2. Fondul Monetar International 340
1.3. Băncile internaționale de dezvoltare. Banca Mondială 356
1.4. Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare 368
1.5. Banca Europeană de Investiții 370
2. CARACTERISTICI ALE ÎMPRUMUTURILOR ACORDATE DE ORGANISMELE FINANCIARE INTERNAȚIONALE 372
3. ASISTENȚA FINANCIARĂ EXTERNĂ ACORDATĂ ROMÂNIEI 375
BIBLIOGRAFIE 384

1. INSTITUȚII FINANCIARE INTERNAȚIONALE

După cea de a doua mare conflagrație mondială, pe harta lumii şi-au făcut apariția o mulțime de state, de dimensiuni mai mari sau mai mici, din punct de vedere geografic, dar aflate în stadii de dezvoltare foarte diferite, cel mai adesea prezentând decalaje economice mari, comparativ cu țările dezvoltate industrializate. Pentru înlăturarea acestor decalaje, aceste țări aveau nevoie de mână de lucru calificată, de cadre de conducere cu experiență tehnică şi organizatorică, precum şi de unele resurse fizice şi materiale ce le lipseau. În consecință, țărilor mai slab dezvoltate le erau necesare resurse financiar-valutare considerabile, în vederea acoperirii acestor necesități. Marea majoritate, însă, chiar dacă dispuneau de un potențial natural însemnat – dar neexplorat, cum erau zăcămintele naturale ale subsolului sau nepregătit pentru exploatare, aşa cum se prezentau marile exploatații agricole şi/sau silvice – aveau o industrie rudimentară şi, ca urmare, prezentau o contribuție disproporționat de mică în ansamblul producției mondiale şi la schimburile comerciale internaționale, comparativ cu ponderea lor în populația lumii.

Totodată, comunitatea internațională a înțeles că o sporire a contribuției acestor țări la producția mondială, precum şi o dezvoltare a acestora din punct de vedere nu numai economic, ci şi social, ar putea să ducă la o dezvoltare accelerată globală şi, implicit, să mărească prosperitatea țărilor dezvoltate.

Obținerea de resurse financiar-valutare suficiente[1], interne sau externe, constituie una din condițiile esențiale ale relansării dezvoltării în țările în curs de dezvoltare. Acestea trebuie să-şi mobilizeze la maximum forțele şi să aplice politici economice şi financiare adecvate acestui deziderat. În cele mai multe dintre statele respective, economiile interne reprezintă cea mai mare parte a resurselor utilizate pentru investiții, dar, în acest context, se remarcă faptul că țările sărace sau slab dezvoltate dispun de posibilități foarte limitate de sporire a economiilor interne, nivelul consumului fiind, în general, la niveluri scăzute.

Încă din anul 1942[2], autoritățile anglo-saxone au elaborat planul de restructurare a sistemului monetar internațional, instituțiile fiind create prin cooperarea voluntară a guvernelor participante.

Acordurile de la Bretton Woods (1944) au statuat crearea a două organizații internaționale, respectiv Fondul Monetar Internațional şi Banca

---

[1] Iulian Văcărel – *Relații financiare internaționale.* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995.

[2] Denise Flouzat – *Economie contemporaine – Les phenomenes monetaires,* PUF, Paris, 1974.

Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, cunoscută în general sub denumirea de Banca Mondială. Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare a primit misiunea de a finanța fluxurile de capitaluri pe termen lung şi de a veni în sprijinul țărilor în curs de dezvoltare. Fondul Monetar Internațional constituia, la acea dată, instituția-cheie pentru realizarea unei noi ordini monetare, în măsura în care reuşea să îşi asume rolul de a asigura stabilitatea schimburilor valutare şi convertibilitatea monedelor, prin realizarea de transferuri monetare adecvate.

Pentru a-şi procura resursele de care au nevoie, în completarea celor proprii, țările în curs de dezvoltare se adresează guvernelor unor țări exportatoare de capital, unor organizații financiare internaționale, unor bănci sau persoane fizice sau juridice private care au disponibilități băneşti şi manifestă interes față de problemele acestor țări. În acest fel, țările importatoare de capital fac apel la resurse financiare externe de provenienţă publică sau privată, optenabile cu titlu rambursabil sau nerambursabil, în condiții oneroase sau în mod gratuit.

Pentru a veni în sprijinul țărilor în curs de dezvoltare, care aveau nevoie de importante fonduri băneşti pe care nu le puteau procura de pe piața internă, Fondului Monetar Internațional şi Băncii Internaționale pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, li s-au alăturat, în deceniile cinci şi şase, Asociația pentru Dezvoltare Internațională şi Corporația pentru Cooperare Financiară, mai multe bănci regionale de dezvoltare, precum şi băncile Comunității Europene şi ale fostului Consiliu de Ajutor Economic Reciproc.

1.1. Banca Reglementelor Internaționale (Bank of International Settlements)

Banca Reglementelor Internaționale (BRI)[1] este o instituție financiară internațională, înființată în anul 1930, cu scopul de a reglementa activitatea băncilor centrale din țările membre. Banca Reglementelor Internaționale are sediul la Basel, în Elveția, iar statele care au colaborat inițial la constituirea acesteia au fost Belgia, Marea Britanie, Elveția, Franța, Germania şi Italia. Încă de la înființarea băncii, România a subscris cu 20 milioane franci elvețieni, ceea ce i-a permis să obțină, în decursul timpului, credite şi să efectueze multiple operațiuni prin această bancă.

Scopul inițial al înființării băncii Reglementelor Internaționale a fost gestionarea reparațiilor plătite de Germania puterilor învingătoare în Primul Război Mondial, astfel încât transferurile respective să nu provoace perturbații pe piețele de capital. Banca a supraviețuit turbulențelor din perioada interbelică şi, ulterior, acordurilor de la Bretton Woods, prin faptul că şi-a actualizat, în permanență, misiunile specifice. După dispariția obiectivului inițial, Banca

[1] Niță Dobrotă, coordonator – *Dicționar de economie,* Editura Economică, Bucureşti, 1999.

Reglementelor Internaționale s-a orientat tot mai mult în direcția facilitării cooperării între băncile centrale. În perioada imediat postbelică – respectiv în anii 1950-1958, Banca Reglementelor Internaționale a jucat rolul de instituție *de clearing* pentru Uniunea Europeană de Plăți – prima încercare de cooperare monetară organizată a țărilor vest-europene. După anul 1958, monedele europene au redevenit convertibile, iar Banca Reglementelor Internaționale şi-a modificat din nou misiunea, încercând să joace rolul de bancă a băncilor centrale.

Banca Reglementelor Internaționale funcționează sub forma unei societăți pe acțiuni, condusă de un Consiliu de Administrație şi de Adunarea Generală a Acționarilor:

- Consiliul de Administrație este format din guvernatorii băncilor centrale ale celor cinci țări fondatoare – Belgia, Franța, Germania, Italia, Marea Britanie – la care s-au adăugat, ulterior, Statele Unite ale Americii. Aceste şase persoane desemnează, fiecare, un al doilea administrator, de aceeaşi naționalitate şi cooptează alți cinci guvernatori ai unor bănci centrale importante (Canada, Japonia, Olanda, Suedia şi Elveția);
- Adunarea Generală reuneşte anual – în general în luna iunie – pe reprezentanții celor 41 de bănci centrale membre, precum şi un mare număr de invitați din partea a peste 80 de alte bănci centrale şi instituții financiare internaționale.

Numărul de voturi este în funcție de cota-parte de capital subscrisă de fiecare țară membră.

În prezent, Banca Reglementelor Internaționale este o instituție originală atât prin caracterul ei internațional, cât şi prin particularitățile şi statutul său. În acest sens, Banca Reglementelor Internaționale este singura instituție de credit internațional care are permisiunea să dețină DST-uri şi are dreptul să participe la licitațiile de aur organizate de Fondul Monetar Internațional în contul băncilor centrale sau în contul său propriu. Operațiunile statutare ale băncii sunt:

- cumpărarea şi vânzarea de aur în cont propriu sau al băncilor centrale;
- deținerea de aur;
- acordarea de împrumuturi băncilor centrale;
- luarea de împrumuturi de la băncile centrale, garantate cu aur;
- scontarea sau rescontarea titlurilor de credit;
- cumpărarea şi vânzarea de devize ş.a.

Împreună cu alte organisme financiar-monetare internaționale[1], Banca Reglementelor Internaționale asistă băncile centrale în administrarea şi investirea rezervelor lor monetare internaționale.

[1] Simona Gaftoniuc – *Finanțe internaționale.* Editura Economică, Bucureşti, 1997.

De asemenea, Banca Reglementelor Internaționale are un rol important în colectarea şi distribuirea de informații asupra dezvoltării macroeconomice şi afacerilor monetare.

În calitatea sa de bancă a băncilor centrale, Banca Reglementelor Internaționale:

- primeşte în depozit, remunerat şi utilizabil cu preaviz, rezerve monetare ale băncilor centrale care au aderat la ea;
- plasează aceste disponibilități pe piață;
- acordă asistență, sub forma creditelor releu, băncilor centrale aflate în dificultate.

Totodată, Banca Reglementelor Internaționale susține procesul de cooperare monetară internațională, organizând reuniunile periodice ale guvernatorilor băncilor centrale ale țărilor din Grupul celor 10 şi participând în calitate de observator, în cadrul comitetului interimar al Fondului Monetar Internațional.

Banca Reglementelor Internaționale dispune de o serie de comitete însărcinate cu supravegherea şi coordonarea activităților bancare internaționale:

- comitetul permanent pentru euromonede supraveghează funcționarea pieților financiare internaționale, având, în acelaşi timp, misiunea de informare statistică;
- comitetul asupra controlului bancar a impus o serie de norme minime de conduită şi supraveghere bancară (spre exemplu, "concordatul de la Basel" sau "ratio Cooke");
- comitetul pentru sistemele de plăți examinează problemele legate de utilizarea şi evoluția instrumentelor de plată şi compensare bancară.

În acelaşi timp, Banca Reglementelor Internaționale exercită funcția de agent de execuție sau mandatar *(trustee)* pentru o serie de acorduri financiare internaționale, furnizând asistență tehnică băncilor centrale, inclusiv celor din țările în tranziție.

Prin binecunoscutele sale rapoarte anuale, Banca Reglementelor Internaționale se dovedeşte a fi un foarte important centru de cercetare în domeniul pieților financiare şi politicilor monetare.

România este membră a Băncii Reglementelor Internaționale încă de la înființare şi dispune în prezent de opt voturi. Banca Națională a României participă la toate formele de cooperare inițiate de Banca Reglementelor Internaționale, utilizând diferitele facilități puse la dispoziția țărilor membre.

1.2. Fondul Monetar International

Fondul Monetar Internațional este un organism financiar internațional creat în urma Conferinței monetare şi financiare de la Bretton Woods, din anul

1944 şi care a devenit agenție specializată a Organizației Națiunilor Unite în anul 1947.

El s-a constituit ca un organism interstatal şi ca o organizație specializată a Națiunilor Unite, care şi-a asumat următoarele sarcini pentru perioada de după cel de Al Doilea Război Mondial:

1. definirea şi generalizarea etalonului monetar;
2. stabilitatea cursurilor de schimb;
3. convertibilitatea monetară bazată pe aur;
4. crearea şi susținerea rezervelor valutare naționale;
5. echilibrul balanțelor de plăți.

Treptat, primele trei obiective, unele realizate parțial, a trebuit să fie abolite într-o perioadă care a început în august 1970, odată cu renunțarea la convertibilitatea în aur a dolarului, şi s-a încheiat în 1976 la Kingston (Jamaica) prin renunțarea de către FMI la etalonul aur-monetar. Prin monitorizarea obiectivelor rămase în funcțiune, FMI are un rol important în economia mondială şi în special în susținerea țărilor în curs de dezvoltare.

Cotele de aport. Structura organizatorică

Cotele de aport ale membrilor au un rol deosebit pentru că, pe de o parte, exprimă gradul de angajare a statului respectiv în susținerea activității de cooperare valutară internațională funcție de potențialul economic.

Pe de altă parte, mărimea cotei de aport determină capacitatea de vot şi reprezintă o limită orientativă cu privire la mărimea sprijinului acordat de FMI prin mecanismul de sprijinire al echilibrului balanței de plăți acordate țărilor membre.

Inițiat participarea țărilor a fost stabilită prin "formula de la Bretton Woods" aplicată până în 1963.

Potrivit acestei formule aportul era determinat de:

1. mărimea venitului național (2%);
2. rezervele de aur şi dolari (5%);
3. mărimea importurilor (10% din medie);
4. variația exportului (10% din variația maximă). Toate acestea erau influențate de: procentul exportului în venitul național, cu care se majora dimensiunea absolută a elementelor de la punctele 1-4 arătate mai sus.

După 1963, stabilirea mărimii cotelor de aport s-a făcut după criterii mai elastice în care prevala comparația cu țările membre care aveau acelaşi nivel de dezvoltare economico-financiară ca şi țara considerată.

Cum până în 1963, marea majoritate a țărilor erau deja membre în organizație, se constituise deja o ierarhie bazată pe elementele concrete arătate mai sus. Putem spune că, în continuare, orientările privind cuantumul cotelor pentru membrii noi admişi se mențin pe aceleaşi coordonate.

Putem sublinia că prin acest mod de constituire a aportului:

> țările mari au preponderență în participare şi vot;
> În timp, prin creşterea numărului de membri, puterea votului puterilor mari se diminuează prin dispersie. Astfel, la înființare, trei țări: SUA, Marea Britanie şi Franța asigurau peste 51% din cotele depuse de membri.

În 1999, abia nouă țări mari asigurau majoritatea şi anume: SUA, Marea Britanie, Franța, Germania, Japonia, Canada, Italia, Olanda şi Belgia.

Funcție de cotele de aport se stabilesc şi raporturile de forță în conducerea activității FMI, unde numărul voturilor depinde primordial de nivelul cotei de aport.

Astfel, dreptul de vot se stabileşte:

- pe de o parte, proporțional cu cota de participare (un vot la 100.000 DST participare);
- pe de altă parte, în mod egal tuturor membrilor (câte 250 voturi de țară).

Principalele decizii se iau cu 80% din puterea totală de vot, fapt ce înseamnă că nu se pot lua măsuri valabile fără acordul țărilor mari şi în special al SUA.

Organul conducător al FMI este Consiliul Guvernatorilor unde fiecare țară este reprezentată de un guvernator şi un supleant.

Consiliul Directorilor Executivi este format din 20 de directori executivi. Cinci directori executivi sunt desemnați de țările mari: SUA, Marea Britanie, Franța, Germania si Japonia. Ceilalți 15 directori executivi sunt desemnați pe grupe de țări.

România, alături de Olanda, Israel, Cipru şi alte țări, este reprezentată de un director executiv olandez.

Directorii executivi aleg pe Directorul General al FMI care, de regulă, este desemnat dintre reprezentanții țărilor europene.

Swap-ul, metoda de bază în sprijinirea țărilor pentru echilibrarea balanței de plăți. Sistemul de trageri

Vărsămintele din cotă efectuate în moneda națională reprezintă echivalentul poziției neutre față de Fond. Menținerea neatinsă a cotei vărsate pentru statul respectiv înseamnă că acesta nu este nici debitor, nici creditor față de Fond.

În anumite împrejurări, mai ales atunci când solicită ajutorul Fondului poziția țării respective se poate modifica şi aceasta poate deveni debitoare față de Fond.

Unele țări pot avea de suportat consecințele unei dezechilibrări temporare a balanței de plăți.

În această situație, țările respective pot solicita credite unor bănci sau instituții internaționale.

Adresându-se FMI, acesta derulează, de fapt, pentru satisfacerea solicitatorului o operațiune de *swap* (schimb de valută), adică îi oferă în

momentul inițierii o cantitate de valută în schimbul echivalentului în moneda națională a solicitatorului.

Termenele tranzacției pot fi stabilite în cursul unui interval de 3-5 ani, iar operațiunea presupune plata de dolari şi comisioane de către solicitator.

Deşi se păstrează unele din caracteristicile creditului operațiunea de *swap* nu este considerată nici credit, nici împrumut.

Recurgerea la aceste operațiuni denumite şi trageri este limitată în funcție de natura şi motivația operațiunilor solicitate.

Tranşa de rezervă reprezintă posibilitatea solicitării de sprijin prin *swap* până la nivelul cotei de aport.

Are dreptul la tranşă de rezervă orice membru care are în cadrul FMI poziția:

Cota de aport > Deținerile de monedă națională în cadrul Contului General al Resurselor

Aceasta înseamnă că în cadrul CGR sunt dețineri provenite din tranzacții efectuate cu membrii.

Cu alte cuvinte, în tranşa de rezervă membrii pot să-şi procure resurse reprezentând 100% din cota de participare.

Un stat membru poate trage în orice perioadă întreaga sumă ce reprezintă tranşa de rezervă cu condiția să fie utilizată pentru echilibrarea balanței de plăți. Tragerea tranşei de rezervă nu reprezintă o utilizare a creditului FMI şi nu constituie subiectul unei obligații de rambursare.

Creditul FMI devine disponibil prin intermediul tranşelor (sau segmentelor) de 25% din cota deținută de membrul respectiv. Pentru tragerile din prima tranşă a creditului, membrii trebuie să facă dovada unor eforturi depuse în scopul înfrângerii dificultăților balanței de plăți. Aceste trageri nu sunt acordate în etape şi nu sunt influențate de criteriile de performanță.

Tragerile ulterioare se acordă în rate şi sunt transferate dacă implementarea politicii prevăzute este în concordanță cu programul adoptat. Astfel de trageri sunt asociate cu acordurile stand-by sau facilități de acces lărgit la credit, care urmăresc, în special, acoperirea deficitelor balanțelor de plăți, precum şi sprijinirea reformelor structurale, acolo unde este necesar. Criteriile de performanță şi trecerea în revistă a programului general sunt necesare pentru a aprecia dacă au fost îndeplinite obiectivele stabilite.

Astfel, după acordarea tuturor tranşelor, statul în cauză poate atinge un nivel limită de 200% din cota de aport,

Dincolo de aceasta şi în paralel cu aceasta, după necesități, statul membru poate accede şi la alte facilități de creditare din partea FMI.

Drepturile speciale de tragere – valută de rezervă specială emisă de FMI

> Drepturile speciale de tragere. Concept

Drepturile speciale de tragere sunt o emanație multifuncțională a FMI care au, în principal, o serie de particularități specifice.

DST (Drepturile Speciale de Tragere) reprezintă un activ de rezervă fiduciar internațional creat de FMI în 1969 (prin Primul Amendament la Acordul de înființare) şi alocat membrilor săi pentru a suplimenta activele de rezervă existente,

DST sunt unitatea de cont a FMI – toate creditele, împrumuturile, deținerile în valută, investițiile şi resursele administrate de Fond sunt exprimate în DST, ca şi cotele membrilor şi pozițiile rezervei în Fond.

De asemenea, DST sunt utilizate ca unitate de cont sau ca bază pentru unitatea de cont de o serie de organizații internaționale şi regionale în relațiile cu FMI.

În evoluție, datorită calităților sale, DST au devenit o monedă etalon, fiind folosită de unele țări, în anumite perioade, ca mijloc de expresie a unităților monetare naționale. De asemenea, datorită calităților sale de unitate de cont de mare stabilitate, drepturile speciale de tragere au devenit unitate de expresie a valorii raporturilor contractuale comerciale şi de credit.

> *Definiția DST*

- Inițial, valoarea DST a fost exprimată în aur, conținutul de DST era echivalent cu cel al USD – 0,888671 gr. aur (fără a fi convertibil în aur). Astfel, "prin crearea DST nu s-a introdus o nouă unitate adevărată, ci o nouă formă de activ de rezervă"[1].
- În perioada 1974-1980 – valoarea DST s-a determinat ca medie ponderată a unui coş de 16 valute.

Coşul original cuprindea valutele țărilor membre a căror parte în exportul mondial depăşea 1%. Ponderea fiecăreia din aceste valute în valoarea DST era corespunzătoare ponderii membrului respectiv în exporturile mondiale (aferente perioadei 1972-1976), cu excepția USD căruia i s-au dat 33 de procente pentru a reflecta importanța comercială şi financiară a SUA.

- Din 1981, mărimea coşului a fost redusă la valutele celor cinci țări cu cea mai mare pondere în exporturile mondiale de bunuri şi servicii. Metoda de calcul a valorii DST nu s-a schimbat.

Compoziția coşului se revizuieşte la cinci ani în vederea adaptării la modificările privind poziția membrilor în comerțul internațional.

Ponderile procentuale ale valutelor în coşul de evaluare trebuie să reflecte importanța membrilor emitenți în rezervele internaționale şi în exportul mondial.

În prezent, valoarea DST se determină zilnic pe baza unui coş ce cuprinde USD, EURO, JPY, GBP, fiind prin urmare, mai stabilă decât cea a oricăreia dintre aceste valute.

---

[1] *IMF Occasional Paper* – „The Role of SDR in International Monetary System", Washington, 1987, p. 53.

Din 1974 şi până în prezent DST s-au definit ca "moneda coş" cu toate semnificațiile şi urmările în consecință.

> *Funcțiile DST ca valută de rezervă*

De la introducerea sa, DST au fost gândite ca valută de rezervă în sensul că au fost abilitate ca instrumente de procurare de monedă convertibilă prin intermediul FMI şi în anumite condiții.

Funcționarea DST ca instrument de rezervă se realizează pe filiera:

- alocări DST făcute membrilor;
- solicitarea de procurare de valută prin operațiuni de *swap* folosind deținerile de DST;
- Încheierea operațiunilor *swap* prin inversarea operațiunilor inițiale.

Alocarea DST s-a efectuat funcție de cota de aport a fiecărui membru. Rezultă astfel că țările cu un potențial economic major au primit posibilități mai mari prin care să-şi suplimenteze necesarul de valută pentru asigurarea echilibrării balanțelor de plăți.

De asemenea, se poate concluziona că s-a realizat astfel, la nivelul fiecărei țări, dar şi la nivel mondial, o creştere a rezervelor valutare potențiale pentru echilibrarea balanțelor de plăți.

DST fiind alocate gratuit de către FMI nu imobilizează nici un activ financiar al unei țări şi nici nu creează pasive în balanțele de plăți.

Procurarea de valută prin utilizarea de DST se efectuează la solicitarea terților cu deficite în balanțe şi cu aprobarea FMI.

După analiza situației, FMI:

- va desemna o țară dată;
- sau îşi va da acordul pentru realizarea la înțelegere a unor operațiuni de *swap* între țara solicitantă şi țara cu moneda convertibilă care se angajează în aceasta operațiune.

> *Rolul dobânzii în operațiunile de utilizare a DST ca rezervă valutară*

DST-urile sunt purtătoare de dobânzi şi comisioane.

Astfel țările membre:

- plătesc dobânzi pentru alocările de DST;
- primesc de la FMI dobânzi pentru deținerile de DST păstrate în cont la FMI.

În acest sens, o țară care a primit alocări de 250 milioane DST plăteşte dobânzi pentru această sumă şi dacă alocația stă neconsumată în cont la FMI va primi dobânzi pentru aceeaşi sumă.

Astfel că neutilizarea alocărilor de DST are efect neutral asupra țării respective şi nu determină costuri pentru această țară.

Efectuarea de operațiuni *swap* contra DST schimbă însă situația. Dacă țara "B" cu alocații de 750 milioane DST se angajează să efectueze o operație

de *swap* cu țara "S", furnizând moneda sa națională contra DST, va avea următoarea situație:

- va plăti dobânzi pentru alocările de 750 milioane DST;
- va încasa dobânzi pentru deținerile (750 + 150) de 900 milioane DST.

Deci, per net, va încasa dobânzi pentru 150 milioane DST.

Țara "S" care a beneficiat de *swap,* şi care a angajat din alocările proprii (micşorându-şi deținerile) suma de 150 milioane DST, va avea următoarea situație:

- va plăti dobânzi pentru alocările de 250 milioane DST;
- va încasa dobânzi pentru deținerile de DST (250 -150 = 100).

Deci, în consecință, va plăti dobânzi pentru diferența de 150 milioane DST.

Dobânda ce se utilizează în cazul DST este o dobândă specifică monedei coş care se determină potrivit formulei:

$$\sum_{i=1}^{n} Di \times Vi$$

în care:

Di = rata dobânzii pe piața valutei *Vi;*

Vi = ponderea valutei *Vi* în moneda coş.

Pentru DST rata dobânzii se stabileşte săptămânal şi se iau în considerație piețele specifice de capital din țările cuprinse în coş şi anume:

- rata bonurilor de tezaur pe 3 luni – pentru dolarul SUA;
- rata depozitului interbancar – pentru euro;
- rata pentru certificatele de depozit pe 3 luni – Japonia;
- rata bonurilor de tezaur pe 3 luni – Marea Britanie.

Facilitățile de credit practicate de FMI

Facilitățile permanente

În primul rând aici sunt cuprinse:

- tranşa de rezervă şi
- tranşele de credit.

Acordurile stand-by

Prin acordurile stand-by statele membre au dreptul de a obține sumele specificate în decursul perioadei prescrise. Tragerile se acordă trimestrial şi eliberarea lor este condiționată de îndeplinirea criteriilor de performanță aprobate în prealabil şi de realizarea trecerii în revistă a programului.

Criteriile de performanță au în vedere:

- plafoane pentru deficitul bugetar şi pentru credite;
- plafoane pentru împrumuturile externe şi datoria externă;
- limite minime pentru rezervele naționale;
- evitarea introducerii de restricții valutare, eventual neintroducerea lor;

- crearea unei piețe valutare interbancare bazate pe mecanismele de piață;
- elaborarea de planuri privind restructurarea şi privatizarea întreprinderilor comerciale şi implementarea rapidă a lor;
- accelerarea procesului de reformă.

Aceste criterii permit atât FMI**,** cât şi țărilor membre să aprecieze dacă s-au înregistrat progrese şi semnalează dacă este necesară aplicarea unor politici rectificative. În cazul în care criteriile de performanță nu sunt îndeplinite, membrii pot efectua trageri suplimentare numai în condițiile în care FMI şi țara membră cad de acord asupra reluării tragerilor.

În mod normal, acordurile stand-by se desfăşoară pe o perioadă cuprinsă între 12-18 luni (pot fi extinse la 3 ani), iar rambursările se derulează între 3¼-5 ani pentru fiecare tragere.

Facilitatea Extinsă a Fondului[1]

Pe baza acestei facilități, FMI furnizează asistență țărilor membre, în cadrul unor perioade mai lungi şi în sume mai mari decât asigură prin intermediul politicilor tranşelor de credit. În principiu, acordurile extinse se derulează pe o perioadă de 3 ani (pot fi extinse la 4 ani în condiții excepționale), urmărind eliminarea dificultăților cu care se confruntă balanța de plăți şi care necesită o perioadă mai lungă de ajustare.

Un membru care solicită încheierea unui acord extins trebuie să prezinte un program care să cuprindă, în linii generale, obiectivele şi politica urmărite pe întreaga perioadă a acordului, precum şi o expunere detaliată asupra politicilor din fiecare an şi măsurile care vor fi adoptate în anul următor. Criteriile de performanță sunt comparabile cu cele ale acordurilor stand-by, deşi fazarea semestrială este, de asemenea, posibilă. Țările care utilizează asemenea acorduri lărgite trebuie să restituie creditele primite în decurs de 4½-10 ani.

> *Facilități speciale*

Facilitatea de Transformare Sistemică[2]

Această facilitate are caracter temporar şi a fost introdusă pentru a răspunde necesităților economiilor în tranziție care se confruntă cu serioase dificultăți ale balanței de plăți, rezultând din schimbarea structurii comerțului tradițional şi a aranjamentelor de plăți.

Astfel de distorsiuni includ scăderea bruscă a încasărilor din exporturi – ca efect al trecerii de la un comerț în care prețurile se stabilesc haotic, la unul multilateral, bazat pe mecanismul pieței – şi/sau ca o creştere însemnată şi continuă a costurilor importurilor în special pentru produsele energetice.

---

[1] Extended Fund Facility (EFF).

[2] Systemic Transformation Facility (STF).

În mod obişnuit, statele membre care încheie sau care au deja acorduri cu FMI se aşteaptă să utilizeze Facilitatea de Transformare Sistemică chiar în condițiile unui acord deja existent. În aceste condiții. FMI trebuie să fie convins că țara respectivă va coopera în rezolvarea problemelor balanței sale de plăți şi se va îndrepta, pe cât posibil, către politici pe care FMI le poate sprijini, pe baza unui acord al tranşei de credit lărgit.

Cererea de finanțare, prin intermediul STF, trebuie să fie însoțită de:

- prezentarea, în scris, a obiectivelor politicii economice;
- proiectul la nivel macroeconomic;
- prezentarea măsurilor de restructurare, structurale, fiscale, monetare care urmează să fie adoptate în următoarele 12 luni;
- dacă este adecvat, un program de asistență tehnică.

Țările se obligă să nu înăsprească restricțiile comerciale şi de schimb sau să introducă noi restricții sau practici monetare multiple şi să coopereze cu partenerii comerciali în căutarea unor soluții constructive, în problemele de interes comun.

Finanțarea prin intermediul STF se asigură în două trageri egale, a câte 25% din cota parte, fiecare la valoarea maximă. Cea de-a doua tragere se acordă în curs de 6 luni – iar în cazuri speciale nu mai târziu de 18 luni – după acordarea primei trageri şi se bazează, printre alți factori, pe evoluția în cadrul acordului tranşei de credit. Accesul la resursele STF se realizează în completarea oricărei finanțări obținute prin intermediul altor facilități ale FMI, condițiile de rambursare fiind aceleaşi ca pentru acordurile extinse.

Facilitatea de Finanțare Compensatorie şi Contingentată[1] Componenta contingentată a acestei facilități este destinată să finanțeze deficitele temporare ale balanțelor de plăți. Sprijinul se acordă în vederea compensării dificultăților pe termen scurt cauzate de scăderea veniturilor din exporturi şi a încasărilor din servicii şi/sau excedentelor în costurile importurilor de cereale determinate de circumstanțe independente de voința țării în cauză.

Finanțarea se asigură pentru a acoperi, în parte, efectele deviațiilor nefavorabile ale variabilelor cheie, uşor identificabile, care afectează contul curent. În cadrul variabilelor pot fi cuprinse:

- prețurile la principalele categorii de exporturi;
- prețurile la principalele categorii de importuri;
- ratele dobânzii practicate pe plan internațional;
- încasările din turism, dacă acestea reprezintă un element important pentru contul curent.

Deviațiile sunt apreciate în strânsă legătură cu proiectele de bază stabilite înainte de încheierea acordului.

Mecanismul contingental se declanşează în momentul în care deviațiile nete depăşesc un anumit nivel "program". Deviațiile favorabile – de exemplu o

[1] Compensatory and Contingency Financing Facility (CCFF).

creştere neprevăzută a preţurilor la export – pot declanşa o măsură în sens contrar, cum ar fi solicitarea unei trageri mai mici, în timp ce o creştere a rezultatelor poate duce la rambursarea înainte de termen.

Facilitatea Rezervei Suplimentare[1]

A fost introdusă în decembrie 1997 pentru ţările membre cu probleme excepţionale ale balanţei de plăţi datorate unei nevoi largi de finanţare pe termen scurt rezultând din pierderea bruscă şi disruptivă a încrederii pieţei, reflectată prin presiuni asupra contului de capital şi rezervelor membrului respectiv.

Asistenţa prin această facilitate este disponibilă când există perspective clare ca implementarea politicilor puternice de ajustare şi finanţarea corespunzătoare vor determina, într-o scurtă perioadă, corectarea timpurie a dificultăţilor balanţei de plăţi.

Deşi facilităţile FMI se adresează tuturor membrilor, SRF este folosită acolo unde există un risc de contagiune (determinat de magnitudinea fenomenelor) ce ar putea ameninţa sistemul monetar internaţional.

> *Facilităţi concesionate*

Facilitatea de Ajustare Structurală

Denumită pe scurt SAF, facilitatea a fost creată în 1986, fiind destinată să asigure resursele ţărilor membre cu venituri reduse, prin împrumuturi sub forma unui ajutor concesional suplimentar în vederea sprijinirii politicii de ajustare pe termen mediu la nivel macroeconomic şi a reformelor structurale.

Scopul urmărit prin această facilitate rezidă în următoarele:

- programarea unei creşteri economice posibile de realizat;
- consolidarea balanţei de plăţi;
- facilitarea unor relaţii ordonate cu creditorii;
- reducerea restricţiilor comerciale şi de plată.

Facilitatea de Ajustare Structurală Sporită[2]

Introdusă în 1987 şi extinsă în 1994, ESAF reprezintă modalitatea principală prin care FMI acordă sprijin financiar sub forma:

- Împrumuturilor concesionale pentru ţări membre cu venituri reduse ce se confruntă cu probleme prelungite ale balanţei de plăţi;
- Împrumuturilor şi donaţiilor – în cadrul iniţiativei HIPC (de ajutorare a ţărilor cele mai sărace).

> *Alte proceduri şi politici promovate de FMI*

[1] Suplimentar Reserve Facility (SRF).
[2] Enhanced Structural Adjustement Facility (ESAF).

În cazul unor circumstanțe excepționale, cărora FMI nu le poate replica prin intermediul facilităților sale curente sau speciale, Fondul oferă țărilor membre o serie de mecanisme speciale de finanțare. Aici sunt cuprinse:

Mecanismul de Finanțare de Urgență

Acesta constă într-un set de proceduri pentru facilitarea aprobării de urgență a unor surse de finanțare, de către Consiliul Executiv. Aceste măsuri de urgență se utilizează numai în circumstanțe care produc sau amenință să producă o criză în finanțele externe ale membrilor şi care necesită răspunsul imediat al FMI. Mecanismul de Finanțare de Urgență a fost activat pentru prima oară pentru a veni ca răspuns la cererea Filipinelor în iulie 1997 de extindere şi intensificare a sprijinului financiar acordat prin intermediul aranjamentului extins de trei ani. A fost din nou utilizat în august 1997, asociat suportului financiar excepțional acordat Thailandei.

Sprijinul pentru Fondurile de Stabilizare a Monedei

În cadrul tranşelor superioare de credit, respectiv aranjamentelor stand-by şi aranjamentelor extinse, suportul financiar al FMI, în vederea instituirii fondurilor pentru stabilizarea monedei, vine ca o susținere, pentru o perioadă de tranziție, a strategiei de stabilizare a ratei de schimb. Pentru ca fondurile de stabilizare a monedei să-şi poată îndeplini rolul, politicile economice promovate trebuie să fie suficient de stricte pentru a menține inflația în limite care să permită stabilizarea ratei de schimb. Cel mai adecvat aranjament pentru susținerea fondului de stabilizare a monedei ar fi adoptarea fluctuațiilor ratei de schimb într-o bandă îngustă de variație sau modificarea încetinită anunțată a cursului.

Suportul FMI este condiționat de:

- ajustarea fiscală şi acordarea creditelor în concordanță cu stoparea inflației;
- adoptarea de măsuri adecvate în domeniul salariilor şi în privința schemei de indexare;
- un grad ridicat de convertibilitate a contului curent şi un regim comercial deschis;
- planuri contingentale care să facă față fluxurilor sporite de capital în contul curent;
- managementul integrat în domeniul rezervelor valutare şi al politicilor de intervenție;
- alte elemente structurale şi instituționale concepute pentru o reducere rapidă a ritmului de creştere a inflației.

Asistență de Urgență

FMI poate să asigure, de asemenea, asistență financiară de urgență membrilor care se confruntă cu dificultăți ale balanței de plăți ca urmare a

calamităților naturale. Asistența de urgență se concretizează în asigurarea de fonduri în limita a 25% din cota țării respective şi în cooperarea FMI – autorități pentru a găsi o soluție la problemele balanței de plăți. În cele mai multe cazuri, aceasta asistență este urmată de încheierea unui acord cu FMI în cadrul facilităților curente.

În 1995, politica asistenței de urgență a fost extinsă şi în cazul situațiilor postconflictuale. Acest tip de urgență se acordă atunci când capacitățile administrative ale țării în cauză au suferit o dezorganizare profundă ca urmare a situației conflictuale, dar există, totuşi, o capacitate care să permită elaborarea planurilor şi implementarea politicilor necesare şi, de asemenea, disponibilitatea autorităților pentru colaborare şi ieşire din criză. Aceasta situație apare ca o nevoie urgentă a balanței de plăți, iar susținerea FMI se materializează ca o parte a efortului internațional concentrat.

Condițiile pentru acordarea asistenței includ:

- stabilitatea politicilor economice;
- un cadru macroeconomic care să permită creşterea economică;
- disponibilitatea autorităților de a se integra cât mai curând într-unul dintre programele curente de sprijin promovate de FMI.

Condițiile sunt individualizate la nivelul fiecărei țări în cauză şi funcție de măsurile necesare pentru reconstrucția capacității administrative şi instituționale.

> *Politica de acces şi limitele în utilizarea resurselor FMI*

Regulile privind accesul la resursele generale ale Fondului se aplică în mod egal tuturor membrilor. Accesul este determinat, în primul rând, de situația balanței de plăți a membrului, de fermitatea politicilor de ajustare şi de capacitatea de ajustare. Accesul este permis în limitele cotelor membrilor sau subscrierilor la FMI.

Consiliul Executiv revizuieşte anual limitele de acces la tranşele de credit şi la facilitățile lărgite ale Fondului, luând în calcul gravitatea problemelor privind plățile membrilor, respectiv evoluția lichidităților FMI, pornind de la premisa că programele radicale de ajustare structurală necesită un real suport financiar şi siguranță oferită de supervizarea FMI.

În încheiere, putem concluziona că, în desfăşurarea proceselor de creditare a țărilor în curs de dezvoltare în special, FMI aplică o politică de condiționare având drept obiectiv "repunerea balanței de plăți într-o poziție viabilă în contextul de stabilitate a prețurilor, de creştere economică susținută şi cu evitarea măsurilor contrare libertății comerțului şi plăților exterioare".

În vederea realizării acestui scop, FMI inspiră programe de politică economică, de ale căror realizări depinde derularea operațiunilor de credit curente. Aceste politici de ajustare vizează:

- devalorizarea monetară care sprijină creşterea competitivității produselor naționale şi descurajarea importurilor;

- austeritatea internă, urmărind în principal evitarea şi limitarea deficitelor bugetare şi reducerea consumului populației. Măsurile de austeritate au, primordial, un amplu şi profund impact social. Restrângerea deficitului bugetar înseamnă, deopotrivă, reducerea cheltuielilor bugetare, dar şi creşterea veniturilor statului prin sporirea impozitelor.

Pe de altă parte, reducerea consumului populației implică o atentă monitorizare a salariilor a căror creştere trebuie direct legată de evoluția productivității muncii, precum şi o politică realistă a prețurilor, respectiv reducerea şi renunțarea chiar la subvențiile acordate de stat pentru unele produse şi servicii.

Liberalizarea economiei urmăreşte, pe plan internațional, evitarea măsurilor protecționiste şi deschiderea porților capitalului străin. În unele țări, ca şi la noi astăzi, devin preponderente măsurile de ordin intern, reducerea rolului statului în economie prin desfăşurarea pe scară largă a privatizării, reducerea subvențiilor şi, implicit, reducerea cheltuielilor publice.

Orientarea politicii de ajustare pe problematica cererii a dus adesea la efecte negative pe plan social, privind nivelul de trai, creşterea deficitelor balanțelor de plăți şi a determinat fenomene de respingere, agresive, din partea opiniei publice. În anii din urmă, FMI accentuează şi probleme ale susținerii ofertei, militând pentru creşterea economică şi reforme structurale, orientare promițătoare.

Rolul FMI în cooperarea internațională şi reglementarea mondială a raporturilor valutare

FMI constituie cel mai important organism internațional de cooperare în domeniul valutar şi financiar internațional.

Scopurile înființării Fondul Monetar internațional au fost:

- promovarea cooperării monetare internaționale printr-o instituție permanentă, care să asigure cadrul şi mecanismul necesare consultării şi colaborării;
- facilitarea expansiunii şi creşterii echilibrate a schimburilor internaționale;
- promovarea stabilității valutare şi evitarea practicilor de depreciere concurențială a cursurilor de schimb;
- asigurarea înființării şi menținerii unui sistem multilateral de plăți curente între țările membre şi eliminarea restricțiilor valutare;
- sprijinirea țărilor membre în corectarea deficitelor temporare ale balanțelor de plăți, prin facilitarea accesului la resursele Fondului.

Organizarea Fondului Monetar Internațional este bazată pe elementul numit "cote" sau "cote-părți", exprimate în DST, care reprezintă volumul de resurse pe care statele membre le pun la dispoziția Fondului şi care determină:

- numărul de voturi al fiecărui membru în Consiliul Guvernatorilor Fondului Monetar Internațional;
- natura şi volumul creditelor de care pot beneficia țările membre. Cota fiecărui membru este stabilită de Fond la aderare, pe baza unei formule care ia în calcul:
- produsul intern brut;
- rezervele monetare;
- ponderea exporturilor în venitul național;
- alți indicatori economici.

În cadrul Consiliului directorilor FMI, țările membre sunt reprezentate de directorii executivi, dintre care cinci sunt aleşi de către cele cinci țări cu cele mai mari cote subscrise, iar restul sunt aleşi de către ceilalți membri, grupați în constituente, fiecare constituentă alegând un director executiv şi un supleant care să le reprezinte interesele în luarea deciziilor curente ale FMI. Gruparea pe constituente se face prin libera voință a țărilor care vor să se asocieze, având-se, însă, în vedere o distribuire echitabilă a puterii de vot între diferitele constituente.

În urma aderării unor noi țări, în special a statelor din CSI, FMI cuprinde, în prezent, un număr de 180 de țări membre, având un capital total în sumă de 144,8 miliarde DST (aproximativ 201 miliarde dolari SUA).

Țările cu dificultăți în efectuarea plăților – adică cele care înregistrează deficit al balanței de plăți – pot împrumuta de la Fond prin mai multe modalități:

- prin tragere directă, până la incidența a 25% din cota vărsată în aur sau moneda convertibilă;
- prin trageri în cadrul facilității de finanțare compensatorie şi pentru situații neprevăzute (CCFF), pentru acoperirea influențelor nefavorabile ale prețurilor importurilor de țiței şi gaze naturale;
- prin trageri în cadrul facilității de finanțare a fluctuațiilor neprevăzute ale încasărilor din export;
- prin finanțarea stocurilor tampon;
- prin contractarea de credite, dacă tragerea inițială nu este suficientă.

În cadrul acestor facilități puse la dispoziție de Fond, un membru poate împrumuta cumulativ până la de patru ori suma subscrisă, iar împrumutul către membrii aflați în dificultate de plată se realizează numai pe baza unui program de reforme al țării în cauză, care să demonstreze capacitatea acesteia de a depăşi dezechilibrele temporare în care se află.

Aceasta politica a tranşelor de credit cuprinde, în principal, următoarele facilități:

- aranjamente stand-by;
- facilitatea de ajustare structurală;
- facilitatea extinsă de ajustare structurală.

Deoarece scopul principal al FMI îl constituie crearea cadrului favorabil intensificării schimburilor internaționale de bunuri, servicii şi capitaluri şi realizării stabilității cursurilor de schimb, fiecare țara membră este obligată, prin Statutul Fondului, să depună toate eforturile pentru că politica să economică şi financiară să asigure realizarea obiectivelor pentru o creştere economică de durată, în condițiile unei stabilități relative a prețurilor.

Pentru a sigura îndeplinirea acestor obligații, Fondul exercită o supraveghere permanentă asupra politicilor economice şi financiare ale țărilor membre şi adoptă, în acest sens, principii generale care să îndrume țările respective în direcția realizării obiectivelor FMI.

În cadrul facilităților de finanțare asigurate de Fond, cele mai utilizate sunt aranjamentele stand-by. Acestea se acordă țărilor în dificultate, pe baza unui program de reformă economică, prin deschiderea unei linii de credit pe termen mediu, având condiții financiare favorabile: perioada de rambursare de 3 până la 5 ani, cu posibilități de extindere până la 10 ani, din care o perioadă de grație de 3 ani.

Disponibilizarea tranşelor de credit se face în funcție de îndeplinirea unor criterii de performanță convenite în cadrul acordului şi sunt cuprinse într-un memorandum privind politicile economice ale țării respective.

Comisioanele percepute în cadrul acestui mecanism sunt:

- comisionul de serviciu – plătit la fiecare tragere în parte – şi care se ridică la 0,5% din suma disponibilizată;
- comisionul stand-by, care de obicei se compensează cu cel de serviciu;
- dobânda standard a FMI, care se comunică la data plății şi care, în prezent, este de aproximativ 5%.

În cursul anilor '90, ca urmare a schimbărilor fără precedent din Europa Centrală şi de Est, FMI şi-a orientat eforturile în această zonă, către susținerea proceselor de tranziție nu numai prin credite, ci şi prin acordarea de asistență tehnică pentru aceste țări, la înființarea acelor structuri financiare şi economice indispensabile unei economii de piață – bănci centrale, sisteme de impozitare, tarife vamale, convertibilitatea monedei.

România – țară membră FMI

România a devenit membră a Fondului Monetar Internațional la data de 15 decembrie 1972, prin ratificarea Acordului de înființare a acestuia. Conform ultimei majorări de cote, adoptată de către Consiliul Guvernatorilor FMI la 28 iunie 1990 şi aprobată de România, conform Legii nr. 26/16 martie 1992, cota țării noastre este în prezent de 754,1 milioane DST. Din totalul acestei sume:

- 25% se varsă în contul de resurse generale ale FMI, în DST sau în valute convertibile;
- 75% reprezintă contribuția în lei, depusă într-un cont pe numele FMI la Banca Națională a României.

Numărul de voturi de care beneficiază România se ridica la 7791, ceea ce reprezintă 0,52% din totalul voturilor.

După decembrie 1989. România, în urma reluării relațiilor cu FMI, a beneficiat de asistență financiară, după cum urmează:

- un aranjament stand-by pe 12 luni, aprobat de FMI la 11 aprilie 1991, în suma totală de 380,5 milioane DST, din care trageri efective în valoare de 318,1 milioane DST;
- trageri în cadrul facilității de finanțare compensatorii şi pentru situații neprevăzute, în cadrul componentei de import țiței în sumă totală de 247,7 milioane DST, din care, în urma recalculării influențelor nefavorabile înregistrate în perioada iulie 1990 – iunie 1991, a rezultat o cifră finală de 94,3 milioane DST (suma de 153,4 milioane DST fiind rambursată);
- un aranjament stand-by pe 10 luni, aprobat de FMI la data de 29 mai 1992, în sumă totală de 314,04 milioane DST, din care s-au tras 261,70 milioane DST;
- noua tragere în cadrul componentei de import țiței a CCFF, în suma de 76,8 milioane DST;
- un aranjament stand-by pentru o perioadă de 19 luni, în valoare de 131,97 milioane DST, aprobat la 11 mai 1994, însoțit de facilitatea de transformare sistemică în valoare de 377,05 milioane DST. Prima tragere din aranjamentul stand-by, în valoare de 37,71 milioane DST, completată cu prima tranşă din STF, în valoare de 188,525 milioane DST, a avut loc imediat după aprobarea aranjamentului în Consiliul de Administrație al Fondului;
- aranjamentul stand-by pentru perioada 1994-1995, convenit cu FMI, însoțit de Facilitatea de Transformare Sistemică, stabileşte liniile generale ale politicii pentru stabilizarea macroeconomică şi aduce în plus crearea bazei pentru realizarea unei creşteri economice durabile. Acest program a fost mult mai ambițios decât precedentele, prin severitatea şi termenele stricte ale măsurilor care să asigure realizarea obiectivelor, măsuri orientate către toate sectoarele economiei româneşti. Respectivul aranjament stand-by, proiectat pentru o perioadă de 19 luni, având o valoare totală de 131,97 milioane DST, a fost aprobat la data de 11 mai 1994 şi a fost însoțit de facilitatea de transformare sistemică, în valoare de 377,05 milioane DST.

Cu excepția primelor tranşe, în valoare de 37,71 milioane DST pentru aranjament şi de 188,525 milioane DST pentru STF, care au fost trase în luna mai 1994, ca urmare directă a aprobării solicitării lor, toate celelalte tranşe au fost eliberate numai pe baza îndeplinirii condițiilor stabilite pentru fiecare sfârşit de trimestru, sub forma criteriilor de performanță.

- următoarea tranşă din stand-by, în valoare de 18,85 milioane DST, a fost disponibilizată în luna septembrie 1994;
- la data de 21 decembrie 1995, aranjamentul stand-by a fost extins pentru perioada 1996-1997, suplimentându-se suma rămasă.

De asemenea, România a beneficiat şi beneficiază de asistență tehnică din partea FMI în unele domenii, dintre care amintim:

- realizarea unui sistem bancar modern;
- definirea rolului de supraveghere a Băncii Naționale a României;
- înființarea unei piețe valutare interbancare;
- pregătirea condițiilor pentru aplicarea taxei pe valoarea adăugată;
- elaborarea bugetului de stat în condițiile fluctuației cursului de schimb şi a prețurilor de consum;
- elaborarea proiectului privind noul impozit pe profit;
- îmbunătățirea proiectului de lege privind falimentul societăților comerciale.

1.3. Băncile internaționale de dezvoltare. Banca Mondială

Conceptul şi resursele dezvoltării

Conceptul dezvoltării este asociat de regulă cu cel de sporire a capitalului real din diferite ramuri ale sferei producției materiale.

Noțiunea de dezvoltare trebuie să includă şi investițiile în resurse umane care îmbracă atât forma infrastructurii (şcoli, instituții sanitare, aşezăminte culturale etc.), cât şi aceea a cheltuielilor curente de funcționare a instituțiilor respective.

Resursele din efort propriu la nivelul fiecărei țări trebuie să fie calea principală a acoperirii cheltuielilor de dezvoltare. Resursele din efort propriu sunt cele provenite pe calea economisirii prin repartizarea produsului intern brut în fond de consum şi fondul pentru formarea brută de capital.

Rata economisirii diferă de la țară la țară şi de la perioadă la perioadă în funcție de:

- nivelul de dezvoltare economică a țării;
- nivelul real al veniturilor populației;
- nivelul productivității muncii sociale;
- modul de gestionare a întreprinderilor;
- modul de amortizare a capitalului fix;
- conjunctura economică internă şi internațională;
- politica financiară promovată de stat;
- mentalitatea şi comportamentul populației în ce priveşte munca şi economisirea.

Preocuparea generală pentru cultivarea spiritului de economisire în întreprinderi, instituții publice şi la populație, aşa cum arată experiența țărilor

dezvoltate este cheia succesului în acest domeniu şi trebuie să fie o constantă a politicilor tuturor țărilor.

Pentru a favoriza dezvoltarea economisirii interne căile de urmat sunt ajustarea economiei şi creşterea economică.

Ajustarea implică reorientarea politicilor şi reforma instituțională, iar creşterea economică presupune creşterea capacității de producție prin majorarea cheltuielilor de investiții.

Resursele externe intervin de regulă în completarea resurselor proprii.

Pentru țările în curs de dezvoltare sursele utilizate sunt:

- țările exportatoare de capital;
- organizații internaționale guvernamentale;
- bănci şi organisme internaționale cu asemenea vocație. Astfel, fluxul resurselor externe:
- au o provenienșa publică sau privată;
- sunt obtenabile cu titlu rambursabil sau nerambursabil;
- sunt utilizate în mod oneros sau gratuit.

În perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial şi mai ales către sfârşitul secolului al XX-lea, cel mai mare rol în atragerea fluxului de resurse către țările în curs de dezvoltare l-au avut băncile de dezvoltare, expresie a ideilor generoase ce însufleșesc Organizația Națiunilor Unite şi Uniunea Europeană.

Banca Mondială

Potrivit statului propriu[1], Banca Mondială funcționează ca o adevărată bancă cu participare guvernamentală, intervențiile sale fiind orientate către țările în curs de dezvoltare.

În prezent, Banca Mondială grupează mai multe organizații financiare cu vocație internațională, specializate pe anumite operațiuni şi destinații:

- Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare;
- afiliatele Băncii Internaționale pentru Reconstrucție şi Dezvoltare:
  - Asociația pentru Dezvoltare (AID sau IDA);
  - Societatea Financiară Internațională (SFI);
  - Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor (MIGA).

Sursele de finanțare ale Băncii Mondiale sunt constituite din fondurile proprii – capital şi beneficii nedistribuite – şi împrumuturile contractate pe piețele financiare internaționale.

Obiectivele Băncii Mondiale sunt următoarele:

- promovarea dezvoltării economice şi a reformelor în țările în curs de dezvoltare;

[1] Simona Gaftoniuc – *Finanțe internaționale.* Editura Economică, Bucureşti, 1997.

- acordarea de împrumuturi pe termen lung, destinate finanțării proiectelor de investiții şi a programelor de dezvoltare. Aceste împrumuturi sunt dirijate, cu precădere, spre domeniile de realizare a infrastructurilor: şosele, căi ferate, sisteme de comunicații, echipamente portuare şi domeniul energetic;
- AID, creată în anul 1960, acordă credite cu dobânzi reduse țărilor celor mai sărace;
- SFI, creată în anul 1956, se adresează sectorului privat;
- MIGA, înființată în anul 1988, încurajează participările cu investiții directe în țările în curs de dezvoltare, acordând garanții investitorilor, contra riscurilor necomerciale.

1.3.1. Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare

Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (BIRD) este un organism financiar internațional, cu sediul la Washington.

BIRD a fost creată la Conferința monetară şi financiară a Națiunilor Unite de la Bretton Woods, în octombrie 1944, şi a reprezentat pionul de bază în promovarea conceptului de dezvoltare în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, pentru toate țările, şi în special pentru țările în curs de dezvoltare.

În conformitate cu statutul său, BIRD are următoarele obiective:

1. să contribuie la reconstrucția şi dezvoltarea teritoriilor statelor membre înlesnind investiția de capitaluri în scopuri productive, readaptarea aparatului de producție şi dezvoltarea mijloacelor şi resurselor productive în țările în curs de dezvoltare;
2. să promoveze investițiile străine private prin garanții sau participații de împrumuturi şi alte investiții efectuate de furnizorii de capitaluri private;
3. să promoveze proiectele de investiții eficiente prin:

- analiza multilaterală a proiectelor tehnico-economice recomandate de instituții competente;
- evaluarea corectă a sarcinilor privind dobânzile şi termenele de rambursare care să fie conforme cu caracteristicile creditului şi, în ansamblu, suportabile pentru debitori şi să dea posibilitatea debitorului să asigure rambursarea în bune condițiuni;

4. să asigure promovarea deciziilor privind acordarea în termenii împrumutului fundamentate exclusiv pe considerente economice apreciate cu obiectivitate şi neinfluențate de orientarea politică a statului respectiv.

BIRD a fost concepută ca un organism nou pentru finanțarea investițiilor în țările membre prin acordarea sau garantarea împrumuturilor de dezvoltare.

De fapt, a fost dezvoltat în special sistemul acordării de credite, resursele principale fiind: capitalul propriu şi împrumuturile obținute pe piețele financiare internaționale.

Capitalul propriu este asigurat prin contribuțiile membrilor. Mărimea capitalului subscris de fiecare țară este stabilită în funcție de situația economică şi financiară a fiecărei țări. Practic, ea este determinată de aportul stabilit pentru participarea țării la FMI.

În fapt, pot fi membre ale BIRD numai țările care sunt membre ale FMI, întrucât beneficierea de sprijinul BIRD pentru fiecare țară presupune, pentru acestea, respectarea unor norme disciplinare precise, norme obligatorii pentru membrii FMI.

Sub un alt aspect, Fondul Monetar Internațional are un sistem informațional şi de analiză în măsură să cunoască şi să monitorizeze situația fiecărei țări. Astfel, se poate cunoaşte şi controla de către BIRD situația economică şi financiară amănunțită a țării debitoare, deci cunoaşterea stării de bonitate a țării respective, condiție elementară pentru siguranța fiecărui credit.

Capitalul subscris este vărsat numai în proporție de 10%. Restul de 90% BIRD îl poate solicita potrivit statutului numai în caz de nevoie.

În fapt, cele 90% din capital nevărsate conferă BIRD avantajul deținerii unei importante rezerve de credit guvernamental care creează pentru BIRD o poziție favorabilă pe piața internațională de capital şi permite promovarea obligațiilor emise de BIRD pentru obținerea de fonduri.

Astfel, partea principală a fondurilor de lucru sunt mobilizate de BIRD pe piața internațională de capital.

Prin aceasta, în general, prețul fondurilor procurate de BIRD se situează la nivelul pieței de capital internaționale. În consecință şi dobânda practicată de bancă va fi apropiată de nivelul pieței, fără a crea mari avantaje din acest punct de vedere țărilor debitoare.

În fapt, nivelul practicat de BIRD este cel mai convenabil posibil pentru țările debitoare, deoarece, ele, fără intermedierea BIRD, n-ar avea niciodată acces la asemenea capitaluri.

Pe de altă parte, pentru creditori, BIRD este un debitor de înaltă bonitate, obligațiile BIRD fiind cotate în prima categorie (AAA), fapt ce implică adesea o diminuare a prețului pretins de aceştia.

Astfel că, în realitate, prin intermediul creditului BIRD țările debitoare primesc resurse mai ieftine în raport de alte posibilități, într-un sistem reciproc favorabil pentru creditorul final, utilizatorul final şi intermediar.

În general, BIRD acordă împrumuturi pe termen lung (15-25 ani) pentru realizarea unor proiecte bine definite având obiectiv prioritar dezvoltarea economică a țării.

Beneficiare ale împrumuturilor BIRD sunt țările, respectiv instituțiile guvernamentale, din țările în curs de dezvoltare. Adesea, prin condițiile de creditare, se prevăd şi termene de grație de până la 5 ani.

Inițial, proiectele pentru care au fost acordate creditele BIRD s-au limitat la infrastructură (construcții de şosele, căi ferate, porturi, conducte petroliere)

sau servicii publice (energie electrică, telecomunicații, sisteme de alimentare cu apă şi canalizare).

Ulterior, s-au acordat credite şi pentru agricultură, dezvoltare industrială, educație, urbanizare, turism.

Pentru acordarea împrumutului, echipele de specialişti ale Băncii examinează multilateral proiectele în cauză efectuând analize şi evaluări din multiple puncte de vedere.

Sub aspect economic se urmăreşte:

- oferta de bunuri şi servicii ce decurge din proiect;
- gradul de valorificare a unor resurse interne disponibile şi neutilizate;
- influența obiectivului propus asupra balanței de plăți. În ceea ce priveşte *aspectele tehnice* se analizează:

1. amplasamentul;
2. dimensiunile şi planurile de situații;
3. procedeele de execuție;
4. graficul de execuție;
5. evaluarea şi aprecierea cheltuielilor.

Din punct de vedere instituțional se are în vedere:

- • posibilitatea de recrutare şi pregătire a cadrelor locale;
- structura necesarului de cadre din exterior în etapa de execuție a proiectului;
- organigrama proiectului.

Sub aspect comercial se urmăreşte:

- materialele şi utilajele necesare pentru înfăptuirea proiectului;
- producția realizată de obiectiv în timpul funcționării sale;
- materiile prime, subansamble şi de completare în perioada funcționării obiectivului propus prin proiect.

Pe plan financiar se evaluează:

- nivelul fondurilor necesare pe perioada realizării proiectului;
- sursele de procurare;
- condițiile de echilibrare financiară a obiectivului în perioada de funcționare;
- modul de recuperare a costurilor de investiții pe parcursul funcționării;
- condițiile de producție, rentabilitate şi lichiditate a obiectivului în decursul funcționării sale.

Banca acordă împrumuturile în tranşe, fie la dispoziția furnizorilor de materiale şi servicii, fie la dispoziția beneficiarului pe măsura apariției nevoilor de plată.

BIRD promovează competitivitatea concurențială în stabilirea furnizorilor şi executanților care sunt recrutați prin licitații la care sunt libere să participe firme din toate țările membre.

Furnizorii locali au o marjă de preferință (de 15%) pentru toate furniturile cu excepția lucrărilor de construcții.

În organizarea BIRD se recunosc trăsăturile organizatorice specifice FMI.

Organele principale de conducere sunt:

- Consiliul Guvernatorilor format din reprezentanții statelor membre (un guvernator şi un supleant din fiecare țară) care se reunesc anual şi adoptă decizii în probleme majore ale activității bancare;
- Consiliul de administrație format din 24 directori executivi care conduc activitatea curentă. Consiliul de administrație este alcătuit din reprezentanții SUA, Marii Britanii, Germaniei, Japoniei şi Franței şi alți 19 directori aleşi în 19 grupe de țări membre.

Activitatea de peste o jumătate de secol a consacrat rolul BIRD în dezvoltarea mondială.

Aşadar, obiectivul principal al BIRD constă în sprijinirea investițiilor economice ale statelor membre în curs de dezvoltare, prin acordarea de împrumuturi. De asemenea, BIRD acorda asistență financiară pe baza elaborării de către țara solicitantă a unui program de dezvoltare pe termen mediu şi lung şi luarea de măsuri economice şi financiare care să constituie un suport satisfăcător pentru un anumit volum de asistență externă. Spre exemplificare, acordarea împrumuturilor pentru ajustări structurale (de genul împrumuturilor SAL, FESAL etc.), necesare ca urmare a modificărilor înregistrate în mediul economic.

Pentru acordarea de credite, BIRD utilizează atât capitalul propriu vărsat de țările membre, cât şi, în cea mai mare măsură, capital împrumutat de pe piețele financiare internaționale.

La înființare, capitalul BIRD era format din 100.000 acțiuni, în valoare totală de 10 miliarde dolari SUA. În prezent, acesta se situează la nivelul a 170 miliarde dolari SUA, după ultima majorare generală a capitalului, intervenită ca urmare a afilierii la BIRD a țărilor fostei Uniuni Sovietice şi fostului CAER.

Numărul țărilor membre BIRD a ajuns la 178, iar capitalul vărsat se ridica la 10,7 miliarde dolari SUA, volumul total al creditelor acordate şi nerambursate până în prezent depăşind 130 miliarde dolari SUA.

România este membră BIRD din anul 1972, deținând 4011 acțiuni, în valoare de 401.1 milioane dolari SUA (0,29% din total) şi dispune de o putere de vot de 0,30% din total (4661 voturi).

Conducerea BIRD este exercitată de Consiliul Guvernatorilor şi Consiliul Directorilor Executivi, care aleg un preşedinte. Fiecare director executiv reprezintă un grup de țări, excepție făcând marile puteri, reprezentate fiecare de câte un director executiv.

România face parte din constituenta (grupul de țări) condusă de Olanda, alături de Israel, Cipru, Bulgaria, Moldova, Ucraina, Armenia, Georgia, Croația,

Slovenia şi Macedonia, situându-se pe locul al cincilea ca număr de acțiuni subscrise şi putere de vot.

Disponibilizarea împrumuturilor de către BIRD se efectuează treptat, pe măsura realizării componentelor proiectelor finanțate şi numai cu respectarea strictă a procedurilor BIRD pentru achiziții *(procurement)* şi plăți *(disbursement),* consemnate în normele editate de aceasta.

Împrumuturile acordate României, începând cu anul 1991, au constituit credite de proiect sau au contribuit la echilibrarea balanței de plăți. Alte împrumuturi, aflate în diferite stadii de pregătire sau implementare, finanțează programul de ajustare structurală a economiei, restructurarea sectorului de transporturi, dezvoltarea cadastrului general, a telecomunicațiilor, diverse proiecte de servicii generale locale.

1.3.2. Asociația Internațională pentru Dezvoltare (AID-IDA)

AID a fost înființată în 1960 ca agenție interguvernamentală pentru acordarea de credite în condiții foarte avantajoase țărilor membre cel mai puțin dezvoltate (considerate după nivelul PIB pe locuitor).

AID are astfel o activitate paralelă cu BIRD dar cu specific decurgând din natura specială a debitorilor.

În condițiile în care debitorii sunt țări cu resurse limitate şi posibilități economice reduse, acestora trebuie să le fie aplicate regimuri speciale privind:

- nivelul de dobândă minim;
- eşalonare pe un mare număr de ani;
- surse speciale de finanțare în special sub forma subvențiilor.

Nivelul redus al dobânzilor presupune subvenționarea dobânzii (în raport cu nivelul mediu al dobânzii practicate pe piețele internaționale).

Eşalonarea creditelor se face cu includerea unor generoase perioade de grație sau de rambursare diminuată.

Se dă exemplu următorul model:

- primii 15 ani – fără rambursări;
- următorii 10 ani – rambursare 1% anual;
- următorii 30 ani – rambursare 3% anual.

Resursele mobilizate de AID sunt:

- subscripțiile inițiale ale membrilor;
- „reconstituirile" periodice (subvențiile) furnizate de țările membre mai bogate care reprezintă sursa principală din punct de vedere dimensional;
- contribuții speciale acordate de unele țări membre;
- transferul de beneficii de la BIRD;
- propriul venit cumulat (inclusiv sumele provenite din rambursări).

Din structura dimensională a resurselor rezultă că, în fapt, AID este un organism care asigura asistență financiară sub forma angajata a creditului dar utilizarea de resurse are, în general, caracter de subvenții.

IDA are în prezent 158 de membri, comparativ cu BIRD, care are 179, ceea ce înseamnă ca 21 de state sunt numai membre BIRD, nu şi IDA. Dintre membrii IDA, 33 sunt țări care contribuie la acordarea de împrumuturi în cadrul acestei organizații, 78 sunt țări beneficiare de împrumuturi IDA şi 47 reprezintă state care nici nu donează, nici nu beneficiază de sume acordate de IDA.

Obiectivul principal al Asociației Internaționale pentru Dezvoltare este să asigure asistență financiară celor mai sărace țări, respectiv celor care înregistrează un volum al produsului intern brut pe locuitor sub 696 dolari SUA (la valoarea dolarului din anul 1993).

Sursele de finanțare ale Asociației Internaționale pentru Dezvoltare sunt, în principal:

- contribuțiile țărilor industrializate dezvoltate;
- parte din venitul net al BIRD.

Condițiile de acordare a împrumuturilor sunt, ținând seama de situația economică a țărilor cărora le sunt destinate:

- nu se percepe dobândă, ci doar un comision, sub forma unui serviciu anual, de 0,50% din suma trasă a fiecărui credit;
- perioada de rambursare este îndelungată, respectiv între 35 şi 40 de ani;
- date fiind aceste facilități, împrumuturile IDA sunt acordate numai guvernelor țărilor ce beneficiază de asistență financiară în cadrul acestei organizații.

În constituenta BIRD din care face parte România – 8 țări sunt şi membre IDA, respectiv Armenia, Croația, Cipru, Georgia, Israel, Macedonia, Moldova şi Olanda. Dintre acestea, singura țara donatoare de fonduri este Olanda, iar beneficiare de asistență financiară sunt Armenia, Georgia şi Macedonia.

1.3.3. Corporația Financiară Internațională (CFI)

CFI se dedică sprijinirii dezvoltării întreprinderilor private din țările în curs de dezvoltare.

În conformitate cu statutul său CFI:

- acordă asistență în asociație cu investitorii particulari pentru finanțarea înființării sau extinderii întreprinderilor productive private;
- încearcă să coreleze posibilitățile de investiții cu sursele de capital particular sau străin şi cu conducerea competentă;
- încearcă să stimuleze şi să ajute la crearea condițiilor care să mobilizeze fluxurile de capital intern şi străin în investiții productive în țările membre.

Pentru realizarea obiectivelor propuse, CFI acționează pe două căi principale:

- prin împrumuturi;
- prin participații industriale sau financiare.

Împrumuturile se acordă pe termen lung (7-12 ani) cu dobânzi apropiate de nivelul pieței internaționale şi cu un comision 1% pentru partea de credit acordată şi necheltuită.

Partea principală de la aport al CFI se acordă sub forma participațiilor la capitalul noilor întreprinderi.

Forma participațiilor prezintă anumite avantaje care asigură promovarea dezvoltării economice pe plan internațional prin atragerea de capital, în special capital particular.

1. simplifică şi accelerează angajarea CFI în sprijinul dezvoltării economice;
2. prezintă temeiul unei colaborări directe şi imediate cu alți deținători de capital care sunt stimulați să participe la obiectiv prin "exemplul personal" al CFI;
3. permite dezangajarea oportuna a CFI atunci când rolul stimulativ şi-a făcut efect, prin vânzarea participațiilor către companii particulare;
4. pe ansamblu, sistemul participațiilor are un efect mobilizator accelerant în sensul că resursele pot fi recuperate mai devreme decât prin sistemul împrumuturilor şi pot fi reutilizate în alte şi alte acțiuni de participare cu toate efectele subsidiare.

Pentru a fi considerate la creditare sau participare, proiectele sunt supuse, conform metodologiei BIRD, unei analize aprofundate privind condițiile de fezabilitate, rentabilitate şi eficiență.

CFI şi AID nu au o structură administrativă proprie.

Administrația CFI este de fapt cea a BIRD. Altfel spus, BIRD foloseşte un artificiu juridic care permite Băncii Mondiale să administreze un fond distinct consacrat întreprinderilor particulare fără garanția guvernelor respective.

Potrivit statutului său de organizare şi funcționare, Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (BIRD) nu-şi poate angaja fondurile în operațiuni cu întreprinderile din sectorul privat al economiilor statelor membre. Deoarece în prezent a apărut, cu pregnanță, necesitatea ca şi acest sector să beneficieze de sprijin financiar, în anul 1956 a fost înființat un organism financiar internațional afiliat Grupului Băncii Mondiale, numit Corporația Financiară Internațională (CFI).

Aşadar, obiectivele Corporației Financiare Internaționale vizează acordarea de asistența financiară şi tehnică pentru crearea şi dezvoltarea întreprinderilor particulare care să contribuie la dezvoltarea țărilor membre. Acordarea de asistență financiară din partea CFI pentru realizarea acestor investiții se face fără a se solicita garanții din partea statelor beneficiare. Totodată, CFI încearcă să stimuleze îmbunătățirea condițiilor care să ducă la

creşterea fluxului de capital particular autohton şi străin în investiţii productive, în ţările membre. De asemenea, CFI oferă ţărilor beneficiare de asistenţă financiară în sectorul particular consultanţă în domeniile legislativ şi financiar.

Ca urmare a implicării din ce în ce mai importante a CFI în sprijinirea dezvoltării economice, în prezent sunt afiliate acesteia 165 de ţări.

În cadrul Grupului Băncii Mondiale – BIRD, AID, CFI, MIGA – Corporaţia Financiară Internaţională completează, în esenţă, două aspecte ale activităţii acestuia:

- În primul rând, rezolvă problema investiţiilor fără garanţia statului;
- În la doilea rând, furnizează capital sub formă de participaţii şi împrumuturi pe termen lung.

În perioada de timp scursă de la înfiinţarea CFI, s-au conturat cinci tipuri de activităţi pe care aceasta le desfăşoară:

- investiţii;
- participarea la crearea de noi întreprinderi.

CFI oferă ţărilor membre, interesate în crearea de noi întreprinderi, posibilităţi de investiţii, capital şi o bună gestionare a proiectelor ce prezintă interes şi sunt valoroase din punct de vedere economic;

- crearea unui nou program de pieţe financiare.

În cadrul CFI s-a înfiinţat, în anul 1971, un Departament al pieţelor financiare, având următoarele sarcini:

- asigurarea de servicii de consultanţă în scopul ameliorării imobilizării resurselor în favoarea sectorului privat;
- realizarea de investiţii şi susţinerea financiară a investiţiilor locale;
- desfăşurarea de activităţi promoţionale în domeniul investiţiilor;
- sprijinirea restructurării şi efectuarea de investiţii în formarea societăţilor sau organismelor locale doritoare să acceadă la pieţele financiare internaţionale.

- constituirea de uniuni de finanţatori şi asistenţă tehnică.

Asistenţă tehnică se acordă atât sub forma de consulting direct către promotorii de proiecte, cât şi ca studii asupra sectorului financiar care să constituie o sursă de informare pentru structurarea politicii sectorului privat în ţările membre;

- dezvoltarea întreprinderilor productive din ţările în curs de dezvoltare.

Aceasta operaţiune se desfăşoară, în principal, în trei moduri:

- prin investiţii directe:
- prin obţinerea de capitaluri suplimentare interne/externe;
- prin furnizarea de asistenţă tehnică, în caz de utilitate.

Stimularea investiţiilor directe, partea principală a activităţii CFI în sectorul privat, în ţările în curs de dezvoltare, a necesitat un sistem de asigurare a investiţiilor contra riscurilor politice, corelat cu programe oficiale de reasigurare sau coasigurare.

România a semnat Convenția de constituire a CFI la 14 septembrie 1990 şi face parte din aceeaşi constituentă ca şi în cadrul BIRD.

Aderarea țării noastre la CFI a fost ratificată de către Parlament prin Legea nr. 28/15.03.1991.

La aderarea sa la CFI, România a subscris cu un număr de 1504 acțiuni, în valoare totală de 1.504.000 dolari SUA, achitate integral, obținând astfel un număr de 1754 voturi – respectiv 250 voturi la aderare, la care s-au adăugat câte un vot pentru fiecare acțiune.

Conform rezoluției CFI nr. 179/1992 privind "Creşterea generală a capitalului", România a mai subscris un număr de 1157 acțiuni, a câte 1000 dolari SUA fiecare. Plata acțiunilor s-a realizat în cinci tranşe egale, a câte 231.400 dolari SUA, în perioada 1992-1996.

De la aderare, România a beneficiat de asistență financiară care a vizat:

- crearea de societăți mixte în domenii cheie de activitate, cum este cel al infrastructurii de comunicații;
- proiecte pentru investiții în industria de explorare şi exploatare resurse minerale, industria textilă, sănătate, industria hidroenergetică etc.;
- participarea la înființarea unor societăți financiare cu activitate în domeniul investițiilor;
- modernizarea de întreprinderi din industria uşoară, a hârtiei etc.

1.3.4. Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor (MIGA)

Aşa cum s-a prezentat mai sus, în cadrul Băncii Mondiale au fost create organisme financiare specializate cu vocație internațională, care să vină în sprijinul financiar al sectorului privat din țările membre – este cazul Corporației Financiare Internaționale – precum şi organisme care să îndeplinească rolul de garant față de riscurile ce însoțesc finanțarea dezvoltării țărilor din lumea a treia.

Ca tipologie, riscurile pe care le prezintă pentru finanțator contribuția la realizarea diverselor proiecte sunt de mai multe feluri, cele mai des întâlnite, în special în țările în curs de dezvoltare sau de tranziție de la un sistem economic la altul, fiind riscurile politice, cele de expropriere, de naționalizare, alături de schimbările intervenite în reglementările de natură legislativă ce sunt aplicate repatrierii beneficiilor, impozitării câştigurilor şi consumului etc.

Asistență financiară acordată programelor şi proiectelor de dezvoltare a acestor țări este de competența CFI, care acceptă riscurile legate de canalizarea resurselor către investiții neguvernamentale, căutând sisteme juridice pentru diminuarea acestor riscuri.

În cele mai multe țări din lumea a treia există sisteme de asigurare a investițiilor contra riscurilor politice, dar nu există programe oficiale de reasigurare sau coasigurare. Necesitatea acestora decurge din faptul că

proiectele de investiții sunt din ce în ce mai mari şi costă tot mai scump, iar riscurile politice sunt şi ele mari, nu mai sunt asumate de organismele guvernamentale şi nici de instituțiile naționale de investiții. Soluția prefigurată de conducerea Băncii Mondiale a constat din înființarea unui sistem multilateral de garantare a investițiilor care să aibă în vedere atât programele naționale existente, cât şi ajungerea la un sistem global de asigurare pe scara mondială, capabil să stimuleze investițiile directe în țările în curs de dezvoltare.

În acest context, în cadrul sesiunii Adunării Generale din anul 1985, Consiliul Guvernatorilor Băncii Mondiale a aprobat Convenția Internațională pentru crearea Agenției Multilaterale de Garantare a Investițiilor (MIGA), cu un capital autorizat de 1082 milioane dolari SUA – sau un miliard DST – divizat în 100.000 acțiuni a câte 10.000 DST fiecare. Din totalul acestui capital, mai mult de jumătate este subscris de Statele Unite şi Marea Britanie.

Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor are ca obiectiv sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare în vederea dirijării către acestea a fluxurilor de investiții străine productive, întărirea înțelegerii şi încrederii între aceste țări şi investitorii străini, o mai bună informare asupra posibilităților de investire în țările respective.

Agenția îşi propune să îndeplinească aceste obiective prin acoperirea a patru mari categorii de riscuri necomerciale:

- riscul transferului valutar;

Riscul transferului valutar rezultă din introducerea, în țara gazdă, de restricții privind transferul în exterior al beneficiilor realizate de investitor în moneda autohtonă şi transformate în moneda liber utilizabilă sau altă monedă liber convertibilă. Acest risc se referă inclusiv la lipsa unei acțiuni din partea guvernului țării gazdă, într-o perioadă rezonabilă de timp, privind acest transfer;

- riscul de pierdere;

Riscul pierderilor rezultate din măsurile legislative sau administrative ori de omisiune a guvernului țării ce beneficiază de asistență financiară, având ca efect privarea investitorului străin de drepturile sale asupra capitalului sau a investițiilor sale şi a unei părți substanțiale din avantajele ce decurg din investiția pe care a realizat-o;

- denunțarea de către guvernul țării gazdă a contractului cu deținătorul garanției.

Această situație se poate produce dacă:

- deținătorul nu a recurs la un for judiciar sau arbitrai pentru a formula reclamația de suspendare sau încălcare a contractului;
- decizia unui astfel de for nu este transmisă într-un termen rezonabil stipulat în contractele de garanție;
- astfel de hotărâre nu poate fi pusă în aplicare;

• riscurile datorate conflictelor armate şi tulburărilor civile;

Dacă în zona geografică unde se situează țara asistată financiar se produc conflicte armate sau tulburări civile, Agenția nu acoperă riscurile ce rezultă din:

- orice devalorizare sau depreciere a valutei;
- orice acțiune sau omisiune a guvernului țării gazdă, cu care deținătorul garanției a fost de acord sau pentru care a fost răspunzător;
- orice acțiune sau omisiune a guvernului țării gazdă sau orice alt eveniment petrecut înainte de încheierea contractului de garanție.

Calitatea de membru al Băncii Internaționale pentru Reconstrucție şi Dezvoltare este o condiție prealabilă pentru a deveni membru al Agenției Multilaterale de Garantare a Investițiilor.

România a semnat convenția de constituire a MIGA la data de 6 august 1991, iar ratificarea Convenției s-a făcut prin Legea nr. 43/28 aprilie 1992. În urma îndeplinirii tuturor formalităților necesare aderării, țara noastră a devenit, începând cu data de 10 septembrie 1992, al 88-lea membru cu drepturi depline al Agenției, constituenta din care face parte fiind asemănătoare cu cea din cadrul BIRD, respectiv cuprinzând, în afară de România, statele Azerbaidjan, Bulgaria, Cipru, Israel, Olanda, Polonia şi Elveția.

România deține în capitalul Agenției o cotă de 555 acțiuni, în valoare de 5.550.000 DST, care reprezintă în echivalent, 6.005.100 dolari SUA.

1.4. Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare

Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (BERD) este o instituție financiară internațională creată cu scopul de a acorda împrumuturi, asistență pentru privatizări, fuzionări, achiziții şi crearea de societăți mixte.

BERD a fost înființată în cadrul Consiliului European de la Strasbourg, membrii săi fondatori fiind 40 de state europene, printre care şi România.

Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare a fost înființată în mai 1990 şi a început să funcționeze la Londra din martie 1991.

Această instituție de credit a fost creată în scopul de a contribui la progresul şi reconstrucția economică a țărilor din Europa Centrală şi de Est care s-au angajat să înfăptuiască principiile democrației pluraliste şi economiei de piață. Banca are drept obiectiv principal favorizarea tranziției la economia de piață şi încurajarea inițiativei private şi a spiritului întreprinzător.

Pentru îndeplinirea sarcinilor sale funcționale BERD acționează în sensul:

1. promovării, prin intermediul investitorilor privați şi a altor investitori interesați, dezvoltării activităților sectorului productiv concurențial şi privat, cu deosebire a întreprinderilor mici şi mijlocii;
2. favorizării investițiilor productive, inclusiv în sectorul serviciilor şi în cel financiar, precum şi în suprastructura pentru crearea unui mediu

convenabil pentru promovarea inițiativei private şi a concurenței libere pentru creşterea productivității şi creşterea nivelului de trai;

3. mobilizării de capitaluri autohtone şi străine şi a echipelor de cadre experimentate şi competitive;
4. acordării de asistență tehnică în elaborarea finanțării şi executarea proiectelor;
5. stimularea şi încurajarea dezvoltării piețelor de capital.

Capitalul centralizat inițial al BERD a fost de 10 mld. ECU. Principalele țări care au subscris sunt: Comunitatea Europeană 5,1 mld., țările beneficiare 1,3 mld. ECU, alte țări europene 1,1 mld. ECU, țări neeuropene 2,4 mld. ECU etc.

Astfel, resursele utilizate de bancă sunt:

- capitalul autorizat şi subscris;
- resurse procurate prin împrumuturi;
- sume provenind din rambursări şi garanții;
- venituri provenind din dobânzi la credite şi investiții.

În desfăşurarea activității sale BERD utilizează următoarele modalități:

- acordarea de împrumuturi sau participarea la cofinanțare pentru întreprinderile private sau întreprinderile de stat care funcționează în condiții de concurență sau întreprinderile de stat ce urmează a se privatiza;
- preluarea de participații sau garantarea emisiunilor de titluri pentru aceleaşi categorii de întreprinderi;
- facilitarea accesului pe piețele de capital naționale sau internaționale prin acordarea de garanții şi consultații de natură financiară sau alte forme de asistență;
- acordarea de împrumuturi şi asistență tehnică pentru reconstrucția şi dezvoltarea infrastructurii în interesul dezvoltării sectorului privat şi trecerii la economia de piață.

După cum se vede, BERD utilizează ca o modalitate specifică sistemul participațiilor. În cadrul statutului BERD se subliniază că sistemul participațiilor este doar o procedură financiară convenabilă şi nu un instrument de monitorizare a firmei respective. În conformitate cu prevederile Acordului privind crearea BERD, prin participarea la capitalul social al unor întreprinderi, Banca nu urmăreşte obținerea controlului asupra acestora şi nici nu-şi asumă vreo responsabilitate directă în gestiunea întreprinderii.

În decursul îndeplinirii activității sale BERD asigura aplicarea următoarelor principii:

1. În toate operațiunile sale Banca aplică principiile unei gestiuni bancare sănătoase;
2. Finanțarea are loc pe măsura angajării cheltuielilor necesare justificate şi cu respectarea scopurilor pentru care au fost acordate;
3. Banca desfăşoară operațiunile urmărind o repartizare proporțională între țările asistate şi o diversificare necesară a investițiilor în

interiorul țării şi pe ansamblu;

4. Ori de câte ori este posibil Banca recurge la vânzarea participațiilor sale unor investitori particulari. Este o formă directă a susținerii procesului de privatizare;
5. În general Banca nu impune restricții cu privire la achiziționarea de bunuri şi servicii, dar, ori de câte ori se justifică, condiționează utilizarea resurselor BERD de organizarea unor licitații internaționale.

În organizarea BERD se regăsesc, cu aceleaşi funcționalități, verigile organizatorice prezente şi la celelalte bănci de dezvoltare: Consiliul guvernatorilor, Consiliul de administrație, iar activitatea este condusă de un preşedinte.

În conducerea BERD, numărul voturilor atribuite reprezentanților depinde de aportul de capital al fiecărui grup.

Împrumuturile pe care le acordă BERD sunt destinate numai țărilor din Europa Centrală şi de Est şi sunt repartizate în proporție de 60% pentru sectorul privat şi 40% pentru sectorul public, cu destinația în special către dezvoltarea infrastructurii.

1.5. Banca Europeană de Investiții

BEI a fost creată în 1957 prin Tratatul cu privire la Comunitatea Economică Europeană şi îşi află sediul la Luxemburg.

BEI a fost concepută în scopul de a acorda împrumuturi şi garanții şi a facilita astfel finanțarea proiectelor referitoare la punerea în valoare a regiunilor mai puțin dezvoltate, la modernizarea întreprinderilor şi la crearea de noi activități precum şi a proiectelor de interes comun pentru mai multe state membre.

În efectuarea operațiilor de acordare de împrumuturi şi garanții, Banca trebuie să țină seama de următoarele principii:

1. să vegheze ca fondurile să fie utilizate rațional în folosul comunității;
2. rambursarea şi dobânzile să se asigure pe seama beneficiarului exploatării;
3. realizarea proiectului să ducă la creşterea productivității muncii şi să favorizeze crearea pieței comune;
4. în activitatea sa, banca nu urmăreşte un scop lucrativ;
5. banca nu acceptă participări la întreprinderi şi nu-şi asumă responsabilități în gestionarea acestora;
6. banca sau statele membre nu pot pretinde o anumită politică în favoarea unui anumit stat membru;
7. banca poate să condiționeze acordarea împrumuturilor de organizarea licitațiilor internaționale privind executarea proiectului sau promovarea materialelor necesare;

8. la nevoie, BEI poate solicita statelor membre împrumuturi în vederea creşterii resurselor necesare pentru îndeplinirea sarcinilor.

BEI poate să acorde, de asemenea, garanţii pentru împrumuturile contractate de întreprinderi publice sau private ori de colectivităţi pentru realizarea operaţiunilor autorizate de Tratat.

Angajamentele ţărilor faţă de BEI din credite sau garanţii nu pot depăşi 250% din cuantumul capitalului subscris.

Pentru procurarea resurselor necesare înfăptuirii sarcinilor sale BEI contractează împrumuturi pe pieţele internaţionale de capital. Astfel că ratele dobânzilor aferente împrumuturilor aprobate de banca şi comisioanele de garanţie trebuie să ţină seama de condiţiile de pe piaţa capitalurilor şi să fie astfel stabilite încât să permită băncii să facă faţă obligaţiilor sale, să-şi acopere cheltuielile şi să constituie un fond de rezervă.

BEI n-are astfel capacitatea de a conduce o politică a dobânzilor reduse. Atunci când se consideră justificate bonificaţii de dobânzi, autorităţile competente, state membre sau alte instanţe, trebuie să găsească şi sursele de acoperire a acestor "subvenţionări" de dobânzi considerate necesare.

BEI este administrată şi gestionată de instituţii adecvate:

- Consiliul guvernatorilor format din miniştrii desemnaţi de statele membre, care stabileşte directivele generale privind politica de credite a băncii;
- Consiliul de administraţie care are competenţa exclusivă în acordarea de împrumuturi şi garanţii şi execută control asupra corectei administrări a băncii şi respectarea directivelor generale. Consiliul de administraţie este format din 19 personalităţi care oferă garanţii de competenţă şi independenţă;
- Consiliul de direcţie alcătuit dintr-un preşedinte şi şase vicepreşedinţi care asigură soluţionarea problemelor curente ale băncii.

Banca Europeană de Investiţii (BEI) este o instituţie financiară internaţională ce are scopul de a finanţa unele proiecte de dezvoltare ale Uniunii Europene.

Statutul BEI prevede şi posibilitatea obţinerii de credite speciale din partea ţărilor membre, în măsura în care asemenea credite purtătoare de dobândă ar fi necesare pentru finanţarea anumitor proiecte de investiţii.

BEI acordă credite pentru finanţarea unor proiecte de dezvoltare a industriei, agriculturii şi serviciilor, precum şi pentru modernizarea şi consolidarea unor întreprinderi.

Banca Europeană de Investiţii poate să acorde credite şi în afara Uniunii Europene, atunci când anumite investiţii externe prezintă interes deosebit.

Structura organizatorică şi de conducere a BEI este formată din Consiliul guvernatorilor, Consiliul de administraţie şi Comitetul de direcţie.

2. CARACTERISTICI ALE ÎMPRUMUTURILOR ACORDATE DE ORGANISMELE FINANCIARE INTERNAȚIONALE

Creditul reprezintă relația bănească ce apare în legătură cu acordarea de împrumuturi în bani persoanelor fizice sau juridice, cu condiția de a fi rambursate la un termen numit scadență sau în legătură cu anumite plăți pentru mărfurile livrate sau serviciile prestate.

Relațiile de credit pe piața mondială dintre instituțiile financiare internaționale sau naționale, prin care, pe de o parte, se acumulează fonduri, iar pe de altă parte se concentrează cereri de credit constituie piața internațională de credit.

Specificul operațiunii de creditare este dat de următoarele elemente:

- rambursarea sumei primite la termenul convenit prin contract, acord etc.;
- perceperea unei dobânzi, negociată la încheierea contractului de credit;
- obiectul creditului şi valoarea lui;
- condiționări de natură economică, politică sau monetară.

Creditele ce se acordă pentru realizarea tranzacțiilor pe piața internațională de credit se pot clasifica după mai multe criterii:

- După obiectul de creditare:
  - credite pentru operațiuni de import-export (credite comerciale);
  - credite necomerciale:
  - credite bancare;
  - credite obținute prin lansarea pe piața a unor obligațiuni;
  - credite pentru nevoi de balanță;
  - credite interguvernamentale.
- După durata creditului:
  - credite pe termen lung (durata mai mare de 5 ani);
  - credite pe termen mediu (durata între 1 şi 5 ani);
  - credite pe termen scurt (durata până la 1 an).
- După existența sau inexistența garanției:
  - credite garantate;
  - credite negarantate.
- După partea împrumutată:
  - credite preluate direct de stat;
  - credite contractate de agenți economici.

În determinarea costurilor creditelor, în funcție de criteriile de clasificare ale acestora, se iau în considerare o serie de factori, cum ar fi:

- sursele de creditare;
- riscul creditării;

- perioada de timp pentru care se acordă.

Costul creditelor este influenţat de sursele de creditare, având în vedere că acestea pot fi:

- surse proprii (capitalul propriu, fondul de dezvoltare, fondul de rezervă, surplusul băncii etc.);
- surse atrase (împrumuturi pe piaţa financiară şi monetară, emiteri de obligaţiuni, depozite).

Riscurile luate în considerare la stabilirea costului creditelor sunt:

- riscuri de neplată sau riscuri economice generale;
- riscuri politice, riscuri de ţară;
- riscuri de proiect, riscuri tehnice ş.a., în funcţie de care se obţine o eficienţă mai mare sau mai mică a împrumutului pentru beneficiar sau a creditului pentru creditor;
- riscuri de perioadă, ce includ şi costurile administrării;
- riscuri de piaţă etc.

În funcţie de perioada pentru care se acordă împrumutul, precum şi în funcţie de categoria de dobândă aplicată, costurile creditelor sunt mai ridicate pentru o perioadă mai mare, ţinând cont de costurile ocazionate de administrarea acestora.

Principalul cost al creditelor este dobânda. Acesteia i se adaugă o serie de comisioane, speze, marja de risc etc. Nivelul acestora diferă de la bancă la bancă, de la ţară la ţară, fără însă a depăşi anumite limite uzuale.

Creditele cu ponderea cea mai mare în cadrul datoriei publice a României o constituie creditele preluate de la organismele financiare internaţionale.

Dintre creditele angajate de pe piaţa financiară internaţională aceste credite au cele mai mici costuri.

Relaţiile de credit ale României cu organismele financiare internaţionale se stabilesc pe bază de Acorduri de împrumut sau Acorduri de garanţie încheiate de Ministerul Finanţelor în numele statului sau încheiate de agenţii economici cu sau fără garanţia statului. Nivelul şi particularităţile costurilor creditelor în funcţie de organismul finanţator sunt:

A. Creditele FMI sunt credite de balanţă acordate pe termen mediu, de 3-5 ani cu posibilitatea extinderii la 10 ani, costau în aranjamente de tip stand-by şi trageri în cadrul unor facilităţi de transformare sistemică. Acestea sunt credite speciale acordate în condiţii speciale, pentru realizarea programelor de politică economică, reforme structurale, financiare, fiscale, monetare etc.

Dobânda aplicată acestor credite este dobânda standard FMI care se comunica la data plăţii şi care reprezintă costul utilizării resurselor FMI – în prezent este de cea 5%. Se calculează săptămânal şi se plăteşte trimestrial, reprezentând media ponderată a dobânzii la obligaţiunile pe termen scurt emise pe piaţa monetară de cele cinci ţări care alcătuiesc coşul DST.

Comisioanele percepute de FMI în cadrul mecanismului de funcţionare sunt:

- taxa de serviciu de 0,5% aplicată la valoarea sumei trase, care se plăteşte în momentul tragerii sumei;
- comisionul stand-by de 0,25% aplicat la suma creditului – se plăteşte la

aprobarea creditului. Acesta se recuperează pe măsura efectuării tragerilor.

În cazul rambursărilor sau plăților restante se aplică un comision special asupra sumelor achitate cu întârziere.

B. Credite BIRD se acordă pentru ajustare structurală, în scopul sprijinirii reformei şi realizării reformei economice propuse şi pentru proiecte selectate pe baza unor criterii de eficiență şi prioritate, a unei evaluări fundamentate din punct de vedere economic, social, tehnic etc.

Dobânda împrumuturilor BIRD este dobânda standard aplicată de BIRD pe sumele trase din împrumut şi nerambursate, determinată la o rată egală cu costurile împrumuturilor calificate, contractate de BIRD pe piața financiară internațională în perioada precedentă, la care se adaugă o marjă de 0,5% pentru acoperirea costurilor băncii. Dobânda se plăteşte semestrial. Nivelul actual al dobânzii variază între 7% şi 7,5%, rezultând din 6,5% până la 7% costul împrumuturilor calificate pentru perioada precedentă, la care se adaugă marja de 0,5%. Urmarea unui comportament corect al împrumutului privind efectuarea plăților la termenele stabilite, BIRD acordă o reducere de 0,25% *(waiver).*

Comisionul de angajament se determină prin aplicarea unui procent de 0,75% al sumelor netrase din împrumut începând cu a 61-a zi de la semnarea Acordului de împrumut. Comisionul de angajament este redus la 0,25% în cazul respectării disciplinei de plată.

C. Creditele BERD, acordate în general în aceleaşi scopuri ca şi BIRD, sunt purtătoare de dobânda calculată la nivelul dobânzii LIBOR la depozite pe 6 luni la dolari SUA sau ECU (în funcție de valută în care s-a încheiat acordul) – în prezent în euro – la care se adaugă o marja de risc. Marja de risc se negociază în funcție de riscul de proiect; pentru proiectele din sectorul privat ajungând şi la 3%.

Comisioanele la împrumuturile BERD sunt:

- comision de angajament de 0,5% aplicat asupra sumelor neutilizate din împrumut, începând cu a 61-a zi de la semnarea Acordului de împrumut;
- comision pentru conversia monedei de rambursare de 0,125%;
- comision pentru rambursarea în avans de 0,125%.

D. Creditele BEI sunt cele mai ieftine. BEI operează ca bancă nonprofit, rata dobânzii fiind cu foarte puțin mai mare decât rata împrumuturilor pe piața de capital. Rata dobânzii la împrumuturile BEI este rata dobânzii de pe piața la data şi pentru valuta trasă, la care se adaugă o marjă de 0,15% pentru acoperirea cheltuielilor băncii. Aceasta se stabileşte şi se comunică la data tragerii şi rămâne fixă pentru tranşa respectivă până la rambursarea completă a tranşei, care se face conform graficului de rambursare al întregului împrumut. BEI nu percepe nici un alt comision, cu excepția faptului că dacă se amâna tragerile, se aplică un comision de amânare, iar dacă se anulează împrumutul, se aplică un comision flat asupra sumelor anulate plus un comision de anulare.

3. ASISTENȚA FINANCIARĂ EXTERNĂ ACORDATĂ ROMÂNIEI

Asistență financiară externă acordată României de către organismele financiare internaționale (Fondul Monetar Internațional, Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții şi Fondul de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei) este de două tipuri:

- asistență financiară acordată țării noastre pentru echilibrarea balanței de plăți (asistență primită din partea Fondului Monetar Internațional şi cea acordată sub forma împrumuturilor de ajustare structurală, de tip SAL, FESAL, ASAL).

Împrumuturile pentru echilibrarea balanței de plăți sunt acordate țării noastre pe baza îndeplinirii anumitor condiționalități convenite cu Fondul Monetar International (FMI) şi Banca Internațională pentru Reconstrucție si Dezvoltare (BIRD).

În această categorie intră şi împrumuturile acordate de către Grupul celor 24 (G24), care, deşi nu este un organism financiar internațional, a acordat României credite ca un sprijin complementar pentru programele convenite cu FMI şi BIRD (în cadrul acordurilor de ajustare structurală), pe baza aceluiaşi set de condiționalități;

- asistență financiară acordată de către băncile internaționale cu rol de dezvoltare (Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții şi Fondul de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei) pentru realizarea unor proiecte de natura investițiilor şi reformelor sectoriale.

Relațiile țării noastre cu organismele financiare internaționale datează de câteva decenii. Astfel, în baza prevederilor articolul nr. 2 din Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România nr. 494/7.12.1972 pentru aderarea Republicii Socialiste România la Acordul privind Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare "Ministerul Finanțelor este autorizat să realizeze operațiunile şi tranzacțiile cu Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare, să exercite toate drepturile şi să îndeplinească toate obligațiile care revin României în calitate de membru al băncii Internaționale pentru Reconstrucție şi Dezvoltare". Ministerul Finanțelor este, de asemenea, reprezentantul României în relația cu celelalte bănci cu rol de dezvoltare (Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare şi Banca Europeană de Investiții).

Totodată, în capitolul I, articolul 2 din Legea nr. 81/1999 privind datoria publică, se stipulează că Ministerul Finanțelor contractează datoria publică internă şi externă în numele statului.

Împrumuturile preluate din partea organismelor financiare internaționale sunt acordate pentru realizarea unor proiecte vizând investițiile şi reformele sectoriale.

Până la negocierile pentru preluarea împrumutului extern sau acordarea garanției externe în numele statului pentru realizarea unui anumit proiect, acesta trebuie să parcurgă următoarele faze: identificare, pregătire, evaluare (în unele cazuri chiar şi pre- sau postevaluare).

• în vederea obținerii unei astfel de finanțări, după identificarea proiectului (de către partea română sau de către organismele financiare internaționale), care este posibil să fie finanțat dintr-un împrumut, ministerele de ramură trebuie să prezinte Ministerului Finanțelor o cerere de preluare, în numele României, în calitate de împrumutat sau garantor al unui împrumut pentru realizarea unor obiective specifice.

Aceasta cerere trebuie fundamentată, în ceea ce priveşte:

- înscrierea obiectivului pentru care urmează să fie preluat împrumutul printre prioritățile de finanțare în programul de reformă al Guvernului;
- includerea în programul de investiții publice al Guvernului (avizul ministrului de resort), în strategia privind datoria publică externă şi plafonul de îndatorare stabilit prin lege;
- necesitatea şi oportunitatea preluării împrumutului sau acordării garanției externe pentru realizarea unui anumit proiect, prin prisma costurilor pe care le implică şi a potențialelor beneficii rezultate ca urmare a punerii în practică a proiectului.

În baza cererii fundamentate a instituțiilor publice (minister, regie autonomă, alte instituții), conducerea Ministerului Finanțelor prezintă o notă cu privire la proiectul care urmează să fie finanțat în cadrul unei şedințe de Guvern.

Ca urmare a discutării şi însuşirii de către membri Guvernului a notei mai sus menționate proiectul va fi inclus în lista de proiecte care fac obiectul finanțării în perioada următoare.

• În baza acceptului primit din partea Guvernului, Ministerul Finanțelor, în calitatea sa de reprezentant al României în relațiile cu organismele financiare internaționale, adresează o cerere de finanțare externă băncilor internaționale).
• După acceptarea cererii de finanțare în numele României, Ministerul Finanțelor poartă discuții legate de pregătirea şi evaluarea proiectului, împreună cu ministerele de ramură şi organismul financiar internațional finanțator, în cursul misiunilor desfăşurate de echipe de experți în România.

În cursul acestor două etape, Ministerul Finanțelor colaborează cu instituțiile publice care au solicitat finanțare externă pentru realizarea tuturor studiilor şi analizelor necesare pentru definirea unui proiect cât mai viabil şi realizabil. Tot în aceste două faze ale proiectului se obțin toate aprobările legale necesare cu privire la studiile de fezabilitate realizate, indicatorii tehnico-economici ai proiectului, protejarea mediului etc.

Ca urmare a parcurgerii etapelor de pregătire şi evaluare mai sus menționate, proiectul va fi în mod clar definit din punct de vedere al valorii totale a proiectului:

- participarea cu surse proprii ale împrumutatului la realizarea proiectului;
- participarea băncilor internaționale la realizarea proiectului;
- costurile împrumutului pentru împrumutat, respectiv costurilor acordării garanției pentru garantor;
- beneficiarii finali;
- mecanismele de implementare;
- obiectivele vizate de proiect şi modul de realizare a acestora etc.

În urma finalizării etapei de evaluare, organismele financiare internaționale elaborează un raport privind evaluarea proiectului, raport care constituie baza aprobării de către Consiliul de administrație al acestora a împrumutului (sau garanției) pentru realizarea unui anumit proiect.

- Urmare aprobării împrumutului (sau garanției) de către Consiliul de administrație al organismului financiar internațional finanțator şi primirii invitației la negociere, Ministerul Finanțelor primeşte o primă formă a proiectelor de Acord de împrumut, respectiv de Acord de garanție, forma care va face obiectul negocierilor de către Ministerul Finanțelor în baza unei note mandat aprobate de către primul-ministru al Guvernului.
- Forma negociată a acordului de împrumut (parafată în prealabil de către şeful delegației de negociatori şi reprezentanții băncilor internaționale) urmează să fie semnată, în numele României, de către ministrul finanțelor sau de către ambasadorul României din țara în care se află sediul instituțiilor financiare internaționale care acordă asistență financiară (pe baza împuternicirilor de semnare date de către Preşedintele României, conform Legii nr. 4/1991).
- După semnare, Acordurile de împrumut/garanție se ratifică de către Parlamentul României, devenind lege.

Relațiile financiare ale Guvernului României prin Ministerul Finanțelor cu organismele internaționale

Ministerul Finanțelor s-a implicat în sprijinirea programelor de dezvoltare la nivel național, a reformelor economice, inclusiv a procesului de restructurare şi privatizare, prin atragerea de asistență financiară externă pentru România.

România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor beneficiază de asistență financiară din partea organismelor financiare internaționale. Astfel, România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor, a contractat şi garantat credite de la organisme financiare internaționale (inclusiv țările membre ale G24 "Grupul celor 24 țări industrializate" care, deşi nu este un organism financiar internațional, au acordat României credite ca un sprijin complementar pentru programele convenite cu FMI şi pe baza condiționalităților convenite cu FMI şi BIRD).

Creditele au fost orientate în principal spre finanțarea unor investiții productive în sectoare cheie ale economiei – energetic, transporturi, telecomunicații, financiar, bancar, învățământ, sănătate, asistență socială, infrastructura edilitară etc.

În relațiile cu Fondul Monetar Internațional (FMI), România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor a urmărit următoarele obiective principale:

- punerea în aplicare a unor programe de stabilizare macroeconomică care să asigure echilibrarea principalilor indicatori din domeniul monetar, fiscal şi de prețuri, în dificila perioadă a tranziției, care au vizat reducerea substanțială a inflației, reluarea unei creşteri economice sănătoase orientată spre export şi refacerea rezervelor valutare ale statului, obținerea sprijinului financiar al comunității internaționale, ştiut fiind că un program susținut de FMI constituie un semnal pozitiv pentru toate organismele financiare internaționale, pentru piața de capital şi cercurile de afaceri internaționale;
- înfăptuirea unui număr de politici economice (de prețuri, monetare, valutare) privind reforma sectorului financiar şi al celui real prin privatizare, restructurare şi întărirea disciplinei financiare, dublată de măsuri de protecție socială pentru categoriile defavorizate ale populației;
- obținerea de resurse pentru echilibrarea balanței de plăți, al cărei cont curent prezenta un puternic deficit, precum şi pentru constituirea rezervelor valutare ale statului.

Eforturile autorităților române au fost recunoscute şi apreciate de comunitatea financiară internațională prin obținerea evaluării riscului de țara favorabilă, similară celei obținute de Polonia şi Ungaria şi pătrunderea României pe piețele de capital internaționale după peste două decenii de absență.

În faza inițială, modificările introduse de primii paşi ai reformei economiei româneşti – stabilizarea cursului de schimb, reducerea substanțială a ratei inflației, echilibrarea bugetului consolidat al statului, întărirea disciplinei financiare a întreprinderilor, demararea cu succes a privatizării în sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii – au permis atât disponibilizarea primelor tranşe din împrumuturile de la FMI şi Banca Mondială, cât şi obținerea de pe piața privată de capital de noi împrumuturi sindicalizate, precum şi succesul lansării

primelor plasamente de obligaţiuni româneşti pe piaţa internaţională. Ulterior, evoluţiile nefavorabile ale performanţelor sectorului real şi celui financiar au determinat organismele financiare internaţionale ca, deşi acordă în continuare asistenţă de specialitate, să introducă o supraveghere atentă a realizărilor economice şi sociale, precum şi a modificărilor în plan legislativ.

Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BIRD) a reprezentat, de asemenea, unul dintre principalii piloni ai finanţării externe pentru România, reprezentată prin Ministerul Finanţelor.

Relaţiile României cu acest organism internaţional au vizat, în principal, două direcţii:

- realizarea unui program de ajustare structurală care să completeze, la nivelul sectorului real, programul macroeconomic convenit cu Fondul Monetar Internaţional:
- pe linia programelor de ajustare structurală demarate prin Acordul de Ajustare Structurală, susţinut de un credit BIRD şi, în strânsă corelaţie cu măsurile prevăzute prin aranjamentul stand-by cu Fondul Monetar Internaţional;
- la acesta s-a adăugat un nou Acord de ajustare, destinat restructurării sectorului financiar şi al întreprinderilor, ce a reprezentat un sprijin sub forma de împrumut pentru finanţarea deficitului balanţei de plăţi externe, în valoare de 280 milioane dolari SUA (FESAL);
- atragerea de resurse pentru finanţarea unor proiecte de investiţii în sectoarele prioritare pentru economia naţională:
- împrumuturi contractate cu BIRD pentru proiecte destinate sectoarelor: transporturi, dezvoltare industrială, energie, telecomunicaţii, sănătate, învăţământ, agricultură;
- echilibrarea balanţei de plăţi externe. Alte împrumuturi se află în faza avansată de pregătire, fiind estimate a se contracta în perioade apropiate.

Deşi recent înfiinţată, Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD) a reuşit să devină operaţională foarte rapid. România, reprezentată prin Ministerul Finanţelor, se numără printre cei mai importanţi beneficiari ai acestei bănci, prin împrumuturile contractate de statul român sau garantate de acesta pentru obiective de interes naţional, ponderea revenind transporturilor, energiei, infrastructurilor edilitare şi sectorului financiar-bancar.

În plus, BERD s-a implicat substanţial în finanţarea prin credite sau prin participare la capitalul a unor întreprinderi private din ţara noastră, de exemplu pentru finanţarea unor proiecte referitoare la autostrăzi, căi ferate, drumuri naţionale, utilităţi municipale, reabilitarea reţelelor de alimentare cu apă şi termoficare municipale. În domeniul restructurării/privatizării întreprinderilor şi, respectiv, privatizarea Băncii Române pentru Dezvoltare, BERD a participat prin investiţii de capital de circa 100 milioane dolari,

Pe linia consolidării cooperării cu Comunitatea Europeană, România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor a stabilit şi dezvoltat relații cu Banca Europeană de Investiții (BEI). Împrumuturile de la BEI contribuie la finanțarea unor proiecte din sectoarele: energie, telecomunicații, transporturi şi industrie, infrastructura urbană. Se prevede, de asemenea, contractarea de credite externe, având ca destinație reabilitarea rețelei de termoficare din municipiul Bucureşti, a drumurilor naționale, a căilor ferate, a metroului etc.

O mențiune aparte trebuie făcută în legătură cu implicarea Uniunii Europene, prin programul PHARE, în cofinanțarea, prin credite nerambursabile, a unor proiecte de investiții inițiate de BEI şi BERD (reabilitarea drumurilor naționale, a căilor ferate, a portului Constanța, a metroului bucureştean, a infrastructurii edilitare).

În colaborare cu BERD şi FMI, pentru realizarea programelor de stabilizare macroeconomică, G-24 a acordat României, în perioada menționată, împrumuturi destinate echilibrării balanței de plăți externe. În cadrul G-24 un loc aparte îi ocupă Japonia care s-a angajat, alături de BIRD, la finanțarea primului şi celui de al doilea Acord de ajustare structurală şi respectiv sectorială, singura sau în cofinanțare la proiectele FESAL-BIRD.

De asemenea, Japonia a acordat României, prin Banca de Export-Import (EXIMBANK – Japonia), credite în cofinanțare pentru proiectul de reabilitare a sectorului energetic, împreună cu BIRD, BERD şi BEI. În ceea ce priveşte finanțarea proiectelor de investiții, autoritățile japoneze, respectiv, Fondul de Cooperare Economică Internațională (OECF-Japonia), au acordat un sprijin financiar substanțial destinat construcției unui nou terminal de containere în Portul Constanța şi, respectiv, reabilitării tronsonului de drumuri naționale de pe teritoriul țării noastre din magistrala transeuropeană care leagă partea de nord a Europei cu cea de sud.

În vederea obținerii şi utilizării finanțării din partea organismelor financiare internaționale, Ministerul Finanțelor a elaborat şi promovat acte normative în scopul:

- ratificării unor împrumuturi şi garanții externe încheiate cu BIRD, BERD, BEI şi aprobării memorandului economic pentru aranjamentele stand-by;
- aprobării unor amendamente la unele acorduri de împrumut şi garanție;
- aderării la organismele financiare internaționale (BERD, MIGA, IFC, Fondul de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei, Banca Mării Negre);
- aderării la Acordul cadru privind Uniunea Europeană;
- ratificării Acordului cadru privind România reprezentată prin Ministerul Finanțelor şi BEI;
- aprobării unor credite de tip PL, USAID, CCC;
- majorării de cotă şi, respectiv, reevaluarea valorii cotei României la BIRD;

- reglementării unor probleme tehnice în cadrul împrumuturilor externe. Aceste reglementari se referă, în primul rând, la:
- posibilitatea alocării de fonduri;
- lichidarea unuia dintre împrumuturile subsidiare, acordate în cadrul împrumutului pentru asistență tehnică şi importuri critice;
- exceptarea taxelor vamale la importul de produse sensibile nerealizate în țară.

În vederea utilizării fondurilor externe obținute, au fost încheiate de către beneficiarii finali ai acordurilor de împrumut şi garanție dintre România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor şi organismele financiare internaționale acorduri/convenții de împrumut subsidiar.

În anul 1996, România a devenit cel de al 25-lea stat membru al Fondului de Dezvoltare Socială al Consiliului Europei. Acest organism financiar internațional va sprijini țara noastră în realizarea unor proiecte cu caracter social (şcoli, spitale, locuințe sociale, infrastructură edilitară etc.).

Ministerul Finanțelor a coordonat elaborarea Strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, întocmind partea din aceasta strategie referitoare la politica financiară ale cărei obiective sunt:

- asigurarea stabilității economiei naționale, crearea unui sistem economic deschis spre exterior, descentralizat şi competitiv şi, în perspectivă, realizarea convergenței financiare şi monetare cerute de integrarea în Uniunea Europeană;
- perfecționarea sistemului fiscal;
- adaptarea instrumentelor şi metodelor financiare, precum şi a legislației financiare la cerințele mecanismelor pieței unice şi ale Uniunii Europene Economice şi Monetare;
- sprijinirea atingerii obiectivelor de dezvoltare durabilă şi competitivă;
- orientarea unor fonduri însemnate pentru domeniul social-cultural;
- alinierea politicilor în materie de ajutoare de stat – subvenții la criteriile acceptate şi derogările admise de Uniunea Europeană;
- restrângerea listei subiecților beneficiari (produse sau întreprinderi) şi a cuantumului subvențiilor unitare;
- adaptarea politicilor vamale promovate de România, reprezentată prin Ministerul Finanțelor, la cerințele relației de asociere;
- introducerea şi aplicarea principiilor şi practicilor de concurență acceptate în cadrul Uniunii Europene.

Armonizarea legislativă în pregătirea aderării la Uniunea Europeană a constituit, de asemenea, unul dintre principalele obiective în vederea realizării căruia s-au desfăşurat activități de amploare în această perioadă.

De asemenea, ca principal partener de dialog al Uniunii Europene pe linia aderării României la acest organism, financiar internațional, MF a întocmit răspunsul la Chestionarul Uniunii Europene în vederea aderării.

Relațiile României cu organismele internaționale

• Începând din decembrie 1999, data invitării României la începerea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană, rolul acestei organizații în modelarea politicilor economice autohtone a crescut în mod constant. Cel mai important instrument în acest sens l-a constituit negocierea dosarelor legate de *acquis*-ul comunitar, în primul semestru al anului 2002, pe durata preşedinției spaniole. România a deschis nouă capitole noi de negociere (Capitolul 1, "Libera circulație a mărfurilor"; Capitolul 2, "Libera circulație a persoanelor"; Capitolul 11, "Uniunea Economică şi Monetară"; Capitolul 14, "Energia"; Capitolul 21, "Politica regională şi coordonarea instrumentelor structurale"; Capitolul 22, "Mediul înconjurător"; Capitolul 24, "Justiția şi afacerile interne"; Capitolul 28, "Controlul financiar" şi Capitolul 30, "Instituții"). Din perspectiva Băncii Naționale a României, o importanță deosebită prezintă dosarul privind Uniunea Economică şi Monetară, care prevede o independență crescută a băncilor centrale în condițiile definirii paşilor ce au fost făcuți odată cu adoptarea euro.

În aceeaşi perioadă s-a reuşit închiderea provizorie a trei capitole de negociere (Capitolul 11, "Uniunea Economică şi Monetară"; Capitolul 13, "Politica socială"; Capitolul 30, "Instituții").

În a doua parte a anului 2002, – sub preşedinția daneză, România a deschis patru noi capitole de negociere (Capitolul 3, "Libera circulație a serviciilor"; Capitolul 7, "Agricultură"; Capitolul 15, "Politica industrială"; Capitolul 29, "Prevederi financiare şi bugetare"), reuşind să închidă provizoriu patru capitole (Capitolul 15, "Politica industrială"; Capitolul 19, "Telecomunicații şi tehnologia informației"; Capitolul 20, "Cultură şi politică în domeniul audiovizualului"; Capitolul 25, "Uniunea vamală").

Până la sfârşitul lunii iunie 2003, România a deschis toate cele 30 de capitole, din care 19 au fost închise provizoriu. Obiectivul autorităților române era acela de a închide toate capitolele de negociere în prima parte a anului 2004.

• Relația autorităților române cu FMI s-a concentrat asupra implementării măsurilor economice şi financiare convenite în programul înscris în Memorandumul care a stat la baza aprobării, la 31 octombrie 2001, a Aranjamentului de credit stand-by în valoare de 300 milioane DST (echivalentul a peste 420 milioane dolari SUA la finele lunii iunie 2003).

În ianuarie, martie şi iulie 2002, o echipă de experți a FMI s-a aflat la Bucureşti pentru a efectua, împreună cu autoritățile române, prima şi cea de-a doua evaluare a derulării programului înscris în Memorandum.

În şedința sa din 28 august 2002, Consiliul Executiv al FMI a aprobat eliberarea cumulată a tranşelor II şi III ale Aranjamentului stand-by în vigoare, fiecare în valoare de 82,7 milioane DST (circa 105 milioane dolari), care au fost trase la 3 septembrie 2002.

Rezultatele examinărilor şi discuţiilor au fost incluse în Memorandumul suplimentar de politici economice şi financiare din august 2002, prin care autorităţile române s-au angajat să atingă principalele obiective macroeconomice pe 2002-2003: (i) reducerea inflaţiei la 22 procente la sfârşitul lunii decembrie 2002 şi la 15 procente la sfârşitul anului 2003; (ii) menţinerea deficitului contului curent sub 5 procente din PIB în 2002 şi în 2003; (iii) menţinerea rezervei oficiale la nivelul a circa 4 luni de importuri în anul 2003; (iv) creşterea PIB cu 4-4,5 procente în 2002 şi cu aproape 5 procente în 2003.

În contextul acestui acord, România mai are de tras o singură tranşă cumulată, în valoare de 110,22 milioane DST.

• În relaţia cu Banca Mondială, au continuat tragerile din liniile de credit contractate în anii anteriori. Astfel, în anul 2002 s-au tras circa 334 milioane dolari SUA din proiecte BIRD, din care 300 milioane dolari SUA pe proiecte de datorie publică (reabilitare sector petrolier; reabilitare şcoli; reforma sectorului sanitar; învăţământ superior etc.) şi 34 milioane dolari din proiecte de datorie public garantată (SNCFR, RENEL etc.).

În anul 2002, au devenit operaţionale patru acorduri de împrumut în valoare totală de 159 milioane dolari, care asigură implementarea următoarelor proiecte: . (i) pieţele financiare în mediul rural; (ii) al doilea fond de dezvoltare socială; (iii) dezvoltarea rurală şi (iv) construcţia instituţională în sectoarele public şi privat. La 12 septembrie 2002, Consiliul de administraţie al Băncii Mondiale a aprobat cel de-al doilea împrumut de Ajustare Structurală a Sectorului Privat (PSAL II), în valoare de 300 milioane dolari. Prima dintre cele două tranşe ale împrumutului, în valoare de 169,9 milioane euro, a fost eliberată la 9 octombrie 2002.

La finele anului 2002, portofoliul activ al BIRD în România cuprindea 25 de operaţii, totalizând 1,39 miliarde dolari. Numai 4 la sută din angajamente (spre deosebire de 7 la sută în anul precedent) au fost cotate drept riscante. Totalul tragerilor s-a ridicat la 731 milioane dolari.

• Agenţiile de rating au îmbunătăţit şi în anul 2002 calificativele acordate României. Standard & Poor's a ridicat ratingul pentru datoria pe termen lung în valută de la B la B+, iar la datoria pe termen lung în monedă naţională de la B+ la BB-. Fitch IBCA a îmbunătăţit în două rânduri (în iunie şi în octombrie) calificativele acordate, atât la datoria pe termen lung în valută de la B la B+ şi apoi la BB-, cât şi la cea în monedă naţională, de la B+ la BB- şi apoi la BB. În iunie 2002, Moody's a confirmat calificativele acordate în 2001, iar în decembrie 2002 a ridicat calificativul fa datoria pe termen lung în valută de la B2 la B1.

BIBLIOGRAFIE

Berea, A.; Stoica, E. – *Creditul bancar,* Editura Expert, Bucureşti, 2003.

Bran, P.; Costică, I. – *Relații financiare şi monetare internaționale,* ediția a II-a, Editura Economică, Bucureşti, 1999.

Dobrotă, Niță, coordonator – *Dicționar de economie,* Editura Economică, Bucureşti, 1999.

Ftouzat, Denise – *Economie contemporaine – Les phenomănes monetaires,* PUF, Paris, 1974.

Gaftoniuc, Simona – *Finanțe internaționale,* Editura Economică, Bucureşti, 1997.

Mishkin, F.S. – *Money, Banking and Financial Institutions,* Fourth Edition, Harger Collins, New York, 1995.

Nême, C. – *Relations monâtaires internationales,* Hachette, 2e edition, Paris, 1994.

Văcărel, Iulian – *Relații financiare internaționale,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995.

*** – *International Financial Statistic,* Fondul Monetar International, December 1999.

*** – *Buletin semestrial,* Ministerul Finanțelor, 2002.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 175/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

PROBLEME CONCEPTUAL-METODOLOGICE ALE DETERMINĂRII STATUTULUI OCUPAȚIONAL AL FORȚEI DE MUNCĂ

drd. Aida SARCHIZIAN

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. DEFINIȚII. CONCEPTE 391
2. MODEL AL STRUCTURII OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ 403
3. CLASIFICĂRI INTERNAȚIONALE STANDARD ALE PROFESIILOR 405
4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ - INSTRUMENT FUNDAMENTAL AL MODERNIZĂRII STRUCTURILOR OCUPAȚIONAL-PROFESIONALE 416
SCURTE CONCLUZII 419
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 421

În condițiile globalizării pieţelor şi ale apariției "noii economii mondiale", lumea ocupării şi structurile ocupaționale, diviziunea muncii şi conținutul activităților, al tehnicilor şi tehnologiilor de producție vor fi şi sunt supuse unor presiuni puternice. Se schimbă modelele de ocupare, mecanismele de management şi gestionare a resurselor de muncă, apar noi activități, seturi de calificări şi competențe, pe când altele vor dispărea. În acelaşi timp, revoluția "tehnologică" şi "cea economică" vor crea noi şi noi oportunități de ocupare, schimbând "modelul clasic" al structurilor ocupaționale în direcția sporirii competitivității şi, respectiv, a excelenței în oricare tip de activitate, ocupație etc.

Învățarea pe tot parcursul vieții se va impune tot mai mult ca o cerință *sine qua non* a anticipării şi adaptării la noile aplicații tehnologice, ale progresului în carieră, a integrării în societate, ale sporirii performanțelor economice şi sociale. Şi, totodată, ale dezvoltării personale, ale însuşirii a noi şi noi competențe şi deprinderi, ale participării la viața civică şi reproducției la cote calitative superioare a capitalului uman.

1. DEFINIȚII. CONCEPTE

1.1. Structura profesional-ocupațională exprimă modul în care este alocat capitalul uman disponibil în funcție de nevoile sistemului economic, sociocultural şi tehnologic existent la un moment dat. Ea reprezintă rezultatul unui proces istoric complex, al interacțiunii dintre un număr însemnat de factori al căror impact este diferit ca sens şi intensitate. După cum este diferit în timp şi spațiu.

Astfel, structura profesional-ocupațională se constituie ca una dintre fațetele modelului de ocupare a forței de muncă[1], alături de structura pe activități, după statusul profesional şi/sau ocupațional, după nivelul de pregătire profesională sau numărul de ore lucrate. Alocarea populației ocupate pe diferite grupe de profesii, ocupații şi meserii reflectă interacțiunea dintre cererea şi oferta de forță de muncă. Volumul şi structura cererii de forță de

[1] Modelul de ocupare a forței de muncă poate fi definit drept relațiile statornicite pe perioade de timp relativ îndelungate referitoare ia alocarea, remunerarea, asigurarea protecției sociale şi reconversia forței de muncă (cf. M. Pavelescu; V. Platon, "Costuri şi beneficii ale restructurării modelului de funcționare a pieței forței de muncă". CIDE, Bucureşti, 2002). Vis-à-vis de această definiție, corectă de altfel, s-ar putea face remarca potrivit căreia în condițiile contemporane şi mai ales ale "zilei de mâine", alocarea forței de muncă pe activități, profesii, ca şi relațiile dintre acestea se vor modifica mult mai alert, iar sub aspectul organizării vor căpăta probabil alte forme de manifestare.

muncă sunt modelate de caracteristicile aparatului productiv, economic, tehnologic, sociocultural etc. Tehnologiile utilizate, modul concret de organizare a producției şi a muncii, gradul de centralizare a activității, precum şi a deciziei şi modului de transmitere a acestora sunt factorii principali care comandă, din punct de vedere al **cererii de forță de muncă,** structura profesională a populației ocupate.

Oferta de forță de muncă îşi pune, la rândul ei, amprenta asupra structurii profesionale în primul rând prin calitatea pregătirii de bază şi de specialitate, ca şi al competenței profesionale. Asigurarea concordanței dintre cerințele pe care sistemul tehnologic le impune forței de muncă şi caracteristicile sistemului de formare şi pregătire profesională se constituie drept una dintre principalele condiții pentru existența unor locuri de muncă viabile şi implicit pentru valorificarea capitalului uman, cu condiția ca structura cererii de calificări şi competențe să fie, în timp util, identificată şi transmisă sistemului de educație şi formare profesională. De asemenea, între trăsăturile ofertei de forță de muncă şi cererea pieței există o serie de conexiuni inverse. Chiar dacă utilizarea unui anumit tip de tehnologie impune deținerea unui set de cunoştințe şi competențe specifice, diviziunea concretă a muncii are loc în funcție de calitatea pregătirii profesionale a diferitelor categorii de personal şi/sau caracterul relațiilor industriale. Un exemplu în acest sens îl reprezintă condițiile care au determinat conceperea şi transpunerea în practică a metodelor tayloriste de organizare a producției şi a muncii. Principala motivație a fost explorarea avantajelor generate de economia de scară, pe de o parte, şi de stricta specializare a lucrătorilor în cadrul proceselor de producție. Dar în subsidiar, printre factorii care au contribuit la adoptarea respectivului sistem de organizare a producției şi a muncii caracterizat printr-o accentuată polarizare a calificărilor, au fost eterogenitatea ofertei de forță de muncă din punct de vedere al calificării, relativa penurie de personal cu pregătire tehnică medie de tipul maiştrilor, precum şi relațiile industriale, caracterizate printr-un grad ridicat de confruntare între patroni şi organizațiile sindicale.

Raporturile dintre diferitele tipuri de profesii, ca şi cele dintre diversele tipuri de locuri de muncă se modifică în timp în funcție de caracteristicile evoluției tehnologiilor, organizării, metodelor de producție, în general al dezvoltării economice şi sociale. În dependență de factorii înainte menționați unele profesii sau grupe de profesii au roluri diferite în epoci diferite. Dacă se are în vedere poziția deținută în promovarea schimbărilor tehnologice, profesiile se pot clasifica în:

a) **profesii de străpungere,** respectiv ocupațiile care sunt purtătoare ale direcțiilor principale ale primenirii sistemului tehnologic;

b) **profesii de dezvoltare,** care au rolul de a generaliza utilizarea unor noi tehnologii în cadrul aparatului productiv;

c) **profesii de susținere,** care preiau inovația tehnologică şi asigură compatibilitatea între noile şi vechile tehnologii şi, pe această bază, echilibrul în

interiorul organismului social.

Există şi o altă grupare a profesiilor în relație cu progresul tehnologic în sens larg:

- locuri de muncă de antrenare nemijlocit legate de procesul de inovare. Principalele caracteristici ale acestora sunt: a) capacitatea de a cuceri rapid noi şi noi segmente de piață prin calitatea şi competitivitatea produselor/serviciilor pe care le produc; b) fiind creatoare de valoare adăugată ridicată generează venituri ridicate pentru persoanele care ocupă asemenea locuri de muncă; c) antrenează sporirea importantă a cererii de consum;
- locuri de muncă de **însoțire** (de acompaniere), cel mai finanțate prin redistribuirea veniturilor în baza cărora cererea de servicii comerciale şi sociale sporeşte; nu antrenează o dezvoltare complementară a altor sectoare de activitate; volumul acestora, în cele din urmă, este "impus" de cel al **locurilor de muncă de antrenare.** Acestea pot fi şi sunt locuri de muncă pentru profesiile de **străpungere** şi cele de dezvoltare.

Respectivele clasificări ale profesiilor şi ale locurilor de muncă au avantajul de a pune în evidență rolul pe care diferitele componente ale cererii şi ofertei de forță de muncă le au în promovarea schimbărilor tehnologice şi a progresului social. Totodată oferă o imagine edificatoare a stadiului de dezvoltare în care se află o țară la un moment dat.

Pe de altă parte însă, aceste clasificări prezintă şi o serie de neajunsuri. Printre acestea se poate menționa însăşi modificarea în timp a rolului şi funcțiilor unor profesii în dezvoltarea economico-socială generală, în plan comunitar şi individual.

Structurile ocupaționale, în conformitate cu criteriile standard ale Biroului Internațional ai Muncii sunt structuri de bază care asigură în linii generale comparabilitatea internațională a datelor. Aceste criterii întrunite sunt preluate de o serie de organisme internaționale: OECD, UE, UNESCO etc. În consecință sunt diseminate prin publicații cum sunt: Anuarele BIM, Anuarele UNESCO, cele ale EUROSTAT sau UEO etc. Acestea diferă de unele structuri naționale, realizate conform altor criterii.

Un exemplu în acest sens îi constituie *şomerii înregistrați,* şi respectiv *neînregistrați,* care în *definiția BIM* sunt persoanele care au declarat că în perioada de referință erau înscrise la agențiile de ocupare a forței de muncă (ANOFM), indiferent dacă primeau sau nu ajutor de şomaj, alocația de sprijin sau alte forme de protecție socială. În *Balanța forței de muncă, în categoria de şomeri înregistrați* sunt cuprinse persoanele în vârstă de 18 ani şi peste, apte de muncă, ce nu pot fi încadrate din cauza lipsei locurilor de muncă disponibile (Legea nr. 1/1991, republicată în anul 1994, înlocuită de Legea nr. 76/2002) şi care s-au înscris la agențiile pentru ocuparea forței de muncă (ANOFM). Prin excepție, în numărul şomerilor se includ şi absolvenții instituțiilor de învățământ în vârstă de 16 ani împliniți care nu au surse de venit şi care sunt înscrişi la ANOFM. De

aceea, este util a cunoaşte conceptele şi criteriile ce au stat la baza lor pentru o analiză pertinentă, coerentă şi consistentă a evoluțiilor indicatorilor privind resursele de forță de muncă, utilizarea şi distribuția lor în timp şi spațiu.

Revenind la cele arătate anterior, consider că este necesar să reamintesc, care sunt criteriile Biroului Internațional al Muncii (BIM) referitoare la şomeri: şomerii sunt persoanele de 15 ani şi peste care îndeplinesc simultan următoarele condiții:

- nu au loc de muncă şi nu desfăşoară o activitate în scopul obținerii unor venituri;
- sunt în căutarea activă a unui loc de muncă, pentru a-l găsi;
- sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele 15 zile, dacă şi-ar găsi imediat un loc de muncă.

Nu este obligatorie condiția de a fi "înscris la o agenție de forță de muncă". În statistica românească, şomerul este persoana care îndeplineşte cumulativ următoarele condiții:

a) este în căutarea unui loc de muncă de la vârsta de minimum 16 ani şi până la îndeplinirea condițiilor de pensionare;
b) starea de sănătate şi capacitățile fizice şi psihice o fac aptă pentru prestarea unei munci;
c) nu are loc de muncă, nu realizează venituri sau realizează din activități autorizate, potrivit legii, venituri mai mici decât indemnizația de şomaj ce i s-ar cuveni potrivit prezentei legi;
d) este disponibilă să înceapă lucrul în perioada imediat următoare, dacă s-ar găsi un loc de muncă;
e) este înregistrată la Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă sau la alt furnizor de servicii de ocupare care funcționează în condițiile prevăzute de lege.

Distribuția *populației totale ocupate după statutul profesional,* potrivit datelor AMIGO, indică, în perioada 1997-2001[1], o scădere a numărului *patronilor* cu 9,2% (de la 147,5 mii persoane în 1997, la 132,3 mii persoane în anul 2001), cu circa 16% al *salariaților* (respectiv de la 7095,5 mii persoane în 1997, la 5963,4 mii persoane în anul 2001) şi cu 48,9 % *al membrilor unei societăți agricole sau ai unei cooperative* (de la 54,4 mii persoane în 1997, la 27,8 mii persoane în anul 2001).

Semnificativ este faptul că, deşi în scădere, cea mai mare parte din numărul patronilor şi al salariaților sunt de sex masculin (patroni: 79,2% în anul 1997 şi 71,9% în anul 2001, iar în cadrul salariaților, 57,7% în anul 1997 si 55,3% în anul 2001).

Creşterea cea mai importantă, cu 13%, s-a înregistrat la categoria *lucrătorilor pe cont propriu,* fapt explicabil dacă avem în vedere transformările

[1] Ne-am oprit la anul 2001, deoarece începând din 2002 metodologia s-a schimbat. Dar, deşi ca mărime, tendințele sunt diferite (+/-), ca sens sunt însă aceleaşi.

economico-sociale survenite în anii tranziției, pierderea netă a unor locuri de muncă prin restructurarea ramurilor neagricole, urmată de deplasarea unei părți a lucrătorilor neagricoli spre agricultură, pe de o parte, iar pe de alta, dezvoltarea inițiativei particulare.

S-a înregistrat o majorare a numărului *lucrătorilor familiali neremunerați* (cu 6,7%) în intervalul 1997-2001, cea mai mare parte a acestora fiind de sex feminin (71,3% în anul 1997 şi 70,9% în anul 2001). Cei mai mulți dintre lucrătorii pe cont propriu şi cei familiali neremunerați îşi desfăşoară activitatea în mediul rural, tendința fiind de scădere în intervalul 1997-2001 de la 91,3% la 90,8%.

1.2. În conformitate cu datele Anchetei asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), distribuția populației ocupate după **statutul profesional** arată că ponderea salariaților (62,5%) este cea mai ridicată în totalul populației ocupate.

Lucrătorii pe cont propriu şi lucrătorii familiali neremunerați reprezentau în anul analizat (2003) 36,0% din populația ocupată locuiau în proporție de 91,3% în mediul rural.

Tabelul 1.1

Distribuția populației ocupate pe sexe şi medii, după statutul profesional, în anul 2003

	Total	Masculin	Feminin	Urban	Rural
TOTAL POPULAȚIE OCUPATĂ - mii persoane	**9223**	**5057**	**4166**	**4662**	**4561**
	în % față de total				
Salariat	62,5	63,2	61,5	91,6	32,7
Patron	1.3	1.8	0,7	2,1	0,5
Lucrător pe cont propriu	21,2	27,0	14,2	5,0	37,7
Lucrător familial neremunerat	14,8	7.8	23,4	1,2	28,8
Membru al unei societăți agricole sau al unei cooperative	0,2	0,2	0.2	0,1	0,3

Persoanele de sex feminin reprezentau cea mai mare parte din lucrătorii familiali neremunerați (71,3%), deținеau o pondere de 44,5% în categoria salariaților şi de 30,3% în cea a lucrătorilor pe cont propriu.

Cea mai mare discrepanță pe sexe se constată în rândul patronilor, numărul femeilor din această categorie fiind de trei ori mai mic decât cel al bărbaților.

Persoanele ocupate tinere (15-24 ani) au lucrat în special ca salariați (61,3%) şi lucrători familiali neremunerați (29,7%).

În anul 2003 salariații s-au concentrat în proporție de 51,0% în servicii, de 45,7% în industrie şi construcții şi de 3,3% în ramurile agricole.

Repartizarea populației ocupate pe **forme de proprietate** arată că *sectorul privat* a absorbit 71,3% din populația ocupată, majoritatea (58,5%) acestor persoane având domiciliul în mediul rural.

Sectorul privat a fost preponderent în următoarele activități ale economiei naționale: agricultură, vânătoare, silvicultură (97,5%), comerț (93,5%), pescuit şi piscicultura (93,3%), hoteluri şi restaurante (84,3%), construcții (81,8%), industrie prelucrătoare (75,5%) şi tranzacții imobiliare (65,9%). *Sectorul public* concentra 23,7% din populația ocupată, majoritatea (73,4%) persoanelor ocupate în sectorul public locuiau în mediul urban, 54,9% erau bărbați, iar 23,0% lucrau în industrie şi construcții. În *sectorul mixt* lucrau 4,2% din persoanele ocupate.

Repartizarea populației ocupate pe **grupe de ocupații,** în anul 2003, evidențiază ponderi mai mari în total pentru agricultori şi lucrători calificați în agricultură, silvicultură, pescuit (32,6%) – din care 46,7% aveau 50 ani şi peste 50 ani pentru meşteşugari-meseriaşi (17,8%). În grupa conducătorilor şi funcționarilor superiori din administrația publică şi din unitățile economico-sociale, numărul bărbaților era de 2,2 ori mai mare decât cel al femeilor. Femeile predominau însă în grupele de funcționari administrativi (70,1%), lucrători operativi în servicii, comerț şi asimilați (67,2%), tehnicieni, maiştri şi asimilați (63,4%). În grupa de agricultori şi lucrători calificați în agricultură şi pescuit au lucrat 34,0% dintre tineri (15-24 ani) şi 60,8% dintre vârstnici (50 ani şi peste).

Pe activități ale economiei naționale, se observă că, dintre persoanele ocupate, 35,2% lucrau în agricultură. În ramurile agricole lucrau 35,7% din persoanele ocupate, pondere în uşoară scădere (-0,7 puncte procentuale) față de anul anterior. În ramurile neagricole, persoanele ocupate se regăseau în proporție de 33,7% în industria prelucrătoare, de 14,5% în comerț şi 8,9% în administrația publică şi apărare.

Pe grupe de vârstă, tinerii (15-24 ani) şi vârstnicii (50 ani şi peste) dețineau ponderea majoritară (55,4%) în forța de muncă ocupată în agricultură, silvicultură şi piscicultura.

Activitățile cu un pronunțat grad de feminizare a populației ocupate erau cele de sănătate şi asistență socială (78,4%), învățământ (71,7%), intermedieri financiare (65,3%), hoteluri şi restaurante (59,6%), comerț (53,0%).

În literatura de specialitate, ca şi în practica juridică se folosesc concomitent mai multe concepte. Pentru o analiză riguroasă se impun unele precizări privind noțiunile uzitate. Adesea, fără o suficientă fundamentare ştiințifică acestea se "confundă" sau se "asimilează" unul altuia, fiind mai mult sau mai puțin eronat definite. Faptul că, cele mai multe dintre aceste concepte **au un nucleu comun** nu justifică substituirea unuia cu altul. Fiecare dintre acestea are o zonă comună şi altele speciale, specifice. Din acest motiv ne-am propus să ne oprim puțin asupra descifrării **conținutului** propriu al fiecărui concept şi, respectiv, al sistemului de relații dintre ele.

Pentru delimitarea acestor concepte am optat pentru conținutul cu care aceşti termeni sunt folosiți în "Clasificarea Ocupațiilor din România – COR" (1996). Opțiunea noastră este determinată de faptul că, această clasificare reprezintă un document oficial, utilizat la nivel național şi, într-o anumită măsură, compatibil cu unele clasificări internaționale. Pe de altă parte, nu putem să nu amintim aici că, în ciuda faptului că, pe cât posibil, COR-ul a fost actualizat, având în vedere dimensiunile şi viteza impresionante ale schimbărilor în planul profesiilor, ocupațiilor, calificărilor, într-o măsură deloc de neglijat, acest document de bază este depăşit. Din păcate, România nu dispune încă de un **sistem național al calificărilor.** Acesta este în curs de soluționare prin crearea **REGISTRULUI NAȚIONAL AL CALIFICĂRILOR.** Dincolo de aceste deficiențe, am optat pentru definițiile utilizate în COR, deoarece apreciem că sunt încă valabile. Ca atare, pot fi folosite pentru a reda conținutul propriu, specific al fiecăruia dintre conceptele reținute, precum şi relațiile sistemice dintre acestea.

Ocupația este o activitate utilă, aducătoare de venit, pe care o desfăşoară o persoană în mod obişnuit, într-o unitate economico-socială şi care constituie pentru aceasta sursă de existență. Ocupația unei persoane se poate exprima prin "funcție" sau "meserie" (COR).

Postul de muncă sau locul de muncă reprezintă un ansamblu de sarcini profesionale, executate de o persoană, la un moment dat, într-o anumită organizație (unitate economico-socială).

Funcția este activitatea desfăşurată de o persoană într-o ierarhie funcțională de conducere sau execuție (COR). Aceasta poate fi pe verticală, pe orizontală şi, în condițiile SC-SA în rețea.

Meseria este complexul de cunoştințe obținute prin şcolarizare şi prin practică, necesare pentru executarea anumitor operații de prelucrare a obiectelor muncii sau pentru prestarea anumitor servicii (COR).

Profesia este calificarea obținută de o persoană prin studii (COR). Într-o accepțiune psihopedagogică, profesia desemnează un complex de cunoştințe teoretice şi deprinderi practice care definesc pregătirea unei persoane (Dicționarul explicativ al limbii române, 1975). Această pregătire este atestată/certificată prin documente standardizate.

O profesie poate fi practicată sau nu în forma în care este stipulată, într-un document oficial, recunoscut la scară națională sau, după caz, internațională. A practica o profesie înseamnă a opera cu un ansamblu de cunoştințe, priceperi şi deprinderi, însuşite într-un cadru organizat şi care se caracterizează prin conținuturi bine precizate. Practicarea unei profesii într-un anumit domeniu sau într-o anumită formă conduce la o ocupație. Uneori, profesia coincide cu ocupația (de exemplu: medic – medic), alteori nu (de exemplu: economist; jurist; inginer-diplomat – purtător de cuvânt al guvernului; profesor – traducător, consilier etc.).

Profesia, dacă mă pot exprima în acest fel, se "împrăştie" ca ramurile unui copac. Altfel spus pe trunchiul copacului – în cazul nostru **profesia –** cresc mai multe crengi, acestea fiind, în fapt, **ocupațiile** pe care sistemul de cunoştințe, competențe şi abilități proprii unei anume profesii permite celui care le deține să le poată exercita în cursul vieții active.

O ***familie de profesii*** grupează mai multe profesii, care se caracterizează printr-un trunchi comun de cunoştințe. Trecerea de la o profesie la alta este mai uşoară în cadrul aceleiaşi familii, decât între familii profesionale diferite. Totuşi, orice schimbare de profesie presupune un efort de pregătire profesională, o acumulare de cunoştințe şi competențe, dobândirea de deprinderi într-un domeniu nou de activitate şi conduce la ***recalificare sau reconversie profesională.***

Similar, se poate vorbi despre ***familiile de ocupații (ocupaționale),*** ca fiind un grup de ocupații care presupun existența unui trunchi comun de competențe, abilități, cunoştințe. Migrarea între ocupațiile înrudite, componente ale aceleiaşi familii ocupaționale, se poate face cu sau fără un efort de pregătire profesională, în funcție de gradul de înrudire a ocupațiilor.

Competența reprezintă capacitatea de a aplica, transfera şi combina cunoştințe şi deprinderi în situații şi medii de muncă diverse pentru a realiza activitățile cerute la locul de muncă, la nivelul calitativ specificat în standardul ocupațional.

A fi competent într-o ocupație presupune:

- a aplica cunoştințe de specialitate;
- a analiza şi a lua decizii;
- a te raporta creativ la sarcina dată;
- a lucra cu alții ca membru al unei echipe;
- a face față situațiilor neprevăzute.

Învățământul şi pregătirea profesională bazată pe competență au menirea să le ofere elevilor şi cursanților posibilitatea de a dobândi, a-şi îmbunătăți şi a actualiza acele calități care să le permită să se conformeze cerințelor impuse de anumite ocupații sau de locuri de muncă.

Memorandumul CE privind "Educația şi Formarea Profesională pe tot Parcursul Vieții" – document de însemnătate majoră pentru procesul de educație şi formare profesională **inițială şi continuă –** lansează 6 mesaje-cheie la care statele membre ale UE şi cele candidate trebuie să răspundă prin acțiuni concrete. Sunt mesaje de natură să provoace o revoluție în sistemele de învățare şi, în acelaşi timp, să conducă la convergența sistemelor de EFPPV în statele membre ale UE. Aceste mesaje mobilizatoare şi provocatoare sunt:

- "noi deprinderi şi competențe de bază pentru toți";
- "investiții mai ample în resursele umane";
- "inovație în predare şi învățare";
- "îmbunătățirea semnificativă a certificării învățării inclusiv a celei in şi

nonformale";
- "regândirea orientării şi consilierii profesionale pe tot parcursul vieții";
- "învățarea mai aproape de casă".

În acest fel **învățarea permanentă** devine principiul de bază al educației şi participării la formarea continuă, umbrela comună care acoperă toate formele de învățare. "Toți cei ce trăiesc în Europa, fără nici o excepție, trebuie să se bucure de aceleaşi şanse pentru a se putea adapta la cerințele transformării socioeconomice şi a lua parte activă la modelarea viitoarei Europe" *(Memorandum on Lifelong Learning,* EC, decembrie, 2000).

În condițiile revoluției tehnologice şi ale marii economii mondiale, actualizarea, îmbogățirea cunoştințelor şi competențelor, dincolo de cele care formează la un moment dat, în procesul educației inițiale, trunchiul comun, a devenit factor de primă mărime al sporirii performanțelor economice şi sociale ale progresului în carieră.

Prin ***carieră profesională*** se înțelege evoluția profesională a unui individ, pe parcursul întregii sale vieți. Cariera constă fie într-o succesiune de ocupații, funcții şi posturi de muncă exercitate de o persoană de-a lungul vieții, fie în pasajul de la o profesie la alta. Progresul în carieră poate avea loc pe orizontală prin trecerea de la o funcție la alta în cadrul aceleiaşi profesii/ocupații, fie pe verticală prin pasajul din funcții inferioare spre cele superioare în ierarhia organizațională a unei companii. Există, concomitent, mai multe modele de progres în carieră. Astfel, în cadrul aceleiaşi profesii, în cariera unei persoane se pot înscrie: specializări, perfecționări sau promovări profesionale.

Cariera poate fi privită sub aspect economic, sociologic sau psihologic. Sub aspect **economic,** cariera constă într-o secvență de poziții profesionale ocupate de o persoană, ca urmare a pregătirii şi meritelor sale profesionale. Din punct de vedere **sociologic,** cariera reprezintă o succesiune de roluri jucate de o persoană, fiecare dintre ele stând la baza celui care urmează. Sub aspect **psihologic,** alegerea acestor roluri şi succesul în interpretarea lor depind de aptitudinile, interesele, valorile, trebuințele, experiența anterioară, aspirațiile persoanei în cauză.

Două categorii de schimbări se disting în evoluția carierei:

- schimbări ale cadrului instituțional-organizatoric în care individul îşi desfăşoară activitatea, fără un impact semnificativ asupra nivelului său de pregătire profesională, dar cu urmări posibile asupra activității desfăşurate, asupra nivelului de remunerare, asupra stării sociale sau asupra prestigiului profesional;
- modificări ale nivelului de calificare, ale competențelor deținute de un individ şi care presupun desfăşurarea unei activități prealabile de pregătire profesională (perfecționare, specializare, calificare, recalificare etc.).

În acelaşi timp, cariera profesională poate fi considerată din două puncte de vedere: **cariera organizațională,** respectiv progresul în carieră cerut de nevoile

de dezvoltare economică şi performanţe ale organizaţiei/companiei şi **cariera individuală** în principal determinată de nevoi, interese şi aspiraţii ale individului. Ideal este ca între acestea două să existe dacă nu concordanţă, cel puţin convergenţă. Numai astfel performanţele globale şi cele individuale se pot întâlni.

Şi **consilierea profesională în carieră** constituie un instrument important de asigurare a unei legături optime între calităţile individului şi nevoile de calificări şi competenţe ale societăţii. Poate îmbrăca mai multe forme sau se poate realiza în trepte/etape.

Orientarea şcolară (OS) constă într-un complex de acţiuni desfăşurate în scopul orientării copilului spre formele de învăţământ adecvate, conforme cu disponibilităţile şi aspiraţiile sale şi care îi permit dezvoltarea la maximum a posibilităţilor. Orientarea şcolară are în vedere asigurarea dezvoltării armonioase a personalităţii aflate în formare, ţinând cont atât de posibilităţile şi predispoziţiile individului, cât şi de cerinţele sociale caracteristice epocii şi societăţii date. Orientarea şcolară presupune un set de acţiuni concertate ale familiei, şcolii şi societăţii, care acţionează de la intrarea în şcoală şi pe tot parcursul şcolarizării. Obiectivul acesteia este asigurarea unei integrări eficiente în viaţa social-economică prin orientarea elevului spre activităţile care se potrivesc cel mai bine datelor sale genetice sau/şi cunoştinţelor însuşite în procesul de învăţare. Ea asigură baza favorabilă orientării profesionale prin care, de fapt, se continuă. Pe parcursul şcolarizării, orientarea şcolară se îmbină cu diferite proceduri de selecţie impuse de trecerea de la un gen de instruire la altul.

Prin ***orientare profesională*** (OP) se înţelege acel complex de acţiuni destinate să îndrume o persoană către o profesie sau o familie de profesii, în conformitate cu interesele şi aptitudinile sale. Orientarea profesională are ca scop identificarea, pentru fiecare individ, a profesiei celei mai potrivite. De obicei, orientarea profesională se face către o familie de profesii, cei în cauză având posibilitatea de a alege profesia pe care o consideră ca fiind aducătoare de satisfacţii maxime.

Pe plan social, orientarea profesională contribuie la atenuarea dezechilibrului dintre cererea şi oferta de potenţial uman, alegerea unei profesii de către un individ făcându-se şi în funcţie de poziţia şi de perspectivele profesiei pe piaţa forţei de muncă.

Reorientarea profesională are loc în momentul în care, din diferite motive (insatisfacţie profesională, imposibilitatea găsirii unui loc de muncă, dorinţa de câştig material), o persoană decide să-şi abandoneze profesia şi să se pregătească pentru o nouă profesie, să se recalifice profesional.

Alegerea unei forme de învăţământ sau a unei profesii şi, cu atât mai mult schimbarea profesiei reprezintă decizii importante în viaţa unei persoane, cu repercusiuni majore asupra viitorului său profesional. Tocmai de aceea consilierea profesională pentru tineri şi adulţi capătă un rol şi funcţii importante. Se autonomizează ca activitate distinctă de servicii speciale, dar consilierul/agent de consiliere profesională sunt profesii cu conţinut specific, nou şi în plină dezvoltare.

Rolul **consilierii de orientare şcolară şi profesională** este acela de a sprijini individul în momentele cruciale ale carierei sale, oferindu-i informațiile de care are nevoie şi ajutându-l să interpreteze şi să utilizeze aceste informații. Ca în orice altă formă de consiliere, *decizia aparține persoanei consiliate şi nu consilierului.*

Aşadar, scopul consilierii este de a evalua potențialul unei persoane şi de a o asista în găsirea şi trasarea unei căi profesionale potrivite, atât pentru ea, cât şi pentru societate.

Consilierea cuprinde o serie de activități cum ar fi: testarea aptitudinilor speciale (profesionale), evaluarea psihologică a personalității, motivației, valorilor. În general, consilierea are în vedere îndrumarea unui individ spre o profesie sau familie de profesii pentru care acesta dovedeşte că are înclinații şi aptitudini. Consilierul de OSPC are o responsabilitate deosebită, deoarece, pe baza predicțiilor sale, persoana consiliată îşi alege un drum în viață, îşi construieşte cariera. Consilierul de OSPC utilizează un instrumentar de psihodiagnoză complex, de aceea el trebuie să aibă o pregătire temeinică, complexă, în domenii cum sunt: psihologia, sociologia, economia, ştiințele juridice.

În plus, atunci când este nevoie, acesta este ajutat de pedagogi, asistenți sociali, iar pentru detalii profesionale, se poate apela la ingineri, medici, economişti etc. Obiectul consilierii este şi acela de a da informații cu privire la piața muncii, locurile de muncă disponibile, dinamica regională sau locală a profesiilor.

Alegerea sau schimbarea profesiei, alegerea unei specializări, hotărârea de a trece de la o ocupație la alta sunt tot atâtea decizii care trebuie să aibă la bază şi evaluarea efortului de pregătire profesională pe care trebuie să-l facă individul pentru ca demersul său să fie încununat de succes. De aceea, consilierea de OSC va avea, pe lângă componenta psihologică, şi o **componentă pedagogică.** Aceasta constă în asistarea subiectului în vederea evaluării efortului de pregătire necesar, al alegerii formelor şi filierelor de formare celor mai adecvate, al conceperii unui plan personal de formare profesională.

Formarea profesională continuă, înțelegând prin aceasta pregătirea profesională pe tot parcursul vieții active a devenit un principiu universal recunoscut. Evoluția ştiinței şi tehnicii este atât de rapidă în zilele noastre, încât, fără un efort continuu de actualizare a cunoştințelor, nimeni nu mai poate face față schimbărilor care se petrec în lumea profesiilor.

Formarea profesională continuă se impune ca o necesitate şi în urma achiziționării şi punerii în funcțiune de maşini, instalații şi echipamente noi, a aplicării de metode, rețete, tehnologii noi sau îmbunătățite de prelucrare a produselor sau prestare a serviciilor.

Un alt factor în determinarea cererii, dar şi a ofertei de formare profesională continuă îl constituie schimbările manageriale, care pot interveni pe parcursul unei perioade şi care conduc la creşterea productivității muncii, a calității produselor şi serviciilor, eficientizarea procesului de producție. Cele mai interesate în asigurarea

FPC în perioada 2000-2001, au fost instituțiile financiar-bancare şi de asigurări şi întreprinderile din industria de maşini şi echipamente electrice.

Dacă se acceptă caracterul de continuitate al formării profesionale, acelaşi atribut trebuie asociat şi orientării profesionale, ca proces care precede, în mod logic, orice decizie privind cariera.

2. MODEL AL STRUCTURII OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ

Parte componentă a mecanismului de funcționare a pieței forței de muncă, modelul de ocupare relevă relațiile statornicite pe intervale de timp relativ îndelungate referitoare la alocarea, remunerarea, asigurarea protecției sociale şi reconversia forței de muncă.

Modelul de ocupare a forței de muncă este un rezultat al acțiunii unei multitudini de factori de natură tehnologică, instituțională, demografică. Respectivii factori exercită o influență concomitentă, de intensitate şi sens diferite. Din acest motiv, este necesar ca analiza modelelor de ocupare să se desfăşoare pe mai multe planuri, dintre care cele mai importante sunt:

A. Distribuția pe ramuri şi sectoare de activitate a populației ocupate (pe activități potrivit clasificării CAEN). În literatura de specialitate se subliniază că structura ocupării forței de muncă redă o imagine reprezentativă a activităților desfăşurate într-o perioadă de timp în economie şi în viața socială, posibilitățile de dezvoltare în viitor, precum şi interesele economice pe care acestea le generează. Chiar dacă repartizarea forței de muncă pe diferitele ramuri ale economiei se află într-o continuă schimbare, conexiunile interne ale aparatului productiv duc, pe termen scurt, la o stabilitate structurală. Structura ocupării forței de muncă poate furniza indicii asupra stadiului de dezvoltare economică şi socială a unei țări, a gradului de participare la circuitul economic internațional, dar şi a gradului de modernitate a acesteia, a capacității de adaptare la dinamica vieții social-economice.

Repartizarea populației ocupate pe activități reflectă intersecția dintre cererea şi oferta de forță de muncă. Astfel, în cadrul fiecărei ramuri se pot reliefa următoarele relații:

$$P_0 = C - V \text{ și}$$

$$P_0 = O - Ş,$$

unde:

P_0 – populația ocupată;

C = cererea de forță de muncă;

V = numărul de locuri de muncă vacante;

O = oferta de forță de muncă;

Ş = numărul de şomeri.

În acest fel se observă că, diferența dintre cererea şi oferta de forță de muncă este egală cu diferența dintre numărul de locuri de muncă vacante şi numărul de şomeri. În aceste condiții, se poate deduce că posibilitățile de

utilizare a forței de muncă depind nu numai de mărimea cererii, ci şi de calitatea şi mobilitatea ofertei de forță de muncă.

Dar pentru a fi încadrate în activitățile utile din punct de vedere economic şi social, persoanele active care alcătuiesc oferta de forță de muncă trebuie să posede un anumit nivel de calificare şi competență, să li se confere un status ocupațional.

B. Structura populației ocupate pe meserii şi profesii. De regulă, în statistica internațională se utilizează "Clasificarea Internațională Standard a Profesiilor", adoptată în 1988 de către OIM.

3. CLASIFICĂRI INTERNAȚIONALE STANDARD ALE PROFESIILOR

Clasificarea profesiilor, adoptată de Organizația internațională a Muncii şi utilizată cel mai adesea pentru realizarea de comparații între țări, este de tip zecimal. Datorită transformării substanțiale a tehnologiilor utilizate în cadru! aparatului productiv, precum şi celei a mediului economic şi social, în ultimii 40-50 de ani, respectiva clasificare a suferit o serie de modificări importante.

Astfel, în clasificarea adoptată în 1958 (caseta nr. 3.1), profesiile civile erau repartizate în **10 grupe majore şi 70 de grupe minore.** În primele 4 grupe (0-3) au fost cuprinse activitățile nemanuale ("gulerele albe"). În acest context, au fost rezervate grupe majore pentru cadrele de conducere, funcționarii de birou şi lucrătorii comerciali. Profesiile liberale, cele legate de activități ştiințifice, precum şi tehnicienii, au fost incluse într-o singură grupă majoră.

Caseta nr. 3.1

CLASIFICAREA INTERNAȚIONALĂ STANDARD A PROFESIILOR (1958)

Grupa majoră 0 - persoane care exercită o profesie liberală, tehnicieni și asimilați cu 12 grupe minore;

Grupa majoră 1 - directori și cadre administrative superioare cu 2 grupe minore;

Grupa majoră 2 - funcționari de birou cu 3 grupe minore;

Grupa majoră 3 - lucrători comerciali cu 4 grupe minore;

Grupa majoră 4 - agricultori, pescari, vânători, silvicultori și asimilați cu 5 grupe minore;

Grupa majoră 5 - mineri, lucrători în cariere și asimilați cu 4 grupe minore;

Grupa majoră 6 - lucrători în transporturi și comunicații cu 10 grupe minore;

Grupa majoră 7-8 - meseriași, operatori în procesele de producție și lucrători manuali necuprinși în altă categorie profesională, cu 20 de grupe minore;

Grupa majoră 9 - lucrători specializați în servicii, sport și activități recreative, cu 10 grupe minore;

Grupa majoră X - persoane care nu pot fi clasificate după profesie (3 cazuri: persoane în căutarea unui loc de muncă, lucrători care în legătură cu profesia, au făcut declarații imprecise sau insuficiente și lucrători care au declarat că nu au nici o profesie).

Total grupe minore de profesii civile = 70.

Sursa: ***Structura profesională în contextul tranziției la societatea informațională,*** *F.M. Pavelescu, București, 2003.*

Profesiilor manuale ("gulerele albastre") le-au fost rezervate 6 grupe majore. S-au avut în vedere principalele ramuri ale producției materiale din acea perioadă, respectiv agricultură, silvicultură şi piscicultura, industria extractivă, transporturi-telecomunicații. Profesiile manuale din industria prelucrătoare, sectorul energetic şi construcții au fost reunite în grupa 7-8 (meseriaşi şi operatori în procesele de producție şi lucrători manuali necuprinşi în altă categorie profesională). De asemenea, a fost rezervată o grupă majoră specială pentru lucrătorii specializați în servicii.

Prima revizuire din **1968** a fost orientată în sensul acordării unei mai mari atenții profesiilor ştiințifice, tehnice şi liberale, cărora le-a fost rezervată o grupă majoră dublă (caseta nr. 3.2). În cadrul acesteia au fost concepute **18 grupe minore.** Primele **9 grupe minore,** notate cu 01-09, erau rezervate profesiilor ştiințifice şi tehnice, iar următoarele 9 grupe minore notate 11-19 făceau referire la profesiunile liberale.

Pe de altă parte, s-a renunțat la grupele majore consacrate, lucrători manuali din industria extractivă: transporturi şi comunicații. Respectivele profesii au fost incluse într-o grupă majoră triplă (7-8-9: Muncitori şi operatori neagricoli şi conducători de mijloace de transport). Totodată, a crescut numărul de grupe minore aferente profesiilor civile de la 70 la 82.

Caseta nr. 3.2

CLASIFICAREA INTERNAȚIONALĂ STANDARD A PROFESIILOR (1968)

Grupa majoră 0/1 - profesii ştiințifice, tehnice, liberale şi asimilate (cu 9 grupe minore pentru profesii ştiințifice şi tehnice şi 9 grupe minore profesii liberale);

Grupa majoră 2 - directori şi cadre administrative superioare cu 2 grupe minore;

Grupa majoră 3 - funcționari de birou şi personal asimilat cu 10 grupe minore;

Grupa majoră 4 - lucrători comerciali cu 7 grupe minore;

Grupa majoră 5 - lucrători specializați în servicii cu 10 grupe minore;

Grupa majoră 6 - agricultori, zootehnişti, lucrători forestieri, pescari şi vânători cu 5 grupe minore;

Grupa majoră 7/8/9/ - muncitori şi operatori neagricoli şi conducători de mijloace de transport cu 30 grupe minore;

Grupa majoră X - persoane care nu pot fi clasificate după profesie (3 cazuri: persoane în căutarea unui loc de muncă, lucrători care, în legătură cu profesia, au făcut declarații imprecise sau insuficiente şi lucrători care au declarat că nu au nici o profesie).

- Forțele armate

Total grupe minore de profesii civile = 82.

Modificările aduse clasificării profesiilor în 1968 reflectă **reducerea importanței** unor activități în care **munca manuală** deținea un loc deosebit, cum era, de exemplu, industria extractivă şi, respectiv, **creşterea importanței profesiilor nemanuale** cu pregătire superioară, precum şi adâncirea diviziunii muncii.

Impactul deosebit de puternic pe care apariția şi apoi penetrarea pe o scară tot mai extinsă în cadrul organismului social al tehnologiilor informaționale a impus o revizuire profundă a clasificării internaționale a profesiilor în anul 1988. De această dată accentul cade pe sublinierea importanței managerilor de toate tipurile şi a specialiştilor; acestor categorii de profesii ie sunt rezervate primele două grupe majore. De asemenea, este pus în evidență rolul tehnicienilor în desfăşurarea în bune condiții a procesului de producție prin includerea acestei categorii profesionale în grupa majoră 3 (caseta nr. 3.3).

Caseta nr. 3.3

CLASIFICAREA INTERNAȚIONALĂ STANDARD A PROFESIILOR (1988)

Grupa majoră 1 - membrii ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari superiori din întreprinderi şi instituții;

- ***Subgrupa majoră 11*** - membri ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 12*** - directori de societăți mari cu 3 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 13*** - conducători de societăți mici cu 1 grupă minoră;

Grupa majoră 2 - specialişti, profesii intelectuale şi ştiințifice;

- ***Subgrupa majoră 21*** - specialişti în ştiințe fizice, matematice şi tehnice cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 22*** - specialişti în ştiințele vieții şi a sănătății umane cu 3 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 23*** - specialişti în învățământ cu 5 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 24*** - alte profesii intelectuale şi ştiințifice cu 6 grupe minore;

Grupa majoră 3 - tehnicieni;

- ***Subgrupa majoră 31*** - tehnicieni în domeniul ştiințelor fizice şi tehnice cu 5 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 32*** - tehnicieni în domeniul ştiințelor vieții şi sănătății cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 33*** - tehnicieni în domeniul învățământului cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 34*** - alți tehnicieni cu 8 grupe minore;

Grupa majoră 4 - funcționari administrativi;

- ***Subgrupa majoră 41*** - funcționari de birou cu 5 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 42*** - funcționari de recepție, la ghişee, casieri şi asimilați cu 2 grupe minore;

Grupa majoră 5 - lucrători comerciali și în servicii;

- ***Subgrupa majoră 51*** - personal pentru servicii personale, pentru pază și securitate cu 6 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 52*** - manechine, vânzători și prezentatori de produse cu 3 grupe minore;

Grupa majoră 6 - agricultori și lucrători calificați în agricultură și piscicultură;

- ***Subgrupa majoră 61*** - agricultori și lucrători calificați în producția agricolă și piscicolă destinată pieței, cu 5 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 62*** - agricultori și lucrători calificați în agricultură și piscicultură de subzistență cu 1 grupă minoră;

Grupa majoră 7 - meseriași și lucrători în meserii de tip artizanal;

- ***Subgrupa majoră 71*** - meseriaș și lucrători în industria extractivă și construcții cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 72*** - meseriași și lucrători în metalurgie, construcții mecanice și asimilați cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 73*** - meseriași și lucrători în mecanica de precizie, meserii de artă și imprimerie cu 4 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 74*** - alți meseriași și lucrători în meserii de tip artizanal cu 4 grupe minore;

Grupa majoră 8 - operatori pe instalații și mașini și lucrători pentru asamblări;

- ***Subgrupa majoră 81*** - operatori instalații și materiale fixe și asimilați cu 7 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 82*** - operatori pe mașini și lucrători pe liniile de asamblare cu 9 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 83*** - conducători de vehicule și de instalații de ridicat și de manipulat cu 4 grupe minore;

Grupa majoră 9 - lucrători necalificați;

- ***Subgrupa majoră 91*** - lucrători necalificați în servicii și comerț cu 6 grupe minore;
- ***Subgrupa majoră 92*** - manipulanți în agricultură, piscicultură și asimilați cu 1 grupă minoră;
- ***Subgrupa majoră 93*** - manipulanți în mine, construcții, lucrări publice, industria prelucrătoare și transporturi cu 3 grupe minore;

Grupa majoră 0 - forțele armate

Total subgrupe majore de profesii civile = 29.

Total grupe majore de profesii civile = 116.

În ceea ce privește **profesiile manuale,** se remarcă renunțarea la alcătuirea de grupe majore legate de ramuri de activitate, cu excepția

lucrătorilor agricoli. Lucrătorii manuali calificați din ramurile neagricole sunt repartizați în funcție de specificul muncii în cadrul a două grupe majore, rezervate meseriaşilor şi lucrătorilor în meserii de tip artizanal (grupa majoră 7) şi operatorilor pe maşini şi instalații (grupa majoră 8). Ultima grupă majoră este rezervată lucrătorilor necalificați. Astfel construite, grupele majore permit nu numai reliefarea principalelor caracteristici ale profesiilor în cadrul actualei faze a progresului tehnologic, ci şi ierarhizarea acestora în funcție de nivelul de pregătire profesională necesar. În contextul adâncirii diviziunii muncii şi pentru a se respecta principiile clasificării zecimale, **s-a introdus un număr de 28 de subgrupe majore ca verigă intermediară între grupele majore şi grupele minore. Totodată numărul de grupe minore a crescut la 116.**

Având-se în vedere clasificarea internațională standard a profesiilor din 1988 (ISCO – 88) şi recomandările Uniunii Europene în acest domeniu (ISCO – 88 COM), în România s-a elaborat, încă de la mijlocul anilor 1990, Clasificarea ocupațiilor (COR). Comparativ cu ISCO – 88 în ISCO – 88 (COM) există mai puține subgrupe majore (27) şi respectiv grupe minore (111). Față de ISCO – 88 (COM) în COR[1] există mai multe grupe minore, respectiv 125.

Grupele minore suplimentare sunt cele atribuite inginerilor şi respectiv tehnicienilor în textile, pielărie şi industria alimentară (grupele 215 şi 316) şi în industria lemnului şi materialelor de construcții (grup-île 216 şi 317). De asemenea, au fost constituite 11 grupe minore distincte pentru cercetători şi asistenți de cercetare (grupele 248-258).

Modificările substanțiale operate în clasificarea internațională standard a profesiilor reflectă în fapt profundele transformări operate în ultimii 30-35 ani în aparatul productiv şi în mediul economic, precum şi implicit apariția unor noi profesii, modificarea conținutului muncii sau chiar dispariția unor profesii existente ia un moment dat. Creşterea numărului de grupe minore are atât avantaje cât şi dezavantaje. Pe de o parte se pune mai bine în evidență diversificarea tipurilor de activități şi a conținutului muncii categoriilor de personal ce compun populația ocupată[2]. Pe de altă parte existența unui mare număr de grupe minore reprezintă un impediment în elaborarea unor studii de sinteză privind evoluția structurilor profesionale.

Din aceste motive, în analizele referitoare la tendințele repartiției populației ocupate pe niveluri de pregătire, de calificare, cele 9 sau eventual 10 grupe majore sunt reunite pe baza îmbinării a două criterii respectiv:

a) caracterul manual sau nemanual al profesiei;
b) nivelul de calificare relativ scăzut al profesiilor.

---

[1] *** – *Clasificarea ocupațiilor din România,* Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2000.

[2] Este important de subliniat că grupele minore nu reprezintă ultima verigă în clasificarea standard a profesiilor înainte de profesiile propriu-zise. Astfel, după grupele minore urmează grupele de bază care sunt în număr de 390 în ISCO – 88, de 372 în ISCO – 88 (COM) şi de 415 în (COR).

În căzui prezentei lucrări se va folosi următoarea reunire a celor 9 grupe majore de profesii:

A) **profesii nemanuale cu un grad ridicat de calificare** în care sunt incluse grupele majore 1, 2, 3, respectiv managerii de toate tipurile, specialiştii şi tehnicienii;

B) **profesii nemanuale cu un grad mediu de calificare** în care sunt incluse grupele majore 4 şi 5, respectiv funcționarii administrativi şi lucrătorii în comerț şi servicii;

C) **profesii manuale cu un grad ridicat şi mediu de calificare** în care sunt incluse grupele majore 6, 7 şi 8, respectiv agricultorii şi lucrătorii calificați din agricultură şi piscicultura, meseriaşii şi artizanii, precum şi operatorii la maşini şi instalații;

D) **profesii preponderent manuale cu un grad ridicat de calificare** în care se include grupa majoră 9 (lucrători necalificați) şi eventual grupa majoră X (profesii cu un statut incert).

Această reunire a grupelor majore are un anumit grad de convenționalitate. Astfel, grupa majoră 6 este deosebit de eterogenă, deoarece în acest caz se procedează la agregarea agricultorilor care produc pentru piață, posedând cel puțin din punct de vedere teoretic, un nivel ridicat de calificare, cu agricultorii care practică o agricultură de subzistență. Respectiva categorie de agricultori este caracterizată cel mai adesea printr-o slabă calificare.

De asemenea, sub aspect teoretico-metodologic, este discutabilă contrapunerea ponderii muncii manuale celei a muncii nemanuale, adoptându-se ipoteza că o pondere mai ridicată a uneia dintre cele două tipuri de profesii într-o țară ar însemna în mod automat şi o calitate mai bună a forței de muncă utilizată, comparativ cu altă țară. Şi aceasta, printre altele, că din ce în ce mai mult mijloacele tehnicii moderne, inclusiv ale societății cunoaşterii şi informațiilor, pătrund puternic în exercitarea unor profesii considerate până nu de mult manuale. În fapt, apreciem că frontiera dintre aceste două grupuri mari de profesii este mult mai flexibilă.

Prin urmare, analiza evoluției în timp a structurii profesionale este necesar să țină cont de modificările repartiției pe sectoare a populației ocupate.

Corelația dintre structura sectorială şi structura profesională a populației în țările dezvoltate

În ultimele trei decenii, mai cu seamă în țările cele mai dezvoltate, s-a asistat la reducerea constantă a ponderii sectorului primar (agricultura, silvicultura şi piscicultura) şi a sectorului secundar (industria şi construcțiile) concomitent cu sporirea importanței sectorului terțiar (serviciile) în ocuparea forței de muncă. A fost un reflex al atingerii "saturației industriale"[1] atât în ceea

[1] A. Vela – *Civilizația industrială în confruntare cu ea însăşi,* Editura Politică, Bucureşti, 1983.

ce priveşte ponderea industriei în crearea PIB, cât şi în utilizarea forței de muncă. Astfel, în perioada 1965-1975, în țările cu economie de piață cele mai dezvoltate, proporția industriei în totalul populației ocupate atinge valori maxime[1]. Drept urmare, *în utilizarea forței de muncă, esențială devine relația care se stabileşte între sectorul secundar şi sectorul terțiar, spre deosebire de relația dintre sectorul primar şi sectorul secundar, caracteristică etapei de creare a structurilor industriale de bază.*

Sporirea ponderii serviciilor în totalul populației ocupate neagricole, a avut intensități diferite, de la o țară la alta, în funcție de tradițiile istorice precum şi de traiectoria de dezvoltare aleasă. În 1970, în cadrul celor 7 țări cele mai puternic industrializate, serviciile dețineau, în numărul de persoane ocupate din ramurile neagricole, 47%-48% în Germania şi Italia; 51%-58% în Regatul Unit, Franța şi Japonia şi 66%-70% în SUA şi Canada (tabelul nr. 4.1). În cursul anilor 70, în contextul celor două şocuri petroliere, cele mai intense sporuri ale proporției sectorului terțiar s-au înregistrat în Franța, Italia şi Regatul Unit. În anii '80 valorile indicilor de devansare a indicatorilor populației ocupate neagricole de către indicii populației ocupate în servicii au fost cele mai ridicate tot în cele trei țări menționate anterior. Se reflectă astfel în mod indirect conturarea unei tendințe de apariție a unei "economii de servicii" în respectivele țări, afirmație valabilă în măsură sporită pentru SUA şi Canada. În Japonia şi Germania, pe fondul unei performanțe economice bune, a fost menținută o proporție relativ ridicată a locurilor de muncă. În sectorul secundar, putându-se vorbi în cazul acestor țări de existența unei structuri economice info-industriale".

Anii '90 au fost marcați de performanțe remarcabile ale economiilor de tip anglo-saxon pe fondul extinderii utilizării tehnologiilor informaționale şi, de apariția unor blocaje majore în susținerea creşterii economice în Germania şi Japonia.

A. Structura populației ocupate după statusul ocupațional. Având în vedere recomandările celei de-a 15-a Conferințe Internaționale a Statisticienilor din domeniul forței de muncă care a avut loc în 1993, se pot deosebi şase categorii ale populației ocupate în funcție de statusul ocupațional:

1. salariați;
2. patroni;
3. lucrători pe cont propriu;
4. membri ai cooperativelor de producție;
5. lucrători familiali neremunerați;
6. lucrători care nu pot fi clasificați după statusul ocupațional.

Structura populației ocupate după statusul ocupațional este puternic influențată, atât de structura ocupării pe ramuri şi domenii de activitate, cât şi de acțiunea unor factori instituționali în cadrul diferitelor ramuri. De asemenea, vârsta populației ocupate îşi pune amprenta asupra ponderii diferitelor categorii

[1] C. Grigorescu (coord.) – *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european,* Editura Expert, Bucureşti, 1993.

ale populației ocupate, după statusul ocupațional. De regulă, persoanele ocupate de vârstă pre şi postactivă sunt mai bine reprezentate în cadrul categoriilor de populație ocupată nesalariată. În acelaşi timp, se pot identifica deosebiri pe sexe ale structurii populației ocupate după statusul ocupațional.

Tabelul nr. 3.1

Populația ocupată pe grupe de vârstă după statutul profesional

- în procente -

STATUT PROFESIONAL	POPULAȚIA OCUPATĂ TOTAL	GRUPE DE VÂRSTĂ				
		15-24 ani	25-34 ani	35-49 ani	50-64 ani	65 ani şi peste
TOTAL	100	100	100	100	100	100
Salariat	62,45	61,28	72,47	74	45,29	1,27
Patron	1,32	*	1,05	1,99	1,5	*
Lucrător pe cont propriu	21,18	8,56	12,7	15,61	29,92	72,55
Lucrător familial neremunerat	14,84	29,73	13,58	8,18	17,9	25,95
Membru al unei asociații agricole sau al unei cooperative	0,18	0,34	0,18	0,17	0,16	*

** Datele calculate prin extindere nu sunt fiabile datorită numărului redus de cazuri observate.*

*Sursa: **Forța de muncă în România. Ocupare și șomaj în anul 2003**, Institutul Național de Statistică, 2004.*

Tabelul nr. 3.2

Populația ocupată după statutul profesional

- în procente -

GRUPE DE OCUPAȚII	POPULAȚIA OCUPATĂ TOTAL	STATUTUL PROFESIONAL				
		Salariat	Patron	Lucrător pe cont propriu	Lucrător familial neremunerat	Membru al unei soc. agricole sau al unei coop.
TOTAL	100	100	100	100	100	100
Membri ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari superiori din unitățile economico-sociale şi politice	2,44	2,19	75,58	0,31		*
Specialişti cu ocupații intelectuale şi ştiințifice	7,46	11,6	4,55	0,72		*
Tehnicieni, maiştri şi asimilați	9,06	14,29	1,83	0,40	*	*

GRUPE DE OCUPAŢII	POPULAŢIA OCUPATĂ TOTAL	STATUTUL PROFESIONAL				
		Salariat	Pa-tron	Lucrător pe cont propriu	Lucrător familial neremu-nerat	Membru al unei soc. agricole sau al unei coop.
Funcţionari administrativi	4,03	6,45	-	*	-	-
Lucrători operativi în servicii, comerţ şi asimilaţi	8,08	11,8	12,21	2,34	0,3	*
Agricultori şi lucrători calificaţi în agricultură, silvicultură şi pescuit	32,57	0,7	*	84,1	95,46	73,58
Meşteşugari şi lucrători calificaţi în meserii de tip artizanal, de reglare şi întreţinere a maşinilor şi instalaţiilor	17,8	2,71	3,48	3,52	0,34	*
Alte categorii de ocupaţii	18,53	25,8	16,63	8,46	3,86	12,48
din care: muncitori necalificaţi	7,3	8,63	*	6,26	3,75	11,95

** Datele calculate prin extindere nu sunt fiabile datorită numărului redus de cazuri observate.*
– Nu există date.

Sursa: **Forţa de muncă în România. Ocupare şi şomaj în anul 2003**, *Institutul National de Statistică, 2004.*

Spre comparaţie, redăm şi datele (tot în procente) care reies la Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării pentru anul 2001.

Tabelul nr. 3.3

Populaţia ocupată pe grupe de vârstă după statutul profesional

- în procente -

STATUT PROFESIONAL	POPULAŢIA OCUPATĂ TOTAL	GRUPE DE VÂRSTĂ				
		15-24 ani	25-34 ani	34-49 ani	50-64 ani	65 ani şi peste
TOTAL	100	100	100	100	100	100
Salariat	55,74	54,64	69,83	73,05	35,27	0,77
Patron	1,23	0,23	0,9	2,2	1,17	*
Lucrător pe cont propriu	23,64	6,96	12,79	14,97	39,19	71,25
Lucrător familial neremunerat	19,1	37,78	16,14	9,57	23,99	27,79
Membru al unei societăţi agricole sau cooperative	0,25	0,36	0,26	0,19	0,36	*

** Datele calculate prin extindere nu sunt fiabile datorită numărului redus de cazuri observate.*

Sursa: ***Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării (AMIGO),*** *2001.*

Tabelul nr. 3.4

Populația ocupată după statutul profesional

- în procente -

GRUPE DE OCUPAȚII	POPULAȚIA OCUPATA TOTAL	STATUTUL PROFESIONAL				
		Salariat	Pa-tron	Lucrător pe cont propriu	Lucrător familial neremu-nerat	Membru al unei soc. agricole sau al unei coop.
TOTAL	100	100	100	100	100	100
Membri ai corpului legislativ, ai executivului, înalți conducători ai administrației publice, conducători şi funcționari superiori din unitățile economico-sociale şi politice	2,17	1,99	81,06	0,2		*
Specialişti cu ocupații intelectuale şi ştiințifice	6,4	11,17	4,37	0,5		*
Tehnicieni, maiştri şi asimilați	8,3	14,57	2,3	0,6	*	*
Funcționari administrativi	3,74	6,65		0,12		
Lucrători operativi în servicii, comerț şi asimilați	7,18	11,68	7,74	2,06	0,44	
Agricultori şi lucrători calificați în agricultură, silvicultură şi pescuit	38,24	0,67	*	83,28	94,04	77,81
Meşteşugari şi lucrători calificați în meserii de tip artizanal, de reglare şi întreținere a maşinilor şi instalațiilor	16,07	27,1	3,58	3,56	0,37	*
Alte categorii de ocupații	17,87	26,14	*	9,6	5,08	19,33
din care: muncitori necalificați	7,68	8,61	_	8	4,99	16,73

** Datele calculate prin extindere nu sunt fiabile datorită numărului redus de cazuri observate.*
– Nu există date.
Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), *2001.*

B. Numărul de ore lucrate. În analiza caracteristicilor modelelor de ocupare a forței de muncă este necesar să se țină seama şi de numărul de ore lucrate. Cu necesitate se cer avute în vedere: durata normală (legală) a muncii; durata obişnuită şi durata medie a muncii.

Durata medie a muncii este condiționată, în principal, de caracteristicile procesului tehnologic şi de pulsul cererii pe piața bunurilor şi serviciilor, de factori instituționali (raportul de forțe dintre patronat şi sindicate, formele de utilizare a forței de muncă practicate), sau de caracteristicile sociodemografice ale persoanelor ocupate.

Indicatorii menționați anterior conturează în linii generale modelul de ocupare a forței de muncă existent la un moment dat în cadrul unei economii naționale. Dar în mod indirect, modelul de ocupare a forței de muncă este influențat şi de alți factori cum ar fi:

a) modul de stabilire a salariilor şi gradul de segmentare a pieței forței de muncă;

b) gradul de impozitare a veniturilor salariate şi mărimea relativă a contribuției pentru asigurările sociale;

c) evoluția salariului pe parcursul vieții active;

d) cadrul instituțional pentru inserția şi reinserția pe piața forței de muncă a persoanelor active;

e) condițiile de lucru şi măsurile de sprijinire a creşterii calitative a ofertei de forță de muncă.

De asemenea, ar trebui să se aibă în vedere şi intensitatea fricțiunilor care apar în funcționarea modelelor de ocupare a forței de muncă, reflectate de:

a) caracteristicile şomajului;

b) incidența accidentelor şi bolilor profesionale;

c) numărul şi durata acțiunilor greviste.

4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ - INSTRUMENT FUNDAMENTAL AL MODERNIZĂRII STRUCTURILOR OCUPAȚIONAL-PROFESIONALE

Investiția în capitalul uman reprezintă prima prioritate în societatea contemporană, confruntată cu ritmul rapid al înnoirilor ştiințifice şi tehnologice, cu inovațiile din sfera relațiilor comerciale şi financiare al informațiilor şi comunicațiilor, al edificării unei "noi economii mondiale". Dacă pregătirea în domeniul afacerilor şi finanțelor ar fi limitată la acele specializări care sunt nemijlocit legate de comerț sau finanțe, sistemul educațional ar fi ineficient, incapabil să rezolve o cerință socială, cu tendință evidentă de generalizare *într-o societate modernă, în care forțele pieței joacă un rol tot mai important în toate activitățile umane, este importantă cunoaşterea lumii afacerilor pentru oricare membru al ei, cât mai devreme posibil. Copiii nu sunt pregătiți pentru viață dacă, trăind într-o lume bazată pe economia afacerilor, ei n-ar învăța nimic despre spiritul de a întreprinde, despre competiție, sau despre mediul repede schimbător al muncii. Această observație are şi mai mare acuitate pentru învățământul superior* – aprecia dr. Klaus von Dohnanyi la cea de a treia Conferință a Miniştrilor Educației din statele membre ale Uniunii Europene, organizată în perioada 24-26 iunie 1999 la Budapesta.

Legat de acest comentariu, merită să se observe şi faptul *crearea masei critice de specialişti capabili să promoveze schimbarea* în țările aflate acum în tranziție postcomunistă, presupune o atenție specială din partea guvernelor acestor țări, pentru dezvoltarea şi modernizarea sistemelor educaționale, pentru compatibilizarea parcursurilor formative inițiale şi continue cu practicile şi standardele educaționale din spațiul euroatlantic.

Învățământul românesc are încă capacitatea de a produce specialişti competitivi în mai toate ramurile de ştiință şi de activitate, dar în mult mai mică măsură şi capacitatea de a utiliza în țară competențele formate. Capacitatea acestor tineri de a fi performanți, competitivi, din păcate, în numeroase cazuri, devine efectivă doar atunci când ei emigrează. Spiritul iscoditor al intelectualului nu poate ignora, însă, reversul acestei validări internaționale: dacă specialiştii formați de şcolile româneşti sunt competitivi în străinătate, de ce se dezmeticeşte atât de greu, cu întârzieri şi ezitări, cu ocolişuri şi reveniri societatea românească aflată în tranziție postcomunistă? De ce creşterea economică din România postdecembristă nu a fost la fel de sănătoasă şi de stabilă ca în alte țări din zonă? De ce, după ani şi ani de tranziție, România nu

are încă o economie de piață capabilă să facă față forțelor concurențiale de pe piața internă a UE?

Mai trebuie adăugată şi o altă sintagmă general acceptată *în producerea schimbării,* ***instituția învățării*** *joacă un rol fundamentat* prin funcțiile sale: educativă, formativă, culturală, politică. Atunci, cum se face că specialiştii români atât de performanți într-un mediu economic şi social stabil, nu reuşesc să soluționeze într-o manieră tranşantă problemele tranziției României, astfel încât întreaga populație să poată beneficia (ce-i drept, diferențiat) de efectele unei economii concurențiale funcționale, bazate pe proprietatea privată şi libera inițiativă, de binefacerile unei societăți democratice dezvoltate în cadrul statului de drept?

Răspunsul vine de la sine, dacă analizăm onest conținuturile programelor educaționale ale şcolii româneşti, prin prisma celor patru finalități ale învățării, atât de clar enunțate în 1996, de Jacques Delors în al său *"Raport către UNESCO".* Potrivit acestuia, instituția învățării îşi îndeplineşte misiunea socială dacă tânăra/tânărul care parcurge anii de formare, învață pentru a răspunde următoarelor finalități:

- Învață pentru a şti, a cunoaşte;
- Învață pentru a face;
- Învață pentru a fi;
- Învață pentru a trăi în comunitate.

De la prezentarea *Raportului Delors,* înțelesul celor patru finalități a câştigat noi valențe, prin care se consolidează interdependența dintre calitatea educației (în termeni de conținut) şi coeziunea socială (în sensul incluziunii active în activitățile societale).

Răspund acestor patru finalități conținuturile programelor educaționale oferite de şcoala românească şi, în particular, de universitatea românească unde se formează formatorii?

Răspunsul este destul de uşor de dat: programele universităților româneşti au valoare teoretică, creează specialişti de certă valoare, dar nu pentru viața reală, ci pentru un mediu abstract. Absolvenții programelor noastre universitare se descurcă foarte bine într-un mediu economic şi instituțional stabil, care oferă relativ uşor resurse materiale şi financiare pentru a pune în valoare competențele şi abilitățile lor profesionale. Dar, universitățile româneşti încă nu-şi învață studenții să înțeleagă, să acționeze şi să reacționeze rațional şi constructiv într-o societate aflată în transformare, cum este societatea românească de astăzi. Altfel spus, elevii şi studenții noştri nu învață să facă alegeri raționale într-un mediu concurențial marcat de oportunități şi riscuri. Universitatea preferă, în majoritatea cazurilor, să asigure, la fel ca în regimul trecut, o pregătire teoretică (ce-i drept, de cele mai multe ori, performantă) de strictă specialitate, dar aproape întotdeauna fără repere pragmatice, lipsită de aplicabilitate şi de perspectiva unei valorificări creatoare într-o societate care îşi mai caută noul făgaş.

Aceasta înseamnă că în universitatea românească încă învățăm doar ***pentru a şti şi pentru a fi*** (un bun specialist). Se întâmplă însă prea rar, ca studentul să fie pregătit de universitate ***pentru a face*** (pentru a analiza şi evalua fiecare oportunitate; pentru a găsi şi a vrea să aplice soluții creative în situații noi, uneori neprielnice; pentru a lucra în echipă la identificarea şi concretizarea soluțiilor la o problemă critică generată de provocările mediului natural, social sau de afaceri). Şi mai rar se ocupă instituțiile de învățământ (formale şi nonformale) de pregătirea tânărului român pentru a trăi în comunitate, pentru a participa activ la viața acesteia (pentru a accepta şi respecta diversitatea; pentru a face față competiției; pentru a avea inițiativă şi a inova; pentru a-şi asuma rațional responsabilități spre binele propriu şi pentru progresul comunității).

Este oare o utopie să imaginezi că instituțiile de învățământ pot satisface astfel de cerințe în contextul unei societăți decise să întreprindă demersul şi să-şi asume nu numai beneficiile, dar şi costurile aderării la Uniunea Europeană?

Trebuie subliniat faptul că sintagma amintită mai sus cu privire la misiunea sistemului educațional în cadrul strategiei schimbării este valabilă în oricare dintre societăți, nu numai în contextul tranziției. De aceea, oriunde în lume, învățarea trebuie să fie creativă, să dezvolte capacitatea de a rezolva probleme. Acum, la începutul mileniului trei, nivelul formativ inițial nu mai satisface exigențele unei alocări eficiente de resurse din partea societății, aflată ea însăşi într-o permanentă şi rapidă transformare. Realitatea contemporană impune *formarea continuă (permanentă).*

SCURTE CONCLUZII

Problematica abordată în prezentul studiu este deosebit de largă şi rezolvarea sa deplină este o prioritate cu caracter deschis. Câteva concluzii, care se desprind din studiul efectuat, sunt necesare:

1. Un sistem coerent de criterii pentru definirea mai clară a conceptelor care ar putea fi transpuse în standarde ocupaționale şi respectiv de pregătire.

2. **O problemă metodologică:** "asigurarea unei/unor relații între **clasificarea UNESCO** (după nivelul de instruire) şi **clasificările BIM** care, în general sunt fundamentate pe statutul profesional şi ocupațional.

Ceva s-a făcut până acum, şi anume:

În prezent în România – în baza experienței europene a armonizării sistemelor de educație cu cele de formare profesională, CALIFICĂRILE PROFESIONALE care se regăsesc în clasificările BIM – s-a aliniat la **Cadrul European** cu **5 niveluri** de calificare, definit prin Decizia Consiliului CEE 85/368, şi anume:

- **Calificare de nivel 1:** pentru acei lucrători care desfăşoară o activitate relativ simplă (cu sau fără o formare profesională specifică. Dar credem că, în condițiile actuale trebuie să dețină cunoştințe/competențe de bază pentru toți;
- **Calificare de nivel 2:** permite lucrătorului să desfăşoare o activitate care în anumite limite poate fi independentă de tehnicile relevante. O forță de muncă specializată strict, îngust (absolvenți ai Şcolii de Artă şi Meserii, calificați la locul de muncă etc);
- **Calificare de nivel 3:** caracterizată printr-o pregătire adecvată care-i permite lucrătorului să desfăşoare o activitate preponderent tehnică în mod autonom şi/sau cu responsabilități de execuție sau coordonare (de regulă, absolvenți ai liceelor tehnologice, şcolilor profesionale şi/sau de maiştri sau chiar postliceale);
- **Calificare de nivel 4:** necesită un nivel mai ridicat de pregătire, competență, abilități, responsabilități etc. (absolvenți ai învățământului postliceal, superior de scurtă durată şi chiar de lungă durată). **O notă definitorie** pentru acest nivel rezidă în aceea că nu este "obligatoriu" ca cei ce exercită asemenea ocupații să stăpânească fundamentele ştiințifice ale diverselor domenii de activitate;
- **Calificare de nivel** 5: necesită stăpânirea fundamentelor ştiințifice ale diferitelor domenii, competență înaltă, mergând până la excelență, capacități, abilități de asumare autonomă a responsabilității, de concepție, management, administrație (de regulă, absolvenți ai învățământului universitar şi postuniversitar – se regăsesc în primele 2 grupe majore ale clasificării BIM).

În general, această transpunere în niveluri de calificare se face pe baza unor atestate, certificate, diplome obținute în sistemul formal de educație şi formare profesională.

Rămâne o problemă deschisă, evaluarea şi certificarea competențelor dobândite în sistem in sau nonformal.

3. Învățământului îi revine, în noul context, nu numai misiunea de a se implica direct în educația continuă a adulților, ci şi sarcina de a regândi finalitatea, formatul şi conținutul educației inițiale, de a dezvolta o cultură a învățării permanente şi de a pregăti formatorii care vor lucra în programele de educație continuă a adulților.

Schimbarea este indusă de mulți factori, între care pe primul loc se află capacitatea de a inova (şi nu de a imita), precum şi disponibilitatea de a coopera, de a interconecta activități performante şi competitive din sfera cunoaşterii, din industrii şi servicii, din viața comunităților. Dar aceste abilități se achiziționează prin educația inițială şi permanentă în măsura în care ea generează nu indivizi izolați, cu competențe şi calificări insulare, ci persoane competitive prin prestația proprie, receptive şi reactive la contexte, dar mai ales creative, capabile să formuleze ipoteze, idei şi inițiative originale adaptate mediului concret în care lucrează şi trăiesc, apte să comunice şi să coopereze în efortul de atingere a unor țeluri/idealuri comune.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bainbridge, Steve; Muiray, Julie; Harison, Tim; Ward, Terry – *Learning for employment. Second report on vocational education and training policy in Europe, Executive Sumary,* CEDEFOP, 2003.

Becker, S. Gary – *Capitalul uman. O analiză teoretică şi empirică cu referire specială la educație,* Editura AII, Bucureşti, 1977.

Botkin, W. James; Elmandjra, Mohdi; Malița, Mircea – *Orizontul fără limite al învățării,* Ed. Politică, Bucureşti, 1982.

Campbel, R.; McConenel, B. Stanley – *Work and Pay,* Hill Book Co., New York, 1988.

Ciutacu, C. – *Piața muncii,* Editura Expert, 2001.

Clank, Vimont – "Innovation et creation de l'emploi: le role respectif des emplois d'entrainement et des emplois d'accompagnement", *Problemes Economiques,* no. 2290, 8 avril, 1997.

Dăianu, Daniel (coordinator); Păuna, Bianca; Pâslaru, Dragoş; Țurlea, Geomina; Voinea, Liviu – *Romania: An Assessment on the Lisbon Scorewarsl,* Bucharest, march 2004.

Deij, Arjen; Bădescu, Mircea – *Monografie privind Educația şi Formarea Profesională şi Serviciile de Ocupare a Forței de Muncă în România,* ETF, ONR, Bucureşti, 2004.

Gheorghe, Oprescu – *Piața muncii, Teorii – Politici – Tranziția în România,* Editura Expert, Bucureşti, 2001.

Grigorescu, C. (coord.) – *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european,* Editura Expert, Bucureşti, 1993.

Grosu, Nicolae – *Strategia carierei – tactica opțiunii, tactica angajării, tactica promovării,* Editura Expert, Bucureşti, 2004.

Jigău, Mihaela (coordonator) ş.a. – *Competențele forței de muncă şi politicile de formare profesională continuă în întreprinderile din România,* ONR, ETF, Bucureşti, 2003.

Malița, Mircea; Giarini, Orio – ”The Double Helix of Learning and Work", in *Studies on Science and Culture,* Bucharest, 2003.

Panduru, Filofteia – "Prezent şi perspectivă în statistica socială în România", *Revista română de economie,* nr. 2/2001, CIDE, Bucureşti.

Pavelescu, Florin-Marius – "Considerații teoretico-metodologice privind cuantificarea evoluției eficientei utilizării factorilor de producție", *Revista română de economie,* nr. 1/2001, CIDE, Bucureşti.

Pavelescu, Florin-Marius – *Structura profesională în contextul tranziției la societatea informațională,* Bucureşti, 2003.

Perț, Steliana – "Capitalul uman – factor-cheie şi efect al dezvoltării durabile", *Probleme economice, Revista română de economie,* nr. 1/2001, CIDE, Bucureşti.

Perţ, Steliana – "Capitalul uman în România. Progrese şi limite", *Revista română de economie,* nr. 2/2001, CIDE, Bucureşti.
Perţ, Steliana – "Societatea informațională – Societatea cunoaşterii. Educarea şi formarea forței de muncă", *Studii şi cercetări economice,* nr. 17-18/2004, CIDE, Bucureşti.
Petrescu, Ion – *Managementul personalului organizației,* Editura Expert, Bucureşti, 2003.
Popescu-Neveanu, P. – *Dicționar de psihologie,* Editura Albatros, Bucureşti, 1978.
Preda, D. – *Ocuparea forței de muncă şi dezvoltarea durabilă,* Editura Economică, 2002.
Reber, A.S. – *Dictionary of Psychology,* London, Penguin Books, 1980.
Sillamy, N. – *Dictionnaire encyclopedique de psychologie,* Paris: Bordas, 1980.
Sillamy, N. – *Dicționar de psihologie,* Bucureşti, Editura Univers, 1996.
Super, D.E.; Bonn, M.J. – *Occupational Psychology,* London: Tavistock Publications, 1971.
Vela, A. – *Civilizația industrială în confruntarea cu ea însăşi,* Editura Politică, Bucureşti, 1983.
xxx – *A Memorandum on Lifelong Learning,* CE, Brussels, 2000.
xxx – *Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO),* 2001, Institutul Național de Statistică, Bucureşti, 2002.
xxx – *Anuarul statistic al României.*
xxx – *Balanța forței de muncă.*
xxx – *Caracteristici ale educației permanente. Modul complementar la "Ancheta ssupra forței de muncă în gospodării" (AMIGO),* INS, tr. II 2003.
xxx – *Forța de muncă în România, ocupare şi şomaj în anul 2003,* Institutul Național de Statistică.
xxx – *Glossary – Labour Market Terms and Standard and Curriculum Developments Terms,* European Training Fondation, 1997.
xxx – *Recensământul populației şi al locuințelor,* 18 martie 2002, Institutul Național de Statistică, Bucureşti, 2003.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 176/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ Şi CONSENS

DATORIA EXTERNĂ - OPȚIUNI REFERITOARE LA PERFECȚIONAREA STRUCTURII, GESTIONĂRII ŞI A MANAGEMENTULUI

drd. Mariana PAJA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 429
1. ANALIZA PORTOFOLIULUI DATORIEI EXTERNE 433
1.1. Contextul macroeconomic 433
1.2. Analiza portofoliului datoriei externe 434
1.3. Valoarea prezentă a datoriei 439
1.4. Perioada de trageri 443
1.5. Elemente definitorii pentru credit 444
1.6. Tehnici de evaluare a termenilor unui împrumut 446
2. ANALIZA GRADULUI DE ÎNDATORARE ŞI A OPORTUNITĂȚII ÎMPRUMUTULUI 454
3. RESTRUCTURAREA DATORIEI EXTERNE 459
3.1. Cadrul general pentru restructurarea datoriei 459
3.2. Scurt istoric al restructurării datoriei 461
3.3. Restructurarea datoriei externe 462
ANEXĂ 466
CONCLUZII 467
4. ROMÂNIA ÎN PROCESUL DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ 471
4.1. Integrarea europeană 471
4.2. România în procesul de aderare la Uniunea Europeană 472
BIBLIOGRAFIE 475

INTRODUCERE

Managementul datoriei publice externe este parte integrantă a managementului macroeconomic, într-o țară care se bazează pe împrumuturi externe pentru a suplimenta resursele financiare interne destinate investițiilor sau altor cheltuieli publice.

Țările recurg la împrumuturi externe pentru a acoperi golurile care se creează între economiile populației şi investiții, precum şi între exportul şi importul de bunuri şi servicii.

Împrumuturile externe şi investițiile directe acționează ca suplimentări ale veniturilor din export, pentru a permite cheltuieli mai mari decât ar fi posibil. De aceea, este nevoie să existe siguranța că aceste împrumuturi sunt substanțiale şi că țara este capabilă să-şi plătească obligațiile fără întreruperi.

În concluzie, gestionarea datoriei externe constituie o componentă de bază a managementului balanței de plăți.

Gestionarea datoriei externe incumbă aspecte importante de politică economică, cum ar fi:

- sursele de finanțare;
- instrumentele datoriei;
- dimensiunea împrumutului;
- componența valutelor;
- termenii serviciului datoriei ş.a.

Alte aspecte ale strategiei datoriei ar trebui, de asemenea, să ia în considerare restructurarea portofoliului deja existent al împrumuturilor contractate, urmărindu-se reducerea costului serviciului datoriei şi aplicarea unor modalități de minimizare a riscurilor de exploatare.

Responsabilii cu gestionarea datoriei publice externe trebuie să cunoască permanent şi exhaustiv situația acesteia, astfel ca în orice moment să poată gândi o revizuire a portofoliului datoriei publice, pentru a-i putea optimiza compoziția şi a o putea susține, în aceste operațiuni constând chiar managementul datoriei publice externe.

Funcțiile managementului datoriei externe

Managementul datoriei externe cuprinde, în principal, cinci funcții de bază:

- funcția politică;
- funcția de regularizare;
- funcția operațională;
- funcția contabilă;
- analiza statistică.

Pentru că a împrumuta din exterior poate afecta balanța de plăți, funcția de planificare, care dimensionează investițiile şi bugetul public, trebuie să

definească o politică a datoriei externe coerentă şi bine gestionată din punct de vedere al termenilor aferenți împrumuturilor contractate.

Pentru ca gestionarul datoriei externe să se asigure că împrumuturile sunt coordonate, atât între ele, cât şi cu ceilalți indicatori macroeconomici şi bugetari, acesta trebuie să aibă în vedere că în contractarea şi derularea creditelor externe sunt implicați mai mulți agenți, fie ei instituții publice sau private. Astfel, din echipa care gestionează datoria externă fac parte reprezentanți ai Băncii Centrale, ai Ministerului Finanțelor şi/sau Ministerului Economiei (Planificării Economice), care sunt, în general, responsabile pentru formularea politicii şi strategiei în domeniul datoriei publice externe, în corelație cu evoluția celorlalte agregate macroeconomice, care definesc gradul de dezvoltare previzionat sau urmărit al țării.

În plus, este necesar să se stabilească o structură de bază pentru reglementarea activității de îndatorare externă, sub forma legilor care guvernează dimensiunea împrumuturilor, competența de aprobare a acestora, condițiile privind termenii împrumuturilor, controlul respectării reglementărilor în vigoare referitoare la schimbul valutar etc.

Reglementările ar trebui, de asemenea, să formuleze aranjamentele instituționale potrivite pentru a se împrumuta şi a utiliza împrumutul, ca şi înregistrarea şi monitorizarea întregii datorii externe. Aceste aranjamente ar trebui să acopere împrumuturile din sectorul privat, ca şi pe cele din sectorul public, referindu-se la termenele de plată scurte, ca şi la cele lungi şi medii.

La nivel operațional, debitorul va trebui să decidă în legătură cu strategia pe care să o adopte în timp ce caută fonduri externe, în special piețele pe care să conteze, instrumentele pe care să le folosească, valutele în care să se împrumute, rata dobânzii şi structura de plată. Adesea aceste alegeri vor fi limitate la un anumit număr de țări creditoare, deoarece acordarea unui împrumut extern depinde atât de credibilitatea solicitantului, cât şi de existența disponibilităților pe piețele financiare.

Aceste decizii vor determina structura portofoliului datoriei externe şi trebuie să fie încontinuu revăzute pentru a judeca impactul pe care schimbările în climatul general de împrumut şi situația proprie a țării le prezintă asupra oportunităților de credit.

Colectarea de informații detaliate despre datoria țării se realizează analizând împrumuturile deja contractate şi comportamentul anterior privind achitarea obligațiilor, precum şi prin utilizarea de mecanisme potrivite prin care se poate judeca în ce măsură plata obligațiilor poate fi realizată la timp şi în condițiile stabilite prin contractul de creditare. Această funcțiune este posibil de îndeplinit datorită înregistrării corespunzătoare a nivelului şi termenelor împrumuturilor.

De asemenea, trebuie definit tipul de împrumut care face obiectul datoriei externe. În acest sens, datoria unei țări poate fi definită numai prin luarea în considerare a împrumuturilor pe termen mediu şi lung exprimate în

devize străine sau poate fi exprimată prin însumarea tuturor împrumuturilor – pe termen scurt, mediu şi lung – exprimate atât în orice fel de valută, străină sau autohtonă. În ambele cazuri, responsabilitatea pentru înregistrarea şi supravegherea datoriei externe este împărțită între Ministerul Finanțelor şi Banca Centrală.

Această ultimă necesitate conduce la funcția statistică şi analitică pe care trebuie să o îndeplinească managementul datoriei externe. De îndată ce un împrumut a fost acordat şi este utilizabil, managerul trebuie să fie conştient că suma este disponibilă, astfel încât să poată conta pe aceasta când îşi construieşte strategia de politică economică. Înregistrarea momentului în care creditul a devenit utilizabil este esențială pentru calcularea sumei dobânzii, analiza scadențelor de plată a acesteia, calculul serviciului datoriei şi planificarea obligațiilor de plată viitoare.

Ciclul împrumutului (durata)

Prin ciclul împrumutului se înțelege perioada între momentul în care s-au încheiat negocierile, până când acesta este rambursat. Această perioadă poate fi de minimum o lună sau maximum 35 de ani, în cazul împrumuturilor acordate de Agenția Internațională de Dezvoltare (IDA).

Prima etapă constă în negocierea împrumutului, urmată de semnarea "agreement-ului". În general, pentru ca "agreement-ul" să devină efectiv, trebuie îndeplinite anumite condiții, ca de exemplu, suma negociată să fie trasă sau cel puțin pusă la dispoziție îndată ce acordul s-a încheiat. Aceasta explică faptul că există un decalaj de timp între semnarea "agreement-ului" şi efectuarea propriu-zisă a împrumutului şi se produce întotdeauna în cazul împrumuturilor bi şi multilaterale.

Totuşi, pentru unele împrumuturi comerciale, condițiile pentru utilizarea efectivă a creditului pot să constea numai din înțelegerea legală încheiată, dobânda devenind operațională la data la care contractul a fost semnat sau la o dată ulterioară, specificată în înțelegere.

Cele mai multe dintre creditele externe prevăd, alături de dobândă, comisioane de angajare, care sunt suportate din ziua în care dobânda devine efectivă. Există însă şi împrumuturi, la care comisioanele de angajare sunt plătite de la data specificată în înțelegere, indiferent dacă prevederile referitoare la dobândă, care le preced, au fost îndeplinite.

Plata dobânzii se realizează pe tot parcursul perioadei de rambursare a creditului, inclusiv alte obligații care sunt cuprinse în costul împrumutului şi încetează o dată cu atingerea datei specificate de lichidare a împrumutului, deşi această dată poate fi revizuită, cu acordul creditorului.

Principalele plăți încep, de obicei, după o perioadă de grație. Rambursarea poate să înceapă înainte ca împrumutul să fie tras în întregime, mai ales dacă proiectul pentru care se utilizează fondurile este în întârziere. Cu

toate acestea, rata dobânzii, comisioanele de angajare, serviciile de angajare şi orice alte datorii pot fi plătite în timpul perioadei de grație.

De asemenea, poate să apară obligația de plată a unor penalități pentru sumele netrase la scadența convenită sau pentru arierate (întârzieri) de plată a obligațiilor generate de împrumut. De îndată ce ultima plată a capitalului a fost făcută, împrumutul este retras din statistici (se spune că a ajuns la scadență sau a fost plătit).

În timpul ciclului împrumutului, pot să se producă evoluții diferite de cele avute în vedere inițial, afectând suma şi, în primul rând, structura scadențelor împrumutului. În acest caz, cu acordul creditorului, se pot modifica suma, comisionul adițional, scadențele. De asemenea, o parte din suma împrumutului poate fi anulată, dacă nu a fost trasă sau dacă plățile au fost oprite.

În al treilea rând, dobânda poate fi restructurată, ceea ce înseamnă că se pot face reprogramări pentru plata unor obligații curente sau arierate de amortizări de capital sau plată a dobânzii. Alte forme de restructurare includ refinanțarea, reducerea datoriei şi conversia datoriei.

Dobânda poate fi plătită în avans, fie pentru a reduce obligațiile debitorului, fie pentru a refinanța dobânda. Este posibil, de asemenea, ca cel care a acordat creditul să ceară suma – în întregime sau parțial – înapoi.

Dezvoltarea piețelor financiare şi, în special, folosirea din ce în ce mai mult a instrumentelor financiare moderne, cum sunt produsele derivate a făcut posibil ca un împrumut să fie schimbat cu un altul, care să beneficieze de alt regim de dobândă (fixă sau flotantă), valută şi alți termeni contractați inițial.

1. ANALIZA PORTOFOLIULUI DATORIEI EXTERNE

O trecere în revistă activă şi continuă a portofoliului de datorii al unei ţări constituie un aspect primordial al unui management corespunzător al datoriei unei ţări. Obiectivele de bază ale unei astfel de treceri în revistă sunt următoarele:

- să cuantifice şi să monitorizeze nivelul îndatorării ţării şi costul serviciului datoriei;
- să asigure că structura şi compoziția portofoliului datoriei este optimă, în ceea ce priveşte scadențele, expunerile la riscul ratei dobânzii şi expunerile la riscul ratei de schimb;
- să pună în lumină oportunitățile pentru o îmbunătățire a portofoliului şi, oricând se impune, să poată efectua corecțiile necesare în structura şi caracteristicile acestuia;
- să identifice dificultățile potențiale ale serviciului datoriei sau eventualele anomalii care pot să apară pe parcursul derulării şi rambursării creditului, astfel încât să poată lua din vreme măsurile ce se impun.

Pentru a atinge aceste obiective, este necesar să fie trecute în revistă datoriile țării şi costurile serviciului generat de aceste datorii.

1.1. Contextul macroeconomic

Analiza portofoliului datoriei externe, realizată în scopul de a vedea care este impactul serviciului datoriei asupra performanțelor economico – financiare ale țării, trebuie realizată ținând seama de contextul macroeconomic şi evoluțiile previzibile ale indicatorilor sintetici: produsul intern brut, rata inflației, rata dobânzii pe piața monetară, cursul de schimb, rezervele monetare internaționale, soldul balanței comerciale externe etc.

De asemenea, managerul datoriei externe trebuie să realizeze corelarea politicii privind angajarea şi derularea acesteia cu politicile fiscale, monetare şi cele desfăşurate în economia reală.

În particular, această trecere în revistă a portofoliului datoriei externe ar trebui să acopere următoarele subiecte:

- performanțele economice recente ale țării, incluzând evoluția indicatorilor economici de bază, de pe poziția consumului familiilor şi consumului extern;
- tendințele în îndatorarea externă, plățile serviciului datoriei şi indicatorii de bază ai datoriei;
- politicile fiscale şi de credit, care includ politicile datoriei publice externe, alături de îndatorarea externă privată.

1.2. Analiza portofoliului datoriei externe

Stocul datoriei externe a țării trebuie, de asemenea, să fie urmărit cu atenție, pentru a putea identifica cine sunt creditorii cei mai importanți, tipul de finanțare obținut, precum şi sectoarele economice de bază care au absorbit aceste împrumuturi şi eficiența utilizării lor.

O astfel de analiză va permite utilizatorului să estimeze nivelul până la care țara s-a bazat pe finanțare comercială sau concesională, indiferent dacă fondurile sunt dirijate către sectoarele economico-sociale prioritare sau nu şi chiar dacă fondurile angajate sunt pe deplin utilizate sau nu. Această analiză reprezintă pentru cei care construiesc politica economică a țării un sprijin în vederea formulării obiectivelor strategice, inclusiv în ceea ce priveşte gradul de îndatorare.

Pentru țările cu dificultăți legate de plata serviciului datoriei şi pentru care povara obligației de plată este de nesusținut, Clubul de la Paris şi/sau de la Londra reeşalonează datoriile angajate şi/sau răscumpără parte din acestea şi refinanțează datoriile existente. O analiză a restructurării datoriei şi a termenilor acestei restructurări este relevantă pentru poziția economică a țării, comparativ cu partenerii săi financiari internaționali. De asemenea, pentru țările cu reeşalonări ale datoriei, este important să beneficieze de o reducere a acesteia către creditorii din țările OECD şi nemembre OECD.

Totodată, schemele de răscumpărare a datoriilor, utilizate de aceste țări sau programele pentru datoriile angajate, ar trebui să aibă în vedere împrumuturile angajate, scadențele care au fost parcurse şi impactul global al programelor aplicate. În mod special, o trecere în revistă a structurii datoriei are în vedere mai multe criterii:

- studierea datoriei externe de către creditorii multilaterali:
  - dimensiunea, compoziția şi natura datoriei, indiferent dacă este concesionată (de exemplu credit acordat de IDA) sau neconcesionată (de exemplu împrumut BIRD);
- studierea datoriei externe de către creditorii bilaterali:
  - dimensiunea, compoziția şi natura datoriei, indiferent dacă este vorba de Asistența pentru Dezvoltare Oficială (ODA) sau credite mixte;
  - analiza datoriei externe către țările OECD şi nemembre OECD;
  - analiza datoriei externe propuse să fie restructurată, dacă acest lucru este posibil, de exemplu prin membrii Clubului de la Paris şi pentru cei care nu sunt membri ai Clubului de la Paris, inclusiv studierea condițiilor de restructurare;
- studierea datoriei externe de către creditorii comerciali:
  - dimensiunea, compoziția şi natura datoriei;
  - analiza datoriei către băncile comerciale, garantată şi negarantată, asigurată şi neasigurată;
  - analiza creditelor comerciale asigurate şi neasigurate;
  - studierea datoriei alese pentru restructurare, acolo unde este posibil,

de exemplu prin membrii Clubului de la Londra, IDA, răscumpărarea facilităților datoriei, analiza condițiilor obținute.

Când se studiază portofoliul datoriei externe – structură şi caracteristici – trebuie pus accentul pe mai multe aspecte:

- angajamentele pe care şi le-au luat diferiți creditori;
- ratele de rambursare a capitalului şi suma dobânzii aferentă fiecărui serviciu, cauzele generatoare de arierate;
- modificările care pot să survină pe parcursul derulării împrumutului în datoria contractată între diverşi creditori;
- modificări intervenite între tipurile de finanțare pe care țara le-a obținut, cum ar fi împrumuturile concesionate, semiconcesionate, împrumuturile comerciale. Pentru creditele bilaterale, schimbările între ODA şi credite mixte trebuie evidențiate special, ele beneficiind de caracteristici foarte diferite.

Studierea datoriei externe de către debitori trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte:

- datoria publică externă, atât cea contractată direct de guvern pentru propriile necesități, cât şi cea garantată;
- datoria parastatală (către alte state) garantată şi negarantată;
- datoria sectorului privat garantată şi negarantată;
- volumul plăților sub forma serviciului datoriei externe publice şi private.

Studierea datoriei externe având în vedere destinația sectorială a împrumuturilor:

- se identifică principalele sectoare către care au fost canalizate fondurile împrumutate;
- se analizează tendințele privind angajamentele şi utilizarea dobânzilor în sectoarele de bază ale economiei;
- se identifică dacă sectoarele de bază care primesc resurse externe sunt considerate ca sectoare prioritare în ce priveşte politicile guvernamentale prevăzute şi planul de investiții publice.

Studierea datoriei externe potrivit utilizării fondurilor împrumutate:

- se identifică utilizările pentru care au fost contractate împrumuturile, cum ar fi finanțarea proiectelor, sprijinirea balanței de plăți, plata datoriei, asistența tehnică etc.;
- se analizează tendințele şi modificările între diferitele utilizări.

Analizele realizate atât ca destinație sectorială, cât şi ca utilizare a fondurilor trebuie, de asemenea, să constituie un suport pentru realizarea de studii sectoriale întocmite pentru proiecte finanțate prin donații diverse primite ca ajutorare pentru țară şi/sau pentru acoperirea deficitului bugetar.

Compoziția datoriei

O analiză a compoziției datoriei externe a unei țări se concentrează pe structura scadențelor portofoliului, componența valutelor, precum şi structura ratei dobânzii.

De asemenea, trebuie scoase în evidență problemele potențiale din domeniu, precum "adunarea maturităților" şi superexpunerea la cursuri de schimb fluctuante sau rate ale dobânzii variabile.

Analiza structurii scadențelor (sau a maturităților) se realizează prin:

- analizele trendului scadențelor;
- compararea maturităților din diferite surse de finanțare;
- adunarea scadențelor (maturităților) analizate.

Compoziția cursului de schimb

• se identifică valutele de bază în care sunt contractate împrumuturile şi se exprimă dobânzile;

• se examinează compoziția valutelor în care sunt denominate încasările din export şi rezervele valutare ale țării, atât în ce priveşte sectorul public, cât şi cel privat;

• se analizează expunerea cauzată de denominarea dobânzilor în mai multe valute, aferente creditelor obținute de la Banca Mondială sau de la bănci regionale de dezvoltare;

• se evidențiază orice superexpunere în valutele respective şi implicațiile acesteia asupra posibilității de achitare a obligațiilor ce provin din serviciul datoriei.

Analiza compoziției valutelor trebuie să urmărească concordanța cu politica de management a țării în ceea ce priveşte rezervele valutare, iar dimensiunea expunerii va conduce la utilizarea de diverse instrumente de protejare față de riscurile valutare.

Structura ratei dobânzii

• se trece în revistă structura ratei dobânzii, pe categorii de rate fixe sau de rate variabile;

• pentru ratele dobânzii variabile, se identifică ratele de bază şi se estimează limitele între care variază costurile (prețurile) generate de variabilitatea acestora;

• se pune în lumină orice supraexpunere la rate ale dobânzii mai deosebite, trendurile către limitele acestora şi implicațiile pe care le prezintă asupra dimensiunii serviciului datoriei externe;

• se estimează dacă utilizarea *swap*-urilor şi a altor instrumente protejează față de expunerea la riscul variației dobânzii, în condițiile unei piețe fluctuante.

Împrumuturile comerciale

• se analizează piețele şi instrumentele utilizate;

• se estimează obligațiile totale ale țării față de băncile comerciale şi față de alte organisme financiare;

• se urmăreşte ratingul țării, potrivit estimărilor diferitelor instituții

financiare de profil, ceea ce oferă informații despre accesul acesteia pe piețele financiare internaționale;

• se estimează costurile generate de dobânzile aferente împrumuturilor angajate şi se analizează posibilitățile de optimizare a acestora.

Previzionarea serviciului datoriei

Previzionarea serviciului datoriei externe are o importanță deosebită pentru echilibrarea balanței de plăți şi pentru scopuri bugetare, deoarece o țară este obligată nu numai să monitorizeze evoluția obligațiilor sale externe, dar trebuie să supravegheze permanent posibilitatea de a face față, în viitor, obligațiilor de plată față de creditorii săi externi. În consecință, analiza portofoliului de împrumuturi externe trebuie să aibă în vedere atât obligațiile deja contractate, cât şi pe cele viitoare, propuse. Orice posibile salturi în plățile serviciului datoriei trebuie să fie identificate, pentru a permite gestionarului datoriei externe să ia măsurile corective care se impun şi sunt posibile, astfel încât țara să fie capabilă să depăşească dificultățile pe care le-ar putea întâmpina în viitor. Impactul unor posibile variații a ratelor de schimb şi a ratelor dobânzii asupra dimensiunii serviciului datoriei trebuie, de asemenea, estimate. În acest sens, este necesar:

• să se previzioneze serviciul datoriei, având în vedere elementele cunoscute ale datoriei efective, pentru perioada apropiată (până într-un an);

• să se estimeze indicatorii serviciului datoriei externe pe o perioadă medie, în diferite ipoteze de creştere a produsului intern brut**,** a veniturilor din export etc.;

• să se identifice posibilele salturi în plățile viitoare ale serviciului datoriei externe şi să se identifice impactul acestora asupra cheltuielilor şi echilibrului bugetar, balanței de plăți şi situației rezervelor valutare , pentru a putea întreprinde, din timp, măsurile corective care se impun;

• să se examineze impactul variațiilor ratei de schimb şi al ratei dobânzii, corelate cu previziunea plăților serviciului datoriei, precum şi al celorlalți indicatori ai datoriei externe;

• să se analizeze efectele potențialelor noi împrumuturi asupra previziunilor serviciului datoriei şi ai celorlalți indicatori ai datoriei externe.

Aceste previziuni vor trebui strict monitorizate, bazate pe evoluțiile pe termen scurt şi în mod regulat aduse la zi, pentru a ține cont de noile împrumuturi şi de condițiile unei piețe în continuă schimbare.

Managementul datoriei

Ca şi în cazul analizei stocului datoriei externe a țării şi a obligațiilor de plată care decurg din aceasta, este de dorit ca toate aranjamentele deja încheiate să fie trecute în revistă, în lumina experienței trecute în ceea ce priveşte gestionarea datoriei, mai ales când se doreşte construirea unei politici

a datoriei pentru viitorul apropiat sau mai îndepărtat. În acest scop, se va urmări:

• să se stabilească nivelurile îndatorării, care vor arăta dacă țara poate – şi în ce măsură – să apeleze la noi împrumuturi, pentru care serviciul aferent să poată fi onorat. În mod deosebit, se va realiza monitorizarea indicatorilor datoriei, prin utilizarea unui model macroeconomic sau prin regula listei, care se pune în legătură cu programul de investiții publice;

• să se formuleze o strategie a împrumutului, în care țara respectivă să modeleze o structură optimă a portofoliului datoriei, ținând seama şi noile împrumuturi posibile;

• să se inițieze măsuri pentru monitorizarea manevrării dobânzii, minimizând costurile şi, implicit, sumele aferente serviciului, pentru a evita arieratele şi penalitățile aferente acestora;

• experiența anterioară referitoare la managementul datoriei şi recomandări pentru îmbunătățirea acestuia.

Aranjamente instituționale

În vederea monitorizării datoriei externe, vor fi trecute continuu în revistă aranjamentele curente atât ale sectorului public, cât şi al celui privat, referitoare la regimul dobânzii, la cursul valutar şi la scadențe. Această trecere în revistă va pune în evidență posibilitatea apariției unor blocaje şi/sau a unor lipsuri în fluxul de informații. Apoi sunt trecute în revistă:

• procedurile de contractare a dobânzilor;

• metodele şi procedurile pentru extinderea garanțiilor guvernamentale;

• procedurile şi coordonarea împrumuturilor guvernamentale şi a celor dintre state, în principal prin utilizarea instrumentelor de credit specifice pieței şi a împrumuturilor comerciale;

• proceduri pentru monitorizarea şi reglementarea împrumuturilor din sectorul privat;

• mecanisme pentru coordonarea fluxului de informații utilizat de mai multe agenții implicate în administrarea datoriei externe.

Împrumuturile existente

Problemele puse în evidență atunci când se analizează portofoliul deja existent de împrumuturi contractate:

• dacă majoritatea indicatorilor datoriei şi nivelul care trebuie finanțat sunt la niveluri acceptabile;

• dacă există un echilibru corect între împrumuturile publice şi cele ale sectorului privat;

• dacă portofoliul datoriei presupune dobânzi costisitoare şi în ce măsură acestea pot fi refinanțate;

• în ce măsură compoziția ratelor de schimb în care sunt denominate împrumuturile este corelată cu compoziția valutelor în care sunt exprimate

veniturile din exporturi şi rezervele valutare, precum şi dacă acestea pot fi transformate prin schimburi valutare;

• pentru țările care se confruntă cu arierate în creştere şi dificultăți ale serviciului datoriei, problemele pe care trebuie să se concentreze se referă la posibilitatea reeşalonării datoriei bilaterale şi comerciale, prin Clubul de la Paris, Clubul de la Londra sau pe baze bilaterale, utilizând facilitățile de răscumpărare ale datoriei prin IDA, pentru a reduce supraîncărcarea împrumuturilor comerciale şi a pune în practică schemele de conversie.

Noile împrumuturi

Problemele care trebuie luate în considerare când se analizează noile împrumuturi urmăresc reducerea costului viitor al îndatorării:

- în termeni globali, dacă țara poate să susțină acelaşi ritm al îndatorării;
- să pună în lumină implicațiile unor noi împrumuturi din surse provenind de la creditori diverşi, pentru a putea realiza previziunea plăților serviciului datoriei;
- să analizeze care instrumente ale datoriei privind dobânzile şi valutele aferente împrumuturilor vor oferi condițiile cele mai bune, pentru costurile cele mai mici;
- scadențele vor trebui astfel negociate încât să nu se producă o supra-punere a obligațiilor de plată, într-un anumit moment;
- pentru țările care deja au întâmpinat dificultăți în plata serviciului datoriei, să se caute căile de a obține o uşurare a datoriei, noi concesionalități financiare din surse multilaterale, menținerea creditelor finanțate pe termen scurt etc.

1.3. Valoarea prezentă a datoriei

Pentru analiza datoriei externe sunt utilizate, în general, diverse rate în care indicatorii implicați sunt exprimați în mărime nominală, dar, din cauza variațiilor acesteia, uneori mai greu de previzionat, se obişnuieşte calcularea aceloraşi rate prin utilizarea valorii prezente a indicatorilor.

Valoarea prezentă a plăților aferente serviciului datoriei externe este valoarea discontată plăților planificate potrivit schemei de rambursare, valoare care cuprinde amortizarea împrumutului – principalul sau rata de capital – la care se adaugă dobânda şi alte comisioane aferente scadenței respective.

Discontarea sau valoarea prezentă

Conceptul de discontare sau determinare a costurilor şi/sau beneficiilor viitoare la valoarea lor prezentă se bazează pe ideea determinării valorii în timp a banilor. Potrivit acesteia, o sumă plătită astăzi reprezintă o valoare mai mare decât aceeaşi sumă plătită peste o anumită perioadă, dacă se are în

vedere evoluția inflației sau beneficiile pe care le-ar genera respectiva sumă, dacă ar fi constituită în depozit bancar.

De exemplu, dacă taxa scontului pe piața bancară este de 10%, reprezentând costul de oportunitate al capitalului cu riscul cel mai scăzut, valoarea prezentă (sau discontată) a unei sume de 100 unități monetare ar fi după un an:

$$Va = \frac{100}{1+10\%} \cong 90{,}91$$

iar după un număr $t = 5$ de ani: $Va = \frac{100}{(1+10\%)^t} = \frac{100}{(1+10\%)^5} \cong 62{,}09$

Valoarea actuală sau prezentă a unui flux de plăți a serviciului datoriei se va calcula prin însumarea valorilor actuale corespunzătoare ale tuturor plăților individuale:

$$Va = \frac{100}{1{,}1} + \frac{100}{1{,}1^2} + \frac{100}{1{,}1^3} + \frac{100}{1{,}1^4} + \frac{100}{1{,}1^5} \cong 379{,}07$$

În timp ce valoarea nominală sau discontată este de 500 u.m.

De asemenea, este important de observat că raportul dintre valoarea prezentă a datoriei şi valoarea sa nominală reprezintă o măsură a gradului de concesionalitate, de exemplu *elementul grant.* Cu cât acest raport este mai ridicat, cu atât este mai coborât gradul de concesionalitate.

Condițiile unui împrumut pe termen lung pot fi foarte diferite. Pentru a fi în măsură să aleagă împrumutul cu cele mai bune caracteristici, cei care se împrumută – în cazul datoriei publice, guvernul – va trebui să estimeze costul real generat de datoria respectivă. Costul real al unui împrumut este o combinație de mai mulți factori: rata dobânzii, perioada de grație, timpul total până la maturitate etc. Pentru a estima acțiunea combinată a acestor factori şi a oferi împrumutătorului posibilitatea de a compara între mai multe posibilități de credit, se utilizează, în mod obişnuit, elementul grant.

Prin convenție, rata de discount utilizată la calculul valorii prezente a fluxurilor viitoare ale serviciului datoriei este de 10% şi un împrumut cu un element grant de 25% sau mai mare este considerat ca împrumut cu grad ridicat de concesionalitate.

Factorul determinant pentru calcularea valorii prezente a serviciului datoriei este alegerea ratei de discontare şi relația în care aceasta se află cu rata dobânzii acordată de împrumut. Pentru orice împrumut, dacă rata de discount este mai mare decât rata dobânzii, valoarea prezentă a serviciului datoriei va fi mai scăzută decât valoarea nominală a aceluiaşi serviciu şi viceversa.

Exemplu de calcul a elementului de grant:

- rata dobânzii la un împrumut este de 5%;

- perioadă de grație 5 ani;
- perioada de plată a principalului 15 ani;
- rata de discount 10%, standard.

Anul	Împrumutul rămas de rambursat	Dobânda	Principalul	Totalul	Valoarea prezentă a plății serviciului datoriei
1	1500	75	0	75	68,18
2	1500	75	0	75	61,98
3	1500	75	0	75	56,35
4	1500	75	0	75	51,23
5	1500	75	0	75	46,57
6	1500	75	100	175	98,78
7	1400	70	100	170	87,24
8	1300	65	100	165	76,97
9	1200	60	100	160	67,86
10	1100	55	100	155	59,76
11	1000	50	100	150	52,57
12	900	45	100	145	46,20
13	800	40	100	140	40,55
14	700	35	100	135	35,55
15	600	30	100	130	31,12
16	500	25	100	125	27,20
17	400	20	100	120	23,74
18	300	15	100	115	20,68
19	200	10	100	110	17,99
20	100	5	100	105	15,61
Totalul plăților calculate cu discount (valoarea prezentă a serviciului datoriei)					986,14

Banca Mondială a stabilit o metodologie de calcul a valorii prezente a fluxurilor de numerar aferente serviciului datoriei, folosind ca rate de discount ratele dobânzii pe care le poartă creditele publice în țările OECD pentru susținerea exporturilor.

Aceste rate reprezintă media celor mai favorabile condiții de creditare acordate țărilor în curs de dezvoltare, utilizând rata fixă de dobândă, în consecință pe o bază neconcesională în piața internațională a creditului. Ratele sunt denominate într-o valută convertibilă, cum sunt: marca daneză, lira sterlină, yenul japonez sau dolarul american, şi sunt publicate lunar în buletinele de specialitate.

Pentru împrumuturile acordate de BIRD şi IDA, Banca Mondială recomandă utilizarea ca rată de discount a ratei dobânzii folosită pentru creditele cele mai recente, iar pentru împrumuturile denominate în alte valute, recomandă ca rată de discount media ratelor de dobândă la creditele de export din țările OECD.

Metodologia expusă mai sus poate fi aplicată la rate fixe de dobândă, care acoperă cele mai multe dintre împrumuturile concesionale. În cazul

acestora, valoarea prezentă este, în general, mai mică decât valoarea nominală.

În situația unei rate variabile a dobânzii, cum este rata aferentă creditelor comerciale, legată de LIBOR, sumele care reprezintă dobânda, în cadrul schemei de plată a serviciului datoriei, nu sunt cunoscute dinainte. Cu toate acestea, valoarea prezentă se calculează prin folosirea ca rată de discount ratei curente de bază sau rata de bază a dobânzii. Atât timp cât rata dobânzii creditului este real pozitivă (marjă pozitivă), valoarea prezentă va fi mai mare decât valoarea nominală.

Exemplu de analiză a ratelor datoriei externe, ținând seama de valoarea prezentă:

Valorile critice determinate de Banca Mondială au la bază mediile din trei anii consecutivi pentru țările în curs de dezvoltare, care au făcut obiectul analizei.

Țara	DOD/XGS	PV/XGS	DOD/GNP	PV/GNP	TDS/XGS	INT/XGS
A	384	246	67	43	27	10
B	87	66	55	42	2	1
C	189	172	156	142	30	10
D	161	146	85	7	30	8
E	1298	821	109	69	64	17
F	176	94	93	50	7	3
Valorile critice	275	220	50	80	30	20
60% din valorile critice	165	132	30	48	18	12

Nota:
DOD = datoria efectivă trasă (disbursed outstanding debt);
PV = valoarea prezentă a plăților planificate ale serviciului datoriei (present value of scheduled debt service);
XGS = exportul de bunuri şi servicii (exports of goods and services);
TDS = total serviciu al datoriei (total debt services);
INT = dobânda (interest payments). Sursa datelor: World Bank Debt Tables.

Deşi calculată ca valoare prezentă, abilitatea țării C de a-şi rambursa datoria arată o rată mai bună ca raport în exporturile de bunuri şi servicii pv/XGS), care este de 172%, comparativ cu dimensiunea critică de 220%. Această rată ține seama de faptul că 27% din datoria țării C se bazează pe termeni concensionali. Deci, analistul va trebui să ia în considerare mai mulți indicatori, punând în evidență variația mai multor mărimi economice, pentru a emite o părere avizată despre posibilitatea unei țări de a-şi achita obligațiile financiare care îi revin din datoria contractată.

În mod similar, dacă se analizează raportul dintre totalul serviciului datoriei şi exporturile de bunuri şi servicii în cazul țării D, se observă că acesta a atins valoarea considerată critică, respectiv 30%. Cu toate acestea, considerând valoarea prezentă a serviciului datoriei, acelaşi raport pv/XGS)

este de numai 146%, considerabil mai coborât decât nivelul critic de 220%; mai mult chiar, respectiva valoare se află foarte aproape de nivelul aferent țărilor moderat îndatorate. De asemenea, trebuie menționat că rata analizată PV/XGS) pentru țara D a beneficiat de termeni de concesionalitate care s-au ridicat la 25%.

Ca orice rată utilizată într-o analiză, cele determinate pe baza valorii prezente prezintă anumite limite, dintre care cea mai importantă constă în faptul că sunt foarte dependente de rata de discount aleasă. Astfel, o rată de discount prost aleasă poate să producă rezultate ce să conducă la o evaluare eronată. În consecință, deşi aceste rate vor trebui analizate cu precauție, ele pot fi foarte utile în realizarea comparațiilor dintre țări.

1.4. Perioada de trageri

Perioada de trageri este definită ca intervalul dintre momentul semnării contractului şi data la care se produce tragerea efectivă a sumei convenite. Acest interval variază în funcție de tipul creditului:

- este, în general, de şase luni până la începerea implementării proiectului pentru care s-a apelat la credit;
- pentru creditele de export, această perioadă este mai scurtă, după ce bunurile care au făcut obiectul împrumutului au fost recepționate în țara beneficiară de credit.

După ce s-a atins momentul final al tragerii ultime dintr-un credit, chiar dacă suma rămasă este mică, beneficiarul va trebui să ceară o extindere, pentru că, potrivit contractului, este obligat să plătească comision de neutilizare.

Dacă, totuşi, acest eveniment se produce, calculul comisionului *(commitment fee)* se va face ținând seama de raportul în care s-a realizat tragerea, comparativ cu suma prevăzută în schema de trageri convenită. Acest raport, numit rată de utilizare a împrumutului, se determină:

Rata de utilizare a împrumutului = Suma trasă/Totalul împrumutului (%)

Datele tragerilor sunt prevăzute în contractele de împrumut, în funcție de previziunea realizării fizice a proiectului care face obiectul finanțării.

Exemplu

Codul împrumutului	Data încheierii contractului	Data finală a tragerilor	Totalul împrumutului	Suma tragerilor	Rata de utilizare (%)
1997003	1997/08/20	2002/08/20	150 u.m.	75 u.m.	50%
1995012	1995/0215	1998/07/15	3 u.m.	0	0%
1998001	1998/11/01	2003/11/01	20 u.m.	6,66 u.m.	33,3%
1993008	1993/08/10	2000/08/10	42 u.m.	26,1 u.m.	62,1%

Pentru fiecare credit în parte, este precizată valuta în care se exprimă (şi unitatea de măsură). De exemplu, 3 unități de măsură pot fi 3 milioane de dolari americani.

Scopul analizei ratei de utilizare este, în principal, scăderea costurilor generate de împrumutul respectiv, prin intermediul comisionului de neutilizare *(commitment fee).*

1.5. Elemente definitorii pentru credit

Elementele definitorii pentru credit, pe baza cărora se pot compara termenii mai multor împrumuturi

Orice beneficiar de împrumut trebuie să aibă posibilitatea de a analiza oferta de credit ce i s-a făcut, ținând seama de mai multe aspecte:

• costurile trebuie să fie cât mai coborâte, pentru a respecta restricțiile bugetare din fiecare țară;

• dacă există mai multe oferte de credit, va trebui să fie în măsură să analizeze diversele surse alternative de finanțare;

• țările care se confruntă cu probleme la plata serviciului datoriei, vor trebui obligate să-şi dimensioneze îndatorarea astfel încât să facă față obligațiilor pe care aceasta le generează.

Evaluarea cantitativă a impactului îndatorării se realizează pe baza mai multor informații, principalii indicatori urmăriți fiind:

- ratele dobânzilor;
- structura maturităților;
- comisioanele calculate.

Ratele dobânzilor

Rata nominală a dobânzii este înregistrată în termenii contractului şi reprezintă costul anual plătit pentru creditul efectiv tras, respectiv pentru suma trasă, din care s-au scăzut amortizările deja plătite din împrumutul respectiv.

Rata dobânzii poate fi:

• fixă *(fixed rate),* deoarece rămâne, în general, neschimbată pe toată durata de viață a împrumutului.

Utilizarea acestui tip de rată a dobânzii prezintă atât avantaje, cât şi riscuri:

- un avantaj important constă în faptul că debitorul va putea să determine costul împrumutului pe baza schemei de trageri *(disbursement)* şi de amortizare a împrumutului;
- riscul cel mai mare îl reprezintă variația ratei dobânzii pe piața financiară. Dacă aceasta va manifesta tendința de scădere, debitorul va trebui să plătească dobânda potrivit contractului, deci mai mare decât pe piață, în timp ce, dacă ar fi beneficiat de dobândă variabilă, costul aferent creditului ar fi scăzut.

• variabilă *(floating interest rate),* care fluctuează, în general, în funcție de modificările pieței economice şi/sau financiare.

În plan internațional, rata variabilă a dobânzii este cel mai adesea corelată cu LIBOR (London Interbank Offered Rate), în general la trei luni, variind în interiorul unei marje – superioară şi inferioară – stabilite prin convenție în contract.

Dezavantajul principal al utilizării unei dobânzi variabile constă în incertitudinea costurilor şi, în consecință, a utilității şi performanțelor împrumutului.

Cel mai important risc pe care îl introduce rata dobânzii în gestiunea datoriei este influența pe care modificarea ratei inflației o exercită asupra acesteia, precum şi a ratei schimbului. O metodă eficientă de a îndepărta acest risc este de a calcula costurile generate de împrumut pe baza determinării valorii prezente.

Structura maturităților

Structura maturităților se împarte în două perioade distincte:

• perioada de grație *(grace period),* care se referă, în general, la intervalul dintre prima tragere şi momentul în care trebuie începută rambursarea. Există însă cazuri, când perioada de grație a expirat, deşi nu toată suma împrumutului a fost trasă ("utilizată");

• perioada de rambursare (sau de amortizare a împrumutului), în care se realizează plata împrumutului tras.

Frecvența amortizărilor se referă la numărul de plăți realizate într-o perioadă de timp, în general de un an (anuale, semestriale, trimestriale şi chiar lunare, deşi foarte rar).

Costul fiecărui împrumut este dependent, în măsură însemnată, atât de rata dobânzii, cât şi de structura maturității.

Comisioanele (fees)

Pentru împrumuturile publice, comisioanele sunt, în cea mai mare parte, cele de neutilizare a creditului *(commitment fee).*

În ultimii ani, numeroase bănci, în special din Asia de Sud-Est, au fixat nivelul acestui comision prin calcularea la începutul împrumutului, ca procent aplicat la suma netrasă.

Împrumuturile comerciale comportă mult mai multe tipuri de comisioane:

• comisioanele de agenție, plătibile băncii care derulează creditul, în situația unui împrumut sindicalizat;

• comisioanele de gestiune, pentru banca care stabileşte termenii împrumutului;

• comisioanele pentru partea juridică, destinate serviciului juridic al societății bancare sau unei societăți de avocatură, care s-au implicat în negocierea creditului şi întocmirea documentației**;**

• taxele de timbru, în conformitate cu **legislația sau jurisprudența** din țara în care se încheie contractul etc.

Unele dintre aceste comisioane sunt sub formă de sumă *flat,* adică prezintă o valoare fixă şi se plătesc la data încheierii contractului, dar multe altele reprezintă un procent din suma împrumutului şi pot fi plătite anual.

1.6. Tehnici de evaluare a termenilor unui împrumut

Există numeroase metode de evaluare a termenilor unui împrumut, astfel încât să poată compara costurile relative ale mai multor alternative de credit, luând în considerare atât rata dobânzii, cât şi structura maturităților şi variatele tipuri de comisioane.

În cazul împrumuturilor publice, obținute din surse bi sau multilaterale, beneficiarul de credit este interesat, în primul rând, de gradul de concesionalitate pe care l-a obținut din partea creditorului, în timp ce pentru beneficiarul de împrumut comercial cel mai important criteriu este costul total al sumei împrumutate.

Pentru evaluarea termenilor aferenți fiecărui credit se utilizează, în general, patru metode numerice, cantitative: *costul anual, elementul de grant, rata efectivă a dobânzii şi costul total.* Alături de aceste metode, debitorul va avea în vedere şi alte criterii, de ordin calitativ, cum ar fi: procedurile de tragere, schema de rambursare prevăzută, natura programului sau proiectului care vor face obiectul finanțării, calitatea portofoliului de credite după realizarea acestui împrumut şi impactul acestuia asupra serviciului datoriei. Alte aspecte, de asemenea de mare importanță, se referă la compoziția valutelor în care este acordat împrumutul, la rata dobânzii şi structura maturităților, precum şi la gradul de expunere pe diferite piețe financiare.

- **Costul anual al unui împrumut**

Costul anual al unui împrumut – sau serviciul datoriei – este definit de instituțiile financiare internaționale în funcție de structura maturității, de rata dobânzii şi a altor comisioane plătibile în fiecare an. Evident, cu cât perioada de rambursare este mai lungă, cu atât costul anual va fi mai coborât.

Dacă este vorba despre un credit guvernamental destinat acoperirii cheltuielilor publice, este important ca acest criteriu să fie analizat împreună cu masa monetară care poate fi pusă la dispoziție, ca şi contrapartidă a sumei din veniturile bugetare care poate fi utilizată în acest scop, precum şi a resurselor internaționale disponibile.

De asemenea, dacă împrumutul este realizat pentru a finanța un anumit proiect, costul anual va trebui analizat în corelație cu *cash-flow*-urile degajate de acesta, considerând ca element de cheltuială serviciul datoriei aferent creditului.

Această metodă prezintă şi dezavantaje, dintre care cele mai importante sunt:

- nu ia în considerare discontul de care poate beneficia creditul, respectiv, calculele nu se bazează pe valoarea prezentă a fluxurilor de plăți;
- nu ține seama de diversitatea de valute în care poate fi exprimat împrumutul şi care poate aduce efecte însemnate asupra costului real al acestuia.

- **Elementul de grant**

Elementul de grant de care beneficiază un împrumut reprezintă un indicator al concesionalității acestuia şi este în general utilizat pentru compararea creditelor din surse bi şi multilaterale. Cu cât elementul de grant este mai mare, cu atât gradul de concesionalitate este mai ridicat.

Banca Mondială defineşte împrumutul ca fiind concesionai, atunci când acesta beneficiază de un element de grant de 25% sau mai mare.

OECD, prin Comitetul său de Asistență a Dezvoltării exprimă norma proprie referitoare la concesionalitatea împrumuturilor pe care le acordă astfel: pentru orice credit bilateral acordat unei țări, media elementului de grant pentru toate tipurile de asistență oficială pentru dezvoltare trebuie să se ridice la cel puțin 86%, pe o perioadă de trei ani.

Elementul de grant compară valoarea nominală a unui împrumut la data încheierii contractului de creditare cu valoarea prezentă discontată a fluxurilor de numerar generate de plata acestuia (principal, dobândă şi alte comisioane). *Cash-flow*-urile nete (tragerile minus plățile serviciului datoriei) se calculează prin actualizarea tuturor intrărilor şi ieşirilor de fonduri la momentul încheierii contractului Jagreement date).

Exemplu de calcul al unui element de grant

Împrumutul este de 10.000.000 u.m., tras integral la data încheierii contractului, iar rambursarea se realizează anual, într-o perioadă de 20 de ani, după o perioadă de grație de 10 ani. Rata dobânzii este de 3,5% şi se plăteşte o dată pe an. Rata de discount utilizată este de 10%.

Dacă se notează:

RC_t = rata de capital plătită la scadența t;

D_t = dobânda calculată și plătită la scadența t;

TP_t = total plată realizată la momentul t;

TPd_t = total plată discontată realizată la scadența t;

T = suma trasă.

Formulele de calcul ale valorilor prezente sunt:

$$RC\ total\ valoare\ prezenta = \sum_{t=1}^{30} \frac{RC_t}{(1+10\%)^t}$$

$$D_t = CRr_{t-1} * 3{,}5\%$$

$$Dtotal = \sum_{t=1}^{30} \frac{D_t}{(1+10\%)^t}$$

$$TP_t = RC_t + D_t$$

$$TPd_t = \sum_{t=1}^{30} \frac{TP_t}{(1+10\%)^t}$$

Rata de discount utilizată este de 10%; dacă se foloseşte o rată uniformă de discount (cum este cea de 10%) când se compară împrumuturile efectuate în diferite valute, creditul acordat în țara cu rata dobânzii cea mai mică va părea cel mai atractiv, deoarece dacă se calculează elementul de grant, cu cât rata de discount este mai mare față de rata dobânzii, cu atât mai mare va fi elementul de grant.

De exemplu, un împrumut cu o rată a dobânzii de 4% nu este foarte mult concesional dacă rata de discount pentru *cash-flow*-uri este de numai 5%. În schimb, dacă rata de discount este de 10%, concesionalitatea este mult mai mare, deoarece plățile viitoare (actualizate) sunt mult mai mici.

Când se calculează gradul de concesionalitate a împrumuturilor bi sau multilaterale, rata de discount pentru un împrumut exprimat într-o anumită valută va reflecta condițiile pieței, cum ar fi rata creditului pe termen lung pentru acea valută. În plus, rata activă a pieței financiare pe termen lung aferentă unei valute exprimă puterea sau slăbiciunea acelei monede.

- **Rata efectivă a dobânzii**

Rata efectivă a dobânzii se defineşte ca acea rată de dobândă aferentă unui împrumut echivalent fără concesionalitate, respectiv care prezintă un element de grant zero sau, altfel spus, dacă este folosită ca rată de discount face ca valoarea prezentă a împrumutului să fie nulă. Acest concept este similar cu cel al ratei interne de rentabilitate (RIR) din analiza investițiilor şi se calculează, ca şi acesta, prin iterații succesive.

Rata efectivă a dobânzii este utilizată, în principal, pentru a compara creditele comerciale alternative şi prezintă avantajul că nu sunt dependente de alegerea ratei de discont. Cel mai important dezavantaj al acestui criteriu constă, ca şi în cazul elementului de grant, în faptul că nu ține seama de toate obligațiile pe care le incumbă împrumutul, adică de costul total generat de acesta.

- **Costul total al împrumutului**

Această metodă constă într-un mod de calcul *back-of-the-envelope,* utilizată atunci când este mai dificil de determinat valoarea prezentă a împrumutului şi se aplică numai creditelor care beneficiază de dobândă variabilă.

Costul total al împrumutului reprezintă media anuală a costurilor generate de un împrumut, incluzând dobânda şi toate comisioanele aferente. Se exprimă în puncte de bază comparativ cu o rată de bază, cum ar fi LIBOR. De exemplu, costul total al unui împrumut cu o rată marginală de dobândă de 5/8% la LIBOR poate fi 0,755% sau 75,5 puncte de bază peste LIBOR, dacă se au în vedere toate comisioanele şi alte obligații generate de credit.

Astfel, determinarea valorii medii a dobânzii marginale pentru întreaga viață a împrumutului, plus toate celelalte obligații de plată – cum ar fi cele

generate de îndeplinirea aspectelor legale, de gestionare a creditului sau comisioanele de agenție, de închidere-deschidere a finanțării etc. – se face prin împărțirea acesteia la media de viață a creditului. Un exemplu de calcul a costului total al unui împrumut este prezentat mai jos.

Împrumut 100 milioane u.m.

Structura maturităților 6 ani, dintre care 4 ani de grație

Dobânda LIBOR + 5/8%

Comision de închidere – deschidere 1/2%

Comision legal 25 u.m. (0,025% din împrumut) Comision de agenție 10 u.m. anual (0,01% din împrumut).

Anul	Împrumutul efectiv	Dobânda medie anuală (%)	Comisioane (%)
1	100,0	0,625	0,5+0,025+0,01
2	100,0	0,625	0,01
3	100,0	0,625	0,01
4	100,0	0,625	0,01
5	50,0	0,3125	0,01
6	0,0	0,0	0,01
Total	450,0	2,8125	0,585

$$\textit{Viața medie a creditului} = \frac{450,0}{100} = 4,5 \textit{ ani}$$

$$\textit{Costul total al împrumutului} = \frac{\textit{Dobânda medie} + \textit{Alte obligații}}{\textit{Viața medie a împrumutului}} =$$

$$= \frac{2,8125 + 0,585}{4,5} = 0,755 \textit{ sau } 75,7 \textit{ puncte de bază peste LIBOR}$$

În general, cu cât costul total al împrumutului este mai coborât, cu atât acesta este mai convenabil pentru beneficiar. Cu toate acestea, pentru a judeca eficiența unui împrumut va trebui să se țină seama de mai multe criterii, mai cu seamă atunci când se compară mai multe alternative de creditare.

- **Structura maturităților**

Când se contractează un împrumut nou este important de analizat impactul acestuia asupra portofoliului total de credite, ținând seama de structura maturităților. Astfel, trebuie urmărit ca scadențele serviciului datoriei noului împrumut să nu se suprapună cu ale celorlalte împrumuturi, în aşa fel încât apăsarea necesarului de plată să fie de nesuportat. În orice situație, gestionarul datoriei va trebui să realizeze o planificare a plăților serviciului datoriei, ținând seama de maturități le aferente fiecărui credit în parte, în corelație cu intrările nete valutare din activitățile curente (exporturi–importuri) şi din activitățile financiare (intrări nete de capital), precum şi cu rezervele

internaționale nete de care dispune instituția abilitată a statului (la noi Banca Națională).

- **Structura valutelor**

Portofoliul de credite care formează datoria externă publică efectivă (trageri–rambursări de principal) a unui stat poate prezenta o gamă largă de valute, în funcție de sursele de finanțare şi condițiile contractuale. Structura valutelor în care sunt realizate împrumuturile prezintă o mare importanță, având în vedere atât forța fiecărei monede comparativ cu celelalte monede convertibile, cât şi evoluția lor previzibilă. Estimarea evoluției viitoare a cursului de schimb al oricărei valute este o acțiune dificilă care comportă riscuri, acțiune care trebuie privită cu multă prudență.

Instituțiile financiare internaționale acordă credite având la bază o multitudine de valute sau un coş valutar şi, într-o astfel de situație, debitorul se confruntă cu greutăți în determinarea serviciului datoriei şi a gradului de expunere față de o valută sau alta. De aceea, cele mai multe dintre împrumuturile multilaterale sunt denominate în aşa-numitele monezi "reale", respectiv în DST[1]; ECU[2], care a fost înlocuit de moneda unică euro[3] în cadrul Uniunii Europene Monetare; moneda de cont[4] a Băncii Africane de Dezvoltare; moneda de cont a Băncii Inter-Americane de Dezvoltare ş.a.

---

[1] Drepturi Speciale de Tragere (DST) – instrument monetar internațional care serveşte, în principal, ca unitate monetară de cont şi de rezervă. DST au fost create de Fondul Monetar Internațional în anul 1970 cu scopul de a se acorda țărilor membre credite suplimentare. DST sunt emise pe baza încrederii reciproce între membrii FMI şi sunt utilizate îndeosebi pentru echilibrarea lichidităților internaționale. Mărimea unui DST se stabileşte pe baza unui coş valutar, adică un număr de valute selectate pentru a reflecta cursul valutar at DST sau al unei monede naționale. DST reprezintă principalul instrument de rezervă al Sistemului Monetar Internațional, luând locul aurului ("Dicționar de economie" – coordonator Niță Dobrotă, Editura Economică, 1999).

[2] European Currency Unit (ECU) – unitate de cont europeană introdusă în anul 1979, o dată cu crearea Sistemului Monetar European. Se determină pe baza unui coş valutar la care participau toate țările Uniunii Europene, potrivit unei ponderi stabilite în funcție de nivelul participării la comerțul intercomunitar, de mărimea PIB-ului şi de cotele fixate în cadrul mecanismului de sprijin financiar. Ca urmare a prevederilor Tratatului de la Maastricht (1992), s-a hotărât adoptarea monedei unice euro celelalte monede naționale, precum şi ECU continuând să subziste până în anul 2002 (idem).

[3] Euro este moneda unică adoptată de 11 state ale Uniunii Europene. Această monedă este monedă oficială începând cu 1 ianuarie 1999, monedele naționale continuând să circule până în anul 2002, după care au fost complet înlocuite cu euro.

[4] Moneda de cont este un etalon monetar în care agenții economici convin să efectueze operațiile de decontare rezultate din relațiile lor de afaceri (alta decât moneda națională). În contabilitate, operațiile care se derulează se pot exprima în dublu etalon: în unitatea de cont convenită şi în moneda națională, folosindu-se cursul de schimb oficial anunțat de Banca Națională (idem).

Împrumuturile bilaterale sunt, în general, denominate în moneda națională a creditorului. În cazul creditelor comerciale, cel mai adesea debitorul negociază care va fi moneda exprimată în contractul de împrumut şi, de asemenea, poate negocia opțiunile de *swap* valutar pentru plățile pe care le va avea de efectuat.

• **Schema tragerilor**

Metodele numerice nu țin seama de implicațiile pe care schema potrivit căreia se vor face tragerile le produce asupra costurilor împrumutului, deşi acestea pot fi foarte importante. Astfel, unele contracte de împrumut permit debitorului să tragă sumele de care are nevoie la datele care îi sunt convenabile, în timp ce în alte contracte se stipulează date şi sume fixe pentru trageri. În consecință, cu cât perioada acceptată pentru tragere va fi mai mare, cu atât costul împrumutului va fi mai scăzut.

În general, indiferent de termenii acordului de credit în ceea ce priveşte perioada de tragere, se stabileşte o dată limită pentru aceasta, după care beneficiarul pierde dreptul de a mai efectua trageri, ceea ce înseamnă că împrumutul efectiv va fi mai mic decât cel convenit prin contractul inițial.

Desfăşurarea tragerilor ar trebui să fie corelată cu mişcările de numerar din activitățile pentru care se apelează la împrumut:

• în cazul creditelor pentru finanțarea proiectelor, cu începerea realizării acestora;

• pentru creditele de import, atunci când trebuie achitate bunurile sau serviciile externe;

• imediat sau într-o sumă forfetară (sumă fixă stabilită global în avans) dacă împrumutul este de tip comercial pentru sprijinirea bugetului.

Pentru creditele comerciale, perioada de trageri este relativ scurtă şi cheltuirea fondurilor se află la dispoziția debitorului. În general, data de tragere pentru creditele de export de tip furnizor coincide cu data recepționării mărfurilor de către importatorul debitor.

În cazul împrumuturilor publice din surse bi sau multilaterale, perioada de trageri se corelează cu proiectul sau programul care se finanțează prin creditul respectiv. De obicei, data finală pentru toate tragerile este de şase luni după încheierea proiectului.

• **Credite condiționate**

Un credit condiționat este acel credit în care, prin contract, beneficiarul de sumă este obligat să folosească suma – întreagă sau numai în parte – pentru cumpărarea de bunuri şi servicii din țara creditorului. Creditul condiționat poate fi, din această cauză, mai costisitor pentru debitor decât un alt împrumut cu aceleaşi caracteristici, mai ales dacă prețurile din țara creditorului nu sunt competitive pe piața internațională.

Împrumuturile contractate de la băncile comerciale nu sunt condiționate, permițând debitorilor să achiziționeze bunurile şi serviciile necesare din orice surse doreşte.

În cazul împrumuturilor de la instituții financiare internaționale, chiar dacă acestea ar impune credite condiționate, numărul țărilor partenere este suficient de mare, încât posibilitățile de alegere a surselor de achiziționare nu mai sunt limitate. Mai mult, organismele internaționale, ca: Banca Mondială şi băncile regionale de dezvoltare impun reguli de competitivitate țărilor partenere, astfel încât împrumuturile nu mai pot fi considerate condiționate.

În ceea ce priveşte creditele bilaterale, un număr considerabil dintre acestea sunt credite condiționate de achiziționarea de bunuri şi servicii din țara creditoare. În cazul creditelor pentru export, sumele sunt, în general, condiționate în întregime, motivele economice ale acestor măsuri fiind de a îmbunătăți performanța exporturilor din țara creditoare. Există, de asemenea, motive de ordin istoric, geopolitic ş.a. care determină condiționarea încheierii anumitor contracte de credit extern.

- **Penalizări pentru întârzieri de plată**

Cele mai multe contracte de credit comercial extern prevăd penalizări pentru întârzierea plăților de o zi, o săptămână sau o lună. Rata dobânzii penalizatoare este, în general, adițională ratei dobânzii aferente creditului.

Împrumuturile publice din surse bi şi multilaterale prezintă situații diferite:

- cele cu un grad înalt de concesionalitate, cum sunt cele acordate de IDA[1] nu prevăd, în general, dobânzi penalizatoare pentru întârzierea plăților;
- Împrumuturile legate mult mai mult de piață, cum sunt creditele acordate de BIRD[2] utilizează majorări de întârziere.

- **Opțiuni pentru accelerarea plăților**

Dacă beneficiarul de credit duce o politică financiară activă şi doreşte o plată mai rapidă a serviciului datoriei decât este stipulată în contract, posibilitatea aceasta trebuie, de asemenea, să fie înscrisă sub forma unei clauze speciale, în termenii contractului. Această clauză se referă la plata în avans *(pre-payment)* sau la accelerarea plăților *(accelerated repayment)* şi pentru cele mai multe dintre creditele neconcesionale – altele decât de asistență la nivel oficial pentru dezvoltare – se negociază înainte de încheierea contractului. În categoria acestor credite intră împrumuturile de la băncile comerciale şi împrumuturile neconcesionale din surse bilaterale şi multilaterale, cum sunt cele acordate de BIRD.

---

[1] IDA – Asociația pentru Dezvoltare Internațională, face parte din sistemul Băncii Mondiale.

[2] BIRD – Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare face parte din sistemul Băncii Mondiale.

Clauzele de plată în avans sunt utilizate cel mai adesea când debitorul consideră că va putea avea acces la surse de finanțare mai ieftine. În aceste situații împrumutătorul îşi va putea finanța creditele cele mai scumpe, prin apelarea la un nou împrumut cu termeni mult mai convenabili, pe care îl va folosi la plata unei părți sau chiar la lichidarea creditului scump. Pe de altă parte, numeroşi creditori care admit plata în avans, acordă în acelaşi timp şi o bonificație de rămânere în plată la maturitatea stabilită prin contract, ceea ce ar putea conduce la egalizarea costurilor generate de cele două operațiuni – rămânerea în plată sau preplată.

- **Opțiunile valutare**

Împrumuturile exprimate în valută străină exprimă riscurile care se corelează cu evoluția respectivei monede, comparativ cu alte monede străine, precum şi cu moneda locală, a beneficiarului de credit. Dacă o astfel de opțiune este înscrisă în contract – sub denumirea de *swap* valutar – este posibil ca debitorul să fie avantajat să plătească serviciul datorie, dacă, de exemplu, opțiunea sa de plată a fost o anumită monedă – față de care moneda locală a rămas stabilă – deşi împrumutul a fost realizat în dolari, iar moneda locală s-a depreciat față de dolar. O astfel de clauză este folosită numai în cazul băncilor comerciale şi este negociată înainte de încheierea contractului. Deşi este uşor de înțeles, clauza poate fi utilizată numai de acei debitori care sunt foarte bine familiarizați cu mişcările pieței valutare internaționale, fiind actori sau observatori activi ai acesteia.

2. ANALIZA GRADULUI DE ÎNDATORARE ŞI A OPORTUNITĂȚII ÎMPRUMUTULUI

Indicatorii privind exprimarea nivelului absolut al datoriei publice externe cuprind, în principal:

- Nivelul datoriei, inclusiv sumele exigibile la momentul dat, reprezintă sumele exigibile şi neexigibile în titlul datoriei. Aceasta corespunde cu volumul total al angajamentelor externe ale debitorului, la sfârşitul anului considerat.
- Sumele exigibile şi nerambursabile (angajamentele trase de debitor până la sfârşitul anului).
- Angajamente anuale, respectiv, nivelul total al împrumuturilor pentru care s-au semnat acordurile în cursul anului considerat.
- Plățile în titlul serviciului datoriei: sumele efective vărsate în titlul rambursărilor în principal, plățile dobânzilor efectuate în moneda străină. Proiecțiile plăților în titlul serviciului datoriei sunt estimări ale plăților datorate în titlul sumei datoriei, inclusiv nivelurile neexigibile.
- Fluxurile nete (sau împrumuturi nete) reprezintă datoriile, mai puțin rambursabile;
- Transferurile nete: fluxurile nete, mai puțin plățile dobânzilor sau comisioanelor.
- Condițiile împrumuturilor.

Condițiile medii ale împrumuturilor sunt indicate pentru toate noile împrumuturi contractate în timpul anului. Cifrele citate pentru ratele dobânzilor, scadențele şi amortismentul fiecărei categorii de împrumuturi sunt medii ponderate prin nivelul împrumuturilor.

Indicatorii şi ratele care exprimă nivelul şi caracteristicile datoriei externe arată la ce nivel se ridică stocul datoriei externe efective, de obicei prin comparație cu produsul intern brut (PIB) – care măsoară starea generală a economiei naționale – cu scopul de a-l plasa în contextul general, pentru a analiza în ce măsură datoria este sustenabilă. De asemenea, relațiile care se stabilesc între serviciul datoriei publice externe şi dimensiunea exporturilor – privite ca intrări de fonduri în devize – care cel mai adesea dau măsura posibilității țării de a-şi onora obligațiile de plată către partenerii externi. Explicația constă în aceea că plățile în contul serviciului datoriei externe, ce trebuie realizate în devize străine, pot fi acoperite, în primul rând, prin câştigurile de valută generate de exporturile de bunuri şi servicii.

În analiza datoriei externe a fiecărei țări este necesar să se aibă în vedere anumiți indicatori şi rate, prin care să se stabilească valoarea relativă a datoriei şi a obligațiilor de plată generate de aceasta, comparativ cu alte

agregate macroeconomice, astfel fiind posibilă judecarea potențialului de rambursare şi determinarea nivelului relativ al gradului de îndatorare a țării.

Ratele datoriei externe pot pune în lumină eventualele probleme care pot să apară ca urmare a includerii în cheltuielile bugetare a serviciului datoriei şi, implicit, în gestiunea trezoreriei fondurilor publice, atât ca nivel, cât şi ca distribuire temporală.

Principalele rate analizate în vederea determinării capacității de îndatorare a unei țări

• Datoria externă efectivă/produsul intern brut, care are în vedere, în general, nivelul datoriei publice şi în mai mică măsură ai celei private (se notează, de obicei, cu inițialele folosite în engleză, respectiv DOD/GDP).

• Datoria externă efectivă/volumul total de bunuri şi servicii (DOD/XGS), care exprimă numărul de ani în care veniturile în devize obținute de rezidenți din exportul de bunuri şi servicii vor putea acoperi nivelul total al datoriei externe naționale. În țările unde serviciile reprezintă o dimensiune nesemnificativă în volumul intrărilor de valută, această rată se analizează ținând cont numai de devizele intrate din exportul de materii prime, materiale puțin prelucrate etc.

• Serviciul total al datoriei/volumul de exporturi de bunuri şi servicii. Această rată arată nivelul veniturilor din exporturi care sunt absorbite prin plata serviciului datoriei externe şi este calculată ținând seama atât de plățile istorice, cât şi de cele proiectate. Pentru țările care se confruntă cu greutăți în plata serviciului, se poate face o diferențiere care ar putea indica în ce măsură țara are dificultăți de piață:

- pentru programarea şi eşalonarea serviciului datoriei externe, se va calcula volumul necesar de încasări valutare din exporturi pentru acoperirea obligațiilor de plată scadente;
- pentru plățile în contul serviciului datoriei externe, care se realizează efectiv prin utilizarea sumelor obținute din intrările de la export.

• Volumul total al serviciului datoriei/produsul intern brut (TDS/GDP), care arată impactul pe care costul datoriei externe îl exercită asupra întregii activități economice la nivel național.

• Volumul total al dobânzilor în contul datoriei externe/exportul de bunuri şi servicii (INT/XGS), rată care se mai numeşte şi rata serviciului dobânzii şi arată în ce măsură dobânzile sunt acoperite prin intrările din exporturi. Plata dobânzilor reprezintă o componentă de primă importanță în balanța contului curent. Totodată, această rată pune în lumină gradul de concesionalitate al unui împrumut, deoarece cu cât este mai coborâtă, cu atât respectivul credit beneficiază de o concesionalitate mai ridicată.

• Volumul total al dobânzilor în contul datoriei externe/produsul intern brut (INT/GDP), arată cât din valoarea nou-creată în economie este consumată pentru plata dobânzilor generate de împrumuturi.

• Rezervele internaționale/datoria totală efectivă (RES/DOD). Această rată pune în evidență relația dintre stocul datoriei externe şi deținerile de valute

străine şi de aur, ce pot fi utilizate pentru a onora sarcinile de plată.

• Rezervele internaționale/importurile de bunuri şi servicii (RES/MGS), care arată numărul de luni în care plata importurilor poate fi acoperită prin deținerile valutare ale țării.

• Trageri/produsul intern brut (TDI/GDP), care exprimă legătura dintre intrările în devize prin trageri din împrumuturile contractate şi nivelul total al output-ului economiei.

• Trageri/exporturile de bunuri şi servicii (TDI/XGS). Această rată compară intrările de valută străină în contul datoriei externe cu cele aferente veniturilor din exporturile de bunuri şi servicii.

• Trageri/amortizarea capitalului împrumutat, care compară volumul intrărilor de devize sub forma tragerilor cu ieşirile sub forma amortizării împrumuturilor contractate. Totodată, este util să se evalueze măsura în care plata principalului este rostogolită şi să se indice dacă nivelul unor noi împrumuturi conduce sau nu la plata unei sume mai mari – sub formă de serviciu – în contul stocului datoriei efective.

• Volumul datoriei concesionale/total datorie efectivă, ceea ce pune în lumină gradul de concesionalitate acordat de creditori, uneori după numeroase negocieri.

Indicatorii care exprimă raportul dintre soldul datoriei externe şi volumul exporturilor de bunuri şi servicii sau PIB reprezintă evaluări ale pozițiilor pe stoc, indiferent de unitatea de măsură. Aceste rate contribuie la estimarea interesului străin în economia internă, în timp ce soldul datoriei externe reprezintă recalcularea, la o dată anterioară, a intrărilor contractuale de capital străin.

O rată înaltă semnifică faptul că țara analizată a înregistrat intrări importante de capital în trecut, dar nu înseamnă automat că a rămas tributară acestor intrări sau că ar putea să se confrunte cu dificultăți în asigurarea serviciului datoriei externe. O rată de îndatorare externă ridicată poate fi sau nu asociată cu o rată a serviciului datoriei elevată, în funcție de condițiile în care sunt contractate împrumuturile. Se poate aştepta, în cadrul procesului de acumulare a datoriei externe ca raportul între soldul datoriei externe şi PIB sau exporturi să crească, pentru a atinge un nivel constant, în cazul în care sunt îndeplinite anumite ipoteze. Dacă raportul nu va atinge această limită, se poate deduce că productivitatea investițiilor a fost inferioară dobânzilor aferente împrumuturilor externe sau că țara a devenit tributară împrumuturilor din exterior.

Indicatorii care prezintă raportul dintre serviciul datoriei externe şi volumul exporturilor sau PIB arată proporția în care exporturile unei țări sunt absorbite de plățile din contul serviciului datoriei externe. Acesta constituie, deopotrivă, un indicator de lichiditate, analog indicatorilor fluxurilor de numerar din finanțele întreprinderilor. Luând în considerare această interpretare, se poate considera că aptitudinea unei țări de a-şi asigura obligațiile în contul serviciului datoriei externe se diminuează o dată cu creşterea acestui raport.

Principalul interes pe care îl prezintă acest indicator ține de faptul că el constituie un indice de rigiditate a balanței de plăți externe a unei țări pe o perioadă scurtă. Mai mult, trebuie ținut seama că dacă acest raport este mare, ajustarea externă este necesară pentru a compensa o evoluție defavorabilă a balanței de plăți. Se consideră, de regulă, că o rată a serviciului datoriei externe mai mare de 20% exprimă o situație potențial periculoasă. Se subliniază, totodată, că această rată trebuie analizată ținând cont şi de alți factori, cum ar fi, de exemplu, creşterea şi structura exporturilor şi importurilor.

Dacă această analiză nu se efectuează la timp, rezultatele ar putea fi foarte periculoase. Numeroase țări au înregistrat, în perioade diferite, rate ale serviciului datoriei externe între 20 şi 70%, fără ca aceasta să genereze dificultăți grave, în timp ce alte țări, cu rate mai mici de 20%, să fie nevoite să-şi renegocieze datoria. În consecință, pentru a-şi forma o părere valabilă asupra poziției de îndatorare a unei țări, este important să se ia în considerare:

- măsura în care încasările din exporturi ale unei țări provin dintr-un număr mic de produse sau dintr-un număr limitat de surse;
- evoluția trecută şi cea prognozată a prețurilor şi volumului exporturilor;
- variabilitatea prețurilor şi a volumului exporturilor în raport cu tendințele acestora;
- nivelul rezervelor internaționale şi perioada posibilă de acoperire a necesarului de importuri din această sursă;
- măsura în care politica de gestionare a cererii poate permite pe termen scurt ajustarea balanței de plăți externe, fără a avea efecte inacceptabile asupra economiei interne şi care depinde, în mod normal, de posibilitatea de comprimare a importurilor neesențiale.

Raportul dintre plățile anuale ale dobânzii şi PIB sau încasările din exporturi poate avea un rol util ca indice al amplorii relative a încărcăturii impuse de datoria externă. În teorie, un nivel ridicat sau o creştere rapidă a acestui raport indică apariția unei situații caracterizate printr-un consum excesiv şi/sau dificultăți asociate productivității şi rentabilității investițiilor. Resursele externe pot fi afectate într-o măsură mai mare de consum, decât de investiții. Totodată, contribuția programului de investiții al unei țări la creşterea PIB sau a exporturilor poate fi slabă în comparație cu costul finanțării externe.

Rapiditatea cu care această rată poate creşte şi nivelul la care se poate stabiliza variază în funcție de țară, în funcție de proporția investițiilor finanțate prin capitaluri atrase din străinătate, de coeficientul marginal al capitalului (capital/producție), de costul finanțării externe şi de măsura în care rata marginală a economisirii este superioară ratei medii de economisire din țara debitoare.

Rezervele internaționale ale unei țări sunt egale cu suma activelor în drepturi speciale de tragere, plus poziția rezervelor la Fondul Monetar Internațional, plus activele în devize şi aur – care sunt sistematic evaluate pe baza cursurilor Londrei, la sfârşitul anului. Ratele care exprimă volumul rezervelor comparativ cu soldul datoriei externe sau cu importurile de bunuri şi servicii sunt indicatori ai capacității de îndatorare şi de rambursare a țării.

Raportul dintre intrările de capital şi volumul importurilor arată măsura în care țara debitoare este tributară împrumuturilor externe brute pentru a-şi finanța importurile.

Rata care se determină între ratele de capital rambursate şi fluxurile de intrare indică măsura în care datoria externă a țării debitoare este reorientată. Creşterea în timp a acestui raport poate determina o aglomerare a termenelor de rambursare sau un acces mai puțin favorabil pe piața internațională de capital.

Aprecierea gradului de îndatorare în lucrările Băncii Mondiale[1]

Pentru calculul indicatorilor de îndatorare, la Banca Mondială se folosesc trei elemente-cheie, reprezentând criterii de îndatorare propuse pentru țările încadrate în categoria celor cu venituri mici şi medii. Acestea sunt: serviciul viitor al datoriei; ratele scontului *(discount rate);* indicatori macroeconomici.

Serviciul viitor al datoriei este suma plăților de dobânzi şi a rambursărilor de capital în decursul viitorilor 40 de ani. Pentru împrumuturile cu rata dobânzii fixă, determinarea viitorului serviciu al datoriei este simplă, deoarece serviciul datoriei programat este cunoscut în avans. Pentru împrumuturi cu rata dobânzii variabilă, rata este tipic specificată sub forma unei marje la o rată de bază (cum ar fi, de exemplu, LIBOR sau prima franceză). De vreme ce rata de bază depinde de condițiile viitoare ale pieței, plățile de dobânzi programate nu sunt cunoscute în avans. Pentru a obține suma proiecțiilor privind viitorul serviciu al datoriei, programul anticipat al viitoarelor plăți de dobânzi este determinat de proiecții pe baza ratelor scontului adecvate, plus marja.

Ratele scontului folosite sunt ratele folosite de țările OECD pentru creditele oficiale la export. Acestea sunt ratele de referință ale dobânzii comerciale *(Commercial Interest Reference Rates – CIRR rates).* Împrumuturile BIRD şi creditele IDA folosesc ultimele rate ale dobânzii BIRD, iar obligațiile FMI sunt discontate la rata împrumuturilor în DST.

Ratele pe un singur an sunt calculate prin împărțirea valorii prezente a datoriei (soldul datoriei – *outstanding debt)* la indicatorii macroeconomici semnificativi.

Pentru temperarea impactului unor potențiale mari variații anuale în câştigurile din export, clasificarea îndatorării se bazează pe rația medie a trei ani. Această rație este calculată prin media simplă a rației fiecăruia din cei trei ani.

Indicatorii care fundamentează plafonarea volumului angajamentelor externe (credite şi garanții) care constituie datoria publică externă sunt următorii: datoria externă contractată pe termen mediu şi lung raportată la PIB (maximum 60%); raportul dintre serviciul datoriei şi volumul exporturilor de bunuri şi servicii (maximum 20%); raportul dintre valoarea totală a rezervelor valutare şi totalul datoriei, care trebuie să depăşească 20%; raportul dintre deficitul balanței comerciale şi PIB (maximum 5%).

[1] Sursa: World Bank: World Debt Tables.

3. RESTRUCTURAREA DATORIEI EXTERNE

3.1. Cadrul general pentru restructurarea datoriei

Restructurarea datoriei externe înseamnă reorganizarea portofoliului datoriei şi/sau a termenilor acesteia.

Există mai multe motive pentru care, atât o țară dezvoltată, cât şi o țară în curs de dezvoltare, apelează la restructurarea datoriei:

- reducerea poverii serviciului datoriei externe, prin rambursarea în avans a unui împrumut costisitor şi contractarea altuia mai ieftin;
- scăderea valorii totale a portofoliului;
- dacă debitorul se confruntă cu arierate de plată sau un volum prea mare al serviciului datoriei, restructurarea îl va ajuta să-şi replanifice plățile;
- îmbunătățirea structurii portofoliului de împrumuturi, inclusiv a termenilor acestora (scadențe, valute etc.)

a) Cele mai cunoscute forme de restructurare a datoriei sunt:

- anularea parțială sau totală a plății principalului şi/sau a dobânzii aferente unui împrumut sau unei părți din datoria totală;
- refacerea schemei de plată, respectiv a termenilor referitori la principal şi dobândă;
- refinanțarea, respectiv contractarea unui nou împrumut pentru a plăti o parte din datoria deja existentă;
- conversia datoriei, ceea ce înseamnă transformarea tipurilor de creanță în alte titluri, cum sunt acțiunile, obligațiunile etc. De asemenea, conversia poate include şi consolidarea împrumuturilor pe termen scurt în împrumuturi pe termen mediu şi lung;
- răscumpărarea/reducerea datoriei prin plata anticipată a unei părți sau în întregime a datoriei efective (respectiv totalul tragerilor, diminuat cu totalul amortizărilor din aceste împrumuturi) la costul întreg sau cu discount, potrivit contractului dintre parteneri.

b) În general, datoria externă care nu este admisă la restructurare se referă la:

- împrumuturi de la creditori multilaterali – cum sunt Banca Mondială, inclusiv IDA şi BIRD; Comunitatea Europeană; Fondul Monetar Internațional şi băncile regionale de dezvoltare.

c) Majoritatea instituțiilor financiare internaționale acordă țărilor în curs de dezvoltare împrumuturi concesionale şi, în consecință, nu acceptă o restructurare sau o anulare a acestora, argumentând că într-un astfel de caz le-ar fi afectată credibilitatea pe piața financiară internațională;

- titlurile de împrumut public, instrumentele cu dobândă flotantă, cum sunt certificatele de depozit şi alte titluri de plasament privat.

d) Respectivele instrumente nu sunt permise la restructurare deoarece printr-o asemenea operațiune, emitenților le-ar fi afectat accesul viitor pe piața de capital şi, totodată, ar fi aproape imposibil de găsit cei care au investit în respectivele titluri, pentru a le cere consimțământul pentru restructurare;

- creditele comerciale pe termen scurt;
- obligațiile de credit de tip *leasing* sau garantate cu active tangibile (imobilizări corporale);
- contractele de schimb spor sau *forward* sau cele cu metale prețioase;
- datoriile contractate cu alte entități decât băncile sau instituțiile financiare internaționale – de exemplu împrumuturi private sau garantate.

e) Dintre împrumuturile care sunt admise la restructurare, în condițiile Clubului de la Paris sau Clubului de la Londra, principala clasificare pune în evidență:

- împrumuturile din surse bilaterale, contractate de guvernele țărilor fie dezvoltate, fie în curs de dezvoltare;
- creditele comerciale garantate sau asigurate de creditori guvernamentali;
- împrumuturi contractate pe lângă bănci sau consorții bancare, care prezintă, în general, o maturitate peste un an.

În linii mari, opțiunile unui acord de reducere a datoriei externe sunt:[1]

• răscumpărări *(buybacks)* – țării debitoare i se permite să răscumpere o parte a datoriei sale, cu un discount convenit;

• împrumuturile sunt schimbate cu obligațiuni cu discount convenit *(discount bond exchange),* obligațiunile sunt purtătoare de rate ale dobânzii la prețul pieței;

• *par bond exchange* – împrumuturile sunt schimbate la valoarea lor nominală, pentru obligațiuni cu o rată a dobânzii mai mică decât aceea a împrumutului original;

• *împrumuturile sunt schimbate pentru obligațiuni* cu rata dobânzii la prețul pieței, dar băncile trebuie să furnizeze noi bani într-o pondere fixă din suma convertită (o opțiune pentru băncile care nu pot sau nu doresc să participe la reducerea capitalului sau a serviciului datoriei).

În primele două situații, se realizează o reducere a datoriei (a capitalului), în a treia situație se realizează o reducere a serviciului (prin reducerea plăților în contul dobânzii).

Reducerea multilaterală a datoriei a ajutat ia rezolvarea acutei lipse de lichidități internaționale cu care s-au confruntat țările îndatorate. Majoritatea țărilor care au cerut reducerea poverii datoriei prin restructurare şi

[1] Conform Thomas Klein, *External Debt Management,* The World Bank, p. 141 şi urm.

reprogramare în ultimii 15 ani au menținut programe de investiții largi, cu toate că au înfruntat dificultăți majore ale balanței de plăți.

Măsurile de ajustare a economiei la stocurile externe a permis unor țări, să evite intrarea în procesul de restructurare a datoriei şi să continue accesul la creditele comerciale şi pe piețele financiare.

În urma încheierii acordurilor de restructurare a datoriei externe în perioada 1990-1996, s-au obținut unele rezultate pozitive, constând în reducerea cuantumului datoriei externe a unor țări, prin anulare de către creditori, prin transformarea creanțelor bancare în participații la societăți comerciale ori prin răscumpărare la cursul pieței secundare de către debitori;
s-a mai obținut reducerea serviciului datoriei externe, prelungirea termenelor de rambursare ori contracararea de noi împrumuturi.

Cu toate acestea, dificultățile pe care le înfruntă țările puternic îndatorate rămân un fenomen grav, pe termen lung, care trebuie soluționat, pentru a nu se da naştere unei situații generalizate pentru anumite categorii de țări – cele sărace sau mediu dezvoltate, situație periculoasă, generatoare de crize regionale sau chiar mondiale.

3.2. Scurt istoric al restructurării datoriei

a) Ca element în gestiunea datoriei externe, restructurarea îşi are începutul în anul 1982, când Guvernul mexican a declarat un moratoriu asupra plății principalului, asupra unei importante părți din volumul datoriei sale externe.

b) Cauza principală a crizei datoriei, cu care s-au confruntat mai târziu şi alte țări, îşi are originea în şocul produs de creşterea foarte mare, rapidă şi neaşteptată a prețurilor petroliere şi, implicit, a costurilor importurilor de produse energetice pentru țările net importatoare:

- în perioada 1982-1985, restructurarea a vizat în special datoria publică contractată prin împrumuturi bilaterale sau de la bănci comerciale; această acțiune s-a desfăşurat însă pe scară redusă şi caz cu caz, nefiind considerată – şi tratată – ca o problemă structurală;
- împrumuturile bilaterale au fost restructurate sub auspiciile Clubului de la Paris, pentru perioade relativ scurte de timp, iar serviciul datoriei din surse multilaterale nu a fost afectat;
- amortizarea împrumuturilor comerciale a fost restructurată potrivit Clubului de la Londra, pentru o perioadă relativ scurtă, dobânzile rămânând obligații curente;
- ratele dobânzii şi cele marginale pentru datoria restructurată au fost stabilite la niveluri mai mari decât ale creditelor inițiale.

c) În astfel de condiții, pentru multe țări în curs de dezvoltare, efectele restructurării nu au fost benefice, dimpotrivă, criza datoriei s-a accentuat. După anul 1985, a devenit evident că problemele cu care se confruntau gestionarii

datoriei publice nu priveau numai lichiditatea pe termen scurt, în primul rând pentru că în aceste țări se înregistra o scădere importantă a ritmului de dezvoltare economică.

d) Componentele-cheie ale acordurilor de restructurare realizate sub auspiciile Clubului de la Paris prevedeau perioade mai lungi, maturități mai îndepărtate şi rate ale dobânzii mai coborâte decât ale împrumutului inițial. Au existat astfel:

- termenii de la Toronto;
- termenii de la Veneția, care introduceau un meniu de opțiuni privind datoria concesională, din care creditorul care accepta restructurarea putea să aleagă;
- pentru datoria contractată de la băncile comerciale s-a acceptat replanificarea amortizării, rămânând dobânda ca piață curentă. Acest tip de operațiune era inclusă în aşa-numitul "plan Baker", prin care au început să se folosească *swap*-urile pe acțiuni şi pe obligațiuni.

e) Deşi termenii restructurării au fost mult mai favorabili, mulți debitori guvernamentali s-au aflat în imposibilitatea de a-şi onora obligațiile curente şi, în consecință, în ultimul deceniu al secolului XX au fost introduşi termeni îmbunătățiți pentru restructurarea datoriei externe. Astfel:

- termenii de la Toronto au fost accentuați, în sensul că peste 50% din datoria admisă la restructurare s-a realizat în termenii valorii prezente nete;
- termenii de la Trinidad oferă condiții şi mai bune pentru țările debitoare cu venituri mici;
- termenii de la Houston, adresându-se țărilor cu venituri medii, permit acestora restructurarea în condiții îmbunătățite față de cele acceptate inițial prin Clubul de la Paris.

f) Astfel, un rezultat important a fost acceptarea de către băncile comerciale a unor pierderi din partea unor debitori guvernamentali, cu scopul primordial de a dezvolta piața secundară a datoriilor externe ale țărilor.

3.3. Restructurarea datoriei externe

O țară poate fi în situația de a nu-şi putea îndeplini obligațiile programate privind serviciul datoriei. Problema apare când Banca Centrală nu este în măsură să dobândească valuta necesară pentru a achita plățile în contul serviciului datoriei şi țara respectivă trebuie să-şi asigure reducerea datoriei. Pentru o astfel de situație, în locul discuțiilor bilaterale dintre guvernul țării debitoare şi creditorii individuali, grupurile de creditori au stabilit mecanisme multilaterale pentru reducerea datoriei.

Din 1981, până în prezent, mai mult de 50 de țări şi-au renegociat datoriile. Nevoia de reducere a datoriei a apărut în a doua jumătate a deceniului şase când Turcia a cerut o consolidare pe termen scurt şi mediu a restanțelor de plată la creditele comerciale.

Unele dintre cauzele care fac ca o țară să ajungă într-o astfel de situație sunt managementul defectuos al datoriei (ponderea mare a datoriei pe termen scurt) şi scăderea încasărilor din exporturi.

Întrucât fenomenul insolvabilității a căpătat dimensiuni alarmante, băncile private, guvernele țărilor creditoare şi instituțiile financiare internaționale au imaginat noi soluții pentru asanarea bilanțurilor băncilor creditoare, încasarea creanțelor şi a dobânzilor aferente. Printre acestea, se numără:[1]

- transformarea datoriei aflată în dificultate față de băncile creditoare, în participații ale acestora la capitalul diferitelor societăți producătoare de bunuri primare sau manufacturate, de pe teritoriul țării debitoare;
- înlocuirea creanțelor neonorate la termen cu titluri care să garanteze băncilor creditoare dreptul de participare la veniturile realizate din exporturile de mărfuri ale țărilor debitoare;
- crearea unei instituții internaționale având ca obiectiv achiziționarea de la bănci a creanțelor în suferință, la un preț mai mic decât cel real; pentru plata creanțelor instituția respectivă ar urma să emită înscrisuri pe termen lung, purtătoare de dobândă, pe care să le amortizeze pe seama resurselor recuperate de la țările debitoare;
- valorificarea creanțelor bancare în suferință să se realizeze prin intermediul pieței, prin vânzare propriu-zisă contra numerar; prin înlocuirea lor cu titluri de valoare; prin răscumpărare de către țara debitoare, la un preț redus;
- capitalizarea dobânzilor, inclusiv transformarea dobânzilor neonorate în împrumuturi purtătoare de dobânzi, după expirarea unei perioade de grație;
- constituirea unei case de asigurare, care să preia asupra sa riscul nerambursării împrumuturilor acordate.

Ținând seama de persistența şi de implicațiile crizei datoriei externe, ca şi de hotărârea cu care țările în curs de dezvoltare reclamau soluționarea problemelor grave cu care se confruntau, băncile creditoare au început să prezinte debitorilor lor, cu prețul negocierii condițiilor de reamenajare a datoriei, soluții "opționale".

Aceste soluții merg pe linia recuperării în cea mai mare măsură a datoriilor restante, a încasării integrale a dobânzilor aferente, a obținerii de garanții suplimentare din partea debitorilor, a acordării de noi împrumuturi, condiționat de realizarea programelor de ajustare.

Restructurarea creditelor acordate sau garantate de instituții oficiale

În 1961, Brazilia şi Argentina nu au putut asigura serviciul datoriei pe termen mediu. Deoarece majoritatea creditelor primite fuseseră garantate sau asigurate de agențiile specializate în garantarea creditelor de export din țările

[1] Iulian Văcărel, *Politici economice şi financiare de ieri şi de azi,* Editura Economică, 1996, p. 552-553.

creditoare, autoritățile braziliene şi argentiniene au discutat cu guvernele principalelor țări creditoare pentru a cere o reducere a datoriei pe baze bilaterale. Guvernele țărilor creditoare au fost de acord numai cu o negociere colectivă.

Procedurile practicate în negocierile cu Brazilia şi Argentina au alcătuit bazele Clubului de la Paris, o organizație ad-hoc a țărilor creditoare, pentru a răspunde la cererile de reducere a datoriei alcătuite din credite de export garantate şi la împrumuturile interguvernamentale.

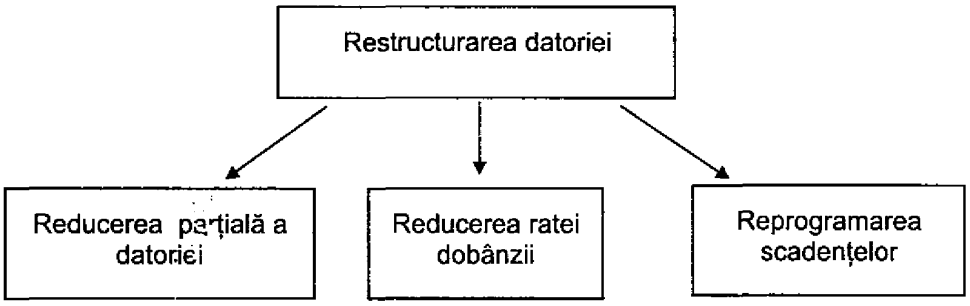

În practica prezentă, datoriile se restructurează astfel:

- cel către creditorii oficiali se restructurează exclusiv prin Clubul de la Paris;
- datoriile către băncile comerciale, prin consorțiile băncilor comerciale;
- creditele-furnizor neasigurate şi datoriile către guvernele care nu participă la Clubul de la Paris sunt restructurate prin negocieri bilaterale.

O mențiune importantă o reprezintă faptul că datoriile către organizațiile internaționale nu sunt restructurate sau reeşalonate. Împrumuturile de la organizațiile multilaterale nu pot fi obiectul unei reduceri a datoriei. Banca Mondială a argumentat că participarea, la negocierea datoriei i-ar deteriora abilitatea de a vinde titluri de valoare pe piețele internaționale de capital. Contribuția Băncii Mondiale şi a altor instituții multilaterale către țările care au nevoie de o reducere a datoriei este de a menține şi, dacă este posibil, de a creşte împrumutul net.

O condiție a reducerii datoriei este ajustarea macroeconomică

O preocupare majoră a tuturor creditorilor este ajustarea economiilor țărilor debitoare. Guvernele participante la Clubul de la Paris insistă ca țările debitoare să ia măsuri riguroase de corectare a problemelor balanței de plăți, măsuri care conduc implicit la reducerea datoriei. Altfel, există temerea că reducerea datoriei ar putea fi folosită mai curând pentru a întârzia măsurile de ajustare, decât de a le realiza. În consecință, înainte ca un acord de reducere a datoriei să poată fi semnat, țările debitoare trebuie să asigure facilități pentru tranşele de credite mari ale FMI, în scopul susținerii problemelor de ajustare.

Când o țară datorează sume mari atât băncilor comerciale, cât şi creditorilor oficiali, fiecare grup de creditori este preocupat ca valuta eliberată ca urmare a lărgirii acțiunii de reducere a datoriei să nu fie folosită pentru a plăti alți creditori. În acest sens, Clubul de la Paris şi Comitetele de consilieri ai băncilor comerciale insistă ca reducerea datoriei pe care ei sunt pregătiți să o ofere să se potrivească cu aceea a altor creditori. Aceasta se referă la "tratamentul egal al creditorilor".

O *altă cerință esențială in procesul de restructurare a datoriei este ca toți creditorii să fie tratați la fel.*

La sfârşitul anilor '80 (având în vedere gradul de îndatorare crescut al țărilor în curs de dezvoltare) a devenit evident că problema restructurării datoriei trebuie să includă nu numai procesul de reducere a nivelului sau/şi a dobânzii, dar şi o reordonare) sau o reprogramare a scadențelor.

Restructurarea creditelor acordate sau garantate de creditori particulari

Reducerea multilaterală a datoriei este mult mai dificil de organizat la băncile comerciale decât la creditorii oficiali. Dacă orice instituție de asigurare a creditelor pentru export poate negocia în numele oricăruia dintre creditorii individuali din această categorie, creditorii bănci comerciale trebuie să aprobe în mod individual înțelegerile de restructurare, iar în cazul împrumuturilor sindicalizate, numărul creditorilor poate fi de sute.

Pentru a simplifica situația foarte complexă care se creează, băncile creditoare sunt reprezentate de un comitet bancar de consolidare.

În cadrul înțelegerilor cu băncile comerciale de restructurare a datoriei, se are în vedere numai capitalul, rata dobânzii fiind foarte rar restructurată. Ca şi în cazul Clubului de la Paris, nu este uzuală consolidarea datoriei pe termen scurt, cu excepția situației când aceasta reprezintă o pondere mare din arierate şi, adesea, nu există altă opțiune decât restructurarea.

Echivalentul Clubului de la Paris este Clubul de la Londra, cu deosebirea că nu există acelaşi cadru organizat; reprezintă un grup de bănci comerciale care se adună pentru a-şi negocia creanțele aflate la un debitor oficial (guvernamental).

ANEXĂ

Clubul de la Paris

Este un forum în care a fost prevăzută restructurarea datoriei din 1956, pentru creditorii oficiali. Trăsătura comună a țărilor creditoare participante este că acestea au un sistem de asigurare a creditelor pentru export.

Ministrul francez al finanțelor menține un secretariat permanent pentru a conduce Clubul de la Paris în interesul altor țări creditoare. Țările care se confruntă iminent cu neîndeplinirea obligațiilor privind acoperirea serviciul aferent creditelor pentru export oficial garantate va discuta cu preşedintele Clubului de la Paris şi vor cere să fie considerate pentru restructurarea datoriei. Creditorii, la întâlnirile lor lunare, vor fi de acord să asculte cererea țării respective, cu condiția să existe programul de ajustare sprijinit de FMI.

Negocierile directe cu Clubul de la Paris durează, în mod normal, o zi. Reprezentanții țărilor creditoare decid asupra perioadei pentru care va fi făcută reducerea datoriei (cunoscută ca perioada de consolidare), a datoriilor care vor fi incluse (scadențe curente, arierate posibile, datorie eventual reprogramată anterior) şi a termenelor de plată ale datoriei consolidate (perioade de grație şi de plată). Atât amortizarea programată, cât şi plățile de dobânzi sunt în mod normal restructurate, deşi, de regulă, numai capitalul este reprogramat. Dobânda la datoria reprogramată (cunoscută ca dobândă moratorie) nu este discutată la Clubul de la Paris (este abordată şi rezolvată numai în discuții bilaterale). Fiecare agenție de asigurare a creditelor pentru export fixează o rată a dobânzii care reflectă propriile costuri de luare a împrumutului.

Perioadele de consolidare sunt în principal de un an, coincizând cu un program FMI; se poate face consolidare şi pentru o perioadă de trei ani, dacă există o Facilitate Extinsă a Fondului Monetar.

Planul Brady[1]

Inițiat în 1989, de secretarul U.S. Treasury, Nicholas Brady, planul care îi poartă numele avea următoarea idee de bază: băncile fie vor trebui să înregistreze o valoare inițială redusă a împrumuturilor, fie să reducă dobânda acestor împrumuturi, între anumite limite, pentru acele țări care trec la reforme economice care vor duce la creşterea eficienței economiilor lor.

Trăsătura novatoare a Planului Brady a fost asigurarea cu resurse financiare din surse oficiale, în scopul ajutorării țării debitoare, pentru ca aceasta să poată asigura garantarea şi costurile suplimentare care decurg, în scopul reducerii datoriei.

---

[1] Sursa: Thomas Mayer şi alții, *Banii, activitatea bancară şi economia,* Ed. Didactică şi Pedagogică, 1993.

CONCLUZII

Necesarul ridicat de noi investiții, împreună cu scăderea drastică a economisirilor interne în economiile de tranziție sugerează un rol deosebit de important pe care capitalul străin ar putea să-l îndeplinească în vederea creşterii valorii adăugate brute în economie şi, implicit, a produsului intern brut.

Pe lângă îndeplinirea unor criterii standard, care sugerează respectarea relațiilor economice internaționale, integrarea țărilor în tranziție în piețele internaționale de capital presupune şi confruntarea cu un set de probleme specifice, a căror manifestare poate fi deosebit de severă, în funcție de situația concretă a fiecărei țări. Aceste probleme vizează patru direcții principale: lipsa de lichidități; lipsa de informație; un proces greoi şi, în fazele inițiale, ineficient, de construire a instituțiilor pieței; acces dificil la mecanismele pieței. În măsura în care procesul de tranziție poate fi asociat cu apariția şi acutizarea unor constrângeri de lichiditate care nu pot fi integral compensate de creditul bancar intern, accesul la piețele de capital externe poate limita dimensiunile declinului producției, dacă şi societățile comerciale, la rândul lor, îşi pot rezolva propriile probleme legate de solvabilitate şi acces la credit.

Investițiile străine directe permit un acces mai lesnicios al exportului pe piețele occidentale, dispariția incertitudinilor referitoare la execuția unor proiecte de investiții stimulând, în acest fel, şi investițiile interne.

Dependența din ce în ce mai mare a țărilor central şi est-europene de comerțul exterior cu Occidentul – în special cu Uniunea Europeană – a impus nevoia existenței unor rezerve valutare consistente în valuta acestora sau în dolari SUA. Acesta este un alt domeniu în care intrările de capital străin au o importanță mare, mai cu seamă în momentele de criză temporară de lichiditate externă.

Disponibilitatea capitalului străin pentru economiile în tranziție depinde de accesul acestora pe piețele internaționale, acces care s-a lărgit pe măsura parcurgerii ultimului deceniu. Lărgirea accesului s-a datorat, pe de o parte, dorinței investitorilor instituționali şi individuali occidentali de a investi în economiile în tranziție – atitudine inversată însă mai ales după declanşarea crizei din Asia, în anul 1998 – şi, pe de altă parte, evoluției încurajatoare a unor indicatori economici fundamentali ai țărilor în tranziție – în principal deficitul fiscal, rata serviciului datoriei externe şi rata de creştere a exporturilor. Astfel principalii beneficiari de investiții străine au fost Ungaria, Slovenia şi țările baltice, iar cei mai de mari împrumutători au fost Cehia şi Slovacia. Fluxurile de capital străin direcționate spre Polonia sunt substanțiale, ca valoare absolută, dar relativ mici prin raportare la dimensiunile economiei.

Se poate observa că țările în tranziție care au atras cu precădere fluxuri externe de capital se bazează, în principal, pe o rată consistentă de creştere a

exporturilor, ceea ce a determinat o mărire a credibilității externe a țărilor respective. Aceste creşteri ale exporturilor, continue de-a lungul deceniului, au survenit numai datorită înfăptuirii unor reforme economice structurale reuşite şi efectuate într-un ritm susținut.

Pe parcursul perioadei de tranziție, țara noastră a avut nevoie de finanțare externă pentru: susținerea balanței de plăți, ajustări structurale, finanțarea externă a bugetului de stat şi/sau a celui consolidat, finanțarea unor proiecte de investiții, consolidarea rezervelor valutare ale statului.

Această finanțare, necesară pentru completarea resurselor interne, a generat datorie externă, dar care s-a situat în parametri sustenabili în primii ani. Având în vedere însă, că în anii următori serviciul datoriei a atins niveluri de vârf, iar rezultatele concrete din economia reală nu sunt încă pe măsura obiectivelor propuse în programele de reformă, este necesar ca managementul datoriei externe şi strategia de îndatorare externă să fie parte integrantă a politicilor macroeconomice elaborate de factorii de decizie.

Adâncirea dezechilibrului structural al economiei româneşti, care generează deficite continue de cont curent şi fiscale, a condus la acumularea accelerată a datoriei externe, într-un ritm anual de un miliard de dolari, până la finele anului 1999. Ritmul îndatorării externe a fost mult superior celui de atragere a investițiilor străine directe, datoria externă devenind expresia dominantă a apelului la economisirile externe, pe fondul unei relații investiții-economii permanent deficitară.

Vârfurile de plată a serviciului datoriei externe, care au fost depăşite cu succes – datorită abilității Băncii Centrale de a-şi constitui o rezervă valutară suficient de consistentă – au creat, totuşi, probleme grele gestionarilor datoriei externe şi, totodată, a determinat declinul percepției bonității țării noastre pe piețele financiare internaționale – materializat prin scăderea *rating*-ului de țară. Aceste vârfuri de plată au fost cauzate de lipsa unei strategii clare de îndatorare, care se impunea încă de la începutul acestui proces, în perioada 1990-1992.

Ponderea mare a împrumuturilor oficiale contractate de stat în totalul angajamentelor externe pe termen mediu şi lung – sub forma finanțării denumită "excepțională" – semnifică eforturile de restructurare a economiei, dar care nu au fost finalizate, în cele mai multe situații, nici până în prezent.

Volumul crescând al datoriei externe contractate cu garanția statului – insuficient delimitat ca responsabilitate şi eficiență aşteptată – a ajuns o sursă de hazard pentru garant, context în care profitul rămâne privat, dacă afacerea merge bine, iar pierderea este publică dacă rezultatele activității sunt necorespunzătoare.

Evoluția variabilelor-cheie ale economiei româneşti – nivelul dobânzilor la credite, flotarea imprevizibilă a cursului de schimb şi menținerea acestuia, cel mai adesea, la un nivel real supraevaluat, comportamentul excesiv de prudent al băncilor comerciale autohtone în procesul de creditare – a

determinat sectorul privat să prefere apelul la surse de finanțare externe, contra unui cost extern relativ mai avantajos, prin comparație cu prețul surselor interne.

Prin analiza înclinației manifestate de investitorii străini pentru piața internă a titlurilor de stat, denominate în monedă autohtonă sau străină, dacă se va decide deschiderea completă a acesteia, va trebui să se țină seama de faptul că o atare măsură ar putea crea probleme mari în domeniul îndatorării externe pe termen scurt, în absența unor reglementări foarte riguroase care să permită cel puțin monitorizarea statistică a acestui tip de operațiuni.

Chiar dacă amintim momentul critic al vârfului de plată din anul 1999, indicatorii de îndatorare externă ai țării noastre, raportați la limitele considerate critice pe plan internațional, reflectă un nivel încă sustenabil al datoriei externe. De altfel, Banca Mondială a inclus România în grupul țărilor cu venit mediu pe locuitor şi care prezintă o îndatorare relativ mică pe plan extern. Cu toate acestea, persistența deficitului balanței de plăți – în primele luni ale anului 2000 acesta a manifestat o tendință de scădere, ca urmare a creşterii exporturilor într-un ritm mai susținut decât importurile, dar trebuie ca această tendință să se consolideze – nivelul modest al investițiilor străine directe şi menținerea poverii reprezentate de serviciul datoriei externe la niveluri importante pentru economia noastră, conduc la concluzia că îndatorarea externă va trebui urmărită şi gestionată cu atenție, astfel încât să devină nu o frână, ci un factor determinant în procesul de dezvoltare şi macrostabilitate economică preconizat pentru orizontul mediu de timp, prin programul de guvernare.

Managementul datoriei externe are ca scop primordial acoperirea, în condiții favorabile pentru țară, a serviciului datoriei. Dacă acesta atinge sume semnificative, autoritățile publice competente se confruntă cu cel puțin două probleme mari:

- nevoia de a câştiga sau de a economisi valuta necesară pentru acoperirea serviciului datoriei externe;
- finanțarea publică, care impune generarea de venituri bugetare în monedă locală echivalentă cu obligațiile externe de plată.

Interesul imediat al guvernelor îl constituie propriile obligații de plată, care afectează atât bugetele, cât şi rezervele valutare ale statelor. În acest context, responsabilitatea guvernelor pentru rezervele valutare şi pentru reglementarea operațiunilor valutare ale rezidenților poate atrage implicarea acestora în furnizarea de valută şi pentru acoperirea obligațiilor de plată în contul serviciului datoriei comerciale negarantate a sectorului privat.

Astfel, orice sistem de management al datoriei externe trebuie să permită monitorizarea cu succes a datoriei publice, public garantate şi private. Ținând seama de acest punct de vedere, sistemul trebuie să acopere două direcții principale:

- să includă segmentul datoriei externe negarantate a sectorului privat, dacă acesta reprezintă un punct important pentru reglementările valutare;

- să includă datoria publică internă, dacă se dovedeşte necesar sub aspectul finanțelor publice.

Un aspect important al managementului datoriei externe îl reprezintă ținerea sub control a riscului de preț, care se subdivide în trei categorii de riscuri, care pot afecta situația datoriei externe şi a balanței de plăți a unei țări debitoare. Managementul riscului are ca scop protejarea țării de influențele unor modificări dramatice şi neprevăzute în sfera prețurilor mondiale ale mărfurilor, în sfera ratelor de schimb (prețul monedei naționale în deviza străină) şi în cea a ratelor de dobândă (prețul capitalului).

Există posibilitatea de a proteja balanța de plăți de influențele unor fluctuații mari ale variabilelor sus menționate, prin tehnici financiare materializate în operațiuni de piață. Prin utilizarea acestor tehnici se poate obține o atenuare a impactului modificărilor celor trei variabile, o asigurare împotriva efectelor acestor fluctuații, fără a se încerca o împotrivire care este, oricum, inutilă față de tendințele pieței.

Administrarea modernă a datoriei publice şi-a găsit în ultimii ani un corespondent instituțional, în diverse țări ale lumii – cum sunt: Columbia, Brazilia, Portugalia, Ungaria, Belgia, Suedia, Irlanda ş.a.

Instituția în cauză este un *dealing-office,* respectiv un fel de departament într-o bancă comercială, ale cărui atribuții sunt, cu precădere realizarea şi controlul generat de operațiunile de piață specifice, fie acestea de *front-office* sau de *back-office.* Acest tip de departament este organizat în Ministerul de Finanțe sau în Agenția Națională de Administrare a Datoriei (există o singură excepție, în Danemarca, unde *dealing-office*-ul este organizat în Banca Centrală.

Crearea unui astfel de departament a marcat trecerea la un management activ al datoriei şi presupune două aspecte esențiale:

- accesul fiabil şi favorabil, neîngrădit, al țării respective pe piața de capital internațională;
- existența unei piețe secundare de capital locale, solide şi fără fluctuații.

4. ROMÂNIA ÎN PROCESUL DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Aflată în plin proces de pregătire a aderării la Uniunea Europeană, România îşi concentrează eforturile în vederea realizării reformelor necesare pentru a îndeplini cerințele de integrare.

În cadrul procedurilor de supraveghere multilaterală lansată de Comisia Europeană, România a elaborat Programul Economic de Preaderare -2002.

Principalul obiectiv al acestui program este de a dezvolta, până în momentul aderării, capacitatea analitică instituțională de analiză a diferitelor scenarii de politică economică şi de a monitoriza performanțele României în implementarea programelor economice şi evaluarea ritmului şi desfăşurării reformelor structurale.

Susținerea în plan financiar a reformelor structurale se realizează prin efortul comun al bugetului Uniunii Europene şi al bugetului național.

Principalele surse prin care Uniunea Europeană ajută România, din punct de vedere financiar, în procesul de preaderare, sunt programele PHARE, ISPA şi SAPARD.

Suma acordată României prin Memorandumurile de finanțare pentru programele PHARE, ISPA şi SAPARD, semnate cu Comisia Europeană până în prezent, este în valoare de 2.194,6 milioane de euro, din această sumă, fondurile estimate a fi primite la nivelul anului 2003 însumând 887,4 milioane de euro.

4.1. Integrarea europeană

Rezultatele pozitive înregistrate de România în anul 2002 în ceea ce priveşte îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană (statuate la Consiliul European de la Copenhaga din anul 1993) au fost menționate de Comisia Europeană cu prilejul evaluării realizate în cadrul Raportului periodic privind progresele înregistrate în procesul de aderare, publicat în luna octombrie. Acest raport consemnează consolidarea stabilității instituțiilor care garantează democrația, statul de drept, drepturile omului şi protecția minorităților. De asemenea, rezultatele economice la nivelul anului 2002 s-au reflectat în ameliorarea perspectivei de îndeplinire a criteriului de economie de piață funcțională, în acelaşi timp, Comisia Europeană şi-a exprimat încrederea în posibilitatea ca România să dobândească, pe termen mediu, capacitatea de a face față presiunii concurențiale şi forțelor pieței din cadrul UE, în condițiile respectării programului de reforme adoptat. Eforturile depuse de țara noastră în direcția consolidării capacității de asumare a obligațiilor de stat membru al

UE sunt reflectate de deschiderea tuturor capitolelor de negociere şi închiderea provizorie, până la sfârşitul lunii iunie 2003, a 19 dintre aceste capitole.

Sprijinul acordat României de Uniunea Europeană pentru realizarea obiectivului de a deveni stat membru al UE în anul 2007 a fost confirmat prin adoptarea „foii de parcurs" *(roadmap)* în luna decembrie 2002. Pe baza analizei efectuate în raportul periodic al Comisiei Europene pentru anul 2002, *roadmap*-ul stabileşte în detaliu obiectivele pe care România trebuie să le îndeplinească în vederea recunoaşterii statutului de economie de piață funcțională şi finalizării procesului de transpunere şi implementare a *acquis*-ului comunitar.

În anul 2002, Banca Națională a României a acționat în concordanță cu demersurile Guvernului privind pregătirea pentru aderarea la Uniunea Europeană, în acest sens, BNR a contribuit la respectarea angajamentelor asumate de România prin Acordul European şi în cadrul negocierilor de aderare la capitolele corespunzătoare domeniului său de activitate. Măsurile adoptate de BNR au vizat, în principal, întărirea capacității sale instituționale şi armonizarea reglementarilor referitoare la instituțiile de credit cu *acquis*-ului comunitar.

4.2. România în procesul de aderare la Uniunea Europeană

• *Elaborarea Programului Economic de Preaderare – precursor al programelor de convergență şi stabilitate din Uniunea Europeană*

În contextul procesului de integrare europeană, trebuie avut în vedere că politica fiscal-bugetară va căpăta noi valențe, fiind subordonată obiectivelor de relansare economică şi de reducere a ratei inflației. În cadrul procedurilor de supraveghere multilaterală lansate de către Comisia Europeană, România a elaborat Programul Economic de Preaderare – 2002 – precursor al programelor de stabilitate şi convergență din zona Uniunii Europene.

Principalul obiectiv al acestui program este de a dezvolta, până la momentul aderării, capacitatea analitică instituțională de analiză a diferitelor scenarii de politică economică şi de a monitoriza performanțele României în implementarea programelor economice şi evaluarea ritmului şi desfăşurării reformelor structurale.

• *Efectele procesului de integrare europeană asupra cadrului bugetar pe termen scurt şi mediu, cofinanțarea programelor comunitare.*

Impactul procesului de integrare europeană asupra bugetului se concretizează prin susținerea reformelor structurale necesare pentru a putea răspunde cerințelor economice, instituționale şi politice legate de procesul de integrare europeană şi de orizontul de timp asumat pentru aderarea României la Uniunea Europeană. În acest context, țara noastră beneficiază de asistență financiară nerambursabilă de la comunitatea Europeană în cadrul programelor

PHARE, ISPA şi SAPARD, influenţa asupra bugetului fiind determinată, în special, de asigurarea cofinanţării asistenţei primite şi realizării angajamentelor asumate prin documentele de poziţie.

Programul PHARE al Uniunii Europene este principalul instrument financiar de sprijinire a reformei care urmăreşte pregătirea ţărilor din centrul şi estul Europei în vederea aderării, României fiindu-i alocate, anual, aproximativ 260 milioane de euro.

Principalele domenii de acţiune ale programului PHARE sunt:

• sprijinirea dezvoltării instituţionale prin furnizarea de asistenţă tehnică în implementarea *acquis*-ului comunitar şi pregătirea participării la politicile Uniunii Europene;

• investiţii în scopul îndeplinirii cerinţelor de aderare la Uniunea Europeană şi participare la programele comunitare (participare la programul-cadru de cercetare şi dezvoltare, la programele din domeniul învăţământului); fiecare minister care derulează astfel de programe, în calitatea sa de ordonator principal de credite, trebuie să asigure cu prioritate fondurile necesare şi să le utilizeze în conformitate cu obiectivele programului;

• investiţii pentru coeziunea economică şi socială – proiecte de investiţii care duc fa reducerea disparităţilor/decalajelor dintre regiuni.

Fondurile de preaderare obţinute prin acest program vor suplimenta forturile investiţionale ale statului român pentru recuperarea decalajelor economice şi integrarea în structurile Uniunii Europene.

Suma alocată României prin Memorandumurile de finanţare pentru Programele PHARE 1998, 1999, 2000 şi 2001 semnate cu Comisia Europeană până în prezent, este în valoare de 859,9 milioane de euro. Din această sumă, fondurile estimate a fi primite în anul 2003 sunt în valoare de 298,5 milioane de euro, iar contribuţia de la bugetul de stat aferentă proiectelor de investiţii pentru coeziune economică şi socială însumează 24,5 milioane de euro.

Asistenţa acordată prin programul ISPA acţionează în două domenii:

• mediu (sprijinirea investiţiilor pentru îndeplinirea cerinţelor legislaţiei comunitare de mediu);

• transport (extinderea reţelelor transeuropene spre est).

Un alt obiectiv al programului este de a familiariza administraţiile din statele candidate cu politicile şi procedurile Fondurilor Structurale şi de Coeziune ale Uniunii Europene.

Suma alocată României prin Memorandumurile de finanţare ISPA semnate cu Comisia Europeană până în prezent, este în valoare de 1.025,2 milioane de euro (din care pentru transporturi 642,2 milioane de euro şi pentru mediu 383 milioane de euro). Din această sumă, fondurile estimate a fi primite în anul 2003 sunt în valoare de 279,4 milioane de euro, iar contribuţia de la bugetul de stat aferentă acestor fonduri însumează 82,5 milioane de euro.

România va primi între 20-26% din bugetul total de 1.040 milioane de euro pe an, disponibil pentru programul ISPA pe perioada 2000-2006, adică în

medie 240 milioane de euro anual, fonduri distribuite aproximativ egal între proiectele de infrastructură de transport şi cele de mediu.

Cofinanțarea de la bugetul de stat, inclusiv sumele aferente fondului de rezervă ISPA, pentru perioada 2004-2006, aferentă Memorandumurilor de finanțare ISPA semnate până în prezent, se ridică la aproximativ 208 milioane de euro.

Programul SAPARD este îndreptat către sprijinirea eforturilor făcute de țările candidate din centrul şi estul Europei în vederea pregătirii participării lor la Politica Agricolă Comună şi la Piața Unică. Programul are două obiective principale: implementarea *acquis*-ului în domeniu şi rezolvarea problemelor prioritare ale agriculturii şi dezvoltării rurale.

În România, principalele direcții în care vor acționa fondurile din programul SAPARD sunt:

- îmbunătățirea procesării şi marketingului produselor agrare şi din domeniul pescuitului;
- dezvoltarea şi îmbunătățirea infrastructurii rurale;
- dezvoltarea economiei rurale.

Angajarea contribuției financiare comunitare aferente bugetului Uniunii Europene pe anul 2000 şi 2001, prin programul SAPARD, a fost în valoare de 309,5 milioane de euro.

Fondurile primite în anul 2003 au fost în valoare de 309,5 milioane de euro, iar contribuția de la bugetul de stat aferentă acestor fonduri a însumat 108,3 milioane de euro.

În cazul programului SAPARD, conform alocației indicative a Uniunii Europene, România va beneficia în perioada 2004-2006 de 153 de milioane de euro anual, sumă la care se va adăuga şi cofinanțarea de la bugetul de stat în valoare totală de 160 milioane de euro.

Începând cu anul 2004, în perspectiva aderării la Uniunea Europeană a unor noi state, în prezent candidate, alocația de la bugetul comunitar pentru România în domeniile infrastructurii, agriculturii şi dezvoltării rurale, coeziunii economice şi sociale şi construcției instituționale, a crescut cu alocațiile rămase neutilizate de către statele devenite membre, fapt ce presupune, totodată, creşterea efortului bugetar național de cofinanțare.

Continuând procesul început în anul 2002, modul de abordare a proiectului de buget se armonizează cu tehnicile şi procedurile Uniunii Europene, prin prezentarea parametrilor bugetari pe un an anterior, anul bugetar curent, anul pentru care se elaborează proiectul de buget şi perspectiva 2004-2006.

BIBLIOGRAFIE

Băcescu Angelica; Băcescu, Marius, *Macroeconomie – bazele macroeconomiei,* Editura ALL, 1993.

Berea, A.; Stoica, E., *Creditul bancar,* Editura Expert, 2003.

Bremond, Jean; Geledan, A., *Dictionnaire economique et social,* Hatier, 1990.

Greffe, Xavier, *Politique economique. Programmes, Instruments, Perspectives,* Editura Economică, 1993.

Klein, Thomas, *External Debt Management,* The World Bank, 19961

Manolescu, Gh., *Buget. Abordare economică si financiară,* Editura Economică, 1997.

Mayer, Thomas, *Banii, activitatea bancară şi economia,* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A. Bucureşti, 1993.

Moşteanu, Tatiana, *Buget şi trezorerie publică.* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A. Bucureşti, 1997.

Văcărel Iulian, *Politici economice şi financiare de ieri şi de azi.* Editura Economică, 1996.

Văcărel, Iulian; Bercea, Florian; Anghelache, Gabriela; Bistriceanu, Gh.; Bodnar, Maria; Stolojan, Theodor; Moşteanu, Tatiana, *Finanțe publice,* Editura Didactică şi Pedagogică, R.A. Bucureşti, 1999.

*** Banca Națională a României, Raport anual 2002 şi buletine lunare.

*** Chase Securities, *Emerging Markets Quarterly Outlook,* sept. 1998.

*** Commonwealth Secretariat, Active Debt Management; Debt Management Strategies and Techniques, A Crown Agents Training Course, 1995.

*** Concise Dictionary of Business, 1990.

*** Convenția Ministerul Finanțelor – Banca Națională a României (Monitorul Oficial nr. 153/1998).

*** CS-DRMS for Active Debt Management, Commenwealth secretariat, 6 mai 1994.

*** *Enciclopedie economique,* Hachette, 1993.

*** Institut du FMI, Fiscal Policy Management in Economies in Transition: Craig, "Budget Presentation and Concepts"; Jonathan Levin, "The Cash Deficit: Raționale and Limitations", Chapter 6 in *How to Measure The Fiscal Deficit,* edited by Mario J. Blejer ans Adrienne Cheasty, FMI Washington, D.C., 1993; Ribe, "Forecasting Budgetary Aggregates" J.V.I., November 7-18,1994.

*** Institut du FMI, Politiques Macroeconomiques et Financiaires: La politique budgetaire et la restructuration des economies en transition; La reforme fiscale dans les economies en transition: presentation succinte de principaux problemes, Cours à Bucarest, 6-10 juin, 1994.

*** Legea nr. 81/1999 privind datoria publică.

*** Legea nr. 91/1993 privind datoria publică.

*** Ministerul Finanțelor, Colecția "Buletin de informare economico-financiară".
*** Ministerul Finanțelor, Colecția "Buletin lunar privind indicatorii sintetici financiari".
*** Ministerul Finanțelor, Colecția "Buletin trimestrial privind indicatorii sintetici financiari".
*** Ministerul Finanțelor, Colecția "Revista finanțe, credit, contabilitate".
*** Norme metodologice ale Ministerului Finanțelor privind aplicarea Legii datoriei publice nr. 81/1999 (MO nr. 61/2000).
*** Norme metodologice ale Ministerului Finanțelor privind aplicarea legii datoriei publice locale (Hotărârea Guvernului nr. 11/1999, MO nr. 375/1999).
*** OECD (Centrul pentru cooperare – nemembrii), *Analize economice,* Redacția Publicațiilor pentru Străinătate "România", 1998.
*** Ordinul Ministrului Finanțelor nr. 11/1999 privind plafonul de îndatorare publică pentru anul 1999.
*** Ordinul Ministrului Finanțelor nr. 4/2000 privind plafonul de îndatorare publică pentru anul 2000.
*** World Bank Tables 1996.
*** *World Bank Technical Paper* Number 245/1994.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 177-178/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE Şi MONETARE
"VICTOR SLĂVESCU"

POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI

Carmen LUNGU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 483
1. COMPETITIVITATEA ECONOMIEI 487
1.1. Fundamente macroeconomice teoretice ale competitivității internaționale: definire, factori determinanți, măsurare 487
1.2. Impactul cursului de schimb nominal asupra soldului balanței comerciale ca indicator al competitivității externe 490
2. DETERMINANȚII ŞI COMPORTAMENTUL CURSULUI VALUTAR 496
2.1. Cursul de schimb nominal 496
2.2. Cursul de schimb real 505
CONCLUZII 516
III. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI 518
3.1. Regimul de curs valutar şi competitivitatea economiei 519
3.2. Liberalizarea contului de capital 523
3.3. Politica de curs de schimb – instrumente de intervenție ale băncii centrale 524
3.4. Un model econometric teoretic al cursului de schimb real 527
IV. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI ÎN ROMÂNIA 532
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 548

INTRODUCERE

Obiectivul fundamental al Băncii Naționale a României este asigurarea şi menținerea stabilității prețurilor. Banca Națională a României sprijină politica economică generală a statului, fără însă a prejudicia îndeplinirea obiectivului său fundamental privind asigurarea şi menținerea stabilității prețurilor.

În urmărirea obiectivului fundamental, principalele atribuții ale Băncii Naționale a României sunt: elaborarea şi aplicarea politicii monetare şi a politicii de curs de schimb; autorizarea, reglementarea şi supravegherea prudențială a instituțiilor de credit, promovarea şi monitorizarea bunei funcționări a sistemelor de plăți pentru asigurarea stabilității financiare; emiterea bancnotelor şi a monedelor ca mijloace legale de plată pe teritoriul României; stabilirea regimului valutar şi supravegherea respectării acestuia; administrarea rezervelor internaționale ale României[1].

Aşadar, contribuția cea mai importantă pe care o bancă centrală modernă o poate aduce la sănătatea economiei naționale, adică la creşterea ei susținută şi sustenabilă, este gestionarea optimă a inflației – încadrarea creşterii nivelului prețurilor în limitele intensității scăzute, ale stabilității şi predictibilității.

Pentru a menține inflația redusă, stabilă şi predictibilă, banca centrală se angajează în păstrarea unui echilibru brut între cererea şi oferta agregată din economie: un exces de cerere ar împinge economia dincolo de limitele capacității sale de producție, presiunile inflaționiste se vor cumula în timp, iar politica monetară restrictivă este soluția ponderării consumului agregat; dimpotrivă, o cerere în deficit ar face economia să opereze sub frontiera posibilităților de producție, politica monetară permisivă adecvată acestui suboptim aducând economia în situația de optim.

Acest angajament al băncii centrale este de fapt unul de acțiune controlată asupra economiei reale: producție-consum, vânzare-cumpărare, investiții-economii.

Trecând dincolo de dezbaterea teoretică asupra non-neutralității banilor pe termen scurt (şi implicit a capacității politicii monetare de a influența economia) în contextul rigidităților nominale, dezbatere care a constituit obiectul cercetării teoretice şi empirice din cuprinsul studiului anterior "Teorii ale rigidităților nominale"[2], trebuie menționat că autoritatea monetară îşi transmite impulsurile politicii sale către economia reală prin intermediul mai multor canale.

---

[1] *Extras din Legea nr. 312/28.06.2004 privind Statutul Băncii Naționale a României, art. 2.*

[2] *Vezi*: Studii şi cercetări economice*, nr. 32, CIDE, Bucureşti, 2005.*

Mecanismul de transmisie a politicii monetare – atât sub aspectele sale teoretice, cât şi în sensul modelării econometrice care îl poate aduce din planul ideatic pentru a-l materializa într-un instrument de lucru – constituie, de câteva decenii, un obiect de studiu intens.

J.B.Taylor (1999) reţine următoarele canale de transmisie a politicii monetare: canalul pieţei financiare sau canalul monetar (prin impactul politicii monetare asupra preţului şi randamentului activelor financiare – cursul de schimb, preţul obligaţiunilor, rata dobânzii şi deci asupra deciziilor de consum şi investiţii ale firmelor şi menajelor) şi canalul creditului (canalul bilanţului contabil şi al creditului bancar care conduc semnalele monetare din nou către consumul şi investiţiile persoanelor fizice şi juridice). Importanţa acestor canale este determinată de mărimea şi natura pieţei de capital (canalul bilanţier operează prin valoarea de piaţă a firmelor, fiind legitimat de imperfecţiuni ale pieţei de capital precum selecţia adversă şi hazardul moral).

O altă referinţă importantă în acest domeniu de cercetare este F.S. Mishkin (1996), care consemnează o grupare mai puţin concentrată a canalelor de transmisie monetară: canalul tradiţional al ratei dobânzii, canalul preţurilor altor active (canalul cursului de schimb, canalul preţului acţiunilor şi obligaţiunilor), canalul creditului (creditul bancar, canalul bilanţier, cel al fluxurilor de trezorerie, al evoluţiei neanticipate a preţurilor, al lichidităţii gospodăriilor).

O dată cu creşterea progresivă a gradului de deschidere a economiilor naţionale şi cu trecerea la niveluri de flotare tot mai liberă a monedelor naţionale, canalul cursului de schimb ocupă un loc tot mai important în ansamblul mecanismului de transmisie monetară (acest canal este inoperant într-un regim de curs fix).

Canalul cursului de schimb este cu atât mai important cu cât este vorba despre o economie mică şi deschisă (Diaz demonstrează aceasta într-un studiu pentru economia mexicană), al cărei comerţ exterior ocupă un loc important în producţia agregată (cazul lui Israel studiat de De Fiore, 1998) şi ale cărei fluxuri de capital sunt în mai mare măsură liberalizate.

Pentru economia românească, un studiu elaborat de Antoni, Udrea şi Braun (2003) ajunge, pe baze atât econometrice cât şi empirice, la următoarea concluzie: "cursul de schimb şi cumpărările de valută ale BNR au reprezentat în ultimii ani cele mai importante căi prin care banca centrală şi-a exercitat influenţa asupra comportamentelor macroeconomice", în condiţiile în care "canalele tradiţionale ale mecanismului de transmisie monetară a BNR se află într-o fază incipientă de formare".

Pentru prezent (anul 2005), importanţa atribuită cursului de schimb ca şi canal de transmisie monetară este confirmată de guvernatorul Băncii Naţionale a României într-o prezentare susţinută în cursul lunii februarie 2005 – "Politica monetară în contextul anului 2005", în cuprinsul căreia, printre problemele de

politică monetară, numără şi piața valutară şi politica de curs, în contextul denominării şi trecerii la țintirea directă a inflației.

Cursul de schimb activează transmisia monetară datorită efectului său asupra exporturilor nete.

Într-un regim de curs de schimb cu o flexibilitate pronunțată, aprecierea monedei naționale va reduce exporturile şi creşte importurile. Un şoc contracționar de politică monetară va mări rata dobânzii interne. Urmând modelul tradițional Mundell-Fleming, efectul ratei dobânzii asupra cursului de schimb este generat de mişcarea fluxurilor de capital: când acestea sunt libere, o rată a dobânzii mai mare atrage capitaluri străine, care alimentează aprecierea monedei, de unde importuri mai multe şi exporturi mai puține şi prăbuşirea exportului net împreună cu scăderea cererii şi producției agregate.

Dimpotrivă, rate ale dobânzii interne stabilite de politica monetară la un nivel mai scăzut reduc atractivitatea plasamentelor pe piața financiară autohtonă, ceea ce, în condițiile unui cont de capital liberalizat, duce la ieşiri de capital şi la deprecierea monedei naționale.

În consecință, importurile devin relativ mai scumpe, iar exporturile relativ mai ieftine. Dacă cererea internă este elastică şi dacă există substituenți interni pentru importuri, ea se va reorienta către bunuri autohtone în defavoarea importurilor, de unde scăderea importurilor, creşterea cererii interne şi a producției agregate. Dacă cererea externă pentru bunurile autohtone este elastică, ea va creşte, inducând creşterea exportului, a ofertei şi producției autohtone (dacă în economia națională există capacități de producție). Obținem, aşadar, exporturi nete mai mari, semn de competitivitate sporită şi creştere a PIB.

Cu toate acestea, lanțul de propagare presupune, după cum se remarcă prin prezența a numeroşi "dacă", lipsa a numeroase şt importante fricțiuni.

Ceea ce sugerează faptul că obținerea competitivității externe este rezultanta a doi vectori: o economie internă sănătoasă caracterizată prin productivitate şi stabilitate, pe lângă un preț avantajos la export.

Pe de altă parte, închizând o potențială "buclă Taylor" (Taylor, 1999: canalele de transmisie suportă trafic cu dublu sens; în esență, politica monetară transmite impulsuri modificând economia reală care, la rândul ei, îi trimite impulsuri-răspuns, influențând-o), competitivitatea şi creşterea exportului net au efecte directe asupra cursului de schimb.

"Problema cursului valutar este, în cele din urmă, o problemă de competitivitate, iar aceasta la rândul ei este o problemă de structură a producției şi de creştere a productivității muncii. Sigur că producția în *lohn* este afectată de aprecierea leului, dar neajunsul nu provine propriu-zis din curs, ci din competitivitatea scăzută. Dacă nu are loc azi aprecierea leului, oricum mâine produsele noastre textile exportate în Europa vor fi înlocuite de altele, realizate cu o forță de muncă şi mai ieftină, în India sau în China. Restructurarea se face incomparabil mai uşor în perioade de avânt economic,

iar România este, în acest moment, într-o asemenea perioadă. Să o fructificăm cu înțelepciune şi curaj" (Mugur Isărescu, extras din discursul guvernatorului cu ocazia Galei Premiilor revistei ”Piața financiară”, 2004).

Lucrarea de față îşi propune analiza teoretică şi econometrică a canalului de transmisie monetară reprezentat de cursul de schimb, în speță relația dintre politica de curs de schimb şi competitivitatea economiei, cu concentrare asupra cazului economiei româneşti.

Lucrarea este structurată după cum urmează:

Secțiunea I prezintă fundamentele teoretice macroeconomice ale competitivității internaționale a unei economii, axându-se, în principal, asupra relației dintre soldul balanței comerciale (ca indicator de nivel al competitivității externe) şi cursul de schimb nominal (ca instrument la îndemâna politicii monetare). Referitor la această relație este expus un model econometric de analiză a existenței şi caracteristicilor ei pe termen mediu şi lung.

Secțiunea a II-a surprinde determinanții şi comportamentul cursului de schimb nominal şi real la nivel macroeconomic, pentru ca secțiunea a III-a să reunească noțiunile centrale ale primelor două părți ale lucrării şi să le plaseze în sfera de acțiune a băncii centrale.

Secțiunea a III-a surprinde teoretic şi cantitativ interacțiunea dintre competitivitate, curs de schimb şi autoritatea monetară prin politica valutară.

Secțiunea a IV-a aduce dezbaterea în planul analizei aplicative, prezentând relația dintre politica de curs de schimb a leului şi competitivitatea externă a economiei româneşti.

1. COMPETITIVITATEA ECONOMIEI

1.1. Fundamente macroeconomice teoretice ale competitivității internaționale: definire, factori determinanți, măsurare

În accepțiunea Organizației Națiunilor Unite pentru Comerț şi Dezvoltare (2003), competitivitatea unei economii naționale reprezintă „capacitatea unei națiuni, în condiții de concurență liberă şi loială, de a produce şi vinde pe piața internațională bunuri şi servicii care satisfac cerințele pieței mondiale şi în acelaşi timp de a menține sau spori ritmul intern de creştere economică".

Competitivitatea internațională a unei țări se exprimă în sectorul bunurilor comercializabile pe două fronturi: în primul rând, ea se traduce în capacitatea economiei interne de a produce bunuri care se vând pe piața externă, fiind preferate de consumatorii străini în competiția cu alte bunuri străine, afectând mărimea exporturilor sale; în al doilea rând, competitivitatea comercializabilelor produse autohton se traduce în a fi preferate de consumatorii interni în fața importurilor, diminuând mărimea importurilor totale. În concluzie, gradul de competitivitate internațională se regăseşte în exportul net sau soldul contului curent cu care este direct proporțional, iar mai departe în nivelul producției interne şi ritmul de creştere a unei economii, în nivelul producției interne şi gradul de ocupare a forței de muncă.

Care sunt factorii care fac ca produsele interne comercializabile internațional să fie preferate este o problemă la care răspunsul este dat de teoria preferințelor consumatorului prin, în esență, două considerente: calitate relativă şi preț relativ.

Cât priveşte calitatea relativă, fundamental, variația competitivității internaționale a unei economii este rezultanta mai multor influențe interdependente care se înscriu în cadrul determinanților reali ai ofertei, dintre care pe termen lung cele mai importante sunt progresul tehnologic şi creşterea productivității (cantitate sporită de factori de producție, de o mai bună calitate, prelucrate cu o tehnologie superioară).

În termenii teoriei comerțului internațional, prețul relativ este dat de cursul real de schimb, adică prețul relativ al bunurilor străine comercializabile în termeni de bunuri autohtone comercializabile pe piața externă şi este estimat statistic şi sintetic prin cursul de schimb real efectiv (REER). Astfel, competitivitatea unei țări se îmbunătățeşte dacă prețul relativ al comercializabilelor sale scade.

În plus, cursul de schimb real, după cum demonstrează secțiunea următoare a lucrării, este şi un barometru al calității relative.

„Variațiile REER reflectă ritmul relativ de evoluție al productivității şi prețurilor în țară comparativ cu economia mondială", apreciază Biroul de Statistică al Australiei în cursul lucrărilor unei conferințe asupra relației dintre cursul de schimb şi competitivitatea economiei australiene (martie, 2002).

Modelul teoretic aflat la baza măsurării competitivității externe prin cursul de schimb real ca preț relativ al bunurilor comercializabile porneşte de la ipoteza că bunurile comercializabile străine şi autohtone nu sunt substituibile sau că ajustarea cursului real la valoarea sa de echilibru pe termen lung necesită timp datorită imperfecțiunilor de diverse naturi ale pieței. Dacă bunurile comercializabile ar fi fost substituibile şi ajustarea instantanee, paritatea puterii de cumpărare ar fi valabilă în toate situațiile (cursul real ar fi constant), iar competitivitatea constantă în timp. De aceea acest cadru este aplicabil comerțului internațional cu bunuri comercializabile (şi tot mai mult şi pentru servicii), unde sunt devieri de la legea prețului unic.

Prețul internațional şi competitivitatea prin costuri sunt determinanți importanți ai fluxurilor comerciale. Dacă se îmbunătățeşte competitivitatea României, va creşte cererea externă pentru bunurile româneşti, deoarece ele devin relativ mai ieftine, în timp ce importurile se vor diminua, deoarece devin relativ mai scumpe. În plus, într-un context al mobilității crescânde a fluxurilor de capital, competitivitatea prin costuri atrage investițiile directe, capacitățile de producție tinzând să se localizeze în amplasamente unde costurile unitare ale factorilor de producție necomercializabili, în special ale forței de muncă, sunt mai mici. Costurile factorilor comercializabili – precum materiile prime sau capitalul – tind să se egalizeze la nivel internațional. Deoarece cel mai important *input* necomercializabil este forța de muncă, costul unitar al acesteia pe unitatea de producție este un indicator preferat al competitivității prin cost (Turner si Golub, 1997).

Aşadar, competitivitatea produselor unei țări la nivel internațional depinde de o serie de factori, dintre care prețul relativ – cursul de schimb real – este considerat cel mai important, majoritatea indicatorilor statistici ai competitivității internaționale fiind derivați din măsuri ale acestui preț.

În acest context, vice-guvernatorul Băncii Centrale a Noii Zeelande, prima care a adoptat strategia de țintire directă a inflației, cu ocazia unei conferințe (2001) pe tema rolului băncii centrale în susținerea creşterii economice a economiei naționale, afirmă, referitor la relația dintre cursul de schimb şi competitivitatea externă: „încercarea de creştere a competitivității internaționale prin deprecierea monedei naționale nu este o abordare sustenabilă pe termen lung".

În acelaşi timp, lucrările de închidere ale unei conferințe cu tema „Competitivitatea economiei Serbiei", organizată de Banca Națională a Serbiei (2005), consemnează o concluzie similară: „cursul de schimb al dinarului nu reprezintă un element care să transforme economia din una necompetitivă în una competitivă. Totuşi, dacă acesta are o valoare nereală, nefondată numai

pe evoluțiile economiei reale, ci şi pe factori perturbatori efemeri precum speculațiile, cursul poate fi un impediment pentru o economie deja competitivă. Cursul de schimb este, aşadar, doar una dintre condițiile competitivității."

Într-adevăr:

- competitivitatea şi îmbunătățirea productivității care generează competitivitatea sunt rezultate ale avansurilor efective de eficiență, tehnologie şt management. Deprecierea cursului nu poate aduce nici o contribuție la acestea;
- urmărirea, de către politica monetară a unui obiectiv unic, acela al stabilității prețurilor, constituie cheia în a convinge investitorii şi persoanele care economisesc că, în formarea deciziilor lor, nu trebuie să fie preocupați şi de riscul inflației. Este singura modalitate de obținere a unui nivel redus al ratelor dobânzii interne;
- orice câştig de competitivitate obținut pe termen scurt prin deprecierea monedei este rapid erodat de inflamarea viitoare a inflației, iar tratamentul lipsei de competitivitate prin depreciere creează dependență şi este în ultimă instanță distrugător;
- nu banca centrală determină cursul de schimb real (pe termen lung), ci piața şi eficiența şi productivitatea relative, după cum reflectă secțiunea referitoare la determinanții şi comportamentul cursului de schimb din lucrarea de față.

După cum am menționat, cel mai important indicator al competitivității internaționale a unei economii este considerat a fi cursul de schimb real efectiv.

Cursul de schimb nominal efectiv este un indice calculat ca medie ponderată a cursurilor de schimb nominale ale unei monede naționale față de monedele principalilor parteneri comerciali. Ponderarea se face cu proporția deținută de țara căreia îi aparține moneda străină de referință în comerțul extern (import, export sau soldul balanței comerciale, în funcție de scopul studiului - pentru competitivitate se foloseşte ponderea în totalul exportului) al economiei pentru care se calculează indicele.

Cursul de schimb real efectiv se obține prin ajustarea cursului nominal efectiv cu diferențialul de inflație dintre inflația internă şi cea externă – fiecare curs va fi deflatat cu indicii de preț intern şi extern. În ajustare se folosesc ca indici de preț indicele prețurilor producătorului (IPP) – cel mai frecvent – sau indicele prețurilor consumatorului (IPC).

Cursul de schimb real efectiv nu indică nivelul absolut al competitivității unei țări (după cum indicii de preț nu indică nivelul efectiv al prețurilor), dar se foloseşte pentru a măsura modificările relative ale competitivității externe într-o perioadă de referință.

Totodată acest indice nu se poate utiliza drept criteriu în comparațiile dintre nivelul de competitivitate al mai multor țări.

Măsurarea competitivității internaționale prin cursul de schimb real efectiv impune rezolvarea prealabilă a două dificultăți (Golub şi Ceglowski, 2002).

Prima problemă constă în alegerea măsurii care să surprindă mişcarea prețurilor. Indicele ales trebuie să reprezinte un coş reprezentativ de bunuri comercializabile, posibil cu excluderea produselor primare, ale căror prețuri internaționale nu pot diverge prea mult, chiar dacă gradul de competitivitate se schimbă. Totodată indicele de preț trebuie să fie exogen cursului de schimb şi să reprezinte valori de echilibru mai degrabă decât mişcări temporare asociate cu cotarea la piață sau alte influențe ce apar pe termen scurt.

În practică, astfel de indici de echilibru ai prețurilor la bunuri comercializabile nu sunt observabili. Alternativele disponibile sunt indici ai prețurilor de consum/producție, deflatorul PIB, valorile unitare ale exportului sau importului, sau, cel mai preferat, costul unitar al forței de muncă (ULC – un indice compozit ai costurilor salariate pe unitatea de producție). Cercetătorii au observat că REER, calculat după toate cele trei măsuri, urmează traiectorii asemănătoare.

Variația REER, calculat pe baza ULC, este rezultanta compunerii a trei vectori: evoluția salariului relativ la salariile externe; variația productivității relative; variația cursului de schimb nominal. Dintre aceştia, primii doi se combină pentru a deplasa curba costurilor unitare ale forței de muncă (ULC), indicator al raportului dintre ritmul creşterii salariilor şi ritmul de îmbunătățire a productivității.

A doua dificultate rezidă în alegerea măsurii pentru captarea variațiilor cursului de schimb: se impune alegerea unui indicator care să surprindă atât competitivitatea exportului, cât şi a importului. Soluția găsită este o medie ponderată a cursurilor față de partenerii de comerț internațional cei mai importanți.

În termeni absoluți, competitivitatea externă se traduce în soldul balanței comerciale, adică în exportul net. În secțiunea următoare vom analiza relația dintre cursul de schimb real şi competitivitatea economiei exprimată prin soldul balanței comerciale.

1.2. Impactul cursului de schimb nominal asupra soldului balanței comerciale ca indicator al competitivității externe

Analiza răspunsului pe termen lung şi scurt al balanței comerciale la variațiile cursului de schimb prezintă interes pentru practica economică din mai multe motive (Stucka, 2003).

Pe termen lung, stabileşte dacă între soldul balanței comerciale şi cursul de schimb există o relație pe termen lung stabilă; dacă o astfel de relație nu există, atunci deprecierea monedei nu constituie o soluție pe termen lung pentru îmbunătățirea competitivității externe; dacă există o astfel de relație,

atunci trebuie stabilit dacă deprecierea monedei duce la îmbunătățirea soldului balanței comerciale pe termen lung; cuantificarea acestei îmbunătățiri este utilă pentru a fi comparată cu costurile deprecierii permanente.

Pe termen scurt studiază dacă deprecierea are efecte adverse asupra contului curent (efectul curbei *J* – după depreciere soldul balanței se deteriorează inițial, pentru a se îmbunătăți apoi), iar în caz afirmativ, sunt de interes amploarea şi persistența acestor efecte.

1.2.1. Studii empirice

La nivelul studiilor empirice, relațiile pe termen scurt şi lung dintre balanța comercială şi cursul de schimb au făcut obiectul multor studii, cu precădere asupra economiilor dezvoltate.

Pesaran şi Shin (1997) şi Shirvani şi Wilbratte (1997), folosind tehnica *autoregressive distributed lags,* respectiv tehnica vectorului autoregresiv, demonstrează existența curbei *J* pentru economia americană, respectiv australiană.

Pe termen lung, curba *J* pare să se transforme într-o curbă S, îmbunătățirea soldului balanței comerciale fiind urmată în timp de o nouă deteriorare, fapt menționat de Backus, Kehoe şi Kydland (1994).

Pentru țările Europei Centrale şi de Est, studiile pe această temă sunt relativ puține. Hacker şi Hatemi (2002) ajung la concluzia unei relații stabile între curs şi exportul net pe termen scurt (curba *J)* dar şi pe termen lung (curba S) pentru Cehia şi Polonia față de Germania, dar nu şi pentru Ungaria în relațiile comerciale cu Germania. Stucka (2003) concluzionează, cu referire la Croația, că în anumite cazuri (relația cu anumiți parteneri de comerţ) curba *J* se confirmă, iar în altele nu, în timp ce pe termen lung se confirmă existența unei relații stabile pe termen lung între curs şi balanța comercială.

1.2.2. Un model teoretic matematic al relației dintre cursul de schimb şi soldul balanței comerciale

În cele ce urmează, vom prezenta modelul teoretic al relației dintre curs şi soldul balanței comerciale, elaborat de Goldstein şi Kahn (1985) şi reluat de Rose şi Yellen(1989).

Modelul se referă la relația dintre două țări, în care importurile şi exporturile nu sunt înlocuitori perfecți ai bunurilor autohtone (deci se pot estima elasticități finite pentru cererea şi oferta de bunuri comercializabile), iar importul, exportul şi exportul net se referă la bunuri comercializabile.

Importurile cerute intern M_d şi importurile cerute de restul lumii M</ sunt date de ecuațiile:

$$M_d = f_1(Y, P_M, P), \frac{dM_d}{dY} > 0, \frac{dM_d}{dP_M} < 0, \frac{dM_d}{dP} > 0 \qquad (1.1.)$$

$$M^*_d = f_2(Y^*e, P^*_M, P^*), \frac{dM^*_d}{dY^*e} > 0, \frac{dM^*_d}{dP^*_M} < 0, \frac{dM^*_d}{dP^*} > 0, \quad (1.2.)$$

unde *Y* şi V reprezintă venitul intern respectiv extern;

P_M şi P_M* – preţul importurilor exprimat în monedă naţională, respectiv în valută;

P şi P* – nivelul preţurilor interne respectiv externe;

e – cursul de schimb al monedei naţionale exprimat în unităţi naţionale pentru o unitate de valută.

Pentru a exprima aceleaşi ecuaţii în termeni reali (venitul real şi preţurile relative ale importurilor la bunurile produse intern), vom împărţi ambii membri ai fiecăreia cu *P* – în ipoteza omogenităţii funcţiei cererii, a faptului că iluzia monetară nu îi afectează pe consumatori, cererea rămânând constantă când se dublează veniturile monetare şi preţurile. Astfel ecuaţiile (1.1.) şi (1.2.) devin respectiv:

$$M_d = f_1(Y_r, RP_M), \frac{dM_d}{dY_r} > 0, \frac{dM_d}{dRP_M} < 0, Y_r = \frac{Y}{P} = RP_M = \frac{P_M}{P} \qquad (1.3.)$$

$$M^*_d = f_1(Y^*_r, RP^*_M), \frac{dM^*_d}{dY^*_r} > 0, \frac{dM^*_d}{dRP^*_M} < 0, Y^*_r = \frac{Y^*}{P^*}, RP^*_M = \frac{P^*_M}{P^*} \quad (1.4.)$$

Deoarece preţul relativ al importurilor este echivalent cu preţul în valută al exporturilor părţii externe ajustat cu cursul, putem defini preţul relativ al importurilor astfel:

$$RP_M = \frac{P_M}{P} = \frac{eP^*_X}{P} = \frac{eP^*}{P}\frac{P^*_X}{P} = Q\frac{P^*_X}{P} = Qp^*_X, \qquad (1.5.)$$

unde p^*_X reprezintă preţul real al exporturilor exprimat în valută, iar q – cursul de schimb real, definit astfel încât o creştere a sa să echivaleze cu deprecierea monedei naţionale: $Q = \frac{eP^*}{P}$.

În cele din urmă, cantitatea de importuri oferită ţării de referinţă de către restul lumii, i.e. funcţia de export a restului lumii $Q<_S$) şi exporturile oferite de economia de referinţă către sectorul extern (X_S*) sunt date de ecuaţiile (1.6.) şi (1.7.):

$$X_S = f_3(P_X, P) \qquad (1.6.)$$

$$X^*_S = f_3(P^*_X, P^*), \qquad (1.7.)$$

Unde P_X ~ preţul exprimat în monedă naţională primit de exportatorii interni şi analog Px*.

La echilibru, condiţiile (1.8.) şi (1.9.) determină condiţiile cererii şi ofertei pentru sectorul intern şi pentru restul lumii:

$$M_d = X_S^* e \tag{1.8.}$$

$$M^*_d = X_S \tag{1.9.}$$

Astfel, definind soldul balanţei comerciale ca:

$$TB = p_X M_d^* - Q p_X M_d \tag{1.10.}$$

şi înlocuind expresia exporturilor şi importurilor domestice, a preţului relativ al importurilor ca o funcţie de cursul de schimb real, obţinem o formă redusă a balanţei comerciale:

$$TB = f\left(Y_r, Y^*_r, Q\right), \frac{dTB}{dY_r} < 0, \frac{dTB}{dY^*_r} > 0, \frac{dTB}{dQ} > 0, \tag{1.11.}$$

unde venitul real al străinătăţii şi cursul real de schimb determină pozitiv soldul balanţei comerciale, în timp ce venitul intern este invers proporţional cu acesta.

1.2.3. Modelarea econometrică a relaţiei dintre cursul de schimb şi soldul balanţei comerciale

Studiile empirice au demonstrat că rezultatele studiilor referitoare la relaţia pe termen scurt şi lung dintre soldul balanţei comerciale şi determinanţii săi depind în mare măsură de perioada de investigare şi de tehnica econometrică folosită.

Într-un studiu pentru economia croată, Stucka (2003) foloseşte ca metodă econometrică tehnica *autoregressive distributed lags (ARDL)* după modelul oferit de Pesaran, Shin şi Smith (PSS, 1995) şi Bewley (1979), cu scopul de a rezolva două probleme de specificare şi estimare: testarea existenţei unei relaţii de cointegrare între variabile, în condiţiile rezultatelor contradictorii oferite de testele *unit root* de staţionaritate a seriilor; în al doilea rând, pentru a evita problema simultaneităţii care apare în modelele în formă redusă.

Metoda utilizată de PSS evită clasificarea seriilor ca staţionare sau integrate de ordinul unu, prin calcularea unor benzi de valori critice cu ajutorul cărora stabileşte dacă variabilele sunt sau nu procese staţionare, motiv pentru care nu este necesară aplicarea a *priori* a testelor de *unit roots.*

Această abordare parcurge două etape.

• Etapa I: testarea ipotezei nule de inexistenţă a unei relaţii pe termen lung

$$\Delta tb_t = \alpha + \sum_{i=1}^{n} \beta_i \Delta tb_{t-1} + \sum_{i=1}^{n} \gamma \Delta q_{t-1} + \sum_{i=1}^{n} \delta_i \Delta y^D{}_{t-1} + \\ + \sum_{i=1}^{n} \lambda_i \Delta y^F{}_{t-1} + \theta_1 tb_{t-1} + \theta_2 q_{t-1} + \theta_3 y^D{}_{t-1} + \theta_4 y^F{}_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1.12.)$$

$$H_0 : \theta_1 = \theta_2 = \theta_3 = \theta_4 = 0 \\ H_1 : \theta_1 \neq \theta_2 \neq \theta_3 \neq \theta_4 \neq 0 \quad (1.13.)$$

Pentru testarea ipotezei nule se va folosi testul statistic "F" sau testul "Wald".

Deoarece distribuția asimptotică a acestor teste nu este una standard, PSS au calculat două seturi de valori critice: un set presupune că toate variabilele sunt staționare, iar celălalt dimpotrivă, că toate sunt integrate de ordinul întâi.

Dacă valoarea calculată a testului statistic se regăseşte deasupra limitei superioare a benzii valorilor critice, atunci ipoteza nulă este respinsă, iar variabilele sunt considerate cointegrate; dacă aceeaşi valoare este mai mică decât limita inferioară a benzii valorilor critice, ipoteza nulă nu este respinsă iar variabilele nu sunt cointegrate. Aria din interiorul benzii este inconclusivă în luarea unei decizii referitoare la cointegrare.

• Etapa a II-a: Definirea termenului *error-correction*

Acest fapt se realizează analog etapei a doua din cadrul procedurii Eagle-Granger cu două etape. Încorporarea în model a termenilor aferenți termenului scurt şi lung de evoluție, permite o estimare mai bună a coeficienților aferenți termenului scurt.

Estimarea directă a răspunsului la echilibru descrisă de Bewtey face posibilă estimarea directă a coeficienților termenului lung ai cursului de schimb.

Estimarea termenilor calculați ca diferențe vor captura dinamica pe termen scurt, modalitate în care poate fi testată teoria curbei *J.*

Pentru a determina răspunsul pe termen lung al balanței comerciale la o depreciere a monedei naționale, se specifică următorul model:

$$y_t = \sum_{i=1}^{m} \alpha_i y_{t-1} + \sum_{i=0}^{n} \beta_i x_{t-1} + e_t \quad (1.14.)$$

Scăzând din ambii membri ai egalității $\left(\sum_{i=1}^{m} \alpha_i\right) y_i$ şi rearanjând termenii cu x_t se obține:

$$y_t = -\lambda \sum_{i=1}^{m} \alpha_i \Delta y_{t-1} + \lambda \left(\sum_{i=0}^{n} \beta_i \right) x_t - \lambda \sum_{i=0}^{n} \beta_i \Delta x_{t-1} + \lambda e_t \text{, unde} \qquad (1.15.)$$

$$\lambda = \frac{1}{1 - \sum \alpha_i} \qquad (1.16.)$$

În ecuația (1.15.), termenul $\lambda \left(\sum_{i=0}^{n} \beta_i \right)$ este coeficientul aferent termenului lung. Astfel, estimarea (1.16.) prin metoda celor mai mici pătrate cu două etape *(two stage least squares – TSLS)* echivalează cu estimarea (1.14.) prin metoda celor mai mici pătrate *(ordinary least squares – OLS).*

Se va estima (1.14.) folosind ca instrumente $\sum y_{t-n}, \sum x_{t-n}$ şi o constantă. Aplicarea TSLS va înlătura problema simultaneității.

2. DETERMINANȚII ŞI COMPORTAMENTUL CURSULUI VALUTAR

2.1. Cursul de schimb nominal

Fluctuațiile violente ale cursului nominal de schimb pe termen scurt (oră de oră sau lună de lună) nu sunt consistente cu definirea acestuia ca preț relativ al bunurilor sau serviciilor din diferite țări, ci mai degrabă cu interpretarea cursului ca fiind prețul unui activ – moneda națională.

2.1.1. Condițiile de paritate a ratelor dobânzilor

În acest context intervine teoria parității ratelor dobânzii din diferite țări, care se poate exprima sub mai multe forme, în funcție de atitudinea investitorilor față de risc (paritate acoperită sau neacoperită) şi de existența barierelor în calea transferării fondurilor între active naționale şi active internaționale cu randamente diferite şi caracteristici de risc asemănătoare.

Burda şi Wyplosz (2001) analizează astfel condițiile de paritate acoperită şi neacoperită a ratelor dobânzii, pe care – succint – le prezentăm în tabelul nr. 2.1.

Condiția de paritate neacoperită a dobânzii apare atunci când investitorii, indiferenți la risc, continuă să transfere fondurile între cele doua plasamente, intern şi străin, până la egalizarea câştigurilor – teoria afirmă că ratele rentabilității sunt egalizate între țări atunci când se ține cont de modificările anticipate ale cursurilor de schimb, unde $({}_tE_{t+1} - E_t)/E_t$ este rata anticipată a deprecierii monedei naționale. Câştigul nesigur va fi $(1+i_t^*)_tE_{t+1}/E_t$.

Deoarece i_t, i_t^* şi E_t sunt cunoscute, din PND putem deduce ${}_tE_{t+1}$, piața indicând anticipațiile sale referitor la cursul de schimb din perioada următoare.

Valoarea efectivă a cursului de schimb pe un an înainte, adică, E_{t+1}, este necunoscută, astfel încât randamentul efectiv al investiției în active străine constituie un câştig nesigur, iar riscul valutar potențial poate fi ocolit prin tranzacționarea pe piața valutară la termen, caz în care cursul va fi unul la termen, adică F_t. Câştigul lipsit de risc va fi $(1+i_t^*)F_t/E_t$. Când capitalul este perfect mobil şi costurile de tranzacționare sunt ignorate, iar riscul este acoperit, arbitrajul egalizează câştiurile din activele interne şi externe, care desemnează condiția de paritate acoperită a ratelor dobânzii. $(F_t - E_t)/E_t$ reprezintă *discount*-ul sau prima la termen.

Tabelul nr. 2.1

Condiții de paritate a ratelor dobânzii

Paritatea ratelor dobânzii		
Nu există control al capitalului. Neutralitate la risc.	Paritatea neacoperită a dobânzii (PND) $i_t - i_t^* = ({}_tE_{t+1} - E_t)/E_t$	Paritate acoperită a dobânzii (PAD) $i_t - i_t^* = (F_t - E_t)/E_t$
Nu există control al capitalului. Aversiune față de risc.	Paritatea dobânzii ajustată la risc (PDR) $i_t - i_t^* = ({}_tE_{t+1} - E_t)/E_t - \psi_t$	Paritate acoperită a dobânzii (PAD) $i_t - i_t^* = (F_t - E_t)/E_t$
Există control al capitalului. Aversiune față de risc.	Nici una din condițiile de paritate nu este îndeplinită $i_t - i_t^* = ({}_tE_{t+1} - E_t)/E_t - \psi_t - \zeta_t$	$i_t - i_t^* = ({}_tE_{t+1} - E_t)/E_t - \zeta_t$

Notațiile au următoarea semnificație:

i_t, i_t^* – ratele dobânzii interne, respectiv externe;

$E_t, {}_tE_{t+1}$ – rata de schimb curentă (la momentul *t*), cursul de schimb pentru momentul *t+1* așteptat la momentul *t*;

F_t – cursul de schimb la termen din momentul *t*;

ψ_t – prima de risc;

ζ_t – prima aferentă controlului capitalului sau cheltuieli operaționale.

Când previziunile asupra cursului de schimb la vedere din viitor sunt confirmate de piață, ${}_tE_{t+1} = F_t$ iar condițiile PND şi PAD sunt ambele îndeplinite.

PAD este bazată pe arbitrajul lipsit de risc, în timp ce PND implică asumarea de riscuri sau speculații. Cele două sunt identice numai când nu există informație imperfectă sau asimetrie a informației (adică previziunea cursului la vedere din viitor este corectă) iar investitorii nu simt nevoia a fi compensați pentru riscul asumat.

Dacă, aşa cum se petrece în realitate, investitorii au aversiune la risc, ei vor dori ca investiția lor să le aducă o rată ridicată a rentabilității anticipate, suplimentată cu primă de risc. Aceasta este paritatea dobânzii ajustată la risc *(PDR)*, adică expresia PND în condiții de aversiune la risc.

Pentru comportamentul cursului de schimb ar fi de interes o analiză succintă a primei de risc. Mărimea primei de risc depinde de gradul de risc care variază în timp şi de intensitatea aversiunii la risc, adică de un set de factori exogeni şi foarte fluctuanți.

Prelucrând PDR putem redefini prima de risc *(yr,)* ca diferență între deprecierea anticipată $((_t E_{t+1} - E_t)/E_t)$ şi ecartul ratei dobânzii $(i_t - i_t^*)$:

$$\psi_t = (_t E_{t+1} - E_t)/E_t - (i_t - i_t^*) \qquad (2.1.)$$

şi prelucrând în continuare

$$\psi_t = (_t E_{t+1} - E_t)/E_t - (F_t - E_t)/E_t = (_t E_{t+1} - F_t)/E_t, \qquad (2.2.)$$

care reprezintă abaterea la termen.

Un indicator apropiat abaterii la termen este eroarea de previzionare, adică diferența dintre cursul la vedere efectiv înregistrat de piață la momentul *t*+1 și valoarea prevăzută de piață: $(E_{t+1} - F_t)/E_t$. Eroarea de previzionare la termen este o sumă între prima de risc $(_t E_{t+1} - F_t)/E_t$ și eroarea de previzionare a pieței $(E_{t+1} -_t E_{t+1})/E_t$

În practică se constată totuşi deviații de la condițiile de paritate ale dobânzilor, fapt explicat prin aceea că deținătorii de active financiare exprimate în monedă străină sunt împiedicați să le vândă înainte de a suferi vreo pierdere, i.e. nu transferă liber investiția între diverse plasamente, adică există bariere la circulația capitalului, caz în care rata dobânzii internă nu poate face față presiunii în creştere generată de ieşirile de capital. Acest fapt se traduce prin introducerea unei prime de capital, care traduce costurile operaționale, ζ_t şi care poate fi exprimată prin diferența între ecartul dobânzilor $(i_t - i_t^*)$ şi *discount*-ul la termen $(F_t - E_t)/E_t$. O primă negativă indică un control la ieşirea capitalurilor şi invers.

În condițiile controlului capitalului nici arbitrajorii (investitori cu aversiune la risc) şi nici speculanții (investitori indiferenți la risc) nu pot acționa pentru egalizarea oportunităților de profit, condițiile de paritate nu sunt îndeplinite, iar cursul la termen nu va prognoza fără eroare cursul la vedere în viitor.

Combinând condiția PND (ecartul ratei nominale a dobânzii este egal cu deprecierea anticipată) – utilă pentru ratele nominale ale dobânzii – cu teoria parității puterii de cumpărare (PPC) relativă (rata deprecierii este egală cu ecartul inflației) – utilă pentru ratele reale ale dobânzii – obținem ecuația internațională Fisher, (o relație care, fiind bazată pe PPC, este una valabilă pe termen lung). Astfel:

PPC relativă: $\frac{E_{t+1} - E_t}{E_t} = \pi_{t+1} - \pi_{t+1}^*$, iar PPC relativă sub formă de anticipații formulate în *t* pentru *t*+1: $\frac{_t E_{t+1} - E_t}{E_t} = {}_t\pi_{t+1} - {}_t\pi_{t+1}^*$

PND: $i_t - i_t^* = (_t E_{t+1} - E_t)/E_t$

Combinând PPC şi PND avem: $i_t - i_t^* = {}_t\pi_{t+1} - {}_t\pi_{t+1}^*$, de unde

$i_t - {}_t\pi_{t+1} = i_t^* - {}_t\pi_{t+1}^*$,

i.e. $r_t = r_t^*$

Condițiile de paritate a dobânzii constituie motivul pentru care cursul de schimb nominal este considerat prețul relativ al activelor interne şi externe.

Făcând referire la ratele dobânzii care sunt variabile endogene, aceste condiții reprezintă doar o parte din tehnologia determinării cursului de schimb, dar expunerea lor prilejuieşte evidențierea unor aspecte semnificative ale comportamentului cursului nominal de schimb, pe care le vom puncta înainte de a trece la specificarea celorlalți factori ce intră în ecuația cursului.

Observația nr. 1

Pe termen scurt, cursul de schimb nominal depinde de ratele dobânzii interne şi externe, precum şi de anticipațiile pieței pentru cursul de schimb aferent perioadei viitoare.

Pe termen lung, cea mai bună predicile a cursului de schimb nominal este valoarea sa curentă.

> în condițiile unei libertăți tot mai mari a fluxurilor de capital, inclusiv în țara noastră şi ale aversiunii la risc, ce îi caracterizează în realitate pe agenții economici, vom porni de la condiția parității dobânzilor ajustate la risc (PDR) pentru a obține o expresie a cursului de schimb nominal pe termen scurt:

$$E_t = {}_tE_{t+1}\frac{1+i_t^*}{(1+\psi_t)(1+i_t)}, \text{ sau } E_t = E_{t+1}\frac{1+i_t^*}{(1+\psi_t)(1+i_t)} \qquad (2.3.)$$

de unde rezultă că cursul de schimb la vedere curent depinde de ratele dobânzii interne şi externe, precum şi de anticipațiile pieței pentru cursul de schimb aferent perioadei viitoare.

Cu alte cuvinte, „piața valutară, asemeni tuturor piețelor financiare, este preocupată de viitor, atunci când stabileşte cursul de schimb curent. Ceea ce s-a întâmplat înainte este irelevant: ce a fost a fost, iar rata de schimb este ruptă de trecutul său" (Burda şi Wyplosy, 2001).

Într-adevăr, prelucrând matematic relația anterioară şi eliminând nesiguranța prin introducerea în ecuație a primei de risc şi prin înlocuirea lui ${}_t(E_{t+n})$ *cu* E_{t+n} se poate obține:

$$E_{t+1} = {}_{t+1}E_{t+2}\frac{1+i_{t+1}^*}{(1+\psi_{t+1})(1+i_{t+1})} \text{ sau} \qquad (2.4.)$$

$$E_t =_t E_{t+2} \frac{1 + i^*_{t+1}}{(1 + \psi_{t+1})(1 + i_{t+1})} \frac{1 + i^*_{t+2}}{(1 + \psi_{t+2})(1 + i_{t+2})} \quad (2.5.)$$

$$E_t =_t E_{t+n+1} \frac{1 + i^*_t}{(1 + \psi_t)(1 + i_t)} \frac{1 + i^*_{t+1}}{(1 + \psi_{t+1})(1 + i_{t+1})} \cdots\cdots \frac{1 + i^*_{t+n}}{(1 + \psi_{t+n})(1 + i_{t+n})} \quad (2.6.)$$

sau

$$E_t = E_{t+n+1} \frac{1+i^*_t}{(1+\psi_t)(1+i_t)} \frac{1+i^*_{t+1}}{(1+\psi_{t+1})(1+i_{t+1})} \cdots\cdots \frac{1+i^*_{t+n}}{(1+\psi_{t+n})(1+i_{t+n})}, \quad (2.7.)$$

care arată câtă importanță au pentru prezent anticipațiile, chiar unele pentru evenimente distanțate în timp. Acesta este motivul pentru care piețele financiare şi în special cea valutară sunt atât de preocupate de obținerea de informații.

> Pe de altă parte, din şirul anterior de egalități, se observă că tot ce se cunoaşte că se va petrece în prezent şi viitor este deja inclus de o manieră temperată, discretă în cursul curent, modificările ratelor dobânzii şi aşteptările de curs vor fi înglobate lent, fără fluctuații majore. Cursul înglobează evenimentele prezente şi se deplasează lent spre viitor, căci numai noutățile contează. Aceasta nu explică însă marile şi impulsivele fluctuații de curs înregistrate de piețe. Ceea ce înseamnă că pentru a produce această variație dezordonată a cursului pe care ne-o arată tabloul financiar este deci nevoie de un alt pachet de impulsuri, în afara celui metabolizat lent, ceva relevant şi neprevăzut, adică aleatoriu.

Iar cum variația cursului este o evoluție aleatoare şi agresivă, înseamnă că determinarea lui este realizată în proporție covârşitoare de acest pachet de noutăți aleatoare şi imposibil de cuantificat, dar asimilate în cursul curent.

Concluzia este o aplicare a teoriei fluctuațiilor variabilelor aleatoare: cea mai bună predicție a unei astfel de variabile este însăşi valoarea ei curentă.

Aşadar, cea mai bună predicție a cursului de schimb nominal pe termen lung este valoarea sa curentă.

Observația nr. 2

Pe termen scurt, cursul de schimb nominal este determinat şi de cursul real de echilibru (cursul real pe termen lung).

Pe termen lung, cursul real face parte din componenta stabilă a cursului nominal, fiind înglobat în aşteptările pieței.

Ecuația anterioară prilejuieşte şi o altă observație semnificativă.

Termenul lung serveşte ca punct de sprijin şi determină cursul pe termen scurt. Datorită orientării cursului către viitor (care îi imprimă evoluția atât de volatilă), devine dificil de observat legătura dintre el şi elementele sale

fundamentale care sunt mult mai puțin volatile, cu toate că aceste elemente sunt prezente înglobate în anticipațiile pieței.

Aceasta ne înlătură o oarecare descurajare adusă de constatarea evoluției aleatoare pe termen scurt şi a imposibilității determinării factorilor de influență, prin legătura pe care o stabileşte cu termenul lung, cu cursul pe termen lung, care are determinări ample, după cum se va observa ulterior – competitivitatea comercială, constrângerea bugetară internațională, dar şi condiții economice interne. În plus, aceşti factori sunt importanți şi pe termen scurt tocmai pentru că sunt importanți pe termen lung.

Deoarece PND, bazată pe ratele dobânzii curente şi viitoare ca variabile endogene care necesită ele însele a fi explicate, nu constituie o teorie în sine de determinare a cursului de schimb nominal, ci doar o parte dintr-un mecanism mai amplu, după cum am menționat anterior, pentru aceasta ar fi necesară, conectarea angrenajului PND la angrenajul determinării ratelor dobânzii (modelul ISLM).

2.1.2. Condițiile de paritate a dobânzilor conectate la modelul IS-LM cu rigidități nominale

Echilibrul pieței monetare

Expresia curbei *LM* (condiția de echilibru a pieței monetare), împreună cu PND (care leagă piața monetară internă de piața financiară externă) duc la expresia:

$$\frac{M_t}{P_t} = L(\overline{Y}, i_t^* + \frac{E_{t+1} - E_t}{E_t}) \qquad (2.8.)$$

Dată fiind oferta nominală de monedă la momentul *t*, M_t, cursul de schimb viitor anticipat E_{t+1} şi rata externă a dobânzii i_t^*, echilibrul pieței monetare presupune o relație inversă între cursul de schimb curent E_t şi prețuri P_t, anume curba MM (figura nr. 2.1).

Echilibrul pieței bunurilor

Pe termen lung, echilibrul pe piața bunurilor este determinat de PPC relativă. Aceasta impune o relație pozitivă între cursul de schimb şi nivelul prețurilor. Dacă inflația externă este constantă, cursul real de schimb rămâne constant dacă cel nominal şi inflația evoluează proporțional, fapt reprezentat de dreapta *GG* din figura nr. 2.1. *GG* corespunde lui $E = \lambda P/P^*$, unde λ este cursul real.

Echilibrul general

Echilibrul pe piața monetară se menține constant pe termen scurt şi lung, rata dobânzii şi cursul ajustându-se instantaneu către nivelul de echilibru al

cererii şi ofertei de monedă, astfel încât nu sunt posibile poziții în afara curbei *MM.*

Dimpotrivă, în ceea ce priveşte piața bunurilor, *PPC* este îndeplinită numai pe termen lung, pe termen scurt fiind posibile poziții în afara curbei *GG* datorită rigidității salariilor şi prețurilor. Echilibrul pe termen lung se va realiza în punctul *A,* unde piața monetară şi a bunurilor sunt simultan în echilibru.

Pe termen scurt, punctul C corespunde unui curs subevaluat – supraajustare (curs nominal subevaluat sau prețuri prea mici şi cerere excedentară de bunuri interne), în timp prețurile vor creşte sau/şi cursul se va aprecia. Punctul *B* marchează o situație contrară. Echilibrul se va realiza pe măsura deplasării pe *MM* către *A.*

Figura nr. 2.1: Determinarea cursului de schimb nominal în contextul echilibrului simultan pe piața bunurilor şi monetară

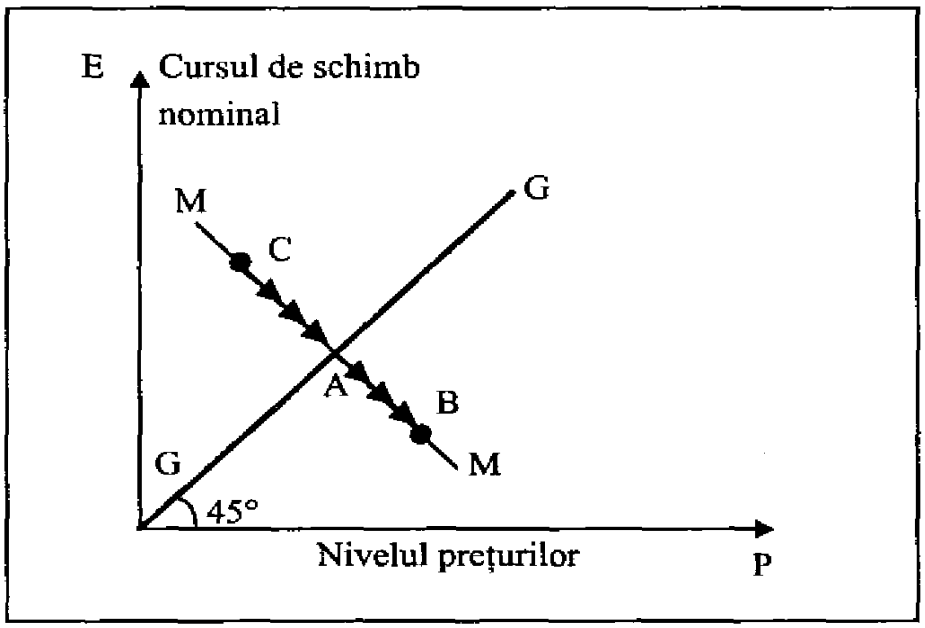

- Cazul prețurilor flexibile sau abordarea monetară a determinării cursului de schimb

Dacă prețurile sunt perfect flexibile, piața bunurilor se află permanent în echilibru. O dată cu creşterea ofertei de monedă, prețurile şi cursul cresc automat, cursul real de echilibru rămânând constant, *MM* se deplasează la *MM'* în figura nr. 2.2, iar echilibrul se restabileşte în C, în acest caz neutralitatea banilor apare şi pe termen scurt.

Aşadar, când cursul de schimb de echilibru în termeni reali este constant, toate mişcările pe termen lung ale ratei nominale de schimb se datorează modificărilor ofertei nominale de monedă, ceea poate fi o explicație pentru faptul că țările cu inflație mare au monedă slabă.

Dacă prețurile sunt rigide pe termen scurt, abordarea monetară nu va putea explica integral comportamentul cursului de schimb.

- Determinarea cursului de schimb cu prețuri rigide

La o creştere a ofertei de monedă, cum prețurile pe termen scurt sunt rigide, ajustarea se va opera doar prin intermediul cursului, care se supradepreciază, iar noua poziție a evoluției pe termen scurt a tandemului prețuri-curs este punctul S. În timp, prețurile se ajustează (rigiditatea lor este un fenomen al termenului scurt), iar cursul se apreciază către valoarea sa de echilibru pe termen lung, adică punctul *C.* Acest efort suplimentar depus de curs (prin deprecierea excesivă compensată apoi) constituie o supraajustare, o depăşire pozitivă a nivelului caracteristic termenului lung.

Figura nr. 2.2: Determinarea cursului de schimb cu prețuri fixe şi rigide

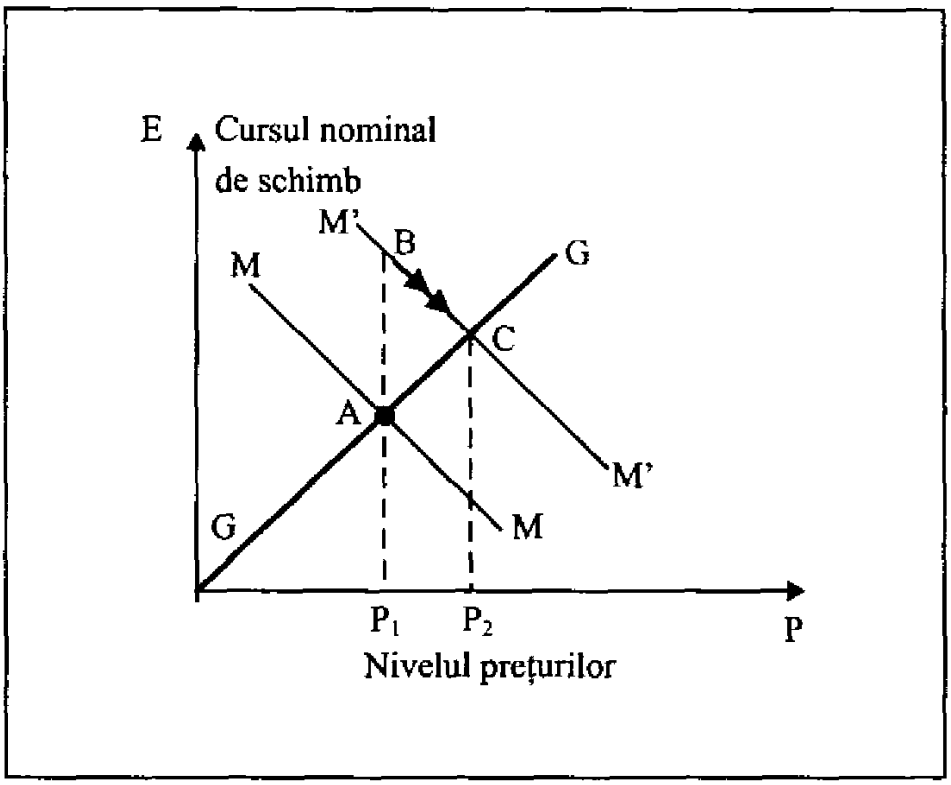

Într-un cadru tradițional ISLM, explicațiile anterioare aferente determinării cursului de schimb se traduc astfel:

Figura nr. 2.3: Modelul IS-LM

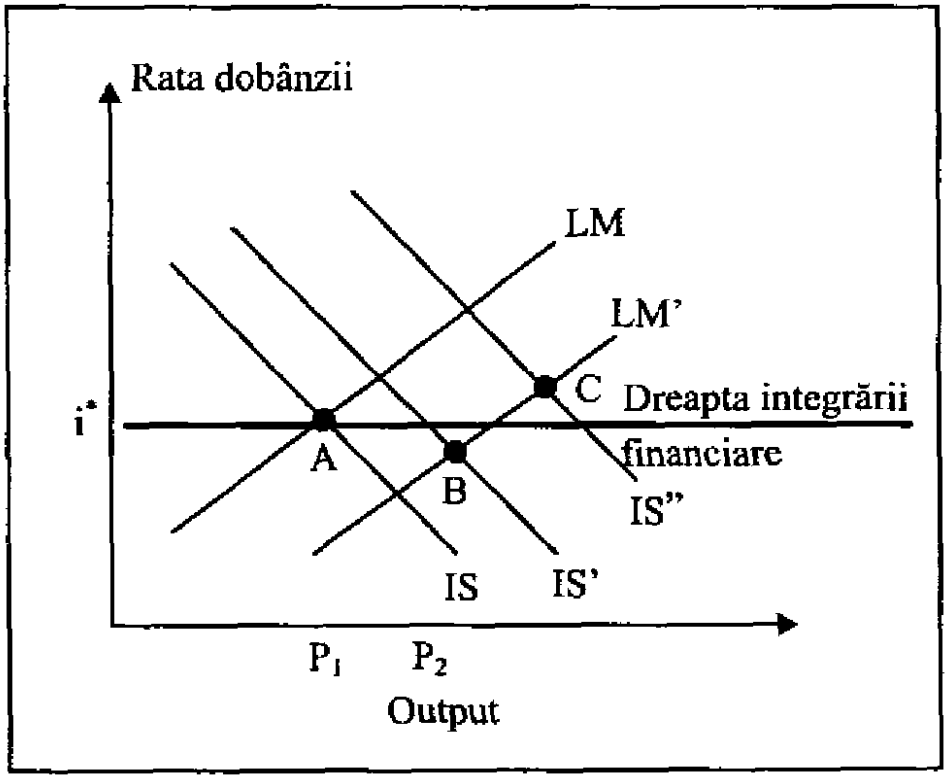

Vom demara analiza de la punctul *A* din figura nr. 2.3 care desemnează echilibrul pe termen lung (astfel că $i = i^*$ şi $E_t = {}_tE_{t+1}$). Creşterea ofertei de monedă va deplasa curba *LM* la *LM*\ ceea ce va reduce rata internă a dobânzii şi va fi contracarată de o depreciere care va duce curba *IS* la dreapta datorită unei sporiri a competitivității.

Dacă cheltuielile nu sunt foarte elastice la rata reală a dobânzii (prin intermediul investițiilor) şi la rata de schimb (prin intermediul contului curent), atunci curba *IS* se deplasează doar la curba *IS'.* În punctul *B,* rata internă a dobânzii este sub nivelul celei externe şi va trebui să existe anticipații compensatorii referitoare la aprecierea cursului de schimb, care înregistrează o supraajustare.

Dacă elasticitatea cheltuielilor la rata dobânzii şi la cursul de schimb este mare, curba *IS* se va deplasa mai departe către *IS",* iar economia se va afla în punctul C. În acest punct rata internă a dobânzii este superioară celei externe; se prevede o depreciere a cursului de schimb, care va consta într-o deplasare inferioară modificării sale pe termen lung: va avea loc o subajustare.

În ambele cazuri, atunci când oferta de monedă creşte, în cazul preţurilor rigide, cererea de monedă va trebui să crească pentru a restabili echilibrul (când preţurile sunt flexibile, oferta reală de monedă rămâne neschimbată, preţurile crescând proporţional cu oferta nominală de monedă, iar erorile de ajustare nu au loc). Dacă cererea nu înregistrează o creştere suficientă, (punctul *B)* rata dobânzii trebuie să descrească instantaneu şi apare o supraajustare. Dacă cererea răspunde rapid, ea provoacă o creştere atât de mare a PIB, încât rata dobânzii trebuie să crească şi are loc o subajustare.

În concluzie, cursul de schimb nominal este determinat astfel:

- pe termen scurt, cursul de schimb nominal este influenţat de ratele dobânzii interne şi externe, de anticipaţiile pieţei pentru cursul de schimb aferent perioadei viitoare şi de cursul real de echilibru (cursul real pe termen lung) ca ancoră;
- pe termen lung, cea mai bună predicţie a cursului de schimb nominal este valoarea sa curentă, ca singur indicator posibil a fi estimat al şocurilor informaţionale şi evenimentelor aleatoare care acţionează asupra participanţilor pe piaţa valutară. Totuşi, cursul real face parte din componenta stabilă a cursului nominal, fiind înglobat în aşteptările pieţei.

2.2. Cursul de schimb real

Cursul de schimb real constituie un subiect intens de cercetare şi dezbatere în special în ţările cu economie de piaţă incipientă. Aceasta datorită rolului pe care îl îndeplineşte în stabilirea gradului de competitivitate al unei economii şi în reflectarea performanţei pieţelor naţionale în curs de formare (Mladenovic, 2001).

Există mai multe modalităţi de definire a cursului real de schimb: ca raport dintre preţurile externe şi cele interne exprimate în aceeaşi monedă (de obicei cea naţională) sau o altă definiţie care face distincţie între bunurile produse intern şi comercializabile internaţional şi cele comercializabile numai intern.

Conform primei definiţii, cursul de schimb real este $\lambda = \frac{EP^*}{P}$, unde *P* şi *P** reprezintă nivelul preţurilor interne, respectiv externe, iar *E* desemnează cursul nominal de schimb.

În practică, cursul real de schimb se măsoară ca un curs efectiv real de schimb, care este de fapt un indice compozit alcătuit din cursurile de schimb practicate cu principalele țări partenere de comerț internațional, ponderate cu importanța relativă a acestora în comerțul exterior total al țării de referință şi deflatate cu nivelul prețurilor interne.

Deoarece prețurile sunt rigide pe termen scurt, ceea ce implică o mai mare volatilitate a cursului decât a prețurilor, pe termen scurt modificările bruşte ale cursului nominal se traduc în cursul real.

Pe termen lung, evoluțiile diferite ale prețurilor interne şi externe pot perturba mişcarea solidară dintre cele două cursuri de schimb, imprimându-le nu numai traiectorii diferite, dar şi sensuri contrare.

Dacă prețurile externe, e.g., cresc mai rapid decât cele interne, iar cursul nominal este păstrat constant, cursul real se va deprecia, dar dacă se va aprecia cursul nominal, cel real se va menține relativ constant.

Cursul real de schimb este mai stabil pe termen lung decât pe termen scurt şi mai stabil decât cursul nominal pe termen lung.

În plus, după cum am văzut anterior, cursul real influențează cursul nominal atât pe termen scurt cât şi componenta sa stabilă pe termen lung, constituind de fapt o ancoră în fluctuația cursului nominal.

Din toate aceste rațiuni este necesară înțelegerea comportamentului cursului real de schimb pentru a înțelege comportamentul cursului nominal.

2.2.7. Determinanții cursului de schimb real definit ca preț relativ al bunurilor comercializabile exprimat în bunuri necomercializabile

Pentru a analiza comportamentul şi determinanții cursului real de schimb vom face referire la cea de-a doua definiție a acestuia, aceea care îl prezintă - preț relativ al bunurilor comercializabile *(P^T)* măsurat în termeni de bunuri necomercializabile (P^N).

Sub presiunea concurenței internaționale, P^T se va alinia la prețurile externe ale comercializabilelor P^{T*} exprimate în aceeaşi monedă, astfel $P^T = E*P^{T*}$, iar $\lambda = \frac{EP^{T*}}{P^N}$, adică prețul relativ al bunurilor comercializabile exprimate în bunuri necomercializabile.

Există numeroşi factori care pot fi asociați cu evoluția cursului real (Montiel, 1999).

Mai întâi, factori legați de oferta internă, în special variabilele referitoare la efectul Balassa-Samuelson. Teorema Balassa-Samuelson susține că teoria parității puterii de cumpărare este valabilă pentru piața bunurilor comercializabile, dar raportul de prețuri dintre bunurile comercializabile şi necomercializabile poate evolua diferit într-o țară față de alta, deoarece productivitatea în țările mai sărace creşte mai repede în sectorul de comercializabile decât în celălalt sector, iar potențialul de creştere în primul

sector este superior celui deţinut de corespondentul său din ţările mai bogate. Se presupune că salariile sunt constante în ambele sectoare, caz în care cursul se apreciază în economia cu rată de creştere superioară.

În al doilea rând, determinanţii cererii agregate pot fi importanţi, ca de exemplu măsuri de politică fiscală care induc schimbări în compoziţia consumului guvernamental între bunuri comercializabile şi necomercializabile. Dacă elasticitatea la venit a necomercializabilelor este supraunitară, atunci preţul lor relativ se va deplasa odată cu nivelul de trai, apreciind cursul real. Mai departe, în cazul în care consumul guvernamental este orientat către comercializabile, iar proporţia sectorului guvernamental în PIB creşte în timp, cursul real se va deprecia.

Alţi determinanţi pot fi: schimbările în mediul economic internaţional (e.g. termenii schimbului), deţinerile de active externe nete, gradul de deschidere al economiei.

În cele ce urmează vom urma modelul de determinare al cursului real prezentat de Burda şi Wyplosz (2001), un model la care numeroşi cercetători contemporani fac referire şi care urmează curentul actual de aducere în analizele macroeconomice a unei părţi din instrumentarul folosit la nivel microeconomic în teoria comportamentului consumatorului şi investitorului.

Figura nr. 2.4: Frontiera posibilităţilor de producţie (FPP) pentru bunurile comercializate şi necomercializate pe piaţa externă

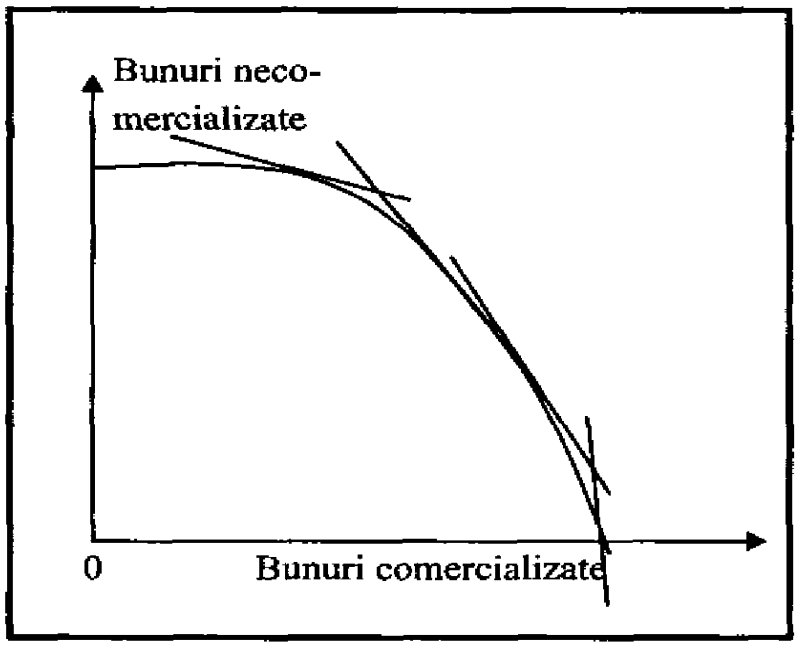

Cantitatea totală posibil a fi produsă intern Y = $Y^T + Y^N$, adică producția de bunuri comercializabile *(Y^T)* şi bunuri necomercializabile *(Y^N)*, determinată de resursele şi tehnologia existente într-o economie, se regăseşte pe frontiera posibilităților de producție, FPP din figura nr. 2.4. Aceasta rezumă combinațiile maxime de diferite categorii de bunuri pe care le poate produce economia date fiind constrângerile date de înzestrarea cu resurse, productivitate, instituții, mediu economic, reglementari etc.

Interpretarea formei FPP este aceeaşi din teoria macroeconomică tradițională: panta negativă data de rata marginală de transformare crescătoare, curba concavă dată de existența randamentelor descrescătoare.

FPP se curbează în timp către exterior şi chiar se poate deplasa către exterior, datorită posibilității ca în timp economia să fie mai productivă ca urmare a creşterii cantității de resurse disponibile sau a avansului progresului tehnic.

O anumită valoare a Y, adică PIB, reprezintă mai multe combinații posibile de Y^T şi Y^N în funcție de prețul relativ al acestora (prețul relativ al bunurilor comercializabile este, conform definiției enunțate anterior, cursul real de schimb λ), combinații ce se regăsesc pe linia prețurilor bunurilor comercializabile şi necomercializabile AS din figura nr. 2.5. Dar care este combinația optimă?

Figura nr. 2.5: Dreapta prețurilor

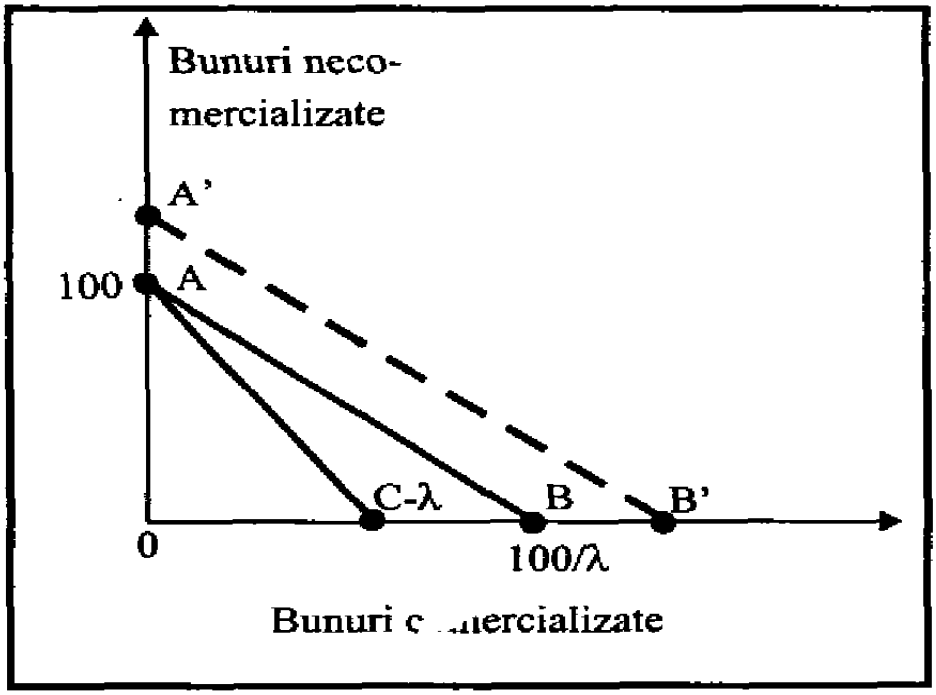

Dreapta preţurilor reprezintă o anumită valoare a PIB real, evaluată în funcţie de bunuri necomercializabile sau/şi comercializabile, cuprinzând toate combinaţiile posibile de Y^T *şi* Y^N pentru un PIB dat. Panta dreptei preţurilor este - λ cursul real de schimb. Un PIB real mai ridicat, având acelaşi λ, corespunde unei linii a preţurilor deplasată la dreapta *A'B'.* Daca λ se depreciază, bunurile comercializabile devin relativ mai scumpe, linia preţurilor va fi *AC* mai abruptă.

Combinaţia optimă de producţii de bunuri comercializabile şi necomercializabile se determină aducând împreună cele două restricţii anterioare, punctul care o desemnează fiind punctul de tangenţă dintre dreapta preţurilor şi FPP (figura nr. 2.6).

Figura nr. 2.6: Combinaţia optimă a producţiilor de bunuri comercializate şi necomercializate pe piaţa externă

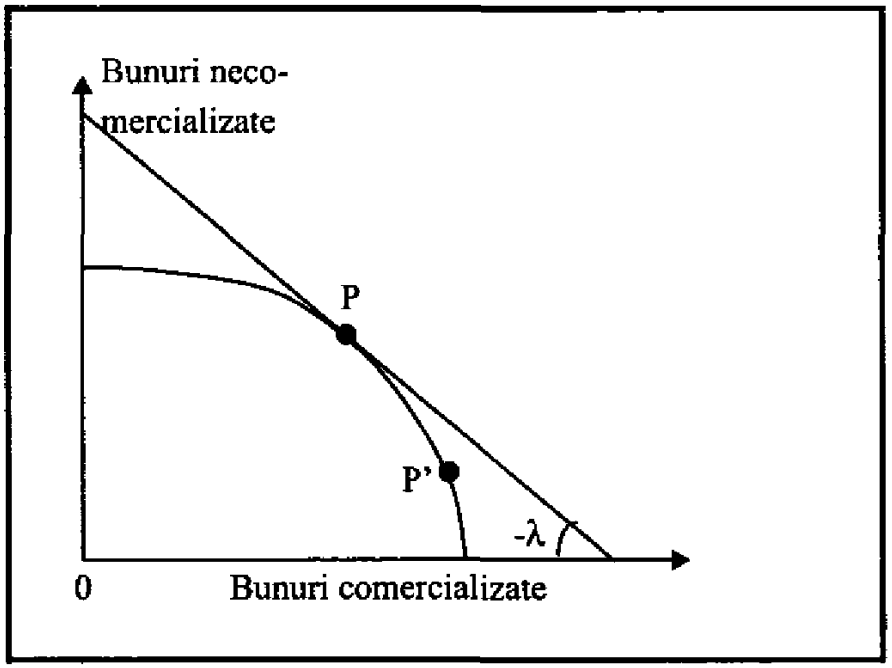

Rata reală de schimb determină combinaţia pentru obţinerea producţiei optime, dar ce anume determină rata reală de schimb?

Pentru aceasta vom confrunta FPP, ceea ce poate oferi economia constrânsă de tehnologia şi resursele existente, cu preferinţele intratemporale ale consumatorilor, descrise de curbele de indiferenţă *CI* şi cu dreapta

prețurilor *BC* (figura nr. 2.7). FPP este transpunerea la nivel macroeconomic a curbei constrângerii bugetare din teoria microeconomică a deciziei consumatorului, descriind resursele economiei, cu excepția faptului că este necesar un preț relativ (λ) pentru evaluarea acestor resurse.

Alegerea liberă pe piață permite consumatorilor să obțină cea mai mare utilitate posibilă, date fiind tehnologia şi resursele disponibile.

Curba de indiferență este locul geometric al combinațiilor de bunuri, combinații care oferă aceeaşi utilitate totală. Curbele sunt descrescătoare şi mai plate către abscisă, datorită ratei marginale de substituție negative şi descrescătoare: pe măsură ce mai multe bunuri comercializabile sunt consumate, dorința de a renunța la mai multe bunuri necomercializabile pentru un bun suplimentar comercializat va descreşte.

Figura nr. 2.7: Determinarea cursului de schimb real λ

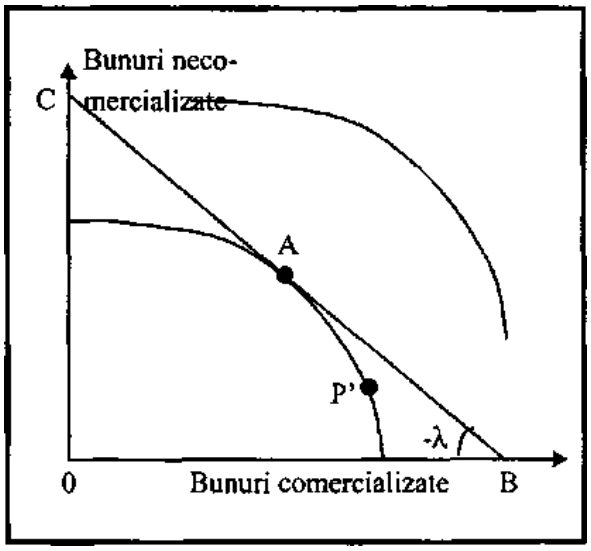

Punctul *A* de tangență (figura nr. 2.7) dintre FPP şi cea mai ridicată *CI* este producția de echilibru (cererea coincide cu oferta), iar dreapta *BC* – tangenta lor comună – este linia prețurilor, panta ei fiind prețul de echilibru λ – cursul real de schimb de echilibru.

λ este astfel prețul relativ care va conduce piața spre a-şi atinge optimul: combinația de bunuri comercializabile şi necomercializabile care poate fi produsă şi care reflectă dorințele consumatorilor,

Totodată λ de echilibru este egală cu rata marginală de transformare în producție a curbei FPP şi cu rata marginală de substituție pentru consumatori a curbei *CI.*

*
* *

Aceasta ne duce la o primă concluzie, aceea că, în termeni reali, cursul de schimb este determinat de:

- condițiile ofertei (frontiera posibilităților de producție):
  - resurse;
  - tehnologie;
  - productivitate.
- condițiile cererii (curbele de indiferență):
  - preferințe;
  - utilitate;
  - legi de consum.

2.2.2. Determinarea cursului de schimb real prin prisma relației dintre contul curent şi constrângerea bugetară intertemporală la nivel național

Pentru a determina cursul de schimb real de echilibru pe termen lung, este necesară abordarea sa şi dintr-o altă perspectivă, aceea a relației dintre soldul contului curent şi constrângerea bugetară intertemporală la nivel național.

În continuare vom prezenta cazul unui cont curent non-zero – surplus sau deficit – şi vom defini constrângerea bugetară pentru ca, în final, să legăm cele două mecanisme pentru a determina cursul de echilibru pe termen lung.

Starea de echilibru între producția agregată (PIB) şi cererea agregată (cererea guvernamentală – G, cererea de consum a gospodăriilor – C şi cererea de investiții a agenților economici – I) este dată de relația:

$$PIB = C + I + G + X - M,$$

care ia în considerare şi soldul balanței comerciale $X-M$

X – exportul sau cererea externă de bunuri autohtone;

M – importul sau cerere internă de bunuri externe.

Soldul balanței comerciale, exportul net, poate fi exprimat astfel:

$$X - M = PIB - (C + I + G) = (V-C) + (S-I) + (V_G-G) \quad (2.9.)$$

unde o altă expresie a produsului agregat este $PIB = V+S+V_G$, adică suma dintre veniturile menajelor, economii şi venituri bugetare.

- Cazul ilustrat în figura nr. 2.7, în care FPP, *CI* şi dreapta prețurilor sunt tangente în acelaşi punct şi pe care se fundamentează

determinarea cursului real de schimb, este cazul unui cont curent echilibrat.

Aceasta se traduce şi prin *X- M= 0, sau PIB = C+ I* + G

Situaţia unui cont curent non-zero este ilustrată în figura nr. 2.8. Deoarece bunurile necomercializabile sunt produse şi consumate în ţară, cererea lor (absorbţia internă) este egală cu oferta.

Soldul contului curent reprezintă astfel diferenţa dintre cererea şi oferta de bunuri comercializabile.

- Deficitul apare atunci când economia consumă mai multe bunuri comercializabile decât produce, apelând la importuri (figura nr. 2.8.a). În acest caz C + I + G > PIB, cererea gregată mai mare decât oferta, capacitatea de absorbţie internă depăşeşte capacitatea de producţie internă.

Echilibrul dintre cerere şi ofertă se poate restabili prin importuri, dacă ţara are acces la fonduri prin contul de capital, sau prin inflaţie.

Figura nr. 2.8: Situaţia unui cont curent non-zero

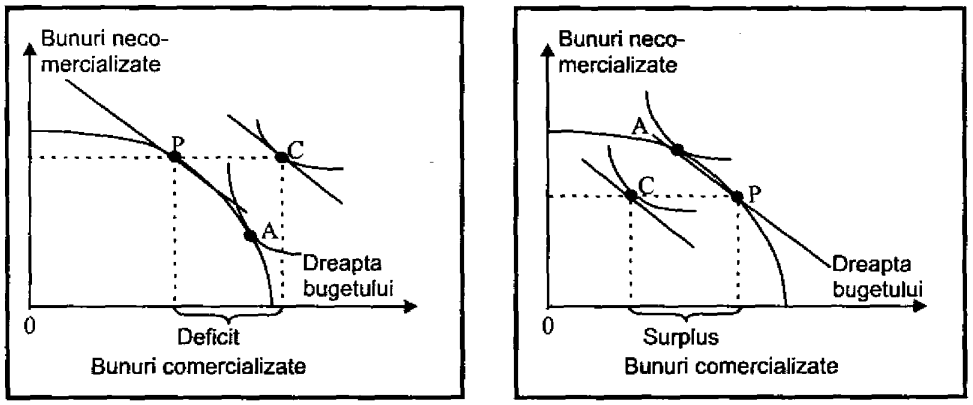

(a) Deficit *(b) Excedent*

Deficitul comercial în primul caz trebuie acoperit prin intrări de capital extern (creare de excedent al contului de capital), adică prin formarea unei datorii către străinătate, sau prin vânzarea activelor naţionale către investitorii externi, condiţie sub care nivelul preţurilor interne poate fi menţinut temporar constant (dacă nu există inflaţie importată).

Dacă asemenea intrări de capital nu echilibrează deficitul comercial (sunt insuficiente sau economia nu are acces la ele), apare un decalaj între cererea şi oferta pe piaţa valutară, se depreciază cursul de schimb şi se

reduce pe această cale importul şi valoarea reală a cheltuielilor interne *(C + I + G)* până la nivelul de echilibru, iar inflația creşte.

Pornind de la relația:

$$X - M = PIB - (C + I + G) = (V - C) + (S - I) + (V_G - G)$$

şi analizând cererea agregată pe componente, se observă că probabilitatea de a cheltui mai mult decât resursele este mai mare în cazul investițiilor private *I* şi a cheltuielilor guvernamentale G datorită rigidității la creştere a veniturilor şi capacității sporite ale acestor sectoare de a obține credite şi finanțări avantajoase. Cât priveşte consumul privat, acțiunea sindicatelor poate mări salariile, pe de o parte, iar pe de alta cererea sporită poate creşte nivelul prețurilor interne, fapt care restabileşte echilibrul.

Rezultă că deficitul extern este, în principal, generat de deficitul de acumulare al agenților economici (S – *I* < 0) şi de deficitul guvernamental *(V_G-G < 0).*

Aceste deficite nu pot fi controlate decât parțial de politica monetară, care este nevoită să accepte dezechilibrul extern ca pe o constrângere pe care să o trateze cu instrumentele de care dispune (finanțare externă, politica de curs de schimb, folosirea rezervelor internaționale).

Producția se realizează în punctul P, iar consumul în punctul C. Producția de bunuri necomercializabile egalizează consumul după cum se vede pe axa verticală, iar distanța *PC* reprezintă deficitul.

Invers, pornind de la situația de echilibru, rezultă că o apreciere reală va împinge contul curent dinspre echilibru spre deficit: măreşte cererea internă pentru importuri (bunuri comercializabile) relativ ieftine şi furnizează astfel resurse pentru a deplasa producția dinspre bunuri comercializabile spre necomercializabile cu prețuri mai convenabile (deplasare pe FPP spre nord-est). Un consum mai mare de bunuri necomercializabile este acoperit prin producția internă, iar sporul celui de comercializabile din importuri. Per total, o țară se va afla într-o situație favorabilă în funcție de poziția curbelor de indiferență care trec prin *A* şi C, dar se va împrumuta sau va cheltui din economii pentru cheltuielile suplimentare peste venituri.

- În cazul surplusului de cont curent (Figura 2.8.b), consumul are loc în interiorul FPP deoarece surplusul însemnă venit mai mare decât cheltuielile.

  În acest caz *C + I + G* < P/S, cererea gregată mai mică decât oferta, capacitatea de absorbție internă inferioară capacității de producție internă.

Excedentul comercial în acest caz trebuie cheltuit prin ieşiri de capital intern (creare de deficit al contului de capital), adică prin investiții în străinătate, sau prin cumpărarea de active externe. Dacă asemenea ieşiri de capital nu echilibrează excedentul comercial, apare un decalaj între cererea şi oferta de pe piața valutară, se apreciază cursul de schimb şi cresc pe această cale

importul şi valoarea reală a cheltuielilor interne (C + I + G) până la nivelul de echilibru.

Invers, pornind de la echilibrul din A, această situație poate apărea dacă *X* se depreciază, adică prețul bunurilor comercializabile creşte în raport cu al celor necomercializabile, caz în care resursele productive sunt reorientate către producția de comercializabile, iar cheltuielile pentru acestea scad.

Cursul real de schimb influențează contul curent prin deplasarea producției şi cheltuielilor în sensuri opuse între cele două categorii de bunuri.

Constrângerea bugetară intertemporală la nivel național stabileşte că o țară nu poate contracta împrumuturi (F) peste posibilitățile sale, iar activele deținute trebuie cheltuite pe termen lung.

Cerința ca pe termen lung contul curent să respecte constrângerea bugetară externă a țării (figura nr. 2.9) ne permite definirea cursului de schimb real pe termen lung sau la echilibru.

Figura nr. 2.9: Determinarea cursului de schimb real de echilibru prin confruntarea soldului contului curent cu constrângerea bugetară intertemporală

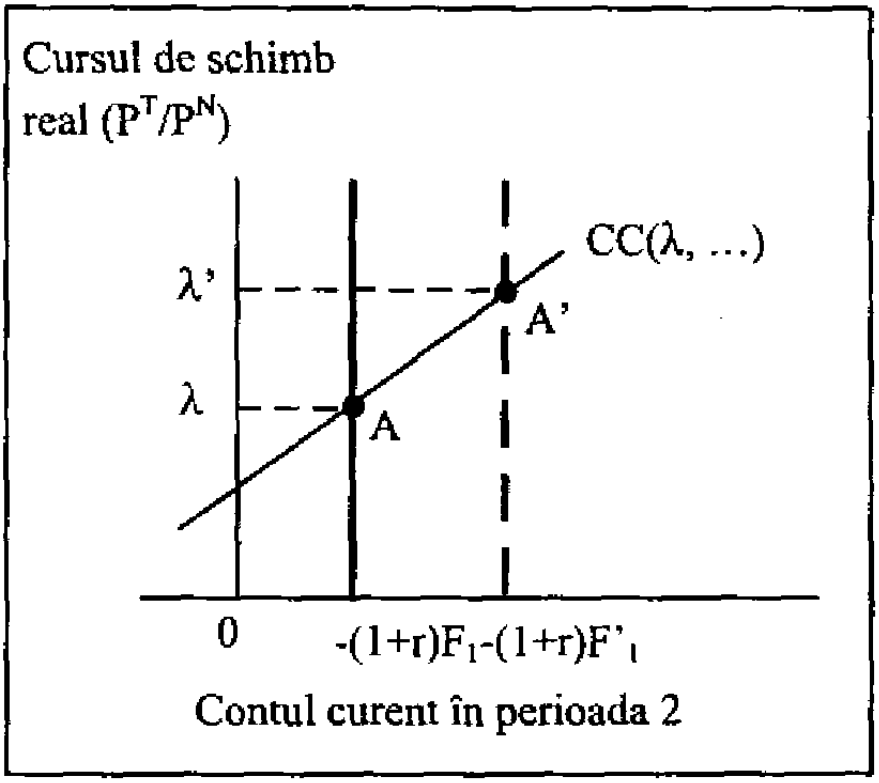

Echilibrul pe termen lung impune contului curent să întâlnească poziția activelor nete (F_1) actualizată cu dobânzile plătite $-(1+r)F_1$ (pe termen scurt).

Punctului *A* îi corespunde *X* de echilibru. O poziție mai puțin favorabilă a activelor nete, $F_1' < F_1$ face să fie necesar un deficit mai mic sau un excedent mai mare. În acest scop cursul trebuie să se deprecieze în termeni reali pentru a genera un surplus mai mare de cont curent care să acopere datoria externă dacă $F_1 < 0$, sau un deficit mai mic atunci când rambursările nete către exterior se reduc dacă $F_1 > 0$.

Pe termen scurt, λ variază odată cu cursul nominal prețurile fiind rigide, putând fi subevaluată sau supraevaluată față de A de echilibru, pe termen lung însă tinzând către acest nivel de echilibru.

Figura nr. 2.9 arată că o îndatorare externă mai mare F_1' în loc de F_1 duce la o deplasare spre dreapta a dreptei poziției activelor nete şi necesită deprecierea ratei reale de schimb la echilibru – o țară care a contractat împrumuturi externe trebuie să genereze apoi surplusuri de cont curent. Resursele interne trebuie să se deplaseze către producția de bunuri comercializabile, iar cererea internă trebuie redusă, fapt pe care piața îl realizează prin cursul de schimb.

*

* *

Aşadar, în al doilea rând, cursul de schimb real este determinat de soldul contului curent, poziția externă a unei economii şi de relația dintre cele două.

CONCLUZII

- Cursul de schimb nominal este determinat astfel:

a) pe termen scurt:

- condițiile interne şi internaționale care determină ratele dobânzii interne şi externe;
- anticipațiile pieței pentru cursul de schimb aferent perioadei viitoare;
- riscul perceput al unei economii şi alte elemente determinante ale primei de risc;
- gradul de deschidere al contului de capital;
- cursul real de echilibru (cursul real pe termen lung) ca ancoră;

b) pe termen lung:

- cea mai bună predicție a cursului de schimb nominal este valoarea sa curentă, ca singur indicator posibil a fi estimat al şocurilor informaționale şi al evenimentelor aleatoare care acționează asupra participanților pe piața valutară. Totuşi, cursul real face parte din componenta stabilă a cursului nominal, fiind înglobat în aşteptările pieței.

- Cursul de schimb real este considerat un indicator atât al bunei funcționări interne cât şi ai competitivității externe ale unei economii, fiind determinat de factori cu evoluție mai stabilă, de natură structurală într-o economie şi care variază şi pot fi modificați cu precădere pe termen lung.

Astfel de factori sunt:

- inflația internă prezentă şi viitoare, care printre altele face trecerea de la cursul nominal la cel real;
- inflația externă prezentă şi viitoare;
- condițiile ofertei (care deplasează frontiera posibilităților de producție): resurse-tehnologie-productivitate şi diferențialul de productivitate între țări;
- condițiile cererii (care pot deplasa curbele de indiferență): legile de consum care confruntă preferințele şi utilitatea consumatorului cu constrângerea bugetară individuală (venit, consum);
- constrângerea bugetară intertemporală națională, poziția investițională a țării;
- soldul contului curent şi competitivitatea economiei cerută de constrângerea bugetară intertemporală.

Pe termen scurt, cursul real este influențat de cursul nominal şi de nivelul prețurilor interne şi externe, pe traiectoria tendinței sale către nivelul de echilibru pe termen lung.

La aceşti parametri putem adăuga şi alții, cu un caracter mai general şi într-o anumită măsură afectiv, însă:

- mediul de afaceri favorabil (avantaje competitive, dimensiunea pieței etc.) stimulează interesul investitorilor externi, atât pentru investiții directe cât şi în scopuri legate de diversificarea portofoliului şi pe această cale a riscului;
- indicii piețelor de capital determină de asemenea cursul de schimb, ca semnale ale:
  - valorii de piață a firmelor;
  - câştigurilor corporatiste;
  - ratelor dobânzii aşteptate;
  - climatului de afaceri general;
- factorii politici – stabilitate politică şi ideologii guvernante;
- indicatorii economici fundamentali *(fundamentate):* indicatori ai pieței muncii, indicii de preț, PIB, productivitate, producția industrială etc.

Toate cele enumerate sunt înglobate în determinantul cel mai important al cursului de schimb: încrederea în moneda națională, deoarece deciziile de afaceri se iau având în minte, după cum am văzut, evenimentele viitoare care se pot produce afectând cursul. Iar la aceasta o contribuție decisivă o are încrederea în banca centrală, ca autoritate monetară.

III. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI

Modalitățile prin care o bancă centrală poate afecta competitivitatea economică a unei țări pe piața externă au o natură dublă:

(i) acțiuni care stimulează competitivitatea prin preț, o competitivitate pe termen scurt şi nesustenabilă, care au ca obiect influențarea cursului de schimb real prin influențarea cursului nominal şi care sunt susținute de canalul transmisiei monetare prin cursul de schimb;

(ii) acțiuni care stimulează competitivitatea prin calitate şi creare de avantaje comparative pentru economia națională şi care constituie de fapt obiectivul general al întregului mecanism de transmisie a politicii monetare.

Relația dintre politica monetară şi cursul de schimb constituie de mult timp o preocupare pentru cercetători şi practicieni şi se înscrie într-un cadru de cercetare mai larg, acela care studiază natura şi importanța relativă a şocurilor (reale şi nominale) care pot modifica în termeni reali cursul de schimb (cursul de schimb real fiind considerat un indicator al competitivității externe al economiei).

Interesul pe care îl suscită această dezbatere este justificat, în primul rând, de relevanța sa pentru decidenții de politică monetară – presupunând că şocurile reale au o influență mai mare decât cele nominale asupra cursului, aceasta îi va conduce pe decidenți la concluzia că un regim de curs flexibil este preferabil unuia fix, sau, altfel spus, că eforturile autorității monetare de menținere unui curs fix vor fi îngreunate şi ineficiente.

În al doilea rând, elucidarea acestei probleme este importantă pentru literatura referitoare la modelele cursului de schimb dinamic-stochastice ale echilibrului general.

O serie de studii se concentrează efectiv asupra efectelor şocurilor monetare, ignorându-le pe cele reale (Obsfeld şi Rogoff, 1995; Beaudry şi Devereux, 1995; Chari, Kehoe şi McGrattan, 1996; Atkeson şi Kehoe, 1997). Spre exemplu, Chari, Kehoe şi McGrattan (1996) studiază dacă un model al echilibrului general cu prețuri rigide şi concurență imperfectă poate genera, în urma unui şoc monetar, aceeaşi serie de valori pentru cursul de schimb real precum seria rezultată din evoluția economică efectivă. Atkeson şi Kehoe (1997) examinează un model în care atât piața titlurilor cât şi cea a bunurilor sunt segmentate, axându-se exclusiv pe efectele şocurilor monetare asupra mişcării prețurilor relative internaționale.

Aceste studii care se ocupă exclusiv de impulsurile şocurilor monetare încearcă elucidarea unor controverse teoretice importante, urmând totodată

abordarea tradițională. Referitor la binecunoscutul rezultat enunțat de Mussa (1986) cum că variațiile cursului în termeni reali şi nominali urmează în linii mari acelaşi model de evoluție, Chari, Kehoe şi McGrattan (1996) notau: „Convingerea consacrată este că aceste valori ale cursului de schimb sunt rezultatul şocurilor monetare şi pot fi cel mai bine surprinse de un model dinamic stochastic al echilibrului general cu prețuri rigide."

Dimpotrivă, studiile econometrice empirice susțin că şocurile reale sunt relativ mai importante decât cele nominale în determinarea cursului de schimb sau *in extremis* chiar că impulsurile monetare nu sunt deloc importante. Un exemplu în acest sens este studiul elaborat de Clarida şi Gali (1994) care, estimând contribuția relativă a şocurilor monetare şi reale asupra cursului de schimb al lirei sterline față de dolarul american în perioada post Bretton-Woods, ajunge la rezultatul că şocurile nominale generează doar 2,8% din variația cursului real. Pentru cursul față de marca germană sau yenul japonez contribuția este mai mare, dar tot inferioară şocurilor reale. Evans şi Eichenbaum (1995) ajung la o cifră de 17% pentru contribuția factorilor monetari la variația cursului real în Anglia.

Totuşi, Rogers (1998), studiind seria cursului de schimb real al lirei sterline față de dolar de-a lungul a 100 ani, analizează contribuția şocurilor monetare (modificări în baza monetară şi în multiplicatorul monetar) şi a şocurilor reale (şocuri fiscale, de productivitate şi preferințe), estimând mai multe variante de specificare a unui model vector-autoregresiv. Aceste diferite variante de specificare aduc următoarele rezultate: între 19 şi 60 procente variație datorată şocului monetar şi între 4 şi 26 procente pentru şocurile fiscale şi de preferințe împreună. Proporțiile variază în funcție de varianta de specificare a modelului aleasă.

Banca centrală influențează piața valutară prin politica de curs de schimb, care constă în (Isărescu, 2005) intervenții directe – vânzări-cumpărări de valută sau de o manieră indirectă – stabilirea regimului valutar şi a gradului de convertibilitate a monedei, declarații publice sau *moral suation,* influențarea cererii şi ofertei de valută (determinarea lichidității în monedă națională, fixarea ratei rezervelor minime obligatorii la depozitele denominate în valută, stabilirea ratei dobânzii pentru moneda națională).

3.1. Regimul de curs valutar şi competitivitatea economiei

Crizele monetare ale deceniului trecut (Uniunea Europeană – 1992-1993, Mexic – 1995, Asia – 1997, Rusia -1998) au demonstrat că într-o economie caracterizată de libertatea de circulație a capitalurilor, monedele cu ancore slabe pot fi uşor victime ale atacurilor speculative, generând riscuri sporite de producere a unei crize. Aceasta a dat naştere teoriei bipolare a regimului valutar care recomandă alegerea unuia din cele două regimuri valutare extreme: flotare liberă sau curs fix *(crawling peg,* fix cu bandă, fix

ajustabil, adoptarea unei monede străine puternice, consiliu monetar). Susținătorii acestei teorii îşi fundamentează convingerile pe teorema trinității imposibile, după care este imposibilă realizarea simultană a liberalizării depline a contului de capital, a stabilității cursului de schimb şi a suveranității politicii monetare (libertatea de a stabili ratele dobânzii interne).

Recent, abordarea bipolară este pusă sub semnul îndoielii, Williamson (2000) atrăgând atenția asupra dezavantajului important pe care cele două soluții oferite îl prezintă: imposibilitatea pentru politica valutară a țărilor emergente (în special a celor care se pregătesc pentru aderarea la Uniunea Europeană) de a menține un nivel de competitivitate al cursului compatibil cu necesitățile de creştere economică rapidă pe termen lung şi cu constrângerea bugetară intertemporală.

Pe de altă parte, Lutkowski (2000) subliniază faptul că acest dualism presupune substituția perfectă între activele interne şi cele externe care să permită investitorilor să aleagă liber plasamentul cu cea mai ridicată profitabilitate. Această ipoteză nu este valabilă pentru țările din Europa Centrală şi de Est, în care riscul operațional perceput în străinătate se menține încă ridicat.

Williamson (2000) consideră că principiul imposibilei trinități nu cere ca o țară să aleagă unul din cele trei deziderate şi să le abandoneze pe celelalte. Dimpotrivă, pot fi păstrate toate, cu condiția ca unul din ele să fie relaxat într-o anumită măsură – acesta permite păstrarea independenței politicii monetare şi posibilitatea de a influența cursul într-un regim de flotare controlată, elemente care oferă băncii centrale capacitatea de a acționa pentru competitivitatea economiei (desigur, în măsura în care nu contravine obiectivului său fundamental).

Aceeaşi opinie este împărtăşită şi de Stanley Fischer (2001), inițial un susținător al „imposibilei trinități".

Cu toate că Fondul Monetar Internațional indică un număr crescând de economii caracterizate prin flotare pură *de jure,* Calvo şi Reinhart (2000), demonstrează, analizând statistic regimurile de curs de schimb după modelul Levy-Leviaty, ca doar două monede au un regim *de facto* de flotare pură – dolarul american si yenul japonez.

Într-un regim valutar de flotare pură, în condițiile unui cont de capital liberalizat, o țară cu potențial de creştere va fi rapid inundată de capital străin, care va aprecia moneda națională şi va duce la declinul competitivității externe a industriilor producătoare de bunuri comercializabile. Aceasta duce la încetinirea investițiilor şi temperarea unui *boom* economic sau la deplasarea investițiilor către sectoarele producătoare de bunuri necomercializabile generând o creştere economică nesustenabilă pe termen lung datorită posibilității de criză a balanței de plăți.

În plus față de efectele de competitivitate, flexibilitatea cursului valutar mai poate duce la următoarele efecte nedorite: scăderea predictibilității

cursului care dezavantajează planurile de afaceri, reducerea impactului tendinței de apreciere a cursului asupra prețurilor interne, cu toate că un astfel de regim descurajează fluxurile speculative, limitează costurile intervenției băncii centrale, duce la distribuirea mai echitabilă a rezultatelor obținute din operațiunile valutare.

În ceea ce priveşte regimul valutar cu ancoră fixă, în diferitele sale variante *(crawling peg,* fix cu bandă, fix ajustabil, adoptarea unei monede străine puternice, consiliu monetar), principala sa carență este pierderea independenței politicii monetare, ratele dobânzii interne fiind legate de cele externe în condițiile fluxurilor de capital libere, țara respectivă neputând reacționa la şocuri interne specifice; în plus, şocurile din economia ancoră sunt transmise direct în economia cu curs fix. Astfel, se poate adopta o politică monetară mai restrictivă decât o cer condițiile interne, ceea ce reduce competitivitatea externă şi încetineşte creşterea economică.

La aceleaşi efecte nefaste duce regimul de curs fix şi prin alte deficiențe ale sale: vulnerabilitatea în fața atacurilor speculative asupra monedei naționale care, în cel mai fericit caz, reduce rezervele internaționale ale unei țări şi aduce pierderi băncilor centrale.

Pentru economiile în tranziție sau cu economie de piață tânără, probabilitatea producerii unei crize financiare este mai mare în acest regim: cursul fix şi inflația ridicată favorizează îndatorarea în valută, iar o eventuală devalorizare ar deteriora patrimoniul net al firmelor agravând problemele de hazard moral şi selecție adversă. Investitorii financiari vor reduce creditările, de unde declin în investiții, în competitivitate prin calitate, dar şi prin preț (reducerea valorii monedei este acoperită de costuri operaționale mai mari) şi încetinirea creşterii economice.

Aceste carențe importante ale cursului fix estompează eventualele avantaje precum: fixarea ratei inflației importate şi ancorarea aşteptărilor inflaționiste la inflația din țara de referință, permite evitarea inconsistenței dinamice prin furnizarea unei reguli automate de politică monetară, transparența acestei reguli către public.

Kavalec şi Krzak (2002) recomandă, pentru o economie de piață incipientă, dar deschisă atât pentru bunuri cât şi pentru capitaluri, un regim de curs de schimb cu flotare controlată, sau mai concret de apreciere controlată, regim pe care autorii îl consideră cel mai potrivit şi pentru menținerea unei competitivități optime a economiei. Totodată ei atrag atenția asupra faptului că numai deprecierea nu poate realiza o competitivitate sustenabilă a economiei, pe termen lung această strategie singură de competitivitate agravând situația contului curent (teoria curbei *J).*

În cadrul unui astfel de regim, banca centrală nu va face vreo intervenție pentru menținerea cursului de schimb, dar va reacționa atunci când acesta se apreciază prea mult.

Lutkowski (2001) vede două variante la această conduită. O variantă, cea preferată, este aceea după care intervenția băncii centrale de depreciere a monedei se va realiza de o manieră absolut discreționară, fără a anunța public un nivel maxim sau o bandă de fluctuație.

O altă variantă, susținută şi de Williamson (2000), este stabilirea unui curs maxim, banca centrală având posibilitatea, fără a fi o obligație, de a interveni pentru menținerea cursului inferior plafonului. Lipsa de obligație de intervenție din partea băncii centrale descurajează potențiale atacuri speculative, pe care autoritatea monetară le-ar putea penaliza suspendând sau amânând momentul intervenției. Posibilitatea de intervenție, adusă la cunoştința agenților economici, precum şi experiența exercitării ei, va acționa în sensul disciplinării pieței valutare care ar menține singură cursul sub plafon, fără să mai fie nevoie de intervenția băncii centrale.

Pe de altă parte însă, există riscul ca moneda să se mențină deasupra cursului de referință o perioadă prea îndelungată, fapt care ar crea confuzie pe piață şi ar aduce atingere reputației băncii centrale.

Astfel, o politică valutară discreționară este de preferat.

O serie de cercetători menționează că şi această conduită prezintă riscurile sale, prezentate în continuare, care sunt însă mai puțin importante decât avantajele şi care pot fi temperate sau contracarate.

(i) Riscul ca publicul să perceapă o politică monetară ambiguă şi inconsistentă în dinamică, strategie care să scadă credibilitatea autorității monetare, ar apărea atunci când banca nu îşi stabileşte un singur obiectiv, fundamental, ci declară mai multe obiective care deseori sunt incompatibile (e.g. țintirea directă a inflației şi controlul cursului de schimb). Totuşi, cu un obiectiv fundamental unic declarat şi urmat cu prioritate pe termen mediu şi lung, intervențiile discreționare pentru temperarea cursului atunci când nu contravin obiectivului fundamental sau ca parte dintr-un *mix* de politici monetare în care obiectivul fundamental să aibă prioritate, nu pot decât să contribuie la întărirea credibilității.

(ii) Riscul reducerii interesului firmelor pentru realizarea unei competitivități reale generate de procesul de producție-cercetare-productivitate, care nu poate fi înlocuit decât parțial şi pe termen scurt prin o competitivitate machiată de cursul depreciat. În această situație, doar independența şi credibilitatea băncii centrale pot fi tratamentul.

(iii) Riscul reducerii interesului guvernelor şi presiunilor asupra lor din partea a diverse grupuri de interese pentru reformă fiscală, privatizare, pentru operarea reformelor structurale, deoarece se aşteaptă ca ajustările prin politica de curs să rezolve problemele de competitivitate. Soluția este independența şi tenacitatea băncii centrale, împreună cu o bună cooperare între această instituție şi guvern.

(iv) Riscul ca Uniunea Europeană să perceapă negativ intervenția asupra cursului în țările, care îşi pregătesc integrarea. Important este ca autoritățile europene să perceapă că țara respectivă este angajată într-un proces de liberalizare, a economiei productive, a contului de capital, a comerțului, a pieței muncii şi chiar, ca deziderat exprimat, şi a cursului de schimb într-o măsură progresivă. Iar liberalizarea progresivă a cursului să fie justificată de înregistrarea unui ritm de creştere care să permită realizarea convergenței reale, a diminuării decalajului dintre valorile indicatorului PIB/locuitor din țara candidată şi economia comunitară.

3.2. Liberalizarea contului de capital

Un cont de capital închis împiedica fluxurile de capital să aleagă cel mai profitabil plasament, în economia de origine sau în străinătate.

Din ecuația de determinare a ratelor dobânzii nominale pornind de la condiția de paritate a ratelor dobânzii cu luarea în calcul a cursului nominal, a primei de risc şi a taxei aferente barierelor în calea circulației capitalurilor, se poate deduce că această taxă reduce cursul nominal de echilibru şi implicit pe cel real, care este considerat o măsură a competitivității economiei.

Din această cauză, în literatura de specialitate este promovată deschiderea treptată a contului de capital, element care face parte şi din recomandarea cuprinsă în forma relaxată a teoriei trinității imposibile (cont de capital deschis, suveranitatea politicii monetare şi regim de curs de apreciere controlată) detaliată anterior, la secțiunea dedicată regimului de curs de schimb.

Beneficiile liberalizării fluxurilor de capital se exprimă cu precădere în sensul stimulării competitivității reale a economiei, derivate din productivitate şi un mediu economic sănătos. Aceste beneficii constau în (Isărescu, 2005):

- alocarea capitalului către cele mai productive utilizări;
- reducerea costului finanțării;
- importuri de tehnologie şi câştiguri de productivitate a muncii;
- îmbunătățirea mediului de afaceri;
- întărirea disciplinei în politicile macroeconomice;
- creşterea veniturilor bugetare;
- creşterea adâncimii sistemului financiar.

Liberalizarea contului de capital implică şi anumite riscuri care pot fi însă prevenite sau contracarate (Isărescu, 2005):

(i) majorarea excesivă a volumului creditului poate fi împiedicată prin o politică fiscală prudentă, prin creşterea siguranței şi a prudenței în sistemul bancar, prin generalizarea utilizării standardelor internaționale de contabilitate;

(ii) investițiile de portofoliu, fluxuri de capitaluri speculative pe termen scurt, pro-ciclice, expun economia la intrări şi ieşiri bruşte de capital, exacerbând fluctuațiile economice ciclice.

Riscul pe care îl creează poate fi înlăturat de banca centrală prin două căi. Una este păstrarea unei rezerve oficiale internaționale suficient de asigurătoare, care să acopere necesarul de import al țării pe o perioadă de 4-5 luni, iar după unii autori (Rodrik, 1998) şi volumul îndatorării externe pe termen lung al economiei. O altă cale este o flexibilitate mai mare a cursului de schimb – aceasta susține concluzia secțiunii anterioare, anume a caracterului benefic al unui regim de flotare controlată;

(iii) aprecierea monedei naționale are impact asupra diminuării competitivității prin preț a economiei şi deteriorării contului curent.

Aceasta forțează însă realizarea competitivității autentice, diminuarea dezechilibrului extern prin politica fiscală, de venituri sau de ajustare structurală.

Pe de altă parte, o parte din apreciere poate fi generată de intrări de capitaluri speculative, este deci nesustenabilă, făcând necesar ca banca centrală să intervină pe piața valutară pentru a deprecia moneda cu procentul aprecierii anterioare nesustenabile. Banca centrală va asigura astfel stabilitatea cursului şi va combate o pierdere de competitivitate care nu are cauze economice reale.

Atragerea investițiilor directe ca intrări de capital pe termen mediu şi lung aducătoare de stabilitate, în detrimentul celor de portofoliu, printre altele şi prin crearea unui mediu economic stabil – stabilitate prețuri, dar şi stabilitate a cursului de schimb – constituie un alt argument în favoarea adoptării unui regim de flotare controlată pentru o țară precum România aflată în cursul realizării calibrajelor pe care le presupune economia de piață funcțională şi procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Într-o astfel de economie, politica de curs se va axa în principal pe menținerea rezervei valutare la nivel optim şi în subsidiar pe asigurarea unei evoluții a cursului sustenabile (o apreciere fondată pe economia reală).

3.3. Politica de curs de schimb – instrumente de intervenție ale băncii centrale

- **Intervenții directe pe piața valutară şi semnalele de politică monetară *(moral suation)***

Intervenția de sterilizare este modalitatea clasică de influențare directă a cursului de schimb pentru a împiedica o apreciere excesivă a acestuia. Pentru atenuarea aprecierii monedei naționale şi creşterea competitivității externe, banca centrală va cumpăra valută pe piață concomitent cu sterilizarea sau neutralizarea creşterii ofertei de monedă generate, prin valorificarea unui număr de titluri de credit cu valoare totală echivalentă variației masei

monetare. Rezultatul sterilizării este acumularea de rezerve externe şi generarea de costuri pentru banca centrală.

Operațiunile de sterilizare pot influența cursul de schimb prin două canale (Taylor, 1995): modificând ofertele relative de active şi ca semnal al intențiilor de politică monetară.

Efectele transmise prin primul canal pot fi analizate cu ajutorul modelului de determinare a cursului de schimb prin echilibrarea portofoliului. Să presupunem că autoritățile cumpără valută şi vând pe piața deschisă titluri naționale pentru a steriliza efectul de pe care îl are creşterea rezervei valutare asupra ofertei de bani. Dacă titlurile interne şi străine sunt perfect substituibile în portofoliile agenților economici (caz în care modelul de echilibrare ai portofoliului se va reduce la un model monetar) şi dacă portofoliile respective se aflau inițial în echilibru, atunci ei vor vinde titluri străine în raport de unu la unu o dată cu creşterea în titlurile naționale. Astfel, sectorul privat va vinde acelaşi volum de valută pe care îl cumpără banca centrală, rezultatul fiind nici un efect asupra cursului de schimb.

Dacă titlurile interne şi externe nu sunt substitute perfecte, vânzările de titluri ale sectorului privat vor fi inferioare creşterii stocului de titluri deținut de acest sector, astfel intervenția având un efect net asupra cursului.

Al doilea canal de influență este canalul semnalului politic sau al aşteptărilor (Mussa, 1981). Acesta permite intervenției să aibă efect asupra cursului prin furnizarea către piață de informații relevante, necunoscute anterior şi neîncorporate în cursul de schimb prezent. Se presupune că autoritățile dețin un plus de informație față de participanții pe piața valutară şi că doresc să ofere această informație prin acțiunile lor.

Chiar într-un model monetar cu prețuri flexibile de determinare a cursului, intervențiile de sterilizare pot afecta cursul prin canalul semnalului politic prin modificarea aşteptărilor agenților formulate cu privire la cursul de schimb viitor, la schimbările în nivelul veniturilor sau masei monetare, elemente care se răsfrâng apoi asupra cursului din perioada imediat următoare.

- **Determinarea lichidității în monedă națională şi stabilirea ratei dobânzii pentru moneda națională**

Operațiunile *open-market* reprezintă cel mai important instrument de politică monetară, influențând direct rata dobânzii şi baza monetară. Cumpărările *open-market* extind baza monetară, ceea ce duce la creşterea masei monetare şi diminuarea dobânzilor, cu efect de depreciere a monedei naționale. Vânzările comprimă masa monetară şi cresc dobânzile, ducând şi la aprecierea cursului de schimb.

Acest gen de operațiuni sunt efectuate la inițiativa băncii centrale, care poate exercita un complet total asupra volumului operațiilor. Sunt flexibile, precise, pot fi utilizate frecvent pentru orice grad de finețe al ajustării şi pot fi chiar inversate, fără a presupune întârzieri administrative.

În această categorie se includ operațiuni de refinanțare, operațiuni de reglaj fin (tranzacții definitive sau *repo* cu active eligibile, *swap*-uri valutare, atragere de depozite), operațiuni structurale (emiterea de certificate de către banca centrală).

Dacă operațiunile de refinanțare injectează lichiditate în sistemul bancar, iar atragerea de depozite are efect contrar, de absorbție de bani, tranzacțiile definitive pot avea ambele efecte.

Realizarea unei operațiuni *repo* de către banca centrală echivalează cu o cumpărare *open-market* temporară, deci cu o injecție temporară de lichiditate în sistem. Dacă obiectivul este absorbția de lichiditate, se va apela la o tranzacție *reverse-repo,* prin care vinde unei bănci comerciale un activ, iar cumpărătorul se angajează să îl revândă la un termen stabilit.

Vânzarea spot a unei monede combinată cu răscumpărarea ei *forward,* adică *swap*-ul valutar, poate fi folosit atât pentru absorbția cât şi pentru crearea de lichiditate.

Emiterea de certificate de depozit de către banca centrală are ca scop ajustarea poziției băncii centrale față de sistemul bancar prin crearea sau lărgirea unui deficit de lichiditate pe piață. Certificatele sunt vândute la un preț de emisiune inferior valorii nominale la care vor fi şi răscumpărate.

- **Fixarea ratei rezervelor minime obligatorii (RMO) la depozitele denominate în valută**

Rezervele minime obligatorii sunt disponibilități ale băncilor comerciale la banca centrală, în lei şi în valută. Ele constituie un instrument indirect de politică monetară, prin care banca centrală poate injecta sau absorbi lichiditate în/din sistemul bancar şi controla oferta finală de bani prin legătura dintre baza monetară şi masa monetară.

Creşterea RMO va lăsa mai puține fonduri la dispoziția băncilor comerciale pentru acordarea de credite, adăugând un cost suplimentar intermedierii bancare. Aceasta va lărgi marja dintre dobânda activă şi cea pasivă, va reduce activitatea de creditare din sistemul bancar şi reducerea depozitelor. Creşterea dobânzilor va genera aprecierea monedei naționale şi scăderea competitivității externe. Dar la scăderea competitivității poate duce şi activitatea economică obstrucționată de lipsa de fonduri, de accesul greu la credite şi de costurile suplimentare de rambursare. Creşterea RMO are efectul unui sterilizări permanente de fonduri.

Mecanismul RMO poate avea ca scop, prin crearea sau menținerea unui deficit de lichiditate, o eficiență crescută a politicii monetare prin aşezarea băncii centrale în poziția de creditor net al sistemului bancar.

Deoarece RMO sunt remunerate substanțial sub nivelul pieței sau nu sunt purtătoare de dobândă, manipularea lor permite controlul expansiunii monetare şi deci al deprecierii competitive a cursului, prin creşterea elasticității ratelor dobânzii la cererea de bani.

3.4. Un model econometric teoretic al cursului de schimb real

3.4.1. Probleme metodologice în modelarea econometrică a cursului de schimb

Înainte de toate, demersul de realizare a unui studiu empiric al efectelor politicii monetare asupra cursului de schimb trebuie să aibă în vedere rezolvarea a trei probleme specifice acestei legături.

Prima dificultate rezidă în posibila endogenitate a politicii monetare: devine astfel necesară identificarea şocurilor exogene de politică monetară şi separarea lor de acțiunile de politică monetară (Kraay, 1999). Acțiunile decidenților de politică monetară, în mare parte, sunt răspunsuri la evenimentele economice care pot apărea, precum atacurile speculative asupra monedei. Aceste răspunsuri pot fi capturate într-o funcție de reacție a politicii monetare şi sunt distincte de şocurile exogene de politică monetară, care constituie devieri, abateri ale autorității de la regula de comportament.

Cu alte cuvinte, este nevoie de o schemă de identificare care să rezolve problema de simultaneitate între instrumentele de politică monetară şi alte variabile endogene, precum cursul de schimb, la care politica monetară reacționează sistematic. Luarea în considerare a *heteroscedasticității* seriilor de date ar permite identificarea efectelor creşterii ratelor dobânzii asupra cursului de schimb şi recunoaşterea *feed back*-ului simultan între curs şi rata dobânzii. O metodă în acest sens este furnizată de Sentana şi Florentini (2001).

O a doua dificultate constă în măsurarea caracterului politicii monetare *(monetary policy stance).* După Goldfain şi Baig (1998), rata reală a dobânzii *ex-ante* este indicatorul cel mai potrivit ai caracterului restrictiv sau permisiv al politicii monetare. Deoarece aşteptările inflaționiste nu pot fi direct măsurate, în practică se foloseşte rata reală a dobânzii *ex-post,* bazată pe inflația realizată şi nu pe cea aşteptată.

Dacă în perioade de acalmie economică inflația înregistrată poate constitui o aproximare validă a celei aşteptate, în cazul producerii unor crize financiare care aduc deprecieri de curs dramatice, aşteptările inflaționiste nu mai pot fi aproximate prin inflația înregistrată de la traiectoria căreia deviază considerabil.

Aceste deprecieri acute induse de criză generează explozii temporare de inflație, care duc la prăbuşirea ratelor dobânzii reale *ex-post* şi chiar la înregistrarea unor valori negative pentru acestea, chiar dacă ratele nominale au crescut substanțial.

Din acest motiv în literatură (Caporale, Cipollini şi Demetriades, 2002) se foloseşte de obicei rata nominală a dobânzii ca indicator al severității politicii monetare.

Există studii care folosesc ca indicatori în acest scop rezervele internaționale (Tanner, 1999) sau diverse agregate de credit (Basurto şi Ghosh, 2000).

În al treilea rând, trebuie acordată atenție posibilității de schimbare a regimului de politică economică, monetară sau de curs, fapt realizat prin includerea în modelul econometric, acolo unde este cazul, a unor variabile calitative *(dummies).*

3.4.2. Modelarea econometrică a cursului de schimb

În cele ce urmează vom prezenta un model econometric teoretic de determinare a cursului de schimb. Calibrarea acestui model pentru România este împiedicată deocamdată de indisponibilitatea seriilor, demersul în acest sens făcând obiectul continuării cercetării.

Modelul (Blanchard şi Quah, 1989; Rogers, 1998) utilizează metoda SVAR (vector autoregresiv structural) pentru a identifica mai multe tipuri de şocuri (reale – fiscale, de ofertă de bunuri sau productivitate, de cerere de bunuri sau preferințe şi nominale – ale bazei monetare şi multiplicatorului monetar) asupra cursului de schimb. Restricția impusă asupra şocurilor nominale-monetare este să aibă efect nul pe termen lung asupra variabilelor reale.

Contribuția relativă a diverselor şocuri este estimată prin descompunerea variantei erorilor de previzionare *(forecast error variance decomposition – VDC).*

3.4.2.1. Seriile de date

Modelul folosește seriile de date referitoare la cursul de schimb, prețuri, PIB, *M2,* baza monetară, cheltuielile guvernamentale, pentru țara 1 (T_1) – țara de referință și țara 2 (T_2) – principalul partener de comerț al țării de referință.

Variabilele transformate folosite în vectorul autoregresiv (VAR) sunt (Δ - denotă operatorul corespunzător primei diferențe):

$\Delta(G/Y)$ = consumul guvernamental real ca proporție în PIB, T_1-T_2;

Δy = logaritm natural (log) al PIB real, T_1-T_2, medie anuală;

Δr = logaritm al cursului de schimb real al T_1 față de T_2 = $\Delta(S-P)$, unde

S = logaritm al cursului de schimb nominal;

P = logaritm al indicelui prețurilor la producător (IPP), T_1 relativ la T_2;

Δmm = logaritm al multiplicatorului monetar = $\Delta\log(M/H)$, T_1-T_2, unde:

M = $M2$ nominal;

H = baza monetară nominală;

Δh = logaritm al bazei monetare reale = $\Delta\log(H/P_N)$, T_1-T_2, unde:

P_N = preţul bunurilor necomercializabile, aproximate prin deflatorul cheltuielilor guvernamentale.

Vectorul şocurilor ε cuprinde şocuri legate de consumul guvernamental (ε^g), oferta de bunuri sau şocul tehnologic (ε^s), cererea de bunuri sau şocul de preferinţe de consum (ε^D), şocul multiplicatorului monetar (ε^{mm}) şi cel al bazei monetare (ε^h).

Necesitatea transformării seriilor în primă diferenţă, precum şi oportunitatea operării altor modificări decurg din supunerea seriilor originale unor teste preliminare pentru a elimina erorile de specificare care pot apărea din proprietăţile statistice ale datelor brute.

Aceste teste preliminare sunt:

1. testele de staţionaritate *(unit root)* a seriilor iniţiale: în cazul în care o serie nu este staţionară (media şi varianta depind de timp) este necesară transformarea ei ca diferenţă de gradul corespunzător gradului de integrare pentru a nu vicia identificarea modelului;
2. testele de cointegrare a seriilor de date (chiar dacă două serii nu sunt staţionare, o combinaţie liniară a lor poate fi staţionară, caz în care sunt considerate cointegrate);
3. testele de specificare a VAR care stabilesc ce variabile vor fi incluse în model – testele de cauzalitate (o variabilă Granger determină o alta dacă valorile trecute ale primeia afectează valoarea curentă a celei de-a doua) *şi exogenitate* (o variabilă este exogenă alteia dacă valorile trecute şi prezente ale primeia nu afectează valoarea curentă a celei de-a doua);
4. testele pentru lungimea intervalului de estimare luat în calcul *(lag length)*

3.4.2.2. Identificarea şi derivarea modelului vectorului autoregresiv structural (SVAR)

• *Din punct de vedere econometric general, procedura este următoarea:*

Se consideră un vector X de variabile staţionare şi un vector al şocurilor structurale. Modelul structural poate fi scris într-o formă compactă

$$X_t = C(L)\varepsilon_t, \qquad (3.1.)$$

unde C este matricea nesingulară a coeficienţilor iar L este operatorul de timp.

Forma redusă a sistemului structural care urmează a fi estimată este dată de:

$$\Gamma(L)\Delta X_t = \Phi X_{t-1} + \varepsilon_t^* \qquad (3.2.)$$

dacă *X* conţine *n* elemente, identificarea necesită alegerea a *n(n-1)/2* elemente din matricea coeficienţilor C, după normalizarea şocurilor şi impunerea ipotezei ca şocurile structurale să nu fie corelate.

Restricțiile impuse în model vor fi cele reflectate de ecuația (3.3.) şi sunt particulare fiecărui caz studiat. Metoda de identificare nu impune restricții asupra variațiilor pe termen scurt ale variabilelor.

Pentru analiza şocurilor asupra cursului de schimb real, metodologia este prezentată în continuare:

$$X = \begin{bmatrix} \Delta(G/Y) \\ \Delta y \\ \Delta r \\ \Delta mm \\ \Delta h \end{bmatrix}; \ \varepsilon = \begin{bmatrix} \varepsilon^{g} \\ \varepsilon^{s} \\ \varepsilon^{D} \\ \varepsilon^{mm} \\ \varepsilon^{h} \end{bmatrix}; \ C = \begin{bmatrix} c_{11} & 0 & 0 & 0 & 0 \\ c_{21} & c_{22} & 0 & 0 & 0 \\ c_{31} & c_{32} & c_{33} & 0 & 0 \\ c_{41} & c_{42} & c_{43} & c_{44} & 0 \\ c_{51} & c_{52} & c_{53} & c_{54} & c_{55} \end{bmatrix} \qquad (3.3.)$$

Justificarea triangularității inferioare a matricei coeficienților constă în următoarele:

- valorile de zero pe primul rând al matricei: ipoteza că pe termen lung proporția cheltuielilor guvernamentale în PIB este exogenă;
- zero pe liniile 1, 2 şi 3 coloanele 4 şi 5: reflectă dihotomia clasică între variabilele monetare şi reale pe termen lung – neutralitatea banilor pe termen lung, baza monetară nu are efecte asupra "nivelului cursului de schimb real pe termen lung. Restricția aceasta împreună cu cea anterioară sunt utilizate în literatură pentru estimarea unui model de-a lungul unei perioade îndelungate în cursul căreia s-au succedat regimuri de curs de schimb diferite şi variate grade de deschidere a contului de capital;
- $C_{45} = 0$: ipoteza că multiplicatorul monetar nu este afectat de baza monetară pe termen lung (elasticitate unitară a ofertei de bani la baza monetară pe termen lung), ceea ce nu presupune că multiplicatorul este constant, deoarece se poate schimba prin ε^{mm};
- $c_{23} = 0$: ipoteza că şocul preferințelor sau cererii (pentru bunuri comercializabile relativ la bunuri necomercializabile) nu are efect pe termen lung asupra producției.

Semnificația ş ocurilor asupra cursului real de schimb, surprinse în modelul de față:

- şocurile legate de consumul guvernamental sau şocurile fiscale *(ε^{g}):* sunt şocuri exogene, un exemplu constituind crearea unui nou sistem de asigurări sociale, reforma sistemului de pensii. Din ecuația (3.3.) rezultă că şocurile fiscale au efecte pe termen lung asupra tuturor celorlalte variabile din sistem;
- şocurile legate de oferta de bunuri sau şocul tehnologic *(ε^{s}):* sunt evenimente (e.g. progresul tehnic şi tehnologic) care afectează

nivelul pe termen lung al producției, dincolo de efectele şocurilor fiscale. Din construcție aceste şocuri nu au efect pe termen lung asupra consumului guvernamental real, dar pot influența celelalte variabile;

- şocurile legate de cererea de bunuri sau şocul de preferințe la consum (ε^D):din construcția modelului, aceste şocuri (e.g. modificarea politicii comerciale, tarif vamal, acorduri comerciale etc.) influențează pe termen lung cursul de schimb real, dar nu şi producția şi consumul guvernamental. Efectele importante ale ε^D pot apărea în perioadele de conflicte politice între state care suspendă fluxurile comerciale. Şocurile de această natură includ orice modificări de preferințe de consum, induse sau involuntare, înspre sau dinspre bunurile comercializabile;
    - şocul multiplicatorului monetar (ε^{mm}) poate avea mai multe surse:
      (i) variații ale raportului numerar/depozite bancare;
      (ii) modificări ale raportului rezerve/depozite generate de o nouă legislație bancară sau de o nouă rată a rezervelor minime obligatorii;
      (iii) fluctuații ale cererii reale agregate care nu au efecte pe termen lung asupra consumului guvernamental, producției sau cursului de schimb real, dar care se regăsesc în agregatul *M2* prin canalul dependenței ofertei de bani de rata dobânzii;
    - şocul bazei monetare *(e^h):* variațiile exogene ale bazei monetare corespund cel mai bine şocurilor de politică monetară. În literatura de specialitate există o dezbatere aprinsă cu privire la cel mai potrivit indicator care să surprindă şocurile monetare (Faust, 1998 face o descriere a acestei dezbateri).

Modelul VAR format din ecuațiile (3.1.)-(3.3.) va fi estimat folosind numărul de perioade de timp obținut din testele asupra intervalului de specificare.

Şocurile structurale vor fi reprezentate grafic, li se vor aplica teste de autocorelare şi vor fi calculate deviațiile standard.

Funcțiile de impuls-răspuns estimează dacă răspunsul variabilelor la un anumit şoc este semnificativ statistic pe termen scurt şi lung (i.e. persistent) precum şi semnul relației cauzale.

Descompunerea efectelor şocurilor asupra variabilelor pe intervale de producere de-a lungul perioadei de estimare *(variance decomposition)* indică procentul din variația fiecărui indicator datorat producerii unui anumit şoc în fiecare segment de timp.

IV. POLITICA DE CURS DE SCHIMB ŞI COMPETITIVITATEA ECONOMIEI ÎN ROMÂNIA

Politica de curs de schimb în România: regimul de curs valutar, liberalizarea contului de capital, intervenția băncii centrale

„Opțiunea pentru o depreciere nominală accentuată a leului în scopul stimulării exporturilor poate fi benefică numai dacă este susținută de o profundă reformă a sectorului real. Pe termen lung, deprecierea continuă a monedei naționale s-a dovedit a fi o sursă de inflație, mai ales prin stimularea anticipațiilor inflaționiste de la o lună la alta, în timp ce exporturile au rămas relativ inelastice la fluctuațiile cursului de schimb.[1]"

În secțiunea de față vom prezenta evoluția relației dintre politica valutară (urmărită pe coordonatele sale menționate anterior în lucrare: politica de curs ca element al politicii monetare, regimul de curs valutar, convertibilitatea leului sau deschiderea contului de capital) a Băncii Naționale a României şi competitivitatea economiei româneşti față de străinătate (urmărită pe cele două direcții ale sale, de asemenea subliniate anterior în lucrare: exporturi *versus* bunuri străine şi importuri *versus* bunuri autohtone).

Demersul acesta va debuta cu prezentarea situației actuale pentru a continua apoi printr-o privire retrospectivă asupra evoluției de la renaşterea conexiunii în România eliberată de comunism.

Pe parcursul prezentării am inserat ilustrativ evoluții ale indicatorilor economici fundamentali pentru economie în general şi apoi pentru relația politică de curs–competitivitate. Graficele astfel prezentate vor veni în sprijinul etapelor de parcurs considerate.

Anul 2005

Coordonatele actuale ale politicii valutare conduse de Banca Națională a României (BNR) au fost comunicate publicului de Guvernatorul autorității monetare în cursul lunii februarie 2005, cu ocazia unei prezentări intitulate „Politica monetară în contextul anului 2005".

Astfel, piața valutară şi politica de curs se regăsesc printre problemele de politică monetară, alături de politica de dobânzi şi lichiditate, regimul rezervelor minime obligatorii şi evoluția creditului şi economisirii, în contextul denominării realizate la 1 iulie 2005 şi al strategiei de țintire directă a inflației.

---

[1] *Raport anual al Băncii Naționale a României 1997; ideea este prezentă însă (sub diferite formulări echivalente) în toate rapoartele anuale ale BNR şi în multe din celelalte publicații ale sale, precum şi în opiniile oficialilor BNR, unele din ele citate în cuprinsul lucrării.*

Figura nr. 4.1: Deficitul contului curent în PIB (%)

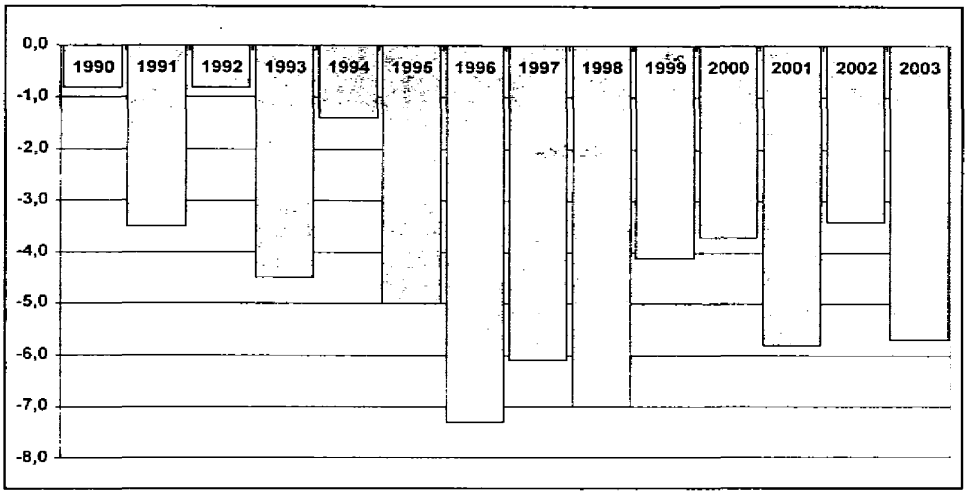

Ţintirea directă a inflaţiei ca strategie de politică monetară presupune utilizarea ca ancoră şi a cursului de schimb, alături de rata dobânzii şi rata rezervelor obligatorii.

Figura nr. 4.2: Cursul de schimb real efectiv al ROL

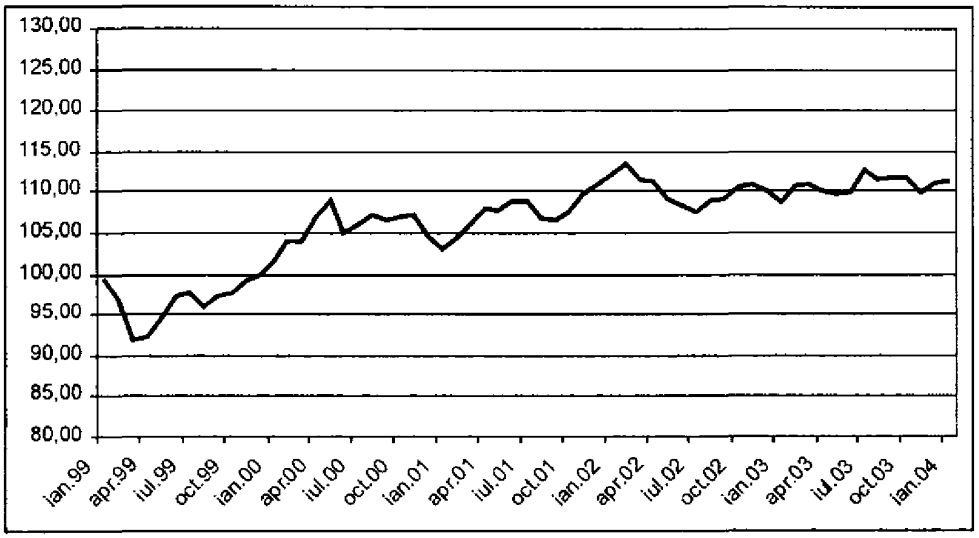

Figura nr. 4.3: PIB real (variație procentuală anuală)

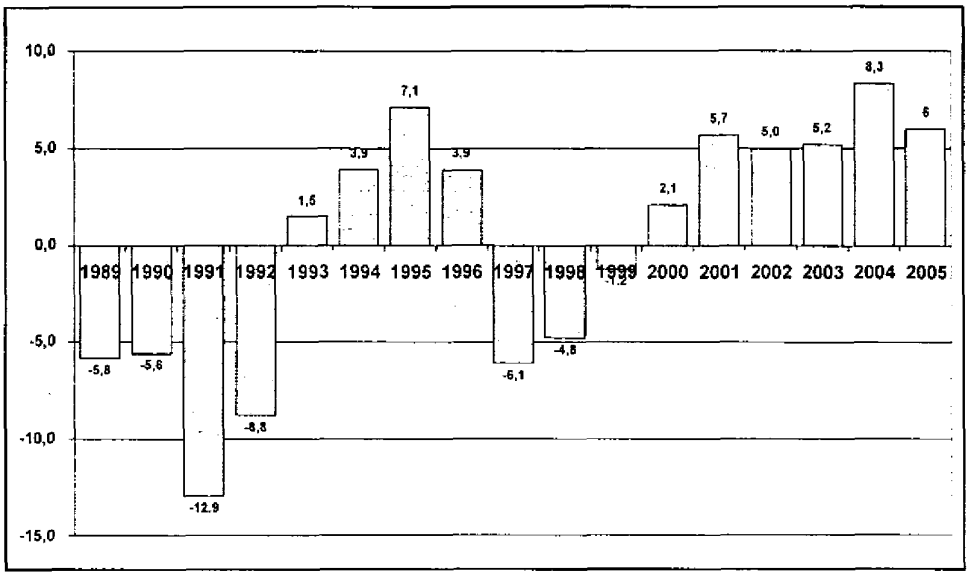

Figura nr. 4.4: Prețurile din economie (indici anuali)

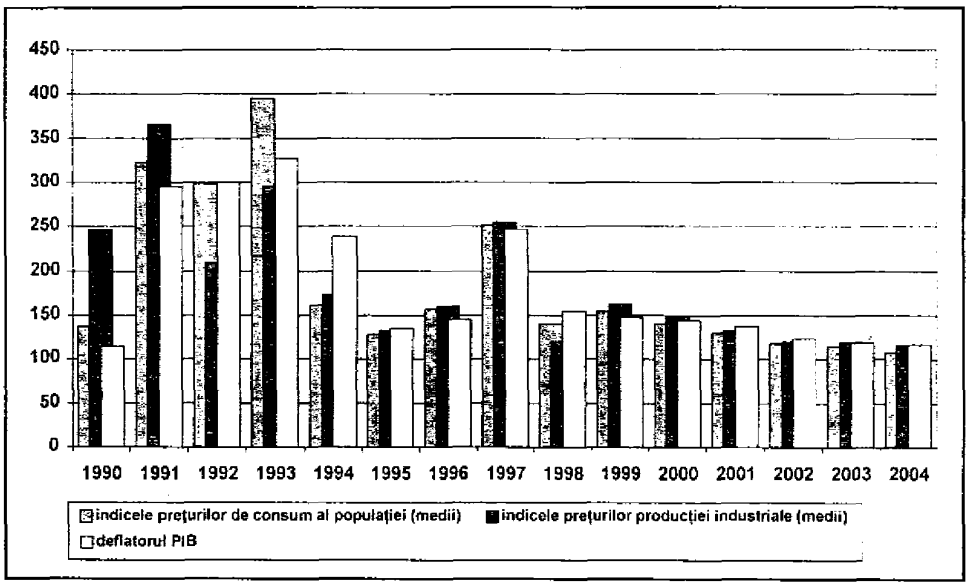

Pe de altă parte, o monedă națională puternică are efecte negative asupra competitivității prin preț a exporturilor şi a produselor autohtone în lupta cu importurile, fapt care, deşi pe termen scurt deteriorează gradul de ocupare, poate fi benefic pentru economie prin stimularea interesului pentru competitivitatea autentică.

Deoarece „o să constatăm pe zi ce trece că ceea ce ne lipseşte sunt de fapt calitățile manageriale pentru a fi competitivi, structurile de producție concurențiale[1]", în condițiile în care „procesul natural de producție competitivă întârzie să se dezvolte în România[2]".

Figura nr. 4.5: Rata şomajului şi costul unitar mediu al forței de muncă

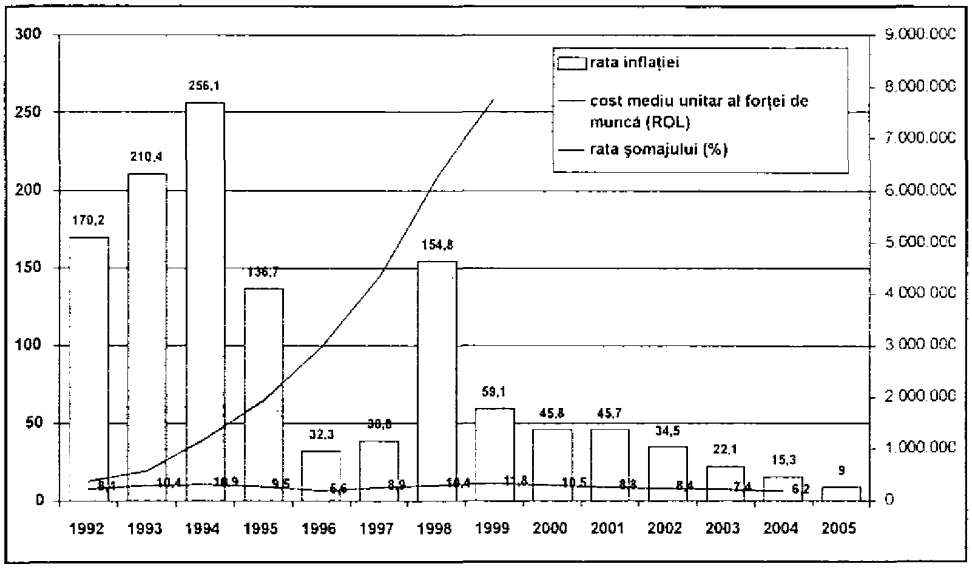

După noiembrie 2004, politica de curs are un declarat caracter operațional: cursul va avea o flexibilitate tot mai mare, intervențiile băncii centrale fiind mai puțin frecvente şi mai puțin predictibile *(„încercăm să mai zdruncinăm leul şi nu cred că cei care mizează numai pe aprecierea lui vor câştiga. Aceasta este de fapt miza. Leul se mai poate aprecia, nu spunem nu[1]").* Obiectivul principal al intervențiilor BNR este unul de natură cantitativă, acela de menținere a rezervelor valutare oficiale la un nivel optim, i.e. acoperirea necesităților de import pe o perioadă de cinci luni, având în vedere necesitățile de acoperire a serviciului datoriei publice externe şi de compensare a creşterii prognozate a importurilor.

---

[1] *Mugur Isărescu, interviu pentru ziarul „Adevărul", 12 aprilie 2005.*
[2] *Mugur Isărescu, citat de ziarul „Evenimentul zilei", 26 noiembrie 2003.*

În subsidiar, politica de curs va urmări menținerea flotării cursului într-un câmp sustenabil pe termen lung, dar şi descurajarea influxurilor speculative şi distribuirea rațională a câştigurilor şi pierderilor pe piață.

Figura nr. 4.6: Rezervele internaționale (anuale, mii euro, sfârşitul perioadei)

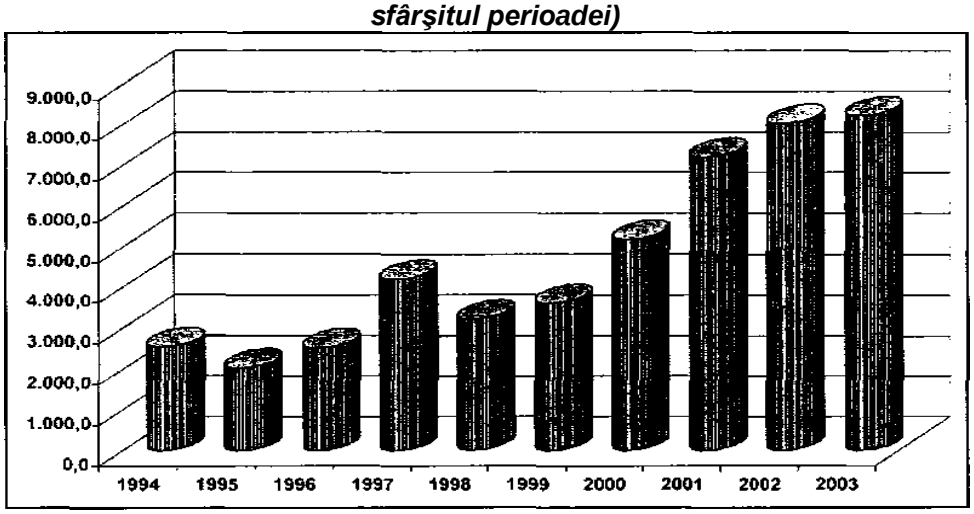

Cu aceste scopuri declarate pentru politica de curs, instrumentele de intervenție ale băncii centrale româneşti pe piața valutară sunt vânzările şi cumpărările de valută, dar şi modalități indirecte: stabilirea regimului valutar şi a convertibilității monedei, declarațiile publice ale decidenților de politică monetară sau influențarea cererii şi ofertei de valută prin gestiunea lichidității în lei din sistemul bancar, prin mecanismul rezervelor minime obligatorii în valută sau prin influențarea ratei dobânzii la lei.

După cum am menționat, regimul de curs este unul de flotare controlată, „cu un accent din ce în ce mai mare pe cuvântul «flotare» şi din ce în ce mai mic pe «controlată»". Cu alte cuvinte „deşi cursul de schimb va juca un rol tot mai proeminent în reducerea inflației, BNR îşi va rări intervențiile, lăsând tot mai mult piața valutară să găsească nivelul de echilibru al cursului", în vederea pregătirii participării la ERM II.

O dată cu intrarea în ERM II, BNR nu exclude posibilitatea trecerii de la țintirea directă a inflației la o strategie de țintire a cursului de schimb, pentru a nu genera conflicte între obiectivele de politică monetară, cu atât mai mult cu cât un stadiu avansat de deschidere a economiei româneşti ar conferi eficiență sporită cursului de schimb în calitate de canal de transmisie monetară.

Referitor la stadiul deschiderii contului de capital, proces debutat în anul 1999 (după ce anul anterior adusese liberalizarea deplină a contului curent) şi

realizat gradual, acesta este unul avansat, în luna iulie 2005 fiind liberalizat accesul rezidenților la deschiderea de conturi curente şi de depozit în străinătate, urmând ca în septembrie 2006 să fie ridicată ultima barieră din calea circulației fluxurilor de capital, anume din calea mişcării acelor capitaluri cu cel mai important impact asupra balanței de plăți: rezidenții şi nerezidenții vor putea realiza operațiuni pe piața monetară externă respectiv internă.

Liberalizarea contului de capital în România s-a petrecut pe nesimțite pentru economie, manieră asumată de banca centrală ca deziderat, spre deosebire de experiențele dureroase prin care au trecut cu această ocazie Ungaria, Polonia sau Cehia. BNR a supravegheat cu atenție piața monetară având grijă să descurajeze intrările speculative prin reducerea diferențialului dintre ratele dobânzilor interne şi ale celor externe.

Pentru ziua de 11 aprilie 2005, data permiterii accesului nerezidenților la constituirea de depozite la termen în lei, presa economică nota „ieri nu s-a petrecut nimic deosebit pe piața valutară. Cursul euro a înregistrat o scădere minimă. O scădere mai mare a avut dolarul, dar datorată în cea mai mare parte previziunilor analiştilor de deteriorare a balanței comerciale a americanilor[1]".

Totuşi, „banca centrală era pregătită să contracareze eventuale intrări mari de capital prin politica de curs, dobânzi, măsuri de salvgardare[2]", chiar dacă nu anticipa o astfel de evoluție.

Cât priveşte inflația, obiectivul fundamental al băncii centrale, denominarea realizată la 1 iulie 2005 marchează încheierea inflației şi intrarea într-o perioadă de stabilitate.

Viitorul promis de Banca Națională a României are, cronologic, următorii parametri: convertibilitatea deplină a leului pentru 1 septembrie 2006 conform calendarului de liberalizare convenit cu Uniunea Europeană, participarea la ERM II pentru 2010-2012, iar din intervalul 2012-2014 trecerea la euro.

Sau, sintetic, noul leu se va bucura de „o viață nu lungă, ci de una sănătoasă".

Şi anterior leului nou

Coordonatele de politică monetară şi valutară ale anului 2005 arată promițător, dar leul nu s-a simțit întotdeauna la fel de bine. Pentru a dezveli potențialul pe care aceste politici îl au ca motor pentru viitor şi a descoperi constrângerile impuse de economia reală, ar prezenta interes o privire către perioada scursă începând cu anul 1990, anul din care cursul de schimb a început să respire ca preț relativ atât de important într-o economie de piață.

---

[1] *Radu Georgescu – „Banii fierbinți au fost răciți de BNR", în ziarul „Curierul național", 12 aprilie 2005.*

[2] *J. Rudnițchi, în ziarul „Gardianul", 12 aprilie 2005.*

Cu ocazia lansării leului nou, Guvernatorul BNR trasează retrospectiva drumului monedei naționale[1], între „octombrie 1990 – liberalizarea prețurilor; începe inflația" şi iulie 2005, care este doar un reper pe foaia de parcurs, cu toate că unul important, momentul „3 lei un dolar, 3,50-3,60 un euro" şi un leu nou 2,597 lei vechi.

Politica monetară şi a cursului de schimb s-au născut în aprilie 1991, Banca Națională fiind înzestrată cu atribuții în acest sens prin Legile nr. 33/1991 şi nr. 34/1991 privind activitatea bancară, respectiv privind statutul BNR, ulterior abrogate, modificate şi completate în pas cu evoluțiile economic-bancare.

Împrejurările erau grave ca urmare a constrângerilor artificiale cărora, anterior lui 1990 le fusese supusă economia: importurile, exporturile şi cursul stabilite centralizat fără a avea nici un rol în echilibrarea balanței de plăți; consumul mult superior producției orientate către piața internă, prețuri artificiale.

Aşadar, împrejurările interne la care am făcut referire se conturau astfel: rezerva valutară moştenită, dar generată artificial, se epuizase din prima jumătate a anului 1990, balanța de plăți era puternic dezechilibrată (cererea puternic excedentară a atras importuri substanțiale, în timp ce lipsa de competitivitate a producției interne a prăbuşit exporturile, iar liberalizarea totală a comerțului exterior din 1991 a agravat situația şi a alimentat deprecierea leului), cererea arăta un rapid şi puternic potențial de creştere, tradus de prețurile liberalizate şi de incapacitățile productive în inflație galopantă, iar tânăra autoritate monetară trebuia să evite criza plăților externe.

Figura nr. 4.7: Balanța comercială (mii euro, date anuale)

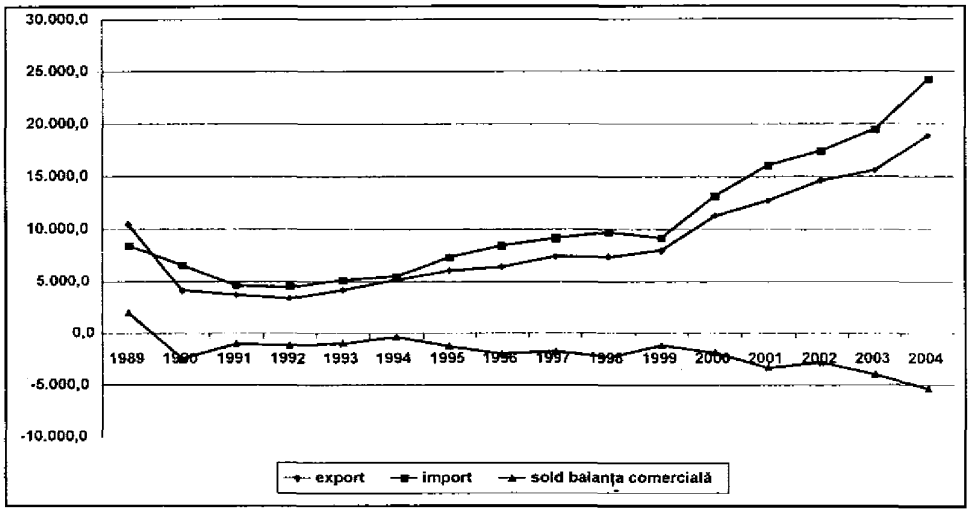

[1] *Mugur Isărescu, ziarul „Ziarul financiar", 1 iulie 2005.*

La acestea se adaugă prăbuşirea comerţului cu ţările CAER, criza din Golf şi cea iugoslavă.

Figura nr. 4.8: Ponderea exportului şi a importului de bunuri şi servicii în PIB (%)

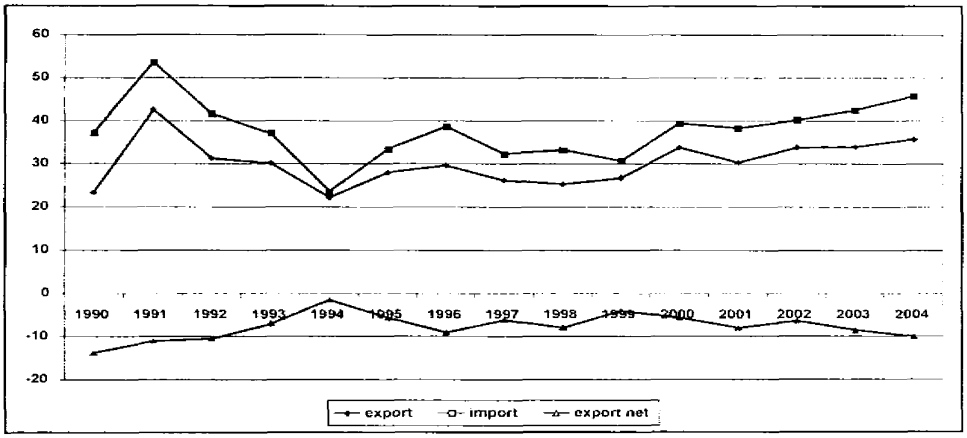

Guvernatorul BNR (2003) considera că politica de curs de schimb din perioada 1990-1993 „a avut evoluţii ce pot fi încadrate în cinci perioade distincte: ianuarie-septembrie 1990, septembrie 1990-noiembrie 1991, noiembrie 1991-mai 1992, mai-septembrie 1992, septembrie 1992-aprilie 1993."

Caracteristicile perioadelor sub aspectul politicii valutare şi al competitivităţii sunt analizate în continuare.

• *Ianuarie – septembrie 1990:*

- responsabilitatea privind regimul valutar şi comerţul exterior aparţinea Guvernului (Ministerul Economiei, Ministerul Finanţelor) şi Băncii Române de Comerţ Exterior;
- utilizarea unui curs fix supraevaluat (33-50 ROL/USD faţă de piaţa neoficială de 80-100 ROL/USD) pentru a tempera inflaţia; efectul a fost subvenţionarea din rezervele valutare a unor importuri ieftine; după epuizarea rezervelor, cum ţara nu dispunea de finanţare externă, cursul supraevaluat nu a putut funcţiona pentru reducerea importului la nivelul exportului, economia apropiindu-se de pericolul încetării de plăţi;
- cât priveşte competitivitatea externă, balanţa comercială s-a deteriorat drastic: import net susţinut de cursul supraevaluat, concomitent cu scăderea PIB intern, gradul acoperirii importurilor din exporturi redus de la 165,4% la 66,2%.

Figura nr. 4.9. Deficitul bugetului consolidat al statului în PIB (%)

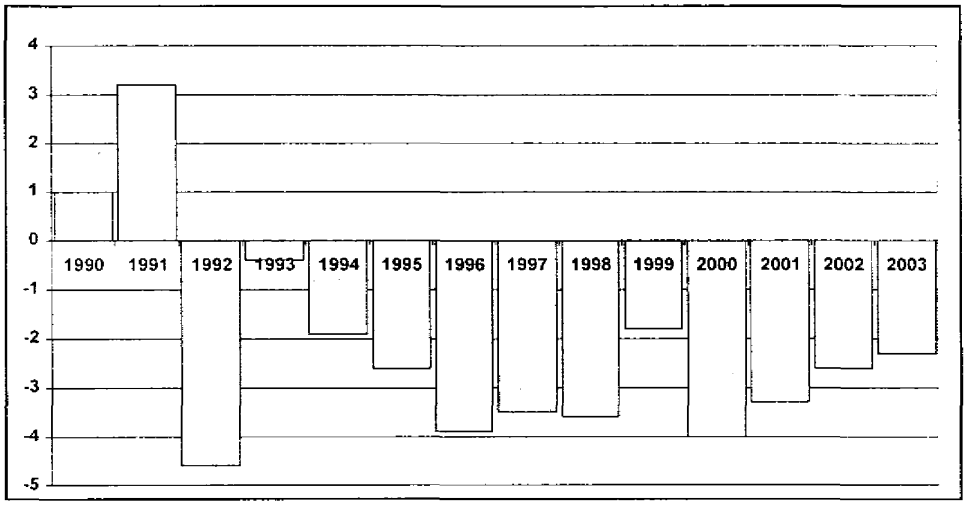

• *Septembrie 1990 – noiembrie 1991:*

- responsabilitatea privind gestionarea regimului şi rezervelor valutare şi comerțul exterior aparținea Guvernului (Ministerul Industriei şi Resurselor, Ministerul Finanțelor) şi Băncii Române de Comerț Exterior; BNR, prin legile menționate anterior, conduce din mai 1991 regimul valutar şi politica de curs;
- regimul valutar este dual: un curs fix oficial (35-60 ROL/USD) menținut supraevaluat pentru a limita prețul intern al importului şi a tampona restructurarea întreprinderilor mari consumatoare de materii prime importate şi un curs al pieței valutare interbancare (180 ROL/USD la sfârşitul perioadei); primele reglementări valutare: agenții economici de stat pot efectua direct operațiuni de comerț exterior şi dispune de jumătate din încasările nete în valută (august 1990), pe care o pot tranzacționa pe nou înființata (februarie 1991) piață valutară interbancară; se deschid casele de schimb valutar şi o dată cu ele accesul legal al persoanelor fizice pe piața valutară; noua legislație privind regimul devizelor în România marchează începutul dedolarizării economiei şi limitează piața valutară subterană;
- cursul fix supraevaluat a permis creşterea în continuare a importurilor şi a descurajat exporturile (exportatorii erau obligați să schimbe jumătate din încasările valutare la acest curs inferior celui de pe piața neoficială şi neacoperitor), de unde dezechilibrul balanței de plăți dependent de finanțare externă. Finanțarea obținută în cantitate insuficientă numai de la FMI a fost cheltuită pentru consum steril – decontare de importuri la cursul oficial inferior celui de piață – şi nu restructurare, fapt care aduce din nou

ameninţarea încetării de plăţi (martie, iulie, octombrie 1991), Cursul dual a estompat artificial diferenţialul dintre inflaţia internă şi cea externă, ceea ce a dus la întârzierea restructurării şi s-a dovedit ineficient pe termen mediu. Cum capacitatea reală şi percepută a autorităţilor de a susţine această strategie pe termen mediu era limitată de rezervele valutare reduse şi acelea împrumutate, au fost alimentate anticipaţiile inflaţioniste.

Figura 4.10: Balanţa de plăţi – import versus export (mii euro)

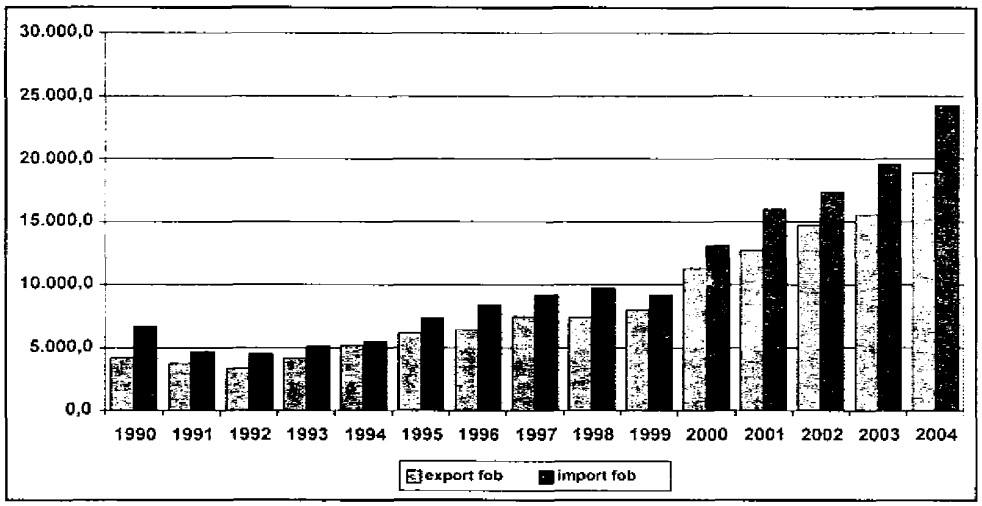

Figura nr. 4.11: Balanţa de plăţi – resurse

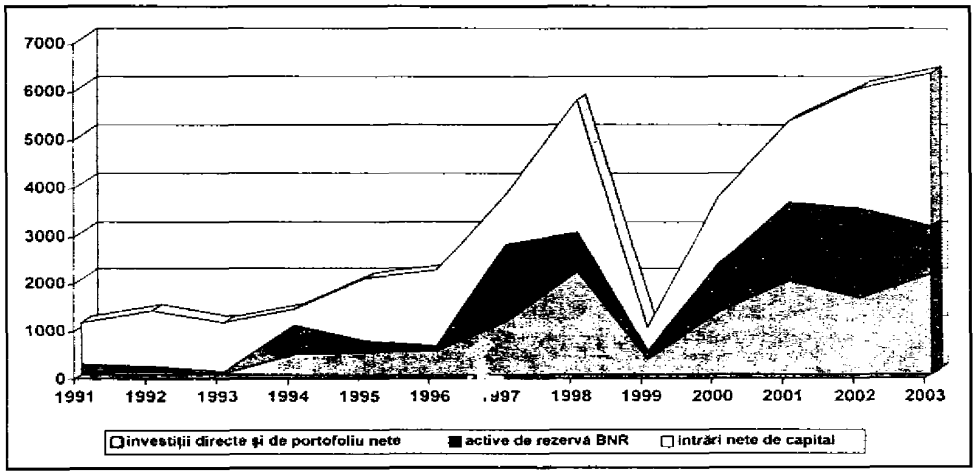

Figura nr. 4.12: Balanța de plăți: finanțarea soldului balanței comerciale din contul de capital şi financiar

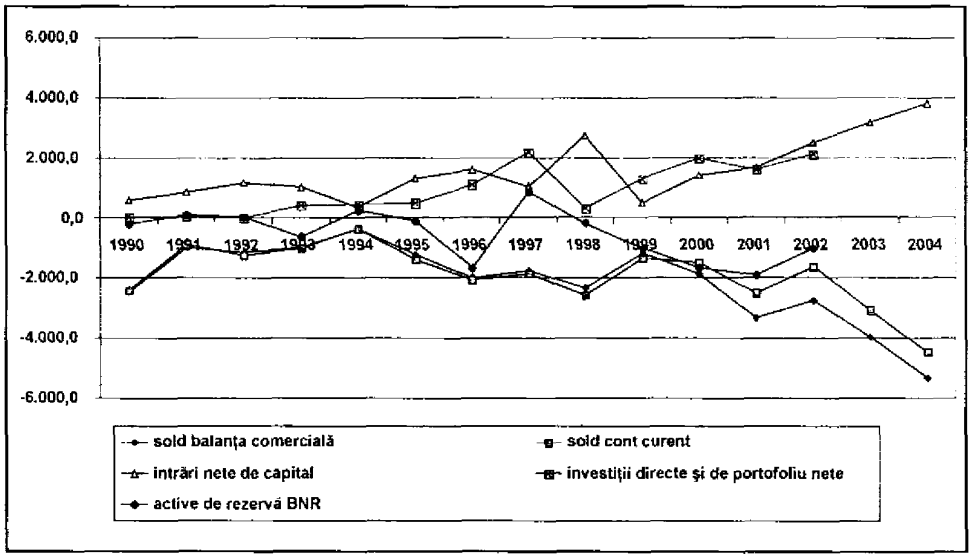

• *Noiembrie 1991 – mai 1992:*

- o dată cu trecerea la flotarea controlată, BNR a intrat pe deplin în atribuțiile care îi revin, referitor la politica valutară;
- atât cursul interbancar cât şi cei oficial s-au unificat la o medie de 180 ROL/USD, trecându-se la un regim de flotare controlată, toate încasările din export erau automat decontate pe piață la cursul unic, iar importurile erau plătite din valuta cumpărată pe piață; prețurile majorate generalizat ca urmare a unificării cursurilor şi absenței restructurării consumului au dus totuşi, în perioada februarie-mai 1992, la înghețarea cursului solicitată de Guvern, la un nivel supraevaluat, pentru controlul inflației; înghețarea cursului şi introducerea declarației de încasare valutară, care în mod normal are o funcție statistică, au erodat credibilitatea băncii centrale şi condus la eschivarea exportatorilor de a ceda încasările valutare la acest curs nefavorabil; aşteptările inflaționiste s-au păstrat şi agravat;
- mai departe, au scăzut intrările de valută şi exporturile, dar au crescut importurile, de unde un dezechilibru de balanță de plăți în creştere, acoperit din rezerve şi majorarea datoriilor externe. Datoriile contractate în anul 1990 au fost utilizate pentru atenuarea temporară a celor mai stringente nevoi – importuri de alimente.

Figura nr. 4.13: Datoria externă şi serviciul datoriei externe (TML, mii euro, sfârşitul perioadei)

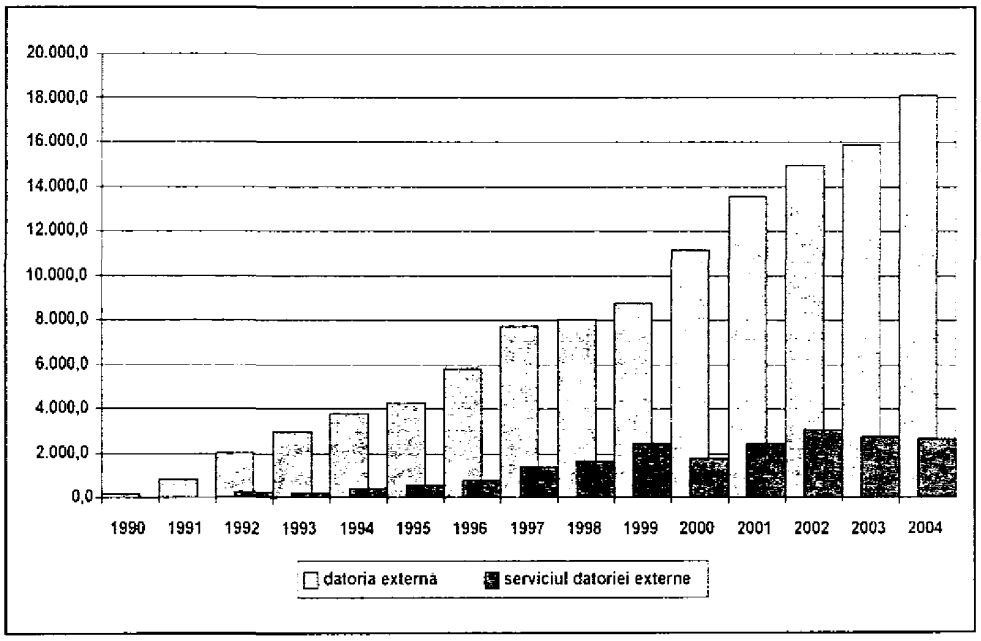

• *Mai – septembrie 1992:*
  - noul regim valutar permite agenților economici păstrarea devizelor din export la bănci din România, iar cursul a fost lăsat liber. Pentru stabilizarea lui ş i temperarea inflației s-au majorat ratele dobânzii la 80%;
  - cresc exporturile, balanța comercială devenind excedentară între iulie şi septembrie, iar cursul s-a apreciat.

• *Septembrie 1992 – 1993:*
  - BNR decide din nou înghețarea cursului de această dată pentru a încerca stabilizarea prețurilor, indicatorii macroeconomici părând a indica un nivel de echilibru şi pentru a nu afecta alegerile electorale;
  - efectele nu au fost cele dorite: scădere exporturi, deficite de cont curent tot mai mari, cursul de la casele de schimb diverge tot mai mult de cel bancar, sunt alimentate aşteptările inflaționiste, banca centrală depreciind treptat moneda națională.

Figura nr. 4.14: Ponderea datoriei externe – TML în PIB (%)

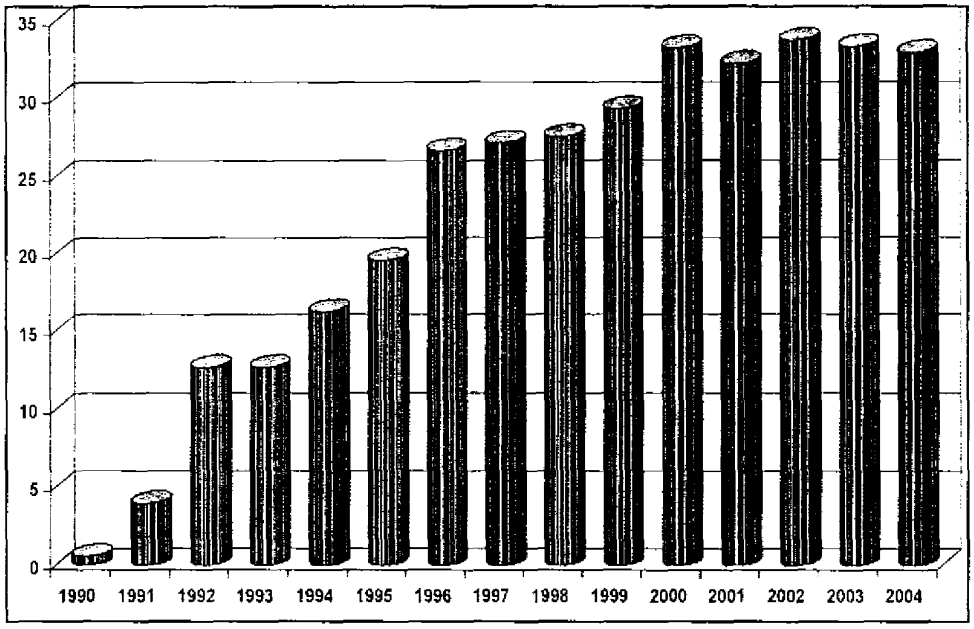

• Începând din anul ***1994,*** BNR a menținut parametrii regimului valutar instituit în 1992: dreptul rezidenților de a păstra integral încasările valutare şi de a le utiliza fără restricții pentru operațiuni de cont curent, convertibilitate limitată, accesul persoanelor fizice la casele de schimb.

• Spre deosebire de anii anteriori, în ***1995*** BNR nu a mai utilizat cursul ca ancoră antiinflaționistă, optând pentru o depreciere nominală în ritm cu inflația, pentru a menține cursul real stabil prin intervenții. Din a doua parte a anului 1995 cursul a fost lăsat liber continuând acelaşi *trend,* dar confruntată cu deficitul tot mai mare al contului curent, BNR a abandonat această politică de curs liber, optând pentru o depreciere abruptă de 10 procente în termeni nominali pe parcursul a trei zile. Restructurarea economiei întârzia; de altfel, în anul 2005, competitivitatea economiei se situează sub nivelul de competitivitate corespunzător satisfacerii necesității de echilibrare a balanței comerciale.

• În ***1996,*** politica valutară a fost subordonată obiectivului de stimulare a creşterii economice, menținându-se opțiunea pentru un curs flotant şi având ca obiectiv realizarea unui curs de echilibru care să contribuie la soldul balanței contului curent, în condițiile creşterii deficitului de cont curent de la 1,4% din PIB în 1994 la 7,2% în 1996. În contrast, principalele bănci comerciale, proprietate de stat, au menținut un curs apreciat în linie cu politica Guvernului de stimulare a

importurilor şi ascundere a inflației. Ca rezultat, deficitul s-a agravat, încurajat de lipsa de competitivitate a economiei subvenționate şi clientelare şi de „lipsa de sincronizare şi orizont a politicilor macroeconomice[1]".

Figura nr. 4.15: Ponderea serviciului datoriei externe (TML) în export (%)

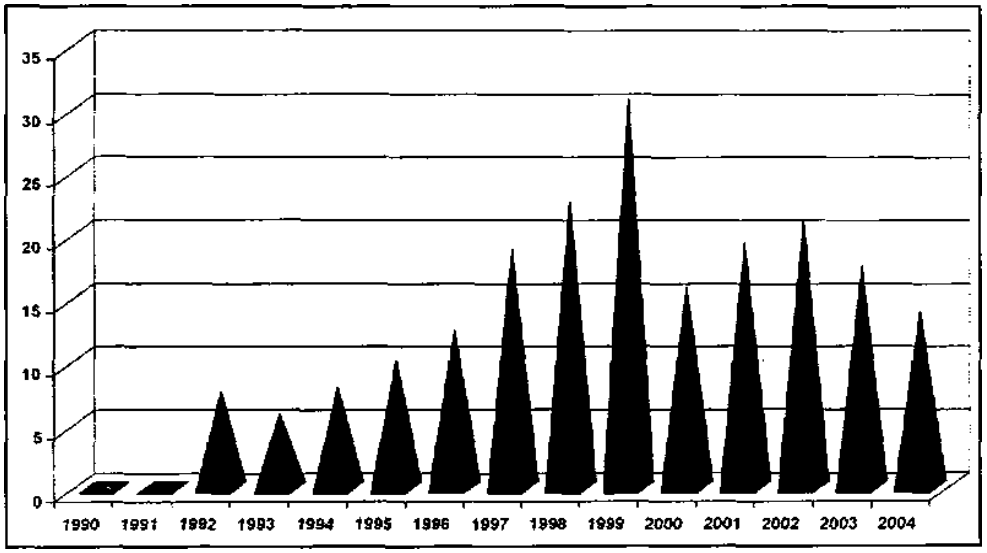

• Anul ***1997*** a adus liberalizarea completă a cursului de schimb şi a pieței valutare o dată cu eliminarea ultimelor restricții la tranzacțiile în cont curent (nou Regulament valutar care liberalizează accesul populației la cumpărarea de valută) şi atingerea unui curs de echilibru, politica de curs fiind una de depreciere nominală lentă şi stabilitate, în termeni reali înregistrându-se o apreciere moderată şi datorită unor intrări importante de capital străin.

Aprecierea reală de 1,4% calculată pe baza costului unitar al forței de muncă indică îmbunătățirea competitivității prin creşterea productivității muncii. Mai mult, situația balanței comerciale indică faptul că aprecierea în termeni reali a leului nu a afectat fundamental poziția competitivă a sectorului extern, alții fiind factorii cu o contribuție majoră – creşterea productivității muncii şi scăderea prețurilor internaționale.

[1] *Raportul anual al BNR 1996.*

Figura nr. 4.16: M2 şi baza monetară

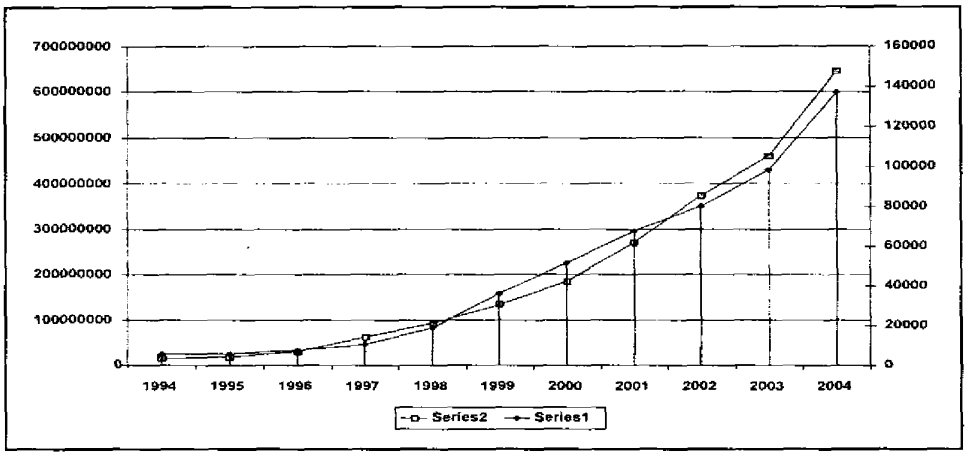

• În condițiile în care principala reuşită a politicii economice a anului ***1998*** a fost reducerea semnificativă a ratei inflației de la peste 151% în 1997 la 40,6%, deficitul balanței comerciale s-a păstrat ridicat: importurile au crescut concomitent cu comprimarea producției şi creşterea veniturilor salariale, exporturile s-au diminuat o dată cu scăderea competitivității economiei româneşti, datorită creşterii costurilor interne, în principal a celor salariale, şi concurenței produselor din țările asiatice cu monede devalorizate de criza din 1997.

Cu excepția acceptării de către România a art. VIII alin. 2-4 din Statutul FMI echivalent cu liberalizarea deplină a contului curent, politica valutară a păstrat în linii mari caracteristicile anului precedent: regim de flotare controlată cu evitarea extremelor, în prima jumătate a anului BNR instrumentând o depreciere lentă pentru a contracara efectele intrărilor de capitaluri a căror sterilizare ar fi fost costisitoare. După declanşarea crizei din Rusia în august inversarea fluxurilor comerciale a determinat o depreciere accelerată a monedei.

Figura nr. 4.17: Cursul de schimb mediu anual

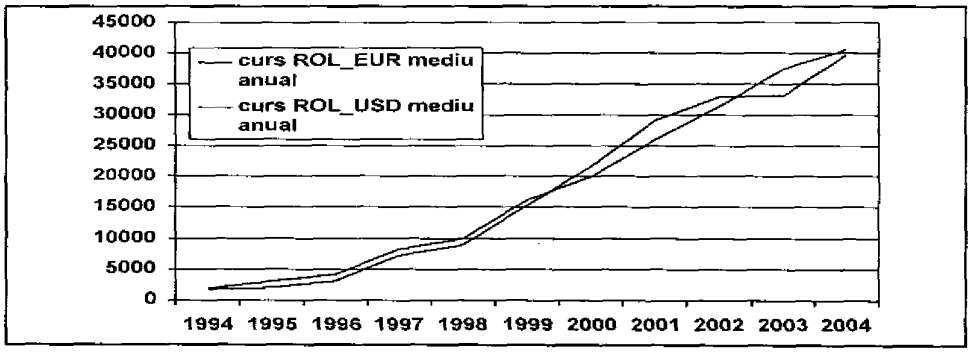

• În anul ***1999,*** România trebuia să ramburseze aproximativ 30% din datoria pe termen mediu şi lung, mai mult decât resursele financiare disponibile sau angajabile. Pentru a evita pericolul încetării de plăți externe, trebuia recurs la ultima soluție: obținere de devize din export prin creşterea competitivității, fapt care s-ar fi realizat printr-un mix adecvat de politici monetară, financiară şi de venituri. În cele din urmă, deprecierea reală şi restructurările economice au redus deficitul de cont curent cu 60%.

Trebuie menționat că în acest an autoritatea monetară a trebuit să facă față unor obiective conflictuale: susținerea dezinflației, atenuarea dezechilibrului extern prin eliminarea supraaprecierii monedei şi stimularea competitivității, plata serviciului datoriei externe şi refacerea rezervelor valutare. „În acest context componenta valutară a deținut rolul dominant în conducerea politicii monetare.[1]"

• În anul ***2000*** câştigurile de competitivitate cumulate prin creşterea productivității în mai multe sectoare şi prin deprecierea nominală a monedei au condus la o uşoară apreciere reală şi la un deficit de cont curent sustenabil.

• Pentru a atenua creşterea importurilor, în anul ***2001*** din nou BNR a trebuit să facă un compromis între decelerarea inflației şi atenuarea aprecierii reale a leului. În plus s-a reuşit şt creşterea rezervelor valutare a cărei necesitate a fost indusă de extinderea cererii de importuri.

• În anii ***2002-2004,*** banca centrală a reuşit majorarea rezervelor valutare şi menținerea deficitului contului curent în limite controlabile. Cu toate că aceste obiective sunt teoretic în conflict cu obiectivul fundamental al băncii centrale, a fost acordată prioritate obiectivului fundamental care este reducerea inflației. Toate cele trei variabile au cunoscut evoluții pozitive, superioare anilor anteriori, BNR având grijă să minimizeze potențialele prejudicii aduse creşterii economice şi echilibrului extern de procesul dezinflației accelerate.

Scăderea costurilor forței de muncă, restructurarea exporturilor, creşterea productivității muncii, aprecierea euro au favorizat exporturile româneşti.

BNR a temperat tendința de apreciere a leului prin achiziții record pe piața valutară, majorându-şi substanțial şi rezervele valutare.

Creşterea veniturilor a impulsionat cererea de consum şi creditul de consum impulsionând în anii 2003-2004 importurile şi făcând obiectul atenției băncii centrale.

De la 3 martie 2003 euro a fost adoptat ca monedă de referință a cursului leului. BNR îşi va îndrepta atenția în tot mai mică măsură către susținerea competitivității exportului prin preț, anume prin mecanisme de politică valutară.

---

[1] *Raportul anual al Băncii Centrale a României, 1999.*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Abeysinghe.T.; Yeok T. – *Exchange rate appreciation and export competitiveness. The case of Singapore,* Applied Economics, 30/1998.

Australian Bureau of Statistics – *Measuring Australian Competitiveness*, 2002.

Banca Națională a României – Comunicate ale Consiliului de administrație.

Banca Națională a României – *Rapoarte anuale 1991-2003.*

Bank of Japan, *Research and Statistics Department – Explanation of the effective exchange rate* (nominal, real), 2005.

Bank of Norges – *The krone exchange rate and competitiveness in the business sector,* 2004.

Beaudry, P.; Devereux M. – *Money and real exchange rates with sticky prices and increasing returns*, Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy 43/1995.

Beguna, A. – *Competitiveness and the Equilibrium exchange rate in Latvia*, EuroFaculty WP in Economics, 16/2002.

Burda Michael; Wyplosz, Charles – *Macroeconomie. Perspectiva europeană*, Editura ALL Beck, 2002.

Caporale M.; Cipollini A.; Demetriades P. – *Monetary policy and the exchange rate,* University of Leicester, 2002,

Cerna, S. – *Sistemul monetar şi politica monetară*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996.

Chari V.; Kehoe P.; McGrattan E. – *Monetary shocks and real exchange rates in sticky price models of internațional business cycles*, 1996, University of Minnesota.

Christiano, L.J.; Eichenbaum, M.; Evans, C.L. – ”Monetary policy shocks: what have we learnt and to what end?”, in J.B. Taylor and M.Woodford eds., *Handbook of Macroeconomics*, vol.1, 1999, North Holland, Amsterdam.

Clarida, R.; Gali, J.; Gertler, M. – ”The science of monetary policy: a new keynesian perspective”*, Journal of Economic Literature*, 37, 1999.

Cover, J.P. – ”Asymmetnc effects of positive and negative money supply shocks”, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 107, nov. 1992.

Dow, J.P. jr. – ”The demand and liquidity effects of monetary shocks”, *Journal of Monetary Economics,* 36, 1995.

Edwards, S. – *Real and monetary determinants of real exchange rate behaviour: theory and evidence from developing countries,* NBER WP2721/1988.

Floyd, John E. – *Monetary policy and the exchange rate: some evidence,* University of Toronto, Department of economics, 1998.

Golub, Stephen S.; Ceglowski, Janet – *South African real exchange rates and manufacturing competitiveness,* Swarthmore College, 2007.

Hacche, G. – *The determinants of exchange rates movements,* OECD, Economics and Statistics Department, 1983.

Isărescu, Mugur C. – *14 ani de evoluții monetare*, 2004.

Isărescu, Mugur C. – *Politica monetară, stabilitatea macroeconomică şi reforma bancară în România,* 1995.

Isărescu, Mugur C. – ”Reflecții economice”, vol. I: *Piețe, bani, bănci,* Editura Expert, Bucureşti, 2001.
Isărescu, Mugur C. – ”Reflecții economice”, vol. III: *Contribuții la teoria macrostabilizării,* Editura Expert, Bucureşti, 2003.
Isărescu, Mugur C. – *România: drumul către euro,* prezentare la Conferința organizată de Colegiul Academic al Universității „Babeş Bolyai", 2004, Cluj-Napoca.
Kawalek, S.; Krzak, M. – *Exchange rate policy and economic growth,* 2002.
Kazas, M. – *Real exchange rate appreciation and loss of competitiveness. Case of Latvia,* Queen Mary and Westfield College, Economics Department, London, 2000.
Krugman, P.; Obstfeld, M. – *International economics, Theory and policy,* Fifth Edition, 2002, Addison-Wesley Publishing Company.
Kydland, F. E.; Prescott, E. C. - ”Business Cycles: Real Facts and a Monetary Myth”, Federal Reserve Bank of Minneapolis, *Ouarterlv Review* (Spring), 1990,3-18.
Levy-Yeyati, E.; Sturzenegger, F. – ”To float os to fix: evidence on the impact of exchange rate regimes on growth”, *American Economic Review*, March 2002.
Mishkin, Frederic S. – *The channels of monetary transmission: lessons for monetary policy,* NBER WP5464,1996.
Mladenovic, Z. – *The real exchange rates behaviour in transition economies: the case of Serbia,* University of Belgrade, 2002.
Obstefld M., Rogotff K.- ”Exchange rates dynamics”, *Journal of Political Economy*, 103/1995.
Odusola A., Akinlo, A. – ”Output, inflation and exchange rates in developing countries”, *The Developing Economies Newspaper*, XXXIX-2, June 2001.
Rajan, R.; Siregar, R. – *Economic competitiveness and the equilibrium real exchange rate: the case of Singapore,* 2002.
Reserve Bank of New Zeeland – *Growth, productivity and monetary policy: longer-term perspectives,* 1997.
Rogers, John H. – ”Monetary shocks and real exchange rates”, *International Finance Discussion Papers,* 612/1998.
Sarno, L.; Taylor, Mark P. – *The economies of exchange rates*, Cambridge University Press, 2002.
Stiglitz, Joseph E. – *Monetary and exchange rate policies in small open economies. The case of Iceland,* Central Bank of Iceland, WP15/2001.
Stucka, Tihomir – *The impact of exchange rate changes on the trade balance in Croația,* WP/2003.
Taylor, J.B. – *The monetary transmission mechanism – the evaluation of monetary policy rules,* Stanford University, September 1999.
Taylor, J.B. – *Using monetary rules in emerging market economies*, Stanford University, December 2002.
Taylor, Mark P. – ”The economies of exchange rates”, *Journal of Economic Literature*, 33/1995.
United Nations, Economic and Social Commission for Western Asia -*Methodology for the assessment of competitiveness of selected existing industries*, New York, 2001.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 179/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ – MECANISM DE MODERNIZARE A STRUCTURILOR OCUPAȚIONAL-PROFESIONALE

drd. Aida SARCHIZIAN

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. A ÎNVĂȚA SĂ ÎNVEȚI – CONCEPTUL-CHEIE AL ÎNVĂȚĂRII PERMANENTE 557
2. EDUCAȚIA CONTINUĂ – FACTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE 561
3. OBIECTIVE MAJORE ALE UE ÎN DOMENIUL EFPC 564
4. ÎNVĂȚAREA PERMANENTĂ – PRIORITATE PENTRU CETĂȚENII UNIUNII EUROPENE 569
5. CADRUL ACTUAL DE ORGANIZARE ŞI FUNCȚIONARE A FORMĂRII PROFESIONALE CONTINUE ÎN ROMÂNIA 573
5.1. Organizare 573
5.2. Finanțarea FPA 574

BIBLIOGRAFIE 579

1. A ÎNVĂȚA SĂ ÎNVEȚI – CONCEPTUL-CHEIE AL ÎNVĂȚĂRII PERMANENTE

Transformările socioeconomice generate de evoluția țărilor europene spre societatea bazată pe cunoaştere implică, printre altele, un nou model de ocupare şi o abordare nouă, complexă, a învățării şi educației.

Noul model de formare profesională încurajează creşterea capacității de muncă a fiecărui individ şi consolidarea competitivității la nivel organizațional, regional şi național.

Accesul permanent la informații şi cunoştințe precum şi participarea cetățenilor la realizarea obiectivelor socioeconomice este nu numai o condiție a calității vieții fiecăruia dintre ei, ci şi un drept fundamental al omului.

În lucrarea "învățământul superior într-o societate a învățării" se menționează pe bună dreptate că: "... fără învățare continuă, adaptabilitatea personală sau modul şi stilul individual de viață sunt mai sărace în conținut şi în performanțe, scade calitatea vieții în termenii standardelor economice, ai diversității şi profunzimii acțiunilor sau trăirilor culturale. Inteligența, bazată pe cunoaşterea şi competența profesională mereu actualizată prin asimilarea de noi abilități şi cunoştințe este indiciul unei vieți personale de calitate, capabile să contribuie la dezvoltarea comunității naționale şi locale"[1].

Instrumentele juridice internaționale atestă faptul că **dreptul de acces la informație şi cultură** (implicit la formare profesională) şi **dreptul de participare la viața comunității** (inclusiv la viața culturală) sunt în egală măsură **drepturi individuale** şi **drepturi colective,** ceea ce impune o responsabilitate deosebită pentru toate structurile societății contemporane.

Dezvoltarea capitalului uman şi formarea profesională a resurselor umane pentru toate domeniile de activitate presupune o abordare intersectorială. Realizarea obiectivelor strategice în acest sens revine nu numai departamentelor responsabile din domeniul muncii şi protecției sociale, ci şi Ministerului Educației şi Cercetării, Ministerului Culturii şi altor furnizori publici şi privați de formare, ca de exemplu Centrele de formare administrate de Agențiile Județene de Ocupare a Forței de Muncă, instituții/centre private.

Procesul învățării pe orizontala vieții în care sunt implicați actorii menționați mai sus, nu înseamnă însă o atitudine pasivă din partea indivizilor, ci "încurajarea cetățeniei active", motivația individului de a-şi lărgi permanent orizontul de cunoştințe generale şi profesionale şi de a-şi achiziționa continuu abilitățile cerute de exigențele profesiei sale.

---

[1] *Învățământul superior într-o societate a învățării,* Ministerul Educației Naționale şi CEPES/UNESCO, Bucureşti, Editura Multiprint, Iaşi, 1998.

În această perspectivă, învățarea pe "orizontala vieții" reprezintă o trebuință umană fundamentală.

Dacă ne raportăm la piramida lui Maslow cu cele două tipuri fundamentale de motivație – motivația homeostatică şi motivația de dezvoltare, autorealizare şi autodepăşire – constatăm că învățarea şi educația continuă se regăsesc la toate nivelurile piramidei.

Figura nr. 1.1. Ierarhia nevoilor concepută de Maslow

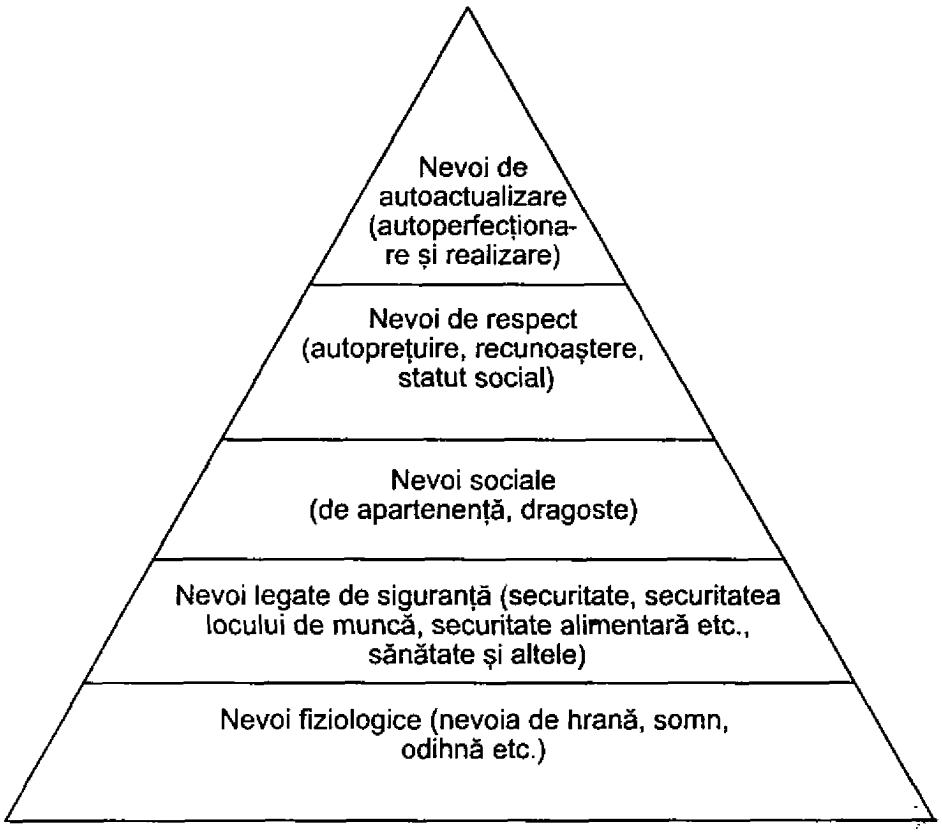

După cum reiese din ierarhia trebuințelor concepute de Maslow învățarea şi educația pentru dobândirea şi pentru păstrarea locului de muncă sunt în măsură să satisfacă toate tipurile de nevoi începând cu nevoile primare (de la primul nivel al piramidei). În fond, individul dobândeşte hrana necesară, locuința de care are nevoie şi alte bunuri cu ajutorul cărora îşi satisface trebuințele fiziologice/primare/prioritare, dispunând de sursa de venituri care este, de regulă, asociată unui loc de muncă.

Atunci când analizăm nevoia de siguranță constatăm că siguranța/securitatea implică *sine qua non* securitatea locului de muncă.

Această trebuință este satisfăcută în condițiile în care societatea oferă locuri de muncă, dar mai ales atunci când individul este instruit şi educat pentru a corespunde statutului ocupațional dobândit şi/sau pentru a se putea adapta schimbărilor de pe piața muncii prin recalificare şi/sau reconversie profesională.

Trebuințele de la cel de-al treilea nivel al piramidei denumite şi trebuințe de afiliere sunt, de asemenea, realizabile dacă indivizii au pregătirea şi educația care să-i facă compatibili cu semenii lor şi să le faciliteze integrarea în diverse grupuri sociale cum este şi grupul de muncă. Indivizii performanți şi competitivi sunt mai lesne asimilați la nivelul unor grupuri profesionale ale căror exigențe corespund cerințelor societății bazate pe cunoaştere.

Rolul instruirii şi al educației pentru a dobândi un statut social dezirabil nici nu mai trebuie demonstrat. Statutul social nu înseamnă altceva decât aşteptările pe care le are individul de la ceilalți membri ai societății, de respectul şi prestigiul de care se bucură ei în virtutea competenței profesionale a carierei lor.

Trebuințele de la nivelul cel mat înalt al piramidei, cele care exprimă, cu multă fidelitate, esența ideii de trebuințe dobândite nu pot fi satisfăcute decât prin învățare şi educație continuă.

Detalierea acestor trebuințe exemplifică afirmația de mai sus: trebuințele de autoactualizare, autoperfecționare şi realizare (socială, profesională) includ nevoia de cunoaştere, de creație, de inițiativă, demersuri fără de care nici o profesie nu poate fi practicată la nivelul de competitivitate cerut de societate.

În concluzie, se poate spune că învățarea pe orizontala vieții este o cerință expresă a existenței umane înseşi, şi nu numai o dimensiune a ocupării.

Într-un raport către UNESCO, din anul 1996, referindu-se la multidimensionalitatea procesului de învățare, respectiv la finalitățile acestui proces permanent, Jacques Delors punea în evidență patru dimensiuni ale acesteia, şi anume: "învață ca să ştii, să cunoşti", "învață ca să faci", "învață ca să fii", "învață ca să trăieşti în comunitate".

Orice demers de învățare permanentă este încununat de succes dacă societatea, compania şi indivizii înşişi sunt interesați, motivați, preocupați să investească capacități, timp şi resurse financiare în dobândirea de cunoştințe, în modelarea aptitudinilor şi deprinderilor profesionale, în urmărirea unui proiect de carieră adesea asimilat cu un proiect de viață.

În esență, învățarea continuă îi asigură fiecărui individ un loc de muncă, menit să-i garanteze independența, resursele de subzistență, respectul semenilor şi, nu în ultimul rând, valorizarea capacității, deprinderilor şi cunoştințelor de care dispune. Numai în contextul punerii în valoare a potențialului propriu al atingerii unor niveluri înalte ale calificării profesionale şi educației complexe, oamenii pot participa şi pot contribui efectiv la viața economico-socială.

În acest sens, învățarea permanentă devine un principiu de bază al programelor pe care statele membre UE, şi nu numai, le stipulează în domeniul promovării şi al educației şi formării profesionale continue.

Numai în aceste condiții, cetățenii au şansa de a decide în cunoştință de cauză, sistematic şi competent consiliați asupra carierei profesionale şi de a-şi alege o anume rută de educație/învățare din multitudinea de oportunități întâlnite, de a face cu succes față tensiunilor/presiunilor care pot să apară.

În societatea contemporană bazată pe cunoaştere, instruirea şi educația inițială tradițională sunt, de cele mai multe ori, insuficiente. De altfel, "noul proces de învățare", dacă ne putem exprima astfel, implică cu necesitate restructurarea şi îmbogățirea educației de bază pentru toți, ca o verigă extrem de importantă a procesului de învățare de-a lungul vieții.

Ritmul rapid de producere a informațiilor şi cunoştințelor implică o viteză pe măsură de însuşire a lor – altfel indivizii nu mai pot face față nevoii de sporire a competitivității şi exigențelor ocupării, reconfigurării unor profesii şi apariției altora noi. Fiecare individ trebuie să dispună de cunoştințe generale, cunoştințe profesionale conexe domeniului pentru care s-a pregătit şi, mai ales, de capacitatea de a învăța continuu. A învăța să înveți este, în esență, conceptul-cheie al formării profesionale continue, al mobilității şi adaptării companiilor şi forței de muncă la dinamica vieții economico-sociale.

2. EDUCAȚIA CONTINUĂ – FACTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE

Abordarea învățării şi educației continue din perspectiva dezvoltării durabile este o necesitate şi o şansă de a înțelege mai bine cerințele societății bazate pe cunoaştere precum şi rolul educației în transformările socioeconomice contemporane.

Dezvoltarea durabilă, în accepțiunea cea mai utilizată a termenului se referă la un tip de dezvoltare economică, socială şi umană care răspunde nevoilor generațiilor prezente fără a limita sau a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-şi satisface nevoile lor.

Procesul de dezvoltare durabilă, potrivit declarației adoptate la Conferința de la Rio de Janeiro (1992) se bazează pe următoarele principii:

- principiul globalizării responsabilităților sau principiul responsabilității comune care, pune accentul pe cooperarea dintre diverse țări şi pe interdependența rolurilor fiecăreia dintre ele;
- principiul echității inter şi intrageneracții în ce priveşte satisfacerea dreptului la dezvoltare, potrivit acestui principiu trebuie satisfăcute, în egală măsură nevoile generațiilor prezente şi viitoare şi, nevoile indivizilor din fiecare generație;
- principiul integrării componentelor D.D. (dezvoltării durabile) potrivit căruia problemele economice, sociale, culturale, de mediu etc. trebuie abordate într-o viziune integratoare;
- principiul participării la decizie şi exigențele bunei guvernări – guvernare democratică bazată pe principiile subsidiarității, ale transparenței şi ale proporționalității.

În centrul ideii de dezvoltare durabilă se află bunăstarea economică şi socială, iar obiectivul principal al dezvoltării durabile priveşte creşterea economică sustenabilă, ameliorarea condițiilor de viață la nivelul comunităților umane, realizarea echilibrului ecologic şi al echității sociale. Prin urmare, dezvoltarea durabilă implică:

- bunăstare economică şi socială, care conține un nivel înalt de educație, formare profesională, ocupare, participare şi asumare a răspunderilor;
- îmbunătățirea permanentă a condițiilor de viață şi respectiv de muncă;
- responsabilitate față de direcțiile de evoluție ale societății;
- respectul pentru mediul natural şi cel construit, respectul demnității umane.

În societatea contemporană mediul este din ce în ce mai "expus" impactului activităților umane, iar oamenii sunt din ce în ce mai dependenți de însuşirile mediului.

Obiectivele dezvoltării durabile impun o gestionare rațională a resurselor materiale care sunt, în general, limitate dar şi o mai bună gestionare a creativității umane care este o resursă inepuizabilă.

În acest sens, dezvoltarea durabilă trebuie să plaseze ființa umană în centrul proceselor subiacente ei şi să stimuleze sinergiile latente existente în toate componentele sistemului social.

Concepută astfel, dezvoltarea durabilă "nu este altceva decât un proiect de civilizație" care implică în egală măsură educație, civism, transparență, eficacitate etc.

Dezvoltarea durabilă şi dezvoltarea umană sunt procese indisociabile.

Dezvoltarea umană presupune în primul rând, diversificarea opțiunilor indivizilor pentru a putea beneficia de educație, respectiv pentru dobândirea unui nivel de cunoaştere, care să răspundă nevoilor sale şi celor ale societăților în continuă schimbare, accesul la resursele capabile, prin mărime şi structură, să garanteze un standard de viață decent pentru toți.

Dobândirea unui nivel de cunoaştere compatibil cu cerințele societății informaționale constituie premisa capacității de a învăța permanent, de a se perfecționa în profesia dobândită şi/sau de a asimila o alta, de a fi competitiv pe piața muncii, capabil, prin cunoştințe, competențe şi abilități, de a exercita pe parcursul vieții active ocupații diverse.

Exercitarea exemplară a unei profesii precum şi capacitatea de a dobândi cunoştințe şi abilități din profesii înrudite presupun un **curriculum de bază** din care nu pot lipsi următoarele categorii de cunoştințe: economice, tehnice (generale şi specifice meseriei), culturale, sociale, civice, computer, limbi străine (fără de care comunicarea şi însăşi "cetățenia europeană activă" au de suferit).

În dezbaterile contemporane asupra celor trei categorii de învățare conştientă se pune, din ce în ce mai mult, accentul pe două domenii de pregătire:

- utilizarea tehnologiei informaționale;
- educația prin şi pentru artă.

Strategiile educaționale concep utilizarea IT&C în educație într-o manieră complexă de către toți actorii implicați în procesul de învățământ.

În acest sens sunt dezvoltate programe coerente de utilizare a calculatoarelor inclusiv în cadrul lecțiilor şi testelor de la diverse discipline.

Procesul de informatizare a învățământului devine astfel un deziderat intersectorial – deprinderile utilizării IT. În anii de şcoală devin astfel extrem de eficace în procesul de învățare independentă para şi postşcolară.

Utilizând calculatorul, indivizii au acces rapid la **sistemele** de cunoştințe, la noutăți din domeniul meseriei însuşite la paradigmele unei noi profesii.

Educația prin artă şi participarea tinerilor la lecțiile care modelează deprinderile artistice contribuie incontestabil la formarea complexă a individului,

la educarea sensibilității sale, ia stimularea unor abilități **(utile inclusiv în meserii tehnice).**

Educația prin artă şi pentru artă contribuie la formarea deprinderilor de comunicare interumană, de receptare corectă a *feed-back*-ului comunicațional şi de modelare a capacității empatice.

Educația artistică îl ajută pe individ să descifreze complexitatea personalității umane, a eului propriu, a imaginii pe care o proiectează asupra semenilor ei, în acelaşi timp, îi furnizează instrumentele de "percepție a percepției", de înțelegere a modului în care este abordată relaționarea sa cu ceilalți.

Efectele educației prin artă pot fi exprimate sintetic în aceeaşi manieră în care se exprima Picasso cu privire la arta muzicală.

Prin urmare, educația nu se termină o dată cu absolvirea unui ciclu de învățământ şi nici cu parcurgerea unor cursuri de perfecționare profesională.

Învățarea reprezintă un proces derulat pe parcursul întregii vieți.

Dezvoltarea explozivă a cunoştințelor în societatea informațională bazată pe cunoaştere impune învățarea pe "orizontala vieții" – ”Lifelong Wide Learning", asumarea procesului desemnat de conceptul temporal/vertical – "Lifelong Learning".

În literatura de specialitate, sintagma de ”Lifelong Learning" sau/şi "Lifelong Wide Learning" cel mai adesea este folosită sub denumirea de "educație permanentă (EP)", – "formare profesională continuă (FPC, CVT)", "educație a adulților" (EA). Practic, termenii sunt substituibili.

3. OBIECTIVE MAJORE ALE UE ÎN DOMENIUL EFPC

Învățarea a fost şi rămâne o preocupare de prim ordin pe Agenda UE. Începând din anii '90 au fost lansate generații de programe pentru țările membre. Rezultatele acestora au fost capitalizate şi diseminate. Consiliile Europene de la Luxemburg, Lisabona şi Barcelona aduc o serie de elemente noi. Ne vom opri doar asupra unora dintre ele, care în optica noastră au devenit documente de referință.

• În octombrie 2000, pe baza Strategiei de la Lisabona (martie 2000) a fost lansat Memorandumul privind EFPPV. Acesta cuprinde 6 mesaje-cheie ale EFPPV (LLL – LWL).

• În martie 2002 la Barcelona s-a stabilit obiectivul "de a face din sistemele de educație şi formare profesională din Europa o referință calitativă pentru întreaga lume" la orizont 2010.

În Memorandumul lansat în octombrie 2000 de CE termenul menționat mai sus include două dimensiuni: una sincronică "Life Wide Learning" învățarea pe orizontală, prin acumularea de noi şi noi cunoştințe care implică *complementaritatea* învățării formale, nonformale şi informale, iar alta diacronică – învățarea pe parcursul întregii vieți în mod continuu sau periodic. Potrivit aceluiaşi document conceptul analizat vizează combinarea în procesul de învățare inițială şi continuă a cunoştințelor economice, tehnice şi culturale cu cele sociale şi civice. Altfel spus, Memorandumul "propune" o *viziune holistică, multidimensională a învățării pe orizontală şi verticală,* ceea ce implică nu numai dezvoltarea calificărilor, ci şi crearea de competențe care țin de "cetățenia europeană activă", de participare/implicare a fiecărui cetățean în viața cetății. *Memorandumul este centrat pe şase mesaje-cheie, care împreună formează nucleul esențial al politicii europene în domeniul educației şi formării profesionale, pe tot parcursul vieții în primul deceniu al mileniului al treilea.*

"Învățarea permanentă nu mai reprezintă doar un aspect al educației şi instrucției; ea trebuie să devină principiul călăuzitor al educației şi al participării la procesul continuu de învățare. Deceniul următor (2001-2010) va fi martorul traducerii în fapt a acestei viziuni. Toți cei ce trăiesc în Europa, fără nici o excepție, trebuie să se bucure de aceleaşi şanse pentru a se putea adapta la cerințele transformărilor socioeconomice şi a lua parte activ la modelarea viitoarei Europe. Nivelul transformărilor socioeconomice din Europa necesită o abordare inerent novatoare a educației şi instrucției. Învățarea permanentă este umbrela comună sub care trebuie reunite toate categoriile de învățare şi instrucție"[1]

---

[1] *Memorandum cu privire la învățarea permanentă (EP) – Memorandum of Lifelong Learning,* Bucureşti, p. 6-7.

Caseta nr. 1

Principalele acțiuni întreprinse de CE în direcția promovării conceptului de LLL în anii '90

1. 1995: transformarea Europei în "societate educativă, societate a învățării" (learning society) – "White Paper on Education and Training and Learning: Towards the Learning Society": principală activitate umană, socială într-o asemenea societate este *învățarea continuă* **(LLL);**

2. 1996: declararea (pentru prima dată) a "Anului european al învățării pe tot parcursul vieții" ("European Year of Lifelong Learning"): atrage cu deosebire atenția asupra unor noi priorități ale politicilor educaționale în ce priveşte conținuturile învățării, formarea unor comportamente active proînvățare – "a învăța să înveți", a unor noi norme, legități în ce priveşte continuarea de-a lungul vieții a învățării şi formării profesionale;

3. Publicarea de către CE în octombrie 2000 a "Memorandumului privind educația pe tot parcursul vieții" (A Memorandum on Lifelong Learning): lansarea unui larg proces de consultare a statelor membre şi a celor candidate cu privire la priorități, mecanisme, dificultăți, stimulente de LLL (Institutul de Ştiințe ale Educației din România prin Observatorul Național Român a organizat în perioada mai – iulie 2001 o largă consultare privind implementarea Memorandumului în România a actorilor interesați şi implicați.[1]

2000: Eurydice – unitate de informare şi documentare a UE elaborează o anchetă privind educația permanentă: "Lifelong Learning: the Contribution of Education Systems in the Member States of the European Union. Eurydice Survey".

Sursa: EC, Brussels.

Şase mesaje-cheie ale EFPPV (LLL-LWL)

Aceste mesaje lansate prin Memorandum, la recomandarea CE, au făcut obiectul unor largi dezbateri privind dimensiunea europeană a educației prin EFPPV, făcând nu numai joncțiunea cu crearea aşa-numitului "Spațiu european al învățământului superior" lansat cu câțiva ani în urmă prin declarația de la Bologna (1999), *ci şi trecerea la spațiul european al educației în totalitatea sa, ca instituție şi proces.*

1. Noi deprinderi de bază pentru toți

Acest prim mesaj presupune "garantarea accesului general şi permanent la învățarea în scopul formării şi perfecționării deprinderilor cerute de o activitate susținută în cadrul societății cognitive. Aceasta reprezintă în

[1] În acest sens, a se vedea: Cezar Bârzea (coordonator) şi colectiv, *Lifelong Learning – a Priority of Educational Policies in România. Survey on Key Messages on Lifelong Learning,* IES, Bucharest, 2001.

concepția CE temelia cetățeniei europene active şi a capacității de muncă în Europa secolului XXI, care va fi marcată de transformări economice şi sociale de anvergură cu impact puternic asupra sistemului de competențe, a profilului educativ – formativ şi profesional – ocupațional, civic şi participativ al cetățeanului european şi al familiei sale. Axul principal al unor asemenea schimbări – care se regăsesc în cei patru piloni ai SEO – rezidă în *"a învăța să înveți", "a învăța cum să te adaptezi la dinamica vieții economice şi sociale", "a-ți însuşi noi cunoştințe, competențe şi deprinderi" care vor defini, alături de altele, noțiunea de alfabetizare şi respectiv persoană alfabetizată în mileniul al treilea.*

2. Investiții mai ample în resursele umane

Acest principiu solicită "creşterea vizibilă a investiției în resursele umane pentru a acorda **prioritate** celui mai important şi valoros activ al Europei – cetățenii ei". Dimensiunile actuale ale investiției în resursa umană sunt insuficiente în raport cu provocările tranziției la societatea cognitivă, la societatea informațională, ca şi cu cele referitoare la regândirea conceptului de investiție în resursele umane, iar pe cale de consecință a politicilor în domeniu. Prin urmare, este nevoie de un sistem articulat de stimulente, care să susțină motivația pentru învățare continuă, pentru flexibilitate şi mobilitate ceea ce stimulează responsabilitatea companiilor, a autorităților publice, ca şi a fiecărui individ față de **calitatea** şi implicarea factorului uman.

3. Inovația în predare şi învățare

Din perspectiva EFPPV, aceasta implică sisteme de învățare, metodologii care converg spre *formator şi utilizator,* sunt deschise, penetrabile între sectoare şi niveluri de învățare. În acest context două precizări sunt esențiale în ce priveşte metodologia predării–învățării. **Prima:** tehnologia informațiilor şi comunicațiilor, "alfabetizarea" digitală deschide larg porțile inovării metodelor de predare şi învățare adaptate diferitelor categorii ale publicului care învață. **A doua:** după toate probabilitățile în următoarele decenii predarea ca ocupație profesională va suferi transformări majore, care se cer pregătite în procesul de educație inițială.

4. Aprecierea/evaluarea şi certificarea învățării

Este cunoscut faptul că termenii de referință şi instrumentele evaluării constituie un mijloc deficitar, pentru majoritatea sistemelor de învățământ.

Motivațiile unei revoluții în sistemul de evaluare/certificare sunt diverse şi interferențe: sporirea competitivității prin utilizarea capitalului uman; sporirea cererii de "competențe şi calificări, profesionalizarea înaltă" dacă avem în vedere că diplomele, certificatele de competență şi calificare deținute, sunt puncte de referință pentru angajatori şi angajați; *lărgirea UE şi libera circulație a forței de muncă, a cetățenilor din țările membre necesită criterii valide şi*

recunoscute de evaluare a calificărilor şi competenţelor, echivalarea şi recunoaşterea calificărilor, o mai mare transparenţă.

5. Regândirea orientării şi consilierii profesionale

În societatea bazată pe cunoaştere, opţiunea pentru o rută profesională/carieră devine sinonimă cu un proiect de viaţă dezirabil. Consilierul de carieră devine un factor important pentru opţiunile legate de ocupaţiile viitorului, iar orientarea şi consilierea profesională devin un serviciu important, competent, accesibil care în permanenţă se adresează tuturor categoriilor de cetăţeni oferindu-le motivaţii şi alternative pentru dezvoltarea lor în carieră.

6. Învăţarea mai aproape de casă

Cel de-al şaselea mesaj-cheie priveşte direct responsabilităţile care revin autorităţilor, partenerilor şi actorilor sociali de la **nivel local** (de regiune/judeţ până la comună). Acestea devin – într-un cadru reglementat – piloni de bază ai educaţiei permanente. Altfel spus, în termeni de obiectiv permanent aceasta echivalează cu "...Aducerea ofertei de învăţare permanentă cât mai aproape de beneficiari, în propriile lor comunităţi şi, oriunde este posibil prin intermediul tehnologiei informaţiilor şi comunicaţiilor", cu crearea unor **reţele locale** de EFPPV.

Într-o Europă Unită caracterizată, însă, prin diversitate culturală o asemenea abordare este singura productivă în plan economic, social şi individual. Ea răspunde concomitent la două mari grupe de nevoi: a) ale menţinerii şi dezvoltării specificului local, ale identităţii localităţii respective, ale creării unor reţele sociale de suport şi încredere; b) nevoilor unor categorii de cetăţeni care din diverse motive nu se pot deplasa pentru a învăţa. Şi, în acest caz, ca şi în cel al unei populaţii dispersate tehnologia informaţiilor şi comunicaţiilor deţin o poziţie de primă mărime.

Reflecţia asupra celor şase mesaje-cheie ale Memorandumului a pus în evidenţă o serie de implicaţii ale conceptului precum:

- conceptul de învăţare permanentă de-a lungul vieţii (LLL) cuplat cu cel de învăţare pe orizontală (LWL) implică complementaritatea dintre cele trei forme de învăţare – formală, nonformală şi informală; şi în plan practic crearea unei *reţele transparente a ofertei de calificări în fiecare dintre aceste forme;*
- de asemenea, este nevoie de reglementarea modului, a metodelor de evaluare şi certificare a calificărilor şi competenţele obţinute în sistemele non şi informale.
- se impune, în egală măsură, implicarea partenerilor şi a actorilor sociali, a societăţii civile în general, în procesul EP, la toate nivelurile organismului social. Centrul de greutate al FPC se transferă în interiorul companiilor în condiţii de reglementare a cadrului instituţional general.
- potrivit mesajelor lansate de memorandum este nevoie de dezvoltarea în continuare a unor parteneriate transnaţionale, bazate pe cofinanţare, parteneriate facilitate de cea de a doua generaţie de programe de

educaţie şi training ale UE de tipul SOCRATES, LEONARDO, YOUTH FOR EUROPE, eLEARNING – componentă a programului eEurope, EQUAL, COEZIUNE SOCIALĂ/COMPONENTA DEZVOLTAREA RESURSELOR UMANE.

În opinia noastră, reflecţia asupra Memorandumului ar putea îmbogăţi mesajele respective cu alte dimensiuni care să aibă implicaţii similare.

De pildă, după un mesaj precum: "învăţarea mai aproape de casă", ar putea fi inclus şi unul care să sune astfel: "mai multă cultură în copilărie". Un asemenea mesaj are şi fundamente psihopedagogice. Acuitatea, percepţia şi disponibilitatea de învăţare a copilului sunt mult mai puternice şi au efecte formative pe o lungă durată de timp, adesea pentru întreg parcursul vieţii.

4. ÎNVĂȚAREA PERMANENTĂ – PRIORITATE PENTRU CETĂȚENII UNIUNII EUROPENE

Ancorarea fermă a procesului de învățare în viața de adult este o parte foarte importantă a punerii în practică a învățării permanente, dar este, cu toate acestea, doar o parte dintr-un întreg. Educația generală (primară) de bună calitate pentru toți, din primele zile ale vieții unui copil, constituie fundamentul esențial. Educația de bază pentru toți, urmată de educația şi instrucția profesională inițială, este menită a-i înzestrare tineri cu noile deprinderi de bază cerute de o economie clădită pe cunoaştere. În plus, educația inițială trebuie să garanteze că tinerii au "învățat să învețe" şi că au o atitudine pozitivă față de învățare.

Tinerii şi adulții nu vor fi dispuşi să investească timp, efort şi bani în a continua să învețe dacă cunoştințele, aptitudinile şi deprinderile dobândite anterior nu le sunt recunoscute şi capitalizate ca atare sau ca bază pentru înscrierea pe o nouă filieră profesională, pentru a promova în muncă. Motivația individuală şi socială a învățării şi varietatea şanselor de a învăța sunt factorii decisivi în înfăptuirea cu succes a învățării permanente. Este imperativ necesar ca între mărimea, structura şi evoluția cererii de educație şi oferta sistemului de educație, formal, non şi informai să existe, pe cât posibil, o corelație strânsă. Orice cetățean trebuie să aibă şansa de a decide, a alege dintre rutele de educație/învățare existente; nu trebuie să fie "obligați" să urmeze un curs predeterminat ce conduce la o anumită destinație. Asta înseamnă, foarte simplu, că sistemele de educație şi instrucție trebuie adaptate, deopotrivă, trebuințelor şi cerințelor societății şi celor individuale.

Caseta nr. 2

Categorii de învățare

Există trei categorii fundamentale de învățare conştientă:

• *Învățarea formală,* convențională, care se desfăşoară în instituții de educație şi instrucție şi se încheie cu acordarea de diplome şi calificări recunoscute oficial.

• *Învățarea nonformală,* neconvențională, care are loc în paralel cu sistemele principale de educație şi formație şi, de obicei, nu se încheie cu acordarea de certificate standard. Învățarea nonformală poate fi administrată la locul de muncă şi prin acțiuni ale organizațiilor şi grupărilor societății civile (cum sunt organizațiile de tineret, sindicatele şi partidele politice). De asemenea, ea poate fi oferită prin organizații sau servicii complementare sistemelor convenționale (cum ar fi cursuri de artă, muzică şi sport sau

meditații particulare pentru pregătirea examenelor).

Învățarea informată însoțeşte în mod natural viața cotidiană. Spre deosebire de învățarea formală şi nonformală, învățarea informală nu este necesarmente educație deliberată, deci este foarte posibil să nu fie recunoscută nici chiar de cetățenii implicați ca aducând ceva în plus față de cunoştințele şi deprinderile lor. Climatul informal constituie un imens rezervor de educație şi poate fi o sursă importantă de inovație în sfera metodologiei de învățare şi predare.

Sursa: Memorandum cu privire la învățarea permanentă, document elaborat de Comisia Europeană (dec. 2001).

Termenul învățare "pe întreg parcursul vieții" atrage atenția asupra elementului *timp:* a învăța tot timpul vieții, fie în mod continuu, fie periodic. Noul termen creat, "lifewide learning" "învățare pe orizontala" vieții, îmbogățeşte imaginea atrăgând atenția asupra extinderii ariei de învățare, care traversează un întreg segment al vieții noastre într-o etapă dată.[1] Dimensiunea "pe orizontală" aduce mai aproape de atenția noastră complementaritatea dintre învățarea formală, nonformală şi informală. Ea ne reaminteşte că învățarea folositoare şi plăcută poate şi chiar are loc în familie, în timpul liber, în viața obştească şi la locul de muncă. Învățarea pe orizontală ne ajută să înțelegem şi faptul că predarea şi învățarea sunt ele însele roluri şi activități care pot fi schimbate şi preschimbate în diferite locuri şi momente.

Forța motrice care a repus, în anii '90, învățarea permanentă pe agendele politice este preocuparea de a îmbunătăți capacitatea cetățenilor de a obține un loc de muncă mai bun. Sporirea performanței economice, capacitatea de a răspunde noilor cerințe de calificări şi competențe specifice societății bazate pe cunoaştere, sporirea capacității companiilor şi indivizilor de a face față nivelului ridicat al şomajului organic de care sunt afectați sever mai ales lucrătorii mai vârstnici, mai puțin adaptabili sau cei cu calificări inadecvate. Accentuarea rapidă a îmbătrânirii populației europene este un semnal al faptului că cererea de cunoştințe, competențe şi deprinderi de ultimă oră nu poate fi satisfăcută bazându-se numai pe nou-veniții pe piața muncii, cum s-a întâmplat în trecut – vor fi prea puțini tineri, iar viteza transformărilor tehnologice este prea mare, mai ales o dată cu trecerea accelerată la economia digitală. În plus, fenomenul este prea puțin combătut, decât în mică măsură, pe seama imigrării unei populații mai tinere, dar care pune în fața țării de primire numeroase alte probleme.

În prezent, pe piețele muncii are loc o trecere perceptibilă la politici mai integrate, ce combină obiectivele sociale şi culturale cu logica economică în favoarea învățării permanente. Astfel, au început să se răspândească noi opinii

[1] Cf. *Lifelong Learning and Lifewide Learning* [trad. învățarea de-a lungul şi pe orizontala vieții], Agenția națională pentru educație, Stockholm, ianuarie 2000.

privind corelația dintre drepturile şi îndatoririle cetățenilor, cele ale companiilor şi respectiv cele ale autorităților publice. Tot mai mulți cetățeni devin mai încrezători în a-şi afirma identități şi moduri de viață distincte. Se creează sau este pe cale de a se crea, cel puțin la nivelul companiilor performante, o simbioză între cariera organizațională şi cea individuală, între interesele firmei şi cele ale lucrătorilor săi. Altfel spus, răspunderea socială a companiilor şi participarea la decizie capătă valențe şi conotații noi şi importante. Deciziile sunt luate cu mai largă participare a cetățenilor şi cât mai strâns legate de viața lor cotidiană. Acestea sunt motivele pentru care atenția se îndreaptă spre necesitatea de a moderniza guvernarea la toate nivelurile societăților europene.[1] Cu toate acestea, o seamă de riscuri îşi fac simțită prezența. Astfel, s-a adâncit discrepanța dintre cei care țin pasul cu fluxul dominant al vieții sociale şi cei care, pe termen lung, riscă excluderea socială. Mai importante ca niciodată, educația şi instrucția domină şansele individului de a-şi croi drum, de a progresa şi de a reuşi în viață. Paradigma de o complexitate crescândă a tranziției celor tineri dinspre educație spre piața muncii poate fi un avertisment despre ceea ce le rezervă tuturor viitorul, indiferent de vârstă. Posibilitatea de a obține un loc de muncă este evident un rezultat major al unei învățări de succes, dar includerea socială înseamnă mai mult decât a ocupa un loc de muncă salarizat. Învățarea deschide calea edificării unei vieți productive şi pline de satisfacții, ceea ce depăşeşte cu mult statutul şi perspectivele de salariat al unui cetățean.

Locuri de muncă mai multe şi mai bune pentru Europa: dezvoltarea unei politici de ocupare mai active

Procesul de la Luxemburg, bazat pe stabilirea liniilor directoare ale "Strategiei europene de ocupare a forței de muncă" prin traducerea acestora în planuri naționale de acțiune pentru ocuparea forței de muncă, a trasat Europei sarcina de a reduce în mod substanțial şomajul, de a revigora şi relansa ocuparea deplină, de a acționa pentru crearea de locuri de muncă durabile, de bună calitate pentru o forță de muncă de calitate. Documentele ulterioare ale Consiliilor Europene au condus în mod sistematic la adoptarea şi îmbogățirea liniilor directoare, la precizarea unor sarcini concrete privind instituirea unor legături mai strânse cu alte domenii politice şi prin definirea unor proceduri efective pentru cointeresarea unor actori sociali diferiți. Partenerii sociali trebuie să fie mai strâns implicați în trasarea, implementarea şi aplicarea celor mai adecvate linii directoare, să-şi asume răspunderi, fiecare în zona lor de competență.

În acest context, Consiliul şi Comisia sunt invitați să aibă în vedere următoarele patru domenii principale:

- ameliorarea ocupării şi reducerea diferențelor între profesii, în special prin: furnizarea de servicii de ocupare prin intermediul unei baze de date

[1] În anul 2001 a apărut Cartea Albă a Guvernării Europene.

europene mai largi privind locurile de muncă şi oportunitățile de instruire; promovarea de programe speciale pentru a sprijini persoanele fără un loc de muncă în depăşirea diferențelor dintre profesii;

- acordarea celei mai mari priorități procesului de instruire pe parcursul întregii vieți, ca o componentă principală a "Modelului Social European", inclusiv prin încurajarea acordurilor între partenerii sociali în domeniul inovației şi al procesului de instruire pe parcursul întregii vieți; prin exploatarea complementarității din procesul de instruire pe parcursul întregii vieți şi al adaptării printr-un manageriat flexibil al timpului de lucru şi al rotației posturilor;
- creşterea ocupării în domeniul serviciilor, inclusiv al serviciilor personale, acolo unde sunt deficite majore; pot fi utilizate inițiative din sectorul public, privat din sectoarele terțe, cu soluții adecvate pentru categoriile mai puțin favorizate;
- încurajarea tuturor aspectelor privind egalitatea de şanse, inclusiv reducerea discriminării în procesul de ocupare; realizarea mai rapidă a unei reconcilieri între viața de familie şi cea de la locul de muncă, în particular, prin introducerea unor noi stimulente pentru îmbunătățirea prevederilor privind protecția copilului.

Consiliul European consideră că scopul acestor măsuri ar trebui să se concretizeze la nivelul UE în: creşterea ratei de ocupare de la o medie de 61%, în anul 2000, la 70% până în 2010; creşterea ratei de ocupare a femeilor de la o medie de 51%, la 60% şi chiar mai mult până în 2010. Recunoscând faptul că au puncte de pornire diferite, statele membre ar trebui să ia în considerare stabilirea unor ținte naționale pentru o rată de ocupare mai ridicată. În acest scop, prin creşterea ocupării forței de muncă, se vor crea condițiile necesare, mai bune, de susținere a sistemului de protecție socială.

5. CADRUL ACTUAL DE ORGANIZARE ŞI FUNCȚIONARE A FORMĂRII PROFESIONALE CONTINUE ÎN ROMÂNIA

5.1. Organizare

În România, FPC este organizată în baza unor prevederi ale Legii învățământului (nr. 84/1995), completată şi republicată şi, îndeosebi, în baza Legii nr. 253 din 10 iunie 2003 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 132/1999 privind înființarea, organizarea şi funcționarea CONSILIULUI NAȚIONAL DE FORMARE PROFESIONALĂ A ADULȚILOR (CNFPA).

În spiritul legii, *adulții sunt persoanele care au vârsta la care pot stabili raporturi de muncă şi pot participa la programe de formare profesională.*[1]

CNFPA este autoritate administrativă autonomă, cu personalitate juridică, cu rol consultativ în promovarea politicilor şi strategiilor de FP; funcționează în sistem tripartit, având în componența sa reprezentanți ai administrației publice centrale, ai organizațiilor sindicale şi ai asociațiilor patronale reprezentative la nivel național. În sfera de incidență a CNFPA, la nivel național, intră următoarele atribuții de coordonare şi control:

- autorizarea furnizorilor de formare (publici şi/sau privați);
- elaborarea standardelor ocupaționale;
- evaluarea şi certificarea competențelor profesionale dobândite de adulți prin formare continuă.

Potrivit reglementărilor în vigoare, inclusiv prin Legea nr. 76/2002 şi, respectiv, Legea nr. 107/2004 şi ale Codului Muncii în vigoare (încă), **FA** îmbracă – în funcție de necesități – diverse forme: **inițiere, calificare, perfecționare, specializare, recalificare.** În al doilea rând se organizează în **mod distinct pe niveluri de pregătire** şi **specializare** luându-se, concomitent, în considerare nevoile angajatorilor, competențele de bază ale adulților, cerințele posturilor etc. Formele de FPA, după caz, pot fi: cursuri organizate de angajatori în cadrul unităților proprii sau de furnizorii de formare profesională; stagii de practică şi specializare în unități din țară sau din străinătate; alte forme de pregătire profesională prevăzute de lege (conferințe, seminarii, studiu individual ş.a.).

Atribuții exprese în FPC revin ANOFM, atât în ce priveşte şomerii, cât şi alte persoane în căutarea unui loc de muncă (Legea nr. 76/2002 şi nr. 107/2004).

---

[1] Ordonanța Guvernului nr. 129/2000 privind formarea profesională a adulților. *Monitorul Oficial* nr. 436 din 21 iunie 2000.

5.2. Finanțarea FPA

Finanțarea formării profesionale continue se face din următoarele surse:

• fonduri proprii ale angajatorilor;

• fonduri publice, respectiv din bugetul Fondului pentru plata ajutorului de şomaj;

• sponsorizări, donații, surse externe atrase – condițiile şi formele în care se acordă sprijin financiar din surse externe se face conform legislației specifice în vigoare sau prevederilor acordurilor internaționale de cooperare la care România este parte;

• contribuții ale persoanelor participante la programele de formare profesională.

Finanțarea formării profesionale continue se realizează din **fonduri publice** în următoarele situații:

• Formarea profesională a salariaților instituțiilor publice se realizează din surse bugetare sau venituri proprii, în limita sumei destinată acestui scop, prevăzută anual în bugetul instituției respective (cu aprobarea Ministerul Finanțelor Publice). În funcție de buget, compartimentele de resurse umane împreună cu conducerea instituției respective stabilesc planul de formare profesională, respectiv modalitățile şi persoanele care urmează să beneficieze de formare profesională.

• Din bugetul asigurărilor de şomaj se finanțează formarea profesională atât pentru persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă, cât şi pentru alte categorii prevăzute în Legea nr. 76/2002 şi respectiv Legea nr. 107/2004 privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă, cu modificările şi completările ulterioare. Conform Legii nr. 107/2004, grupelor de beneficiari ce aveau acces gratuit la formare profesională, (şomerii indemnizați şi neindemnizați, persoanele care nu au putut ocupa un loc de muncă după absolvirea unei instituții de învățământ sau după satisfacerea stagiului militar, persoanele care au obținut statutul de refugiat sau altă formă de protecție internațională, conform legii, persoanele care nu au putut ocupa un loc de muncă după repatriere sau după eliberarea din detenție) li s-au adăugat şi alte categorii de persoane. Astfel: persoane aflate în detenție; persoane care au reluat activitatea ca urmare a încetării concediului pentru creşterea copilului; persoane care au reluat activitatea după satisfacerea stagiului militar; persoane care au reluat activitatea ca urmare a recuperării capacității de muncă după pensionarea pentru invaliditate; persoane angajate şi cuprinse la cursuri în scopul prevenirii şomajului. Pentru pregătirea acestor persoane se acordă din bugetul asigurărilor pentru şomaj o sumă reprezentând 50% din cheltuielile cu serviciile de formare profesională organizate pentru un număr de cel mult 20% din personalul angajat, persoane care îşi desfăşoară activitatea în mediul rural. Bugetul alocat formării profesionale din Fondul de şomaj pentru anul 2004 s-a dublat față de anul 2003, iar pentru 2005, bugetul previzionat este cu 19,5% mai mare decât în 2004. Suma alocată pentru anul

2004 în vederea implementării serviciilor de formare profesională a fost de 138,840,699 mii lei.

Programe de finanțare nerambursabilă (granturi). În acest sens, de pildă, Guvernul României, prin Agenția pentru Întreprinderile Mici, Mijlocii şi Cooperație acordă finanțări de la bugetul de stat pentru subprograme de sprijinire a IMM-urilor, în cadrul cărora sunt finanțate acțiuni/măsuri pentru diminuarea decalajului de instruire a personalului de decizie şi de execuție din întreprinderile mici şi mijlocii româneşti față de cele din Uniunea Europeană; servicii de instruire a personalului – participarea personalului întreprinderilor mici şi mijlocii cu funcții de decizie şi/sau de execuție la cursuri de pregătire pe tematici prioritare ş.a.

Finanțarea de către angajatori a formării profesionale continue este încă foarte slabă. În fapt, piața FPC este din multiple rațiuni **subdezvoltată.**

Deşi, potrivit Codului Muncii şi CCMUNN, contractele colective la nivel de ramură ar trebui să conțină prevederi privind formarea profesională, pregătirea angajaților pentru o mare parte a companiilor nu este considerată o prioritate. Această stare este cauzată de câțiva factori: situația financiară generală dificilă a întreprinderilor şi, în consecință, insuficiența fondurilor care să fie alocate formării profesionale; absența unor mecanisme eficiente de stimulare a angajatorilor, pentru a investi în resursa umană; instabilitatea legislativă care nu "permite" predictibilitate nici în ce priveşte afacerile şi nici competențele şi calificările viitoare; lipsa abilităților acestora pentru a identifica nevoile de formare. În majoritatea cazurilor, aşa cum demonstrează şi rezultatele anchetei FROPRO (CVST2), ca şi alte studii, angajatorii nu consideră formarea drept investiție pentru viitor şi factor al competitivității. Formarea profesională organizată în întreprindere este finanțată în principal din fonduri proprii.

Ancheta privind formarea profesională continuă în întreprindere realizată în anul 2000 (CVTS2) a relevat o serie de aspecte privind implicarea angajatorilor în dezvoltarea personalului din propriile companii. Astfel, în 1999, companiile româneşti au investit doar 0,5% din cheltuielile de personal pentru cursuri de formare profesională continuă, un procent redus dacă ne comparăm cu țările membre UE (de la 1,2% în Portugalia până la 30% în Danemarca) sau cu noile state integrate în UE (ex.: 1,2% în Ungaria, 1,9% în Cehia). Puține companii prevedeau în planurile lor de dezvoltare un buget special pentru FPC, în majoritatea cazurilor acestea fiind companii mari. Fondurile alocate de companii pentru FPC au reprezentat 0,9% din costurile indirecte de personal şi 0,3% din costul total al forței de muncă.

Aşa cum se precizează în *Monografia privind educația şi formarea profesională şi serviciile de ocupare a forței de muncă în România,* realizată de European Training Foundation cu sprijinul unor specialişti români în cadrul Observatorului Național Român în 2003, România s-a situat pe ultimul loc în ceea ce priveşte cheltuielile totale/angajat pentru cursuri de formare profesională în 1999, cu suma de 109 Euro PPC, extrem de puțin comparativ

cu Bulgaria (294 Euro PPC), Ungaria (305 Euro PPC), Germania (577 Euro PPC) sau Danemarca (1169 PPC).[1]

În concluzie, potrivit informațiilor disponibile, investiția în formare, ca instrument de îmbunătățire a competitivității companiei, rămâne scăzută în majoritatea companiilor din România.

Angajatorii nu sunt dispuşi să investească în formare, nefăcând aproape deloc investiții în formare chiar dacă, atât angajatorii cât şi angajații au considerat din punct de vedere „teoretic" formarea ca fiind importantă – numai un sfert din întreprinderi au organizat programe de formare pe durata ultimilor 2 ani. Întreprinderile percep formarea, chiar cea specializată, ca pe o cheltuială sau, oricum, ca pe o investiție care favorizează în principal individul în căutarea unui loc de muncă bun, pentru promovare sau pentru o remunerație mai mare.

Formarea este percepută mai mult ca fiind o responsabilitate individuală a persoanelor.

Formarea profesională finanțată individual. Nu există date oficiale care să ne ofere informații referitoare la persoanele care şi-au finanțat în mod individual participarea la formare profesională. Dar, potrivit informațiilor statistice anterior menționate, interesul persoanelor fizice pentru FPC – cu deosebire cele cu funcții în managementul firmei pe diferite paliere şi/sau în administrația publică – este mai mare decât cel al angajatorilor. Fapt explicabil, deoarece FPC le oferă oportunități mai mari pe piața muncii – păstrarea locului de muncă, dezvoltarea carierei, inclusiv posibilitatea de găsire a unui loc de muncă în străinătate. Pe de altă parte, acest interes pare a nu fi suficient susținut. Astfel, nu există stimulente financiare individuale sau deduceri suplimentare la calculul impozitului pe venitul global, pentru persoanele care plătesc participarea la formare profesională. Pe de altă parte, în general, băncile nu acordă credite, în condiții avantajoase, pentru finanțarea participării persoanelor individuale la educație şi pregătire, evident cu unele excepții. Aşa, de pildă, Banca Comercială Română acordă credite persoanelor fizice pentru plata unor forme de învățământ, pe baza adeverinței de venit a solicitantului şi a dovezii de înscriere de la unitatea de învățământ.

Cadrul de sprijin european. Analizate comparativ, s-ar părea că, până în prezent, **Uniunea Europeană** este cel mai important finanțator în domeniul dezvoltării resurselor umane, incluzând formarea profesională continuă. În ultimii ani au fost lansate şi finanțate numeroase programe Phare importante: RICOP, Componentele de Resurse Umane ale subprogrametor Phare 2000 şi 2002 pentru Coeziune Economică şi Socială. România participă la programul comunitar Leonardo da Vinci care urmăreşte creşterea calității, a caracterului inovator şi a dimensiunii europene în sistemele şi practicile de formare profesională.

Programul Phare 2000 – Coeziune Economică şi Socială, Componenta de Dezvoltare a Resurselor Umane a avut trei priorități:

---

[1] Eurostat, *Statistics in Focus,* tema 2-8/2002.

• Calificarea şi recalificarea forței de muncă pentru a răspunde mai bine nevoilor în continuă evoluție de pe piața muncii.

• Creşterea măsurilor active de ocupare ca instrument sistemic pentru încurajarea ocupării forței de muncă.

• Promovarea incluziunii sociale pentru grupurile defavorizate.

Suma globală indicativă disponibilă pentru licitația deschisă a fost de 24,65 milioane euro, din care 18 milioane euro din fonduri Phare şi 6,65 milioane euro cofinanțare de la bugetul statului.

Programul **Phare 2002 Coeziune Economică şi Socială,** componenta **Dezvoltarea Resurselor Umane** are următoarele obiective specifice imediate:

• Dezvoltarea abilităților forței de muncă, pentru a deveni mai adaptabilă la schimbările structurale, corespunzător nevoilor de abilități identificate pe piața forței de muncă, cu accent deosebit pe dezvoltarea abilităților manageriale în afaceri şi dezvoltare antreprenorială, pentru a încuraja creşterea economică viitoare.

• Facilitarea accesului pe piața forței de muncă a celor aflați in căutarea unui loc de muncă, prin intensificarea măsurilor active de ocupare şi dezvoltarea de noi abilități corespunzător nevoilor în evoluție de pe piața forței de muncă, promovarea oportunităților egale de angajare pentru grupurile vulnerabile, cum sunt tinerii şomeri, şomerii de lungă durată, tinerii care părăsesc instituțiile de ocrotire, populația rromă.

Componenta Dezvoltarea Resurselor Umane a programului are două priorități:

Prioritatea 1. Calificarea şi recalificarea forței de muncă pentru a răspunde mai bine nevoilor în evoluție de pe piața forței de muncă.

Prioritatea 2. Intensificarea măsurilor active de ocupare ca instrument sistemic pentru stimularea ocupării forței de muncă.

Suma globală indicativă disponibilă pentru această licitație deschisă de proiecte este de 16 milioane Euro, din care 12 milioane Euro din fonduri Phare şi 4 milioane de Euro cofinanțare de la bugetul statului.

Obiectivul **Proiectului Phare 2002 „Sprijin acordat MMSSF pentru întărirea capacității administrative în vederea implementării activităților de tip FSE"** este pregătirea Ministerului Muncii, Solidarității Sociale si Familiei şi a Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru exercitarea atribuțiilor ce le vor reveni în calitate de viitoare organisme de coordonare si implementare a programelor ce vor fi finanțate de către Uniunea Europeană prin Fondul Social European.

Proiectul este orientat spre stabilirea unui sistem instituțional funcțional în vederea pregătirii şi implementării intervențiilor de tip FSE pe piața muncii. Procesul de construcție instituțională include stabilirea cadrului instituțional şi capacității administrative pentru implementarea efectivă a FSE.

Programul "Leonardo da Vinci" (PLV), inițiat şi lansat de Uniunea Europeană în anul 1994, este un program comunitar de cooperare transnațională în domeniul formării profesionale a forței de muncă care susține

politicile statelor participante privind formarea pe parcursul întregii vieți și dezvoltarea aptitudinilor și competentelor favorabile integrării profesionale.

România participă la Programul „Leonardo da Vinci" ca partener cu drepturi depline, începând cu 1 septembrie 1997.

Programul **Leonardo da Vinci II, 2000-2006,** promovează:

- dezvoltarea aptitudinilor şi competenței tinerilor aflați în procesul de formare profesională şi instruire la toate nivelurile;
- îmbunătățirea calității şi încurajarea accesului la instruire permanentă, în vederea dezvoltării capacității de adaptare la schimbările tehnologice şi organizaționale;
- promovarea şi întărirea contribuției pe care o are formarea profesională la inovație, în vederea creşterii competitivității şi a spiritului antreprenorial pentru crearea de noi locuri de muncă; cooperarea între instituțiile de instruire, inclusiv între universități şi companii comerciale, mai ales întreprinderile mici şi mijlocii (IMM).

Obiectivele programului se realizează prin următoarele tipuri de măsuri:

- **mobilități** transnaționale;
- **proiecte-pilot;**
- promovarea **competențelor lingvistice;**
- dezvoltarea **rețelelor de cooperare transnațională;**
- elaborarea sau actualizarea unor **materiale de referință** comunitare.

BIBLIOGRAFIE

Bainbridge, Steve; Murray, Julie; Harison, Tim; Ward, Tierry – *Learning for employment. Second report on vocational education and training in Europe. Executive Summary,* CEDEFOP, Luxemburg, 2003;

Bârzea, Cezar (co-ordinator) ş.a. – *Lifelong Learning – a Priority of Education Policies in România. Survey on Key messages of EC Memorandum on Lifelong Learning,* Institut of Educațional Sciences, Bucharest, 2001;

Dăianu, Daniel (co-ordinator) and Group of Applied Economics (GEA) - *ROMANIA: An Assessment on the Lisbon Scorecard,* Bucharest, March, 2004;

Deij, Arjen – *(HOW) is VET in Romania contributing to achieving the Lisbon goals?,* ETF, Sharing Expertise in Training, Working Paper, Eforie Nord, 24-25 September 2004;

Deij, Arjen; Bădescu, Mircea – *Monografie privind Educația şi Formarea Profesională şi Serviciile de Ocupare a Forței de Muncă în România,* ETF, ONR, Bucureşti, 2003;

EC – *Employment in Europe. Recent Trends and Prospects,* Brussels, 2001, 2002;

EC – *Memorandum on Lifelong Learning,* Brussels, 2000;

EC – *Report of the Eurostat Task Force on Measuring Lifelong Learning,* 2001;

Jigău, Mihaela (coord.) – *Competențele forței de muncă şi politicile de formare profesională continuă în întreprinderile din România,* ONR, ETF, Bucureşti, 2003;

Kearns, P. et al. – *VET in the Learning Age: The Challenge of Lifelong Learning for AII,* Vol. 1, National Centre for Vocational Education Research (NCVER), Kensington Park, Australia, 1999;

Korka, Mihai – "Vectorul educație – formare profesională, în perspectiva integrării europene", în volumul *Dezvoltarea economică a României* (coord. Aurel lancu), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003;

Kotler, Philip – *Managementul marketingului,* Editura Teora, Bucureşti, 1998;

L'Institut de l'UNESCO – *La Declaration de Hambourg sur l'Education des Adultes,* 5e Conference internaționale sur l'education des adultes, Hambourg, 14-18 juillet 1997;

Mundy, Simon – *Cultural policy. A short guide,* Council of Europe Publishing, May 2000;

OECD – "Higher Education Management and Policy", în *Journal of the Programme on Instituțional Management in Higher Education,* Vol. 16, No. 3, 2004;

Panduru, Filofteia; Porojan, D. (coord.) – *Caracteristici ale formării profesionale continue în România,* INS, Bucureşti, 2002;

Perţ, Steliana – ”Investiția în capitalul uman – o prioritate națională”, în vol. Aurel Iancu (coordonator), *Dezvoltarea economică a României,* Editura Academiei Române, 2003;

Perţ, Steliana – *Societatea Informațională – Societatea cunoaşterii: educația şi formarea forței de muncă,* colecția Biblioteca Economică, serie Studii şi Cercetări Economice, vol. 17-18, CIDE, 2004;

Perţ, Steliana; Panduru Filofteia – O *nouă paradigmă* a *învățării: educația şi formarea profesională pe tot parcursul vieții (EFPPV; LLL)* Constatare şi reflecții pe marginea anchetei "Caracteristici ale educației permanente", Bucureşti, martie 2003;

Perţ, Steliana; Vasile, Valentina; Sarchizian, Aida – *Educația şi formarea profesională pe tot parcursul vieții – opțiune majoră pentru dezvoltarea resurselor umane,* IEN, Bucureşti, 2004;

Stavrou, Stavros – *VET European perspectives within the context of achieving Lisbon goals 2010,* Working Paper, Eforie Nord, 23-24 September 2004;

*** – Ancheta asupra forței de muncă în gospodarii (AMIGO), 2002 si 2003, INS, 2002, 2003;

*** – *Caracteristici ale educației permanente*, complementar la Ancheta forței de muncă în gospodării (AMIGO), tr. II 2003, INS, Bucureşti;

*** – *învățământul superior într-o societate a învățării,* Ministerul Educației Naționale si CEPES/UNESCO, Bucureşti, Editura Multiprint, laşi, 1998;

*** – Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă, Bucureşti, 2002;

*** – Legea nr. 107/2004 pentru modificările şi completarea Legii nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru şomaj şi stimularea ocupării forței de muncă, *Monitorul Oficial,* nr. 338/19.04.2004;

*** – Legea nr. 132/1999 privind înființarea, organizarea şi funcționarea Consiliului Național de Formare Profesională a Adulților, publicată în *Monitorul Oficial,* nr. 348 din 23 iulie 1999;

*** – Legea nr. 253 din 10 iunie 2003 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 132/1999 privind înființarea, organizarea şi funcționarea Consiliului Național de Formare Profesională a Adulților, *Monitorul Oficial,* nr. 429 din 18 iunie 2003;

*** – Legea nr. 375 din 11 iunie 2002 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 129/2000 privind formarea profesională a adulților, *Monitorul Oficial* nr. 436 din 21 iunie 2002;

*** – Ordonanța Guvernului nr. 129/august 2000 privind formarea profesională a adulților, *Monitorul Oficial,* nr. 430 din 21 septembrie 2000.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 180-181/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚONALĂ

THE POTENTIAL AND NEEDS OF THE NEW MEMBER STATES

Dr. Victor Platon (co-ordinator)

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

THE POTENTIAL AND NEEDS OF THE NEW MEMBER STATES
(No. 2004 CE 16 0 AT 038)
Country Report: ROMANIA

- Final Draft

Authors of the Romanian Report:
Dr. Victor Platon (co-ordinator) – Institute of National Economy
Dr. Valentina Vasile – Institute of National Economy
Dr. Marius Florin Pavelescu – Institute of National Economy

CUPRINS

NOTE.....587
EXECUTIVE SUMMARY.....589
1. INTRODUCTION.....590
2. MAIN CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....591
2.1. Levels of GDP/capita and economic growth.....591
2.2. Labour markets, human capital and employment.....593
2.3. Upgrading physical infrastructure.....595
2.4. Research, technological development and innovation.....597
2.5. Business, trade and FDI.....599
2.6. Geography.....600
3. RANKING AND SEQUENCING COHESION POLICY INVESTMENTS.....602
4. POLICY INTERACTIONS, SYNERGIES AND TRADE-OFFS.....608
4.1. Main earmarks of promoting economic and social policies; limits and constraints.....608
4.2. Stimulating elements of promoting the policies' coherence in Romania..609
4.3. Elements of strengthening the policies' synergy.....610
4.4. Recent evolutions.....611
4.5. Policy measures required for increasing synergies.....614
5. THE GEOGRAPHICAL FOCUS OF THE STRATEGY.....615
5.1. Tensions between national goals and balanced development.....615
5.2. Categories of Cohesion policy spending.....620
5.3. Ranking and sequencing.....623
5.4. Uneven Synergies and trade-offs at regional level.....624
5.5. Coordinating between different Objectives.....625
6. THE DOMESTIC POLICY AND INSTITUTIONAL CONTEXT.....626
7. THE EFFICIENCY OF THE PUBLIC SECTOR.....633
7.1. Regulatory framework.....634
7.2. Instability of central institutions and low resources allocated to local level institutions.....638
8. INSTITUTIONAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS OF THE COHESION POLICY.....640
9. CONCLUSIONS.....647

ANNEX 1: DATA TABLES (CONTENT OF THE EXCEL FILES) 649
ANNEX 2: DRAFT REGULATION 2007-2013 ELIGIBLE CATEGORIES OF FUNDING UNDER THE CONVERGENCE OBJECTIVE..... 653
BIBLIOGRAPHY 657

NOTE

In 2005, the University of Strathclyde from Glasgow was asked by the European Commission to draft a **Study on the Potential and Needs of the New Member States**. The core aim of the study was to provide conclusions and recommendations in relation to the strategies for Cohesion policy expenditure (notably the future Convergence Objective) in 2007-2013 in the ten Member States that joined the European Union in May 2004, as well as Bulgaria and Romania. The study has therefore examined:

1. The main challenges and opportunities facing the new Member States, Bulgaria and Romania in relation to economic growth, social cohesion, the environment and institutional capacity.
2. The ways in which different categories of Cohesion policy can best contribute to specific policy goals.
3. The need to target and sequence public resources so as to maximise benefits.
4. The types of interactions to be expected between different categories and sub-categories of Cohesion policy expenditure.
5. The ways in which geography matters for Cohesion policy strategy building and implementation.
6. The influence of the domestic policy context on the effectiveness of Cohesion policy strategies.
7. The extent to which institutional weaknesses still hinder development.
8. The degree to which investment is needed to enhance specific capacities in Cohesion policy strategy building and implementation.

The Romanian Report was based on the Inception Report drafted by experts of the Strathclyde University. This provides the analytical framework for the study, exploring the issues to be addressed by the twelve country teams, and identifying the questions underpinning the research. It also provides some practical information on the approach to be taken by the country teams, and notes useful EU-level sources of background information.

The Inception Report was drafted by Dr Sara Davies and Professor John Bachtler of the European Policies Research Centre. It draws on significant contributions and advice from the study's Scientific Steering Committee, made up of Mr Hallgeir Aalbu, Senior Consultant with EuroFutures in Sweden; Professor Gyula Horváth of the Centre for Regional Studies in Hungary; Professor George Petrakos of the Department of Planning and Regional Development at the University of Thessaly in Greece; and Professor Michael Steiner of the Institute of Technology and Regional Policy, Joanneum Research and the University of Graz in Austria.

ACRONYMS

CEE	Central and Eastern Europe
CRP	Regional Committees for Elaborating Regional Development Plans
CVT	Continuous Vocational Training
EDIS	Extended Decentralized Implementation System
ESC	Economic and Social Cohesion
FDI	Foreign Direct Investment
GHDR	Global Human Development Report
HDI	Human Development Index
HRD	Human Resources Development
ICP	Inter-Institutional Committee of NDP elaboration
IE	Interim Evaluation
IEN	Institute of National Economy
IFIs	International Financial Institutions
MIE	Ministry of European Integration
NDP	National Development Plan
NEP	National Employment Plan
NES	National Evaluation System
NHDR	National Human Development Report
NVTP	National Vocational Training Plan
RDA	Regional Development Agencies
SME	Small and Medium Enterprises
TI	Transparency International
TEN	Trans European Network
VET	Vocational Education Training
WB	World Bank

EXECUTIVE SUMMARY

The study on the Potential and Needs of Romania was drafted by a team of researchers from the Institute of National Economy. As asked in the Inception Report, the aim of the study was to and support in providing data, information and conclusions as well as recommendations in relation to the strategies for Cohesion policy expenditure in 2007-2013. The focus of this study is Romania. According to the Terms of Reference, the report examined the next issues:

1. The main challenges and opportunities facing Romania in relation to economic growth, social cohesion, the environment and institutional capacity;
2. The ways in which different categories of Cohesion policy can best contribute to specific policy goals;
3. The need to target and sequence public resources so as to maximise benefits;
4. The types of interactions to be expected between different categories and sub-categories of Cohesion policy expenditure;
5. The ways in which geography matters for Cohesion policy strategy building and implementation;
6. The influence of the domestic policy context on the effectiveness of Cohesion policy strategies;
7. The extent to which institutional weaknesses existing in Romania still hinder development;
8. The degree to which investment is needed to enhance specific capacities in Cohesion policy strategy building and implementation.

The Country report: ROMANIA was drafted by Dr. Victor Platon, Dr. Valentina Vasile and Dr. Florin Marius Pavelescu from the Institute of National Economy, part of Romanian Academy.

This report reflects the independent opinions of the authors.

1. INTRODUCTION

This study aims to support the assessment of how Cohesion policy funding in 2007-2013 can assist the twelve countries in complying with EU requirements and to connect the policy with the main developmental challenges and opportunities that they face.

The main aspects that have been highlighted in the study are very important for the future development of Romania and could help for a better integration in EU structures.

The Cohesion policy that has been recently introduced in Romania through EU integration process is incipient; new structures are being created and new legislation was promulgated. Owing to this situation data and information are neither easy to get nor available and in some cases, qualitative assessment replaced quantitative ones.

Nutshell elements of Cohesion Policy could be identified in the first efforts to draft National Development Plans. Lack of expertise and poor coordination among institutions has made difficult the elaboration of the first national development plans.

Cohesion Policy in Romania should take into account some major issues that have to be solved in the future.

First of all, there is the transport and environmental infrastructure challenge. The investment needed is enormous and is going to take a long period of time but this investment will help economic growth creating jobs and in utilising indigenous resources etc.

Secondly, is the need to enhance the labour market and to better prepare the working for the needs of a competitive economy.

Thirdly, regional disparities are not so high in Romania; Bucuresti-Ilfov region is a big urban agglomeration and produces some distortion in evaluations and calculations; as the whole, Romania might be eligible according to the criteria of the Objective 1. Efforts should be directed towards regional development instead of reducing disparities. Anyhow, some disparities as FDI distribution will be more important in the near future, creating significant unbalances, so measures to address these will be needed.

Fourthly, institutional instability and frequent legal changes created difficulties in building a stable and well correlated structure to draft the cohesion policy and prevented the creation of a trained civil servant body; future support of the EU Cohesion Policy should impose a certain stability of the administrative structures.

2. MAIN CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Romania's successful accession to European Union will depend, among other factors, on obtaining a sustainable high-rate economic growth simultaneously with social cohesion and improvement of the environment quality. As a consequence, it is important to identify the main opportunities and challenges concerning the economic and social development during the next stage of the E.U. Cohesion Policy. (2007-2013). Briefly these issues are: a) ensuring the macroeconomic stabilization; b) strengthening of institutional framework; c) improvement of human capital utilization; d) comprehensive incentives for research-development activities; e) adequate capital accumulation; e) achieving of a well-balanced regional development.

2.1. Levels of GDP/capita and economic growth

2.1.1. GDP Evolution

In the last 15 years, Romania's economy evolution was strongly influenced by changes and the EU accession process. Implementation of market economy rules and other external shocks triggered, like in all EEC countries, a first structural change. This was influenced as well by recession between 1990 and 1992, when the GDP level diminished with 25.9% as compared to the reference year (1989). Between 1993 and 1996, the GDP increased with 17.4%. This economic growth was mainly based on exports of intermediate goods that increased in Western Europe in 1993 and 1994 and, later on in 1995 and 1996, based mainly on domestic demand. The postponement of the industrial restructuring process diminished the premises of sustainable development. Hence, the economy faced a second structural change process owing to the recession between 1996 and 1999 when the GDP decreased with 11.7%. As of 1999 the GDP grew continuously, with yearly rates between 4.9% and 8.1% so that in 2004, the 1989 level of the respective indicator was surpassed the by 0.2%, for the first time.

Under conditions of continuous population decrease, due to social pressures generated by economic change and of a sensible alteration of demographic behavior, the GDP per Capita increased in relative terms more rapidly than the GDP. As compared to the situation registered in 1989, the level of GDP per capita was of 76.2% in 1992, 90.2% in 1996, 79.7% in 1999, 93.3% in 2002, and 98.4% in 2003. Despite of this trend, there is a significant gap between the value of this development indicator in Romania and the values registered in the European Union. The estimated value of GDP per capita is around 32% of the average registered at the European Union level. As compared to other candidate countries in 2004 the level of respective indicator in Romania was above the one recorded in Bulgaria (30%) and Turkey (29%) and bellow the one recorded in

Croatia (46%)[1]. With respect to European Union members, in 2004 may be noticed that the lag is considerable i.e. 7 times in the case of Luxemburg, 3.5 times in the case of France, 3 times in the case of Spain, 2.5 times in the case of Greece and 1.5 times in the case of Lithuania.

2.1.2. Aggregate demand components to GDP

Romania's structural economic change took place under conditions of important and continuous openness increase to international markets. Also the legal framework was changed by transposing the EU acquis. After 1990, imports' dynamic became higher than that of exports, as result at the beginning of 1990, was recorded for the first time a deficit of the trade balance. The chief factors of GDP evolution were the changes in domestic demand. Relationship between the growth rate of gross capital formation and final consumption has changed significantly during the last 15 years. In the period 1989-1992, chiefly consumption (-12.8%) and net exports (-9.0%) determined the decrease of GDP. The recovery of GDP during 1992-1994 was determined mainly by net exports (+6.2%) and consumption (+4.6%) while during 1994-1996 internal consumption constituted the principal factor that generated economic growth. The recession during 1996-1999 seems to be generated by the decrease of gross capital formation (-11.7%) while the negative contribution of final consumption (-4.2%) equalled the positive contribution of net exports. The sensible recovery of GDP between 1999 and 2002 took place in conditions of a moderate negative contribution of net exports (-2.8%). The main demand component generating economic growth was gross capital formation (+10.5%)[2]. In 2003 and probably in 2004 the rapid rate of GDP expansion was obtained under conditions of increasing trade balance deficit and of a strong stimulus for consumption.

In conclusion, we may notice that Romania's economy proved growth potential under the conditions of market economy, and that good premises are given for this process to continue in next years. The threatening factor of this positive evolution is the size of trade balance deficit.

2.1.3. Inflation and internal deficits

Persistent inflation and budgetary deficits were attributes of the GDP evolution during the structural economic change. Inflation intensity measured by yearly consumer prices' index varied, depending on characteristics of the reform process. Therefore in 1990, consumer prices grew by 5.1%, but in the following four years inflation had three digits (see annexes). In 1995 and 1996 the inflationist pressures decreased significantly. A new shock in prices' level was determined in 1997 by the speeding up of the reform process, implying among other things the last stage of prices liberalization. In these conditions yearly inflation rate was again written with three digits (154.8%). Afterwards, consumer

---

[1] *Source: EUROSTAT News Release No.75/2005*

[2] *Update of computations made in F. M. Pavelescu – Correlation between domestic demand and exports dynamics, in Romanian Revue of Economics no.2/2003 (in Romanian)*

prices' index decreased continuously, but remained the highest among other CEE countries. In 2004 the inflation rate was 11,9%. For 2005 the forecast for consumer prices' index is around 8%.

The prices liberalization was not the only factor that fuelled inflation. Others are the internal and external deficits. The consolidated budget balance was positive only in 1990 and 1991 (see annexes). Afterwards, there were moderate but continuous deficits of the consolidated state budget. The maximum value of the consolidated state budget ratio to GDP was 4.6% in 1992 and the minimum value was 0.4% in 1993. As compared with the consolidated state budget deficit, the current account deficit was increasing every year. The maximum value, compared to GDP, was 8.7% in 1990, while the minimum value was 1.4% in 1994. The National Bank policy on money supply tried to stop the inflationary pressures when the liberalization prices reached their peak. At the same time it attempted to support economic growth when the inflationary pressures diminished significantly. So the money supply yearly rate was higher than the consumer prices' index in 1990, 1995-1996, 2001- 2003 (see the annexes).

2.2. Labour markets, human capital and employment

Introducing the free market rules has determined significant changes in the economy. One important effect was a continuous decrease of employment (from 10.945 millions persons at the end of 1989 to 8.306 millions persons at the end of 2003). The main cause of this evolution is industrial restructuring. At the same time, due to demand slimming down especially between 1990 and 2000, the employment absorption capacity of the services sector was blocked. Due to the fact that land restitution took place the agriculture supplied employment opportunities and low qualified jobs for many people who lost their jobs in industry. By the end of 2000 the number of persons employed in agriculture was of 3.570 millions, representing 41.4% from the total civil employment.

After 2000 new trends emerged in the employment pattern. The number of persons working in agriculture began to decrease, down to 2.884 millions at the end of 2003. Despite of this evolution, similar to the trends recorded in other East European countries, the share of agriculture in total employment remained very high, respectively 34.8%. In fact this asymmetry of employment pattern, as compared to developed counties, is an important challenge for Romanian society under the conditions of accession to European Union. Due to significant industrial growth during 2000 and 2003, the number of jobs provided by this branch has increased by 118 thousands. In 2003 industry lost 63 thousands jobs, therefore this branch's share in total employment was 24.7%. New jobs were created in construction and services sector, so the construction sector share in total employment grew from 4.1% in 2000 to 4.8% in 2003. The services' share in total employment increased from 31.3% in 2000 to 35.7% in 2003. It is important to highlight that labour demand generated by services for enterprises and real estate increased continuously. Despite of positive evolutions the employment capacity of services' sector still remains small in comparison with other European countries.

The excessive weight of agriculture in total employment significantly influences the professional structure. According to the Labour Force Survey for 2003, non-manual professions (white-collar) represented only 31.1% of employed persons. Within this group of professions the high-qualified ones have a proportion of 19% of total employment, Farmers and skilled workers in agriculture, forestry and fisheries represented 32.6% of total employment, while the other blue-collar categories had a weight of 36.3% in the number of employed persons.

The analysis of employment structure, by educational level, reveals that in 2003 the proportion of persons with tertiary education was 10.4%, that of persons with specialized post high school or technical foreman education was 4.3%, that of persons with high school education was 30.5%, that of persons with vocational complementary or apprenticeship education was 24.7% that of persons with secondary school education was 21.2%. The educational structure of employed population varies significantly with the age group. A comparison between the age group of 25-34 years, 35-49 years, and 50-64 years shows that the proportion of employed persons having at least high school education decreases as the age group becomes older (see the annexes). This is a consequence of the sensible increase of universities' number and, implicitly, of students and graduates after 1990. At first sight it can be concluded that in last years Romania made notable progresses in improving human capital quality. Also, it is important to stress that, beginning with 2005 a reform of higher education system was adopted in order to make it compliant with European trends. There are still some problems referring to the training system that have to be solved in next years. One of the most important issues is the organization of long-life learning system.

The constant decrease of employed persons' number has not determined an increase of unemployment rate, especially in the last 5 years[1]. It is important to stress that, beginning with 1999, the men's unemployment rate is higher than that women's unemployment rate reflecting the fact that after the strong industrial restructuring of 1997-1999, the labour demand is sensibly reoriented. In the new context, the demand for professions where women are better represented increased. At the same time, there was an important decrease in labour supply due mainly to two factors respectively: a) the growth of inactive population and b) the raise of external migration for labour especially in European Union countries. As a result the activity rate decreased from 63.4% in 1999 to 54.8% in 2003. The respective figure is far from the target set out by the European Employment Strategy. Also, it is important to observe that in the last 5 years the territorial mobility of labour force had inward and outward trends (see the annexes).

[1] *The registered unemployment rate at the end of the year was 11.6% in 1999, 10.1% in 2000, 8.4% in 2001, 7.8% in 2002 and 6.8% in2003 (calculated after Statistical Yearbook of Romania 2004).*

2.3. Upgrading physical infrastructure

2.3.1. Infrastructure's issues

Due to the crises of the central-planned economy, by the end of eighties in Romania the structural changes process took place on the background of an obsolete physical infrastructure. As compared to other European countries there was and still is an important gap regarding public roads, highways, and environment etc. For instance, the highways' length in Romania is of 200 km compared with 257 km in Poland, 416 km in Czech Republic and 2700 km in Spain. As a consequence, one of main targets of the governmental economic policy and of different assistance programs of the European Union is the modernization of this important part of physical infrastructure. The public roads' length grew between 1998 and 2003 with 7.8% so that the density of public roads is now of 33.1 per 100 square kilometres. The growth of modernized public roads' length was 5.4% and that of national roads was 3%, and that of country and communal roads was 9.1%. Compared to Member States of the EU, the Romanian transport infrastructure is insufficiently developed to answer to the needs. If we take into account only the highways on TEN, Romania will have to build 1100 Km with a cost of around €23 billion. To this should be added the rehabilitation of 9500 Km national and county roads with a cost of around €7 billion.

The length of railways under operation grew with 67 km between 1998 and 2003 (from 11010 km to 11077 km). In 2003, as a percentage of total, the electrified railways represented 35.8%; normal gauge lines represented 98.8%, of which one tracked 72.0%, and two-tracked 26.8%.

Some positive evolutions were recorded in the field of natural gas and drinking water distribution networks so the number of localities provided with natural gas increased from 993 in 1999 to 1221 in 2003, while the simple length of natural gas distribution pipelines grew from 20331 km at the end of 1999 to 23917 km at the end of 2003. The number of localities with networks for drinking water supply was of 2997 at the end of 1999 and of 3375 at the end of 2003 while the simple total length of drinking water supply network was of 37417km at the end of 1999 and of 42263 km at the end of 2003.

With respect to power consumption, this increased from 1.621 tones of oil equivalent /inhabitant in 1999 to 1.796 tones of oil equivalent /inhabitant in 2003 that is by 10.3%. If we take into account that in the same period the level of GDP per capita grew with 23.4% the conclusion can be drawn that industry restructuring and other measures adopted in order to rationalize the power consumption triggered a significant decrease of energy intensity.

In the field of telecommunications, it can be remarked, according to Strategy[1] for Information Technology in Romania, in 2001 there were 36 phone lines to 100 inhabitants in comparison with 45 phone lines to 100 inhabitants in

[1] *Drafted by the Ministry of Communications 2003*

Central and Eastern Europe. Fixed phone lines are 18 per 100 inhabitants and 59 per 100 households. The digitalization degree of fixed phone network is 65%. Also it is important to mention that the fixed network was privatized in 1998, and the respective market is now liberalized. The mobile telecommunications registered a sharp development.

By the end of 2004, there were 20.24 fixed phone lines per 100 inhabitants, while the digitalization degree was of 77.15%. The number of fixed phone users was 4.389 millions and about three quarters (74.3%) were in urban areas. The market of fixed phone lines is still dominated by the ex-state operator (ROMTELECOM) who possesses 98.8% of contracts. It is important to notice that during 2004 the number of subscribers to alternative providers for fixed lines increased from 9000 to 67000.

The mobile phone lines had a more dynamic development between 2001 and 2004, so that at the end of 2004 the number of users was 10.2 millions. Now there are 4 operators but the market is dominated by 2 firms (Mobifon and Orange) each of them with a market-quota of 48%. Although the number of mobile phone lines users is more than three times bigger than the one of fixed phone lines users; the fixed phone system has a share of 57.4% in total traffic[1].

The number of PCs per 100 inhabitants is 4 as compared to 13 in Central and Eastern Europe. In order to reduce the lag a program was established to implement information centers for citizens to allow for access to ICT. Statistical analysis shows that 69% of PCs are used in public administration, banks, insurance societies, financial services, industry; the rest is used in private households.

In the field of environmental protection Romania has, as compared to some other Central and Eastern European countries, more difficulties to surpass. According to a study of the World Bank, the investment needed for implementing the 17 directives of EU is around € 29.7 billions. Under these conditions identifying financial sources for investments became one of the main targets of public authorities[2].

---

[1] *Source: National Agency for Radio-communications. Statistical Report for 2004*

[2] *The WB study estimated the following investment structure is needed for the period 2004-2015: water sector = € 8.022 billion; air quality = €2.78 billion; waste management = € 7.16 billion; industrial pollution prevention = €4.15 billion; other = €3.34 billion. One way to contain the environmental cost was to ask for several transition periods for the most costly directives (called heavy directives). In the field of water quality (Council Directive 91/271/EEC concerning urban wastewater treatment) Romanian authorities asked for several long transition periods: 9 years, ending in 2015, for 152 agglomerations of more than 10,000 inhabitants; 9 years, ending in 2015, for 7 agglomerations of less than 10,000 inhabitants; 17 years, ending in 2023, for 2346 agglomerations of less than 10,000 inhabitants; 17 years, ending in 2023, for 405 agglomerations of less than 2,000 inhabitants. Other way to cope with the enormous investment needed is to gather all external support available and to mobilize internal sources (mainly from the private sector and population). EU grants do not observe the polluter pays principle but is justified by the low availability to pay existing in Romania for environment preservation.*

2.3.2. Opportunities generated by infrastructure modernization

International experiences both from developed and developing countries and endogenous economic growth models demonstrate that under conditions of using informational technologies an adequate infrastructure is a prerequisite for economic and social development in the long run. For a country like Romania, the support for large-scale infrastructure modernization generates the premises of economic growth at high rate. This could be revised on medium term for two reasons, respectively: **a)** the rise of investment rate needed by infrastructure upgrade will determine an important stimulus for better use of indigenous capacities in some economic branches like construction materials, for creating directly and indirectly new job opportunities and make safer and cheaper the communications between economic agents[1] and **b)** the infrastructure upgrade will create the premises for positive stimulus on the supply-side, mainly through a better use of local traditions and moving ahead on the learning curve in the field of technological change and best practices used in the most advanced countries of European Union. In other words infrastructure upgrading determines important gains for total factors productivity. As a consequence it is necessary to build methods that includes infrastructure in the total factor productivity computation[2].

2.4. Research, technological development and innovation

The different shock types generated by the structural change process shaped a series of negative consequences for the national research system, technological development and innovation especially in early 1990's. The industrial restructuring that took place in 1996-1999 had also negative effects on these activities because the demand of productive firms for research products or services declined sharply. The recovery of economic activity after 1999 has not produced an increase of the total research-development expenditure in GDP; R&D expenditure has oscillated around 0.4% of GDP. The contribution to R&D and innovation from the part of enterprise sector was 0.3% of GDP in 1999 and

---

[1] *Also, the expenditures made by public authorities to modernize infrastructure will stimulate indirectly capital accumulation through two channels, respectively a) occurrence of optimistic vision of entrepreneurs on economic situation generating an increase of fixed capital formation share in gross domestic product and b) increasing of esteem of public opinion for accumulation and saving processes in condition of the demonstration effect in consumption. It is important to notice that in IMF Country Report No.03/12, published in January 2003 it was stated that:" Given Romania's prolonged capital scarcity, capital accumulation could become the major driving force of growth…(and)…Restructuring in the public sector and public investments in infrastructure in preparation for EU accession should consolidate investment growth and narrow the gap between Romania's investment rate and that of other more advanced transition countries."*

[2] *S. Syrett – Local development – Avebury Ashate Publishing, Limited, Adershot, 1995, cited in F. Pavelescu-Transformation of economy and labour market disequilibria, IRLI Publishing House, Bucharest, 2003 (in Romanian).*

0.23% in 2003 while the contribution of the governmental sector was 0.07% in 1999 and 0.13% in 2003. As compared to the 25 European Union member states, the GDP share of funds allocated for R&D is one of the lowest. Only in Cyprus a smaller proportion can be found (0.32%)[1].

The number of employees in the research-development sector diminished constantly from 148513 in 1990 to 37241 in 2000. After 2000, an increase can be observed in the number of persons employed in research-development units (in 2003 the number of employees in this branch was 39985). Although this staff category represented in 2003 only 0.48% of total employment[2], we could appreciate in regional and national context it is a skilled and high-qualified human capital that could and should be employed, under conditions of proper remuneration in coherent research projects to support Romania's sustainable development. One of the main issues that cold hamper the evolution of the R&D activities in the near future is that the research staff is a bit older. It results, that the next years should be decisive for preserving this valuable tradition, by attracting the younger generation leaving universities into the R&D sector, as to continue stimulating the innovation process for industry and services.

During the period 2000-2002, successful innovative companies represented 16.9% of the total number of enterprises from industry and services. The main part of innovation expenditures is allotted for equipment and apparatus acquisition[3]. About 60% of the total number of active innovative firms adopted strategic or organizational changes for innovation[4]. At the same time, 22% of the total active firms' number was involved in different cooperation actions, SMEs development and FDI.

---

[1] *Data published by EUROSTAT (Statistics in focus-Science and Technology No.6/2005) show that in Romania like in other European countries, namely the Czech Republic, Germany, Poland, United Kingdom, Bulgaria, there are sensible disparities in the share of different regions with respect to funds allocated for R&D activities. This situation indicates that efforts in this field are highly concentrated on economic clusters and the most developed regions of the respective countries.*

[2] *Compared to the European Union average for this indicator (1.44%) the value registered in Romania is three times smaller.*

[3] *In 2002 the share of total innovation expenditures for equipment and apparatus acquisition was 53%, for research-development activities 25%, for of knowledge acquisition from outside units 7%, while other expenditures (staff training, introduction on the market of innovated products, design and other preparing activities for production and delivery) represented 15%. (calculated after the Statistical Yearbook of Romania 2003).*

[4] *The share of firms that adopted strategic and organizational changes is lower in industry than in services to all types of respective changes. So the proportion of firms that adopted changes in strategy is 46% in industry and 56% in services, that of firms that adopted management changes is 43% in industry and 58% in services, that of firms that adopted organisation changes is 57% in industry and 70% in services, that of firms that adopted marketing changes is 57% in industry and 69% in services, that of firms that adopted aesthetical changes is 66% in industry and 53% in services (calculated after Statistical Yearbook of Romania 2004).*

2.5. Business, trade and FDI

2.5.1. The increasing role of small and medium sized enterprises

Implementation and afterwards consolidation of market economy mechanisms generated not only important changes in the sectors' share in GDP and employed population, but also in the size of economic agents. Small and medium sized companies increased their proportion in the main macroeconomic indicators. On one hand the restructuring of many big industrial enterprises produced the emergence of firms that could be classified as medium-sized, after privatization and personnel layoffs. On the other hand, we assisted to the creation of new firms as a result of entrepreneurial initiative.

Consequently, in 2002 the small and medium-sized enterprises employed 51% of total number of employees, and generated 43.8% of value-added computed at production factors' cost, 39.8% of gross investment, 56.1% of total turnover and 24.5% of direct exports. The importance of this type of firms tends to increase as the private initiative is more and more stimulated by the business environment improvements. As compared to the situation in countries with consolidated market economies, the small and medium-sized firms in Romania seem to be more fragile, hence the importance of coherent support for the horizontal objectives of the structural funds. At the same time, considering the innovative potential of the SME, especially in the field of new technologies, one of the main targets of the economic policy is the development of support infrastructure for entrepreneurial initiatives and technology transfer.

Among many factors supporting the fast SME development is the more and more important access and use of Internet facilities. Although during past years broadband and ISDN connections grew at an impressive rate, the proportion of enterprises using currently the Internet lags significantly behind of the European Union one. In conclusion, at the beginning of 2004 the value of the respective indicator was 52% at the level of the whole economy. Also a sensible differentiation may be noticed depending on the enterprise's size. In case of small and medium-sized enterprises the Internet utilization rate was 50%, while large enterprises used it in proportion of 90%. At European Union level the Internet utilization rate was 89% at the whole level of economy, 89% in case of small and medium-sized enterprises, and 99% in case of large enterprises[1]. At the same time we have to observe the impressive development of Internet use in 2004 when the number of connections practically doubled. Also, it is worth mentioning and stressing that broadband connections had a higher increase rate than narrow band connections. This evolution reveals the existence of a potential demand for informational technologies use in the households and business activities alike. Taking into account that for the past years small companies operating in the field of informational technologies emerged and consolidated their presence on market the conclusion might be drawn that there are real opportunities for the take-off of the information and

[1] *Internet usage by individuals and enterprises, EUROSTAT Statistics in focus no18/2005.*

communication technologies' sector in Romania, able to reduce in a short time the gap to the most advanced countries in the European Union.

2.5.2. Foreign direct investments

The recovery of Romanian economy in the last five years took place under conditions of increased foreign investment flows. For instance, in 2004 the specialized governmental body, the Romanian Agency for Foreign Investments (RAFI) monitored and assisted 50 foreign investment projects with a total value 3317, 26 millions Euro. Just for the first 11 months of 2004 the volume of foreign investments in Romania was of 2158 millions euro, surpassing with 40% the result of the whole year 2003. As result, the total stock of foreign direct investments was around 10 billions Euros by the end of 2004. The share of economic branches in total foreign direct investments is: 53% in industry, 17.9% in services, 8.9% in wholesale trade, 7.8% in transports, 7.2% in retail trade, 2.0% in tourism, 2.0% in construction and 0.9% in agriculture.

The Romanian public authorities aimed to attract foreign investors mainly by means of two approaches: a) improving business environment by granting special facilities for investments higher than 10 millions Euro and simplifying the red tape forms related to registration and operation of economic agents and, b) initiating and supporting actions for a systematic presentation of advantages and opportunities offered by the Romanian economy.

2.6. Geography

As regards the geographic aspect, Romania is situated at the Eastern extremity of the EU. This peripheral position, associated with the low level of transport infrastructure, has had many negative impacts. One negative consequence was the difficulty to access EU markets as well as higher transport costs for exported goods. Nevertheless, the harbour Constanta and the Danube – Black Sea channel could create a direct connection from the North Sea to the Black Sea.

With respect to the development level, this varies across Romania's eight regions of development. In 2002, compared to the national average, GDP per capita, per regions, represented: 71.5% for Northeast, 85,8% for Southeast, 80.0% for South, and 79.9% for Southwest; finally it was 108.3% in West, 94.1% for Northwest, 108.0 for the central region, 208.2 for Bucharest-Ilfov. The important gap between the region Bucharest-Ilfov and the other regions is due the fact that the region Bucharest is mainly an urban area and has a relatively well-developed infrastructure as compared to other regions where agriculture is a very important part of economic activity (see Table 1).

In the period 1993-2002, the hierarchy between regions with respect to GDP per capita did not change significantly. In time we may observe an increase of the gap between the most developed regions and the regions characterized by relatively low levels of GDP per capita. The territorial dynamics of the respective indicator reveals, in fact, the varying consolidation degree of the economic structure for the eight regions. The regions with a relatively low level of GDP per

capita have a “fragile “ economic structure and are the hardest hit during recession. Moreover, they have not sufficient opportunities when an economic recovery takes place to generate an increase of GDP per capita that is relatively greater than the one recorded at national level. At the same time, the territorial distribution of foreign investments favours the most developed regions, especially the Bucharest-Ilfov area (See chapter 5 for details).

Table 1. Level of GDP per capita at regional level in comparison with national average (1993-2002)

	GDP/person - National average = 100% -				**Dynamic %**	**Yearly rate**
REGION	**1993**[1]	**1996**	**1999**	**2002**	**2002/1993**	**%**
1. NORTH-EAST	80.5	80.0	73.9	71.5	89	-1,18
2. SOUTH-EAST	99.4	100.9	92.7	85.8	86	-1,46
3. SOUTH	103.9	91.7	83.3	80.0	77	-2,58
4. SOUTH-WEST	82.0	89.5	89.8	79.9	97	-0,26
5. WEST	106.5	105.7	115.5	108.3	102	0,17
6. NORTH-WEST	97.1	92.8	96.1	94.1	97	-0,31
7. CENTRAL	104.2	112.3	106.9	108.0	104	0,36
8. BUCHAREST-ILFOV	136.2	142.6	170.7	208.2	153	4,34

Source: Romanian Yearbook of Statistics. 1999-2004

If these trends continue, in the future we will assist to the emergence of some “islands” of relative prosperity, next to regions facing blockages in assimilating technological capacities and social capital conducive to sustainable economic growth. The above-mentioned facts should be taken into account from the viewpoint of Structural Funds, when Objective 1 will be applicable for the entire Romanian territory.

[1] *For the year 1993 and 1996 the regional indicators as GDP were recalculated. In Romania, regions were built in 1998.*

3. RANKING AND SEQUENCING COHESION POLICY INVESTMENTS

In the previous chapter was shown that the development level of the Romanian economy is still far from that attained by EU member states. Hence, the actual need for assistance in the framework of Structural Funds. But the efficiency of this specific assistance depends on the fulfilment of some conditions.

- What percentage of funds should be allocated to each category and sub-category of expenditure?

Proposals for Structural Funds allocation are not an easy mission. Romania faces many problems that could be alleviated through this kind of assistance by the European Commission. Practically all the four main categories of expenditure have to be financed.

The most important part of Structural Funds, we consider 67%, have to be allocated to the infrastructure rehabilitation. For human capital and business support is proposed the equal allocation of 15%. In order to upgrade the institutional capacity the proposal is to allocate 3% of the amount.

The proposed distribution of Structural Funds favours mainly the infrastructure upgrade and apparently creates disadvantages for other allocations types like human resources. The reasons of this position are the imperious need to give a decisive impulse for the solving one long–lasting problem of Romanian economy, respectively the infrastructure obsolescence. In the preceding chapter were shown the opportunities generated in the short run by a sustained Strategy for Infrastructure development. Also it should be mentioned that the floods of this summer (2005) created considerable damages to physical infrastructure. So the financial demands for infrastructure will suddenly increase.

In the same time the human resources development constantly benefited from different financing schemes during the last 15 years. Also it should be added that now labour force skill level in Romania is comparable with that of more developed member-countries of European Union. So that the sums allocated from Structural Funds could be smaller in relative terms.

- Given your analysis of the main challenges and opportunities, how should different policy goals should be ranked relative to one another?

The important GDP per capita gap between Romania and European Union member countries imposes as main objective of economic policy in the next years a sustained economic growth. This would represent the main source for real integration in European Union Economy. If this process would be successful the benefits will not be only for Romania but also for the whole European Union. In this way, there would be avoided many problems generated by poverty, illegal migration, underground economy.

Firstly, reducing the gap between Romania and most of European Union countries requires a relative long period of time, being conditioned by the

sustainability of the economic growth process. Fulfilment of this condition implies a good coordination and an adequate ranking of different sectoral policies. But steady economic growth cannot be achieved if there is not a vigorous push on the supply side. Considering the earmarks of the present technological changes conducive to an informational and next knowledge society, it results that **investments in infrastructure modernisation are crucial for a steady long-run economic growth by enhancing access to Western markets and reducing transport costs.** In Romania's case the needs of infrastructure upgrading are huge. They refer both to the "classical" side of infrastructure (roads and railways, wastewater treatment) as to the "modern" side (telecommunication networks, broadband networks, local loop) and "social" part (building of schools and hospitals, environment).

Secondly, one of the most important targets of economic policy has to be a sensible competitiveness increase of the Romanian firms. Nowadays, the lack of competitiveness and other bottlenecks in economic activity generated by some institutional factors have determined a deficit increase of the Current account whenever domestic demand boosts. Consequently, public authorities are compelled to adopt a stop and go strategy to adjust the demand-side of the economy. A consistent increase of companies' competitiveness would create virtuous circles referring to employment growth, decrease of inflation rate, and diminishment of current account deficits.

Thirdly, the management issue of state budget deficits. Modernization and EU accession are not possible without consistently upgrading the physical and social infrastructure. The respective process implies important demands on governmental expenditures and, as a consequence, it is a potential source for budget deficit increases. Within the same context, one other way to stimulate the competitiveness of different types of economic agents is to significantly reduce the level of taxation. In conclusion, it is important that public authorities identify a taxation level that does not hamper the company's initiative and competitiveness and, at the same time, does not block the achievement of projects linked with infrastructure development and social cohesion, financed mainly by governmental funds. Finally, in order to maintain inflationary pressures at an acceptable level, it is very important to evaluate correctly, the financial possibilities in each stage of the development process. Also it is recommended to stimulate creation and development of public-private partnerships for achieving the targets referring to the physical and social infrastructure development.

Fourthly, sensible improvement of environmental quality has to be a major concern for public authorities in Romania. The adoption of *acquis communautaire*, in this field of activity, brings with it important costs and on the short run impedes the competitiveness of firms. In a first stage these expenditures could be financed through Structural Funds. Afterwards, the creation of adequate conditions in the framework of different types of public-private partnerships could represent important opportunities for business development and employment increase.

Fifthly, attention should be paid to labour market operation in the long run. The problem that has to be solved is the increase of the participation rate of

working-age population on one hand, and ensuring a sensible quality improvement of “classical” training systems and new forms like long life learning, on the other hand.

Sixthly, it is necessary to keep regional imbalances at low level, fact that should be an important component of structural policies. The experience of the last decades has shown that industrial restructuring and creating new-based premises for economic growth do not imply the same for all regions. Like in other Central European countries the most favoured regions are those where entrepreneurial traditions are better represented, and the economic structure was initially more flexible. The most difficult situations are encountered in areas with mono-industrial structures and high dependency on subsistence agriculture. As a consequence, the regional development policy needs to be flexible depending on the area, which is addressed. Also it is important to ensure the balance between actions that stimulate economic growth and the development of entrepreneurial culture on one hand, and those promoting social inclusion on the other hand. The success of the above-mentioned policies is strongly conditioned by a visible improvement of the administrative capacity at all levels.

- What kind of investment mix would maximise the economic/social/ environmental benefits of different interventions relative to costs?

The proposals that we have made for the investment mix take into account the particularities of the Romanian economic situation and the results of using Structural Funds within the European Union member countries. The main principle of these allocations is to ensure the premises for long-run sustained economic growth avoiding considerable regional imbalances and stimulating social inclusion.

In our opinion, more than two thirds of the Structural Funds allocated for Romania should go to infrastructure upgrading. Within this chapter the distribution would be:

Water and waste water infrastructure = 16%; waste management = 15; other road and rail infrastructures = 15% (of which road infrastructure = 7% and rail infrastructure = 8%); Trans-European Networks = 11% (of which road = 6%; rail = 3%; energy = 2%); a quota of 3% would be allocated for upgrading the border check points and 2% for education infrastructure, health infrastructure, local infrastructure.

The main problem to be solved, deals with the priorities’ selection and the sequencing of the investment process during different periods. Prioritization will depend on existence of projects and plans for infrastructure[1] and on the availability of money from EU funds. First, should be developed parts of TEN and, later on, branches and connections should be made. In the field of environment, the existing strategy stated that investment in water and waste should start in big towns (more than 250000 inhabitants) and would continue with smaller towns and

[1] *For instance the section Brasov – Arad of the Corridor IV has neither design nor construction plan but has the agreement of ERBD for co-financing; the corridor Brasov-Bors has the design but has no co-financing from EU or other international institutions.*

communes. A special attention should be paid to improve border crossing points, ports and airports in order to reduce costs for exporters and facilitate the trade etc.

Even if financial assistance is granted through the Structural Funds, a large-scale infrastructure development program implies considerable budgetary efforts for the country making such decisions. The considerable amount of required expenditures might trigger, on short run, inflationary pressures because the budgetary deficits increase or, if the respective deficits were strictly controlled, the level of taxation would need to grow. But, at the same time, the rapid and solid integration of Romania's economy into the one of the European Union depends to a large extent on the existence of an infrastructure level comparable with that of western countries. Therefore, priority should be given to this investment field in the framework of the Structural Funds.

In order to limit the inflationary pressures some measures should be taken to account for all the impacts generated by infrastructure upgrading both at national and at local level. Also, within the sequencing process it has to combine the efficiency criteria on the short run with the ones on the long run. If we have in view only the short run efficiency then the allocations will go only to developed regions, while the least developed regions will receive very small money amounts. Therefore, the solution would be a differential allocation in time of the sums from public or Structural Funds, and the encouragement of consolidated public-private partnerships. In the first stage the allocation from national budget sources and Structural Funds may go to developed regions, because in this way some poles of development might be created and consolidated. Thereafter, ways to stimulate the participation of private initiative to infrastructure upgrading should be identified, while the main part of the national budgetary sources and Structural Funds allocated for the respective activity could be driven to the regions with lower levels of development.

The proposed allocations for human resources development are firstly divided into a ratio of 3:2 between skill upgrading and active labour market policy measures. In the framework of skill upgrading allocations we used a scale between 1% and 3% considering the importance of each expenditure article. So the level is 3% for long-life learning, 2% for Higher Education and Education/Training of researchers and 1% for Secondary education and State aid for training in business. The hierarchy of active labour market policies measures allocations is: 3% for General (Other) active labour policies, 2% for training for unemployed adults and 1% for training for young unemployed people.

Referring to business support, equal allocations of 3% are proposed for State aid for RDTI, Aid to raise environmental sustainability in business, Technology transfer and diffusion, Information Society support for business and *Other services* for firms. We envisage focused interventions in fields where these can have powerful effects.

The proposed shares of allocations from Structural Funds for building institutional capabilities is 3% equally divided between programs designed to significantly increase the quality of human resources in public administration, the

support for promoting the information society in public administration and other environmental interventions.

- What are the geographical implications of the choices made? E.g. should the ranking differ between NUTS 2 regions?

Because the level of GDP per capita is small in comparison with the average registered in the European Union, all Romania's development regions are covered by Objective 1 of Structural Funds. Under these conditions it is important to mention that the gaps between different regions are not very marked like in other European countries a special position has Region Bucharest-Ilfov where the country's capital is situated. Due to the fact that this is a quasi-metropolitan area with a relative developed infrastructure, as well as industrial traditions, this region acts as a magnet attracting an important part of foreign investment and other internal or external sources of economic growth. In fact, this is mainly the reason why the GDP per capita level is in this region twice as high compared to the national average. If we refer only to the other seven development regions, we can see that the gap relative to the GDP per capita level between the most and the least developed regions is of 51.4%. These relatively small differences between NUTS 2 regions with respect to the level of economic development and social inclusion do not show considerable differences.

We propose a similar distribution of funds for Region 1-7 and a different approach to Region 8. Of course, depending on concrete circumstances, the intervention structure is possible to differ from one area to another. The factors determining the ultimate volume and structure of financial allocations from Structural Funds are the priorities set out by the public authorities, the characteristics of the local labour market, and the co-financing capabilities. It is important to underscore that absorption capabilities will play a role in the regional distribution of the above-mentioned Funds. An efficient utilisation of this type of intervention occurs only if the receivers know very well and comply with the rules imposed by the donors. Also, the beneficiaries have to own some financial capabilities for co-financing and, also, have some experience in formulating assistance projects. In consequence, it is possible that the concrete allocations will not follow in a first phase strictly the principle of helping the least developed area and act as a stimulus for local initiative and entrepreneurial spirit (for details see chapter 6).

- Do you depend on specific domestic policies e.g. the availability of domestic co-financing, or changes in labour market or business regulation?

The investment mix from Structural Funds that we have proposed takes into account the experience accumulated in Romania during the last years. Although, there are still some distortions in the use of pre-accession instruments[1] like ISPA or SAPARD it is possible to identify the existence of learning curves in the respective fields of activity. This is a positive aspect and it is plausible that this trend will be enhanced, as interventions of this type will be extended. We have

[1] *In some cases, ISPA projects were overestimated in the rush to get more free money and as a this practice created unnecessary overburden for local budgets and higher tariffs than needed for services provided (waste management, water supply, etc.).*

also taken into account the development of social dialogue and public-private partnerships at national and local level. This creates the premises for a considerable increase of the absorption capability for Structural Funds. Other institutional factors that have to be taken into account are progresses Romania has made, the types of policies complying with those promoted in the European Union referring to environment, educational system reform, active labour market policies, support for small and medium enterprises, and the strategy for informational and communicational technologies development. The gained experience and improvement measures for implementing policies at different levels will have a positive impact on the efficiency of financial assistance granted in the framework of Structural funds.

- Are the institutional and administrative preconditions in place?

The European Union accession decision, and the decisive steps that have been made in this regard, determine considerable changes in the institutional and administrative structure. Now we appreciate that at national level there are created operational administrative bodies that, generally speaking, are able to identify the structural problems of different NUTS 2 Regions, and formulate programs that could alleviate them. The problems occur usually at local level where some deficits might be observed with respect to capabilities; that is referring to adequate project formulation; techniques of monitoring and evaluation of approved projects, dissemination of good practices at local, national and European level. This situation hinders a rapid increase of assistance granted by Structural Funds so that there are necessary co-ordinated efforts to diminish this major impediment.

4. POLICY INTERACTIONS, SYNERGIES AND TRADE-OFFS

In the '90s most efforts were to enforce economic recovery, accelerate the privatisation process and restructure the economy to become a competitive one. Now, according to the pre-accession program we started to develop a more coherent and coordinated economic and social development, taking into account an optimum and operational equilibrium between economic growth, social inclusion and environmental sustainability. Even several coordinated units were created, however they never succeed in bringing together ad-hoc policies into a coherent framework[1]. Some policy interactions were developed from the OECD report and the necessary synergies were created between – as an example the educational system and the labour market needs -, but we appreciate that there is still much to be done. The main obstacles reside in lacking capacities to generate real/expected effects. Even if, theoretically speaking, policy measures look appropriate, the economic implementation impact is far (or adverse) from the expected one (see for example the recent fiscal measures – flat tax rate) that determined few better effects but added a sum of adverse or negative effects on the total fiscal burden.

Currently, Romania has not an appropriate Economic and Social Cohesion Strategy, but important steps have been made to this end.

There is much to be done in the future and we expect a very dynamic period up to 2007 in this matter.

4.1. Main earmarks of promoting economic and social policies; limits and constraints

The main earmarks for promoting policies' cohesions in Romania are focused on following levels:

- diminished dynamics, under the necessary pace of the changes, associated with a truncated correlation, very often just accidental with the other reform components; lack of sufficient synergies and sometimes just formal trade offs of main reform components – investments, training, business environment;
- *lack of global* and on long term *vision/perspective* with respect to direction, expected targets/results – in one word, too formal strategies; this "lack of guidance" was visible on economic-social development segments, on activity and industries' fields, as well as at local, regional and national level. For example it is relevant to mention the delayed investment program in road transport infrastructure for the last 15 years;
- *lack of continuity/incongruence in change*, very often reassessments,

[1] *OECD Economic Surveys – Romania ; ECONOMIC ASSESSMENT., Volume 2002/17 – October.*

policies' direction shifts, temporary stops and/or backward steps, even radical substance changes (for instance, the reform in the field of pensions, of individual incomes' taxation, the fiscal policy);

- a relatively *weak reality perception and opportunities' overestimation* of the existing potential. A summation of measures/policies which, even though right, necessary and possible as principle, when applied into practice triggered practical incompatibility issues, weak effects and very often even adverse ones;
- finally, but maybe of foremost importance for Romania faulty policy measures, the implementation of reform policies has lacked a *coherent and permanent correlation and co-ordination at national level,* so that very often incompatibilities were recorded in linking the reform steps of various fields. For example, neither social policies are supportive of the structural reform process, nor the business environment developed necessary incentives for work force to create a proactive attitude towards the new forms of personal – private insurance for health, pension etc.

All these actions have caused a **winding road**, **with hindrances** (very often artificially created) with elements of weak synergy and difficult negotiations and adjustments. Trade-off actions were for some fields the only solutions to avoid reviewing the reform at another level (the privatization policy of large industrial companies, the passive policies on labour market, in case of mass-negotiations, compensations, etc.).

Despite all progresses, we still are actually in a "transition period" from very low correlated policies to a global coordination of policies.

4.2. Stimulating elements of promoting the policies' coherence in Romania

The negotiations in view of EU accession, the need of compatibility with the acquis communautaire and with the European strategies of development/ modernization have generated actions of adjustment/setting out elements of economic and social policies in **view of convergence towards sustainable development** (see the Strategy of Sustainable Development in Romania, developed between 2003 and 2004, but not finalized yet), ensuring **environmental protection** and promoting **social inclusion** (the National Employment Plan 2004 – 2005), as well as maintaining/providing for/inducing **an intra- and intergenerational balance** (for instance, pensions' recalculation 2004 – 2005) respectively, *promoting equity in "allocating" costs and benefits of transition and reform between present and future generations*.

Since 1999, but especially since 2004 when started the legislative and institutional frame building for a future functional policy interaction: a) the management of non-reimbursable community funds allotted to Romania and of

corresponding co-financing funds has been regulated in 1999[1]; b) in the period 1999 – 2004 a series of regulations partially complete and support the mechanisms of accessing and using external funds, and of co-financing allocation. Building up the institutional frame, in Romania, with regard to the cohesion policy and structural instruments has been outlined chiefly in 2004.

In the last years, together with the assimilation and/or enforcement of a legal and institutional system in accordance with the provisions of the acquis communautaire, the economic and social policies have strengthened their synergy elements, but not to the necessary extent so as to limit the predominance of trade-off actions. The trade-off practice has generated and still determines in Romania sinuous evolutions in implementing policies or in ensuring the right enforcement/operation of specific mechanisms (see policies for stimulating the business environment, the ones of reform in the health field, etc.).

4.3. Elements of strengthening the policies' synergy

It could be appreciated that, currently, a **positive orientation a far better focused action**, as well as more dynamic/accelerated takes shape on the path of developing a National Cohesion Strategy.

As general characterisation of the present situation we underline the following aspects:

A – there are a large number of thematic strategies, programmes and action plans on wider or narrower fields of activity or by regions. Most of them were approved by government through legal acts and are in different stages of implementation. We were faced with two problems:

a) strategies with very high expectations and action plans but which were, in some ways, **unrealistic from the viewpoint of expected results**;

b) **lower degree of correlation between plans and policies** –some aspects are over-regulated whereas others don't even have a specific regulation;

B – civil society involvement is lower than expected, particularly stakeholders at local level. Local/regional organisations with multi-partners coordination, in generally do not work or have mostly an accidental presence in the local community. In some cases the activity of these institutions has low impact (for example tripartite institution with responsibilities in the field of industrial relations and social dialog at local level);

C – in 2005 a **multi-annual program,** developed after the new framework, takes into consideration to a larger extent the provisions of NDP, PEP, JAP etc thus being created the **first new clear synergy components of these programs**. Still, it should be mentioned that important reticence is shown in adjusting and correlating

[1] *The Governmental Emergency Ordinance 63, subsequently completed through the Governmental Ordinance 6/2002. Tracking the funds' management and recovery of non-corresponding employed funds is made based on the Governmental Ordinance 79/2003.*

by complementary or interconnected actions of implementing policies. The first important step in this direction was made by designating the Ministry of Finances as general financial coordinating institution of external funds for development.

4.4. Recent evolutions

It could be appreciated that the existing legal and institutional might potentially ensure the required synergy for developing coherent policy at the economic, financial, and social level and as result the premises are given for the proper management and correlation of national and international funds for sustaining development (through the Ministry of Finances).

Current legislation allows for certain **flexibility[1]:**

- On one hand, for **adjusting the institutional frame** depending on the future development of the cohesion policy;
- On the other hand, **for achieving proposed goals, inclusively by attributions' delegation** from the management authorities or the payment ones, to intermediary bodies, based on contracts, the first remaining still accountable for accomplishing accordingly the delegated tasks and for the efficiency of operations financed from structural funds.

The created flexibility must be also used into practice. Currently, a series of issues of "non-synchronicity" of reform steps and elements are the result of weak cooperation between the interested partners, or between responsible institutions in the field of policies' implementation. This is the case for:

- **social partners** who, due to the unequal balance of power (in the favor of trade unions) have still not identified a joint platform of actions' convergence to ensure companies' competitiveness. The Labour Code, even in the recently revised variant does not allow for the certain balance between opportunities and responsibilities for each partner that incite cooperation and mutual support. Practically, the Labour Code, due to the wish of trade unions to ensure job safety (by all means), leads to important dysfunctions in ensuring competitive workforce at the level of the employer, the latter being compelled to maintain a person on the job for which this person was employed, even if the expected and agreed on performance at the time of employment has not been reached;
- **the central authorities** which are still displaying an inappropriate behaviour. On one hand, as employer, it benefits of 'favours' – postponements in debt payment, instalments' rescheduling, weak productive performance associated with non-performing payment of some of the production factors; hence, a weak manager, especially with respect

[1] *If in the first instance the flexibility allows for natural development in time, in parallel to undergoing necessary steps up to the accession moment in 2007, and in the first years thereafter (up to 2013), of the EU financing mechanisms – the second flexibility form might be immediately applied. For each programme, depending on the type of financed action a ministry is appointed as accountable (for details see Chapter 8).*

to the strategic development of its companies. On the other hand, it promotes and investment program, rather more confuse than correlated and corresponding to the market demands. The needs are high, beginning with the infrastructure and environmental protection, going over to resources (incomplete, much under the actual needs) and ending with inefficient allocations. Public-private partnerships are rather desiderates expressed by each, but for which no convincing efforts are made.

- interaction and trade-off in the frame of **intra- and inter-institutional relations** represent the exception and not the rule. The policy measures are punctually constructive but general as results/effects. On one hand recent decisions in the fiscal field (flat rate) prove haste and superficiality in estimating effects, lack of cooperation between state institutions on issues of highest importance at national level. On the other hand, the lack of adequate and concerted reaction in situations of crises (management of the recent flooding) of the institutions.
- **weak reaction/lack of foresight of interested stakeholders** to the signals of the economic and social environment. Still one 'waits' till a crisis situation occurs instead of taking anticipative measures. For instance, for several years now, the need of re-correlating the education and labor market is felt, which would imply on one hand an in-depth, reforms of content with respect to both markets, and on the other hand 'stimulating/incentiving' the beneficiaries about continuing learning, The advantage of the professional training level of labour force, still maintained at the beginning of the nineties, was not preserved by adjustments/updates and now we face an even higher deficit of skills on labour market. The education system does not train youth for tomorrow's labour market, and the 'active' policies on labour market consider temporary and punctual adjustment measures, and not an attitude change with respect to labour and lifelong learning.

The diminished absorption capacity of external funds and the relatively low effectiveness of using them, reflect low synergy in promoting/implementing development policies. Expenditures from external funds were unequally made (as share and efficiency) according to sources (PHARE, Sapard, Ispa, etc.) and these do not cover to the required extent the needs (increasing demand of financial resources and weak funds' management). There are deficits in accessing funds, and demands on destinations are poorly related to other policy measures or actions financed from other (own and attracted) sources. Many projects face difficulties in their development due to the weak co-financing capacity of the Romanian partner.

In adding to Annex 6[1], we considered the superior diagonal for the expected synergies on highest interest fields for Romania, and on the inferior diagonal we underscored the necessary trade-off. In our opinion, for Romania is better to promote the necessary synergies between policies, as main base for the

[1] *This Annex is available on request*

Cohesion Strategy Building than to determine trade-offs, as most important ways for adjusting policies.

As expected interactions between policies we mention:

- *the positive ones*: growing concern for environmental protection and infrastructure rebuilding, as factors of promoting a modern business climate; incentives for continuing learning as necessary factor for developing competitive companies in Romania, and for generating a sound business climate at local level; focusing on reaching aimed targets and economic and social development/modernisation to this end;
- lack of a national strategy for sustainable development, as starting point for building up a policy; a still somewhat oscillating and tentative/ inadequate behaviour with respect to developing real programs/policies associated with faulty management; weak cooperation between stakeholders in promoting joint business; also correlation lags between reform policies/measures due to scarcity of financial resources.

The current situation in Romania with respect to the Cohesion Policy Strategy Building is rather far from ensuring adequate functional coherence of development support instruments. Last developments, determined also by augmented activities with respect to fulfilling the commitments in view of accession are characterised by convergence in actions/measures and increased synergy and trade-off.

Comparatively to the actual needs of Romania, the spent and employed funds continue to be insufficient but their absorption capacity is not fully developed either. There are immense reserves in this respect and these, in our opinion, can be mobilised and rendered operational by adequate measures.

Building up a cohesion policy strategy in Romania should take into consideration the following:

- *adjusting the economic development strategy with the national potential* (natural material, and human resources) based on well-contoured and realistic aim targets (necessary and possible for Romania, in order to support sustainable economic growth). The sustainability of some economic development lines on medium and long-term will allow for creating the required business climate for ensuring the operation of market mechanisms, competitiveness and performance (economic and financial) fields development;
- *ensuring 'soft assistance'* for justifying the need and access to financing funds for economic and social development. It becomes more and more mandatory to create 'a culture' of multi-annual programmes and projects, by developing co-ordination, accounting and implementation managerial skills for projects;
- *reaching a balance between development* support/sustainability, attaining the assumed goals within the three large fields: economy, social and environmental. Romania's experience from the first transition

period is an example of differentiated approach to these fields, and the negative effects haven't been totally annihilated yet.

4.5. Policy measures required for increasing synergies

The economic recovery trend of the last years cannot be sustained without satisfactory progresses to be as swiftly as possible recorded in the following areas:

- assistance for and stimulation of the creation of an actual and adequate climate favouring the development of competitive private business. These imply, as an intrinsic component the development of sound and incentives' actions (legislative improvement, institutional functioning and policy implementation) associated with promoting trade offs in the case of major decisions regarding reforms;
- implementing a coherent policy measures package associated with a strong policy coordination and real/consistent reform implementation. For instance, the stated intention of the ministry of transportation to develop in the next year a recovering investment program for road infrastructure implies a huge (financial and human) effort which isn't possible without a strong/tight coordination and policy interaction between all industries involved. It also means a wide-scale cooperation of the Romanian construction companies (and not only) with performing foreign ones (subcontracting systems) and a substantial external financial support (FDI or cohesion funds absorption).
- sound policy measures: correlation between personal/firms' fiscal burden and social reforms. Actual contribution's system to the social funds does not justify the efficiency lack of management for the social assistance subsystems-health care and old-age insurance -or the volatility/inconsistency of non realistic strategies. Increasing costs with social security funds' contribution is not a viable solution to stimulate employment or firms efficiency!
- creating necessary synergies between future needs for sustainable economic and social development. This implies just the same investments in initial and adult education, providing for CVT as increasing productivity support and efficient employment and R&D absorption, also by means of developing new competencies, work abilities, updating professions content (incorporating ITC specific competencies).

5. THE GEOGRAPHICAL FOCUS OF THE STRATEGY

5.1. Tensions between national goals and balanced development

In Romania there are eight NUTS 2 regions that have been created in 1998 with EU support. There are seven regions with a predominant agrarian characteristic and one region (Bucuresti-Ilfov) that is a big urban agglomeration. This region is in fact a large city, and, therefore, its features become predominant when comparisons are made. Save for the region Bucuresti-Ilfov, the differences between the GDP/capita of the seven regions and the regional average are between -28% in the NE Region and +8% in the West and Central regions (Figure 5-1). In 2002, out of seven agrarian regions, five of them had a GDP/head lower than the regional average and only two recorded values above the average.

There are few situations when significant disparities are recorded; the most significant case is that of FDI. Also disparities between rural and urban areas could be taken into account, as well as the accessibility and the poverty issue.

Figure 5-1. Regional GDP/head compared with the regional average (2002)

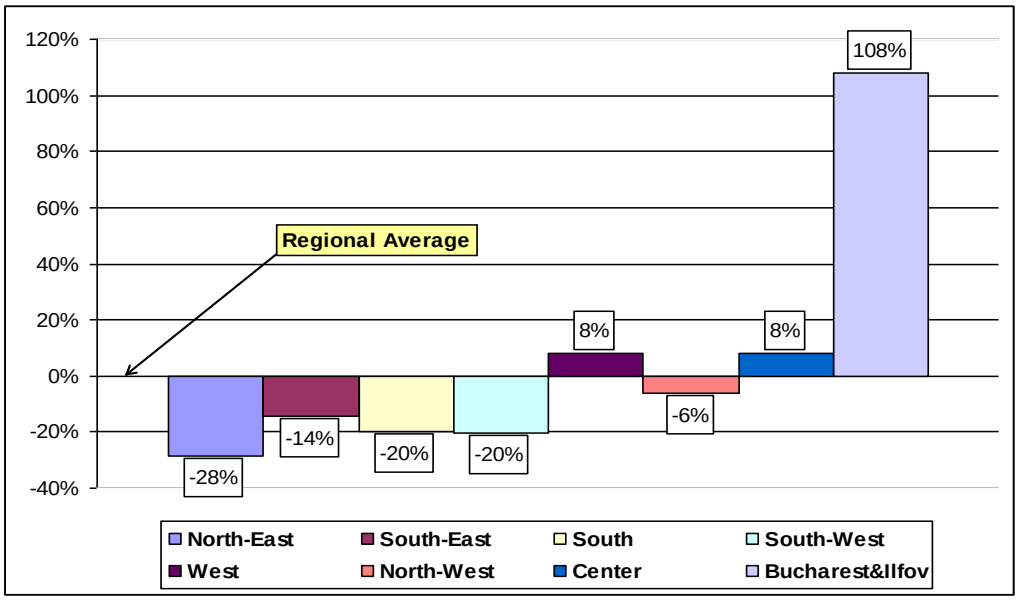

5.1.1. FDI at regional level

With respect to the regional distribution of FDI, we notice a significant asymmetry: 51,6% of total FDI is concentrated in the Region 8 (Bucuresti-Ilfov) (Table 2). FDI concentration is significant: three regions (Bucuresti – Ilfov, South-

East and South) have amassed 73.1% of total. Lowest FDI is recorded in the N-E Region (3%) and in the S-W Region (3.5%).

Table 2. Foreign investment stock in Romania, by regions (cumulated 1990-2003)

Regions	Value Million €	% of Total
TOTAL Romania, of which:	10159,6	100,0
- Bucureşti – Ilfov	5471,1	53,9
- South-East	1107,7	10,9
- South	846,1	8,3
- West	751,9	7,4
- North-West	676,9	6,7
- Central	644,6	6,3
- South-West	360,5	3,5
- North-East	300,8	3,0

Source: Banca Națională a României şi Institutul Național de Statistică, Rezultatele cercetării statistice pentru determinarea investiților străine directe în Româniaîn anul 2003.

This situation has many explanations among which the most important are: poor infrastructure, lack of demand, low accessibility in some areas, uneven development of telecommunication network. Moreover, there is a reason for this: the fact that in many cases the investments are carried out in various sites across the country but the headquarters are located and registered in Bucuresti. Also, an important part of taxes and duties are paid at the headquarters' location and not where the activities actually take place. This practice creates as well difficulties in assessing the authentic distribution of FDI in Romania.

5.1.2. Regional transport infrastructure; disparities in the accessibility

Public road networks are distributed evenly across Romanian regions; leaving aside the Bucharest-Ilfov Region, where, due to the Bucuresti municipality the density of public roads is much bigger (46.7/100 km^2) we find that the regional density is between 29 to 36 Km of public roads/100km^2. Save for the Bucuresti-Ilfov Region, small differences in road density could be explained by the landscape and geography (mountains, low density of population, Danube Delta etc.).

The rehabilitation and development of the public roads network has been and is a priority of Romania's economic policy since 1990, but lack of financing prevented significant progresses of the sector.

A factor that influences the disparities between and within regions is the difference in accessibility to international transports' network and its inadequate

quality. The Western part has an easier access to Western Europe than the Eastern part of the country.

Some of the regions, which benefit from a good access to transport infrastructure, are: Bucharest – Ilfov, the Central, and the South. The Bucharest – Ilfov Region concentrates the airports with the most intense international and national traffic. The Central Region has some important railway junctions by which the connection is made between Romania and Western and Central Europe. The South Region disposes of the most developed and modernized part of the national roads network, being intersected by four international roads, and having a good access to national and international roads network.

Among the regions with limited access to transports' infrastructure is the North – East Region. Within this region, Botosani County, situated at the N-E extremity of the country, has 18.7% unpaved roads. Region's railway network is under the national average from the point of view of sections' length and technical endowment. As well, there should be mentioned the counties Caras-Severin and Mehedinti in the SW of Romania, where difficult access conditions and low connectivity with Serbia[1] contributed to its isolation. Some areas have the transport network between localities very poorly developed (here should be mentioned the villages from the Danube Delta and Apuseni Mountains), increasing implicitly the isolation of these areas with negative consequences of the economic development.

5.1.3. Environment; biodiversity and infrastructure

A. Biodiversity. So far, in Romania biodiversity and wild stock are better represented than in Western Europe. Some wild species[2] that have disappeared in Central and Western Europe are still present in Romania; to this could be mentioned the Danube Delta which is a Biosphere Reservation which is the habitat of an enormous number of fauna, birds, fishes and flora. This wild fauna and flora could be regarded as an important asset brought by Romania to the EU. In order to preserve this rich legacy some measures for building and maintaining natural parks and biosphere reserves should be taken to make a difference with respect to the existing situation when some important species and areas are neglected.

B. Infrastructure. The current situation of environmental infrastructure in Romania brings with it opportunities and challenges. Romania has to undertake decisive steps in environmental investment terms, to reach the standards required by the environmental acquis. The existing infrastructure is less developed but there are no significant disparities among regions. The most important discrepancy is between rural and urban areas in terms of drinking water supply and sewage plants and waste management.

---

[1] *Isolation of the counties situated on the border with Serbia is removing step by step as the EU New Neighbourhood Programme is implemented.*

[2] *In Romania some wild species could be found living in forests: wolf, lynx, brown bear, dear, wild cat etc.*

In 2004, Romania's, drinking water networks had a length of around 42 200 Km and a capacity for producing drinking water of 10.5 million m^3/day (see Excel Annexes). Across regions drinking water networks are even distributed without big discrepancies.

Regarding waste water infrastructure, in 2001 the length of sewerage networks was 16600 km and the capacity for waste water treatment was of 5.15 million m^3/day (see Excel Annexes). The sewerage network has a 15,525.8 km length in towns. The length of the streets equipped with a sewerage network is of about 12,666.5 km covering about 49% of the total length of the streets. From the streets that have water supply, only 71% are equipped with a sewerage network.

5.1.4. Other tensions

a) Poverty issue at regional level

Another aspect that could create tensions between the goals of national convergence and balanced development across all regions is the unequal distribution of poverty[1]. As shown in **Error! Reference source not found.**, the N-E Region[2] is the one with the highest poverty rate in the country and a lower HDI (4% less than national average). High poverty rates are to be found in the S-E Region, South and S-W (more than 30%). It has to be noticed that in the period 2002-2004, GDP registered a significant increase so that the poverty rate decreased, but the hierarchy did not change much.

Table 3. Poverty rate and HDI at regional level (2002), %

Development Regions	Poverty Rate	HDI
Romania	**28.9**	**100**
Region 1, North-East	40.7	96
Region 2, South-East	33.2	97
Region 3, South	30.4	96
Region 4, South West	32.4	98

[1] *According to the Government Commissions on Poverty Alleviation and Social Inclusion Program (CASPIS), the poverty pattern in Romania looks as follows:*

- *Extreme poverty: Population living on less than US$1 (at the purchase power parity rate), which affects around 1% of the population;*
- *Severe poverty: Large and persistent want that prevents people to function normally in society, which affects around 12% of the population;*
- *Poverty: A shortage of resources as compared to the requirements for a decent minimum living standard, which affects 17% of the population;*
- *Relative poverty: It pushed the middle class population into economic distress as a result of the crisis during the transition process, which according to subjective indicators might affect as much as one-third of the population; and*
- *Relatively low income: In the case of Romania, it measures economic polarization rather than poverty (less than 60% of median income), which affects nearly 17% of the total population.*

[2] *The N-E region is the only region with a positive natural growth of the population. The other seven regions have a negative growth rate of the population.*

Development Regions	Poverty Rate	HDI
Region 5, West	24.5	100
Region 6, North-West	26.6	98
Region 7, Central	24.8	100
Region 8, Bucharest	15.0	110

Source: Romania 2004 – Human Development Report ., UNDP 2004

b) Rural – urban gap

After 1989, the urban-rural gap widened, rural areas being clearly at a disadvantage with respect to infrastructure, access to sanitation services, health care, education etc. The main discrepancies are the followings:

- the number of persons per physician in rural areas is more than five times higher compared to urban areas (1689 persons/doctor compared with 306 persons/physician in 1999); infant mortality is higher in rural areas (21.5‰ in rural areas compared to 15.2‰ in urban areas[1]);
- local roads in rural areas are very poorly developed and some of these even impracticable during certain periods of the year;
- access to sanitation is limited etc.
- infrastructure is less developed.

c) Mining Areas and urban decline

Mining areas are still a problem, especially coal mines concentrated in Jiul Valley and non-ferrous metals situated in Apuseni Mountains. In the last years many mines were closed in accordance with a project financed by the WB. A significant part of the working force was laid off creating a difficult problem of structural unemployment and associated social problems. To worsen the situation, the small cities are mono-industrial some depending on the mining activity. In the last period, diversification has been initiated, for instance, by means of small industrial activities and tourism but not enough to absorb the largest part of the former miners.

The EU help was consistent but the situation is not clear yet. This issue as well could induce tensions in pursuing the goal of national convergence.

Not only in mining areas, but in other regions as well, combating and reversing urban decline phenomena should allow Romania to maintain her present network of urban centres by simultaneously lowering migration to rural areas and migration to the capital. In the long run, the ultimate objective will be to keep the share of the active population living in urban centres with less than 150.000 inhabitants at least, at present levels, as well as to improve the overall urban/rural population ratio. Anyhow, it is not likely to have a static situation in terms of urban population. Some urban centers will continue to decline and other

[1] *For details see NHDR 2003-20044*

to register population growth. As the birth rate is negative in seven regions out of eight, migration will be the main factor in this process.

Providing job opportunities in marginal/disadvantaged areas should allow Romania to create jobs in secondary and service sectors allowing for a minimum level of economic activity.

The achievement of the regional development objectives will require an integrated multi-pronged strategy based on a combination of public investments in infrastructure, a tailored distribution of financial support, direct support to enterprises and incentives to develop economic opportunities in marginal and otherwise disadvantaged areas.

Other specific issues of regional development in Romania that could be mentioned are mentioned hereunder:

- unbalanced growth between the Western and Eastern part of the country owing to the fact that economic growth has followed a broad Western – oriented direction with proximity to EU border and acting as a growth spurring factor;
- poverty concentrated in the NE bordering Moldova, Southern regions along the Danube and around Bucuresti; in the Southern part of Romania, Bucuresti acted as an absorption force for the young population living around;
- the urban decline of small and medium size towns depending on single mono-industrial activity.

5.1.5. How these tensions should be solved

To this question a single or unique answer is not possible. But, there are several solutions.

First, Romania needs to find out a way to combine the goals of national convergence and balanced development across all regions. In the existing situation on the **first position** should be the goal of GDP increase (for instance using growth poles that exist in each region). GDP growth could create a solid basis for reducing disparities, alleviating urban-rural gaps and diminishing poverty.

Second, tackling the existing regional tensions should rely on vertical measures that are meant to address specific regional problems (such as the mining areas in Jiul Valley, poverty in the N-E region etc.) and on horizontal measures that could create a better economic environment (infrastructure development, labour market reforms, capacity building of more efficient institutions etc.).

5.2. Categories of Cohesion policy spending

Each spending category and sub-category of the Cohesion policy has its own influence on geographical goals.

I. Focusing on the basic conditions for national growth via e.g. major transport networks (TENs);

This category has a big influence in developing and upgrading major transport routes. Romania is crossed by three TEN corridors: two land corridors: CORRIDOR IV (Berlin – Nürnberg – Prague – Budapest – Bucharest –Constanța – Salonic – Istanbul) and CORRIDOR IX (Helsinki – St. Petersburg – Moscow – Kiev – Liubashevska – Chişinau – Bucharest – Dimitrovgrad – Alexandropolis). The CORRIDOR VII is on the Danube River, inclusively connection on the Channel Danube– Black Sea. These corridors will affect almost the entire country except Region N-W and Central that have less access to these TEN corridors. In the recent past the Corridor VII was blocked for traffic[1] due to the war in Yugoslavia; this situation created enormous losses to Romanian river transport companies and created significant agglomerations of the road traffic. This corridor is particularly important for Romania owing to the fact that it is the cheapest and direct way to connect Romania with Central Europe.

Improving and developing TEN will contribute not only to a better and cheaper access to Western Europe but in increasing the mobility and connectivity among the major growth poles in Romania. In this respect the rail system should be mentioned that will “remove” from roads a significant part of the commercial transport load and will help the development of rail transport of trans-containers from/to Constanta to/from the center of Europe. As well fluvial transport would growth.

Another important aspect is that related to cross-border cooperation (CBC). CBC projects will help a lot in connecting some counties isolated due to their remote location and lack of connections with neighbouring countries (as Botosani and Maramures near the border with Ukraine and Caras_Severin and Mehedinti near the border with Serbia). At the same time a significant improvement is going to take place at the border with Hungary and along the border with Bulgaria (a new bridge[2] across the Danube will be built at Nicopole-Turnu Severin on the Corridor IV).

II. Addressing key bottlenecks in the main agglomerations that are driving catching up e.g. in terms of urban transport systems, and by concentrating spending on higher education and R&D on these locations;

The problem of addressing key bottlenecks in the main cities is old in Romania. Due to historical reasons, in most cases, the major transit traffic is going trough localities not bypassing them. It is the case for many cities such as Bucuresti[3], Constanta, Bacau, Cluj, Pitesti, Timisoara etc. Addressing bottlenecks means, in many cases, building ring roads that could significantly improve the traffic and reduce air pollution in the major urban agglomerations. Moreover, another means of reducing traffic congestions is the improvement of urban public transports by endowments such as light rail, trams and trolleybus etc.

Another direction is to pay attention to universities and research centres that are in

[1] *Last year this corridor was opened for vessel traffic but not at full capacity.*
[2] *The old bridge across the Danube is situated at Giurgiu-Ruse; this bridge is very old and its life span has been ended a few years ago.*
[3] *In Bucuresti the existing ring road is under a massive repair programme.*

almost every big city. These universities and research centres could be the originators of technical and technological change providing educated personnel, and being the upfront of research and development process etc.

III. Facilitating spread effects e.g. by improving transport connections between the cities and surrounding areas, and investing in technology transfer and business support outside the metropolitan areas;

Another spending category is related to improving transportation between big centres and surrounding areas. The effect of improving connectivity between bigger cities and surrounding areas will be important; among the most significant key effects being the:

- Linking of regional centres to small agricultural centers that could more easily deliver crops and other agricultural products;
- Linking of regional centres to tourist resorts;
- Improved access to sea and river ports used for commercial activities as well improving connectivity for public transportation;
- Support of the efforts of the regional actors to increase regional competitiveness.

By improving access outside metropolitan areas, it should be easier to develop business and technological transfer centres that will help the existing businesses to develop without the need to make costly trips to regional centres. This is especially needed in the N-E, S-E and South region where the entrepreneurial spirit is hampered by the lack of infrastructure. This should be complemented with the development of communications (broad band internet).

IV. Allocating certain types of spending to all areas on a roughly per capita basis e.g. current spending on secondary technical education;

For Romania it would be appropriate to spend a similar amount for all regions (per capita basis) in order to help the development and enhancement of secondary technical education and vocational training.

V. Following market demand and funding the best project proposals e.g. in the case of State aid;

In the case of funding projects, market signals are needed as a main guide. Therefore, it is important to carry out surveys and studies to unveil the real infrastructure demand.

At the same time, it is important to adopt a coherent methodology of selection (for instance, the Cost Benefit Analysis); local conditions should be accounted for and a broader perspective for avoiding mistakes in carrying out projects that would have had a better use in another region, as well.

VI. Concentrating certain types of spending on locations with particularly acute problems e.g. active labour market policies, environmental clean-up.

In Romania, due consideration should be granted to several areas where specific and acute problems are present. Therefore, it would be necessary to concentrate certain types of spending in mining areas where social problems are

very complicated and where environmental reconstruction should take place. In this case environmental reconstruction could provide jobs and promote tourism as well. In 1997, there were more than 175,000 miners in Romania. Eight years later, their number has dropped to 57,000, and the trend is continuing. By the end of 2006, up to 50 non-profitable mines will be added to the 400 that have already been closed, and another 16,000 miners will be out of a job. The closures and layoffs are a direct result of the government's policy of eliminating state subsidies – a reform imposed by the country's EU accession and an agreement with the IMF. By 2007, only those mines that will be able to cover the production costs will still be functioning. The subsidies for lignite, ferriferous, and non-ferriferous ores will be totally dropped by then, while those for pit-coal will be gradually[1] eliminated by 2010.

Structural Funds could play a major role in mining areas. For instance water supply and modern heating are badly needed in mining centres. As well investment for urban waste management and for eliminating enormous mining waste (million of tones) will be fields where SF would be involved. Not on the last place, laid off miners would have to be trained and re-qualified for other businesses. Mining areas have a big potential for tourism development but no appropriate facilities are available.

Other areas that need concentrating spending are those where extreme poverty should be reduced (N-E Region, S-E Region and South Region).

5.3. Ranking and sequencing

Based on 2000-2006 criteria, the whole Romanian territory would be fully eligible for structural funds support, as the average income of all of its regions including Bucharest is well below 75% of the EU average.

In Romania, for the next period 2007-2013, a weighted index could be used, incorporating several indicators as: GDP per capita; population and unemployment rate; density of roads and density of railways; drinking water network and of sewerage network; poverty rate. According to this index, allocation criteria would bee the basis on which EU funds will been allocated to regions in the period 2007-2013. Anyhow, final allocation for each region will depend as well on the absorption capacity and specific demand[2].

We consider that for the next period, 2007-2013, a weighted scheme should be applied to allocate more to the poorer regions. In this way we may have a

---

[1] *The restructuring strategy will continue in the next years. About 30 mines -- mostly situated in Central and Northern Romania -- are scheduled for closure in 2005-2006, resulting in 7,600 miners losing their jobs. The government, meanwhile, hopes to ease the social impact with a $120m loan from the World Bank. The loan will be used for compensatory payments over the next two years, for creating new jobs in the affected regions, and for protecting the environment around the closed mines. However, the loan is nothing compared to the $5.7 billion the state has spent to subsidise the mining industry since 1989.*

[2] *In case of insufficient demand for certain types of measures in some regions, funds could be reallocated to those who will have submitted eligible projects that have not receive financing because their regional allocation has already been fully committed.*

transparent scheme of allocation that takes into account the needs of the region. At the same time, the idea of transferring money in the case of low adsorption capacity or low demand should be careful analysed to see if it is better to allow transfers of unspent money between various categories within a region, if there are enough mature projects, or to accept transfers to other region for the same category.

Of similar importance is to define the role of the Region 8 (Bucuresti-Ilfov); on one hand as it is well-developed compared to the other and, on the other hand, having other types of needs it would be better to have a tailored programme that targets the needs for Region 8, probably with a flat sum of maximum 10% of the whole[1] cohesion spending in Romania. This amount could be allocated for projects within the districts of the region; this is better than the existing situation owing to the fact that districts in Region 8 have similar features and could provide competitive projects.

In any case, apart from amounts allocated on regional basis a considerable share should be allocated to Sectoral Programmes. In Romania is not possible to suddenly adopt a full regionalised approach owing to many factors as: tradition, lack of experience etc. A fair balance should be in place in order to allocate available funds. It is clear that in Romania the regional approach would not play a major role at the beginning but its function will increase in time in correlation with adsorption and co-financing capacity of the regional actors.

5.4. Uneven Synergies and trade-offs at regional level

Synergies and trade-offs are very likely to be uneven having so many unsolved problems to deal with, and using prioritization criteria for such a diverse mix of interventions.

For instance, developing TEN infrastructures will favour foremost the Corridor IV (Arad – Timisoara-Sibiu – Bucuresti – Constanta). This priority has the advantage to make a connection to the Hungarian TEN and facilitate the access to Western Europe. By starting with this investment the outcome will be the postponement of the works at the Corridor IX that is meant to improve the accessibility from North to South and improving connectivity for the Eastern part of Romania.

In the case of environmental infrastructure there are few chances for uneven trade-offs; as the distribution of the water networks is even and the allocation of money will follow an uniform pattern, it is likely that all regions will take advantage of the Cohesion spending.

The trade off could emerge if investment in water and waste infrastructure will be preferred and biodiversity, flora and fauna will be neglected resulting in biodiversity loss.

[1] *10% is a population share of the Region 8.*

5.5. Coordinating between different Objectives

At the time being, the main planning instrument that sets basic conditions for national growth and harmonisation among various objectives is the National Development Plan (NDP). The latest experimental drafted plan is for the period 2004-06.

In our opinion, in order to have a coordinated strategy between different Objectives several steps are needed:

- **First**, to avoid experiments that plagued[1] the firsts NDPs and drafting strategies and plans according to existing regional structures.
- **The second** and very important is to ***establish and to make functional a National Evaluation System***. This institution and practice of evaluation is missing in the Romanian practice. Evaluation practices are not needed only for EU assistance but for national intervention measures at central and local level, as well.
- The **third**, significant step is to develop capabilities for strategic development & planning at regional and county level.
- And, **finally**, is needed a better description and identification of the regional demand for infrastructure and training.

[1] *Such as introducing new concepts like "priority areas" "traditionally underdeveloped areas", "areas with declining industry" and "areas with week economic structures", "disfavoured areas", "development axes".*

6. THE DOMESTIC POLICY AND INSTITUTIONAL CONTEXT

Romania's government future domestic policy is aimed to achieve economic convergence with the European Union. White papers or strategies developed in different economic and social fields take into account the qualitative restrictions or performances requested to be fulfilled so as to obtain convergence with EU strategies.

In this context, the Government should consider the achievement of the following strategic goals:

- **Justifying economic policies in accordance with the operation principles of the Single Market** (the Maastricht, Copenhagen, Madrid criteria), and of the directions provided in the European policy documents: the new EU agricultural policy, the Sustainable Development EU Strategy, regional development policies;
- **Promoting sustainable policy** with respect to human and natural capital that ensure a high and sustainable economic growth, and allow a diminishment of economic imbalances against developed states.
- **Strengthening the stimulation role of fiscal-budgetary policy** on economic growth, by fiscal relaxation on labour, income and capital concomitantly with improving budgetary duties collection and of budgetary allocation efficiency;
- **Finalising the privatisation and restructuring process** of trading companies, univocal clarification of ownership rights and of private property;
- **Improving market operation** so that these turn into an incentive factor of more and more importance for sustainable economic development, which presupposes an active competitive policy a restrictive policy of state aid, transparent rules for public acquisitions and minimum administrative barriers for business;
- **Speeding up transition to "knowledge-based economy" and informational society** through:
  - stimulation of scientific research, of investments in education, technologic transfer and innovation, by increasing public sector contribution to financing these fields but also by encouraging the participation of the private sector;
  - improvement of mechanisms with respect to the transfer of the results of scientific research and innovation into economy with the purpose of increasing the contribution of national research-development and innovation activity to the growth of the productive and human potential;

- stimulation of large scale development and employment of information and communication technologies;
- increasing institutional performance of public administration, by coherent and generalised implementation of integrated information systems.

- Structural modernisation of economy by **developing competitive industrial branches and sub-branches** and which are carriers of technical progress; restructuring and modernisation of the energy sector, reconfiguring agricultural production structures; rural development; developing services with internal potential, namely communication services, of the information ones, and of tourism, but also the social services which are vital to human potential development;
- **Stimulating exports** and realising imports at levels that should insure a positive contribution of the external sector to economic growth; improving structure and regional diversification of exports**;**
- **Improving macroeconomic performances** and efficiency; diminishing specific power consumptions, raw materials and materials; increasing the profitability level; considerable diminishment of arrears, increasing labour productivity; stock diminishment;
- Improving proportionality between various prices within the economy, under the conditions of **gradual inflation rate reduction**;
- **Determining the general consolidated budgetary deficit** at a level correlated with the macroeconomic goals as well as **quasi-fiscal deficit reduction** in view of sustaining the efforts of diminishing inflation, in accordance with the nominal convergence criteria;
- **An incomes policy** that should sustain the deflation process, namely the evolution of the former strictly related to economic performances;
- **Improving the use of human capital** by improving labour market mechanisms, promoting labour force mobility, as well as intensifying active occupational measures; adjusting education and training systems to local, national and European labour market needs is, also an important requirement for increasing labour force and occupational degree flexibility;
- **Improving procedures that govern financial and capital markets** with the purpose of continuing the liberalisation and improving stability and competitiveness of this sector.

These goals partially are already in force through political measures provided by PEP[1] and NDP. As a general assessment we may notice that the **macroeconomic environment is favourable** to increase the efforts to co-finance the EU programmes and project.

There are still some important obstacles in providing the necessary environment to stimulate accession and efficient use of EU funds:

- The main restriction will remain **the insufficiency of domestic resources for co-finance the projects. Generally speaking in Romania** domestic financing market, especially private domestic funds for investment in business are limited and not enough compare with the necessities.
- Although the building of the legal and institutional frame has been started already in the second half of the nineties, the development of instruments, policies and responsibilities attribution was realised in parallel to the accessing of community funds, first through the PHARE programme, then SAPARD, PSAL, etc.
- An important restriction in efficient future cohesion funds use is represented by insufficient (training) of local communities, or specific local institutions to manage EU funds. Even if an increasing number of institutions specialised to provide a good application form or tender to access external funds and also a greater number of local authorities/institutions gained experience in project development, a national level statistics shows a relatively tight proper environment. In various degrees, at county level we still need external specialised help/assistance for preparing tenders and for developing efficient management of these funds.
- Another important obstacle for proper development of approved foreign financing projects is represented by the business behaviour of domestic firms (but not only). Main problems are: contracting prices, works' performance quality, and complying with execution terms. Some of these do not yet display the necessary maturity and do not promote professional behaviour in the business relations to partners. These companies eliminate themselves from the market, but very often induce additional insurance requirements for receiving other funds, diminish the confidence of investors, or even determine decreases of allotted amounts. Such behaviours become less and less frequent, and their

[1] ***The PEP*** *is now the main instrument to drew up and coordinate the economic effort for complying the accession goal. The macroeconomic frame of economic policy has been updated in accordance with the provisions of the Governmental Programme 2005 – 2008 (after the elections in Dec 2004). Its implementation shall have as finality* ***the strengthening of structural reforms and on these grounds improving performances and macroeconomic balances.*** *Also, in configuring the economic pre-accession strategy the progresses registered by Romania in complying the economic accession criteria, as well as the economic policy priorities agreed within the accession negotiations.*

elimination from participating to tenders (see the law of public tenders) leads to sounder business climate at local level.

- We should not ignore the relatively weak impact of capital inflows on future policy measures for stimulating investments by any financial instruments. Co-financing of investment projects financed with external support will be a real challenge for local communities, even if this implies cash or work contributions. Shared profits for investments are lower, despite the legal regulation for diminishing the fiscal tax on re-invested profits. Also we have to take into account the extremely low level of financial support for staff CVT, which generates an employment policy based on actual and punctual labour force competencies needs instead of long-term coherent firm development strategies. Labour and capital shares follow the conjectural firm's policy, often only with short time efficiency.

Even if a strict regulated co-ordination frame was not in place, we could talk about a certain coherence and convergence of actions at economic, social and environmental protection level. These were achieved, practically through statements, programmes and strategies on fields of activity and at territorial level:

- The political statements and the governmental plans of the parties/coalitions winning the elections by which are set up the main co-ordinates of the economic and social development of the country. It should be noticed that Romania was characterised by political power change that caused that (at least) at four years also development direction/priorities' shifted or the emphasis in the evolution of some fields of interest changed, as well.
- The commitments assumed together with the EU integration option oriented/directed some of the development components towards approaching, or achieving compatibility or taking over some elements of the *acquis communautaire*. From this point of view, various paces were recorded on stages, this leading to the conclusion of some negotiation documents for some fields with delays, rather due to failures in applying the policy measures and adopted regulations, than due to the lacks of the legislative and institutional frame. Other restrictions were and still are the available financial resources for driving public investments.

The strategies on sectors/activities are mainly elaborated at national level, the regional, local component representing very often the 'weak link' in implementing. Naturally, the programmes/strategies at territorial level are focused on the development needs, but in this case the weak link is the lack of necessary financial correlation, the failure in financially covering proposed actions. Local business communities, territorial administrative structures and civil society are unevenly developed, the association/partnership forms among these are more at a declarative level than otherwise. The main invoked reason for weak activity/involvement is represented by the 'lack of financial resources'. But, more than that, (as financial limits are known) there are shortcomings in the "culture of

attracting funds" (with some exceptions but, unfortunately, too few) associated with the absence/weak training for writing projects and, subsequently, for their management.

The strategies on activity fields are largely legal instruments and they are approved by means of normative deeds of the executive power (governmental resolutions, ordinances, emergency ordinances, etc.) and thus their enforcement, at least in principle, is imperative.

A series of other plans/programmes are compulsory by virtue of an organic or special act – for instance the Labour Code provides the obligation of drawing up annual vocational training/improvement plans for employees, which is constituted into an annex to the collective labour contract.

Another important issue, in fact a perennial characteristic of the transition period is represented by the '*formalism'* in enforcing plans, programmes, and in implementing strategies. The reasons are, at least, the following:

- the strategies and the plans associated to them are much too less 'anchored in reality', which makes them hard/impossible to implement. Some are 'nicely built' but the instruments/mechanisms/sources for their accomplishment are not provided/identified.
- behavioural inertia of those appointed with their enforcement who, if they can, will 'avoid' implementing the proposed measures. Although in this case no unfavourable effects occur on short-term, the issues are aggravated on medium-term, when it is possible that the strategies' implementation shall no longer be opportune under the initially built up form.

Finally, the goals' hierarchy represents another issue. A great shortcoming of the policies promoted not so long ago was represented by a '*disregard regarding the right place*' for each component of sustainable development. The policies of attaining the goals at macro level were different, same as the importance granted to them:

a) economic growth constituted the main commitment with respect to development (associated with restructuring and privatisation). Even though there were several inconsistencies, stop and go, back steps, waivers, temporary restrictions, etc., all governments had as main stated goal the GDP growth, development of private sector, particularly of SMEs;

b) environmental protection and environmental sustainability – a special attention was given to this goal, chiefly in the last period, particularly due to the negotiation of the "environment white paper" and to the requirements of the environmental *acquis*.

c) Social inclusion still remains a much too less considered topic. Before the Lisbon Agenda, it was considered that 'market mechanisms' shall regulate the issues on the labour market by developing the business climate (by restructuring/privatisation) and influence market demand

adjusting occupational structures. Practically, this field was neglected, and social reforms (pensions, health, education, etc.) were slow paced, and with frequent direction/orientation shifts and finding themselves actually in a deep (constructive and functional) crisis.

During the last years a partial reconsideration of the role and importance of HRD, CVT, of lifelong learning, of the need to promote active, realistic measures on labour market took place. Although there are NEP (National Employment Plan) and the CVTNP (Continuing Vocational Training National Plan) along with other programmatic documents to this end, the social field, the one of social inclusion policy are both still marginalised. Unsolved issues are many, the social system as a whole is in a deep, prolonged crisis and the necessary efforts are and shall be more significant than estimated. Practically, according to the financial commitments with respect to development for the next years not enough is allotted for the human resource. The medium- and long-term implication will be severe for Romania. This situation might be defined through the following:

a) Relative advantages at the beginning of the '90s with respect to initial education and vocational training were lost for some trades and professions. The current initial education system does not anticipate current labour markets demands and, even much less, future ones.
b) Lack of actual restructuring, compatible with the requirements of a modern competitive and performing, as well as innovative economy have triggered the reorientation of youth towards more attractive jobs abroad. Absence of occupational opportunities for over-trained individuals, the weak financial attraction for highly trained persons and, generally speaking, reduced chances of building up a successful career shall underscore the more the lack of medium- and highly qualified labour force on the Romanian market.
c) Programmes supply on labour market (through active policies) for occupations and performing jobs, or for updating knowledge, vocational training is weak and much too less adjusted to market demand – under ¼ from the graduates of vocational training/re-conversion courses are re-employed.
d) The concern for CVT on job is reduced; we can even appreciate it as 'accidental'. Only 11% from the total number of companies have ensured CVT for employees as against an average of 70% at EU level.
   Employers prefer to recruit labour force directly from the labour market with a minimum period of training at job. Particularly at SME level where there is no clear development perspective on medium- and long-term, CVT shows no interest, and when necessary, it is performed occasionally, hands on job with the purpose of ensuring company's survival.
e) The lack of vocational perspective is associated with diminished payments – low wages, not enough for decent living, and small possibilities of using them for long-term personal investments, nor for private medical assistance, or for contributions to the private pensions system. Migration for labour, even if temporary (or final), and with the under-usage of

competencies and vocational training is preferable to some unattractive and underpaid jobs within the national economy.

Ignoring these aspects on medium term shall increase the vulnerability of the labour market and underscore the weak economic performance. The potential risks are on increase, and their diminishment is the more costly as “adjustment” actions are delayed.

Cohesion policy could help in many areas but first are needed stable institutions that do not loose staff after training and these institutions should be away from political motivated influence.

As many infrastructure projects will be carried out and development policy will have to cope with more complex issues, introducing the practice of evaluating projects and policies as well would be a real benefit.

The whole new support for capacity building should be base on a sound evaluation of the experience extracted from EU programmes that helped in building new institutions. As well it is important to identify the reasons for such support failed to fulfil its goals;

The volatility of the legal framework and the incongruity of national policies on average term (more than a legislature) cannot warrant to the necessary extent the support for cohesive strategies. The institutional building oriented on creating compatibility with the acquis communautaire represents a real support element for developing a cohesive policy.

The frailty of the business climate will (still) represent an important restriction in adjusting the labour market to the internal labour demand. The Lisbon Strategy sets out only employment objectives/target, but the activity fields pertain to the specialisation of national economies. Within this framework, Romania has not yet (re)defined its sustainability position/clusters on the international market. The foreign trade does not represent a ‘mirror’ of the sustainable economic potential, but only the result of some restructuring stages/phases. Therefore, we would like to state that next to infrastructure’s development, as support for creating a “friendly” business climate are necessary also actions for sustaining employment on economic segments with competitive potential for Romania. Here, we are talking about ‘traditional’ yet adapted fields (ecological agriculture, specific handcrafted products) as well as about activities such as rural-historical tourism, and software applications developments, etc.

The involvement and participation to the cohesion policy means benefits and also responsibilities. In order to generate lasting benefits for Romania, the national policy is, naturally, the convergence of the development objectives and it should facilitate/incentive the entrance into the country of many external funds that should finance the more than necessary investment projects. The major coordinates remain the increase of and investment in improved professional performances of the human capital.

7. THE EFFICIENCY OF THE PUBLIC SECTOR

In Romania there are no systematic surveys or analyses to show the efficiency of the public sector. Also, there is very few information to show how the institutional issues influence economic development. This could be derived from studies and papers drafted by international institutions as IMF, OECD, EU etc.

The issue of the public sector's efficiency is complex and difficult to estimate owing to two major reasons: lack of systematic data collection and institutional instability. Regarding the existence of data, there are no indicators to show the efficiency of the public sector and no records' data banks to show trends and tendencies. Just the same, there is no culture of auditing public institutions.

Institutions' instability is much accentuated at central level preventing any sort of estimates of the administrative efficiency. The life of a central institution (ministry or agency) is no longer than two years. After each parliamentary election usually new ministries and agencies are created and, later on, during the mid term, there is the custom to restructure the government and to merge or to split existing central level institutions. This is very damaging for public servants and for public policy making.

In contrast with the situation at central level is the situation at region, county and villages' level. In this field institutions are stable for a long period of time. In this area the problem is the scarcity of resources allocated to local public administration that has leaded to overworked and underpaid staff. In these circumstances is very difficult to retain qualified persons that could prepare good quality projects. The steady process of de – centralisation has transferred to local authorities more and more attributions and duties without the needed resources.

In our report we have to answer to the next questions:

1. In what specific institutional areas could Cohesion policy contribute to institutional change or upgrading the public administration (e.g. in terms of human resources, computerisation etc.)?
2. Do some dimensions of institutional change or capacity building instead require regulatory or organisational changes rather than additional public investment?

First question

Cohesion policy could contribute in the next institutional areas:

- Administrative efficiency at central, regional and local level; at central level stability is needed for creating a competent and trained staff; at regional and county level where stability is higher more resources are need to attract qualified persons and to train them in order to better respond to the new and complex duties;
- Computerization; in recent years the Romanian Government made significant efforts to computerize the administration at central level (this

was carried out with the help of EU); also the e-government project is meant to help people and businesses to do some administrative duties (as fiscal payments and reporting) by internet. The field where more effort is needed and where the Cohesion fund could contribute is the regional and county level where computerization and software skills are missing.

- Public procurement; in Romania has a special law that prescribes how public procurement should be performed; recently, at central level, was introduced a procurement system that transparently operates only trough internet; it is important to extend this system at regional and county level; this could be one direction of action for the Cohesion funding.

Second question

Currently institutional changes no longer represent a necessity. If institutional changes continue at the precedent pace too much resources will be wasted in reorganizing the institutions. Probably, the required change will be to recreate the National Agency for Regional Development and to consolidate this structure as the public coordinating body in the field of Economic and Social Cohesion policy[1].

Additional investments will be needed to train the staff and to create a regional computerized network for better communication, data base creation, reporting etc.

7.1. Regulatory framework

In 2002, the Romanian regulatory framework evolved in order to transpose the EU acquis in various fields. For this process some issues are important and have influence on the economic performances of Romanian economy. Some of them are highlighted in this section, and constitute an important burden on enterprises thus hampering the development. We mention the most important ones[2].

7.1.1. Tax administration and other obligations are a heavy burden to enterprises

The major problems faced by all private companies in relation with taxes, are the next:

a) **Excessive number of monthly declarations;** many declarations have to be submitted to various state bodies as Financial Administration, Labour Administration, other state funds, Unemployment Authority. Declarations could be submitted either directly at the administration

[1] *In the last four years Min. of EU Integration was in charge with Cohesion Policy.*
[2] *OECD – Economic Assessment Romania., June 2002.*

premises, or by mail. In the latter case, there are high chances that the declaration doesn't reach the destination and, as a consequence penalties are applied immediately. Another significant problem is the change of forms and procedures and various declarations (few times a year in some cases);

b) **Redundancy of declarations**; another problem is related to the redundancy and overlapping of declarations. In some cases the same information (as for instance employment/wage declaration) should be submitted and registered directly to various state bodies (as for instance: Chamber of Commerce, Labour Office, Unemployment fund, Handicapped persons Fund etc.);

c) **Tax payers need own paperwork to compensate for the lack of communication**; the institutions administering special funds do not communicate with – and between each other having various databases in various formats. Also, the Fiscal Authority does not correlate its own database with other institutions that administer and collect declarations. This explains the redundancy of declarations and taxpayers that have to compensate and correct the lack of communications among state institutions.

d) **Asymmetric position of state institutions and private companies (persons)**. This situation occurs in two different cases. One is the impossibility for a private person or company to penalize a wrong or incorrect behaviour/action of a state body – it is almost impossible to take action in court and complaints have little effect. This gives almost discretionary powers to state bodies over private entities. The second situation arises when private companies are entitled to reimbursement of VAT or tax errors. In many cases, the reimbursement is followed by a basic control of the company's activity before reimbursing the amount requested.

7.1.2. Unpredictable and unstable legal framework

An old issue, criticised many times by the business community and not solved yet, is that of the unpredictable legal framework. Legislation[1] continues to be promulgated without paying attention to details and consultations with the stakeholders. In the near past some improvements have been made in this respect: it was promulgated a law establishing the obligation to post draft laws on the internet before promulgation and have consultation with social partners (business community and trade unions). In too many cases these requirements are not observed[2].

---

[1] *In Romania is used a French inspired legalistic approach to policies. Laws tend to be detailed, covering a long range of situations, and later on so called methodological norms are needed to apply the law.*

[2] *The most recent case of such behavior took place in February 2005 when the Min. of Finance promulgated a new Fiscal Code without any consultation and without making public in advance the main provisions.*

The avalanche of laws and law changes generated a business environment difficult to be understood and observed by small businesses that do not have access to legal advice. The amassing laws and other legal documents as Emergency Ordinances issued by Government created a complex legal system, with many laws and regulations. As a broad and rough illustration of the increased complexity of the legal framework we could take into consideration the evolution of laws and regulations (see Figure 7-1). Constant changes in business environment such as frequent modification in taxation[1], altering incentives to investors etc. made very difficult drafting business plans or feasibility studies for more than one year.

Figure 7-1

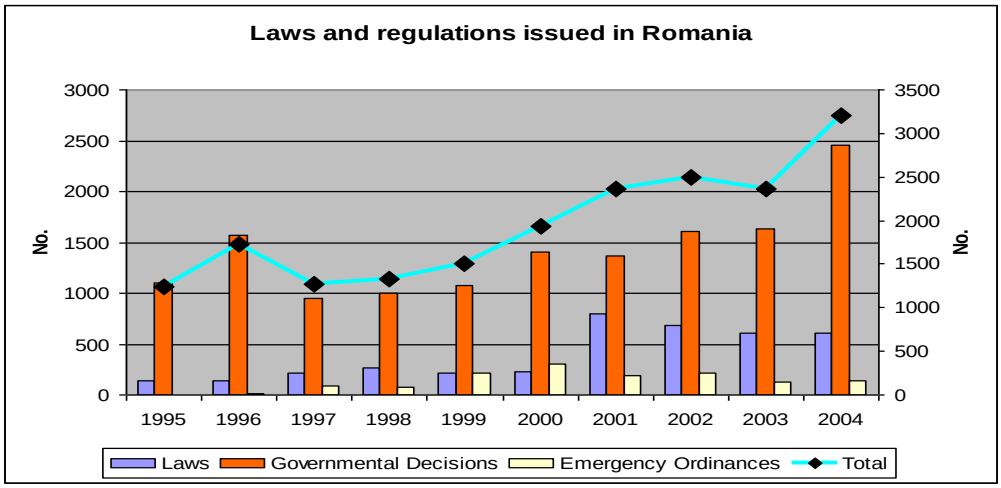

Source: Collection of "Legislația României 1995-2004", ISSN 1214 -1221 Bucureşti 2005.

To this situation should be added the complications created by the judicial system. Courts are overburdened and bankruptcy suits are difficult to be finalised. Reinforcing creditor protection will have direct consequences in reducing the cost of the credit.

7.1.3. Administrative inefficiency and corruption

In many studies[2], corruption is considered one major factor that influences FDI and, as a consequence, reduces economic growth. The issue of corruption has become a prominent item on the agenda of international institutions and

[1] *For instance, in February 2005, the Profit Tax was reduced to 16% and other 12 new taxes and charges were introduced in the Fiscal Code in order to compensate for reduction of the budget revenues by altering the Profit Tax.*

[2] *As for example see the paper Corruption and Composition of Foreign Direct Investment: Firm-Level Evidence; Beata K. Smarzynska and Shang-Jin Wei., World Bank 2000*

national governments. The OECD Convention[1] on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, which was signed in 1997 and went into effect in February 1999, criminalizes bribery of foreign officials by firms from member countries. Yet indices produced by organizations such as Transparency International suggest that corruption is still a widely spread phenomenon.

On one hand, corruption makes local bureaucracy less transparent and increases the value of using a local partner to cut through the bureaucratic maze. On the other hand, corruption decreases the effective protection of investor's intangible assets and lowers the probability that disputes between foreign and domestic partners will be adjudicated fairly, which reduces the value of having a local partner. The importance of protecting intangible assets increases together with the investor's technological sophistication, which tilts the preference away from joint ventures in a corrupt country.

In Romania, corruption is perceived as important, both by inhabitants and the international community. Various public opinion barometers showed that population indicates corruption as a major issue; on a scale of 100 points, corruption perception showed constantly more that 80 points. To this situation should be added low confidence in courts and parliament and high confidence in hierarchical institutions as church and army.

With respect to corruption, Transparency International (TI) publishes regularly Corruption Indexes. The 2000 Report included 90 countries with indexes between the lowest (1.2 in Nigeria) and the highest (10 in Finland). Romania has the index of 2.9 being ranked on the 68th place.

Regarding to institutions, the Global Corruption Barometer published by TI for 44 countries showed that Romania's political parties are perceived as the most corrupt institution. According to this survey, in three countries out of four, political parties are singled out as the institution from which citizens would most likely to eliminate corruption. The most acute situation seems to be in Argentina with 58.2% and Japan with a score of 51.9%. In Romania, political parties' corruption has a score of 24.3% and on the second place is listed the judicial system with a score of 20.2%. Bodies that have to deal with business recorded a score of 24.4% (Business licensing and Tax authority) (Table 4).

Table 4. Perception of corruption among Romanian citizens in regard with institutions

	Political Parties	Courts	Business licensing	Medical services	Tax authority	Police	Other
%	24.3	20.2	15.1	12.6	9.3	6.4	12.1

Source: Transparency International Global Corruption Barometer, 3rd July 2003

[1] *In US should be mentioned the Foreign Corrupt Practices Act that punishes US companies that are using bribery a business tool.*

7.2. Instability of central institutions and low resources allocated to local level institutions

Another factor that could be considered as a weakness is the instability of the central level structure. The progress towards EU integration created the demand for new institutions. In time, new institutions have been built but the frequent modifications created delays in the EU integration process and generated losses of the EU invested in training and creating new structures, etc. This instability was constant criticised by EU yearly country reports. We are going to give two examples regarding institutions that manage Social and Economic Cohesion Policy and Environment Policy.

In 1997, as a result of a PHARE project, Romanian authorities set up the National Agency for Regional Development (NARD) to act as a central executive body in the management of Structural Funds and eight Regional Development Agencies. This situation lasted for four years. In 2001, NARD was incorporated as a department in a new ministry called the Ministry of Development and Prognosis (MDP). In 2003, MDP was dissolved and the Department for Regional Development was included in the Min. of EU Integration (MIE) as a separate department. This solution is not final taking into account that MIE should have a broader activity, covering the whole *acquis communitaire* and not only the Social and Economic Cohesion Policy. In the future a new institution should be created for this sector.

With respect to environment, in 2001 the Min. of Waters, Forestry and Environment (MWFE) lost the Dep. of Forests that has been transferred to Min. of Agriculture. In 2003 the two ministries were merged into a gigantic ministry called the Min. of Agriculture, Forestry, Waters and Environment. The former Environment Ministry became a small department. This change surprised all stakeholders taking into account the huge cost of transposing the EU acquis for environment (around 30 billion €). In 2004, as consequence of criticism from EU and other international institutions, the Ministry of Environment and Water Management was recreated.

All these changes generated disruptions in the integration process, losses with respect to trained persons that have left the central administration and time lost with frequent transfer of duties and ownership problems, etc. In some cases all efforts made by EU trough PHARE projects to improve capacity building was lost.

By contrast to the central level, at county and local level existing institutions followed a more stable path. Several changes took place in the attributions and responsibilities as well as regarding the resources allocated but the main institutions (the county council, the local council, the major and the prefect) were not disrupted.

Low resources allocated to local administration (county and communal) created two categories of problems.

First, low salaries do not allow town halls and county councils to hire qualified persons in various fields such as environment, finance, management, urbanism, etc. Constant pressure to reduce the expenditures and diminish the staff is totally opposite with the more complex tasks resulting from transposing the acquis communitaire. An extra burden is the lack of information about new duties and challenges and the way to respond to them. Training of local authorities' staff is an obligation by law but the high turnover of staff makes this training less efficient.

Second, low resources of the local budgets (mainly in local mono-industrial towns) made very difficult the co-financing of EU grants for infrastructure. Local authorities have the right to borrow money up to 20% of the local budget but if an ISPA application is granted, this usually exhausts the co-financing capacity of other such projects.

Given the principle of additionality in the Structural Funds' regulation, national public co-financing of EU projects is a requirement. This implies the restructuring of national budgets which – particularly for Romania may, indeed, involve some political and technical difficulties which can give rise to some additional expenditures.

8. INSTITUTIONAL AND ADMINISTRATIVE ASPECTS OF THE COHESION POLICY

The key question to be answered by local experts is the following: Are the institutional and administrative preconditions in place for the effective design and implementation of the Cohesion policy? This question cannot be answered with YES or NO as the reality is complex. One factor does not allow for a sharp answer is the fact that most of the institutions to design and implement the Cohesion Policy are very new; some of them have only six month since their set up and undergo a hard learning process. In these circumstances, performance information is not available.

According to the Inception Report, the Romanian Country Report should take into account in addressing this question, the following six subjects:

1. Please provide an assessment of the following dimensions of the present system for administering Cohesion policy: strategy-building; project preparation (including technical and environmental assessments), design and selection; financial management; monitoring and evaluating outputs, results and impacts.

So far, the situation regarding the issues mentioned is as follow:

- ✓ strategy-building;
- many strategies were drafted in big hurry in order to comply with accession deadlines; legislation and institutions that in Western Europe took 20-30 years to be developed and implemented have to be in place in Romania in 2-4 years; this created a lot of problems and many mistakes were addressed in an ad-hoc manner or not addressed at all; time pressure prevented the elaboration of alternatives as cheapest solution, cost effective or more efficient alternative (alternatives were neither elaborated nor taken into account); harmonisation among policies was completely lacking;
- at central level several exercises of the NDP took place experimenting different approaches; the last one, NDP 2007-2013, took advantage of the previous errors and now seems to be agreed on with the Commission as being in accordance with the EU standards;
- al regional level, Regional Plans were drafted but only with the purpose of an exercise; there could be mentioned the low integration of the regional plans within NDP; in Romania a practice is used that could be described as: *planned at central level and implemented at regional level*;
- ✓ project preparation (including technical and environmental assessments);
- project preparation was subject to similar time pressures; if we take into account ISPA projects, in a very short period there had to be prepared numerous delicate projects for transportation and environment (in four

years had to be prepared many projects with a cumulated value of more than €2 billion); the most difficult situation was in the environmental sector where the lack of expertise in designing regional[1] landfills was an important obstacle; worsening the situation, the huge demand for engineering and design experts came after a period when almost all institutes of engineering were dismantled owing to the fact that new investment were very few in early 90s;

- at central level authorities have the advantage of qualified staff and better expertise in drafting projects financed by IFI;
- at county level, where projects are drafted, it is a more complex issue; according to Romanian legislation each public investment should have a Feasibility Study drafted according to the methodology within the legal Romanian documents; the Feasibility Study does not coincide with the EU required documents[2] based on the Cost-Benefit Analysis; so there is a gap between the two methodologies and, in the future, the Romanian legal methodology for public investment should be adapted to EU requirements;
- regarding the environmental assessment practice, since 2004 the directive referring to Environmental Impact Assessment (EIA) was transposed into the national legislation so that all investments carried out in Romania would follow the EIA directive as other EU countries.

✓ design and selection;

- in the case of design and selection there was not enough time to make a sound judgement; in some ISPA cases, after money was awarded, it turned out that the land was subject of legal disputes and a new location had to be identified and projects redisigned; as it was mentioned, in the case of regional landfill design, the expertise in Romania was missing;
- design is the duty of the owner who usually hires a specialized company; EU is providing a so called Call for Projects (Proposals) Brochure that specifies details for the applicant, eligibility, financial conditions etc.;
- selection of the projects is made usually by independent Commissions as stated in the Calls for Proposals; in many cases these Commissions are at regional level (Regional Agencies) and at national level, as well;

✓ financial management; financial management is taking place with the applicable enforced legislation at that time; no specific problems could be highlighted in this area; this was difficult for the local administration; in few cases municipalities could bring their own contribution of maximum 5% of the project value; in most cases the own contribution

[1] *Until the full transposition of the acquis in Romania only local landfills were built.*

[2] *So far the local public authority that is beneficiary of a EU grant should draft a dossier according to Romania legislation and another according to EU requirements; this practice usually increased the complexity and cost of application*

requested (25%) had to be borrowed from IFI;

- ✓ monitoring and evaluating outputs, results and impacts; monitoring and evaluation are usually tasks of the central and regional authority such as: the. Min. of EU integration, the Agency for SMS, the Min. of Education, the Min. of Health, other central bodies and RDAs; there is no standard procedure for evaluating; in rare cases the evaluation of outputs, results and impacts is made public; this area of evaluation has recorded the smallest progress towards EU norms. For instance, the computerized system of data exchange1 for monitoring the regional development programmers/projects (IRIS) was recently installed at MEI and RDAs as result of the EU assistance.
- ✓ at the time being it is impossible to estimate results and impacts of Cohesion Policy; nevertheless monitoring and independent evaluation structures should be in place in order to perform ex-ante, mid term and ex-post evaluation.

2. Does the absorption capacity of different sectoral and regional administrations affect the design and implementation of Cohesion policy strategies?

Regarding the absorption capacity the situation is as follows:

- ✓ at sectoral level the absorption capacity seems to be high enough from the technical and financial viewpoint;
- from the technical point of view, central bodies could access national institutes that have expertise in designing projects at the quality required by international financial institutions (EU, WB, ERBD etc.);
- from the financial point of view central bodies could co-finance either, by the central budget, or by making use of foreign financing (loans from the international markets) within indebtness limits agreed with IMF;
- ✓ at regional level there are no institutions to either draft or finance projects;
- ✓ at county level, the absorption capacity is limited from the technical and financial viewpoint:
- from the technical viewpoint, there is a certain expertise but this should be upgraded at the quality requested by the EU;
- from the financial point of view co-financing is not limited by law but as result of low resources available to the local budgets (by law local budgets could borrow from financial markets up to 20% of their budget); usually, for a medium town, an ISPA project could easily overwhelm the borrowing capacity and the co-financing for other projects is reduced or exhausted.

3. Is there a need for investment from Cohesion policy funds to upgrade human resources and equipment in those administrations and agencies that are

[1] *This application is made in PHP technology (interface) / PosgreSQL (for databases).*

directly responsible for designing and implementing Cohesion policy programmes and projects? If so, what are the specific needs i.e. in which administrative bodies, Ministries etc. and in which types of skills and/or equipment?

In Romania there is a need for investment to upgrade Public Administration bodies that are directly responsible for Cohesion Policy but there are diversified needs with respect to the supply and demand side.

A. Supply side

- At central level there is the Min. for EU integration, Min. of Finance, Min. of Transportation and other central bodies that play the roles of managing authorities and monitoring bodies. In this case there are provisions for new staff (for instance MIE has recently hired more than 200 people with obvious lack of experience) that should be trained;
- The next level is that of Intermediate Bodies (to be describer later on); none of these have experience in Cohesion issues except RDAs; in the case of RDAs, the expertise is substantial, but needs improvement. Moreover, some of them (special case RDA of the Region 8) have no appropriate offices, furniture, etc. In the case of RDAs, EU has made significant efforts of training and computerization, but, in some situations the Romanian contribution (office space, furniture, etc.) did not match the EU contribution.

B. Demand side

- At the level of beneficiaries, a special effort is needed (seminars, training sessions, manuals etc.) to help in improving projects. For the future more efforts should be made to enhance the demand side through improving projects' quality and better identifying the regional needs;
- With respect to with the co-financing capability, this depends directly on the economic growth of the regions.

4. Would some dimensions of capacity-building instead require domestic regulatory and/or institutional changes?

For now, it is premature to make estimation about new capacity-building or regulatory/institutional change taking into account that the new system does not function yet.

It seems that evaluation methodologies and structures (ex post, mid term and ex ante evaluation) are not in place yet and significant efforts shall be need in creating indigenous expertise in these areas.

Moreover, a mechanism is necessary to solve disputes between the public bodies, institutions and beneficiaries.

5. Are funds subsumed into existing domestic mechanisms and funding streams, or channelled via ad hoc Cohesion policy agencies and structures?

In order to channel funds a structure has been created that combines the existing public bodies and some of them have acquired new responsibilities.

Some new entities were created as offices or directorates within the existing ministries or agencies.

The legal framework, that was provided for the domestic mechanism and funding streams, continues to improve. In 2004, the institutional framework for coordination, implementation and management of structural instruments was established. The process of identificating and establishing the second-level institutional framework with responsibilities in the implementation of the Operational programmes' measures, respectively the Intermediate Bodies, has been finalized for now.

The Intermediate Bodies are institutions designated by the Managing or Paying Authorities, which delegate them attributions, and which implement the measures of the Operational Programmes and ensure the achievement of the projects financed by the Cohesion Fund. The delegation of attributions to Intermediate Bodies and the coordination and control mechanisms of these organizations are carried out on a contractual basis by the authority, which delegates attributions.

The Managing Authorities and the Paying Authorities shall still have the responsibility for adequate achievement of delegated attributions, as well as for the operations financed through structural instruments.

Hence, The Ministry of Public Finance is designated as Managing Authority for the Operational Programme "Technical Assistance" with the managing, coordination and implementing responsibilities with respect to the financial assistance allocated to this programme.

As **Intermediate Bodies** are designated the following institutions:

- For the Regional Operational Programme – the eight Regional Development Agencies;
- For the Sectorial Operational Programme "*Increasing economic competitiveness*" – the National Agency for Small and Medium Size Enterprises and Cooperatives, the Ministry of Education and Research, the Ministry of Communications and Information Technology and the Ministry of Economy and Trade – the directorate for Energy;
- For the Sectorial Operational Programme "Environmental Infrastructure" – the Regional Environmental Protection Agencies;
- For the Sectorial Operational Programme " Human Resources Development" – the Ministry of Education and Research and the National Agency for Employment;
- For the Sectorial Operational Programme "Agriculture, rural development and fisheries" – the SAPARD Agency and the National Company for Fisheries Fund Administration.

The Ministry of Labour, Social Solidarity and Family has the role[1] of Managing Authority for the Sectorial Operational Programme "Human Resources Development" and responsibility of managing, coordinating and implementing the financial assistance allocated to this programme. The Managing Authority is set up as a general directorate, and shall have attributions as established by the Governmental Decision no. 497/2004. The Managing Authority for the Sectorial Operational Programme "Human Resources Development" is operational since 2004.

The Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development, as Managing Authority for the Sectorial Operational Programme "*Agriculture, rural development and fisheries*" shall ensure[2], through a dedicated department, the efficiency and correctness of the coordination and reporting process regarding the implementation, monitoring and evaluation of the SAPARD Programme. As Managing Authority for the SAPARD Programme, the Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development shall also ensure the secretary's office for the Monitoring Committee for this Programme.

The structures of the Ministry of Economy and Trade were set up the Managing Authority[3] for the Sectorial Operational Programme "Increase of economic competitiveness" that shall fulfil the attributions established by GD 497/2004, and the Intermediate Body for Energy.

In 2004 was set[4] up the organization and functioning of the **National Committee** for the coordination of the preparation process for managing structural instruments. The Committee is set up for preparing the institutional framework necessary for the implementation of structural instruments. The representation in the Committee is ensured at state secretary level and at the level of the heads of the institutions that are involved in that process, respectively of the institutions that are designated to be Managing Authorities for the Operational Programmes. The Minister of Public Finance ensures the presidency of the National Committee and is servicing the Secretariat.

The main attributions of the Committee are: a) defining the strategy and planning the actions that required by the preparation process of the institutional framework, necessary for the management and implementation of structural instruments; b) monitoring the preparation process of the institutional and legal framework, as well as of the procedures that are required for managing and implementing structural instruments; c) coordination of the inter-institutional relationships between the structures that are involved in the management and implementation of structural instruments; d) assessment of the preparation

[1] *The GD no. 1120/15.07.2004 (OJ no. 696/3.08.2004) modifying and completing the GD no. 737/2003 regarding the organization and functioning of the Ministry of Labour, Social Solidarity and Family.*

[2] *The GD no. 1125/15.07.2004 (OJ no. 697/3.08.2004) modifying and completing the GD no. 409/2004 regarding the organization and functioning of the Ministry of Agriculture, Forests and Rural Development.*

[3] *The GD no. 957/15.06.2004 (OJ no 565/25.06.2004) modifying and completing the GD no. 738/2003 regarding the organization and functioning of the Ministry of Economy and Trade.*

[4] *The GD no. 1200/29.07.2004 (OJ No. 702/4.08.2004).*

process and of functioning of the institutional and legal framework, as well as of the necessary procedures for managing and implementing structural instruments; e) reporting to the Romanian Government and submitting proposals regarding the priority measures required by the preparation process and for the functioning of the institutional framework.

6. In those Member States that may be eligible for more than one Structural Funds' Objective in 2007-2013, what steps should be taken to ensure coordination in terms of implementation mechanisms?

This is a complex structure and little experience is available in Romania in how to manage multi-annual big budget programmes.

9. CONCLUSIONS

The main challenges for Romania from the viewpoint of human capital utilisation are: a) high proportion of persons employed in agriculture; b) relatively low activity rate for the whole working-age population. The main advantage of this production factor is the relatively high educational level and mobility of the younger fraction of labour supply.

Despite of some progresses made in infrastructure upgrading, efforts are still necessary to modernize it and to reduce significantly the gap with the developed European countries. In this manner, the premises could be ensured for sustained economic growth in the short and long run. For this reason it appears necessary that the most important part of allocations from Structural Funds (in our opinion about two thirds) has to be given for infrastructure development.

The recent economic growth tended to increase the gap with respect to the development level between the eight Romanian regions, the GDP growth being more and more conditioned at national and regional level by strengthening the SME sector and the rise of FDI flows.

The volatility of the legal framework and the incongruence of national policies on average term (more than a legislature) cannot warrant to the necessary extent the support for cohesive strategies. The institutional building oriented on creating compatibility with the acquis communautaire represents a real support element for developing a cohesive policy.

The frailty of the business climate will (still) represent an important restriction in adjusting the labour market to the internal labour demand. The Lisbon Strategy sets out only employment objectives/target, but the activity fields pertain to the specialization of national economies. Within this framework, Romania has not yet (re)defined its sustainability position/clusters on the international market.

At the time being there are no high tensions between the goals of national convergence and balanced development across all regions; among Romanian regions there are no significant disparities except some sectors as FDI. Bucuresti-Ilfov region induces GDP unbalance among regions but on the whole Romania would be covered by Objective 1 (GDP lower than 75% of the EU average); it is important to understand the existing negative trend and to put in place measures to prevent or reduce it.

Romania may be eligible for more than one Structural Funds' Objective in 2007-2013, in order to ensure that there is a coordinated strategy between different Objectives some steps should be taken:

a) creating appropriate mechanism for co-operation among the existing institutions and the right information and decision chain;
b) consulting stakeholders about the best way to provide support;
c) auditing the existing institution competences and programmes in order

to avoid overlaps and to eliminate deficiencies;

In Romania there are some weaknesses in the institutional context or the public administration which constrain economic development; some of them are: institutional instability, unpredictable legal framework, lack of evaluation culture etc.

The institutional structures and the legal framework are at the beginning; there is no experience there are shortages and gaps in dealing with CES Policy but progress is obvious. In order to increase the adsorption rate of the Cohesion Funds it is important to improve the demand side in several areas: strategy-building; project preparation (including technical and environmental assessments), design and selection; financial management; monitoring results and evaluating outputs and impacts.

ANNEX 1: DATA TABLES[1]
(CONTENT OF THE EXCEL FILES)

Data included in the Annex 4

A. National level

I.	**ESTIMATES OF PRODUCTIVITY**
I.1.	YEARLY GROWTH RATE OF LABOUR PRODUCTIVITY 1998-2003 (%)
II.	**LABOUR FORCE**
II.2.	INTERNAL MIGRATION DUE TO PERMANENT RESIDENCE CHANGING, BY AREA AND SEX
II.3.	STRUCTURE OF URBAN AND RURAL INTERNAL MIGRATION FLOWS DUE TO PERMANENT RESIDENCE CHANGING
II.4.	CIVIL EMPLOYMENT, BY MAIN ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY
II.5.	EVOLUTION OF AVERAGE NUMBER OF EMPLOYEES
II.6.	NUMBER OF REGISTERED UNEMPLOYED AND UNEMPLOYMENT RATE
II.7.	PARTICIPATION OF POPULATION IN LABOUR FORCE, BY SEX AND AREA
II.8.	EMPLOYMENT STRUCTURE, BY STATUS IN EMPLOYMENT, BY ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY, IN 2003
II.9.	POPULATION STRUCTURE, BY PARTICIPATION IN ECONOMIC ACTIVITY, BY SEX, AREA AND AGE GROUP, IN 2003
II.10.	AVERAGE NUMBER OF EMPLOYEES, BY ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY
II.11.	REGISTERED UNEMPLOYED (1) AND UNEMPLOYMENT RATE (end of year)
II.12.	REGISTERED UNEMPLOYED, RECEIVING CASH UNEMPLOYMENT INDEMNITIES(1), BY AGE GROUP AND EDUCATIONAL LEVEL, ON DECEMBER 31, 2003
II.13.	AVERAGE MONTHLY LABOUR COST AND AVERAGE HOURLY LABOUR COST, BY ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY, IN 2003
III.	**HUMAN CAPITAL**
III.14.	EMPLOYMENT STRUCTURE, BY AGE GROUP AND EDUCATIONAL LEVEL, IN 2003
III.15.	PERSONS WHO ATTENDED VOCATIONAL TRAINING COURSES
III.16.	TEACHING STAFF BY LEVELS OF EDUCATION, IN 2003/2004 SCHOOL(ACADEMIC)YEAR
III.17.	GRADUATES BY LEVELS OF EDUCATION, IN 2002/2003 SCHOOL (ACADEMIC) YEAR

[1] *Data that have provided with the main document as Excell File*

III.18.	EDUCATION BY LEVELS OF EDUCATION (day, evening, part-time education and learning at distance)
III.19.	ENROLMENT RATE FOR SCHOOL AGED POPULATION
III.20.	TERTIARY EDUCATION, BY LOCALITY (day, evening, part-time education and learning at distance)
IV.	**PUBLIC CAPITAL**
IV.21.	CLASSIFICATION OF COUNTIES AND LOCALITIES BY INHABITANTS NUMBER, ON JULY 1, 2003
IV.22.	NATURAL GAS DISTRIBUTION NETWORK AND VOLUME
IV.23.	DRINKING WATER SUPPLY NETWORK AND VOLUME
IV.24.	WATER SUPPLY, BY USER CATEGORIES
IV.25.	ACTIVE ECONOMIC AND SOCIAL UNITS OF NATIONAL ECONOMY, BY SIZE CLASS
IV.26.	PUBLIC ADMINISTRATION INSTITUTIONS, BY TYPE
IV.27.	NUMBER OF TELEPHONE SUBSCRIPTIONS (end of year)
IV.28.	GOODS TRANSPORT, BY MEANS OF TRANSPORT
IV.29.	RAILWAYS UNDER OPERATION (end of year)
IV.30.	PUBLIC ROADS(end of year)
IV.31.	PUBLIC SEWERAGE AND VERDURE SPOTS (end of year)
IV.32.	HEALTH INSTITUTIONS AND BEDS IN INSTITUTIONS WITH STATE MAJORITY OWNERSHIP(end of year)
V.	**KNOWLEDGE CAPITAL**
V.33.	MAIN INDICATORS FROM RESEARCH-DEVELOPMENT ACTIVITY, BY EXECUTION SECTORS AND TYPE OF OWNERSHIP
V.34.	EMPLOYEES FROM RESEARCH-DEVELOPMENT ACTIVITY, BY EXECUTION SECTORS AND OCCUPATIONS
V.35.	CURRENT EXPENDITURE FROM RESEARCH – DEVELOPMENT ACTIVITY, BY EXECUTION SECTORS AND TYPE OF RESEARCH
V.36.	TOTAL EXPENDITURE FROM RESEARCH-DEVELOPMENT ACTIVITY, BY EXECUTION AND FINANCING SOURCES
V.37.	STRUCTURE OF INNOVATION EXPENDITURE BY COMPONENT ELEMENT, ACTIVITY AND SIZE CLASS, IN 2002
VI.	**TRADE, BUSINESS AND PRIVATE INVESTMENT**
VI.38.	GROSS DOMESTIC PRODUCT BY CATEGORY OF RESOURCES
VI.39.	INDICES OF GROSS DOMESTIC PRODUCT, BY CATEGORY OF RESOURCES
VI.40.	INDICES OF GROSS DOMESTIC PRODUCT, BY CATEGORY OF USES
VI.41.	RATIOS SPECIFIC TO NATIONAL ACCOUNTS

VI.42.	PRODUCTION, INTERMEDIATE CONSUMPTION AND GROSS VALUE ADDED, BY ACTIVITY
VI.43.	CONSUMER PRICE INDEX
VI.44.	CONSOLIDATED STATE BUDGETBALANCE
VI.45.	CURRENT ACCOUNT DEFICIT
VI.46.	YEARLY MONEY SUPPLY RATE
VI.47.	ACTIVE SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES FROM INDUSTRY, CONSTRUCTION, TRADE AND OTHER SERVICES, BY ACTIVITY
VI.48.	WEIGHT OF STAFF IN ACTIVE SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN TOTAL STAFF OF ENTERPRISES FROM INDUSTRY, CONSTRUCTION, TRADE AND OTHER SERVICES, BY ACTIVITY
VI.49.	WEIGHT OF TURNOVER ACHIEVED BY ACTIVE SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE TUROVER OF TOTAL ENTERPRISES FROM INDUSTRY, CONSTRUCTION, TRADE AND OTHER SERVICES, BY ACTIVITY
VI.50.	INVESTMENTS, BY MAIN ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY
VI.51.	INVESTMENTS, BY ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY
VI.52.	STRUCTURES OF TOURISTS RECEPTION WITH FUNCTIONS OF TOURISTS ACCOMODATION
VII.	**ENVIRONMENT**
VII.53.	SUPERFICIAL WATER QUALITY, IN 2003
VII.54.	PRIMARY ENERGY RESOURCES
VII.55.	ENERGY CONSUMPTION
VII.56.	INSTALLED CAPACITY AND PRODUCTION OF ELECTRIC ENERGY
VII.57.	STRUCTURE OF THERMOELETRIC ENERGY PRODUCTION, BY TYPE OF FUEL CONSUMED
VII.58.	FUEL SPECIFIC CONSUMPTION FOR PRODUCING THERMOELECTRIC ENERGY
VIII	**Foreign Investment**

Data included in the Annex 4

B. Regional data

I.	**INFRASTRUCTURE**
I.1.	ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF ROMANIAN TERRITORY, ON DECEMBER 31, 2003
I.2.	NATURAL GAS DISTRIBUTION NETWORK AND VOLUME, IN 2003
I.3.	LOCALITIES PROVIDED WITH THERMAL ENERGY, ON DECEMBER 31, 2003
I.4.	DRINKING WATER SUPPLY NETWORK, IN 2003
I.5.	PUBLIC ROADS, ON DECEMBER 31, 2003
I.6.	RAILWAYS UNDER OPERATION, ON DECEMBER 31, 2003
I.7.	PUBLIC SEWERAGE, ON DECEMBER 31, 2003
I.8.	VOLUME OF DRINKING WATER SUPPLIED TO CONSUMERS, IN 2003
II.	**GDP**
II.9.	REGIONAL GROSS DOMESTIC PRODUCT, IN 1998
II.10.	REGIONAL GROSS DOMESTIC PRODUCT, IN 1999
II.11.	REGIONAL GROSS DOMESTIC PRODUCT, IN 2000
II.12.	REGIONAL GROSS DOMESTIC PRODUCT, IN 2001
II.13.	REGIONAL GROSS DOMESTIC PRODUCT, IN 2002
III.	**LABOUR FORCE**
III.14.	.POPULATION BY SEX AND AREA, ON JULY 1, 2003
III.15.	PARTICIPATION OF POPULATION IN LABOUR FORCE, BY SEX, AREA AND REGIONS
III.16.	EMPLOYMENT STRUCTURE, BY AGE GROUP AND EDUCATIONAL LEVEL, IN 2003
III.17.	EMPLOYMENT STRUCTURE, BY AGE GROUP, SEX, AREA AND STATUS IN EMPLOYMENT, IN 2003
III.18.	EMPLOYMENT STRUCTURE, BY AGE GROUP AND ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY, IN 2003
III.19.	REGISTERED UNEMPLOYED (1) AND UNEMPLOYMENT RATE, ON DECEMBER 31, 2003
III.20.	AVERAGE NET NOMINAL MONTHLY EARNINGS, BY ACTIVITY OF NATIONAL ECONOMY, IN 2003
IV.	**EDUCATION**
IV.21.	TERTIARY EDUCATION IN 2003-2004 ACADEMIC YEAR (day, evening, part-time education and learning at distance)
V.	**RESEARCH**
V.22.	RESEARCH – DEVELOPMENT ACTIVITY

ANNEX 2: DRAFT REGULATION 2007-2013 ELIGIBLE CATEGORIES OF FUNDING UNDER THE CONVERGENCE OBJECTIVE

European Regional Development Fund (ERDF)

Under the “Convergence” objective, the ERDF shall focus its assistance on supporting sustainable integrated regional and local economic development by mobilising and strengthening endogenous capacity through programmes aimed at the modernisation and diversification of regional economic structures, primarily in the following areas:

1) Research and technological development (R&TD), innovation and entrepreneurship, including strengthening of regional research and technological development capacities, aid to R&TD in small and medium-sized enterprises (SMEs) and to technology transfer, improvement of links between SMEs and universities, and research and technology centres, development of business networks and clusters, support for the provision of business and technology services to groups of SMEs, fostering of entrepreneurship and innovation funding for SMEs through new financing instruments;
2) Information society, including development of local content, services and applications, improvement of access to and development of on-line public services, aid and services to SMEs to adopt and effectively use information and communication technologies (ICTs);
3) Environment, including investments connected with waste management, water supplies, urban waste-water treatment and air quality, integrated pollution prevention and control, rehabilitation of contaminated sites and land, promotion of biodiversity and nature protection, aid to SMEs to promote sustainable production patterns through the introduction of cost-effective environmental management systems and the adoption and use of pollution-prevention technologies;
4) Prevention of risks, including development and implementation of plans to prevent and cope with natural and technological risks;
5) Tourism, including promotion of natural and cultural assets as potential for the development of sustainable tourism, protection and enhancement of the cultural heritage in support of economic development, aid to improve the supply of tourism services through new higher value-added services;
6) Transport investments, including trans-European networks and integrated city-wide strategies for clean urban transport, which contribute to improving the access to and quality of passenger and goods services, to achieving a more balanced modal split, to promoting intermodal systems and reducing environmental impacts;

7) Energy, including trans-European networks, which contribute to improving security of supply, completing the internal market, and integrating environmental considerations, improvement of energy efficiency and the development of renewable energies;
8) Education investments, which contribute to increasing the attractiveness and quality of life in regions;
9) Health, including investments to develop and improve health provision which contribute to regional development and quality of life in regions;
10) Direct aid to investment in SMEs contributing to creating and safeguarding jobs.

European Social Fund (ESF)

Within the framework of the **convergence and the regional competitiveness and employment objectives**, the ESF shall support action under the following priorities:

(a) increasing adaptability of workers and enterprises, in particular by promoting:

i. increased investment in human resources by enterprises, especially SMEs, and workers, through the development and implementation of lifelong learning systems and strategies which ensure improved access to training of low skilled and older workers, transparency of qualifications and competences, dissemination of ICT and management skills and the promotion of entrepreneurship and innovation;
ii. the anticipation and positive management of economic change, notably through the design and dissemination of innovative and more productive forms of work organisation, including better health and safety, the identification of future occupational and skills requirements, and the development of specific employment, training and support services to workers in the context of company and sector restructuring.

(b) enhancing access to employment of job seekers and inactive people, preventing unemployment, prolonging working lives and increasing participation in the labour market of women and migrants, in particular by promoting:

i. the modernisation and strengthening of labour market institutions, in particular employment services;
ii. the implementation of active and preventive measures ensuring early identification of needs and personalised support, job search and mobility, self-employment and business creation;

iii. specific action to increase sustainable participation and progress of women in employment, to reduce gender-based segregation in the labour market including by addressing the roots of the gender pay gaps, and to reconcile work and private life including by facilitating access to childcare and care for dependent persons;

iv. specific action to strengthen the social integration of migrants and increase their participation in employment, including guidance and language training and validation of competences acquired abroad.

(c) reinforcing social inclusion of people at a disadvantage and combating discrimination, in particular by promoting:

i. pathways to integration in employment for disadvantaged people, people experiencing social exclusion, early school leavers, minorities and people with disabilities, through employability measures, including in the field of the social economy, accompanying actions and relevant social support and care services;

ii. diversity in the workplace and the combat against discrimination in accessing the labour market through awareness-raising and the involvement of local communities and enterprises.

(d) mobilising for reforms in the fields of employment and inclusion, in particular by promoting the development of partnerships and pacts through networking of relevant stakeholders at national, regional and local level.

Within the framework of the **convergence objective** the ESF shall also support action under the following priorities:

(a) Expanding and improving investment in human capital, in particular by promoting:

i. the implementation of reforms in education and training systems, especially with a view to raising their responsiveness to the needs of a knowledge-based society, improving the labour market relevance of initial education and training and continually updating of skills of teaching and other personnel;

ii. increased participation in education and training throughout the life-cycle, including through action to achieve a significant decline in early school leaving and increased access to initial vocational and tertiary education;

iii. the development of human potential in research and innovation, notably through post-graduate studies and training of researchers and related networking activities between universities, research centres and enterprises.

(b) Strengthening institutional capacity and the efficiency of public administrations and public services at national, regional and local level to embrace reforms and good governance especially in the economic, employment, social, environmental and judicial fields, in particular by promoting:

i. good policy and programme design, monitoring and evaluation, through studies, statistics and expertise, support to interdepartmental coordination and dialogue between relevant public and private bodies;

ii. capacity building in the delivery of policies and programmes, including with regard to the enforcement of legislation, especially through managerial and staff training and specific support to key services, inspectorates and socio-economic actors including social partners and relevant non-governmental organisations.

Cohesion Fund

Assistance from the Fund shall be given in the following areas ensuring an appropriate balance and according to the investment and infrastructure needs specific to each Member State receiving assistance:

1) trans-European transport networks, in particular priority projects of European interest as identified by Decision No 1692/96/EC;

2) achievement of the objectives of Article 174 of the Treaty falling within the priorities assigned to the Community environmental protection policy under the policy and action programme on the environment;

3) areas that can be developed on a sustainable basis and clearly present environmental benefits, namely energy efficiency and renewable energy and, in the transport sector outside the trans-European networks, rail, river and sea transport, intermodal transport systems and their interoperability, management of road and air traffic, clean urban transport and public transport.

BIBLIOGRAPHY

1. Sara Davies, Study on the Potential and Needs of the New Member States; (No 2004 CE 16 0 AT 038), Inception Report, European Policies Research Centre, University of Strathclyde, February 2005.
2. xxx Report No. 29123 – Romania, ROMANIA Restructuring for EU Integration – The Policy Agenda, Country Economic Memorandum, June 2004, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Document of the World Bank.
3. xxx Government of Romania, Addendum to the 2004 REPORT on the progress in preparing the accession to the European Union (July – August 2004).
4. Alphametrics and Applica (2003) Needs of Objective 1 regions in the accession countries and in existing EU15 Member States in areas eligible for Structural Funds. Report to DG Regional Policy.
5. xxx COM (2004a) Catching-up, growth and convergence of the new Member States. The EU Economy 2004 Review. Luxembourg.
6. xxx COM (2004b) The report on the implementation of the 2003-2005 Broad Economic Policy Guidelines. Luxembourg.
7. COM (2004e) A new partnership for cohesion: Convergence, competitiveness, cooperation. Third report on economic and social cohesion. Luxembourg.
8. F. M. Pavelescu – Transformation of economy and desequilibria of labour market, IRLI Publishing House Bucharest, 2003 (in Romanian).
9. F. M. Pavelescu – Correlation between domestic demand and exports dynamics, Romanian Review of Economics No. 2 /2003.
10. F. M. Pavelescu, V. Platon – Costs and benefits of restructuring labour market operation model, Economic Problems No. 15-16/2002 (in Romanian)
11. F. M. Pavelescu, V. Platon – Projection of labour market operation models, compatible with European Integration requirements, Booklets of ESEN-2 Research Programme No. 36/2002 (in Romanian).
12. Pascariu G., *et al.*, EU Cohesion Policy and Romania's regional and social development, European Institute in Romania, 2002.
13. Platon V., (co-ordinator), *Support study for the Action Plan for industrial waste landfilling in order to comply with EU legislation*, Pre-Accession Impact Studies II – PAIS II, European Institute in Romania, Bucureşti, May 2004.

14. Platon V., (co-ordinator), *Guidance Manual* containing information about the identification, preparation and implementation of large regional infrastructure projects, PHARE Programme RO 0108.03.06.01.04 “Support for organising awareness campaign and facilitation of application preparation” subprograme “specific technical assistance for the large-scale infrastructure projects to be financed under Phare “Economic and Social Cohesion”, Bucuresti 2004.
15. Cojanu V., *et al.*, Specific requirements of the EU structural instruments and policy implications for Romania, European Institute in Romania, 2004.
16. xxx National Human Development Report, UNDP, 2000, 2002.
17. xxx Statistical yearbook of Romania, National Institute for Statistics 1993, 1997, 1999, 2004.
18. xxx Reports of National Bank of Romania 1998, 2001, 2003.
19. xxx Territorial Statistics in Romania, National Institute of Statistics 2004
20. Programul Phare în România, http://anaf.mfinante.ro/wps/portal/
21. Strategia Națională de ocupare a forței de muncă, Ministerul Muncii şi Solidarități Sociale – Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.
22. Romania Restructuring for EU Integration – The Policy Agenda, Document of the World Bank.
23. Programul de ocupare a forței de muncă pentru anul 2005 al ANOFM, www.anofm.ro.
24. Planul Național de Acțiune pentru ocuparea forței de muncă, ANOFM – Ministerul Muncii şi Solidarități Sociale, 2005 (36 pages).
25. Anexa privind Planul Național de Acțiune pentru ocuparea forței de muncă 2004-2005 (din 11/04/2004, publicat în Monitorul Oficial, partea I nr. 422 bis din 11/05/2004), Guvernul României.
26. Programul de preaderare, www.cnp.ro.
27. ISPA Annual Report, 2003.
28. Al doilea document consultativ pentru Planul Național de Dezvoltare 2007-2013, Guvernul României (Ministerul Finanțelor Publice).
29. Alphametrics and Applica (2003) Needs of Objective 1 regions in the accession countries and in existing EU15 Member States in areas eligible for Structural Funds. Report to DG Regional Policy. Contract No. 2002/CE160AT174. Brussels. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/ sources/docgener/studies/study_en.htm.
30. I. Begg *et al.* (2003) The impact of Member State policies on cohesion. Report to DG Regional Policy of the European Commission. Brussels.

http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/studies/study_en.htm.

31. J. Bradley, E. Morgenroth, J. Gács and G. Untiedt (2004) A study of the macro-economic impact of the reform of EU Cohesion policy. A report for DG Regional Policy. Brussels. http://europa.eu.int/comm/ regional_policy/ sources/docgener/studies/study_en.htm.
32. ECOTEC Research & Consulting Ltd (2002) Ex post evaluation of Objective 1 in 1994-1999. Report for DG Regional Policy of the European Commission. Brussels. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/ docgener/evaluation/rado_en.htm.
33. European Commission (2004a) Catching-up, growth and convergence of the new Member States. The EU Economy 2004 Review. Luxembourg. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/the_eu_economy_review2004_en.htm.
34. European Commission (2004b) The report on the implementation of the 2003-2005 Broad Economic Policy Guidelines. Luxembourg. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/broadeconomypolicyguidelines2004_en.htm.
35. European Commission (2004c) Structural indicators: Update of the statistical annex (annex 1) to the 2004 Report from the Commission to the Spring European Council. Luxembourg. http://europa.eu.int/ growthandjobs/reports/index_en.htm.
36. European Commission (2004d) Economic Forecasts, autumn 2004. Brussels. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/ european_economy/forecasts_en.htm.
37. European Commission (2004e) A new partnership for cohesion: Convergence, competitiveness, cooperation. Third report on economic and social cohesion. Luxembourg. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion3/cohesion3_en.htm.
38. European Commission (2001a) The economic impact of enlargement. Brussels: DG for Economic and Financial Affairs Enlargement Paper No. 4 (June 2001). http://europa.eu.int/comm/economy_finance/ publications/ enlargement_papers/enlargementpapers04_en.htm.
39. European Commission (2001b) Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory. Second report on economic and social cohesion. Luxembourg. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/contentpdf_en.htm.
40. European Commission (2000) Real convergence and catching-up in the EU. The EU Economy 2000 Review. Luxembourg: Office for Official

Publications of the EC. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/european_economy/the_eu_economy_review2000_en.htm.

41. Y. Hervé and R. Holzmann (1998) Fiscal Transfers and Economic Convergence in the EU: An analysis of absorption problems and an evaluation of the literature. Baden-Baden: Nomos.
42. D. Kaufmann, A. Kraay and M. Mastruzzi (2003) Governance matters III: Governance indicators for 1996-2002. Washington: World Bank. http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/govmatters3.html.
43. National Center for Education Statistics (NCES) (2004) Highlights from the Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS). US Department of Education. http://nces.ed.gov/timss/Results03.asp.
44. Österreichisches Institut für Raumplanung (ÖIR – Austrian Institute for Spatial Planning), in association with LRDG and IDOM, (2003) A study on the efficiency of the implementation methods for Structural Funds. Report for DG Regional Policy of the European Commission. Brussels. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docgener/studies/study_en.htm.
45. Programme for International Student Assessment (PISA) (2004) Learning for Tomorrow's World. Paris: OECD. http://nces.ed.gov/timss/Results03.asp.
46. S. Taylor, J. Bachtler and M.L. Rooney (2001) Implementing the New Generation of Programmes: Project Development, Appraisal and Selection. IQ-Net Thematic Paper No. 7(2), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, Glasgow.
47. Transparency International (2004) Global corruption report. Berlin. http://www.globalcorruptionreport.org/download.htm.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 182/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ŞI MONETARE
"VICTOR SLĂVESCU"

STABILITATEA FINANCIARĂ

Napoleon POP

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

REZUMAT 667
1. STABILITATEA FINANCIARĂ – OBIECTIV AL POLITICILOR PUBLICE..... 668
2. TEORII ALE STABILITĂȚII FINANCIARE..... 671
3. CE ESTE STABILITATEA FINANCIARĂ? 673
4. CONCLUZII CU RELEVANȚĂ PENTRU STAREA FINANCIARĂ A UNEI ECONOMII 676
5. EXERCIȚIUL UNEI EVALUĂRI A STABILITĂȚII FINANCIARE A ROMÂNIEI 677
6. EVALUAREA DE ANSAMBLU A STABILITĂȚII 678
7. METODOLOGIA EVALUĂRII 679
BIBLIOGRAFIE 681

REZUMAT

Centrul de Cercetări Financiare şi Monetare şi-a propus să elaboreze o metodologie şi o matrice de indicatori primari, secundari şi terţiari prin care să poată fi analizată starea financiară a economiei naţionale, abordând atât nivelul macroeconomic, cât şi pe cel microeconomic. Spre acest proiect am fost îndreptaţi de concluziile unui seminar internaţional ţinut la Universitatea din Sibiu, în anul 2004, constatând fie existenţa unor baze de date mai puţin prelucrate, fie o dispersie a unor preocupări analitice cu rezultate mai mult secvenţionale. Nevoia de decizii economico-financiare bazate pe un grad cât mai mare de reprezentativitate a realităţilor macro şi micro a pus şi ea în evidenţă resursele incomplet folosite sau incomplet integrate, tocmai acesta fiind obiectivul proiectului prin care să se poată caracteriza starea financiară a economiei naţionale. Fixându-ne o modalitate de a ajunge la definirea stării financiare, ne-am pus întrebarea raportului dintre aceasta şi stabilitatea financiară.

Încercăm o abordare a conceptului de stabilitate financiară, chiar încă controversat din punct de vedere teoretic, pornind de la demersul unei analize, cu instrumentele adecvate, a stării financiare a României. Aceasta din urmă este un proiect al Centrului de Cercetări Financiare şi Monetare lansat în 2005, care se bazează în primul rând pe construcţia unui sistem de indicatori prin care să putem caracteriza starea fiscal-bugetară şi să determinăm cantitativ impulsul fiscal, ca unul dintre elementele definitorii ale atractivităţii economiei româneşti.

De la bun început, avem percepţia clară că starea financiară a unei economii subsumează problematica stabilităţii financiare, dar nu suntem convinşi de măsura în care stabilitatea financiară dă calitatea stării financiare a unei economii naţionale. Tocmai de aceea ne preocupă măsura în care problematica stabilităţii financiare răspunde la sănătatea de ansamblu a unei economii naţionale.

Poate din dorinţa de a ajunge relativ repede la un rezultat pragmatic-aplicativ şi la un instrument operaţional legat de starea financiară a economiei româneşti, s-ar putea să greşim în ceea ce priveşte raportul dintre stabilitatea financiară şi starea fiscal-bugetară, în sensul că cele două categorii s-ar putea mai degrabă să se intersecteze decât să se suprapună, în ambele cazuri rămânând însă preocupaţi de eventualele diferenţe.

Ca urmare, considerăm că o incursiune, fără pretenţii de exhaustivitate, în teoria şi practica stabilităţii financiare este necesară în delimitarea răspunsului nostru final la contribuţia acesteia la o caracterizare calitativă a stării financiare, definind totalitatea condiţiilor necesare unei operări optime într-un sistem economic presupus sănătos.

1. STABILITATEA FINANCIARĂ – OBIECTIV AL POLITICILOR PUBLICE

Cercetări şi analize în domeniul stabilității financiare demonstrează că punctul de plecare al acestora este tocmai sesizarea momentelor de instabilitate financiară. Începând cu marea depresiune din 1929 şi terminând cu criza asiatică din 1998, secolul XX a trecut prin momente de mare instabilitate financiară, care au ridicat semne de întrebare din punct de vedere nu numai al cauzelor acestora, ci şi al modului de propagare a unei astfel de instabilități, întrucât nici o criză de natură financiară nu a rămas circumscrisă unui singur teritoriu național. Toate au explodat într-o arie poate mai restrânsă, dar au avut efecte pe teritorii vaste, iar fenomenul de globalizare accentuează periculozitatea unei instabilități financiare regionale la nivel planetar.

Soluționările la crizele financiare, mai ales cele începând cu criza din Mexic (1995), au demonstrat că intervenția oficială „este o necesitate în restabilirea/ promovarea stabilității financiare", ceea ce echivalează cu faptul că promovarea stabilității financiare trebuie să fi devenit un **obiectiv explicit al politicilor publice.**

Andrew Crokett, în unul dintre eseurile sale dedicate stabilității financiare, arăta că „nu există dubii în ceea ce priveşte faptul că stabilitatea financiară este un lucru bun". Această aserțiune se bazează pe ideea că stabilitatea financiară creează un mediu economic şi politic favorabil pentru cei care economisesc şi investesc, respectiv să intre în contracte prin care banii unora servesc la realizarea ideilor altora.

De asemenea, acest mediu favorabil îmbunătățeşte intermedierea financiară şi alocarea eficientă a resurselor, ajută în final la **facila implementare a politicilor macroeconomice** în sarcina executivului. Relevarea acestui ultim aspect, ca responsabilitate a autorității publice exercitată prin politici publice, accentuează faptul că stabilitatea financiară trebuie să fie un obiectiv necesar al politicilor publice, față de care trebuie asumate responsabilități serioase. Ca urmare, este mai mult decât evidentă nevoia de "o anumită intervenție a statului", cu condiția unei distincții majore între ceea ce presupune ea din punct de vedere al unei acțiuni pentru **stabilitate** şi al uneia care să ducă la **rigiditate**.

De regulă, omisiunea distincției menționate a constituit sursa greşelilor majore făcute de autorități în țările emergente cu orientare de la sistemele totalitare spre cele de piață, acestea dând dovadă mai mult de rigiditate în speranța promovării unei stabilități, rigiditate care însă nu avea nimic de a face cu sistemul economic propus ca obiectiv, respectiv cel funcționabil de piață.

Regula de aur a realizării scopului promovării stabilității financiare de către autoritățile publice este foarte simplă: prețurile de piață trebuie lăsate să se mişte

conform condițiilor de modificare în raportul cerere-ofertă. Este singura cale pentru a afla adevărul costurilor şi măsura competitivității într-o economie concurențială globală. Ca urmare, instituțiile financiare falimentare care, prin mecanismele pieței, induc instabilitate în sistem nu vor fi împiedicate să iasă de pe piață atunci când înregistrează pierderi sistematice, singurul lucru permis autorităților fiind tocmai să flexibilizeze prețurile şi structurile de piață pentru a uşura acest exit şi să împiedice propagarea eşecului acestora spre părțile sănătoase dintr-o economie.

Prin această tipologie de intervenție, stabilitatea financiară a unei economii trebuie interpretată ca un „bun public", prin care unii utilizatori/consumatori de servicii financiare să nu-i priveze pe alții de aceleaşi beneficii ale stabilității (acces privilegiat la credite etc.). Prin prisma acestei **accesibilități uniforme şi universale** a tuturor consumatorilor la servicii financiare, într-un context de stabilitate financiară, rezultă şi mai bine scopul nuanțat al „intervenției" amintite: autoritățile publice **au un interes major să vadă** că oferta de servicii financiare este adecvată, ceea ce nu este sinonim cu **intervenția directă** a aceleiaşi autorități publice pe piețele financiare ca argument al promovării stabilității.

Înțelegerea acestei nuanțări este şi mai bună dacă ne punem o întrebare simplă: există vreo agenție guvernamentală care să se preocupe direct de stabilitatea pieței automobilelor sau a produselor alimentare, în sensul ca oferta să fie adecvată cererii? Dacă răspunsul este negativ, de ce ar trebui să existe o astfel de agenție pentru piețele financiare?

Acceptând o astfel de judecată, vom înțelege că responsabilitatea autorităților publice, având ca țintă finală stabilitatea în general, cu folosirea instrumentelor adecvate ale promovării acesteia, se exercită în fapt prin măsuri indirecte, mai sofisticate, poate insidioase, dar eficace, cum sunt: asigurarea cadrului concurențial, introducerea standardelor şi a certificării de constituire şi funcționare, a supravegherii, a conformității față de standarde etc.

Numai de această manieră trebuie înțeleasă promovarea stabilității financiare ca obiectiv al politicii publice şi modul exact „de intervenție" a autorităților publice, respectiv nu prin agravarea rigidităților (a salvării administrative a ceea ce este oricum pierdut), ci prin flexibilizarea acestora (uşurarea ieşirii de pe piață, prin disciplina pieței, a tot ceea ce aduce atingere stabilității ei). Specialiştii apreciază că este în interesul public ca piața să fie lăsată să funcționeze în primul rând după regulile ei. Dar, dacă **însăşi piața nu-şi mai poate îndeplini funcțiunile**, atunci este momentul în care intervenția autorității publice este justificată, în virtutea riscului pierderii avantajelor unui mediu stabil.

Mai mult, atingerea obiectivului politicilor publice în promovarea instabilității financiare îmbracă două forme: cea a **responsabilității autorităților de supraveghere**, în general, iar în ultimul timp, ca urmare a multor evenimente degenerând în posibile crize de instabilitate financiară; cea a **tuturor responsabililor de politici publice**, în special.

Dacă am încercat să desluşim cum trebuie să se intervină prin politica publică în promovarea stabilității financiare, este la fel de util să vedem şi de ce.

Crizele din sistemele financiare au demonstrat o legătură directă a acestora cu gradul de sănătate a economiei reale. Ceea ce a început cu o criză valutară în Mexic a degenerat într-o recesiune economică, iar tensiunile create în sistemul bancar de această recesiune i-au imprimat un caracter şi mai profund, şi mai sever. Au urmat, apoi, efectele de „împrăştiere" a crizei mexicane în alte țări latino-americane.

Lecția crizelor financiare, în ceea ce priveşte răspunsul la întrebarea **de ce un obiectiv important al politicilor publice trebuie să fie stabilitatea financiară**, scoate în evidență cel puțin patru rațiuni:

a) sistemul financiar, prin el însuşi (asimetria informației şi hazardul moral), este predispus la instabilitate;
b) instabilitatea sistemului financiar poate genera efecte de propagare negative de anvergură în economia reală;
c) o economie sănătoasă, cu potențial de creştere, nu se poate manifesta decât într-un sistem financiar stabil;
d) stabilitatea financiară trebuie să fie preocupanta în egală măsură atât pentru băncile centrale, cât şi pentru responsabilii de politică macroeconomică.

2. TEORII ALE STABILITĂȚII FINANCIARE

Studii recente în domeniul financiar relevă faptul că interesul pentru stabilitatea financiară a fost determinat, în principal, de două considerente majore:

- observarea fenomenelor de instabilitate financiară a dus la concluzia că acestea au o coerență ce poate fi fundamentată macroeconomic;
- creşterea şi integrarea piețelor financiare mondiale, aducând după sine riscuri sistemice, au determinat în mod implicit acordarea unei importanțe sporite acțiunii politice în salvgardarea stabilității financiare.

Principalele teorii elaborate cu privire la stabilitatea financiară pornesc, aşa cum am mai menționat, de la abordarea prioritară a cauzelor instabilității financiare. Astfel, distingem:

a) teorii fundamentate pe **creşterea datoriilor şi accentuarea fragilității financiare** (a piețelor şi instituțiilor), care consideră că manifestarea unei crize financiare este semnalul de întrerupere a normalității unui ciclu economic sau de afaceri. Criza economică este răspunsul la excesul „de împrumuturi fără relevanță productivă", care se manifestă pe piețele financiare;
b) teorii bazate pe **abordare monetaristă**, punând accent pe efectul contagios al panicii din sectorul bancar asupra contractării masei monetare. Această panică este cauzată de pierderea încrederii publice în abilitatea băncilor de a returna, la cerere şi imediat, depozitele deponenților. În spatele lipsei încrederii publice, se află, de obicei, eşecul instituțional ca efect al eşecului autorităților, care nu şi-au îndeplinit obligația responsabilității aplicării unei politici monetare predictibile şi transparente;
c) teorii care se concentrează în general pe **incertitudini**, generate potențial sau în mod real de evenimente impredictibile (instabilitate politică, schimbări de regimuri politice determinând aşa-zisele „comportamente de turmă" de nestăpânit) şi care conduc la instabilitate financiară sistemică;
d) teorii care pornesc de la **asimetria de informații** dintre creditori şi împrumutați, generând ceea ce în literatura de specialitate este denumit ca „hazard moral" şi „selecție riscantă". Se observă că, în anumite cazuri (de ex., atunci când rata dobânzilor creşte rapid), cei care se împrumută fie sunt neraționali economic („aventurieri" în afaceri în condiții grele de creditare), determinând o „selecție riscantă" de clienți, fie sunt cei cu garanții reale fără valoare, neavând nimic de pierdut creditându-se, dar prezentând un „hazard moral". În ambele cazuri, resursele de credit sunt

drenate spre destinații neproductive şi/sau riscante, ducând la scăderea treptată a ofertei de credit. „Asimetria de informații” poate induce, în final, ca urmare a acumulării de efecte ale asumării de riscuri prin înşelarea bunei credințe a creditorilor, o neîncredere generală față de debitori.

Observăm că toate teoriile prezentate converg spre riscul contractării reale (micşorării dimensiunilor şi volumului) a pieților financiare, cu impact asupra creşterii şi sănătății economiei, fiind erodat potențialul ambelor dimensiuni cantitative şi calitative ale dezvoltării. Implicațiile macroeconomice ale instabilității financiare sunt evidente, aceste teorii ajustând doar în mică măsură percepții mai vechi bazate pe studii empirice, conform cărora episoade periodice de bulversare financiară erau atribuite şocurilor externe şi/sau unor forme aberante de comportament economic.

3. CE ESTE STABILITATEA FINANCIARĂ?

Cu privire la definiția şi conținutul stabilității financiare, dezbaterile nu sunt încheiate, după cum nu se poate aprecia existența unui consens larg acceptat (Corrigan, Crockett, Davis, Goodhart, Hartmann etc.). Comparațiile cele mai utilizate pentru a se ajunge la o definiție şi un conținut al stabilității financiare sunt raportate, de regulă, la definiția şi conținutul stabilității monetare, domeniu în care progresele în atingerea unui consens sunt mult mai avansate.

Totuşi, ceea ce este de reținut, ca un rezultat important al analizelor şi al dezbaterilor în domeniu, este că, deşi cele două domenii de stabilitate evocate au conceptual obiective diferite, urmărite prin politici publice diferite**, se recunoaşte că legătura dintre ele poate deveni puternică în anumite momente.**

Deocamdată, opiniile cu privire la stabilitatea financiară sunt mai mult individualizate, ceea ce face dificilă ajungerea la un consens. Dar atât Crockett, cât şi Davis afirmă că stabilitatea financiară se referă la sau se aplică în egală măsură **instituțiilor şi piețelor financiare**.

În opinia acestora, stabilitatea financiară cere întrunirea a două condiții:

a) **instituțiile-cheie** ale sistemului financiar să fie stabile, să se bucure de o mare încredere, ceea ce le permite realizarea obligațiilor lor contractuale fără întrerupere şi fără ajutor din afara lor;
b) **piețele-cheie** ale sistemului financiar să fie stabile şi să realizeze acele condiții în care participanții au încredere în tranzacțiile pe care le fac, întrucât prețurile reflectă forțele fundamentale ale pieței şi nu suferă modificări pe termen scurt, în condițiile în care factorii fundamentali rămân neschimbați.

În afară de aceste două condiții de calitate, se apreciază că definiția stabilității financiare trebuie completată cu alte **două precizări de nuanță cantitativă:**

- este necesară **enumerarea instituțiilor-cheie** a căror stabilitate este importantă pentru stabilitatea financiară generală, de ansamblu a sistemului;
- este necesară definirea gradului de stabilitate a prețurilor cerut pe piețele financiare;

În acest punct al analizei, judecățile de valoare sunt importante şi nu pot fi izolate de constatări empirice şi factuale care ar putea duce în final la consensul dorit. Astfel:

- în cadrul instituțiilor financiare se distinge **caracterul „special" al băncilor** sau se pune întrebarea **cât de mare** trebuie să fie o instituție financiară astfel ca falimentul ei să producă instabilitate;
- băncile sunt responsabile de sistemul de plăți; imposibilitatea de a-şi îndeplini acest rol înseamnă transmiterea aproape automată a propriilor dificultăți altor instituții financiare, cu riscul major de a se ajunge în încetare de plăți;
- ca urmare a poziției dominante în sistemul de plăți, falimentul unei bănci produce daune altor bănci cu mare expunere, iar potențialul pierderilor în cascadă este practic declanşat şi accentuat, întrucât în sistem operează – din necesități de refinanțare a băncilor – tot mai mulți intermediari financiari nebancari;
- potențialul de propagare a fenomenelor negative în sistemul financiar a crescut o dată cu creşterea numărului şi tipurilor de instituții financiare nebancare;
- constrângerile de reglementare a piețelor financiare şi aplicarea lor uniformă neagă doctrina legată de percepția unei instituții financiare ca fiind „prea mare ca să eşueze" (too big to fail); a face astfel de catalogări înseamnă a face loc hazardului moral şi nimeni – ca autoritate publică – nu poate avea un astfel de interes;
- cel mai realist lucru acceptabil este **admiterea „rolului central**" al unor instituții în sistemul financiar – acestea putând fi atât bancare, cât şi nebancare – al căror eşec poate produce „o criză sistemică";
- modificarea nivelului prețurilor pe piețele financiare peste limite justificabile, ca urmare a unor eventuale schimbări în factorii fundamentali, creşte potențialul alocării sau dislocării iraționale a resurselor; volatilitatea prelungită a prețurilor generează incertitudini şi reticențe în stabilirea de relații contractuale pe termen lung, ceea ce va avea ca efect reducerea performanțelor economice prin descurajarea mobilizării şi alocării resurselor (economiilor) prin sistemul financiar;
- cu privire la unele piețe financiare, acestea pot deveni preocupante din punct de vedere al inducerii instabilității financiare, criteriul cel mai invocat fiind cel al capacității de a produce efecte economice păgubitoare de anvergură, semnificative;
- piețele financiare şi alte piețe de valori mobiliare, prin conexiunea lor strânsă cu procesele decizionale privind economisirea sau investirea resurselor, au, de regulă, un impact potențial crescut asupra altor variabile macroeconomice, spre deosebire de piețele de mărfuri şi servicii; impactul este transmis tot prin **mecanismul modificării prețurilor**, variația acestora din urmă fiind determinată fie din cauza unor beneficii sub aşteptări (la economisire şi investiție), fie ca urmare a unui nivel de încredere redus, cu consecințe în comportamentul consumatorilor;

- tot experiența sugerează că modificări sau dinamici prea bruşte apărute pe o piață financiară ca urmare a subminării încrederii consumatorului pot destabiliza şi alte piețe; de aici rezultă şi necesitatea evaluării (ca un alt criteriu de stabilitate) **a capacității de contaminare reciprocă** a pieților financiare.

Inexistența încă a unei definiții clare în ceea ce priveşte stabilitatea (instabilitatea) financiară nu împiedică însă observarea distincției certe care există între sistemul financiar propriu-zis şi alte domenii tratând politici şi/sau activități economice, cu remarca că pot exista situații când însuşi un potențial de flexibilitate sănătoasă pe o piață financiară poate degenera, într-o perioadă scurtă de timp, în dificultăți culminând cu o criză.

După opinia lui Crockett, această posibilitate poate fi cauzată chiar de măsurile de precauție, uneori exagerate, luate de indivizi în fața riscului asimetriei de informație constatat pe piețele financiare, măsuri care, în anumite condiții, au un efect de amplificare, şi nu de estompare a volatilității naturale a prețurilor.

4. CONCLUZII CU RELEVANȚĂ PENTRU STAREA FINANCIARĂ A UNEI ECONOMII

Limitele acceptate în definiția stabilității financiare ne-au ridicat o problemă majoră în ceea ce numim sfera de cuprindere a demersului ştiințific reprezentat de proiectul monitorizării stării financiare a unei economii. Plecând de la ideea că „produsul" final nu trebuie să omită nici o preocupare înscrisă în obiectul de cercetare a Centrului de Cercetări Financiare şi Monetare, avem o primă percepție că, în definirea situației financiare a României, noi includem şi nu ne limităm numai la stabilitatea financiară a economiei. Din acest punct de vedere, proiectul, ca viziune, este mai larg, iar acest lucru va rezulta din structurarea şi inventarierea indicatorilor prelucrați, care vor fi urmăriți, cu timpul, ca serii statistice relevante caracterizării stării financiare a unei economii.

Dintr-o altă perspectivă, respectiv cea instituțională, şi cu referire directă la stabilitatea financiară a unei economii, proiectul ar putea fi incomplet, întrucât spațiul cel mai mare alocat în structura anuarului de prezentare a stării financiare a economiei naționale va fi dedicat indicatorilor ca expresie numerică. De la bun început, facem precizarea că acest lucru nu exclude comentarea indicatorilor în anumite limite, ceea ce de fapt ne şi propunem, afirmând că anuarul se doreşte, printre altele, să aducă şi o expertiză neutră la evaluări similare făcute şi de alte instituții.

Expertiza neutră la care facem referire este expresia unei evaluări făcute de o instituție neimplicată în nici un fel direct în gestionarea domeniului, ceea ce corespunde întru totul rolului centrului nostru de cercetare ca entitate de interes public.

Recunoaştem că este posibil să pornim acest proiect ca o suprapunere sau intersecție relativă între situația financiară şi stabilitatea financiară a unei economii. Numai desfăşurarea proiectului pe etape ne va permite o mai bună departajare în ceea ce deocamdată intuim. Totuşi, credința noastră este că proiectul va include suficiente elemente primare şi derivate – indicatori şi evaluări – care să permită decelarea stabilității financiare a economiei româneşti, ceea ce înseamnă să facem apel şi la bilanțurile băncilor, după cum deocamdată începem cu utilizarea bilanțurilor întreprinderilor. Spunem decelare, întrucât nu ne propunem verdicte. Ceea ce ne vom permite, şi acest lucru este unul dintre obiectivele cercetărilor noastre legate de proiect, este să ajungem chiar la o formulă de rating, de ansamblu sau pe domenii. Această formulă dorim să fie una din contribuțiile teoretice şi metodologice ale cercetărilor pe care le vom întreprinde în baza proiectului stării financiare a economiei româneşti.

5. EXERCIȚIUL UNEI EVALUĂRI A STABILITĂȚII FINANCIARE A ROMÂNIEI

În anul 2003, o echipă mixtă a FMI şi Băncii Mondiale a realizat o evaluare[1] a situației sectorului financiar al României, un exercițiu practic şi metodologic important pentru viitorul economic al țării şi nu numai.

Evaluarea de ansamblu menționează atingerea de către România a unei situații de stabilitate financiară, ca un semnal pozitiv atât pentru executiv, cât şi pentru toți investitorii, la urma urmelor, fiind vorba de un mediu economic şi financiar atractiv pe termen mediu şi lung, având deja un potențial intrinsec de creştere economică şi de sustenabilitate a acesteia.

Obiectivitatea evaluării trebuie apreciată însă în **ecuația stabilitate şi vulnerabilitate**, echipa reuşind, prin transparență şi profesionalism, un raport de o mare credibilitate, tocmai prin sesizarea riscurilor la stabilitatea constatată şi formulând aşteptări şi recomandări.

Acest tip de abordare ne demonstrează că, în final, pe cât de interesantă şi încurajatoare poate fi stabilitatea financiară şi stabilizarea macroeconomică, pe atât de incitante sunt riscurile de posibilă contaminare a stabilității. Aceste riscuri devin reperele de evitat într-o navigare având ca obiectiv menținerea şi consolidarea stabilității mereu la noi praguri şi limite, determinate, la rândul lor, de noi oportunități şi provocări.

Exercițiul de evaluare la care facem apel are două semnificații. Prima se referă la **modul de abordare** prin prisma prezentării evaluării ca atare, respectiv a analizei cantitative şi calitative şi, evident, a concluziilor. A doua semnificație este cea **metodologică**, respectiv complexul de aspecte şi reflectarea acestora în indicatori care ne pot da o imagine cât mai completă a stării de stabilitate financiară a unei economii.

Aceste două semnificații nu le vom prelua în sensul că avem în față modelul absolut de tratare a stabilității financiare, ci ca un model posibil, aproape de standardele acceptate, către care este de dorit să tindem ca expertiză şi evaluare neutră.

---

[1] Romania: Financial System Stability Assessment, IMF Country Report No. 03/389, Dec. 2003.

6. EVALUAREA DE ANSAMBLU A STABILITĂȚII

În cele ce urmează, vom încerca să sintetizăm ideile rezultate din punctajul evaluării de ansamblu (cele 11 puncte ale primei părți a raportului) a stabilității sectorului financiar românesc **la momentul anului 2003** şi din care reținem următoarele aspecte calitative:

a) Autoritățile române au reuşit să stabilizeze economia şi sistemul financiar. În prezent, riscul unor amenințări sistemice la adresa sistemului bancar sunt mici, dar pot fi în creştere.
b) Creşterea rapidă a creditului acordat întreprinderilor şi persoanelor fizice şi a creditului ipotecar poate aduce noi riscuri pe termen scurt, în special ca urmare a creşterii creditelor acordate în valută.
c) Indicatorii de sănătate financiară şi testele de rezistență la care a fost supus sistemul bancar reflectă o stare curentă bună, datorită faptului că expunerea de piață a băncilor din punct de vedere al volumului creditelor este relativ mică.
d) O încredere mai robustă în sistemul bancar este o premisă a dezvoltării viitoare a acestuia.
e) Întărirea supravegherii specifice a băncilor din punct de vedere al expunerii de piață şi introducerea unei supravegheri şi raportări consolidate în sistemul bancar sunt recomandări prioritare.
f) Pentru a se continua construcția unui sistem financiar mai puternic şi mai stabil, se impune perfecționarea legislației de bază a sistemului financiar.
g) Canalele de intermediere nonbancare sunt încă insuficient dezvoltate.
h) Aspectul cel mai important în dezvoltarea intermedierii nonbancare este creşterea încrederii în instituțiile financiare nebancare.
i) Se observă pregnant intenția României de a răspunde în întregime standardelor IAS începând cu 2005.
j) Sistemul de plăți este în continuă reformare, iar noi sisteme electronice de plății de mari volume vor deveni operaționale începând cu 2005.
k) Au fost obținute rezultate impresionante în ceea ce priveşte aducerea şi aplicarea cadrului legislativ din domeniul combaterii spălării banilor şi terorismului financiar la standardele internaționale.

La această dată a publicării materialului, sunt de consemnat progrese notabile în materie de stabilitate financiară a României, chiar din simplul considerent că România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană.

7. METODOLOGIA EVALUĂRII

Metodologia evaluării o circumscriem fenomenelor analizate şi secvențialității acestora, încercând să desprindem şi să identificăm structurarea minimă de care avem nevoie pentru a compune un tablou complet, credibil şi dinamic al stabilității sectorului financiar.

Evaluarea în cauză, privită ca o aplicație, o percepem ca pe un produs final testat, ceea ce ne întăreşte convingerea că:

- avem în față un model de evaluare fundamentat pe teoria stabilității şi urmează un anumit tip de modelare;
- avem în față o structură de abordare prin al cărei punctaj sau prin a cărui rețea este obligatoriu să trecem;
- nimic nu ne împiedică să încercăm să inovăm pe baza modelului şi structurii, însă fără a depăşi menirea sau semnificația propriu-zisă a instrumentarului folosit în compunerea tabloului stabilității.

Urmărind capitolele evaluării, vom avea şi **argumentele** pentru un tablou complet, credibil şi dinamic al unei situații de stabilitate financiară: baza macroeconomică; sistemul financiar (evoluție şi riscuri); sectorul întreprinderilor; piețele de capital; sistemul asigurărilor; sistemul de pensii; aspectele legale de reglementare; aderarea la U.E.

a) Baza macroeconomică cuprinde aspecte esențiale ale dezvoltării/creşterii economice, politica monetară şi performanțele financiare şi operaționale ale băncii centrale.

Dezvoltarea generală este apreciată prin prisma constrângerilor bugetare şi efectului acestora asupra cererii interne agregate, în limitarea unor repercusiuni imediate în nivelul inflației şi deficitului de cont curent.

Fenomenul de dezinflație este tratat prin politica fiscală (reducerea deficitului bugetar) şi cea de reducere a presiunii sectorului extern (datoria externă, balanța de plăți şi componente).

Politica monetară priveşte regimul cursului de schimb şi implicațiile asupra lichidității din sistemul financiar, instrumentele de sterilizare a excesului de lichidități.

Politica băncii centrale este tratată din perspectiva independenței şi autonomiei funcționale a instituției şi a capacității de intervenție pe baza acestora prin instrumentele specifice, inclusiv asumarea costurilor acestor intervenții.

b) Sistemul financiar este definit prin performanța sistemului bancar şi indicatorii de sănătate financiară ai acestuia, testele de rezistență a sistemului bancar, lichiditatea în evoluție şi riscuri, aranjamentele de asigurare a lichidității

pe termen scurt şi de garantare a depozitelor, sistemul de plăți şi supravegherea bancară.

Indicatorii comentați privesc capitalizarea, lichiditatea şi structurarea sistemului financiar, performanțele în raport cu expunerile, rezistența la şocuri (credite, ieşiri de capital, vulnerabilitate la creditele neperformante etc.), structurarea sistemului de plăți, eficiența supravegherii bancare în sarcina băncii centrale.

c) Sectorul întreprinderilor interesează din punct de vedere al performanțelor economice: profitabilitate, capacitate de a investi, acces la credite, capacitate de gestiune a datoriilor bugetare, comerciale şi financiare, gestionarea arieratelor, guvernanța corporativă.

d) Piețele de capital sunt tratate din punct de vedere al mărimii în raport cu PIB, al funcționării burselor financiare, al tipologiei hârtiilor de valoare tranzacționate, al transparenței operațiilor societăților financiare. Corelat cu piața de capital este tratat sistemul asigurărilor (nivel de dezvoltare) şi cel al pensiilor, în măsura în care pot da o dimensiune şi funcționalitate pieței financiare, şi implicit riscurile.

e) Aspectele legale şi de reglementare privesc gradul de cuprindere, din punct de vedere juridic, a fenomenologiei financiare, pentru a sesiza credibilitatea funcționării, a controlului legalității, a calității justiției şi a autorităților chemate să asigure securizarea sistemului din punct de vedere al terorismului financiar şi al intențiilor de spălare a banilor.

f) Aderarea la UE dă dinamica obiectivului şi consistența sectorului financiar românesc, alinierea acestuia la standardele UE prefigurând şi credibilitatea funcționării lui în cadrul pieței unice şi tendințele de integrare financiară şi monetară aflate în plin proces de desfăşurare la nivelul Uniunii.

BIBLIOGRAFIE

Crockett, Andrew: *Why is Financial Stability a Tool of Public Policy*? (IMF, 2003)

Davis, Philip: *Debt, Financial Framework and Systemic Risk*, Oxford University Press, London, 1995

Guttentag, M.; Herring, H.: *Credit Rating and Financial Disorder*, "Journal of Finance", No. 39, 1984

Hartmann, Patric: *Financial System Failures* (IMF, 1996, un published)

Mishkin, Frederic: *Anatomy of the Financial Crisis*, National Bureau of Economic Research, "Working Paper", No. 3934, Cambridge, England, 1991

Mishkin, Frederic: *Asymmetric Information and Financial Crisis, Financial Markets and Financial Crisis*, University of Chicago Press, SUA, 1991

Tobin, James: *Financial Innovation and Its Perspective,* Bank of Japon, "Monetary and Economic Studies", No. 3, sept. 1985

Le Conseil Européen de Lisbonne, *Contribution de la Commission Européenne en Conseil Européen spécial de Lisbonne* des 23 et 24 mars 2000

Preocupări europene privind realizarea Strategiei de la Lisabona, Studiu documentar, Parlamentul României, iunie 2004

Romania: An Assessment of the Lisbon Scorecard, GEA, SOREC, martie 2004

Un agenda de renouveau économique et social pour l'Europe, Bruxelles, 2000

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 183/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CONDIȚIILE DE VIAȚĂ DIN MEDIUL RURAL

Prof. univ. dr. Ioan MĂRGINEAN

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Dezbatere națională

LUMEA RURALĂ – AZI ŞI MÂINE

Academia Română

31 Octombrie 2005

CUPRINS

PRELIMINARII 689
1. DIAGNOZA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ DIN RURAL 694
2. EVALUAREA DE CĂTRE POPULAȚIA DIN RURAL A EFECTULUI SCHIMBĂRILOR POSTDECEMBRISTE ASUPRA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ 703
3. DIRECȚII DE ACȚIUNE..... 706
BIBLIOGRAFIE 710

PRELIMINARII

În cele ce urmează îmi propun să supun atenției o caracterizare, incompletă fără îndoială, a condițiilor de viață din mediul rural românesc referitor la **locuire, venituri şi consumul populației**, pentru a încheia cu analiza **autopercepțiilor situației de viață** ale populației respective şi avansarea unor direcții de acțiune publică în domeniu.[x]

Motivația alegerii unei astfel de teme, rezidă, înainte de toate, în necesitatea de a semnala o problematică deosebit de acută cu care se confruntă populația care locuieşte în mediul rural, şi de a contribui la schimbarea atitudinii față de sat şi, mai ales, la întoarcerea autorităților cu fața spre acesta, prin întreprinderea unor acțiuni de politică publică, apte să determine o îmbunătățire consistentă a condițiilor de viață. În esență, mesajul meu este următorul: o localitate, fie ea şi cu câteva sute de locuitori, care dispune de primărie, şcoală, cabinet medical şi punct farmaceutic, biserică, servicii publice, personal de specialitate oferă mult mai multe şanse de îmbunătățire a condițiilor de viață, prin acțiuni conjugate şi diversificate ale populației şi autorităților, decât un sat izolat, unde populația este lăsată să se descurce singură.

Înainte de a trece la expunerea propriu-zisă a temei, se impun câteva precizări în legătură cu locuitorii din mediul rural românesc, fiind vorba de aproape jumătate din populația țării, respectiv peste 10 milioane de persoane (47% din cele 21,7 milioane recenzate în luna martie 2002). ("Recensământul populației şi locuințelor din 18 martie 2002", INS, 2003). În rural se găsesc 44% din gospodăriile populației din România, iar într-o bună parte din ele se cultivă pământul sau se cresc animalele ("Condițiile de viață ale populației din România" INS, 2005).

În ceea ce mă priveşte, nu voi dezbate aici şi acum definirea mediului rural, dar îl voi considera drept **arie de locuire şi activitate în condiții**

---

[x]) Sursele de date utilizate provin din cercetările desfăşurate la ICCV de-a lungul anilor, între care am în vedere "Diagnoza calității vieții" (cercetare coordonată de subsemnatul). Datele respective sunt de mare valoare deşi, datorită lipsei fondurilor, în ultimii şase ani, cercetări la nivel național s-au realizat în anii 1999 şi 2003. De asemenea, mă bazez pe rezultatele unor analize şi studii specializate, efectuate la ICCV de către C.Zamfir, Gh.Socol, A.Bălaşa, M.Stanciu, A.Mihăilescu, I.Precupețu, D.Chiriac, S.Ilie, M.Stănculescu, A.Dan, M.Voiocu, B.Voicu şi alți colegi, pe teme referitoare la venituri, consum, locuire, dezvoltare comunitară, capital uman, calamități naturale etc. precum şi pe surse de date şi cercetări INS, anchetele FSD şi alte informații pertinente în domeniu de referință. Mulțumesc în special colegilor Adina Mihăilescu, Iuliana Precupețu, Florina Nicolau şi Mircea Dumitrana pentru ajutorul substanțial acordat în pregătirea studiului de față.

naturale, spațiu deschis, spre deosebire de spațiu construit, specific urban. Nu voi pune în discuție nici rigurozitatea criteriilor de diferențiere a celor două tipuri pure de habitat uman, este evident, însă, faptul că avem de-a face cu multiple interferențe şi treceri graduale de la centrul urban, prin excelență multifuncțional, la satul propriu-zis, legat de cultivarea pământului, respectiv de valorificarea unor resurse ale solului şi/sau subsolului. În această delimitare nu este vorba de gradele diferite de echipare tehnică, de dezvoltare a infrastructurii şi de dotare a gospodăriilor populației cu diverse facilități şi acces la utilitățile publice (deşi această diferențiere există în cazul României), cât de elemente ce alcătuiesc modul de viață şi activitate specifice pentru o colectivitate sau alta. Dealtfel, rămânerea în urmă a satului (ruralului) în privința beneficierii de facilitățile tehnice are o cauzalitate istorică multiplă. În societățile dezvoltate, însă, apropierea satului de oraş, în privința confortului locuirii, a devenit atât de mare, încât percepția tradițională a ruralului, ca zonă slab dezvoltată, şi-a pierdut semnificația. Unele zone exterioare centrului urban oferă adesea un nivel de confort asemănător sau chiar superior celui din oraşe. Acest confort nu caracterizează, deocamdată, decât în foarte mică măsură situația din România (cazul grupurilor de vile la periferia oraşelor sau localizate în diverse zone pitoreşti ale țării).

În abordarea de față, distincția urban/rural (oraş/sat) este cea operată la nivel administrativ, chiar dacă se pot identifica anumite oraşe cu caracteristici rurale puternice. În România, la nivelul anului 2002, erau declarate 266 de oraşe şi 2689 de comune. Un an mai târziu (2003), numărul oraşelor a crescut cu 3, ajungându-se la 269 de oraşe. De asemenea, a crescut şi numărul comunelor cu 25, ajungându-se la 2714 ("Anuarul statistic al României", INS, 2004). Aceste comune reunesc circa 13000 de sate.

Revenind la prezentarea succintă a caracteristicilor populației rurale din România, mai consemnez faptul, bine cunoscut, de altfel, că în ultimele decenii ale secolului al XX-lea a avut loc o migrație masivă din agricultură şi rural spre industrie şi urban, ceea ce a dezechilibrat structura pe vârste a populației. După 1990 acest proces migratoriu s-a diminuat considerabil. A apărut migrația inversă, din industrie şi oraş spre rural şi agricultură. Dezechilibrul pe vârste nu s-a resorbit, populația rurală fiind mai îmbătrânită decât în urban, iar resursele de muncă sunt diminuate. De fapt, ambele grupe extreme de vârstă sunt mai puternic reprezentate în rural. Astfel dacă în urban populația de până la 15 ani reprezintă 14,3% din total, în rural ea ajunge la 18,4%. Tot această valoare o are însă şi populația în vârstă de 65 ani şi peste, față de 11,3% în urban ("Condițiile de viață ale populației ", INS, 2005).

Cât priveşte populația activă din mediul rural, ea însumează numai 3,9 milioane de persoane (38% din total), din care 3,5 milioane (34% din total) era populația ocupată în momentul ultimei recenzări din martie 2002. Mai întâi să observăm că în luna martie proporția populației ocupate din rural este

inferioară celei din lunile de vară. Chiar şi aşa, însă, comparativ cu volumul de populație de vârstă activă (15-64 de ani) proporția populației ocupate este superioară în rural, comparativ cu urbanul, punându-se problema, în fiecare caz în parte, să se ajungă la creşterea gradului de ocupare a populației, inclusiv prin programe de lucru flexibile, cu program redus, respectiv pe perioade scurte de timp. Deocamdată în rural şi mai ales în agricultură avem de-a face cu o subocupare cronică, atât prin lipsa lucrului în anumite perioade ale anului, cât şi printr-o productivitate a muncii extrem de scăzută, fiind vorba, pe de o parte, de dependența de sezonalitate a agriculturii clasice în spațiu deschis, şi pe de altă parte, de o slabă dotare tehnică a lucrărilor agricole, respectiv de lipsa resurselor materiale pentru efectuarea lucrărilor necesare şi pentru investiții.

Pe de altă parte, reține atenția numărul mic de persoane înregistrate ca şomeri, sub 4% din populația activă. Este de fapt vorba de un puternic sentiment de descurajare în a căuta de lucru.

Din totalul populației ocupate circa 69% îşi desfăşoară activitatea în agricultură şi servicii anexe. Peste 1/5 din populația ocupată lucra în afara localității de domiciliu (navetiştii), cei mai mulți la oraş (circa 680 de mii). Față de înregistrarea de recensământ, este de aşteptat că numărul populației care desfăşoară activități agricole pe anumite perioade de timp şi de o anumită natură să fie mai mare. Astfel cel puțin o parte din cele aproape 1 milion de casnice şi un alt milion de persoane declarate întreținute, precum şi o parte din cei 2,6 milioane de pensionari desfăşoară activități aducătoare de venit.

Totodată şi numărul persoanelor care lucrează în străinătate, de numai 62 de mii persoane cu domiciliul în rural, trebuie să fie mult mai mare (nu este lipsit de suport să se considere că o parte din populația care nu s-a regăsit la recensământ, în raport cu evidențele curente de stare civilă, de circa 700 de mii de persoane la nivel de țară, se aflau în străinătate). La rândul său, ruralul este loc de muncă pentru o parte din orăşeni (circa 127 de mii de persoane). După statutul profesional, cele mai multe persoane ocupate sunt salariații (43%), respectiv cei ce îşi desfăşoară activitatea în gospodăria proprie (42%). Având în vedere faptul că o bună parte din salariații înregistrați în rural, lucrau în oraşe, rezultă că tipul predominant de activitate rurală rămâne cel agricol, cu precădere în gospodăria proprie.

Discrepanța urban-rural se manifestă puternic în domeniul instrucției şcolare şi al accesului la forme de pregătire liceală şi de învățământ superior. Circa 67% din populația satelor a absolvit cel mult studii gimnaziale, față de 55% în urban (INS, 2005).

Fără îndoială că România se numără printre țările, multe, puține din lume, care dispun de condiții naturale favorabile vieții şi activității umane. Am în vedere deopotrivă aşezarea geografică a României, distribuția formelor de relief, clima, vegetația şi fauna, resursele naturale ale solului şi subsolului,

pentru a le enumera pe cele mai importante. Aceste elemente favorabile au atras o locuire umană timpurie şi continuă, ceea ce a dus, în timp, la dezvoltarea unei civilizații sedentare predominant rurale. Condițiile oferite traiului în spațiu deschis dau perenitate ruralului în societatea românească, iar ele nu pot fi nicidecum contrapuse cerințelor dezvoltării moderne, cu atât mai puțin invocate pentru starea de dezvoltare cu totul insuficientă în care se află România.

Slaba dezvoltare economică a ruralului, precum şi efectele acesteia asupra condițiilor de viață ale populației are, în primul rând, cauze de natură istorică şi politică. Spun de natură istorică, având în vedere prelungirea excesivă în perioada modernă a relațiilor feudale (semifeudale) în agricultură (aspect lămurit prin analizele socioistorice şi economice). Cât priveşte cauzele politice, mă refer, în ordine cronologică, la întârzierea adoptării măsurilor de reformă agrară, dar mai ales la intervenția brutală din perioada regimului comunist, cu cotele obligatorii, iar apoi cu desființarea proprietății private în agricultură şi organizarea formelor socialiste de exploatație agricolă (în ultimă fază IAS-urile şi CAP-urile), respectiv adoptarea unei aşa-zise sistematizări, care presupunea restrângerea ruralului prin evacuarea şi desființarea satelor mai izolate şi introducerea şi în rural a locuințelor tip bloc. La rândul lor, aceste schimbări nu aveau cum să nu afecteze şi comportamentul economic al oamenilor, descurajarea inițiativelor individuale, resemnarea şi orientarea cu precădere spre supraviețuire.

Într-un fel de înțeles starea ruralului şi a agriculturii, acestea sunt părțile cele mai puțin dezvoltate ale unei societăți ea însăşi insuficient dezvoltată. În fapt, aşa cum arată multe analize, inclusiv cele referitoare la dezvoltarea umană din "Human Developement Reports". România nu a reuşit să valorifice adecvat potențialul său material şi uman de dezvoltare, situându-se mult în urma unor țări cu condiții mai puțin favorabile. Ceea ce nu este de înțeles şi nici de acceptat este perpetuarea stării în care se află ruralul. La urma urmei, de-a lungul timpului tocmai din rural şi agricultură au provenit cele mai multe resurse pentru dezvoltarea României, atât cât s-a realizat, numai că beneficiile nu s-au răsfrânt şi asupra lui, sau s-au răsfrânt mult mai puțin decât asupra oraşelor. În întreaga istorie modernă (secolele XIX-XX) satul a fost dezavantajat în relație cu oraşul, el nefiind inclus pe traiectul dezvoltării şi modernizării, ci servind ca bazin de recrutare a resurselor umane şi de prelevare a resurselor economice.

După 1989, cu excepția retrocedării proprietății asupra pământului (de menționat că în alte țări fost socialiste s-a menținut permanent dreptul de proprietate privată asupra pământului, indiferent de formele exploatațiilor agricole) operație neîncheiată încă, populația rurală este lăsată să se descurce singură în procesul extrem de anevoios al trecerii la economia de piață. La 15 ani de la reintroducerea proprietății private în agricultură, activitatea în acest

domeniu a rămas în mare parte neprofesionalizată, sunt mulți țărani şi puțini fermieri, într-o economie preponderent de subzistență. În continuare producția agricolă depinde în mod covârşitor de starea vremii: dacă plouă la timp şi în cantități optime, se fac producții bune, dacă este secetă sau, dimpotrivă, exces de umiditate şi din când în când inundații ca în acest an, producțiile scad. Numai că nici atunci când producția este consistentă, ea nu poate influența în bine starea economică a producătorilor. Recoltele le rămân în magazii, pentru că nu le pot valorifica, iar ceea ce vând este sub prețul de cost. Din această cauză rămân şi multe terenuri necultivate.

În atare condiții, în ultimii ani evident că agricultura nu a mai fost utilizată ca resursă de dezvoltare în societate, comerțul exterior trecând de la exportul forțat de produse agricole dinainte de 1989 la cealaltă extremă, a importurilor, în detrimentul producției interne, dar în avantajul importatorilor şi într-o anumită măsură a consumatorilor.

1. DIAGNOZA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ DIN RURAL

După cum arată o serie de cercetări la nivel european, comparativ cu țările UE, România se situează pe ultimul sau penultimul loc în privința multor indicatori referitori la condițiile de viață ale populației, iar mediul rural atârnă greu la balanța nefavorabilă în cazul țării noastre. (Alber, Jens; Tony, Fahey "Perception of Living Condition in an Enlarged Europe", Fundația pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață şi de Muncă, Luxemburg, 2004). Pe de altă parte, am în vedere necesitatea unei mai bune gestionări a situațiilor de risc crescut la care este expusă populația din mediul rural, cum sunt seceta şi inundațiile. Dacă în acest an locuitorii satelor au suferit mult de pe urma inundațiilor, în anii trecuți multe zone rurale au fost afectate de seceta prelungită.

a. Locuirea în rural

Locuirea şi activitatea în mediul rural oferă o serie de elemente de atracție, dar sunt supuse şi unor servituți importante şi chiar unor riscuri vitale, prin fenomene distructive în condițiile precare de amenajare a teritoriului şi de gestionare a situațiilor de urgență care pot să apară.

Între servitățile prezente în mediul rural românesc menționez:

- izolarea unor aşezări umane (datorită fie situării în spații greu accesibile, fie a drumurilor deteriorate, fie a lipsei mijloacelor de transport), ceea ce duce la depopularea unor arii întinse, situate cu precădere în zone colinare şi de munte;
- lipsa/precaritatea resurselor de existență în general, dar cu precădere în aşezările mici sau în anumite comunități, între care şi populațiile de romi cu atât mai mult cu cât aceştia din urmă nu dispun de proprietăți agricole şi/sau forestiere şi totodată au posibilități extrem de reduse de ocupare într-o activitate aducătoare de venit, cel mai adesea datorită neîndeplinirii criteriilor de şcolaritate şi calificare;
- neajunsuri majore în asigurarea accesului la utilitățile publice; slaba acoperire cu servicii sociale a unor zone privind serviciile de educație, de îngrijire a sănătății şi de asistență socială etc.

Situații agravante apar atunci când criteriile de servitute se cumulează la nivelul unei localități (comunități), ceea ce duce la privațiuni severe în ceea ce priveşte condițiile de viață. Toate aceste servituți şi riscuri pot ajunge să covârşească avantajele pe care le oferă condițiile naturale de viață şi să facă pentru o parte din mediul rural să fie nu atât o opțiune de locuire pentru

populație, cât o constrângere, în sensul că nu au posibilitatea de a se desprinde de acest mediu de viață, pentru că, fie nu au avut acces la pregătire şcolară adecvată, fie nu găsesc de lucru în altă parte, fie nu pot avea o locuință în urban etc. Cu alte cuvinte, avem de-a face, mai degrabă, cu soluții negative pentru locuirea şi activitatea în rural, mai ales în agricultură şi nu cu decizii libere de constrângeri exterioare în alegerea ocupației şi a mediului de viață.

Un argument, deloc de neglijat în evidențierea existenței unor dificultăți de viață ale populației din rural constă în faptul că durata medie a vieții este mai mică aici decât în urban, atât pe total cât şi pe cele două sexe. Astfel, dacă în perioada 2001-2003 durata medie a vieții a fost în România de 71,01 ani (oricum mult inferioară celei din țările dezvoltate, deşi a crescut comparativ cu deceniile anterioare), în urban era de 71,8 ani, iar în rural de 70,08 ani, respectiv 66,4 ani la bărbați şi 74,1 ani la femei în rural față de 68,2 ani şi 75,4 ani în urban ("Anuarul statistic al României", INS, 2004).

Nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că, deşi este substanțială, o bună parte din suprafața agricolă (de aproape 15 milioane ha), respectiv peste 50%, este de calitatea a IV şi a V (pe o scală de la 1 (foarte bună) la 5 (foarte slabă). Numai 2,8% din această suprafață este de foarte bună calitate, iar din suprafața agricolă de 9,4 milioane ha, 4% este de calitate foarte bună, în timp ce pentru 35% coeficientul este slab şi foarte slab. Peste 7 milioane ha de teren agricol sunt afectate de secetă prelungită, din care 3 milioane ha au fost odată amenajate pentru irigații. În acelaşi timp 3,7 mil. ha sunt afectate de umiditate excesivă. În fine să mai consemnăm că pe aproape 1 milion ha teren agricol solul este poluat cu substanțe chimice ("Anuarul statistic al României", INS, 2004).

Într-o cercetare consacrată ruralului ("Eurobarometru rural", FSD, 2002), izolarea localităților din cauza zăpezilor, pentru cel puțin o săptămână, este indicată de aproape o treime din subiecți. În aceeaşi proporție ei au reclamat drumurile impracticabile pentru autovehicule în anotimpul ploios. La rândul său, lipsa apei potabile în sezonul uscat a fost indicată de peste jumătate din subiecți (55%), iar 9% dintre ei au rămas fără apă de băut mai mult de o săptămână în ultimul an.

În cercetările INS identificăm faptul că cvasitotalitatea gospodăriilor din rural dețin locuința în proprietate (98%). ("Condițiile de viață ale populației", INS, 2005). Totuşi materialele de construcție sunt de calitate scăzută pentru o bună parte din locuințe, având, deci vulnerabilitate crescută la intemperii şi o durată mică de existență. Astfel (după aceeaşi sursă citată anterior), 42% din locuințele din rural (46% în cazul agricultorilor) sunt construite din paiantă/chirpici, 30% sunt exclusiv din cărămidă, 18% din cărămidă şi beton, 11% din lemn.

Dacă avem în vedere facilitățile principale care definesc confortul modern al locuirii, cu excepția energiei electrice, de care beneficiază

cvasitotalitatea gospodăriilor şi în mediul rural (99%), celelalte facilități se regăsesc într-o măsură redusă, unele chiar foarte redusă:

- de încălzirea locuințelor prin centrală termică (publică şi proprie) beneficiau doar 2,4% din gospodăriile din rural, la nivelul lunii iunie 2004;
- 4% din gospodării erau racordate la rețeaua publică de canalizare, iar 13% aveau sistem propriu de canalizare;
- instalații de gaze naturale se regăseau în 8% din gospodării, în timp ce 89% din gospodării încălzeau locuința cu sobe pe bază de lemne/cărbune, petrol, (20% utilizând exclusiv acest procedeu şi pentru prepararea hranei);
- 12% erau prevăzute cu grup sanitar în locuință şi 19% în afara locuinței;
- 13% aveau instalații de apă caldă, şi respectiv 17% erau prevăzute cu baie/duş; – 17% din gospodării dispuneau de instalații de apă potabilă în locuință, alte 9% aveau instalații de rețea publică în curte, celelalte gospodării fie au instalații proprii în curte, fie se aprovizionau de la fântână, iar 27% din gospodării se aprovizionează cu apă din afara propriei curți;
- doar 25% din locuințe aveau instalat post telefonic.

Vom încheia referirile la locuirea în rural cu câțiva dintre indicatorii subiectivi şi de evaluare a condițiilor de viață utilizați în cercetările ICCV:

Calitatea **mediului natural** este apreciată a fi mai degrabă pozitivă. Astfel, pe o scală de la 1 la 5, valoarea medie a răspunsurilor subeşantionului din rural din anul 2003 a fost de 3,8.[x]

Şi **calitatea locuinței** primeşte o valoare medie peste cea teoretică a scalei cu 5 grade de intensitate, respectiv 3,6 în 2003 (64% dintre subiecți

[x] *Trebuie reținut că valoarea medie de 3,8 se situează printre cele mai înalte înregistrate la cei peste 60 de indicatori utilizați în diagnoza calității vieții. Ea este depăşită doar de cele referitoare la percepția calității relațiilor de familie şi de vecinătate, a căror nivel trece uşor de 4, pe aceeaşi scală de la 1 la 5, situație ce dovedeşte faptul că oamenii consideră calitatea vieții lor a fi relativ modestă, cu atât mai mult cu cât sunt şi indicatori a căror valoare medie se situează pe intervalul 1 – 2, mai ales cei privitori la condițiile de viață (I.Mărginean, A.Bălaşa, coord., 2002 "Calitatea vieții în România"). Pentru anul 2003 subeşantionul din rural de 475 de persoane a fost selectat din 39 de sate aparținând de 26 de comune din 23 de județe. La acest volum mic de persoane studiate, dar satisfăcătoare totuşi pentru analiza de față, mai ales că avem de-a face cu o populație relativ omogenă, vom pune în evidență mai ales diferențele mari dintre caracteristicile indicatorilor (variabilelor). Din Anexa (p. 24-27) rezultă că în anul 2003*
s-au înregistrat valori uşor mai favorabile decât în 1999 (subeşantionul din 1999 a cuprins 545 persoane din 57 de sate, 27 de comune din tot atâtea județe). Nu vom insista totuşi pe analiza comparativă întrucât şi în 2003 situația generală a condițiilor de viață ale populației rămâne una destul de gravă.

consideră locuința a fi bună, şi foarte bună în timp ce 9% o consideră a fi slabă. Trebuie precizat faptul că în cercetări pe bază de eşantioane generale (chiar mai mari decât ale noastre) nu se surprind extremele, nu sunt cuprinse persoanele care nu au locuință sau cele care nu locuiesc cu forme legale şi, în ultimă instanță, nu au fost incluse pe listele de alegători, acestea constituind cadrul utilizat de noi pentru eşantionarea aleatoare multistadială.

Cât priveşte **administrarea localității** de către primărie, valoarea medie a răspunsurilor, deşi mai mică, se situează în partea pozitivă a scalei, fiind de 3,2 (20% acordă calificativul "slab", 31% pe cel de "satisfăcător", iar 49% spun "bine" şi "foarte bine"). Cu toate acestea, o proporție covârşitoare de subiecți consideră că nu pot influența deciziile la nivelul localității: 74% declară că au influență foarte scăzută şi scăzută şi doar 5% consideră că au influență ridicată (media răspunsurilor scalei de la 1 la 5 este de 2,1, una dintre cele mai mici pe ansamblu diagnozei calității vieții). În schimb (în măsura în care poate exista un astfel de schimb), oamenii se aşteaptă să fie bine tratați de către funcționarii din primărie: 82% se aşteaptă la amabilitate, 13% percep indiferența funcționarilor şi numai 4% se aşteaptă la ostilitate. Posibilitatea de a rezolva o problemă la primărie este relativ înaltă: 37% răspund "cu siguranță" şi 47% "probabil da", în timp ce 10% răspund "probabil nu", iar 4% "sigur nu".

Dacă ar fi confruntat cu o situație dificilă pe stradă, se **contează moderat pe ajutorul celor din jur**: 28% nu contează pe ajutorul cuiva în cazul că sunt agresați pe stradă, 46% contează puțin şi 25% contează mult pe un astfel de ajutor. Totuşi mulți dintre subiecți consideră a se bucura de securitate relativ înaltă acasă şi pe stradă, ceea ce nu înseamnă cu nu sunt şi îngrijorări în legătură cu aspectul respectiv. (Media răspunsurilor pe scala de la 1 la 5 este de 3,5, în condițiile în care 16% consideră că au o securitate scăzută acasă şi pe stradă, 37% dau calificativul "satisfăcător", iar pentru 45% securitatea personală este ridicată).

Deşi infracționalitatea este inferioară în mediul rural decât în cel urban (95 de mii de persoane învinuite în 2003, respectiv 110 mii – "Anuarul statistic", 2004), omuciderea este mai frecventă în rural decât în urban.

Activitatea poliției din localități primeşte şi ea un calificativ pozitiv (media este de 3,8), 77% din subiecți se aşteaptă să fie tratați cu amabilitate la poliție, iar ostilitatea este reclamată de 3% din subiecți.

b. Veniturile şi consumul de bunuri şi servicii în gospodăriile populației din mediul rural

Cercetarea privind veniturile şi consumul populației reprezintă o adevărată provocare. Pe de o parte, apare necesitatea determinării lor la nivel macrosocial (societatea ca întreg, zone, comunități umane), iar, pe de altă parte, interesează în mod deosebit şi determinările la nivel microsocial

(persoane, gospodării ale populației), tocmai pentru a cunoaşte ce se întâmplă cu resursele create în societate, cum se distribuie şi, în final, care sunt condițiile de viață ale populației.

Diversele studii realizate, inclusiv la ICCV, au scos în evidență diminuările drastice ale resurselor macroeconomice ale nivelului de trai în primul deceniu al tranziției, de trecere la economia de piață. Am în vedere aici valorile produsului intern brut (PIB) şi ale fondului de consum final al populației (FCFP). Conform "Anuarelor statistice ale României", la 10 ani de la demararea tranziției, în 1999, PIB-ul pe locuitor s-a situat la doar 80% față de nivelul atins în 1989 (cele mai drastice diminuări au fost la nivelul anilor 1993 şi 1994 – de numai 76-77% față de 1989). Începând cu anul 2000 se înregistrează creşteri continue ale PIB pe locuitor, care în 2002 a ajuns la nivelul celui din 1989 (între timp, însă, şi numărul populației țării s-a diminuat cu circa 1,5 milioane de persoane). La rândul său, fondul de consum final al populației, după o uşoară creştere de compensare a perioadei anterioare în anul 1990, s-a diminuat la 77,5% în 1992, pentru a spori la 98% în 1996, dar şi să scadă din nou la 90% în 1999, față de 1990. Eliminarea decalajelor se realizează în 2001 şi se ajunge la circa 112% în anul 2003 față de 1990.

Distribuția agregatelor macroeconomice este relevantă pentru caracterizarea politicilor publice. De exemplu, în România consumul final al administrației publice a avut o dinamică mult superioară consumului final al populației dar şi formării brute de capital fix. Dacă în 1992, consumul final al populației ajungea la minimul de 77,5% comparativ cu 1990, iar formarea brută de capital fix se situa la 75,9% față de acelaşi an, 1990 (minimul a fost în 1991, cu numai 68,4%), consumul final al administrației publice se situa la 113% față de 1990 pentru a ajunge la 132% în 1996. Fără îndoială că între timp a sporit şi numărul instituțiilor administrației publice, dar s-a procedat şi la o supradimensionare a funcțiilor publice, a numărului de personal şi a birocrației în ultimă instanță. Altfel spus, spre administrația publică, începând cu Parlamentul şi Guvernul, s-au îndreptat fonduri ca şi cum ar fi fost resurse din abundență fără să se țină cont că se diminuează resursele de la alte destinații, şi mai ales pentru domeniul social, sănătate, învățământ, pentru consumul populației etc.

Interesul demersului de față îl reprezintă veniturile şi consumul populației care locuieşte în mediul rural. Mai exact a gospodăriilor populației din mediul rural, neavând date despre unitățile de convieţuire comună (cămine, unități militare etc.). Provocarea invocată la începutul paragrafului atârnă şi mai greu în cazul cercetării veniturilor şi consumului populației săteşti. Evident mai întâi sunt dificultățile de ordin general în determinarea veniturilor. Deşi au formă precisă (se exprimă în valori numerice monetare) determinările respective nu sunt cel mai adesea şi exacte (corecte în totalitate), deoarece apar erori nesistematice în înregistrarea tuturor intrărilor de venit din surse diverse. Unele

din aceste surse sunt apelate individual, altele la nivel de gospodărie, de unde relevanța mai mare a acestei ultime unități de analiză a venitului, ca şi a consumului de altfel (gospodăria fiind alcătuită dintr-una sau mai multe persoane care au, de regulă, un buget comun şi se gospodăresc împreună). Cel mai adesea se întâlnesc gospodăriile familiale, dar nu numai, şi nu cu toți membrii unei familii, aşa încât ea rămâne o unitate deschisă, şi de talie variabilă de la o etapă la alta, precum şi cu structuri variabile în ceea ce priveşte numărul celor care au venit individual şi sursele venitului respectiv, numărul persoanelor întreținute etc. Cu totul altul este efectul dacă din gospodărie lipsesc, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă, una sau mai multe persoane aducătoare de venit, sau dacă lipsesc dintre cele care sunt întreținute, respectiv dacă gospodăria primeşte venituri de la alți membrii de familie sau transferă resurse către persoane care aparțin de o altă gospodărie. Apoi la înregistrare subiecții pot uita şi/sau omite declararea anumitor venituri, față de cel care face înregistrarea sau chiar față de ceilalți membrii ai gospodăriei (pentru a dispune de ele personal). În fine, ca să mai aducem în discuție încă două elemente (desigur, nu singurele care trebuie avute în vedere). Primul se referă la faptul că unele gospodării au venituri numai în valori monetare, altele în valori monetare şi în natură, respectiv numai în natură, iar convertirea veniturilor în natură în valori monetare se realizează cu o anumită aproximație. Al doilea aspect priveşte profilul economic al gospodăriilor populației, unele dintre acestea sunt strict unități de consum, altele însă sunt unități de producție şi consum, producția fiind la rândul său, destinată vânzării, vânzării şi consumului propriu al gospodăriei sau numai consumului propriu (aşa-numitul autoconsum) fie el numai al oamenilor, sau al oamenilor şi animalelor din gospodărie.

Strâns legat de înregistrarea veniturilor apare necesitatea precizării despre ce venituri este vorba, făcându-se diferența între venitul câştigat printr-o serie de activități, aşa-zisul venit de piață (venit factor), transferurile către bugetele publice (impozite, taxe), transferurile sociale sau de la diverse organizații şi persoane către bugetul gospodăriei. Dacă din venitul factor scădem plățile impuse şi adăugăm transferurile obținem venitul disponibil pentru consum (acest venit disponibil este de cel mai mare interes pentru analiza veniturilor şi a cheltuielilor de consum ale populației, el face de altfel cu precădere obiectul studiilor socio-economice, inclusiv la ICCV). Pentru a determina care sunt veniturile nete din venitul disponibil se scad impozitele indirecte (TVA) plătite pe bunuri şi servicii. Distribuția veniturilor nete ale populației şi raportul dintre categoriile de populație se modifică radical în acest ultim caz, nu o dată inegalitățile fiind mai mari.

În înregistrările INS (date de cea mai mare importanță, ele neputând fi suplinite de alte instituții) ale bugetelor de familie, se au în vedere toate intrările de venit şi toate destinațiile cheltuielilor, inclusiv cele pentru producție şi

investiții, respectiv pentru consumul animalelor din gospodărie. Acest fapt este fără îndoială util, numai că, dacă dorim să determinăm venitul disponibil pentru consumul uman şi cheltuielile efectuate în acest scop, se impune să se separe valorile respective din total.

În publicația INS "Condițiile de viață ale populației din România", 2005 (cu date pentru perioada ianuarie 2003-mai 2004) nivelul şi distribuția veniturilor nete (de fapt se are în vedere venitul disponibil, în care sunt incluse şi taxele pe consumul efectuat cu veniturile respective – TVA, accize) ale populației României pun în evidență precaritatea condițiilor de viață la nivel general, dar şi inegalități marcante între urban şi rural, după cum urmează:

- 20% din gospodăriile din rural (4% în urban) au dispus de mai puțin de 19 milioane de lei pe an (52.000 lei/zi);
- până la 39 de milioane de lei pe an (107.000 lei/zi) sunt menționate 48% din gospodării (18% în urban);
- până la 66 de milioane de lei/an (181.000 lei/zi) se încadrează 74% din gospodării (40% din urban);
- până la 98 de milioane de lei/an (268.000 lei/zi) aproximativ 88% din gospodării (65% din urban);
- până la 125 de milioane de lei/an (342.000 lei/zi) sunt 94% din gospodării (81% din urban).
- la ultimul nivel considerat, peste 125 de milioane de lei anual se încadrau 6% din gospodăriile din rural (19% în urban).

Presupunând că toate gospodăriile de la nivelul 1 de venit ar fi alcătuite dintr-o singură persoană (ceea ce este o supraestimare, deoarece pe total rural, gospodăriile cu o singură persoană reprezintă 18,5%), cu echivalentul a circa 1,70 $ pentru o persoană/zi, valoarea respectivă se situează sub nivelul minim necesar de venituri convenit pe plan mondial (la 2 $).

Şi la nivelul al doilea, considerând de această dată gospodăria de două persoane, rezultă o valoare de sub 2 $ pentru o persoană/zi.

De abia începând cu nivelul al patrulea de venit, cu o medie de trei persoane în gospodărie, se depăşeşte pragul de 2 $ de persoană/zi.

Pe total rural, INS a determinat un venit mediu/lună pe gospodării în valoare de 9.985.600 lei şi de 3.262.000 lei pe persoană. Deducerea impozitelor directe a cheltuielilor de producție şi a celor destinate consumului animalelor din gospodărie ne duce la o valoare medie de 7,4 milioane de lei pe gospodărie venit lunar disponibil intrat, ceea ce ar însemna o medie de 82.000 lei/persoană (2,7 $).

Pe surse de proveniență suma respectivă se compune din venituri băneşti în proporție de 73% (27% transferuri sociale, 24% salarii + 12% venituri din agricultură + 6% vânzarea de proprietăți + 4% venituri din activități

independente neagricole) şi 29% contravaloarea produselor agroalimentare şi nealimentare produse şi consumate în gospodărie.

La rândul lor, cheltuielile de consum s-au situat la o medie lunară de 6,9 milioane de lei, rezultând o economisire medie pe o gospodărie de 0,5 milioane lei.

În fapt, doar 8,7% din gospodării au reuşit să economisească, 67% s-au încadrat în veniturile avute, 5% au apelat la economii anterioare, iar 19% s-au împrumutat. Totuşi împrumuturi în derulare aveau numai 7,4% din gospodăriile din rural (70% de la bănci). Credite au fost utilizate pentru: cumpărarea bunurilor de folosință îndelungată – 31%; acoperirea cheltuielilor de consum curent ale gospodăriei – 29%; nevoi personale ale membrilor gospodăriei – 25%.

Gospodăriile care au depăşit nivelul veniturilor reprezintă 13% din total (reparații la locuințe 36%, cumpărarea de bunuri de folosință îndelungată 28%). În acelaşi timp, 17,4% din totalul gospodăriilor nu au putut face față plăților datorate (59% pentru energia electrică, 25% întreținerea locuinței, 23% abonamentele radio, TV).

Cât priveşte înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, constatăm prezența scăzută a multora dintre bunuri. Dacă televizorul, frigiderul şi aragazul sunt răspândite, la nivelul anului 2004, 92% din gospodării aveau televizor alb-negru şi color, 85% aveau aragaz, iar 77% aveau frigider, celelalte bunuri se regăsesc în mică măsură: maşina de spălat (simple şi automate) – 38%; aveau radio (casetofon) – 25%; aspirator de praf – 17%; automobil – 16%; telefon mobil – 7%; computer – 4%. Deoarece multe din bunurile de folosință îndelungată sunt de slabă calitate, populația doreşte să le schimbe. Se menționează şi dorința de achiziție pentru prima dată a unor astfel de bunuri. Intențiile de achiziție se îndreaptă spre TV color la 17% din gospodării; urmează maşina automată de spălat, computerul şi aragazul cu câte 16% intenții de achiziție, autoturismul cu 14%.

Presupunând că intențiile de cumpărare s-ar transpune în practică, tot nu se ajunge la o dotare înaltă cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor populației. Numai că, dacă în anul 2003, 21% din gospodării ar fi vrut să achiziționeze un computer, înzestrarea populației cu astfel de bunuri a sporit cu 2 puncte procentuale (de la 1,8% la 3,8%); la fel, în cazul autoturismului: 18% din gospodării ar fi vrut să-l achiziționeze, dar procentul celor care au reuşit este de sub 2%. Din păcate, o parte importantă a populației declară că nu îşi poate permite, din motive financiare, o serie de dotări şi bunuri de folosință îndelungată: 78% din gospodării nu îşi pot permite să instaleze o centrală termică deşi ar obține un confort mai mare, cât şi un randament mai bun la încălzirea locuinței.

Din ancheta ICCV (2003) a rezultat că în 42% din gospodăriile studiate s-a apreciat că veniturile nu ajung nici pentru strictul necesar, iar la alte 37% de abia se face față strictului necesar. Prin urmare, 79% din gospodării sunt sub nivelul de trai decent şi în doar 21% din gospodării subiecții plasează gospodăria lor la nivelul decent. Situațiile cele mai grave se întâlnesc în gospodăriile în care sunt numai pensionari (cu 43% sub strictul necesar, cumulat 96% se află sub nivelul de trai decent); gospodăriile numai de agricultori, respectiv cele de agricultori şi pensionari (cu câte 92% sub pragul decent. Prin urmare, prezența salariilor sunt cele care duc la aprecieri ceva mai favorabile ale nivelului de trai.

Pe ansamblul subeşantionului rural din 2003, 74% din subiecți sunt nemulțumiți de veniturile pe care le obțin, în timp ce 14% sunt mulțumiți, iar pe o scală de la 1 la 10, care exprimă la o extremă sărăcia şi la alta bogăția, 85% din subiecți se plasează pe primele cinci poziții.

După cum se observă, atât datele obiective cât şi cele subiective converg spre a evidenția un nivel cu totul nesatisfăcător al veniturilor şi al consumului populației din rural.

2. EVALUAREA DE CĂTRE POPULAȚIA DIN RURAL A EFECTULUI SCHIMBĂRILOR POSTDECEMBRISTE ASUPRA CONDIȚIILOR DE VIAȚĂ

Este bine cunoscut faptul că evaluările pe care oamenii le fac în legătură cu stările de fapt au o relevanță multiplă şi aceasta pentru că avem de-a face cu o perspectivă personală (un filtru personal de raportare) asupra acelor stări de fapt. Apropierea evaluărilor de caracteristicile stării evaluate este în dependență de capacitatea de judecată obiectivă (care, totuşi nu este egal distribuită). Evaluările reprezintă însă şi o stare de spirit, pentru că ele sunt influențate de aşteptările şi sistemele proprii de valori etc.

Prin proceduri metodologice adecvate de cercetare se ajunge la situația în care evaluările unei colectivități (sau eşantion reprezentativ) să se apropie mult de starea de fapt. Pe aceste considerente sunt, de altfel, dezvoltate cercetările de calitate a vieții, prin care se surprind atât dimensiunea individuală cât şi cea colectivă a situațiilor de viață în care trăiesc oamenii, iar o astfel de perspectivă nici nu poate fi suplinită prin alte mijloace. Oamenii înşişi sunt cei mai în măsură să spună ceea ce simt şi gândesc despre viața lor, nu li se poate pretinde din exterior să se declare fericiți dacă sunt nefericiți şi invers, dar se poate interveni pentru schimbarea condițiilor care sunt sursă de nemulțumire şi frustrare. Tocmai cu un astfel de obiectiv în minte am inclus în analiza condițiilor de viață ale populației din mediul rural imaginea pe care o au oamenii despre situația lor şi a semenilor lor, despre schimbările care au avut loc recent în societate.

Solicitându-le oamenilor să analizeze situația actuală din domeniul **condițiilor de viață** comparativ cu perioada anterioară, respectiv să le proiecteze în viitor, este de-a dreptul surprinzător să constați, de exemplu, că 66% din subiecții din mediul rural, din cercetarea ICCV din 2003, consideră condițiile de viață prezente din România a fi mai proaste decât în anul 1989, şi doar 28% le consideră a fi mai bune (soldul negativ din compararea celor două valori este de 38 puncte procentuale). Manifestând totuşi un optimism moderat, o parte din subiecți (35%) cred că în următorii 10 ani condițiile de viață din România vor fi mai bune decât în prezent, față de 27% care declară contrariul (sold pozitiv de 8 puncte procentuale).

Şi în privința condițiilor de viață personale prezente, comparativ cu anii 1989 şi 2002 soldul evaluărilor este puternic negativ, de câte 33 puncte procentuale. În compararea anului 2003 cu 1989 (62% din subiecți consideră înrăutățirea condițiilor de viață personale, față de 29%, care au evaluări pozitive), iar comparativ cu 2002, 46% declară înrăutățirea şi numai 13% declară îmbunătățirea condițiilor de viață personală.

Inechitatea schimbărilor postdecembriste este un alt element puternic evidențiat de către subiecți, categoria de populație cea mai defavorizată este considerată a fi cea a muncitorilor, urmată de cea a țăranilor: cu 73%, respectiv 64% din răspunsuri care reclamă defavorizarea (soldurile negative ale evaluărilor fiind de 66 puncte procentuale pentru muncitori şi de 46 puncte procentuale pentru țărani). La rândul lor, intelectualii sunt evaluați a nu fi fost afectați semnificativ de schimbări: câte 25% din subiecți răspund cu "favorizați", respectiv cu "defavorizați", în timp ce 29% consideră că intelectualii nu au fost nici favorizați nici defavorizați (20% nu pot da un răspuns). Favorizați de schimbări sunt considerați a fi fost politicienii (86% din subiecți), directorii şi alt personal de conducere (81%) şi întreprinzătorii (69%).

Evaluarea şanselor de reuşită în viață reprezintă o altă componentă a stării de spirit a populației. Şi aici rezultatele cercetării sunt puternic negative. În timp ce 61% din subiecți consideră că au şanse reduse de afirmare în viață, doar 10% sunt încrezători şi evaluează că au şanse ridicate, iar împreună cu varianta de răspuns "satisfăcătoare" se ajunge la 34%.

Posibilitatea de a obține un loc de muncă este considerată a fi scăzută de către 78% din subiecți.

Accesul la formele de învățământ dorite este evaluat mai favorabil. Totuşi, 32% din subiecți percep o accesibilitate scăzută, în timp ce 25% consideră a avea accesibilitate înaltă pentru ei sau cei apropiați lor (împreună cu varianta "satisfăcător" se ajunge la 60% din răspunsuri). Este de menționat, însă, că avem de-a face aici atât cu un sentiment de descurajare, cât şi cu un orizont de aşteptare relativ scăzut față de urmarea unor forme mai înalte de învățământ.

De fapt, preocupările cele mai presante ale populației se refereau la prețuri, impozite şi şomaj. Astfel 89% din subiecți au declarat că se tem mult de creşterea prețurilor, 83% de impozite şi 42% de şomaj (ultimul răspuns trebuie comparat cu reprezentarea salariaților în eşantion, respectiv de 20%, iar în totalul gospodăriilor studiate de 30%).

Desigur, prețurile şi impozitele sunt puse în relație cu veniturile de care dispun. Astfel, la întrebarea, dacă se simt amenințați de ceva (deşi aici soldul este favorabil, fiind de 45 puncte procentuale), 21% au răspuns cu da, iar 66% cu nu, în timp ce 11% nu-şi dau seama dacă sunt amenințați de ceva. Între amenințările enumerate pe primul loc sunt situate veniturile mici, respectiv sărăcia, cu 50% din răspunsuri. Cumulat pe trei posibilități de răspuns se ajunge ca 57% din cei care se simt amenințați să indice drept domeniu veniturile mici, urmează amenințările ce le reprezintă şomajului, securitatea scăzută, războaie în zonă sau boala, cu câte 6-8% din răspunsuri.

Tot la aceste aspecte se referă şi propunerile populației pentru îmbunătățirea calității vieții:

- crearea de locuri de muncă se situează pe locul întâi, cu 29% din subiecți şi 34% din cei care au răspuns la întrebare. Cumulat pe trei solicitări (primul rând, al doilea şi al treilea) se ajunge ca 40% din subiecți să indice locurile de muncă drept mijloc de rezolvare a îmbunătățirii calității vieții populației;
- pe locul al doilea se situează nevoia unei salarizări mai bune, cu 20% din subiecți, iar cumulat pe cele trei solicitări cu 32% din subiecți.

Întrebați despre mulțumirea în viața de zi cu zi (iunie 2003) subiecții s-au declarat mai degrabă nemulțumiți decât mulțumiți. Pe scala de la 1 la 5, valoarea medie a răspunsurilor, de 2,8, este sub media teoretică: 38% din subiecți au declarat că sunt nemulțumiți, 32% nu erau nici mulțumiți nici nemulțumiți, iar 29% s-au declarat mulțumiți de viața lor de zi cu zi.

Starea subiectivă din zilele premergătoare realizării investigației de teren (o perioadă fără evenimente deosebite în plan național şi/sau local), era una de îngrijorare: aproape o treime din subiecți (31%) aveau supărări mari, peste jumătate (55%) nu se simțeau bine (ceva nu merge, mici supărări) şi doar 13% au declarat că nu au probleme. Domeniile mai favorabile din viața oamenilor erau reprezentate de familie şi relațiile cu vecinii: 85% din subiecți au relații bune şi foarte bune în familie şi cu vecinii, iar valoarea medie pe scala de la 1 la 5 este de 4 în ambele cazuri.

Ne oprim aici cu analiza indicatorilor obiectivi şi subiectivi pentru descrierea condițiilor de viață ale gospodăriilor populației din rural. O considerăm, aşa cum am menționat, incompletă, dar ea este totuşi relevantă şi avem de-a face cu unele aspecte îngrijorătoare. Faptul că s-a ajuns în această situație se datorează, fie şi parțial, modalității în care s-a realizat tranziția, schimbările introduse nefiind în măsură să ducă la îmbunătățirea de ansamblu a condițiilor de viață ale populației din rural.

3. DIRECȚII DE ACȚIUNE

Anii care urmează, prin integrarea în UE, devin hotărâtori pentru reconfigurarea ruralului şi a activităților economice, inclusiv a agriculturii. Nu se va obține ceea ce mulți oameni doresc, respectiv de a avea în continuare un rural semnificativ, puternic economic, cu o agricultură şi fermieri integrați în UE, fără adoptarea unor politici economice, sociale şi de mediu ale dezvoltării durabile. În viitor vor fi mai multe resurse pentru investiții, dar ele nu sunt totul. Este necesară dezvoltarea capitalului uman prin şcolarizare adecvată, profesionalizarea activității în agricultură şi diversificarea ocupațiilor în mediul rural. Integrarea în UE oferă şansa modernizării agriculturii, deşi cu un cost important ce îl vor suporta agricultorii, dacă procesele care vor avea loc vor fi gestionate cu cea mai mare atenție.

Direcțiile în care consider că ar trebui să se acționeze, în vederea dezvoltării şi modernizării ruralului, pentru ca acesta să devină un mediu prielnic de viață şi un factor activ în societate, implică un interval de timp variabil pentru o acțiune sau alta, indiferent de ciclurile electorale.

Domeniul administrației publice

Perfecționarea împărțirii administrativ-teritoriale existente având drept criteriu fundamental facilitarea şi multiplicarea contactelor dintre unitățile componente (satele în cadrul comunei, zonele în cadrul județului) prin scurtarea distanțelor şi crearea premiselor unui cât mai bun management.

a. Înființarea de noi comune

Se impune diminuarea considerabilă a distanțelor pe care locuitorii satelor trebuie să le străbată până la primărie şi, pe care, evident, că şi funcționarii ar trebui să le parcurgă pentru a ajunge la cetățeni. Mărimea distanței respective nu ar trebui să depăşească 5 km (o oră de mers pe jos). Corelat şi cu o mărime minimă a numărului de locuitori, criteriul scoaterii satelor din izolare fizică ar putea conduce la crearea de noi, câteva sute, poate mii de comune cu primăriile lor
într-un interval rezonabil de timp.

b. Structurarea zonelor metropolitane

Includerea localităților din imediata apropiere (acele continuumuri urban-rural) în zona metropolitană a oraşelor care au funcții regionale puternice, păstrându-se statutul administrativ distinct (propria primărie şi instituțiile aferente). Pericolul unei astfel de acțiuni ar fi ca transferurile financiare să se

facă în avantajul oraşului: resursele provenite din localităţile limitrofe să meargă la centru, în loc ca, de la acesta din urmă resursele să se îndrepte spre fostul rural.

c. Înfiinţarea de noi judeţe

Scoaterea din izolare a unor zone teritoriale şi constituirea de noi judeţe. Vizez cu precădere zonele montane, separate prin condiţii naturale de restul teritoriului. La rândul său, judeţul Ilfov, care înconjoară Bucureştiul, este inadecvat plasat. Ar trebui dispus doar la est de Bucureşti. Nu cred că ar trebui revenit la judeţele istorice pentru a satisface orgolii locale. Probabil nu va fi nevoie de mai mult de şase-şapte noi judeţe, dar cu efecte dintre cele mai bune pentru locuitorii din zonele acum izolate şi în care are loc un proces de depopulare rapidă.

În acelaşi timp, trebuie luat în considerare utilizarea mai consistentă de resurse pentru dezvoltarea ţării, inclusiv a ruralului şi pe calea împrumutului public, cu atât mai mult cu cât valoarea îndatorării publice este mult mai redusă în România, ca proporţie din PIB, decât în multe ţări ale UE.

d. Reorganizarea regiunilor de dezvoltare (NUT I-III)

Judeţele ar trebui să reprezinte în continuare nivelul de jos (bază) al organizării regiunilor de dezvoltare şi singurele care au şi atribuţii administrative. Cât priveşte actualele regiuni de dezvoltare se impune cu necesitate abandonarea ideii că ele ar putea fi altceva decât eventual simple zone de raportare statistică. De altfel ele nici nu pot fi integrate în sistemul NUT pe trei niveluri deoarece sunt prea multe pentru regiunea de dezvoltare de nivel maxim în raport cu numărul de locuitori (singurul criteriu al UE, care cere un număr de populaţie cuprins între 3 şi 7 milioane de locuitori). Vor fi necesare cel mult patru-cinci regiuni de dezvoltare (faţă de opt în prezent). Aceste regiuni de dezvoltare au atribuţii strict de gestionare a fondurilor. La nivel intermediar s-ar putea desemna un număr de 20-25 de regiuni de dezvoltare, prin gruparea a două, cel mult trei judeţe contingente unele cu altele. Criteriile de delimitare sunt exclusiv de natură teritorială. Nu sunt necesare instituţii distincte de gestionare, atribuţiile respective urmând să revină fiecărei administraţii judeţene pentru proiectul iniţiat în colaborare cu celălalt (celelalte) judeţ(e).

II. Domeniul economic

a. Dezvoltarea infrastructurii rutiere la nivel local concomitent cu aceea de nivel naţional. Separarea administrării drumurilor pe componente – naţional, judeţean şi comunal – nu justifică neimplicarea autorităţilor centrale în construcţia de drumuri din afara aşa-zisului sistem naţional. Până la urmă toate

drumurile sunt naționale, pentru că oricine le poate folosi. Scoaterea din izolarea fortuită a satelor datorită lipsei podurilor şi a căilor de acces este o condiție primară pentru a ne putea aştepta la dezvoltarea acestora.

b. Intervenția publică decisivă şi diferențiată în favoarea agricultorilor cu proprietăți mici de teren agricol, de la asigurarea executării gratuite a lucrărilor agricole mecanice pentru gospodăriile de agricultori vârstnici cu proprietăți de 1-2 ha de teren agricol, la subvenții consistente pe produs în cazul agricultorilor care intră pe piață, în acord cu practica U.E. O atenție specială merită a fi acordată măsurilor de realizare a preconizatei şi necesarei concentrări a exploatațiilor agricole, astfel încât ea să ne conducă la o nouă spoliere a agricultorilor.

c. Constituirea de unități (în parteneriat public/privat) de prestări servicii pentru comercializarea produselor agricole, inclusiv la export.

d. Suport pentru sectorul nonagricol, pentru a completa şi dezvolta structura economică a ruralului, acum preponderent agricolă.

e. Protecția mediului natural, prevenirea şi combaterea poluării, executarea de lucrări de îmbunătățiri funciare şi pentru retenția apelor în bazine, regularizarea cursurilor apelor curgătoare, plantarea de arbori, însămânțarea pajiştilor etc.

III. Domeniul social

a. Dimensionarea rețelei şcolare pe criterii multiple şi nu exclusiv pe numărul de elevi şi asigurarea în cea mai mare parte a frecventării de către copii a ciclului primar în sat. Sisteme alternative de asigurare a prezenței elevilor la şcolile din alte localități, prin transport şi/sau cazare în cămine, plasarea elevilor în gazdă la familiile colegilor, cel puțin pe perioadele de iarnă, cu acoperirea cheltuielilor.

b. Ajutor substanțial acordat specialiştilor care lucrează în mediul rural şi vor să rămână în localitate, indiferent de domiciliul anterior.

c. Organizarea unor centre de resurse pentru elaborarea proiectelor de dezvoltare locală şi de management al acestora.

d. Acordarea de sprijin material (burse) elevilor din rural pentru a urma şcoli de profil agricol pe toate nivelurile de profesionalizare.

e. Extinderea sistemului formării profesionale inițiale şi continue pentru adulții din mediul rural.

f. Acordarea de locuri subvenționate în învățământul superior pentru studenții proveniți din familiile sărace de agricultori.

g. Majorarea considerabilă a nivelului alocațiilor pentru copii, eventual alocații suplimentare. Extinderea şi la nesalariați a sistemului de indemnizații

pentru creşterea copilului de până la 2 ani produce efecte perverse, în sensul că se nasc copii mulți în familii cu status economic scăzut şi puțin orientate spre dezvoltarea capitalului uman, dar sprijinul dispare sau se diminuează drastic pentru copiii mari. În schimb, să se acorde alocații substanțiale care ajută copiii şi familiilor lor pe perioade mai mari, inclusiv în timpul şcolii.

h. Majorarea mai pronunțată al cuantumului pensiilor pensionarilor proveniți din fostele CAP-uri.

i. Dezvoltarea rețelei teritoriale de servicii de asistență socială.

j. Intervenție pentru relocarea, la cerere, a locuitorilor din cătunele izolate, greu accesibile, prin reconstrucția casei pe amplasamente adecvate.

* * *

Argumentul că nu ar fi resurse pentru astfel de cheltuieli nu este unul de netrecut. Pe de o parte, prin descentralizare, instituțiile centrale şi județene rămân cu mai puține atribuții, prin urmare trebuie să rămână şi cu mai puțin personal şi mai puține cheltuieli, iar resursele disponibile să fie repartizate la baza structurii administrative. Pe de altă parte, fondurile europene pot fi implicate în realizarea unei reforme profunde în administrația publică, pentru investiții în infrastructură şi dezvoltarea durabilă în mediul rural, precum şi pentru sporirea cheltuielilor sociale. În acelaşi timp, trebuie luată în considerare utilizarea de resurse pentru dezvoltarea țării, inclusiv pe calea împrumutului public, cu atât mai mult cu cât valoarea îndatorării publice este mult mai redusă în România, ca proporție din PIB, decât în unele țări din UE.

BIBLIOGRAFIE

Alber, Jens; Tony, Fahey – *Perception of Living Condition in an Enlarged Europe*, Luxembourg, 2004.

Fahey, Tony *et al.* – *Quality of Life in Europe*, Luxembourg, 2004.

Mărginean, Ioan; Bălaşa, Ana (coord.) – *Calitatea vieții în România*, Editura Expert, Bucureşti, 2002.

Mărginean, Ioan – *Modelul social românesc. Orizont 2025*, în: Revista calitatea vieții, nr. 3-4/2004.

Mihăilescu, Adina – *Metodologia de calcul a minimului de trai decent şi de subzistență pentru o familie de agricultori*, în: Revista calitatea vieții, nr. 1-4/2002.

Socol, Gheorghe – *Evoluție, involuție şi tranziție în agricultura României*, IRLI, Bucureşti, 1999.

Zamfir, Cătălin – *Analiza critică a tranziției*, Editura Polirom, Iaşi, 2004.

*** Anuarul statistic al României, INS, 2004.

*** Condițiile de viață ale populației din România, INS, Bucureşti, 2005.

*** Coordonate ale nivelului de trai în România. Veniturile şi consumul populației în anul 2004, INS, Bucureşti, 2005.

*** Eurobarometrul rural, FSD, Bucureşti, 2002.

*** Human Development Report (UNDP, serie din anul 1990).

*** Social Protection in the Candidate Countries. A Comparative Analysis, Luxembourg, 2004.

*** Raportul național al dezvoltării umane (serie din anul 1996).

*** Recensământul populației şi locuințelor din 18 martie 2002, INS, 2003.

ANEXĂ

Diagnoza condițiilor de viață ale populației din mediul rural (selecție indicatori subiectivi şi de evaluare pentru anii 1999 – N = 545 persoane şi 2003 – N = 475 persoane)

% subiecți (diferențele până la 100% sunt nonrăspunsuri)

Indicatori	Ani	Valori				
		F. proastă	Proastă	Satis.	Bună	F. bună
1. Mediul înconjurător	2003	2	6	17	60	14
	1999	1	7	23	50	13
2. Locuința	2003	3	6	27	55	9
	1999	2	10	31	48	8
3. Apa potabilă în bucătărie	2003	6	19	20	49	5
	1999	7	13	21	49	7
4. Starea de sănătate	2003	12	24	31	26	7
	1999	9	27	28	28	7
5. Relațiile de familie	2003	1	3	11	63	22
	1999	0	2	17	62	17
6. Relațiile cu vecinii	2003	1	2	12	68	16
	1999	1	3	11	67	15
7. Veniturile familiei	2003	20	37	30	11	1
	1999	20	40	26	11	1
8. Activitatea poliției din localitate	2003	3	12	28	49	5
	1999	4	10	32	47	4
9. Învățământul	2003	1	8	19	53	7
	1999	4	8	27	51	3
10. Asistență medicală	2003	3	12	28	50	5
	1999	6	19	27	41	4
11. Transportul local	2003	9	23	23	38	3
	1999	22	21	23	28	3
12. Administrarea localității	2003	9	11	31	45	4
	1999	11	21	32	32	3
13. Accesibilitatea + investiții	2003	8	24	36	22	3
	1999	8	39	33	12	1
14. Posibilitatea de afirmare în viață	2003	20	41	24	10	0
	1999	19	49	20	6	0
15. Posibilitatea obținerii	2003	37	41	12	5	0

Indicatori	Ani	Valori				
		F. proastă	Proastă	Satis.	Bună	F. bună
unui loc de muncă	1999	37	44	11	4	
16. Securitatea acasă şi pe stradă	2003	4	12	37	37	8
	1999	5	22	39	28	4
17. Respectarea drepturilor individuale	2003	7	20	44	24	0
	1999	10	29	40	16	1
18. Influenţarea personală a deciziilor la nivel de localitate	2003	32	42	16	5	0
	1999	36	38	15	7	1

Indicatori	Anul	Cu ostilitate	Cu Indiferenţă	Cu amabilitate
Cum se aşteaptă să fie tratat la primărie	2003	4	13	82
Cum se aşteaptă să fie tratat la poliţie	2003	3	16	77

Indicatori	Anul	Cu siguranţă nu	Probabil nu	Probabil da	Cu siguranţă da
Posibilitatea de a rezolva o problemă la primărie	2003	4	10	37	47
Posibilitatea de a rezolva o problemă la poliţie	2003	2	14	57	23

Indicatori	Ani	Mult mai proastă	Mai proastă	La fel	Mai bine	Mult mai bine
Condiţiile de viaţă din ţară faţă de 1989	2003	14	43	9	28	1
	1999	21	50	7	13	1
Condiţiile de viaţă din România peste 10 ani	2003	3	24	17	34	1
	1999	7	33	12	22	2
Condiţiile de viaţă personale faţă de anul trecut	2003	10	36	41	13	0
	1999	19	53	22	5	0
Condiţiile de viaţă personale faţă de 1989	2003	20	42	9	28	1
	1999	33	43	12	12	1

Indicatori	Ani	Negative	Mai degrabă negative	La mijloc	Mai degrabă pozitive	Pozitive
Schimbările din societatea	2003	6	32	38	17	2
românească după 1989	1999	16	41	30	8	1

Indicatori	Ani	Nu ajung nici pentru strictul necesar	Ajung pentru strictul necesar	Trai decent	Îşi permit lucruri mai scumpe	Au tot ce le trebuie
Veniturile familiei	2003	42	37	18	2	1
	1999	45	36	14	4	1

Indicatori	Ani	Sărac 1	2	3	4	5	6	7	8	9	Bogat 10
Poziția pe	2003	6	14	16	18	30	9	3	2	0	0
scala	1999	14	10	17	17	26	8	5	1	1	0

Indicatori	Ani	Deloc	Puțin	Mult
Ar conta pe ajutorul cuiva în	2003	28	46	25
situația că este agresat	1999	31	40	28
Temeri de şomaj	2003	42	14	38
	1999	41	19	36
Temeri de creşterea	2003	89	9	2
prețurilor	1999	89	7	3
Temere de impozite	2003	83	14	3
	1999	85	9	4

Indicatori	Ani	Hotărât da	Da	Nu îmi dau seama	Nu	Hotărât nu
Se simte amenințat	2003	1	20	11	62	4
	1999	2	22	15	56	4

Indicatori	Ani	Defavo-rizat	Mai degrabă defavo-rizat	Nici favorizat nici defavori-zat	Mai degrabă favorizat	Favo-rizat
Favorizarea de schimbările	2003	27	46	12	5	2
postcomuniste: muncitorii	1999	35	48	9	2	1

Indicatori	Ani	Defavo-rizat	Mai degrabă defavo-rizat	Nici favorizat nici defavori-zat	Mai degrabă favorizat	Favo-rizat
Favorizarea de schimbările postcomuniste: țăranii	2003	25	39	13	17	1
	1999	34	39	13	7	0
Favorizarea de schimbările postcomuniste: intelectuali	2003	7	18	29	23	2
	1999	14	31	22	11	1
Favorizarea de schimbările postcomuniste: întreprinzătorii	2003	1	4	11	48	21
	1999	1	9	16	43	14
Favorizarea de schimbările postcomuniste: directorii	2003	1	2	5	42	39
	1999	1	2	8	40	34
Favorizarea de schimbările postcomuniste: oamenii politici	2003	0	1	3	27	59
	1999	0	2	2	27	56
Favorizarea de schimbările postcomuniste: personal	2003	9	38	30	17	2
	1999	16	45	27	10	2

Indicatori	Ani	F. nemul-țumit	Nemulțu-mit	Nici mul-țumit nici nemul-țumit	Mulțumit	F. mul-țumit
Mulțumirea în viața de zi cu zi	2003	8	30	32	27	2
	1999	9	34	31	23	2
Mulțumirea față de veniturile personale	2003	27	43	16	13	1
	1999	22	43	19	14	1
Mulțumirile față de realizările personale	2003	4	18	26	46	3
	1999	5	18	26	46	4

Indicatori	Ani	Nefericit, disperat	Îngrijorări mari	Ceva nu merge	Mici probleme	Fără proble-me	Pe deplin fericit
Starea din ultimele zile	2003	6	25	17	39	12	1
	1999	5	22	25	34	14	0

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 184-185/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

EVIDENȚIEREA PERFORMANȚELOR COMPETITIVE ALE ECONOMIEI ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

– DIAGNOZA SITUAȚIEI ACTUALE –

Cornelia Scutaru
Ionel Florescu

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

STUDIU DE DIAGNOZĂ A SITUAȚIEI ACTUALE PRIVIND COMPETITIVITATEA GLOBALĂ A RAMURILOR 721
1. COMPETITIVITATEA RAMURILOR. FACTORI FAVORABILI ŞI BARIERE ... 723
2. CADRUL GENERAL 725
3. COMPETITIVITATEA GLOBALĂ A PRINCIPALELOR RAMURI EXPORTATOARE 730
3.1. Poziția ramurilor exportatoare în cadrul economiei 730
3.2. Metodologia lui Porter: condiții generale 741
3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere 756
3.4. Metodologia lui Porter: industrii suport 760
3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale 763
3.6. Corelații între principalii indicatori (ecuațiile econometrice ale competitivității) şi concluzii 766
ANEXE 768
BIBLIOGRAFIE 773

STUDIU DE DIAGNOZĂ A SITUAȚIEI ACTUALE PRIVIND COMPETITIVITATEA GLOBALĂ A RAMURILOR*

Cornelia SCUTARU
Ionel FLORESCU

Abstract

Lucrarea analizează grupul ramurilor exportatoare (ramuri care acoperă mai mult de 1% din total export, ceea ce dă un grad de acoperire de peste 80% pe total grup) din punctul de vedere al competitivității globale. Este utilizată metodologia lui M. Porter, care abordează: condiții generale, condiții de cerere, industrii suport, politici guvernamentale, analizate ca factori favorabili sau barieră în calea dezvoltării competitivității ramurilor. Este abordată problema schimbărilor de competitivitate petrecute în economia românească între 1989 şi 2002, ca urmare a proceselor de tranziție. Sunt discutate principalele corelații dintre diferiți indicatori (cei care dețin un rol de factori favorabili sau bariere în ceea ce priveşte evoluția competitivității ramurilor exportatoare). Principalele concluzii sugerează posibile politici macroeconomice necesare pentru dezvoltarea competitivității.

Introducere

Competitivitatea este una dintre preocupările centrale ale politicilor economice, deoarece standardul de viață pe termen lung al fiecărei națiuni depinde de abilitatea economiei naționale de a atinge şi de a menține un înalt nivel de productivitate în acele ramuri şi firme care sunt competitive pe piețele internaționale (M. Porter, 1993). Aceasta se bazează pe capacitatea firmelor de a fi eficiente şi competitive, care, la rândul ei, depinde de nivelul productivității. Productivitatea este output-ul produs pe o unitate de muncă sau de capital. Evaluarea corelațiilor dintre competitivitate şi productivitate constituie un demers important al analizei pe care o întreprindem. Productivitatea muncii determină nivelul salariilor, în timp ce productivitatea cu care este utilizat capitalul determină nivelul profitului. O productivitate ridicată nu numai că trebuie să determine un nivel ridicat al salariilor, dar creează venit

* Studiu realizat în cadrul programului CERES „Metodologie şi model econometric pentru evaluarea competitivității economiei româneşti în context internațional. Monitorizarea performanțelor noilor țări membre sau candidate la Uniunea Europeană" (CMECER, contract 4-106/4.11.2004).

național care este taxat pentru a plăti serviciile publice care contribuie şi ele la creşterea standardului de viață.

În abordarea competitivității economice, teoria pleacă de la nivel microeconomic şi ajunge la nivelul ramurilor industriale şi al economiei; modelul diamantului competitiv al lui Porter[1] identifică cinci forțe care influențează competitivitatea unei firme: concurența între competitorii existenți pe piață; amenințarea noilor competitori; amenințarea noilor substitute ale produselor sau serviciilor proprii; puterea de negociere a ofertanților; puterea de cumpărare a solicitanților.

Ceea ce asigură competitivitatea unei națiuni este activitatea profitabilă a firmelor. Ele îşi asigură poziția pe piața internă şi pe piețele internaționale prin strategii globale al căror rol este creşterea productivității şi menținerea acesteia la un nivel ridicat. Pentru aceasta, firma trebuie să țină seama atât de mediul economic intern care îi asigură condițiile de funcționare, cât şi de evoluția mediului economic extern.

În orice industrie, natura competiției este determinată de cinci forțe competitive **(Modelul "diamond" al lui Porter** – M. Porter, 1993):

1. amenințarea noilor concurenți;
2. amenințarea din partea produselor şi serviciilor substituibile;
3. puterea de afaceri a ofertanților;
4. puterea de afaceri a cumpărătorilor;
5. rivalitatea dintre potențialii competitori.

Puterea celor cinci forțe este diferită pentru fiecare industrie şi fiecare firmă şi determină profitabilitatea pe termen lung a acestora. În industriile în care cele cinci forțe sunt favorabile, există mulți competitori care investesc, dar în industriile în care presiunea anumitor forțe din cele menționate este intensă, se impun un număr mic de firme care sunt foarte profitabile pe termen lung.

Cele cinci forțe ale competitivității determină profitabilitatea ramurii, deoarece ele configurează prețurile la care vând firmele, costurile la care produc şi investițiile necesare pentru a fi competitive în domeniu. Amenințarea noilor competitori limitează profitul potențial, deoarece aceştia antrenează noi capacități de producție şi restrâng posibilitățile de extindere a pieței. Puterea economică a cumpărătorilor şi a ofertanților atrage profiturile către aceştia. Rivalitatea dintre competitorii existenți erodează profiturile, prin creşterea costurilor de competiție (cum sunt cele de reclamă, cheltuielile de vânzare sau cele necesare pentru cercetare-dezvoltare). Prezența produselor sau serviciilor de substituție limitează prețurile competitorilor prin fenomene de transfer al cumpărătorilor, limitând piața şi erodând ponderea ramurii/firmei în volumul total al producției.

[1] Michael Porter, expert în strategii economice globale, Harvard Business School.

1. Competitivitatea ramurilor. Factori favorabili şi bariere

Unul dintre factorii determinanţi în competitivitatea firmelor este mediul economic în care firmele îşi desfăşoară activitatea. Michael Porter defineşte mediul economic prin următorii factori:

- ***Condiţii generale***: se referă la poziţia economiei naţionale în ceea ce priveşte factorii de producţie necesari pentru a fi competitivă într-o anumită ramură; în această categorie intră: resursele umane, gradul de pregătire şi costul acestora; resursele fizice, abundenţa, accesibilitatea şi costul lor; nivelul cunoştinţelor, care nu implică numai stocul de cunoştinţe ştiinţifice şi tehnice necesare, ci şi mijloacele de pregătire (activitatea în universităţi şi institute de cercetare, agenţii statistice etc.); resurse de capital (nivelul şi costul capitalului disponibil pentru a finanţa ramura respectivă); infrastructura (tipul, calitatea şi costul utilizării infrastructurii afectează competiţia). Analiza noastră va lua în considerare influenţele tuturor acestor factori, încercând să pună în evidenţă diferenţele apărute în perioada de tranziţie, între 1989 (ultimul an de economie planificată centralizat) şi 2002 (ultimul an pentru care există date în tabelele input-output[1] elaborate de Institutul Naţional de Statistică).
- ***Condiţii de cerere***: nivelul cererii interne pentru produsele sau serviciile ramurii; acesta depinde de necesităţile cumpărătorilor, dar este influenţat de o multitudine de alţi factori (nivelul solvabilităţii cumpărătorilor: marea masă a acestora preferă mărfurile ieftine, dar poate fi identificat întotdeauna un segment care preferă mărfuri unicat sau sofisticate; obiceiuri şi tradiţii de consum; rivalitatea produselor de import etc.). Competitivitatea pe piaţa internă va fi analizată prin prisma indicatorului „cota de piaţă internă" (C. Mereuţă şi col., 2000) şi a corelaţiilor care există între industriile suport şi ramurile analizate. Pentru o aprofundare la nivel microeconomic, sunt necesare studii care să identifice nivelul cererii interne, numărul cumpărătorilor potenţiali, rata de creştere a cererii interne, să anticipeze posibilitatea de saturare a pieţei interne. În ceea ce priveşte cererea externă, vom analiza evoluţiile structurale din cadrul grupei ramurilor exportatoare, iar competitivitatea pe piaţa externă va fi abordată prin prisma indicatorului „intensitatea exportului" (C. Mereuţă şi col., 2000) şi a corelaţiilor cu nivelul productivităţii. O atenţie deosebită se acordă industriilor suport.
- ***Industrii legate şi de suport***: prezenţa sau absenţa în economia naţională a industriilor ofertante (industrii suport) şi a celor legate de ramura

[1] Existenţa tabelelor input-output elaborate de INS pentru întreaga perioadă 1989-2002 constituie un preţios instrument de analiză pe baze unitare şi coerente a evoluţiei economiei româneşti în perioada de tranziţie. Tabelele furnizează multe din informaţiile necesare pentru aplicarea metodologiei lui M. Porter la nivel global în analiza de competitivitate pe care o abordăm în acest studiu.

respectivă, care sunt competitive pe plan internațional; existența avantajului competitiv în industriile suport conferă un potențial avantaj ramurii respective, deoarece acestea produc input-urile necesare la standarde internaționale şi la costuri competitive. Input-urile necesare pot fi importate, dar a le avea disponibile pe piața internă conferă un avantaj industriilor care le utilizează.

- ***Strategii de firmă, structura ramurii şi rivalități***: condițiile în care pot fi create, organizate şi gestionate companiile, natura rivalităților interne. Nu există un sistem managerial universal valabil pentru orice firmă; el depinde în primul rând de condițiile interne. Obiectivele companiilor sunt puternic determinate de structura de proprietate şi reflectă caracteristicile piețelor de capital. Este singurul punct al modelului lui M. Porter pentru care tabelele input-output nu oferă informațiile necesare unei analize. În acest domeniu există în literatura de specialitate alte abordări interesante cu referire directă la economia românească (C. Mereuță şi col., 2000, 2003; Dinu, 2003)
- ***Politicile guvernamentale*** pot influența pozitiv sau negativ fiecare dintre aceşti patru determinanți: condițiile generale care se referă la factorii de producție pot fi influențate prin subvențiile acordate sau retrase, prin politicile privind piețele de capital, ca şi prin cele privind învățământul sau cercetarea ştiințifică. În ceea ce priveşte piața internă, influența guvernului se manifestă prin stabilirea unor standarde de producție care influențează preferințele consumatorilor; prin comenzile de stat pentru anumite industrii (armament şi nu numai), ca şi prin politicile de comerț exterior (taxe vamale, contingentări, diverse bariere la import sau export). Industriile suport sunt şi ele influențate prin acest tip de politici, iar strategia firmei depinde în mod esențial de reglementările privind piețele de capital, de politica fiscală, de legi antitrust etc.

Competitivitatea unei națiuni depinde de capacitatea industriilor sale de a inova şi de a creşte, capacitate care se dezvoltă datorită presiunii forțelor pieței şi schimbărilor permanente din acest domeniu. Noua teorie a avantajului competitiv susține faptul că acest avantaj este creat şi susținut prin intermediul unor procese puternic localizate (Porter, 1993). Rolul guvernului este de a oferi suport industriei, promovând politici care să le facă să fie competitive pe piețele mondiale. Mai nou, națiunile promovează în special industriile pentru care mediul lor intern este adaptabil, dinamic şi în continuă schimbare. Avem nevoie de o nouă abordare a dezvoltării economice în România. Dacă firmele, predominant mici, dintr-o regiune trebuie să se completeze într-o piață globală, ele trebuie să lucreze împreună, să colaboreze. Sărăcia de mijloace financiare care trebuie să suporte dezvoltarea unor industrii competitive impune necesitatea de a îndrepta resursele disponibile către industriile potențial competitive. Factorii de decizie trebuie să fie mult mai deschişi la posibilul rol pe care politicile de ofertă descentralizate şi clusterii de întreprinderi mici şi

mijlocii îl pot juca în această direcție. În inima unui cluster economic sunt concentrații geografice de firme interdependente, internațional competitive, care fac parte din industrii aflate în legătură. Aceste firme pot fi integrate vertical sau orizontal între ele. Fiecare cluster include firme orientate spre export – cele care vând produsele regiunii – şi firme care suportă legăturile dintre firme, serviciile şi procurarea de materiale.

În cele mai avansate economii ale lumii, unul sau mai multe clustere sunt cele care dau forță economiei regionale. Conceptul de cluster (în sensul lui M. Porter) funcționează deoarece el include legăturile dintre firme, care sunt capitale în procesele de inovare pe termen lung. *Capacitatea inovatoare, cunoscută ca viteza cu care firma reacționează la modificările pieței, este cheia menținerii unei poziții competitive pe piața globală ultradinamică.* Clusterii facilitează această capacitate inovativă prin legăturile dintre industrie şi agențiile guvernamentale, favorizând deciziile colective şi colaborative.

Un număr mic de firme sau corporații dominau în trecut economiile regionale. Astăzi economiile regionale sunt mai diversificate şi mai specializate. În decursul noilor procese de producție, clusterii de industrii specializate apar legați de industriile suport şi de infrastructura disponibilă. Clusterii industriali duc la creşterea şanselor de succes. Competitivitatea şi infrastructura sunt elemente critice ale succesului şi creşterii unui cluster industrial. Companiile care operează în cadrul unui cluster au acces la toate resursele specializate (inclusiv cele umane, alte afaceri, capital, informație şi inteligență) pe bază de reciprocitate. În acest mod ele pot exploata propriile lor competențe şi pot câştiga avantaje de performanță. Vital pentru dezvoltarea unor asemenea clusteri este găsirea unor fonduri sau a altor resurse de finanțare îndreptate către dezvoltarea firmelor din interiorul clusterului. Cadrul legal pentru obținerea unor asemenea fonduri există şi ele pot juca un rol important în creşterea companiilor, în special a firmelor mici. Obținerea capitalului va permite desfăşurarea eforturilor de dezvoltare regională.

Având în vedere intenția exprimată de guvern referitor la programele de dezvoltare regională, este clar că în România autoritatea centrală va juca un rol redus în asistarea creşterii regionale. Piețe, companii, firme şi instituții de învățământ şi cercetare vor fi nevoite să caute organizații de vârf şi lideri de afaceri pentru creştere economică, mai întâi local şi apoi pe baze globale. Regiunile au de construit propriul viitor economic şi nu trebuie să se bazeze pe guvern pentru a-şi rezolva problemele economice. Aceasta implică o regândire a ceea ce sunt regiunile, cine şi cum se implică în dezvoltarea regională şi cine este liderul în comunitate.

2. Cadrul general

În 1989, economia românească era o economie cvasiînchisă, planificată centralizat, cu inflație şi şomaj mascate. Ultimii ani de economie planificată au

dus la diminuarea cererii interne, scăderea importului şi creşterea exporturilor, cu scopul achitării datoriei externe (în 1988 şi 1989, soldul balanței comerțului exterior a fost pozitiv). Este o realitate insuficient pusă în evidență faptul că datoria externă a României era în 1989 de numai 174 mil. $. Cu un declin economic de peste 5% în 1988 şi 1989, ultimii ani de economie planificată au fost ani de recesiune pentru România (graficul 1), fenomen care s-a accentuat în primii ani de tranziție.

A urmat o perioadă de politici macroeconomice oscilante, de eforturi în direcția unei reforme economice fără prea mari rezultate. În acel moment România era o economie cvasiînchisă, cu importurile restrânse la minimum, iar exporturile (graficul 2) dirijate cu precădere către piața CAER. Datoria externă fusese achitată aproape în întregime, iar consumul intern fusese restricționat. Ponderea ramurilor în economie, dirijată centralizat, nu reflecta potențialul de resurse disponibile. Economia românească producea masiv stocuri nevandabile, iar tendința de a produce "pe stoc" s-a menținut în toată această perioadă.

Graficul 1

Evoluția PIB (% față de anul precedent)

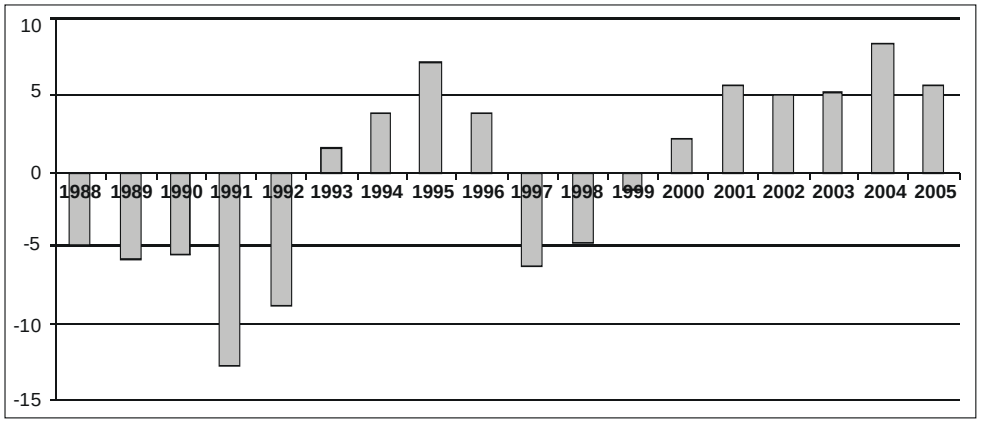

***Sursa datelor**:* Anuarul statistic al României, *1990-2002;* www.bnro.ro *pentru 2003, 2004; pentru 2005 – estimări pe baza macromodelului „Dobrescu" al economiei româneşti de tranziție.*

Graficul 2

Evoluția comerțului exterior (bunuri şi servicii, mil. USD)

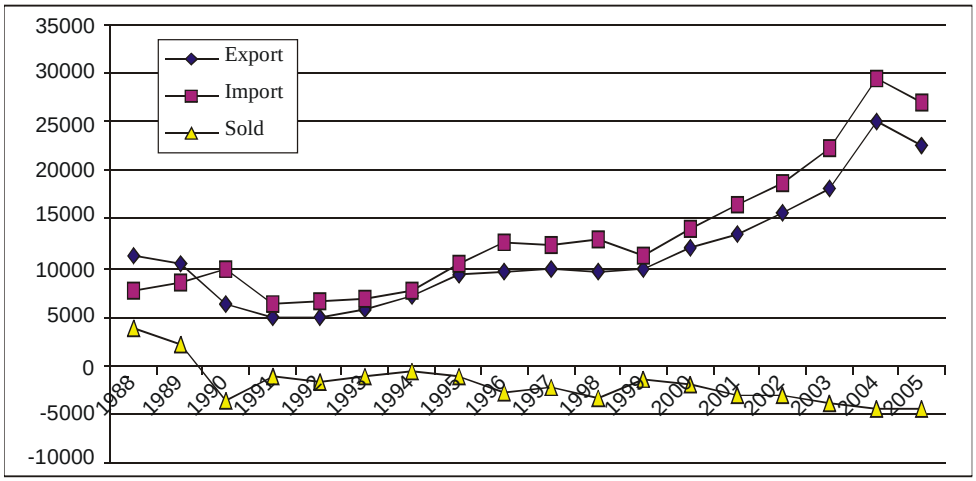

***Sursa datelor**:* Anuarul statistic al României, *1990-2002;* www.bnro.ro *pentru 2003, 2004; pentru 2005 – estimări pe baza macromodelului „Dobrescu" al economiei româneşti de tranziție.*

Graficul 3

Datoria externă (mil. USD)

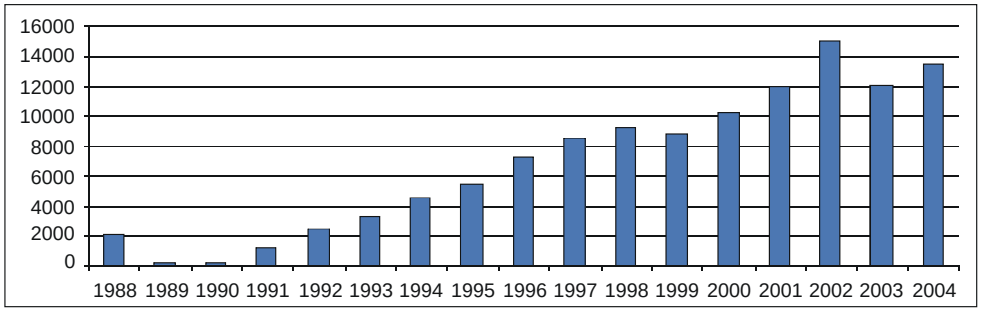

Sursa datelor: *Buletinul anual al BNR*, 2002, comunicate de presă, balanța de plăți.

Exista o inflație ascunsă (graficul 4), mascată de oferta scăzută la consum. Nu exista şomaj (graficul 5), dar nivelul productivității muncii indică un şomaj mascat prin decizii centralizate care asigurau un loc de muncă obligatoriu fiecărui absolvent.

Graficul 4

Evoluția inflației

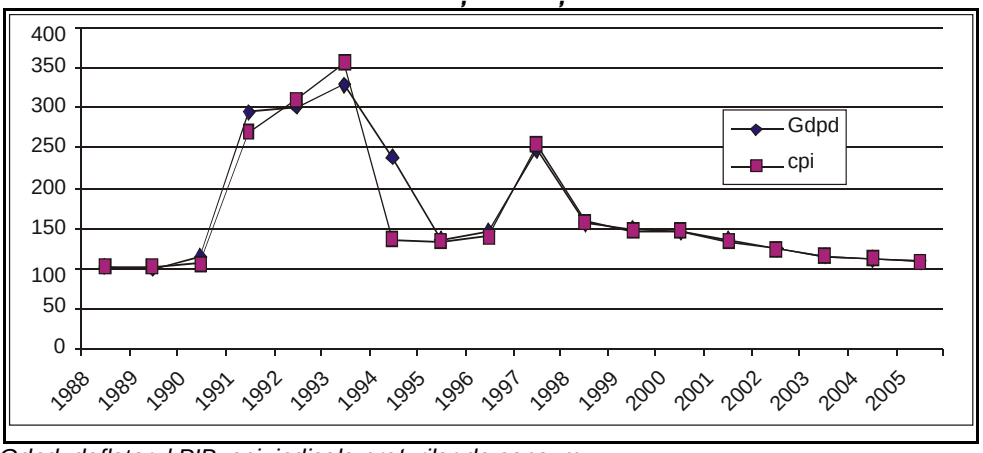

Gdpd=deflatorul PIB; cpi=indicele prețurilor de consum.

***Sursa datelor**:* Anuarul statistic al României, *1990-2002;* www.bnro.ro *pentru 2003, 2004; pentru 2005 – estimări pe baza macromodelului „Dobrescu" al economiei româneşti de tranziție..*

Tranziția de sistem socio-politic şi economic a condus, în România, ca şi în celelalte țări central şi est-europene, la un declin inițial al activității economice globale. După primul impact negativ, pe fondul schimbărilor structurale multiple menite să creeze un nou sistem de relații, a avut loc o redresare, care, în cazul României, a cedat rapid sub presiunea revendicărilor sociale. Tranziția la economia de piață a însemnat de fapt o criză profundă, cu rezonanțe economice, sociale şi instituționale. Criza economică de tranziție nu a fost depăşită, cu toate eforturile făcute în direcția unei stabilizări macroeconomice şi a asigurării unui mediu economic stabil. Deschiderea economică din primii ani ai tranziției a găsit economia românească nepregătită din punct de vedere structural şi competițional. Eforturile din ultimii ani au stopat declinul economic (graficul 1) şi inflația (graficul 4), dar au dus la creşterea deficitelor economice. Au apărut mari probleme de adaptare atât pe piața internă, cât şi pe piața externă. Creşterea bruscă a cererii pe piața internă față de o ofertă scăzută a dus la inflație şi creşterea importurilor pentru consum (graficul 2). Dispariția pieței CAER a impus orientarea către piața europeană şi găsirea altor piețe: de aici necesitatea de creştere a competitivității produselor şi de schimbare a structurii de producție. Creşterea competitivității cere investiții în tehnologii noi, în cercetare-dezvoltare, precum şi o productivitate ridicată a muncii. Aici apar două tendințe specifice crizei de tranziție: neglijarea investițiilor şi exploatarea la maximum a resurselor pentru maximizarea profitului; reforme structurale însoțite de masive concedieri, care au dus la creşterea şomajului. Avem de a face cu o

economie slab capitalizată, cu piețe financiare şi de capital nedezvoltate, care a păstrat în funcțiune marii coloşi industriali ai economiei centralizate, a căror ineficiență este cunoscută, dar a căror privatizare ridică mari probleme sociale: amenințarea şomajului (graficul 5).

Graficul 5

Evoluția ratei şomajului

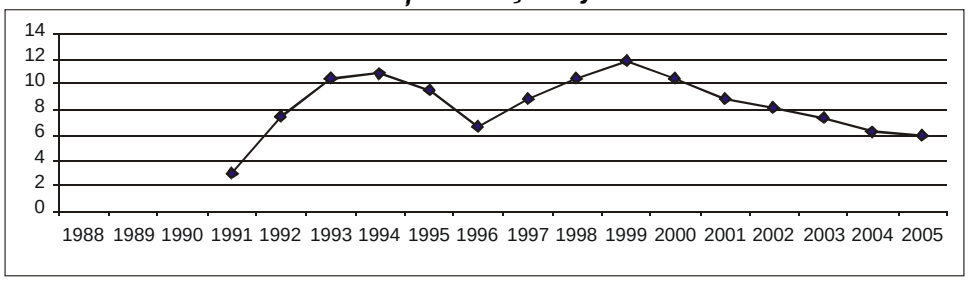

***Sursa datelor**: Anuarul statistic al României, *1990-2002;* www.bnro.ro *pentru 2003, 2004; pentru 2005 – estimări pe baza macromodelului „Dobrescu" al economiei româneşti de tranziție.*

Aşa cum am menționat, în 1989 economia românească era încă o economie planificată centralizat, cu inflație şi şomaj mascate. Ultimii ani de economie planificată, supusă unor cerințe comandate, au dus la diminuarea cererii interne, scăderea importului şi creşterea exporturilor, cu scopul achitării datoriei externe (C. Scutaru, I. Florescu, 2004, date actualizate).

În perioada analizată, au avut loc importante schimbări structurale în formarea şi în utilizarea resurselor. În 1989, economia românească se baza mai mult pe ***producția internă efectivă*** decât pe importuri în formarea resurselor, spre deosebire de 2002; în acelaşi timp, impozitele pe produs aveau o pondere mai scăzută în total resurse în 1989 față de 2002. Creşterea ponderii importurilor în 2002 este legată atât de satisfacerea necesităților de consum ale gospodăriilor populației, cât şi de creşterea consumului productiv al anumitor ramuri.

Schimbări structurale în formarea resurselor

	1989	2002
Ponderea producției efective în total resurse	90,25	79,02
Ponderea importului în total resurse	6,32	16,72
Ponderea impozitelor în total resurse	3,59	4,48

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

În ceea ce priveşte utilizările: în 2002 față de 1989, creşte ponderea consumului final şi a exportului; scade ponderea formării brute de capital fix şi a consumului intermediar; variația stocurilor devine pozitivă. Toate aceste schimbări reflectă evoluția din structura cererii agregate interne.

Schimbări structurale în destinația utilizărilor

	1989	2002
Ponderea consumului final în total utilizări	20,15	34,16
Ponderea formării brute de capital fix în total utilizări	10,39	8,67
Ponderea exportului în total utilizări	7,26	14,41
Ponderea consumului intermediar în total utilizări	58,90	42,62
Ponderea variației stocurilor în total utilizări	-1,07	0,15

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Lucrarea analizează grupul ramurilor exportatoare (ramuri care acoperă mai mult de 1% din total export, ceea ce dă un grad de acoperire de peste 80% pe total grup) din punctul de vedere al competitivității globale (v. anexa 2, Precizări metodologice). Este utilizată metodologia lui M. Porter, care abordează: condiții generale, condiții de cerere, industrii suport, politici guvernamentale. Este abordată problema schimbărilor de competitivitate petrecute în economia românească între 1989 şi 2002, ca urmare a proceselor de tranziție. Sunt discutate principalele corelații dintre diferiți indicatori cu rol de factori favorabili sau bariere în ceea ce priveşte evoluția competitivității ramurilor exportatoare.

3. Competitivitatea globală a principalelor ramuri exportatoare

3.1. Poziția ramurilor exportatoare în cadrul economiei

Pentru o delimitare a cadrului de analiză, am luat în considerare ca principale ramuri exportatoare ramurile care depăşesc 1% din totalul exportului în ambii ani. Sunt în total 30 de ramuri din cele 105 ale tabelelor input-output, care în 1989 acoperă 85,45% din totalul exportului, iar în 2002, 83,98% din total. Estimăm că, pentru cadrul analizei noastre, acest grad de acoperire este semnificativ.

Pentru a evalua poziția în cadrul economiei a principalelor ramuri exportatoare, vom analiza comparativ 1989/2002:

- ponderea acestora în totalul exportului şi mutațiile produse în 2002 față de ultimul an de economie planificată centralizat, 1989;

- contribuția acestor ramuri la formarea resurselor şi la realizarea valorii adăugate brute;
- competitivitatea principalelor ramuri exportatoare pe plan extern şi intern;
- corelații între principalii indicatori.

3.1.1. Structura exportului

Pentru a pune în evidență schimbările apărute în structura exportului, am calculat ponderea principalelor ramuri exportatoare în totalul exportului şi am semnalat schimbările produse în 2002 față de ultimul an de economie planificată centralizat, 1989.

Schimbări în structura exportului

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,06	0,97
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	2,24	0,29
28	Industria textilă şi a produselor textile	3,69	5,79
29	Industria confecțiilor din textile	5,80	15,71
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	1,07	0,28
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	1,35	7,80
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,71	3,76
36	Prelucrarea țițeiului	19,87	5,94
38	Fabricarea produselor chimice de bază	5,92	3,34
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	1,08	0,14
45	Producția de articole din cauciuc	1,21	0,90
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,20	1,36
56	Producția de tuburi	1,12	1,42
57	Alte produse siderurgice	8,95	4,28
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	1,90	2,04
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,73	2,17
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,14	1,04
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,14	1,12
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	1,29	0,07
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	5,53	0,48
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,87	5,08
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,07	3,25
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,94	2,00
73	Construcții şi reparații navale	0,90	1,87
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	3,65	0,63
77	Producția de mobilier	8,03	3,97

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
88	Alte transporturi	0,12	3,74
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	1,10	0,62
91	Transporturi aeriene	0,77	1,18
101	Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi	0,00	2,75
	Total	85,45	83,98

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Naţional de Statistică, şi calcule proprii.*

Trebuie menţionate următoarele schimbări importante care au avut loc între 1989 şi 2002:

- Unele ramuri au pierdut competiţia pentru export: dintre ramurile care produceau preponderent pentru export în 1989 nu se mai regăsesc în 2002 ca ramuri exportatoare (cu o pondere >1%) următoarele ramuri: 18. Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii; 30. Industria confecţiilor din blănuri şi piele; 44. Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale; 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere; 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică; 74. Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant şi 90. Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale).
- În 2002 au apărut noi ramuri exportatoare: 55. Siderurgia şi producţia de feroaliaje; 60. Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal; 61. Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoare pentru avioane, vehicule şi motociclete); 62. Fabricarea de maşini de utilizare generală; 69. Industria de maşini şi aparate electrice; 70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii; 73. Construcţii şi reparaţii navale; 88. Alte transporturi; 91. Transporturi aeriene; 101. Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi (complet inexistent în 1989).
- Creşte semnificativ ponderea la export a ramurilor: 29. Industria confecţiilor din textile (de la 5,80% la 15,71%); 31. Industria pielăriei şi încălţămintei (de la 1,35% la 7,80%); 69. Industria de maşini şi aparate electrice (de la 0,87% la 5,08%) şi 70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii (de la 0,07% la 3,25%).
- Scade semnificativ ponderea la export a ramurilor: *36. Prelucrarea ţiţeiului* (de la 19,87% la 5,94%); *65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică* (de la 5,53% la 0,48%) şi *77. Producţia de mobilier* (de la 8,03% la 3,97%).
- În transporturi, ies din competiţie transporturile maritime şi intră pe piaţa externă transporturile aeriene şi alte transporturi.

3.1.2. Contribuţia principalelor ramuri exportatoare la formarea resurselor

şi la realizarea valorii adăugate brute

Analiza contribuţiei acestor ramuri la formarea resurselor şi la realizarea valorii adăugate brute pune în evidenţă locul ramurilor exportatoare în cadrul economiei româneşti.

Contribuţia principalelor ramuri exportatoare la formarea resurselor

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	4,75	5,29
18	Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii	3,47	3,13
28	Industria textilă şi a produselor textile	3,85	3,26
29	Industria confecţiilor din textile	2,00	2,62
30	Industria confecţiilor din blănuri şi piele	0,16	0,10
31	Industria pielăriei şi încălţămintei	1,03	1,49
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,98	1,28
36	Prelucrarea ţiţeiului	3,90	3,57
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,17	1,63
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,42	0,18
45	Producţia de articole din cauciuc	0,59	0,55
55	Siderurgia şi producţia de feroaliaje	1,15	1,03
56	Producţia de tuburi	1,51	0,47
57	Alte produse siderurgice	0,64	0,74
58	Producţia metalelor preţioase şi a altor metale neferoase	1,14	0,97
60	Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	3,12	1,45
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,54	0,59
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	1,34	0,57
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	1,08	0,22
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	2,95	0,96
69	Industria de maşini şi aparate electrice	1,47	1,75
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii	1,02	1,21
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,81	2,04
73	Construcţii şi reparaţii navale	0,45	0,35
74	Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,81	0,30
77	Producţia de mobilier	1,20	1,14

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
88	Alte transporturi	1,97	1,57
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,45	0,10
91	Transporturi aeriene	0,13	0,37
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,05	2,13
	Total	45,15	41,03

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Contribuția ramurilor exportatoare la formarea resurselor a scăzut de la 45,15% în 1989 la 41,03% în 2002. Variațiile pe ramuri nu sunt mari, totuşi trebuie menționate unele schimbări structurale:

- Creşte contribuția ramurilor: *01. Cultura vegetală* (de la 4,75% la 6,70%); *101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,05 la 2,13).
- Scade contribuția ramurilor: 56. Producția de tuburi (de la 1,51% la 0,47%); 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 3,12% la 1,45%); 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere (de la 1,08% la 0,22%); 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică (de la 2,95% la 0,96%).

Contribuția principalelor ramuri exportatoare la realizarea valorii adăugate brute

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	4,75	9,26
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	1,72	2,56
28	Industria textilă şi a produselor textile	4,51	0,88
29	Industria confecțiilor din textile	2,45	1,58
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,14	0,08
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	1,36	0,60
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,20	1,09
36	Prelucrarea țițeiului	0,76	1,20
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-0,29	0,45
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,15	0,05
45	Producția de articole din cauciuc	0,03	0,23
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,37	0,38
56	Producția de tuburi	0,99	0,22
57	Alte produse siderurgice	0,44	0,16
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	-0,06	0,26
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	3,32	1,10
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,68	0,34

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	1,66	0,12
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,48	0,16
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	2,68	0,48
69	Industria de maşini şi aparate electrice	1,24	0,86
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	1,32	0,29
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,88	1,19
73	Construcții şi reparații navale	0,51	0,30
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,76	0,17
77	Producția de mobilier	1,62	1,08
88	Alte transporturi	3,54	4,70
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,61	0,17
91	Transporturi aeriene	0,15	0,29
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,11	1,71
	Total	38,05	31,97

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Contribuția principalelor ramuri exportatoare la crearea valorii adăugate brute scade de la 38,05% din total în 1989 la 31,97% din total în 2002. Principalele mutații structurale sunt următoarele:

- În 1989 au existat două ramuri cu VAB negativă (producția efectivă mai mică decât consumul intermediar primit de ramura respectivă de la celelalte ramuri): *38. Fabricarea produselor chimice de bază; 58. Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase;* aceste ramuri aveau, în momentul respectiv, o pondere însemnată în volumul total al exportului (5,92%, respectiv 1,90%). Sunt ramuri care şi-au schimbat gradul de profitabilitate până în 2002.
- Creşte contribuția la formarea VAB a ramurilor: *01. Cultura vegetală* (de la 4,75% la 9,26%); *88. Alte transporturi* (de la 3,54% la 4,70%) *şi 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,11% la 1,71%).
- Scad contribuțiile ramurilor: 28. Industria textilă şi a produselor textile (de la 4,51% la 0,88%) şi 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 3,32% la 1,10%).

3.1.3. Competitivitatea principalelor ramuri exportatoare pe plan extern şi intern

Pentru a evidenția evoluția competitivității ramurilor la export, vom folosi indicatorul „intensitatea la export”, calculat pentru fiecare ramură şi comparat cu media pe economie, iar pentru competitivitatea ramurilor pe piața internă

vom evalua „cota de piață internă” a ramurilor, comparativ cu media pe economie (v. C. Mereuță şi col., 2000).

Competitivitatea ramurilor la export (intensitatea la export a ramurii)

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,53	2,66
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	4,75	1,35
28	Industria textilă şi a produselor textile	7,10	25,66
29	Industria confecțiilor din textile	22,52	86,65
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	25,17	41,15
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	9,95	75,64
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	13,27	42,40
36	Prelucrarea țițeiului	36,97	23,43
38	Fabricarea produselor chimice de bază	37,22	29,65
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	18,93	11,61
45	Producția de articole din cauciuc	14,71	23,55
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	1,26	19,08
56	Producția de tuburi	5,57	43,75
57	Alte produse siderurgice	60,06	83,60
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	11,30	30,34
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	1,60	21,67
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	1,46	25,65
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,76	28,36
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	8,84	4,72
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	13,83	7,25
69	Industria de maşini şi aparate electrice	4,02	41,89
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,59	38,73
72	Industria mijloacelor de transport rutier	18,65	14,11
73	Construcții şi reparații navale	15,12	76,86
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	37,47	30,32
77	Producția de mobilier	39,83	50,20
88	Alte transporturi	0,43	34,27
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	17,92	88,47

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
91	Transporturi aeriene	43,17	46,11
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	18,64

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii. Intensitatea la export a ramurilor o evaluăm pe baza relației dintre export şi total resurse, luând în considerare şi variația stocurilor (variantă la relația din C. Mereuță şi col., 2000, pag. 44).*

Un calcul sumar ne permite să afirmăm că intensitatea la export a economiei româneşti s-a dublat în perioada 1989-2002 (mai precis a crescut de la 7,19% în 1989 la 14,43% în 2002). Merită să încercăm o interpretare a acestui fapt: volumul total al exportului era în 1989 de 10487 mil. $, iar până în 2002 crescuse la 15747 mil. $ (cu peste 66%). Dublarea intensității exportului în 2002 față de 1989 apare ca o consecință a asocierii acestei creşteri cu alte două fenomene compensatorii: creşterea relativă a resurselor şi diminuarea fenomenului de producere „pe stoc".

Concluzie: În ciuda fenomenelor de recesiune economică prin care a trecut România în perioada de tranziție, exportul a crescut atât în volum (cu circa 66%), cât şi în termeni relativi (de aproape două ori), ceea ce indică o creştere a competitivității şi a puterii de pătrundere pe piețele externe a produselor economiei româneşti în ansamblu. Competitivitatea ramurilor este însă diferențiată.

În ceea ce priveşte evoluția pe ramuri:

- Semnalăm ramurile a căror intensitate la export creşte de la valori practic nesemnificative în 1989 la valori importante în 2002, ceea ce indică o creştere a competitivității pe plan extern cu mult peste media economiei în ansamblu: *55. Siderurgia şi producția de feroaliaje* (de la 1,26% la 19,08%); *60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal* (de la 1,60% la 21,67%); *61. Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)* (de la 1,46% la 25,65%); *62. Fabricarea de maşini de utilizare generală* (de la 0,76% la 28,36%); *70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații* (de la 0,59% la 38,73%); *88. Alte transporturi* (de la 0,43% la 34,27%); *101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,00% la 18,64%). Sunt ramuri ale industriei prelucrătoare şi de servicii care şi-au reorientat producția către export.
- Numai două dintre ramurile exportatoare rămân în aceeaşi plajă de valori a intensității exportului; este vorba de ramurile: *01. Cultura vegetală*, cu o

intensitate mică a exportului, producția fiind utilizată aproape în totalitate fie pentru autoconsum sau consumul productiv al altor ramuri, fie pentru consum final, şi *91. Transporturi aeriene*, a căror intensitate la export era importantă şi în 1989, având o creştere nesemnificativă până în anul 2002, ceea ce denotă schimbări minore în evoluția acestei ramuri. Tot în zona unor creşteri ale competitivității situate sub media pe economie se află şi ramurile: *30. Industria confecțiilor din blănuri şi piele; 45. Producția de articole din cauciuc; 57. Alte produse siderurgice; 77. Producția de mobilier.*

- Scade intensitatea la export a următoarelor ramuri: 18. Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii; 36. Prelucrarea țițeiului; 38. Fabricarea produselor chimice de bază; 44. Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale; 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere; 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică; 72. Industria mijloacelor de transport rutier; 74. Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant, ceea ce indică pierderea pieților de desfacere datorată unei scăderi globale a competitivității la export.

Competitivitatea pe plan intern (cota de piață internă a principalelor ramuri exportatoare)

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	98,81	97,01
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	95,87	94,26
28	Industria textilă şi a produselor textile	95,32	52,02
29	Industria confecțiilor din textile	99,72	56,08
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	96,65	79,01
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	97,56	31,95
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	97,78	85,18
36	Prelucrarea țițeiului	97,07	92,19
38	Fabricarea produselor chimice de bază	76,85	66,48
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	96,63	66,85
45	Producția de articole din cauciuc	97,50	75,37
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	92,83	95,81
56	Producția de tuburi	95,71	71,77
57	Alte produse siderurgice	12,54	23,46
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	91,71	68,08
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	99,04	73,45
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei	95,44	65,73

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
	mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)		
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	90,88	48,19
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	94,67	79,84
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	83,95	66,36
69	Industria de maşini şi aparate electrice	90,47	53,53
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	98,60	47,44
72	Industria mijloacelor de transport rutier	82,46	70,54
73	Construcții şi reparații navale	96,35	84,65
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	94,52	76,99
77	Producția de mobilier	100,00	83,35
88	Alte transporturi	100,00	78,23
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	100,00	5,97
91	Transporturi aeriene	100,00	59,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	95,89	78,26

Sursa: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii. Cota de piață internă a ramurilor o evaluăm pe baza relației : c=(P-E)/(P-E+I) exprimată în procente (v. C. Mereuță şi col., 2000).

Ca principiu general de analiză, pe întreg parcursul lucrării, ne vom strădui să punem în evidență contribuția ramurilor „exportatoare" la piața internă (evaluată prin contribuția lor la consumul productiv al celorlalte ramuri, la consumul final total, precum şi la formarea brută de capital fix. Analiza competitivității pe piața internă a ramurilor exportatoare se înscrie în acest principiu integrator.

Pe total economie, cota de piață internă scade de la 93,62% în 1989 la 83,65% în 2002, în corelație cu creşterea intensității la export. Analiza pe ramuri pune în evidență următoarele:

- Creşte cota de piață internă pentru ramurile: 55. Siderurgia şi producția de feroaliaje şi 57. Alte produse siderurgice.
- Pentru toate celelalte ramuri exportatoare, cota de piață internă scade. Vom menționa ramurile pentru care această scădere se situează sub media pe total economie: 1. Cultura vegetală; 18. Producția, prelucrarea şi conser-varea cărnii; 36. Prelucrarea țițeiului.

3.1.4. Corelații între principalii indicatori

Vom analiza corelațiile dintre următorii indicatori: intensitatea exportului (*i*), cota de piață internă (*c*), ponderea ramurii în total export (*p*), contribuția la formarea resurselor (*cres*) şi contribuția la formarea valorii adăugate brute (*cvab*).

Din analiza principalelor corelații între indicatorii analizați în acest paragraf, pentru principalele ramuri exportatoare, se desprind următoarele:

- există o corelație pozitivă destul de puternică între intensitatea exportului pe ramură şi ponderea exportului ramurii în total export; această corelație a fost mai puternică în 1989 (coeficient de corelație 0,63) decât în 2002 (coeficient de corelație 0,52). Este o corelație normală, în sensul că cu cât creşte ponderea exportului în totalul resurselor ramurii cu atât creşte importanța în ierarhia exportului a ramurii respective;
- între intensitatea exportului şi contribuția la formarea resurselor, există o corelație negativă ceva mai puternică în 2002 decât în 1989. Într-adevăr, cu cât ponderea exportului în totalul producției creşte cu atât scade contribuția ramurii la formarea resurselor;
- între intensitatea exportului şi contribuția la formarea valorii adăugate brute există o corelație negativă puțin mai slabă în 2002 decât în 1989. Aceeaşi observație de mai sus;
- între intensitatea exportului şi cota de piață internă există o corelație negativă destul de puternică, care s-a întărit în 2002 față de 1989. Este vorba de complementaritatea inerentă între export şi consumul intern, care s-a simțit în special în ultimii ani de economie planificată, când efortul de plată a datoriilor externe s-a axat în special pe creşterea exportului ca sursă de valută;
- între cota de piață internă şi ponderea ramurii în total export există o corelație negativă, în scădere în 2002 față de 1989 pentru ramurile exportatoare şi în creştere pe total economie;
- corelații pozitive şi în creştere între cota de piață internă şi contribuția ramurilor la formarea resurselor şi a valorii adăugate brute, ceea ce indică o funcționare mai eficientă a economiei în 2002 față de 1989.

Coeficienții de corelație dintre:

	Ramuri exportatoare	Total economie
i/p 1989	0,63	0,59
2002	0,52	0,67
i/cres 1989	-0,23	-0,02
2002	-0,29	-0,03

	Ramuri exportatoare	Total economie
i/cvab 1989	-0,37	-0,14
2002	-0,29	-0,14
i/c 1989	-0,53	-0,22
2002	-0,63	-0,57
c/p 1989	-0,31	-0,20
2002	-0,24	-0,33
c/cres 1989	0,12	0,06
2002	0,31	0,19
c/cvab 1989	0,17	0,14

***Sursa**: Calcule proprii.*

Reţinem, pentru a testa ecuaţiile econometrice ale competitivităţii, corelaţiile dintre:

- intensitatea exportului şi cota de piaţă internă;
- intensitatea exportului şi ponderea ramurii în total export; intensitatea exportului şi contribuţia ramurilor la formarea resurselor şi a valorii adăugate brute;
- cota de piaţă internă şi ponderea ramurii în total export; cota de piaţă internă şi contribuţia ramurilor la formarea resurselor şi a valorii adăugate brute.

3.2. Metodologia lui Porter: condiţii generale

Conform metodologiei lui Porter prezentate în cap. 3, vom analiza condiţiile generale care au funcţionat, în perioada analizată, ca factori favorabili sau bariere pentru competitivitatea principalelor ramuri exportatoare. Acestea se referă la:

- resurse umane;
- resurse de capital;
- utilizarea infrastructurii;
- resurse fizice.

3.2.1. Resursele umane

Pentru analiza ***resurselor umane***, tabelele input-output oferă informaţii privind ***costul acestora*** (informaţii oferite de indicatorul „remunerarea salariaţilor”), ***gradul de calificare*** al forţei de muncă utilizate în principalele ramuri exportatoare şi productivitatea muncii. În ceea ce priveşte gradul de calificare al forţei de muncă, îl estimăm prin ponderea consumurilor intermediare primite de principalele ramuri exportatoare de la ramurile: învăţământ, cercetare-dezvoltare, informatică şi activităţi conexe în total consumuri intermediare oferite de aceste ramuri.

Remunerarea salariaţilor în principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	6,55	1,80
18	Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,29	0,90
28	Industria textilă şi a produselor textile	3,80	1,47
29	Industria confecţiilor din textile	2,12	2,59
30	Industria confecţiilor din blănuri şi piele	0,21	0,11
31	Industria pielăriei şi încălţămintei	1,17	1,09
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,67	0,97
36	Prelucrarea ţiţeiului	0,20	1,32
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,51	0,97
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	1,01	0,09
45	Producţia de articole din cauciuc	0,12	0,28
55	Siderurgia şi producţia de feroaliaje	1,14	0,77
56	Producţia de tuburi	0,60	0,43
57	Alte produse siderurgice	0,32	0,30
58	Producţia metalelor preţioase şi a altor metale neferoase	0,09	0,45
60	Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	3,14	1,43
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,64	0,75
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	1,40	0,19
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	2,05	0,22
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	3,33	1,10
69	Industria de maşini şi aparate electrice	1,12	0,97
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii	0,91	0,47
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,80	1,31
73	Construcţii şi reparaţii navale	0,35	0,61
74	Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,76	0,34
77	Producţia de mobilier	2,31	1,37
88	Alte transporturi	3,63	4,76
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,64	0,11
91	Transporturi aeriene	0,16	0,22
101	Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi	0,14	2,39
	Total	42,19	29,77

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Naţional de Statistică, şi calcule proprii.*

În 2002 faţă de 1989, are loc o scădere a remunerării salariaţilor din ramurile exportatoare de la 42,19% din total la 29,77% din total, ceea ce indică o scădere a salariilor plătite în ramurile care produc preponderent pentru

export. Costul redus al forței de muncă constituie un avantaj competitiv pe piața internațională.

În general, aşa cum e şi normal, evoluția remunerării salariaților urmează evoluția producției ramurilor. Pe ramuri, principalele schimbări au avut loc astfel:

- Ponderea remunerării salariaților în total a crescut semnificativ în 2002 față de 1989 în ramura: *101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,14% la 2,39%); alte ramuri au creşteri mici.
- A scăzut semnificativ în următoarele ramuri: 01. Cultura vegetală (de la 6,55% la 1,80%); 28. Industria textilă şi a produselor textile (de la 3,80% la 1,47%) 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 3,14% la 1,43%) 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere (de la 2,05% la 0,22%) 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică (de la 3,33% la 1,10%) 77. Producția de mobilier (de la 2,31% la 1,37%).

Gradul de calificare al forței de muncă în principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	0,83	0,09
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,12	0,51
28	Industria textilă şi a produselor textile	1,31	0,60
29	Industria confecțiilor din textile	0,58	0,93
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,03	0,03
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,52	0,53
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,33	0,42
36	Prelucrarea țițeiului	1,11	0,37
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,40	0,43
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	1,83	0,01
45	Producția de articole din cauciuc	0,60	0,29
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,73	0,45
56	Producția de tuburi	1,01	0,92
57	Alte produse siderurgice	0,23	0,18
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	2,70	0,48
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	5,82	0,33
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	1,65	1,20
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	5,26	0,12
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	4,37	0,03
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	8,68	0,34
69	Industria de maşini şi aparate electrice	3,31	0,43
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	1,62	0,27
72	Industria mijloacelor de transport rutier	7,32	1,90

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
73	Construcții şi reparații navale	0,61	0,08
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	1,06	0,25
77	Producția de mobilier	0,59	0,93
88	Alte transporturi	0,08	2,73
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,04	0,51
91	Transporturi aeriene	0,14	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,07	4,47
	Total economie	54,94	19,83

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Pentru analiza ***gradului de calificare*** al forței de muncă utilizate în principalele ramuri exportatoare, am luat în considerare ponderea consumurilor intermediare primite de principalele ramuri exportatoare de la ramurile: învățământ, cercetare-dezvoltare, informatică şi activități conexe în totalul consumurilor intermediare date de aceste ramuri în economie.

Ponderea cheltuielilor cu învățământul, cercetare-dezvoltare şi activități informatice în principalele ramuri exportatoare față de totalul consumurilor intermediare furnizate de aceste ramuri în economie scade de la 54,94% în 1989 la numai 19,83% în 2002. Chiar dacă această schimbare în gradul de calificare al forței de muncă utilizate în principalele ramuri exportatoare se corelează cu scăderea remunerării salariaților, ea reprezintă o amenințare serioasă pentru evoluția viitoare a competitivității la export.

Pe ramuri, principalele schimbări structurale sunt:

- Indicatorul care măsoară calificarea forței de muncă în principalele ramuri exportatoare creşte semnificativ în ramurile: *88. Alte transporturi* (de la 0,08% la 2,73%); *101. Alte servicii pentru întreprinderi* (de la 0,07% la 4,47%).
- Scade semnificativ în majoritatea ramurilor, între care menționăm câteva unde scăderea este remarcabilă: *60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor de metal* (de la 5,82% la 0,33%); *63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere* (de la 4,37% la 0,03%); *65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică* (de la 8,68% la 0,34%); *69. Industria de maşini şi aparate electrice* (de la 3,31% la 0,43%); *72. Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 7,32% la 1,90%).

Trebuie menționată aici schimbarea raportului între *cercetare-dezvoltare* şi *informatică şi activități conexe*. Evoluția exponențială a activităților informatice în economia românească este impulsionată de condițiile externe, dar şi de existența unei mase de studenți pregătiți în acest domeniu. În schimb,

cercetarea a cunoscut în perioada de tranziție o diminuare dramatică atât a forței de muncă, cât şi a fondurilor pentru dezvoltarea activităților specifice.

În concluzie, analiza asupra evoluției forței de muncă pune în evidență faptul ca aceasta a acționat ca un factor favorabil în creşterea competitivității economiei româneşti pe plan extern: costul forței de muncă a fost în scădere față de total economie, iar calificarea forței de muncă pentru ramurile exportatoare a fost în creştere față de media economiei.

Un alt factor important, care poate acționa fie ca frână, fie ca impuls în evoluția competitivității ramurilor exportatoare, este productivitatea muncii. Aşa cum am precizat în anexa metodologică, vom analiza productivitatea relativ la costul forței de muncă (ca raport între valoarea adăugată brută şi remunerarea salariaților) şi relativ la consumurile materiale (ca raport între valoarea adăugată brută şi consumurile intermediare primite de ramura respectivă).

Productivitatea muncii în principalele ramuri exportatoare, evaluată relativ la costul forței de muncă

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,35	11,66
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	10,98	6,46
28	Industria textilă şi a produselor textile	2,21	1,36
29	Industria confecțiilor din textile	2,15	1,38
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	1,18	1,70
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	2,16	1,26
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,34	2,54
36	Prelucrarea țițeiului	7,03	2,07
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-1,05	1,05
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,27	1,23
45	Producția de articole din cauciuc	0,43	1,85
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,61	1,13
56	Producția de tuburi	3,10	1,19
57	Alte produse siderurgice	2,60	1,20
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	-1,32	1,29
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	1,97	1,75
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	1,98	1,04
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	2,20	1,41
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,43	1,59

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	1,49	0,99
69	Industria de maşini şi aparate electrice	2,05	2,02
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	2,70	1,39
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,91	2,06
73	Construcții şi reparații navale	2,72	1,13
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	1,86	1,13
77	Producția de mobilier	1,31	1,79
88	Alte transporturi	1,81	2,24
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	1,78	3,51
91	Transporturi aeriene	1,74	3,01
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	1,42	1,62
	Total economie	1,89	2,27
	Total ramuri exportatoare	1,68	2,42

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

În perioada analizată a avut loc o creştere a productivității relativ la costul forței de muncă pe total economie de 83,2% (de la 1,89 la 2,27 unități). Pentru grupa ramurilor exportatoare, această creştere a fost mai mică, de 69,4%.

Productivitatea în principalele ramuri exportatoare, evaluată relativ la costurile materiale

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	0,47	2,27
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,22	0,60
28	Industria textilă şi a produselor textile	0,74	0,63
29	Industria confecțiilor din textile	0,78	0,77
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,47	2,21
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,86	0,70
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,95	0,71
36	Prelucrarea țițeiului	0,07	0,28
38	Fabricarea produselor chimice de bază	-0,09	0,21

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,13	0,30
45	Producția de articole din cauciuc	0,02	0,49
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,12	0,18
56	Producția de tuburi	0,28	0,38
57	Alte produse siderurgice	0,44	0,38
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	-0,02	0,21
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,55	0,77
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,73	0,65
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,76	0,82
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,17	0,67
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	0,52	0,69
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,52	0,76
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,86	0,78
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,23	0,86
73	Construcții şi reparații navale	0,58	0,51
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,44	0,37
77	Producția de mobilier	0,91	0,90
88	Alte transporturi	1,32	1,36
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,76	0,87
91	Transporturi aeriene	0,60	0,77
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	2,46	0,63
	Total economie	0,55	0,85
	Total ramuri exportatoare	0,42	0,80

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Tabelul de mai sus prezintă productivitatea evaluată ca valoarea adăugată brută produsă pe o unitate de consum productiv utilizată în procesul de producție al ramurii respective (în termenii tabelelor input-output: VAB/CI primite). **Pe total economie, în 2002 se înregistrează o creştere a productivității față de 1989 cu 67,7% (de la 0,55 la 0,85 unități). Pentru ramurile exportatoare creşterea este de numai 52,5%.**

3.2.2. Principalele corelații

Vom analiza principalele corelații între următorii indicatori: intensitatea exportului (*i*) şi cota de piață internă (*c*), pe de o parte şi calificarea forței de muncă (*calif*), productivitatea muncii (față de cheltuielile materiale, *prvmat*), productivitatea muncii (față de remunerarea salariaților, *prvrem*).

Coeficienții de corelație dintre:

	Ramuri exportatoare	Total economie
i/prvmat 1989	-0,26	-0,13
2002	-0,05	-0,09
i/prvrem 1989	-0,03	-0,11
2002	-0,27	-0,15
i/calif 1989	-0,20	0,05
2002	-0,09	-0,13
c/prvmat 1989	0,14	0,02
2002	0,12	0,21
c/prvrem 1989	0,02	-0,18
2002	0,28	0,18
c/calif 1989	-0,04	-0,09
2002	0,11	0,22

***Sursa**: Calcule proprii.*

Aceste corelații pun în evidență anumite schimbări în evoluția fenomenelor:

- O corelație mai puternică, negativă, între intensitatea exportului şi productivitatea muncii evaluată la costurile materiale (consumurile intermediare) în 1989 decât în 2002 (mai slabă însă pe total economie).
- În schimb, situația este inversă în ceea ce priveşte corelația dintre intensita-tea exportului şi productivitatea muncii evaluată la costurile forței de muncă.
- Intensitatea exportului este negativă şi slab corelată cu calificarea forței de muncă (o concluzie ar fi aceea că se exportă produse care nu cer o calificare deosebită a forței de muncă).
- Cota internă de piață se corelează pozitiv cu productivitatea muncii (cel puțin în 2002, unde corelațiile sunt mult mai puternice decât în 1989).
- Cât despre corelația dintre cota de piață internă şi calificarea forței de muncă, apare o schimbare a corelației din negativă şi nesemnificativă în 1989 în pozitivă şi semnificativă în 2002 (atât pentru ramurile exportatoare, cât şi pentru total economie). O posibilă interpretare este că trecerea la economia de piață a creat condițiile pentru o mai bună apreciere pe piața internă a nivelului de calificare al forței de muncă.

Reţinem, pentru a testa ecuaţiile econometrice ale competitivităţii, corelaţiile dintre:

- intensitatea exportului şi productivitatea muncii (evaluată relativ la costul forţei de muncă);
- cota de piaţă internă şi productivitatea muncii (evaluată atât relativ la costul forţei de muncă, cât şi relativ la cheltuielile materiale);
- cota de piaţă internă şi calificarea muncii.

Alte corelaţii analizate sunt cele care se stabilesc între: remunerarea salariaţilor (*prem*) şi productivitatea muncii (*prvmat*, respectiv *prvrem*) pentru ramurile exportatoare comparativ cu total economie; remunerarea salariaţilor şi calificarea forţei de muncă (*calif*); productivitatea muncii şi calificarea forţei de muncă.

Coeficienţii de corelaţie dintre:

	Ramuri exportatoare	Total economie
prem/prvmat 1989	0,13	-0,01
2002	0,27	0,32
prem/prvrem 1989	-0,13	-0,13
2002	0,15	-0,03
prem/calif 1989	0,27	0,41
2002	0,67	0,60
prvmat/calif 1989	-0,23	-0,14
2002	0,03	0,16
prvrem/calif 1989	-0,21	-0,05
2002	-0,09	0,06

***Sursa**: Calcule proprii.*

Concluzii:

- Pe total economie, remunerarea salariaţilor nu era corelată deloc cu productivitatea muncii relativ la costurile materiale (exista totuşi o anumită corelaţie pentru ramurile exportatoare). În 2002 aceste corelaţii sunt cu mult mai puternice, atât pe total, cât şi la nivelul ramurilor exportatoare.
- Corelaţiile sunt ambigue în ceea ce priveşte remunerarea salariaţilor şi productivitatea muncii evaluată relativ la costurile forţei de muncă.
- Corelaţii foarte puternice între remunerare şi calificarea forţei de muncă, care s-au întărit semnificativ în 2002 faţă de 1989.
- Evoluţii ambigue în ceea ce priveşte corelaţiile dintre productivitate şi calificarea forţei de muncă.

Reţinem, pentru a testa ecuaţiile econometrice ale competitivităţii, corelaţiile dintre:

- remunerarea salariaţilor şi calificarea forţei de muncă;
- remunerarea salariaţilor şi productivitatea muncii (evaluată relativ la cheltuielile materiale).

3.2.3. Resurse de capital

Utilizarea resurselor de capital de către principalele ramuri exportatoare a suferit o scădere în 2002 față de 1989: dacă în 1989 ramurile exportatoare utilizau circa 8,08% din input-urile puse la dispoziție de activitățile financiare, în 2002 procentul a scăzut la 5,81%. Se reflectă aici procesul de decapitalizare al economiei româneşti.

Utilizarea resurselor de capital de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,86	0,00
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,04	0,00
28	Industria textilă şi a produselor textile	0,31	0,22
29	Industria confecțiilor din textile	0,07	0,67
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,02	0,86
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,06	0,01
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,07	0,25
36	Prelucrarea țițeiului	0,29	0,01
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,39	0,00
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,20	0,04
45	Producția de articole din cauciuc	0,09	0,05
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,19	0,05
56	Producția de tuburi	0,14	0,21
57	Alte produse siderurgice	0,05	0,22
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	0,38	0,05
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,46	0,04
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,12	0,36
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,42	0,27
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,14	0,08
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	0,63	0,05
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,11	0,00
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,05	0,44
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,32	0,05
73	Construcții şi reparații navale	0,13	0,87
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a	0,09	0,37

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
	materialului rulant		
77	Producția de mobilier	0,11	0,00
88	Alte transporturi	0,19	0,27
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	1,09	0,04
91	Transporturi aeriene	0,07	0,19
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,13
	Total ramuri exportatoare	8,08	5,81

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Pe ramuri apar schimbări puține şi de dimensiuni scăzute:

- Creşteri nesemnificative în ramurile: 29. Industria confecțiilor textile; 30. Industria confecțiilor din blănuri şi piele; 32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei); 56. Producția de tuburi; 57. Alte produse siderurgice; 61. Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete); 70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații; 73. Construcții şi reparații navale; 74. Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant; 88. Alte transporturi; 91. Transporturi aeriene şi 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi.
- Scăderi apar în celelalte ramuri.

3.2.4. Infrastructura

Pentru a analiza utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri exportatoare, am luat în considerare toate ramurile de transport, activitățile de poştă şi telecomunicații. Între 1989 şi 2002, a avut loc o creştere importantă a utilizării infrastructurii, de la 28,70% la 33,61%. (Procentele reprezintă ponderea utilizării infrastructurii de către ramurile exportatoare în totalul consumurilor intermediare furnizate de aceste ramuri la nivelul economiei.)

Utilizarea infrastructurii de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	4,07	1,31
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,45	1,79
28	Industria textilă şi a produselor textile	1,03	0,61

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
29	Industria confecțiilor din textile	0,32	0,41
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,09	0,06
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,38	0,57
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,69	0,56
36	Prelucrarea țițeiului	0,71	1,72
38	Fabricarea produselor chimice de bază	2,60	2,04
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,38	0,10
45	Producția de articole din cauciuc	0,36	0,14
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	1,12	0,61
56	Producția de tuburi	0,40	0,31
57	Alte produse siderurgice	0,40	0,47
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	0,26	0,72
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	2,57	1,52
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,22	0,30
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,89	0,31
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,35	0,14
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	1,88	0,27
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,47	0,56
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,44	0,62
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,40	1,54
73	Construcții şi reparații navale	0,28	0,45
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,52	0,24
77	Producția de mobilier	1,20	1,40
88	Alte transporturi	3,95	10,30
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,01	0,50
91	Transporturi aeriene	0,19	0,99
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,04	3,05
	Total ramuri exportatoare	28,70	33,61

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

În unele ramuri s-au petrecut schimbări structurale importante privind gradul de utilizare a infrastructurii:

- Ramuri care şi-au intensificat în mod deosebit activităţile de transport şi telecomunicaţii: *18. Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii* (de la 0,45% la 1,79%); *36. Prelucrarea ţiţeiului* (de la 0,71% la 1,72%); *88. Alte transporturi* (de la 3,95% la 10,30%); *90. Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)* (de la 0,01% la 0,50%); *91. Transporturi aeriene* (de la 0,1%9 la 0,99%); *101. Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,04% la 3,05%).
- Ramuri în a căror activitate s-a diminuat simţitor utilizarea infrastructurii: *01. Cultura vegetală* (de la 4,07% la 0,31%); *28. Industria textilă şi a produselor textile* (de la 1,03% la 0,61%); *55. Transporturi aeriene* (de la 1,12% la 0,61%); *60. Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal* (de la 2,57% la 1,52%); *65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică* (de la 1,88% la 0,27%).

3.2.5. Resurse fizice

E vorba de consumurile intermediare primite de ramurile exportatoare de la celelalte ramuri ale economiei naţionale. Faţă de total, ramurile exportatoare au consumat 47,93% în 1989, respectiv 36,51% în 2002.

Utilizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	5,33	3,48
18	Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii	4,21	3,62
28	Industria textilă şi a produselor textile	3,26	1,19
29	Industria confecţiilor din textile	1,67	1,74
30	Industria confecţiilor din blănuri şi piele	0,15	0,03
31	Industria pielăriei şi încălţămintei	0,84	0,74
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,68	1,31
36	Prelucrarea ţiţeiului	5,50	3,60
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,75	1,80
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,61	0,13
45	Producţia de articole din cauciuc	0,79	0,41
55	Siderurgia şi producţia de feroaliaje	1,60	1,81
56	Producţia de tuburi	1,86	0,50
57	Alte produse siderurgice	0,53	0,36
58	Producţia metalelor preţioase şi a altor metale neferoase	1,76	1,06
60	Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	3,20	1,23

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,50	0,45
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	1,16	0,12
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	1,47	0,20
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	2,73	0,60
69	Industria de maşini şi aparate electrice	1,27	0,96
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii	0,82	0,31
72	Industria mijloacelor de transport rutier	2,00	1,18
73	Construcţii şi reparaţii navale	0,47	0,51
74	Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,92	0,38
77	Producţia de mobilier	0,95	1,03
88	Alte transporturi	1,43	2,96
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,43	0,17
91	Transporturi aeriene	0,02	2,30
101	Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi	0,02	2,31
	Total ramuri exportatoare	47,93	36,51

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Naţional de Statistică, şi calcule proprii.*

Pe ramuri:

- A crescut semnificativ ponderea consumurilor intermediare primite de ramurile: *32. Industria de prelucrare a lemnului* (de la 0,68% la 1,31%); *88. Alte transporturi* (de la 1,43% la 2,96%); *91. Transporturi aeriene* (de la 0,02% la 2,30%); *101. Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi* (de la 0,02% la 2,31%).
- A scăzut semnificativ în ramurile: 01. Cultura vegetală (de la 5,33% la 3,48%); 18. Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii (de la 4,21% la 3,62%); 28. Industria textilă şi a produselor textile (de la 3,26% la 1,19%); 36. Prelucrarea ţiţeiului (de la 5,50% la 3,60%); 56. Producţia de tuburi (de la 1,86% la 0,50%); 60. Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal (de la 3,20% la 1,23%); 62. Fabricarea de maşini de utilizare generală (de la 1,16% la 0,12%); 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere (de la 1,47% la 0,20%); 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică (de la 2,73% la 0,60%).

3.2.6. Principalele corelații

Vom analiza principalele corelații între următorii indicatori: intensitatea exportului (*i*) şi cota de piață internă (*c*), pe de o parte, şi utilizarea capitalului (*cap*), a infrastructurii (*infr*) şi a resurselor fizice (*rfiz*).

Coeficienții de corelație dintre:

	Ramuri exportatoare	Total economie
i/cap 1989	-0,18	0,00
2002	0,43	-0,10
i/infr 1989	-0,19	-0,15
2002	-0,11	-0,04
i/rfiz 1989	-0,16	0,01
2002	-0,31	-0,13
c/cap 1989	0,09	0,06
2002	0,01	0,17
c/infr 1989	0,05	0,03
2002	0,20	0,18
c/rfiz 1989	0,11	0,09
2002	0,49	0,36

***Sursa**: Calcule proprii.*

Aceste corelații pun în evidență anumite schimbări în evoluția fenomenelor, mai ales în ceea ce priveşte ramurile exportatoare:

- pentru ramurile exportatoare, corelația dintre intensitatea exportului şi utilizarea capitalului îşi schimbă semnul în 2002 față de 1989 şi se manifestă ca o corelație puternică şi pozitivă; pe total economie, ea este inexistentă în 1989 şi negativă în 2002;
- corelația dintre intensitatea exportului şi utilizarea infrastructurii este negativă şi mai slabă în 2002 atât pentru ramurile exportatoare, cât şi pentru total economie;
- corelația dintre intensitatea exportului şi utilizarea resurselor fizice este negativă şi mult mai puternică în 2002 decât în 1989;
- corelația dintre cota de piață internă şi capital este pozitivă şi este semnificativă numai pentru total economie în 2002;
- corelația dintre cota de piață internă şi utilizarea infrastructurii este pozitivă, nu a fost deloc semnificativă în 1989, devine semnificativă în 2002 atât pentru ramurile exportatoare, cât şi pentru total economie;

- acelaşi lucru se poate spune despre corelația dintre cota de piață internă şi utilizarea resurselor fizice.

Reținem, pentru a testa ecuațiile econometrice ale competitivității ramurilor exportatoare, corelațiile dintre:

- intensitatea exportului şi utilizarea capitalului;
- intensitatea exportului şi utilizarea resurselor fizice;
- cota de piață internă şi utilizarea resurselor fizice.

3.3. Metodologia lui Porter: condiții de cerere

3.3.1. Cererea internă

Ramurile exportatoare produc şi pentru piața internă; pentru a pune în evidență schimbările petrecute în acest domeniu în perioada de tranziție, am analizat consumurile intermediare furnizate de aceste ramuri pentru celelalte ramuri ale economiei, consumul final furnizat populației şi administrației, precum şi formarea brută de capital fix.

În ceea ce priveşte consumurile intermediare furnizate de ramurile exportatoare celorlalte ramuri ale economiei, acestea au scăzut de la 46,00% pondere în totalul consumurilor intermediare în 1989 la 37,65% în 2002.

Furnizarea consumurilor intermediare de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	6,43	6,39
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,63	1,89
28	Industria textilă şi a produselor textile	3,88	4,41
29	Industria confecțiilor din textile	0,65	0,20
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,06	0,05
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,33	0,38
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,32	1,54
36	Prelucrarea țițeiului	3,63	2,66
38	Fabricarea produselor chimice de bază	1,23	2,68
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,57	0,35
45	Producția de articole din cauciuc	0,78	0,85
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	1,95	1,94
56	Producția de tuburi	2,35	0,62
57	Alte produse siderurgice	0,73	0,28
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	1,84	1,58

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	4,02	1,96
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,60	0,64
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	1,58	0,16
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	1,14	0,04
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	2,94	0,06
69	Industria de maşini şi aparate electrice	2,20	1,96
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,92	0,31
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,74	0,45
73	Construcții şi reparații navale	0,43	0,08
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,45	0,38
77	Producția de mobilier	0,28	0,34
88	Alte transporturi	2,61	1,38
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,60	0,02
91	Transporturi aeriene	0,09	0,02
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,02	3,91
	Total ramuri exportatoare	46,00	37,55

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

- Creşteri semnificative au avut loc în ramurile: 18. Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii (de la 0,63% la 1,89%); 38. Fabricarea produselor chimice de bază (de la 1,23% la 2,68%); 101. Alte activități de servicii pentru întreprinderi (de la 0,02% la 3,91%).
- Scăderi importante au înregistrat ramurile: 36. Prelucrarea țițeiului (de la 3,63% la 2,66%); 56. Producția de tuburi (de la 2,35% la 0,62%); 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 4,02% la 1,96%); 63. Fabricarea de maşini agricole şi forestiere (de la 1,14 % la 0,04%); 65. Fabricarea altor maşini de utilizare specifică (de la 2,94% la 0,06%); 88. Alte transporturi (de la 2,61% la 1,38%).

În ceea ce priveşte consumul final furnizat de ramurile exportatoare către populație şi administrație, acesta a scăzut de la 35,76% pondere în totalul consumului final în 1989 la 27,71% în 2002.

Furnizarea consumului final de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	4,61	7,05
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	11,78	6,66
28	Industria textilă şi a produselor textile	4,97	1,58
29	Industria confecțiilor din textile	4,34	0,77
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,80	0,10
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	2,83	0,59
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,15	0,23
36	Prelucrarea țițeiului	1,32	4,87
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,21	0,16
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,46	0,40
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,00	0,00
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,00	0,00
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,00	0,02
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	0,00	0,00
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,00	0,03
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	0,81	0,94
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,24	1,41
73	Construcții şi reparații navale	0,00	0,00
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,00	0,00
77	Producția de mobilier	1,18	0,83
88	Alte transporturi	1,75	1,30
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,06	0,00
91	Transporturi aeriene	0,09	0,56
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,17	0,18
	Total ramuri exportatoare	35,76	27,71

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Pe ramuri se observă:

- O creştere a consumului final furnizat de ramurile: *01. Cultura plantelor* (de la 4,61% la 7,05%); *36. Prelucrarea țițeiului* (de la 1,32% la 4,84%) ; *72. Industria mijloacelor de transport rutier* (de la 0,24% la 1,41%).

- Scăderea consumului final furnizat de: 18. Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii (de la 11,78% la 6,66%); 28. Industria textilă şi a produselor textile (de la 4,97% la 1,58%); 29. Industria confecțiilor din textile (de la 4,34% la 0,77%); 31. Industria pielăriei şi a încălțămintei (de la 2,83% la 0,59%).

În ceea ce priveşte formarea brută de capital fix (FBCF) furnizat de ramurile exportatoare populației şi administrației, aceasta a rămas la aproximativ acelaşi nivel: 39,99% pondere în totalul FBCF în 1989 şi 40,14% în 2002. De menționat că majoritatea ramurilor exportatoare nu sunt furnizoare pentru activitatea de formare brută de capital fix.

Furnizarea formării brute de capital fix de către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	0,37	0,13
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,00	0,00
28	Industria textilă şi a produselor textile	0,00	0,00
29	Industria confecțiilor din textile	0,00	0,00
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,00	0,00
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,00	0,00
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,00	0,03
36	Prelucrarea țițeiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	0,00
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,00	0,00
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,01
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	7,26	1,79
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	3,22	1,84
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	3,73	3,93
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	2,78	2,11
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	7,42	9,99
69	Industria de maşini şi aparate electrice	2,02	1,93

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	1,61	3,30
72	Industria mijloacelor de transport rutier	4,66	12,44
73	Construcții şi reparații navale	1,09	0,54
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	1,71	0,54
77	Producția de mobilier	4,13	1,57
88	Alte transporturi	0,00	0,00
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,00	0,00
91	Transporturi aeriene	0,00	0,00
101	Alte activități de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,00
	Total ramuri exportatoare	39,99	40,14

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Național de Statistică, şi calcule proprii.*

Pe ramuri, schimbările mai importante sunt:

- Creşte în ramurile: 65. Fabricarea unor maşini de utilizare specifică (de la 7,42% la 9,99%); 70. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații (de la 1,61% la 3,30%); 72. Industria mijloacelor de transport rutier (de la 4,66% la 12,44%).
- Scade în ramurile: 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 7,26% la 1,79%); 61. Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoare pentru avioane, vehicule şi motociclete) (de la 3,22% la 1,84%); 74. Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant (de la 1,71% la 0,54%); 77. Producția de mobilier (de la 4,13% la 1,57%).

3.3.2. Cererea externă

Am considerat ca fiind principale ramuri exportatoare ramurile care au peste 1% pondere în totalul exportului. Acest aspect a fost abordat în prima parte a studiului şi nu vom reveni asupra lui.

3.4. Metodologia lui Porter: industrii suport

Vom considera “industrii suport” pentru o anumită ramură acele industrii sau ramuri care acoperă împreună cel puțin 50% din totalul consumurilor intermediare consumate (primite) în ramura analizată.

Din analiza consumurilor intermediare primite de ramurile exportatoare, am identificat ramurile suport (principalele furnizoare de consumuri productive)

pentru grupa ramurilor exportatoare. După metodologia lui M. Porter, interesant de analizat este modul în care se formează resursele în aceste ramuri suport, care sunt ramurile ale căror resurse provin cu precădere din producția internă şi care sunt cele ale căror resurse provin în special din importuri. Ramurile extractive (cărbune, petrol, gaze naturale) îşi bazează resursele într-o proporție ridicată pe importuri; în aceeaşi situație sunt o parte din ramurile industriale (v. tabelul următor). Există ramuri suport (furnizoare de consumuri productive) a căror evoluție indică o creştere a importurilor în raport cu producția internă. Deşi în 1989 aceste ramuri reuşeau să-şi asigure resursele preponderent din producția internă, acum dependența lor de importuri a crescut semnificativ. Această situație este de natură să influențeze competitivitatea ramurilor cărora le sunt furnizoare de consumuri productive şi care ajung, astfel, să fie dependente de fluctuațiile pieței externe.

Ramurile suport ale principalelor ramuri exportatoare.
Ponderea importului în formarea resurselor acestor ramuri

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,18	3,00
2	Creşterea animalelor	0,10	3,04
3	Servicii auxiliare	0,00	0,00
5	Exploatare forestieră	2,72	3,12
8	Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acesteia)	70,39	45,03
11	Extracția şi prepararea minereurilor feroase	35,63	33,41
12	Extracția şi prepararea minereurilor neferoase – alumină, cupru, plumb, crom, metale prețioase, metale rare	11,06	36,84
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	4,11	6,01
28	Industria textilă şi a produselor textile	4,56	68,59
29	Industria confecțiilor din textile	0,22	10,60
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	1,77	15,79
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	2,26	52,42
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,98	10,04
33	Industria celulozei, hârtiei şi cartonului şi a articolelor din hârtie şi carton	5,22	39,16
35	Cocsificarea	18,46	25,22
36	Prelucrarea țițeiului	1,90	6,44
38	Fabricarea produselor chimice de bază	19,07	35,52
39	Fabricarea pesticidelor şi a altor produse agrochimice	2,44	48,46
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	2,83	44,13
45	Producția de articole din cauciuc	2,18	25,02
46	Producția de articole din material plastic	0,30	48,45
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	7,62	3,54
56	Producția de tuburi	4,24	22,19

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
57	Alte produse siderurgice	13,19	52,88
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	7,94	32,70
59	Turnătorie	1,34	40,34
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,95	28,32
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	5,14	24,07
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	16,52	47,02
69	Industria de maşini şi aparate electrice	10,09	50,45
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicații	1,41	67,95
72	Industria mijloacelor de transport rutier	17,06	35,88
73	Construcții şi reparații navale	3,24	4,25
74	Producția şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	3,91	20,87
75	Construcții şi reparații de aeronave	10,31	14,52
79	Producția şi distribuirea energiei electrice	7,79	0,39
80	Producția şi distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan)	0,00	0,83
88	Alte transporturi	0,00	18,29

Pentru ramurile suport ale căror resurse sunt constituite în primul rând din producția internă, am analizat ponderea lor în totalul exportului, pentru a putea trage o concluzie asupra competitivității reale a acestor ramuri (pornind de la ideea că output-uri competitive se bazează pe utilizarea unor input-uri competitive). Pentru 2002 am luat în considerare ramurile ale căror resurse sunt formate în proporție de peste 80% din resurse interne. Între ramurile suport există 14 asemenea ramuri. Dintre acestea, 11 se situează în grupa ramurilor exportatoare: *01. Cultura vegetală; 18. Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii; 29. Industria confecțiilor din textile; 30. Industria confecțiilor din blănuri şi piele; 32. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei); 36. Prelucrarea țițeiului; 55. Siderurgia şi producția de feroaliaje; 73. Construcții şi reparații navale; 79. Producția şi distribuirea energiei electrice; 80. Producția şi distribuirea gazelor (exclusiv extracția gazului metan); 88. Alte transporturi,* două ramuri, *55. Siderurgia şi producția de feroaliaje şi 88. Alte transporturi,* sunt ramuri al căror export este în creştere în perioada analizată.

Concluzie: Ramurile suport (care asigură consumurile productive în economia românească în proporție de peste 70%) se împart în două grupe din punct de vedere al barierelor de competitivitate:

- ramuri ale căror resurse se bazează în proporție ridicată pe importuri, depinzând de fluctuațiile piețelor externe (printre acestea, mai ales ramurile extractive – cărbune, petrol, gaze naturale –, unde fluctuațiile mari ale prețurilor mondiale atrag reacții în lanț la nivelul economiei); mențio-

năm că aceste ramuri nu sunt furnizoare ale consumului final, cum se întâmplă cu industria textilă, de exemplu;

- ramuri care se bazează pe producția internă, dar nu sunt competitive pe plan mondial (din 14 ramuri în care producția internă are pondere peste 80% în formarea resurselor, numai două sunt ramuri cu export în creştere)

3.5. Metodologia lui Porter: politici guvernamentale

3.5.1. Subvenții

Politicile de subvenționare a producției din diferite ramuri s-au schimbat în perioada tranziției față de perioada economiei planificate centralizat. Dacă în 1989 nici una din ramurile exportatoare nu primea subvenții pe produs (exista politica subvențiilor „la consumator"), în 2002 ponderea subvențiilor primite de ramurile exportatoare în total este de 52,79%, cea mai mare parte revenind agriculturii (cu 41,62% din total numai pentru cultura vegetală). Politicile de subvenționare a producției din diferite ramuri s-au schimbat în perioada tranziției față de perioada economiei planificate centralizat. Principalele ramuri exportatoare au beneficiat de subvenții numai în perioada 1991-1996. Au fost politici conjuncturale, care pun în evidență incoerența politicilor macroeconomice în ceea ce priveşte ramurile care au primit subvenții şi cuantumul acestora.

Schimbări structurale în acordarea subvențiilor către principalele ramuri exportatoare

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	0,00	41,62
18	Producția, prelucrarea şi conservarea cărnii	0,00	0,00
28	Industria textilă şi a produselor textile	0,00	0,00
29	Industria confecțiilor din textile	0,00	0,00
30	Industria confecțiilor din blănuri şi piele	0,00	0,00
31	Industria pielăriei şi încălțămintei	0,00	0,00
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	0,00	0,00
36	Prelucrarea țițeiului	0,00	0,00
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,00	3,68
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,00	0,00
45	Producția de articole din cauciuc	0,00	0,00
55	Siderurgia şi producția de feroaliaje	0,00	0,00
56	Producția de tuburi	0,00	0,00
57	Alte produse siderurgice	0,00	0,00
58	Producția metalelor prețioase şi a altor metale neferoase	0,00	0,00
60	Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal	0,00	0,00

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,00	0,00
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,00	0,00
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,00	4,28
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	0,00	0,00
69	Industria de maşini şi aparate electrice	0,00	0,00
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii	0,00	0,00
72	Industria mijloacelor de transport rutier	0,00	3,05
73	Construcţii şi reparaţii navale	0,00	0,00
74	Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,00	0,00
77	Producţia de mobilier	0,00	0,00
88	Alte transporturi	0,00	0,17
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,00	0,00
91	Transporturi aeriene	0,00	0,00
101	Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,00
	Total ramuri exportatoare	0,00	52,79

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Naţional de Statistică, şi calcule proprii.*

Mai primesc subvenţii în 2002 ramurile: 38. Fabricarea produselor chimice de bază (3,68% din total); 72. Industria mijloacelor de transport rutier (3,05% din total) şi 88. Alte transporturi (0,17% din total).

3.5.2. Impozite

Am evaluat ponderea impozitelor plătite de ramurile exportatoare în total impozite: în 1989 ramurile exportatoare plăteau 61,47% din totalul impozitelor, în 2002 aceste ramuri au plătit 44,61%. Această scădere indică o schimbare în politicile fiscale relativ la ramurile exportatoare în perioada de tranziţie.

Schimbări structurale în politica fiscală faţă de principalele ramuri exportatoare (impozitele totale plătite de aceste ramuri)

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
1	Cultura vegetală	1,92	4,46
18	Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii	8,49	2,20
28	Industria textilă şi a produselor textile	6,63	1,48
29	Industria confecţiilor din textile	6,65	2,75
30	Industria confecţiilor din blănuri şi piele	0,65	0,11

Cod ramură	Denumire ramură	1989	2002
31	Industria pielăriei şi încălţămintei	2,45	0,46
32	Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)	2,49	0,71
36	Prelucrarea ţiţeiului	9,72	15,38
38	Fabricarea produselor chimice de bază	0,22	1,42
44	Fabricarea fibrelor şi firelor sintetice sau artificiale	0,01	0,15
45	Producţia de articole din cauciuc	2,91	0,36
55	Siderurgia şi producţia de feroaliaje	0,07	0,65
56	Producţia de tuburi	1,12	0,29
57	Alte produse siderurgice	2,86	0,24
58	Producţia metalelor preţioase şi a altor metale neferoase	0,95	0,66
60	Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	4,55	0,88
61	Fabricarea de echipamente pentru producerea şi utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule şi motociclete)	0,03	0,36
62	Fabricarea de maşini de utilizare generală	0,07	0,30
63	Fabricarea de maşini agricole şi forestiere	0,14	0,15
65	Fabricarea altor maşini de utilizare specifică	0,46	0,62
69	Industria de maşini şi aparate electrice	5,21	0,85
70	Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare şi comunicaţii	1,19	0,86
72	Industria mijloacelor de transport rutier	1,01	2,44
73	Construcţii şi reparaţii navale	0,02	0,04
74	Producţia şi repararea mijloacelor de transport feroviar şi a materialului rulant	0,02	0,09
77	Producţia de mobilier	1,00	0,52
88	Alte transporturi	0,47	5,00
90	Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)	0,11	0,01
91	Transporturi aeriene	0,06	0,29
101	Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi	0,00	0,91
	Total ramuri exportatoare	61,47	44,61

***Sursa**: Tabelele input-output pe 105 ramuri, elaborate de Institutul Naţional de Statistică, şi calcule proprii.*

Pe ramuri:

- Au crescut cotele de impozitare în ramurile: 01. Cultura plantelor (de la 1,92% la 4,46%); 36. Prelucrarea ţiţeiului (de la 9,72% la 15,38%); 38. Fabricarea produselor chimice de bază (de la 0,22% la 1,42%); 72. Industria mijloacelor de transport rutier (de la 1,01% la 2,44%); 88. Alte transporturi (de la 0,47% la 5,00%); 101. Alte activităţi de servicii pentru întreprinderi (de la 0,00% la 0,91%).
- Au scăzut semnificativ impozitele în ramurile: 18. Producţia, prelucrarea şi conservarea cărnii (de la 8,49% la 2,20%); 28. Industria textilă şi a produselor textile (de la 6,63% la 1,48%); 29. Industria confecţiilor din textile (de la 6,65% la 2,75%); 45. Producţia de articole din cauciuc (de

la 2,91% la 0,36%); 57. Alte produse siderurgice (de la 2,86% la 0,24%); 60. Industria construcțiilor metalice şi a produselor din metal (de la 4,55% la 0,88%); 69. Industria de maşini şi aparate electrice (de la 5,21% la 0,85%).

3.5.3. Politici salariale

Schimbările structurale în politicile salariale din ramurile exportatoare au fost analizate în subcapitolul 3.2.1. Resurse umane, partea referitoare la costurile cu forța de muncă, aşa că nu mai revenim asupra lor.

3.5.4. Politici privind învățământul şi activitatea de cercetare-dezvoltare

Politicile referitoare la învățământ şi activitatea de cercetare-dezvoltare au fost analizate în subcapitolul 3.2.1. Resurse umane, partea referitoare la calitatea forței de muncă.

3.6. Corelații între principalii indicatori (ecuațiile econometrice ale competitivității) şi concluzii

Pe baza principalelor corelații evaluate pe parcursul lucrării, vom analiza câteva ecuații care pun în evidență rolul diferiților factori în realizarea competitivității interne şi externe a ramurilor exportatoare. Ecuațiile se referă la factorii care au o influență asupra intensității exportului (utilizată pentru evaluarea competitivității externe) şi a cotei de piață interne (utilizată pentru evaluarea competitivității interne). Eşantionul folosit în analiză este constituit din cele treizeci de ramuri considerate ca fiind principalele ramuri exportatoare, întrucât acoperă peste 80% din totalul exportului. Se face şi o comparație între cei doi ani luați în analiză, 1989 – ca fiind ultimul an de economie planificată – şi 2002 – ultimul an de tranziție pentru care dispunem deocamdată de date din tabelele input-output. Menționăm că au fost verificate principalele teste econometrice.

În ceea ce priveşte **intensitatea exportulu**i (I02, respectiv I89), dintre principalele corelații menționate, am reținut următorii factori: ponderea exportului în total export (PX02, respectiv PX89); contribuția la formarea resurselor (CRES02, respectiv CRES89); cota de piață internă (CP02, respectiv CP89) şi productivitatea muncii evaluată relativ la costul forței de muncă (PRVREM02, respectiv PRVREM89).

$$I02=51,39573555+6,834002629\times PX02-17,5460763\times CRES02 - 0,3577572353\times CP02+6,206772044\times PRVREM02$$

$$I89=34,8947434+2,822322321\times PX89-5,475566723\times CRES89- 0,1966589539\times CP89-0,4711917919\times PRVREM89$$

Factori favorabili în creşterea intensității exportului în 2002 sunt: creşterea ponderii exportului şi creşterea productivității muncii.

Bariere în creşterea intensității exportului în 2002: creşterea contribuției la formarea resurselor şi creşterea cotei de piață interne. Aceste corelații sunt normale, datorită complementarității relative a celor două piețe.

Comparativ cu 1989: în 2002, creşterea productivității muncii se corelează pozitiv cu creşterea intensității exportului, spre deosebire de 1989, unde corelația e negativă, ceea ce înseamnă că au contribuit la creşterea exportului şi ramuri unde productivitatea muncii era mai mică decât media pe economie, consecință a politicii de forțare a exportului cu scopul achitării datoriei externe.

Pentru **cota de piață internă,** am reținut următoarele ecuații:

$$CP02=70,6754403+37,19212491\times CAP02-,334472764\times INFR02+ +9,180641996\times RFIZ02- 0,5822886702\times I02+1,706154932\times CALIF02$$

$$CP89=104,5252851+1,092352859\times CAP89-1,29277676\times INFR89+ +1,145915538\times RFIZ89-0,7295191571\times I89- 1,399880397\times CALIF89$$

Aceste ecuații iau în considerare dependența dintre cota de piață internă şi utilizarea capitalului, a infrastructurii, a resurselor fizice şi calificarea forței de muncă.

Factori favorabili: capitalul, resursele fizice şi calificarea forței de muncă.

Bariere: creşterea intensității exportului şi utilizarea extensivă a infrastructurii.

Comparativ cu 1989: se schimbă semnul corelației în ceea ce priveşte creşterea calificării forței de muncă.

ANEXE

Anexa 1

Ecuația pentru intensitatea exportului, anul 2002

Dependent Variable: I02
Method: Least Squares
Date: 06/09/05 Time: 11:46
Sample(adjusted): 1 30
Included observations: 30 after adjusting endpoints
I02=C(1)+C(2) ×PX02+C(3) ×CRES02+C(4) ×CP02+C(5) ×PRVREM02

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	51.39574	10.37542	4.953608	0.0000
C(2)	6.834003	1.193773	5.724708	0.0000
C(3)	-17.54608	3.989723	-4.397818	0.0002
C(4)	-0.357757	0.139053	-2.572818	0.0164
C(5)	6.206772	2.015564	3.079421	0.0050

R-squared	0.744023	Mean dependent var	35.59233
Adjusted R-squared	0.703067	S.D. dependent var	24.89354
S.E. of regression	13.56488	Akaike info criterion	8.203857
Sum squared resid	4600.148	Schwarz criterion	8.437390
Log likelihood	-118.0578	F-statistic	18.16629
Durbin-Watson stat	1.624132	Prob(F-statistic)	0.000000

Dependent Variable: I02

Method: Least Squares

Ecuația pentru intensitatea exportului, anul 1989

Dependent Variable: I89
Method: Least Squares
Date: 06/08/05 Time: 14:49
Sample(adjusted): 1 30
Included observations: 30 after adjusting endpoints
I89=C(1)+PX89×C(2)+CRES89×C(3)+CP89×C(4)+PRVREM89×C(5)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	34.89474	8.925321	3.909635	0.0006
C(2)	2.822322	0.513536	5.495862	0.0000
C(3)	-5.475567	1.673625	-3.271681	0.0031
C(4)	-0.196659	0.093664	-2.099629	0.0460
C(5)	-0.471192	0.893563	-0.527318	0.6026

R-squared	0.690482	Mean dependent var	15.80000
Adjusted R-squared	0.640959	S.D. dependent var	15.69016
S.E. of regression	9.401548	Akaike info criterion	7.470638
Sum squared resid	2209.728	Schwarz criterion	7.704170
Log likelihood	-107.0596	F-statistic	13.94268
Durbin-Watson stat	1.787763	Prob(F-statistic)	0.000004

Ecuația pentru cota de piață, anul 2002

Dependent Variable: CP02
Method: Least Squares
Date: 06/09/05 Time: 14:31
Sample(adjusted): 1 29
Included observations: 29 after adjusting endpoints
CP02=C(1)+C(3) ×CAP02+C(4) ×INFR02+C(5) ×RFIZ02+C(6) ×I02+C(7) ×CALIF02

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	70.67544	6.889135	10.25897	0.0000
C(3)	37.19212	12.29238	3.025625	0.0060
C(4)	-1.334473	2.482320	-0.537591	0.5960
C(5)	9.180642	3.145792	2.918388	0.0077
C(6)	-0.582289	0.120552	-4.830175	0.0001
C(7)	1.706155	6.963976	0.244997	0.8086

R-squared	0.639359	Mean dependent var	67.19966
Adjusted R-squared	0.560959	S.D. dependent var	21.44453
S.E. of regression	14.20919	Akaike info criterion	8.327646
Sum squared resid	4643.722	Schwarz criterion	8.610535
Log likelihood	-114.7509	F-statistic	8.155063
Durbin-Watson stat	1.465269	Prob(F-statistic)	0.000151

Ecuația pentru cota de piață, anul 1989

Dependent Variable: CP89
Method: Least Squares
Date: 06/09/05 Time: 14:37
Sample(adjusted): 1 30
Included observations: 30 after adjusting endpoints
CP89=C(1)+C(2) ×CAP89+C(3) ×INFR89+C(4) ×RFIZ89+C(5) ×I89+C(6) ×CALIF89

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	104.5253	7.301132	14.31631	0.0000
C(2)	1.092353	11.63049	0.093921	0.9260
C(3)	-1.292777	4.008982	-0.322470	0.7499
C(4)	1.145916	2.914487	0.393179	0.6977
C(5)	-0.729519	0.227254	-3.210143	0.0037
C(6)	-1.399880	1.584860	-0.883283	0.3858

R-squared	0.314038	Mean dependent var	91.32467
Adjusted R-squared	0.171129	S.D. dependent var	20.36071
S.E. of regression	18.53687	Akaike info criterion	8.854257
Sum squared resid	8246.772	Schwarz criterion	9.134496
Log likelihood	-126.8139	F-statistic	2.197471
Durbin-Watson stat	1.634153	Prob(F-statistic)	0.088012

Anexa 2

Precizări metodologice

Lucrarea îşi propune să pună în evidență schimbările de competitivitate care au avut loc în economia românească în decursul perioadei analizate (1989-2002). În acest scop, se utilizează[1] trei tipuri de instrumente:

- **tabelele input-output pentru 105 ramuri** (cu date pentru 1989, ultimul an de economie planificată centralizat, şi 2002, ultimul an disponibil pentru analiză), care constituie baza de date a analizelor care urmează;
- **modelul lui Michael Porter** pentru analiza competitivității globale a ramurilor, care se constituie în metodologia de analiză;
- **metoda statistică a clusterilor** pentru ordonarea şi gruparea informației disponibile.

Modelul lui Michael Porter pentru analiza competitivității globale a ramurilor este un model complex de analiză, care include analiza: ***condițiilor generale*** (resurse umane, fizice şi de capital, inclusiv infrastructura) în care se desfăşoară activitatea fiecărei ramuri şi care asigură un anumit nivel al competitivității; a ***condițiilor de cerere*** (este luată în considerare atât cererea internă, cât şi cererea externă); a ***industriilor suport*** (ramurile care furnizează consumurile productive necesare pentru fiecare ramură); a ***politicilor guvernamentale*** (fiscale, salariale, subvenții etc.) care pot favoriza sau nu o anumită ramură. Fiecare dintre aceste condiții se poate constitui ca factor favorabil sau ca barieră în calea competitivității ramurilor analizate.

Precizăm, în continuare, modul în care tabelele input-output sunt utilizate pentru detalierea modelului lui M. Porter în analiza competitivității pe ramuri. Principalii indicatori de analiză a competitivității sunt: „cota de piață internă" pentru analiza competitivității pe piața internă şi „intensitatea exportului" pentru

[1] Acest tip de analiză a fost elaborat pentru anul 1999 în lucrarea: *Fenomene de clusterizare în domeniul economic si social,* elaborată în cadrul planului de cercetare al Institutului de Prognoză Economică al Academiei Române, autori: Cornelia Scutaru, Ionel Florescu; principalele rezultate au fost publicate parțial în: *Global Competitiveness of Sectors – Favoring factors and barriers – Proceedings of the Romanian Academy*, series C: Humanities and Social Sciences, No. 1-2003, The Publishing House of the Romanian Academy. Seria lucrărilor de acest tip a continuat în 2003 cu lucrarea: *Modelarea proceselor de clusterizare în domeniul economic*, care a făcut subiectul unei comunicări prezentate la Colloque International "Les transformations du capitalisme contemporain: faits et théories. Etat des lieux et perspectives", Reims, Franța, martie 2004, şi în 2004 cu lucrarea: *Schimbări structurale în economia românească de tranziție,* care abordează problema schimbărilor structurale din economia românească de tranziție, evaluând trendurile pentru perioada 1989-2001.

piața externă. Un rol important în demersul nostru îl joacă analiza corelațiilor dintre indicatorii de competitivitate şi indicatorii de productivitate.

Condiții generale:

- resursele umane şi costul acestora (remunerația salariaților); ponderea acesteia în valoarea adăugată brută reprezintă partea din VAB care revine forței de muncă;
- în ceea ce priveşte nivelul de pregătire şi calitatea resurselor umane, le vom evalua prin costul ramurilor: *învățământ, cercetare-dezvoltare* şi *informatică şi activități conexe;*
- costul resurselor fizice (consumurile intermediare primite);
- resurse de capital (în matricea consumurilor intermediare, pe linia *activități financiare, bancare şi de asigurări,* sunt cuprinse: activități ale băncilor centrale, activități de intermedieri monetare; activități de creditare pe bază de contract, alte tipuri de intermedieri financiare; activități de asigurări şi ale caselor de pensii, cu excepția asistenței sociale obligatorii; administrarea pieților financiare, activitatea agențiilor financiare, activități auxiliare neclasificate în altă parte); ponderea excedentului brut de exploatare în total valoare adăugată brută reprezintă partea din VAB ce revine capitalului ramurii;
- infrastructura; costul utilizării infrastructurii care afectează competiția considerăm că poate fi aproximat prin consumurile intermediare oferite de ramurile: *transporturi pe calea ferată, alte transporturi, transporturi prin conducte, transporturi pe apă, transporturi aeriene, activități anexe şi auxiliare de transport, activități ale agențiilor de voiaj, activități de poştă şi curier, telecomunicații*. Sunt necesare studii care să evalueze calitatea infrastructurii şi posibilitatea lansării unor proiecte de ameliorare a acesteia.

Condiții de cerere:

- nivelul ***cererii interne*** (consumuri intermediare date – CI, consumul final – CF, formarea brută de capital fix – FBCF) pentru produsele sau serviciile ramurii; acesta depinde de necesitățile cumpărătorilor, dar este influențat de o multitudine de alți factori (nivelul solvabilității cumpărătorilor; obiceiuri şi tradiții de consum; rivalitatea produselor de import etc.). Un indicator agregat pentru aprecierea cererii interne este „cota de piață internă a ramurii”. Acest indicator se evaluează ca un raport în care la numitor sunt resursele care rămân pentru utilizare internă după realizarea exportului, iar la numitor sunt aceleaşi resurse la care se adaugă importul (v. C. Mereuță şi col., 2000);
- nivelul ***cererii externe*** este evaluat prin volumul exportului pe ramură şi intensitatea exportului. Pentru fiecare ramură sunt necesare studii de

piață pentru a identifica noi piețe de desfacere unde mărfurile ramurii pot fi competitive. Indicatorul utilizat pentru analiza competitivității la export este „intensitatea exportului”. Este un indicator agregat (v. C. Mereuță şi col., 2000), care pune în evidență ponderea exportului în totalul resurselor (vom ține seama şi de variația stocurilor, pentru a pune în evidență cazul ramurilor care produc „pe stoc”); evaluat la totalul producției plus import, ne permite unele concluzii legate de reexportul ramurii, tabelele input-output nefurnizând asemenea informații.

Industrii suport:

- prezența sau absența în economia națională a industriilor suport şi a celor legate de ramura respectivă, care sunt competitive pe plan internațional; existența avantajului competitiv în industriile ofertante conferă un potențial avantaj ramurii respective, deoarece acestea produc input-urile necesare la standarde internaționale şi la costuri competitive. ***Input-urile necesare pot fi importate, dar a le avea disponibile pe piața internă conferă un avantaj industriilor care le utilizează.***

Am considerat ca fiind ***industrii suport*** pentru o ramură acele ramuri care furnizează cel puțin 50% din totalul consumurilor intermediare primite de ramura respectivă. Pentru o analiză mai detaliată, am luat în considerare pentru ramurile suport şi ponderea importului în totalul resurselor proprii ramurii suport. Deşi tabelele input-output nu pun în evidență destinația importului (pentru consum productiv, pentru consum final, pentru formarea brută de capital fix şi, eventual, pentru reexport), credem că putem considera că o ramură suport ale cărei resurse includ un volum mare de importuri, producția proprie având o pondere redusă, furnizează o bună parte din acestea ramurilor pe care le susține, ceea ce afectează competitivitatea ramurii analizate.

Strategii de firmă, structura ramurii şi rivalități:

- condițiile în care pot fi create, organizate şi gestionate companiile, natura rivalităților interne. Nu există un sistem managerial universal valabil pentru orice firmă; el depinde în primul rând de condițiile interne. Obiectivele companiilor sunt puternic determinate de structura de proprietate şi reflectă caracteristicile piețelor de capital.

Remarcă: structura tabelelor input-output pe care ne bazăm analiza nu poate furniza date referitoare la condițiile în care pot fi create, organizate şi gestionate companiile, natura rivalităților interne, caracteristicile piețelor de capital. Aici, ca şi în ceea ce priveşte nivelul de pregătire şi calificare al forței de muncă, precum şi caracteristicile pieței muncii în România, prezentul demers ar trebui completat cu studii specifice domeniilor respective.

Politici guvernamentale

Politicile guvernamentale pot influența pozitiv sau negativ fiecare dintre aceşti patru determinanți (condiții generale, condiții de cerere, ramuri suport, strategii de firmă). Condițiile generale care se referă la factorii de producție pot fi influențate prin:

- subvențiile acordate sau retrase;
- politica fiscală;
- politicile salariale;
- politicile privind piețele de capital;
- politicile privind învățământul sau cercetarea ştiințifică;
- în ceea ce priveşte piața internă, influența guvernului se manifestă prin stabilirea unor standarde de producție care influențează preferințele consumatorilor, ca şi prin comenzile de stat pentru anumite industrii (armament şi nu numai);
- politicile de comerț exterior (taxe vamale, contingentări, diverse bariere) sunt destinate a influența nivelul exportului şi importului;
- industriile suport sunt şi ele influențate prin acest tip de politici, iar strategia firmei depinde în mod esențial de reglementările privind piețele de capital, de politica fiscală, de legi antitrust etc.

Pentru analiza **politicilor guvernamentale,** am reținut din tabelele input-output următorii indicatori: subvențiile, impozitele, salariile şi politicile privind învățământul şi activitatea de cercetare-dezvoltare, care afectează direct calitatea forței de muncă. Pe parcurs, sunt analizate şi consecințele politicilor privind sectorul cercetare-dezvoltare şi informatic.

Bibliografie

W. Charemza, D. Deadman – *New Directions in Econometric Practice. General to Specific Modelling Cointegration and Vector Autoregression*, University of Leicester, Edward Elgar, England (1992)

C. Ciupagea – *An Elasticity Approach to the Analysis of Romanian Foreign Trade Policy during the Years of Transition – Economics of Planning*, **27,** Kluwer Academic Publishers, Netherlands (1994)

S.E. Culver – *Is There a Unit Root in The Inflation Rate? Evidence from Sequential Break and Panel Data Models – Journal of Applied Econometrics*, **12,** 435 (1997)

E. Dobrescu – *Transition Economy – A Weakly Structured System – Romanian Economic Review*, **41** (1996)

E. Dobrescu – *Dihotomia real-nominal în economia românească de tranziție – Supliment al revistei "Microeconomia aplicată",* **1** (1997)

E. Dobrescu – *Macromodels of the Romanian Transition Economy,* third edition, Expert Publishing House, Bucharest (2000)

S. G. Hall, C. Ciupagea – *Modelling the Romanian Exchange Rate 1991-1995,* ACE Phare Project, London Business School (1996)

C. Mereuță, C. Ciupagea, M. Calotă, C. Oncescu, C. Scutaru, F. Bejan, U. Wiener, P. Joița, T. Straus – *Industria prelucrătoare românească*, Editura Fundației PRO, Bucureşti (2000)

E. Peters – *Chaos and Order in the Capital Markets. A new Wiew of Cycles. Prices and Market Volatility,* John Wiley & Sons Inc. (1991)

M. Porter – *The Competitive Advantage of Nations,* New York, The Free Press (1993)

C. Scutaru – *Inflation-salaires-chômage – Revue Roumaine des Sciences Economiques,* **40,** 145 (1994)

C. Scutaru – *Un modèle agrégé du processus inflationniste* – Observer, **4** (1997)

C. Scutaru, A. Ghiță – *Chaos and Order in Transition: Exchange Policy and Social Costs (Inflation-Unemployment),* MEET IV, ACE Phare Project, University of Leicester (1998)

J. Theiler *et al*. – *Testing for nonlinearity in time series: the method of surrogate data – Physica D*, **58,** 77 (1992)

D. Voiculescu, C. Mereuța *et al*. – *Analiza competitivității economiei româneşti, orizont 2000-2005-2010. Soluții strategice alternative,* Ed. Academiei Bucuresti (1998)

Colectiv de autori din INCE, IPE, IEM, IEN – *Macromodelul economiei româneşti de tranziție,* Banca de date

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 186-187/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENS

INDUSTRII CULTURALE (II)

Resursele umane: structură ocupațională şi experiențe profesionale

Maria Moldoveanu

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

ARGUMENT 781
CAPITOLUL 1 – RESURSELE UMANE – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A SISTEMULUI CULTURII 783
CAPITOLUL 2 – FORMAREA PERSONALULUI DIN INDUSTRIILE CULTURALE 800
CAPITOLUL 3 – CARIERE PROFESIONALE 804
CAPITOLUL 4 – DESPRE STATISTICILE CULTURALE ŞI INDICATORII RELATIVI LA OCUPARE ÎN SISTEMUL CULTURII 819
ANEXE 824
BIBLIOGRAFIE 835

ARGUMENT

În condițiile în care, pe plan mondial, este tot mai evidentă contribuția industriilor culturale la creşterea economică şi la stimularea ocupării, studiul resurselor umane ca factor determinant al sistemului se impune cu necesitate. Sfera culturii şi sfera economică nu mai pot fi separate. Producția bunurilor culturale a devenit, după cum relevă statisticile, o "industrie internațională de miliarde de dolari".

În context, se discută tot mai mult de *producție*, de *comerț*, de *export*, de *creşterea numărului de joburi.*

În pragul anului 2000, în industriile culturale din Marea Britanie lucrau cca 500.000 de oameni, iar în SUA peste 13 milioane – produsele culturale situându-se, în această țară, pe locul al doilea la export.

S-a ajuns până acolo încât, pentru finanțatorii culturii, cu excepția agenților publici, activitățile culturale care nu au asemenea contribuții nici nu mai contează. Cele care atrag sponsorii şi lumea afacerilor sunt industriile culturale. După cum relevă datele statistice, aceste industrii susțin şi alte ramuri (economice), în sensul că participă la regenerarea celor mai puțin profitabile, *asigură locuri de muncă* şi *furnizează forța de muncă* pentru diverse domenii de activitate.

Conştientizarea dimensiunii economice a activităților culturale este profitabilă nu doar pentru lumea artelor şi cea a business-ului, ci şi pentru decidenții politici. De pildă, în anul 1998, secretarul de stat pentru cultură al Marii Britanii, Chris Smith, releva importanța acestor industrii pentru viitorul țării sale: "Industriile culturale *vor aduce mai multe joburi* şi cea mai mare bogăție a noului secol" (s.n.).

Oportunitățile oferite de industriile culturale vor contribui şi în țara noastră la diversificarea profesiilor şi a ocupațiilor, la restructurarea pieței muncii şi, implicit, a sistemului de formare a forței de muncă.

În context, apar ca legitime următoarele întrebări:

- Ce profiluri profesionale şi ce competențe vor fi cerute în viitor în acest domeniu?
- Ce potențial are acest sector de a crea joburi noi, compatibile cu misiunea sa, în condițiile în care dezvoltarea industriilor culturale determină raționalizări semnificative – unele joburi tradiționale dispar sau se modifică radical – şi noi pattern-uri de ocupare, cu avantajele şi dezavantajele subiacente?
- În ce măsură potențialul uman din domeniul culturii este pregătit să facă față noilor provocări, atât sub aspectul apariției de profesii şi specializări inedite, cât şi al schimbării rolurilor tradiționale?

În țara noastră, cercetările consacrate ocupării şi resurselor umane din sectorul culturii sunt nesistematice şi conjuncturale. Ele sunt inițiate în principal de fundații şi asociații culturale sau de autori independenți şi se derulează în contextul investigării audienței tv, a consumului de cultură, a timpului liber şi a turismului cultural. Fiind excesiv de punctuale, acestea nu oferă o imagine globală asupra structurii şi dinamicii forței de muncă la nivelul sistemului sau pe tipuri de industrii culturale.

În lipsa unor date statistice relevante, studiul nostru îşi propune investigarea unor indicatori calitativi legați de:

1. tipologia ocupațiilor, noile profiluri profesionale impuse de mutațiile de pe piața industriilor culturale şi de dezvoltarea tehnologiilor digitale;
2. formele de pregătire profesională şi formare pe parcursul întregii vieți;
3. studiul mentalităților dominante în rândul forței de muncă din industriile culturale în legătură cu profesionalizarea;
4. identificarea rolurilor asumate de participanții la producerea şi comercializarea bunurilor/serviciilor culturale; indicatorii cantitativi necesari evaluării resurselor umane din principalele secvențe ale procesului industrial: producția şi distribuția produselor culturale.

CAPITOLUL 1 – RESURSELE UMANE – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A SISTEMULUI CULTURII

Ca element constitutiv al sistemului social general, **sistemul culturii** este alcătuit dintr-o mulțime de **elemente** (indivizi, activități, organizații) şi o mulțime de **relații** între aceste elemente, precum şi relații cu elemente din celelalte subsisteme ale SSG: subsistemul economic, subsistemul politic, subsistemul social, subsistemul condițiilor materiale-naturale. Fiecare dintre componentele SSG, deci şi subsistemul culturii, are caracteristicile specifice oricărui tip de sistem, şi anume:

- **integralitatea** (conexiunile între componente sunt mai puternice decât relațiile cu elementele exterioare sistemului);
- **autonomia relativă** (în raport cu influențele externe şi chiar cu presiunile elementelor sale structurale);
- **variabilitatea** (schimbări succesive de stări care nu îi modifică însă natura);
- **conservarea** (inclusiv prin mecanismul denumit feed-back, cel care contribuie la menținerea şi funcționarea întregului).

Conform teoriei generale a **"complexităților organizate"** (cum mai este denumită teoria generală a sistemelor), fiecare sistem este un element component al unui sistem supraordonat (e.g., SSG) şi conține, la rându-i, structuri care au proprietăți specifice sistemului.

În acest sens, subsistemul culturii este alcătuit din:

- **sectorul culturii tradiționale** (teatre, biblioteci, cămine culturale etc.);
- **sectorul industriilor culturale** (industria cărții, industria filmului, industria mass-media etc.);
- **sectorul organizațiilor nonprofit**, care au ca obiect de activitate producerea sau/şi difuzarea, punerea în valoare a unor bunuri şi servicii culturale.

Despre tipurile de industrii culturale există diverse puncte de vedere. În ce ne priveşte, ne-am prezentat opinia în lucrarea *Industrii culturale* (I) (*Probleme economice,* vol. 171-172/2005). Unii autori includ în această categorie cvasitotalitatea serviciilor şi activităților culturale care au o dimensiune comercială semnificativă, ca, de pildă: "televiziunea, cablul, radioul, noile servicii de informare legate de telematică, editarea şi tipărirea (cărți, ziare, periodice), spectacolul (dans, muzică, cabaret etc.), competiții sportive, cinema, expoziții, video, galerii de artă, buticuri de artizanat, publicitate etc." (Jean-Guy Lacroix, *Pour une théorie des industries culturelles*).

Fiecare dintre industriile culturale, ca şi unităţile cele mai simple din care sunt constituite, respectiv:

- **organizaţiile** (e.g., edituri, case producătoare de fonograme, întreprinderi de difuzare a filmelor, posturi de televiziune, agenţii de publicitate, fundaţii care stimulează creaţia artizanală etc. şi
- **activităţile**

pot fi studiate cu ajutorul analizei sistemice. Perspectiva sistemică prezintă numeroase avantaje. De pildă, a gândi mass-media în termenii unui sistem înseamnă, în concepţia unor autori: "a accentua diviziunea muncii între diversele mijloace de comunicare disponibile într-un loc şi un timp dat, fără a uita că noile şi vechile mijloace pot coexista (şi chiar o fac) şi că diversele media se pot afla în competiţie, dar îşi pot fi şi ecou sau complement unul altuia" (5, p. 31).

Analiza sistemică permite evaluarea unui sistem/subsistem în termenii eficienţei (rezultate raportate la investiţii) **şi ai eficacităţii** (rezultate raportate la obiective), precum şi cunoaşterea locului şi a importanţei elementelor de "input".

În cazul industriilor culturale şi al organizaţiilor[1] din fiecare ramură industrială, "intrările" în sistem cuprind următoarele elemente:

- resurse financiare (bani);
- resurse materiale (clădiri, echipamente, materiale specifice – hârtie, cerneluri, peliculă);
- resurse umane;
- creaţii care stau la baza produselor culturale (e.g., scenarii de film, compoziţii muzicale);
- informaţii;
- principii, norme, reglementări de funcţionare;
- tehnologii;
- strategii manageriale;
- politici de dezvoltare ş.a.

Ca şi în celelalte structuri ale subsistemului culturii, în sectorul său comercial (industriile culturale), resursele umane au, în concepţia noastră, rolul cel mai important. Celelalte resurse – materiale, financiare, informaţionale etc. – rămân simple potenţialităţi, în lipsa factorului uman care creează, produce, comunică, diseminează şi pune în valoare produsele culturale. De aceea, toate organizaţiile din domeniu trebuie, după cum scria Peter F. Drucker, "...să se străduiască să-şi vândă locurile de muncă la fel cum încearcă să-şi vândă produsele şi serviciile – şi poate chiar mai mult. Ele trebuie să-i atragă pe oameni, să-i poată păstra, să le recunoască meritele şi să-i răsplătească, să le motiveze munca, să-i servească şi să le satisfacă cerinţele" (8, p. 100).

---

[1] *Termenul "organizaţie" este unul generic, care se referă atât la instituţii şi întreprinderi, cât şi la structuri nonformale.*

În egală măsură, personalul angajat reprezintă nu numai principala resursă a sistemului culturii, ci şi un indicator relevant de evaluare a fiecărei ramuri şi organizații culturale, alături de indicatori cum sunt:

- **volumul producției** (număr de titluri, număr de volume, număr de exemplare, număr de casete, discuri, număr de ore de emisie radio-tv etc.);
- **volumul investițiilor** (din surse publice, din surse private);
- **numărul de cumpărători şi utilizatori**.

După statistica țărilor celor mai dezvoltate, numărul angajaților din industriile culturale depăşeşte adesea numărul persoanelor ocupate în ramuri industriale consacrate (e.g., industria oțelului). La Forumul asupra cooperării culturale în Europa (Bruxelles, 2001), se arăta că în industria artelor – cum mai sunt denumite, sintetic, industriile culturale – lucrau cca trei milioane de angajați. Participanții la Forum apreciau că în viitor industriile creative vor avea o contribuție şi mai consistentă la ocuparea forței de muncă. Persoanele talentate şi înalt calificate vor avea şansele cele mai mari să obțină joburi în aceste industrii.

Dezvoltarea spectaculoasă a unor ramuri, cum sunt industria software şi multimedia, a creat o imensă cerere de competențe excepționale, inclusiv de abilități pentru business-ul cultural, ceea ce va determina schimbări vitale în recrutarea, pregătirea şi angajarea resurselor umane. Noile joburi şi noile pattern-uri de angajare impun pregătire şi re-formare continuă.

Analiza aprofundată a ocupării resurselor umane impune cunoaşterea ponderii şi a importanței fiecărei categorii de participanți la procesul producției, distribuției şi punerii în valoare a bunurilor şi a serviciilor culturale, respectiv: **producători** (de filme, cărți, fonograme, emisiuni tv, creații publicitare ş.a.), **inițiatori** de producții culturale, **investitori**, **vânzători/distribuitori**, **administratori** de companii cu profil cultural etc. Deşi au un rol important în procesul industrial, principalii actori (e.g., editorul, producătorul de discuri, dealer-ul de artă, producătorul de emisii tv sau de programe IT ş.a.) nu sunt percepuți ca oameni de afaceri obişnuiți, ci ca “prestigioşi intermediari” între creatorii de cultură şi publicul consumator de produse culturale (*Cultural industries: A challenge for the future of culture*, UNESCO, 1982, p. 32).

Intervenția preşedintelui executiv al International Book Agency din Berlin, Braul Schmidt, la Conferința de la Bratislava, din anul 1999, preconiza nu doar apariția de noi actori în zona industriei cărții şi a distribuției informațiilor, ci şi **schimbarea rolurilor** asumate de actorii tradiționali (i.e. editorii care, utilizând rețelele digitale, se pot adresa direct consumatorilor).

Cea mai bună metodă de cunoaştere a forței de muncă din industriile culturale este de a identifica profesiile specifice fiecărei etape a procesului de creație, producție, difuzare, conservare şi consum de produse finite.

Clasa **creatorilor**, situată în amontele producției de bunuri şi servicii culturale, include printre alții: autori (poeți, dramaturgi etc.), artişti interpreți

(actori, coregrafi, muzicieni), compozitori, pictori, sculptori, creatori populari, arhitecți, creatorii noilor media. O analiză pertinentă presupune cunoaşterea numărului de profesionişti din fiecare categorie, a nivelului de pregătire şi a distribuției lor pe medii, zone tipuri de organizații.

Din clasa **producătorilor** fac parte următoarele categorii de profesionişti:

- editorii de carte şi editorii de publicații;
- producătorii de film din zona producției propriu-zise, a postproducției, specialiştii din laboratoarele de profil;
- producătorii de producții teatrale, impresari, organizatori de festivaluri;
- producătorii de fonograme şi înregistrări muzicale;
- producătorii din zona noilor media;
- producătorii din serviciile audiovizuale.

Specialiştii în statistici culturale (e.g., Pierre-Michel Mengel, David Throsby ş.a.) consideră că evaluarea obiectivă a forței de muncă implicate în producția culturală necesită utilizarea unor indicatori cantitativi, cum sunt:

- numărul firmelor/companiilor producătoare;
- numărul produselor finite (titluri de cărți şi publicații, filme, spectacole de teatru, discuri, compact-discuri etc., emisiuni de radio, emisiuni tv);
- volumul vânzărilor;
- total resurse umane implicate.

Unii dintre indicatorii menționați sunt recomandați şi pentru clasa **distribuitorilor, a diseminatorilor** de produse culturale, constituită din următoarele structuri:

- librăriile şi alți vânzători de carte;
- bibliotecile;
- cinematografele;
- teatrele şi alte instituții organizatoare de spectacole de teatru;
- festivaluri artistice;
- magazine cu profil muzical;
- magazine distribuitoare de videograme;
- galerii de artă (cu vânzare) etc.

Unele statistici includ în rândul distribuitorilor şi instituțiile de conservare a produselor şi de educare a consumatorilor, ca, de exemplu: muzeele, galeriile de artă, expozițiile, şcolile de artă, şcolile de muzică etc.

Unele dintre structurile distribuitoare sunt, în egală măsură, consumatoare de produse culturale; muzeele, teatrele, galeriile de artă, posturile de radio şi televiziune, magazinele care vând fonograme etc. nu pot răspunde cererii exprimate de diverse segmente de piață fără să achiziționeze ele însele asemenea produse şi fără a dispune de resurse umane specializate în vânzarea şi promovarea lor.

Cu toate eforturile de adaptare la cerințele pieței muncii, specialiştii constată că forța de muncă rămâne în urma dezvoltărilor tehnologice, că "educația universitară, recalificarea şi training-ul trebuie aliniate la exigențele erei informaționale" (Braul Schmidt).

Industriile creative solicită noi specializări şi noi profiluri profesionale, care, pe lângă concepte şi competențe comune, impun seturi proprii de calificări şi cunoştințe din cele mai avangardiste domenii. De pildă, pentru **un multimedia designer**, cel care creează/prezintă produse digitale off line sau on line, cunoştințele tehnice de design, de grafică, de animație computerizată ş.a. sunt indispensabile pregătirii de bază, dar la fel de utile sunt şi cele din domeniul comunicării, al publicității, al psihologiei sau al marketingului.

Bernard Miège constată că industriile culturale rămân un domeniu insuficient explorat de către specialiştii în marketing. De aici şi dificultatea managerilor şi a celorlalți angajați de a explora cerințele pieței, de a utiliza, pentru fiecare produs, PR-ul cel mai inspirat, de a evalua potențialul competitorilor, de a întreține relații privilegiate cu furnizorii şi cu alți parteneri, inclusiv cu diverse comunități de consumatori.

Resurse umane. Capital uman. Oportunități. Funcții

Analiza resurselor umane din domeniul industriilor culturale presupune definirea conceptelor utilizate. **Resursele umane** se referă la acele categorii de populație care dispun de capacitățile fizice şi intelectuale ce le permit să desfăşoare o muncă utilă într-un domeniu de activitate, iar **populația ocupată** defineşte, potrivit BIM (Biroul Internațional al Muncii), persoanele care, dispunând de capacitățile necesare, au desfăşurat o activitate economică, socială etc. de cel puțin o oră într-o săptămână, cu scopul de a obține venituri sau alte beneficii.

Structura populației ocupate în funcție de criterii **demografice** (vârstă, sex), **economice** (pe sectoare de activitate), **educațional-formative** (nivelul şcolii, tipul de şcoală, formare la locul de muncă), **ocupaționale** (grupe de ocupați şi statut ocupațional – patron, salariat, lucrător pe cont propriu etc.) permite realizarea de comparații între țări, regiuni, domenii de activitate etc.

Teoretic, accesul la ocupare depinde de **personalitatea individului** (aptitudini, talente), de **capitalul educațional acumulat** (abilitățile şi cunoştințele dobândite în procesul învățării) şi **starea lui de sănătate** – de elementele definitorii ale capitalului uman.

Conceptualizarea contemporană a capitalului uman se leagă de numele lui Gary S. Becker, care, împreună cu Jacob Mincer, s-a concentrat "mai mult pe studiul relațiilor dintre capitalul uman şi veniturile din muncă, mai exact pe studiul variațiilor veniturilor, în funcție de gradul de educație al indivizilor" (24, p. 138), limitând astfel abordările capitalului uman la analiza capitalului educațional.

Bogdan Voicu subliniază pe bună dreptate dificultatea evaluării capitalului educațional, constituit din cunoştințe şi abilități dobândite în urma participării la sistemele educaționale formale, măsurabile la nivel individual prin: ani de şcoală, grade de instrucție etc., indicatori mai puțin relevanți decât testarea directă a cunoştințelor, şi educația acumulată prin autodidaxie, în contextul structurilor informale. Dacă avem în vedere nivelul macrosocial, capitalul uman poate fi estimat prin agregarea stocurilor individuale (i.e. după adunarea anilor sau nivelurilor şcolare parcurse de indivizi, se calculează fie ponderea populației adulte care a parcurs fiecare nivel de şcolarizare, fie media numărului de ani de şcoală parcurşi de populația adultă – 24, p. 140).

Accentele puse pe componenta educațională a capitalului uman demonstrează faptul că **investiția în educația continuă** trebuie să fie obiectivul comun al societății, al indivizilor şi al organizațiilor care îi angajează, ştiindu-se că persoanele înalt pregătite sunt mai productive şi mai inovative în funcțiile pe care le obțin.

Capitalul uman este mai bine pus în valoare dacă oamenii îşi aleg profesii şi ocupații compatibile cu abilitățile şi capacitățile lor.

În practică, indivizi cu aceleaşi profesii pot avea diverse profiluri educaționale.

Profesiei de jurnalist îi corespund mai multe ocupații: redactor, editor, editor coordonator, reporter, secretar de redacție ş.a.

În cazul televiziunii, atribuțiile jurnaliştilor sunt şi mai diverse. Jurnaliştii de specialitate se împart în: editori, redactori, moderatori, corespondenți, producători (cei care sunt responsabili cu o singură producție, e.g., emisiune de ştiri, show, asumându-şi şi viziunea de scenarist), producători executivi, a căror responsabilitate constă în administrarea bugetului, gestionarea relațiilor cu agențiile de publicitate, cu stațiile afiliate în rețea, cu sponsorii, cu agențiile de ştiri etc., scenarişti, prezentatori. Ei sunt ajutați în realizarea emisiunilor de regizori de platou, regizori artistici, packageri, designeri, operatori de imagine, operatori de sunet şi de un consistent departament tehnic cu multiple responsabilități, de la achiziționarea echipamentelor la realizarea operațiunilor tehnice – camera operators, video operator, videotape operator, audio tehnician ş.a.

Producător la departamentul de ştiri

– fişa postului –

1. **Obiectivele postului**:
   - stabileşte, împreună cu şef desk şi editorul general, subiectele zilei următoare;
   - repartizează sarcini reporterilor şi operatorilor;
   - propune formule care să individualizeze prezentatorii;
   - dezbate cu reporterii subiectele ce urmează a fi abordate înainte de plecarea la filmări;
   - decide asupra schimbărilor din strategia jurnalului;
   - alege ştirile jurnalelor şi stabileşte, împreună cu managerul direcției, ordinea lor;
   - decide dimensiunea fiecărui material;
   - decide asupra imaginilor care ilustrează ştirile;
   - alege ştirile transmise live;
   - coordonează emisia de ştiri.
2. **Cerințele postului**:
   - studii superioare de specialitate (tv, cinema, jurnalistică audio-video, cursuri de specializare tv);
   - vechime în televiziune de cel puțin trei ani, vechime în presă de cel puțin cinci ani;
   - activitate publicistică – articole, emisiuni;
   - abilități manageriale;
   - capacitate de coordonare a mijloacelor de producție;
   - promptitudine în luarea deciziilor;
   - capacitate relațională;
   - cunoştințe economice, politice, sociologice ş.a.;
   - capacitate de a explica clar şi concis.

3. **Atribuții şi sarcini de serviciu**:
   - participă la şedințele de redacție unde se decide asupra prezentării, modalității de abordare şi ordinii ştirilor;
   - selectează propunerile reporterilor pentru ştirile din fiecare zi;
   - citeşte ştirile şi semnalează/corectează eventualele greşeli (omise de editor);
   - coordonează activitatea producătorilor de package şi a redactorilor din teren;
   - supervizează materialele montate;
   - răspunde pentru calitatea ştirilor;
   - supervizează toate jurnalele postului;
   - se consultă în permanență cu directorul direcției şi are grijă ca producătorii să respecte forma şi structura buletinelor de ştiri aprobate;
   - stimulează creativitatea jurnaliştilor şi adoptă el însuşi un stil inovativ.

Producător package – departament de ştiri

– fişa postului –

1. **Obiectivele postului**:
   - alege imaginile potrivite pentru ilustrarea ştirilor;
   - asigură relația imagine/text;
   - asigură calitatea imaginii, a sunetului şi a montajului;
   - verifică respectarea regulilor de montaj (video şi audio).
2. **Relații ierarhice**:
   - se subordonează producătorului de jurnal.
3. **Cerințele postului**:
   - vechime în televiziune de cel puțin trei ani, vechime în presă cinci ani;

- experiență profesională atestată prin articole publicate în presă şi emisiuni realizate;
- cunoştințe tehnice specifice televiziunii;
- abilități relaționale, capacitate de a lucra în condiții de stres;
- capacitate de a lua decizii în timp foarte scurt;
- cunoştințe economice şi politice;
- cunoştințe solide de limba română.

4. **Atribuții de serviciu**:

- colaborează cu reporterii şi operatorii la redactarea ştirilor;
- decide în privința montajului;
- semnalează şi îndreaptă eventualele greşeli de text, sunet, imagine;
- participă la toate training-urile organizate în domeniu;
- păstrează confidențialitatea informațiilor din redacție.

5. **Relații de colaborare**:

- colaborează cu echipele direcției tehnice pentru buna realizare a montajelor şi transmisiilor live.

"Omul din spatele ştirii"*

I se mai spune packager. Este cel care creează, din imagini şi text, "produsul finit" gata să intre pe post la primul jurnal. Responsabilitatea packager-ului este să asambleze imaginile mesajului astfel încât să se încadreze în timpul necesar citirii textului. Dacă ştirea îi parvine fără imagini, ilustrația este construită cu imagini de arhivă relevante pentru mesajul transmis.

C.M. de la canalul se ştiri N24 consideră că munca packager-ului este interesantă. Ca şi ceilalți jurnalişti din redacția de ştiri, lucrează sub presiunea timpului. Îi trebuie multă inspirație şi competență să aleagă dintr-un material de cinci minute imaginile care să ilustreze o ştire citită în numai câteva secunde.

A lucra contra cronometru este dificil. A decide forma finală a unui mesaj, punându-l în valoare cu maximum de expresivitate este deja o artă. A fi conştient că eşti "omul din spatele ştirii" înseamnă a fi mulțumit de valoarea ta profesională. Informația este perisabilă. Important este să nu se rateze ştiri importante, iar competitivitatea postului să nu fie diminuată.

(*Fragment din interviul cu un packager de la canalul de ştiri N24)

Prezentator şi moderator tv

– fişa postului –

1. **Obiectivele postului**:
   - prezentarea expresivă a ştirilor/jurnalelor de ştiri;
   - ilustrarea ştirilor prin intervievarea unor invitați.
2. **Cerințele postului**:
   - studii superioare, de preferință filologice, jurnalistice;
   - experiență în televiziune (editor ştiri) de cel puțin trei ani, experiență în presa scrisă de patru ani;
   - cunoştințe de bază în domeniile politic, economic, social, pentru a înțelege evenimentele prezentate;
   - capacitate organizatorică şi capacitate de sinteză;
   - capacitate de concentrare, expresivitate;
   - capacitate de comunicare verbală şi nonverbală;
   - dicție bună, stăpânirea perfectă a limbii române şi credibilitate;
   - capacitate de a lucra în echipă şi în condiții de stres;
   - înfățişare plăcută, condiție fizică bună.
3. **Atribuții şi sarcini profesionale**:
   - prezentarea obiectivă şi echilibrată a ştirilor;
   - evitarea exceselor de limbaj, redactarea ştirilor într-o limbă corectă, colocvială, accesibilă;
   - participarea la şedințele de redacție dedicate buletinelor pe care le prezintă;
   - documentare personală asupra ştirilor pe care le va prezenta;
   - capacitatea de a intra în dialog cu invitații, de a le pune întrebări pertinente;
   - respectarea imaginii care i-a fost creată în afara postului;
   - imparțialitate, echilibru, echidistanță în prezentarea/citirea ştirilor;
   - capacitate empatică în relație cu telespectatorii şi cu partenerii din

redacție;

– păstrarea confidențialității informațiilor din redacție.

Obs: În fişa postului fiecărui jurnalist se prevede necesitatea stăpânirii limbilor străine, capacitate de operare computer: Word, Windows, Winplus, Excel.

Din păcate, aşa cum au declarat jurnaliştii intervievați de noi (84 de persoane), "secretele" profesiei şi dexterițăile necesare fiecărei ocupații nu se însuşesc în timpul studiilor, ci în contextul activității de zi cu zi, dacă, desigur, absolvenții de jurnalism reuşesc să acceadă în diverse redacții de ziare şi posturi radio-tv.

"Din ştiri în ştiri"
– o rută profesională dinamică la început de carieră* –

"*Am absolvit Şcoala Superioară de Jurnalism. Deşi în cei patru ani de facultate am avut foarte multe de învățat, trebuie să recunosc că «temelia meseriei» mi-am construit-o la locul de muncă. Se ştie că mulți jurnalişti au studii în alte domenii, dar învață la locul de muncă tot ce este esențial în profesie şi ajung printre cei mai apreciați.*

În anul 1999, am participat la un casting organizat de Prima TV pentru un post de redactor-prezentator în cadrul Departamentului de ştiri. Din cca o mie de participanți, şansa a făcut ca eu să fiu selectată. După un scurt stagiu de pregătire, «mi s-au dat pe mână» jurnalele de dimineață. Când postul a fost relansat, am fost «desemnată» să prezint ştirile orei 18.00 – promovare semnificativă! -, iar după alte câteva luni, am preluat jurnalul orei 23.00 – Focus Plus – emisiune ce a crescut împreună cu mine.

Din toamna anului 2001, am venit în studiourile Realitatea TV pentru a prezenta ceea ce m-a consacrat – ştirile."

(*Fragment din interviul cu D.V., redactor-prezentator la Realitatea TV)

După unii autori, există ceea ce s-ar putea numi "jurnalist universal", respectiv cei care nu sunt specializați într-un anumit domeniu de presă, într-un anume gen jurnalistic: "Ei trebuie să fie capabili să lucreze în orice condiții, să ştie să scrie orice fel de materiale, să aibă abilitatea de a destinde, ca şi pe aceea de a informa; să editeze, să pagineze, să înțeleagă imagini, să coordoneze angajați, să folosească noi tehnologii, să creeze şi să vândă noi

publicații, (...) să lucreze într-o industrie unde proprietatea, tehnologia, informația devin din ce în ce mai universale" (17, p. 18).

Diversitatea responsabilităților ocupaționale presupune o multitudine de capacități, atitudini, cunoştințe profesionale, standarde valorice ş.a. pe care nu le conştientizează întotdeauna nici jurnaliştii.

De pildă, rolul reporterului este să descopere, să pătrundă "în haosul prezentului" şi să scoată la lumină adevărul. Pentru aceasta, reporterului îi trebuie echipament intelectual – idei şi atitudini – şi echipament tehnic. El trebuie să aibă un "simț dezvoltat al ştirii", "pasiune pentru precizie", "empatie cu cititorii", "spirit concurențial", "mentalitate de câştigător", "prezență de spirit", "entuziasm", "curiozitate nesățioasă" şi alte însuşiri pe care David Randall le ilustrează în mod inspirat cu exemple din experiența unor profesionişti de prestigiu de la Washington Post, New York Post, Associated Press (AP), Chicago Daily News ş.a. Multe dintre calitățile amintite sunt comune tuturor jurnaliştilor (17, p. 48-62).

"Gânduri de avansare"
– portret de reporter* –

A absolvit Facultatea de Drept, care, recunoaşte, nu are legătură cu profesia actuală. A făcut însă cursuri de specializare şi are de gând să urmeze o facultate de profil "pentru a fi jurnalist cu acte în regulă".

Lucrează în televiziune de circa trei ani şi este mulțumit de ceea ce face: află noutățile printre primii, selectează subiecte, "surprinde" evenimentele în timp ce se produc, redactează ştiri, participă la montarea materialului, intră în contact direct cu foarte multe persoane interesante.

Se gândeşte şi la avansare – poate în funcție de editor, poate de producător. Mulți dintre cei care ocupă acum asemenea posturi au fost mai întâi reporteri.

(*Fragment din interviul cu A.P., reporter la Realitatea TV)

Dacă sunt angajați pe un post compatibil cu profilul pregătirii lor şcolare, unii ziarişti au şansa să-şi pună în valoare cunoştințele de bază. Competența ține uneori de această şansă. Opinia este împărtăşită şi de şefa secției economice a unui cotidian central.

"Studii corespunzătoare şi o echipă «dedicată»"
– pe marginea unui interviu –

Este absolventă a unui liceu economic şi absolventă de ASE. Ca şefă de secție, trebuie să ştie tot ce se întâmplă important în economia reală. Faptul că este o bună cunoscătoare a vieții economice de la noi şi din alte țări îi conferă şi competența de jurnalist specializat în domeniu. Cunoştințele din facultate îi sunt de mare folos în descifrarea proceselor economice contemporane. Informațiile la zi, de asemenea. Atribuțiile postului presupun multă responsabilitate, dar îi aduc şi mari satisfacții. "Cel mai plăcut lucru pentru mine, spune A.S., este să redactez editorialul şi să selectez subiectele abordate în fiecare zi – multe dintre ele propuse de membrii echipei." Cei cu care lucrează sunt, în opinia sa, adevărați jurnalişti. Faptul că au, la rândul lor, studii economice îi ajută să se documenteze şi să trateze subiectele cu profesionalism. Exemplul ei este urmat. Membrii echipei sunt motivați, sunt jurnalişti dedicați muncii pe care o fac şi publicației la care lucrează.

Alt ziarist, aceeaşi mentalitate

– fragment dintr-un interviu luat unui redactor de ziar –

Este foarte important cum gândesc jurnaliştii înşişi problemele competenței.

Redactorul D.I. de la un cotidian național este tot absolvent de ASE (Facultatea de Economie Generală) şi redactează articole economice. Competența sa profesională ține de pregătirea de bază. "Nu ştiu dacă absolvenții unei alte facultăți ar cunoaşte «cu ce se mănâncă» termeni ca: «emisiune monetară», «lichidități» etc. Conceptele şi principiile unui domeniu se însuşesc în mod sistematic. Şi eu întâlnesc termeni noi şi fenomene economice «bizare». Atunci fug la cărți, la dicționare, la profesorii mei. Consider că fiecare jurnalist trebuie să se încadreze în departamentul corespunzător pregătirii sale, ASE-iştii la departamentul economic, cei cu studii politice la departamentul politic ş.a.m.d.

Publicul vrea să afle de la ziarist lucruri pe care nu le ştie. Cititorii aşteaptă de la presă informații pertinente în domenii care îi interesează. Or, ca să te poți informa şi ca să scrii un articol de calitate, trebuie să cunoşti bine acel domeniu. Un jurnalist care ştie din toate domeniile câte puțin şi nu excelează în nici un domeniu nu e bun de nimic. Este important să te specializezi."

Pregătirea profesională a jurnaliştilor diferă şi din punctul de vedere al anilor de şcoală absolviți. Unii au intrat în presă după terminarea facultății, iar

abc-ul meseriei l-au deprins “din mers”. Alții au reuşit să urmeze diverse şcoli şi beneficiază de cunoştințele însuşite.

Unii autori abordează evoluția presei scrise în relație cu schimbările înregistrate la nivelul muncii jurnaliştilor. Dacă la început editorii de ziar erau preocupați să organizeze circulația informației, ulterior antreprenorii-redactori, proveniți mai ales din rândul literaților, savanților şi artiştilor, s-au implicat în “constituirea spațiului public”, apărând libertățile publice şi valorile democrației. Cu timpul, ei au devenit salariați ai patronilor, producându-se ceea ce Ion Drăgan numea “o separație între editorul antreprenor (patron) de presă care preia funcțiile şi responsabilitățile economice şi comerciale ale editării şi difuzării marilor ziare şi editorii-redactori care preiau, în calitate de redactori-şefi, responsabilitățile jurnalistice ale pregătirii şi redactării ziarelor” (7, p. 56). Prin transformarea ziarelor în întreprinderi capitaliste moderne şi apariția marilor trusturi de presă, s-a petrecut şi “standardizarea muncii ziariştilor”.

Evoluții asemănătoare au cunoscut şi celelalte industrii culturale.

Pentru industria filmului, de pildă, etapele-cheie înregistrate de la începuturi până la jumătatea sec. al XX-lea se delimitează astfel:

- 1832-1895;
- 1896-1900;
- 1901-1910;
- 1911-1930;
- 1931-1948.

După ’48, istoria spectaculoasă a acestei industrii s-a concretizat nu numai în creşterea numărului de filme şi a consumatorilor fideli, ci şi în diversificarea modalităților de producție, de promovare şi de utilizare a resurselor umane.

Diversitatea atribuțiilor ocupaționale se concretizează în funcțiile specifice organizației. Natura funcțiilor trebuie bine definită. Atribuțiile subsumate unei funcții sunt, de regulă:

- asemănătoare ca **nivel de pregătire**;
- similare ca **nivel de experiență** în muncă;
- comparabile ca **nivel de responsabilitate**.

La nivelul industriilor culturale există ramuri în care atribuțiile asociate unei funcții sunt multiple (e.g., redactor-şef al unei edituri) şi altele în care responsabilitățile proiectate pentru o funcție sunt mai limitate (e.g., editor de imagine în tv).

Conținutul fiecărei funcții este menționat în documente care conțin rubrici cum sunt:

- denumirea funcției;
- studii necesare;
- experiența profesională în domeniu;
- responsabilități;
- relațiile cu alte departamente etc.

Funcțiile sunt grupate pe clase aranjate într-o structură ierarhică. Această structură este proiectată în relație cu misiunea organizației, cu dimensiunile ei, cu resursele de care dispune, cu imaginea publică, cu locul pe care îl are față de liderii domeniului.

În cazul unui cotidian central aflat în topul publicațiilor de gen (vezi anexa 1), diversitatea funcțiilor şi a departamentelor existente diferă în mod evident de structura organizațională a unui ziar de provincie (vezi anexa 2).

Uneori organigramele sunt însoțite de descrierea amănunțită a responsabilităților ce îi revin fiecărei funcții (vezi anexa 3).

Alteori, documentul constă în consemnarea atribuțiilor fiecărui departament (vezi anexa 4).

Unei funcții îi corespund mai multe posturi care implică în general acelaşi gen de responsabilități, calificări şi cunoştințe.

Postul însumează îndatoririle profesionale şi relaționale ale fiecărui angajat.

Fişa postului precizează menirea acestuia şi justifică rolul lui în organigramă. De asemenea, cuprinde descrierea îndatoririlor obligatorii, menționează activitățile şi procedurile specifice, relațiile de subordonare, cerințele impuse pentru ocuparea postului.

Fişa postului este un instrument indispensabil recrutării de noi angajați, evaluării personalului, dar şi un reper important pentru pregătirea individuală a resurselor umane.

“Celebritate şi... multe renunțări”
– experiența unui moderator tv* –

Este de profesie inginer. După absolvirea unui liceu de matematică-fizică, a urmat Facultatea de Mecanică Fină din Institutul Politehnic Bucureşti. Aceste studii au contribuit la cultivarea simțului exactității şi a respectului pentru “lucrul bine făcut”.

"Şansa mea în actuala meserie s-a numit AMEROM – un post tv unde am realizat emisiuni culturale şi am fost crainică la alte programe. Am urmat un curs de specializare în SUA, am fost şi redactor prezentator la meteo.

Anul 2000 avea să-mi aducă o nouă schimbare – aceea de a participa la înființarea postului de radio Europa FM, unde am şi lucrat ca redactor prezentator de ştiri. Am intrat într-o echipă în care am avut multe de învățat. În plus, am colaborat cu TV România International ca moderator al emisiunii «Job internațional». 2001 a venit cu o nouă provocare – Realitatea TV, unde, pe lângă jurnalele de sâmbăta şi duminica, realizez emisiunea «Realitatea medicală», zilnic, de luni până vineri.

Această emisiune îmi aduce mari satisfacții: prin invitații emisiunii, prin informațiile şi sfaturile pe care le oferă personalitățile medicale prezente în studio, reuşim să alinăm suferințele multor telespectatori.

Mă consider un jurnalist realizat. Nu am avut «relații», ci am avut norocul de a fi în locul potrivit la momentul potrivit şi... tenacitate!

Jurnalismul este o meserie ce necesită multă tenacitate. Nu numai celebritate, ci şi multe renunțări! Dar, pentru a fi prețuit de telespectatori şi a simți că eşti împlinit din punct de vedere profesional, sunt necesare şi sacrificii."

(*Fragment din interviul cu S.B., redactor-prezentator şi moderator la Realitatea TV)

Organizațiile media acordă importanță diferențiată activității de marketing. În ultimii ani, postul public de televiziune a funcționat cu o direcție specializată – Direcția de marketing şi comunicare – având în componență următoarele structuri: serviciul promovare, serviciul sponsorizări şi parteneriate, serviciul cercetare, sondaje şi monitorizare, biroul media planning, departamentul evenimente speciale – în total peste 50 de angajați.

Principalele proiecte din domeniu au vizat:

- re-branding-ul TVR;
- alegerea, prin licitație, a operatorului de măsurare a cotelor de audiență;
- implicarea TVR în activitatea ARMA (Asociația Română de Măsurare a Audiențelor) etc.

Simultan, Direcția a demarat numeroase proiecte punctuale:

- diversificarea instrumentelor de cercetare şi analiză a spoturilor şi programelor;

- analize comparative şi previziuni pe diverse unități temporale;
- studii calitative asupra unor emisiuni (“Viața satului”, “Jurnal”, “Maşina de tocat”);
- monitorizarea prezenței VIP-urilor politice şi a unor structuri în cadrul emisiunilor tv;
- promovarea sistematică prin strategii de comunicare consacrate (promo, print, radio outdoor şi mai ales prin RR) a programelor şi evenimentelor reprezentative.

Activitatea curentă a Direcției de marketing a vizat crearea de layout-uri noi pentru programe, realizarea de promo-uri săptămânale pentru toate posturile tv, realizarea de reportaje publicitare, prestări de servicii pentru terți, realizarea de spoturi contra cost (e.g., pentru Jurnalul financiar, Comitetul Olimpic Român), participarea la evenimente şi campanii sociale etc.

CAPITOLUL 2 – FORMAREA PERSONALULUI DIN INDUSTRIILE CULTURALE

În sensul cel mai larg al termenului, prin **formare** se înțelege "...ansamblul activităților organizate şi validate social, legate în primul rând sau exclusiv de **transmiterea şi dobândirea unor cunoştințe şi competențe (s.n.)**, la şcoală, acasă sau la locul de muncă" (15, p. 13).

În procesul formării se realizează mai multe produse finite, între care:

- instrumente necesare instruirii forței de muncă (cursuri, documentații etc.);
- diplome şi posesori de diplome;
- competențe şi aptitudini profesionale.

Este important de subliniat faptul că formarea presupune mai mult decât dobândirea de competențe profesionale: educația trimite întotdeauna "la construirea unei personalități", "la definirea unei individualități profesionale", "la modul în care se organizează o societate şi în care ea (educația, s.n.) reflectă această organizare" (15, p. 249).

Întrucât în procesul formării apar anumite tendințe care au elemente comune cu cele pentru modele industriale (i.e. modelul industriei tradiționale, modelul noilor organizații productive, modelul serviciilor industrializate), şi modelul industriilor culturale îi determină pe unii autori să scrie despre **industrializarea formării**. După alții însă, tendințele invocate, cum ar fi: **expansiunea fără precedent** a aparatului de formare (prin înmulțirea filierelor profesionale, deconcentrarea locurilor de formare, prelungirea duratei studiilor şi dezvoltarea formării continue), ca şi **creşterea considerabilă a efectivelor** nu justifică folosirea conceptului "industrializarea formării", ci doar recunoaşterea existenței unor procese industriale în cadrul educației şi formării. Dacă se folosesc principiile gestiunii industriale în planificarea resurselor umane sau dacă producerea manualelor şcolare se afirmă ca un sector important al industriei cărții, nu înseamnă că există argumente suficiente în favoarea industrializării formării.

Sunt şi autori care propun identificarea similarităților şi a interferențelor formării cu industriile culturale, luând ca punct de plecare definiția dată de G. Tremblay acestor industrii, şi anume: "...ansamblul în continuă evoluție al activităților de producție şi de schimburi culturale supuse regulilor comerciale, în care tehnicile de producție industrială sunt mai mult sau mai puțin dezvoltate, dar în care munca se organizează din ce în ce mai mult potrivit

modului capitalist al dublei separări între producător şi produs, între sarcini de creație şi de execuție” (23, p. 44).

În esență, putem constata două direcții opuse în legătură cu teza industrializării formării:

- una este reprezentată de autori[1] care apreciază că, pe lângă trăsăturile consemnate de Tremblay, există şi alte însuşiri comune ale procesului formării cu alte procese industriale, ca, de exemplu: diviziunea muncii în cadrul unității productive, acumularea capitalului, concentrarea personalului şi a mijloacelor de producție;
- alta este susținută de cei[2] care neagă teza industrializării procesului de formare a resurselor umane.

Cu prilejul unor reuniuni internaționale pe teme ca “Noțiunea de bun educativ, servicii de formare şi industrii culturale” (1994) sau “Industrializarea formării şi convergență” (1997), s-a identificat şi o a treia direcție, susținută de autorii care preferă termenul de reindustrializare pentru stadiul actual de dezvoltare a formării. În concepția lor, noul proces influențează îndeosebi beneficiarii educației, şi nu amontele lanțului educativ (concepție şi producție de materiale educaționale).

Autorii care înțeleg industrializarea ca “un proces prin care o categorie de organizații ce nu aparțin lumii industriale tinde să se apropie de aceasta cel puțin pe anumite planuri considerate semnificative” (10, p. 143) se referă mai ales la **procesul de formare la distanță**. În opinia lor, acest proces a preluat modul de producție şi de gestiune propriu modelului industrial de producție şi modelelor organizaționale specifice editării şi radio-televiziunii.

Cu toate similitudinile existente, trebuie să admitem, ca şi Julien Deceunick, că “nu se poate vorbi despre bascularea întregului spațiu educativ înspre lumea industrială”. Autorul citat consideră că industrializarea formării ar trebui studiată la două niveluri distincte:

- nivelul spațiului educativ global (incluzând şcoala, familia, educatorii, grupurile sociale etc.) şi
- nivelul spațiilor concrete care vizează învățământul formal şi sistemul de învățare continuă.

Ca şi în alte domenii, în sectorul industriilor culturale cunoştințele, aptitudinile şi capacitățile necesare ocupării se pot dobândi pe două căi:

1. calea tradițională a diplomei;
2. calea modernă a inserției în diverse structuri unde au loc acțiuni formative şi unde se transmit cunoştințe indispensabile profesiei.

Aceasta presupune “formarea de-a lungul întregii vieți şi dobândirea continuă de noi competențe”, simultan cu valorizarea competențelor conferite de diplome.

---

[1] *Pierre Moeglin, Eric Delamotte, Bernard Miĉge ş.a.*
[2] *Elisabeth Charlon, Elisabeth Fichez, Michel Fentrie, Lise Demailly*

Schimbările de pe piața muncii impun modernizarea continuă a structurilor formative. Dacă modernizarea învățământului înseamnă, în final, mutarea accentului de pe "amontele" procesului de formare pe utilizatorii/ beneficiarii lui, modernizarea structurilor de "formare deschisă" (întreprinderi, centre specifice de formare etc.) presupune satisfacerea cererii de profesionalizare a segmentelor de piață interesate (stagiari şi angajați aflați pe diverse trepte ale carierei).

Cerințele profesionalizării vizează necesitatea sporirii competențelor în meserie (în genere, o activitate devine profesie atunci când la baza exercitării ei se află cunoştințele specifice unei meserii clar constituite şi legitimate – Eric Delamotte).

Pentru unele profesii însă, cum sunt şi cele din industriile culturale, cunoştințele specifice nu sunt suficiente. Elementele lor definitorii se centrează pe însuşirile vocaționale ale resurselor umane.

Un ziarist atipic

Are studii de drept şi experiență în media. Face şi presă scrisă, şi jurnalism tv. Este cinstit, decis şi tenace. Uneori mimează duritatea. Formula care l-a consacrat – "să-i dăm drumul!" – a prins la public. I-a dat acestuia speranța că injustiția, minciuna, delincvența etc. vor fi într-un târziu eradicate.

Aşteaptă cu "sufletul la gură" mesaje de la telespectatori, dar şi pe cele de la cititorii "Gardianului".

Cuvintele-cheie ale crezului său sunt: "acțiune", "încredere", "dreptate", "cultură", "echipă", "sacrificiu" etc.

*Incursiunile sale în "lumea subterană" presupun spirit de observație, dar şi capacitate de înțelegere a firii umane. Unii îl dezavuează anume pentru tenacitatea cu care "cercetează" această zonă socială. Dar jurnalistul are încredere în şansa recuperării destinelor eşuate. Există în jurul nostru oameni şi fapte pe care presa trebuie să "le lumineze". Există însă şi "pete întunecate" pe care jurnalistul le explorează pentru a le înțelege mai bine şi a le explica cititorilor. Totdeauna a recunoscut ca "**anchetele** sunt profesia lui". O profesie riscantă. O profesie specială. O profesie irezistibilă.*

Profesia de editor, de redactor de ziar, de cineast sau de creator de publicitate, de reporter tv sau de producător de fonograme nu se reduce numai la exercitarea unor practici învățate. Parafrazându-l pe E. Delamotte, ne putem întreba: dacă un editorialist ar fi doar competent, ar mai fi el un jurnalist celebru?

Dacă în economia de piață cultura a devenit profitabilă, din morală, educația a devenit utilitară (E. Delamotte).

Modernizarea formării este potențată de progresele industriei multimedia şi de implicarea lor în procesul didactic. În acest mod, se renunță la dobândirea

capacităților profesionale după modelul relației clasice formator-persoană formată, respectiv educator-educat şi se înlocuieşte treptat cu modelul autodidaxiei culturale în care individul preocupat de propria sa de formare are inițiativa de a solicita şi a folosi resursele, metodele şi conținuturile necesare pregătirii, cu toate riscurile ce decurg din acest sistem de formare. După cum observa Pierre Moeglin, acesta este lăsat singur cu propriile alegeri, devenind şi "unic judecător" al performanțelor sale.

Analiza stării actuale a sistemului de pregătire profesională pune în evidență, după Alain Payeur, două tendințe majore:

- una este tendința de **delocalizare** şi de **creare a noi locuri de formare** (e.g., universități, centre de resurse umane ş.a);
- alta vizează regândirea condițiilor de muncă din fiecare unitate, inclusiv reconfigurarea funcțiilor asumate în procesul formării continue.

Chiar şi angajații bine pregătiți au nevoie de o permanentă actualizare a cunoştințelor, de aceea ei urmează cursuri profesionale cu sau fără sprijinul material al întreprinderii în care lucrează. "Orice organizație, constată Peter F. Drucker, influențează evoluția angajaților săi; nu există alternativă în acest sens, (...) fie îi ajută să se perfecționeze, fie le opreşte dezvoltarea. Fie îi formează, fie îi deformează, îi profesionalizează sau îi de-profesionalizează." Deşi, la prima vedere, dezvoltarea profesională ține de decizia fiecăruia, succesul organizației depinde de re-formarea şi pregătirea continuă a tuturor angajaților. La procesul de formare deschisă participă trei actori importanți: întreprinderea, angajații şi serviciile publice. Organismele publice contribuie la cofinanțarea unor programe, dar şi la certificarea calificării şi la validarea calității pregătirii.

La rândul lor, angajații se implică în dobândirea de noi calificări şi în reactivarea cunoştințelor generale şi a competențelor specifice fiecărei profesii. Demersul presupune deblocarea capacităților de reînvățare/ reîmprospătare a cunoştințelor de bază, dar şi de însuşire a noilor tehnologii care condiționează informarea, formarea şi comunicarea socială.

Fiecare profesie din industriile culturale are la bază un fond comun de cunoştințe generale şi numeroase cunoştințe specifice atribuțiilor ocupaționale.

Programele doctorale, stagiile urmate pe lângă universități/instituții de prestigiu din lume – televiziuni, studiouri de film, case producătoare de discuri etc. -, experimentele culturale din ce în ce mai agreate de creatorii şi difuzorii de cultură reprezintă şanse reale pentru obținerea calificării compatibile cu standardele internaționale[1].

[1] *În completarea celor menționate mai sus, vezi şi considerațiile expuse în lucrarea* Cultură, culte, cinematografie şi protecția dreptului de autor (Probleme economice*, vol. 132-133/2004, CIDE, Bucureşti).*

CAPITOLUL 3 – CARIERE PROFESIONALE

Cariera este înțeleasă ca reprezentând profesia sau munca pe care o face cineva o perioadă mai lungă de timp pe parcursul existenței sale şi care speră să obțină anumite avantaje – materiale, spirituale sau de statut social.

Cei care urmăresc atingerea unui anumit nivel al condițiilor materiale ale vieții, ca, de pildă: venituri, proprietăți, condiții bune de locuit, inclusiv în privința zonei rezidențiale sau a tipului de localitate, un anume stil de viață, concordant cu aspirațiile lor sub aspectul modelelor de consum, de loisir, sau cei care îşi doresc să acceadă într-o anume clasă/categorie socială şi să dobândească o poziție socială importantă, ca şi cei care caută satisfacții spirituale, mulțumire de sine, celebritate, toți aceştia se vor angaja de tineri în viața profesională cu proiecte bine conturate. Această anticipare le va da energia de a-şi însuşi bine profesia şi de a aspira permanent să se perfecționeze.

Primul lor demers în acest sens este alegerea şcolii potrivite, iar motivația lor cea mai importantă este de a învăța. Primul lor succes conştientizat legat de carieră – observă psihologii – constă în obținerea unui loc de muncă datorită cunoştințelor însuşite şi aptitudinilor vocaționale. Ulterior, se perfecționează în profesie şi vizează ameliorarea condițiilor de viață, asumarea unui rol social important, accederea în diverse ierarhii profesionale sau în funcții manageriale. Unii sunt mai apți să profite de oportunitățile ivite la un moment dat, să caute posturi mai bune şi să-şi asume responsabilitățile cu mai mare vizibilitate socială, alții nu dispun de asemenea abilități. De regulă, aptitudinea de a-ți gestiona cu succes cariera profesională ține de capacitatea de a învăța din eşecuri – un rol important, în acest sens, având-l trăsăturile de personalitate şi educația primită în şcoală şi în familie.

Cercetările psihologice legate de carieră au evidențiat faptul că eşecul poate dobândi “funcționalitate formativă” în raport cu atitudinile profesionale şi, în general, cu atitudinile față de viață, pentru că îi determină pe indivizi să evalueze cauzele şi consecințele insucceselor, să-şi reconsidere anumite concepții, să renunțe la prejudecăți şi, astfel, să poată preveni în timp util erorile posibile.

Cine este deprins să observe, să reflecteze, să-şi explice, să caute soluții, să învețe din eşecuri etc., acela are şi şansa ameliorării performanțelor profesionale. Autoînvățarea este un proces indispensabil pentru dobândirea competenței, ca şi procesul de socializare. Competența se construieşte prin acumulare. Este vorba de acumularea de informații, cunoştințe (practice), conduite specifice, valori şi criterii axiologice. Procesul formării personalității umane cuprinde o componentă esențială – formarea pentru carieră, atât prin metodele clasice ale învățării sociale, cât şi prin ceea ce se numeşte “noua

autodidaxie", diferită de metodele practicate de instituțiile educative, în care "totul este preconstruit". Noii autodidacți, arată George Le Meur, autorul care are contribuții importante în domeniul **carierologiei şi neoautodidaxiei**, învață în şi prin acțiune, căutând singuri metodele de învățare cele mai eficiente. În aceste condiții, formatorii specializați se transformă în mediatori sau acompaniatori ai procesului de învățare, un proces continuu, pe care individul îl parcurge de-a lungul întregii vieți, atât în mediul de muncă, familial, cât şi în cel creat prin relații de vecinătate sau alte rețele sociale.

În contextul noilor cerințe ale învățării, **cariera** nu mai este doar o problemă de şansă, ci trebuie să fie rezultatul unei proiecții cât mai exacte. De altfel, în contextul dezbaterilor contemporane, alternativa "şansă sau planificare în carieră" ocupă un loc important.

Şansa înseamnă oportunități determinate de multe necunoscute, construirea carierei în funcție de situații imprevizibile, de ocazii ce se pot ivi în viața individului, dar care pot fi amenințate de riscuri greu de depăşit.

Alternativa şansei este planificarea.

Planificarea este un demers rațional, fundamentat pe date obiective, pe anticipări şi previziuni cât mai exacte, incluzând proiectarea soluțiilor şi determinarea mijloacelor necesare. Interviurile şi studiile de caz realizate de noi cu prilejul acestei cercetări au arătat că resursele umane din industriile culturale sunt caracterizate prin raționalitate şi realism, prin accentul pe proiectarea, pe planificarea carierei.

În concepția lor, planificarea carierei poate fi exprimată cu ajutorul unor aserțiuni ca: "a fi orientat înseamnă a şti să cântăreşti, să alegi soluțiile cele mai oportune"; "ca să supraviețuieşti trebuie să intuieşti nevoile de mâine şi să le pregăteşti soluțiile". Planificarea presupune, aşadar, proiectarea comportamentelor viitoare pe baza studierii experiențelor anterioare şi a privilegierii alternativelor celor mai inspirate.

Cariera este, în primul rând, o problemă de **alegere** – a şcolii, a profesiei, a locului de muncă, fiecare dintre acestea având un rol important în evoluția profesională/socială a indivizilor. În al doilea rând, cariera este o problemă de **pregătire/autopregătire** – condiție esențială a reuşitei. În al treilea rând, intervine **reorientarea carierei** – proces de neconceput şi greu de realizat în afara sistemului de educație continuă.

În prezent, în țările cu cele mai avansate sisteme educative şi cu cea mai dinamică piață a muncii, se conturează un nou **serviciu social** susținut prin activitatea **consilierului pentru carieră**. Mihai Jigău detaliază competențele acestui serviciu, subliniind ideea că rolul de consilier al carierei nu se reduce la monitorizarea informațiilor despre filierele şcolare şi tipologia profesiilor, ci vizează o asistență psihologică de mare complexitate, inclusiv în procesul de

învățare prin încercare-eroare sau de dobândire a experienței sociale sub influența succeselor.

În comunitățile umane în care concurența este puternică, reuşesc (şi în carieră) cei mai bine adaptabili. Adaptabilitatea se modelează sub influența succeselor şi a eşecurilor trăite, dar şi prin acțiunea expresă a agenților sociali. Reorientarea carierei la nivelul grupurilor sociale este însă dificil de realizat, dacă nu se ține seama de cerințele de pe piața muncii şi dacă nu se fac investiții consistente în crearea locurilor de muncă şi în "învățarea pe parcursul întregii vieți".

Reuşita în carieră depinde nu numai de individ, ci şi de mulți alți factori, cum sunt grupurile de referință – primare şi secundare -, sistemul social în ansamblul său (i.e. de valorile, principiile şi reglementările pe care le promovează componentele acestui sistem).

Psihologii consideră că formarea pentru carieră/profesie necesită stabilirea de **obiective specifice**, de natură cognitivă, afectivă şi psihomotorie. Obiectivele cognitive pun accentul pe cunoştințele indivizilor şi pe modalitățile de a le utiliza, stabilite la nivelul sistemului de învățământ şi al celui de formare continuă. Cele afective vizează atitudinile şi sentimentele față de profesia aleasă sau practicată, în vreme ce obiectivele psihomotorii se referă la abilități fizice, la dexteritatea de a mânui diverse instrumente (unelte). Pentru formarea forței de muncă din industriile culturale, atingerea celor trei obiective este ineluctabilă. Oricum, disocierea lor se face numai din rațiuni didactice. În practică, aceste obiective constituie un tot unitar ce determină conținutul, metodele, resursele şi evaluarea fiecărei discipline din procesul de învățare a meseriei.

În concepția pedagogilor, obiectivele specifice sunt foarte importante pentru procesul formării profesionale. Dacă ele nu se regăsesc în conținutul disciplinelor (ştiințifice, tehnice de specialitate, tehnologice, umaniste) care contribuie la însuşirea profesiei, "nu se realizează un feedback optimal" (V.G. Chirea). Prin urmare, formarea profesională nu răspunde întotdeauna exigențelor sociale şi aşteptărilor individuale, ceea ce conduce, de regulă, la eşec în carieră. De aceea, un rol deosebit îl au conexiunile dintre domeniile (disciplinele) însuşite. De pildă, disciplinele ştiințifice care trebuie să aibă o anumită pondere chiar şi în pregătirea pentru profesii din domeniul umanistic reprezintă instrumente indispensabile pentru asigurarea abilităților intelectuale de achiziție a informațiilor, cunoştințelor, într-un cuvânt, a competențelor profesionale. În plus, ele contribuie la modelerea adaptabilității (flexibilității deprinderilor) atât de necesare **traiectoriei carierei**.

Acesta este un concept-cheie în dezbaterile asupra carierei profesionale. Cercetătorii au identificat diverse modele de evoluție a carierei – înțelese (explicate) ca traiectorii.

Abordând cariera din perspectivă sociologică, Phil Hodkinson identifică factorii care determină traiectoria carierei, menționând următoarele categorii:

1. factori individuali (aptitudinali, caracteriali, însuşiri de personalitate, aspecte legate de apartenență socială, etnică, religioasă etc.);
2. factori sociali şi contextuali, cum sunt: contextul istoric, mediul comunitar, sistemul educațional, politicile sociale, valorile asumate, tipurile de relații interpersonale ş.a.

Traiectoria carierei depinde în bună măsură de alegerile inițiale, care prestabilesc, până la un punct cel puțin, căile ce vor fi urmate de indivizi în devenirea lor profesională.

După cum am menționat mai sus, alegerea şcolii, a meseriei (implicit a carierei) este determinată de factori care țin de individ – înclinații, aspirații, interese personale (uneori, de principii de viață – e.g., "a fi util cuiva"), de influențe de grup (familiale, de amiciție etc.), de intervenții sociale (politici educaționale, strategii legate de piața muncii etc.).

După alegerea şcolii, următorul moment important îl reprezintă **începutul de carieră**, perceput ca o "rampă de lansare" care impune gestionarea eficientă (şi eficace) a energiei şi a capacităților necesare afirmării profesionale şi creativității în profesie.

Accepțiunile traiectoriei în carieră au la bază, după Phil Hodkinson, **semnificația traiectoriei**, înțeleasă **ca metaforă matematică** potrivit căreia, cunoscându-se pornirea (punctul de plecare), unghiul şi viteza de deplasare, se poate deduce punctul final, ca şi punctele ce vor fi atinse la anumite intervale de timp. Cu alte cuvinte, evoluția (în diverse etape succesive) a unui individ poate fi cunoscută cu destul de mare probabilitate.

Alți autori, printre care şi A. Strauss, propun ca modele explicative (şi de cunoaştere) alte metafore. Una este **metafora scării carierei**, ale cărei semnificații arată că deciziile timpurii asupra vieții profesionale corespund treptelor inferioare ale scării, iar pe măsură ce viața se derulează, individul urcă gradual, într-o direcție tot mai clară şi tot mai previzibilă pentru cei care îl observă. Schimbările de planuri sau de direcție sunt percepute (apreciate) ca "aberații întâmplătoare", mai ales când individul trece/cade de pe o treaptă pe alta.

A doua metaforă, în viziunea lui A. Strauss, extrem de sugestivă pentru înțelegerea fenomenului, este aceea a **preparării oului**. Indiferent cum este preparat – prăjit, fiert, ochiuri – oul rămâne tot ou. Metafora este valabilă în cazul studiilor consacrate diferențierii carierei în relație cu sexul indivizilor şi clasa socială din care provin, cu etnia etc. De pildă, bărbații din clasa muncitoare pot evolua în diverse moduri, dar masculinitatea specifică acestei clase sociale este o constantă ce permite previzionarea gamei de oportunități cu care se pot întâlni aceşti indivizi, ca şi trasarea principalelor tipuri de traiectorii pe care ei le vor urma.

Metafora preparării oului a generat mai multe dispute, dar majoritatea opiniilor converg spre concluzia că schimbările din viața indivizilor, la nivelul populațiilor mari, sunt puternic influențate de modul de viață al unei clase sociale sau al alteia. Ideea care trebuie reținută constă în faptul că modelele explicative valabile pentru colectivitățile mari nu pot fi aplicate – fără a se greşi – pentru interpretarea faptelor ce privesc un singur individ.

Observația este valabilă şi pentru metafora scării, deoarece "nici o metaforă nu surprinde caracterul explorator, ipotetic, problematic, imprevizibil deviant şi doar parțial unitar al cursului acțiunii umane" (21, p. 65).

Practic, evoluția carierei ar trebui concepută ca reprezentând o serie de "puncte de cotitură" care apar atunci când oamenii trebuie să revadă, să reevalueze sau să rejudece etapele parcurse.

În multe cariere, aceste puncte corespund schimbărilor de statut formal: promovare, retrogradare, schimbarea ocupației, pensionare etc., schimbări în care motivațiile personale şi rațiunile structurilor instituționale pot corespunde sau nu. În această perspectivă, putem vorbi de "continuitate" sau de "discontinuitate biografică". În toate cazurile însă, în punctele de cotitură, indivizii trec printr-o transformare semnificativă de identitate. Reuşita în carieră poate fi astfel percepută ca un model de excepție al experienței marcate de punctele de cotitură.

Există mai multe tipuri (categorii) de puncte de cotitură. După Phil Hodkinson, prima categorie este **una structurală** şi cuprinde punctele determinate de structurile instituționale implicate. Se consideră a fi schimbări structurale cele care apar la finele unui ciclu de învățământ (obligatoriu, liceal), când oamenii iau decizii în privința continuării sau nu a şcolii sau a tipului de şcoală necesar unei meserii. Un exemplu semnificativ în acest sens este şi vârsta pensionării obligatorii.

Altă categorie se referă la **punctele de cotitură autoinițiate**, ca răspuns la anumiți factori din viața personală, la anumite nevoi, interese, aspirații, aşteptări privind calitatea vieții profesionale sau calitatea vieții în general.

Unele puncte de cotitură pot fi previzionate, chiar planificate, altele nu, ceea ce le serveşte ca argument celor care se pronunță împotriva valabilității modelului traiectoriei.

La punctele de cotitură ale carierei, se poate schimba nu numai statutul individului, ci şi habitatul său, cu urmări mai mult sau mai puțin dramatice, mai confortabile sau mai traumatizante, în funcție de deciziile pe care cineva este silit să le ia, de compatibilitatea acestor decizii cu interesele sale esențiale.

Psihologii consideră că impactul punctelor de cotitură asupra habitatului individului depinde de natura şi tipul evenimentelor care le determină. De pildă, una este pierderea locului de muncă şi altceva pierderea unei rude apropiate – discontinuitatea biografică generată de cele două evenimente va fi diferită.

Evoluția carierei trebuie înțeleasă ca o succesiune de puncte de cotitură şi perioade de rutină (normale, obişnuite) şi nu doar ca o sumă de puncte nodale.

După Phil Hodkinson, perioadele rutiniere sunt, la rândul lor, de mai multe feluri. Unele sunt **conformatoare**, corespunzătoare deciziilor şi intențiilor anterioare, fără a se deosebi fundamental, sub raportul impactului, de punctele nodale. Altele sunt **contradictorii**, în sensul că experiențele curente sunt generatoare de insatisfacții – ceea ce poate conduce la un nou punct de cotitură, autoinițiat, sau îl poate determina pe individ să se concentreze pe aspecte secundare ale habitatului – casă, odihnă, loisir – spre a evita conştientizarea, trăirea insatisfacțiilor profesionale.

În alte situații, indivizii acceptă până la urmă unele experiențe considerate doar accidentale şi îşi continuă cariera fără convulsii semnificative. Ei acceptă cu uşurință schimbarea de identitate. De pildă, dacă un absolvent de ziaristică, obligat să lucreze un timp în domeniul publicității, este satisfăcut de ceea ce face, el poate opta pentru designul de publicitate pentru tot restul carierei, fără a trăi cu dificultate această schimbare de opțiune.

Alte rutine sunt **dislocatoare**, determinând indivizii să trăiască cu o identitate pe care nu şi-au dorit-o, dar pe care trebuie să o accepte, nefiind capabili să autoinițieze schimbările dezirabile pentru a-şi împlini aspirațiile. Schimbările survenite în urma unor accidente sau boli traumatizante, fără a fi asumate de cei în cauză, sunt totuşi acceptate, cu toată nostalgia pentru profesia sau ocupația dorită, devenită inaccesibilă.

Anumite schimbări pot avea loc fără puncte de cotitură, indivizii dezvoltându-şi identitatea anterioară potrivit rutinelor denumite **evolutive**. Asemenea tipuri de cariere se întâlnesc în societățile tradiționale, neafectate de transformări majore.

Alți termeni importanți din spațiul conceptual al "carierei" şi, în egală măsură, repere explicative ale devenirii ei sunt: dorințele, aşteptările, satisfacțiile, modelele şi idealurile indivizilor.

Specialiştii au demonstrat că **dorințele** omeneşti sunt inepuizabile şi determină, mai mult decât trebuințele, conduitele indivizilor. Comportamentele multora dintre semenii noştri sunt inexplicabile, dacă nu reuşim să aflăm ce dorințe le motivează opțiunile, inclusiv în privința carierei. În acest sens, unii îşi doresc puterea, alții – consacrarea publică, unii aleargă după bani, alții după satisfacția reuşitei, unii vor să fie competitivi, alții îşi doresc liniştea, unii "vânează" oportunitățile, alții evită schimbarea şi necunoscutul etc.

Ca şi în cazul nevoilor, oamenii trebuie învățați să-şi conştientizeze dorințele, să le ierarhizeze şi să le reevalueze în mod sistematic.

În privința carierei, **aşteptarea** exprimă o stare subiectivă de proiectare a dorințelor şi speranțelor legate de activitatea şi ascensiunea profesională,

reprezentând, în acelaşi timp, criteriul cel mai semnificativ de evaluare a succeselor sau a eşecurilor. Indivizii înşişi apreciază dacă au reuşit sau nu în carieră, raportându-se la aşteptările lor în acest domeniu.

Cercetarea concretă a reuşitei în carieră a demonstrat că "aşteptările" se diferențiază în funcție de mai mulți factori, între care profesia şi ocupația dețin întâietatea. În mod evident, unele sunt aşteptările producătorului, altele ale editorului, într-un fel se conturează aşteptările şi aspirațiile profesionale ale unui ziarist, în alt fel cele ale unui publicitar, anumite avantaje sunt urmărite de un galerist şi altele de către un moderator tv. Chiar la nivelul aceleiaşi profesii, aşteptările se deosebesc în funcție de poziția deținută de indivizi în ierarhia ocupațională, de prestigiul dobândit până la un moment dat. Cert este că aşteptările, ca şi dorințele se reconsideră la fiecare punct de cotitură şi sunt reformulate în funcție de noile oportunități.

În multe privințe, "aşteptările" de la carieră coincid cu motivele care îi determină pe indivizi să opteze pentru o anumită traiectorie profesională.

Indiferent de profilul pregătirii, cei mai mulți subiecți s-au referit la:

- perfecționarea pregătirii profesionale;
- fructificarea aptitudinilor şi a cunoştințelor dobândite în şcoală;
- aprecierea colegilor şi a superiorilor;
- atingerea unui anume standard de viață;
- obținerea de satisfacții profesionale şi morale;
- ascensiunea pe scara socială.

Pe lângă aceste tipuri de aşteptări, cu prilejul intervievării resurselor umane din industriile culturale, s-au evidențiat şi aşteptări specifice unor profesii şi ocupații.

În cazul jurnaliştilor, de pildă, pe lângă dorința "de a-şi însuşi cunoştințe şi abilități care să le asigure succesul (reputația)", "de a ocupa un loc de muncă într-o anume organizație media", "de a se perfecționa continuu" sau "de a accede la o funcție în ierarhia instituțională", unele aşteptări s-au transformat în proiecte propriu-zise de viață, aspirând: "să prezinte un jurnal de ştiri tv sau o emisiune de ştiri la radio", "să comenteze un campionat mondial de fotbal" (realizator tv, 32 de ani), "să aibă propria televiziune, să devină propriul stăpân" (reporter tv, 32 de ani), "să fie director de ziar sau să conducă o agenție de presă" (publicist, 29 de ani), "să fie corespondent de război, să se afle în mijlocul evenimentelor fierbinți" (redactor la radio).

Din totalul celor 84 de subiecți investigați, 44,8% au apreciat că proiectele profesionale li s-au împlinit "într-o oarecare măsură", 28,5% regretau că nu li s-au realizat proiectele şi aşteptările legate de carieră şi numai 26,7% aveau certitudinea că şi-au realizat principalele aspirații şi proiecte profesionale.

La întrebarea: “Din vina cui credeți că nu vi s-au împlinit proiectele legate de carieră?”, răspunsurile subiecților s-au referit la:

- contextul social general;
- slăbiciuni şi limite personale;
- influențe ale anturajului (prieteni, colegi, şefi);
- probleme legate de familie (dificultăți materiale, neînțelegeri, evenimente nefericite).

Cei mai tineri şi mai optimişti dintre subiecți şi-au manifestat speranța de a recupera unele neîmpliniri şi de a-şi continua cariera aşa cum şi-au dorit-o inițial, fiind conştienți că pentru aceasta trebuie:

- să urmeze/termine anumite cursuri (studii);
- să se specializeze în străinătate;
- să lucreze în domenii conexe domeniului de bază;
- să fie mai îndrăzneți şi mai stăruitori;
- să-şi pună în valoare personalitatea etc.

Spre deosebire de cei care consideră că “niciodată nu e prea târziu”, că “speranțele rămân, încă, destul de mari”, unii ziarişti au recunoscut că “nu sunt speranțe prea mari de a reuşi în viitor” şi că, în general, împlinirile carierei depind de şansele oferite de societate şi mai puțin de propria persoană.

La nivelul grupării investigate, majoritatea subiecților (75,6%) a menționat că profesia pentru care s-au pregătit sau cea pe care o practică în prezent – existând şi reorientări ale carierei – este rezultatul deciziei personale.

Ceilalți, reprezentând 24,4%, şi-au ales meseria la sugestia sau la îndemnul părinților, al dascălilor, al prietenilor, al unor rude apropiate sau fiind influențați de curentele de opinie favorabile unor profesii şi ocupații din domeniile publicității, finanțelor, jurnalismului.

Înainte de a opta pentru cariera actuală, 60,5% dintre cei intervievați au avut aspirații/idealuri legate de ea sau de imaginea viitoarei profesii, ceilalți – 39,5% – au dispus de informații foarte generale sau nu au avut nici un fel de idee despre meseria respectivă.

Punctele de cotitură ale carierei sunt un prilej de a cunoaşte şi de a evidenția **satisfacțiile** din carieră. Satisfacția însăşi se defineşte ca evaluare *a posteriori* a reuşitei sau a eşecului unei acțiuni. Gradul de satisfacție sau insatisfacție profesională este şi un indicator al calității vieții indivizilor. În condiții normale, indivizii care se declară mulțumiți de viață, fără a se raporta la activitatea profesională şi la cariera legată de ea, reprezintă cazuri izolate. În contextul convulsiilor generate de tranziție, mulți indivizi au fost obligați

să-şi proiecteze reperele satisfacției cotidiene, excluzând aspectele legate de carieră.

Înțeles ca **scop suprem** spre care se îndreaptă năzuințele şi acțiunile oamenilor sau ca o însumare de scopuri, ca o **călăuză** în activitatea profesională şi ca **valoare** "generală, directoare şi călăuzitoare", **idealul** profesional reprezintă un **instrument de construcție** a carierei.

Pentru atingerea lui, implicit, pentru a reuşi în carieră, oamenii, în marea lor majoritate, îşi mobilizează şi îşi valorifică toate energiile şi capacitățile. D. Drăghicescu aprecia că fiecare etapă a vieții trebuie modelată şi dirijată în vederea unei destinatii finale – idealul creator. De aceea, nu putem evalua cariera cuiva fără a cunoaşte idealul/idealurile care l-au călăuzit.

Accepțiunile acestui concept sunt numeroase. Idealul se defineşte în relație cu realul, cu acțiunea, cu evoluția, cu valoarea, cu perfecțiunea etc. Într-un fel, idealul este produsul abstractizării realului, dar, după unele aprecieri (C. Noica), el reprezintă şi o agresiune la adresa realului. Pe de altă parte, idealul poate fi înfrânt de realitate şi, o dată înfrânt, condamnă la neizbândă în viața reală.

Idealul reprezintă realul viitor, schema preconcepută care direcționează acțiunile indivizilor. Prin definirea idealului ca **năzuință către perfecțiune,** C. Rădulescu-Motru îi pune în evidență una dintre funcțiile sale fundamentale, aceea de **a impulsiona resursele umane, în vederea atingerii scopurilor preconizate**. Stimulând năzuințele cele mai îndrăznețe ale omului, idealul are o **funcție constructivă**, exprimând capacitatea lui de a se depăşi, "de a se crea altul decât este", de a tinde către o tot mai deplină armonie. În domeniul activității profesionale, mai mult poate decât în celelalte domenii, idealul are o **funcție normativă**, dirijând acțiunile indivizilor în sensul scopurilor asumate, dar şi o **funcție proiectivă** în raport cu punctul terminus al carierei, cu celelalte momente de cotitură şi cu rutinele conformatoare sau evolutive.

Din interviurile pe care le-am realizat cu ziarişti din presa scrisă, editori tv, reporteri, galerişti, producători de publicitate etc., reiese că majoritatea producătorilor de cultură – ca să-i denumim pe toți cu un singur termen – se raportează, mai mult sau mai puțin explicit, la un ideal creator care îşi pune amprenta asupra mentalităților şi acțiunilor lor.

Reuşita în carieră, ca şi puterea de a urmări un ideal, depinde de **reprezentările sociale** specifice indivizilor şi comunităților umane. Reprezentările exprimă gândurile, concepțiile oamenilor despre o problemă socialmente semnificativă, cum este şi aceea a carierei. Ca fenomene psihologice, reprezentările pot fi studiate cu metoda "autobiografiei sociale", în contextul căreia indivizii menționează: **mărturii** despre anii de şcoală, despre deciziile şi opțiunile aferente carierei profesionale; **percepții** ale momentelor de debut în carieră, de reuşită sau eşec, de performanță sau ratare etc.; **proiecte**

explicite legate de carieră sau gânduri vagi privind punctele-cheie, intențiile de reorientare profesională sau imagini ale încheierii ei în ipostaze mai mult sau mai puțin realiste; **prestigiul profesional** dobândit prin competență. Competența le aduce oamenilor mulțumire de sine şi satisfacții spirituale care asigură un nivel ridicat al calității vieții.

Studiul reprezentărilor despre carieră cu ajutorul "istoriei personale" elaborate de indivizi le-a permis psihologilor să evidențieze dimensiuni semnificative ale subiectivității umane. Această analiză, ca şi chestionarele despre interese şi valori, are menirea de a activa memoria subiectului în legătură cu practicarea profesiei, stimulându-l, în acelaşi timp, să actualizeze diverse momente ale percepției despre sine sau să le estompeze atunci când exigențele ulterioare diferă substanțial de imaginea sinelui – aşa cum a fost ea proiectată în diverse etape (puncte de cotitură) ale carierei.

J. Guichard consideră că unele teorii asupra subiectivității au facilitat elaborarea de instrumente ştiințifice pentru cercetarea concretă a identității psihosociale, instrumente care ar putea fi utilizate pe scară largă în procesul de orientare profesională a tinerilor. Aplicarea lor în acest domeniu este cu atât mai utilă, cu cât aceste "scheme" de interogație sistematizată permit cunoaşterea (descoperirea) măsurii în care "sentimentul apartenenței la un grup dat afectează percepția sinelui şi valorile individului" – cu efecte semnificative în planul opțiunilor de carieră. La fel de semnificativă este şi influența percepției de sine asupra sentimentului de apartenență la o anume comunitate socială. O asemenea abordare a raportului dintre "eu" şi "noi", aşa cum este el perceput de fiecare individ, relevă faptul că percepția sinelui nu este identică în decursul existenței/carierei sale, că această percepție se modelează în contextul vieții profesionale şi generează diverse reprezentări sociale etc. În pofida faptului că poartă acelaşi nume, individul nu este mereu acelaşi şi nici reprezentările lui nu sunt identice.

Reprezentările unui individ despre o anumită profesie (e.g., profesia de dirijor) se referă, de regulă, la activitățile pe care acesta le desfăşoară, la elementele formării sale profesionale, la veniturile pe care le poate obține, la faptul că această profesie este prestigioasă şi că poate fi practicată atât de bărbați, cât şi de femei etc. Dacă însă, exercitându-şi profesia, dirijorul are realizări care îi sporesc celebritatea, atunci el va avea satisfacții profesionale deosebite ce îi vor influența percepțiile şi aspirațiile, inclusiv subiectivitatea, ceea ce demonstrează că indivizii cu experiențe sociale diferite organizează în manieră personală informațiile despre aceeaşi profesie.

La fel, şi tinerii aflați în etapa alegerii meseriei au opinii şi imagini diferite despre viitoarea profesie, în funcție de poziția lor în sistemul şcolar (tipul de şcoală, anul de studii, specialitate etc.). Pentru factorii implicați în orientarea carierei tinerilor, este important de ştiut că reprezentările lor profesionale sunt strâns legate de constituirea subiectivității – a multiplelor ei fațete -,

subiectivitatea însăşi fiind produsul multiplelor raporturi în care individul este implicat.

Aplicarea acestui model de analiză facilitează cunoaşterea motivației care stă la baza alegerii sau a reorientării în carieră.

Dezbaterile contemporane asupra carierei nuanțează şi îmbogățesc continuu perspectivele de abordare. În acest sens, se discută despre:

- tranziția de la viața şcolară la cea de muncă, împreună cu toate fenomenele pe care le antrenează acest proces;
- concepte fundamentale legate de carieră;
- relația dintre vocație şi carieră profesională;
- strategii şi programe “compensatorii”;
- oportunitatea ghidului despre profesii şi orientarea şcolară efectuată de dascăli;
- adaptarea carierei la un anume context socio-cultural;
- opțiunile pentru carieră ale tinerilor din anii de studii;
- finalitățile sociale ale carierei;
- planificarea carierei;
- succes şi eşec în carieră;
- consiliere în materie de carieră;
- influența mentorilor asupra carierei profesionale;
- reorientarea carierei şi implicațiile psihologice ale procesului;
- orientarea carierei tinerilor în perioada de tranziție de la un sistem social la altul;
- orientarea către cariera de antreprenor;
- rolul familiei în reuşita carierei;
- performanță şi “glorie” în carieră;
- tipologia indivizilor de “succes”;
- ratarea, ca expresie a eşecului în carieră.

Experiența socială arată că şansele de a obține succese în carieră sunt mai bine valorificate de indivizi dacă aceştia sunt în măsură să perceapă traiectoria propriei cariere în termenii punctelor de cotitură, să gestioneze în mod eficace rezultatele dobândite în etapele ei precedente şi mai ales dacă în perioada şcolarității sau în primii ani de muncă ei au posibilitatea să

întâlnească persoane care au dobândit poziție socială deosebită datorită carierei profesionale.

De asemenea, dacă aşteptările de la profesie sunt mai complexe şi mai îndrăznețe, pe măsura parcurgerii unor etape ale carierei, percepțiile şi aşteptările indivizilor devin tot mai realiste.

Cercetarea registrului motivațional al opțiunilor profesionale permite înțelegerea acestor metamorfoze.

Atitudinea indivizilor față de schimbările structurale din cariera lor, față de discontinuitățile biografice ce pot surveni în diverse momente de viață depinde de personalitatea fiecăruia, dar şi de măsura în care oamenii sunt educați să facă față unor evenimente nedorite. Cei care depăşesc efectele "căderii de pe treptele scării" sunt şi cei care dispun de alternative ocupaționale, fie printr-o formație şcolară polivalentă, fie prin hobby-uri care le valorifică aptitudinile şi capacitățile individuale şi care le aduc satisfacții.

În general, lipsa satisfacțiilor profesionale şi, cu atât mai mult, eşecurile înregistrate în carieră determină percepții negative, uneori dramatice, ale calității vieții umane. Pentru a fi cu adevărat mulțumiți de viața lor, majoritatea indivizilor îşi aleg cariera care să le asigure şi venituri, condiții de viață, poziții sociale etc. la nivelul standardelor dorite de ei şi/sau de familia lor, dar care să le aducă şi mulțumire, recunoaştere publică, glorie etc.

După opțiunile subiecților investigați de noi, oamenii aspiră la o anume carieră din cele mai diverse motive. Mai des menționate au fost următoarele:

- valorizarea unor aptitudini şi talente;
- obținerea de venituri şi alte recompense materiale importante;
- asigurarea unui viitor mai bun pentru întreaga familie;
- obținerea de satisfacții profesionale;
- dobândirea unei poziții sociale înalte;
- satisfacerea dorinței partenerului de viață;
- ascensiunea în structurile decizionale;
- corelarea sarcinilor profesionale cu preocupările legate de hobby-uri;
- şansa de a călători şi a cunoaşte mai multă lume;
- practicarea unei meserii confortabile (uşoare).

Unele motive au fost identificate de subiecți plecând de la propria experiență, altele – prin observații asupra experienței semenilor.

Cercetătorii argentinieni Raquel Migone de Faletty şi Jose Eduardo Moreno consideră că motivele comune persoanelor cu aceeaşi profesie sau aparţinând aceleiaşi generații pot fi incluse în şase clase (tipuri) de motive:

1. motive care vizează **prestigiul social şi succesul** – cu referire la şansa de a practica meserii care aduc, în principal, recunoaştere socială şi autoritate;
2. motive care țintesc **satisfacții personale** bazate pe acumulare de experiență şi performanțe profesionale, facilitând evoluția continuă;
3. motive constând în **plăcerea de a practica o anume profesie**, datorită senzațiilor de confort, relaxare, joc etc. şi sentimentelor pe care le prilejuieşte; ele pot fi denumite **motive hedoniste**;
4. motive generate de **sindromul dependenței copiilor față de părinți** – specifice persoanelor care îşi aleg şcoala/profesia sub influența (autoritară) a familiei;
5. motive dictate de **reprezentările despre viitor**, de proiectele asociate unui viitor realizabil sau numai imaginat;
6. motive de **natură altruistă**, caracteristice persoanelor predispuse să-şi subordoneze propriile obiective şi interese unor cerințe sociale, unor valori superioare etc.

În funcție de subiectivitatea şi de istoria personală a fiecărui subiect, se nuanțează şi motivele alegerii unei profesii sau a unei cariere sociale/profesionale.

În privința rolului pe care l-au avut anumite personalități (mentori) în influențarea opțiunilor profesionale, tinerii s-au arătat mai reticenți, în vreme ce persoanele de peste 40 de ani s-au referit la modelele alese din rândul dascălilor sau al unor intelectuali ale căror traiectorii profesionale au atins standarde remarcabile.

De la un vis al copilăriei la o carieră plină de satisfacții
– fragment din interviul cu I.C., redactor-şef la Societatea Română de Radiodifuziune –

"Sunt poate unul dintre cazurile fericite că am o ocupație legată de profesia de bază. *De multe ori li se pune copiilor întrebarea ce vor să devină, ce vor să facă în viață şi fiecare răspunde simplu şi direct: doctor, actor, învățător, patron, astronaut sau pilot de formula 1. Şi mie mi s-a pus această întrebare. Aveam 4 ani când am răspuns simplu şi direct: «vreau să vorbesc la radio». Descoperisem în camera bunicii «cutia cu maimuțe» – un aparat de radio de tip vechi. Copil fiind, mă jucam ascultând emisiunile de la radio. Ascultând radioul, am descoperit teatrul. Prin teatrul radiofonic am evadat din lumea obişnuită, intrând într-un spațiu imaginar care mi-a deschis toate orizonturile.*

Radioul mi-a oferit o altă imagine asupra lumii, imperceptibilă, în acel moment, la nivelul unui copil. Există şi acum undeva, în casa părinților, acel aparat – piesa de muzeu prin care am făcut cele mai fascinante călătorii, însoțită de «oamenii-voci». Tot copil fiind, întâmplarea m-a adus la radio într-o cabină de emisie, unde participam la un concurs şcolar. Atunci am cunoscut câteva dintre vocile care mi-au fascinat copilăria. Aveam 8 sau 9 ani când i-am văzut prima dată pe realizatorii de programe din Redacția Tineret-Copii, de la Radio România. Era o zi mohorâtă de toamnă, ce şi-a pierdut însă tristețea în acel spațiu închis unde becul roşu semnaliza începutul înregistrării. În fața mea, la microfon, se afla un eminent ziarist, Constantin Săbăreanu, plecat dintre noi de ceva vreme... Aş spune că în acea clipă «Dumnezeu mi-a întins o scară la cer». Atunci, în acea cabină, am păşit pe un drum care nu a mai cunoscut întoarcerea, indiferent cât de multe au fost pantele sau tornadele.

Decizia de a alege această meserie *îmi aparține în întregime. Părinții au luat acest vis al copilăriei drept un simplu joc. Un joc de copil. Nevinovat şi sincer, asemenea tuturor gândurilor rostite de copii. Tata ar fi vrut să devin avocat, iar mătuşile – medic. De multe ori, încercarea părinților de a determina copilul să urmeze o anumită cale de ei ştiută are în substrat dorința lor neîmplinită de a fi făcut aşa ceva într-un timp irecuperabil. A fost o mare artă în strategia «de luptă împotriva celor două tendințe: avocățeşti şi mediciniste». Dar am biruit. Poate că s-a întâmplat aşa, datorită dorinței imense de a face jurnalism radio. Nu ştiu cât a contat această dorință, cât a reuşit ea să răstoarne o altă ordine a lucrurilor dorită de ceilalți. Au trecut anii fără să mă scutească de răspunsuri la o întrebare clasică: «ce-aş fi făcut dacă nu eram jurnalist de radio?» Răspunsul: nici o altă profesie nu mi-ar fi putut oferi o asemenea bucurie. Ar fi fost probabil o profesie exercitată corect, dar fără*

sensibilitate. Nici o altă meserie nu mi-ar fi putut oferi un spațiu aşa de larg de joc, de reflecție, de miraj, de culoare.

Este evident că la începutul carierei am avut o imagine legată de această profesie*. Nu poți rămâne «în undă» fără un ideal. Este centrul de echilibru care te menține pe linia vieții în această profesie. Idealul meu era acela de a aduce ascultătorul în Casa Radio. Suntem obişnuiți să credem şi să spunem că, zi de zi şi clipă de clipă, pătrundem în casele ascultătorilor, lăsându-ne la uşă bocancii prăfuiți. Dorința mea era de a face drumul invers. În primul rând, trebuia ridicat ascultătorul din fotoliul său pasiv şi pornit la drum spre Casa Noastră. Am reuşit, deschizând căile de comunicare directă cu ascultătorii noştri de pretutindeni, prin emisiile în direct. Partenerul nostru de viață – ascultătorul – nu este un simplu receptor al unor mesaje emise de la microfon, el «vine» în Casa Radio la orice oră, se află zi sau noapte la «masa rotundă» alături de înțelepții lumii şi nu-l mai miră nimic.*

Am în prezent numeroase proiecte legate de carieră *şi, mai ales, de statutul meu în cadrul postului de radio. Cariera profesională a jurnalistului se bazează pe îmbogățirea continuă a cunoştințelor legate de propria activitate. Această dorință de autoperfecționare m-a împins să descopăr schimbările produse în standardele internaționale ale jurnalisticii radiofonice prin învățare. În perioada postdecembristă, s-au deschis porțile unei comunicări internaționale în zona jurnalismului. Numai cine nu a dorit să ştie ce se întâmplă «dincolo» nu a trecut acest prag. Au existat numeroase schimburi de idei la care am participat şi eu, în țară sau în străinătate, dialogând cu specialişti de la BBC, Deutsche Welle, de la Amsterdam, Barcelona sau Madrid, cei care dau tonul în standardele posturilor de radio europene. Îmbogățirea de sine merge împreună cu îmbogățirea contextului în care lucrezi.*

Împreună cu ceilalți colegi, am reuşit să transformăm radioul într-un agent al schimbării societății. Am început să lucrăm pe bază de proiecte naționale care să genereze schimbări în structura învățământului românesc, ca, de exemplu, programul de relansare a învățământului rural inițiat în vara anului 1999. Printre altele, programul prevedea crearea unui sistem coerent de orientare în carieră a copiilor din mediul rural.

Pe ansamblu, cred că am atins câteva dintre țelurile mari *pe care mi le-am propus. Când spun aceasta, am în vedere mai multe aspecte. Unul este corelat cu reuşita deschiderii unui program național vizând cercetarea mass-media, ale cărui rezultate influențează schimbările din domeniul reformei învățământului preşcolar românesc. Analiza nevoilor şi studiile de caz socio-psiho-pedagogice, realizate timp de 2 ani în 4 județe-pilot: Mureş, Buzău, Prahova şi Dâmbovița, au oferit Ministerului Educației şi Cercetării date esențiale pentru realizarea strategiei de dezvoltare a învățământului preşcolar, ceea ce poate contribui la creşterea performanței întregului sistem educațional.*

CAPITOLUL 4 – DESPRE STATISTICILE CULTURALE ŞI INDICATORII RELATIVI LA OCUPARE ÎN SISTEMUL CULTURII

Analiza fenomenelor culturale, realizarea de studii comparative în plan zonal şi internațional necesită date statistice la fel de precise şi de fiabile ca şi cele utilizate în alte domenii de activitate.

Cu prilejul Colocviului internațional asupra statisticilor culturale, din anul 2002, s-a recunoscut că statisticile culturale disponibile sunt parțiale şi neoperaționale. De aceea, când s-a elaborat primul Raport mondial asupra culturii, a trebuit să se renunțe la ideea creării unui **indice compozit unic** care să reflecte gradul de dezvoltare culturală a fiecărei țări.

Statisticile existente reflectă în măsură insuficientă diversitatea şi complexitatea activităților din domeniul culturii, fiind mai puțin relevante decât cele utilizate în alte domenii noneconomice: educație, populație, sănătate.

Definirea indicatorilor culturali valabili este un demers dificil, dar extrem de necesar. “Interesul general pe care îl suscită aspectele culturale ale dezvoltării, aprecia directorul general adjunct pentru cultură al UNESCO, asigură climatul propice acestui demers.”

UNESCO are un rol fundamental în elaborarea de statistici credibile şi susceptibile de comparabilitate internațională. Împreună cu ISU şi cu alte instanțe şi instituții naționale de statistică, organizația urmăreşte să creeze un sistem de indicatori care să permită evaluarea politicilor culturale din diverse țări. Conceptele-cheie ale acestui instrument derivă din definirea culturii ca obiectiv important al dezvoltării durabile în care vitalitatea culturală şi diversitatea culturală sunt elemente esențiale, ca şi libertatea de exprimare, participarea la creația culturală, accesul la educație şi cultură, identitatea culturală etc.

Indicatorii culturali disponibili se referă la produsele care sunt mai uşor de identificat: cărți, filme, casete, spectacole (în direct), patrimoniul cultural, urmați de cei care reflectă consumul de cultură şi practicile diverselor segmente de piață. Specialiştii apreciază că pe unele piețe culturale (i.e. piețele de artă) este nevoie de mai multă transparență, inclusiv de date statistice credibile şi măsurabile, care să ajute guvernele şi să favorizeze dialogul internațional în combaterea comerțului ilicit cu bunuri culturale. În domeniul industriilor culturale se constată dezvoltarea rapidă a modalităților de producție, distribuție, consum şi schimburi de produse culturale, ceea ce antrenează fenomene care trebuie măsurate, înțelese, explicate. La nivelul Uniunii Europene şi al statelor membre, lipsesc însă statisticile operaționale,

deşi, după rezoluția din noiembrie 1995 adoptată la reuniunea miniştrilor europeni ai culturii, s-au depus eforturi semnificative de către comisiile de experți pentru ameliorarea comparabilității statisticilor culturale. Astfel, în anul 1997, a fost constituit un grup de lucru experimental, format din experți proveniți din institutele de statistică naționale şi din ministerele culturii din UE, cu excepția Germaniei, iar în anul 2000, Eurostat a creat un grup de lucru pentru elaborarea statisticilor culturale referitoare la Europa, ce a reunit experți din cincisprezece țări.

Nivelul de dezvoltare a acestor statistici diferă de la o țară (europeană) la alta, atât în privința conținutului, cât şi a metodologiei utilizate. Această diferență are diverse cauze. Unele țin de accepțiunile (definițiile) date noțiunilor-cheie ale domeniului (e.g., "activitate culturală", "servicii culturale", ocupații culturale" etc.). În intervenția de la Colocviul internațional asupra statisticilor culturale, Jeannine Cardona, ministrul francez al culturii şi comunicațiilor, arăta: "Primul obstacol în elaborarea statisticilor culturale susceptibile să cuprindă şi să descrie câmpul cultural în ansamblul său, să ajute decidenții să-şi definească politicile culturale şi să explice mecanismele complexe ale vieții culturale este definirea culturii înseşi. Abordările sunt multiple şi ele amestecă adesea puncte de vedere estetice, etnologice, economice, sociale sau politice, făcând dificil un consens asupra accepțiunii termenilor" (6, p. 419).

Un concept cum este cel de "câmp cultural" regrupează activități eterogene, ce amintesc de alte sectoare ale economiei: industrie, comerț, servicii, artizanat. În acelaşi timp, câmpul cultural nu are coerența unui sector economic, nici în privința activităților, nici a produselor specifice. Alte cauze ale diferenței amintite țin de tipologia instituțiilor învestite cu responsabilitatea elaborării şi administrării statisticilor culturale (i.e. în unele țări răspund administratorii culturali, în altele oficiul național de statistică).

În statisticile UNESCO, **câmpul cultural** regrupează un ansamblu de domenii, ca: patrimoniul monumental şi artistic, arhivele, bibliotecile, cartea şi presa, artele plastice, arhitectura, artele spectacolului, serviciile audiovizuale şi multimedia. Fiecare din cele opt domenii cuprinde o listă detaliată de activități culturale care au şi importante funcții economice – conservare, creație, producție, difuzare, comerț, formare. Această listă de activități a fost confruntată cu nomenclatorul de activități economice al Comunității Europene (NACE), ceea ce a demonstrat că activitățile culturale sunt dispersate într-un număr mare de clase (statistice) care cuprind atât activități culturale, cât şi activități neculturale (anexa 6). Raportarea la NACE a permis expertizarea celor două anchete utilizate în țările UE pentru producerea statisticilor culturale:

- ancheta asupra forței de muncă (pentru cunoaşterea ocupării în sectorul culturii) şi

– bugetele de familie pentru cunoaşterea consumului cultural.

În viziunea experților UNESCO, cercetarea "ocupării culturale" presupune abordarea a două teme complementare:

– ocuparea în unități economice care realizează activități culturale;

– ocuparea la nivelul profesiilor artistice şi culturale.

După cum precizează J. Cardona, în intervenția sa la Colocviul internațional asupra statisticilor culturale: "Ocuparea în domeniul activităților culturale este definită ca ansamblul de ocupații, culturale sau nonculturale, din diverse unități economice, a căror activitate are relevanță pentru câmpul cultural" (6, p. 423).

În ce priveşte ocuparea la nivelul profesiilor artistice şi culturale, definiția vizează ansamblul persoanelor care exercită aceste profesii în unități economice (e.g., case producătoare de discuri) ale câmpului cultural, dar şi în alte sectoare (e.g., în departamente de publicitate din industria produselor electronice). Neexistând o clasificare specifică profesiilor culturale, stabilirea listei cu profesii artistice şi culturale s-a bazat pe nomenclatorul internațional al profesiilor CITP (Classification Internationale – Type des Professions), utilizându-se trei criterii:

– profesii specifice activităților legate de opere artistice şi alte produse culturale – spectacole, expoziții etc.;

– profesii esențiale pentru aşa-numita producție de conținuturi;

– profesii care comportă elemente creative.

În acest sens, au fost selectate 80 de profesii, regrupate în 11 clase CITP compuse din profesii culturale şi 13 clase cuprinzând profesii culturale şi nonculturale.

Dezbaterile ce au avut loc cu prilejul Colocviului au pus în evidență trei surse principale ale statisticilor culturale europene şi naționale: **recensămintele populației** (exhaustive şi mult prea detaliate), **anchetele asupra forței de muncă** (realizate anual în toate țările europene) şi **fişierele administrative**.

Sintetizându-se datele furnizate de țările membre în anii 1999, 2000 şi 2001, s-a putut estima ponderea populației ocupate în domeniul activităților culturale în totalul populației active ocupate.

Tabelul 1

Ocuparea în domeniul activităților culturale din UE

Nr. crt.	Activități culturale	Mii	%
1	Editare	887	28
2	Cinema şi video	170	5
3	Radio şi televiziune	335	10

Nr. crt.	Activități culturale	Mii	%
4	Spectacole	721	22
5	Agenții de presă	118	4
6	Alte activități culturale	359	11
7	Alte domenii conexe	620	19
8	Comerț cultural	231	7
9	Arhitectură	308	10
10	Diverse	81	3
Total		3210	100

Sursa: *Task Force sur l'emploi culturel*, apud Jeannine Cardona, *lucr. cit*., p. 426.

Pe baza aceloraşi date (1999, 2000 şi 2001) furnizate de țările membre, s-au evidențiat şi profesiile artistice şi culturale.

Tabelul 2

Profesii artistice şi culturale cuprinse în statistici din Uniunea Europeană

Nr. crt.	Profesii	Mii	%
1	Arhivişti, bibliotecari, documentarişti şi asimilați	232	12
2	Scriitori, artişti creatori şi executanți	1003	51
3	Tehnicieni de sunet şi imagine şi fotografi	225	13
4	Profesii intermediare între creația artistică şi spectacole (decoratori, muzicieni, cântăreți din spații neconvenționale, clovni)	477	24
Total		1967	100
Ponderea profesiilor culturale în populația activă ocupată			*1,2%*

Sursa: *Task Force sur l'emploi culturel*, apud Jeannine Cardona, *lucr. cit*., p. 427.

Din tabelele prezentate mai sus reiese că atât tipurile de activități culturale, cât şi clasele de profesii culturale şi artistice sunt foarte sintetice pentru a fi utilizate la evaluări aprofundate asupra ocupării în domeniul culturii.

În țara noastră însă, lipsesc şi asemenea statistici, iar datele disponibile sunt fie parțiale, fie inaccesibile (e.g., structura ocupațională, pregătirea profesională, salarizarea resurselor umane din televiziuni, din redacțiile ziarelor şi revistelor, din casele producătoare şi distribuitoare de fonograme etc.) pentru cei interesați să analizeze forța de muncă din industriile culturale (structură, dinamică, nivel de pregătire).

De aceea am recurs în studiul de față la evaluări calitative şi la înregistrarea percepțiilor şi a opiniilor personalului din diverse organizații culturale. Participarea României la elaborarea statisticilor culturale preconizate va permite nu numai elaborarea de studii comparative şi fundamentarea

strategiilor de dezvoltare, ci şi la o mai bună poziționare în câmpul cultural european.

ANEXE

Anexa 1

Organigrama celui mai bine vândut cotidian din România, anul 2004

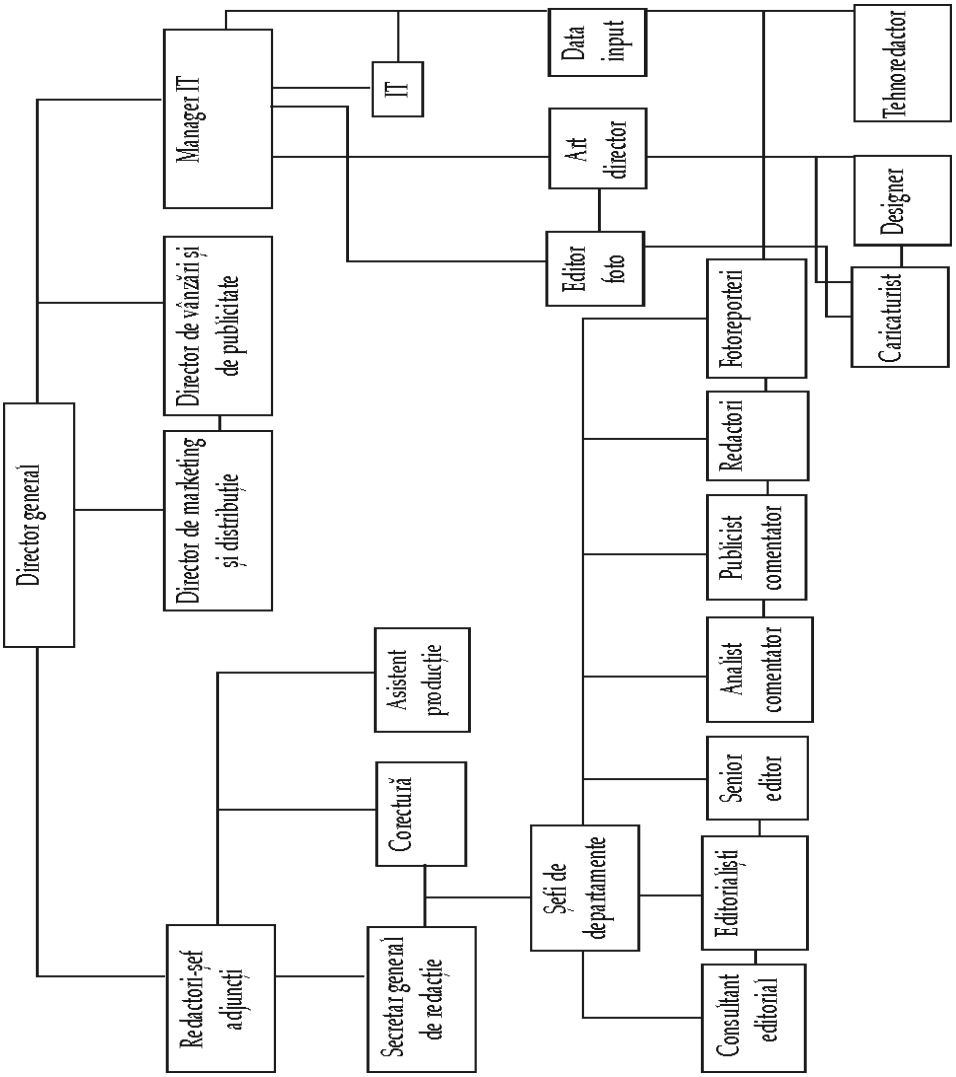

Anexa 2

Organigrama unui ziar de provincie*

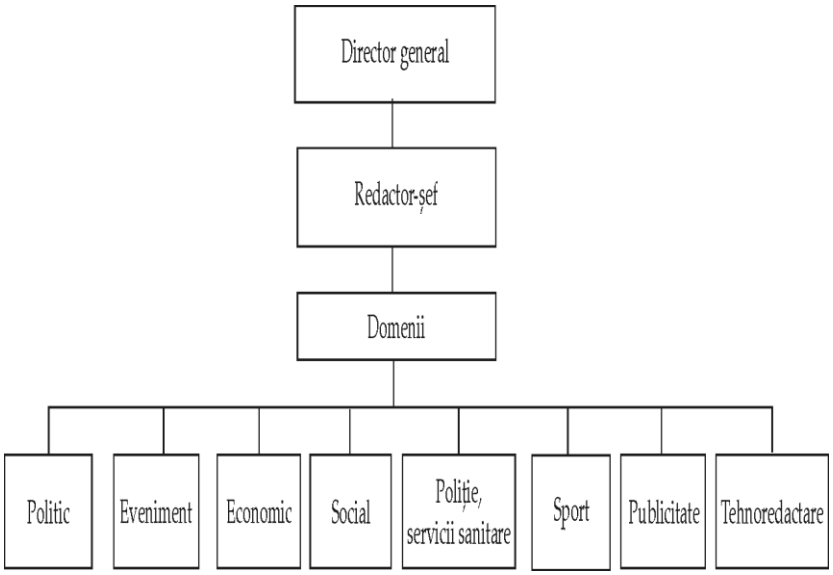

*) Publicaţia are în total 10 posturi (angajaţi) care, în opinia managerilor, reuşesc să acopere zonele de interes ale cititorilor din localitate.

Anexa 3

Atribuții specifice fiecărei funcții din organigrama unui cotidian național

- *Director*: impune politica editorială a publicației.

- *Director de vânzări şi publicitate*: coordonează departamentul de vânzări şi publicitate. Se ocupă de problemele legate de vânzări şi de ceea ce ține de promovarea publicației. Este în contact permanent cu agenția de publicitate la care deține cont şi evaluează zilnic retururile şi vânzarea, în ansamblu, la nivel național, a publicației.

- *Director de marketing şi vânzări*: coordonează departamentul de marketing şi distribuție. Se ocupă cu studiul cerințelor cititorilor, al sugestiilor şi criticilor formulate de ei şi cu politica de distribuție a publicației. Se află în contact permanent cu distribuitorii (directorii rețelelor de distribuție).

- *IT manager*: răspunde de funcționarea normală a echipamentelor tehnice din redacție (calculatoare, imprimante, fax etc.). Intervine pentru remedierea defecțiunilor. Se ocupă şi cu contabilizarea costurilor necesare achiziționării de componente tehnice.

- *Redactor-şef adjunct*: răspunde de conținutul editorialelor şi al tuturor paginilor de ştiri. Se află în subordinea directorului-redactor-şef şi preia, la nevoie, atribuțiile acestuia în caz de concediu, delegații în țară sau în străinătate etc.

- *Art director*: este un profesionist în materie de design. Stabileşte ilustrațiile potrivite pentru fiecare articol.

- *Tehnoredactor*: se ocupă cu machetarea tehnoredactarea publicației – layout. Are ca principală atribuție aşezarea în pagină a textelor şi a ilustrațiilor.

- *Analist politic*: redactează comentariile legate de evenimentele politice importante pe care le selectează în funcție de propria scară de valori.

- *Publicist comentator*: redactează comentarii pe marginea unor fapte care revin în atenția opiniei publice.

- *Consilier editorial*: are ca atribuție consilierea editorilor în legătură cu subiectele propuse la rubricile respective. Îi sfătuieşte şi pe şefii de departamente în legătură cu oportunitatea publicării unor articole.

- *Fotoreporteri*: sunt jurnalişti care merg pe teren pentru a realiza fotografii. Ei sunt îndrumați spre anumite locații de către şefii de departamente.

- *Corector*: se ocupă de corectarea articolelor şi chiar de stilizarea unor exprimări.

- *Secretar general adjunct*: se ocupă de macheta ziarului. Îi sfătuieşte pe machetatori în privința folosirii anumitor culori sau a plasării unor ilustrații
într-o anume locație a paginii. Este şi un specialist în design. În anumite cazuri, preia atribuțiile secretarului general de redacție.

- *Data input*: se ocupă cu introducerea în calculator a informațiilor despre clienți, abonați, distribuitori, câştigătorii unor concursuri. Gestionează bazele de date.

- *Asistent producție*: supraveghează activitatea zilnică a redacției, cu precădere latura ei tehnică. Se preocupă de respectarea tuturor termenelor de execuție (deadline).

- *Redactori*: sunt jurnalişti care se ocupă de redactarea-scrierea articolelor pentru rubricile care le sunt arondate. Culeg informații, le analizează, le evaluează şi redactează materialele de presă.

- *Editor foto*: editează şi prelucrează fotografiile înainte de a le trimite către layout pentru aşezare în paginile publicației. Fotografiile au nevoie de retuşări, de evidențierea unor detalii. Se pot crea diverse efecte artificiale.

- *Secretar general*: coordonează redacția, supraveghind, împreună cu şefii de departamente, culegerea şi prelucrarea informațiilor. Se ocupă de documente şi preia articolele cărora li s-a dat undă verde. Recitite şi vizate, acestea sunt transmise către layout.

- *Caricaturist*: realizează caricaturi, benzi desenate, desene umoristice care însoțesc anumite articole.

- *Şef de departament*: coordonează culegerea şi prelucrarea informațiilor din cadrul unui departament. Repartizează redactorilor din cadrul departamentului un anume articol, în funcție de lista evenimentelor importante. Supervizează materialele scrise de către redactorii din departamentul respectiv. Le acceptă sau le respinge, uneori solicită rescrierea lor. Adesea intervine pe text.

- *Editorialist*: se ocupă cu elaborarea editorialelor pentru o anume rubrică de ziar.

Anexa 4

Atribuțiile direcțiilor departamentale din postul public de televiziune
– prezentare selectivă –

1. **Direcția de ştiri**:
   - realizează buletinele de ştiri difuzate pe canalele SRTV (cu excepția ştirilor despre evenimente culturale);
   - realizează emisiuni informative săptămânale pe teme politice, sociale, sportive ş.a.;
   - realizează transmisii directe de la evenimente deosebite;
   - dezvoltă rețele de corespondenți teritoriali interni şi externi;
   - gestionează resursele necesare producției specifice.
2. **Direcția economică** reprezintă o structură funcțională subordonată direct DG, care are relații de colaborare profesională cu toate structurile SRTV. Principalele sale atribuții sunt:
   - aplicarea corectă a legislației economice în vigoare;
   - organizarea şi gestionarea contabilității proprii;
   - exercitarea controlului financiar preventiv conform Ordonanței Guvernului nr. 119/1999;
   - asigurarea drepturilor salariale şi a drepturilor privind colaborările interne/externe;
   - elaborarea programului anual de achiziții, în funcție de plafoanele stabilite şi de necesarul de produse/servicii/lucrări.
3. **Direcția producție** este organizată ca un compartiment de producție subordonat direct preşedintelui-director general. Are atribuții importante:
   - furnizează servicii pentru activități artistice şi pentru producerea programelor de televiziune din studiouri şi locațiile exterioare. Programează şi urmăreşte realizarea producției, inclusiv activitățile de editare, de montare de decoruri etc.;

- asigură planificarea şi execuția activităților pentru realizarea emisiunilor prevăzute în grilele de program (în studiourile de producție, actualități şi locații exterioare);
- colaborează cu Direcția de programe şi Direcția tehnică pentru realizarea echilibrului între cererea şi oferta internă de resurse.

4. **Direcția marketing** este organizată ca o structură funcțională subordonată direct PDG şi are următoarele atribuții:
   - elaborează strategia de marketing a postului;
   - realizează cercetări de marketing;
   - asigură relațiile cu structurile din interiorul şi din exteriorul instituției;
   - identifică şi cunoaşte segmentele pieței şi nişele;
   - asigură planificarea activităților de marketing pe termen mediu şi lung;
   - implementează şi derulează acțiunile de marketing;
   - concepe şi derulează strategia de comunicare a instituției.
5. **Direcția IT & C.** Această direcție are ca principale atribuții:
   - să dezvolte şi să administreze sistemul informatic al instituției;
   - să participe la dezvoltarea şi administrarea fluxului de producție bazat pe tehnologia informației;
   - să asigure managementul aplicațiilor şi al documentelor informatice;
   - să administreze activitățile multimedia on line şi off line, atât ca servicii, cât şi ca suport pentru emisiuni;
   - să asigure producția de grafică video pentru nevoile postului şi pentru terți.
6. **Direcția tehnică**:
   - cooperează cu structurile redacționale, de producție şi difuzare, în vederea realizării producțiilor de televiziune şi difuzării programelor pe cele patru canale ale postului, asigurând echipamentele video, audio şi de iluminat tehnologic atât la înregistrări, cât şi în transmisiile directe;
   - instalează şi întreține echipamentele video, audio, de înregistrare şi editare, de radioreleu, echipamentele fixe şi mobile pentru televiziune prin satelit, energetice, de climatizare, de

telecomunicații, de radiocomunicații etc.;

- realizează subansamble şi repere electronice, energetice şi mecanice;
- acordă asistență tehnică pentru proiectarea, instalarea şi întreținerea echipamentelor din studiourile teritoriale;
- colaborează cu Consiliul Național al Audiovizualului, în vederea rezolvării problemelor tehnice potrivit licențelor de emisie, şi monitorizează cele patru canale de difuzare.

7. **Direcția programe** este un compartiment de producție care are relații de colaborare şi cooperare cu celelalte direcții ale postului. În acest sens:

- elaborează strategia editorială a instituției şi, implicit, a canalelor;
- elaborează grilele de programe în conformitate cu strategia aprobată de către consiliul de administrație;
- asigură complementaritatea grilelor celor patru canale;
- asigură, prin selecție jurizată de oferte, achiziția de programe de la realizatorii interni şi de la ofertanți din țară.

Anexa 5

Structura organizațională a postului public de televiziune (2004)

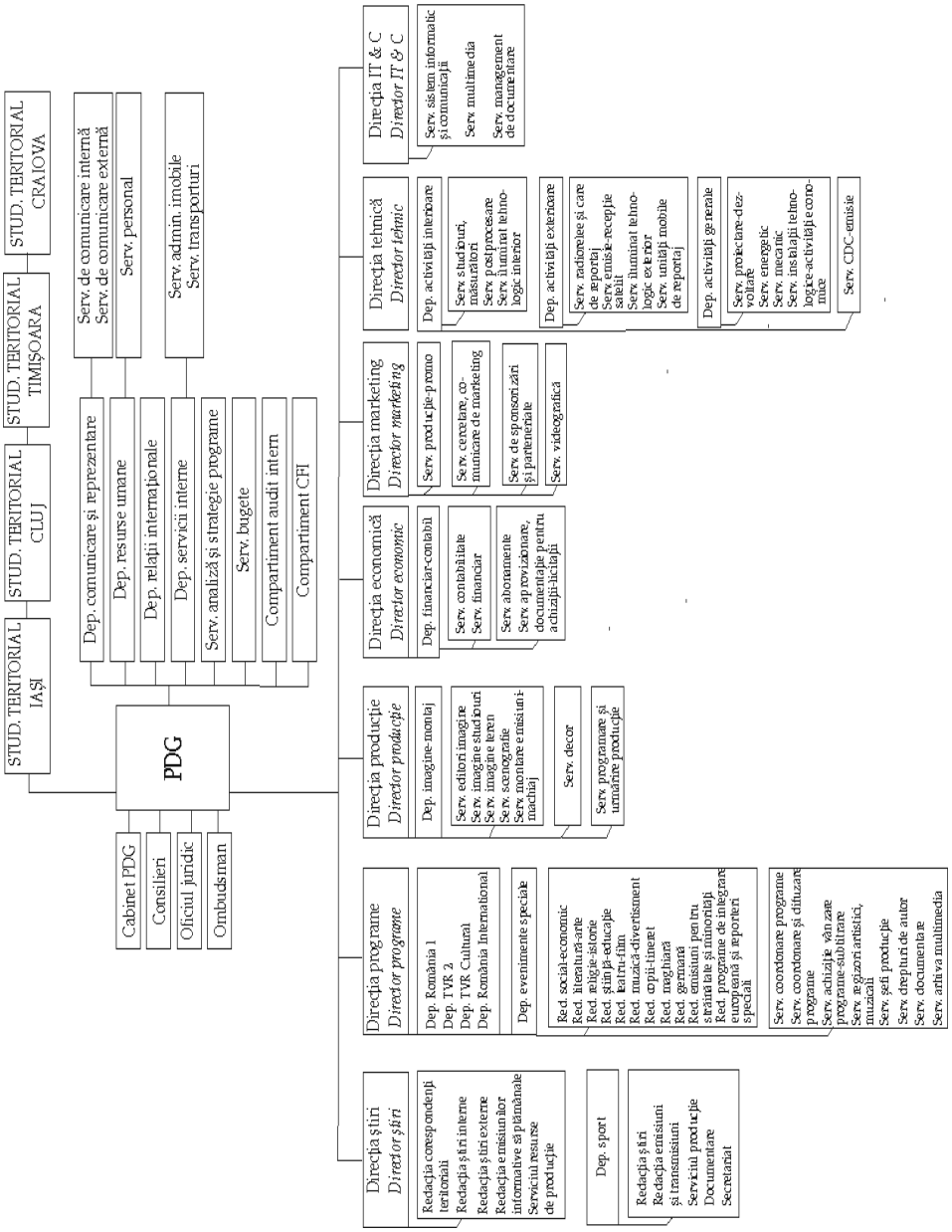

Anexa 6

Corespondența dintre clasificările activităților culturale efectuate de experți UNESCO şi NACE

Activități culturale	*Clasele din NACE corespunzătoare*	
	Patrimoniu	
Activități de protejare a patrimoniului	Parte din 92.52:	gestiunea patrimoniului cultural
Muzee	Parte din 92.52:	gestiunea patrimoniului cultural
Activități arheologice	Parte din 92.52:	gestiunea patrimoniului cultural
Alte activități legate de patrimoniu (expoziții etc.)	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
	Arhive	
Gestiunea, conservarea arhivelor generale şi specializate	Parte din 92.51:	gestiune de bibliotecă
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
	Biblioteci	
Biblioteci publice şi structuri de conservare a publicațiilor	Parte din 92.51:	gestiune de bibliotecă
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
	Carte şi presă	
Creație de opere literare	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
Redactare de articole pentru ziare şi reviste	Parte din 92.40:	agenții de presă
Producția de cărți	Parte din 22.11:	editare de cărți
Producția de ziare şi periodice	22.12:	editare de ziare
Activități culturale	***Clasele din NACE corespunzătoare (cont.)***	
	22.13:	editare de reviste şi periodice
Agenții de presă	Parte din 92.40:	agenții de presă
Agenți literari	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Festivaluri şi saloane	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Comerțul cu cărți	Parte din 51.47:	comerț de gros cu bunuri de consum nealimentare diverse
	Parte din 52.47:	comerț cu amănuntul cu cărți,

		ziare şi papetărie
Comerț cu publicații	Parte din 51.47:	comerț de gros cu bunuri de consum nealimentare diverse
	Parte din 52.47:	comerț cu amănuntul cu cărți, ziare şi papetărie
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
Arte plastice		
Restaurare de opere	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
Creație de opere plastice (inclusiv galerii de artă)	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Editare de opere plastice (reproducere)	Parte din 22.15:	alte servicii de editare
Expoziții (inclusiv foto)	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Festivaluri	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Comerț cu opere de artă (inclusiv galerii de artă)	Parte din 52.48:	alt comerț cu amănuntul în locație specializată?
Comerț cu reproduceri	?	
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
Arhitectură		
Creație arhitecturală	Parte din 74.20:	activități de arhitectură şi inginerie
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
Artele spectacolului		
Creația de opere (muzicale, coregrafice, lirice, dramatice etc.)	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
Activitățile orchestrelor, companiilor etc.	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
	Parte din 92.34:	activități diverse ale spectacolului
Organizare de festivaluri	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi?
Organizare de spectacole (dans, muzică, teatru etc.)	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
Activități în săli de concerte, de dans, de teatru	Parte din 92.32:	gestionarea sălilor de spectacole
Servicii legate de producția de spectacole (inclusiv agenți artistici)	Parte din 92.72:	alte activități recreative
	Parte din 92.32:	gestiune de săli de spectacole
	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi
Animație şi sensibilizare	Parte din 91.33:	organizații asociative
Învățământ	Parte din 92.34:	activități diverse de spectacole
	Parte din 80.30:	învățământ superior

	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?
Audio, audiovizual şi multimedia		
Creație cinematografică şi audiovizuală	Parte din 92.31:	artă dramatică şi muzică
Creație de opere multimedia	?	
Producție de filme pentru cinema	Parte din 92.11:	producția de filme cinematografice
Producția de alte filme	Parte din 92.11:	producția de filme cinematografice
Producția de emisiuni radio	Parte din 92.20:	activități de radio şi televiziune
Producția de emisiuni televizate	Parte din 92.20:	activități de radio şi televiziune
Editare de opere multimedia	?	
Distribuție de filme	92.12:	distribuție de filme
Exploatarea sălilor de cinema	92.13:	proiecția de filme cinematografice
Festivaluri şi saloane	Parte din 74.84:	alte servicii către întreprinderi
Difuzare prin radio	Parte din 92.20:	activități de radio şi televiziune
Difuzare prin televiziune	Parte din 92.20:	activități de radio şi televiziune
Activități culturale	***Clasele din NACE corespunzătoare (cont.)***	
Difuzare de opere multimedia	?	
Editare de înregistrări sonore şi audiovizuale	22.14:	editare de înregistrări sonore
Comerțul înregistrărilor sonore şi audiovizuale	Parte din 52.45:	comerț cu amănuntul cu aparate electrocasnice şi de radio/tv
	Parte din 51.43:	comerț de gros cu aparate electrocasnice şi de radio/tv
Comerțul cu opere multimedia	?	
Învățământ	Parte din 80.30:	învățământ superior
	Parte din 80.42:	diverse forme de învățământ şi formare continuă?

Notă: Semnele de întrebare semnifică faptul că aceste clase nu au fost identificate în NACE sau că există îndoieli legate de această corespondență.

***Sursa**: 6, p. 438-440.*

BIBLIOGRAFIE

1. Aisenson, Diana, *La Orientacion Vocacional como Dispositivo Articulador de Educacion, Trabajo y Salud*, “Revista de Psicologia”, no. 4, Instituto de Investigaciones, Facultad de Psicologia, U.B.A., Buenos Aires, 1997
2. Aisenson, Diana, *La transition école/monde du travail. Programme de formation et d’orientation pour l’instruction professionnelle des jeunes*, comunicare prezentată la Conferința AIOSP “Cariera: şansă sau planificare?”, Braşov, România, 1997
3. Becker, S. Gary, *Capitalul uman. O analiză teoretică şi empirică cu referire specială la educație*, All, Bucureşti, 1995
4. Bejan, Ştefania, *Exigențe profesionale în mass-media*, în “Caiete sociologice – Revistă a Institutului Social Român”, nr. 3, 2005
5. Briggs, Asa; Burke, Peter, *Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet*, Polirom, Iaşi, 2005
6. Cardona, Jeannine, *Les statistiques culturelles européennes: Bilan et perspectives*, în “Actes du Colloque international sur les statistiques culturelles”, Montréal, 2002, Québec, Institut de la Statistique du Québec, 2002
7. Drăgan, Ioan, *Paradigme ale comunicării de masă*, Şansa, Bucureşti, 1996
8. Drucker, F. Peter, *The New Society of Organizations*, “Harvard Business Review”, No. 70, 1992
9. Fentrie, Michel; Verdier, Eric, *Entreprises et formations qualifiantes. Une construction sociale inachevée*, în revista “Sociologie du travail”, no. 4, Dunod, Franța, 1993
10. Gadrey, Jean, *La modernisation des services professionnels: rationalisation industrielle ou rationalisation professionnelle*, în “Séminaire Industrialisation de la formation”, 1994
11. Guichard, J., *L’école et les représentations d’avenir des adolescents*, Paris, Presses Universitaires de France, 1992
12. Hodkinson, Phil, *Careership: A sociological theory of career decision making*, comunicare susținută în cadrul Conferinței AIOSP “Cariera: şansă sau planificare?”, Braşov, 1997
13. Jahoda, Marie, *Empleo y Desempleo: Una Analisis Socio-Psicologico*, Ediciones Morata, S.A., Madrid, 1982

14. Mignard, Patrick, *Formation, orientation et marché du travail*, comunicare prezentată la Conferința AIOSP "Cariera: şansă sau planificare?", Braşov, 1997

15. Moeglin, Pierre (coord.), *Industriile educației şi noile media*, Polirom, Iaşi, 2003

16. OECD, *Measuring What People Know. Human Capital Accounting for the Knowledge Economy*, 1996

17. Randall, David, *Jurnalistul universal, ghid practic pentru presa scrisă*, Polirom, Iaşi, 1998

18. Rieffel, Rémy, *Pour une aproche sociologique des journalistes de télévision*, în "Sociologie du travail", no. 4/1993, Franța

19. Salade, Dumitru, *Educația şi orientarea – procese complementare?*, comunicare prezentată la Conferința AIOSP "Cariera: şansă sau planificare?", Braşov, 1997

20. Senge, Peter M., *The Fifth Discipline: The Art & Practice of the Learning Organization*, New York, Doubleday, 1990

21. Strauss, A.*, Transformations of Identity*, în A.M. Rose (coord.), "Human Behaviour in Social Processes", London, 1962

22. Stueart, D. Robert; Moran, B. Barbara, *Library and Information Center Management*, B.N.R., Bucureşti, 1998 (trad. Lucia-Mihaela Viteowsky)

23. Tremblay, Gaëtan, *Le discours théorique sur les industries culturelles*, Presses de l'Université du Québec, Montréal, 1990

24. Voicu, Bogdan, *Capitalul uman: componente*, *niveluri, structuri. România în context european*, în "Calitatea vieții", nr. 1-2, C.I.D.E., Bucureşti, 2004

Notă: La realizarea interviurilor şi a studiilor de caz prezentate în această lucrare am primit un sprijin substanțial de la studenții anilor terminali ai Facultății de Jurnalism, Universitatea "Hyperion", promoțiile 2003-2005.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 188-189/2005

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

EDUCAȚIA ŞI ÎNVĂȚAREA PE TOT PARCURSUL VIEȚII, MAI MULT DECÂT FPC/EA. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

dr. Steliana PERȚ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. INTRODUCERE 843
2. ÎNVĂȚAREA PE TOT PARCURSUL VIEȚII - PILON AL SOCIETĂȚII SEC. XXI 846
3. CARACTERUL DUAL AL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚARE 850
4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII (EFPPV) – O NOUĂ VIZIUNE ŞI OPȚIUNE. CARACTERISTICI ALE EFPPVÂ 854
5. ÎNVĂȚAREA – PILON AL CONSTRUIRII ŞI DEZVOLTĂRII SC. PRECIZĂRI CONCEPTUALE 865
6. EDUCAȚIA ŞI TRAININGUL -„INDUSTRIE" ÎN DEZVOLTARE RAPIDĂ 868
7. SPAȚIUL ACADEMIC EUROPEAN - UN PROCES EFERVESCENT DE CREARE ŞI CONSOLIDARE A ÎNVĂȚĂRII 875
8. MEMORANDUMUL PRIVIND EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII – DOCUMENT DE REFERINȚĂ AL ÎNVĂȚĂRII ÎN SEC. XXI 884
8. UNELE CONCLUZII 898

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 900

"Trăim în epoca cunoaşterii şi a informației marcată atât de oportunități cât şi de pericole... Succesul sau eşecul indivizilor şi al națiunilor, cât şi prosperitatea omenirii depinde de modul înțelept în care reuşim **să ne dezvoltăm resursele umane.**
În secolul 20, elementele tangibile cum ar fi capitalul, munca, resursele naturale au reprezentat forța motrice a dezvoltării economice. Dar, în noul secol, elementele intangibile cum sunt informația şi **creativitatea** vor oferi națiunilor un **țel competitiv. Î**n consecință, ***dacă reuşim să dezvoltăm potențialul cetățenilor noştri, hrănind spiritul creator, indivizii şi națiunile vor deveni bogate,*** chiar dacă nu dispun de prea mult capital, forță de muncă sau resurse naturale... **Națiunile care au rămas în urmă cu industrializarea în secolul 20 pot contracara sărăcia şi pot realiza creşterea economică prin dezvoltarea cu succes a *resurselor umane?*"**

Kim Dae Jung, preşedintele Republicii Coreea

1. INTRODUCERE

Fără îndoială că mileniul al treilea debutează sub auspiciile unor provocări care pun în fața cercetării din domeniile tehnologice, economice, sociale şi politice, a decidenților, a societății civile, a fiecărui cetățean, o mulțime de probleme de mare anvergură, complexitate şi dificultate, a căror rezolvare acceptabilă pentru toți aşteaptă reacții, răspunsuri şi soluții pe măsură.

"Societatea informațională bazată pe cunoaştere înseamnă mai mult decât progresul tehnologiei şi al aplicațiilor informaticii şi comunicațiilor", remarca academicianul Florin Gh. Filip, ea integrând şi dimensiunile sociale (cu impact asupra îngrijirii sănătății, solidarității şi protecției sociale, muncii, educației şi formării continue etc.); ambientale (cu impact asupra utilizării resurselor şi protecției mediului), culturale (care priveşte conservarea patrimoniului cultural, promovarea pluralismului cultural, dezvoltarea industriei multimedia şi a producției cu conținut informațional) şi economice (referitoare la dezvoltarea unor noi paradigme ale economiei digitale şi ale noii economii bazate pe cunoaştere, inovare, cultură antreprenorială şi managerială, educarea cetățeanului şi a consumatorului)". (Filip Gh. Florin, 2001,). În acest cadru pluridimensional nu este mai puțin adevărat că găsirea unor soluții durabile, credibile şi acceptate de populație este o întreprindere dificilă într-o lume în schimbare alertă, segmentată, confruntată deja cu o mulțime de

probleme şi fenomene care necesită nu numai soluții globale, de tipul "creştere şi dezvoltare durabilă", "crearea societății cunoaşterii şi a societății informației" etc., ci, mai ales soluții particularizate, coerente şi adaptate mediului economic şi social din fiecare țară, dar convergente într-o lume din ce în ce mai globalizată. Cu atât mai mult cu cât, pe stratificările/segmentările create în decursul dezvoltării societății, devenite cronice, noile tehnologii ale informației şi comunicațiilor generează, la rândul lor, în plan economic, social, cultural şi ambiental concomitent cu performanțele economice, sociale, educaționale, de ameliorare a mediului de necontestat (este drept uneori inferioare celor aşteptate sau costurilor implicate), noi segmentări, noi compartimentări, noi inegalități între acestea segmentarea digitală „digital divide", fractura numerică cu cele patru linii de demarcație ale sale şi anume: nivelul venitului şi respectiv nivelul de viață; nivelul de educație şi formare profesională; vârsta; poziția geografică a țării, regiunii, zonei etc. (Human Development Report, 2001).

În ceea ce priveşte educația, potrivit opiniilor din lumea ştiințifică cu multă acoperire în realitate, aceasta "... apare ca o restricție care acționează înaintea restricției financiare şi a tehnologiei" (Oliver Storch,' 2002); Gheorghe Zaman, 2001. In susținerea acestei opinii două elemente ni se par esențiale:

a) cei care lucrează în domeniul "net-work-ului" sunt, de regulă, persoane de înaltă competență, cu pregătire superioară. Aşa de pildă, în SUA, 30% din numărul total de lucrători au diplomă universitară; în China -60%, în Mexic – 67%, în Regatul Unit – 50%, în Irlanda – 70%;

b) dacă avem în vedere competențele lingvistice este interesant de relevat că, la sfârşitul mileniului al doilea, 86% din paginile WEB erau în limba engleză, 2,4% în franceză, 0,5% în germană, în condițiile în care peste 5 miliarde de persoane din populația globului nu cunosc limba engleză. S-ar putea vorbi, fie de un *"monopol" al accesului la informație şi/sau cunoştințe,* impus prin competențe lingvistice, fie de o tendință de mai lungă durată de transformare a limbii engleze în limba în care se va realiza aproape exclusiv comunicarea în mileniul 3 şi după. În oricare dintre situații o parte a populației globului rămâne în afara rețelelor net-work, este discriminată, concomitent pe mai multe planuri, intrând în categoria populației marginalizate.

Vârsta, privită global, la rândul ei, este o restricție. În mod firesc aceasta „lucrează" în favoarea celor mai tineri. În Franța, de exemplu, dar nu numai, 80% dintre internauți au vârsta cuprinsă între 15-49 ani, în condițiile în care îmbătrânirea demografică este accentuată.

În fine, aşa cum este prezentat în literatura de specialitate, portretul robot al utilizatorului de computer şi internet: tânăr în vârstă de 30 – 35 de ani, cu pregătire universitară, face încă puține cumpărături *on-line,* foloseşte internetul pentru a se informa şi a-şi gestiona veniturile. (Oliver Storch, 2000). Chiar dacă între timp caracteristicile demografice, cultural – educative – formative şi comportamentale ale acestui portret au evoluat considerabil ca profunzime sau ca extindere a unor limite, în linii mari „portretul" prezentat îşi

păstrează însă valabilitatea. Mai mult, este de natură „să impună" schimbări importante în ceea ce priveşte pachetul „cunoştinţelor de bază pentru toţi" (A Memorandum on Lifelong Learning, 2000).

Noua economie, privită ca simbioză a unei noi revoluţii tehnologice (TIC) şi a uneia economice, creează noi oportunităţi, generând, concomitent, noi provocări, tensiuni şi presiuni la scară naţională, regională, globală. În acest cadru, lumea ocupării şi structurile ocupaţionale, diviziunea muncii şi conţinutul activităţilor, al tehnicilor şi tehnologiilor de producţie vor fi şi sunt supuse unor presiuni şi tensiuni puternice. Se schimbă modelele de ocupare, mecanismele de management şi gestionare a resurselor de muncă, apar noi activităţi, seturi de calificări şi competenţe în timp ce altele dispar; învăţarea pe tot parcursul vieţii devine o necesitate *sine qua non* a adaptării la noile cerinţe tehnologice, ale progresului în carieră, ale integrării în societate, ale sporirii performanţelor economice şi sociale. Şi, de ce nu, a dezvoltării personale, a însuşirii a noi şi noi competenţe şi deprinderi, a participării la viaţa civică, a reproducţiei la cote calitative superioare a capitalului uman. *În primă şi ultimă instanţă, din restricţie şi mecanism de excluziune economică şi socială, educaţia permanentă este necesar să devină şi devine tot mai mult o prioritate politică, economică şi socială, un mecanism de prim ordin ai depăşirii unora din limitele care stau în calea creării/dezvoltării societăţii cunoaşterii – societăţii informaţiilor, a "noii economii".*

În context european, devine mecanism fundamental al realizării convergenţei economice şi a celei a sistemelor de învăţare, suport al întăririi coeziunii economice şi sociale, al construcţiei noii Europe. *(Strategies for jobs in the Information Society,* 2000).

Nu întâmplător Strategia Lisabona revizuită – Lisabona 2 – pune un accent mai mare pe creşterea economică şi crearea de locuri de muncă. „Prin modernizarea pieţelor muncii – remarca Comisarul european pentru ocupare, afaceri sociale şi egalitate a şanselor, Vladimir Spilda, noi putem să ajutăm oamenii să sesizeze oportunităţile pe care economia globală le oferă... beneficiile creşterii economice şi a locurilor de muncă din UE trebuie să conducă la prosperitatea fiecăruia în societate. Scopul este de a echipa individul pentru a se adapta schimbărilor sociale protejând, în acelaşi timp, grupurile cele mai vulnerabile ale membrilor societăţii" *(The Social Agenda 2005-2010).* Aşadar, în Strategia Lisabona revizuită creşterea economică şi crearea de locuri de muncă sunt priorităţi de vârf, capabile să răspundă schimbărilor care derivă din globalizare şi din îmbătrânirea populaţiei UE.

2. ÎNVĂȚAREA PE TOT PARCURSUL VIEȚII - PILON AL SOCIETĂȚII SEC. XXI

Educația şi învățarea sunt piloni principali, factori-cheie ai progresului economic şi uman al oricărei societăți. Dar, îşi poate îndeplini acest rol şi funcțiile, care derivă din ei, numai atunci şi numai în măsura în care sunt racordate, în egală măsură, la nevoile societății şi ale indivizilor, în care sunt integrate unei strategii globale de dezvoltare, în care componentele reformelor într-un domeniu extrem de sensibil cum este cel al învățării sunt armonizate, iar secvențial şi temporal bine ierarhizate. Educația şi trainingul realizate fără o concepție clară pe termen mediu şi lung, fără a lua în considerare legăturile organice dintre lumea şcolii şi cea a muncii, ca şi pe cele dintre cerințele economiei şi societății şi aspirațiile indivizilor – între care există în mod obiectiv întotdeauna una ecart, dar care nu totdeauna poate fi şi depăşit – se pot transforma într-o restricție/o constrângere a dezvoltării. Mai mult, aceasta poate fi şi este o restricție care apare şi este resimțită înaintea celei financiare (Oliver Storch, 2003), evident cu valențe de amplificare a acesteia din urmă.

Educația inițială şi cea continuă dețin o poziție-cheie, de mecanism/factor şi rezultat al creării şi dezvoltării societății cognitive. În procesul de dezvoltare "industria educației" este concomitent o *restricție* – prin resursele financiare şi costurile pe care le implică, dar şi *suport absolut necesar* pentru avansul societății cognitive. Ea intervine pe mai multe direcții simultan:

- generării continue a noi şi noi cunoştințe, capitalizării şi diseminării acestora, creării uneia din condițiile *sine qua non* a accesului la informație. "Educația şi formarea – remarca Dominique Foray – sunt evident în centrul problemelor de ajustare a aptitudinilor, competențelor şi constrângerilor economiei bazate pe cunoaştere. Dar, competențele care se cer însuşite sunt multiple şi, în orice caz, ireductibile la ştiința utilizării calculatorului. Acestea sunt în mod global competențele cognitive şi interactive a căror însuşire este necesar să fie facilitată" (Dominique Foray, 2000);
- "producerii" competențelor necesare creării şi difuzării noilor cunoştințe. Altfel spus este "laboratorul de creare" a potențialului inovativ,. cognitiv al noii societăți SC – SI;
- "producerii" de experți în preluarea/transferul noilor cunoştințe şi tehnologii şi utilizarea lor în cele mai diferite activități la cote de performanță înaltă;
- "a dezvoltării educației de bază pentru toți", a creării deci a trunchiului comun de cunoştințe, deprinderi şi abilități pe care se pot grefa şi dezvolta noi cunoştințe, un nou potențial de cunoaştere, deprinderi şi

comportamente viitoare în consens cu nevoile sociale de competențe, ca şi cu cele de progres în carieră, de participare etc. Acesta este, în fapt, fundamentul pe care se altoieşte în toată complexitatea sa învățarea pe tot parcursul vieții, ca garant al progresului în carieră, a însuşirii de noi competențe, a unor noi comportamente şi aptitudini de adaptare, de mobilitate, de acceptare şi, mai ales, de anticipare a schimbării, manifestate la nivel de companie, local şi respectiv de individ.

Acestea din urmă sunt argumente de prim ordin pentru care considerăm că abordarea "învățării continue" din perspectiva creării/dezvoltării SC – S! are o relevanță deosebită pentru viitorul României pentru viteza cu care ea devine din "lider probabil" – "lider efectiv" al noii societăți. Mizăm totodată pe progresele – deocamdată limitate şi mult discutate – ale reformei învățământului şi ale instituționalizării *de facto* a învățării continue", ale potențialului de învățare-creare-utilizare a noilor tehnologii ale capitalului uman din România.

În lumina experienței de până acum – este nevoie de deplasarea centrului de greutate al educației inițiale şi continue, al educației pe tot parcursul vieții spre comunitățile locale, spre companii şi individ. Totodată este nevoie de sporirea responsabilității actorilor sociali în aria lor de competență în acest domeniu vital pentru progresul economic şi social cu deosebire, de a face din fiecare comunitate, companie, instituție o şcoală a învățării continue. Funcția de educație şi formare profesională şi mai ales de adaptare, perfecționare în raport cu dinamica previzibilă într-un anumit orizont de timp a dezvoltării unei companii – care în ultimul deceniu s-a diluat până la dispariție – se cere să fie aşezată la locul cuvenit. Înainte de a fi o cerință a UE, reflectată în SEO, PANO, în JAP, JIM etc., o astfel de abordare strategică şi tactică este/ar trebui să fie o necesitate resimțită la fiecare nivel al organizării sociale, o prioritate națională, o prioritate a fiecărei companii şi comunități. Aceasta este nu una, ci principala cale de sporire a competitivității firmelor româneşti, de creştere a capacității acestora de a face față forțelor concurentiale pe piața internă a UE. Iar, cine nu înțelege la timp acest comandament sau consideră că învățarea este un proces prea costisitor riscă să piardă, mai devreme sau mai târziu să fie scos de pe piață.

În mileniul al treilea, în care abia am păşit, educația devine tot mai mult nu numai factor al creşterii economice endogene, ci şi un mecanism cu rol major în dezvoltarea umană durabilă. În zilele noastre, problematica educației continue este mult mai complexă. Aşa cum procesul cognitiv este un proces istoric, de acumulare /dezvoltare a cunoştințelor care, periodic, cu viteze din ce în ce mai sporite şi în forme tot mai sofisticate este "întrerupt" de revoluții tehnologice (care par a pune sub semnul întrebării continuitatea), tot astfel învățarea formală, nonformală şi informată este un proces continuu în care unele cunoştințe, aptitudini şi deprinderi care dau conținutul pachetului de

competențe necesar exercitării unor activități devin obsolente, apărând nevoia dezvoltării altora şi respectiv a însuşirii unora noi. Aceasta, în primă şi ultimă instanță, necesită studierea, identificarea noilor nevoi, predictibilitate şi respectiv transmiterea şi preluarea lor, de la caz la caz, în sistemul formal, nonformal şi/sau informai al educației pe tot parcursul vieții, programe şi tehnici de învățare adecvate, sisteme de evaluare şi certificare bazate pe criterii unice, universal valabile. În condițiile economiei şi societății bazate pe cunoaştere, caracteristica dominantă a procesului de educație rezidă în "învățarea pe tot parcursul vieții", aceasta devenind, astfel, pilon şi mecanism al progresului economic şi social.

În opinia noastră, aceasta este noua paradigmă a procesului instructiv-educativ care are ca punct de start şi vector al evoluției *formarea deprinderii de* "a *învăța să înveți". Î*n măsura în care ştii, vrei şi poți învăța continuu, devii un cetățean activ, implicat în viața cetății, capabil să conciliezi diversele laturi ale vieții (viața profesională cu cea de familie, de exemplu). Din acest punct de vedere învățarea nu mai este doar apanajul unei anumite cohorte de vârstă, ci se extinde, într-un fel sau altul la întreaga populație activă şi dincolo de aceasta.

Este printre altele şi motivul pentru care considerăm că provocările lansate de *Raportul Faure,* cu mai bine de trei decenii în urmă, sunt pe deplin actuale.

În lucrarea sa *Omenirea la răspântie* Radovan Richta remarca încă în 1970: "Nu este o exagerare când afirmăm că societatea care va dispune de cel mai bun sistem ştiințific de învățământ şi – în general – cultural va ocupa în viitor în lume o poziție asemănătoare celei ocupate pe vremuri de statul cu cele mai mari bogății naturale si, mai târziu, de statul cu cel mai mare potențial industrial (Radovan Richta, 1970).

Aşa dar, EDUCAȚIA concepută ca un proces complex orientat cu fața spre practică, spre nevoile viitorului şi ale individului, ca un proces continuu în sfera de cuprindere a căruia intră mai mult decât populația activă, realizat în forme şi în formule dintre cele mai variate – instituții publice şi instituții private, parteneriat public – privat, educație formală, nonformală şi informată, este concomitent o RESTRICȚIE şi un PiLON/MECANISM ai creării economiei bazate pe cunoaştere, ai dezvoltării tehnologiei informaționale şi comunicațiilor, ai sporirii productivității, competitivității şi veniturilor.

O RESTRICȚIE. De ce?

Teoria şi practica socială mai ales atestă, fără nici cea mai mică ezitare, că, pe de o parte, avansul procesului cognitiv este puternic şi pozitiv corelat cu stocul de cunoştințe şi calitatea acestora la un moment dat; pe de altă parte inputul de noi şi noi cunoştințe, abilități etc. acumularea masei critice de competențe necesară condiționează nu numai dimensiunile şi forța de penetrare, noua revoluție tehnologică ca atare, ci şi procesul de transfer şi

utilizare a rezultatelor acestora în producție. În ultimă analiză, o creştere economică sănătoasă şi durabilă, o mai echitabilă distribuție a fructelor acesteia, ca unele dintre problemele fundamentale ce se cer soluționate prin decizii cel mai adesea politice devin premise fundamentale a creării şi dezvoltării SC – SI, a economiei bazate pe cunoaştere.

Atributul de "restricție a educației", indiferent de forma sa de manifestare, poate atrage după sine deraieri de la traiectoria normală, abateri în raport cu tendința istorică a cunoaşterii se cere interpretată ca un prag-limită inferioară (potențial) al creării, transferării şi folosirii noilor realizări tehnologice şi evident a cunoaşterii însăşi, un prag care în mileniul 3 se cere depăşit.

De ce un **PILON/MECANISM** al SC – SI?

Avem, în acest caz în vedere capacitatea sistemului de educație (formal, nonformal şi informal) de a produce competențe, „excelență" şi elite, de a veni în întâmpinarea cerințelor pieței muncii, a formării noilor structuri ocupațional-profesionale şi de calificări determinate de modificările în diviziunea muncii, în cultura organizațională a companiilor în managementul pieței muncii, etc. Este, în principal vorba, ca prin conținuturile sale, prin crearea unor pachete de competențe, prin instituționalizarea *de facto* a învățării pe tot parcursul vieții să se evite decalibrările, rupturile, chiar, dintre oferta sistemului educațional şi de formare profesională (piața educației şi a trainingului) şi nevoile pieței muncii aşa cum apar ele într-un moment sau altul, precum şi în raport cu aspirațiile de progres în carieră şi de prosperitate ale individului.

3. CARACTERUL DUAL AL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚARE

Din perspectiva mobilității şi adaptabilității capitalului uman, sistemul de educație şi training are un caracter dual:

- pe de o parte, înainte de toate, prin procesul de educație şi formare inițială (dar nu numai) se dă naştere unei anume compartimentări, structuri a sistemului de calificări cu o marjă mai mare sau mai mică de rigiditate, de inerție;
- pe de altă parte, dinamica vieții economice şi sociale cere flexibilitate, mobilitate a structurilor de ocupare, a forței de muncă în general. Dacă cu circa 50 -60 de ani în urmă acest proces era lent, se schimba cel mult în cursul unei generații, în condițiile mileniului trei devine deosebit de alert. Ceea ce ridică numeroase probleme privind organizarea şi conținuturile învățării, flexibilizarea structurilor ocupațional-profesionale şi de calificare. Mai mult, o serie de competențe, care până nu demult intrau în portofoliul de competențe ale unor ocupații, devin **competențe ale educației pentru toți** ale căror baze se pun în învățământul primar şi gimnazial ($ISCED_1$ şi $ISCED_2$). Avem în vedere competențele lingvistice, competențe inițiale minime de lucru cu computerul, ca şi o serie de competențe comportamentale, educație civică, participare la viața comunității antreprenoriale, gestionare a propriului buget etc. Ceea ce implică un grad mai înalt de descentralizare, o mai mare responsabilitate a actorilor locali şi a companiilor în procesul de educație şi formare profesională.

În fine, la toate nivelurile organismului social-economic există încă reminiscențe (uneori foarte puternice) ale unei concepții de mult depăşite, potrivit căreia "cheltuielile cu formarea umană sunt cheltuieli de consum, costuri. Şi, ca atare, pe seama "sacrificării" acestora se pot face economii. În realitate, însuşi Adam Smith, la timpul său, a arătat că aceste cheltuieli bine făcute şi judicios folosite sunt investiții eficiente (Adam Smith, 1962). În zilele noastre, în permanență, semnalele cu privire la rolul şi funcțiile învățării pe tot parcursul vieții sunt tot mai numeroase şi pertinente.

Reforma sistemului de educație şi training din țara noastră – deşi indiscutabil a înregistrat progrese incontestabile – mai are încă multe de făcut (Arjen Deij, Mircea Bădescu, 2003. Altfel spus, adesea educația a acționat ca o restricție a reformelor şi dezvoltării economiei, forța de muncă din varii rațiuni nefiind suficient pregătită să accepte schimbările ocupațional-profesionale, comportamentele pe care reformele economice şi sociale în perioada de tranziție ie presupuneau şi impuneau. De aici şi unele costuri suplimentare, nenecesare ale tranziției în România pe care vrând-nevrând le-a suportat întreaga populație, dar mai ales păturile cele mai defavorizate ale acesteia. Ca

atare, deopotrivă sub aspect instituțional-constructiv, temporal şi structural-funcțional, comportamental ca şi sub cel al conținutului *(curricula),* al evaluării şi certificării competențelor – cu toate eforturile care nu pot fi subestimate – mai sunt încă zone insuficient acoperite sau pete gri sau albe. Ceea ce, în ultimă instanță, dacă avem în vedere procesul de învățare ca un proces continuu pentru toți cetățenii este şi o măsură a ceea ce România mai are de făcut pentru ca în 2010 să atingă obiectivul stabilit de Consiliul European de la Barcelona (martie 2002), acela de *"...a face din sistemele de educație şi formare profesională pe tot parcursul vieții o referință calitativă pentru întreaga lume".*

Studierea formării profesionale continue, a educației şi formării profesionale pe tot parcursul vieții (EFPPV) se poate realiza pe două direcții: pe verticală *(lifelong learning* (LLL) şi respectiv pe orizontală *(life wide learning* (LWL). Această abordare a învățării se sprijină pe cel puțin două argumente.

Prima dintre acestea derivă din deciziile strategice ale Consiliului European de la Lisabona (martie 2000), respectiv "...existența unui consens politic în creştere în conformitate cu care investiția în calificările şi competențele oamenilor şi în actualizarea lor constantă este crucială (s.n.) pentru a răspunde provocării strategice de a face din Europa cea mai competitivă, dinamică şi inclusivă societate şi economie bazată pe cunoaştere din lume până în anul 2010" (Haralabos Fragoulis, 2003).

A doua – din perspectiva EFPPV România nu ocupă un loc de invidiat. Dimpotrivă – potrivit informațiilor Eurostat, CEDEFOP, UNESCO, UOE ca şi a unor cercetări naționale, distanța care ne desparte de țările membre UE (UE 15 şi respectiv UE 25) este mare. Ca atare, în acest domeniu, în anii care urmează, România va trebui să facă eforturi deosebite instituționale, financiare, de mobilizare şi implicare a actorilor sociali, de marketing al pieței muncii, de stabilire a priorităților, de monitorizare şi evaluare a procesului de EFPPV etc. pentru a atinge parametrii stabiliți prin strategia de la Lisabona, completați şi dezvoltați de Consiliul European de la Stockholm (martie 2001) şi Barcelona (martie 2002). Sigur, având în vedere distanțele față de SUA, aceste obiective, orientări sunt dificile şi ambițioase, cu atât mai mult cu cât necesită ca prioritate *o nouă mentalitate şi noi comportamente* (pentru înțelegerea corectă a filozofiei Modelului Social European şi a întreprinde acțiuni pe măsura rolului şi funcțiilor formării şi dezvoltării RU în societatea viitorului) de către toți participanții la un proces de o anvergură deosebită, un proces multidimensional, cu finalități multiple. Avem în vedere reglementările legislative şi instituționale care, prin definiție, sunt de competența puterii politice (guvern, parlament), răspunderile şi implicarea partenerilor şi actorilor sociali reprezentativi la nivel național, sectorial, regional, a furnizorilor publici şi respectiv privați de servicii de formare profesională inițială şi continuă, de servicii de orientare şi consiliere profesională, a companiilor, angajatorilor şi angajaților şi nu în ultimul rând, "armata formatorilor" şi respectiv a "soldaților", a "clienților" ce au nevoie de instruire periodică pe parcursul vieții lor

active şi – se pare, în proporție crescândă – postactive. Sigur, pentru România se pune cu acuitate, în acest moment, problema actualizării şi îmbogățirii, a restructurării sistemului de competențe de bază şi cheie, a sporirii "apetenței" pentru învățare permanentă prin punerea în operă a unor mecanisme adecvate, pentru **forța de muncă activă –** cea prezentă deja pe piața muncii sau (din păcate) şi pentru cea care va intra pe piața muncii în anii ce urmează.

Caseta nr. 1

Noile abordări/orientări lansate la Summitul UE din primăvara anului 2005

- UE se află în fața unei duble provocări: a stagnării ratei de ocupare a forței de muncă şi a productivității scăzute a muncii comparativ cu SUA. În prezent, productivitatea muncii creşte în SUA de două ori mai repede decât în Europa; Europa nu investeşte destul – 1,7% pe an comparativ cu 5,4% în SUA. De asemenea, există un ecart important în ceea ce priveşte cerceta rea-dezvoltarea; SUA cheltuiesc pentru CD mai mult decât Europa. Aceste trenduri dacă nu vor fi stăpânite, există riscul de „cădere" a ratei de creştere economice până la 1% (ceea ce reprezintă o treime din nivelul necesar pentru atingerea obiectivelor de la Lisabona).
- Summitul de la Lisabona a stabilit un „nou set integrat de directive" destinate să susțină redresarea slabelor performanțe ale Europei în materie de creştere economică şi relansarea creării de locuri de muncă. Recomandând prioritățile concrete pentru anii 2005-2008, directivele pun în funcțiune o strategie integrată la nivel macro şt microeconomic şi politici adecvate de ocupare.
- Obiectivele globale ale Strategiei de la Lisabona din martie 2000 se mențin: **ocuparea deplină, calitate şi productivitate, coeziune socială şi teritorială şi înainte de toate, modernizarea sistemelor de protecție socială.**
- Noul set de directive dedicat „ciclului vieții de muncă" se adresează pro-blemelor cu care se confruntă toate categoriile de vârstă, încercând să răspundă la nevoi cum sunt:
  - implementarea politicilor de ocupare care să conducă la: ocupare deplină, îmbunătățirea calității şi productivității muncii, întărirea coeziunii sociale şi teritoriale;
  - promovarea unei noi abordări a ciclului vieții de muncă *(life cycle approach to work);*
  - asigurarea unei piețe a muncii inclusive pentru cei ce caută un loc de muncă şi pentru persoane dezavantajate;
  - o mai bună identificare a cererii pieței muncii;
  - promovarea flexibilității, combinată cu securitatea ocupării şi reducerea segmentării pieței muncii;
  - asigurarea prin ocupare a unui salariu remuneratoriu şi a altor costuri de dezvoltare *(employment-friendly wage...).*
- Creşterea şi îmbunătățirea investiției în capitalul uman.
- Adaptarea sistemelor de învățământ şi training în consens (ca răspuns) la creşterea de noi competențe.

Actualele directive – mai reduse ca număr – sunt concentrate pe măsuri esențiale, reprezentând nucleul politicii UE în domeniu.

În plus, este necesar să avem în vedere că magnitudinea şi viteza acestui proces vor fi – dacă vrem nu numai să ținem pasul, ci să micşorăm şi disparitățile-considerabil mai mari în România comparativ cu țările membre ale UE. Deşi EFPPV se referă la întregul organism economico-social, zona în care acțiunile pot şi trebuie să prindă viață este **firma/compania, nivelul local.** Aici se cunosc, se depistează cel mai bine noi cerințe şi nevoi, se acționează în parteneriat pentru a răspunde acestora. Or, deocamdată, la aceste niveluri întâlnim *"insule" de* practici excelente şi, exagerând poate, *„un ocean"* de aşteptare pentru ca factori din exteriorul întreprinderii să le rezolve problemele.

În toate aceste judecăți nu putem să nu amintim că România, în ciuda dificultăților cu care se confruntă, dispune de un important potențial pentru a se apropia şi alinia țărilor care în prezent sunt portdrapelul SC – SI.

Sistemul de educație din România a produs şi produce – ce-i drept la scară redusă – competențe de înaltă valoare, de excelență, care, în prezent, din rațiuni bine cunoscute şi frecvent discutate, lucrează la prestigioase universități şi centre de cercetare din țările dezvoltate şi prea puțin în țară.

Sistemul de învățământ terțiar a fost recent restructurat – ca domenii de activitate, ca durată a studiilor, ca finalități etc. Din anul universitar 2005/2006 acesta va începe să funcționeze. Aşa cum este conceput, acesta este convergent cu cel din țările membre ale UE, se integrează în „spațiul european al învățământului superior" (Bologna, 1999). În acest mod se creează condițiile de echivalare şi recunoaştere a studiilor la nivel european.

4. EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII (EFPPV) – O NOUĂ VIZIUNE ŞI OPȚIUNE. CARACTERISTICI ALE EFPPVÂ

"Calitatea educației şi învățarea pe tot parcursul întregii vieți (EFPPV; LLL; LWL) se află în centrul dezbaterii din comunitate şi constituie una din prioritățile acțiunii UE pentru jumătate din cetățenii Europei. La începutul mileniului al treilea, educația şi trainingul sunt destinate să devină o investiție esențială pentru viitorul societăților şi un domeniu-cheie pentru cooperarea dintre țările europene. Uniunea Europeană crede cu fermitate că această cooperare va fi intensificată şi îmbogățită, iar existența (disponibilitatea) unui pachet de indicatori credibili şi comparabili asupra sistemelor de educație este o importantă cerință" (Viviane Reading, Pedro Solbes Mira, 2000).

Educația resurselor umane a fost totdeauna – explicit sau implicit – factor primordial al formării sistemului de competențe şi calificări de care economia şi societatea aveau nevoie la un moment dat. Un proces costisitor care necesită resurse variate, inegal ca sferă de cuprindere, calitate, nivel de calificare, contribuții la creşterea economică şi dezvoltarea societății şi a individului. În mod practic importanța care s-a acordat acestui factor a variat în timp. Astfel, conceptul de capital uman – prioritar în prezent pe agenda decidenților – a fost mai mult sau mai puțin uitat aproape două secole, pentru a fi (re)descoperit, (re)lansat în anii '60 de Gary Backer şi Jacob Mincer. Şi, exagerând poate, după o perioadă în care a făcut *"şcoală",* a intrat într-un con de umbră pentru ca în anii '90, în formule mult îmbogățite, sofisticate chiar să se transforme într-o prioritate a politicilor de investiții şi dezvoltare umană în țările dezvoltate.

Uniunea Europeană, în demersul său susținut de a face față provocărilor globalizării economiilor şi piețelor, edificării societății cunoaşterii şi informațiilor, propriei sale extinderi prin cuprinderea, într-o perioadă relativ scurtă de timp, a noi țări, ca şi eforturile de reducere a disparităților economice şi tehnologice față de SUA şi-a fixat la Consiliul European de la Lisabona ca obiectiv strategic pentru anul 2010 "...edificarea celei mai dinamice şi competitive economii şi societății inclusive din lume". Ideea de bază pe care se întemeiază o asemenea alegere rezidă în (re)actualizarea concepției potrivit căreia, pe termen lung – şi istoria este martor de netăgăduit al acestui proces secular – investițiile în capitalul uman se dovedesc cele mai avantajoase deopotrivă pentru companii, indivizi, comunități, economii naționale.

În economia cunoaşterii şi informațiilor – care marchează în prezent gândirea şi practica social-economică – factorul uman nu mai este pur şi simplu o resursă ca oricare alta, ci un ***veritabil activ strategic*** *a cărei formare şi valorificare impun schimbări de esență pe toate palierele organizării economiei şi societății, începând cu compania/firma şi continuând cu nivelul local, cu cel național şi internațional.*

În acest context, sumar schițat, una din țintele majore, prioritare ale UE a devenit **EFPPV (LLL; LWL).** Această opțiune strategică a CE nu este întâmplătoare; ea este rezultatul firesc al studierii şi înțelegerii mediului economic şi social, al concepției şi acțiunilor coordonate, promovate consecvent în ultimul deceniu al secolului 20 şi relansate la începutul secolului 21 **pentru toți cetățenii Europei,** considerați cel mai important **activ** pe care Europa-l posedă. *Pe cale de consecință, EFPPV devine vector fundamental al procesului de învățare permanentă, al formării, dezvoltării şi utilizării capitalului uman, "umbrela comună" care cuprinde toate formele de educație şi pregătire, toți factorii implicați care contribuie la realizarea acestui proces. Şi ceea ce ni se pare nou şi important, ei leagă în mod organic educația inițială – căreia îi inoculează şi conținuturi noi – de formarea profesională pe parcursul vieții active şi deseori postactive în strânsă legătură atât cu cerințele viitoare ale pieței muncii, cât şi cu aspirațiile şi potențialul resursei umane.*

Caseta nr. 2

Principalele acțiuni întreprinse de CE în direcția promovării conceptului de EFPPV în anii '90

1. 1995: transformarea Europei în *"societate a învățității" (learning society) – White Paper on Education and Training and Learning: Towards the Learning Society,* principala activitate umană, socială într-o asemenea societate este *învățarea continuă* (LLL).
2. 1996: declararea (pentru prima dată) a "Anului european al învățării pe tot parcursul vieții" *(European Year of Lifelong Learning):* atrage cu deosebire atenția asupra unor noi priorități ale politicilor educaționale în ceea ce priveşte conținuturile învățării, formarea unor comportamente active proînvățare – "a învăța să înveți", a unor noi norme, legități în ceea ce priveşte continuarea de-a lungul vieții a învățării şi formării profesionale.
3. Strategia Europeană pentru Ocuparea Forței de Muncă (SEO) a fost realizată ca urmare a deciziei Consiliului European de la Luxembourg (decembrie 1997). SEO este construită pe patru piloni: inserția profesională a tinerilor şi combaterea şomajului de lungă durată; dezvoltarea spiritului antreprenorial; adaptabilitatea întreprinderilor şi a lucrătorilor la dinamica vieții economice şi sociale; întărirea egalității de şanse. Practic, prin liniile directoare, recomandări anuale ca şi prin Planurile de Acțiune Naționale,

SEO (re)lansează la scară europeană conceptul de "ocupare deplină", punând în operă mecanisme de susținere practică a acestuia. Mai mult, în SEO se defineşte **învățarea pe tot parcursul vieții** ca: *"fiind o activitate deliberată şi neîntreruptă de învățare în scopul îmbogățirii cunoştințelor, deprinderilor şi priceperilor".* În plus, liniile directoare ale CE pentru SEO privesc atât dimensiunea sa verticală cât şi cea orizontală. De altfel, conceptual şi practic, Educația Permanentă (EP) şi Parteneriatul Social (PS) au calitatea de principii transversale care se regăsesc, dau substanță fiecăruia dintre pilonii constructivi ai SEO.

4. Publicarea de către CE în octombrie 2000 a "Memorandumului privind educația pe tot parcursul vieții" *(A Memorandum on Lifelong Learning);* lansarea unui larg proces de consultare a statelor membre şi a celor candidate cu privire la priorități, mecanisme, dificultăți, stimulente de LLL.
5. **Eurydice –** unitate de informare şi documentare a UE elaborează o anchetă privind educația permanentă: *Lifelong Learning: the Contribution of Education Systems in the Member States of the European Union, Eurydice Survey.*
6. **The European Center for Devefopment of Vocational Training** (CEDEFOP) produce sistematic informații şi analize privind sistemele de educație şi training, politicile, cercetările şi practicile în domeniu. Periodic publică rapoarte pe diverse teme. În anul 2003 a fost dat publicității raportul *Learning for employment, Second report on vocational education and training in Europe.*
7. **The European Training Fondation** (ETF), creată în baza unei decizii a Consiliului Europei din mai 1990 acordă sprijin financiar, uman şi asistență tehnică, noilor democrații din Europa Centrală şi de Est în reformarea sistemelor de învățământ şi formare profesională, Educația Adulților (EA), construcția instituțională a Dezvoltării Resurselor Umane (DRU), relațiile cu piața muncii, sistemul de competențe, evaluarea formării etc. De regulă, în fiecare țară studiile şi alte acțiuni concrete sunt derulate prin Observatoarele Naționale, în România prin "Observatorul Național Român" care funcționează în cadrul Institutului de Ştiințe ale Educației.

Sursa: EC, Brussels; Institutul de Ştiințe ale Educației (IŞE)

Figura nr. 1

EFPPV şi incluziunea socială

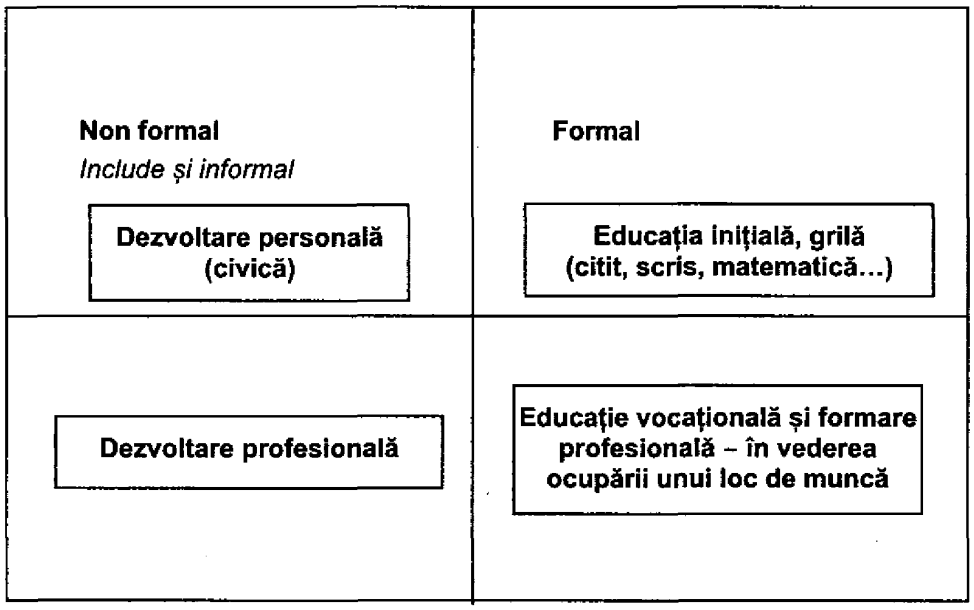

Sursa: *Danielle Colardyn, editor (2001), Lifelong Learning: Which Ways Foreward, College of Europe p.12.*

EFPPV este în prezent mai mult decât FPC, EA, EP. Fiecare dintre tipurile de educaţie prezentate în figura nr. 1 are anumite caracteristici, contribuie de o manieră specifică la dezvoltarea resurselor umane.

În literatura şi practica de specialitate se folosesc concomitent mai mulţi termeni pentru a reflecta conţinutul procesului de educaţie şi formare profesională pe tot parcursul vieţii. Dincolo de evoluţia acestui concept în timp, în raport cu schimbările din sistemul productiv, precum şi ale cererii formulate pe piaţa muncii, toate au un **conţinut comun,** ca expresie a **caracterului permanent al învăţării.** Ultimul concept apărut pe "piaţa educaţiei şi formării profesionale este cel de *"lifelong learning" (LLL)* sau *"apprentissage tout au long de la vie"* este şi cel mai complet definind învăţarea ca un proces continuu ce se desfăşoară pe toată durata vieţii. Este conceptul care oferă deschideri noi, incluzând practic toate formele de educaţie şi instruire profesională pe care un individ sau grupuri de indivizi, comunităţi le parcurg de-a lungul **vieţii active, respectiv pre şi post active.** Simultan însă, se folosesc încă doua concepte cel puţin: cel de *Formare Profesională Continuă* (FPC; CVT) care în bună măsură se suprapune cu cel de EFPPV şi cu cel de *Educaţie Permanentă* a *Adulţilor* care priveşte doar educaţia postiniţială. Sfera de

cuprindere a acestuia din urmă se limitează la populația adultă, respectiv populația în vârstă de 15 ani şi peste activă şi /sau inactivă.

Tabelul-machetă nr. 1

O abordare integrată a EFPPV

	Dezvoltare personală	**Educație inițială generală**	**Educație vocațională şi formare profesională**	**Dezvoltare profesională**
Fonduri (finanțare)	- nou prezit - fonduri publice	publice	publice şi private	private
Obiective	- promovarea democrației - egalitate - respect al pluralismului valorilor	Fundamente ale educației de bază	- educație vocațională şi calificare - tranziție la muncă	- trai ning specific - management - consorții universitare - recunoaştere a competen-telor - MRU
Țintele învățării (inclusiv grupuri țintă)	- democrație - alfabetizare a adulților - cunoştințe noi pentru tineri şi adulți	- competențe de bază (citit, scris, socotit) pentru tineri; - parțial şi pentru adulți (învățare pentru certificare)	- adulți tineri - calificare şi recalificare pentru şomeri - recalificarea persoanelor calificate ocupate	- integrarea în întreprindere (tineri) - recalificare pentru adulți
Certificare	Adesea nu există	- calificare generală formală - „credit" către o calificare formală	calificare vocațională formală	- certificat de attendance - certificat de competențe
	Non formal	Formal	Formal	Non formal

Sursa: *Colardyn Danielle, editor (2001), Lifelong Learning: Which Ways Foreward, College of Europe, p. 13.*

În lumina documentelor UE şi a schemelor prezentate EFPPV urmăreşte concomitent şi corelat atingerea unor obiective economice şi sociale, la scară globală /națională /regională şi individuală; include o multitudine de forme de învățare, de conținuturi ale învățării, cum sunt: cunoştințe de bază pentru toți, educație vocațională şi formare profesională, valori democratice şi civice, calificare şi recalificare în întreprinderi prin cursuri sau la locul de muncă *(on the job),* învățare formală şi respectiv informală mergând până la aşa-zise

cunoştințe tacite însuşite zi de zi prin experiența în muncă (Gorard S. şi alții, 1999 ; Livingstone, 1999).

EFPPV este mai mult decât ceea ce s-a înțeles !a vremea respectivă sau se înțelege astăzi prin: EP, FPC, EA. În concepția lansată la nivelul UE la sfârşitul anilor '90 aceasta cuprinde, în formulă integrată, următoarele blocuri/forme/trepte de învățare: educația inițială generală; educația vocațională şi trainingul; dezvoltarea profesională; dezvoltarea personală (educația adulților – *liberal adult education). Î*n opinia specialiştilor, ca parte a EFPPV se poate vorbi, de asemenea, de educația generală a adulților, de dezvoltarea personală şi a carierei, ca şi de diversele formule de învățare la locul de muncă, prin experiență, instruire individuală etc. (Danielle Colardyn, editor, 2001).

Principalele caracteristici ale FPC au în vedere:

- permanența şi continuitatea procesului la scară individuală, comunitară, socială ("individul care învață", "echipa care învață", "întreprinderea care învață");
- un proces deliberat care implică o analiză pe cât posibil riguroasă a nevoilor viitoare de cunoştințe, calificări şi competențe, a aspirațiilor resurselor umane şi a oportunităților. Iar, în final, punerea de acord a cererii şi ofertei de calificări şi competențe prin dispozitive adecvate;
- multidimensionalitatea procesului care, de la caz la caz poate fi orientat spre îmbogățirea cunoştințelor, spre dobândirea de noi deprinderi /abilități, spre dezvoltarea priceperilor individuale sau colective, spre reconversie profesională inclusiv schimbări în filiera carierei profesionale;
- ancorarea fermă a procesului de învățare în viața de adult este o parte foarte importantă a învățării permanente, dar este, cu toate acestea, doar o parte dintr-un întreg;
- Învățarea permanentă – în concepția promovată prin Memorandum – este un proces neîntrerupt *"care începe în leagăn şi durează toată viața".* Sau, altfel spus, începe cu educația în familie, continuă în învățământul preşcolar, în cel obligatoriu şi respectiv în formele inițiale ale învățământului secundar sau ale celui terțiar, şi respectiv în multitudinea de programe de învățare permanentă, de oportunități care le sunt oferite membrilor societății;
- educația generală obligatorie, de bună calitate pentru toți este fundamentul inițial şi esențial al unei educații permanente de succes.

"Educația primară urmată de educația şi instrucția profesională inițială, sunt menite a-i înzestra pe tineri cu noile deprinderile de bază cerute de o economie clădită pe cunoaştere. In plus, educația primară trebuie să garanteze că tinerii au "învățat să învețe" şi că au o atitudine pozitivă față de învățare... Motivația individuală a învățării şi varietatea şanselor de a învăța sunt factori decisivi în înfăptuirea cu succes a învățării permanente. Este imperativ ca nivelul cererii de educație să crească în aceeaşi măsură cu cel al ofertei de educație, mai ales pentru cei care, până acum, au beneficiat cel mai puțin de educație şi instrucție".

Într-o formulă concisă s-ar putea spune că astfel concepută EFPPV în relația ei organică cu cererea pieței muncii şi respectiv cu dorințele fireşti ale

individului, răspunde integral celor patru comandamente intercorelate puse în fața sistemelor de educație şi formare profesionale de către Jacques Delors într-un raport elaborat la cererea UNESCO în 1996. Şi anume:

- "învață pentru a ştii, a cunoaşte" (cunoştințe şi competențe de bază pentru toți);
- "învață pentru a face" (deprinderi şi abilități practice);
- "învață pentru a fi" (autoidentitate, autoevaluare, demnitate, responsabilitate etc.);
- "învață pentru a trăi în comunitate" (responsabilitate civică, încredere şi respect reciproc, participare, toleranță ş.a.).

Dacă cetățenii Europei reprezintă bunul cel mai de preț al acesteia este evident că ansamblul politicilor UE şi ale fiecărui stat se cer orientate în această direcție. Ca atare, învățarea permanentă devine esențială pentru (re)lansarea şi consolidarea politicilor de dezvoltare a cetățeniei europene active, de ocupare a forței de muncă şi îmbunătățire a calității vieții, de sporirea productivității şi competitivității Europei, de întărire a coeziunii economice şi sociale.

Sistemul de indicatori – cheie ai ocupării şi educației a fost conturat treptat de Consiliile Europene de la Lisabona, Stockholm şi Barcelona. Obiectivele incluse în aşa-numita "Agenda Lisabona", strălucit sintetizate în "Memorandumul cu privire la EFPPV" au fost completate şi dezvoltate de Consiliile Europene de la Stockholm (martie 2001) şi Barcelona (martie 2002).

Potrivit deciziilor Consiliului European de la Stockholm, sistemele de educație şi de training din statele membre ale UE, ca şi din țările candidate se cer a fi concepute şi organizate în jurul a trei axe fundamentale interdependente:

- **calitatea** educației şi formării profesionale, realizată în fiecare dintre componentele sistemului;
- **liber acces** la educație şi formare a fiecărui cetățean european; egalitate de şanse şi tratament; nondiscriminare;
- o **mai largă deschidere a şcolii spre lume,** respectiv integrarea dinamică, în timp util a învățării în programele de dezvoltare economică şi socială. Altfel spus, aşezarea învățării în centrul politicilor de dezvoltare durabilă (Stavros Stavrou, 2003 j. De altfel, aceste comandamente sunt pe deplin concordante cu obiectivele mileniului 3 stabilite de ONU (Human Development Report 2003. Millennium Development Gools. A compact among nations to end human poverty, UNDP, 2003).

În fine, summitul de la Barcelona duce mai departe țintele anterior stabilite, fixând ca obiectiv strategic al UE la orizont 2010:

- Sistemele de educație şi training din Uniunea Europeană să devină o "referință de calitate"pentru sistemele din întreaga lume;
- Europa să devină "prima alegere" a studenților şi cercetătorilor din lume.

Educația şi trainingul, sunt componente de o deosebită importanță, prioritare ale politicilor educaționale ale UE şi ale fiecărei țări membre. Convergența sistemelor de educație şi training, din țările membre ale UE şi din cele candidate, cooperarea /parteneriatul la scară regională, națională şi transnațională sunt **cuvinte de ordine** în procesul de reformă, în fiecare țară, a ceea ce în mod global este desemnat prin sintagma de *"sistem național de educație şi formare profe-*

sională pe tot parcursul vieții". Aceasta implică, în fiecare caz în parte, identificarea şi anticiparea nevoilor de noi competențe şi calificări; stabilirea de priorități şi ierarhizarea acestora în funcție de locul şi rolul pe care-l are în sistem, de resursele necesare, proprii sau atrase, racordarea /atingerea cel puțin a pragurilor minime stabilite în Agenda Lisabona şi respectiv de către Consiliile Europene care au urmat, acțiuni proactive, în favoarea Educației Continue. Din perspectiva dezvoltării şi valorizării capitalului uman, **Strategia de la Lisabona** impune:

- o calificare mai înaltă a forței de muncă;
- ocupare mai mare şi respectiv adaptabilitate /mobilitate a resurselor umane crescută;
- sporirea flexibilității funcționale a piețelor muncii europene;
- dezvoltarea spiritului antreprenorial şi a vitezei de adaptare la dinamica economiei şi societății;
- apropierea /adaptarea EFP la cerințele Modelului Social European;
- Întărirea Parteneriatului Social (bi, tri şi multipartit) şi o mai puternică responsabil re a actorilor sociali *vis-à-vis* de calitatea resursei umane;
- dezvoltarea personală activă a fiecărui cetățean; participare la viața comunitară, la viața cetății; concilierea vieții profesionale cu cea personală.

Evident, Agenda /Strategia Lisabona este focalizată pe atingerea şi a altor obiective – cercetări, cu accent pe cercetarea fundamentală, politici sociale mai eficiente – dar în progresul mai rapid în dezvoltarea tehnologiei informațiilor şi cunoaşterii, reducerea decalajelor față de SUA şi Japonia în ce priveşte societatea cunoaşterii, dezvoltarea. Toate aceste direcții şi mecanisme fiind orientate spre sporirea competitivității economiei UE lărgite, fără a se renunța la Modelul Social European. In centrul acesteia sunt aşezate **educația şi trainingul ca instrumente de adaptare a resurselor umane la cerințele societății cunoaşterii şi informațiilor** (Steve Bainbridge ş.a., 2003).

De altfel, cu câțiva ani în urmă, comisarul european pentru ocupare şi afaceri sociale, (în funcție la data respectivă), referindu-se Ea relația dintre ocupare, educație şi training sublinia: "Nici o națiune nu justifică ca un nivel ridicat al şomajului să fie încă considerat normal într-o țară europeană. Noi dorim ca cetățenii europeni să beneficieze de un număr sporit de locuri de muncă de calitate mai bună locuri de muncă de calitate pentru o forță de muncă de calitate, acesta este obiectivul nostru" (Anna Diamantopoutou, 2000).

În fapt, actuala concepție şi pachetul de acțiuni coerente şi convergente ale CE în materie de ocupare şi training sunt rezultatul pe de o parte ai analizei situației din UE comparativ cu cea din alte țări dezvoltate (SUA de exemplu), precum şi a disparităților dintre țările membre, ale progreselor realizate în timp prin generațiile de programe promovate de UE, iar, pe de altă parte, a unei viziuni prospective cu privire la ocupare, învățare, productivitate, competitivitate şi venituri în mileniul al treilea (tabelul-machetă nr. 2).

Tabel-machetă nr. 2

Elemente-cheie ale cadrului politicii europene pentru educație și training pe tot parcursul vieții

Slăbiciuni ale sistemului de educație și training (1993)	Strategia Europeană pentru Ocupare (Luxembourg – 1997)	Formare profesională pe tot parcursul vieții (FPC ; EFPPV)	Obiective concrete pentru viitor (corespunzătoare concluziilor Consiliilor Europene) Luxembourg (1997)	Implicare și acțiuni ale partenerilor sociali	Întărirea cooperării în domeniul EFPPV la nivel european, național, regional, intra și interregional, companii
• deficit de calificări în știință și tehnologie; • adesea un număr mare de tineri din țările membre ale UE părăsesc școala fără a dispune de o calificare de bază (acest fapt contribuie la alimentarea procesului de excludere socială); • dezvoltare insuficientă a sistemului de FC și blocaje ale accesului la EP;	• măsuri active și preventive pentru șomeri și inactivi; • promovarea creării de locuri de muncă prin întărirea antreprenoriatului; • susținerea schimbării și promovarea adaptabilității în muncă; • investiții mai multe și mai bune în capitalul uman; strategii; pentru FPC; • creșterea ofertei de muncă și promovarea activă a populației vârstnice;	• promovarea FPC prin orientarea spre creșterea investiției în resursele umane, dezvoltarea inițiativelor, stimularea investiției private în învățare; • promovarea și susținerea învățării la locul de muncă; • ameliorarea educației și formării profesorilor și trainerilor; • încurajarea măsurilor de evaluare a rezultatelor învățării, „construirea" unei pasarele între învățarea formală, nonformală și informală;	*1. Creșterea calității și eficacității sistemelor de educație și training din UE:* 1.1. Îmbunătățirea formării profesorilor și trainerilor corespunzător noilor exigențe; 1.2. Dezvoltarea calificărilor și a competențelor pentru societatea cunoașterii; 1.3. Asigurarea accesului la TIC pentru fiecare tânăr și adult; *2. Promovarea accesului pentru toți la educație și training;* 2.1. Un mediu deschis învățării; 2.2. O învățare mai atractivă și mai eficientă; 2.3. Învățarea ca suport pentru cetățenie europeană activă, oportunități egale pe piețele muncii și întărirea coeziunii sociale; *3. Deschiderea sistemului de EFPPV către lume:*	• identificarea și anticiparea nevoilor viitoare de competențe și calificări; • recunoaștere și certificare a competențelor și calificărilor dobândite în procesul de învățare continuă; • suport informațional, orientare și consiliere în carieră; • resurse (financiare, umane, materiale) x • într-un cadru coordonat de acțiune se conturează patru arii prioritare pentru partenerii sociali: - European; - Național; - Sectorial/Regional/Local; - Întreprindere. Acestea sunt:	• Dezvoltarea dimensiunii europene prin mobilitate, parteneriat și alte inițiative transnaționale; • Îmbunătățirea transparenței, informării și comunicării privind: a) sporirea transparenței prin raționalizarea instrumentelor într-un cadru unic; b) întărirea politicilor, sistemelor și practicilor de suport ale informării, orientării și consilierii profesionale; • Recunoașterea reciprocă a competențelor și calificărilor inclusiv a schemelor de credite transferabile între programe: a) studierea principiilor comune ale certificării învățării și ale sistemului de transfer de credite pentru educația vocațională și training; b) suport pentru dezvoltarea calificării și competențe la nivel sectorial, în special cu sprijinul partenerilor sociali; c) dezvoltarea principiilor comune privind evaluarea învățării non și informale și asigurarea unei mai mari compatibilități;

• lipsa unei veritabile pieţe europene a calificărilor şi, totodată, a unor competenţe şi calificări; • insuficiente oportunităţi pentru învăţământul la distanţă.	• egalitate de gen; • integrare şi combatere a discriminării între oameni şi faţă de persoanele dezavantajate pe piaţa muncii.	• dezvoltarea informării, orientării şi consilierii profesionale, a progresului în carieră; • îmbunătăţirea participării populaţiei adulte la formarea profesională pe tot parcursul vieţii.	3.1. Întărirea legăturilor dintre şcoală, viaţă de muncă, cercetare şi societate în ansamblul ei; 3.2. Dezvoltarea spiritului antreprenorial; 3.3. Îmbunătăţirea învăţării limbilor străine; 3.4. Creşterea mobilităţii şi schimburilor plasamentelor de forţă de muncă; 3.5. Întărirea cooperării europene în EFPPV.	• cuplate cu o mai mare autonomie a dialogului social în domeniul EFPPV la nivel european, dar nu numai; • responsabilitatea principală la nivel naţional pe diferitele sale paliere (sectorial, regional, companie, individ).	• încurajarea statelor membre pentru a spori calitatea învăţării favorizând schimbările de modele şi metode: a) promovarea cooperării şi asigurarea calităţii prin schimburi de modele, metode şi criterii comune; b) atenţie sporită nevoilor de învăţare ale profesorilor şi trainerilor în interiorul tuturor formelor de educaţie vocaţională şi training.

Sursa: elaborat pe baza: Steve Bainbridge, Julie Murray, Tim Harrison, Terry Ward, *Learning for Employment. Second report on vocational education and training policy in Europe, Executive Summary*, CEDEFOP, Luxembourg 2003, p. 8 – 9, şi alte documente ale CE.

Şefii de state şi guverne din țările membre ale UE, în martie 2005, au analizat paşii făcuți în realizarea țintelor stabilite la Lisabona în martie 2000, procedând – în funcție de contextul existent – la revizuirea unora dintre liniile directoare, fără a aduce atingere obiectivelor stabilite prin Strategia Lisabona 1 cu cinci ani în urmă. De fapt este vorba de „aceleaşi ținte într-o nouă abordare" *(same goals, new approach).* Strategia revizuită, denumită şi Lisabona 2 este focalizată pe **creştere economică şi ocupare a forței de muncă,** pe crearea de **oportunități pentru toate grupurile de vârstă,** rămânând strâns legată de realizarea Modelului Social European. Un element crucial al strategiei revizuite este întărirea parteneriatului dintre CE şi țările membre ale UE. Dacă prima strategie a fost criticată că a „lansat" un număr prea mare de priorități, iar procedurile erau prea complexe, noua strategie este concentrată pe un număr mai mic de obiective, considerate realizabile la orizont 2010. Accentele cad pe crearea de locuri de muncă în IMM (99% din numărul de întreprinderi şi, respectiv 2/3 din volumul ocupării), dezvoltarea pieței interne a UE, sporirea competitivității, liberalizarea mai puternică a pieței serviciilor, creşterea investițiilor în cercetare – dezvoltare de la 2% la 3% din PIB, flexibilizarea funcționării piețelor muncii, sporirea adaptabilității şi mobilității lucrătorilor; investiții mai mari în educație şi training, ameliorarea ocupării tinerilor, persoanelor vârstnice, a femeilor cu deosebire. Iar, concluzia care s-a impus a fost aceea că „beneficiile creşterii economice şi ale unei ocupări mai bune şi eficiente să devină o realitate pentru toți cetățenii Europei; oportunități egale, combaterea excluziunii sociale şi a sărăciei; modernizarea sistemelor de protecție socială. Se aştepta ca prin aplicarea strategiei revizuite rata de creştere economică să fie de 3% pe an, ceea ce nu permite relansarea creării de noi locuri de muncă. În fine, prin „noua" strategie se urmăreşte menținerea unei mai bune concordanțe între dimensiunea economică, socială şi ambientală, ca şi o nouă şi performantă solidaritate între generații.

5. ÎNVĂȚAREA – PILON AL CONSTRUIRII ŞI DEZVOLTĂRII SC. PRECIZĂRI CONCEPTUALE

Tranziția constructivă la SC – SI, la era cunoaşterii, acordă un loc primordial **învățării pe tot parcursul vieții** făcând din educație şi training – *o* **prioritate la nivel european şi național, totodată.**

Deşi ni s-ar putea reproşa că cel puțin la nivelul declarațiilor politice mai ales, această sintagmă nu este nouă, cum nici "noua economie" nu este atât de nouă cum se acreditează. Sigur, un asemenea reproş este în parte întemeiat. Dar, ceea ce adaugă la zestrea cognitivă şi pragmatică, deja acumulată. Consiliul European de la Lisabona (martie 2000) şi documentele ulterioare ale Consiliilor Europene de la Santa Măria de Feira, Nisa, Stockholm, Barcelona, Bruxelles, Memorandumul privind educația pe tot parcursul vieții este **orientarea** şi **acțiunea fermă** a statelor membre şi a celor care urmează să se integreze în 2007 către o nouă *paradigmă* a învățării, a vieții şi a muncii, cerută şi impusă de tranziția de care aminteam la început. Oricum, Memorandumul privind EFPPV, ca şi Declarația de la Bologna (1999) vizează, printre altele, crearea şi consolidarea spațiului *european al învățământului* în general şi nu numai a celui *superior.* Aceasta înseamnă **convergență a sistemelor şi conținuturilor învățării, mobilitate şi adaptabilitate, legături între şcoală şi viață, investiții mai substanțiale, judicios alocate în resursele umane. Într-un cuvânt DRU – ca pilon al susținerii creşterii economice, prosperității, dezvoltării sustenabile.**

Fără a face o incursiune istorică, ne vom opri doar la două momente pe care le apreciem drept cruciale pentru destinul învățării: a) a V-a Conferință Internațională asupra educației adulților (14-18 iulie 1997) şi, cu deosebire asupra **Declarației de la Hamburg asupra educației adulților** adoptată de Conferință şi b) **Memorandumul privind EFPPV** adoptat în octombrie 2000, ca răspuns prompt la deciziile Consiliilor Europene de la Lisabona şi Feira. Opțiunea noastră a fost dictată de elemente comune care leagă cele două documente, de dimensiunea multilaterală şi continuă pe care CE şi alte organisme internaționale încearcă s-o inoculeze procesului de învățare. Într-un anumit sens este reacția la provocările noilor tehnologii, la schimbările radicale şi rapide în diviziunea muncii, în sistemele organizaționale care "transformă" educația din simplu instrument pus în serviciul muncii, într-un instrument pus în serviciul dezvoltării capabilității umane, al participării şi implicării în viața cetății.

Educația adulților este definită în Declarația de la Hamburg ca "... *ansamblu al proceselor de învățare formale sau alte forme grație cărora individul, considerat ca adult în societatea căreia îi aparține, îşi dezvoltă aptitudinile, îşi îmbogățeşte cunoştințele şi îşi ameliorează calificările tehnice*

sau profesionale sau le reorientează în funcție de nevoile lor proprii şi de cele ale societății. Ea include educația formală şi educația permanentă, educația nonformală şi întreaga gamă de posibilități de învățare informată şi ocazională existente într-o societate multiculturală în care demersurile fundamentate pe teorie şi pe practică îşi au locul lor" (Adult Learning: A Key for 21 st. Century, 1997) (24).

Astfel definită, educația adulților este un **drept** al oricărui cetățean; un factor-cheie al dezvoltării în secolul XXI; o **consecință,** o **condiție şi** un **factor** a unei participări cetățeneşti active la viața comunității. Este în ultimă instanță un vector fundamental al dezvoltării umane durabile. Dar dincolo de aceste funcții ale educației în general, ceea ce interesează cu deosebire este faptul că impune ca o necesitate *regândirea* conținuturilor, evaluării şi certificării educației în funcție de un complex de factori: vârsta, egalitatea sexelor, handicapații, competențele lingvistice, cultura universală şi cea națională şi, nu în ultimul rând marile disparități economice şi sociale care segmentează lumea contemporană.

În SEO, Comisia Europeană şi statele membre definesc educația pe tot parcursul vieții ca:"... *activitatea deliberată şi neîntreruptă de învățare în scopul îmbogățirii cunoştințelor, deprinderilor şi priceperilor".*

"Învățarea pe tot parcursul vieții – se subliniază în Memorandumul privind LLL – *nu mai reprezintă doar un aspect al educației şi instrucției; ea trebuie să devină* ***principiul călăuzitor*** *(s.n.) al educației şi al participării la procesul continuu de învățare. Deceniul următor va fi deceniul traducerii în fapt a acestei viziuni. Toți cei care trăiesc în Europa, fără nici o excepție trebuie să se bucure de aceleaşi şanse pentru a se putea adapta la cerințele transformărilor socio-economice şi a lua parte activă la modelarea viitoarei Europe". Şi încă un element de o reală însemnătate metodologică şi finalitate pragmatică:* ***"învățarea permanentă*** *este* ***umbrela comună*** *sub care trebuie reunite* ***toate categoriile de învățare şi instrucție".***

În lumina acestor două concepte – cel mai bine adaptate provocărilor lansate de tranziția la SC – SI, ne raportăm la educație ca la un proces **complex** şi **permanent,** care începe cu educația în familie, continuă cu educația preşcolară, primară, secundară (inferioară şi superioară), terțiară şi cu marea diversitate a formelor de educație post-inițială (masterat, doctorat, stagii postdoctorale, stagii şi programe de perfecționare, specializare, recalificare etc.). De asemenea, în demersul nostru avem în vedere deopotrivă educația formală, educația nonformală şi educația informată.

În al doilea rând, privim EFPPV ca un proces **pluridimensional** în care sunt implicați, au competențe mulți actori ai **cererii** şi respectiv ai **ofertei** de educație şi formare profesională, ca şi cei care operează pe piața **ajustării** acestora:

- În ceea ce priveşte **cererea,** aceasta este necesar să fie abordată concomitent ca **"cerere socială de EFP"** care emană de la individ – în căzui

tinerilor şi al familiilor lor şi, evident ca **"cerere economică"** în studierea, dimensionarea şi structura căreia sunt implicate: companiile /firmele publice şi private, administrația publică centrală şi locală; băncile şi societățile de asigurări; instituții /centre specializate în studierea pieței muncii, fie din rețeaua ANOFM (a Serviciului Public de Ocupare – SPO) respectiv agenții județene şi locale, instituții private acreditate pentru a oferi asemenea servicii, camerele de comerț şi industrie, asociațiile profesionale, partenerii sociali; ONG;

- În ce priveşte **oferta de calificări, de formare** profesională, de asemenea, participă mai mulți actori la nivel național şi local, instituțiile publice de învățământ de toate gradele, instituții private de învățământ, furnizori privați autorizați pentru a oferi servicii de formare profesională, serviciul public de ocupare, parteneri sociali, asociații profesionale care au departamente de formare profesională ş.a.;

- În fine, **a treia** categorie de actori este reprezentată de cei care au misiunea ca prin **informare, consultanță şi orientare profesională sau în carieră** şi respectiv **mediere** să ajusteze – în limite raționale "cererea socială" şi "cererea economică" de EFPPV de pe o parte şi pe acestea două cu "oferta" sistemului EFPPV. Aici intră în joc actori din SPO, agenții private sau instituții de parteneriat public – public, public-privat care desfăşoară asemenea activități.

În condițiile României procesul de conciliere a celor două tipuri de cerere de calificări, ca şi cel de conciliere a cererii pieței muncii cu oferta sistemelor de EFP se desfăşoară cu multe greutăți. Prin pregătirea inițială se formează structuri care tind să devină rigide, îşi "apără teritoriul cucerit", fiind cel puțin sau parțial reticente la schimbare în ciuda faptului că, privind global, mobilitatea declanşată de tranziție la economia de piață şi respectiv la societatea cognitivă este una de mare anvergură. Din păcate, se menține – deşi eforturi de depăşire se fac – **decalibrarea** dintre nevoile pieței muncii pe de o parte şi piața EFP, respectiv oferta de locuri de muncă şi calificări pe de alta. Cine este de vină? în opinia noastră, vina dacă există una, se împarte între **actorii cererii de forță de muncă** care în bună măsură lucrează pentru orizonturi de timp foarte scurte, fără perspectivă, cu metode depăşite şi **actorii ofertei de forță de muncă calificată** care nu sunt suficienți de racordați, de mobili şi rapizi în a-şi adapta oferta la dinamica schimbărilor din societate, la cererea viitoare de competențe şi calificări. Şi pentru a nu insista prea mult am spune că, nici sistemul de comunicare, informare şi cooperare dintre cele două grupe de actori instituționalizați nu funcționează normal, este mai curând nefuncțional, marcat de multe blocaje, după cum inerția inițială este o caracteristică nu numai a sistemului, ci în bună măsură şi a indivizilor.

6. EDUCAȚIA ŞI TRAININGUL -„INDUSTRIE" ÎN DEZVOLTARE RAPIDĂ

Prin resursele pe care le consumă ca şi prin produsele pe care le oferă educația a devenit – încă din a doua parte a secolului XX o industrie puternică, cu efecte de autoreproducere şi antrenare care penetrează întreaga textură materială, financiară şi umană a societății. EFPPV se află în prezent în centrul politicilor de creştere şi dezvoltare în calitate de suport de neînlocuit al creşterii economice endogene, al dezvoltării umane, al realizării şi consolidării coeziunii sociale.

Potrivit informațiilor disponibile, aproximativ un sfert din populația Europei este cuprinsă într-o formă de învățământ sau training; în anul 2000 în UE15, 85 de milioane de copii şi tineri, respectiv 23% din populație învățau, iar în țările candidate peste 24 de milioane de tineri, ceea ce în cifre relative reprezintă mai mult de 23% din populația acestora.

Ponderea tinerilor în vârstă de 15 – 24 ani cuprinşi în diverse forme de învățământ şi training a sporit la nivelul UE, între 1990 şi 2000 cu 11 p.p., cele mai înalte creşteri, peste media UE, au fost înregistrate în Suedia +23 p.p., Portugalia +14 p.p., Franța +12 p.p.

Rata brută de cuprindere în învățământul de diferite tipuri a populației în vârstă de 0 – 29 ani, în anul 2000, reprezenta la nivelul UE **58,2%,** cu diferențe pe țări care oscilau între 48,7% (Luxemburg) şi 64,3% în Suedia; în țările candidate ponderile se înscriau într-o plajă cu limite minime de 49,5% România şi 64,2% Estonia.

Speranța de viață şcolară *(School expectancy)* este un alt indicator semnificativ care *exprimă numărul de ani de şcoală pe care o persoană, considerată tipică la vârsta de 5 ani, se aşteaptă să-l petreacă în sistemul de educație, potrivit modelului de înrolare în sistemul educativ – formativ în funcțiune la momentul respectiv.*

Indicatorul prezintă relevanță deosebită pentru previzionarea la nivel național **a** paternului de înrolare în sistemul de învățământ; este, totodată un instrument util pentru comparații internaționale.

În țările UE15, speranța de viață şcolară se situează la cote înalte: o medie de **17,1 ani,** cu un nivel maxim de **19,9 ani în Suedia** şi altul **minim de 14,1** ani în Luxemburg.

În acelaşi an în țările candidate speranța de viață şcolară are valori ceva mai mici, cuprinse între **13,4 ani** în **Cipru** şi **16,8 ani în Estonia** .

Sigur, indicatorul "speranță de viață şcolară" este relevant pentru a marca schimbarea de comportament, o nouă percepție *vis-à-vis* de educație şi instruire, prin reliefarea timpului pe care un individ îl petrece într-o formă sau alta de educație sau speră, se aşteaptă să-l consume învățând în sistemul formal.

Tabelul nr. 3

Proporţia populaţiei în vârstă de 15 – 24 ani cuprinsă în procesul de învăţământ şi training*, UE15 şi ţările membre în 1990 şi 2000

- % din total populaţie -

	UE	Belg.	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
1990	53	62	65	57	53	53	57	56	48	57	67	...	41	...	45	53
2000	64	66	71	70	58	61	69	...	57	67	72	57	55	67	68	62

* Persoanele aflate în educaţie şi training – corespunzător metodologiei Anchetei – sunt persoanele care în perioada ultimelor patru săptămâni înaintea anchetei erau elevi în şcoli generale sau vocaţionale, studenţi în universităţi sau frecventau diverse programe /stagii de training, indiferent dacă acestea erau cu timp complet sau parţial.

Sursa: *Eurostat, Labour force survey; Kay Data on Education in Europe 2002*, EC, Eurydice, Eurostat.

Tabelul nr.4

Rata de cuprindere în învăţământul de diferite grade a populaţiei în vârstă de 5 – 29 ani în UE15, ţările membre şi în ţările candidate, 1999

- % -

UE	Belg.	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
58,2	63,7	60,0	62,3	52,0	57,0	62,0	53,8	52,4	48,7	57,2	54,8	55,4	60,8	64,3	58,8

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
	50,2	53,1	64,2	51,5	57,6	55,1	55,6	54,0	57,5	47,5	57,1	...

Notă: Germania, România şi Slovenia nu cuprind programele de cercetare avansată (ISCED 6); Grecia include şi instituţiile publice ale M.M.,M. Sănătăţii şi M. Apărării; exclude instituţiile de învăţământ al comerţului naval; Irlanda nu există informaţii sistematice cu privire la ISCED 0; Luxemburg, începând din 1989/1990 instituţiile private sunt incluse în ISCED 0, 1, 2, şi 3; în învăţământul terţiar datele sunt incomplete, mulţi tineri studiază peste hotare; Regatul Unit: numărul de copii cuprinşi în colegii (*upper secondary vocational education*) a crescut simţitor faţă de ediţia anterioară a lucrării Key Data on Education in Europe.

Sursa: *Eurostat, UOE, Kay Data on Education in Europe 2002*, EC, Eurydice, Eurostat.

Tabelul nr. 5

Speranţa de viaţă şcolară în UE15 şi ţările membre şi în ţările candidate, 1999/2000

- în ani -

UE	Belg.	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
17,1	18,5	17,8	17,2	16,1	17,2	16,6	16,2	15,6	14,1	17,2	17,1	17,2	18,6	19,9	18,7

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
	14,2	15,6	16,8	13,4	15,6	15,1	16,4	14,4	16,3	13,9	16,7	...

Sursa: Eurostat, UOE, population statistics.

Tabelul nr. 6

Distribuţia elevilor din învăţământul secundar superior (ISCED3) pe forme, 2000

- în % din total elevi -

	UE15	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
General	45,6	33,2	45,3	36,8	67,9	66,5	42,6	100	75,4	36,5	31,7	28,9	72,2	44,7	51,2	32,7
Vocaţ.	54,4	66,8	54,7	63,2	32,1	33,5	57,4	-	24,6	63,5	68,3	71,1	27,8	56,3	48,8	67,3

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
General	44,3	19,8	67,4	85,8	60,4	60,4	89,7	75,2	35,8	35,8	37,5	21,4
Vocaţional	55,7	80,2	32,6	14,2	38,6	39,6	10,3	24,8	64,2	62,5	72,3	78,6

Sursa: Eurostat, UOE, *Key Data on Education in Europe 2002*, EC, Brussels.

Tabelul nr. 7

Proporţia tinerilor în vârstă de 22 de ani care au absolvit cel puţin învăţământul secundar superior, în UE, ţările membre şi ţările candidate, 1999 /2000

- în % din numărul persoanelor în vârstă de 22 ani -

UE15	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
75,5	82,9	75,5	78,5	80,5	69,3	83,7	81,3	70,7	79,9	73,1	85,9	44,7	89,8	85,0	...

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
	74,9	90,5	84,4	82,6	75,1	78,4	84,7	...	91,2	75,2	89,6	94,9

Sursa: Eurostat, UOE, population statistics. *Key Data on Education in Europe 2002*, EC, Brussels, 2002.

Dar, în condițiile provocărilor generate de construirea SC – SI, a globalizării economiilor, **a** schimbării modelului (modelelor) de ocupare şi a celor de învățare, **funcția de previziune** a indicatorului speranță de viață şcolară poate fi pusă sub semnul întrebării sau poate fi pusă în dilemă. Din punctul nostru de vedere apare necesitatea de a găsi statistic o modalitate /metodă de luare în considerare în calcul al acestui indice şi a educației nonformale şi informale (tacite). Eventual cu ajutorul unor coeficienți de echivalare a diverselor tipuri, perioade de învățare.

În ultimii ani, în relație directă cu deciziile CE în acest domeniu, sistemele de educație şi training din țările candidate au fost reformate, dar unele dintre reformele declanşate la începutul anilor '90 nu sunt încă finalizate sau din păcate unele măsuri au fost neadecvate, distonante cu tendințele înregistrate în țările UE. Alte reforme – cea a învățământului terțiar din România abia a fost declanşată, urmând să „lucreze efectiv" începând cu anul universitar 2005 /2006. Aceste reforme sau mai precis rezultatele obținute sub numeroase aspecte sunt contestate, discutate atât la nivelul instituțiilor direct implicate, cât şi la nivelul populației şcolare, **a** familiei, în genere a societății civile. Aceste dezbateri – uneori de amploare – nu pun la îndoială atât principiile pe care sunt fundamentate reformele, ci coerența acestora, sincronizarea etapelor, realizarea obiectivelor şi calitatea politicilor de învățământ şi a învățământului însuşi, evaluarea performanțelor instituțiilor de învățământ publice şi private deopotrivă ca şi o boală grea moştenită "cea a subfinanțării", a crizei de resurse şi a modului şi criteriilor de alocare a acestora.

Reforme ale sistemelor de învățământ s-au produs sau sunt în curs de derulare şi în țările membre ale UE. De regulă, reformele sistemelor de învățare sunt concomitente cu cele ale pieței muncii care, în permanență au nevoie de noi competențe, comportamente, de mobilitate ocupațional-profesională care, implicând învățare continuă, va da probabil naştere la noi modele de ocupare, de educație şi formare profesională. Noile forme alternative, atipice de ocupare şi FPC vor câştiga neîndoielnic teren. Aceasta nu înseamnă că un individ va învăța mai puțin, că speranța de viață şcolară se va reduce. Dimpotrivă, în opinia noastră, va conduce fie la alternanța învățării cu ocuparea, fie la combinarea ocupării cu procesele de învățare, va spori de asemenea funcția de învățare a ocupării, aşa numita acumulare tacită de cunoştințe prin experiență la locui de muncă. Iar, progresul cognitiv şi TI vor oferi mijloacele necesare unei asemenea învățări continue – învățământul deschis şi la distanță (IDD) a devenit deja o practică larg răspândită.

Reformele în curs au trăsături comune şi **particularități naționale. Î**n genere, pe baza observării demersurilor de reformă de până acum, elementele **comune** privesc prelungirea duratei învățământului obligatoriu cu 1 – 2 ani, dimensiunea fluxurilor şcolare, rata de pasaj de la un nivel inferior la altul superior, precum şi modalitățile de testare a cunoştințelor şi abilităților în cazul

în speță, conținuturile educației, cu accent pe competențele de bază ştiințifice pentru toți, competențe (minime): de utilizare a computerului, competențe lingvistice, competențe civice, sisteme de evaluare, certificare şi recunoaştere a competențelor etc.

Învățământul obligatoriu (primar şi secundar inferior) are, cu diferențe pe țări o durată de 9 – 10 ani, debutează la vârsta de 5 – 6 – 7 ani şi se încheie în jurul vârstei de 15 – 16 ani. Învățământul obligatoriu – conceput sub forma a două cicluri consecutive (primar şi gimnazial sau secundar inferior) – are misiunea de a oferi absolvenților ceea ce în limbajul specialiştilor din domeniu educației este cunoscut sub denumirea de *"cunoştințe de bază pentru toți"* sau *"educația de bază pentru toți".* Altfel spus, să ofere elevilor "trunchiul comun de cunoştințe şi deprinderi" care să le permită în cunoştință de cauză, atent consiliați şi orientați profesional, angajarea pe o anume filieră /traiectorie profesională, ca şi deprinderi de învățare continuă. Şansele care se deschid în fața absolvenților sunt foarte diferite, în funcție de organizarea sistemului de educație în plan național, de oportunitățile existente şi/sau emergente.

Caseta nr. 3

Unele exemple privind filierele educaționale de care beneficiază absolvenții învățământului obligatoriu (ISCED1 + ISCED2)

- De regulă încheierea învățământului obligatoriu coincide cu pasajul – prin modalități diferite – în învățământul secundar superior (ISCED3). În Belgia, Franța, Italia, Austria, Regatul Unit, Bulgaria şi Slovacia învățământul obligatoriu cu timp complet (full time compulsory education) este urmat de 1-2 ani în care continuă pasajul spre secundarul superior. În Ungaria se continuă până la vârsta de 18 ani, fiind integrat secundarului superior.
- Începând cu vârsta de 16 ani tinerii au obligația de a continua educația sau trainigul, ce! puțin cu timp parțial, 2 ani în Belgia şi Polonia, un an în Olanda; în alte cazuri 3 ani, fiind asimilat cu secundarul superior.
- Învățământul secundar superior este, practic, separat pe trei domenii, filiere profesionale, de carieră: învățământul general de tip academic a cărei finalitate este în principal pasajul în învățământul terțiar; învățământ **tehnic şi /sau vocațional a cărei principală finalitate este intrarea pe piața muncii.** Această separare nu este rigidă. În **Olanda,** de exemplu, cursurile generale sunt însoțite de cursuri paralele, opționale sau nu, orientate spre calificări profesionale. Adesea acestea sunt predate în aceeaşi instituție şcolară: elevul putând alege între general sau vocațional sau combinarea acestora.
- Învățământul post secundar, non terțiar (cu durate variind între 6 luni-2 ani timp complet (full time study) are misiunea de a oferi o serie de cursuri specializate astfel încât să ofere oportunități superioare de integrare pe piața muncii.

- Învățământul terțiar – nu există limită de vârstă. O mare diversitate de programare: programe /cursuri teoretice de bază (ISCED5A) furnizează cunoştințele necesare pentru a ascede la programe de cercetare avansată şi /sau profesii de înaltă calificare; alte cursuri (ISCED5B) au caracter mai pragmatic, tehnic sau vocațional; au durate mai scurte decât cele teoretice (ISCED5A). În multe țări **prima calificare prin educație terțiară** poate fi obținută prin completare cu cursuri cu o considerabilă dimensiune pragmatică; de regulă acestea au o durată de 2 **ani** (Belgia, Portugalia, Bulgaria, Grecia, Lituania, Polonia), de 3 ani în Spania.

Sursa: *Prelucrat după: Key Data on Education in Europe 2002, EC, Eurydice, Eurostat 2002.*

În învățământul secundar superior din țările membre UE, cu unele excepții, ponderea elevilor din învățământul vocațional este superioară celei din învățământul general, de tip academic, a cărei finalitate principală este accesul în învățământul terțiar/universitar. Aceste excepții, în număr de 4, sunt cantonate în țările cu nivel de dezvoltare şi stoc de învățământ comparativ mai redus decât în celelalte. Şi anume: **Grecia, Spania, Italia, Portugalia.**

În **Suedia,** cele două ponderi sunt aproximativ egale. În primele patru țări amintite, o asemenea distribuție se explică parțial prin conservarea unor tendințe, imprimate de nevoia de acoperire a unor deficite de forță de muncă pe piața muncii.

În cazul **țărilor candidate,** regularitatea de care aminteam se verifică doar în 50% din cazuri: în şase țări ponderea elevilor din învățământul secundar superior general este superioară celei din învățământul vocațional (Estonia, Cipru, Letonia, Lituania, Ungaria, Malta), iar în 50% din cazuri situația este inversă, înscriindu-se în regularitatea amintită. Apreciem că, în prima situație este răspunsul care s-a dat prin reformele învățământului din aceste țări față de situația anterioară în care învățământul tehnic /vocațional era de departe preponderent atât ca număr de elevi, cât şi în ceea ce priveşte numărul cadrelor didactice. Se conturează în anii 1990 o nouă tendință, care s-ar putea dovedi costisitoare, de exagerare într-o altă direcție, respectiv orientarea spre liceele aşa-zis teoretice, ceea ce ar putea crea alte dezechilibre pe piața muncii şi ar necesita "recalificarea absolvenților" după încheierea ciclului de pregătire în învățământul secundar superior. Este doar o temere, o posibilitate pe care ne-o exprimăm la modul general, întrucât acest risc care rezultă din „noua configurație" a secundarului superior să fie atenuat, combătut prin conținutul programelor de pregătire *(curricula* formelor de învățământ respective), prin formule adecvate de orientare şi consiliere în alegerea tipului de studii sau a carierei, ca şi prin crearea de oportunități multiple de învățare continuă.

Dincolo de repartiția elevilor din învățământul secundar superior pe cele două tipuri, semnificativă pentru nivelul de cunoştințe al tinerilor este **proporția**

mare a tinerilor în vârstă de 22 de ani care au o pregătire cel puțin la nivelul învățământului secundar superior.

Față de media UE de 75,5% în cadrul UE15 numai patru țări se situează sub acest nivel: Spania cu 69,3%, Italia cu 70,7%, Olanda cu 73,1% şi Portugalia cu 44,7%. Există **convergență** între țările membre UE şi țările candidate în ceea ce priveşte valorile acestui indicator. Mai mult, cu excepția **Bulgariei** (74,9%, destul de aproape de media UE de 75,5%), toate celelalte țări au niveluri **aproximativ egale** cu media UE (România – 75,2%, Letonia – 75,1%) celelalte țări înregistrând cote superioare nu numai în raport cu media, ci şi cu nivelurile realizate în cele mai multe din țările membre UE: Republica Cehă – 90,5%, Polonia – 91,2%, Slovacia – 94,9%, Slovenia – 89,6%).

7. SPAȚIUL ACADEMIC EUROPEAN - UN PROCES EFERVESCENT DE CREARE ŞI CONSOLIDARE A ÎNVĂȚĂRII

În designul sistemului de EFPPV din orice țară învățământul superior universitar reprezintă un subsistem de reală şi majoră importanță pentru crearea şi dezvoltarea în fiecare țară europeană şi în UE în ansamblu a SC-SI, pentru crearea capitalului uman capabil să facă față provocărilor permanente, tot mai intense ale mileniului 3. Or, privit comparativ cu sistemul american, cel european – aşa cum a evoluat până nu demult – s-a dovedit mai puțin competitiv, mai puțin pragmatic, deschis către lumea muncii, către adaptabilitate, mobilitate profesională, progres în carieră: „Europa – remarca profesorul Jean-Luc Nachel, preşedinte al Universității din Rouen – produce cea mai mare cantitate de doctori, dar America cunoaşte cele mai răsunătoare descoperiri ştiințifice. Evident, asta şi pentru că doctorii produşi în Europa pleacă spre America, dar şi pentru că America oferă o viteză superioară de adaptabilitate la schimbările din mediul economic şi social" (Jean-Luc Nahel, 2004).

Lumea muncii şi cea a educației mileniului 3 va fi mult diferită de cea din trecutul nu prea îndepărtat. Societatea cognitivă, informatizată, digitalizarea necesită noi competențe, profesii şi calificări, noi aptitudini şi atitudini față de învățare şi muncă; o viteză de anticipare şi, respectiv de adaptare mult superioară, inovație, creativitate, mobilitate în planul cunoştințelor, al ocupării, al organizării şi calității locului de muncă. Spre deosebire de situația prevalentă până acum – în care piețele muncii erau în principal reglementate la nivel național -, cetățeanul mileniului al 3-lea va lucra în mod relativ în măsură mai mică probabil, pe o piață regională /națională a muncii şi mai mult pe o piață a muncii integrată, globalizată. De aceea acesta trebuie să fie înarmat cu pachetul de cunoştințe şi abilități care să-i permită să activeze pe o piață a muncii sensibil mai lărgită, fie ea europeană, fie extracomunitară.

La sfârşitul secolului trecut fenomenul era deja conştientizat la nivelul CE. Sistemul în funcțiune era prea rigid, cu multe elemente de conservatorism sau, poate, în planul pregătirii profesionale ca atare, prea abstract, ceea ce în mod inexorabil ducea la o ruptură, cu tendință de cronicizare, între cerințele de competențe şi calificări ale pieței (lor) muncii şi oferta sistemului de învățământ, inclusiv a celui superior. Şi aceasta, într-un moment în care putea fi clar vizualizată tranziția de la investiția în industrii şi calificări vechi intensive în muncă *(labour-intensive)* ia investițiile în cunoştințe, în cercetare – dezvoltare şi inovare în industrii noi. În plus, sistemele din diverse țări europene şi din

interiorul acestora „comunicau" încă puțin între ele, coordonarea şi cooperarea, nu de puține ori, erau interpretate drept standardizare, uniformizare etc.

Nevoia unor schimbări de ordin conceptual, organizaționai, managerial este resimțită şi însuşită tot mai mult ca o necesitate, ca o „armă" în „războiul" pentru eficiență, productivitate şi competitivitate cu SUA şi Japonia.

În iunie 1999, *Declarația de la Bologna* pune frontal problema **compatibilizării şi convergenței sistemelor de învățământ superior din Europa** (înainte de toate din țările semnatare, în speță cele membre ale UE şi țările candidate), **creării spațiului european al învățământului superior.** Iar, prin *Declarația de la Florența* din septembrie 1999 se pun fundamentele unei *zone de cooperare lărgită între țările europene în ce priveşte educația de bază.*

În istoria dezvoltării învățământului superior european documentele amintite reprezintă – sub aspect istoric – momente de referință care marchează trecerea la un nou model al acestuia.

Un model deschis spre nou, un model la care statele semnatare au aderat liber, fără nici o constrângere, un model care va permite răspunsuri europene comune şi/sau compatibile la problemele cu care Europa este confruntată, fără ca specificitățile naționale şi/sau locale să fie neglijate. Dimpotrivă, identitatea națională, regională este racordată la problematica europeană (paneuropeană). În centrul acestor preocupări se regăsesc probleme, cum sunt, de exemplu: calitatea educației, compatibilitatea şi comparabilitatea sistemului de calificări şi titluri (diplome obținute), sistemele de evaluare şi certificare a învățării, recunoaşterea diplomelor, finanțarea învățământului superior, promovarea unor sisteme alternative de finanțare, accesul nediscriminatoriu pe piața muncii, cooperarea inter-universitară, întărirea coeziunii economice şi sociale.

Aşa cum remarca profesorul Minai Korka acestea „...exprimă *angajamentul politic liber asumat, de către fiecare țară semnatară,* angajament care vizează restructurarea propriului sistem de învățământ şi formare profesională în vederea îndeplinirii unei ținte comune: convergența sistemelor de educație şi instruire pentru o cetățenie europeană activ asumată şi pentru o ocupare cât mai deplină a forței de muncă" (Minai Korka, 2003).

Referindu-se la problematica transformării învățământului superior, a costului întârzierii acesteia, dar mai ales la progresele realizate, comisarul european pentru educație **Jan Figel** remarca în luna martie 2005, în vizita sa la Bucureşti, că în **Europa nici o universitate nu se opune structurii post-Bologna.** „Procesul de trecere la noua structură europeană a studiilor universitare este deja vizibil în Europa. Nu este adevărat că ar fi universități care să fie reticente acestei decizii. Toți se grăbesc, chiar în Franța spre exemplu, acest sistem de studii urma să fie aplicat în 2007, deşi în acest moment 90% din universitățile franceze au trecut la compatibilizarea europeană a studiilor. Un efort susținut îl face Europa pentru dezvoltarea studiilor postuniversitare" (Jan Figel, 2005).

În România trecerea la sistemul de studii european: **licența – masterat – doctorat** (LMD) a suscitat de-a lungul anilor discuții aprinse, cele mai multe privind alegerea între organizarea învățământului pe domenii sau, dimpotrivă, pe specializări şi, mai ales, cât de mare trebuie să fie numărul acestora. În treacăt fie spus, că în procesul de „reformă" a învățământului superior după anul 2000 deopotrivă numărul domeniilor şi al specializărilor a crescut. Dacă în 1999, în România se finanțau din bugetul public pentru studiile de **licență 18 domenii şi 150 de specializări,** în 2005 existau **115 domenii** şi cea **370 de specializări.** Evident, că o asemenea evoluție era în contrasens cu formulele cerute prin aşa-numitul „proces Bologna". Din această perspectivă în anul 2004 au fost discuții multe în jurul modului în care se cere aplicată Declarația de la Bologna în România.

Prin Legea nr. 288/2004 privind organizarea studiilor universitare pe **cicluri** se legiferează integrarea şcolii superioare româneşti în spațiul european al educației, spațiu a cărei configurație si funcționalitate ar trebui finalizate până în anul 2010.

Noul sistem legiferat de învățământ superior este construit pe principiul 3 -2 – 3; în al doilea rând, statul român **nu mat finanțează** specializări, ci **domenii** de studiu, cu excepția specializărilor reglementate în UE (medicină veterinară, arhitectură, farmacie, stomatologie, medicină).

Caseta nr. 4

Sistemul universitar 3 + 2 + 3. Precizări legislative

Studiile universitare sunt organizate pe 3 cicluri (LMD): studii universitare de licență (ciclul I); studii universitare de masterat (ciclul II); studii universitare de doctorat (ciclul III).

Ciclul de studii universitare de licență se organizează pe **domenii** de studiu, cu excepția specializărilor reglementate în UE prin norme speciale; pentru acestea se aplică normele valabile în UE. **Domeniul** de studii este definit printr-un pachet de cunoştințe şi competențe generale şi de specialitate incluzând una sau mai multe specializări. Altfel spus, specializările universitare sunt modalități alternative de dobândire **a** unor cunoştințe şi competențe definitorii pentr-un domeniu de studii.

Studiile universitare de licență se organizează, începând din anul 2005/2006 pentru 66 de domenii.

Ciclul de studii universitare de licență se încheie – după acumularea a minimum 180 şi maximum 240 de credite – cu **diplomă de licență** pentru domeniul studiat şi un **supliment de diplomă,** cu conținut corespunzător cu normele europene şi în care se menționează specializarea obținută.

Ciclul II – studii universitare de masterat asigură aprofundarea în domeniul studiilor de licență sau într-un domeniu apropiat; cele organizate în alte domenii decât cele de licență asigură dobândirea de competențe complementare; studiile

de masterat asigură dezvoltarea capacităților de cercetare ştiințifică; constituie o bază pregătitoare obligatorie pentru studii doctorale.

Studiile universitare de masterat corespund unui număr de credite transferabile cuprinse, de regulă, între 90 – 120.

Absolvenții studiilor universitare de masterat primesc diplomă de maşter (masterat). Diploma respectivă atestă că titularul (ii) acesteia a dobândit cunoştințe şi competențe generale şi de specialitate, precum şi abilități cognitive specifice; aceştia – cu condiția parcurgerii unui model de pregătire psihopedagogie de minimum 60 de credite obținute în ciclul I şi II pot ocupa posturi didactice în învățământul liceal sau în cel universitar.

Ciclul III – studii universitare de doctorat au de regulă o durată de 3 ani, iar susținerea tezei de doctorat se poate face în termen de maximum 3 ani de la terminarea studiilor doctorale.

Diploma de doctor atestă că titularul acesteia a dobândit cunoştințe generale şi de specialitate, precum şî abilități cognitive într-un domeniu de studiu doctoral.

Compatibilizarea sistemului de învățământ superior din România cu cel din UE vizează:

- aplicarea în **toate** universitățile a sistemului european de credite de studiu transferabile (ECTS) este obligatorie;
- Începând cu anul 2005/2006 universitățile eliberează gratuit, inclusiv într-o limbă de circulație internațională suplimentul de diplomă conform normelor europene.

În condițiile în care durata studiilor de licență se reduce, aceasta realizându-se pe domenii, sporeşte importanța masteratului şi doctoratului. Acestea vor oferi posesorului de licență oportunități permanente de specializare, pe segmente de studiu mai restrânse. În plus – ceea ce ni se pare foarte important – oferă individului posibilitatea de a relua oricând pe parcursul vieții, prin studii de masterat şi respectiv doctorale, procesul de învățare. În acest mod, noul sistem oferă oportunități de reconversie **academică** şi/sau **profesională.** Pe această cale se vor crea posibilități sporite de legare a învățământului de cerințele dinamice ale pieței muncii, de mai bună şi rapidă ajustare a cererii de competențe şi calificări a pieței muncii cu oferta sistemului de pregătire universitară reformat (LMD).

Pentru anul 2005/2006, primul an al aplicării sistemului LMD, statul va finanța: peste 61 mii de locuri pentru ciclul I, studii universitare de licență; mai mult de 19 mii de locuri pentru studii universitare de masterat şi, respectiv doctorat.

Sursa: *Legea nr. 288 /2004; Hotărârea Guvernului nr. 88 /2005/32;33.*

Din perspectiva ocupării forței de muncă, a liberei circulații a forței de muncă, deoarece sistemul învățământului superior este organizat conform cerințelor UE, în mod teoretic diplomele obținute ar trebui să fie recunoscute în țările membre ale UE. În mod practic rămâne de văzut cum va fi soluționată problema, având în vedere condițiile impuse de CE procesului de negociere în ceea ce pri-

veşte libera circulaţie a forţei de muncă, inclusiv deschiderea discreţionară a pieţelor muncii din ţările membre ale UE, faţă de forţa de muncă din ţările nou intrate.

Motivaţiile reformei învăţământului terţiar sunt diverse, ca şi costurile şi efectele acestora. Sigur că în prim-plan se situează compatibilizarea conţinuturilor pregătirii, deschiderea mai mare a şcolii superioare *vis-à-vis* de nevoile societăţii, ca şi promovarea unei noi atitudini, a unui comportament proactiv faţă de învăţământul superior (nu este un secret nici faptul că oferta de competenţe a învăţământului superior este suficient de departe de cerinţele pieţei muncii, nici cel potrivit căruia calitatea pregătirii nu se ridică la standardele aşteptate, de comunitatea de afaceri sau de cea academică, după cum – şi acesta este un semnal serios de îngrijorare – cererea de învăţământ superior tinde să se reducă). Al doilea bloc de motivaţii sunt de ordin financiar: costul învăţământului superior finanţat din bugetul statului va fi mai mic, în timp ce costurile suportate de individ, familie, actori economici probabil mai mari, dacă va exista conştiinţa „învăţării pe tot parcursul vieţii" şi, respectiv a învăţării pentru locuri de muncă ale viitorului. Pe de altă parte, este prematur să facem „speculaţii" legate de eficienţa economică, socială şi individuală a sistemului LDM. Ceea ce este, însă clar este faptul că înscrierea pe ruta lansată prin Declaraţia de îa Bologna şi prin alte documente ale CE (Declaraţia de la Florenţa, Memorandumul privind EFPPV ş.a.), pe termen lung, nu poate fi decât benefică. Cu condiţia ca toţi, ca fiecare participant la cursul de învăţare să fie „un câştigător".

În ceea ce priveşte România, apreciem că pasul făcut este foarte important, necesar, dar nu şi suficient. Este nevoie imperioasă, am spune, să se acorde atenţie prioritară şi calităţii conţinuturilor curriculare şi inovării acestora, evaluării cunoştinţelor şi competenţelor; întăririi parteneriatului dintre universităţi şi companii în vederea dezvoltării unor aptitudini *in-demand* pentru o lume *on-demand.*

Caseta nr. 5

Promovarea inovaţiei prin parteneriat între IMB şi universităţi - Forumul Naţional „IMB Academic Days for Universities in România"

Direcţiile strategice ale parteneriatului academic promovat de IMB pentru Europe, Middle East şi Africa – sunt pregătirea studenţilor pentru viitoarele locuri de muncă în lumea *on-demand.* Se doreşte să fie atinse trei puncte importante: a) pregătirea forţei de muncă pentru TI, astfel încât să se adapteze locurilor de muncă ce se creează pe o piaţă emergentă atât în IBM, cât şi în întreaga industrie; b) pregătirea studenţilor pentru a deveni noua generaţie de specialişti Ti, **la nivelul locurilor de muncă de mâine** (s.n.); c) certitudinea că universităţile oferă cea mai relevantă pregătire pentru noile tipuri de joburi ce vor fi necesare, astfel încât şcoala să devină **un partener performant** (s.n.) pentru industrie, să poată fi susţinută în procesul de instruire.

Ideea de bază a programelor lansate este promovarea standardelor deschise în

lumea academică, compatibilizând resursele existente, răspunzând astfel în perspectivă cerințelor unei lumi *on-demand.* Această lume este viitorul deoarece „o afacere dezvoltată pe principiile *on-demand* oferă flexibilitate, iar din punct de vedere financiar este mult mai rezonabilă ca preț".

Sursa: *Diem HO, Member of the IBM Academy og Technology, Manager of University Relations, IBM Europe, Middle East and Africa, 2005 (34).*

În Europa, în anul 2000, erau mai mult de 16 milioane de studenți, reprezentând în medie 15% din populația şcolară; 78% din numărul total al studenților din Europa, peste 12.560 de tineri, sunt din țările membre ale UE .

Ponderea studenților în populația şcolară în anul 2000, oscila în UE -15 între 12% (Germania) şi 21% (Finlanda, Grecia şi Spania); restul țărilor pendulau uşor în jurul mediei UE – 15%.

În ceea ce priveşte țările candidate se constată şi de această dată o convergență, chiar dacă, în unele cazuri, nivelurile înregistrate sunt uşor mai mici decât în țările membre ale UE. Astfel, proporția cea mai mică este realizată în Malta şi Cipru (7%) iar cea mai înaltă în Slovacia (19%). România cu o pondere în anul 2000 de 10%, iar în 2003/2004 de aproape 14%, cu o creştere explozivă a numărului de studenți în anii '90, de la 198,2 mii în 1990/91 ia 620,8 mii de studenți în 2003/2004, deține încă o pondere mică comparativ cu aproape toate cele 28 de țări care au făcut obiectul analizei (mai puțin Luxemburg, Malta şi Cipru, dar acestea sunt țări în care o parte din tineri studiază în alte țări).

În perioada 1990/91 – 2003/2004, numărul total al unităților şcolare scade cu peste 10 mii (de la 28.303 la 18.012) ajungând la 63,6%,' cel al facultăților sporeşte de peste patru ori (de la 186 la 754). De asemenea, populația şcolară totală se reduce cu circa 600 de mii de persoane pe seama învățământului preuniversitar, numărul de studenți – chiar dacă a cunoscut unele oscilații – sporeşte de peste trei ori (de ia 198,2 mii la 620,8 mii).

Pe de altă parte este de observat că, în perioada 1994/1995-2003/2004, în timp ce numărul de elevi la 10000 de locuitori în România s-a redus de la 1594 la 1479 (-115 elevi la 10000 de locuitori), numărul de studenți la 10000 de locuitori se înscrie pe o curbă ascendentă sporind de la 112 la 286 (+174 studenți la 10 mii de locuitori). De reținut este faptul că în ceea ce priveşte numărul de elevi între 1994/1995 – 1996/1997, evoluția este uşor crescătoare (de la 1594 la 1625 de elevi la 10000 de locuitori); din 1997/1998 curba se înscrie pe un trend continuu descendent, minusul de elevi la 10000 de locuitori fiind în 2003/2004 comparativ cu 1996/1997 de 146 comparativ cu -115 dacă luăm în considerare întreaga perioadă. Dincolo de influența factorului demografic, această evoluție este indusă de rata de cuprindere în învățământul primar şi secundar a tinerilor de vârstă şcolară pe de o parte, iar pe de altă parte de părăsirea prematură (abandon şcolar) a şcolii, înainte de finalizarea studiilor într-o formă de învățământ secundar şi respectiv vocațional.

Tabelul nr. 8

Numărul studenţilor din învăţământul terţiar şi ponderea acestora în populaţia şcolară totală, 2000

	UE15	Belgia	DK	Germ.	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
număr mii	12563	356	189	2055	422	1829	2015	161	1770	2	488	261	374	270	347	2024
%	15	13	15	12	21	21	14	16	17	3	14	16	17	21	14	13

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovenia	Slovacia
număr mii	261	265	54	10	91	122	307	6	1580	453	84	136
%	17	12	15	7	16	14	14	7	16	10	19	11

Sursa: Eurostat, UOE, population statistics. *Key Data on Education in Europe 2002*, EC, Brussels, 2002.

Tabelul nr. 9

Ponderea studenţilor din învăţământul terţiar (ISCED$_5$ şi $_6$) care studiază în afara ţării de origină, 1999/2000

- % din total -

UE15	Belgia	DK	Germ.	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
2,4	2,7	2,8	2,0	12,3	1,2	2,0	9,6	1,9	71,6	2,1	4,0	2,4	3,3	2,8	9,7

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
	2,9	1,3	2,6	56,5	1,3	1,8	2,0	8,2	0,9	1,7	1,8	2,5

Sursa: Eurostat, UOE.

Tabelul nr. 10

Ponderea studenţilor în ştiinţă, matematică, computing, inginerie, industrie prelucrătoare şi construcţii, în UE şi ţările candidate, 2000

- % din numărul total de studenţi -

UE15	Belgia	DK	Germ.	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg. Unit
27,1	21,0	20,2	28,6	...	28,8	...	35,3	24,5	17,4	16,8	25,6	27,3	36,2	30,6	28,8

Ţări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
	24,9	25,6	26,0	22,6	25,7	23,9	24,1	24,8	24,0	24,7	24,4	23,5

Sursa: Eurostat, UOE, *Key Data on Education in Europe 2002*, EC, Brussels, 2002.

În ultimii 25 de ani numărul de studenți din țările europene a crescut, de regulă, rapid. Astfel, în țările membre ale UE15, comparativ cu anul 1975/1976 în anul 1999/2000 numărul studenților s-a dublat. În unele din țările membre rata de creştere a depăşit considerabil media UE: în **Portugalia,** de exemplu, numărul de studenți a sporit de patru ori, iar în **Grecia, Suedia, Finlanda** asistăm la triplarea numărului de studenți. Rata cea mai redusă de creştere se înregistrează în **Germania –** 1,5 ori. De la **mijlocul** ultimului deceniu al secolului XX în raport cu tendința anterioară de sporire continuă, se constată o serie de inflexiuni: în **Belgia** şi **Olanda** numărul de studenți tinde să se stabilizeze, iar în **Germania, Franța** şi **Italia** cererea de învățământ superior începe să se înscrie uşor pe o curbă **descendentă,** apreciată de cei mai mulți specialişti ca o tendință riscantă.

În **țările candidate,** viteza de sporire a numărului de studenți se situează, de regulă, sub rata realizată în țările membre UE. Începând din anul 1990/1991 se manifestă însă, o tendință de sporire a ratei de creştere a numărului de studenți şi respectiv de apropiere de ratele din țările UE. Astfel, dacă în anul 1985/1986 rata medie anuală de sporire a numărului de studenți în țările candidate era de 1%, comparativ cu 1,4% rata medie a UE şi între 1,3% (Franța) – 1,8% (Austria) în anii 1995/1996 şi 1999/2000, cu excepția **Bulgariei** în care se menține acelaşi sistem de creştere medie anuală de 1%, în toate celelalte țări candidate, ritmul se accelerează, având valori cuprinse între 1,2% -1,6% în medie pe an. În **România,** rata medie față de 1985/1986 (1% pe an), sporeşte la 1,2% în 1995/1996 şi 1,3% în 1999/2000. Cele mai mari sporuri sunt înregistrate de **Slovenia** (1,5% şi respectiv 1,6%) şi **Ungaria** (1,4% şi 1,5%).

O altă constatare, esențială, asupra căreia nu insistăm se referă la "egalitatea de acces pe sexe" pe piața educației terțiare. Dacă în anul 1975/1976, studentele deținеau o pondere **minoră,** în 2000 au devenit majoritare: în 1975/1976 la **o sută de studenți bărbați** reveneau la nivelul UE 69 de studente, în 1999/2000 revin 113 studente, mergând de la 100 în **Grecia** şi **Olanda** până la 139 în **Suedia. Î**n țările candidate cu excepția **R. Cehe** în care raportul se menține subunitar (la 100 de studenți revin 89 de studente în 1995/1996 şi 99 în 1999/2000) dar tinde să se apropie de 1, în restul țărilor acest raport este **supraunitar** şi de regulă în creştere începând din 1995/1996: **Letonia** 145 şi respectiv 173 studente, **Lituania** 145 – 150, **Estonia** 126 – 141, **România** 104 – 108.

Mobilitatea teritorială a studenților este modestă. Cu excepțiile deja menționate, proporția studenților care studiază în alte țări rămâne extrem de redusă .

Astfel, față de media UE de 2,7%, pondere a studenților care studiază în alte țări din spațiul comunitar sau extracomunitar, limitele variațiilor pe țări se înscriu între 1,2% în Spania şi 71,6% în Luxemburg.

Astfel, cea mai mare mobilitate a studenților – explicată înainte de toate de infrastructura învățământului din țara de origină – se constată în Luxemburg (71,6%), urmată la mare distanță de Irlanda (9,6%), Grecia (12,3%) comparativ cu 2,4% media UE şi 2 – 3% în celelalte țări. Modelul pare a fi acelaşi şi pentru țările candidate cu excepția Ciprului (56,5%) şi Maltei (8,2%); în celelalte țări ponderile oscilează între 1,3% (Letonia) şi 2,9% (Bulgaria).

Datele prezentate până acum îşi au relevanța lor pentru a pune în evidență cu deosebire **convergența** sistemelor de învățământ, dar şi unele "abateri" pe țări, normale şi explicabile, în raport cu paternul existent. Dar, în contextul învățământului terțiar o semnificație aparte pentru a pune în evidență relația acestuia cu SC-SI o prezintă *ponderea studenților în ştiință, matematică, computing, inginerie, industrie prelucrătoare şi construcții.* Informațiile sunt nu numai interesante dar şi suficient de "grăitoare" pentru ceea ce dorim să demonstrăm

În Europa, mai mult de un sfert – cu semnificative diferențe pe țări – din numărul studenților din învățământul terțiar ($ISCED_5$ şi $_6$) studiază în domeniile: ştiință, matematică şi computing, inginerie, industria prelucrătoare şi construcții. Acestea sunt – după cum vom vedea în paragraful următor – ramuri de înalt nivel tehnic şi, respectiv ramuri cu înalt nivel de educație şi de competență.

În Uniunea Europeană, peste 27% dintre studenți studiază în domenii care au legătură directă şi puternică cu construirea societății bazate pe cunoaştere şi a celei informaționale. O parte dintre aceştia se pregătesc pentru a deveni **creatori, inovatori** în domeniul cunoaşterii, în timp ce ceilalți vor fi beneficiari – în calitate de utilizatori a progresului cognitiv. În raport cu media UE, o serie de țări realizează ponderi sensibil superioare – fiind **lideri** în ramurile de vârf ale educației. Între acestea se detaşează țări cum sunt **Finlanda –** 36,2%, **Irlanda -**35,3%, **Suedia, Spania** şi **Germania –** 28,8%. Niveluri mai scăzute realizează **Danemarca –** 20,2%, **Belgia –** 21,0%, şi surprinzător **Olanda** 16,8% (!)

Țările candidate se situează, fără excepție sub nivelul mediu al UE, formând însă un grup *mai compact,* cu ponderi ce oscilează în jurul a 23% – 25%; nivelul cel mai înalt este înregistrat de Estonia – 26,0%, iar cel mai redus de Cipru -22,6%.

8. MEMORANDUMUL PRIVIND EDUCAȚIA ŞI FORMAREA PROFESIONALĂ PE TOT PARCURSUL VIEȚII – DOCUMENT DE REFERINȚĂ AL ÎNVĂȚĂRII ÎN SEC. XXI

Memorandumul, lansat de CE în octombrie 2000 – aşa cum deja am arătat – capitalizează dezbaterile, inovațiile şi rezultatele obținute prin aplicarea generațiilor de programe din anii '90 şi, pe acest temei, defineşte EFPPV ca **prioritate a politicilor educaționale din UE** a fiecare dintre statele membre şi cele candidate/asociate.

Evident, pe baza realităților concrete din interiorul UE, se are în vedere un set de principii şi criterii aplicate corespunzător contextului național, economic, sociocultural, psihocomportamental şi chiar tradițional, orientat, însă, spre atingerea într-un anumit orizont de timp a unor seturi comune (vezi cele şase mesaje cheie). Numai astfel EFPPV va deveni în fiecare țară în parte şi în UE în ansamblu suport şi garanție a **creşterii competitivității** cu o viteză sporită şi respectiv a reducerii decalajelor față de SUA. Mai mult, sporul de valoare adăugată obținut în EFPPV va fi în măsură sporită **capitalizat** în fiecare țară în parte, iar libera circulație a forței de muncă va dobândi, probabil, alte conotații şi caracteristici.

Comparativ, cu alte documente asemănătoare – elaborate fie de UE, fie de UNESCO, de **OIM,** de PNUD sau OECD, Memorandumul aduce în prim-planul procesului de învățare cinci caracteristici definitorii pentru începutul secolului 21. Şi anume:

- lansează o concepție *integratoare* a procesului de învățare deopotrivă în ce priveşte unitatea educația de bază pentru toți, educație inițială şi cea ulterioară – prin forme diversificate adecvate contextului din fiecare țară, necesarului de noi competențe şi calificări, al oportunităților pe care o educație de calitate permite accesul de locuri de muncă performante şi bine recompensate, favorizează învățarea digitală pentru tineri şi populația adultă, răspunde în măsură sporită, cu promptitudine mai mare cerințelor de competențe şi calificări, modelelor emergente de ocupare a forței de muncă viitoare. Cu alte cuvinte, asociată cu reformarea mai puternică a piețelor muncii din fiecare țară, contribuie la sporirea adaptabilității firmelor şi a mobilității forței de muncă la dinamica, deseori imprevizibilă, a mediului economic şi social. Individul, comunitatea, societatea în ansamblul său este mai bine pregătită pentru a face față provocărilor şi riscurilor mileniului al III-lea, provocări şi riscuri care depăşesc cu mult sfera economicului propriu-zis, lansând puternice semnale sociale care nu pot fi marginalizate. Echilibrul dintre flexibilizarea piețelor muncii, securitatea ocupării (nu a unui şi acelaşi loc de muncă) şi securitatea

socială – în accepția sa cea mai cuprinzătoare – tinde să devină axa transversală a mixului de politici economice şi sociale, cu efecte benefice în planul competitivității, a prosperității generale şi individuale, a asigurării, după retragerea din activitate, a unei vieți decente. Există, desigur, un risc major – cu deosebire în zilele noastre marcate de terorism şi alte fenomene asemănătoare, de calamități naturale, de presiuni ecologice, de ciuntiri ale libertăților individuale etc. ca echilibrul de care vorbeam, prin excelență, unul fragil să fie rupt într-o zonă sau alta, dar efectul de contagiune/de antrenare/difuzare va fi resimțit de toți, va fi unul global;

- include o *dimensiune sincronică (wide-life learning)* care implică *complementaritatea* **învățământului formal, informai şi nonformal şi** o *dimensiune* temporală *diacronică,* respectiv *lifelong learning;*

- *integrarea obiectivelor economice şi culturale cu cele sociale şi civice.* Aceasta împinge spre un tip nou de abordare a învățării. Respectiv, o dimensiune *holistică, integratoare şi* o alta, *cea multidimensională.* EFPPV sunt focalizate, concomitent, pe dezvoltarea sistemelor de competențe şi calificări, în concordanță cu evoluțiile de pe piața muncii, pe instruirea activă şi sporirea responsabilității cetățenilor, *vis-à-vis* de comunitatea în care trăiesc, pe participare şi implicare contribuind la susținerea formării *cetățeniei europene active, la creşterea şi diversificarea capacității de muncă, la crearea de şanse egale pentru ocupare.* Şi, nu în ultimul rând, la sporirea autonomiei, a capacității de asumare a răspunderii şi de implicare în viața cetății;

- învățarea permanentă – astfel concepută – *armonizează cerințele care rezultă din logica economică a dezvoltării societății cognitive, cu cea care rezultă din nevoi şi cerințe social – culturale, de păstrare şi dezvoltare a identității naționale a populației fiecărui stat membru.* Această nouă dimensiune va atrage după sine schimbări în conținuturile, metodele şi tehnologia învățării, în organizarea procesului de învățare, în armonizarea prin *curricula* şcolară şi alte programe a învățării inițiale cu învățarea ulterioară. "Posibilitatea de a obține un loc de muncă este evident un rezultat major al învățării de succes, dar **incluziunea socială** i[s.n.) înseamnă mai mult decât a ocupa un loc de muncă salarizat. Învățarea deschide calea edificării unei vieți productive şi pline de satisfacții, ceea ce depăşeşte cu mult perspectivele şi statutul de salariat";

- în fine – şi aceasta este, poate de departe, cea mai importantă caracteristică distinctivă şi promoțională a politicii culturale a UE în ce priveşte EFPPV, Memorandumul este centrat pe **şase mesaje-cheie** care în unitatea şi intercondiționalitatea lor formează **nucleul dur şi cadrul necesar** de aplicare a politicii UE de învățare continuă pe scară din ce în ce mai extinsă în fiecare țară membră şi, prin aceasta, la nivelul UE în ansamblu.

În perioada imediat următoare apariției sale, la cererea Comisiei Europene, Memorandumul în ansamblul său, cu deosebire, mesaje le-cheie au fost supuse unor ample dezbateri în țările membre UE şi cele candidate vizând

în fiecare caz în parte realizarea unei viziuni şi strategii atotcuprinzătoare "...care să poată fi aplicată în procesul de învățare permanentă la nivel individual şi instituțional, ca şi în viața publică şi individuală".

Caseta nr. 6

Acțiuni organizate de Observatorul Național Român pentru dezbaterea temelor lansate prin Memorandum

Institutul de Ştiințe ale Educației (IŞE), a organizat în anul 2001 o largă consultare şi dezbatere a problemelor din Memorandum cu participarea actorilor implicați în procesul de EFPPV.

Seminar – Bucureşti (23 martie 2001) cu participarea instituțiilor publice, asociațiilor patronale, confederațiilor sindicale reprezentative la nivel național, universități, asociații profesionale.

Publicarea şi diseminarea Memorandumului prin trei canale: canalul administrației publice (educație, muncă, tineret, cultură); cu prilejul diferitelor reuniuni organizate Tn procesul de consultare a unei game largi de actori sociali; prin contacte directe cu operatorii din domeniu;

Forumul Național privind EFPPV – Bucureşti, 28 martie 2003 – organizat sub auspiciile Preşedintelui României, cu participarea ministerelor, a deputaților şi senatorilor, agențiile Socrates şi Leonardo, ONG, universități; reprezentanți ai delegației UE în România, ai Consiliului Europei şi ai Fundației Europene de Training.

Prima Conferință Națională asupra EA (Timişoara, 15-17 iunie 2001). Cu o largă participare a unor reprezentanți din sectorul public şi privat, a societății civile. Conferința şi-a axat dezbaterile asupra unor probleme cum sunt: fundamentele legislative ale EA, Piața EA în România, metodologia educației pentru adulți din perspectiva EFPPV (competențe de bază pentru toți, noi calificări, responsabilități instituționale, certificarea şi recunoaşterea calificărilor, noi priorități etc.).

Colectarea unor informații de bază privind EFPPV.

Anchete asupra unor practici relevante în materie de FPC.

De asemenea, în anii care au urmat au fost realizate în cadrul ONR, cu suportul ETF o serie de studii privind EFPPV în România.

Sursa: Cezar Bîrzea (co-ordonator), 2001 (9;40;41).

Dezbaterile au pus în evidență, temă cu temă, de regulă pe baza analizei de tip SWOT care sunt punctele forte şi cu deosebire cele slabe, care sunt nevoile, prioritățile şi respectiv oportunitățile de care politica de EFPPV ar trebui să țină seama, ce blocaje există şi respectiv care ar putea fi principalele direcții de acțiune. În România, Memorandumul a fost bine primit, pe larg discutat, accentuându-se pe necesitatea concilierii/armonizării cerințelor care rezultă din aplicarea Memorandumului cu reformele EFP în curs de realizare .

Dezbaterile organizate, concluziile rezultate sunt de natură (sau se speră) să producă la nivel național, sectorial şi regional /local o schimbare de comportament şi respectiv acțiune *vis-à-vis* de EFPC. Pe de altă parte, factorii implicați par să devină mai responsabili, şi sperăm mai angajată în lansarea şi susținerea unor acțiuni convergente pentru depăşirea unor **constrângeri/ restricții,** a inerției de sistem şi de comportament, susținând noua viziune şi opțiune a învățării.

Acestea se referă în principal la:

• organizarea şi conținuturile *învățării inițiale* privită cel puțin sub două aspecte intercorelate. Respectiv a asigurării **cunoştințelor şi competențelor de bază pentru toți** ia nivelul cerințelor secolului 21, accesului larg, nediscriminatoriu la învățământul inițial obligatoriu, inclusiv **reducerea ratei de abandon şcolar** şi a **ratei analfabetismului,** inclusiv a celui funcțional, crearea condițiilor favorizante pentru specializarea profesională, în meserii şi profesii de interes pentru viitor, ca şi asigurarea *trunchiului comun de cunoştințe, abilități, competențe* pe care se vor dezvolta – în sistem arborescent – profesiile viitorului;

- înțelegerea şi promovarea învățării ca un proces continuu, la scară societală, comunitară sau individuală realizat prin forme şi metode dintre cele mai variate;
- inventarierea şi ierarhizarea restricțiilor economice şi sociale în ceea ce priveşte volumul, modul de alocare, capitalizare şi eficiența investiției în RU, indiferent de actorul care o realizează;
- sinergia EFP formale, nonformale şi informate, acordându-se atenția necesară fiecăreia dintre aceste metode de învățare, inclusiv a folosirii adecvate a acestora;
- evaluarea şi certificarea competențelor şi calificărilor dobândite în sistem non şi /sau informai;
- dezvoltare într-o concepție unitară a învățării individuale, sociale şi instituționale astfel încât să fie satisfăcute cerințele sistemului productiv, ale comunităților locale, ale companiilor şi indivizilor;
- asigurarea cadrului legislativ coerent şi operațional în domeniul EFPPV, inclusiv în cel ai FPC sau al EA – în calitate de componente ale acesteia;
- Îngustarea dimensiunii şi evitarea segmentării sociale, chiar a polarizării în raport cu mediul rural, prin procesul de învățare;
- combaterea discriminării în şi prin procesul de învățare a categoriilor defavorizate: tineri, femei, handicapați, populația rromă, populația tânără şi adultă din mediul rural, şomeri, mai ales cei tineri şi cei de lungă durată;

- dezvoltarea *eLearning-ului;* sporirea sensibilă a dotării cu computere a instituțiilor de învățământ şi folosirea adecvată a acestora ca suport a procesului de învățare, de însuşire de noi cunoştințe;
- depăşirea contradicțiilor şi controverselor în ceea ce priveşte evaluarea şi certificarea competențelor şi calificărilor;
- **recunoaşterea** educației nonformale şi informale prin promovarea evaluării şi certificării competențelor însuşite pe aceste căi;
- considerarea experienței ca o componentă intrinsecă a învățării, bineînțeles cu ponderi diferite în funcție de profesie, nivel de competență etc.

În acelaşi timp, demn de reținut este faptul că, cu toate restricțiile şi dificultățile amintite, **concluzia pozitivă** rezidă în faptul că România are o anume experiență şi chiar resurse – este adevărat nu totdeauna suficiente şi mai ales alocate şi folosite corespunzător. În noul context european preconizat prin Memorandum acestea pot fi transpuse în politici educaționale de succes. De altfel, exemplele de succes, de bună practică nu lipsesc. Faptul că există „practici de succes" este o dovadă că atunci când se vrea cu adevărat, când se gândeşte în perspectivă şi sistemic, se pot obține rezultate competitive pe plan național şi internațional. Nu întâmplător, la Forumul Național amintit au fost prezentate asemenea exemple concomitent cu dorința de a acționa pentru implementarea cât mai rapidă a mesajelor lansate de Memorandum (Cezar Bîrzea, 2001).

Consiliile Europene de la Luxembourg (decembrie 1997) şi în special cel de la Lisabona (martie 2000), Barcelona (2001) şi Bruxelles (martie 2005) sunt momente de referință în (re)orientarea şi stabilirea unor priorități în ceea ce priveşte politicile de dezvoltare a EFPPV în UE, apreciată drept vârf de lance în acțiunea de reducere a decalajelor economice față de SUA.

Tranziția constructivă, fermă la societatea bazată pe cunoaştere – cu tot ce induce aceasta în viața social-economică şi culturală a fiecărei entități naționale, regionale, a UE în ansamblu şi a fiecărui stat membru în parte – impune cu necesitate aşezarea la temelia transformărilor în curs şi viitoare ale sistemelor de învățare, de educație şi formare profesională, a acestei noi paradigme, cu atât mai mult cu cât aceste sisteme, la rândul lor, vor suferi modificări pentru a se putea sincroniza cu noile cerințe ale dezvoltării economice în general ale RU în special. "Paradigma învățării, vieții şi muncii suferă transformări rapide. Ceea ce înseamnă că nu numai omul trebuie să se schimbe pentru a se adapta transformărilor, dar, în aceeaşi măsură, şi metodele tradiționale de muncă trebuie să se schimbe".

Scopul unei strategii coerente şi comprensive de EFPPV – aşa cum a fost stabilită la Consiliul European de la Lisabona vizează concomitent şi intercorelat mai multe ținte. Şi anume:

- garantarea accesului general şi permanent la învățare în scopul formării şi perfecționării competențelor şi deprinderilor necesare în societatea cunoaşterii;

- creşterea vizibilă a investiției în resursele umane pentru a da prioritate celui mai important capital al Europei – cetățenii ei;
- cultivarea unui climat favorabil învățării;
- garantarea accesului la informații, consiliere competentă cu privire ia ofertele de educație oferită fiecărei persoane pe întreg parcursul vieții în funcție de interesele companiei şi/sau ale individului;
- apropierea ofertei de învățare de beneficiar prin intermediul informațiilor şi comunicațiilor (prelucrat după *A Memorandum on Lifelong Learning,* 2000).

În fine, o ultimă remarcă cu valențe multiple este sublinierea potrivit căreia: **concilierea efortului individual cu cel colectiv** pentru a transforma învățarea permanentă din dorință/aspirație în realitate are un rol major pentru:

- asigurarea de şanse egale la un învățământ de calitate pentru toți cetățenii;
- armonizarea prin educație a unor componente/dimensiuni ale vieții de muncă, ca şi a celei personale: nivelul de competență —> performanță —> remunerare/recompensare —> viața profesională —> viața de familie —> viața socială inclusiv implicarea în viața comunității;
- ridicarea nivelului de competență şi calificare în toate domeniile;
- menținerea în parametrii necesari a echilibrului dintre cererea de competențe şi calificări a pieței muncii şi oferta sistemului de formare, respectiv a pieței educației şi trainingului pe parcursul întregii vieți;
- participarea voluntară !a viața cetății, a comunității, dezvoltarea unor valori civice şi morale care, în măsură sporită, vor deveni componente curriculare ale învățării.

Aşadar, EFPPV este chemată să răspundă unui pachet de exigențe socioeconomice, generale şi individuale, aspirațiilor indivizilor, să sporească **răspunderea** tuturor față de învățare ca una dintre cheile succesului viitor.

"Învățarea permanentă – se subliniază în Memorandum – *nu mai reprezintă doar un aspect al educației şi instrucției: ea trebuie să devină principiul călăuzitor al educației şi al participării la procesul continuu de învățare. Deceniul următor (2001 – 2010 n.n.) va fi martorul traducerii în fapt a acestei viziuni. Toți cei ce trăiesc în Europa, fără nici o excepție, trebuie să se bucure de aceleaşi şanse pentru a se putea adapta la cerințele transformărilor socioeconomice şi a lua parte activ la modelarea viitoarei Europe... .Nivelul transformărilor socioeconomice din Europa necesită o abordare inerent novatoare a educației şi instrucției. Învățarea permanentă este umbrela comună sub care trebuie reunite toate categoriile de învățare şi instrucție. Transpunerea în practică a învățării permanente impune ca toți să muncească împreună cu eficacitatea" – atât ca persoane particulare cât şi în forme organizate".*

Caseta nr. 7

Categorii de învățare conştientă

a) *Învățarea formală, convențională:* se desfăşoară în instituții de educație şi instruire încheindu-se cu diplome şi calificări recunoscute oficial;

b) *Învățarea nonformală:* se desfăşoară în paralel cu sistemele principale de educație şi formare profesională; de regulă nu se finalizează prin acordarea de certificate **standard.** Poate fi organizată/administrată la locul de muncă şi/sau prin acțiuni inițiate şi susținute de organizații ale societății civile (sindicate, organizații de tineret, asociații profesionale, partide politice); de asemenea, ea poate fi oferită şi se desfăşoară sub forma unor servicii complementare educației formale (cursuri speciale de artă, muzică, sport, meditații particulare etc.);

c) *Învățarea informată:* spre deosebire de cele două forme anterioare, nu este cu necesitate educație/formare deliberată. Practic însoțeşte în mod natural viața cotidiană; poate fi asociată învățării prin experiență (*learninig by doing).* Ca atare este posibil să nu fie conştientizată, recunoscută nici chiar de actorii direct implicați ca un mecanism de dezvoltare a cunoştințelor şi deprinderilor, a competențelor.

În general, în România învățarea nonformală ca şi cea informală sunt **sub-evaluate** în calitatea lor de mecanisme de învățare, de componente ale educației pe tot parcursul vieții; există chiar "pericolul" ca învățarea informală să fie nu doar marginalizată, ci exclusă din tabloul general al EFPPV, cu toate că este "cea mai veche formă de învățare şi rămâne componentă de bază a educației din prima copilărie. Ca urmare învățarea informală (lecțiile vieții profesionale şi extraprofesionale) constituie, dincolo de o opinie sau alta, de o practică sau alta, o sursă nesecată de educație, de inovație nu numai în sfera exercitării unei sau altei profesii, ci şi în cea a metodologiei de învățare şi predare, în sistemul valorilor social-culturale. Iată de ce cele trei forme conştiente de învățare sunt componente intercorelate, complementare ale procesului de educație permanentă; nici una dintre ele nu poate fi marginalizată şi/sau exclusă. Iar, competențele însuşite în oricare dintre aceste forme se cer evaluate şi certificate, recunoscute. În practica de până acum învățarea non şi/sau informală sunt în general subevaluate. În numeroase cazuri pe piața muncii nu constituie "valută forte" (inclusiv „leu greu"). Se neglijează, voit sau nu, că cele două forme sunt o sursă importantă de învățare, de însuşire de noi competențe, deprinderi etc. În fapt, cele trei forme de **învățare sunt complementare.** Iar, această complementaritate ar trebui să devină unul din criteriile de organizare a învățării pe de o parte, precum şi criterii de evaluare a competențelor şi calificărilor, pe de alta. Cu atât mai mult cu cât există domenii în care, prin natura muncii depuse, se învață în permanență în sistem informai (cercetare, învățământ, medicină şi multe altele, chiar cu caracter de muncă manuală).

Sursa: *prelucrat după* A Memorandum on Lifelong Learning*, CE, Bruxelles, 2000; contribuții şi aprecieri proprii.*

În prezent pornind de la sloganul, lansat prin Memorandum, "învățarea permanentă – e timpul faptelor", UE, statele membre şi cele candidate sunt angajate într-o acțiune de importanță majoră privind reformarea propriilor sisteme de EFPPV, de realizare a unei convergențe a acestor sisteme între țările membre astfel încât efectul cumulat la nivel european, ca şi cel din interiorul fiecărei țări, să fie maxim, să ducă la sporirea şi la o mai rațională alocare a investiției în RU, la responsabilizarea şi implicarea activă orientată spre viitor a companiilor şi partenerilor sociali, la o dublă deschidere *a învățării spre lumea muncii* şi respectiv a *lumii muncii spre învățare,* la mobilizarea tuturor resurselor şi **a** tuturor celor care au ceva de spus în acest domeniu vital al societății, fie că aceştia provin din rândul formatorilor, fie din cel al clienților. Oricum, ceea ce apare ca o nouă trăsătură este că **toți învață,** toți sunt **actori** pe **o nouă, dar extrem de importantă scenă.** Prin resursele pe care le consumă (capital, umane), prin calitatea produselor sale, reflectată în performanțele economice, sociale, culturale pe care forța de muncă le atinge, EFPPV este sau va deveni *cea mai mare şi competitivă industrie* a mileniului 3.

Aceasta este premisa corectă, rațională din perspectivă economică şi social-umană, de la care trebuie pornit atunci când se decid mărimea şi alocarea investițiilor în DRU, pentru crearea de locuri de muncă performante, de antrenare sau/şi de acompaniere. A gândi în continuare că învățarea de calitate este scumpă – ceea ce este adevărat -, că resursele sunt insuficiente sau că aceasta este doar o problemă individuală este o eroare impardonabila care, într-un anume orizont de timp, îşi va spune cuvântul, se va „răzbuna". Cum? Prin nivelul productivității, al calității, al competitivității, al venitului companiei şi al angajaților, prin motivația pentru muncă şi satisfacția în muncă, prin rupturi ale coeziunii economice şi sociale etc. Credem că a sosit timpul ca înainte de a spune că învățarea este prea scumpă, iar resursele (ce pot fi alocate) total insuficiente, orice agent economic, fiecare actor de pe această piață a muncii şi respectiv de pe cea a educației să-şi pună şi o altă întrebare, cu deosebire din perspectiva integrării în UE. Şi anume: *cât de costisitoare devin nealocarea, insuficiența sau proasta alocare a investiției în DRU (prin efectele sale negative de antrenare, unele dintre acestea irecuperabile) sau managementul deficitar al cererii de competențe şi calificări.*

"Schimbarea poate avea loc numai prin forța călăuzitoare a statelor membre, cu sprijin şi înlesniri, acolo unde este pertinent, din partea Comunității. Statele membre sunt cele care, ta primul rând, poartă răspunderea sistemelor proprii de educație şi instrucție, fiecare potrivit cadrului său instituțional. Practic, realizările acestor sisteme depind de contribuția şi implicarea unei largi mase de participanți, proveniți din toate domeniile vieții sociale şi economice – inclusiv a partenerilor sociali – şi, nu în ultimul rând, de eforturile cetățenilor înşişi cărora, în ultimă instanță, le revine responsabilitatea de a-şi urmări şi atinge propriul țel educațional. ...Scopul nostru comun este edificarea unei Europe în care **fiecărui cetățean i se oferă şansa de a-şi**

dezvolta la maximum potențialul propriu, şansa de a avea sentimentului aportului personal şi a apartenenței".

Care sunt problemele majore şi respectiv cele şase mesaje-cheie?, probleme şi mesaje care nu pot fi rupte unele de altele, tratate separat. Dimpotrivă, acestea se cer abordate şi soluționate în unitatea lor conceptuală, de conținut, şi pragmatică astfel încât să răspundă la speranțele care astăzi sunt intim legate de *învățare pe parcursul întregii vieți, de complementaritatea diferitelor tipuri/forme de învățare, de politici de EFP integrate care combină în proporții adecvate obiectivele sociale, culturale şi civice cu logica economică în favoarea învățării permanente.*

1. Noi deprinderi de bază pentru toți, iar ca obiectiv declarat: garantarea accesului general şi permanent la învățare în scopul formării şi perfecționării deprinderilor cerute de o activitate susținută în cadrul societății cognitive.

Se poate discuta mult, dar credem că important este de a descifra ce înseamnă "noi deprinderi în societatea cognitivă", deprinderi care intră în "patrimoniul de bază" al fiecărui cetățean. Este un lucru comun faptul că pentru a putea ocupa un loc de muncă este nevoie de o calificare minimă, de un set de competențe şi deprinderi de bază. În spiritul Memorandumului, deprindere de bază sunt cele cerute pentru o participare activă în economia şi societatea cognitivă – pe piața muncii, la locul de muncă, în comunitățile reale şi virtuale şi la democrație. Evident, unele dintre acestea – *alfabetizarea digitală* – sunt **noi,** în timp ce altele – *limbile străine* – devin tot mai importante pentru tot mai mulți cetățeni. Mai importante devin şi *deprinderile sociale* ca şi *cele antreprenoriale* – responsabilitatea, asumarea riscurilor, încrederea în sine, demnitatea etc.; *"a* învăța să înveți, să te adaptezi" capătă de asemenea pondere. Aceasta nu înseamnă însă că deprinderile tradiționale – cititul, socotitul ş.a. – dispar, ci numai că în mod relativ îşi reduc importanța, făcând însă, în continuare parte din cunoştințele de bază pentru toți. Deci, ceea ce se schimbă în prezent este **configurația** pachetului cunoştințelor de bază pentru toți prin **reevaluarea** unora dintre competențe, prin apariția de **noi competențe –** care tind să capete valențele unui criteriu după care se poate defini dacă o persoană este sau nu alfabetizată – prin sporirea importanței altora, mergând în unele domenii de activitate sau categorii profesionale până la renunțarea /dispariția unor abilități, deprinderi etc.

Care sunt mai întâi competențele, deprinderile absolut necesare pentru definirea profilului formării de bază al cetățeanului din secolul 21? Acestea definesc domenii de cunoaştere largi, cum sunt:

- competențe şi abilități în teoria informațiilor;
- cultură tehnologică;
- spirit antreprenorial şi deprinderi sociale;
- limbi străine.

Însuşirea şi stăpânirea portofoliului restructurat ai cunoştinţelor de bază este **crucială** din perspectiva învăţării permanente, dar reprezintă, totuşi, doar prima etapă, care pe parcursul unei vieţi suferă nenumărate schimbări şi restructurări cărora atât individual, compania şi societatea în ansamblul său trebuie să fie pregătite să le facă faţă cu promptitudine şi eficient. Tocmai de aceea apare necesară evaluarea periodică a nivelului de referinţă a ceea ce denumim "competenţe şi deprinderi de bază pentru toţi" astfel încât *cererea de calificări a pieţei muncii să se întâlnească* ***într-o zonă*** *de convergenţă, de optimalitate cu oferta pieţei EFPPV.*

2. Investiţii mai ample în resursele umane – poate unul dintre cele mai relevante mesaje al cărui obiectiv declarat este: "creşterea vizibilă a nivelului investiţiei în RU pentru a acorda prioritate celui mai important capital al Europei: cetăţenii ei" (5). Aceasta înseamnă: pe de o parte că, volumul investiţiilor şi respectiv investiţia/persoană şcolarizată este considerată nesatisfăcătoare pentru a putea răspunde în condiţii de calitate exigenţelor noi de EFPC, actualizării, completării şi restructurării sistemului de competenţe şi calificări pe de altă parte. Toate acestea au o semnificaţie aparte pentru mileniul trei – este necesar a regândi sau a reabilita conceptul de **investiţie** în RU (ce are valoare de investiţie, ce este consum etc.), care este şi care ar trebui să fie raportul dintre investiţia în RU (intangibilă) şi investiţia de capital fizic (mijloace fixe, active, investiţie tangibilă), care este trendul (ar trebui să fie) investiţiei în RU, considerată cea mai importantă resursă strategică (Jacky Onziel, 2002).

În plus este nevoie ca problema să fie abordată în **mod specific** la nivel de individ, companie, regional şi/sau naţional, "inventându-se" instrumente specifice şi modalităţi de finanţare a învăţării. Între acestea ar putea fi:

- contul personal pentru educaţie şi formare – ceea ce echivalează cu faptul că actorii înşişi, cetăţenii suportă o parte a cheltuielilor FPC. Aceasta
  este o practică curentă în multe ţări europene, care se utilizează şi în România. Dar, extinderea sa este suficient de restrânsă, limitându-se, în principal, la categorii de forţă de muncă cu pregătire superioară, o pondere mai importantă deţinând „top managerii";
- parteneriat public-privat şi/sau parteneriat transnaţional în EFPC, realizate prin metode şi dispozitive variate (granturi, mobilităţi, plasamente, schimbări de experienţe ş.a.);
- burse sau alte stimulente acordate de companii – sub formă bănească sau în natură – propriilor angajaţi şi/sau elevilor/studenţilor pentru studii relevante, pentru cariera profesională individuală şt, deopotrivă, organizaţională;
- concedii de studii subvenţionate – din surse diverse.

Având în vedere intensitatea procesului de *"îmbătrânire demografică",* în perspectivă o atenţie specială este necesar să se acorde persoanelor de 35 de

ani şi peste. Dacă până nu demult pragul era de 45 **de ani** există suficiente argumente pentru a susține deplasarea sa spre categorii de vârstă mai tinere.

În fine, deşi am amintit în treacăt, un rol din ce în ce mai important va reveni **partenerilor sociali** în negocierea acordurilor privind FPC a angajaților, acordurile-cadru de cofinanțare a EFPPV, flexibilizarea programelor de lucru pentru a crea condiții propice angajaților de a participa la procesul de învățare, lată deci că *"...investiția în resursele umane constă şi în a oferi cetățenilor posibilitatea de a-şi gestiona «portofoliul de timp», ca şi în a face vizibilă, pentru cei interesați, o gamă largă de rezultate ale învățării.* ...Investiția în RU obligă la progresul către o cultură a responsabilităților împărțite şi către acorduri transparente de cofinanțare pentru participarea la învățarea permanentă".

Fără îndoială că cele menționate – pe larg dezbătute în interiorul UE, în țările membre – se concretizează în căutarea şi găsirea unor instrumente specifice, mai bine adecvate contextului național. *Dar ceea ce este vital pentru implementarea unei strategii viabile în domeniul EFPPV este ca în fiecare stat, fie el membru al UE sau candidat să se contureze, sub aspect instituțional legislativ, al identificării noilor nevoi şi cerințe, al promovării mecanismelor şi instrumentelor necesare, o concepție clară, durabilă, un model al EFFPV pe deplin convergent cu directivele şi recomandările Comisiei Europene. Un model ferm orientat spre atingerea în bloc a țintelor stabilite la Lisabona, completate şi dezvoltate prin alte documente ale CE.*

Am insistat mai mult asupra primelor două mesaje (i, ii) deoarece le considerăm decisive, adevărate pietre de încercare pentru reuşita, în timp util a **noii strategii a EFPPV** care duce la o nouă şi eficientă, sperăm, paradigmă a învățării. Desigur, şi celelalte patru mesaje care urmează îşi au relevanța lor proprie, unele dintre ele fiind de natură nu numai să transforme sistemele de învățare, ci chiar să le revoluționeze.

3. Inovația în predare şi învățare, ceea ce echivalează cu focalizarea pe calitatea învățării prin elaborarea de noi metodologii mai eficiente de predare şi învățare, prin cultivarea unui climat proînvățare de-a lungul întregii vieți, prin construirea pas cu pas a unei cariere. Pe scurt acestea vor fi concentrate pe:

- învățare orientată spre utilizator (elev, student, adult);
- penetrabilitate/transferabilitate intersectorială şi între diverse programe sau sisteme de învățare;
- existența unui corp de formatori interdisciplinar pentru EPA;
- alte (noi) metodologii de învățare şi respectiv reiații între formatori şi publicul care învață;
- stimularea autoînvățării luând în considerare o seamă de caracteristici demoeconomice, socioculturale etc., inclusiv formarea de "grupuri de învățare" care cuprind persoane de vârste diferite, cu experiențe şi

nivel al competențelor de bază, de asemenea, diferite, dar care urmăresc obiective comune;

- fără a insista mai mult, menționăm doar că acestea implică schimbări în conținutul profesiei/ocupației de **profesor** şi respectiv **trainer. Î**n viitor se acumulează condițiile ca aceştia să se transforme **din transmită tor de cunoştințe, mai mult sau mai puțin utile în viața practică, în consilier, mentor sau mediator ai învățării permanente.**

În esență, funcțiile acestor noi metodologii vor consta, în cultivarea deprinderii de **a** învăța şi respectiv a capacității RU de a folosi cunoştințele, competențele, abilitățile dobândite prin învățare în folosul companiei, al comunității în care trăieşte, al familiei, ca şi în propriul său interes.

4. Evaluarea, aprecierea, certificarea şi recunoaşterea învățării. Aceasta este o problemă care, atât la nivel european, ca şi în interiorul fiecărei țări ridică numeroase probleme care aşteaptă să fie soluționate de o manieră pozitivă, productivă. Evaluarea corectă a învățării, certificarea şi recunoaşterea acesteia este, înainte de toate, factor de sporire a performanțelor economice, a productivității şi competitivității. Dacă nu din alt motiv, atunci pentru simplu fapt că acestea – stipulate în document – sunt referințe importante pentru angajatori şi angajați pe piața muncii şi /sau la nivelul unei companii. Pe piața muncii, **cererea de învățare recunoscută şi certificată este în creştere.** "într-o Europă integrată, atât piața deschisă a muncii cât şi dreptul cetățenilor la libera circulație, la a trăi, a studia, a se instrui şi a munci în toate statele membre impun ca deprinderile, cunoştințele şi calificările să fie mai prompt apreciate şi mai util «portabile» în cadrul Uniunii".

Dincolo de evaluarea şi certificarea învățării în sistemele naționale de educație, o problemă prioritară este punerea în operă a unor metode şi metodologii coordonate de Evaluare/Acreditare a Experienței Anterioare (APEL), EUROPASS, ECDL care să poată fi aplicate în contexte dintre cele mai variate. Printre altele acestea ar permite şi soluționarea unor probleme de evaluare şi certificare a învățării nonformale şi informale" (44).

5. Regândirea orientării şi consilierii profesionale astfel încât să ofere garanția că orice persoană are acces facil şi permanent la informații, la îndrumare profesională competentă, privind ofertele de EFPPV existente nu numai în plan local, regional sau național, ci în întreaga Europă.

În condițiile noii societăți bazate pe cunoaştere, informații şi comunicații opțiunea (opțiunile) pentru **o rută profesională,** pentru **progresul** în **carieră** devin sinonime cu un **proiect de viață.** Un proiect marcat însă periodic, adesea brusc, de schimbări de conținut şi de sens, de noi şi noi opțiuni profesional-ocupaționale. Altfel spus, la nivelul individului, al companiei sau al societății este vorba de un proiect viabil de **învățare continuă** care dă consistență viitorului profesional, al individului sau companiei, oferă alternative atractive, valorizante şi performante pentru toți actorii implicați.

Or, un proces de asemenea anvergură – care se adresează deopotrivă tinerilor, ca şi adulților pe parcursul vieții lor active şi chiar postactive – necesită informații pertinente, la zi, cu privire la **cererea şi oferta** viitoare **de** calificări. După cum necesită specialişti competenți în orientarea, consilierea şi îndrumarea profesională. **"Consilierul de carieră"** şi **"agentul de orientare"** vor completa bateria de ocupații ale viitorului. În lumina acestor schimbări adesea radicale, orientarea şi consilierea profesională devin pe de o parte *un serviciu important, competent, accesibil care în permanență se adresează tuturor categoriilor de cetățeni, oferindu-le motivații şi alternative pentru dezvoltarea lor în carieră.* Într-un univers tot mai globalizat al ofertei educaționale, indivizii, resursele umane vor avea nevoie de orien* jre şi consiliere privind **calitatea** acestei oferte, modul în care aceasta se poate concerta cu datele personale, profesionale şi, nu numai, ale fiecărui individ. Pe de altă parte, devine un domeniu, de asemenea important de ocupare a forței de muncă cu specialişti cu o pregătire multidisciplinară. În acest sens, apreciem că şcoala românească are încă paşi mari de făcut.

"Agentul" sau "consilierul de orientare" trebuie să dispună de informații pertinente şi să asigure servicii de calitate care satisfac publicul interesat (cererea şi oferta de forță de muncă).

În acelaşi timp, luând în considerare că pe piața muncii, ca şi pe cea a educației operează servicii publice şi respectiv private de orientare şi consiliere profesională, ar fi poate util – pentru a evita derapaje costisitoare – elaborarea unor standarde minime de calitate acceptate şi respectate de furnizorii (publici şi de cei privați) de asemenea servicii. Rămâne de soluționat reglementarea dreptului la beneficii a fiecărei categorii de asemenea servicii. În practica actuală serviciile oferite de actorii publici sunt gratuite (acestea sunt concentrate în rețea MEC şi în cea a ANOFM), în timp ce cele oferite de furnizorii privați sunt „servicii comerciale", cu plată.

În ultimă instanță, orientarea şi consilierea profesională de calitate cuplează, în condițiile de egalitate de şanse, cererea cu oferta de calificări predictibile. Iar, consilierul de orientare profesională oferă un serviciu de intermediere şi mediere a cererii şi ofertei de competențe, cu accent – şi aceasta este *noua notă definitorie* a acestei activități – pe interesele complexe ale clientului, ale individului care-şi caută sau dezvoltă propria sa traiectorie profesională.

6. Învățarea mai aproape de casă – vizează a aduce, prin intermediul tehnologiei informațiilor şt comunicațiilor – **învățarea permanentă** (inițială şi continuă) cât mai aproape de beneficiari, în comunitățile din care aceştia fac parte. Din această perspectivă rolul şi funcțiile autorităților regionale/locale devin tot mai importante. Acestea sunt implicate direct şi responsabil în procesul de decizie ca şi în cel de a oferi servicii "cât mai aproape de pământ". Într-un cadru reglementat, aceste autorități, împreună cu actorii sociali din zonă devin pilonii de bază ai învățării permanente. "Prin urmare, mobilizarea

resurselor autorităților locale şi regionale în sprijinul învățării permanente este hotărâtoare. La rândul lor, asociațiile şi organizațiile societății civile au solide rădăcini implantate la nivel local şi, de regulă, dețin vaste cunoştințe şi o amplă experiență legate de comunitățile din care fac parte" (5). La acest nivel există întrunite cele mai bune condiții pentru **parteneriatul social multidimensional,** pentru dezvoltarea **parteneriatului public – privat** atât în identificarea şi gestionarea cererii şi ofertei viitoare de învățare, cât şi în valorizarea competențelor şi calificărilor dobândite. La acest nivel poate funcționa cu rezultate remarcabile **rețele locale multiparteneriale** implicate deopotrivă în marketingul pieței muncii şi armonizarea cererii pieței muncii cu oferta sistemelor de învățare. În mod deosebit în România, în care o importantă parte a populației active este concentrată în mediul rural, preponderent în agricultura de subzistență, acest mesaj are o relevanță aparte pentru depăşirea într-un orizont de timp rațional decalajele mari, din păcate în creştere în ceea ce priveşte nivelul de educație şi training, în interesul pentru învățare etc.

Într-o Europă Unită caracterizată, însă, prin diversitate culturală o asemenea abordare este singura productivă în plan economic, social şi individual. Ea răspunde concomitent la patru mari grupe de nevoi: a) a menținerii şi dezvoltării specificului local, a identității localității respective, a creării unor rețele sociale de suport şi încredere; b) nevoilor unor categorii de cetățeni care din diverse motive nu se pot deplasa pentru a învăța. Şi, în acest caz, ca şi în cel al unei populații dispersate, tehnologia informațiilor şi comunicațiilor deține o poziție de primă mărime în susținerea procesului de învățare permanentă; c) dezvoltării cooperării transnaționale în materie de educație permanentă, inclusiv prin sistemul de "înfrățire" dintre două sau mai multe localități din țări diferite, dar cu caracteristici economico-sociale şi probleme similare, finanțate, de regulă, de Comunitatea Europeană sau/şi în parteneriat. Este o formă de învățare nonformală purtătoare, însă, de însemnate beneficii; d) încurajarea parteneriatelor descentralizate de EP prin întărirea legăturilor dintre instituțiile de nivel european care au, deja, legături regionale/locale funcționale.

8. UNELE CONCLUZII

Educația şi formarea profesională pe tot parcursul vieții nu este un scop în sine, ci un **instrument de o valoare imensă** pentru capitalizarea investiției în RU, astfel încât să răspundă în timp util, cu eficiență sporită unor exigențe/provocări derivate din:

- transformările induse de intrarea Europei în era societății cognitive şi mai ales din obiectivul propus pentru anul 2010 – "a deveni cea mai dinamică şi competitivă economie şi cea mai incluzivă societate din lume";
- relansarea ocupării depline, obiectivele, directivele, recomandările SEO şi PNAO;
- sporirea cu viteză mai mare a performanțelor economice – productivitate a muncii, competitivitate, venituri etc.;
- Întărirea coeziunii economice şi sociale;
- Întărirea parteneriatului şi a dialogului social la scară europeană, națională, regională;
- reducerea, în toate aceste domenii, a ecartului față de SUA şi, în unele domenii față de Japonia.

Dar, nu oricum, ci la **orizont 2010** în condițiile în care UE cunoaşte cel mai masiv şi, am spune, dinamic proces de extindere, cu plusurile şi minusurile, respectiv cu costurile şi beneficiile sale.

La Summitul din martie 2005 de la Bruxelles, printre altele – menținând neschimbate țintele finale a revizuit „Strategia Lisabona", punându-se accent pe necesitatea coordonării şi mobilizării eforturilor actorilor implicați pentru a acționa în mod coordonat şi în direcții convergente:

- EFPPV variază mult de la o țară la alta. În acest sens, sporirea sensibilității la scară locală şi regională apare ca o **prioritate şi** o **direcție de acțiune** majoră pentru apropierea sistemelor de EFPPV;
- **slabă activitate de inovare în procesul de învățare,** implică acțiuni hotărâte în consens cu mesajele Memorandumului privind EFPPV;
- Îmbunătățirea **calității învățării –** o altă **prioritate** majoră. De fapt, este vorba de pasajul de la abordarea cantitativă la cea calitativă, cu orientare spre domeniile, profesiile, calificările şi competențele viitorului;
- EFPC trebuie să-şi lărgească conținutul, să devină mai **incluzivă** şi, totodată să renunțe ia o serie de cunoştințe devenite obsolente; creşterea ponderii învățării la locul de muncă ("echipa care învață", "compania care învață"); evaluarea educației inițiale şi adaptarea ei cerințelor care rezultă din primul mesaj al Memorandumului "Nor deprinderi de bază pentru toți";
- crearea unor bănci de date privind EFPPV comparative care să asigure un mai mare suport liberei circulații a forței de muncă;
- proceduri coerente de raportare, ceea ce presupune existența unui

sistem de indicatori şi standarde atât pentru educația inițială (care în general există), dar şi pentru EFPPV care continuă să fie deficitar;

- Întărirea **dimensiunii europene;** o mai mare mobilitate a profesorilor şi lucrătorilor.

În acelaşi timp subliniem că mecanismele de marketing ale pieței muncii, identificarea nevoilor viitoare de competențe şi calificări şi, respectiv capacitatea de răspuns a EFPPV rămân deficitare. Inerția de sistem şi cea comportamentală sunt, încă, destul de puternice. Nu întâmplător în procesul de tranziție, sub numeroase aspecte, s-a produs un fenomen de **decapitalizare** a capitalului uman.

Incoerențele politicilor de învățământ asociate cu cele ale pieței muncii, „criza prelungită a locurilor de muncă" au afectat serios, la nivel mediu **calitatea pregătirii tineretului** şi propensiunea pentru învățarea continuă. Nu de puține ori aceasta **a** fost substituită de „goana pentru obținerea unei diplome".

Tranziția la economia de piață a cerut "jertfe" şi în planul educației, în genere în al investiției în RU şi a calității învățării. Există însă, condiții de revenire rapidă, dacă reformele în curs vor fi corect sincronizate, dacă relația: piața muncii-piața educației va fi funcțională, calitatea capitalului uman şi utilizarea corespunzătoare **a** acestuia se vor constitui ca beneficiu pentru fiecare țară membră, ca şi pentru UE în ansamblu.

Progresele în domeniul educației şi formării profesionale a forței de muncă cerute de tranziția la SC – Si sunt incontestabile. Ele se întâlnesc în nivelul mai înalt de educație, în structurile educaționale şi, poate înainte de toate, în structura cererii de calificări şi a celei ocupaționale. Ar fi însă o eroare de neiertat de a lega educația şi formarea profesională doar de progresul tehnologiilor oricât de importante sunt acestea.

Educația îndeplineşte în societate un complex de funcții şi este principalul suport al ocupării forței de muncă, al realizării obiectivelor propuse prin SEO la orizont 2010.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Bainbridge, Steve; Murray, Julie; Karrison, Tim; Ward, Terry (2003), *Learning for Employment,* Second Report on Vocational Education and Training Policy in Europe. Executive Summary, Cedefop, Luxembourg 2003.

Bîrzea, Cezar (co-ordinator) (2001), "Lifelong Learning – a Priority of Educațional Policies in România", *Survey on Key Messages of EC Memorandum on Lifelong Learning, Institute of Educațional Sciences,* Bucharest.

Cojan, Ştefan, "Cu privire la cerințele dezvoltării domeniului tehnologiei informației"; Gh. Zaman, "Economia digitală"; Prof. Dr. Paul Ghiță Tănase, "Noua Economie. Orizont şi schimbări"; Prof. Horațiu Dragomirescu, "Organizații bazate pe cunoaştere"; Prof. Dr. Ioan Gh. Roşca, Mariana Stoica, "Noi forme de muncă şi activități în societatea bazată pe informație şi cunoaştere"; Prof. Dr. Constantin Ciutacu, Dr. Luminița Chivu, Prof. Dr. Valeriu Ioan-Franc, "România în fața unei mari dileme: societatea informațională vs. suprapopulația agrară şi economia de subzistență", în vol. Filip Gh. Florin (coordonator) (2001) *Societatea Informațională. Societatea Cunoaşterii. Concepte, soluții şi strategii pentru ROMÂNIA,* Editura Expert, Bucureşti.

Colardyn, Danielle editor (2001), *Lifelong Learning: Which Ways Foreward,* Col lege of Europe.

Deij, Arjen; Bădescu, Mircea (2003), *Monografie privind educația, formarea profesională şi serviciile de ocupare în România,* ETF, ONR, Bucureşti.

Diamantoupolu, Anna (2000), *La Commission adopte un ensemble des dispositions percutantes, pour accâlerer la reforme des marchă du travail de L'UE,* CE, Bruxelles.

Diem Ho, Interviu: "Scopul parteneriatului dintre IMB şi universități este promovarea inovației", publicat în ziarul *Adevărul,* nr. 4570 din 14.03.2005 cu prilejul participării la "Forumul Național", "IMB Academic Days for Universities in România".

EC (2000), *A Memorandum on Lifelong Learning,* Brussels.

EC (2000), *Strategies forjobs in the Information Society,* Brussels

EC (2005), "Spring Summit pushes Lisbon forward, Controversy over social issues in the new growth and job strategy, in A Europe for all ages", *The European Commission's magazine on employment and social affaires.* ISSUEN°11,May2005.

EC (2005), *The Social Agenda 2005-2010. A Social Europe in the global economy jobs and opportunities for all,* Brussels.

Faure, Edgard (1973), *Apprendre à être*. Un rapport de L'UNESCO, Fayard, Paris.

Figari, Sylvette; Ginibriere, Gaelle; Margat, Brigitte (2003), "Les nouveau marches de la formation continue", *Problemes economiques,* n° 2795, 5.02.2003

Figel, Jan (2005), Interviu: "...In Europa nici o universitate nu se opune structurii post-Bologna", ziarul *Adevărul,* nr. 4576/21.03.2005.

Filip, Gh. Florin (2001), Elaborarea unei viziuni privind "Societatea Informațională-Societatea Cunoaşterii", în vol. *Societatea Informațională - Societatea Cunoaşterii. Concepte, soluții, strategii pentru România,* Editura Expert, Bucureşti.

Foray, Dominique (2002), *L'economie de la conaissance. Reperes.* Editions La Decouverte et Syros, Paris.

Gerard, S. şi alții (1999), *The apparent decline on informal learning,* Oxford Review of Education 25/4.

Guvernul României, "Hotărârea nr. 88/2005 din 10.02.2005, privind organizarea studiilor universitare de licență", *Monitorul oficial,* Partea I-a, nr.150 din 21.02.2005.

Haralabos Fragoulis, *The Challenge of Development the Competences and Qualifications of the Workforce in an Enlarged Europe,.* Conference „Lifelong Development of Competences and Qualifications of the Workforce", Athens, 23-24 May, 2003.

Kim Dae Jung, preşedintele Republicii Coreea (2001), "Special Contribution; Human resource development in the 21 st century: enhancing knowledge and information capabilities", în *Human Development Report,* 2001, UNDP, Oxford University Press, New-York.

Korka, Mihai (2004), "Vectorul educație – formare profesională în perspectiva integrării europene"; în volumul; Aurel Iancu (coordonator), *Dezvoltarea economică a României,* Ed. Academiei Române.

Livingstone, D.W. (1999), "Lifelong learning and Underdevelopment in a Knowledge Society; a North American perspective", *Comparative Education,* volume 35, number 2, June.

Miclea, Mircea (2005), Al V-lea seminar dedicat informatizării învățământului organizat de ziarul Adevărul în parteneriat cu Ministerul Educației şi Cercetării, *Adevărul,* 11.02.2005.

Nanei, Jean-Luc, (2004), *Discurs la şcoala de vară UNISS 2004 – Galați.*

Parlamentul României, "Legea nr. 288/2004 din 24.06.2004, privind organizarea studiilor universitare", *Monitorul oficial.* Partea I-a, nr.614 din 7.07.2004.

Perț, Steliana (2002), "Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele SEO. O abordare globală", Colecția "Biblioteca Economică", seria *Probleme economice,* vol. 7-8-9, ISBN 973-85833-3-7, CIDE, Bucureşti.

Richta, Radovan (1970), *Civilizația la răscruce,* Editura Politică, Bucureşti.

Rischard, Jean-Francois (2004), *Al doisprezecelea ceas. 20 de probleme globale. 20 de ani pentru a le rezolva,* Institutul Bancar Român, Bucureşti.

Stavros, Stavrou (Deputy Director Cedefop) (2004), *VET European perspectives within the context of achieving Lisbon goals 2010,* Eforie Nord 24-25 septembrie.

Storch, Olivier (2000), *La fracture numerique,* Fondation Robert Schuman.

UNDP (2001), *Human Development Report 2001. Making New Technologies Worker for Human Development,* Published for the United Nations Development Programme, Oxford – University Press, New York.

UNDP (2003), *Human Development Report 2003. Millenium Development Gools.*

A Compact among nations to and human poverty, New York. UNESCO (1997), *Adult Leaming: A Key for 21 st. Century,* Fifth International

Conference Adult Education (Confintea), Hamburg, Germany 14-18 julay.

Zaman, Gheorghe (2001), "Economia digitală", în volumul *Societatea informațională – Societatea cunoaşterii. Concepte, soluții, strategii pentru România,* Editura Expert, Bucureşti.

INDEX DE AUTORI

ABEYSINGHE.T., 548 ***(LXXVII)***
AISENSON Diana, 835 ***(LXXVII)***
AKINLO A., 549 ***(LXXVII)***
ALBER Jens, 694, 710 ***(LXXVII)***
ALEXANDER V. D., 228 ***(LXXVII)***
ANTOHI Dorina, 330 ***(LXXVII)***

BĂCESCU Angelica, 475 ***(LXXVII)***
BĂCESCU Marius, 475 ***(LXXVII)***
BACHTLER J., 660 ***(LXXVII)***
BĂDESCU M., 421, 579, 900 ***(LXXVII)***
BAINBRIDGE Steve, 421, 579, 900 ***(LXXVII)***
BĂLAŞA Ana, 710 ***(LXXVII)***
BĂRBULESCU I. Gh., 330 ***(LXXVII)***
BÂRZEA C., 565, 579, 886, 888 ***(LXXVII)***
BEAUDRY P., 548 ***(LXXVII)***
BECKER S. Gary, 421, 835 ***(LXXVII)***
BEGG I., 658 ***(LXXVII)***
BEGUNA A., 548 ***(LXXVII)***
BEJAN F., 774 ***(LXXVII)***
BEJAN Ştefania, 835 ***(LXXVII)***
BENGHOZI Pierre-Jean, 299 ***(LXXVII)***
BENHAMOU Françoise, 299 ***(LXXVII)***
BENNETT Tony, 228 ***(LXXVII)***
BENZONI Laurent, 228, 299 ***(LXXVII)***
BEREA A., 384, 475 ***(LXXVII)***
BÎRZEA Cezar, 900 ***(LXXVII)***
BOGDAN I., 41 ***(LXXVII)***
BONN M.J., 422 ***(LXXVII)***
BOTKIN W. James, 421 ***(LXXVII)***
BOULESCU M., 41 ***(LXXVII)***
BOURDIEU Pierre, 228, 299 ***(LXXVII)***
BRADLEY J., 659 ***(LXXVII)***
BRAN P., 384 ***(LXXVII)***
BRAUN Horia, 330 ***(LXXVII)***
BREMOND Jean, 475 ***(LXXVII)***
BRIGGS Asa, 835 ***(LXXVII)***
BROCINER Andrew, 330 ***(LXXVII)***
BURDA Michael, 548 ***(LXXVII)***
BURKE Peter, 835 ***(LXXVII)***
CALOTĂ M., 774 ***(LXXVII)***
CAMPBEL R., 421 ***(LXXVII)***
CAPORALE M., 548 ***(LXXVII)***
CARDONA Jeannine, 835 ***(LXXVII)***
CEGLOWSKI Janet, 548 ***(LXXVII)***
CERNA S., 548 ***(LXXVII)***
CHAREMZA W., 773 ***(LXXVII)***
CHARI V., 548 ***(LXXVII)***
CHARPENTREAU Jacques, 228 ***(LXXVII)***
CHIVU Luminița, 900 ***(LXXVII)***
CHRISTIANO L.J., 548 ***(LXXVII)***
CIOTEI Alin, 47 ***(LXXVII)***
CIOTEI C., 47, 61, 86 ***(LXXVII)***
CIPOLLINI A., 548 ***(LXXVII)***
CIUPAGEA C., 773, 774 ***(LXXVII)***
CIUTACU C 93, 230, 421, 900 ***(LXXVII)***
CLARIDA R., 548 ***(LXXVII)***
COJAN Ştefan, 900 ***(LXXVII)***
COJANU V., 658 ***(LXXVII)***
COLARDYN Danielle, 900 ***(LXXVII)***
COMAN Mihai, 299 ***(LXXVII)***
COSTICĂ I., 384 ***(LXXVII)***
COVER J.P., 548 ***(LXXVII)***
CROCKETT Andrew, 681 ***(LXXVII)***
CUCU A., 41 ***(LXXVII)***
CULVER S.E., 773 ***(LXXVII)***

DĂIANU Daniel, 421, 579 ***(LXXVII)***
D'ANGELO Mario, 228, 299 ***(LXXVII)***
DAVIS Philip, 681 ***(LXXVII)***
DE CERTEAU Michel, 299 ***(LXXVII)***
DEADMAN D., 773 ***(LXXVII)***
DEIJ Arjen, 421, 579, 900 ***(LXXVII)***
DELORS J., 417, 559, 860 ***(LXXVII)***
DEMETRIADES P., 548 ***(LXXVII)***
DEVEREUX M., 548 ***(LXXVII)***
DIAMANTOUPOLU Anna, 900 ***(LXXVII)***
DIEM Ho, 900 ***(LXXVII)***
DOBRESCU E., 726-729, 773, 774 ***(LXXVII)***

DOBROTĂ N., 338, 384, 450 ***(LXXVII)***
DOHNANYI Klaus Von, 416 ***(LXXVII)***
DOW J.P. jr., 548 ***(LXXVII)***
DRĂGAN Ioan, 835 ***(LXXVII)***
DRAGOMIRESCU H., 900 ***(LXXVII)***
DRUCKER F. Peter, 835 ***(LXXVII)***
DRULĂ Georgeta, 300 ***(LXXVII)***
DUMA Alexandru, 228 ***(LXXVII)***
DUMITRANA Mircea, 689 ***(LXXVII)***

EDWARDS S., 548 ***(LXXVII)***
EICHENBAUM M., 548 ***(LXXVII)***
EIDE Asbjern, 228 ***(LXXVII)***
ELMANDJRA Mohdi, 421 ***(LXXVII)***
EVANS C.L., 548 ***(LXXVII)***
EVERITT Anthony, 228 ***(LXXVII)***

FAHEY Tony, 694, 710 ***(LXXVII)***
FAUGERE Jean-Pierre, 330 ***(LXXVII)***
FAURE Edgard, 900 ***(LXXVII)***
FENTRIE Michel, 835 ***(LXXVII)***
FIGARI Sylvette, 901 ***(LXXVII)***
FIGEL Jan, 901 ***(LXXVII)***
FILIP Gh. Florin, 228, 299, 843, 900, 901 ***(LXXVII)***
FILON Toderoiu, 47 ***(LXXVII)***
FLICHY Patrice, 299 ***(LXXVII)***
FLORESCU I., 717, 721, 770 ***(LXXVII)***
FLORIS Bernard, 299 ***(LXXVII)***
FLOUZAT Denise, 337 ***(LXXVII)***
FLOYD John E., 548 ***(LXXVII)***
FORAY Dominique, 901 ***(LXXVII)***
FRAGOULIS H., 851, 901 ***(LXXVII)***
FRIEDMAN M., 41 ***(LXXVII)***
FTOUZAT Denise, 384 ***(LXXVII)***

GÁCS J., 659 ***(LXXVII)***
GADREY Jean, 835 ***(LXXVII)***
GAËTAN Tremblay, 836 ***(LXXVII)***
GAFTONIUC S., 339, 357, 384 ***(LXXVII)***
GALI J., 548 ***(LXXVII)***
GELEDAN A., 475 ***(LXXVII)***
GERARD S., 901 ***(LXXVII)***
GERTLER M., 548 ***(LXXVII)***
GHIȚĂ A., 774 ***(LXXVII)***
GIARINI Orio, 421 ***(LXXVII)***
GINIBRIERE Gaelle, 901 ***(LXXVII)***
GOLUB Stephen S., 548 ***(LXXVII)***
GORDON Christopher, 228 ***(LXXVII)***
GREFFE Xavier, 299, 475 ***(LXXVII)***
GRIGORESCU C., 411, 421 ***(LXXVII)***
GROSU Nicolae, 421 ***(LXXVII)***
GUICHARD J., 835 ***(LXXVII)***
GUTTENTAG M., 681 ***(LXXVII)***

HACCHE G., 548 ***(LXXVII)***
HALL S. G., 774 ***(LXXVII)***
HARISON Tim, 421, 579 ***(LXXVII)***
HARTMANN Patric, 681 ***(LXXVII)***
HEISKANEN Llkka, 228 ***(LXXVII)***
HERRING H., 681 ***(LXXVII)***
HERVÉ Y., 660 ***(LXXVII)***
HILLMAN-CHARTRAND Harry, 228 ***(LXXVII)***
HOCHREITER Eduard, 330 ***(LXXVII)***
HODKINSON Phil, 835 ***(LXXVII)***
HOLZMANN R., 660 ***(LXXVII)***
HORŞIA Luminița, 90 ***(LXXVII)***
HUET Armel, 299 ***(LXXVII)***

IOAN-FRANC Valeriu, 90, 93, 229, 900 ***(LXXVII)***
ISĂRESCU Mugur, 330, 486, 519, 523, 535, 538, 548, 549 ***(LXXVII)***
IVAN Mihail, 307 ***(LXXVII)***

JAHODA Marie, 835 ***(LXXVII)***
JIGĂU Mihaela, 421, 579 ***(LXXVII)***
JIVAN A., 41 ***(LXXVII)***
JOIȚA P., 774 ***(LXXVII)***
JUNG Kim Dae, 843, 901 ***(LXXVII)***

KATUNARIC Vjeran, 229 ***(LXXVII)***
KAUFMANN D., 660 ***(LXXVII)***
KAWALEK S., 549 ***(LXXVII)***
KAWASHIMA N., 229 ***(LXXVII)***
KAZAS M., 549 ***(LXXVII)***
KEARNS P., 579 ***(LXXVII)***
KEHOE P., 548 ***(LXXVII)***
KLEIN Thomas, 460, 475 ***(LXXVII)***

KORKA Mihai, 579, 901 ***(LXXVII)***
KOTLER Philip, 579 ***(LXXVII)***
KRAAY A., 660 ***(LXXVII)***
KRAUSE Catarina, 228 ***(LXXVII)***
KRUGMAN P., 549 ***(LXXVII)***
KRZAK M., 549 ***(LXXVII)***
KYDLAND F. E., 549 ***(LXXVII)***

LANDRY Charles, 229 ***(LXXVII)***
LAWRENCE Th.B., 299 ***(LXXVII)***
LEVY-YEYATI E., 549 ***(LXXVII)***
LIVINGSTONE D.W., 901 ***(LXXVII)***
LUNGU Carmen, 479 ***(LXXVII)***

MALIȚA Mircea, 421 ***(LXXVII)***
MANOLESCU Gh., 475 ***(LXXVII)***
MARGAT Brigitte, 901 ***(LXXVII)***
MĂRGINEAN Ioan, 685 ***(LXXVII)***
MĂRGINEAN Ioan, 710 ***(LXXVII)***
MASTRUZZI M., 660 ***(LXXVII)***
MATARASSO Francois, 229 ***(LXXVII)***
MATEI Adrian-Ducu, 3 ***(LXXVII)***
MAYER Thomas, 466, 475 ***(LXXVII)***
MAZILESCU Petru, 90 ***(LXXVII)***
MCCAUGHEY Claire, 228 ***(LXXVII)***
MCCHESNEY Allan, 229 ***(LXXVII)***
MCCONENEL B. Stanley, 421 ***(LXXVII)***
MCGRATTAN E., 548 ***(LXXVII)***
MERCER Colin, 229 ***(LXXVII)***
MEREUȚĂ C., 723, 724, 736, 737, 739, 771, 772, 774 ***(LXXVII)***
MICLEA Mircea, 901 ***(LXXVII)***
MIEGE Bernard, 229, 299 ***(LXXVII)***
MIGNARD Patrick, 836 ***(LXXVII)***
MIHAILESCU Adina, 689 ***(LXXVII)***
MILTON J., 41 ***(LXXVII)***
MISHKIN F.S., 384, 549, 681 ***(LXXVII)***
MITOHEIL Ritva, 229 ***(LXXVII)***
MLADENOVIC Z., 549 ***(LXXVII)***
MOEGLIN Pierre, 836 ***(LXXVII)***
MOLDOVEANU Maria, 90, 93, 229, 233, 777 ***(LXXVII)***
MOLES Abraham, 299 ***(LXXVII)***
MORAN B. Barbara, 230, 836 ***(LXXVII)***
MORGENROTH E., 659 ***(LXXVII)***
MORRIS Robert, 229 ***(LXXVII)***
MOŞTEANU Tatiana, 475 ***(LXXVII)***
MUCICĂ Delia, 90, 93, 229 ***(LXXVII)***
MUIRAY Julie, 421 ***(LXXVII)***
MUNDY Simon, 228, 229, 579 ***(LXXVII)***
MURRAY Julie, 579, 900 ***(LXXVII)***

NANEI Jean-Luc, 901 ***(LXXVII)***
NEACŞU Paula, 90 ***(LXXVII)***
NÊME C., 384 ***(LXXVII)***
NICOLAU Florina, 689 ***(LXXVII)***
NIEC Halina, 229 ***(LXXVII)***
NIȚULESCU Virgil, 90 ***(LXXVII)***

OBSTFELD M., 549 ***(LXXVII)***
ODUSOLA A., 549 ***(LXXVII)***
ONCESCU C., 774 ***(LXXVII)***
OPRESCU Gheorghe, 421 ***(LXXVII)***

PAJA Mariana, 333, 425 ***(LXXVII)***
PANAITESCU P.P., 54 ***(LXXVII)***
PANDURU Filofteia, 421, 579 ***(LXXVII)***
PASCARIU G., 657 ***(LXXVII)***
PÂSLARU Dragoş, 421 ***(LXXVII)***
PĂUNA Bianca, 421 ***(LXXVII)***
PAVELESCU F.-M, 391, 421, 584, 589, 592, 597, 657 ***(LXXVII)***
PEACOCK Alan, 230 ***(LXXVII)***
PELIN Mihai, 255 ***(LXXVII)***
PELTIER Stéphanie, 300 ***(LXXVII)***
PERȚ S., 421, 422, 580, 839, 901 ***(LXXVII)***
PETERS E., 774 ***(LXXVII)***
PETRESCU Ion, 422 ***(LXXVII)***
PHILIPS Nelson, 299 ***(LXXVII)***
PICKARD Robert, 230 ***(LXXVII)***
PLATON V., 230, 391, 583, 584, 589, 657, 658 ***(LXXVII)***
POP Napoleon, 303, 307, 663 ***(LXXVII)***
POPA S., 41 ***(LXXVII)***
POPEANGĂ P., 41 ***(LXXVII)***
POPESCU Dan, 307 ***(LXXVII)***
POPESCU-NEVEANU P., 422 ***(LXXVII)***
PORTER M., 721, 722, 723, 724, 725, 730, 761, 770, 774 ***(LXXVII)***
POSTOLACHE T., 230 ***(LXXVII)***

PRECUPEȚU Iuliana, 689 ***(LXXVII)***
PREDA D., 422 ***(LXXVII)***
PRESCOTT E. C., 549 ***(LXXVII)***

RADOVAN Richta, 901 ***(LXXVII)***
RAJAN R., 549 ***(LXXVII)***
REBER A.S., 422 ***(LXXVII)***
REDMOND John, 330 ***(LXXVII)***
RÉMY Rieffel, 836 ***(LXXVII)***
RISCHARD J.-F., 902 ***(LXXVII)***
ROBINSON Ken, 300 ***(LXXVII)***
ROGERS John H., 549 ***(LXXVII)***
ROGOTFF K., 549 ***(LXXVII)***
ROONEY M.L., 660 ***(LXXVII)***
ROSAS Allan, 228 ***(LXXVII)***
ROŞCA Ioan Gh., 900 ***(LXXVII)***

SALADE Dumitru, 836 ***(LXXVII)***
SARA Davies, 587, 657 ***(LXXVII)***
SARCHIZIAN Aida, 387, 553 ***(LXXVII)***
SARNO L., 549 ***(LXXVII)***
SCHUSTER J. Mark, 230 ***(LXXVII)***
SCUTARU Cornelia, 717, 721, 729, 770, 774 ***(LXXVII)***
SEN A., 41 ***(LXXVII)***
SENGE Peter M., 836 ***(LXXVII)***
SILLAMY N., 422 ***(LXXVII)***
SIREGAR R., 549 ***(LXXVII)***
SMEUREANU Ion, 300 ***(LXXVII)***
SOCOL Gheorghe, 710 ***(LXXVII)***
SON L., 41 ***(LXXVII)***
STAVROU Stavros, 902 ***(LXXVII)***
STIGLITZ Joseph E., 549 ***(LXXVII)***
STOICA E., 384, 475 ***(LXXVII)***
STOICA Mariana, 900 ***(LXXVII)***
STORCH Olivier, 902 ***(LXXVII)***
STRAUS T., 774 ***(LXXVII)***
STRAUSS A., 836 ***(LXXVII)***
STUART Robert D., 230 ***(LXXVII)***
STUCKA Tihomir, 549 ***(LXXVII)***
STUEART D. Robert, 836 ***(LXXVII)***
STURZENEGGER F., 549 ***(LXXVII)***
SUPER D.E., 422 ***(LXXVII)***

ŞTEFĂNESCU C., 61, 86 ***(LXXVII)***
ŞEITAN S. Marius, 307, 330 ***(LXXVII)***

TĂNASE Paul Ghiță, 900 ***(LXXVII)***
TAYLOR J.B., 549 ***(LXXVII)***
TAYLOR M., 230 ***(LXXVII)***
TAYLOR Mark P., 549 ***(LXXVII)***
TAYLOR S., 660 ***(LXXVII)***
THEILER J., 774 ***(LXXVII)***
TOBIN James, 681 ***(LXXVII)***
TODEROIU F., 61, 86 ***(LXXVII)***
TOFFLER Alvin, 300 ***(LXXVII)***
TOWSE Ruth, 230 ***(LXXVII)***
TURLIUC Vasile, 330 ***(LXXVII)***
TUȚĂ Felicia-Cornelia, 300 ***(LXXVII)***

ȚURLEA E., 41 ***(LXXVII)***
ȚURLEA Geomina, 421 ***(LXXVII)***

UDREA Ioana, 330 ***(LXXVII)***
UNTIEDT G., 659 ***(LXXVII)***

VĂCĂREL I., 337, 384, 463, 475 ***(LXXVII)***
VASILE V., 90, 584, 589 ***(LXXVII)***
VELA A., 410, 422 ***(LXXVII)***
VERDIER Eric, 835 ***(LXXVII)***
VESPERINI Paul, 228 ***(LXXVII)***
VIMONT Clank, 421 ***(LXXVII)***
VOICU Bogdan, 836 ***(LXXVII)***
VOICULESCU D., 774 ***(LXXVII)***
VOINEA Liviu, 421 ***(LXXVII)***

WAGNER Helmut, 330 ***(LXXVII)***
WARD Terry, 421, 900 ***(LXXVII)***
WIENER U., 774 ***(LXXVII)***
WYPLOSZ Charles, 548 ***(LXXVII)***

YEOK T., 548 ***(LXXVII)***
YRJO-KOSKINEN Tuula, 230 ***(LXXVII)***

ZAMAN Gh., 844, 900, 902 ***(LXXVII)***
ZAMFIR Cătălin, 710 ***(LXXVII)***
ZOICAN S., 41 ***(LXXVII)***